مركز القائمية اصفهان للبحوث والتحريات الكمبيوترية

السلام عليك يا صاحب الزمان

www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.ir

المجلد، ٩٦

بازار کتاب

بحار الأنوار

الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار

علامه مجلسی

العربية

فارسی

بسم الله الرحمن الرحیم

بحارالانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار علیهم السلام با ترجمه فارسی

کاتب:

محمدباقر بن محمدتقی علامه مجلسی

نشرت فی الطباعهٔ:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

رقمی الناشر:

مرکز القائمیهٔ باصفهان للتحریات الکمبیوتریهٔ

الفهرس

بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار المجلد ۹۶: حج و عمره

اشاره

سرشناسه: مجلسی محمد باقربن محمدتقی ۱۰۳۷ - ۱۱۱۱ق.

عنوان و نام پدیدآور: بحارالانوار: الجامعه لدرر أخبار الائمه الأطهار تالیف محمدباقر المجلسی.

مشخصات نشر: بیروت داراحیاء التراث العربی [۱۴۴۰].

مشخصات ظاهری: ج - نمونه.

یادداشت: عربی.

یادداشت: فهرست نویسی بر اساس جلد بیست و چهارم، ۱۴۰۳ق. [۱۳۶۰].

یادداشت: جلد۲۴،۵۲،۶۵،۶۶،۶۷،۸۷،۹۲،۹۱،۹۴،۱۰۳،۱۰۸(چاپ سوم: ۱۴۰۳ق.=۱۹۸۳م.=[۱۳۶۱]).

یادداشت: کتابنامه.

مندرجات: ج .۲۴. کتاب الامامه. ج.۵۲. تاریخ الحجه. ج۶۵،۶۶،۶۷. الایمان و الکفر. ج.۸۷. کتاب الصلاه . ج. ۹۱،۹۲ .الذکر و الدعا. ج. ۹۴. کتاب السوم. ج.۱۰۳.فهرست المصادر. ج.۱۰۸.الفهرست.-

موضوع: احادیث شیعه — قرن ۱۱ق

رده بندی کنگره: BP۱۳۵/م۳ب ۳۱۳۰۰ ی ح

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۲۱۲

شماره کتابشناسی ملی: ۱۶۸۰۹۴۶

ص: ۱

**[ترجمه]

سرشناسه : مجلسی، محمد باقربن محمدتقی، ۱۰۳۷ - ۱۱۱۱ق.

عنوان قراردادی : بحار الانوار .فارسی .برگزیده

عنوان و نام پدیدآور : ترجمه بحارالانوار/ مترجم گروه مترجمان؛ [برای] نهاد کتابخانه های عمومی کشور.

مشخصات نشر : تهران: نهاد کتابخانه های عمومی کشور، موسسه انتشارات کتاب نشر، ۱۳۹۲ -

مشخصات ظاهری : ج.

شابک : دوره : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۶-۵ ؛ ج.۱ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۷-۲ ؛ ج.۲ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۸-۹ ؛ ج.۳ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۹-۶ ؛ ج.۴ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰۷۰-۲ : ؛ ج.۵ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۱-۹ : ؛ ج.۶ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۲-۶ : ؛ ج.۷ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۳-۳ : ؛ ج.۸ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۴-۰ ؛ ج.۱۰ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۶-۴ : ؛ ج.۱۱ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۳-۲ : ؛ ج.۱۲ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۶-۵ : ؛ ج.۱۳ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۵-۶ : ؛ ج.۱۴ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۶-۳ : ؛ ج.۱۵ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۷-۰ : ؛ ج.۱۶:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۸-۷ ؛ ج.۱۷:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۹-۴ ؛ ج.۱۸ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۰-۰ ؛ ج.۱۹:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۱-۷ ؛ ج.۲۰:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۲-۴ ؛ ج.۲۱: ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۳-۱ ؛ ج.۲۲:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۴-۸ ؛ ج.۲۳:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۵-۵

مندرجات : ج.۱. کتاب عقل و علم و جهل.- ج.۲. کتاب توحید.- ج.۳. کتاب عدل و معاد.- ج.۴. کتاب احتجاج و مناظره.- ج. ۵. تاریخ پیامبران.- ج.۶. تاریخ حضرت محمد صلی الله علیه وآله.- ج.۷. کتاب امامت.- ج.۸. تاریخ امیرالمومنین.- ج.۹. تاریخ حضرت زهرا و امامان والامقام حسن و حسین و سجاد و باقر علیهم السلام.- ج.۱۰. تاریخ امامان والامقام حضرات صادق، کاظم، رضا، جواد، هادی و عسکری علیهم السلام.- ج.۱۱. تاریخ امام مهدی علیه السلام.- ج.۱۲. کتاب آسمان و جهان - ۱.- ج.۱۳. آسمان و جهان - ۲.- ج.۱۴. کتاب ایمان و کفر.- ج.۱۵. کتاب معاشرت، آداب و سنت ها و معاصی و کبائر.- ج.۱۶. کتاب مواعظ و حکم.- ج.۱۷. کتاب قرآن، ذکر، دعا و زیارت.- ج.۱۸. کتاب ادعیه.- ج.۱۹. کتاب طهارت و نماز و روزه.- ج.۲۰. کتاب خمس، زکات، حج، جهاد، امر به معروف و نهی از منکر، عقود و معاملات و قضاوت

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

ناشر دیجیتالی : مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

یادداشت : ج.۲ - ۸ و ۱۰ - ۱۶ (چاپ اول: ۱۳۹۲) (فیپا).

موضوع : احادیث شیعه -- قرن ۱۱ق.

شناسه افزوده : نهاد کتابخانه های عمومی کشور، مجری پژوهش

شناسه افزوده : نهاد کتابخانه های عمومی کشور. موسسه انتشارات کتاب نشر

رده بندی کنگره : BP۱۳۵/م۳ب۳۰۴۲۱۶۷ ۱۳۹۲

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۲۱۲

شماره کتابشناسی ملی : ۳۳۴۸۹۸۵

ص: ۱

**[ترجمه]

کتاب الحج

اشاره

کتاب الحج (۱)

۱- ۱. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ و به نستعين الحمد للّه ربّ العالمين و الصلاه على محمّد و آله أجمعين و اللعنه الدائمه على اعدائهم أجمعين. و بعد فهذه تعليقات بسيطه سجلنا فيها تخريج الأحاديث ببيان مواضعها فى مصادرها المنقول عنها فى المتن، مع بيان معانى بعض الكلمات اللغويّه، أو تعيين بعض الاماكن، و غير ذلك ممّا سنحت به الفرصه فسجلناه قربه إلى اللّه تعالى شأنه، و إحياء لهذا الاثر النفيس و خدمه لمؤلّفه العظيم قدّس سرّه، و تسهيلا للقراء الكرام، فان وفقنا و أصبنا الهدف فذلک غايه المنى، و ان تکن الأخرى فما توفيقنا الا باللّه عليه توكلنا و إليه ننيب.

**[ترجمه]کتاب حج

**[ترجمه]

أبواب الحج و العمره

باب ١ أنه لم سمی الحج حجا

الأخبار

«١»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَمَّنْ أَخْبَرَهُ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام لِمَ سُمِّیَ الْحَجُّ حَجّاً قَالَ حَجَّ فُلَانٌ أَیْ أَفْلَحَ فُلَانٌ (١).

**[ترجمه]معانی الأخبار: به امام باقرعلیه السلام گفتم: چرا حج را حج نامیده اند؟ امام در پاسخ فرمود: فلانی به سفر حج رفت، یعنی فلانی رستگار شد. - . معانی الأخبار: ١٧٠ و در آن آمده است: فلانی حج کرد یعنی رستگار شد. -

**[ترجمه]

«٢»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ حَمَّادٍ: مِثْلَهُ. (٢)

**[ترجمه]علل الشرائع: مانند این حدیث را نقل کرده است. - . علل الشرائع: ٤١١ -

**[ترجمه]

باب ٢ وجوب الحج و فضله و عقاب ترکه و فیه ذکر بعض أحکام الحج أیضا

الآیات

البقره: وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلَّهِ (٣)

آل عمران: وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلًا وَ مَنْ

ص: ٢

١- ١. معانی الأخبار ص ١٧٠ طبع ایران سنه ١٣٧٩ ه. و فیه: قال: الحجّ الفلاح یقال: حج فلان أی أفلح.

۲- ۲. علل الشرائع: ص ۴۱۱ طبع النجف الأشرف بالمطبعه الحیدریّه ۱۳۸۳ ه.
۳- ۳. سوره البقره، الآیه: ۱۹۶.

كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعالَمِينَ (١)

الحج: وَ أَذِّنْ فِی النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجالًا وَ عَلی كُلِّ ضامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ (٢).

<meta info="- وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلَّه - .

بقره / ۱۹۶ -

{و برای خدا حج و عمره را به پایان برسانید.}

- وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَ مَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعالَمِين - .

آل عمران / ۱۹۶ -

{برای خدا حج آن خانه بر عهده مردم است؛ البته بر کسی که بتواند به سوی آن راه یابد. و هر که کفر بورزد، یقیناً خداوند از جهانیان بی نیاز است.}

- وَ أَذِّنْ فِی النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجالًا وَ عَلی كُلِّ ضامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيق - . حج / ۲۷ -

{درمیان مردم برای ادای حج بانگ بر آور تا زائران پیاده و سواره بر هر شتر لاغری

که از هر راه دوری می آیند، به سوی تو روی آورند.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ شَاذَوَيْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْخَشَّابِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ زَكَرِيَّا الْمُؤْمِنِ عَنِ الْمُشْمَعِلِّ الْأَسَدِيِّ قَالَ: خَرَجْتُ ذَاتَ سَنَهٍ حَاجّاً فَانْصَرَفْتُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام فَقَالَ مِنْ أَيْنَ بِكَ يَا مُشْمَعِلُّ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ كُنْتُ حَاجّاً فَقَالَ أَ وَ تَدْرِی مَا لِلْحَاجِّ مِنَ الثَّوَابِ فَقُلْتُ مَا أَدْرِی حَتَّی تُعَلِّمَنِی فَقَالَ إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا طَافَ بِهَذَا الْبَيْتِ أُسْبُوعاً وَ صَلَّی رَكْعَتَيْهِ وَ سَعَی بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ سِتَّهَ آلَافِ حَسَنَهٍ وَ حَطَّ عَنْهُ سِتَّهَ آلَافِ سَيِّئَهٍ وَ رَفَعَ لَهُ سِتَّهَ آلَافِ دَرَجَهٍ وَ قَضَی لَهُ سِتَّهَ آلَافِ حَاجَهٍ لِلدُّنْيَا كَذَا وَ ادَّخَرَ لَهُ لِلْآخِرَهِ كَذَا فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنَّ هَذَا لَكَثِيرٌ فَقَالَ أَ فَلَا أُخْبِرُكَ بِمَا هُوَ أَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ قَالَ قُلْتُ بَلَی فَقَالَ علیه السلام لَقَضَاءُ حَاجَهِ امْرِئٍ مُؤْمِنٍ أَفْضَلُ مِنْ حَجَّهٍ وَ حَجَّهٍ وَ حَجَّهٍ حَتَّی عَدَّ عَشْرَ حِجَجٍ (٣).

**[ترجمه]امالی صدوق: مشمعل اسدی نقل کرده است: سالی به سفر حج رفته بودم. پس از بازگشت از حج نزد امام صادق

علیه السلام رفتم. امام پرسید: از کجا می آیی ای مشمعل؟ در پاسخ گفتم: جانم فدایتان باد، به سفر حج رفته بودم. امام فرمود: آیا می دانی پاداش حج گزار چیست؟ گفتم: نمی دانم، مگر این که شما به من بیاموزید. امام فرمود: هر گاه بنده، هفت دور به گرد این خانه طواف کند و دو رکعت نماز طواف بخواند و میان صفا و مروه سعی کند، خداوند سبحان شش هزار حسنه برای او می نویسد و شش هزار گناه او را می آمرزد و شش هزار درجه بر او می افزاید و شش هزار حاجت او را بر آورده می سازد و به همین اندازه برای آخرتش نیز ذخیره خواهد کرد. گفتم: جانم به فدایتان! اینها پاداش زیادی است! امام فرمود: آیا می خواهی به چیزی بیشتر و بالاتر از این پاداش، آگاهت کنم؟ گفتم: آری. امام فرمود: برآورده ساختن حاجت یک مؤمن، برتر است از سه حج... و تا ده حج برشمرد. - . امالی الصدوق: ۴۹۳ -

**[ترجمه]

«۲»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ عَمْرِو بْنِ یَزِیدَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: الْحَجُّ أَفْضَلُ مِنْ عِتْقِ عَشْرِ رَقَبَاتٍ حَتَّی عَدَّ سَبْعِینَ رَقَبَهً وَ الطَّوَافُ وَ رَکْعَتَاهُ أَفْضَلُ مِنْ عِتْقِ رَقَبَهٍ(۴).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السلام می فرمود: حج گزاردن برتر از آزاد کردن ده برده است و تا هفتاد برده شمرد و دو رکعت نماز طواف برتر از آزاد کردن برده است. - ۳ . ثواب الأعمال: ۴۴ -

**[ترجمه]

«۳»

لی، [الأمالی للصدوق] الْحُسَیْنُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ أَحْمَدَ الصَّائِغُ عَنْ أَحْمَدَ الْهَمْدَانِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ رِئَابٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَیْسٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْبَاقِرِ علیه السلام قَالَ: صَلَّی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله ذَاتَ یَوْمٍ بِأَصْحَابِهِ الْفَجْرَ ثُمَّ جَلَسَ مَعَهُمْ یُحَدِّثُهُمْ حَتَّی طَلَعَتِ الشَّمْسُ فَجَعَلَ الرَّجُلُ یَقُومُ بَعْدَ الرَّجُلِ حَتَّی لَمْ یَبْقَ مَعَهُ

۱- ۱. سوره آل عمران، الآیه: ۹۷.

۲- ۲. سوره الحجّ، الآیه: ۲۷.

۳- ۳. أمالی الصدوق ص ۴۹۳ طبع الإسلامیه.

۴- ۴. ثواب الأعمال ص ۴۴ طبع بغداد سنه ۱۹۶۲ م.

إِلَّا رَجُلَانِ أَنْصَارِيٌّ وَ ثَقَفِيٌّ فَقَالَ لَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ لَكُمَا حَاجَةً تُرِيدَانِ تَسْأَلَانِّي عَنْهَا فَإِنْ شِئْتُمَا أَخْبَرْتُكُمَا بِحَاجَتِكُمَا قَبْلَ أَنْ تَسْأَلَانِي وَ إِنْ شِئْتُمَا فَاسْأَلَانِي قَالا بَلْ تُخْبِرُنَا أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنَّ ذَلِكَ أَجْلَى لِلْعَمَى وَ أَبْعَدُ مِنَ الِارْتِيَابِ وَ أَثْبَتُ لِلْإِيمَانِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَمَّا أَنْتَ يَا أَخَا الْأَنْصَارِ فَإِنَّكَ مِنْ قَوْمٍ يُؤْثِرُونَ على أَنْفُسِهِمْ وَ أَنْتَ قَرَوِيٌّ وَ هَذَا الثَّقَفِيُّ بَدَوِيٌّ أَ فَتُؤْثِرُهُ بِالْمَسْأَلَهِ فَقَالَ نَعَمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَمَّا أَنْتَ يَا أَخَا ثَقِيفٍ فَإِنَّكَ جِئْتَ تَسْأَلُنِي عَنْ وُضُوئِكَ وَ صَلَاتِكَ وَ مَا لَكَ فِيهِمَا مِنَ الثَّوَابِ فَاعْلَمْ أَنَّكَ إِذَا ضَرَبْتَ يَدَكَ فِي الْمَاءِ وَ قُلْتَ بِسْمِ اللَّهِ تَنَاثَرَتِ الذُّنُوبُ الَّتِي اكْتَسَبَتْهَا يَدَاكَ.

فَإِذَا غَسَلْتَ وَجْهَكَ تَنَاثَرَتِ الذُّنُوبُ الَّتِي اكْتَسَبَتْهَا عَيْنَاكَ بِنَظَرِهِمَا وَ فُوكَ بِلَفْظِهِ فَإِذَا غَسَلْتَ ذِرَاعَيْكَ تَنَاثَرَتِ الذُّنُوبُ عَنْ يَمِينِكَ وَ شِمَالِكَ فَإِذَا مَسَحْتَ رَأْسَكَ وَ قَدَمَيْكَ تَنَاثَرَتِ الذُّنُوبُ الَّتِي مَشَيْتَ إِلَيْهَا عَلَى قَدَمَيْكَ فَهَذَا لَكَ فِي وُضُوئِكَ فَإِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاهِ وَ تَوَجَّهْتَ وَ قَرَأْتَ أُمَّ الْكِتَابِ وَ مَا تَيَسَّرَ لَكَ مِنَ السُّوَرِ ثُمَّ رَكَعْتَ فَأَتْمَمْتَ رُكُوعَهَا وَ سُجُودَهَا وَ تَشَهَّدْتَ وَ سَلَّمْتَ غُفِرَ لَكَ كُلُّ ذَنْبٍ فِيمَا بَيْنَكَ وَ بَيْنَ الصَّلَاهِ الَّتِي قَدَّمْتَهَا إِلَى الصَّلَاهِ الْمُؤَخَّرَهِ فَهَذَا لَكَ فِي صَلَاتِكَ وَ أَمَّا أَنْتَ يَا أَخَا الْأَنْصَارِ فَإِنَّكَ جِئْتَ تَسْأَلُنِي عَنْ حَجِّكَ وَ عُمْرَتِكَ وَ مَا لَكَ فِيهِمَا مِنَ الثَّوَابِ فَاعْلَمْ أَنَّكَ إِذَا أَنْتَ تَوَجَّهْتَ إِلَى سَبِيلِ الْحَجِّ ثُمَّ رَكِبْتَ رَاحِلَتَكَ وَ مَضَتْ بِكَ رَاحِلَتُكَ لَمْ تَضَعْ رَاحِلَتُكَ خُفّاً وَ لَمْ تَرْفَعْ خُفّاً إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَكَ حَسَنَهً وَ مَحَا عَنْكَ سَيِّئَهً فَإِذَا أَحْرَمْتَ وَ لَبَّيْتَ كَتَبَ اللَّهُ لَكَ بِكُلِّ تَلْبِيَهٍ عَشْرَ حَسَنَاتٍ وَ مَحَا عَنْكَ عَشْرَ سَيِّئَاتٍ.

فَإِذَا طُفْتَ بِالْبَيْتِ أُسْبُوعاً كَانَ لَكَ بِذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَهْداً وَ ذِكْراً يَسْتَحْيِي مِنْكَ رَبُّكَ أَنْ يُعَذِّبَكَ بَعْدَهُ فَإِذَا صَلَّيْتَ عِنْدَ الْمَقَامِ رَكْعَتَيْنِ كَتَبَ اللَّهُ لَكَ بِهِمَا أَلْفَيْ رَكْعَهٍ مَقْبُولَهٍ.

فَإِذَا سَعَيْتَ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ سَبْعَهَ أَشْوَاطٍ كَانَ لَکَ بِذَلِکَ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ حَجَّ مَاشِياً مِنْ بِلَادِهِ وَ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ أَعْتَقَ سَبْعِينَ رَقَبَهً مُؤْمِنَهً فَإِذَا وَقَفْتَ بِعَرَفَاتٍ إِلَى غُرُوبِ الشَّمْسِ فَلَوْ كَانَ عَلَيْکَ مِنَ الذُّنُوبِ قَدْرُ رَمْلِ عَالِجٍ وَ زَبَدِ الْبَحْرِ لَغَفَرَهَا اللَّهُ لَکَ فَإِذَا رَمَيْتَ الْجِمَارَ كَتَبَ اللَّهُ لَکَ بِكُلِّ حَصَاهٍ عَشْرَ حَسَنَاتٍ تُكْتَبُ لَکَ لِمَا تَسْتَقْبِلُ مِنْ عُمُرِکَ فَإِذَا ذَبَحْتَ هَدْيَکَ أَوْ نَحَرْتَ بَدَنَتَکَ كَتَبَ اللَّهُ لَکَ بِكُلِّ قَطْرَهٍ مِنْ دَمِهَا حَسَنَهً فَكَتَبَ لَکَ لِمَا تَسْتَقْبِلُ مِنْ عُمُرِکَ فَإِذَا طُفْتَ بِالْبَيْتِ أُسْبُوعاً لِلزِّيَارَهِ وَ صَلَّيْتَ عِنْدَ الْمَقَامِ رَكْعَتَيْنِ ضَرَبَ مَلَکٌ كَرِيمٌ عَلَى كَتِفَيْکَ ثُمَّ قَالَ أَمَّا مَا مَضَى فَقَدْ غُفِرَ لَکَ فَاسْتَأْنِفِ الْعَمَلَ فِيمَا بَيْنَکَ وَ بَيْنَ عِشْرِينَ وَ مِائَهِ يَوْمٍ (۱).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام محمد باقر علیه السلام فرمود: روزی رسول خداصلی الله علیه و آله همراه با یارانش نماز صبح را خواندند. سپس با آنان به گفتگو نشستند تا این که خورشید طلوع کرد. اصحاب پیامبر یکی پس از دیگری جز دو تن آنان برخاستند؛ یکی از انصار و دیگری ثقفی بود. سپس رسول خدا خطاب به آن دو فرمودند: دانستم که شما نیازی دارید که می خواهید درباره آن سؤال کنید، اگر بخواهید شما را از حاجتتان و آنچه در دل دارید، قبل از آنکه درباره آن از من سؤال کنید آگاه می سازم و اگر می خواهید، خود سؤالتان را مطرح سازید. آن دو شخص گفتند: ای رسول خدا، تو ما را از نیاز خود آگاه ساز؛ چرا که این امر کوری را زدوده و از شک و تردید دور ساخته و ایمان را استوارتر می‌سازد. رسول خدا فرمودند: اما تو ای برادر انصاری! تو از قومی هستی که دیگران را بر خود ترجیح می دهند. تو روستایی هستی و این شخص بادیه نشین است. آیا او را در جواب سؤال بر خود مقدم می‌داری؟ گفت: آری. رسول خدا فرمود: اما تو ای برادر ثقفی! نزد من آمده ای تا درباره وضو و نماز خود و همچنین ثواب آن دو از من سؤال کنی. بدان که چون دستانت را در آب زده و بگویی «بسم الله»، گناهانی که دستانت مرتکب شده‌اند از بین خواهد رفت. چون صورتت را بشویی، گناهانی که چشمانت با نگاه و دهانت با الفاظ مرتکب شده‌اند از بین می‌روند. چون ذراع - آرنج تا سر انگشتان - را بشویی، تمامی گناهان از سمت چپ و راستت محو می شوند. اگر سر و دو پایت را مسح بکشی، تمامی گناهانی را که توسط پاهایت مرتکب شده ای از بین می روند. این برای وضوی تو بود .

چون رو به قبله به نماز بایستی و سوره فاتحه یا هر سوره دیگری را که خواندنش برایت میسر باشد بخوانی و سپس به رکوع روی و رکوع و سجود آن را به نحو کامل به اتمام رسانی، خداوند متعال تمامی گناهانی را که تا زمان ادای آخرین نمازت مرتکب شده ای خواهد بخشود. این هم برای تو در نمازت است.

اما تو ای برادر انصار، نزد من آمده ای تا درباره حج و عمره خود و پاداش آن دو از من سؤال کنی. بدان! وقتی که تو قصد سفر به حج کردی و بر مرکبت سوار شدی و«بسم الله» گفتی و مرکبت تو را به حرکت درآورد، مرکبت هیچ گامی بر زمین نگذاشته و گامی بر نداشته مگر این که در ازای هر گام، خداوند متعال برای تو حسنه ای می نویسد و گناهی را می بخشد.پس

چون احرام بستی و لبیک گفتی، باری تعالی در ازای هر لبیک برایت ده حسنه می نویسد و ده گناه تو را می زداید. هنگامی که خانه خدا را هفت دور طواف کنی، همین امر برایت نزد خداوند پیمان و یادی به جا خواهد گذاشت که از آن پس خداوند شرم می کند تو را عذاب کند. وقتی کنار مقام ابراهیم دو رکعت نماز بخوانی، خداوند به پاداش این دو رکعت نماز،

دو هزار رکعت نماز مقبول برایت خواهد نوشت. و چون میان صفا و مروه هفت بار سعی کردی، پاداش آن نزد خداوند متعال همچون پاداش کسی است که از دیار خود پیاده به حج آمده، و یا همچون پاداش کسی است که هفتاد برده مؤمن را آزاد کرده است.

و چون تا زمان غروب آفتاب در عرفات ایستادی، اگر گناهانت به اندازه ریگ های صحرا و کف های دریا باشد، خداوند همه آنها را می آمرزد.

وقتی رمی جمرات کردی، خداوند با پرتاب هر سنگ، در عمر باقی مانده ات، ده حسنه برایت می نویسد. و چون سر را تراشیدی، خداوند در مقابل تراشیدن هر مویت، پاداشی در بازمانده عمرت می نویسد. و چون قربانی ات را سر بریدی یا شترت را نحر کردی، در ازای هر قطره خون آن، در بازمانده عمرت حسنه‌ای داری. و چون هفت دورپیرامون خانه خدا طواف زیارت کردی و دو رکعت نماز نزد مقام ابراهیم خواندی، فرشته‌ای کریم و بزرگوار بر دوش تو می زند و می گوید: تمامی گناهان گذشته ات بخشوده شدند. از هم اکنون تا صد و بیست روز آینده، اعمالت را از سر گیر. - . امالی الصدوق: ۵۴۹ -

**[ترجمه]

«۴»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ خَلَفِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ الْجَوْهَرِيِّ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: لَأَنْ أَحُجَّ حَجَّةً أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُعْتِقَ رَقَبَةً حَتَّى انْتَهَى إِلَى عَشَرَةٍ وَ مِثْلَهَا وَ مِثْلَهَا حَتَّى انْتَهَى إِلَى سَبْعِينَ وَ لَأَنْ أَعُولَ أَهْلَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَ أُشْبِعَ جَوْعَتَهُمْ وَ أَكْسُوَ عُرْيَهُمْ وَ أَكُفَّ وُجُوهَهُمْ عَنِ النَّاسِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَحُجَّ حَجَّةً وَ حَجَّةً وَ حَجَّةً حَتَّى انْتَهَى إِلَى عَشَرَةٍ وَ مِثْلَهَا وَ مِثْلَهَا حَتَّى انْتَهَى إِلَى سَبْعِينَ (۲).

lt;meta info=". ثواب الأعمال: امام باقر علیه السلام فرمود: اگر یک بار به حج روم، نزد من دوست داشتنی‌تر از آن است که برده ای را آزاد کنم، ... تا به دهبرده رسید و مانند آن و مانند آن ... تا به هفتاد برده رسید.و اگر مخارج زندگی اهل بیت مسلمان را تامین کنم و گرسنگی آنان را برطرف سازم و برهنگی آنان را بپوشانم و آبروی آنان را حفظ کنم، نزد من بسیار دوست داشتنی تر از آن است که بهیک حج، و حجی دیگر و حجی دیگر روم و تا ده حج شمرد و ... تا به هفتاد حج رسید. - . ثواب الأعمال: ۱۲۷ -

**[ترجمه]

«۵»

فس، [تفسیر القمی] قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِي قَوْلِهِ تَعَالَى مَنْ كانَ فِي هذِهِ أَعْمى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمى وَ أَضَلُّ سَبِيلًا-(۳)

قَالَ نَزَلَتْ فِيمَنْ يُسَوِّفُ الْحَجَّ حَتَّى مَاتَ وَ لَمْ يَحُجَّ فَعَمِيَ عَنْ فَرِيضَةٍ مِنْ فَرَائِضِ اللَّهِ (۴).

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۵۴۹.

۲- ۲. ثواب الأعمال ص ۱۲۷ و فیه:(و اکسوا عورتهم).

۳- ۳. سوره الإسراء، الآیه ۷۲.

۴- ۴. تفسیر علیّ بن إبراهیم القمّیّ ص ۳۸۶.

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: امام صادق علیه السلام در باره این آیه «مَنْ کانَ فِی هذِهِ أَعْمی فَهُوَ فِی الْآخِرَهِ أَعْمی وَ أَضَلُّ سَبِیلاً» - . اسراء/ ۷۲ - ، {هر که در این [دنیا] کور [دل] باشد در آخرت [هم] کور [دل] و گمراه‌تر خواهد بود}این آیه در مورد کسی نازل شد که حج را آنقدر به تاخیر انداخت تا آنکه در گذشت و حج نگزارد، در نتیجه نسبت به فریضه‌ای از واجبات خداوند کور گردید. - . تفسیر علی بن ابراهیم: ۳۸۶ -

**[ترجمه]

«۶»

فس، [تفسیر القمی] أَبِی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ فَضَالَهَ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ لَمْ یَحُجَّ قَطُّ وَ لَهُ مَالٌ قَالَ هُوَ مِمَّنْ قَالَ اللَّهُ وَ نَحْشُرُهُ یَوْمَ الْقِیامَهِ أَعْمی -(۱)

قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ أَعْمَی قَالَ أَعْمَاهُ اللَّهُ عَنْ طَرِیقِ الْجَنَّهِ(۲).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم گوید: از امام صادق علیه السلام در باره کسی که توانگر باشد، اما به سفر حج نرفته باشد سؤال شد.حضرت فرمود: او از کسانی است که خداوند درباره آنان می فرماید: «و نحشره یوم القیامه أعمی» - . طه / ۱۲۴ - ، {و

روز رستاخیز او را نابینا محشور می کنیم.} آن شخص پرسید: سبحان الله! نابینا؟ امام فرمودند: آری، خداوند وی را نسبت به راه حق کور کرده است. - . تفسیر علی بن ابراهیم: ۴۲۴ -

**[ترجمه]

«۷»

فس، [تفسیر القمی]: فَفِرُّوا إِلَی اللَّهِ (۳) أَیْ حُجُّوا(۴).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: «ففرّوا الی الله»، - . ذاریات / ۵۰ -

{پس به سوی خدا بگریزید.} یعنی حج بگذارید.

**[ترجمه]

«۸»

فس، [تفسیر القمی]: فَیَقُولَ رَبِّ لَوْ لا أَخَّرْتَنِی إِلی أَجَلٍ قَرِیبٍ فَأَصَّدَّقَ (۵) یَعْنِی أَحُجَ (۶).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: پس می فرماید: «رب لولا أخرتنی إلی أجل قریب فأصدّق»، {پروردگارا، چرا تا مدتی بیشتر [اجل] مرا به تاخیر نینداختی تا صدقه دهم و از نیکوکاران باشم؟} یعنی به سفر حج روم. - . تفسیر علی بن ابراهیم: ۶۸۲ -

**[ترجمه]

«۹»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ طَرِیفٍ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لِلْحَاجِّ وَ الْمُعْتَمِرِ إِحْدَی ثَلَاثِ خِصَالٍ إِمَّا یُقَالُ لَهُ قَدْ غُفِرَ لَکَ مَا مَضَی وَ مَا بَقِیَ وَ إِمَّا أَنْ یُقَالَ لَهُ قَدْ غُفِرَ لَکَ مَا مَضَی فَاسْتَأْنِفِ الْعَمَلَ وَ إِمَّا أَنْ یُقَالَ لَهُ قَدْ حُفِظْتَ فِی أَهْلِکَ وَ وُلْدِکَ وَ هِیَ أَحْسَنُهُنَ (۷).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام صادق علیه السلام از پدر خود نقل کرده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: برای حج گزار و عمره گزار یکی از این سه ویژگی است. یا به وی گفته می شود: آنچه گذشته و باقی مانده - یعنی اعمال گذشته و در پیش رویت - بر تو بخشیده شده است. یا آن که به وی گفته می شود: هر آنچه از گناه در گذشته انجام داده ای بر تو بخشوده شده است، پس اعمالت را دوباره از سر گیر. و یا آنکه به وی گفته می شود: از خانواده و فرزندانت حفاظت شده است و این بهترین آن ویژگی‌هاست. - . قرب الاسناد: ۱ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ل، [الخصال]: فِی مَوْعِظَهِ أَبِی ذَرٍّ رَحِمَهُ اللَّهُ وَ حُجَّ حَجَّهً لِعَظَائِمِ الْأُمُورِ(۸).

**[ترجمه]الخصال: در موعظه پیامبرصلی الله علیه و آله به ابوذر آمده است: و حج گزاردن از بزرگترین امور است. - . الخصال ۲: ۳۰۳-۳۰۰ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ الْحَجَّالِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ صَفْوَانَ الْجَمَّالِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ حَجَّ حَجَّتَیْنِ لَمْ

۱- ۱. سوره طه: الآیه: ۱۲۴.

۲- ۲. تفسير علىّ بن إبراهيم القمّىّ ص ۴۲۴.

۳- ۳. سوره الذاريات، الآيه: ۵۰.

۴- ۴. تفسير علىّ بن إبراهيم القمّىّ ص ۴۴۸.

۵- ۵. سوره المنافقين، الآيه: ۱۰.

۶- ۶. تفسير علىّ بن إبراهيم القمّىّ ص ۶۸۲.

۷- ۷. قرب الإسناد ص ۱ طبع ايران سنه ۱۳۷۰ ه.

۸- ۸. موعظه النبىّ صلّى اللّه عليه و آله لابى ذر(رض) فى ج ۲ ص ۳۰۰- ۳۰۳ و لم نجد هذه الفقره فيها و راجعنا الطبعه الأولى من الخصال فوجدناها كذلك و فيها سقط بعض الفقرات أيضا.

يَزَلْ فِي خَيْرٍ حَتَّى يَمُوتَ (١).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق عليه السـلام فرمود: هر كس دو بار به حج رود، همواره در راه مسـتقيم و نيكى است تا اين كه جان دهد. - . الخصال ١: ٣٩ -

**[ترجمه]

«١٢»

ل، [الخصال] مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَبَّادِ بْنِ صُهَيْبٍ قَالَ سَمِعْتُ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ عليه السلام يُحَدِّثُ: أَنَّ ضِيفَانَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ رَجُلٌ حَجَّ وَ اعْتَمَرَ فَهُوَ ضَيْفُ اللَّهِ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى مَنْزِلِهِ وَ رَجُلٌ كَانَ فِي صَلَاتِهِ فَهُوَ فِي كَنَفِ اللَّهِ حَتَّى يَنْصَرِفَ وَ رَجُلٌ زَارَ أَخَاهُ الْمُؤْمِنَ فِي اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ هُوَ زَائِرُ اللَّهِ فِي عَاجِلِ ثَوَابِهِ وَ خَزَائِنِ رَحْمَتِهِ (٢).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق عليه السلام فرمود: حج گزار وعمره گزار دو ميهمان ويژه خداوند متعالند؛ پس تا زمانى كه از سفر حـج به سوى خـانواده خويش بـاز گردد، همواره ميهمان خداونـد است. و ديگرى شخصـى است كه مشـغول نماز است و همواره در پنـاه خداونـد است تـا نمـازش به پايان رسـد. ديگرى مردى است كه به خاطر رضايت خداونـد و در راه خـدا برادر مؤمنش را ديـدار مى كنـد كه در اين صورت، خدا را در ثواب عاجل و خزائن رحمتش زيارت كرده است. - . الخصال ١: ٨٣ -

**[ترجمه]

«١٣»

ل، [الخصال] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ الْبَزَنْطِيِّ عَنْ أَبِي جَمِيلَةَ عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: الْحَجُّ ثَلَاثَةٌ فَأَفْضَلُهُمْ نَصِيباً رَجُلٌ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَ مَا تَأَخَّرَ وَ وَقَاهُ اللَّهُ عَذَابَ النَّارِ وَ أَمَّا الَّذِي يَلِيهِ فَرَجُلٌ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَ يَسْتَأْنِفُ الْعَمَلَ فِيمَا بَقِيَ مِنْ عُمُرِهِ وَ أَمَّا الَّذِي يَلِيهِ فَرَجُلٌ حُفِظَ فِي أَهْلِهِ وَ مَالِهِ (٣).

**[ترجمه]الخصـال: امـام باقر عليه السـلام نقل كرده است كه رسول خـدا صـلى الله عليه و آله فرمود: حاجيان سه گونه انـد و بيشترين بهره از آنِ كسـى است كه گناهان گذشته و آينده اش بخشوده شود و خداوند وى را از عذاب قبر در امان نگاه دارد. پس از او شخصـى است كه گناهان گذشـته اش آمرزيـده شود و بايـد در باقى مانده عمرش، عملش را از سـر گيرد. پس از او كسى است كه تنها خانواده و مالش حفظ مى شوند. - . الخصال ١: ٩٦ -

**[ترجمه]

أقول

قـد مضـى الأمر بالحـج و الحث عليه فى بـاب دعـائم الإسـلام و باب جوامع المكارم و باب فضل الصـلاه و باب فضل الزكاه و أبواب المواعظ و غيرها.

**[ترجمه]در باب دعائم اسلام و باب جوامع مكارم و نماز و باب فضيلت زكات و ابواب موعظه‌ها و غير آن، موضوع حج و تشويق بدان بيان گرديد.

**[ترجمه]

«۱۴»

ل، [الخصـال]: فِيمَـا أَوْصَـى بِهِ النَّبِيُّ صـلى الله عليه و آله عَلِيّاً عليه السـلام يَا عَلِيُّ كَفَرَ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ مِنْ هَـذِهِ الْأُمَّهِ عَشَـرَهٌ الْقَتَّالُ وَ السَّاحِرُ وَ الـدَّيُّوثُ وَ نَاكِحُ الْمَرْأَهِ حَرَاماً فِي دُبُرِهَا وَ نَاكِحُ الْبَهِيمَهِ وَ مَنْ نَكَحَ ذَاتَ مَحْرَمٍ مِنْهُ وَ السَّاعِي فِي الْفِتْنَهِ وَ بَائِعُ السِّلَاحِ مِنْ أَهْلِ الْحَرْبِ وَ مَانِعُ الزَّكَاهِ وَ مَنْ وَجَدَ سَعَهً فَمَاتَ وَ لَمْ يَحُجَ (۴).

**[ترجمه]الخصال: رسول اكرم صـلى الله عليه و آله به امام على عليه السـلام سفارش كرد: اى على! از ميان اين امت ده نفر به خداونـد سـبحان كفر مى ورزنـد: بسـيار قتل كننده، ساحر، ديّوث، كسـى كه به حرام با زن از پشت نزديكى كند، كسـى كه با حيوانات نزديكى كند، همچنين كسـى كه با محرم خود زنا كند، كسـى كه جهت برپا كردن فتنه و آشوب تلاش كند و كسـى كه با اهل الحرب معامله سـلاح كنـد، شخصـى كه مانع زكات گردد و شخصـى كه اسـتطاعتى به دست آورد و بميرد و به حج نرفته باشد. - . الخصال ۲: ۲۱۷ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَهِ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: الْحَجُّ جِهَادُ كُلِّ ضَعِيفٍ (۵).

ص: ۷

۱- ۱. الخصال ج ۱ ص ۳۹ طبع الإسلاميه.

۲- ۲. نفس المصدر السابق ج ۱ ص ۸۳.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۹۶.

۴- ۴. الخصال ج ۲ ص ۲۱۷.

۵- ۵. المصدر السابق ج ۲ ص ۴۱۲.

**[ترجمه]الخصال، اربعمائه: امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: حج، جهاد هر انسان ضعیف و ناتوان است. - . الخصال ۲:۴۱۲
-

**[ترجمه

«۱۶»

وَ قَالَ علیه السلام: نَفَقَةُ دِرْهَمٍ فِی الْحَجِّ تَعْدِلُ أَلْفَ دِرْهَمٍ (۱).

**[ترجمه]و فرمود:یک درهم خرج کردن در حج، معادل هزار درهم است. - .

الخصال۲: ۴۲۱ -

**[ترجمه

«۱۷»

وَ قَالَ علیه السلام: الْحَاجُّ وَ الْمُعْتَمِرُ وَفْدُ اللَّهِ وَ حَقٌّ عَلَی اللَّهِ تَعَالَی أَنْ یُکْرِمَ وَفْدَهُ وَ یَحْبُوَهُ بِالْمَغْفِرَهِ(۲).

**[ترجمه]و فرمود: حج گزار و عمره گزار، هر دو میهمان خداوندند و بر خداوند سبحان است که میهمان خویش را گرامی بدارد و با بخشش خود وی را پاداش دهد. - .

الخصال ۲: ۴۳۰ -

**[ترجمه

«۱۸»

سن، [المحاسن] یَحْیَی بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الْحَاجُّ حُمْلَانُهُ وَ ضَمَانُهُ عَلَی اللَّهِ فَإِذَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ وُکِّلَ بِهِ مَلَکَانِ یَحْفَظَانِ عَلَیْهِ طَوَافَهُ وَ سَعْیَهُ فَإِذَا کَانَتْ عَشِیَّهُ عَرَفَهَ ضَرَبَا عَلَی مَنْکِبِهِ الْأَیْمَنِ ثُمَّ یَقُولَانِ یَا هَذَا أَمَّا مَا مَضَی فَقَدْ کُفِیتَهُ فَانْظُرْ کَیْفَ تَکُونُ فِیمَا تَسْتَقْبِلُ (۳).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: بار سفر حج گزار و و ضمانت آن بر عهده خداوند متعال است. پس زمانی که او که وارد مسجد الحرام گردد، خداوند دو فرشته بر او می گمارد که طواف و نماز و سعی او را حفظ کنند. در شامگاه عرفه بر شانه او می زنند و می گویند: فلانی! در آنچه گذشته است، یعنی اعمال گذشته ات، کفایت شدی.مراقب اعمال آینده ات باش. - . المحاسن برقی: ۶۳ -

**[ترجمه]

«۱۹»

سن، [المحاسن] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَخَذَ فِی جَهَازِهِ لَمْ یَرْفَعْ قَدَماً وَ لَمْ یَضَعْ قَدَماً إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِهَا حَسَنَةً حَتَّی إِذَا اسْتَقَلَّ لَمْ یَرْفَعْ بَعِیرُهُ خُفّاً وَ لَمْ یَضَعْ خُفّاً إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِهَا حَسَنَةً حَتَّی إِذَا قَضَی حَجَّهُ مَكَثَ ذَا الْحِجَّهِ وَ [مُحَرَّماً] محرم وَ صَفَرَ یُكْتَبُ لَهُ الْحَسَنَاتُ وَ لَا یُكْتَبُ عَلَیْهِ السَّیِّئَاتُ إِلَّا أَنْ یَأْتِیَ بِكَبِیرَهٍ(۴).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: بنده مؤمن همین كه شروع به تهیه وسایل سفرش كند، هیچ گامی را بر نمی دارد و نمی گذارد مگر این كه خداوند متعال برای وی حسنه ای می نویسد. اگر سوار بر مركبش شود، مركب وی گامی را بر نمی دارد و فرو نمی گذارد مگر این كه باری تعالی برای وی حسنه ای می نویسد و همچنین در صورتی كه حج را در ماه ذی حجه، محرم و صفربه جا آورد، خداوند برای وی پاداشهای بسیاری در نظر می گیرد، و تا زمانی كه كه گناه كبیره ای مرتكب نشود، باری تعالی از بدیهای او چشم پوشی می كند. - . المحاسن:۶۳ -

**[ترجمه]

«۲۰»

سن، [المحاسن] عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ عَنْ حُسَیْنِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَوْ كَانَ لِأَحَدِكُمْ مِثْلَ أَبِی قُبَیْسٍ ذَهَبٌ یُنْفِقُهُ فِی سَبِیلِ اللَّهِ مَا عَدَلَ الْحَجَّ وَ لَدِرْهَمٌ یُنْفِقُهُ الْحَاجُّ یَعْدِلُ أَلْفَیْ أَلْفِ دِرْهَمٍ فِی سَبِیلِ اللَّهِ (۵).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: اگر برای هر یک از شما به اندازه كوه ابو قبیس طلا باشد و آن را در راه خدا انفاق كند، پاداش آن برابر با سفر حج نخواهد بود؛ و هر درهمی كه حج گزار در حج خرج كند، معادل با هزاران هزار درهم انفاق در راه خدا خواهد بود. - . المحاسن: ۶۴ -

**[ترجمه]

«۲۱»

سن، [المحاسن] الْوَشَّاءُ عَنْ مُثَنًّی بْنِ رَاشِدٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْمُسْلِمَ إِذَا خَرَجَ إِلَی هَذَا الْوَجْهِ یَحْفَظُ اللَّهُ عَلَیْهِ نَفْسَهُ وَ أَهْلَهُ حَتَّی إِذَا

۱- ۱. المصدر السابق ج ۲ ص ۴۲۱.

۲- ۲. المصدر السابق ج ۲ ص ۴۳۰.

۳- ۳. المحاسن للبرقى ص ۶۳ طبع ايران، و كان الرمز فى المتن(ل) أى الخصال و هو من سهو القلم و الصواب ما اثبتناه.

۴- ۴. المحاسن ص ۶۳ و ما بين القوسين زياده من المصدر.

۵- ۵. المصدر السابق ص ۶۴.

انْتَهَی إِلَی الْمَکَانِ الَّذِی یُحْرِمُ فِیهِ وُکِّلَ مَلَکَانِ یَکْتُبَانِ لَهُ أَثَرَهُ وَ یَضْرِبَانِ عَلَی مَنْکِبَیْهِ وَ یَقُولَانِ لَهُ أَمَّا مَا مَضَی فَقَدْ غُفِرَ لَکَ فَاسْتَأْنِفِ الْعَمَلَ (۱).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که فرد مسلمان به سوی حج روانه شود، خداوند متعال از او و خانواده اش مراقبت خواهد کرد، تا به مکانی برسد که باید در آن جا محرم شود. پس از آن خداوند دو فرشته بر او می گمارد که اعمال او را ثبت کنند و بر شانه او زده و بگویند: اعمال گذشته ات آمرزیده شد، پس اعمالت را از سر گیر. - . المحاسن: ۶۴ -

**[ترجمه]

«۲۲»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنِ الْحَسَنِ بْنِ یُوسُفَ عَنْ زَکَرِیَّا عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَیْمُونٍ الصَّائِغِ قَالَ: قَدِمَ رَجُلٌ عَلَی أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام فَقَالَ لَهُ قَدِمْتَ حَاجّاً فَقَالَ نَعَمْ فَقَالَ تَدْرِی مَا لِلْحَاجِّ قَالَ قُلْتُ لَا قَالَ مَنْ قَدِمَ حَاجّاً وَ طَافَ بِالْبَیْتِ وَ صَلَّی رَکْعَتَیْنِ کَتَبَ اللَّهُ لَهُ سَبْعِینَ أَلْفَ حَسَنَةٍ وَ مَحَا عَنْهُ سَبْعِینَ أَلْفَ سَیِّئَةٍ وَ شَفَّعَهُ فِی سَبْعِینَ أَلْفَ حَاجَةٍ وَ کَتَبَ لَهُ عِتْقَ سَبْعِینَ رَقَبَةً کُلُّ رَقَبَةٍ عَشَرَةُ آلَافِ دِرْهَمٍ (۲).

**[ترجمه]المحاسن: مردی نزد امام موسی بن جعفرعلیه السلام آمد. امام خطاب به وی فرمود: آیا حج گزاردی؟ آن شخص گفت: آری. امام فرمود: آیا می دانی به حج رفتن چه ثوابی دارد؟ آن شخص گفت: خیر. امام فرمود: کسی که حج گزارد و به دور کعبه طواف کند و دو رکعت نماز به جا آورد، خداوند برای وی هفتاد هزار حسنه می نویسد و هفتاد گناه او را می آمرزد و هفتاد هزار نیاز وی را شفاعت می کند و برای وی پاداشی به میزان آزاد کردن هفتاد برده، هر کدام به ارزش ده هزار درهم می نویسد. - . المحاسن: ۶۴ -

**[ترجمه]

«۲۳»

سن، [المحاسن] بَعْضُ أَصْحَابِنَا عَنِ الْحَسَنِ بْنِ یُوسُفَ عَنْ زَکَرِیَّا بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مَسْعُودٍ الطَّائِیِّ عَنْ عَبْدِ الْحَمِیدِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: إِذَا اجْتَمَعَ النَّاسُ بِمِنًی نَادَی مُنَادٍ أَیُّهَا الْجَمْعُ لَوْ تَعْلَمُونَ بِمَنْ حَلَلْتُمْ لَأَیْقَنْتُمْ بِالْمَغْفِرَةِ بَعْدَ الْخَلَفِ ثُمَّ یَقُولُ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی إِنَّ عَبْداً أَوْسَعْتُ عَلَیْهِ فِی رِزْقِهِ لَمْ یَفِدْ إِلَیَّ فِی کُلِّ أَرْبَعٍ لَمَحْرُومٌ (۳).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام می‌فرمود: مردم در منی گرد هم آیند، ندا دهنده ای فریاد بر می آورد: ای مردم! اگر می‌دانستید که نزد چه کسی آمده‌اید، یقین می‌داشتید که بعد از گناهانی که برجانهادید، آمرزیده خواهید شد. خدای متعال می فرماید: بنده ای را که به وی روزی فراوانی دادم، اما هر چهار سال یک بار به زیارت من نیاید، محروم است. - . المحاسن: ۷۱ -

**[ترجمه]

«۲۴»

سن، [المحاسن] مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جُنْدَبٍ عَنْ بَعْضِ رِجَالِهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا كَانَ الرَّجُلُ مِنْ شَأْنِهِ الْحَجُّ فِی كُلِّ سَنَةٍ ثُمَّ تَخَلَّفَ سَنَةً فَلَمْ یَخْرُجْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ الَّذِینَ هُمْ عَلَى الْأَرْضِ لِلَّذِینَ هُمْ عَلَى الْجِبَالِ لَقَدْ فَقَدْنَا صَوْتَ فُلَانٍ فَیَقُولُونَ اطْلُبُوهُ فَیَطْلُبُونَهُ فَلَا یُصِیبُونَهُ فَیَقُولُونَ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ حَبَسَهُ دَیْنٌ فَأَدِّهِ عَنْهُ أَوْ مَرَضٌ فَاشْفِهِ أَوْ فَقْرٌ فَأَغْنِهِمْ أَوْ حَبْسٌ فَفَرِّجْ عَنْهُمْ أَوْ فِعِلَ بِهِمْ فَافْعَلْ بِهِمْ وَ النَّاسُ یَدْعُونَ لِأَنْفُسِهِمْ وَ هُمْ یَدْعُونَ لِمَنْ تَخَلَّفَ (۴).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: اگر شأن كسی اقتضا كند كه همه ساله به حج رود اما یک سال نرود، فرشتگانی كه بر روی زمینند، به فرشتگانی كه بر كوه ها هستند، می گویند: امسال صدای فلانی را نشنیدیم.آنها می گویند: به دنبال او بگردید. فرشتگان به دنبال آن شخص می گردند اما وی را نمی یابند. آنگاه می گویند: خدایا! اگر مانع او از حج گزاردن، قرض و بدهی است،آن را ادا كن و اگر بیماری است شفا ده و اگر تنگدستی است، او را غنی و توانگر ساز و اگر حبس است، نجاتش بده و اگر كاری است، كارش را انجام بده. این در حالی است كه مردم برای خود دعا می كنند؛ ولی آن فرشتگان برای جاماندگان از حج دعا می كنند. - . المحاسن: ۷۱ -

**[ترجمه]

«۲۵»

سن، [المحاسن] الْحَجَّالُ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ أَرَادَ الْحَجَّ فَتَهَیَّأَ لَهُ فَحُرِمَهُ فَبِذَنْبٍ حُرِمَهُ (۵).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: كسی كه قصد حج كند و برایش وسایل مهیا گردد اما از آن محروم شود، پس به سبب گناهی از آن محروم شده است. - . المحاسن: ۷۱ -

**[ترجمه]

«۲۶»

سن، [المحاسن] أَبُو یُوسُفَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حُسَیْنِ بْنِ عُثْمَانَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی

۱- ۱. المصدر السابق ص ۶۴.

۲- ۲. المصدر السابق ص ۶۴.

۳- ۳. المصدر السابق ص ۶۶.

۴- ۴. المصدر السابق ص ۷۱.

۵- ۵. المصدر السابق ص ۷۱.

حَمْزَهَ وَ غَيْرِهِمَا عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: مَنِ اتَّخَذَ مَحْمِلًا لِلْحَجِّ كَانَ كَمَنِ ارْتَبَطَ فَرَساً فِي سَبِيلِ اللَّهِ (۱).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق عليه السلام فرمود:هر كس مركبى براى سفر فراهم كند، همچون كسى است كه اسب خود را در راه خدا آماده جنگ كرده باشد. - . المحاسن: ٧١ -

**[ترجمه]

«۲۷»

سن، [المحاسن] عَبْدُ اللَّهِ الْحَجَّالُ رَفَعَهُ قَالَ: لَا يَزَالُ عَلَى الْحَاجِّ نُورُ الْحَجِّ مَا لَمْ يُذْنِبْ (۲).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق عليه السلام فرمود:حج گزار تا زمانى كه خود را به گناهى آلوده نكرده باشد، نورانيت حج همراه اوست.

**[ترجمه]

«۲۸»

يل، [الفضائل لابن شاذان] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْأَصَمِّ عَنْ [جَدِّهِ] حديره قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام جُعِلْتُ فِدَاكَ أَيُّمَا أَفْضَلُ الْحَجُّ أَوِ الصَّدَقَهُ قَالَ هَذِهِ مَسْأَلَهٌ فِيهَا مَسْأَلَتَانِ قَالَ كَمِ الْمَالُ يَكُونُ مَا يَحْمِلُ صَاحِبَهُ إِلَى الْحَجِّ قَالَ قُلْتُ لَا قَالَ إِذَا كَانَ مَالًا يَحْمِلُ إِلَى الْحَجِّ فَالصَّدَقَهُ لَا تَعْدِلُ الْحَجَّ الْحَجُّ أَفْضَلُ وَ إِنْ كَانَتْ لَا تَكُونُ إِلَّا الْقَلِيلَ فَالصَّدَقَهُ قُلْتُ فَالْجِهَادُ قَالَ الْجِهَادُ أَفْضَلُ الْأَشْيَاءِ بَعْدَ الْفَرَائِضِ فِي وَقْتِ الْجِهَادِ وَ لَا جِهَادَ إِلَّا مَعَ الْإِمَامِ قُلْتُ فَالزِّيَارَهُ قلت [قَالَ] زِيَارَهُ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله وَ زِيَارَهُ الْأَوْصِيَاءِ وَ زِيَارَهُ حَمْزَهَ وَ بِالْعِرَاقِ زِيَارَهُ الْحُسَيْنِ عليه السلام قال [قُلْتُ] فَمَا لِمَنْ زَارَ الْحُسَيْنَ عليه السلام قَالَ يَخُوضُ فِي الرَّحْمَهِ وَ يَسْتَوْجِبُ الرِّضَا وَ يُصْرَفُ عَنْهُ السُّوءُ وَ يُدَرُّ عَلَيْهِ الرِّزْقُ وَ شَيَّعَهُ الْمَلَائِكَهُ وَ يُلْبَسُ نُوراً تَعْرِفُهُ بِهِ الْحَفَظَهُ فَلَا يَمُرُّ بِأَحَدٍ مِنَ الْحَفَظَهِ إِلَّا دَعَا لَهُ (۳).

**[ترجمه]فضائل: حديره گويد: به امام صادق عليه السلام گفتم: جانم به فدايت. حج بهتر است يا صدقه؟ امام فرمود: اين مسألهاى است كه در آن دو مسأله وجود دارد. امام پرسيدند: ميزان مال چقدر است؟ آيا تا حدى است كه صاحبش را به حج برساند؟ آن شخص گفت: نه. امام فرمودند: اگر مال تا اندازه اى باشد كه صاحبش را به حج برساند، پس صدقه برابر با حج نخواهد بود، بلكه حج بهتر از صدقه است، اما در صورتى كه مال كم باشد، صدقه بهتر است. گفتم: جهاد چطور؟ فرمودند: جهاد برترين اعمال پس از به جا آوردن فرائض در هنگام جهاد است و جهاد جز به همراه امام نيست. گفتم: زيارت چه؟ فرمود: زيارت پيامبر و زيارت اوصيا و زيارت حمزه و زيارت امام حسين عليه السلام در عراق. از امام پرسيدم: پاداش كسى كه به زيارت امام حسين عليه السلام رود چيست؟ امام فرمود: در رحمت پروردگار خويش فرو مى رود و سبب جلب رضايت و خشنودى را فراهم مى آورد و بدى از وى دفع مى گردد و رزق و روزى بر او فراوان مى شود و فرشتگان وى را بدرقه مى

کنند و لباسی از نور به تن می کند که به واسطه آن نگاهبانان او را می شناسند، از کنار هیچ یک از نگاهبانان عبور نمی کند مگر این کهاو را می‌خواند.

**[ترجمه]

«۲۹»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: کَتَبْتُ لِأَبِی الْحَسَنِ علیه السلام کَیْفَ صَارَ الْحَاجُّ لَا یُکْتَبُ عَلَیْهِ ذَنْبٌ أَرْبَعَهَ أَشْهُرٍ مِنْ یَوْمِ یَحْلِقُ رَأْسَهُ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ أَبَاحَ لِلْمُشْرِکِینَ الْحَرَمَ أَرْبَعَهَ أَشْهُرٍ إِذْ یَقُولُ فَسِیحُوا فِی الْأَرْضِ أَرْبَعَهَ أَشْهُرٍ فَأَبَاحَ لِلْمُؤْمِنِینَ إِذَا زَارُوهُ حِلًّا مِنَ الذُّنُوبِ أَرْبَعَهَ أَشْهُرٍ وَ کَانُوا أَحَقَّ بِذَلِکَ مِنَ الْمُشْرِکِینَ (۴).

**[ترجمه]المحاسن: حسین بن خالد نقل کرده است که به امام موسی بن جعفر علیه السلام نامه نوشتم: چطور حج گزار از زمانی که موهای سرش را می‌تراشد، برایش گناه چهار ماه نوشته نمی شود؟ امام فرمود: خداوند متعال حرم خود رابرای مشرکین به مدت چهار ماه مباح کرده است. از این روست که می فرماید: پس ای مشرکان! چهار ماه دیگر با امنیت کامل در زمین بگردید. - . توبه / ۳۶ -

بنابراین برای مؤمنان زمانی که به دیدارش روند، گناهان چهار ماه آنان را می آمرزد و البته مؤمنان بر بخشش خداوند سزاوارترند. - . المحاسن: ۳۳۵ -

**[ترجمه]

«۳۰»

سن، [المحاسن] النَّوْفَلِیُّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ آبَائِهِ

۱- ۱. المصدر السابق ص ۷۱.

۲- ۲. المصدر السابق ص ۷۱.

۳- ۳. هذا الحدیث کما تری لا یخلو من الغلط و لم نتمکن من تطبیقه علی مصدره لعدم وجوده عندنا، و لم نستسغ تصحیحه کما نری فانه تصرف فی الحدیث عن اجتهاد.

۴- ۴. المحاسن ص ۳۳۵ و الآیه فی سوره التوبه: ۳۶.

عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: سَافِرُوا تَصِحُّوا وَ جَاهِدُوا تَغْنَمُوا وَ حُجُّوا تَسْتَغْنُوا(۱).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: مسافرت کنید تا تندرست بمانید و جهاد کنید تا صاحب غنیمت شوید و حج بگزارید تا بی نیاز گردید. - . المحاسن : ۳۴۵ -

**[ترجمه]

«۳۱»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: اعْلَمْ يَرْحَمُكَ اللَّهُ أَنَّ الْحَجَّ فَرِيضَةٌ مِنْ فَرَائِضِ اللَّهِ جَلَّ وَ عَزَّ اللَّازِمَهِ الْوَاجِبَه مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَ قَدْ وَجَبَ فِي طُولِ الْعُمُرِ مَرَّةً وَاحِدَةً وَ وُعِدَ عَلَيْهَا مِنَ الثَّوَابِ الْجَنَّهُ وَ الْعَفْوُ مِنَ الذُّنُوبِ وَ سُمِّيَ تَارِكُهُ كَافِراً وَ تُوُعِّدَ عَلَى تَارِكِهِ بِالنَّارِ فَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ(۲).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: بدان که حج فریضه ای از فرائض خداوند عز و جل است که برای کسی که بتواند به سوی او راه یابد، لازم و واجب است و در طول عمر تنها یک بار واجب است و بر حج گزار وعده دستیابی به بهشت و بخشش از گناه داده است. ترک کننده حج، کافر نامیده شده و وعده آتش داده شده است. از آتش جهنم به خدا پناه می بریم. - . فقه الرضا علیه السلام : ۲۶ -

**[ترجمه]

«۳۲»

وَ رُوِيَ: أَنَّ مُنَادِياً يُنَادِي بِالْحَاجِّ إِذَا قَضَوْا مَنَاسِكَهُمْ قَدْ غُفِرَ لَكُمْ مَا مَضَى فَاسْتَأْنِفُوا الْعَمَلَ (۳).

**[ترجمه]روایت شده است: زمانی که حاجیان مناسک خود را انجام دادند، ندا دهنده‌ای ندامی دهد: گناهان گذشته شما آمرزیده شده است، پس اعمال خود را از سر گیرید. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۶ -

**[ترجمه]

«۳۳»

أَرْوِي عَنِ الْعَالِمِ علیه السلام: أَنَّهُ لَا يَقِفُ أَحَدٌ مِنْ مُوَافِقٍ أَوْ مُخَالِفٍ فِي الْمَوْقِفِ إِلَّا غُفِرَ لَهُ فَقِيلَ لَهُ إِنَّهُ يَقِفُهُ الشَّارِيُ (۴)

وَ النَّاصِبُ وَ غَيْرُهُمَا فَقَالَ يُغْفَرُ لِلْجَمِيعِ حَتَّى إِنَّ أَحَدَهُمْ لَوْ لَمْ يُعَاوِدْ إِلَى مَا كَانَ عَلَيْهِ مَا وُجِدَ شَيْ ءٌ مِمَّا قَدْ تَقَدَّمَ وَ كُلُّهُمْ مُعَاوِدٌ قَبْلَ الْخُرُوجِ مِنَ الْمَوْقِفِ (۵).

**[ترجمه]امام موسی بن جعفر علیهما السلام فرمود: به درستی که هیچ فردی از موافق یا مخالف در عرفات وقوف نمی کند،

مگر آن که گناهان او آمرزیده شود. فردی به امام گفت: شاری (که یک دسته از خوارج نهروان هستند) و ناصبی هم وقوف به جا می‌آورند. حضرت فرمود: گناهان همه آمرزیده می‌شود، حتی اگر کسی از اینها به وضع گذشته‌اش برنگردد، از گناه سابقش صرفنظر می شود. ولی همه آنها هنوز از عرفات بیرون نرفته، به کارهای سابق خود برمی گردند. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۶ -

**[ترجمه]

«۳۴»

وَ رُوِیَ: أَنَّهُ حَجَّهٌ مَقْبُولَهٌ خَیْرٌ مِنَ الدُّنْیَا وَ مَا فِیهَا(۶).

**[ترجمه]روایت شده: حج پذیرفته شده، از دنیا و هر آن چه در آن است بهتر است. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۶ -

**[ترجمه]

«۳۵»

شی، [تفسیر العیاشی] جَعْفَرُ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ شُجَاعٍ قَالَ رَوَی أَصْحَابُنَا: قِیلَ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لِمَ صَارَ الْحَاجُّ لَا یُکْتَبُ عَلَیْهِ ذَنْبٌ أَرْبَعَهَ أَشْهُرٍ قَالَ إِنَّ اللَّهَ جَلَّ ذِکْرُهُ أَمَرَ الْمُشْرِکِینَ فَقَالَ فَسِیحُوا فِی الْأَرْضِ أَرْبَعَهَ أَشْهُرٍ(۷) وَ لَمْ یَکُنْ یُقَصِّرُ بِوَفْدِهِ عَنْ ذَلِکَ (۸).

ص: ۱۱

۱- ۱. المصدر السابق ص ۳۴۵.

۲- ۲. فقه الرضا علیه السلام ص ۲۶.

۳- ۳. فقه الرضا علیه السلام ص ۲۶.

۴- ۴. الشاری نسبه الی الشراه و هم فرقه من الخوارج.

۵- ۵. فقه الرضا علیه السلام ص ۲۶.

۶- ۶. المصدر السابق ص ۲۶ و فیه(حجه غیر مقبوله خیر من الدنیا) الخ.

۷- ۷. سوره التوبه الآیه: ۲.

۸- ۸. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۷۵ طبع ایران سنه ۱۳۸۰ ه.

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: از امام صادق علیه السلام پرسیده شد: چرا بر حج گزار، گناه به مدت چهار ماه نوشته نمی شود؟ فرمود: خداوند سبحان مشرکان را امر کرده و فرمود: «فَسِیحُوا فِی الْأَرْضِ أَرْبَعَهَ أَشْهُر» - . توبه / ۲ - {پس

ای مشرکان، چهار ماه دیگر در زمین بگردید.} و میهمانان خود را از آن باز نداشت. - . تفسیر العیاشی ۲: ۷۵ -

**[ترجمه]

«۳۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْکَاهِلِیِّ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَذْکُرُ الْحَجَّ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ هُوَ أَحَدُ الْجِهَادَیْنِ هُوَ جِهَادُ الضُّعَفَاءِ وَ نَحْنُ الضُّعَفَاءُ إِنَّهُ لَیْسَ شَیْ ءٌ أَفْضَلَ مِنَ الْحَجِّ إِلَّا الصَّلَاهُ وَ فِی الْحَجِّ هَاهُنَا صَلَاهٌ وَ لَیْسَ فِی الصَّلَاهِ قِبَلَکُمْ حَجٌّ لَا تَدَعِ الْحَجَّ وَ أَنْتَ تَقْدِرُ عَلَیْهِ أَ لَا تَرَی أَنَّهُ یَشْعَثُ فِیهِ رَأْسُکَ وَ یَقْشَفُ فِیهِ جِلْدُکَ وَ تُمْنَعُ فِیهِ مِنَ النَّظَرِ إِلَی النِّسَاءِ إِنَّا هَاهُنَا وَ نَحْنُ قَرِیبٌ وَ لَنَا مِیَاهٌ مُتَّصِلَهٌ فَمَا نَبْلُغُ الْحَجَّ حَتَّی یَشُقَّ عَلَیْنَا فَکَیْفَ أَنْتُمْ فِی بُعْدِ الْبِلَادِ وَ مَا مِنْ مَلِکٍ وَ لَا سُوقَهٍ یَصِلُ إِلَی الْحَجِّ إِلَّا بِمَشَقَّهٍ مِنْ تَغَیُّرِ مَطْعَمٍ أَوْ مَشْرَبٍ أَوْ رِیحٍ أَوْ شَمْسٍ لَا یَسْتَطِیعُ رَدَّهَا وَ ذَلِکَ لِقَوْلِ اللَّهِ وَ تَحْمِلُ أَثْقالَکُمْ إِلی بَلَدٍ لَمْ تَکُونُوا بالِغِیهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ إِنَّ رَبَّکُمْ لَرَؤُفٌ رَحِیمٌ (۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: عبدالله بن یحیی کاهلی نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام شنیدم که از حج یاد می کرد و می فرمود: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: حج یکی از دو جهاد است. حج، جهاد ضعیفان است و ضعیفان ما هستیم. آگاه باشید که هیچ چیزی جز نماز، برتر از حج نیست. در حج - این جا - نماز هست؛ ولی در نماز شما، حج نیست. حج را وا نگذار، در حالی که توان انجام دادن آن را داری. آیا نمی بینی که موهایت در آن ژولیده می گردد و پوست بدنت چرکین می شود و نگاه به زنان در آن ممنوع شمرده شده است؟ ما که در اینجا و نزدیک هستیم و همواره آب نیز داریم، رسیدن به حج، برایمان جز با مشقت و سختی امکان پذیر نیست؛ پس شما که در شهرهای دور دست هستید، وضعتان چگونه است؟ نه شاه و نه رعیت، نمی توانند به حج برسند، مگر با رنج و مشقت و دگرگونی در غذا و آب و نیز باد یا آفتاب که او را یارای جلوگیری از آن نیست و این همان سخن خداوند است که می فرماید: «وَ تَحْمِلُ أَثْقالَکُمْ إِلی بَلَدٍ لَمْ تَکُونُوا بالِغِیهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ إِنَّ رَبَّکُمْ لَرَؤُفٌ رَحِیم» - . نحل / ۷ - {بارهای

شما را به شهری می‌برند که جز با مشقت بدنها بدان نمی توانید برسید، قطعا پروردگار شما رئوف و مهربان است.} - . تفسیر العیاشی ۲: ۲۵۴ -

**[ترجمه]

«۳۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الْحَاجُّ لَا یُمْلِقُ أَبَداً قَالَ قُلْتُ وَ مَا الْإِمْلَاقُ قَالَ الْإِفْلَاسُ ثُمَّ قَالَ وَ لا تَقْتُلُوا أَوْلادَکُمْ مِنْ إِمْلاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَ إِیَّاکُمْ (۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: اسحاق بن عمار نقل کرده است که امام صادق علیه السلام فرمود: حج گزار هرگز گرفتار املاق نمی گردد. خطاب به امام گفتم: منظور از املاق چیست؟ امام فرمود: تنگدستی. سپس فرمود: «وَ لا تَقْتُلُوا أَوْلادَکُمْ مِنْ إِمْلاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَ إِیَّاکُم» - . اسراء / ۳۱ - {به

خاطر تنگدستی فرزندان خود را نکشید، ماییم که به آنها و شما روزی می بخشیم.} - . تفسیر العیاشی ۲: ۲۸۹ -

**[ترجمه]

«۳۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ مَنْ کانَ فِی هذِهِ أَعْمی فَهُوَ فِی الْآخِرَهِ أَعْمی وَ أَضَلُّ سَبِیلًا-(۳)

فَقَالَ ذَاکَ الَّذِی سَوَّفَ الْحَجَّ یَعْنِی حَجَّهَ الْإِسْلَامِ یَقُولُ الْعَامَ أَحُجُّ الْعَامَ أَحُجُّ حَتَّی یَجِیئَهُ الْمَوْتُ (۴).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: ابو بصیر نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره آیه «وَ مَنْ کانَ فِی هذِهِ أَعْمی فَهُوَ فِی الْآخِرَهِ أَعْمی وَ أَضَلُّ سَبِیلا» - . اسراء / ۷۲ - ، {هر که در این [دنیا] کور [دل] باشد در آخرت [هم] کور [دل] و گمراه‌تر خواهد بود.} پرسیدم. امام در پاسخ فرمود: منظور شخصی است که حج واجب خود را با امروز و فردا کردن به تأخیر می اندازد و با خود می گوید: امسال به حج می روم و سال دیگر می گوید امسال می روم تا این که مرگش فرا می رسد. - . تفسیر العیاشی ۲: ۳۰۵ -

**[ترجمه]

«۳۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَیْلِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام: مِثْلَهُ (۵).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: این حدیث را از امام موسی بن جعفر علیه السلام نیز نقل کرده‌اند. - . تفسیر العیاشی ۲: ۳۰۵ -

**[ترجمه]

«۴۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ کُلَیْبٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلَهُ أَبُو بَصِیرٍ وَ أَنَا أَسْمَعُ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ لَهُ مِائَهُ أَلْفٍ فَقَالَ الْعَامَ أَحُجُّ الْعَامَ أَحُجُّ فَأَدْرَکَهُ الْمَوْتُ وَ لَمْ یَحُجَّ حَجَّ الْإِسْلَامِ فَقَالَ یَا أَبَا بَصِیرٍ أَ وَ مَا سَمِعْتَ قَوْلَ اللَّهِ تَعَالَی وَ مَنْ کانَ

۱- ۱. المصدر السابق ج ۲ ص ۲۵۴ و الآيه فى سوره النحل: ۷.
۲- ۲. المصدر السابق ج ۲ ص ۲۸۹ و الآيه فى سوره الاسرى: ۳۱.
۳- ۳. سوره الإسراء، الآيه: ۷۲.
۴- ۴. تفسير العيّاشىّ ج ۲ ص ۳۰۵.
۵- ۵. المصدر السابق ج ۲ ص ۳۰۵.

فِی هذِهِ أَعْمی فَهُوَ فِی الْآخِرَهِ أَعْمی وَ أَضَلَّ سَبِیلًا عَمِیَ عَنْ فَرِیضَهٍ مِنْ فَرَائِضِ اللَّهِ (۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: ابو بصیر از امام صادق علیه السلام درباره کسی پرسید که صد هزار (ثروت) داشت اما حج را آنقدر به تاخیر انداخت تا این که مرگش فرارسید و حج واجب را نگزارد. امام در پاسخ فرمود: ای ابو بصیر! آیا سخن خدای تعالی را نشنیده‌ای که می‌فرماید: «وَ مَنْ کانَ فِی هـذِهِ أَعْمی فَهُوَ فِی الْآخِرَهِ أَعْمی وَ أَضَلُّ سَبِیلا» - . اسراء / ۷۲ - {هر که در این [دنیا] کور [دل] باشد در آخرت [هم] کور [دل] و گمراه‌تر خواهد بود.} یعنی از دیدن یکی از واجبات و فرائض خداوند کور خواهد بود. - . تفسیر عیاشی: ۲ ۳۰۶ -

**[ترجمه]

«۴۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَبْدُ اللَّهِ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الْحَجُّ وَ الْعُمْرَهُ یَنْفِیَانِ الْفَقْرَ وَ الذُّنُوبَ کَمَا یَنْفِی الْکِیرُ خَبَثَ الْحَدِیدِ(۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام نقل کرده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: حج و عمره، فقر و گناهان را از بین می برند، آن گونه که دم آهنگری زنگار آهن را از بین می برد. - . فقه الرضا علیه السلام ۷۲ ، الفقیه ۲: ۱۳۴ ، الکافی ۴: ۲۵۵ با قدری اختلاف -

**[ترجمه]

«۴۲»

شی، [تفسیر العیاشی] وَ عَنْهُ قَالَ: أَتَی النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله رَجُلَانِ رَجُلٌ مِنْ ثَقِیفٍ وَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ الثَّقَفِیُّ یَا رَسُولَ اللَّهِ حَاجَتِی قَالَ سَبَقَکَ أَخُوکَ الْأَنْصَارِیُّ فَقَالَ یَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّی عَلَی ظَهْرِ سَفَرٍ وَ إِنِّی عَجْلَانُ فَقَالَ الْأَنْصَارِیُّ إِنِّی قَدْ أَذِنْتُ فَقَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله إِنْ شِئْتَ سَأَلْتَنِی وَ إِنْ شِئْتَ بَدَأْتُکَ قَالَ بَلْ تَبْدَأُ یَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ جِئْتَ تَسْأَلُ عَنِ الصَّلَاهِ وَ عَنِ الرُّکُوعِ وَ عَنِ السُّجُودِ وَ عَنِ الْوُضُوءِ فَقَالَ إِی وَ الَّذِی بَعَثَکَ بِالْحَقِّ فَقَالَ أَسْبِغْ وُضُوءَکَ وَ امْلَأْ یَدَیْکَ مِنْ رُکْبَتَیْکَ وَ عَفِّرْ جَبِینَکَ فِی التُّرَابِ وَ صَلِّ صَلَاهَ مُوَدِّعٍ فَقَالَ الْأَنْصَارِیُّ یَا رَسُولَ اللَّهِ حَاجَتِی قَالَ إِنْ شِئْتَ سَأَلْتَنِی وَ إِنْ شِئْتَ بَدَأْتُکَ فَقَالَ یَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله تَبْدَؤُنِی قَالَ جِئْتَ تَسْأَلُ عَنِ الْحَجِّ وَ عَنِ الطَّوَافِ وَ عَنِ السَّعْیِ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ رَمْیِ الْجِمَارِ وَ حَلْقِ الرَّأْسِ وَ یَوْمِ عَرَفَهَ قَالَ الرَّجُلُ إِی وَ الَّذِی بَعَثَکَ بِالْحَقِّ قَالَ لَا تَرْفَعُ نَاقَتُکَ خُفّاً إِلَّا کَتَبَ اللَّهُ لَکَ بِهِ حَسَنَهً وَ لَا تَضَعُ خُفّاً إِلَّا حَطَّ بِهِ عَنْکَ سَیِّئَهً وَ طَوَافُ الْبَیْتِ وَ السَّعْیُ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ یُنَقِّیکَ کَمَا وَلَدَتْکَ أُمُّکَ مِنَ الذُّنُوبِ وَ رَمْیُ الْجِمَارِ ذُخْرٌ یَوْمَ الْقِیَامَهِ وَ حَلْقُ الرَّأْسِ بِکُلِّ شَعْرَهٍ نُورٌ یَوْمَ الْقِیَامَهِ وَ یَوْمَ عَرَفَهَ یُبَاهِی اللَّهُ بِکَ الْمَلَائِکَهَ فَلَوْ

۱- ۱. المصدر السابق ج ۲ ص ۳۰۶ و كان الرمز فى المتن(ين) أى كتاب الحسين ابن سعيد و هو من سهو القلم و الروايه بعينها فى العيّاشىّ كما اثبتناه.

۲- ۲. كان الرمز(ين) كسابقه و هو أيضا من سـهو القلم و الصواب(ضا) فان الحديث بعينه فى فقه الرضا عليه السلام ص ۷۲، و قد أخرج الحديث الكلينى فى الكافى ج ۴ ص ۲۵۵ بتفاوت، و الصدوق فى الفقيه ج ۲ ص ۱۴۳ ذيل حديث.

أَحْضَرْتَ ذَلِکَ الْیَوْمَ بِرَمْلِ عَالِجٍ وَ قَطْرِ السَّمَاءِ وَ أَیَّامِ الْعَالَمِ ذُنُوباً أَذَابَهُ ذَلِکَ الْیَوْمَ وَ قَالَ إِنَّهُ لَیْسَ مِنْ عَبْدٍ یَتَوَضَّأُ ثُمَّ یَسْتَلِمُ الْحَجَرَ ثُمَّ یُصَلِّی رَکْعَتَیْنِ عِنْدَ مَقَامِ إِبْرَاهِیمَ ثُمَّ یَرْجِعُ فَیَضَعُ یَدَهُ عَلَی بَابِ الْکَعْبَهِ فَیَحْمَدُ اللَّهَ ثُمَّ لَا یَسْأَلُ اللَّهَ شَیْئاً إِلَّا أَعْطَاهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ .(۱)

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: و از ایشان نقل کرده‌اند: مردی از بنی ثقیف و مردی از انصار نزد پیامبر آمدند. مرد ثقفی عرض کرد: ای رسول خدا، حاجتی دارم. رسول خدا فرمودند: برادر انصاری ات پیش از تو خواهان پاسخ به حاجتش است. سپس مرد ثقفی گفت: ای پیامبر خدا! من آماده سفرم و عجله دارم. آن مردی که از انصار بود گفت: من اجازه دادم. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: اگر می خواهی سؤالت را بپرس و در غیر این صورت من آغاز کنم. مرد ثقفی گفت: شما بگویید. پیامبر فرمود: نزد من آمده ای تا درباره نماز و رکوع و سجود و وضو سؤال کنی. آن شخص ثقفی گفت: قسم به خدایی که تو را به حق به پیامبری مبعوث کرده است، بله همین طور است. پیامبر فرمود: به کمال وضویت را بگیر، و زانوهایت را با دستانت بگیر [رکوع کن] و پیشانی ات را به خاک بمال و نماز وداع کننده را بخوان.

سپس شخص انصاری گفت: ای رسول خدا، حاجت من!؟ پیامبر در پاسخ فرمودند: اگر می خواهی خود نیازت را بازگو، در غیر این صورت من سخن را قبل از این که حاجتت را بگویی آغاز کنم. آن شخص گفت: ای رسول خدا، شما بگویید. پیامبر فرمودند: نزد من آمده ای تا درباره حج و طواف و سعی میان صفا و مروه و انداختن سنگریزه به جمرات و تراشیدن سر و روز عرفه سؤال کنی. شخص انصاری گفت: قسم به خدایی که تو را به حق به پیامبری مبعوث کرده، بله همین طور است. پیامبر فرمودند: مرکبت هیچ گامی را بر نمی دارد مگر این که خداوند برایت حسنه ای می نویسد و هیچ گامی را فرو نمی گزارد مگر این که از

گناهان تو آمرزیده می شود و طواف کعبه و سعی میان صفا و مروه تو را پاک می کند، همچنان که مادرت تو را زاییده است و اگر رمی جمرات کنی، همین امر برایت در روز قیامت به منزله توشه ای است. تراشیدن هر مویی از سرت همچون نوری برایت در روز قیامت خواهد بود و روز عرفه خداوند به خاطر اعمال تو بر فرشتگان می بالد و فخر می فروشد، پس اگر در روز عرفه به اندازه ریگ های کف دریا و قطره های باران آسمان و تمام روزهای دنیا گناه داشته باشی، خداوند متعال تمامی گناهانت را خواهد بخشید، همچنان که فرموده است: بی تردید هیچ بنده‌ای نیست که وضو بگیرد و حجر الأسود را لمس کند و سپس دو رکعت نماز نزد مقام ابراهیم به جا آورد و آنگاه باز گردد و دستانش را بر کعبه قرار دهد و خداوند را حمد وسپاس گوید و از خداوند چیزی بخواهد، مگر این که خداوند آن را به وی می بخشد. - . فقه الرضا علیه السلام: ۷۲ -

**[ترجمه]

«۴۳»

مَجَالِسُ، الْحُسَیْنُ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَهْبَانَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ حَبَشِیٍّ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی وَ جَعْفَرِ بْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ أَبِی غُنْدَرٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: عَلَیْکُمْ بِحَجِّ هَذَا الْبَیْتِ فَأَدْمِنُوهُ فَإِنَّ فِی إِدْمَانِکُمُ الْحَجَّ دَفْعَ مَکَارِهِ الدُّنْیَا عَنْکُمْ وَ أَهْوَالِ یَوْمِ الْقِیَامَهِ(۲).

**[ترجمه]مجالس: امام صادق علیه السلام می‌فرمود: بر شما باد زیارت این خانه، پس به آن عادت کنید، چرا که با عادت کردن شما به حج، گرفتاریهای دنیا و هراس های روز قیامت از شما دفع می گردند. - . امالی الطوسی ۲: ۲۸۱ -

**[ترجمه]

«۴۴»

وَ مِنْهُ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ ابْنِ وَهْبَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ زَكَرِيَّا عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ أَبِي كَهْمَسٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ أَيُّ الْأَعْمَالِ هُوَ أَفْضَلُ بَعْدَ الْمَعْرِفَهِ قَالَ مَا مِنْ شَيْ ءٍ بَعْدَ الْمَعْرِفَهِ يَعْدِلُ هَذِهِ الصَّلَاهَ وَ لَا بَعْدَ الْمَعْرِفَهِ وَ الصَّلَاهِ شَيْ ءٌ يَعْدِلُ الزَّكَاهَ وَ لَا بَعْدَ ذَلِكَ شَيْ ءٌ يَعْدِلُ الصَّوْمَ وَ لَا بَعْدَ ذَلِكَ شَيْ ءٌ يَعْدِلُ الْحَجَّ وَ فَاتِحَهُ ذَلِكَ كُلِّهِ مَعْرِفَتُنَا وَ خَاتِمَتُهُ مَعْرِفَتُنَا وَ لَا شَيْ ءَ بَعْدَ ذَلِكَ كَبِرِّ الْإِخْوَانِ وَ الْمُوَاسَاهِ بِبَذْلِ الدِّينَارِ وَ الدِّرْهَمِ فَإِنَّهُمَا حَجَرَانِ مَمْسُوحَانِ بِهِمَا امْتَحَنَ اللَّهُ خَلْقَهُ بَعْدَ الَّذِي عَدَّدْتُ لَكَ وَ مَا رَأَيْتُ شَيْئاً أَسْرَعَ غِنًى وَ لَا أَنْفَى لِلْفَقْرِ مِنْ إِدْمَانِ حَجِّ هَذَا الْبَيْتِ وَ صَلَاهٌ فَرِيضَهٌ تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ أَلْفَ حَجَّهٍ وَ أَلْفَ عُمْرَهٍ مَبْرُورَاتٍ مُتَقَبَّلَاتٍ وَ الْحَجَّهُ عِنْدَهُ خَيْرٌ مِنْ بَيْتٍ مَمْلُوٍّ ذَهَباً لَا بَلْ خَيْرٌ مِنْ مِلْ ءِ الدُّنْيَا ذَهَباً وَ فِضَّهً يُنْفِقُهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ الْخَبَرَ(۳).

۱- ۱. کسابقه فی رمزه و الصواب ما أثبتناه فانه بعینه فی فقه الرضا علیه السلام ص ۷۲ و قد أخرج الحدیث الکلینی فی الکافی ج ۴ ص ۲۶۱ و الصدوق فی الفقیه ج ۲ ص ۱۳۰ و الشیخ الطوسیّ فی التهذیب ج ۵ ص ۲۰ بتفاوت فی الجمیع. و الذی یؤکد أن هذا الحدیث و سابقه هما عن فقه الرضا علیه السلام أنهما بعین اللفظ و الثانی تلو الأول کما هنا.

۲- ۲. مجالس ابن الشیخ الطوسیّ ملحقا بأمالی والده ج ۲ ص ۲۸۱ ذیل حدیث. و کان فی المتن(محاسن) و هو من سهو القلم و الصواب ما ذکرناه.

۳- ۳. المصدر السابق ج ۲ ص ۳۰۵ طبع النجف الأشرف و فیه تتمه الخبر.

**[ترجمه]مجالس: ابو کهمس نقل کرده است که خطاب به امام صادق علیه السلام گفتم: کدام اعمال پس از معرفت، از همه برتر است؟ امام در پاسخ فرمود: هیچ چیزی پس از شناخت و معرفت، برابر با نماز نیست؛ و پس از معرفت و نماز، هیچ چیز برابر با زکات نیست؛ و پس از زکات، چیزی برابر با روزه نیست؛ و پس از روزه، چیزی برابر با حج نیست. آغاز همه اینها معرفت ما و پایان آن‌ها نیز معرفت ماست و هیچ چیز پس از آن، همچون بخشیدن دینار و درهم، برادری و همدردی را زیاد نمی کند، چرا که این دو همچون سنگی صاف و هموارند که به وسیله این دو، خداوند بندگان خود را با همین مواردی که برایت برشمردم می آزماید و من هیچ عملی را همچون پیوسته به حج رفتن ندیدم که بتواند به سرعت بی نیاز سازد و فقر را بزاید. همچنین نماز واجب نزد خداوند، برابر با هزار حج و عمره نیکو و پذیرفته شده است، و حج نزد خداوند سبحان، برتر از خانه ای مملو از طلاست، نه! بلکه برتر از کسی است که یک دنیا طلا و نقره داشته باشد که آن را در راه خداوند عز و جل انفاق کند... تا آخر روایت. - . مجالس شیخ طوسی ۲: ۳۰۵ -

**[ترجمه]

«۴۵»

نُقِلَ مِنْ خَطِّ الشَّهِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: لِيَحْذَرْ أَحَدُكُمْ أَنْ يُعَوِّقَ أَخَاهُ عَنِ الْحَجِّ فَتُصِيبَهُ فِتْنَةٌ فِي دُنْيَاهُ مَعَ مَا يُدَّخَرُ لَهُ فِي الْآخِرَهِ.

**[ترجمه]به خط شهید - رحمه الله - نقل شده است که امام صادق علیه السلام فرمود: مبادا یکی از شما بخواهد برادرش را از سفر حج باز دارد، چرا که علاوه بر توشه بدی که در آخرت برای خود ذخیره خواهد کرد، در دنیایش نیز دچار فتنه و گرفتاری خواهد شد.

**[ترجمه]

«۴۶»

وَ قَالَ علیه السلام: مَنْ أَنْفَقَ دِرْهَماً فِي الْحَجِّ كَانَ خَيْراً لَهُ مِنْ مِائَةِ أَلْفِ دِرْهَمٍ يُنْفِقُهَا فِي حَقٍّ.

**[ترجمه]و امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که یک درهم در راه حج انفاق کند، بهتر از صد هزار درهمی است که در راه حق انفاق می کند .

**[ترجمه]

«۴۷»

وَ رُوِيَ: [أَنَ] دِرْهَماً فِي الْحَجِّ أَفْضَلُ مِنْ أَلْفَيْ أَلْفِ دِرْهَمٍ فِيمَا سِوَاهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ الْحَاجُّ عَلَى نُورِ الْحَجِّ مَا لَمْ يُلِمَّ بِذَنْبٍ وَ هَدِيَّةُ الْحَجِّ مِنْ نَفَقَهِ الْحَجِّ.

**[ترجمه]همچنین روایت شده است که یک درهمی که در راه حج انفاق شود، برتر از دو هزار هزار درهمی است که به غیر از راه حج در راه خدا انفاق شود؛ و شخص حج گزار تا زمانی که در گناهی فرو نرفته است، همواره بر وی نورانیت حج است و هدیه حج از نفقه حج است.

**[ترجمه]

«۴۸»

وَ یُرْوَی: أَنَّ الْحَاجَّ مِنْ حَیْثُ یَخْرُجُ مِنْ مَنْزِلِهِ حَتَّی یَرْجِعَ بِمَنْزِلَهِ الطَّائِفِ فِی الْکَعْبَهِ.

**[ترجمه]و روایت شده است که شخص حج گزار از زمانی که از منزل خویش خارج می شود تا زمانی که باز گردد، به منزله طواف کننده در کعبه خواهد بود.

**[ترجمه]

«۴۹»

وَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: کُلُّ نَعِیمٍ مَسْئُولٌ عَنْهُ صَاحِبُهُ إِلَّا مَا کَانَ فِی غَزْوٍ أَوْ حَجٍّ.

**[ترجمه]رسول اکرم صلی الله علیه وآله فرمود: هر انسانی در ازای نعمت داده شده مسؤول است مگر آن چه که در راه غزوه یا حج باشد.

**[ترجمه]

«۵۰»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِیِّ، عَنْ کَعْبٍ: أَنَّ اللَّهَ اخْتَارَ مِنَ الشُّهُورِ شَهْرَ رَمَضَانَ فَشَهْرُ رَمَضَانَ یُکَفِّرُ مَا بَیْنَهُ وَ بَیْنَ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ الْحَجُّ مِثْلُ ذَلِکَ فَیَمُوتُ الْعَبْدُ وَ هُوَ بَیْنَ حَسَنَتَیْنِ حَسَنَهٍ یَنْتَظِرُهَا وَ حَسَنَهٍ قَدْ قَضَاهَا وَ مَا مِنْ أَیَّامٍ أَحَبَّ إِلَی اللَّهِ مِنْ عَشْرِ ذِی الْحِجَّهِ وَ لَا لَیَالِیَ أَفْضَلُ مِنْهَا.

**[ترجمه]دعوات راوندی: کعب نقل کرده است که خداوند سبحان از میان ماهها، ماه رمضان را برگزید، چرا که ماه رمضان آنچه را که میان آن رمضان و رمضان قبلی بوده می‌پوشاند. حج نیز مثل آن است؛پس بنده جان می سپارد در حالی که میان دو حسنه است: یکی حسنه‌ای که انتظار آن را می‌کشد و دیگری حسنه‌ای که آن را انجام دادهاست. هیچ یک از روزها نزد خداوند سبحان برتر و محبوبتر از ده روز ذی حجه نیست و هیچ شبی بهتر از شب‌های آن نیست.

**[ترجمه]

أقول

تمامه فی باب فضل لیله الجمعه.

**[ترجمه]کامل آن در باب فضیلت شب جمعه است.

**[ترجمه]

«۵۱»

وَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام: ثَلَاثَهٌ مَعَ ثَوَابِهِنَّ فِی الْآخِرَهِ الْحَجُّ یَنْفِی الْفَقْرَ وَ الصَّدَقَهُ تَدْفَعُ الْبَلِیَّهَ وَ الْبِرُّ یَزِیدُ فِی الْعُمُرِ.

**[ترجمه]امام باقر علیه السلام فرمود: سه چیز است که در آخرت همراه با ثواب خود خواهد بود؛ حج که فقر را از بین می برد، صدقه که بلا و مصیبت را دفع می کند و نیکی که عمر را افزایش می دهد.

**[ترجمه]

«۵۲»

نهج، [نهج البلاغه] قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: الْحَجُّ جِهَادُ کُلِّ ضَعِیفٍ (۱).

**[ترجمه]نهج البلاغه: امام علی علیه السلام فرمود: حج جهاد هر انسان ضعیف و ناتوان است. - . نهج البلاغه شرح محمد بن عبده ۱: ۲۱ -

**[ترجمه]

«۵۳»

وَ قَالَ علیه السلام: وَ فَرَضَ عَلَیْکُمْ حَجَّ بَیْتِهِ الْحَرَامِ الَّذِی جَعَلَهُ قِبْلَهً لِلْأَنَامِ یَرِدُونَهُ وُرُودَ الْأَنْعَامِ وَ یَأْلَهُونَ إِلَیْهِ وُلُوهَ الْحَمَامِ جَعَلَهُ سُبْحَانَهُ عَلَامَهً لِتَوَاضُعِهِمْ لِعَظَمَتِهِ وَ إِذْعَانِهِمْ لِعِزَّتِهِ وَ اخْتَارَ مِنْ خَلْقِهِ سُمَّاعاً أَجَابُوا إِلَیْهِ دَعْوَتَهُ وَ صَدَّقُوا کَلِمَتَهُ وَ وَقَفُوا مَوَاقِفَ أَنْبِیَائِهِ وَ تَشَبَّهُوا بِمَلَائِکَتِهِ الْمُطِیفِینَ بِعَرْشِهِ یُحْرِزُونَ الْأَرْبَاحَ فِی مَتْجَرِ عِبَادَتِهِ وَ یَتَبَادَرُونَ عِنْدَهُ مَوْعِدَ مَغْفِرَتِهِ جَعَلَهُ سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَی

۱- ۱. نهج البلاغه شرح محمّد عبده ج ۱ ص ۲۱.

لِلْإِسْلَامِ عَلَماً وَ لِلْعَائِذِينَ حَرَماً فَرَضَ حَجَّهُ وَ أَوْجَبَ حَقَّهُ وَ كَتَبَ عَلَيْكُمْ وِفَادَتَهُ فَقَالَ سُبْحَانَهُ وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَ مَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعالَمِينَ (۱).

**[ترجمه]امام علی علیه السلام فرمود: خداوند حج خانه خویش را بر شما واجب نموده است، خانه ای که آن را قبله ای برای مردم قرار داده است؛ حج گزاران به سان ورود چهار پایان در آن داخل می شوند، و مانند روی آوردن کبوتران، به سمت آن شتاب می ورزند. باری تعالی کعبه را نشانه تواضع و فروتنی بندگان در برابر عظمت خود و نشانه پذیرش آنان به شکوه و عزت خود قرار داده است و ازمیان بندگان خود شنوایانی را برگزیده که دعوتش را اجابت کرده و سخنش را باور داشته و در جایگاه پیام آوران و انبیای او ایستاده و خود را به سان فرشتگان طواف کننده گرداگرد عرش او کرده‌اند، در تجارت‌خانه عبادت خداوند، سودهای بسیاری کسب می کنند و به سرعت به سوی میعادگاه بخشش و آمرزش وی می شتابند. خدای سبحان، آن را برای اسلام پرچمی و برای پناه آورندگان، حرمی امن قرار داد. حج آن را فریضه قرار داد و حق آن را واجب کرد و ورود به آن رابر شما واجب ساخت؛ چنان که می فرماید: «وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَ مَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعالَمِين» -. آل عمران / ۹۷ -

{برای خدا حج آن خانه بر عهده مردم است؛ البته بر کسی که بتواند به سوی آن راه یابد. و هر که کفر بورزد، یقیناً خداوند از جهانیان بی نیاز است.} -. نهج البلاغه ۳: ۱۸۴ -

**[ترجمه]

«۵۴»

وَ قَالَ علیه السلام: فِي وَصِيَّتِهِ عِنْدَ وَفَاتِهِ اللَّهَ اللَّهَ فِي بَيْتِ رَبِّكُمْ لَا تُخْلُوهُ مَا بَقِيتُمْ فَإِنَّهُ إِنْ تُرِكَ لَمْ تُنَاظَرُوا(۲).

**[ترجمه]امام علی علیه السلام در وصیت خود هنگام وفات فرمود: خدا را خدا را درباره خانه پروردگارتان؛ تا زمانی که زنده اید آن را خالی مکنید. چرا که اگر حج خانه خدا ترک گردد، هرگز مهلت داده نخواهید شد. -. نهج البلاغه ۳: ۸۶ این جزئی از وصیت امیر مومنان به دو فرزندش حسن و حسین است، زمانی که ابن ملجم ملعون بر وی ضربت زد. -

**[ترجمه]

«۵۵»

عده، [عده الداعی] قَالَ الْبَاقِرُ علیه السلام: الْحَاجُّ وَ الْمُعْتَمِرُ وَفْدُ اللَّهِ إِنْ سَأَلُوهُ أَعْطَاهُمْ وَ إِنْ دَعَوْهُ أَجَابَهُمْ وَ إِنْ شَفَعُوا شَفَّعَهُمْ وَ إِنْ سَكَتُوا ابْتَدَأَهُمْ وَ يُعَوَّضُونَ بِالدِّرْهَمِ أَلْفَ أَلْفِ دِرْهَمٍ (۳).

**[ترجمه]عده الداعی: امام باقر علیه السلام فرمود: حج گزار و عمره گزار دو میهمان ویژه خداوند هستند، اگر از خداوند درخواست کنند به آن دو می بخشد و اگر او را بخوانند درخواستشان را پاسخ می گوید و اگر کسی را شفاعت کنند، شفاعت

آن دو را قبول می کند و اگر سکوت کنند و چیزی از خداوند نخواهند، باری تعالی در ابتدا، خود بخشش به آنان را آغاز می کند و در ازای هر درهم، هزار هزار درهم پاداش نصیبشان می گردد. - . عده الداعی: ۹۴ -

**[ترجمه]

«۵۶»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِالْأَسَانِیدِ الثَّلَاثَهِ عَنِ الرِّضَا علیه السلام عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِیمَانٌ لَا شَکَّ فِیهِ وَ غَزْوٌ لَا غُلُولَ فِیهِ وَ حَجٌّ مَبْرُورٌ(۴).

**[ترجمه]عیون أخبار الرضا: امام رضا علیه السلام از پدران خود و ایشان از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده‌اند که فرمود: بهترین اعمال در نزد خداوند عز و جل، ایمانی است که در آن هیچ شکی نباشد و جنگی است که در آن خیانت و اختلاس نباشد وحجی است که مقبول در گاه الهی باشد. - . عیون أخبار الرضا ۲: ۹۴ -

**[ترجمه]

«۵۷»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ: أَفْضَلُ مَا تَوَسَّلَ بِهِ الْمُتَوَسِّلُونَ الْإِیمَانُ بِاللَّهِ إِلَی أَنْ قَالَ وَ حِجُّ الْبَیْتِ فَإِنَّهُ مَنْفَاهٌ لِلدَّیْنِ وَ مَدْحَضَهٌ لِلذَّنْبِ (۵).

**[ترجمه]امالی الطوسی: امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: برترین چیزی که توسل کنندگان بدان متمسک می شوند، ایمان به خداست... تا جایی که فرمود: حج بیت الله الحرام از بین برنده قرض و نابود کننده گناه است. - . امالی الطوسی ۱: ۲۲۰ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضی بأسانید.

**[ترجمه]با اسناد بیان شد.

**[ترجمه]

«۵۸»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] ابْنُ حَشِیشٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ عَلِیٍّ عَنِ الْمُنْذِرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ یُوسُفَ بْنِ مُوسَی عَنِ الْحَسَنِ بْنِ

عَلِیٍّ عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ عَنْ مَالِکِ بْنِ أَبِی زِیَادٍ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِی هُرَیْرَهَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِذَا کَانَ یَوْمُ عَرَفَهَ غَفَرَ اللَّهُ تَعَالَی لِلْحَاجِّ الْخُلَّصِ وَ إِذَا کَانَ لَیْلَهُ الْمُزْدَلِفَهِ غَفَرَ اللَّهُ تَعَالَی لِلتُّجَّارِ الْخُلَّصِ

ص: ۱۶

۱- ۱. المصدر السابق ج ۳ ص ۱۸۴.

۲- ۲. المصدر السابق ج ۳ ص ۸۶ و هو جزء من وصیه الإمام أمیر المؤمنین علی للحسنین علیهم السلام لما ضربه ابن ملجم لعنه اللّه.

۳- ۳. عدّه الداعی ص ۹۴ و لیس فیه(و المعتمر).

۴- ۴. عیون أخبار الرضا علیه السلام ج ۲ ص ۲۸ صدر حدیث و الغلول: السرقه من مال الغنیمه، و غل: خان.

۵- ۵. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۲۲۰.

وَ إِذَا كَانَ يَوْمُ مِنًى غَفَرَ اللَّهُ تَعَالَى لِلْجَمَّالِينَ وَ إِذَا كَانَ عِنْدَ جَمْرَهِ الْعَقَبَهِ غَفَرَ اللَّهُ تَعَالَى لِلسُّؤَّالِ فَلَا يَشْهَدُ ذَلِكَ الْمَوْقِفَ خَلْقٌ مِمَّنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِلَّا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ (۱).

**[ترجمه]امالی الطوسی: ابو هریره نقل کرده است که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: در روز عرفه، خداوند سبحان گناهان حج گزار بی ریا را می آمرزد و در شب مزدلفه، گناهان تاجران مخلص را می بخشاید و در روز منی، شتربانان را می بخشد و خداوند در کنار جمره عقبه هر درخواستی را پاسخ مثبت می‌دهد. پس هیچ یک از گویندگان لااله‌الاالله در آنجا حاضر نمی‌شوند مگر آنکه گناهشان آمرزیده می شود. - . امالی الطوسی ۱: ۳۱۶ -

**[ترجمه]

«۵۹»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] بِإِسْنَادِ الْمُجَاشِعِيِّ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: لَا تَتْرُكُوا حَجَّ بَيْتِ رَبِّكُمْ لَا يَخْلُو مِنْكُمْ مَا بَقِيتُمْ فَإِنَّكُمْ إِنْ تَرَكْتُمُوهُ لَمْ تُنْظَرُوا وَ إِنَّ أَدْنَى مَا يَرْجِعُ بِهِ مَنْ أَتَاهُ أَنْ يُغْفَرَ لَهُ مَا سَلَفَ (۲).

**[ترجمه]امالی الطوسی: امام صادق علیه السلام از پدران خویش نقل کرده است که امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: هرگز حج خانه پروردگارتان را ترک مکنید و مبادا تا مدت زمانی که شما زنده هستید از وجود شما خالی باشد، چرا که شما اگر حج خانه خدا را ترک گویید، مهلت داده نخواهید شد، و کمترین چیزی که رونده به حج به همراه خود باز می‌گرداند آن است که گناهان گذشته‌اش آمرزیده شود. - . امالی الطوسی ۲: ۱۳۶ -

**[ترجمه]

«۶۰»

ع، [علل الشرائع](۳)

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ خَالِدٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ علیه السلام لِأَيِّ شَيْ ءٍ صَارَ الْحَاجُّ لَا يُكْتَبُ عَلَيْهِ ذَنْبٌ أَرْبَعَهَ أَشْهُرٍ قَالَ لِأَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَبَاحَ لِلْمُشْرِكِينَ الْحَرَمَ أَرْبَعَهَ أَشْهُرٍ إِذْ يَقُولُ فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَهَ أَشْهُرٍ فَمِنْ ثَمَّ وَهَبَ لِمَنْ حَجَّ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ الْبَيْتَ الذُّنُوبَ أَرْبَعَهَ أَشْهُرٍ(۴).

**[ترجمه]علل الشرائع، عیون أخبار الرضا: ابن خالد نقل کرده است که به امام موسی بن جعفرعلیه السلام گفتم: چرا برای حج گزار به مدت چهار ماه گناه نوشته نمی شود؟ امام فرمود: زیرا خداوند سبحان به مدت چهار ماه حرم خود را برای مشرکان مباح کرده است، همان جا که می فرماید: «فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَهَ أَشْهُر» {پس ای مشرکان! چهار ماه دیگر در زمین بگردید.} پس، از اینجاست که گناهان مؤمنان حج گزار را به مدت چهار ماه بخشوده است. - . عیون الأخبار۲: ۸۳ -

**[ترجمه]

«۶۱»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ سَعِیدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی فَفِرُّوا إِلَی اللَّهِ إِنِّی لَکُمْ مِنْهُ نَذِیرٌ مُبِینٌ قَالَ حُجُّوا إِلَی اللَّهِ (۵).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام باقر علیه السلام در باره آیه: «ففروا إلی الله إنی لکم منه نذیر مبین»، {پس به سوی خدا بگریزید که من از طرف او شما را بیم دهنده‌ای آشکارم.} فرمود: حج خانه خدا کنید. - . معانی الأخبار: ۱۲۲، الذاریات / ۵۰ -

**[ترجمه]

«۶۲»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ کُلَیْبِ بْنِ مُعَاوِیَهَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام شِیعَتُکَ تَقُولُ الْحَاجُّ أَهْلُهُ وَ مَالُهُ فِی ضَمَانِ اللَّهِ وَ یَخْلُفُ فِی أَهْلِهِ وَ قَدْ أَرَاهُ یَخْرُجُ فَیَحْدُثُ عَلَی أَهْلِهِ الْأَحْدَاثُ فَقَالَ إِنَّمَا یَخْلُفُهُ فِیهِمْ بِمَا کَانَ یَقُومُ بِهِ فَأَمَّا مَا کَانَ حَاضِراً لَمْ یَسْتَطِعْ دَفْعَهُ فَلَا(۶).

۱- ۱. المصدر السابق ج ۱ ص ۳۱۶.

۲- ۲. المصدر السابق ج ۲ ص ۱۳۶.

۳- ۳. علل الشرائع ص ۴۴۳.

۴- ۴. عیون الأخبار ج ۲ ص ۸۳ طبع ایران سنه ۱۳۷۷.

۵- ۵. معانی الأخبار ص ۲۲۲ طبع ایران سنه ۱۳۷۹ و الآیه فی سوره الذاریات ۵۰ و التفسیر موافق لادراک السائل و هو من بعض مصادیق الفرار إلی اللّه تعالی.

۶- ۶. المصدر السابق ص ۴۰۷.

**[ترجمه]معانی الأخبار: کلیب بن معاویه نقل کرده است که به امام صادق علیه السلام گفتم: پیروان تو می گویند: خانواده حج گزار و مال او در ضمانت خداوندند و خداوند در غیاب حج گزار به عنوان جانشین وی در خانواده اش می باشد. اما من گاهی می بینم که حج گزار زمانی که به سفر حج می رود، خانواده اش دچار حادثه و مشکل می شوند. امام فرمود: خداوند تنها جانشین وی در خانواده اش نسبت به کارهایی که حج گزار انجام می دهد است، نه درحوادثی که اگر وی خود حاضر می بود هرگز نمی توانست مانع آن‌ها شود. - . معانی الأخبار: ۴۰۷ -

**[ترجمه]

«۶۳»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ الْحَجَّالِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ صَفْوَانَ الْجَمَّالِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ حَجَّ ثَلَاثَ حِجَجٍ لَمْ یُصِبْهُ فَقْرٌ أَبَداً(۱).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که سه بار حج بگزارد، هرگز دچار فقر و تنگدستی نخواهد شد. - . الخصال ۱ : ۷۴ -

**[ترجمه]

«۶۴»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنِ السِّنْدِیِّ بْنِ الرَّبِیعِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ بْنِ الْفُضَیْلِ بْنِ یَسَارٍ عَنْ أَیْمَنَ بْنِ مُحْرِزٍ وَ یَرْوِیهِ عَنْهُ الْقَاسِمُ وَ ابْنُ فَضَّالٍ أَنَّ حَرِیزاً قَالَ: مَنْ حَجَّ ثَلَاثَ سِنِینَ مُتَوَالِیَةً ثُمَّ حَجَّ أَوْ لَمْ یَحُجَّ فَهُوَ بِمَنْزِلَهِ مَنْ یُدْمِنُ الْحَجَ (۲).

قال الصدوق أدام الله تأییده الإسناد مضطرب و لم أغیره لأنه کان هکذا فی نسختی و الحدیث صحیح.

**[ترجمه]الخصال: حریز گفته است: هر کس سه بار پی در پی حج بگزارد سپس به حج رود یا نرود، به منزله کسی است که به سفر حج عادت کرده است. - . الخصال: ۳۹۶ -

شیخ صدوق - أدام الله تأییده - گفته: سندآن دچار اضطراب است و من آن را تغییر ندادم، چرا که در نسخه من این گونه درج شده و حدیث، صحیح می‌باشد.

**[ترجمه]

«۶۵»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ النَّضْرِ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَوْ عَطَّلَ النَّاسُ الْحَجَّ لَوَجَبَ عَلَی الْإِمَامِ أَنْ یُجْبِرَهُمْ عَلَی الْحَجِّ إِنْ شَاءُوا وَ إِنْ أَبَوْا لِأَنَّ هَذَا الْبَیْتَ إِنَّمَا وُضِعَ لِلْحَجِ (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: اگر مردم حج کعبه را واگذارند، وظیفه امام است که آنان را چه بخواهند و چه نخواهند، به حج وادار کند، زیرا که کعبه برای حج قرار داده شده است. - . الخصال: ۴۵۲ -

**[ترجمه]

«۶۶»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ رِبْعِیٍّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ أُنَاساً مِنْ هَؤُلَاءِ الْقُصَّاصِ یَقُولُونَ إِذَا حَجَّ رَجُلٌ حَجَّةً ثُمَّ تَصَدَّقَ وَ وَصَلَ کَانَ خَیْراً لَهُ فَقَالَ کَذَبُوا لَوْ فَعَلَ هَذَا النَّاسُ لَعُطِّلَ هَذَا الْبَیْتُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ جَعَلَ هَذَا الْبَیْتَ قِیاماً لِلنَّاسِ (۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: عبد الرحمن بن ابی عبدالله گوید: به امام صادق علیه السلام گفتم: برخی از قصه پردازان می گویند: اگر شخصی حج واجبش را انجام دهد و پس از آن [به جای حج مستحبی] صدقه دهد و صله رحم کند، برای او بهتر است. امام علیه السلام فرمود: دروغ می گویند چرا که اگر مردم این چنین می کردند، کعبه ترک می شد. خداوند سبحان کعبه را وسیله بپا داشتن مصالح مردم قرار داده است. - . علل الشرائع: ۴۵۲ -

**[ترجمه]

«۶۷»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ سَیْفٍ التَّمَّارِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ کَانَ أَبِی یَقُولُ: الْحَجُّ أَفْضَلُ مِنَ الصَّلَاهِ وَ الصِّیَامِ إِنَّمَا الْمُصَلِّی یَشْتَغِلُ عَنْ أَهْلِهِ سَاعَهً وَ إِنَّ الصَّائِمَ یَشْتَغِلُ عَنْ أَهْلِهِ بَیَاضَ

۱- ۱. کان الرمز فی المتن(مع) کسابقیهما، و لم نجده فی معانی الأخبار، و هما فی الخصال ج ۱ ص ۷۴ فأبدلنا الرمز حیث اعتقدنا ان السابق من سهو القلم تبعا لما مضی.
۲- ۲. کان الرمز فی المتن(مع) کسابقیهما، و لم نجده فی معانی الأخبار، و هما فی الخصال ج ۱ ص ۷۴ فأبدلنا الرمز حیث اعتقدنا ان السابق من سهو القلم تبعا لما مضی.
۳- ۳. علل الشرائع ص ۳۹۶.
۴- ۴. المصدر السابق ص ۴۵۲.

يَوْم وَ إِنَّ الْحَاجَّ يُتْعِبُ بَدَنَهُ وَ يُضْجِرُ نَفْسَهُ وَ يُنْفِقُ مَالَهُ وَ يُطِيلُ الْغَيْبَهَ عَنْ أَهْلِهِ لَا فِی مَالٍ يَرْجُوهُ وَ لَا إِلَی تِجَارَهٍ وَ كَانَ أَبِی يَقُولُ وَ مَا أَفْضَلَ مِنْ رَجُلٍ يَجِی ءُ يَقُودُ بِأَهْلِهِ وَ النَّاسُ وُقُوفٌ بِعَرَفَاتٍ يَمِيناً وَ شِمَالًا يَأْتِی بِهِمُ الْفَجَّ فَيَسْأَلُ بِهِمُ اللَّهَ تَعَالَی (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: پدرم می‌فرمود: حج برتر از نماز و روزه است. نماز گزار تنها مدت زمان کمی از خانواده خویش جداست و فرد روزه دار تنها در مدت روشنایی روز؛ اما حج گزار جسم خویش را به رنج و سختی می افکند و خود را دل تنگ ساخته و مالش را انفاق می کند و مدت زمان طولانی از خانواده اش دور می گردد و در این مدت به یافتن مال و تجارت امیدی ندارد. پدرم می فرمود: چه کسی برتر از آن است که همراه با خانواده خویش به حج می آید در حالی که مردم در سمت چپ و راست عرفات ایستاده‌اند؛ آنان را از فج - گردنه و گذرگاه - عبور می‌دهد و به همراهی آنان از خدای خویش درخواست کمک و مسئلت می کند. - . علل الشرائع: ۴۵۶ -

**[ترجمه]

«۶۸»

ع، [علل الشرائع] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ صَفْوَانَ وَ فَضَالَهَ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْكَاهِلِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَذْكُرُ الْحَجَّ فَقَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله هُوَ أَحَدُ الْجِهَادَيْنِ هُوَ جِهَادُ الضُّعَفَاءِ وَ نَحْنُ الضُّعَفَاءُ أَمَا إِنَّهُ لَيْسَ شَيْ ءٌ أَفْضَلَ مِنَ الْحَجِّ إِلَّا الصَّلَاهُ فِی الْحَجِّ لِأَنَّ هَاهُنَا صَلَاهً وَ لَيْسَ فِی الصَّلَاهِ حَجٌّ لَا تَدَعِ الْحَجَّ وَ أَنْتَ تَقْدِرُ عَلَيْهِ أَ مَا تَرَی أَنَّهُ يَشْعَثُ فِيهِ رَأْسُكَ وَ يَقْشَفُ فِيهِ جِلْدُكَ وَ تَمْتَنِعُ فِيهِ مِنَ النَّظَرِ إِلَی النِّسَاءِ وَ أَمَّا نَحْنُ هَاهُنَا وَ نَحْنُ قَرِيبٌ وَ لَنَا مِيَاهٌ مُتَّصِلَهٌ مَا نَبْلُغُ الْحَجَّ حَتَّی يَشُقَّ عَلَيْنَا فَكَيْفَ أَنْتَ فِی بُعْدِ الْبِلَادِ وَ مَا مِنْ مَلِكٍ وَ لَا سُوقَهٍ يَصِلُ إِلَی الْحَجِّ إِلَّا بِمَشَقَّهٍ فِی تَغْيِيرِ مَطْعَمٍ وَ مَشْرَبٍ أَوْ رِيحٍ أَوْ شَمْسٍ لَا يَسْتَطِيعُ رَدَّهَا وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ تَحْمِلُ أَثْقالَكُمْ إِلی بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بالِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام از حج یاد می کرد و می فرمود: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: حج یکی از دو جهاد است. حج، جهاد ضعیفان است و ضعیفان ماییم. بدانید که هیچ چیز جز نماز در حج، برتر از حج نیست. زیرا اینجا (در حج) نماز هست؛ ولی در نماز، حج نیست. حج را ترک نکن، در حالی که توان انجام دادن آن را داری. آیا نمی بینی که موهایت در آن ژولیده می گردد و پوست بدنت چرکین می شود و نگاه به زنان در آن ممنوع شمرده شده است؟ ما که در اینجاییم و نزدیک هستیم و همواره آب نیز داریم، رسیدن به حج، برایمان جز با مشقت و سختی امکان پذیر نیست؛ پس شما که در شهرهای دور دست هستید، چه می‌کنید؟ نه پادشاه و نه رعیت جز با رنج و زحمت، نمی توانند به حج برسند. غذا و آب یا باد و آفتاب تغییر می کند و کسی را یارای جلوگیری از آن نیست و این همان سخن خداوند است که می فرماید: «وَ تَحْمِلُ أَثْقالَكُمْ إِلی بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بالِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ» - . نحل / ۷ - {بارهای

شما را به شهری می برند که جز با مشقت بدنها بدان نمی توانید برسید، قطعا پروردگار شما رئوف و مهربان است.} - . علل الشرائع: ۴۵۷ -

**[ترجمه]

«۶۹»

ع، [علل الشرائع] مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنِ الْبَطَائِنِيِّ عَنْ أَبِی بَصِيرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: أَمَا إِنَّ النَّاسَ لَوْ تَرَكُوا حَجَّ هَذَا الْبَيْتِ لَنَزَلَ بِهِمُ الْعَذَابُ وَ مَا نُوظِرُوا(۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: اگر مردم حج خانه خدا را رها کنند، عذاب بر آنان نازل خواهد شد و هرگز مهلت داده نمی شوند. - .علل الشرائع: ۴۵۷ -

**[ترجمه]

«۷۰»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْقَدَّاحِ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ علیه السلام قَالَ: كَانَ فِی وَصِيَّةِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام لَا تَتْرُكُوا حَجَّ بَيْتِ رَبِّكُمْ فَتَهْلِكُوا وَ قَالَ مَنْ تَرَكَ الْحَجَّ لِحَاجَةٍ مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا لَمْ تُقْضَ حَتَّى يَنْظُرَ إِلَى الْمُحَلِّقِينَ (۴).

ص: ۱۹

۱- ۱. المصدر السابق ص ۴۵۶ و الفج: الطريق الواسع بين جبلين، و فی مطبوعه النجف(الحجّ) بدل(الفج) و ما اثبتناه موافق لمطبوعه ایران قديما.

۲- ۲. المصدر السابق ص ۴۵۷.

۳- ۳. لم نجده فی مظانه رغم البحث عنه مكرّرا و لعلّ فی الرمز سهو.

۴- ۴. ثواب الأعمال ص ۲۱۲.

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق و امام باقر علیهما السلام نقل کرده‌اند که در وصیت امام علی علیه السلام آمده است: حجِ خانه پروردگار خویش را رها نکنید که هلاک می شوید. همچنین فرموده است: کسی که به خاطر یکی از نیازهای دنیای خود حج را ترک کند، هرگز حاجتش برآورده نخواهد شد مگر این که به کسانی که سرهایشان تراشیده شده است بنگرد. - . ثواب الأعمال: ۲۱۲ -

**[ترجمه]

«۷۱»

سن، [المحاسن] فِی حَدِیثِ ابْنِ الْقَدَّاحِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مِثْلَهُ (۱).

**[ترجمه]المحاسن: ماننداین حدیث را از امام صادق علیه السلام نقل کرده است. - ۲. المحاسن: ۸۸ -

**[ترجمه]

«۷۲»

ثو، [ثواب الأعمال] مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْکُوفِیِّ عَنْ مُوسَی بْنِ سَعْدَانَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ أَبِی الْعَلَاءِ عَنْ ذَرِیحٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: مَنْ مَاتَ وَ لَمْ یَحُجَّ حَجَّهَ الْإِسْلَامِ وَ لَمْ یَمْنَعْهُ مِنْ ذَلِکَ حَاجَهٌ تُجْحِفُ بِهِ أَوْ مَرَضٌ لَا یُطِیقُ الْحَجَّ مِنْ أَجْلِهِ أَوْ سُلْطَانٌ یَمْنَعُهُ فَلْیَمُتْ إِنْ شَاءَ یَهُودِیّاً وَ إِنْ شَاءَ نَصْرَانِیّاً(۲).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که از دنیا برود اما حج واجب خویش را نگزارده باشد و علت آن حاجتی باز دارنده یا بیماری که به واسطه آن توان حج را نداشته باشد و یا حاکمی ستمگر که وی را از حج باز داشته باشد، نباشد، چه یهودی از دنیا رود یا نصرانی، فرقی نمی کند. - . ثواب الأعمال: ۲۱۲ -

**[ترجمه]

«۷۳»

سن، [المحاسن] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ عَنْ مُوسَی بْنِ سَعْدَانَ: مِثْلَهُ (۳).

**[ترجمه]المحاسن: مانند این حدیث را نقل کرده است. - . المحاسن: ۸۸ -

**[ترجمه]

«۷۴»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ حَازِمٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَمَّنْ حَجَّ أَرْبَعَ حِجَجٍ مَا لَهُ مِنَ الثَّوَابِ قَالَ یَا مَنْصُورُ مَنْ حَجَّ أَرْبَعَ حِجَجٍ لَمْ تُصِبْهُ ضَغْطَهُ الْقَبْرِ أَبَداً وَ إِذَا مَاتَ صَوَّرَ اللَّهُ الْحَجَّ الَّذِی حَجَّ فِی صُورَهٍ حَسَنَهٍ مِنْ أَحْسَنِ مَا یَکُونُ مِنَ الصُّوَرِ بَیْنَ عَیْنَیْهِ تُصَلِّی فِی جَوْفِ قَبْرِهِ حَتَّی یَبْعَثَهُ اللَّهُ مِنْ قَبْرِهِ وَ یَکُونُ ثَوَابُ تِلْکَ الصَّلَوَاتِ لَهُ وَ اعْلَمْ أَنَّ الصَّلَاهَ مِنْ تِلْکَ الصَّلَوَاتِ تَعْدِلُ أَلْفَ رَکْعَهٍ مِنْ صَلَاهِ الْآدَمِیِّینَ (۴).

**[ترجمه]الخصال: ابن حازم نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره ثواب کسی که چهار بار به سفر حج رود پرسیدم. امام در پاسخ فرمود: ای منصور! کسی که چهار بار حج گزارد، فشار قبر هرگز به او نمی رسد و اگر از دنیا رود، خداوند سبحان تصویر سفر حج وی را به صورتی زیبا و بهترین وجهی که تاکنون مقابل چشمانش دیده است مجسم می کند، به گونه ای که در تاریکی قبرش نماز می‌خواند تا خداوند وی را از قبرش برانگیزد و پاداش تمامی نمازها از آن او خواهد بود و بدان یک نماز از آن نمازها، برابر با هزار رکعت از نماز دیگر انسان هاست. - . الخصال ۱: ۱۴۶ -

**[ترجمه]

«۷۵»

کِتَابُ الْغَایَاتِ، عَنْ مَنْصُورِ بْنِ حَازِمٍ: وَ ذَکَرَ مِثْلَهُ (۵).

**[ترجمه]کتاب الغایات: این حدیث را نقل کرده است. - . کتاب الغایات: ۹۷ -

**[ترجمه]

«۷۶»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی [الْمُعَاذِی] عن معاذی عَنِ الطَّیَالِسِیِّ عَنِ ابْنِ عَمِیرَهَ عَنِ الْحَضْرَمِیِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَا لِمَنْ حَجَّ خَمْسَ حِجَجٍ قَالَ مَنْ حَجَّ خَمْسَ حِجَجٍ لَمْ یُعَذِّبْهُ اللَّهُ أَبَداً(۶).

**[ترجمه]الخصال: حضرمی گفته: به امام صادق علیه السلام گفتم: پاداش شخصی که پنج بار حج گزارد چیست؟ امام در پاسخ فرمود: کسی که پنج بار حج گزارد، خداوند هرگز او را عذاب نخواهد کرد. - . الخصال ۱: ۱۹۶ -

**[ترجمه]

«۷۷»

ل، [الخصال] بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مَنْ حَجَّ عَشْرَ حِجَجٍ لَمْ

۱- ۱. المحاسن ص ۸۸.

۲- ۲. ثواب الأعمال ص ۲۱۲.

۳- ۳. المحاسن ص ۸۸.

۴- ۴. الخصال ج ۱ ص ۱۴۶.

۵- ۵. کتاب الغايات لابی محمّد جعفر بن أحمد القمّیّ ص ۹۷ طبع ايران سنه ۱۳۶۹ ه.

۶- ۶. الخصال ج ۱ ص ۱۹۶.

يُحَاسِبْهُ اللَّهُ أَبَداً(۱).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که ده بار به سفرحج رود، خداوند هرگز وی را بازخواست نخواهد کرد. - . الخصال ۲: ۲۱۲ -

**[ترجمه]

«۷۸»

ل، [الخصال] بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مَنْ حَجَّ عِشْرِينَ حَجَّةً لَمْ يَرَ جَهَنَّمَ وَ لَمْ يَسْمَعْ شَهِيقَهَا وَ لَا زَفِيرَهَا(۲).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که ده بار حج گزارد، دوزخ را نخواهد دید و دم و بازدم آن را نخواهد شنید. - . الخصال ۲: ۹۳ -

**[ترجمه]

«۷۹»

ل، [الخصال] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ يُوسُفَ عَنْ زَكَرِيَّا الْمُؤْمِنِ عَنْ هَارُونَ بْنِ خَارِجَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: مَنْ حَجَّ خَمْسِينَ حَجَّةً بَنَى اللَّهُ لَهُ مَدِينَةً فِي جَنَّةِ عَدْنٍ فِيهَا مِائَةُ أَلْفِ قَصْرٍ فِي كُلِّ قَصْرٍ حَوْرَاءُ مِنْ حُورِ الْعِينِ وَ أَلْفُ زَوْجَةٍ وَ يُجْعَلُ مِنْ رُفَقَاءِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله فِي الْجَنَّةِ(۳).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که پنجاه بار سفر حج بگزارد، خداوند برایش شهری در بهشت عدن بنا خواهد ساخت که صد هزار قصر دارد و در هر قصر آن یک حوری از حوریان چشم درشت بهشتی و هزار همسر وجود دارد و دوستداران محمد صلی الله علیه و آله را در بهشت جای خواهد داد. - . الخصال ۱: ۷۴ -

**[ترجمه]

«۸۰»

ل، [الخصال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَطَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ مَعاً عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الرَّازِيِّ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ عَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عِيسَى بْنِ حَمْزَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: أَيُّ بَعِيرٍ حُجَّ عَلَيْهِ ثَلَاثَ سِنِينَ جُعِلَ مِنْ نَعَمِ الْجَنَّةِ وَ رُوِيَ سَبْعَ سِنِينَ (۴).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: هر مرکبی که سه سال سوار بر آن به حج روند، از نعمتهای بهشتی به حساب می آید. برخی هفت سال نیز روایت کرده اند. - . الخصال ۱: ۷۴ -

**[ترجمه]

«۸۱»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَیَغْفِرُ لِلْحَاجِّ وَ لِأَهْلِ بَیْتِ الْحَاجِّ وَ لِعَشِیرَهِ الْحَاجِّ وَ لِمَنْ یَسْتَغْفِرُ لَهُ الْحَاجُّ بَقِیَّهَ ذِی الْحِجَّهِ وَ الْمُحَرَّمَ وَ صَفَرَ وَ شَهْرَ رَبِیعٍ الْأَوَّلِ وَ عَشْرٍ مِنْ رَبِیعٍ الْآخِرِ(۵).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السلام فرمود: قطعا خداوند عز و جل حج گزار و خانواده و خاندان وی را می‌آمرزد و همچنین گناهان کسی را که حج گزار برای او در ماه های ذی حجه، محرم، صفر و ماه ربیع الاول و ده روز ربیع الآخر طلب مغفرت کند را خواهد بخشود. - . ثواب الأعمال ۱: ۴۲ -

**[ترجمه]

«۸۲»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّینَا عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلًا الْآیَهَ قَالَ هَذَا فِیمَنْ تَرَکَ الْحَجَّ وَ هُوَ یَقْدِرُ عَلَیْهِ (۶).

ص: ۲۱

۱- ۱. المصدر السابق ج ۲ ص ۲۱۲.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۲ ص ۲۹۳.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۲ ص ۲۵۴ و فی المصدر(سبعین حجه).

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۷۴.

۵- ۵. ثواب الأعمال ص ۴۲.

۶- ۶. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۸۸.

**[ترجمه]دعائم الإسلام: برای ما روایت کرده‌اند که از امام علی علیه السلام درباره این سخن خدای عز و جل: «وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلاً» - . آل عمران / ۹۷ - {برای خدا حج آن خانه بر عهده مردم است؛ البته بر کسی که بتواند به سوی آن راه یابد.} پرسیدند. امام فرمود: این درباره کسی است که رفتن به حج را رها کند، در حالی که بر رفتن به آن قادر است. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۸۸ -

**[ترجمه]

«۸۳»

وَ رُوِّینَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: وَ أَمَّا مَا یَجِبُ عَلَی الْعِبَادِ فِی أَعْمَارِهِمْ مَرَّهً وَاحِدَهً فَهُوَ الْحَجُّ فُرِضَ عَلَیْهِمْ مَرَّهً وَاحِدَهً لِبُعْدِ الْأَمْکِنَهِ وَ الْمَشَقَّهِ عَلَیْهِمْ فِی الْأَنْفُسِ وَ الْأَمْوَالِ وَ الْحَجُّ فُرِضَ عَلَی النَّاسِ جَمِیعاً إِلَّا مَنْ کَانَ لَهُ عُذْرٌ(۱).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: آن چه که بر بندگان تنها یک بار در طول عمرشان واجب شده است، سفر حج است. خداوند سبحان به علت دوری مکان و سختی جان و اموال، تنها آن را یک بار واجب ساخته است. حج بر تمامی مردم واجب است مگر بر کسی که عذری داشته باشد. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۸۸ -

**[ترجمه]

«۸۴»

وَ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ الْآیَهَ قَالَ الْمُؤْمِنُونَ یَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَ فِی کُلِّ عَامٍ فَسَکَتَ فَأَعَادُوا عَلَیْهِ مَرَّتَیْنِ فَقَالَ لَا وَ لَوْ قَالَ نَعَمْ لَوَجَبَتْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لا تَسْئَلُوا عَنْ أَشْیاءَ إِنْ تُبْدَ لَکُمْ تَسُؤْکُمْ (۲).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: امام علی علیه السلام فرمود: زمانی که آیه: «وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ...» - . آل عمران / ۹۷ -

{برای خدا حج آن خانه بر عهده مردم است...} نازل شد، مؤمنان گفتند: ای رسول خدا ! آیا در هر سال واجب است؟ رسول خدا ساکت ماند. بار دیگر از پیامبر پرسیدند؟ ایشان فرمود: خیر و اگر می گفت آری، قطعا واجب می شد. پس خداوند این آیه را نازل فرمود: «یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لا تَسْئَلُوا عَنْ أَشْیاءَ إِنْ تُبْدَ لَکُمْ تَسُؤْکُمْ» - . مائده / ۱۰۱ -

{ای کسانی که ایمان آورده اید، از چیزهایی که اگر برای شما آشکار گردد شما را آزرده می کند مپرسید.} - . دعائم الاسلام ۱: ۲۸۸ -

**[ترجمه]

«۸۵»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ یُسَوِّفُ الْحَجَّ لَا تَمْنَعُهُ إِلَّا تِجَارَةٌ تَشْغَلُهُ أَوْ دَیْنٌ لَهُ قَالَ لَا عُذْرَ لَهُ لَیْسَ یَنْبَغِی لَهُ أَنْ یُسَوِّفَ الْحَجَّ وَ إِنْ مَاتَ فَقَدْ تَرَکَ شَرِیعَةً مِنْ شَرَائِعِ الْإِسْلَامِ (۳).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: از امام جعفر صادق علیه السلام درباره شخصی سؤال کردند که به علت تجارت یا قرض، حج را به تاخیر می انداخت. امام در پاسخ فرمود: هیچ عذری برای او نیست. برای وی جایز نیست که حج را به تاخیر اندازد و اگر از دنیا رود، یکی از شرائع - واجبات - اسلام را ترک کرده است. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۸۸ -

**[ترجمه]

«۸۶»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ مَاتَ وَ لَمْ یَحُجَّ حَجَّةَ الْإِسْلَامِ وَ لَمْ تَمْنَعْهُ مِنْ ذَلِکَ حَاجَةٌ تُجْحِفُ بِهِ أَوْ مَرَضٌ لَا یُطِیقُ فِیهِ الْحَجَّ أَوْ سُلْطَانٌ یَمْنَعُهُ فَلْیَمُتْ یَهُودِیّاً أَوْ نَصْرَانِیّاً(۴).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که از دنیا برود اما حج واجب خویش را نگزارد و علت آن حاجتی باز دارنده یا بیماری که به واسطه آن توان حج را نداشته باشد و یا حاکمی ستمگر وی را از حج باز داشته باشد، نباشد، چه یهودی از دنیا رود یا نصرانی، فرقی نمی کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۸۹ -

**[ترجمه]

«۸۷»

وَ عَنْهُ صلی الله علیه و آله: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ لَهُ مَالٌ لَمْ یَحُجَّ حَتَّی مَاتَ قَالَ هَذَا مِمَّنْ قَالَ اللَّهُ وَ نَحْشُرُهُ یَوْمَ الْقِیامَهِ أَعْمی قِیلَ أَعْمَی قَالَ نَعَمْ أَعْمَی عَنْ طَرِیقِ الْخَیْرِ(۵).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: از امام صادق علیه السلام درباره مردی سؤال شد که حج نگزارد تا این که از دنیا رفت. امام فرمود: این شخص از جمله همان کسانی است که خداوند درباره آنان می فرماید:«وَ نَحْشُرُهُ یَوْمَ الْقِیامَهِ أَعْمی» - . طه / ۱۲۴ - {در روز قیامت او را نابینا محشور می کنیم.} به امام گفتند: نابینا!؟ امام در پاسخ فرمود: آری! خداوند وی را نسبت به راه خیر کور کرده است. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۸۹ -

**[ترجمه]

«۸۸»

وَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: إِذَا تَرَکَتْ أُمَّتِی هَذَا الْبَیْتَ أَنْ تَؤُمَّهُ لَمْ تُنَاظَرْ(۶).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: اگر امت من رفتن به خانه خدا را رها کنند، هرگز مهلت داده نخواهند شد. - ۴. دعائم الاسلام ۱: ۲۸۶ -

**[ترجمه]

«۸۹»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلًا مَا اسْتِطَاعَهُ السَّبِیلِ الَّذِی عَنَی اللَّهُ؟ فَقَالَ

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۸۸ و قد کان رمز الثلاثه(ثو) و هو رمز لجمیع الأحادیث الآتیه حتّی تسلسل(۱۰۰) و هو من سهو القلم و الصواب ما اثبتناه.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۸۸ و قد کان رمز الثلاثه(ثو) و هو رمز لجمیع الأحادیث الآتیه حتّی تسلسل(۱۰۰) و هو من سهو القلم و الصواب ما اثبتناه.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۸۸ و قد کان رمز الثلاثه(ثو) و هو رمز لجمیع الأحادیث الآتیه حتّی تسلسل(۱۰۰) و هو من سهو القلم و الصواب ما اثبتناه.

۴- ۴. المصدر السابق ج ۱ ص ۲۸۹.

۵- ۵. المصدر السابق ج ۱ ص ۲۸۹.

۶- ۶. المصدر السابق ج ۱ ص ۲۸۹.

لِلسَّائِلِ مَا يَقُولُ النَّاسُ فِي هَذَا قَالَ يَقُولُونَ الزَّادُ وَ الرَّاحِلَهُ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَدْ سُئِلَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام عَنْ ذَلِکَ فَقَالَ هَلَکَ النَّاسُ إِذاً لَئِنْ کَانَ مَنْ لَیْسَ لَهُ غَیْرُ زَادٍ وَ رَاحِلَهٍ وَ لَیْسَ لِعِیَالِهِ قُوتٌ غَیْرَ ذَلِکَ یَنْطَلِقُ بِهِ وَ یَدَعُهُمْ لَقَدْ هَلَکُوا إِذاً قِیلَ لَهُ فَمَا الِاسْتِطَاعَهُ قَالَ اسْتِطَاعَهُ السَّفَرِ وَ الْکِفَایَهُ مِنَ النَّفَقَهِ فِیهِ وَ وُجُودُ مَا یَقُوتُ الْعِیَالَ وَ الْأَمْنُ أَ لَیْسَ قَدْ فَرَضَ اللَّهُ الزَّکَاهَ فَلَمْ یَجْعَلْهَا إِلَّا عَلَی مَنْ لَهُ مِائَتَا دِرْهَمٍ (۱).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: از امام صادق علیه السلام درباره سخن خدای سبحان: «وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلا» - . آل عمران / ۹۷ - {برای

خدا حج آن خانه بر عهده مردم است؛ البته بر کسی که بتواند به سوی آن راه یابد.}، سؤال شد که منظور از استطاعت سبیل که خداوند فرموده چیست؟ امام از شخص سؤال کننده پرسید: مردم درباره آن چه می گویند؟ آن شخص گفت: توشه و وسیله سفر. امام فرمود: از پدرم علیه السلام درباره آن سؤال شد. در پاسخ فرمود: مردم در این صورت هلاک شوند .

اگر برای شخصی جز توشه و مرکبی و برای خانواده‌اش غذایی غیر از آن نباشد و برود و آنان را ترک کند، هلاک شده‌اند. به امام گفته شد: پس استطاعت چیست؟ امام فرمود: توانایی جهت سفر و کافی بودن هزینه سفر به حج و بودن چیزی که نیاز خانواده را تامین کند و همچنین داشتن امنیت. آیا خداوند سبحان زکات را واجب نکرد و آن را قرار نداد مگر بر کسی که دویست درهم داشته باشد؟ - . دعائم الاسلام ۱: ۲۸۹ -

**[ترجمه]

«۹۰»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلًا قَالَ هَذَا عَلَی مَنْ یَجِدُ مَا یَحُجُّ بِهِ قِیلَ فَمَنْ عُرِضَ عَلَیْهِ مَا یَحُجُّ بِهِ فَاسْتَحْیَا قَالَ هُوَ مِمَّنْ یَسْتَطِیعُ وَ لِمَ یَسْتَحْیِی یَحُجُّ وَ لَوْ عَلَی حِمَارٍ أَبْتَرَ(۲).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: از امام جعفر صادق علیه السلام درباره سخن خدای سبحان: «وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلا» - . آل عمران / ۹۷ - {برای

خدا حج آن خانه بر عهده مردم است؛ البته بر کسی که بتواند به سوی آن راه یابد.}پرسیدند. امام در پاسخ فرمود: این درباره کسی است که مالی دارد که بتواند با آن به حج رود. گفته شد: اگر در راه کسی وسیله ای پدیدار شد که با آن به حج رود اما شرم کند چه؟ امام فرمود: او از کسانی است که مستطیع است و چرا شرم کند؟ به حج رود اگر چه با مرکبی دم‌بریده باشد. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۸۹ -

**[ترجمه]

«۹۱»

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: فِي الصَّبِيِّ يُحَجُّ بِهِ وَ لَمْ يَبْلُغْ قَالَ لَا يُجْزِي ذَلِكَ عَنْهُ وَ عَلَيْهِ الْحَجُّ إِذَا بَلَغَ وَ كَذَلِكَ الْمَرْأَةُ إِذَا حُجَّ بِهَا وَ هِيَ طِفْلَةٌ(۳).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: از امام علی علیه السلام درباره کودکی که هنوز به سن بلوغ نرسیده و او را به حج می برند سؤال کردند. امام فرمود: او را کفایت نخواهد کرد و زمانی که به سن بلوغ رسد، باید به حج برود. همچنین زن زمانی که طفل باشد و او را به حج برند، این چنین است. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۸۹ -

**[ترجمه]

«۹۲»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ لَا يَعْرِفُ هَذَا الْأَمْرَ حَجَّ ثُمَّ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِ بِمَعْرِفَتِهِ قَالَ يُجْزِيهِ حَجُّهُ وَ لَوْ حَجَّ كَانَ أَحَبَّ إِلَيَّ وَ إِذَا كَانَ نَاصِباً مُعْتَقِداً لِلنَّصْبِ فَحَجَّ ثُمَّ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِ بِالْمَعْرِفَهِ فَعَلَيْهِ الْحَجُ (۴).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: از امام جعفر صادق علیه السلام درباره مردی سؤال شد که این امر(تشیع) را نمی‌دانست و حج گزارد، اما خداوند بر او منت نهاد و بر این امر معرفت پیدا کرد. امام فرمود: حج وی کفایت می کند و اگر حج کند نزد من محبوبتر است و اما اگر ناصبی معتقد باشد و حج گزارد، سپس خداوند با معرفت [به تشیع] بر او منت بگذارد، باید که حج گزارد. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۸۹ -

**[ترجمه]

«۹۳»

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا أُعْتِقَ الْعَبْدُ فَعَلَيْهِ الْحَجُّ إِنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا(۵).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: امام علی علیه السلام فرمود: اگر برده آزاد شود، باید به حج رود، البته در صورتی که بتواند به سوی آن راه یابد. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۰ -

**[ترجمه]

«۹۴»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا حَجَّ الْمَمْلُوكُ أَجْزَأَ عَنْهُ مَا دَامَ مَمْلُوكاً وَ إِنْ أُعْتِقَ فَعَلَيْهِ الْحَجُّ وَ لَيْسَ يَلْزَمُهُ الْحَجُّ وَ هُوَ مَمْلُوكٌ (۶).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که برده حج گزارد، تا زمانی که برده و مملوک باشد کفایت

می‌کند و اگر آزاد شود، باید حج گزارد و در حالی که برده باشد، حج بر او واجب نیست. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۰ -

**[ترجمه]

«۹۵»

وَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ أُمِّ الْوَلَدِ یُحِجُّهَا سَیِّدُهَا ثُمَّ یُعْتِقُ أَ یُجْزِی عَنْهَا ذَلِکَ قَالَ لَا(۷).

ص: ۲۳

۱- ۱. المصدر السابق ج ۱ ص ۲۸۹.

۲- ۲. المصدر السابق ج ۱ ص ۲۸۹.

۳- ۳. المصدر السابق ج ۱ ص ۲۸۹.

۴- ۴. المصدر السابق ج ۱ ص ۲۸۹.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۲۹۰.

۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۲۹۰.

۷- ۷. نفس المصدر ج ۱ ص ۲۹۰.

**[ترجمه]دعائم الإسلام: از امام جعفر صادق علیه السلام درباره کنیز امّ‌الولد (صاحب فرزند) سؤال شد که صاحبش وی را به حج می برد سپس وی را آزاد می کند. آیا تکلیف از او ساقط است؟ امام فرمود: خیر. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۰ -

**[ترجمه]

«۹۶»

وَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: عَلَی الرِّجَالِ أَنْ یُحِجُّوا نِسَاءَهُمْ قَالَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ إِذَا کَانَتِ النَّفَقَهُ مِنْ مَالِ الْمَرْأَهِ لَا عَلَی أَنْ یُکَلَّفَ الزَّوْجُ نَفَقَهَ الْحَجِّ مِنْ أَجْلِهَا وَ لَکِنْ یَخْرُجُ مَعَهَا لِتُؤَدِّیَ فَرْضَهَا وَ النَّفَقَهُ مِنْ مَالِهَا(۱).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: وظیفه مردان است که زنان خود را به حج برند. امام صادق علیه السلام فرمود: اگر نفقه از اموال زن باشد، نه اینکه مرد همسر خود را وادار کند که نفقه حج خودش را بپردازد. اما مرد همراه با همسر خویش به حج می‌رود تا همسرش واجب خویش را به جای آورد در حالی که نفقه از مال خود اوست. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۰ -

**[ترجمه]

«۹۷»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: تَحُجُّ الْمُطَلَّقَهُ إِنْ شَاءَتْ فِی عِدَّتِهَا(۲).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: زنی که طلاق گرفته، در صورتی که بخواهد می تواند در زمان عده خود به حج رود. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۰ -

**[ترجمه]

«۹۸»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا کَانَ الرَّجُلُ مُعْسِراً فَأَحَجَّهُ رَجُلٌ ثُمَّ أَیْسَرَ فَعَلَیْهِ الْحَجُ (۳).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: اگر شخصی دچار تنگدستی باشد و شخصی وی را به حج برد و سپس دستش باز شود، باید به حج رود. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۰ -

**[ترجمه]

«۹۹»

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ الْآیَهَ یَعْنِی بِهِ الْحَجَّ دُونَ الْعُمْرَهِ قَالَ لَا وَ لَکِنْ یَعْنِی بِهِ الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ جَمِیعاً لِأَنَّهُمَا مَفْرُوضَانِ وَ تَلَا قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلَّهِ وَ قَالَ تَمَامُهُمَا أَدَاؤُهُمَا(۴).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: از رسول خدا صلی الله علیه و آله درباره آیه: «وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْت» -. آل عمران / ۹۷ - {برای

خدا حج آن خانه بر عهده مردم است.}سؤال شد که آیا تنها حج بدون عمره منظور است؟ ایشان در پاسخ فرمود: خیر. بلکه منظور حج و عمره است چرا که هر دو از واجباتند و در ادامه سخن باری تعالی آمده است: «وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلَّه» -. بقره / ۱۹۶ - {و

برای خدا حج و عمره را به پایان برسانید.}و منظور از به پایان رساندن حج و عمره، ادای آن دو است. -. دعائم الاسلام ۱: ۲۹۰ -

**[ترجمه]

«۱۰۰»

وَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: الْعُمْرَهُ فَرِیضَهٌ بِمَنْزِلَهِ الْحَجِّ مَنِ اسْتَطَاعَ (۵).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: امام جعفر صادق علیه السلام فرمود: عمره یکی از واجبات است که همچون حج است، برای کسی که استطاعت و توان آن را دارد. -. دعائم الاسلام ۱: ۲۹۰ -

**[ترجمه]

«۱۰۱»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ سَهْلٍ عَنِ ابْنِ الْبَطَائِنِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مَنْ حَجَّ یُرِیدُ بِهِ اللَّهَ وَ لَا یُرِیدُ بِهِ رِیَاءً وَ لَا سُمْعَهً غَفَرَ اللَّهُ لَهُ الْبَتَّهَ(۶).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که تنها به خاطر خدا حج کند و قصد ریا و شهرت طلبی نداشته باشد، خداوند قطعا وی را خواهد بخشید. -. ثواب الأعمال: ۴۲ -

**[ترجمه]

«۱۰۲»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ مُوسَی بْنِ عِمْرَانَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ یَزِیدَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ وَضَّاحٍ عَنْ

سَيْفٍ التَّمَّارِ عَنْهُ علیه السلام: مِثْلَهُ (۷).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: این حدیث را به سند دیگری نیز نقل کرده است. - . ثواب الأعمال: ۴۵ -

**[ترجمه]

«۱۰۳»

ثو، [ثواب الأعمال] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحُسَيْنِ عَنْ صَنْدَلِ بْنِ هَارُونَ بْنِ خَارِجَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الْحَجُّ حَجَّانِ حَجٌّ لِلَّهِ وَ حَجٌّ لِلنَّاسِ فَمَنْ حَجَّ لِلَّهِ كَانَ ثَوَابُهُ عَلَى اللَّهِ الْجَنَّهَ وَ مَنْ حَجَّ لِلنَّاسِ كَانَ ثَوَابُهُ عَلَى النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَهِ(۸).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السلام فرمود: حج دو نوع است: حجی برای خدا و حجی برای مردم؛ کسی که تنها به خاطر خدا حج گزارد، خداوند پاداش وی را بهشت قرار خواهد داد و کسی که به خاطر مردم به سفر حج رود، پاداش وی در روز قیامت بر مردم خواهد بود. - . ثواب الأعمال: ۴۵ -

**[ترجمه]

«۱۰۴»

ثو، [ثواب الأعمال] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحُسَيْنِ عَنِ ابْنِ عَمِيرَهَ عَنِ ابْنِ حَازِمٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَا يَصْنَعُ اللَّهُ بِالْحَاجِّ قَالَ مَغْفُورٌ وَ اللَّهِ لَهُمْ لَا أَسْتَثْنِی فِيهِ (۹).

۱- ۱. المصدر السابق ج ۱ ص ۲۹۰.

۲- ۲. المصدر السابق ج ۱ ص ۲۹۰.

۳- ۳. المصدر السابق ج ۱ ص ۲۹۰.

۴- ۴. المصدر السابق ج ۱ ص ۲۹۰.

۵- ۵. المصدر السابق ج ۱ ص ۲۹۰.

۶- ۶. ثواب الأعمال ص ۴۲.

۷- ۷. المصدر السابق ص ۴۵.

۸- ۸. المصدر السابق ص ۴۵.

۹- ۹. المصدر السابق ص ۴۵.

**[ترجمه]ثواب الأعمال: ابن حازم نقل کرده است که خطاب به امام صادق علیه السلام گفتم: خداوند با حج گزاران چه می کند؟ ایشان فرمود: به خدا قسم همه آنان آمرزیده می‌شوند و هیچ یک از آنان را استثنا نمی کنم. - . ثواب الأعمال: ۴۵ -

**[ترجمه]

«۱۰۵»

ثو، [ثواب الأعمال] وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحُسَيْنِ عَنِ الْبَطَائِنِيِّ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ مُوسَی علیه السلام قَالَ: الْحَجُّ جِهَادُ الضُّعَفَاءِ وَ هُمْ شِیعَتُنَا(۱).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام موسی کاظم علیه السلام فرمود: حج جهاد ضعیفان است و آنان پیروان ما هستند. - . ثواب الأعمال: ۴۵ -

**[ترجمه]

«۱۰۶»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ رَفَعَهُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیهما السلام يَقُولُ حُجُّوا وَ اعْتَمِرُوا تَصِحَّ أَجْسَامُكُمْ وَ تَتَّسِعْ أَرْزَاقُكُمْ وَ يَصْلُحْ إِيمَانُكُمْ وَ تُكْفَوْا مَئُونَةَ النَّاسِ وَ مَئُونَةَ عِيَالاتِكُمْ (۲).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السلام فرمود: امام زین العابدین علیه السلام می فرمود: حج و عمره بروید تا تندرست شوید و روزی هایتان زیاد گردد و ایمانتان استوار، تا بتوانید مخارج مردم و خانواده تان را تامین کنید. - . ثواب الأعمال: ۴۲ -

**[ترجمه]

«۱۰۷»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَی عَنْ يَحْيَی بْنِ عُمَرَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنِّی قَدْ وَطَّنْتُ نَفْسِی عَلَی لُزُومِ الْحَجِّ كُلَّ عَامٍ بِنَفْسِی أَوْ بِرَجُلٍ مِنْ أَهْلِی بِمَالِی فَقَالَ وَ قَدْ عَزَمْتَ عَلَی ذَلِكَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ إِنْ فَعَلْتَ فَأَيْقِنْ بِكَثْرَةِ الْمَالِ أَوْ أَبْشِرْ بِكَثْرَةِ الْمَالِ (۳).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: اسحاق بن عمار نقل کرده است که به امام صادق علیه السلام گفتم: من خود را آماده ساخته‌ام که هر ساله خود یا یکی از افراد خانواده ام با دارایی من به سفر حج رود. امام از وی پرسید: آیا بر عزم خود مصمم هستی؟ وی گفت: آری. امام فرمود: اگر چنین کاری را انجام دهی، پس نسبت به فراوانی دارایی خود یقین داشته باش یا تو را مژده باد به

فراوانی دارایی ات. - . ثواب الأعمال ۴۳ -

**[ترجمه]

«۱۰۸»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ جَمِیلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ الْحَاجَّ إِذَا أَخَذَ فِی جَهَازِهِ لَمْ یَرْفَعْ شَیْئاً وَ لَمْ یَضَعْهُ إِلَّا کَتَبَ اللَّهُ لَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ وَ مَحَا عَنْهُ عَشْرَ سَیِّئَاتٍ وَ رَفَعَ لَهُ عَشْرَ دَرَجَاتٍ فَإِذَا رَکِبَ بَعِیرَهُ لَمْ یَرْفَعْ خُفّاً وَ لَمْ یَضَعْهُ إِلَّا کَتَبَ اللَّهُ لَهُ مِثْلَ ذَلِکَ وَ إِذَا طَافَ بِالْبَیْتِ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ وَ إِذَا سَعَی بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ وَ إِذَا وَقَفَ بِعَرَفَاتٍ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ وَ إِذَا وَقَفَ بِالْمَشْعَرِ الْحَرَامِ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ فَإِذَا رَمَی الْجِمَارَ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ فَعَدَّ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کَذَا وَ کَذَا مَوْطِناً کُلُّهَا تُخْرِجُهُ مِنْ ذُنُوبِهِ قَالَ فَأَنَّی لَکَ أَنْ تَبْلُغَ مَا بَلَغَ الْحَاجُّ (۴).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: به محض این که حج گزار شروع به تهیه وسایل سفر خویش کند، هیچ گامی را بر نمی‌دارد و آن را بر زمین نمی‌گزارد مگر این که خداوند برای وی ده حسنه می نویسد و ده گناه وی را می بخشاید و ده درجه وی را بالا می برد. پس اگر سوار بر مرکب خویش گردد، مرکبش هیچ گامی را بر نمی دارد و فرو نمی گزارد مگر این که خداوند همان پاداش را برایش می نویسد و وقتی به گرد کعبه طواف کند، از گناهانش بیرون می رود و وقتی میان صفا و مروه سعی کند،از گناهانش بیرون می رود و وقتی در عرفات بایستد از گناهانش بیرون می رود و وقتی در مشعر حرام بایستد، از گناهانش بیرون می رود و وقتی رمی جمرات کند، از گناهانش بیرون می رود. رسول خدا تا چند مورد دیگر برشمرد که در تمامی آنها حج گزار از گناهان خویش بیرون می رود. ایشان فرمود: پس چگونه برایت میسر است که به چیزی دست یابی که حج گزار بدان دست می یابد؟ - . ثواب الأعمال: ۴۳ -

**[ترجمه]

«۱۰۹»

ثو، [ثواب الأعمال] مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ عَنِ الثُّمَالِیِّ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِعَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیه السلام تَرَکْتَ الْجِهَادَ

۱- ۱. المصدر السابق ص ۴۵.

۲- ۲. ثواب الأعمال ص ۴۲.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۴۳.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۴۳.

وَ خُشُونَتَهُ وَ لَزِمْتَ الْحَجَّ وَ لِينَتَهُ قَالَ وَ كَانَ مُتَّكِئاً فَجَلَسَ فَقَالَ وَيْحَكَ مَا بَلَغَكَ مَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ إِنَّهُ لَمَّا هَمَّتِ الشَّمْسُ أَنْ تَغِيبَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله يَا بِلَالُ قُلْ لِلنَّاسِ فَلْيُنْصِتُوا فَلَمَّا أَنْصَتُوا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِنَّ رَبَّكُمْ تَطَوَّلَ عَلَيْكُمْ فِي هَذَا الْيَوْمِ فَغَفَرَ لِمُحْسِنِكُمْ وَ شَفَّعَ مُحْسِنَكُمْ فِي مُسِيئِكُمْ فَأَفِيضُوا مَغْفُوراً لَكُمْ وَ ضَمِنَ لِأَهْلِ التَّبِعَاتِ مِنْ عِنْدِهِ الرِّضَا(۱).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: مردی به امام زین العابدین علیه السلام گفت: شما جهاد در راه خدا و سختی‌هایی که داشت را ترک کردی و حج خانه خدا وآسانی آن را برگزیدی. امام در حالی که تکیه داده بود و به سخن وی گوش می داد، پس از شنیدن این سخنان در جای خود راست نشست و فرمود: وای بر تو، مگر سخن رسول خدا صلی الله علیه و آله را در حجه الوداع در هنگام غروب آفتاب نشنیده‌ای که فرمود: ای بلال! به مردم بگو که ساکت باشند و گوش فرا دهند. زمانی که مردم ساکت شدند، رسول خدا فرمود: پروردگار شما در چنین روزی بر شما منت نهاده و نیکوکاران شما را آمرزیده، و شفاعت نیکوکاران شما را در مورد بدکارانتان قبول کرده است. پس کوچ کنید در حالی که آمرزیده‌اید و از نزد خود برای بدهکاران، رضایت و خشنودی را ضمانت نمود. - . ثواب الأعمال: ۴۳ -

**[ترجمه]

«۱۱۰»

ثو، [ثواب الأعمال] حَمْزَةُ الْعَلَوِيُّ عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ صَفْوَانَ وَ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ مَعاً عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَمَّا أَفَاضَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله تَلَقَّاهُ أَعْرَابِيٌّ فِي الْأَبْطَحِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِنِّي خَرَجْتُ أُرِيدُ الْحَجَّ فَعَاقَنِي عَائِقٌ وَ أَنَا رَجُلٌ مَلِي ءٌ كَثِيرُ الْمَالِ فَمُرْنِي أَنْ أَصْنَعَ فِي مَالِي مَا أَبْلُغُ مَا بَلَغَ الْحَاجُّ قَالَ فَالْتَفَتَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِلَى أَبِي قُبَيْسٍ فَقَالَ لَوْ أَنَّ أَبَا قُبَيْسٍ لَكَ زِنَتَهُ ذَهَبَةٌ حَمْرَاءُ أَنْفَقْتَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا بَلَغْتَ مَا بَلَغَ الْحَاجُّ (۲).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله زمانی که از عرفات بازمی‌گشت، شخصی اعرابی در ابطح در مسیر وی قرار گرفت و خطاب به رسول خدا گفت: ای رسول خدا، من در راه خدا از موطن خویش خارج شده و قصد حج داشتم، اما برایم مانعی پیش آمد، درحالی که من مردی مرفه و ثروتمندم. پس دستور فرما که با دارایی‌ام کاری کنم تا بتوانم به پاداش یک حج گزار برسم؟ - گفت:- در این هنگام رسول خدا به کوه ابوقبیس نگاهی انداخت و فرمود: اگر به اندازه کوه ابوقبیس طلای سرخ داشته باشی که آن را در راه خدا انفاق کنی، به ثوابی نمی رسی که حج گزار می‌رسد. - . ثواب الأعمال: ۴۳ -

**[ترجمه]

«۱۱۱»

ثو، [ثواب الأعمال] بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: الْحَاجُّ يَصْدُرُونَ عَلَى ثَلَاثَةِ أَصْنَافٍ صِنْفٌ يُعْتَقُ مِنَ النَّارِ وَ

صِنْفٌ یَخْرُجُ مِنْ ذُنُوبِهِ کَهَیْئَهِ یَوْمَ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ وَ صِنْفٌ یَحْفَظُهُ فِی أَهْلِهِ وَ مَالِهِ فَذَاکَ أَدْنَی مَا یَرْجِعُ بِهِ الْحَاجُّ.

(۳)

ص: ۲۶

۱- ۱. نفس المصدر ص ۴۳.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۴۳.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۴۳.

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السلام فرمود: حج گزارانی که از سفر حج باز می گردند، سه گونه‌اند: گروهی از آتش رهایی می یابند، گروهی دیگر از گناهانشان پاک می شوند، همچون روزی که مادرشان آن ها را به دنیا آورده و گروه دیگر خانواده و مالش حفظ می گردد. این حداقل و کمترین چیزی است که حج گزار با خود از سفر حج باز می‌گرداند. - . ثواب الأعمال: ۴۳ -

**[ترجمه]

باب ۳ الدعاء لطلب الحج

الأخبار

«۱»

مع، [معانی الأخبار] الْقَطَّانُ عَنِ ابْنِ حَبِیبٍ عَنِ ابْنِ بُهْلُولٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْفَضْلِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ عَلَیَّ دَیْناً کَثِیراً وَ لِی عِیَالٌ وَ لَا أَقْدِرُ عَلَی الْحَجِّ فَعَلِّمْنِی دُعَاءً أَدْعُو بِهِ فَقَالَ قُلْ فِی دُبُرِ کُلِّ صَلَاهٍ مَکْتُوبَهٍ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اقْضِ عَنِّی دَیْنَ الدُّنْیَا وَ دَیْنَ الْآخِرَهِ فَقُلْتُ لَهُ أَمَّا دَیْنُ الدُّنْیَا فَقَدْ عَرَفْتُهُ فَمَا دَیْنُ الْآخِرَهِ فَقَالَ دَیْنُ الْآخِرَهِ الْحَجُ (۱).

**[ترجمه]معانی الأخبار: عبدالله بن ابن فضل گوید: به امام صادق علیه السلام گفتم: من بسیار مقروضم و توان رفتن به حج را ندارم، مرا دعایی بیاموز تا دعا کنم. امام صادق فرمود: در پایان هر نماز واجب خود بگو: پروردگارا بر محمد و خاندان او درود فرست و قرض دنیا و آخرت مرا ادا کن. به امام گفتم: دانستم که دین دنیای خویش را چگونه ادا کنم، اما دین آخرت را چگونه ادا کنم؟ ایشان فرمود: دین آخرت، رفتن به سفر حج است. - . معانی الأخبار: ۱۷۵ -

**[ترجمه]

«۲»

سن، [المحاسن] فِی رِوَایَهٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مَنْ قَالَ مَا شَاءَ اللَّهُ أَلْفَ مَرَّهٍ فِی دَفْعَهٍ وَاحِدَهٍ رُزِقَ الْحَجَّ مِنْ عَامِهِ فَإِنْ لَمْ یُرْزَقْ أَخَّرَهُ اللَّهُ حَتَّی یَرْزُقَهُ (۲).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس هزار بار بگوید «ما شاء الله»، خداوند در همان سال وی را به سفر حج خواهد برد، اگر در همان سال سفر به حج را رزق وی قرار ندهد، آن را به تاخیر خواهد انداخت تا این که سفر حج را روزی وی سازد. - . المحاسن: ۴۲ -

**[ترجمه]

«۳»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ أَلْفَ مَرَّهٍ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ رَزَقَهُ اللَّهُ تَعَالَی الْحَجَّ فَإِنْ کَانَ قَدْ قَرُبَ أَجَلُهُ أَخَّرَهُ اللَّهُ فِی أَجَلِهِ حَتَّی یَرْزُقَهُ الْحَجَ (۳).

مِنْ خَطِّ الشَّیْخِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْجُبَاعِیِّ رَحِمَهُ اللَّهُ دُعَاءُ الْحَجِّ یُدْعَی بِهِ أَوَّلَ لَیْلَهٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ذَکَرَهُ الشَّیْخُ أَبُو الْفَتْحِ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ الْکَرَاجُکِیُّ فِی کِتَابِ رَوْضَهِ الْعَابِدِینَ الَّذِی صَنَّفَهُ لِوَلَدِهِ مُوسَی رَحِمَهُ اللَّهُ: اللَّهُمَّ مِنْکَ أَطْلُبُ حَاجَتِی وَ مَنْ طَلَبَ حَاجَتَهُ إِلَی أَحَدٍ مِنَ النَّاسِ فَإِنِّی لَا أَطْلُبُ حَاجَتِی إِلَّا مِنْکَ وَحْدَکَ لَا شَرِیکَ لَکَ أَسْأَلُکَ بِفَضْلِکَ وَ رِضْوَانِکَ أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ أَهْلِ بَیْتِهِ وَ أَنْ تَجْعَلَ لِی فِی عَامِی هَذَا إِلَی

ص: ۲۷

۱- ۱. معانی الأخبار ص ۱۷۵.

۲- ۲. المحاسن ص ۴۲ و کان الرمز(مع) لمعانی الأخبار و بعد فحص المعانی بدقه و عدم وجود الحدیث فیه لاحظنا المحاسن فوجدنا الحدیث فیه.

۳- ۳. لم نجده فی المصدر رغم البحث الشدید، و قد أشیر فی هامش ص من المحاسن الی نقل المجلسیّ- ره- هذا الحدیث عن المحاسن مع خلوها عنه.

بَیْتِکَ الْحَرَامِ سَبِیلًا حَجَّهً مَبْرُورَهً مُتَقَبَّلَهً زَاکِیَهً خَالِصَهً لَکَ تَقَرُّ بِهَا عَیْنِی وَ تَرْفَعُ بِهَا دَرَجَتِی وَ تَرْزُقُنِی أَنْ أَغُضَّ بَصَرِی وَ أَنْ أَحْفَظَ فَرْجِی وَ أَنْ أَکُفَّ عَنْ جَمِیعِ مَحَارِمِکَ حَتَّی لَا یَکُونَ عِنْدِی شَیْ ءٌ آثَرَ مِنْ طَاعَتِکَ وَ خَشْیَتِکَ وَ الْعَمَلِ بِمَا أَحْبَبْتَ وَ التَّرْکِ بِمَا کَرِهْتَ وَ نَهَیْتَ عَنْهُ وَ اجْعَلْ ذَلِکَ فِی یُسْرٍ مِنْکَ وَ عَافِیَهٍ وَ أَوْزِعْنِی شُکْرَ مَا أَنْعَمْتَ بِهِ عَلَیَّ وَ أَسْأَلُکَ أَنْ تَجْعَلَ وَفَاتِی قَتْلًا فِی سَبِیلِکَ تَحْتَ رَایَهِ مُحَمَّدٍ نَبِیِّکَ مَعَ وَلِیِّکَ صَلَوَاتُکَ عَلَیْهِمَا وَ أَسْأَلُکَ أَنْ تَقْتُلَ بِی أَعْدَاءَکَ وَ أَعْدَاءَ رَسُولِکَ وَ أَنْ تُکْرِمَنِی بِهَوَانِ

مَنْ شِئْتَ مِنْ خَلْقِکَ وَ لَا تُهِنِّی بِکَرَامَهِ أَحَدٍ مِنْ أَوْلِیَائِکَ اللَّهُمَّ اجْعَلْ لِی مَعَ الرَّسُولِ سَبِیلًا حَسْبِیَ اللَّهُ مَا شَاءَ اللَّهُ وَ صَلَّی اللَّهُ عَلَی سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ رَسُولِهِ خَاتَمِ النَّبِیِّینَ وَ آلِهِ الطَّاهِرِینَ.

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس هزار بار بگوید: «لا حول و لا قوه الا بالله»، خداوند سبحان حج را رزق و روزی وی قرار خواهد داد. اگر اجل وی نزدیک شده باشد، خداوند آنقدر آن را به تاخیر خواهد انداخت تا این که سفر به حج را روزی وی سازد. - . المحاسن: ۴۲ -

با خط شیخ محمد بن علی بن جباعی که خداوند او را رحمت کناد، دعای حج روایت شده که ایشان آن را در شب اول ماه مبارک رمضان می‌خواند، و ابوالفتح محمد بن علی کراجکی در کتاب روضه العابدین خویش که آن را برای فرزند خویش موسی به رشته تحریر در آورده، آورده است: پروردگارا تنها از تو درخواست بر آورده شدن حاجتم را دارم، برخی درخواستشان را از خلقت طلب می کنند، اما من تنها نیازم را از تو می طلبم.

منزهی تو و شریکی نداری، از تو می خواهم از روی فضل و احسان خویش بر محمد و خاندان وی صلوات فرستی و در این سال برایم راهی به سوی بیت الحرام قرار دهی و حجی نیکو و مقبول و خالص نصیبم گردانی که بدان وسیله چشمم را روشن کرده و رتبه و درجه من را بالا بری و این را روزی من سازی که چشمانم را بر گناهان ببندم و شرمگاهم را از گناه حفظ سازم و از تمامی اموری که تو بر من حرام کرده‌ای دوری کنم، تا چیزی رابر طاعت تو و ترس از تو و عمل بدان چه که دوست می داری و ترک آن چه کراهت داری و مرا از انجامش نهی کرده‌ای ترجیح ندهم و تمامی اینها را در گشایش و راحتی و تندرستی از سوی خویش،قرار ده و شکر گزاری در قبال نعمتهایت را قسمت من قرار کن. از تو می خواهم که مرگ مرا کشته شدن در راه خودت و زیر پرچم پیامبرت محمد و همراه با ولیّ‌ات صلوات الله علیهما قرار دهی و از تو مسئلت دارم که به واسطه من دشمنان خود و آخرین فرستاده ات را نابود سازی و مرا با خوار کردن هر کس که خواستی گرامی داری و خوار نکنی، به حق کرامت و بزرگواری یکی از اولیایت. خدایا برای من همراه با رسولت راهی قرار ده.آنچه خدا بخواهد برای من بس است و بر سید و سالار ما حضرت محمد آخرین فرستاده ات و اهل بیت مطهرش درود و صلوات فرست.

**[ترجمه]

أَقُولُ

رَوَاهُ السَّیِّدُ فِی کِتَابِ الْإِقْبَالِ (۱) عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: ادْعُ لِلْحَجِّ فِی لَیَالِی شَهْرِ رَمَضَانَ بَعْدَ الْمَغْرِبِ

اللَّهُمَّ بِکَ وَ مِنْکَ أَطْلُبُ حَاجَتِی إِلَی قَوْلِهِ مَعَ الرَّسُولِ سَبِیلًا.

**[ترجمه]در کتـاب الاقبال از ابو بصـیر نقل کرده است که امام صادق علیه السـلام فرمود: در شـبهای ماه رمضان پس از نماز مغرب دعـا کن و بگو: پروردگـارا! تنهـا به وسـیله تو و از تو حـاجتم را می خواهم... تا این قسـمت از دعا: همراه با رسولت در یک راه قرار ده. - . الاقبال: ۲۵۸ -

**[ترجمه]

باب ۴ علل الحج و أفعاله و فیه حج الأنبیاء و سیأتی حج الأنبیاء فی الأبواب الآتیه أیضا

الأخبار

«۱»

لی، [الأمـالی للصـدوق] ابْنُ مَسْرُورٍ عَنِ ابْنِ عَامِرٍ عَنْ عَمِّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِیَادٍ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ یُونُسَ قَالَ: أَتَی ابْنُ أَبِی الْعَوْجَاءِ الصَّادِقَ علیه السلام فَجَلَسَ إِلَیْهِ فِی جَمَاعَهٍ مِنْ نُظَرَائِهِ ثُمَّ قَالَ لَهُ یَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ إِنَّ الْمَجَالِسَ أَمَانَاتٌ وَ لَا بُدَّ لِکُلِّ مَنْ کَانَ بِهِ سُعَالٌ أَنْ یَسْعُلَ فَتَأْذَنُ لِی فِی الْکَلَامِ فَقَالَ الصَّادِقُ علیه السـلام تَکَلَّمْ بِمَا شِئْتَ فَقَالَ ابْنُ أَبِی الْعَوْجَاءِ إِلَی کَمْ تَدُوسُونَ هَذَا الْبَیْدَرَ وَ تَلُوذُونَ بِهَذَا الْحَجَرِ وَ تَعْبُدُونَ هَذَا

۱- ۱. الإقبال ص ۲۵۸ طبع ایران سنه ۱۳۱۴.

الْبَيْتَ الْمَرْفُوعَ بِالطُّوبِ وَ الْمَدَرِ وَ تُهَرْوِلُونَ حَوْلَهُ هَرْوَلَهَ الْبَعِيرِ إِذَا نَفَرَ مَنْ فَكَّرَ فِي هَذَا أَوْ قَدَّرَ عَلِمَ أَنَّ هَذَا فِعْلٌ أَسَّسَهُ غَيْرُ حَكِيمٍ وَ لَا ذِي نَظَرٍ فَقُلْ فَإِنَّكَ رَأْسُ هَذَا الْأَمْرِ وَ سَنَامُهُ وَ أَبُوكَ أُسُّهُ وَ نِظَامُهُ فَقَالَ الصَّادِقُ علیه السلام إِنَّ مَنْ أَضَلَّهُ اللَّهُ وَ أَعْمَى قَلْبَهُ اسْتَوْخَمَ الْحَقَّ فَلَمْ يَسْتَعْذِبْهُ وَ صَارَ الشَّيْطَانُ وَلِيَّهُ يُورِدُهُ مَنَاهِلَ الْهَلَكَهِ ثُمَّ لَا يُصْدِرُهُ وَ هَذَا بَيْتٌ اسْتَعْبَدَ اللَّهُ بِهِ خَلْقَهُ لِيَخْتَبِرَ طَاعَتَهُمْ فِي إِتْيَانِهِ فَحَثَّهُمْ عَلَى تَعْظِيمِهِ وَ زِيَارَتِهِ وَ قَدْ جَعَلَهُ مَحَلَّ الْأَنْبِيَاءِ وَ قِبْلَهً لِلْمُصَلِّينَ لَهُ فَهُوَ شُعْبَهٌ مِنْ رِضْوَانِهِ وَ طَرِيقٌ تُؤَدِّي إِلَى غُفْرَانِهِ مَنْصُوبٌ عَلَى اسْتِوَاءِ الْكَمَالِ وَ مُجْتَمَعِ الْعَظَمَهِ وَ الْجَلَالِ خَلَقَهُ اللَّهُ قَبْلَ دَحْوِ الْأَرْضِ بِأَلْفَيْ عَامٍ وَ أَحَقُّ مَنْ أُطِيعَ فِيمَا أَمَرَ وَ انْتُهِيَ عَمَّا نَهَى عَنْهُ وَ زَجَرَ اللَّهُ الْمُنْشِئُ لِلْأَرْوَاحِ وَ الصُّوَرِ(۱).

**[ترجمه]امالی الصدوق: ابن‌ابی‌العوجاء نزد امام صادق علیه السلام آمد و در کنار امام در میان تعدادی از همتایانش نشست. وی به امام گفت: مجالس امانتند و هر کس که سؤال دارد باید سؤالش را بپرسد. آیا اجازه می دهی که سؤالم را مطرح سازم؟ امام فرمود: درباره هر چه می خواهی بپرس و سخن بگو. ابی العوجاء گفت: تا کی این خرمن ها را با پاهایتان می کوبید و به این سنگ پناه می آورید و این خانه ای را که از آجر و کلوخ ساخته شده می پرستید و همچون شتر رم کرده به گرد این خانه هروله کنان می چرخید؟ هر کس در این باره بیندیشد و فکر کند، در می یابد که این کار را شخصی بی خرد و بی فکر بنا نهاده است. پس تو سؤالم را پاسخ گو، چرا که تو رئیس این آیین به شمار می آیی و پدرت پایه و رکن اساسی آن محسوب می گردد. امام در پاسخ فرمود: بدون شک کسی که خداوند او را گمراه سازد و او را کوردل کند،حق را ناخوشایند دارد و هرگز گوارایش نخواهد بود و شیطان ولی و سرپرست وی خواهد شد و او را در معرض هلاکت وارد خواهد ساخت و هرگز از آن بیرون نخواهد آورد. این خانه‌ای است که خداوند سبحان به واسطه آن بندگانش را فرمان به عبادت خویش داده تا از این طریق مقدار فرمانبری آنان را در آمدن به نزد خود بیازماید و ایشان را به تجلیل و زیارت آن ترغیب فرموده است.خداوند این مکان را جایگاهی برای انبیاء و قبله‌ای برای نمازگزارانش قرار داده است. در واقع آن، شعبه‌ای از خشنودی و رضای اوست و راهی است که به غفران و آمرزش او منتهی می گردد و بر اوج کمال و کانون شکوه و عظمت وی استوار است. خداوند حدود دو هزار سال قبل از هموار ساختن زمین - دحو الأرض - آن را آفرید و شایسته ترین شخص جهت فرمانبری و اطاعت از اوامر و پرهیز از نواهی و ممنوعات خداوند، همان خدایی است که پدید آورنده ارواح و صورت هاست.
- . امالی الصدوق: ۶۱۶ -

**[ترجمه]

«۲»

يد، [التوحید] الدَّقَّاقُ عَنِ الْعَلَوِيِّ عَنِ الْبَرْمَكِيِّ عَنْ دَاوُدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عِيسَى بْنِ يُونُسَ: مِثْلَهُ (۲).

**[ترجمه]التوحید: همین حدیث را نقل کرده است. - . التوحید: ۱۹۹ -

**[ترجمه]

«۳»

كَنْزُ الْكَرَاجُكِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ شَاذَانَ عَنْ خَالِ أُمِّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَمْرٍو الْفُقَيْمِيِّ: مِثْلَهُ (٣).

**[ترجمه]کنز کراجی: همین حدیث را نقل کرده است. - . کنز الفوائد کراجی: ۲۲۰ -

**[ترجمه]

«۴»

ج، [الإحتجاج] مُرْسَلًا: مِثْلَهُ (۴).

**[ترجمه]الاحتجاج: همین حدیث را نقل کرده است. - . الاحتجاج ۲: ۷۴ -

**[ترجمه]

أقول

تمامه فی کتاب التوحید(۵).

**[ترجمه]این حدیث به طور کامل در کتاب التوحید آمده است. - . التوحید: ۱۹۹ - ۲۰۰ -

**[ترجمه]

«۵»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ عَلِيِّ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ جَابِرٍ وَ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ عُمَرَ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ أَبِی الدَّيْلَمِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَى لَمَّا أَرَادَ أَنْ يَتُوبَ عَلَى آدَمَ علیه السلام أَرْسَلَ

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۶۱۶ طبع الإسلامیه و روی الحدیث فی علل الشرائع ص ۴۰۳.

۲- ۲. التوحید ص ۱۹۹.

۳- ۳. کنز الفوائد للکراجکیّ ص ۲۲۰.

۴- ۴. الاحتجاج ج ۲ ص ۷۴ طبع النجف الأشرف- النعمان-

۵- ۵. التوحید من ص ۱۹۹ الی ص ۲۰۱.

إِلَيْهِ جَبْرَئِيلَ فَقَالَ لَهُ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا آدَمُ الصَّابِرُ عَلَى بَلِيَّتِهِ التَّائِبُ عَنْ خَطِيئَتِهِ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى بَعَثَنِي إِلَيْكَ لِأُعَلِّمَكَ الْمَنَاسِكَ الَّتِي يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكَ بِهَا وَ أَخَذَ جَبْرَئِيلُ بِيَدِهِ وَ انْطَلَقَ بِهِ حَتَّى أَتَى الْبَيْتَ فَنَزَلَ عَلَيْهِ غَمَامَةٌ مِنَ السَّمَاءِ فَقَالَ لَهُ جَبْرَئِيلُ خُطَّ بِرِجْلِكَ حَيْثُ أَظَلَّكَ هَذَا الْغَمَامُ ثُمَّ انْطَلَقَ بِهِ حَتَّى أَتَى بِهِ مِنًى فَأَرَاهُ مَوْضِعَ مِنًى وَ خَطَّهُ وَ خَطَّ الْحَرَمَ بَعْدَ مَا خَطَّ مَكَانَ الْبَيْتِ ثُمَّ انْطَلَقَ بِهِ إِلَى عَرَفَاتٍ فَأَقَامَهُ عَلَى الْمُعَرَّفِ وَ قَالَ لَهُ إِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَاعْتَرِفْ بِذَنْبِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ وَ لِذَلِكَ سُمِّيَ الْمُعَرَّفَ لِأَنَّ آدَمَ عليه السلام اعْتَرَفَ عَلَيْهِ بِذَنْبِهِ فَجُعِلَ ذَلِكَ سُنَّةً فِي وُلْدِهِ يَعْتَرِفُونَ بِذُنُوبِهِمْ كَمَا اعْتَرَفَ أَبُوهُمْ وَ يَسْأَلُونَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ التَّوْبَةَ كَمَا سَأَلَهَا أَبُوهُمْ آدَمُ ثُمَّ أَمَرَهُ جَبْرَئِيلُ فَأَفَاضَ مِنْ عَرَفَاتٍ فَمَرَّ عَلَى الْجِبَالِ السَّبْعَةِ فَأَمَرَهُ أَنْ يُكَبِّرَ عَلَى كُلِّ جَبَلٍ تَكْبِيرَاتٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ ثُمَّ انْتَهَى بِهِ إِلَى جَمْعٍ ثُلُثَ اللَّيْلِ فَجَمَعَ فِيهَا بَيْنَ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ وَ بَيْنَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ فَلِذَلِكَ سُمِّيَتْ جَمْعاً لِأَنَّ آدَمَ عليه السلام جَمَعَ فِيهَا بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ فَوَقْتُ الْعَتَمَةِ تِلْكَ اللَّيْلَةَ ثُلُثُ اللَّيْلِ فِي ذَلِكَ الْمَوْضِعِ ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ يَنْبَطِحَ فِي بَطْحَاءِ جَمْعٍ فَتَبَطَّحَ حَتَّى انْفَجَرَ الصُّبْحُ.

ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ يَصْعَدَ عَلَى الْجَبَلِ جَبَلِ جَمْعٍ وَ أَمَرَهُ إِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ أَنْ يَعْتَرِفَ بِذَنْبِهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَ يَسْأَلَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ التَّوْبَةَ وَ الْمَغْفِرَةَ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ كَمَا أَمَرَهُ جَبْرَئِيلُ وَ إِنَّمَا جُعِلَ اعْتِرَافَيْنِ لِيَكُونَ سُنَّةً فِي وُلْدِهِ فَمَنْ لَمْ يُدْرِكْ عَرَفَاتٍ وَ أَدْرَكَ جَمْعاً فَقَدْ وَفَى بِحَجِّهِ فَأَفَاضَ آدَمُ مِنْ جَمْعٍ إِلَى مِنًى فَبَلَغَ مِنًى ضُحًى فَأَمَرَهُ أَنْ يُصَلِّيَ رَكْعَتَيْنِ فِي مَسْجِدِ مِنًى ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ يُقَرِّبَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قُرْبَاناً لِيَتَقَبَّلَ اللَّهُ مِنْهُ وَ يَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ قَدْ تَابَ عَلَيْهِ وَ يَكُونَ سُنَّةً فِي وُلْدِهِ بِالْقُرْبَانِ فَقَرَّبَ آدَمُ عليه السلام قُرْبَاناً فَتَقَبَّلَ اللَّهُ مِنْهُ قُرْبَانَهُ وَ أَرْسَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ نَاراً مِنَ السَّمَاءِ فَقَبَضَتْ قُرْبَانَ آدَمَ فَقَالَ لَهُ جَبْرَئِيلُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى قَدْ أَحْسَنَ إِلَيْكَ إِذْ عَلَّمَكَ الْمَنَاسِكَ الَّتِي تَابَ عَلَيْكَ بِهَا وَ قَبِلَ قُرْبَانَكَ فَاحْلِقْ رَأْسَكَ تَوَاضُعاً لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَ

إِذْ قَبِلَ قُرْبَانَکَ فَحَلَقَ آدَمُ رَأْسَهُ تَوَاضُعاً لِلَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی.

ثُمَّ أَخَذَ جَبْرَئِیلُ علیه السلام بِیَدِ آدَمَ فَانْطَلَقَ بِهِ إِلَی الْبَیْتِ فَعَرَضَ لَهُ إِبْلِیسُ عِنْدَ الْجَمْرَهِ فَقَالَ لَهُ یَا آدَمُ أَیْنَ تُرِیدُ قَالَ جَبْرَئِیلُ یَا آدَمُ ارْمِهِ بِسَبْعِ حَصَیَاتٍ وَ کَبِّرْ مَعَ کُلِّ حَصَاهٍ تَکْبِیرَهً فَفَعَلَ ذَلِکَ آدَمُ کَمَا أَمَرَهُ جَبْرَئِیلُ فَذَهَبَ إِبْلِیسُ ثُمَّ أَخَذَ جَبْرَئِیلُ بِیَدِهِ فِی الْیَوْمِ الثَّانِی فَانْطَلَقَ بِهِ إِلَی الْجَمْرَهِ فَعَرَضَ لَهُ إِبْلِیسُ فَقَالَ لَهُ جَبْرَئِیلُ ارْمِهِ بِسَبْعِ حَصَیَاتٍ وَ کَبِّرْ مَعَ کُلِّ حَصَاهٍ تَکْبِیرَهً فَفَعَلَ ذَلِکَ آدَمُ فَذَهَبَ إِبْلِیسُ ثُمَّ عَرَضَ لَهُ عِنْدَ الْجَمْرَهِ الثَّالِثَهِ فَقَالَ لَهُ یَا آدَمُ أَیْنَ تُرِیدُ فَقَالَ

لَهُ جَبْرَئِیلُ ارْمِهِ بِسَبْعِ حَصَیَاتٍ وَ کَبِّرْ مَعَ کُلِّ حَصَاهٍ تَکْبِیرَهً فَفَعَلَ ذَلِکَ آدَمُ فَذَهَبَ إِبْلِیسُ ثُمَّ فَعَلَ ذَلِکَ بِهِ فِی الْیَوْمِ الثَّالِثِ وَ الرَّابِعِ فَقَالَ لَهُ جَبْرَئِیلُ إِنَّکَ لَنْ تَرَاهُ بَعْدَ مَقَامِکَ هَذَا أَبَداً ثُمَّ انْطَلَقَ بِهِ إِلَی الْبَیْتِ فَأَمَرَهُ أَنْ یَطُوفَ بِالْبَیْتِ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَفَعَلَ ذَلِکَ آدَمُ فَقَالَ لَهُ جَبْرَئِیلُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی قَدْ غَفَرَ لَکَ وَ قَبِلَ تَوْبَتَکَ وَ حَلَّتْ لَکَ زَوْجَتُکَ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند تبارک و تعالی زمانی که خواست توبه آدم را بپذیرد، جبرئیل را به سوی وی فرستاد. جبرئیل خطاب به آدم گفت: ای آدم! سلام بر تو که توانستی بر سختی و گرفتاری خود شکیبا باشی و از خطایت توبه کنی. خداوند سبحان مرا نزد تو فرستاده تا به تو اعمالی را یاد دهم که خداوند به واسطه آنها می‌خواهد تو را ببخشاید و توبه تو را بپذیرد. سپس جبرئیل دست آدم را گرفت و او را به سمت کعبه آورد. در این هنگام ابری از آسمان فرود آمد و جبرئیل خطاب به آدم گفت: با پایت هر جایی که این ابر بر تو سایه انداخت نشانی بگذار. سپس وی را به منی برد و آن را نشانه گذاشت و حرم را نشانه گذاشت، پس از آن که مکان کعبه را نشانه گذاشت. سپس وی را به عرفات آورد و او را بر معرّف ایستاند و خطاب به وی گفت: زمانی که خورشید غروب کرد، هفت بار به گناهت اعتراف کن. آدم این کار را هفت بار انجام داد و بدین جهت معرّف نامیده شد، چرا که آدم به گناه خود اقرار کرد و این موضوع را برای فرزندان خویش سنت قرار داد که همچون پدر خویش به گناهان خویش اقرار کنند و در پیشگاه خداوند سبحان توبه کنند، آن گونه که پدرشان آدم توبه کرد. سپس جبرئیل به آدم فرمان خروج از عرفات داد و از کنار کوههای هفت گانه گذشت. پس از آن جبرئیل به وی دستور داد که در کنار هر کوه چهار بار تکبیر گوید و آدم چنین کاری را انجام داد. بعد از آنکه آدم این کار را به پایان رساند، به (جمع)مشعر رسید و یک سوم شب سپری شده بود.آدم نماز مغرب و عشاء آخر را در آنجا جمع کرد و بدین سبب آن جا جمع نامیده شد، زیرا که در آن جا دو نماز خویش را با هم خواند پس وقت تاریکی - عتمه - در آن شب، یک سوم شب در آن جا بود. سپس جبرئیل به وی دستور داد که در سرزمین مشعردراز بکشد. آدم هم چنین کرد و تا زمان طلوع سپیده دم دراز کشید. پس از آن جبرئیل به وی فرمان داد که بر کوه مشعر بالا رود و هنگام طلوع سپیده دم هفت بار به گناه خویش اقرار کند و از خداوند سبحان هفت بار درخواست آمرزش و توبه کند. آدم آن کار را آن چنان

که جبرئیل به وی دستور داده بود انجام داد و بلکه دو اعتراف قرار داد تا به صورت سنت در میان فرزندانش باقی بماند. پس هر یک از آنها که عرفات را درک نکرده اما مشعر را درک کرده، حج خویش را ادا کرده است. سپس آدم از سمت مشعر به جانب منی کوچ کرد و در نیمه روز به منی رسید. جبرئیل به آدم دستور داد که دو رکعت نماز در مسجد منی بخواند و به خاطر خدا قربانی کند تا از او بپذیرد و بداند که خدا توبه او را پذیرفته است و قربانی کردن در میان فرزندان او یک سنت شود. آدم قربانی کرد و خداوند آن را پذیرفت و بعد از آن آتشی از آسمان فرو فرستاد و قربانی آدم را گرفت. جبرئیل به او

گفت: خداوند در حق تو لطف بسیار نمود، زمانی که اعمالی را به تو آموخت که به سبب آن توبه ات را پذیرفت و قربانی تو را قبول کرد. پس در راه خداوند سبحان به خاطر تواضع، موهای سرت را بتراش چرا که قربانی تو را پذیرفت؛ آدم نیز از روی تواضع برای خداوند سبحان، موهای سرش را تراشید. پس از آن جبرئیل دست آدم را گرفت و به سوی کعبه برد، پس به ناگاه ابلیس در جمره جلو وی نمایان شد و خطاب به آدم گفت: ای آدم چه می خواهی؟ جبرئیل گفت: ای آدم، هفت سنگ به سوی وی پرتاب کن و همراه با پرتاب هر سنگ تکبیر بگو. آدم همان طور که جبرئیل به وی دستور داد، این چنین کرد و ابلیس رفت. در روز دوم جبرئیل دست آدم را گرفت و او را به جمره برد و ابلیس بار دیگر بر سر راه او نمایان شد. جبرئیل خطاب به آدم گفت: ای آدم، هفت سنگ به سوی وی پرتاب کن و همراه با پرتاب هر سنگ تکبیر بگو. آدم همان طور که جبرئیل به وی دستور داد، این چنین کرد و ابلیس رفت.سپس در جمره سوم بار دیگر شیطان ظاهر شد و به آدم گفت: چه می خواهی؟ جبرئیل گفت: ای آدم، هفت سنگ به سوی وی پرتاب کن و همراه با پرتاب هر سنگ تکبیر بگو. آدم همان طور که جبرئیل به وی دستور داد انجام داد و ابلیس رفت. شیطان در روز سوم و چهارم نیز این چنین کرد و جبرئیل به وی گفت:تو هرگز پس از این مقامی که به دست آورده‌ای، شیطان را نخواهی دید. پس از آن جبرئیل آدم را به سوی کعبه برد و به وی دستور داد که هفت دور به گرد آن طواف کند. آدم این کار را انجام داد و جبرئیل به او گفت: خدای سبحان گناهانت را بخشید و توبه ات را پذیرفت و همسرت را برایت حلال دانست. - . علل الشرائع: ۴۰۰ -

**[ترجمه]

«۶»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنْ عَلِیِّ بْنِ حَدِیدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحَدِهِمَا علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ ابْتِدَاءِ الطَّوَافِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی لَمَّا أَرَادَ خَلْقَ آدَمَ علیه السلام قَالَ لِلْمَلَائِکَهِ إِنِّی جاعِلٌ فِی الْأَرْضِ خَلِیفَهً فَقَالَ مَلَکَانِ مِنَ الْمَلَائِکَهِ أَ تَجْعَلُ فِیها مَنْ یُفْسِدُ فِیها وَ یَسْفِکُ الدِّماءَ فَوَقَعَتِ الْحُجُبُ فِیمَا بَیْنَهُمَا وَ بَیْنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ کَانَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی نُورُهُ ظَاهِراً لِلْمَلَائِکَهِ فَلَمَّا وَقَعَتِ الْحُجُبُ بَیْنَهُ وَ بَیْنَهُمَا عَلِمَا أَنَّهُ سَخِطَ قَوْلَهُمَا فَقَالا لِلْمَلَائِکَهِ مَا حِیلَتُنَا وَ مَا وَجْهُ تَوْبَتِنَا فَقَالُوا مَا نَعْرِفُ لَکُمَا مِنَ التَّوْبَهِ إِلَّا أَنْ تَلُوذَا بِالْعَرْشِ قَالَ فَلَاذَا بِالْعَرْشِ حَتَّی أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ تَوْبَتَهُمَا وَ رُفِعَتِ الْحُجُبُ فِیمَا بَیْنَهُ وَ بَیْنَهُمَا وَ أَحَبَّ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی أَنْ یُعْبَدَ بِتِلْکَ الْعِبَادَهِ فَخَلَقَ اللَّهُ الْبَیْتَ فِی الْأَرْضِ وَ جَعَلَ عَلَی الْعِبَادِ الطَّوَافَ حَوْلَهُ وَ خَلَقَ الْبَیْتَ الْمَعْمُورَ فِی السَّمَاءِ یَدْخُلُهُ کُلَّ یَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَکٍ لَا یَعُودُنَّ إِلَیْهِ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ(۲).

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۰۰ و ما بین القوسین زیاده من المصدر.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۴۰۲.

**[ترجمه]علل الشرائع: از امام صادق یا امام باقر علیهما السلام درباره آغاز و شروع طواف سؤال کردند. فرمود: خداوند سبحان زمانی که خواست آدم را بیافریند، خطاب به فرشتگان فرمود: «إِنِّی جاعِلٌ فِی الْأَرْضِ خَلِیفَه» - . بقره / ۳۰ - ، {من در زمین جانشینی خواهم گماشت.} دو تن از فرشتگان خطاب به خداوند گفتند:«أَ تَجْعَلُ فِیها مَنْ یُفْسِدُ فِیها وَ یَسْفِکُ الدِّماء» - . بقره / ۳۰ - ، {آیا

در آن کسی را می گماری که در آن فساد انگیزد و خونها بریزد؟} پس از آن، حجاب‌ها میان آن دو فرشته و خداوند واقع شد درحالی که پیش از آن نور خداوند سبحان بر فرشتگان ظاهر و آشکار بود؛ اما پس از آن که حجاب میان باری تعالی و فرشتگان واقع گردید، دانستند که سخنشان خدا را آزرده ساخته است. آن دو فرشته خطاب به دیگر فرشتگان گفتند: چاره ما چیست؟ و چگونه باید توبه کنیم؟ فرشتگان گفتند: چیزی از توبه به شما نخواهیم آموخت مگر این که به عرش پناه برید. - گفت: - به عرش الهی پناه بردند تا این که خداوند عزوجل توبه آن دو را پذیرفت و حجاب میان خدا و آن دو فرشته برداشته شد و خداوند سبحان دوست داشت که بدان گونه عبادت گردد؛ بدین سبب خانه خویش را در زمین آفرید و طواف به گرد خانه اش را بر بندگان مقرر نمود و بیت المعمور را در آسمان آفرید که هر روز هفتاد هزار فرشته بدان وارد می‌شوند که تا روز قیامت به سوی آن باز نخواهند گشت. - . علل الشرائع: ۴۰۲ -

**[ترجمه]

«۷»

ع، [علل الشرائع] عَلِیُّ بْنُ حَبَشِیِّ بْنِ قُونِیٍّ عَنْ حُمَیْدِ بْنِ زِیَادٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَلَمَهَ عَنْ یَحْیَی بْنِ أَبِی الْعَلَاءِ: أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ جُعِلْتُ فِدَاکَ أَخْبِرْنِی عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ ن وَ الْقَلَمِ وَ ما یَسْطُرُونَ وَ أَخْبِرْنِی عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لِإِبْلِیسَ فَإِنَّکَ مِنَ الْمُنْظَرِینَ إِلی یَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ وَ أَخْبِرْنِی عَنْ هَذَا الْبَیْتِ کَیْفَ صَارَ فَرِیضَهً عَلَی الْخَلْقِ أَنْ یَأْتُوهُ قَالَ فَالْتَفَتَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِلَیْهِ وَ قَالَ مَا سَأَلَنِی عَنْ مَسْأَلَتِکَ أَحَدٌ قَطُّ قَبْلَکَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَمَّا قَالَ لِلْمَلَائِکَهِ إِنِّی جاعِلٌ فِی الْأَرْضِ خَلِیفَهً ضَجَّتِ الْمَلَائِکَهُ مِنْ ذَلِکَ وَ قَالُوا یَا رَبِّ إِنْ کُنْتَ لَا بُدَّ جَاعِلًا فِی أَرْضِکَ خَلِیفَهً فَاجْعَلْهُ مِنَّا مِمَّنْ یَعْمَلُ فِی خَلْقِکَ بِطَاعَتِکَ فَرَدَّ عَلَیْهِمْ إِنِّی أَعْلَمُ ما لا تَعْلَمُونَ فَظَنَّتِ الْمَلَائِکَهُ أَنَّ ذَلِکَ سَخَطٌ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَیْهِمْ فَلَاذُوا بِالْعَرْشِ یَطُوفُونَ بِهِ فَأَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُمْ بِبَیْتٍ مِنْ مَرْمَرٍ سَقْفُهُ یَاقُوتَهٌ حَمْرَاءُ وَ أَسَاطِینُهُ الزَّبَرْجَدُ یَدْخُلُهُ کُلَّ یَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَکٍ لَا یَدْخُلُونَهُ بَعْدَ ذَلِکَ إِلَی یَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ قَالَ وَ یَوْمُ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ یَوْمَ یُنْفَخُ فِی الصُّورِ نَفْخَهٌ وَاحِدَهٌ فَیَمُوتُ إِبْلِیسُ مَا بَیْنَ النَّفْخَهِ الْأُولَی وَ الثَّانِیَهِ(۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: شخصی نزد امام صادق علیه السلام رفت و خطاب به امام گفت: فدایت شوم! در باره این سخن خدای سبحان که می فرماید: «ن وَ الْقَلَمِ وَ ما یَسْطُرُون» - . قلم / ۱-۲ - ، {سوگند

به قلم و آن چه که می نویسند.} و همچنین این سخن خدای متعال که درباره ابلیس می فرماید:«فَإِنَّکَ مِنَ الْمُنْظَرِینَ إِلی یَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُوم» - . حجر / ۳۷-۳۸ - ، {تو

از مهلت یافتگـانی، تـا روز و وقت معلوم.}مرا آگـاه ساز. همچنین به من علت این امر را بگو که چگونه حـج گزاردن بر مردم واجب شـده است؟ امام رو به سوی آن شـخص کرد و فرمود: قبل از تو هرگز این سؤال را کسـی از من نپرسـیده بود. خـداوند سبحان زمانی که به فرشـتگان فرمود: «إِنِّی جاعِلٌ فِی الْأَرْضِ خَلِیفَه»{من در زمین جانشـینی خواهم گماشت.} فرشـتگان از این سخن باری تعالی آزرده شدند و خطاب به خدا گفتند: بار الها! اگر می خواهی در زمین جانشـینی قرار دهی، آن شـخص را از قرار ده تا در میان آفریده هایت به طاعت و عبادت تو بپردازد. خداوند سبحان در پاسخ آنان فرمود: «إِنِّی أَعْلَمُ ما لا تَعْلَمُونَ»{من چیزی می دانم که شـما نمی دانید.} پس از آن فرشتگان گمان بردند که خداوند از این گفته آنان آزرده شده، در نتیجه به عرش خدا پناه برده و به دور آن طواف می کردند. پس از آن خداوند دسـتور به ساختن خانه ای از مرمر داد که سـقف آن از یـاقوت سـرخ باشـد و اسـتوانه هـای آن زبرجـد باشـد کـه هر روز هفتـاد هزار فرشـته به آن وارد شونـد و پس از آن تـا یوم الموقوت – روز معین – بـدان وارد نشونـد. فرمود: آن روز معین روزی است که در صور یک بار دمیده می شود و پس از آن، ابلیس میان صور اول و دوم می‌میرد. -. علل الشرائع: ۴۰۱ –

**[ترجمه]

«۸»

ع، [علل الشـرائع] ن، [عیون أخبار الرضا علیه السـلام] فِی عِلَلِ ابْنِ سِـنَانٍ عَنِ الرِّضَا علیه السـلام: عِلَّهُ الْحَـجِّ الْوِفَادَهُ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ طَلَبُ الزِّیَادَهِ وَ الْخُرُوجُ مِنْ کُلِّ مَا اقْتَرَفَ وَ لِیَکُونَ تَائِباً مِمَّا مَضَـی مُسْـتَأْنِفاً لِمَا یَسْتَقْبِلُ وَ مَا فِیهِ مِنِ اسْتِخْرَاجِ الْأَمْوَالِ وَ تَعَبِ الْأَبْدَانِ وَ حَظْرِهَا عَنِ الشَّهَوَاتِ وَ اللَّذَّاتِ وَ التَّقَرُّبُ فِی الْعِبَادَهِ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ الْخُضُوعُ وَ الِاسْتِکَانَهُ وَ الذُّلُّ شَاخِصاً فِی الْحَرِّ وَ الْبَرْدِ وَ الْأَمْنِ وَ الْخَوْفِ ثَابِتاً فِی ذَلِـکَ دَائِماً وَ مَا فِی ذَلِـکَ لِجَمِیعِ الْخَلْقِ مِنَ الْمَنَافِعِ وَ الرَّغْبَهِ وَ الرَّهْبَهِ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مِنْهُ تَرْکُ قَسَاوَهِ الْقَلْبِ وَ خَسَاسَهِ الْأَنْفُسِ وَ نِسْیَانِ الذِّکْرِ وَ انْقِطَاعِ الرَّجَاءِ وَ الْأَمَلِ وَ تَجْدِیدُ الْحُقُوقِ وَ حَظْرُ الْأَنْفُسِ عَنِ الْفَسَادِ وَ مَنْفَعَهُ مَنْ فِی الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ وَ مَنْ فِی الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ وَ مِمَّنْ یَحُجُّ وَ مِمَّنْ لَا یَحُجُّ مِنْ تَاجِرٍ وَ جَالِبٍ وَ بَائِعٍ وَ مُشْتَرٍ وَ کَاتِبٍ وَ مِسْکِینٍ وَ قَضَاءُ حَوَائِجِ أَهْلِ الْأَطْرَافِ وَ الْمَوَاضِعِ الْمُمْکِنِ لَهُمُ الِاجْتِمَاعُ

ص: ۳۲

۱- ۱. المصدر السابق ص ۴۰۱ بزیاده فی آخره.

فِيهَا كَذَلِكَ لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ.

وَ عِلَّهُ فَرْضِ الْحَجِّ مَرَّهً وَاحِدَهً لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَضَعَ الْفَرَائِضَ عَلَى أَدْنَى الْقَوْمِ قُوَّهً فَمِنْ تِلْكَ الْفَرَائِضِ الْحَجُّ الْمَفْرُوضُ وَاحِدٌ ثُمَّ رَغَّبَ أَهْلَ الْقُوَّهِ عَلَى قَدْرِ طَاقَتِهِمْ (۱).

قال الصدوق رضی الله عنه جاء هذا الحدیث هکذا و الذی أعتمده و أفتی به أن الحج علی أهل الجده فی کل عام فریضه.

**[ترجمه]علل الشرائع: امام رضا علیه السلام فرمود: علت حج میهمانی خداوند سبحان، افزایش روزی، آمرزش تمامی گناهان مرتکب شده است و نیز توبه بنده نسبت به گناهان گذشته‌اش و آغاز عمل، پس از آن است. همچنان که در حج، خرج کردن دارایی، به زحمت و خستگی افکندن بدن و بازداشتن بدن ها از امور شهوانی و انواع لذات و نزدیکی به خداوند سبحان در قالب عبادات و خضوع و فروتنی و ذلت در پیشگاه او و بیرون آمدن در گرما، سرما، هنگام امنیت و ترس است و این که این کار دائمی و پایدار باشد و نیز برای بندگان از جانب خداوند سبحان چیزهایی است از جمله: منفعت‌ها، اشتیاق و ترس به سوی خداوند، ترک قساوت و سنگدلی، بخل و خست، فراموشی ذکر خدا، ناامیدی، تجدید حقوق و بازداشتن

نفس از فساد و گناه و سود بردن کسانی که در شرق و غرب و دریا و خشکی‌اند،چه حج گزاران و چه غیر حج‌گزاران از جمله تاجر، بازرگان، فروشنده، خریدار، نویسنده و تهیدست و همچنین در رفتن به سفر حج، امکان برآورده ساختن نیازهای اهالی اطراف و مکان هایی که در آنها امکان گرد آمدن وجود دارد موجود است تا منافع و سودهای خویش رابا چشم خود ببینند. از این رو خداوند سبحان تنها یک بار حج را واجب ساخته که در واقع فرایض و واجبات را بر آن دسته از مردم که از لحاظ دارایی در سطح پایینی قرار دارند قرار می‌دهد که یکی از آن وظایف، حج است؛ سپس ثروتمندان را تشویق کرده است تا به اندازه طاقت خویش به حج روند .

صدوق - رضی الله عنه - گفته: این حدیث این گونه نقل شده است و امری که من بدان اعتماد دارم و به آن فتوا می دهم این است که حج بر اهالی جده، در هر سال واجب است.

**[ترجمه]

أقول

قد روی فی الکتابین عن الفضل مثله (۲).

**[ترجمه]در هر دو کتاب از فضل، مانند این حدیث نقل شده است.

**[ترجمه]

ع، [علل الشرائع] عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ السِّنَانِيُّ وَ الْمُكَتِّبُ جَمِيعاً عَنِ الْأَسَدِيِّ عَنِ الْبَرْمَكِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ رَجُلٍ قَالَ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ الْحَكَمِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقُلْتُ لَهُ مَا الْعِلَّةُ الَّتِی مِنْ أَجْلِهَا كَلَّفَ اللَّهُ الْعِبَادَ الْحَجَّ وَ الطَّوَافَ بِالْبَيْتِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَ الْخَلْقَ لَا لِعِلَّةٍ إِلَّا أَنَّهُ شَاءَ فَفَعَلَ فَخَلَقَهُمْ إِلَی وَقْتٍ مُؤَجَّلٍ وَ أَمَرَهُمْ وَ نَهَاهُمْ مَا يَكُونُ مِنْ أَمْرِ الطَّاعَةِ فِی الدِّينِ وَ مَصْلَحَتِهِمْ مِنْ أَمْرِ دُنْيَاهُمْ فَجَعَلَ فِيهِ الِاجْتِمَاعَ مِنَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ لِيَتَعَارَفُوا وَ لِيَنْزِعَ كُلُّ قَوْمٍ مِنَ التِّجَارَاتِ مِنْ بَلَدٍ إِلَی بَلَدٍ وَ لِيَنْتَفِعَ بِذَلِكَ الْمُكَارِی وَ الْجَمَّالُ وَ لِتُعْرَفَ آثَارُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ تُعْرَفَ أَخْبَارُهُ وَ يُذْكَرَ وَ لَا يُنْسَی وَ لَوْ كَانَ كُلُّ قَوْمٍ إِنَّمَا يَتَّكِلُونَ عَلَی بِلَادِهِمْ وَ مَا فِيهَا هَلَكُوا وَ خَرِبَتِ الْبِلَادُ وَ سَقَطَ الْجَلَبُ وَ الْأَرْبَاحُ وَ عَمِيَتِ الْأَخْبَارُ وَ لَمْ يَقِفُوا عَلَی ذَلِكَ فَذَلِكَ عِلَّةُ الْحَجِ (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابن هشام گفت که از امام صادق علیه السلام پرسیدم: چرا خداوند بر بندگان خود تکلیف کرده که حج گزارند و به دور کعبه طواف کنند؟ امام در پاسخ فرمود: خداوند بندگان خود را به خاطر علتی خلق نکرد مگر تنها این که اراده انجام این کار را کرد و آن را انجام داد و آنان را تا مدت زمانی معین آفرید و آنها را به اطاعت و فرمانبری در دین و مصلحت در امور دنیوی خویش فرمان داد. در حج، گرد آمدن از شرق و غرب را قرار داد تا با یکدیگر آشنا شده و هم را بشناسند و هر قوم برای تجارت از سرزمین خود به سرزمین دیگر روند تا از این طریق کرایه دهنده و شتربان سود برند و نشانه ها و آثار پیامبر خدا صلی الله علیه و آله نیک شناخته شود و همواره در اذهان باقی بماند و فراموش نشود. اگر هر قوم تنها به آنچه در شهر خویش داشتند متکی بودند، هلاک می گشتند و سرزمین آنان تباه می شد و به دست آوردن سود و کالا از بین می‌رفت و اخبار پوشیده می‌ماند و هیچ کس از خبرها آگاه نمی گشت. پس این است سبب حج گزاردن. - . علل الشرائع: - ۴۰۵

**[ترجمه]

«۱۰»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام](۴)

ع، [علل الشرائع] فِی عِلَلِ ابْنِ سِنَانٍ عَنِ الرِّضَا علیه السلام: عِلَّةُ الطَّوَافِ بِالْبَيْتِ

ص: ۳۳

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۰۴، عیون الأخبار ج ۲ ص ۹۰.

۲- ۲. فی علل الشرائع ص ۴۰۴ و عیون الأخبار ج ۲ ص ۱۱۹ عن الفضل الحدیث ....

۳- ۳. علل الشرائع ص ۴۰۵.

۴- ۴. عیون أخبار الرضا علیه السلام ج ۲ ص ۹۱.

أَنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی قَالَ لِلْمَلَائِکَهِ إِنِّی جاعِلٌ فِی الْأَرْضِ خَلِیفَهً قالُوا أَ تَجْعَلُ فِیها مَنْ یُفْسِدُ فِیها وَ یَسْفِکُ الدِّماءَ فَرَدُّوا عَلَی اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی هَذَا الْجَوَابَ فَعَلِمُوا أَنَّهُمْ أَذْنَبُوا فَنَدِمُوا فَلَاذُوا بِالْعَرْشِ وَ اسْتَغْفَرُوا فَأَحَبَّ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ یَتَعَبَّدَ بِمِثْلِ ذَلِکَ

الْعِبَادُ فَوَضَعَ فِی السَّمَاءِ الرَّابِعَهِ بَیْتاً بِحِذَاءِ الْعَرْشِ فَسُمِّیَ الضُّرَاحَ ثُمَّ وَضَعَ فِی السَّمَاءِ الدُّنْیَا بَیْتاً یُسَمَّی الْمَعْمُورَ بِحِذَاءِ الضُّرَاحِ ثُمَّ وَضَعَ الْبَیْتَ بِحِذَاءِ الْبَیْتِ الْمَعْمُورِ.

ثُمَّ أَمَرَ آدَمَ علیه السلام فَطَافَ بِهِ فَتَابَ اللَّهُ عَلَیْهِ وَ جَرَی ذَلِکَ فِی وُلْدِهِ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ(۱).

**[ترجمه]عیون أخبار الرضا، علل الشرائع: امام رضا علیه السلام درباره سبب طواف به دور کعبه فرمود: خداوند سبحان فرمود: «إِنِّی جاعِلٌ فِی الْأَرْضِ خَلِیفَهً قالُوا أَ تَجْعَلُ فِیها مَنْ یُفْسِدُ فِیها وَ یَسْفِکُ الدِّماءَ» - . بقره / ۳۰ - {من

در زمین جانشینی خواهم گماشت. گفتند: آیا در آن کسی را می گماری که در آن فساد انگیزد و خونبها بریزد؟}به خداوند سبحان این پاسخ را دادند، سپس دانستند که گناه کردند و پشیمان شدند و به عرش پناه بردند و از خداوند طلب آمرزش کردند. خداوند سبحان دوست داشت که این چنین عبادت شود؛ بنابراین در آسمان چهارم خانه‌ای را به موازات عرش بنا نهاد و آن را ضراح نامید. سپس در آسمان دنیا خانه‌ای را به موازات ضراح بنا نهاد که به آن بیت المعمور می گویند. پس از آنکعبه را به موازات بیت المعمور بنا نهاد، سپس به آدم فرمان داد که به دور آن طواف کند و خداوند توبه آدم را پذیرفت و آن را تا روز قیامت در مورد فرزندانش جاری ساخت. - . عیون أخبار الرضا ع ۲: ۹۱، علل الشرائع: ۴۰۶ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ع، [علل الشرائع] عَلِیُّ بْنُ حَاتِمٍ عَنْ حُمَیْدِ بْنِ زِیَادٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَمَاعَهَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ هَاشِمٍ عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ عَنِ الثُّمَالِیِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام وَ هُوَ جَالِسٌ عَلَی الْبَابِ الَّذِی إِلَی الْمَسْجِدِ وَ هُوَ یَنْظُرُ إِلَی النَّاسِ یَطُوفُونَ فَقَالَ یَا أَبَا حَمْزَهَ بِمَا أُمِرُوا هَؤُلَاءِ قَالَ فَلَمْ أَدْرِ مَا أَرُدُّ عَلَیْهِ قَالَ إِنَّمَا أُمِرُوا أَنْ یَطُوفُوا بِهَذِهِ الْأَحْجَارِ ثُمَّ یَأْتُونَا فَیُعْلِمُونَا وَلَایَتَهُمْ (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: ثمالی نقل کرده است که نزد امام محمد باقر علیه السلام رفتم، در حالی که ایشان بر دری که روبروی مسجد است نشسته بود و به مردمی که در حال طواف بودند می‌نگریست. سپس فرمود: ای ابا حمزه! اینان به چه چیز فرمان داده شده‌اند؟ - گفت: - ندانستم که چه پاسخی دهم؟ امام فرمود: اینان دستور داده شده‌اند که پیرامون این سنگها بگردند، سپس نزد ما آیند و دوستی و ولایت خویش را به ما اعلام کنند. - . علل الشرائع: ۴۰۶ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ع، [علل الشرائع] الْحُسَیْنُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ أَحْمَدَ الصَّائِغُ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ الْحَجَّالِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِی مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ

الْهَمَدَانِیُّ قَالَ: سَأَلْتُ ذَا النُّونِ الْبَصْرِیَّ قُلْتُ یَا أَبَا الْفَیْضِ لِمَ صُیِّرَ الْمَوْقِفُ بِالْمَشْعَرِ وَ لَمْ یَصِرْ بِالْحَرَمِ قَالَ حَدَّثَنِی مَنْ سَأَلَ الصَّادِقَ علیه السلام ذَلِکَ فَقَالَ لِأَنَّ الْکَعْبَهَ بَیْتُ اللَّهِ الْحَرَامُ وَ حِجَابُهُ وَ الْمَشْعَرَ بَابُهُ فَلَمَّا أَنْ قَصَدَهُ الزَّائِرُونَ وَقَفَهُمْ بِالْبَابِ حَتَّی أَذِنَ لَهُمْ بِالدُّخُولِ ثُمَّ وَقَفَهُمْ بِالْحِجَابِ الثَّانِی وَ هُوَ مُزْدَلِفَهُ فَلَمَّا نَظَرَ إِلَی طُولِ تَضَرُّعِهِمْ أَمَرَهُمْ بِتَقْرِیبِ قُرْبَانِهِمْ فَلَمَّا قَرَّبُوا قُرْبَانَهُمْ وَ قَضَوْا تَفَثَهُمْ وَ تَطَهَّرُوا مِنَ الذُّنُوبِ الَّتِی کَانَتْ لَهُمْ حِجَاباً دُونَهُ أَمَرَهُمْ بِالزِّیَارَهِ عَلَی طَهَارَهٍ قَالَ فَقُلْتُ لِمَ کَرِهَ الصِّیَامَ فِی أَیَّامِ التَّشْرِیقِ فَقَالَ لِأَنَّ الْقَوْمَ زُوَّارُ اللَّهِ وَ هُمْ فِی ضِیَافَتِهِ وَ لَا یَنْبَغِی لِلضَّیْفِ أَنْ یَصُومَ عِنْدَ مَنْ زَارَهُ وَ أَضَافَهُ.

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۰۶.

۲- ۲. علل الشرائع ص ۴۰۶.

قُلْتُ فَالرَّجُلُ يَتَعَلَّقُ بِأَسْتَارِ الْكَعْبَهِ مَا يَعْنِی بِذَلِکَ قَالَ مَثَلُ ذَلِکَ مَثَلُ الرَّجُلِ يَکُونُ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ الرَّجُلِ جِنَايَهٌ فَيَتَعَلَّقُ بِثَوْبِهِ يَسْتَخْذِی لَهُ رَجَاءَ أَنْ يَهَبَ لَهُ جُرْمَهُ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: محمد بن حسن همدانی نقل کرده است که به ذو النون بصری گفتم: ای اباالفیض، چرا موقف در مشعر قرار داده شد و در حرم قرار داده نشد؟ او گفت: کسی که همین مطلب را از امام صادق علیه السلام پرسیده بود، به من این گونه گفت: امام صادق فرمود: زیرا کعبه بیت الله و حجاب اوست و مشعر، در آن است. پس هرگاه زائران قصد بیت کردند، آن ها را در مقابل درآن نگاه می‌دارد تا به ایشان اذن دخول داده شود. سپس آن‌ها را در حجاب دوم یعنی مزدلفه متوقف می کند و وقتی به طولانی شدن تضرع و زاری ایشان توجّه کند، به آنان فرمان می‌دهد که قربانی‌های خویش را قربانی کنند. پس از آن‌که قربانی کردند و اعمالی که موجب می‌شود از احرام بیرون آیند را انجام دادند و از گناهانی که بین ایشان و خالقشان حجاب شده بود پاک گردیدند، به آن‌ها فرمان داد که با طهارت، بیت را زیارت کنند.راوی گفت: پرسیدم: چرا در ایّام تشریق روزه گرفتن مکروه است؟حضرت فرمود: زیرا حاجی ها زائر خدا و میهمانان او هستند و برای میهمان شایسته نیست نزد میزبان و کسی که او به زیارتش رفته، روزه‌دار باشد. عرض کردم: این که شخص به پرده کعبه چنگ زده و به آن می چسبد، چه معنایی دارد؟ حضرت فرمود: مَثَل این شخص مَثَل کسی است که میان او و دیگری جنایتی واقع شده، پس دامن او را می گیرد و از او تمنا می کند که جرم و گناهانش را ببخشد.

**[ترجمه]

«۱۳»

کَنْزُ الْکَرَاجُکِی (۲)،

مَنَاقِبُ ابْنِ شَهْرَآشُوبَ (۳) عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: مِثْلَهُ.

**[ترجمه]کنز کراجکی و مناقب ابن آشوب این حدیث را از امیرالمؤمنین علیه السلام نیز نقل کرده اند. - . کنز الفوائد: ۲۲۳، مناقب ۲: ۱۹۸ -

**[ترجمه]

«۱۴»

فس، [تفسير القمی] أَبِی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ آدَمَ عليه السلام بَقِيَ عَلَى الصَّفَا أَرْبَعِينَ صَبَاحاً سَاجِداً يَبْكِی عَلَى الْجَنَّهِ وَ عَلَى خُرُوجِهِ مِنْ جِوَارِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَنَزَلَ جَبْرَئِيلُ عليه السلام فَقَالَ يَا آدَمُ مَا لَکَ تَبْكِی قَالَ يَا جَبْرَئِيلُ مَا لِی لَا أَبْكِی وَ قَدْ أَخْرَجَنِیَ اللَّهُ مِنْ جِوَارِهِ وَ أَهْبَطَنِی إِلَى الدُّنْيَا قَالَ يَا آدَمُ تُبْ إِلَيْهِ قَالَ وَ كَيْفَ أَتُوبُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ قُبَّهً مِنْ نُورٍ فِی مَوْضِعِ الْبَيْتِ فَسَطَعَ نُورُهَا فِی جِبَالِ مَكَّهَ فَهُوَ الْحَرَمُ فَأَمَرَ اللَّهُ جَبْرَئِيلَ أَنْ يَضَعَ عَلَيْهِ الْأَعْلَامَ قَالَ قُمْ يَا آدَمُ فَخَرَجَ بِهِ يَوْمَ التَّرْوِيَهِ وَ أَمَرَهُ أَنْ يَغْتَسِلَ وَ يُحْرِمَ وَ أُخْرِجَ مِنَ الْجَنَّهِ أَوَّلَ يَوْمٍ مِنْ ذِی الْقَعْدَهِ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ الثَّامِنِ مِنْ ذِی الْحِجَّهِ

أَخْرَجَهُ جَبْرَئِیلُ علیه السلام إِلَی مِنًی فَبَاتَ بِهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ أَخْرَجَهُ إِلَی عَرَفَاتٍ وَ قَدْ کَانَ عَلَّمَهُ حِینَ أَخْرَجَهُ مِنْ مَکَّهَ الْإِحْرَامَ وَ أَمَرَهُ بِالتَّلْبِیَهِ فَلَمَّا زَالَتِ الشَّمْسُ یَوْمَ عَرَفَهَ قَطَعَ التَّلْبِیَهَ وَ أَمَرَهُ أَنْ یَغْتَسِلَ فَلَمَّا صَلَّی الْعَصْرَ وَقَفَهُ بِعَرَفَاتٍ وَ عَلَّمَهُ الْکَلِمَاتِ الَّتِی تَلَقَّی بِهَا رَبَّهُ وَ هِیَ سُبْحَانَکَ اللَّهُمَّ وَ بِحَمْدِکَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَمِلْتُ سُوءاً وَ ظَلَمْتُ نَفْسِی وَ اعْتَرَفْتُ بِذَنْبِی فَاغْفِرْ لِی إِنَّکَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِیمُ سُبْحَانَکَ اللَّهُمَّ وَ بِحَمْدِکَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَمِلْتُ سُوءاً وَ ظَلَمْتُ نَفْسِی وَ اعْتَرَفْتُ بِذَنْبِی فَاغْفِرْ لِی إِنَّکَ خَیْرُ الْغَافِرِینَ سُبْحَانَکَ اللَّهُمَّ وَ بِحَمْدِکَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَمِلْتُ سُوءاً وَ ظَلَمْتُ نَفْسِی وَ اعْتَرَفْتُ بِذَنْبِی

۱- ۱. نفس المصدر ص ۴۴۳.

۲- ۲. کنز الفوائد ص ۲۲۳.

۳- ۳. مناقب ابن شهرآشوب السروی ج ۲ ص ۱۹۸ طبع النجف- الحیدریّه-

فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ- فَبَقِيَ إِلَى أَنْ غَابَتِ الشَّمْسُ رَافِعاً يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ يَتَضَرَّعُ وَ يَبْكِي إِلَى اللَّهِ فَلَمَّا غَابَتِ الشَّمْسُ رَدَّهُ إِلَى الْمَشْعَرِ فَبَاتَ بِهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ قَامَ عَلَى الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ فَدَعَا اللَّهَ تَعَالَى بِكَلِمَاتٍ وَ تَابَ عَلَيْهِ ثُمَّ أَفْضَى إِلَى مِنًى وَ أَمَرَهُ جَبْرَئِيلُ علیه السلام أَنْ يَحْلِقَ الشَّعْرَ الَّذِي عَلَيْهِ فَحَلَقَهُ ثُمَّ رَدَّهُ إِلَى مَكَّةَ فَأَتَى بِهِ عِنْدَ الْجَمْرَةِ الْأُولَى فَعَرَضَ إِبْلِيسُ لَهُ عِنْدَهَا فَقَالَ يَا آدَمُ أَيْنَ تُرِيدُ فَأَمَرَهُ جَبْرَئِيلُ علیه السلام أَنْ يَرْمِيَهُ بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ وَ أَنْ يُكَبِّرَ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً فَفَعَلَ ثُمَّ ذَهَبَ فَعَرَضَ لَهُ إِبْلِيسُ عِنْدَ الْجَمْرَةِ الثَّانِيَةِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَرْمِيَهُ بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ فَرَمَى وَ كَبَّرَ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً فَذَهَبَ إِبْلِيسُ ثُمَّ مَضَى بِهِ فَعَرَضَ لَهُ إِبْلِيسُ عِنْدَ الْجَمْرَةِ الثَّالِثَةِ وَ أَمَرَهُ أَنْ يَرْمِيَهُ بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ فَرَمَى وَ كَبَّرَ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً فَذَهَبَ إِبْلِيسُ وَ قَالَ لَهُ جَبْرَئِيلُ علیه السلام إِنَّكَ لَنْ تَرَاهُ بَعْدَ هَذَا أَبَداً فَانْطَلَقَ بِهِ إِلَى الْبَيْتِ الْحَرَامِ وَ أَمَرَهُ أَنْ يَطُوفَ بِهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ قَدْ قَبِلَ تَوْبَتَكَ وَ حَلَّتْ لَكَ زَوْجَتُكَ قَالَ فَلَمَّا قَضَى آدَمُ حَجَّهُ وَ لَقِيَتْهُ الْمَلَائِكَةُ بِالْأَبْطَحِ فَقَالُوا يَا آدَمُ بُرَّ حَجُّكَ أَمَا إِنَّا قَدْ حَجَجْنَا قَبْلَكَ هَذَا الْبَيْتَ بِأَلْفَيْ عَامٍ (۱).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: امام صادق علیه السلام فرمود: آدم به مدت چهل روز سجده کنان در صفا ماند در حالی که به خاطر خروجش از بهشت و جوار خداوند سبحان می گریست. سپس جبرئیل نازل شد و گفت: ای آدم، چرا گریه می کنی؟ آدم گفت: چرا نگریم در حالی که خداوند سبحان مرا از جوار خویش بیرون کرد و در دنیا جای داد؟ جبرئیل گفت: ای آدم توبه کن. گفت: چطور توبه کنم؟ در این هنگام خداوند گنبدی از نور در جایگاه خانه خویش فرود آورد و نور آن به کوه های مکه تابید، پس آن حرم است. سپس خداوند به جبرئیل دستور داد که بر آن نشانهها قرار دهد. جبرئیل به آدم گفت: ای آدم از جایت برخیز؛ و در روز ترویه وی را بیرون آورد و به او فرمان داد که غسل کند و محرم شود.او در روز اول ذی قعده از بهشت رانده شد، سپس در روز هشتم ذی حجه جبرئیل آدم را به سمت منی برد و شب را در آن جا گذراند. هنگام صبح آدم را به سمت عرفات برد در حالی که زمانی که وی را از مکه بیرون برده بود، احرام و لبیک گویی را به او آموخته بود. در روز عرفه هنگام زوال (ظهر) لبیک گفتن را قطع کرد و به او دستور داد که غسل کند. زمانی که نماز عصر را خواند او را در عرفات نگه داشت و به آدم کلماتی را که از پروردگارش فرا گرفته بود یاد داد و آن کلمات این بود: «منزهی تو ای خدا! جز تو خدایی نیست .

مرتکب بدی شدم و بدین طریق به خود ظلم کردم و به گناهانم اقرار کردم. پروردگارا! بر من ببخشای گناهم را که تو آمرزنده و مهربانی. منزه و یگانه ای تو. مرتکب بدی گشتم و به خود ظلم کردم و به گناهانم اقرار کردم. ای کسی که بهترین آمرزندگانی، مرا ببخشای. منزه و یگانه ای تو. مرتکب بدی گشتم و به خود ظلم کردم و به گناهانم اقرار کردم، پس مرا ببخشای، چرا که تو توبه پذیر و مهربانی.» پس آن قدر در عرفات باقی ماند تا این که خورشید غروب کرد. سپس دستانش را به سوی آسمان بالا برد، در حالی که عاجزانه به درگاه خدا می گریست. زمانی که خورشید غروب کرد، آدم را به سوی مشعر بازگرداند و شب را در آنجا ماند. هنگام صبح بر مشعر الحرام ایستاد و دعا کرد و خداوند توبه اش را پذیرفت. سپس به سمت منی رفت و جبرئیل به وی فرمان داد که موی سرش را بتراشد پس تراشید. پس از آن جبرئیل آدم را به سوی مکه حرکت داده و نزد جمره اولی برد. در آن جا ابلیس فرارویش ظاهر شد و خطاب به آدم گفت: کجا می‌روی ای آدم؟ جبرئیل به آدم فرمان داد که هفت سنگ به سوی او پرتاب کند و همراه با پرتاب هر سنگ تکبیر بگوید. پس این کار را انجام داد، سپس رفت و ابلیس در جمره دوم فراروی او ظاهر شد. جبرئیل به آدم فرمان داد که هفت سنگ به سوی او پرتاب کند و

همراه با پرتاب هر سنگ تکبیر بگوید. پس از آن آدم رفت و بار دیگر ابلیس در جمره سوم در مقابلش نمایان شد و جبرئیل به او دستور داد که هفت سنگ به سوی او پرتاب کند و با پرتاب هر سنگ یک بار تکبیر بگوید. پس از آن ابلیس رفت و جبرئیل به او گفت: پس از این هرگز ابلیس را نخواهی دید. سپس جبرئیل آدم را به بیت الله الحرام برد و به او فرمان داد که هفت بار به دور آن طواف کند. سپس گفت:خداوند سبحان توبه ات را پذیرفت و همسرت را برایت حلال کرد. سپس گفت: زمانی که آدم حج گزارد و فرشتگان با او در ابطح ملاقات کردند، خطاب به وی گفتند: ای آدم ! حجت مبرور و پذیرفته باد! ما قبل از تو به مدت دو هزار سال به گرد این خانه حج گزاردیم. - . تفسیر علی بن ابراهیم: ۳۷ -

**[ترجمه]

«۱۵»

فس، [تفسیر القمی] أَبِی عَنِ النَّضْرِ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ إِبْرَاهِیمَ علیه السلام كَانَ نَازِلًا فِی بَادِیَهِ الشَّامِ فَلَمَّا وُلِدَ لَهُ مِنْ هَاجَرَ إِسْمَاعِیلُ اغْتَمَّتْ سَارَهُ مِنْ ذَلِکَ غَمّاً شَدِیداً لِأَنَّهُ لَمْ یَكُنْ لَهُ مِنْهَا وَلَدٌ وَ كَانَتْ تُؤْذِی إِبْرَاهِیمَ فِی هَاجَرَ فَتَغُمُّهُ فَشَكَا إِبْرَاهِیمُ ذَلِکَ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَأَوْحَی اللَّهُ إِلَیْهِ أَنَّمَا مَثَلُ الْمَرْأَهِ مَثَلُ الضِّلْعِ الْعَوْجَاءِ إِنْ تَرَكْتَهَا اسْتَمْتَعْتَ بِهَا وَ إِنْ أَقَمْتَهَا كَسَرْتَهَا ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ یُخْرِجَ إِسْمَاعِیلَ وَ أُمَّهُ عَنْهَا فَقَالَ یَا رَبِّ إِلَی أَیِّ مَكَانٍ فَقَالَ إِلَی حَرَمِی وَ أَمْنِی وَ أَوَّلِ بُقْعَهٍ خَلَقْتُهَا مِنَ الْأَرْضِ وَ هِیَ مَكَّهُ فَأَنْزَلَ عَلَیْهِ جَبْرَئِیلَ علیه السلام بِالْبُرَاقِ فَحَمَلَ هَاجَرَ وَ إِسْمَاعِیلَ وَ إِبْرَاهِیمَ علیهما السلام وَ كَانَ إِبْرَاهِیمُ لَا یَمُرُّ بِمَوْضِعٍ حَسَنٍ فِیهِ

ص: ۳۶

۱- ۱. تفسیر علیّ بن إبراهیم القمّیّ ص ۳۷.

شَجَرٌ وَ نَخْلٌ وَ زَرْعٌ إِلَّا وَ قَالَ يَا جَبْرَئِيلُ إِلَى هَاهُنَا إِلَى هَاهُنَا فَيَقُولُ جَبْرَئِيلُ لَا امْضِ امْضِ حَتَّى وَافَى مَكَّهَ فَوَضَعَهُ فِي مَوْضِعِ الْبَيْتِ وَ قَدْ كَانَ إِبْرَاهِيمُ عليه السلام عَاهَدَ سَارَهَ أَنْ لَا يَنْزِلَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْهَا فَلَمَّا نَزَلُوا فِي ذَلِكَ الْمَكَانِ كَانَ فِيهِ شَجَرٌ فَأَلْقَتْ هَاجَرُ عَلَى ذَلِكَ الشَّجَرِ كِسَاءً كَانَ مَعَهَا فَاسْتَظَلُّوا تَحْتَهُ فَلَمَّا سَرَّحَهُمْ إِبْرَاهِيمُ وَ وَضَعَهُمْ وَ أَرَادَ الِانْصِرَافَ عَنْهُمْ إِلَى سَارَهَ قَالَتْ لَهُ هَاجَرُ يَا إِبْرَاهِيمُ لِمَ تَدَعُنَا فِي مَوْضِعٍ لَيْسَ فِيهِ أَنِيسٌ وَ لَا مَاءٌ وَ لَا زَرْعٌ فَقَالَ إِبْرَاهِيمُ اللَّهُ الَّذِي أَمَرَنِي أَنْ أَضَعَكُمْ فِي هَذَا الْمَكَانِ حَاضِرٌ

عَلَيْكُمْ ثُمَّ انْصَرَفَ عَنْهُمْ فَلَمَّا بَلَغَ كُدًى وَ هُوَ جَبَلٌ بِذِي طُوًى الْتَفَتَ إِلَيْهِمْ إِبْرَاهِيمُ فَقَالَ رَبِّي إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنا لِيُقِيمُوا الصَّلاهَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَهً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَ ارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمراتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ثُمَّ مَضَى وَ بَقِيَتْ هَاجَرُ فَلَمَّا ارْتَفَعَ النَّهَارُ عَطِشَ إِسْمَاعِيلُ وَ طَلَبَ الْمَاءَ فَقَامَتْ هَاجَرُ فِي الْوَادِي فِي مَوْضِعِ الْمَسْعَى فَنَادَتْ هَلْ فِي الْوَادِي مِنْ أَنِيسٍ فَغَابَ إِسْمَاعِيلُ عَنْهَا فَصَعِدَتْ عَلَى الصَّفَا وَ لَمَعَ لَهَا السَّرَابُ فِي الْوَادِي وَ ظَنَّتْ أَنَّهُ مَاءٌ فَنَزَلَتْ فِي بَطْنِ الْوَادِي وَ سَعَتْ فَلَمَّا بَلَغَتِ الْمَسْعَى غَابَ عَنْهَا إِسْمَاعِيلُ ثُمَّ لَمَعَ لَهُ السَّرَابُ فِي نَاحِيَهِ الصَّفَا فَهَبَطَتْ إِلَى الْوَادِي تَطْلُبُ الْمَاءَ فَلَمَّا غَابَ عَنْهَا إِسْمَاعِيلُ عَادَتْ حَتَّى بَلَغَتِ الصَّفَا فَنَظَرَتْ حَتَّى فَعَلَتْ ذَلِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَلَمَّا كَانَ فِي الشَّوْطِ السَّابِعِ وَ هِيَ عَلَى الْمَرْوَهِ فَنَظَرَتْ إِلَى إِسْمَاعِيلَ وَ قَدْ ظَهَرَ الْمَاءُ مِنْ تَحْتِ رِجْلَيْهِ فَعَدَتْ حَتَّى جَمَعَتْ حَوْلَهُ رَمْلًا فَإِنَّهُ كَانَ سَائِلًا فَزَمَّتْهُ بِمَا جَعَلَتْهُ حَوْلَهُ فَلِذَلِكَ سُمِّيَتْ [زَمْزَمَ] زمزما وَ كَانَتْ جُرْهُمُ نَازِلَهً بِذِي الْمَجَازِ وَ عَرَفَاتٍ فَلَمَّا ظَهَرَ الْمَاءُ بِمَكَّهَ عَكَفَتِ الطَّيْرُ وَ الْوُحُوشُ عَلَى الْمَاءِ فَنَظَرَتْ جُرْهُمُ إِلَى تَعَكُّفِ الطَّيْرِ عَلَى ذَلِكَ الْمَكَانِ وَ اتَّبَعُوهَا حَتَّى نَظَرُوا إِلَى امْرَأَهٍ وَ صَبِيٍّ نَازِلَيْنِ فِي ذَلِكَ الْمَوْضِعِ قَدِ اسْتَظَلَّا بِشَجَرَهٍ وَ قَدْ ظَهَرَ الْمَاءُ لَهُمَا فَقَالُوا لِهَاجَرَ مَنْ أَنْتِ وَ مَا شَأْنُكِ وَ شَأْنُ هَذَا الصَّبِيِّ قَالَتْ أَنَا أُمُّ وَلَدِ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلِ الرَّحْمَنِ وَ هَذَا ابْنُهُ أَمَرَ اللَّهُ أَنْ يُنْزِلَنَا هَاهُنَا فَقَالُوا لَهَا فَتَأْذَنِينَ لَنَا أَنْ نَكُونَ بِالْقُرْبِ مِنْكُمْ فَقَالَتْ لَهُمْ حَتَّى يَأْتِيَ إِبْرَاهِيمُ فَلَمَّا زَارَهَا إِبْرَاهِيمُ يَوْمَ

الثَّالِثِ قَالَتْ هَاجَرُ يَا خَلِيلَ اللَّهِ إِنَّ هَاهُنَا قَوْماً مِنْ جُرْهُمَ يَسْأَلُونَکَ أَنْ تَأْذَنَ لَهُمْ حَتَّى يَكُونُوا بِالْقُرْبِ مِنَّا أَ فَتَأْذَنُ لَهُمْ فِي ذَلِکَ فَقَالَ إِبْرَاهِيمُ نَعَمْ وَ أَذِنَتْ هَاجَرُ لِجُرْهُمَ فَنَزَلُوا بِالْقُرْبِ مِنْهُمْ فَضَرَبُوا خِيَامَهُمْ فَأَنِسَتْ هَاجَرُ وَ إِسْمَاعِيلُ بِهِمْ فَلَمَّا رَآهُمْ إِبْرَاهِيمُ فِي الْمَرَّهِ الثَّالِثَهِ نَظَرَ إِلَى كَثْرَهِ النَّاسِ حَوْلَهُمْ فَسُرَّ بِذَلِکَ سُرُوراً شَدِيداً فَلَمَّا تَحَرَّکَ إِسْمَاعِيلُ علیه السلام وَ كَانَتْ جُرْهُمُ قَدْ وَهَبُوا لِإِسْمَاعِيلَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ شَاهً وَ شَاتَيْنِ وَ كَانَتْ هَاجَرُ وَ إِسْمَاعِيلُ يَعِيشَانِ بِهَا فَلَمَّا بَلَغَ إِسْمَاعِيلُ مَبْلَغَ الرِّجَالِ أَمَرَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ أَنْ يَبْنِيَ الْبَيْتَ فَقَالَ يَا رَبِّ فِي أَيِّ بُقْعَهٍ قَالَ فِي الْبُقْعَهِ الَّتِي أَنْزَلْتُ عَلَى آدَمَ الْقُبَّهَ فَأَضَاءَ لَهَا الْحَرَمُ فَلَمْ تَزَلِ الْقُبَّهُ الَّتِي أَنْزَلَهَا اللَّهُ عَلَى آدَمَ قَائِمَهً حَتَّى كَانَ أَيَّامُ الطُّوفَانِ أَيَّامُ نُوحٍ علیه السلام فَلَمَّا غَرِقَتِ الدُّنْيَا رَفَعَ اللَّهُ تِلْکَ الْقُبَّهَ وَ غَرِقَتِ الدُّنْيَا إِلَّا مَوْضِعَ الْبَيْتِ فَسُمِّيَتِ الْبَيْتَ الْعَتِيقَ لِأَنَّهُ أُعْتِقَ مِنَ الْغَرَقِ فَلَمَّا أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِبْرَاهِيمَ علیه السلام أَنْ يَبْنِيَ الْبَيْتَ لَمْ يَدْرِ فِي أَيِّ مَكَانٍ يَبْنِيهِ فَبَعَثَ اللَّهُ جَبْرَئِيلَ فَخَطَّ لَهُ مَوْضِعَ الْبَيْتِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْجَنَّهِ وَ كَانَ الْحَجَرُ الَّذِي أَنْزَلَهُ اللَّهُ عَلَى آدَمَ أَشَدَّ بَيَاضاً مِنَ الثَّلْجِ فَلَمَّا مَسَّتْهُ أَيْدِي الْكُفَّارِ اسْوَدَّ فَبَنَى إِبْرَاهِيمُ الْبَيْتَ وَ نَقَلَ إِسْمَاعِيلُ الْحَجَرَ مِنْ ذِي طُوًى فَرَفَعَهُ فِي السَّمَاءِ تِسْعَهَ أَذْرُعٍ ثُمَّ دَلَّهُ عَلَى مَوْضِعِ الْحَجَرِ فَاسْتَخْرَجَهُ إِبْرَاهِيمُ وَ وَضَعَهُ فِي مَوْضِعِهِ الَّذِي هُوَ فِيهِ الْآنَ وَ جَعَلَ لَهُ بَابَيْنِ بَاباً إِلَى الْمَشْرِقِ وَ بَاباً إِلَى الْمَغْرِبِ وَ الْبَابُ الَّذِي إِلَى الْمَغْرِبِ يُسَمَّى الْمُسْتَجَارَ ثُمَّ أَلْقَى عَلَيْهِ الشَّجَرَ وَ الْإِذْخِرَ وَ عَلَّقَتْ هَاجَرُ عَلَى بَابِهِ كِسَاءً كَانَ مَعَهَا وَ كَانُوا يَكُونُونَ تَحْتَهُ فَلَمَّا بَنَاهُ وَ فَرَغَ مِنْهُ حَجَّ إِبْرَاهِيمُ وَ إِسْمَاعِيلُ وَ نَزَلَ عَلَيْهِمَا جَبْرَئِيلُ يَوْمَ التَّرْوِيَهِ لِثَمَانٍ مِنْ ذِي الْحِجَّهِ فَقَالَ يَا إِبْرَاهِيمُ قُمْ فَارْتَوِ مِنَ الْمَاءِ لِأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ بِمِنًى وَ عَرَفَاتٍ مَاءٌ فَسُمِّيَتِ التَّرْوِيَهِ لِذَلِکَ ثُمَّ أَخْرَجَهُ إِلَى مِنًى فَبَاتَ بِهَا فَفَعَلَ بِهِ مَا فَعَلَ بِآدَمَ علیه السلام فَقَالَ إِبْرَاهِيمُ لَمَّا فَرَغَ مِنْ بِنَاءِ الْبَيْتِ رَبِّ اجْعَلْ هذا بَلَداً آمِناً وَ ارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَراتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ مِنْ ثَمَرَاتِ الْقُلُوبِ أَيْ حَبِّبْهُمْ إِلَى النَّاسِ لِيَنْتَابُوا إِلَيْهِمْ وَ يَعُودُوا إِلَيْهِ (۱).

ص: ۳۸

۱- ۱. تفسير عليّ بن إبراهيم القمّيّ ص ۶۸.

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: حضرت ابراهیم علیه السلام در وادی شام زندگی می‌کرد. زمانی که هاجر برای او اسماعیل را به دنیا آورد، ساره

به غم و انـدوهی شدیـد دچار شـد؛ چرا که از ابراهیم فرزنـدی نداشت و ابراهیم را به خاطر هاجر همواره می آزرد. پس از آن انـدوهگین شد و ابراهیم بدین خاطر به خدای خود شکایت کرد. خداوند به او وحی کرد که زن همچون دنده کج است، اگر رهایش کنی از آن بهره برده ای و اگر بخواهی راستش کنی، آن را می شکنی. سپس به وی فرمان داد که اسماعیل و هاجر را از وادی شـام خارج کنـد. سپس گفت: پروردگارا! آنان را به کجا برم؟ خداونـد فرمود: به حرم و جایگاه امنم. اولین قطعه ای که بر روی زمین آفریدم و آن مکه است. پس جبرئیل براق را برایش فرو فرستاد و هاجر، ابراهیم و اسماعیل بر آن سوار شدند. ابراهیم از کنار هیچ مکان زیبا و سرسبزی که در آن درخت، خرما و کشت و بذر بود نمی گذشت، مگر این که می گفت: ای جبرئیـل، تـا اینجا؟ تا بـدین جا؟ جبرئیل می گفت: نه به راهت ادامه بـده تا این که به مکه رسیـد و آن را در جایگاه کعبه قرار داد. ابراهیم به سـاره قول داده بود که فرود نیایـد مگر آن که به سوی او بـازگردد. زمـانی که به آن مکان رسـیدند، در آن جا درخت بود. هاجر عبایی را که همراه داشت بر روی آن درخت انـداخت و به زیر سایه آن رفتند. پس از آن که ابراهیم آنان را در آنجا جای داد و خواست که نزد ساره باز گردد، هاجر به او گفت: ای ابراهیم، چرا ما را در سرزمینی می گذاری که در آن آب و گیـاه و همـدمی نیست؟ ابراهیم علیه السـلام فرمـود: خـدایی که به من دسـتور داده شـما را در این مکـان قرار دهم خود مراقب شـماست. پس از آن ابراهیم از کنـار آنان دور شـد و زمانی که به کـدا رسـید - که آن نام کوهی در ذی طوی است - ابراهیم به آنان نگاهی انداخت و گفت: «إِنِّی أَسْکَنْتُ مِنْ ذُرِّیَّتِی بِوادٍ غَیْرِ ذِی زَرْعٍ عِنْدَ بَیْتِکَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنا لِیُقِیمُوا الصَّلاهَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَهً مِنَ النَّاسِ تَهْوِی إِلَیْهِمْ وَ ارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَراتِ لَعَلَّهُمْ یَشْکُرُونَ» - . ابراهیم / ۳۷ - ، {پروردگارا!

من یکی از فرزنـدانم را در دره ای بی کشت نزد خـانه محترم تو سـکونت دادم. پروردگـارا تـا نماز را به پا دارنـد، پس دلهای برخی از مردم را به سوی آنان گرایش ده وآنان را از محصولات مورد نیازشان روزی ده، باشد که سپاس‌گزاری کنند.} سپس ابراهیم رفت و هاجر در آن جا باقی مانـد. وقتی روز بالا آمـد، اسـماعیل تشـنه شـد و آب خواست. هاجر در وادی محل سـعی ایستاد و ندا داد: آیا در این وادی همدمی هست؟ و از آن جا دور شد تا حدی که اسماعیل از مقابل چشمانش پنهان شده بود. هاجر از صـفا بالا رفت و سـراب وادی در مقابلش درخشید و گمان برد که آب است. پس از آن به درون وادی رفت و تلاش جستجو کرد و زمانی که به جایگاه «سعی» رسید، اسماعیل از تیررس چشمانش پنهان شده بود. سپس در منطقه صفا سرابی در مقابلش درخشـید و به آن وادی رفت، در حالی که به دنبال آب می گشت. زمانی که اسـماعیل از نظر هاجر ناپدید شد، هاجر بـازگشت تـا این که به صـفا رسید و به آن نگـاه کرد و این کار را هفت بار انجام داد. در دور هفتم، زمانی که بر مروه بود به اسـماعیل نگریست و آب از زیر پایش پدیدار گشـته بود. هاجر نشست و شن و ماسه‌ها را به گرد آن جمع کرد و از آن جا که آب در جریان بود، هاجر با آن چه که اطراف آب قرار داده بود توانست آب را جمع کند. بدین سـبب آن را زمزم نامیده شد. قبیله جُرهم در ذی المجاز و عرفات ساکن بودند. زمانی که آب در مکه آشـکار شد، پرندگان و حیوانات وحشـی به گرد آب جمع شدنـد. پس زمانی که دیدنـد پرنـدگان در آن مکان جمع شـده انـد، به دنبال آن پرنـدگان آمدند تا این که دیدند زن و کودکی در آن مکـان در زیر سـایه درختی نشسـته‌انـد و آب برای آن دو پدیـدار شـده است. پس خطـاب به هاجر گفتنـد: تو کیستی و این کودک همراه تو کیست؟ اینجا چه می کنید؟ گفت: من کنیز ابراهیم خلیل الله هستم و این کودک فرزند اوست.

خداونـد به او فرمان داده که در این جا ما را فرود بیاورد.آن جماعت به هاجر گفتند: آیا به ما اجازه می دهی که نزدیک شـما آییم؟ هاجر به آنان گفت: مگر این که ابراهیم بیاید؟ زمانی که ابراهیم در روز سوم هاجر را دید، خطاب به او گفت: در اینجا قومی از قبیله جرهم هستند که از تو می‌خواهنـد به آنـان اجـازه دهی که نزدیـک ما آینـد. آیا به آنان اجازه می دهی؟ ابراهیم گفت: آری و هاجر به آنها اجازه داد، پس نزدیک آمدند و خیمه خویش را بنا نهادند و هاجر و اسماعیل بدانها خوی گرفتند. پس زمـانی که ابراهیم برای بـار سـوم آنهـا را دیـد، به کـثرت مردمی که پیرامـون آن هـا جمـع شـده بودنـد نگریست و از این موضوع به شدت شادمان گردید. زمانی که اسماعیل راه رفتن را آموخت، هر از یک از افراد قبیله جرهم به اسماعیل یک و دو گوسفند بخشیده بودند و اسماعیل و هاجر به واسطه آن‌ها زندگی می کردند. هنگامی که اسماعیل به سن بلوغ رسید، خداوند به ابراهیم دسـتور داد که کعبه را بنا نهـد. ابراهیم عرضه داشت:پروردگارا، در کجا؟ خداوند فرمود: در همان قطعه از زمین که بر آدم قبه نازل کردم که حرم را به واسطه آن نورانی کرد. همواره همان قبه‌ای که خداوند بر آدم نازل کرده بود پابرجا بود تا این که روزهـای طوفـانی زمـان نوح فرا رسـید. زمانی که دنیا غرق شـد، خداونـد آن قبه را برافراشت و همه دنیا جز محل بیت غرق شـد و آن را بیت العتیق – خانه آزاد شـده – نامیدنـد، چرا که آن مکان از غرق شـدن رها شـده بود. هنگامی که خداوند سبحان به ابراهیم فرمان داد که خانه اش را بنا نهد، نمی دانست که در کجا آن را بسازد. بنابراین خداوند جبرئیل را فرو فرستاد و جبرئیل برایش جایگاه کعبه را ترسـیم کرد و خداوند ارکان و پایه های کعبه را از بهشت فرود آورد و سـنگی که خداوند بر آدم نازل کرده بود، سفیدتر از برف بود؛ زمانی که دستان کافران آن را لمس کرد، آن سنگ سیاه شد. ابراهیم کعبه را بنا نهاد و اسـماعیل سـنگ‌ها را از منطقه ذی طوی حمل کرد و آن را در آسمان نُه ذرع بالا برد. سپس جایگاه سنگ را به او نشان داد و ابراهیـم آن را از جایگـاهش برداشت و در همـان جـایی گـذاشت که هم اکنـون در آن است و برایش دو در، یکی به طرف مشـرق و دیگری بـه طرف مغرب قرار داد. در غربی را مستجار می نامنـد و ابراهیـم بر روی آن درخت و گیـاه اذخر ریخت و هـاجر نیز بر در آن پارچه ای که همراه داشت را انـداخت و در زیر آن بودنـد. پس زمانی که ابراهیم کعبه را بنا نهاد و ساختن آن را به اتمام رسانیـد، ابراهیم و اسـماعیل حج گزاردند و جبرئیل در هشـتم ذی حجه، روز ترویه بر آن دو فرود آمد و گفت: ای ابراهیم! از جـایت برخیز و بـا خود آب بردار؛ و آن زمـان در منی و عرفـات آب نبود، از این رو آن را ترویه نـام نهاده انـد. سپس جبرئیـل، ابراهیـم را به منی برد و در آن جـا خوابیـد و به او همـان کـاری را یـاد داد که به آدم یـاد داده بـود. زمـانی که ابراهیم از ساختن خانه فارغ شـد گفت: «رَبِّ اجْعَلْ هـذا بَلَداً آمِناً وَ ارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَراتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ» – . بقره / ۱۲۶ – {پروردگارا!

این سـرزمین را شـهری امن گردان و مردمش را هر کس از آنان که به خـدا و روز واپسـین ایمان بیاورد، از فرآورده ها روزی بخش.} گفت: از ثمرات قلبها روزی بخش، بـدین معنا که آنان را نزد مردم محبوب گردان تا بدان ها گرایش یابند و به سوی او باز گردند. – . تفسیر علی بن ابراهیم: ۶۸ –

**[ترجمه]

«۱۶»

ب، [قرب الإسناد] أَبُو الْبَخْتَرِيِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ عليه السلام قَالَ قَالَ عَلِيٌّ عليه السلام: إِنَّ الْجِمَارَ إِنَّمَا رُمِيَتْ أن [لِأَنَ‌] جَبْرَئِيلَ

عليه السلام حِينَ أَرَى إِبْرَاهِيمَ عليه السلام الْمَشَاعِرَ بَرَزَ لَهُ إِبْلِيسُ فَأَمَرَهُ جَبْرَئِيلُ أَنْ يَرْمِيَهُ فَرَمَاهُ بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ فَدَخَلَ عِنْدَ الْجَمْرَهِ الْأُولَى تَحْتَ الْأَرْضِ فَأَمْسَكَ ثُمَّ إِنَّهُ بَرَزَ لَهُ عِنْدَ الثَّانِيَهِ فَرَمَاهُ بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ أُخَرَ فَدَخَلَ تَحْتَ الْأَرْضِ فِي مَوْضِعِ الثَّانِيَهِ ثُمَّ بَرَزَ لَهُ فِي مَوْضِعِ الثَّالِثَهِ فَرُمِيَ بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ فَدَخَلَ فِي مَوْضِعِهَا(۱).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام صادق علیه السلام فرمود: امام علی علیه السلام فرمود: علت رمی جمرات آن است که چون جبرئیل مشاعر – محل های عبادت – را به ابراهیم نشان داد، به ناگاه ابلیس فراروی ابراهیم ظاهر شد. جبرئیل به آدم فرمان داد که او را بزند. ابراهیم علیه السلام نیز هفت سنگ به سمت ابلیس پرتاب کرد. پس جبرئیل کنار جمره اول،به زیر زمین رفت و از جمره دوم در مقابل ابراهیم نمایان شد. ابراهیم با هفت سنگ دیگر او را راند. پس ابلیس به زمین فرو رفت و بار دیگر ابلیس در جمره سوم فراروی ابراهیم پدیدار گردید و با هفت سنگ دیگر او را زد و او به جایگاه خویش رفت. – . قرب الاسناد: ۶۸ –

**[ترجمه]

«۱۷»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ عليه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ اسْتِلَامِ الْحَجَرِ لِمَ يُسْتَلَمُ قَالَ لِأَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عُلُوّاً كَبِيراً أَخَذَ مَوَاثِيقَ الْعِبَادِ ثُمَّ دَعَا الْحَجَرَ مِنَ الْجَنَّهِ فَأَمَرَهُ فَالْتَقَمَ الْمِيثَاقَ فَالْمُوَافِقُونَ شَاهِدُونَ بَيْعَتَهُمْ (۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر گوید: از موسی بن جعفر علیه السلام درباره سبب دست کشیدن بر حجر الاسود پرسیدم. فرمود: زیرا پس از آن که خداوند تبارک و تعالی از بندگان خویش پیمان گرفت و حجر الاسود را از بهشت فرا خواند و به آن فرمان داد، حجر الاسود میثاق و پیمان را بلعید و در خود فرو برد. پس وفاداران کسانی هستند که به بیعت خویش گواهی می دهند و نسبت به آن وفادارند. – . قرب الاسناد: ۱۰۵ –

**[ترجمه]

«۱۸»

: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ التَّرْوِيَهِ لِمَ سُمِّيَتْ تَرْوِيَهً قَالَ إِنَّهُ لَمْ يَكُنْ بِعَرَفَاتٍ مَاءٌ وَ إِنَّمَا كَانَ يُحْمَلُ الْمَاءُ مِنْ مَكَّهَ فَكَانَ يُنَادِي بَعْضُهُمْ بَعْضاً يَوْمَ التَّرْوِيَهِ حَتَّى يَحْمِلَ النَّاسُ مَا يُرَوِّيهِمْ فَسُمِّيَتِ التَّرْوِيَهَ لِذَلِكَ (۳).

**[ترجمه]قرب الإسناد: از ایشان درباره سبب نامگذاری ترویه بدین نام پرسیدم؟ فرمود: در آن زمان در عرفات آب موجود نبود و حج گزاران آب را از مکه می آوردند و همدیگر را در روز ترویه ندا می دادند تا مردم آب با خود بردارند که آنان را سیراب کنند. بدین سبب این روز ترویه نامیده شد. – . قرب الاسناد: ۱۰۵ –

**[ترجمه]

«۱۹»

: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ السَّعْیِ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ فَقَالَ جُعِلَ لِسَعْیِ إِبْرَاهِیمَ علیه السلام (۴).

**[ترجمه]قرب الإسناد: از ایشان درباره علت سعی میان صفا و مروه پرسیدم. امام در پاسخ فرمود: به خاطر سعی ابراهیم قرار داده شده است. - . قرب الاسناد: ۱۰۵ -

**[ترجمه]

«۲۰»

: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ التَّلْبِیَهِ لِمَ جُعِلَتْ قَالَ لِأَنَّ إِبْرَاهِیمَ علیه السلام حِینَ قَالَ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی وَ أَذِّنْ فِی النَّاسِ بِالْحَجِّ یَأْتُوکَ رِجالًا نَادَی فَأَسْمَعَ فَأَقْبَلَ النَّاسُ مِنْ کُلِّ وَجْهٍ یُلَبُّونَ فَلِذَلِکَ جُعِلَتِ التَّلْبِیَهُ(۵).

**[ترجمه]قرب الإسناد: ازایشان درباره سبب وجوب لبیک گفتن پرسیدم که به چه دلیل واجب شده است؟ فرمود: چون ابراهیم زمانی که خداوند متعال فرمود: «وَ أَذِّنْ فِی النَّاسِ بِالْحَجِّ یَأْتُوکَ رِجالًا» - . حج / ۲۷ - ، {درمیان

مردم برای ادای حج بانگ بر آور تا پیاده به سوی تو روی آورند.} ندا سر داد و به گوش مردم رساند و بدین سبب مردم از هر سو با سر دادن ندای لبیک روی آوردند و بدین خاطر تلبیه قرار داده شد. - . قرب الاسناد: ۱۰۵ -

**[ترجمه]

«۲۱»

: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَمْیِ الْجِمَارِ لِمَ جُعِلَ قَالَ لِأَنَّ إِبْلِیسَ کَانَ یَتَرَاءَی لِإِبْرَاهِیمَ علیه السلام فِی مَوْضِعِ الْجِمَارِ فَرَجَمَهُ إِبْرَاهِیمُ فَجَرَتْ بِهِ السُّنَّهُ(۶).

**[ترجمه]قرب الإسناد: از وی درباره سبب رمی جمره پرسیدم. در پاسخ فرمود: از آنجا که ابلیس در مکان جمرات فراروی ابراهیم نمایان شد و ابراهیم او را با پرتاب سنگ راند، سنت بر این امر جاری شد. - . قرب الاسناد: ۱۰۵ -

**[ترجمه]

«۲۲»

ع، [علل الشرائع] السِّنَانِیُّ وَ الدَّقَّاقُ وَ الْمُکَتِّبُ وَ الْوَرَّاقُ وَ الْقَطَّانُ جَمِیعاً عَنِ ابْنِ زَکَرِیَّا عَنِ ابْنِ حَبِیبٍ عَنِ ابْنِ بُهْلُولٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الْعَبْدِیِّ عَنْ سُلَیْمَانَ بْنِ مِهْرَانَ قَالَ: قُلْتُ لِجَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام کَمْ حَجَّ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله؟

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۶۸ طبع ایران.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۱۰۵.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۱۰۵.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۱۰۵.

۵- ۵. نفس المصدر ص ۱۰۵.

۶- ۶. نفس المصدر ص ۱۰۵.

قَالَ عِشْرِينَ حَجَّةً مُسْتَسِرّاً فِي كُلِّ حَجَّةٍ يَمُرُّ بِالْمَأْزِمَيْنِ (١)

فَيَنْزِلُ فَيَبُولُ فَقُلْتُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ لِمَ كَانَ يَنْزِلُ هُنَاكَ فَيَبُولُ قَالَ لِأَنَّهُ أَوَّلُ مَوْضِعٍ عُبِدَ فِيهِ الْأَصْنَامُ وَ مِنْهُ أُخِذَ الْحَجَرُ الَّذِي نُحِتَ مِنْهُ هُبَلُ الَّذِي رَمَى بِهِ عَلِيٌّ عليه السلام مِنْ ظَهْرِ الْكَعْبَةِ لَمَّا عَلَا ظَهْرَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَأَمَرَ بِدَفْنِهِ عِنْدَ بَابِ بَنِي شَيْبَةَ فَصَارَ الدُّخُولُ إِلَى الْمَسْجِدِ مِنْ بَابِ بَنِي شَيْبَةَ سُنَّةً لِأَجْلِ ذَلِكَ قَالَ سُلَيْمَانُ فَقُلْتُ فَكَيْفَ صَارَ التَّكْبِيرُ يَذْهَبُ بِالضِّغَاطِ هُنَاكَ قَالَ لِأَنَّ قَوْلَ الْعَبْدِ اللَّهُ أَكْبَرُ مَعْنَاهُ اللَّهُ أَكْبَرُ أَنْ يَكُونَ مِثْلَ الْأَصْنَامِ الْمَنْحُوتَةِ وَ الْآلِهَةِ الْمَعْبُودَةِ دُونَهُ وَ أَنَّ إِبْلِيسَ فِي شَيَاطِينِهِ يُضَيِّقُ عَلَى الْحَاجِّ مَسْلَكَهُمْ فِي ذَلِكَ الْمَوْضِعِ فَإِذَا سَمِعَ التَّكْبِيرَ طَارَ مَعَ شَيَاطِينِهِ وَ تَبِعَهُمُ الْمَلَائِكَةُ حَتَّى يَقَعُوا فِي اللُّجَّةِ الْخَضْرَاءِ فَقُلْتُ كَيْفَ صَارَ الصَّرُورَةُ يُسْتَحَبُّ لَهُ دُخُولُ الْكَعْبَةِ دُونَ مَنْ قَدْ حَجَّ فَقَالَ لِأَنَّ الصَّرُورَةَ قَاضِي فَرْضٍ مَدْعُوٌّ إِلَى حَجِّ بَيْتِ اللَّهِ فَيَجِبُ أَنْ يَدْخُلَ الْبَيْتَ الَّذِي دُعِيَ إِلَيْهِ لِيُكْرَمَ فِيهِ قُلْتُ فَكَيْفَ صَارَ الْحَلْقُ عَلَيْهِ وَاجِباً دُونَ مَنْ قَدْ حَجَّ فَقَالَ لِيَصِيرَ بِذَلِكَ مُوَسَّماً بِسِمَةِ الْآمِنِينَ أَ لَا تَسْمَعُ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرامَ إِنْ شاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُسَكُمْ وَ مُقَصِّرِينَ لا تَخافُونَ-(٢)

فَقُلْتُ كَيْفَ صَارَ وَطْءُ الْمَشْعَرِ عَلَيْهِ وَاجِباً قَالَ لِيَسْتَوْجِبَ بِذَلِكَ بُحْبُوحَةَ الْجَنَّةِ(٣).

**[ترجمه]علل الشرائع: سليمان بن مهران گويد: به امام صادق عليه السلام گفتم: رسول خدا چند بار حج گزارد؟ گفت: بيست بار. در هر سفر حجى كه از مأزمين - . مأزمين، مكانى ميان عرفه و مشعر است. -

عبور مى كرد، مخفيانه در آن جا فرود مى آمد و ادرار مى كرد. به امام گفتم: اى فرزند رسول خدا ! چرا در آن مكان فرود مى‌آمد و ادرار مى كرد؟ فرمود: زيرا آن اولين مكانى است كه در آن بتها پرستيده شدند. همچنين بت هبل را كه على عليه السلام زمانى كه بر شانه پيامبر صلى الله عليه و آله بالا آمد و آن را از پشت كعبه پايين انداخت، از سنگ اين منطقه ساخته شده است. پس دستور داد تا آن را بر دروازه بنى شيبه دفن كنند و پس از آن بدين جهت ورود به مسجد از در شيبه سنت گرديد. سليمان گفت: به امام گفتم: پس چگونه است كه گفتن تكبير در آن جا فشار را ازبين مى برد؟ امام فرمود: زيرا اين سخن بندگان كه مى گويند: «الله اكبر» بدين معناست كه خداوند بزرگتر از آن است كه چنين بتهاى تراشيده‌اى و خدايان معبودى در برابر او باشند. و ابليس همراه با شياطين خود، جايگاه حج گزاران را در آنجا سخت و تنگ مى كند؛ اما زمانى كه ابليس تكبير را مى شنود، همراه با ديگر شياطين از آن جا پرواز مى‌كند و فرشتگان آنان را دنبال مى كنند تا در گردابى سبز رنگ فرو مى روند. گفتم: به چه دليل براى كسى كه حج اول اوست، وارد شدن به كعبه مستحب است، اما براى كسى كه پيشتر حج گزارده، اين امر مستحب نيست؟ ايشان فرمود: زيرا كسى كه براى بار اول حج مى گزارد، به حج خانه خدا فراخوانده شده است. پس بايد به خانه اى وارد شود كه بدان دعوت شده تا در آنجا وى را گرامى دارند. گفتم: به چه دليل براى كسى كه حج اول اوست، تراشيدن موى سر واجب است اما براى كسى كه قبلا حج گزارده خير؟ گفت: تا بدين صورت با نشانه آمنين علامت‌گذارى شود. آيا سخن خداى سبحان را نمى شنوى كه مى فرمايد: «لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرامَ إِنْ شاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُسَكُمْ وَ مُقَصِّرِينَ لا تَخافُون» - . فتح / ٢٧ - ،{شما بدون شك با خواست خدا در حالى كه سر تراشيده و موى و ناخن كوتاه كرده ايد، با خاطرى آسوده در مسجد الحرام در خواهيد آمد.} گفتم: چرا قدم گذاشتن در مشعر بر او واجب شده است؟ فرمود: تا بدين طريق، شايسته اوج بهشت گردد. - . علل الشرائع: ۴۴۹ -

**[ترجمه]

«۲۳»

ع، [علل الشرائع]: سَأَلَ الشَّامِيُّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام كَمْ حَجَّ آدَمُ مِنْ حَجَّةٍ فَقَالَ لَهُ سَبْعِينَ حَجَّةً مَاشِياً عَلَى قَدَمَيْهِ وَ أَوَّلُ حَجَّةٍ حَجَّهَا كَانَ مَعَهُ الصُّرَدُ يَدُلُّهُ عَلَى مَوَاضِعِ الْمَاءِ(۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: فردی شامی از امیر المؤمنین علیه السلام پرسید: آدم چند بار حج گزارد؟ امام فرمود: با پای پیاده هفتاد بار به حج رفت. در اولین حج خویش پرنده ای شکاری به نام صرد با خود داشت که او را به جاهای آب و چشمه راهنمایی می کرد. - . علل الشرائع: ۵۹۴ -

**[ترجمه]

«۲۴»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] فِي عِلَلِ الْفَضْلِ عَنِ الرِّضَا علیه السلام: فَإِنْ قَالَ فَلِمَ أُمِرَ بِالْحَجِّ؟ قِيلَ لِعِلَّهِ الْوِفَادَهِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ طَلَبِ الزِّيَادَهِ وَ الْخُرُوجِ مِنْ كُلِّ مَا اقْتَرَفَ

ص: ۴۰

۱- ۱. المأزمین: موضع بین عرفه و المشعر.

۲- ۲. سوره الفتح، الآیه: ۲۷.

۳- ۳. علل الشرائع ص ۴۴۹.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۵۹۴ ضمن حدیث طویل.

الْعَبْدُ تَائِباً مِمَّا مَضَی مُسْتَأْنِفاً لِمَا یَسْتَقْبِلُ مَعَ مَا فِیهِ مِنْ إِخْرَاجِ الْأَمْوَالِ وَ تَعَبِ الْأَبْدَانِ وَ الِاشْتِغَالِ عَنِ الْأَهْلِ وَ الْوَلَدِ وَ حَظْرِ الْأَنْفُسِ عَنِ اللَّذَّاتِ شَاخِصاً فِی الْحَرِّ وَ الْبَرْدِ ثَابِتاً ذَلِکَ عَلَیْهِ دَائِماً مَعَ الْخُضُوعِ وَ الِاسْتِکَانَهِ وَ التَّذَلُّلِ مَعَ مَا فِی ذَلِکَ لِجَمِیعِ الْخَلْقِ مِنَ الْمَنَافِعِ فِی شَرْقِ الْأَرْضِ وَ غَرْبِهَا وَ مَنْ فِی الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ مِمَّنْ یَحُجُّ وَ مِمَّنْ لَا یَحُجُّ مِنْ بَیْنِ تَاجِرٍ وَ جَالِبٍ وَ بَائِعٍ وَ مُشْتَرٍ وَ کَاسِبٍ وَ مِسْکِینٍ وَ مُکَارٍ وَ فَقِیرٍ وَ قَضَاءِ حَوَائِجِ أَهْلِ الْأَطْرَافِ فِی الْمَوَاضِعِ الْمُمْکِنِ لَهُمُ الِاجْتِمَاعُ فِیهَا مَعَ مَا فِیهِ مِنَ التَّفَقُّهِ وَ نَقْلِ أَخْبَارِ الْأَئِمَّهِ علیهم السلام إِلَی کُلِّ صُقْعٍ وَ نَاحِیَهٍ کَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ فَلَوْ لا نَفَرَ مِنْ کُلِّ فِرْقَهٍ مِنْهُمْ طائِفَهٌ لِیَتَفَقَّهُوا فِی الدِّینِ وَ لِیُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذا رَجَعُوا إِلَیْهِمْ لَعَلَّهُمْ یَحْذَرُونَ (۱) وَ لِیَشْهَدُوا مَنافِعَ لَهُمْ (۲) فَإِنْ قَالَ فَلِمَ أُمِرُوا بِحَجَّهٍ وَاحِدَهٍ لَا أَکْثَرَ مِنْ ذَلِکَ قِیلَ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَضَعَ الْفَرَائِضَ عَلَی أَدْنَی الْقَوْمِ قُوَّهً کَمَا قَالَ عَزَّ وَ جَلَ فَمَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْیِ (۳) یَعْنِی شَاهً لِیَسَعَ لَهُ الْقَوِیُّ وَ الضَّعِیفُ وَ کَذَلِکَ سَائِرُ الْفَرَائِضِ إِنَّمَا وُضِعَتْ عَلَی أَدْنَی الْقَوْمِ قُوَّهً وَ کَانَ مِنْ تِلْکَ الْفَرَائِضِ الْحَجُّ الْمَفْرُوضُ وَاحِداً ثُمَّ رَغَّبَ بَعْدُ أَهْلَ الْقُوَّهِ بِقَدْرِ طَاقَتِهِمْ.

فَإِنْ قَالَ فَلِمَ أُمِرُوا بِالتَّمَتُّعِ إِلَی الْحَجِّ قِیلَ ذَلِکَ تَخْفِیفٌ مِنْ رَبِّکُمْ وَ رَحْمَهٌ لِأَنْ یَسْلَمَ النَّاسُ مِنْ إِحْرَامِهِمْ لَا یَطُولُ ذَلِکَ عَلَیْهِمْ فَیَدْخُلَ عَلَیْهِمُ الْفَسَادُ وَ لِأَنْ یَکُونَ الْحَجُّ وَ الْعُمْرَهُ وَاجِبَیْنِ جَمِیعاً فَلَا تُعَطَّلَ الْعُمْرَهُ وَ لَا تَبْطُلَ وَ لِأَنْ یَکُونَ الْحَجُّ مُفْرَداً مِنَ الْعُمْرَهِ وَ یَکُونَ بَیْنَهُمَا فَصْلٌ وَ تَمَیُّزٌ.

وَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله دَخَلَتِ الْعُمْرَهُ فِی الْحَجِّ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ وَ لَوْ لَا أَنَّهُ صلی الله علیه و آله کَانَ سَاقَ الْهَدْیَ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ أَنْ یَحِلَّ حَتَّی یَبْلُغَ الْهَدْیُ مَحِلَّهُ لَفَعَلَ کَمَا أَمَرَ النَّاسَ وَ لِذَلِکَ قَالَ لَوِ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِی مَا اسْتَدْبَرْتُ لَفَعَلْتُ کَمَا أَمَرْتُهُمْ وَ لَکِنِّی سُقْتُ الْهَدْیَ وَ لَیْسَ لِسَائِقِ الْهَدْیِ أَنْ یَحِلَّ حَتَّی یَبْلُغَ الْهَدْیُ مَحِلَّهُ فَقَامَ إِلَیْهِ رَجُلٌ فَقَالَ:

۱- ۱. سوره التوبه، الآیه: ۱۲۲.

۲- ۲. سوره الحجّ، الآیه: ۲۸.

۳- ۳. سوره البقره، الآیه: ۱۹۶.

يَا رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله نَخْرُجُ حُجَّاجاً وَ رُءُوسُنَا تَقْطُرُ مِنْ مَاءِ الْجَنَابَهِ فَقَالَ إِنَّکَ لَنْ تُؤْمِنَ بِهَا أَبَداً.

فَإِنْ قَالَ قَائِلٌ فَلِمَ جُعِلَ وَقْتُهَا عَشْرَ ذِی الْحِجَّهِ قِیلَ لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَی أَحَبَّ أَنْ یُعْبَدَ بِهَذِهِ الْعِبَادَهِ فِی أَیَّامِ التَّشْرِیقِ فَکَانَ أَوَّلُ مَا حَجَّتْ إِلَیْهِ الْمَلَائِکَهُ وَ طَافَتْ بِهِ فِی هَذَا الْوَقْتِ فَجَعَلَهُ سُنَّهً وَ وَقْتاً إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ فَأَمَّا النَّبِیُّونَ آدَمُ وَ نُوحٌ وَ إِبْرَاهِیمُ وَ عِیسَی وَ مُوسَی وَ مُحَمَّدٌ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ وَ غَیْرُهُمْ مِنَ الْأَنْبِیَاءِ إِنَّمَا حَجُّوا فِی هَذَا الْوَقْتِ فَجُعِلَتْ سُنَّهً فِی أَوْلَادِهِمْ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ فَإِنْ قَالَ فَلِمَ أُمِرُوا بِالْإِحْرَامِ قِیلَ لِأَنْ یَخْشَعُوا قَبْلَ دُخُولِ حَرَمِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَمْنِهِ وَ لِئَلَّا یَلْهُوا وَ یَشْتَغِلُوا بِشَیْ ءٍ مِنْ أَمْرِ الدُّنْیَا وَ زِینَتِهَا وَ لَذَّتِهَا وَ یَکُونُوا جَادِّینَ فِیمَا فِیهِ قَاصِدِینَ نَحْوَهُ مُقْبِلِینَ عَلَیْهِ بِکُلِّیَّتِهِمْ مَعَ مَا فِیهِ مِنَ التَّعْظِیمِ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لِنَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله وَ التَّذَلُّلِ لِأَنْفُسِهِمْ عِنْدَ قَصْدِهِمْ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ وِفَادَتِهِمْ إِلَیْهِ رَاجِینَ ثَوَابَهُ رَاهِبِینَ مِنْ عِقَابِهِ مَاضِینَ نَحْوَهُ مُقْبِلِینَ إِلَیْهِ بِالذُّلِّ وَ الِاسْتِکَانَهِ وَ الْخُضُوعِ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَ (۱).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: امام رضا علیه السلام فرمود: اگر کسی بگوید، چرا مردم به حج گزاردن امر شده‌اند؟ گفته می... شود: سبب آن، میهمانی خداوند سبحان، افزایش روزی، آمرزش تمامی گناهان مرتکب شده و نیز این که حج، توبه بنده نسبت به گناهان گذشته‌اش است و از آن پس، عمل را از سر گیرد. همچنان که در حج، استخراج - خرج کردن دارایی - اموال، به زحمت و خستگی افکندن بدن و فارغ شدن از خانواده و فرزند، بازداشتن بدن ها از لذت‌ها و بیرون آمدن در گرما، سرما، و این که در این کار دائمی و پایدار باشد، با خضوع و فروتنی و ذلت در پیشگاه او و نیز برای بندگان از جانب خداوند سبحان منافعی است در شرق و غرب زمین و کسانی که در دریا و خشکی‌اند، چه حج گزاران و چه غیر حج‌گزاران از جمله تاجر، بازرگان، فروشنده، خریدار، کاسب و تهیدست و کرایه دهنده و فقیر. همچنین در رفتن به سفر حج، امکان برآورده ساختن نیازهای اهالی اطراف و در مکان هایی که در آنها امکان گرد آمدن وجود دارد، موجود است. افزون بر آنچه که از آگاهی در امور دین و نقل اخبار مربوط به پیشوایان و ائمه در هر منطقه و ناحیه آن موجود است، همچنان که خداوند سبحان در این خصوص می فرماید: «فَلَوْ لا نَفَرَ مِنْ کُلِّ فِرْقَهٍ مِنْهُمْ طائِفَهٌ لِیَتَفَقَّهُوا فِی الدِّینِ وَ لِیُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذا رَجَعُوا إِلَیْهِمْ لَعَلَّهُمْ یَحْذَرُونَ» - . توبه/۱۲۲ [۱] -

{پس چرا از هر فرقه ای از آنان دسته ای کوچ نمی کنند تا [دسته ای بمانند] و در دین آگاهی پیدا کنند و قوم خود را زمانی که به سوی آنان باز گشتند بیم دهند؛ باشد که آنان از کیفر الهی بترسند.}، «وَ لِیَشْهَدُوا مَنافِعَ لَهُم» - ۲. حج / ۲۸ - {و برای این که منافع خویش را شاهد باشند}.

پس اگر بگویند: چرا مردم تنها به یک بار رفتن به سفر حج فرمان داده شده اند؟ در پاسخ آن گفته شده است: زیرا خداوند عزّ و جلّ وظایف و واجبات را بر تنگدست‌ترین بندگان خود واجب کرده، چنان که می‌فرماید: «فما استیسر من الهدی» - ۱۹۶ ۳. بقره / - ، {آن چه از قربانی میسر است قربانی کند.} یعنی گوسفندی، تا قوی و ضعیف توان قربانی کردن آن را داشته باشند و همچنین باقی فرائض و واجبات را در حد ضعیف‌ترین مردم واجب کرده که یکی از آنها حج است و سپس توانمندان را به اندازه توانشان به آن تشویق کرده است.

اگر گفته شود: چرا مردم به گزاردن حج تمتع مأمور شده اند؟ گفته می شود: آن به خاطر رحمت خدا و آسان گیری او و کاستن از گناهان است تا بندگان در احرام خویش سالم و بی گناه بمانند و این امر بر آنان طولانی نگردد تا دچار گناه و فساد

شوند.و برای این که حج و عمره دو واجب باشند و عمره تعطیل نشود و باطل نگردد و برای این که حج، منفرد از عمره باشد و از یکدیگر جدا بوده و تمیز داده شوند. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: عمره نیز تا روز قیامت جزو حج محسوب شده و اگر رسول خدا صلی الله علیه و آله قربانی را نمی برد و بر او جایز نبود که از احرام در آید تا این که قربانی به قربانگاه خود برسد، رسول خدا قطعا آن کار را انجام می‌داد، چنان که به مردم فرمان انجام آن را داد. و بدین سبب فرمود: اگر من این امر را از پیشتر می دانستم، همان کاری را می کردم که به ایشان دستور دادم، اما من قربانی همراه خود آورده‌ام وبرای کسی که قربانی آورده، روا نیست که از احرام در آید مگر این که قربانی به محل خود برسد. سپس مردی پرسید: ای رسول خدا! آیا از احرام خارج شویم در حالی که از موهای ما آب جنابت می‌چکد؟! پیامبر فرمود: اما تو هرگز به آن ایمان نخواهی آورد. پس اگر شخصی بگوید: چرا زمان آن را دهم ذی حجه قرار داده‌اند؟ در پاسخ گفته شده: زیرا برای خداوند سبحان خوشایند بود تا در ایام تشریق این گونه عبادت شود و اولین باری را که فرشتگان حج گزاردند و به گرد این خانه طواف کردند، همین زمان بود. پس تا روز قیامت، آن را سنت و زمان معینی قرار داد. اما سایر پیامبران چون آدم، نوح، ابراهیم، عیسی، موسی و محمد و دیگر پیامبران، در این زمان بود که حج گزاردند و این امر تا روز قیامت در میان فرزندانشان به شکل سنت گردید. پس اگر بگویند: چرا حج گزاران مأمور شده‌اند که احرام ببندند؟ در پاسخ گفته شده: بدین علت که قبل از ورود به حرم خداوند عزوجل و امنیت او، فروتن و خاضع شوند و به هیچ یک از کارهای دنیا و زینت و لذت آن سرگرم نشوند و در هر آن چه قصد آن کرده‌اند، جدیت داشته باشند و با همه وجودشان به سویش روی آورند، اضافه بر این که در احرام، تعظیم خدای عز و جل و پیامبرش و تواضع و فروتنی برای خودشان است، آنگاه که قصد وارد شدن بر او می کنند، در حالی که به ثواب و پاداش الهی امیدوار، از عذابش ترسان و همراه با ذلت، فروتنی و تواضع به سوی او روی می‌آورند. - . عیون أخبار الرضا علیه السلام۲: ۱۲۱- ۱۱۹ -

**[ترجمه]

أقول

فی کتاب العلل بعد قوله و یکون بینهما فصل و تمیز هکذا

وَ أَنْ لَا یَکُونَ الطَّوَافُ بِالْبَیْتِ مَحْظُوراً لِأَنَّ الْمُحْرِمَ إِذَا طَافَ بِالْبَیْتِ قَدْ أَحَلَّ إِلَّا لِعِلَّهٍ فَلَوْ لَا التَّمَتُّعُ لَمْ یَکُنْ لِلْحَاجِّ أَنْ یَطُوفَ لِأَنَّهُ إِنْ طَافَ أَحَلَّ وَ فَسَدَ إِحْرَامُهُ یَخْرُجُ مِنْهُ قَبْلَ أَدَاءِ الْحَجِّ وَ لِأَنْ یَجِبَ عَلَی النَّاسِ الْهَدْیُ وَ الْکَفَّارَهُ فَیَذْبَحُونَ وَ یَنْحَرُونَ وَ یَتَقَرَّبُونَ إِلَی اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ فَلَا تَبْطُلَ هِرَاقَهُ الدِّمَاءِ وَ الصَّدَقَهُ عَلَی الْمِسْکِینِ فَإِنْ قِیلَ فَلِمَ جُعِلَ وَقْتُهَا عَشْرَ ذِی الْحِجَّهِ وَ لَمْ یُقَدَّمْ وَ لَمْ یُؤَخَّرْ.

و ساق الحدیث إلی آخره قریبا مما مر(۲).

**[ترجمه]در کتاب علل الشرائع پس از این سخن «میان آن دو تفاوت و جدایی باشد» آمده است: و این که طواف به گرد کعبه ممنوع نباشد، زیرا اگر محرم پیرامون خانه طواف کند، از احرام در آمده است مگر این که علتی داشته باشد؛ پس اگر حج تمتع نمی‌بود، حج گزار نمی‌توانست که طواف کند؛ زیرا اگر طواف می کرد از احرام در می‌آمد و احرامش باطل می... گشت و قبل از ادای حج از آن بیرون می آمد. و برای این که قربانی کردن و کفاره بر بندگان واجب شود، پس ذبح می کنند

و سر می‌برند و به خداوند تقرب می‌جویند؛ تا اینکه ریختن خون و صدقه بر مسکین از بین نرود. اگر گفته شود: چرا زمان آن را دهم ذی حجه قرار داده اند و هرگز این تاریخ را به جلو و عقب نبرده‌اند...این حدیث تا انتهای آن تقریبا به همان شکلی که شرح آن گذشت، روایت شده است. - . علل الشرائع: ۲۷۴ - ۲۷۳ -

**[ترجمه]

«۲۵»

ص، [قصص الأنبياء عليهم السلام] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: لَمَّا أَفَاضَ آدَمُ عليه السلام مِنْ عَرَفَاتٍ تَلَقَّتْهُ الْمَلَائِكَهُ فَقَالُوا لَهُ بُرَّ حَجُّکَ يَا آدَمُ أَمَا إِنَّا قَدْ حَجَجْنَا هَذَا الْبَيْتَ قَبْلَکَ بِأَلْفَیْ عَامٍ.

ص: ۴۲

۱- ۱. عيون أخبار الرضا عليه السلام ج ۲ ص ۱۱۹- ۱۲۱.

۲- ۲. علل الشرائع ص ۲۷۳- ۲۷۴.

**[ترجمه]قصص الأنبياء: امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که آدم از عرفات بیرون رفت، فرشتگان با او دیدار کردند و به وی گفتند: ای آدم! حجت پذیرفته و مقبول باد، ما دو هزار سال قبل از تو بر این خانه حج گزاردیم.

**[ترجمه]

«۲۶»

ص، [قصص الأنبياء عليهم السلام] بِالْإِسْنَادِ عَنِ الصَّدُوقِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحْرِزٍ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: إِنَّ آدَمَ عليه السلام نَزَلَ بِالْهِنْدِ فَبَنَى اللَّهُ تَعَالَى لَهُ الْبَيْتَ وَ أَمَرَهُ أَنْ يَأْتِيَهُ فَيَطُوفَ بِهِ أُسْبُوعاً فَيَأْتِيَ مِنًى وَ عَرَفَاتٍ وَ يَقْضِيَ مَنَاسِكَهُ كَمَا أَمَرَ اللَّهُ ثُمَّ خَطَا مِنَ الْهِنْدِ فَكَانَ مَوْضِعَ قَدَمَيْهِ حَيْثُ خَطَا عُمْرَانٌ وَ مَا بَيْنَ الْقَدَمِ وَ الْقَدَمِ صَحَارٍ لَيْسَ فِيهَا شَيْ ءٌ ثُمَّ جَاءَ إِلَى الْبَيْتِ فَطَافَ بِهِ أُسْبُوعاً وَ قَضَى مَنَاسِكَهُ فَقَضَاهَا كَمَا أَمَرَهُ اللَّهُ فَتَقَبَّلَ اللَّهُ مِنْهُ تَوْبَتَهُ وَ غَفَرَ لَهُ فَقَالَ آدَمُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ يَا رَبِّ وَ لِذُرِّيَّتِي مِنْ بَعْدُ فَقَالَ نَعَمْ مَنْ آمَنَ بِي وَ بِرُسُلِي.

**[ترجمه]قصص الأنبياء: امام باقر علیه السلام فرمود: پس از آن که آدم در هند فرود آمد، خداوند خانه‌ای برایش بنا نهاد و به وی فرمان داد که هفت بار به گرد آن طواف کند و سپس به منی و عرفات بیاید و اعمال خویش را بدان شکل که خداوند به او امر کرده بود، انجام دهد. سپس از هند گام برداشت و جایگاه قدمهایش همان جایی است که عمران بر آن پا گذاشت و میان این گام و آن گام، بیابانی بی آب و علف است. سپس به سمت کعبه آمد و هفت دور گرد آن طواف کرد و آداب حج را انجام داد. پس آن گونه که خداوند وی را فرمان داده بود عمل کرد و خداوند توبه وی را پذیرفت و او را آمرزید. سپس آدم عرض کرد: پروردگارا! آیا فرزندان من را هم خواهی بخشید؟ خداوند فرمود: آری، هر کس را که به من و پیامبران من ایمان آورد.

**[ترجمه]

«۲۷»

ص، [قصص الأنبياء عليهم السلام] بِالْإِسْنَادِ إِلَى الصَّدُوقِ عَنِ ابْنِ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: أَتَى آدَمُ هَذَا الْبَيْتَ أَلْفَ أَتْيَةٍ عَلَى قَدَمَيْنِ مِنْهَا سَبْعُمِائَةِ حَجَّةٍ وَ ثَلَاثُمِائَةِ عُمْرَةٍ.

**[ترجمه]قصص الأنبياء: امام باقر علیه السلام فرمود: آدم هزار بار با پاهایش به این خانه آمد و از هزار بار، هفتصد بار حج و سیصد بار عمره گزارد.

**[ترجمه]

«۲۸»

ص، [قصـص الأنبياء عليهم السـلام] مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَـى وَ رَوَاهُ لِی عَنِ الْعَبَّاسِ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: حَرَّمَ اللَّهُ الْمَسْجِدَ لِعِلَّهِ الْكَعْبَهِ وَ حَرَّمَ الْحَرَمَ لِعِلَّهِ الْمَسْجِدِ وَ وَجَبَ الْإِحْرَامُ لِعِلَّهِ الْحَرَمِ.

**[ترجمه]قصـص الأنبيـاء: خداونـد مسـجد را به سـبب كعبه و حرم را به علت مسـجد حرام قرار داد و احرام را به خـاطر حرم واجب كرد .

**[ترجمه]

«۲۹»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام قَالَ: قُلْتُ لِمَ جُعِلَ اسْتِلَامُ الْحَجَرِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ حَيْثُ أَخَذَ مِيثَاقَ بَنِی آدَمَ دَعَا الْحَجَرَ مِنَ الْجَنَّهِ فَأَمَرَهُ بِالْتِقَامِ الْمِيثَاقِ فَالْتَقَمَهُ فَهُوَ يَشْهَدُ لِمَنْ وَافَاهُ بِالْحَقِّ قُلْتُ فَلِمَ جُعِلَ السَّعْیُ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ قَالَ لِأَنَّ إِبْلِيسَ تَرَاءَى لِإِبْرَاهِيمَ علیه السلام فِی الْوَادِی فَسَعَى إِبْرَاهِيمُ مِنْ عِنْدِهِ كَرَاهَهَ أَنْ يُكَلِّمَهُ وَ كَانَتْ مَنَازِلَ الشَّيْطَانِ قُلْتُ فَلِمَ جُعِلَ التَّلْبِيَهُ قَالَ لِأَنَّ اللَّهَ قَالَ لِإِبْرَاهِيمَ وَ أَذِّنْ فِی النَّاسِ بِالْحَجِ -(۱) فَصَعِدَ إِبْرَاهِيمُ عَلَى تَلٍّ فَنَادَى وَ أَسْمَعَ فَأُجِيبَ مِنْ كُلِّ وَجْهٍ قُلْتُ فَلِمَ سُمِّيَتِ التَّرْوِيَهُ تَرْوِيَهً قَالَ لِأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ بِعَرَفَاتٍ مَاءٌ وَ إِنَّمَا كَانُوا يَحْمِلُونَ الْمَاءَ مِنْ مَكَّهَ فَكَانَ يُنَادِی بَعْضُهُمْ تَرَوَّيْتُمْ فَسُمِّیَ يَوْمَ التَّرْوِيَهِ(۲).

۱- ۱. سوره الحجّ، الآیه: ۲۷.

۲- ۲. المحاسن ص ۳۳۰.

**[ترجمه]المحاسن: عبد الکریم حلبی گوید: به امام صادق علیه السلام گفتم: چرا باید بر حجر الاسود دست کشید؟ امام فرمود: هنگامی که خداوند از بنی آدم عهد و پیمان گرفت، حجر الاسود را از بهشت فرا خواند و به آن فرمان داد که میثاق را ببلعد. پس حجر الاسود آن را بلعید و این سنگ برای کسی که نسبت به عهد و پیمان وفادار باشد، به وفاداری گواهی می دهد. به امام گفتم: چرا باید میان صفا و مروه سعی کرد؟ امام فرمود: زیرا ابلیس در آن وادی فراروی ابراهیم نمایان شد، پس ابراهیم به سبب کراهت از سخن گفتن با وی، سعی کرد و آنجا جایگاه شیطان بود. گفتم: به چه علت باید در حج لبیک گفت؟ امام فرمود: زیرا زمانی که خداوند به ابراهیم فرمود: «وَ أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِ» - . حج / ۲۷ - {درمیان

مردم برای ادای حج بانگ بر آور.} ابراهیم بر فراز تپه ای رفت و ندا داد و از هر سو پاسخ شنید. به امام گفتم: چرا ترویه را بدین اسم نامگذاری کرده اند؟ امام فرمود: زیرا در آن زمان آب نبود و حج گزاران آب را از مکه با خود حمل می کردند و برخی همدیگر را صدا می زدند: آیا با خود آب برداشتید؟ بدین جهت این روز ترویه نامیده شد. - . المحاسن: ۳۳۰ -

**[ترجمه]

«۳۰»

سر، [السرائر] الْبَزَنْطِيُّ: مِثْلَهُ (۱).

**[ترجمه]السرائر: بزنطی این حدیث را به همین شکل نقل کرده است. - . السرائر: ۴۸۰ -

**[ترجمه]

«۳۱»

سن، [المحاسن] مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ جَابِرٍ وَ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ أَبِي الدَّيْلَمِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: اللَّهُ اصْطَفَى آدَمَ وَ نُوحاً وَ هَبَطَتْ حَوَّاءُ عَلَى الْمَرْوَةِ وَ إِنَّمَا سُمِّيَتِ الْمَرْوَةَ لِأَنَّ الْمَرْأَةَ هَبَطَتْ عَلَيْهَا فَقُطِعَ لِلْجَبَلِ اسْمٌ مِنِ اسْمِ الْمَرْأَةِ وَ سُمِّيَ النِّسَاءَ لِأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لِآدَمَ أُنْسٌ غَيْرُ حَوَّاءَ وَ سُمِّيَ الْمُعَرَّفُ لِأَنَّ آدَمَ اعْتَرَفَ عَلَيْهِ بِذَنْبِهِ وَ سُمِّيَتْ جَمْعٌ لِأَنَّ آدَمَ علیه السلام جَمَعَ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ الْمَغْرِبِ وَ الْعِشَاءِ وَ سُمِّيَ الْأَبْطَحُ لِأَنَّ آدَمَ علیه السلام أُمِرَ أَنْ يَنْبَطِحَ فِي بَطْحَاءِ جَمْعٍ فَانْبَطَحَ حَتَّى انْفَجَرَ الصُّبْحُ ثُمَّ أُمِرَ أَنْ يَصْعَدَ جَبَلَ جَمْعٍ وَ أُمِرَ إِذَا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ أَنْ يَعْتَرِفَ بِذَنْبِهِ فَفَعَلَ ذَلِكَ آدَمُ علیه السلام وَ إِنَّمَا جَعَلَهُ اعْتِرَافاً لِيَكُونَ سُنَّةً فِي وُلْدِهِ فَقَرَّبَ قُرْبَاناً وَ أَرْسَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى نَاراً مِنَ السَّمَاءِ فَقَبَضَتْ قُرْبَانَ آدَمَ علیه السلام (۲).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند آدم و نوح را برگزید و حواء را بر مروه فرود آورد. مروه را تنها بدین سبب به این اسم نامیده اند که زنی بر آن فرود آمد؛ بنابراین نام این کوه از نام زن برگرفته شده است و آن را نساء نامیده‌اند، از این رو که آدم مونسی جز حواء نداشت و همچنین معرف نامیده شده، بدین سبب که آدم در آن به گناهان خویش اقرار کرد و جمع (مشعر) نامیده شده، چون آدم بین دو نماز مغرب و عشاء جمع کرد و ابطح نامیده شده، بدین جهت

که آدم مأمور شد که تا طلوع صبح در بطحاء جمع دراز بکشد. سپس به آدم دستور داده شد که از کوه جمع بالا رود و با طلوع خورشید به گناه خویش اعتراف کند و آدم این کار را کرد و آن را اقرار به گناه قرار داد تا در میان فرزندانش سنّت شود. پس از آن قربانی کرد و خداوند از آسمان به سوی او آتشی فرو فرستاد و قربانی آدم را گرفت. - . المحاسن: ۳۳۶ -

**[ترجمه]

«۳۲»

سن، [المحاسن] عَنْ فَضَالَهَ وَ صَفْوَانَ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سُمِّیَتِ التَّرْوِیَهُ لِأَنَّ جَبْرَئِیلَ علیه السلام أَتَی إِبْرَاهِیمَ علیه السلام یَوْمَ التَّرْوِیَهِ فَقَالَ یَا إِبْرَاهِیمُ ارْتَوِ مِنَ الْمَاءِ لَکَ وَ لِأَهْلِکَ وَ لَمْ یَکُنْ بَیْنَ مَکَّهَ وَ عَرَفَاتٍ مَاءٌ ثُمَّ مَضَی بِهِ إِلَی الْمَوْقِفِ فَقَالَ اعْتَرِفْ وَ اعْرِفْ مَنَاسِکَکَ فَلِذَلِکَ سُمِّیَتْ عَرَفَهَ ثُمَّ قَالَ لَهُ ازْدَلِفْ إِلَی الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ فَسُمِّیَتِ الْمُزْدَلِفَهَ(۳).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: بدین سبب ترویه را بدین نام نامیده اند که جبرئیل در چنین روزی نزد ابراهیم آمد و گفت: ای ابراهیم ! برای خود و خانواده ات آب بردار و در آن زمان میان مکه و عرفات آب نبود. پس از آن جبرئیل ابراهیم را به محل وقوف عرفات برد و خطاب به وی گفت: به گناهانت اقرار کن و آیین عبادات خود را بشناس. بدین سبب آن موقف عرفات نامیده شد. سپس به او گفت: به مشعر الحرام نزدیک شو. بدین علت آنجا مزدلفه نامیده شد. - . المحاسن: ۳۶۶ -

**[ترجمه]

«۳۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرَارَهَ قَالَ: سُئِلَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام عَنِ الْبَیْتِ أَ کَانَ یُحَجُّ إِلَیْهِ قَبْلَ أَنْ یُبْعَثَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله قَالَ نَعَمْ لَا یَعْلَمُونَ أَنَّ النَّاسَ قَدْ کَانُوا یَحُجُّونَ وَ نُخْبِرُکُمْ أَنَّ آدَمَ وَ نُوحاً وَ سُلَیْمَانَ قَدْ حَجُّوا الْبَیْتَ بِالْجِنِّ وَ الْإِنْسِ وَ الطَّیْرِ وَ لَقَدْ حَجَّهُ مُوسَی عَلَی جَمَلٍ أَحْمَرَ یَقُولُ لَبَّیْکَ لَبَّیْکَ فَإِنَّهُ کَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَی إِنَّ أَوَّلَ بَیْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِی بِبَکَّهَ مُبارَکاً وَ هُدیً لِلْعالَمِینَ (۴).

۱- ۱. السرائر لابن إدریس الحلی ص ۴۸۰.

۲- ۲. المحاسن ص ۳۳۶.

۳- ۳. المحاسن ص ۳۳۶.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۸۶ و الآیه فی سوره آل عمران: ۹۶.

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: از امام باقر علیه السلام پرسیدند که آیا قبل از مبعوث شدن رسول خدا صلی الله علیه و آله به پیامبری، به سفر حج می‌رفتند؟ امام فرمود: آری! نمی‌دانند که مردم در آن زمان به سفر حج می رفتند؟! به شما خبر می‌دهم که آدم، نوح و سلیمان همراه با جنیان و انسانها و پرندگان به حج رفتند و موسی سوار بر شتری سرخ موی حج گزارد، در حالی که لبیک لبیک می گفت. چنان که خداوند متعال فرموده: «إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِی بِبَكَّهَ مُبارَكاً وَ هُدىً لِلْعالَمِينَ» -. آل عمران / ۹۶ - {در

حقیقت نخستین خانه ای که برای عبادت مردم بنا نهاده شده، همان است که در مکه است و مبارک، و برای جهانیان مایه هدایت است.} -. تفسیر العیاشی ۱: ۱۸۶ -

**[ترجمه]

أقول

روی الکراجکی فی کنز الفوائد کثیرا من العلل عن علی بن حاتم القزوینی مما أورده فی کتاب علل الحج.

**[ترجمه]کراجکی در کتاب کنز الفوائد خویش، بسیاری از اسبابی را که در کتاب علل الحج برشمرده، روایت کرده است .

**[ترجمه]

«۳۴»

وَ قَالَ رُوِیَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: مَا مِنْ بُقْعَهٍ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنَ الْمَسْعَى لِأَنَّهُ يَذِلُّ فِيهِ كُلُّ جَبَّارٍ(۱).

**[ترجمه]کنز الفوائد: امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ مکانی نزد خداوند دوست داشتنی تر از مسعی نیست، زیرا در آن هر ستمگر و گردنکشی خوار و ذلیل می گردد. -. کنز الفوائد: ۲۶۶ -

**[ترجمه]

«۳۵»

نَهْجُ الْبَلَاغَهِ، فِی الْخُطْبَهِ الْقَاصِعَهِ: وَ كُلَّمَا كَانَتِ الْبَلْوَى وَ الِاخْتِبَارُ أَعْظَمَ كَانَتِ الْمَثُوبَهُ وَ الْجَزَاءُ أَجْزَلَ أَ لَا تَرَوْنَ أَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ اخْتَبَرَ الْأَوَّلِينَ مِنْ لَدُنْ آدَمَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِلَى الْآخِرِينَ مِنْ هَذَا الْعَالَمِ بِأَحْجَارٍ لَا تَضُرُّ وَ لَا تَنْفَعُ وَ لَا تُبْصِرُ وَ لَا تَسْمَعُ فَجَعَلَهَا بَيْتَهُ الْحَرَامَ الَّذِی جَعَلَهُ اللَّهُ لِلنَّاسِ قِيَاماً ثُمَّ وَضَعَهُ بِأَوْعَرِ بِقَاعِ الْأَرْضِ حَجَراً وَ أَقَلِّ نَتَائِقِ (۲)

الدُّنْيَا مَدَراً وَ أَضْيَقِ بُطُونِ الْأَوْدِيَهِ قُطْراً بَيْنَ جِبَالٍ خَشِنَهٍ وَ رِمَالٍ دَمِثَهٍ(۳) وَ عُيُونٍ وَشِلَهٍ(۴)

وَ قُرًى مُنْقَطِعَهٍ لَا يَزْكُو بِهَا خُفٌّ وَ لَا حَافِرٌ وَ لَا ظِلْفٌ-(۵)

ثُمَّ أَمَرَ سُبْحَانَهُ آدَمَ وَ وُلْدَهُ أَنْ يَثْنُوا أَعْطَافَهُمْ نَحْوَهُ (۶) فَصَارَ مَثَابَةً لِمُنْتَجَعِ (۷) أَسْفَارِهِمْ وَ غَايَةً لِمُلْقَى رِحَالِهِمْ تَهْوِی إِلَيْهِ ثِمَارُ الْأَفْئِدَهِ مِنْ مَفَاوِزِ قِفَارٍ سَحِيقَهٍ وَ مَهَاوِی فِجَاجٍ عَمِيقَهٍ وَ جَزَائِرِ بِحَارٍ مُنْقَطِعَهٍ حَتَّى يَهُزُّوا مَنَاكِبَهُمْ

ص: ۴۵

۱- ۱. کنز الفوائد ص ۲۲۶.

۲- ۲. جمع نتیقه و هی البقاع المرتفعه، و مکّه مرتفعه بالنسبه لما انحط عنها من البلدان.

۳- ۳. الدمثه: اللینه و یصعب علیها السیر و الاستثبات منها، و تقول: دمث المکان إذا سهل و لان و منه دمث الأخلاق لمن سهل خلقه.

۴- ۴. الوشله: کفرحه قلیله الماء.

۵- ۵. الخف للجمال، و الحافر للخیل و الحمار، و الظلف للبقر و الغنم، و هو تعبیر عن الحیوان الذی لا یزکو فی تلک الأرض.

۶- ۶. ثنی عطفه إلیه مال و توجه إلیه.

۷- ۷. المنتجع: محل الفائده و مکّه صارت بفریضه الحجّ دارا للمنافع التجاریه کما هی دار لکسب المنافع الاخرویه.

ذُلُلًا يُهِلُّونَ لِلَّهِ حَوْلَهُ وَ يَرْمُلُونَ (۱) عَلَى أَقْدَامِهِمْ شُعْثاً غُبْراً لَهُ قَدْ نَبَذُوا السَّرَابِيلَ (۲)

وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَ شَوَّهُوا بِإِعْفَاءِ الشُّعُورِ مَحَاسِنَ خَلْقِهِمُ ابْتِلَاءً عَظِيماً وَ امْتِحَاناً شَدِيداً وَ اخْتِبَاراً مُبِيناً وَ تَمْحِيصاً بَلِيغاً جَعَلَهُ اللَّهُ تَعَالَى سَبَباً لِرَحْمَتِهِ وَ وُصْلَةً إِلَى جَنَّتِهِ وَ لَوْ أَرَادَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ أَنْ يَضَعَ بَيْتَهُ الْحَرَامَ وَ مَشَاعِرَ الْعِظَامِ بَيْنَ جَنَّاتٍ وَ أَنْهَارٍ وَ سَهْلٍ وَ قَرَارٍ جَمَّ الْأَشْجَارِ دَانِيَ الثِّمَارِ مُلْتَفَّ الْبُنَى (۳)

مُتَّصِلَ الْقُرَى بَيْنَ بُرَّةٍ سَمْرَاءَ(۴)

وَ رَوْضَةٍ خَضْرَاءَ وَ أَرْيَافٍ مُحْدِقَةٍ وَ عِرَاصٍ مُغْدِقَةٍ وَ زُرُوعٍ نَاضِرَةٍ وَ طُرُقٍ عَامِرَةٍ لَكَانَ قَدْ صَغُرَ قَدْرُ الْجَزَاءِ عَلَى حَسَبِ ضَعْفِ الْبَلَاءِ وَ لَوْ كَانَ الْإِسَاسُ الْمَحْمُولُ عَلَيْهَا وَ الْأَحْجَارُ الْمَرْفُوعُ بِهَا بَيْنَ زُمُرُّدَةٍ خَضْرَاءَ وَ يَاقُوتَةٍ حَمْرَاءَ وَ نُورٍ وَ ضِيَاءٍ لَخَفَّفَ ذَلِکَ مُصَارَعَةَ الشَّكِّ فِي الصُّدُورِ وَ لَوَضَعَ مُجَاهَدَةَ إِبْلِيسَ عَنِ الْقُلُوبِ وَ لَنَفَى مُعْتَلَجَ (۵) الرَّيْبِ مِنَ النَّاسِ وَ لَكِنَّ اللَّهَ يَخْتَبِرُ عِبَادَهُ بِأَنْوَاعِ الشَّدَائِدِ وَ يَتَعَبَّدُهُمْ بِأَلْوَانِ الْمَجَاهِدِ وَ يَبْتَلِيهِمْ بِضُرُوبِ الْمَكَارِهِ إِخْرَاجاً لِلتَّكَبُّرِ مِنْ قُلُوبِهِمْ وَ إِسْكَاناً لِلتَّذَلُّلِ فِي نُفُوسِهِمْ وَ لِيَجْعَلَ ذَلِکَ أَبْوَاباً فُتُحاً(۶)

إِلَى فَضْلِهِ وَ أَسْبَاباً ذُلُلًا لِعَفْوِهِ (۷).

**[ترجمه]نهج البلاغه: هر مقدار مشكلات و آزمايش‌ها بزرگتر باشد، ثواب و پاداش نيز بزرگتر خواهد بود. آيا نمى بينيد كه خداوند سبحان، پيشينيان را، از زمان آدم تا آخرين آنان، در اين جهان با سنگهايى بى سود و زيان، كه نه ديدن و نه توانى براى شنيدن دارند بيازمود و خانه مقدّس خود را از آنها ساخته و براى خويش برگزيد، و آن را پايگاه استوارى و رمز پايدارى قرار داد. و آن را در سنگلاخ‌ترين مكان‌ها و بى گياه‌ترين زمين‌ها و كم فاصله‌ترين دره‌ها و در ميان كوههايى سخت و شنهايى نرم و چشمه هايى كم آب و روستاهايى پراكنده قرار داد، كه نه شتر و نه اسب و نه گاو و گوسفند در آنجا رشد نكند و به حضرت آدمو فرزندانش فرمان داد تا به آن خانه روى آورند. و دلهاى خود را به سوى آن روان سازند. پس، آن خانه، سرايى براى ره آورد سفرها و باراندار كاروانها شد، از پهن‌دشتهاى خشك و تفتيده و بى آب و سبزه، و از شيب درّه هاى ژرف و جزيره هاى درياها كه از هم جدا و گسسته است، ميوه هاى دلهاى شيفته به شوق ديدار آنجا، بدان سو فرو افتد تا از روى خوارى شانه هايشان را بلرزانند، تا پيرامون آن خانه لا اله إلاّ اللّه گويان طواف كنند، و غبارآلوده و ژوليده موى، شتابان گام زنند، و جامه ها را از تن خود در آورده و به سويى نهاده و با رها نمودن موى خويش، زيبايى خدا داده را زشت جلوه گر سازند، و بدينسان در امتحانى سخت و آزمايشى سترگ و پالايشى آشكار و عيان و رسا، فرمانبرداران را از نافرمايان جدا سازد. خداوند سبحان، آن را وسيله رحمت خود و گذرگاهى براى رسيدن به بهشت برين خويش ساخته است. و اگر حرم خود و عبادتگاههاى بزرگ خويش را در باغستانها و جويبارها، و پهن‌دشت راهوار و زمينى نرم و هموار با درختان انبوه و بسيار و ميوهايى در دسترس، با ساختمانهايى پيرامونش به هم پيوسته، و روستاهايى تنگاتنگ هم، در ميان كشتزارهايى از برترين گندمزارها و مرغزارى سرسبز و زمينهايى پر از گياه و زيبا، و كشتگاههايى سبز و شاداب با چشم اندازى خيره كننده، در كنار گذرگاههاى آباد مى ساخت، در اين صورت، پاداش حج گزاران بر اساس كمى و كاستى امتحان، اندك و كم مى نمود. و اگر بنياد و شالوده آن - كه بر آن خانه و كعبه استوار است - همه از زمرّدى سبز و ياقوت سرخ فام، و نور و روشنى ساخته مى شد، از راه يافتن شك و ترديد در سينه ها مى‌كاست و تلاش و كوشش شيطان، براى رخنه در جان انسان را به

کناری می نهاد، و دغدغه و تردید از میان مردم رخت بر می بست. امّا خداوند بندگانش را به هرگونه امتحانی آزمایش می کند، و به شیوه های گوناگون به عبودیت و بندگی خویش فرا می خواند، و با همه گونه سختیها و دشواریها می آزماید، تا خودپسندی را از دلهایشان بزداید و بندگی و فروتنی را در جانهایشان جایگزین نموده بنشاند، تا اینها همه، درهای گشوده ای به سوی بخشش و کرامت او شوند، و زمینه همواری برای عفو و آمرزش او گردد. -. نهج البلاغه ۲: ۱۷۰ — ۱۷۳ -

**[ترجمه]

أقول

قد مر بتمامه مشروحا فی کتاب النبوه.

**[ترجمه]این حدیث به طور کامل و تمام در کتاب نبوت بیان گردید.

**[ترجمه]

«۳۶»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّينَا عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: فِی قَوْلِ اللَّهِ وَ إِذْ قالَ رَبُّکَ لِلْمَلائِکَهِ إِنِّی جاعِلٌ فِی الْأَرْضِ خَلِیفَهً قالُوا أَ تَجْعَلُ

ص: ۴۶

۱- ۱. الرمل: بالتحریک ضرب من السیر فوق المشی و دون الجری و هو الهروله.

۲- ۲. السرابیل: الثیاب واحدها سربال بکسر السین المهمله فسکون الراء.

۳- ۳. ملتف البنی: کثیر العمران.

۴- ۴. البره: الحنطه و السمراء أجودها.

۵- ۵. الاعتلاج الالتطام و منه اعتلجت الامواج إذا التطمت، و المراد زال تلاطم الریب و الشک من صدور الناس.

۶- ۶. فتحا و ذللا بضمتین، و الأولی بمعنی مفتوحه واسعه، و الثانیه مذلله میسره.

۷- ۷. نهج البلاغه- محمّد عبده ج ۲ ص ۱۷۰- ۱۷۳.

فِيها مَنْ يُفْسِدُ فِيها وَ يَسْفِكُ الدِّماءَ وَ نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَ نُقَدِّسُ لَكَ قالَ إِنِّي أَعْلَمُ ما لا تَعْلَمُونَ-(۱)

قَالَ كَانَ فِي قَوْلِهِمْ هَذَا مِنَّةٌ مِنْهُمْ عَلَى اللَّهِ بِعِبَادَتِهِمْ وَ إِنَّمَا قَالَ ذَلِكَ بَعْضُ الْمَلَائِكَةِ لِمَا عَرَفُوا مِنْ حَالِ مَنْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مِنَ الْجِنِّ قَبْلَ آدَمَ فَأَعْرَضَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَ خَلَقَ آدَمَ وَ عَلَّمَهُ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ قَالَ لِلْمَلَائِكَةِ أَنْبِئُونِي بِأَسْماءِ هؤُلاءِ إِنْ كُنْتُمْ صادِقِينَ قالُوا سُبْحانَكَ لا عِلْمَ لَنا إِلَّا ما عَلَّمْتَنا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ قالَ يا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ (۲) قَالَ لَهُمْ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا فَقَالُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَ هُمْ سُجُودٌ مَا كُنَّا نَظُنُّ أَنَّ اللَّهَ يَخْلُقُ خَلْقاً أَكْرَمَ عَلَيْهِ مِنَّا وَ نَحْنُ جِيرَانُهُ وَ أَقْرَبُ الْخَلْقِ إِلَيْهِ فَلَمَّا رَفَعُوا رُءُوسَهُمْ قَالَ اللَّهُ إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ أَعْلَمُ ما تُبْدُونَ وَ ما كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ-(۳) يَعْنِي مَا أَبْدَوْهُ بِقَوْلِهِمْ أَ تَجْعَلُ فِيها مَنْ يُفْسِدُ فِيها وَ يَسْفِكُ الدِّماءَ وَ نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَ نُقَدِّسُ لَكَ-(۴) وَ مَا كَتَمُوهُ فَقَالُوا فِي أَنْفُسِهِمْ مَا ظَنَنَّا أَنَّ اللَّهَ يَخْلُقُ خَلْقاً أَكْرَمَ عَلَيْهِ مِنَّا فَعَلِمُوا أَنَّهُمْ قَدْ وَقَعُوا فِي الْخَطِيئَةِ فَلَاذُوا بِالْعَرْشِ وَ طَافُوا حَوْلَهُ يَسْتَرْضُونَ رَبَّهُمْ فَرَضِيَ عَنْهُمْ وَ أَمَرَ اللَّهُ الْمَلَائِكَةَ أَنْ تَبْنِيَ فِي الْأَرْضِ بَيْتاً لِيَطُوفَ بِهِ مَنْ أَصَابَ ذَنْباً مِنْ وُلْدِ آدَمَ كَمَا طَافَتِ الْمَلَائِكَةُ بِعَرْشِهِ فَيَرْضَى عَنْهُمْ كَمَا رَضِيَ عَنْ مَلَائِكَتِهِ فَبَنَوْا مَكَانَ الْبَيْتِ بَيْتاً رُفِعَ زَمَنَ الطُّوفَانِ فَهُوَ فِي السَّمَاءِ الرَّابِعَةِ يَلِجُهُ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ وَ لَا يَعُودُونَ إِلَيْهِ أَبَداً وَ عَلَى أَسَاسِهِ وَضَعَ إِبْرَاهِيمُ عليه السلام بِنَاءَ الْبَيْتِ فَلَمَّا أَصَابَ آدَمُ الْخَطِيئَةَ وَ أَهْبَطَهُ اللَّهُ إِلَى الْأَرْضِ أَتَى إِلَى الْبَيْتِ وَ طَافَ بِهِ كَمَا رَأَى الْمَلَائِكَةَ طَافَتْ عِنْدَ الْعَرْشِ سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ ثُمَّ وَقَفَ عِنْدَ الْمُسْتَجَارِ فَنَادَى رَبِّ اغْفِرْ لِي فَنُودِيَ يَا آدَمُ قَدْ غَفَرْتُ لَكَ قَالَ يَا رَبِّ وَ لِذُرِّيَّتِي فَنُودِيَ يَا آدَمُ مَنْ بَاءَ بِذَنْبِهِ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ حَيْثُ بُؤْتَ

۱- ۱. سوره البقره، الآیه: ۳۰.

۲- ۲. سوره البقره، الآیه: ۲۲- ۲۳.

۳- ۳. سوره البقره، الآیه: ۳۳.

۴- ۴. سوره البقره، الآیه: ۳۰.

أَنْتَ بِذَنْبِکَ هَاهُنَا غُفِرَ لَهُ (۱).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام محمد باقر علیه السلام درباره این آیه که خداوند فرمود: «وَ إِذْ قالَ رَبُّکَ لِلْمَلائِکَهِ إِنِّی جاعِلٌ فِی الْأَرْضِ خَلِیفَهً قالُوا أَ تَجْعَلُ فِیها مَنْ یُفْسِدُ فِیها وَ یَسْفِکُ الدِّماءَ وَ نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِکَ وَ نُقَدِّسُ لَکَ قالَ إِنِّی أَعْلَمُ ما لا تَعْلَمُونَ» - . بقره / ۳۰ - {چون

پروردگار تو به فرشتگان گفت: من در زمین جانشینی خواهم گماشت فرشتگان گفتند: آیا در آن کسی را می گماری که در آن فساد انگیزد و خونها بریزد؟ و حال آن که ما با ستایش تو تو را تنزیه می کنیم و به تقدیست می پردازیم، فرمود: من چیزی می دانم که شما نمی دانید.} فرمود: فرشتگان با این گفته خویش به خاطر پرستیدن خدا بر او منت گذاشتند، و این سخن را برخی از فرشتگان که از حال جنیانی که قبل از آدم بودند، آگاه بودند، گفتند. پس از این گفته فرشتگان، خداوند از آن ها روی گردان شد و آدم را آفرید و به وی تمامی نامها را یاد داد و پس از آن به فرشتگان گفت: «أَنْبِئُونِی بِأَسْماءِ هؤُلاءِ إِنْ کُنْتُمْ صادِقِینَ قالُوا سُبْحانَکَ لا عِلْمَ لَنا إِلَّا ما عَلَّمْتَنا إِنَّکَ أَنْتَ الْعَلِیمُ الْحَکِیمُ قالَ یا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُم» - . بقره / ۳۱-۳۳ - {اگر

راست می گویید از اسامی این ها به من خبر دهید. فرشتگان گفتند: منزهی تو! ما را جز آن چه خود به ما آموخته ای هیچ دانشی نیست؛ تویی دانای حکیم. سپس فرمود:ای آدم، ایشان را از اسامی آنان خبر ده. و چون آدم ایشان را از اسمائشان خبر داد.} خداوند به فرشتگان گفت: برای آدم سجده کنید. پس آنان در حالی که سجده کرده بودند با خویشتن گفتند: گمان نمی کردیم که خداوند آفریده ای گرامی‌تر از ما بیافریند، در حالی که ما همسایه و نزدیکترین آفریده ها نسبت به او بودیم. سپس زمانی که سر خویش را بلند کردند خداوند خطاب به آنان فرمود: «إِنِّی أَعْلَمُ غَیْبَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ أَعْلَمُ ما تُبْدُونَ وَ ما کُنْتُمْ تَکْتُمُون» - . بقره / ۳۳ - {من نهفته آسمان ها و زمین را می دانم و آنچه را آشکار می کنید و آنچه را پنهان می داشتید می‌دانم.} یعنی آنچه را که با این گفته خویش آشکار کردند:{آیا در آن کسی را می گماری که در آن فساد انگیزد و خونها بریزد و حال آن که ما با ستایش تو، تو را تنزیه می کنیم و به تقدیست می پردازیم.} و آنچه را که فرشتگان در خود پنهان ساخته بودند این بود که با خود گفتند: هرگز گمان نمی بردیم که خدا برتر از ما بیافریند، اما سپس دانستند که در اشتباه افتاده اند، بنابراین به عرش خدا پناه بردند و پیرامون آن به طواف پرداختند تا بدین طریق رضایت پروردگار خویش را جلب کنند و خدا از آنها خشنود و راضی گردید و به فرشتگان فرمان داد که در زمین خانه‌ای بنا نهند تا هر یک از فرزندان آدم که مرتکب گناه شد، به دور آن طواف کند بدان سان که فرشتگان به گرد عرش الهی طواف می کردند تا خداوند از این طریق آنان را ببخشاید و از آن ها خشنود شود، همچنان که از فرشتگان خشنود گردید. پس جایگاه کعبه را به شکل خانه‌ای بنا نهادند که زمان طوفان بالا برده شد. پس آن در آسمان چهارم است که هر روز هفتاد هزار فرشته وارد آن می شوند و دیگر هرگز به سوی آن باز نمی گردند و ابراهیم بر همین بنا، کعبه را بنیان نهاد. زمانی که آدم دچار خطا شد و خداوند او را بر زمین فرود آورد، آدم به کعبه آمد و به گرد آن طواف کرد،همچنان که در آنجا دید، فرشتگان به گرد عرش هفت دور طواف کردند. سپس در کنار مستجار ایستاد و ندا داد: پروردگارا! گناهانم را بر من ببخش. پس از آن ندا آمد که ای آدم، بر تو بخشودم. آدم گفت: پروردگار من، آیا فرزندانم را نیز بخشیدی؟ ندا آمد که ای آدم! هر یک از اولاد و فرزندانت که همچون تو گناهان خویش را بدین جا آورد، آمرزیده می شود. - . دعائم الاسلام: ۱: ۲۹۱ -

**[ترجمه]

«۳۷»

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: أَوْحَى اللَّهُ إِلَى إِبْرَاهِيمَ علیه السلام أَنْ ابْنِ لِي بَيْتاً فِي الْأَرْضِ تَعْبُدُنِي فِيهِ فَضَاقَ بِهِ ذَرْعاً فَبَعَثَ اللَّهُ عَلَيْهِ السَّكِينَةَ وَ هِيَ رِيحٌ لَهَا رَأْسَانِ يَتْبَعُ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ فَدَارَتْ عَلَى أُسِّ الْبَيْتِ الَّذِي بَنَتْهُ الْمَلَائِكَةُ فَوَضَعَ إِبْرَاهِيمُ الْبِنَاءَ عَلَى كُلِّ شَيْ ءٍ اسْتَقَرَّتْ عَلَيْهِ السَّكِينَةُ وَ كَانَ إِبْرَاهِيمُ علیه السلام يَبْنِي وَ إِسْمَاعِيلُ يُنَاوِلُهُ الْحِجَارَةَ وَ يَرْفَعُ الْقَوَاعِدَ فَلَمَّا صَارَ إِلَى مَكَانِ الرُّكْنِ الْأَسْوَدِ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِإِسْمَاعِيلَ علیه السلام أَعْطِنِي حَجَراً لِهَذَا الْمَوْضِعِ فَلَمْ يَجِدْهُ قَالَ اذْهَبْ فَاطْلُبْهُ فَذَهَبَ لِيَأْتِيَهُ بِهِ فَأَتَاهُ جَبْرَئِيلُ علیه السلام بِالْحَجَرِ الْأَسْوَدِ فَجَاءَ إِسْمَاعِيلُ وَ قَدْ وَضَعَهُ مَوْضِعَهُ فَقَالَ مَنْ جَاءَكَ بِهَذَا فَقَالَ مَنْ لَمْ يَتَّكِلْ عَلَى بِنَائِكَ فَمَكَثَ الْبَيْتَ حِيناً فَانْهَدَمَ فَبَنَتْهُ الْعَمَالِقَةُ ثُمَّ مَكَثَ حِيناً فَانْهَدَمَ فَبَنَتْهُ جُرْهُمٌ ثُمَّ انْهَدَمَ فَبَنَتْهُ قُرَيْشٌ وَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَوْمَئِذٍ غُلَامٌ قَدْ نَشَأَ عَلَى الطَّهَارَةِ وَ أَخْلَاقِ الْأَنْبِيَاءِ فَكَانُوا يَدْعُونَهُ الْأَمِينَ فَلَمَّا انْتَهَوْا إِلَى مَوْضِعِ الْحَجَرِ أَرَادَ كُلُّ بَطْنٍ مِنْ قُرَيْشٍ أَنْ يَلِيَ رَفْعَهُ وَ وَضْعَهُ مَوْضِعَهُ فَاخْتَلَفُوا فِي ذَلِكَ ثُمَّ اتَّفَقُوا عَلَى أَنْ يُحَكِّمُوا فِي ذَلِكَ أَوَّلَ مَنْ يَطْلُعُ عَلَيْهِمْ وَ كَانَ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالُوا هَذَا الْأَمِينُ قَدْ طَلَعَ وَ أَخْبَرُوهُ بِالْخَبَرِ فَانْتَزَعَ صلی الله علیه و آله إِزَارَهُ وَ دَعَا بِثَوْبٍ فَوَضَعَ الْحَجَرَ فِيهِ فَقَالَ يَأْخُذُ مِنْ كُلِّ بَطْنٍ مِنْ قُرَيْشٍ رَجُلٌ بِحَاشِيَةِ الثَّوْبِ فَارْفَعُوهُ مَعاً فَأَعْجَبَهُمْ مَا حَكَمَ بِهِ وَ أَرْضَاهُمْ وَ فَعَلُوا حَتَّى إِذَا صَارَ إِلَى مَوْضِعِهِ وَضَعَهُ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله (۲).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام علی علیه السلام فرمود: خداوند به ابراهیم وحی کرد که برایم در زمین خانه‌ای بنا کن که مرا در آن عبادت کنی. ابراهیم از اجرای این فرمان درماند. پس از آن خداوند آرامش را بر ابراهیم فرود آورد و آن بادی بود که دو سر داشت که یکی از آنها دیگری را دنبال می کرد. آن باد بر پایه و ارکان کعبه ای که فرشتگان بنا نهاده بودند چرخید. سپس ابراهیم آن را بر هر چیزی بنا نهاد که آرامش در آن استقرار یافته بود. ابراهیم بنا می‌کرد و اسماعیل به دست وی سنگ می‌داد و پایه ها و ستون کعبه را می افراشت. زمانی که ابراهیم به جایگاه حجرالاسود رسید به اسماعیل گفت: برای ساختن اینجا سنگی به من ده، اما اسماعیل چیزی نیافت. ابراهیم به او گفت: برو و سنگی پیدا کن. اسماعیل رفت تا برایش سنگی بیاورد. سپس جبرئیل برای ابراهیم حجر الاسود را آورد.اسماعیل آمد در حالی که ابراهیم علیه السلام سنگ را در جایگاه آن گذاشته بود. اسماعیل خطاب به ابراهیم گفت: چه کسی برایت این سنگ را آورد؟ ابراهیم گفت: همان کسی که به بنای تو اکتفا نکرد؟ کعبه مدت زمانی اندک بدین شکل باقی ماند و سپس از بین رفت؛ پس عمالقه آن را بنا کردند. پس از آن برای مدت زمانی باقی بود و سپس منهدم شد. پس جُرهم آن را بنا کردند، سپس منهدم شد و قریش آن را بنا نهاد که در آن روز رسول خدا جوانی پاک بود که بر پایه اخلاق وارسته انبیاء بزرگ شده بود و به وی امین می گفتند. زمانی که به حجر الاسود رسیدند، هر یک از تیره ای از قبیله قریش خواستار آن شد که آن را بالا برد و در جایگاهش قرار دهد. در این باره دچار اختلاف شدند؛ سپس به توافق رسیدند که اولین شخصی که بدان جا وارد شود، میان آنان داوری کند و آن شخص رسول خدا صلی الله علیه و آله بود. سپس گفتند: او امین است که آمده است، او را نسبت به این امر آگاه سازید. پیامبر جامه خویش را از تن به در آورد و درخواست کرد که به او پارچه ای دهند. سپس سنگ را میان آن نهاد و فرمود: هر یک از آنان گوشه... ای از پارچه را بگیرند و با هم بلند کنند. پس از آن، تمامی آن اشخاص از داوری پیامبر خوشshان آمد و این امر آنان را راضی و خشنود ساخت و چنان کردند تا این که سنگ در جایش قرار گرفت، و رسول خدا صلی الله علیه و آله آن را در آنجا

قرار داد. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۳ -

**[ترجمه]

«۳۸»

قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام: وَ الْحَجَرُ كَالْمِيثَاقِ وَ اسْتِلَامُهُ كَالْبَيْعَهِ وَ كَانَ إِذَا اسْتَلَمَهُ قَالَ اللَّهُمَّ أَمَانَتِی أَدَّيْتُهَا وَ مِيثَاقِی تَعَاهَدْتُهُ لِيَشْهَدَ لِی عِنْدَكَ بِالْبَلَاغِ وَ نَظَرَ علیه السلام إِلَى نَاسٍ يَطُوفُونَ وَ يَنْصَرِفُونَ فَقَالَ وَ اللَّهِ لَقَدْ أُمِرُوا مَعَ هَذَا بِغَيْرِهِ قِيلَ وَ مَا أُمِرُوا بِهِ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ أُمِرُوا إِذَا فَرَغُوا مِنْ طَوَافِهِمْ أَنْ يَعْرِضُوا عَلَيْنَا أَنْفُسَهُمْ (۳).

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۹۱ بتفاوت يسير.

۲- ۲. المصدر السابق ج ۱ ص ۲۹۲.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۲۹۳.

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام محمد باقر علیه السلام فرمود: حجر الاسود همچون میثاق، و دست کشیدن به آن همچون بیعت است و زمانی که به آن دست می کشید، می گفت: خدایا! من امانتم را ادا کردم و به پیمانم پایبند ماندم، تا نزد تو گواهی داده شود که من به عهدم وفادار بودم. سپس آن حضرت علیه السلام به مردم نگاه کرد که طواف می کردند و باز می گشتند و فرمود: به خدا قسم! علاوه بر این امر، آنان به چیز دیگری نیز فرمان داده شده اند. گفتند: ای فرزند رسول خدا! به چه مأمور شده اند؟ فرمود: مأمور شده اند، زمانی که از طواف خویش فارغ شوند، خودشان را به ما عرضه کنند. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۳ -

**[ترجمه]

«۳۹»

وَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: مَا سَبِیلٌ مِنْ سَبِیلِ اللَّهِ أَفْضَلَ مِنَ الْحَجِّ إِلَّا رَجُلٌ یَخْرُجُ بِسَیْفِهِ فَیُجَاهِدُ فِی سَبِیلِ اللَّهِ حَتَّی یُسْتَشْهَدَ(۱).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام جعفر صادق علیه السلام فرمود: هیچ یک از راه های خداوند برابر با حج نیست، مگر شخصی که با شمشیرش در راه خدا جهاد می کند تا آن که به مقام شهادت نائل گردد. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۳ -

**[ترجمه]

«۴۰»

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّ رَجُلًا سَأَلَهُ فَقَالَ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَنَا رَجُلٌ مُوسِرٌ وَ قَدْ حَجَجْتُ حَجَّهَ الْإِسْلَامِ وَ قَدْ سَمِعْتُ مَا فِی التَّطَوُّعِ بِالْحَجِّ مِنَ الرَّغَائِبِ فَهَلْ لِی إِنْ تَصَدَّقْتُ بِمِثْلِ نَفَقَهِ الْحَجِّ أَوْ أَكْثَرَ مِنْهَا ثَوَابُ الْحَجِّ فَنَظَرَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِلَی أَبِی قُبَیْسٍ وَ قَالَ لَوْ تَصَدَّقْتَ بِمِثْلِ هَذَا ذَهَباً وَ فِضَّهً مَا أَدْرَكْتَ ثَوَابَ الْحَج (۲).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: شخصی از امام صادق علیه السلام پرسید: ای فرزند رسول خدا! من فردی ثروتمندم و حج واجب را گزارده ام و شنیده ام که رفتن به سفر حج استحبابی چقدر ثواب و پاداش دارد؛ اما اگر من به میزان هزینه سفر حج یا بیش از آن صدقه دهم، برابر با ثواب رفتن به سفر حج می شود؟ امام نگاهی به کوه ابو قبیس انداخت و فرمود: اگر به میزان این کوه طلا و نقره صدقه دهی، به ثواب حج نمی رسی. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۴ -

**[ترجمه]

«۴۱»

وَ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: مَنْ طَافَ بِهَذَا الْبَیْتِ أُسْبُوعاً وَ أَحْسَنَ صَلَاهَ رَكْعَتَیْهِ غُفِرَ لَهُ (۳).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر کس به گرد کعبه هفت دور طواف کند و دو رکعت نماز آن را به خوبی به جا آورد، آمرزیده شده است. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۳ -

**[ترجمه]

«۴۲»

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمَّا حَجَّ حَجَّةَ الْوَدَاعِ وَقَفَ بِعَرَفَةَ وَ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ بِوَجْهِهِ وَ قَالَ مَرْحَباً بِوَفْدِ اللَّهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ الَّذِينَ إِنْ سَأَلُوا أُعْطُوا وَ تُخْلَفُ نَفَقَاتُهُمْ وَ يُجْعَلُ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ بِكُلِّ دِرْهَمٍ أَلْفٌ مِنَ الْحَسَنَاتِ ثُمَّ قَالَ أَيُّهَا النَّاسُ أَ لَا أُبَشِّرُكُمْ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِنَّهُ إِذَا كَانَتْ هَذِهِ الْعَشِيَّةُ بَاهَى اللَّهُ بِأَهْلِ هَذَا الْمَوْقِفِ الْمَلَائِكَةَ فَيَقُولُ يَا مَلَائِكَتِي انْظُرُوا إِلَى عِبَادِي وَ إِمَائِي أَتَوْنِي مِنْ أَطْرَافِ الْأَرْضِ شُعْثاً غُبْراً هَلْ تَعْلَمُونَ مَا يَسْأَلُونَ فَيَقُولُونَ وَ مَا يَسْأَلُونَ فَيَقُولُونَ رَبَّنَا يَسْأَلُونَكَ الْمَغْفِرَةَ فَيَقُولُ أُشْهِدُكُمْ أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ فَانْصَرِفُوا مِنْ مَوْقِفِهِمْ مَغْفُوراً لَهُمْ مَا سَلَفَ (۴).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: از امام علی علیه السلام نقل کرده‌اند: زمانی که رسول خدا صلی الله علیه وآله حجه الوداع خویش را گزارد، در عرفات ایستاد و رو به مردم کرد و سه بار فرمود: به کسانی که به میهمانی خداوند آمده‌اند خوش آمد می گویم، کسانی که اگر از خدا چیزی بخواهند بدانها می بخشد و هزینه آنان را برایشان برجای می گذارد و در آخرت در ازای هر درهم، هزار حسنه برایشان قرار می‌دهد. سپس فرمود: ای مردم! آیا می‌خواهید به شما مژده بدهم؟ آنان گفتند: آری ای رسول خدا! ایشان فرمود: وقتی شب شود - در غروب روز عرفه - خداوند به خاطر اعمال اهل این موقف - عرفه - بر فرشتگان می بالد و می فرماید: ای فرشتگانم! به بندگان و کنیزانم بنگرید. از سراسر اطراف و کرانه های زمین، ژولیده و غبار آلود به نزد من آمده‌اند .

آیا می‌دانید این بندگان چه می‌خواهند؟ فرشتگان می گویند؟ پروردگارا! از تو آمرزش می‌خواهند. خداوند می‌فرماید: شما را گواه می گیرم که گناهان آنان را آمرزیدم، سپس آنان از جایگاهی که در آن ایستاده بودند باز می گردند، در حالی که گناهان گذشته ایشان آمرزیده شده است. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۳ -

**[ترجمه]

«۴۳»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا أَنَّهُ قَالَ: ضَمَانُ الْحَاجِّ الْمُؤْمِنِ عَلَى اللَّهِ إِنْ مَاتَ فِي سَفَرِهِ أَدْخَلَهُ الْجَنَّةَ وَ إِنْ رَدَّهُ إِلَى أَهْلِهِ لَمْ يُكْتَبْ عَلَيْهِ ذَنْبٌ بَعْدَ وُصُولِهِ إِلَى مَنْزِلِهِ بِسَبْعِينَ لَيْلَةً(۵).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام جعفر صادق علیه السلام فرمود: ضمانت حج گزار مؤمن بر عهده خداست، اگر در سفر از دنیا رود، خداوند وی را وارد بهشت می کند و اگر او را به سوی خانواده اش باز گرداند، پس از رسیدن وی به منزلش، تا هفتاد شب برایش گناهی نمی‌نویسد. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۴ -

**[ترجمه]

«۴۴»

وَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الْحَاجُّ ثَلَاثَةٌ أَفْضَلُهُمْ نَصِیباً رَجُلٌ قَدْ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَ مَا تَأَخَّرَ وَ الَّذِی

ص: ۴۹

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۹۳.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۹۳.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۹۳.

۴- ۴. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۹۳.

۵- ۵. المصدر السابق ج ۱ ص ۲۹۴.

يَلِيهِ رَجُلٌ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَ يَسْتَأْنِفُ الْعَمَلَ وَ الثَّالِثُ وَ هُوَ أَقَلُّهُمْ حَظّاً رَجُلٌ حُفِظَ فِي أَهْلِهِ وَ مَالِهِ (۱).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام محمد باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: حج گزاران سه دسته‌اند: بیشترین نصیب سفر حج برای کسی خواهد بود که گناهان گذشته و آینده‌اش آمرزیده شود. پس از آن شخصی است که گناهان پیشینش بخشوده شود و عمل از سر گیرد. سومین شخص که از سهم کمتری برخوردار است، کسی است که خانواده و مالش حفظ شوند. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۴ -

**[ترجمه]

«۴۵»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: الْحَاجُّ ثَلَاثَةُ أَثْلَاثٍ فَثُلُثٌ يُعْتَقُونَ مِنَ النَّارِ لَا يَرْجِعُ اللَّهُ فِي عِتْقِهِمْ وَ ثُلُثٌ يَسْتَأْنِفُونَ الْعَمَلَ وَ قَدْ غُفِرَتْ لَهُمْ ذُنُوبُهُمُ الْمَاضِيَةُ وَ ثُلُثٌ تُخْلَفُ عَلَيْهِمْ نَفَقَاتُهُمْ وَ يُعَافَوْنَ فِي أَنْفُسِهِمْ وَ أَهَالِيهِمْ (۲).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: حجاج سه گونه‌اند: یک سوم از آنان از آتش آزاد می‌شوند که خداوند از آزادی‌شان باز نمی گردد. یک سوم آنان عمل خویش را از سر می گیرند، در حالی که گناهان گذشته آن ها را آمرزیده شده؛ و گروه آخر، مخارج آنان جایگزین می‌شودو خود و خانواده‌شان سالم می‌مانند. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۶ -

**[ترجمه]

«۴۶»

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: الْعُمْرَةُ إِلَى الْعُمْرَةِ كَفَّارَةُ مَا بَيْنَهُمَا وَ الْحَجَّةُ الْمُتَقَبَّلَةُ ثَوَابُهَا الْجَنَّةُ وَ مِنَ الذُّنُوبِ لَا تُغْفَرُ إِلَّا بِعَرَفَاتٍ (۳).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام علی علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: از عمره تا عمره، کفاره گناهان بین آن دو است و حج مقبول پاداشش بهشت است و برخی از گناهان تنها با رفتن به عرفات آمرزیده می شود. - [۱]. دعائم الاسلام ۱: ۲۹۴ -

**[ترجمه]

«۴۷»

وَ عَنْهُ: أَنَّهُ نَظَرَ إِلَى قِطَارِ جِمَالٍ لِلْحَجِيجِ فَقَالَ لَا تَرْفَعُ خُفّاً إِلَّا كُتِبَتْ لَهُمْ حَسَنَةٌ وَ لَا تَضَعُ خُفّاً إِلَّا مُحِيَتْ عَنْهُمْ سَيِّئَةٌ وَ إِذَا قَضَوْا مَنَاسِكَهُمْ قِيلَ لَهُمْ بَنَيْتُمْ بِنَاءً فَلَا تَهْدِمُوهُ وَ كُفِيتُمْ مَا مَضَى فَأَحْسِنُوا فِيمَا تَسْتَقْبِلُونَ (۴).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: و زمانی که به کاروان شتران حج گزاران می نگریست فرمود:هیچ گامی را بر نمی‌دارند مگر این که برایشان حسنه‌ای نوشته می شود و هیچ گامی فرو نمی گزارند مگر این که گناهی از ایشان محو می گردد و هنگامی که اعمال و آداب حج خویش را به جا آورند به آنان گفته می شود: بنائی را بنا نهادید، پس آن را ویران نکنید و در آنچه انجام دادید کفایت شدید، پس آنچه را در پیش رو دارید، به نیکی انجام دهید. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۴ -

**[ترجمه]

«۴۸»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: لَمَّا أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَى إِبْرَاهِيمَ علیه السلام أَنْ طَهِّرا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَ الْعاكِفِينَ وَ الرُّكَّعِ السُّجُودِ أَهْبَطَ إِلَى الْكَعْبَةِ مِائَةً وَ سَبْعِينَ رَحْمَةً فَجَعَلَ مِنْهَا سِتِّينَ لِلطَّائِفِينَ وَ خَمْسِينَ لِلْعَاكِفِينَ وَ أَرْبَعِينَ لِلْمُصَلِّينَ وَ عِشْرِينَ لِلنَّاظِرِينَ (۵).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام جعفر صادق علیه السلام فرمود: زمانی که خداوند عز و جل به ابراهیم علیه السلام وحی نمود که: «أَنْ طَهِّرا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَ الْعاكِفِينَ وَ الرُّكَّعِ السُّجُود» - . بقره / ۱۲۵ -

{خانه مرا برای طواف کنندگان و معتکفان و رکوع و سجود کنندگان پاکیزه کنید.} بر کعبه صد و هفتاد رحمت فرود آورد؛ شصت تای آن را برای طواف کنندگان، پنجاه رحمت را برای معتکفان، چهل تای آن را برای نمازگزاران و بیست تای آن را برای نگاه کنندگان قرار داد. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۴ -

**[ترجمه]

«۴۹»

وَ عَنْ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: مَنْ أَرَادَ دُنْيَا وَ آخِرَةً فَلْيَؤُمَّ هَذَا الْبَيْتَ مَا أَتَاهُ عَبْدٌ فَسَأَلَ اللَّهَ دُنْيَا إِلَّا أَعْطَاهُ مِنْهَا أَوْ سَأَلَهُ آخِرَةً إِلَّا ادَّخَرَ لَهُ مِنْهَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلَيْكُمْ بِالْحَجِّ وَ الْعُمْرَةِ فَتَابِعُوا بَيْنَهُمَا فَإِنَّهُمَا يَغْسِلَانِ الذُّنُوبَ كَمَا يَغْسِلُ الْمَاءُ الدَّرَنَ وَ يَنْفِيَانِ الْفَقْرَ كَمَا يَنْفِي النَّارُ خَبَثَ الْحَدِيدِ(۶).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام علی علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که خواهان دنیا است، پس باید قصد این خانه کند؛ هرگز بنده ای نزد وی نیامد و چیزی از اموال دنیا و آخرت نخواست مگر آن که خداوند به او بخشید، یا برای آخرت خواست و خداوند برایش در آخرت ذخیره نمود. ای مردم! بر شما باد به سفر حج و عمره رفتن. پیوسته حج و عمره بگزارید، چرا که این دو گناهان را می شویند آن چنان که آب چرک را می‌شوید، و فقر را دور می‌سازند، بدان سان که آتش زنگار آهن را می برد. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۴ -

**[ترجمه]

الدُّرُّ الْمَنْثُورُ، لِلسَّيُوطِيِّ نَقْلًا مِنْ تَارِيخِ الْخَطِيبِ (۷)

عَنْ يَحْيَى بْنِ أَكْثَمَ: أَنَّهُ قَالَ فِي مَجْلِسِ الْوَاثِقِ مَنْ حَلَقَ رَأْسَ آدَمَ حِينَ حَجَّ فَتَعَايَا(۸) الْفُقَهَاءُ عَنِ

۱- ۱. المصدر السابق ج ۱ ص ۲۹۴ و الآیه فی الأخیر فی سوره البقره ۱۲۵.

۲- ۲. المصدر السابق ج ۱ ص ۲۹۴ و الآیه فی الأخیر فی سوره البقره ۱۲۵.

۳- ۳. المصدر السابق ج ۱ ص ۲۹۴ و الآیه فی الأخیر فی سوره البقره ۱۲۵.

۴- ۴. المصدر السابق ج ۱ ص ۲۹۴ و الآیه فی الأخیر فی سوره البقره ۱۲۵.

۵- ۵. المصدر السابق ج ۱ ص ۲۹۴ و الآیه فی الأخیر فی سوره البقره ۱۲۵.

۶- ۶. المصدر السابق ج ۱ ص ۲۹۴ و الآیه فی الأخیر فی سوره البقره ۱۲۵.

۷- ۷. تاریخ بغداد ج ۱۲ ص ۵۶.

۸- ۸. تعایا الفقهاء: أعیاهم بیان الحکم فبان عجزهم فلم یمکنهم الاهتداء لوجه الصواب فی الجواب.

الْجَوَابِ فَقَالَ الْوَاثِقُ أَنَا أُحْضِرُ مَنْ يُنَبِّئُكُمْ بِالْخَبَرِ فَبَعَثَ إِلَى عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عليهم السلام فَسَأَلَهُ فَقَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أُمِرَ جَبْرَئِيلُ أَنْ يُنْزِلَ يَاقُوتَةً مِنَ الْجَنَّةِ فَهَبَطَ بِهَا فَمَسَحَ بِهَا رَأْسَ آدَمَ فَتَنَاثَرَ الشَّعْرُ مِنْهُ فَحَيْثُ بَلَغَ نُورُهَا صَارَ حَرَماً.

(۱)

**[ترجمه]درّ المنثور: از تاریخ خطیب از یحیی بن اکثم نقل کرده است که در مجلس واثق گفت: وقتی آدم حج گزارد، چه کسی موی سر او را تراشید؟ فقیهان از دادن پاسخ درماندند. واثق گفت: من شخصی را می‌آورم که پاسخ شما را بدهد. سپس به دنبال امام هادی علیه السلام فرستاد. از امام در این باره پرسید. امام فرمود: پدرم از جدم از پدرش از جدش علیهم السلام نقل کرد که رسول خدا فرمود: جبرئیل مأمور شد که یاقوتی از بهشت پایین آورد. پس آن را از بهشت فرود آورد و به وسیله آن بر سر آدم دست کشید و موی آدم از سرش

فرو ریخت. پس تا آن جا که نور آن رسید، حرم شد. - . درّ المنثور ۱: ۵۶ -

**[ترجمه]

باب ۵ الكعبه و كيفيه بنائها و فضلها

الآيات

البقره: وَ إِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثابَةً لِلنَّاسِ وَ أَمْناً وَ اتَّخِذُوا مِنْ مَقامِ إِبْراهِيمَ مُصَلًّى وَ عَهِدْنا إِلى إِبْراهِيمَ وَ إِسْماعِيلَ أَنْ طَهِّرا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَ الْعاكِفِينَ وَ الرُّكَّعِ السُّجُودِ(۲)

و قال تعالى: وَ إِذْ يَرْفَعُ إِبْراهِيمُ الْقَواعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَ إِسْماعِيلُ رَبَّنا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ رَبَّنا وَ اجْعَلْنا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِنا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَ أَرِنا مَناسِكَنا وَ تُبْ عَلَيْنا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ (۳)

آل عمران: إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبارَكاً وَ هُدىً لِلْعالَمِينَ فِيهِ آياتٌ بَيِّناتٌ مَقامُ إِبْراهِيمَ وَ مَنْ دَخَلَهُ كانَ آمِناً(۴)

المائده: جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرامَ قِياماً لِلنَّاسِ وَ الشَّهْرَ الْحَرامَ وَ الْهَدْيَ وَ الْقَلائِدَ ذلِكَ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ ما فِي السَّماواتِ وَ ما فِي الْأَرْضِ وَ أَنَّ اللَّهَ بِكُلِ

۱- ۱. الدّر المنثور للسيوطى ج ۱ ص ۵۶ و فيه الحديث عن عليّ بن محمّد بن جعفر ابن عليّ بن موسى الكاظم مع ان المصدر المنقول عنه- تاريخ بغداد- على بن محمّد بن على ابن موسى إلخ و هو الامام الهادى عليه السلام .

۲- ۲. سوره البقره: الآيه ۱۲۵.

۳- ۳. سوره البقره، الآیه: ۱۲۷.

۴- ۴. سوره آل عمران، الآیه: ۹۶.

شَیْ ءٍ عَلِیمٌ (۱)

الحج: وَ إِذْ بَوَّأْنا لِإِبْراهِیمَ مَکانَ الْبَیْتِ أَنْ لا تُشْرِکْ بِی شَیْئاً وَ طَهِّرْ بَیْتِیَ لِلطَّائِفِینَ وَ الْقائِمِینَ وَ الرُّکَّعِ السُّجُودِ(۲)

الفیل: أَ لَمْ تَرَ کَیْفَ فَعَلَ رَبُّکَ بِأَصْحابِ الْفِیلِ أَ لَمْ یَجْعَلْ کَیْدَهُمْ فِی تَضْلِیلٍ وَ أَرْسَلَ عَلَیْهِمْ طَیْراً أَبابِیلَ تَرْمِیهِمْ بِحِجارَةٍ مِنْ سِجِّیلٍ فَجَعَلَهُمْ کَعَصْفٍ مَأْکُولٍ (۳)

القریش: لِإِیلافِ قُرَیْشٍ إِیلافِهِمْ رِحْلَهَ الشِّتاءِ وَ الصَّیْفِ فَلْیَعْبُدُوا رَبَّ هذَا الْبَیْتِ الَّذِی أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَ آمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ (۴).

lt;meta info="- وَ إِذْ جَعَلْنَا الْبَیْتَ مَثابَةً لِلنَّاسِ وَ أَمْناً وَ اتَّخِذُوا مِنْ مَقامِ إِبْراهِیمَ مُصَلًّی وَ عَهِدْنا إِلی إِبْراهِیمَ وَ إِسْماعِیلَ أَنْ طَهِّرا بَیْتِیَ لِلطَّائِفِینَ وَ الْعاکِفِینَ وَ الرُّکَّعِ السُّجُود - . بقره / ۱۲۵ -

{و چون خـانه کعبه را برای مردم محل اجتماع و جای امنی قرار دادیم و فرمودیم: در مقام ابراهیم، نمازگاهی برای خود اختیار کنیـد و به ابراهیم و اسـماعیل فرمـان دادیم که خـانه مرا برای طواف کننـدگان و معتکفـان و رکوع و سـجود کننـدگان پاکیزه کنید.}

-

وَ إِذْ یَرْفَعُ إِبْراهِیمُ الْقَواعِدَ مِنَ الْبَیْتِ وَ إِسْماعِیلُ رَبَّنا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّکَ أَنْتَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ* رَبَّنا وَ اجْعَلْنا مُسْلِمَیْنِ لَکَ وَ مِنْ ذُرِّیَّتِنا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَکَ وَ أَرِنا مَناسِکَنا وَ تُبْ عَلَیْنا إِنَّکَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِیم - . بقره / ۱۲۷ -

{و هنگامی که ابراهیم و اسـماعیل پایه های خانه خـدا [کعبه] را بالا می بردند می گفتند: ای پروردگار ما ! از ما بپذیر که در حقیقت تو شـنوای دانایی.پروردگارا ما را تسـلیم فرمان خود قرار ده و از نسل ما امتی فرمانبردار خود پدید آر و آداب دینی ما را به ما نشان بده و بر ما ببخشای که تویی توبه پذیر مهربان.}

-

إِنَّ أَوَّلَ بَیْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِی بِبَکَّهَ مُبارَکاً وَ هُدیً لِلْعالَمِینَ فِیهِ آیاتٌ بَیِّناتٌ مَقامُ إِبْراهِیمَ وَ مَنْ دَخَلَهُ کانَ آمِنا - . آل عمران / ۹۶ -

{در حقیقت نخستین خـانه ای که برای عبـادت مردم بنا نهاده شـده همان است که در مکه است و مبارک و برای جهانیان مایه هدایت است در آن نشانه هایی روشن است از جمله مقام ابراهیم است و هر که در آن آید در امان است.}

- جَعَلَ اللَّهُ الْکَعْبَهَ الْبَیْتَ الْحَرامَ قِیاماً لِلنَّاسِ وَ الشَّهْرَ الْحَرامَ وَ الْهَدْیَ وَ الْقَلائِدَ ذلِکَ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ یَعْلَمُ ما فِی السَّماواتِ وَ ما فِی الْأَرْضِ وَ أَنَّ اللَّهَ بِکُل شَیْ ءٍ عَلِیم - .

مائده / ۹۷ -

{خداونـد زیارت کعبه بیت الله الحرام را وسـیله به پا داشـتن مصالح مردم قرار داده و ماه حرام و قربانی‌های بی نشان و قربانی... های نشاندار را نیز به همین منظور مقرر فرموده است، این جمله برای آن است تا بدانید خدا آن چه در آسمان ها و زمین است می داند و خداست که بر هر چیزی داناست.}

-

وَ إِذْ بَوَّأْنا لِإِبْراهِيمَ مَكانَ الْبَيْتِ أَنْ لا تُشْرِكْ بِی شَيْئاً وَ طَهِّرْ بَيْتِیَ لِلطَّائِفِينَ وَ الْقائِمِينَ وَ الرُّكَّعِ السُّجُود - . حج / ۲۶ -

{و

چون برای ابراهیم جـای خانه را معین کردیم بـدو گفتیم: چیزی را با من شـریک مگردان و خانه ام را برای طواف کننـدگان و قیام کنندگان و رکوع کنندگان و سجده کنندگان پاکیزه دار.}

-

أَ لَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحابِ الْفِيلِ أَ لَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِی تَضْلِيلٍ وَ أَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْراً أَبابِيلَ تَرْمِيهِمْ بِحِجارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُول - . فیل / ۱ -۵ -

{مگر ندیـدی پروردگـارت بـا پیل‌داران چه کرد؟ آیا نیرنگشان را بر باد نـداد؟ و بر سـر آن ها دسـته دسـته پرنـدگانی «ابابیل» فرستاد. که بر آن ها سنگهایی از گل سخت می افکندند. و سر انجام خدا آنان را مانند کاه جویده شده گردانید.} -

لِإِيلافِ قُرَيْشٍ إِيلافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتاءِ وَ الصَّيْفِ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هذَا الْبَيْتِ الَّذِی أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَ آمَنَهُمْ مِنْ خَوْف - .

قریش / ۱ - ۳ -

{برای الفت دادن قریش، الفتشـان هنگام کوچ زمسـتان و تابسـتان [خـدا پیل‌داران را نابود کرد] پس بایـد خداونـد این خانه را بپرستند، همان خدایی که در گرسنگی غذایشان داد و از بیم دشمن آسوده خاطرشان کرد.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ع، [علل الشـرائع] أَبِی عَنْ سَـعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَـی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ صَاحِبِ الْأَنْمَاطِ عَنْ أَبَانِ بْنِ تَغْلِبَ قَالَ: لَمَّا هَـدَمَ الْحَجَّاجُ الْكَعْبَةَ فَرَّقَ النَّاسُ تُرَابَهَـا فَلَمَّا صَـارُوا إِلَی بِنَائِهَـا وَ أَرَادُوا أَنْ يَبْنُوهَـا خَرَجَتْ عَلَيْهِمْ حَيَّةٌ فَمَنَعَتِ النَّاسَ الْبِنَـاءَ حَتَّی انْهَزَمُوا فَأَتَوُا الْحَجَّاجَ فَأَخْبَرُوهُ بِـذَلِكَ فَخَافَ أَنْ يَكُونَ قَـدْ مُنِعَ مِنْ بِنَائِهَا فَصَـعِدَ الْمِنْبَرَ ثُمَّ أَنْشَدَ النَّاسَ فَقَالَ أَنْشُدُ اللَّهَ عَبْداً عِنْدَهُ مِمَّا ابْتُلِينَا

بِهِ عِلْمٌ لَمَّا أَخْبَرَنَا بِهِ قَالَ فَقَامَ إِلَيْهِ شَيْخٌ فَقَالَ إِنْ يَكُنْ عِنْدَ أَحَدٍ عِلْمٌ فَعِنْدَ رَجُلٍ رَأَيْتُهُ جَاءَ إِلَى الْكَعْبَهِ فَأَخَذَ مِقْدَارَهَا ثُمَّ مَضَى فَقَالَ الْحَجَّاجُ مَنْ هُوَ فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ فَقَالَ مَعْدِنُ ذَلِكَ فَبَعَثَ إِلَى عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ علیه السلام فَأَتَاهُ فَأَخْبَرَهُ بِمَا كَانَ مِنْ مَنْعِ اللَّهِ إِيَّاهُ الْبِنَاءَ فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیهما السلام يَا حَجَّاجُ عَمَدْتَ إِلَى بِنَاءِ إِبْرَاهِيمَ وَ إِسْمَاعِيلَ فَأَلْقَيْتَهُ فِي الطَّرِيقِ وَ انْتَهَبْتَهُ كَأَنَّكَ تَرَى أَنَّهُ تُرَاثٌ لَكَ اصْعَدِ الْمِنْبَرَ فَانْشُدِ النَّاسَ أَنْ لَا يَبْقَى أَحَدٌ مِنْهُمْ أَخَذَ مِنْهُ شَيْئاً إِلَّا رَدَّهُ قَالَ فَفَعَلَ فَأَنْشَدَ النَّاسَ أَنْ لَا يَبْقَى أَحَدٌ مِنْهُمْ شَيْئاً إِلَّا رَدَّهُ قَالَ فَرَدُّوهُ فَلَمَّا رَأَى جَمِيعَ التُّرَابِ أَتَى عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیهما السلام فَوَضَعَ الْأَسَاسَ وَ أَمَرَهُمْ أَنْ يَحْفِرُوا قَالَ فَتَغَيَّبَتِ الْحَيَّهُ عَنْهُمْ وَ

ص: ۵۲

۱- ۱. سوره المائده، الآیه: ۹۷.

۲- ۲. سوره الحجّ، الآیه: ۲۶.

۳- ۳. سوره الفیل، الآیات: ۱- ۵.

۴- ۴. سوره قریش، الآیات: ۱- ۳.

حَفَرُوا حَتَّی انْتَهَوْا إِلَی مَوْضِعِ (۱) الْقَوَاعِدِ فَقَالَ لَهُمْ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیه السلام تَنَحَّوْا فَدَنَا مِنْهَا فَغَطَّاهَا بِثَوْبِهِ ثُمَّ بَکَی ثُمَّ غَطَّاهَا بِالتُّرَابِ بِیَدِ نَفْسِهِ ثُمَّ دَعَا الْفَعَلَهَ فَقَالَ ضَعُوا بِنَاءَکُمْ فَوَضَعُوا الْبِنَاءَ فَلَمَّا ارْتَفَعَتْ حِیطَانُهُ أَمَرَ بِالتُّرَابِ فَأُلْقِیَ فِی جَوْفِهِ فَلِذَلِکَ صَارَ الْبَیْتُ مُرْتَفِعاً یُصْعَدُ إِلَیْهِ بِالدَّرَجِ (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابان بن تغلب نقل کرده است: پس از آن‌که حجاج کعبه را خراب کرد، مردم خاک آن را میان خود تقسیم نمودند. پس از آنکه خواستند از نو بنا کنند، ماری از زمین بیرون آمد و از کار آنان جلوگیری کرد، تا جایی که ناکام ماندند و نزد حجاج رفتندو جریان را برای او بازگفتند. وی ترسید که از بنا و ساختن کعبه ممنوع شده باشد، پس بالای منبر رفت و مردم را فرا خواند و گفت: خدا پیدا کند بنده‌ای را که بداند چاره آنچه ما به آن مبتلا شده‌ایم چیست و ما را از آن آگاه کند. ابان گفت: پیرمردی از جا برخاست و گفت: اگر چاره این کار نزد کسی باشد، او همان کسی است که دیدم به سوی کعبه آمد و اندازه آن را گرفت و رفت. حجّاج پرسید: او کیست؟ پیرمرد گفت: او علی بن الحسین است. حجاج گفت: او اصل و معدن آن است. پس کسی را محضر ایشان فرستاد. پس حضرت نزد او آمد و حجاج داستان را برای امام بیان کرد و این که حق تعالی وی را از ساختن کعبه منع نموده است. امام زین العابدین علیه السلام فرمود: ای حجاج! تو بنایی را که ابراهیم و اسماعیل ساخته بودند، منهدم کردی و خاک هایش را در جاده ریخته و سپس آن‌ها را غارت کردی. گویا پنداشتی آن‌ها میراث تو هستند. اکنون وظیفه تو آن است که به منبر رفته، به مردم بگویی: هیچکس از آنان نباشد که چیزی از خاک کعبه را برداشته، مگر این که آن را برگرداند. مردم چنین کردند. حجّاج وقتی دید تمام خاک ها در یک جا جمع شد، حضرت علی بن حسین آمد و اساس و پایه بیت را نهاد و سپس فرمان داد آن را حفر کنند. راوی گوید: مار از ایشان گریخت و غایب شد و آنان پایه بیت را گود کردند تا به جایگاه ستون ها رسیدند. حضرت علی بن حسین به آنان فرمود: دور شوید. پس حضرت نزدیک آمد و با جامه‌ای روی جایگاه ستونها را پوشانده و سپس گریست. آنگاه با دست خود خاک روی آن‌ها ریخت. بعد کارگران را به حضور خواند و فرمود: ساختمان خود را بنا کنید. آن ها بنا را ساختند و وقتی دیوارها بالا آمد، فرمان داد که خاک ها را درداخل بنا بریزند؛ از این رو بیت مرتفع و بلند گردید، به طوری که باپله به داخل آن می‌رفتند. - . علل الشرائع: ۴۴۸ -

**[ترجمه]

«۲»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ هَمَّامٍ عَنِ الرِّضَا علیه السلام: أَنَّهُ قَالَ لِرَجُلٍ أَیُّ شَیْءٍ السَّکِینَهُ عِنْدَکُمْ فَلَمْ یَدْرِ الْقَوْمُ مَا هِیَ فَقَالُوا جَعَلَنَا اللَّهُ فِدَاکَ مَا هِیَ قَالَ رِیحٌ تَخْرُجُ مِنَ الْجَنَّهِ طَیِّبَهٌ لَهَا صُورَهٌ کَصُورَهِ الْإِنْسَانِ تَکُونُ مَعَ الْأَنْبِیَاءِ علیهم السلام وَ هِیَ الَّتِی أُنْزِلَتْ عَلَی إِبْرَاهِیمَ علیه السلام حِینَ بَنَی الْکَعْبَهَ فَجَعَلَتْ تَأْخُذُ کَذَا وَ کَذَا وَ یَبْنِی الْأَسَاسَ عَلَیْهَا(۳).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: امام رضا علیه السلام خطاب به مردی گفت: چه مقدار از سکینه نزد شما موجود است؟ آن قوم نمی دانستند که منظور چیست؟ پس به امام گفتند: جانمان به فدایت! آن چیست؟ امام فرمود: بادی خوش بو که از بهشت می

آیـد و صورت او چون انسان بوده و همراه پیامبران است و همان چیزی است که زمانی که ابراهیم کعبه را بنا نهاد، بر وی فرود آمد و جای ستون‌ها را معین کرد و پایه و ارکان کعبه را بر آن نهاد. - . عیون الأخبار ۱: ۳۱۲ -

**[ترجمه]

«۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ: مِثْلَهُ (۴).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: همین حدیث را نقل کرده است. - . تفسیر العیاشی ۲: ۸۴ -

**[ترجمه]

«۴»

ع، [علل الشرائع] مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَمَّنْ ذَکَرَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّمَا هَدَمَتْ قُرَیْشٌ الْکَعْبَهَ لِأَنَّ السَّیْلَ کَانَ یَأْتِیهِمْ مِنْ أَعْلَی مَکَّهَ فَیَدْخُلُهَا فَانْصَدَعَتْ (۵).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام جعفر صادق علیه السلام فرمود: همانا قریش کعبه را خراب کردند، زیرا سیل از قسمت بالای مکه می آمد و وارد آن می شد، پس فرو ریخت. - . علل الشرائع: ۴۴۹ -

**[ترجمه]

«۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: کُنْتُ عِنْدَهُ قَاعِداً خَلْفَ الْمَقَامِ وَ هُوَ مُحْتَبٍ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَهِ فَقَالَ النَّظَرُ إِلَیْهَا عِبَادَهٌ وَ مَا خَلَقَ اللَّهُ بُقْعَهً مِنَ الْأَرْضِ أَحَبَّ إِلَیْهِ مِنْهَا ثُمَّ أَهْوَی بِیَدِهِ إِلَی الْکَعْبَهِ وَ لَا أَکْرَمَ عَلَیْهِ مِنْهَا وَ لَهَا حَرَّمَ اللَّهُ الْأَشْهُرَ الْحُرُمَ فِی کِتَابِهِ یَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ ثَلَاثَهُ أَشْهُرٍ مُتَوَالِیَهٌ وَ شَهْرٌ مُفْرَدٌ لِلْعُمْرَهِ(۶).

۱- ۱. ما بین القوسین زیاده من المصدر و قد سقط من البحار.

۲- ۲. علل الشرائع ص ۴۴۸.

۳- ۳. عیون الأخبار ج ۱ ص ۳۱۲.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۸۴.

۵- ۵. علل الشرائع ص ۴۴۹.

۶- ۶. تفسير العيّاشيّ ج ۲ ص ۸۸.

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: زراره گوید: نزد امام صادق علیه السلام پشت به مقام ابراهیم نشسته بودم. امام صادق در حالی که زانوهای خود را بغل کرده و رو به قبله نشسته بود فرمود: نگاه کردن به کعبه عبادت است. سپس با دستش به کعبه اشاره کرد و فرمود: و نه محبوب‌تر از آن. خداوند هیچ نقطه ای را نزد خودش گرامی‌تر از این مکان نیافریده است. خداوند به خاطر کعبه بود که ماههای حرام را در کتاب خود قرار داد، زمانی که آسمان ها و زمین را آفرید؛ سه ماه متوالی و یک ماه جدا برای عمره. -. تفسیر العیاشی ۲: ۸۸ -

**[ترجمه]

«۶»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَنْصُورٍ عَنْ كُلْثُومِ بْنِ عَبْدِ الْمُؤْمِنِ الْحَرَّانِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِبْرَاهِیمَ أَنْ یَحُجَّ وَ یَحُجَّ بِإِسْمَاعِیلَ مَعَهُ وَ یُسْكِنَهُ الْحَرَمَ قَالَ فَحَجَّا عَلَی جَمَلٍ أَحْمَرَ مَا مَعَهُمَا إِلَّا جَبْرَئِیلُ فَلَمَّا بَلَغَا الْحَرَمَ قَالَ لَهُ جَبْرَئِیلُ علیه السلام یَا إِبْرَاهِیمُ انْزِلَا فَاغْتَسِلَا قَبْلَ أَنْ تَدْخُلَا الْحَرَمَ فَنَزَلَا وَ اغْتَسَلَا وَ أَرَاهُمَا حَیْثُ یتهیئا [یَتَهَیَّئَانِ] لِلْإِحْرَام فَفَعَلَا ثُمَّ أَمَرَهُمَا فَأَهَلَّا بِالْحَجِّ وَ أَمَرَهُمَا بِالتَّلْبِیَهِ الْأَرْبَعِ الَّتِی لَبَّی لَهَا الْمُرْسَلُونَ ثُمَّ سَارَ بِهِمَا حَتَّی أَتَی بِهِمَا بَابَ الصَّفَا فَنَزَلَا عَنِ الْبَعِیرِ وَ قَامَ جَبْرَئِیلُ بَیْنَهُمَا فَاسْتَقْبَلَ الْبَیْتَ فَكَبَّرَ وَ كَبَّرَا وَ حَمِدَ اللَّهَ وَ حَمِدَا وَ مَجَّدَ اللَّهَ وَ أَثْنَی عَلَیْهِ فَفَعَلَا مِثْلَ مَا فَعَلَ وَ تَقَدَّمَ جَبْرَئِیلُ وَ تَقَدَّمَا یُثْنُونَ عَلَی اللَّهِ وَ یُمَجِّدُونَهُ حَتَّی انْتَهَی بِهِمَا إِلَی مَوْضِعِ الْحَجَرِ فَاسْتَلَمَ جَبْرَئِیلُ علیه السلام وَ أَمَرَهُمَا أَنْ یَسْتَلِمَا وَ طَافَ بِهِمَا أُسْبُوعاً ثُمَّ قَامَ بِهِمَا فِی مَوْضِعِ مَقَامِ إِبْرَاهِیمَ فَصَلَّی رَكْعَتَیْنِ وَ صَلَّیَا ثُمَّ أَرَاهُمَا الْمَنَاسِكَ وَ مَا یَعْمَلَانِهِ فَلَمَّا قَضَیَا نُسُكَهُمَا أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِبْرَاهِیمَ بِالانْصِرَافِ وَ أَقَامَ إِسْمَاعِیلَ وَحْدَهُ مَا مَعَهُ أَحَدٌ غَیْرُهُ فَلَمَّا كَانَ مِنْ قَابِلٍ أَذِنَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِإِبْرَاهِیمَ فِی الْحَجِّ وَ بِنَاءِ الْكَعْبَهِ وَ كَانَتِ الْعَرَبُ تَحُجُّ إِلَیْهِ وَ كَانَ رَدْماً(۱)

إِلَّا أَنَّ قَوَاعِدَهُ مَعْرُوفَهٌ فَلَمَّا صَدَرَ النَّاسُ جَمَعَ إِسْمَاعِیلُ الْحِجَارَهَ وَ طَرَحَهَا فِی جَوْفِ الْكَعْبَهِ فَلَمَّا أَنْ أَذِنَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِی الْبِنَاءِ قَدِمَ إِبْرَاهِیمُ فَقَالَ یَا بُنَیَّ قَدْ أَمَرَنَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِبِنَاءِ الْكَعْبَهِ فَكَشَفَا عَنْهَا فَإِذَا هُوَ حَجَرٌ وَاحِدٌ أَحْمَرُ فَأَوْحَی اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَیْهِ ضَعْ بِنَاءَهَا وَ أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَیْهِ أَرْبَعَهَ أَمْلَاكٍ یَجْمَعُونَ لَهُ الْحِجَارَهَ فَصَارَ إِبْرَاهِیمُ وَ إِسْمَاعِیلُ یَضَعَانِ الْحِجَارَهَ وَ الْمَلَائِكَهُ تُنَاوِلُهُمْ حَتَّی تَمَّتِ اثْنَا عَشَرَ ذِرَاعاً وَ هَیَّأَ لَهُ بَابَیْنِ بَاباً یُدْخَلُ مِنْهُ وَ(۲)

۱- ۱. الردم: مصدر. ما یسقط من الحائط المتهدم. و المراد به انه كان متهدما لا حیطان له.

۲- ۲. ما بین القوسین زیاده من المصدر.

باباً یُخْرَجُ مِنْهُ وَ وَضَعَ عَلَیْهِ عَتَبَهً وَ شَرِیجاً(۱) مِنْ حَدِیدٍ عَلَی أَبْوَابِهِ.

وَ کَانَتِ الْکَعْبَهُ عُرْیَانَهً فَلَمَّا وَرَدَ عَلَیْهِ النَّاسُ أَتَی امْرَأَهً مِنْ حِمْیَرٍ أَعْجَبَهُ جَمَالُهَا فَسَأَلَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ یُزَوِّجَهَا إِیَّاهُ وَ کَانَ لَهَا بَعْلٌ فَقَضَی اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَی بَعْلِهَا الْمَوْتَ فَأَقَامَتْ بِمَکَّهَ حُزْناً عَلَی بَعْلِهَا فَأَسْلَی اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ ذَلِکَ عَنْهَا وَ زَوَّجَهَا إِسْمَاعِیلَ وَ قَدِمَ إِبْرَاهِیمُ علیه السلام لِلْحَجِّ وَ کَانَتِ امْرَأَهً مُوَافِقَهً وَ خَرَجَ إِسْمَاعِیلُ إِلَی الطَّائِفِ یَمْتَارُ لِأَهْلِهِ طَعَاماً فَنَظَرَتْ إِلَی شَیْخٍ شَعِثٍ فَسَأَلَهَا عَنْ حَالِهِمْ فَأَخْبَرَتْهُ بِحُسْنِ حَالِهِمْ وَ سَأَلَهَا عَنْهُ خَاصَّهً فَأَخْبَرَتْهُ بِحُسْنِ حَالِهِ وَ سَأَلَهَا مِمَّنْ أَنْتِ فَقَالَتِ امْرَأَهٌ مِنْ حِمْیَرٍ فَسَارَ إِبْرَاهِیمُ وَ لَمْ یَلْقَ إِسْمَاعِیلَ علیه السلام وَ قَدْ کَتَبَ إِبْرَاهِیمُ علیه السلام کِتَاباً فَقَالَ ادْفَعِی الْکِتَابَ إِلَی بَعْلِکِ إِذَا أَتَی إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَقَدِمَ عَلَیْهَا إِسْمَاعِیلُ فَدَفَعَتْ إِلَیْهِ الْکِتَابَ فَقَرَأَهُ وَ قَالَ أَ تَدْرِینَ مَنْ ذَلِکِ الشَّیْخُ فَقَالَتْ لَقَدْ رَأَیْتُهُ جَمِیلًا فِیهِ مُشَابَهَهٌ مِنْکَ قَالَ ذَلِکِ أَبِی فَقَالَتْ یَا سَوْأَتَاهْ مِنْهُ قَالَ وَ لِمَ نَظَرَ إِلَی شَیْ ءٍ مِنْ مَحَاسِنِکِ قَالَتْ لَا وَ لَکِنْ خِفْتُ أَنْ أَکُونَ قَدْ قَصَّرْتُ وَ قَالَتْ لَهُ امْرَأَتُهُ وَ کَانَتْ عَاقِلَهً فَهَلَّا تُعَلِّقُ عَلَی هَذَیْنِ الْبَابَیْنِ سِتْرَیْنِ سِتْراً مِنْ هَاهُنَا وَ سِتْراً مِنْ هَاهُنَا قَالَ نَعَمْ فَعَمِلَا لَهُ سِتْرَیْنِ طُولُهُمَا اثْنَا عَشَرَ ذِرَاعاً فَعَلَّقَهُمَا عَلَی الْبَابَیْنِ فَأَعْجَبَهَا ذَلِکَ فَقَالَتْ فَهَلَّا أَحُوکُ لِلْکَعْبَهِ ثِیَاباً وَ نَسْتُرُهَا کُلَّهَا فَإِنَّ هَذِهِ الْأَحْجَارَ سَمِجَهٌ فَقَالَ لَهَا إِسْمَاعِیلُ بَلَی فَأَسْرَعَتْ فِی ذَلِکَ وَ بَعَثَتْ إِلَی قَوْمِهَا بِصُوفٍ کَثِیرَهٍ تَسْتَغْزِلُ بِهِنَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ إِنَّمَا وَقَعَ اسْتِغْزَالُ بَعْضِهِنَّ مِنْ بَعْضٍ لِذَلِکَ قَالَ فَأَسْرَعَتْ وَ اسْتَعَانَتْ فِی ذَلِکَ فَکُلَّمَا فَرَغَتْ مِنْ شِقَّهٍ عَلَّقَتْهَا فَجَاءَ الْمَوْسِمُ وَ قَدْ بَقِیَ وَجْهٌ مِنْ وُجُوهِ الْکَعْبَهِ فَقَالَتْ لِإِسْمَاعِیلَ کَیْفَ تَصْنَعُ بِهَذَا الْوَجْهِ الَّذِی لَمْ نُدْرِکْهُ بِکِسْوَهٍ فَکَسَوْهُ خَصَفاً فَجَاءَ الْمَوْسِمُ فَجَاءَتْهُ الْعَرَبُ عَلَی حَالِ مَا کَانَتْ تَأْتِیهِ فَنَظَرُوا إِلَی أَمْرٍ فَأَعْجَبَهُمْ فَقَالُوا یَنْبَغِی لِعَامِرِ هَذَا الْبَیْتِ أَنْ یُهْدَی إِلَیْهِ فَمِنْ ثَمَّ وَقَعَ الْهَدْیُ فَأَتَی کُلُّ فَخِذٍ مِنَ الْعَرَبِ بِشَیْ ءٍ یَحْمِلُهُ مِنْ وَرِقٍ وَ مِنْ أَشْیَاءَ غَیْرِ ذَلِکَ حَتَّی اجْتَمَعَ شَیْ ءٌ کَثِیرٌ فَنَزَعُوا ذَلِکَ الْخَصَفَ وَ أَتَمُّوا کِسْوَهَ الْبَیْتِ وَ

۱- ۱. الشریج و الشریجه ما یضم من القصب یجعل علی أبواب الدکاکین.

عَلَّقُوا عَلَيْهَا بَابَيْنِ وَ كَانَتِ الْكَعْبَهُ لَيْسَتْ بِمُسَقَّفَهٍ فَوَضَعَ إِسْمَاعِيلُ عَلَيْهَا أَعْمِدَهً مِثْلَ هَذِهِ الْأَعْمِدَهِ الَّتِي تَرَوْنَ مِنْ خَشَبٍ فَسَقَّفَهَا إِسْمَاعِيلُ بِالْجَرَائِدِ وَ سَوَّاهَا بِالطِّينِ فَجَاءَتِ الْعَرَبُ مِنَ الْحَوْلِ فَدَخَلُوا الْكَعْبَهَ وَ رَأَوْا عِمَارَتَهَا فَقَالُوا يَنْبَغِي لِعَامِرِ هَذَا الْبَيْتِ أَنْ يُزَادَ فَلَمَّا كَانَ مِنْ قَابِلٍ جَاءَهُ الْهَدْيُ فَلَمْ يَدْرِ إِسْمَاعِيلُ كَيْفَ يَصْنَعُ بِهِ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهِ أَنِ انْحَرْ وَ أَطْعِمْهُ الْحَاجَّ قَالَ وَ شَكَا إِسْمَاعِيلُ قِلَّهَ الْمَاءِ إِلَى إِبْرَاهِيمَ عليه السلام فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَى إِبْرَاهِيمَ احْتَفِرْ بِئْراً يَكُونُ مِنْهَا شِرْبُ الْحَاجِّ فَنَزَلَ جَبْرَئِيلُ عليه السلام فَاحْتَفَرَ قَلِيبَهُمْ يَعْنِي زَمْزَمَ حَتَّى ظَهَرَ مَاؤُهَا ثُمَّ قَالَ جَبْرَئِيلُ انْزِلْ يَا إِبْرَاهِيمُ فَنَزَلَ بَعْدَ جَبْرَئِيلَ فَقَالَ اضْرِبْ يَا إِبْرَاهِيمُ فِي أَرْبَعِ زَوَايَا الْبِئْرِ وَ قُلْ بِسْمِ اللَّهِ قَالَ فَضَرَبَ إِبْرَاهِيمُ عليه السلام فِي الزَّاوِيَهِ الَّتِي تَلِي الْبَيْتَ وَ قَالَ بِسْمِ اللَّهِ فَانْفَجَرَتْ عَيْناً ثُمَّ ضَرَبَ فِي الْأُخْرَى وَ قَالَ بِسْمِ اللَّهِ فَانْفَجَرَتْ عَيْناً ثُمَّ ضَرَبَ فِي الثَّالِثَهِ وَ قَالَ بِسْمِ اللَّهِ فَانْفَجَرَتْ عَيْناً ثُمَّ ضَرَبَ فِي الرَّابِعَهِ وَ قَالَ بِسْمِ اللَّهِ فَانْفَجَرَتْ عَيْناً فَقَالَ جَبْرَئِيلُ عليه السلام اشْرَبْ يَا إِبْرَاهِيمُ وَ ادْعُ لِوُلْدِكَ فِيهَا بِالْبَرَكَهِ فَخَرَجَ إِبْرَاهِيمُ وَ جَبْرَئِيلُ جَمِيعاً مِنَ الْبِئْرِ فَقَالَ لَهُ أَفِضْ عَلَيْكَ يَا إِبْرَاهِيمُ وَ طُفْ حَوْلَ الْبَيْتِ فَهَذِهِ سُقْيَا سَقَاهَا اللَّهُ وَلَدَكَ إِسْمَاعِيلَ وَ سَارَ إِبْرَاهِيمُ وَ شَيَّعَهُ إِسْمَاعِيلُ حَتَّى خَرَجَ مِنَ الْحَرَمِ فَذَهَبَ إِبْرَاهِيمُ وَ رَجَعَ إِسْمَاعِيلُ إِلَى الْحَرَمِ فَرَزَقَهُ اللَّهُ مِنَ الْحِمْيَرِيَّهِ وَلَداً لَمْ يَكُنْ لَهُ عَقِبٌ.

قَالَ وَ تَزَوَّجَ إِسْمَاعِيلُ مِنْ بَعْدِهَا أَرْبَعَ نِسْوَهٍ فَوُلِدَ لَهُ مِنْ كُلِّ وَاحِدَهٍ أَرْبَعَهُ غِلْمَانٍ وَ قَضَى اللَّهُ عَلَى إِبْرَاهِيمَ الْمَوْتَ فَلَمْ يَرَهُ إِسْمَاعِيلُ وَ لَمْ يُخْبَرْ بِمَوْتِهِ حَتَّى كَانَ أَيَّامُ الْمَوْسِمِ وَ تَهَيَّأَ إِسْمَاعِيلُ لِأَبِيهِ إِبْرَاهِيمَ فَنَزَلَ عَلَيْهِ جَبْرَئِيلُ عليه السلام فَعَزَّاهُ بِإِبْرَاهِيمَ عليه السلام فَقَالَ لَهُ يَا إِسْمَاعِيلُ لَا تَقُولُ فِي مَوْتِ أَبِيكَ مَا يُسْخِطُ الرَّبَّ وَ قَالَ إِنَّمَا كَانَ عَبْداً دَعَاهُ اللَّهُ فَأَجَابَهُ وَ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ لَاحِقٌ بِأَبِيهِ وَ كَانَ لِإِسْمَاعِيلَ ابْنٌ صَغِيرٌ يُحِبُّهُ وَ كَانَ هَوَى إِسْمَاعِيلَ فِيهِ فَأَبَى اللَّهُ عَلَيْهِ ذَلِكَ فَقَالَ يَا إِسْمَاعِيلُ هُوَ فُلَانٌ قَالَ فَلَمَّا قُضِيَ الْمَوْتُ عَلَى إِسْمَاعِيلَ دَعَا وَصِيَّهُ فَقَالَ يَا بُنَيَّ إِذَا حَضَرَكَ

الْمَوْتُ فَافْعَلْ كَمَا فَعَلْتُ فَمِنْ ذَلِكَ لَيْسَ يَمُوتُ إِمَامٌ إِلَّا أَخْبَرَهُ اللَّهُ إِلَى مَنْ يُوصِي (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند سبحان به ابراهیم علیه السلام دستور داد که حج گزارده و اسماعیل را همراه خود به حج برد و وی را ساکن حرم سازد. پس آن دو سوار بر شتری سرخ موی قصد حج کردند و تنها جبرئیل آن دو را همراهی می کرد. زمانی که به حرم رسیدند، جبرئیل به ابراهیم گفت: ای ابراهیم! فرود آیید و پیش از آن که داخل در حرم شوید، غسل کنید. پس آن دو از مرکب فرود آمدند و غسل کردند و جبرئیل به آن دو یاد داد که چطور برای احرام آماده شوند. ابراهیم و اسماعیل نیز آن چنان کردند. سپس جبرئیل به آنان فرمان داد و آن دو آماده حج شدند. جبرئیل به آنان امر کرد که همچون پیامبران چهار بار لبیک گویند. سپس آن دو را با خود سیر داد تا این که به باب الصفا رسیدند. از شتر خویش پایین آمدند و جبرئیل در بین آن دو ایستاد و رو به کعبه، تکبیر، حمد، تمجید و ثنا گفت و آن دو نیز تکرار کردند و همان کاری را کردند که جبرئیل کرد. سپس جبرئیل پیش آمد و آن دو نیز آمدند، در حالی که خداوند را ثنا می گفتند و تمجید می کردند تا این که به جایگاه حجر الاسود رسیدند. جبرئیل حجر الاسود را لمس کرد و به آن دو دستور داد تا آن را لمس کنند. هفت دور به گرد آن طواف کردند و سپس آندو را در جایگاه مقام ابراهیم ایستاند و دو رکعت نماز خواند و آنان نیز خواندند. سپس اعمال و مناسک آن دو را به آنان نشان داد و زمانی که آن دو مناسک خویش را انجام دادند، خداوند به ابراهیم فرمان داد که باز گردد و اسماعیل به تنهایی ماند و کس دیگری با او نبود. در سال بعد خداوند به ابراهیم اجازه داد که حج گزارد و کعبه را بنا نهد. اعراب نیز به حج می رفتند و کعبه با وجود آن که خراب شده بود، اما هنوز پایه ها و ارکان آن مشخص و معلوم بود. زمانی که مردم بازگشتند، اسماعیل سنگ ها را جمع کرد و آن ها را در درون کعبه ریخت. هنگامی که خداوند به ابراهیم اجازه داد که کعبه را بنا کند، ابراهیم جلو آمد و گفت: ای فرزندم! خداوند ما را به ساختن کعبه فرمان داده است. پس آن را آشکار کردند. آن زمان کعبه تنها به صورت یک ردیف سنگ سرخ بود. خداوند عز و جل به ابراهیم فرمان داد: بنای کعبه را بر همین پایه بگذار و چهار فرشته نازل کرد که سنگ ها را برای او جمع می کردند. ابراهیم و اسماعیل سنگ ها را می گذاشتند و فرشتگان سنگ ها را نزدیک آن دو می‌آوردند تا این که به دوازده ذراع رسید و برای آن، دو در قرار دادند که یکی برای ورود و دیگری برای خروج بود و برایش درگاه و دری از آهن گذاشت.

کعبه عریان بود، پس چون مردم در آن وارد شدند، زنی از حمیر آمد که اسماعیل زیبایی وی را پسندید و از خدا خواست او را به ازدواج وی درآورد. آن زن شوهر داشت و خداوند بر شوهرش مرگ را مقدر کرد. پس آن زن در سوگ شوهرش در مکه اقامت کرد و خدا این غم را از یاد او برد و او را با اسماعیل تزویج کرد. ابراهیم علیه السلام به حج آمد و او زنی سازگار بود. اسماعیل به طائف رفت تا برای خانواده‌اش توشه‌ای فراهم کند. پس زن او، پیرمردی غبارآلود را دید و پیرمرد از حال ایشان پرسید و به ویژه از حال اسماعیل پرسید و آن زن به او خبر داد که حال او خوب است. پیرمرد پرسید تو از کجایی؟ زن گفت: زنی از حمیر هستم. ابراهیم رفت و اسماعیل را ندید. ابراهیم یادداشتی نوشت و گفت: هر زمان که آمد ان شاء الله،آن را به شوهرت بده. اسماعیل آمد و زنش نوشته را به او داد. پس آن را خواند و گفت: می‌دانی آن پیرمرد که بود؟ گفت: دیدم که زیبا بود و به تو شباهت داشت. گفت: او پدرم بود. گفت: در مورد او چه بد شد! گفت: چرا؟ به چیزی از زیبایی‌های تو نگریست؟ گفت: نه، ولی ترسیدم کوتاهی کرده باشم. او که عاقل بود گفت: چرا بر این دو در، دو پرده یکی از اینجا و یکی

از اینجا آویزان نمی‌کنید؟ گفت: باشد و دو پرده به طول دوازده ذرع درست کرده و بر دو در آویخت و زنش آن را پسندید و گفت: چرا برای کعبه لباسی نبافم و همه کعبه را با آن نپوشانیم، زیرا این سنگها ناهنجار هستند؟ اسماعیل گفت: باشد. پس زن در این کار شتاب کرد و پشم زیادی برای قومش فرستاد و از آنان خواست آنها را بریسند. امام صادق علیه السلام فرمود: پس برخی از برخی دیگر می‌خواستند تا بریسند. گفت: پس آن زن در این کار شتاب کرد و کمک گرفت. هرگاه از بافتن بخشی از پرده فراغت می‌یافت، آن را می‌آویخت.پس موسم حج فرا می‌رسید و یک طرف از کعبه باقی مانده بود. او به اسماعیل گفت: با این قسمت از کعبه که پرده‌ای برای آن نداریم چه می‌کنی؟ پس آن را با برگهای نخل پوشاندند و موسم فرارسید و عربها مثل همیشه آمدند و چون نگریستند، آن را پسندیدند و گفتند: شایسته است برای آبادکننده این خانه قربانی کنیم و به وی اهدا کنیم؛ پس از آن زمان، قربانی کردن مرسوم شد. پس هر کدام از افراد عرب، چیزی آوردند از جمله برگ و اشیای دیگر تا آنکه چیز زیادی جمع شد. آن برگهای نخل را کندند و پوشش کعبه را تمام کردند و دو در بر آن نصب کردند. کعبه سقف نداشت، پس اسماعیل بر آن ستون‌هایی را نها، همچون ستون های چوبی که هم اکنون می بینید. سپس اسماعیل سقف آن را به وسیله شاخ و برگ پوشاند و گل اندود کرد.اعراب پس از گذشت یک سال آمدند و وارد کعبه شدند و بنای آن را دیدند و گفتند: شایسته است که سازنده این بنا پاداش بیشتری گیرد. سال بعد آن قدر قربانی برای اسماعیل آمد، در حالی که نمی دانست که با آن چه کند؟ خداوند سبحان به وی وحی کرد که آن را ذبح کن و با آن حج گزاران راطعام بده.

اسماعیل از کمبود آب به ابراهیم شکایت کرد. خداوند به ابراهیم علیه السلام وحی کرد که چاهی حفر کن که حاجیان از آن آب نوشند.جبرئیل فرود آمد و چاه حج گزاران یعنی همان زمزم را حفر کرد تا این که آب آن پدیدار شد. سپس جبرئیل گفت: ای ابراهیم پایین برو! پس از او جبرئیل پایین آمد و گفت: ای ابراهیم! در چهار گوشه چاه بزن و بگو: بسم الله. ابراهیم بر گوشه آن قسمت از چاه که در کنار کعبه بود زد و گفت: بسم الله. پس چشمه ای سر برآورد. سپس بر گوشه دیگری زد و گفت: بسم الله و چشمه‌ای جاری شد. سپس به گوشه سوم زد و گفت: بسم الله پس چشمه‌ای جاری شد. پس بر گوشه چهارم زد و گفت بسم الله پس چشمه‌ای جاری شد. جبرئیل گفت: ای ابراهیم بنوش و در آن برای فرزندت دعای فراوانی و برکت کن. ابراهیم و جبرئیل از چاه بیرون آمدند. جبرئیل به او گفت: ای ابراهیم، از این جا برو و پیرامون کعبه طواف کن. این چاهی است که به وسیله آن خداوند فرزندت اسماعیل را سیراب ساخته است. ابراهیم رفت و اسماعیل نیز او را همراهی کرد تا این که از حرم خارج شد. ابراهیم رفت و اسماعیل به حرم باز گشت و خداوند از زن حمیری فرزندی به وی عطا کرد که فرزند و عقبه‌ای نداشت.

گفت: اسماعیل پس از او با چهار زن دیگر ازدواج کرد و از هریک از آنان صاحب چهار پسر شد. پس ابراهیم از دنیا رفت و اسماعیل او را ندید و از این امر آگاه نگردید تا این که در موسم حج، اسماعیل برای دیدن پدرش ابراهیم آماده شد. در این هنگام جبرئیل بر وی فرود آمد و به خاطر از دست دادن پدرش به وی تسلیت گفت. پس گفت: ای اسماعیل! مبادا به خاطر از دست دادن پدرت چیزی بگویی که خدا را خشمگین سازی. ابراهیم بنده‌ای بود که خداوند او را فرا خواند و او اجابت کرد. و به او خبر داد که او نیز به پدرش خواهد پیوست. در آن زمان اسماعیل دارای پسر کوچکی بود که او را دوست می‌داشت و علاقه داشت که او وصی او باشد. اما خداوند این را نمی خواست و گفت: ای اسماعیل! وصی تو فلانی است. زمانی که

اسماعیل از دنیا رفت، وصی خویش را فرا خواند و گفت: ای فرزندم! هر وقت مرگت فرا رسید، همان کاری را انجام ده که من کردم. از آن جاست که هیچ امامی از دنیا نمی رود مگر این که خداوند خبر می دهد که چه کسی را وصی خود قراردهد. - . علل الشرائع : ۵۸۶ -

**[ترجمه]

«۷»

ل، [الخصال] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْأَصْبَهَانِیِّ عَنِ الْمِنْقَرِیِّ عَنْ غَیْرِ وَاحِدٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: لَنْ یَعْمَلَ ابْنُ آدَمَ عَمَلًا أَعْظَمَ عِنْدَ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی مِنْ رَجُلٍ قَتَلَ نَبِیّاً أَوْ إِمَاماً أَوْ هَدَمَ الْکَعْبَهَ الَّتِی جَعَلَهَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ قِبْلَهً لِعِبَادِهِ أَوْ أَفْرَغَ مَاءَهُ فِی امْرَأَهٍ حَرَاماً(۲).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: فرزند آدم هرگز مرتکب گناهی بزرگتر از این نخواهد شد که پیامبر و یا امامی را به قتل رساند و یا این که کعبه را که خداوند آن را قبله‌ای برای بندگان خویش قرار داده ویران کند و یا این که منی خویش را از راه حرام در زنی فرو ریزد. - . الخصال ۲: ۷۶ -

**[ترجمه]

«۸»

لی، [الأمالی للصدوق](۳)

ع، [علل الشرائع]: جَاءَ نَفَرٌ مِنَ الْیَهُودِ إِلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَسَأَلُوهُ عَنْ أَشْیَاءَ فَکَانَ فِیمَا سَأَلُوهُ عَنْهُ أَنْ قَالَ لَهُ أَحَدُهُمْ لِأَیِّ شَیْ ءٍ سُمِّیَتِ الْکَعْبَهُ کَعْبَهً فَقَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله لِأَنَّهَا وَسَطُ الدُّنْیا(۴).

**[ترجمه]امالی صدوق، علل الشرائع: گروهی از یهودیان نزد رسول خدا آمدند و درباره برخی چیزها از رسول خدا صلی الله علیه و آله پرسیدند. یکی از سؤالاتی که یکی از آن ها از پیامبر پرسید این بود که به چه علت کعبه را بدین اسم نامیده‌اند؟ پیامبر فرمود: چون کعبه مرکز دنیا است. - . علل الشرائع: امالی الصدوق ۱۸۸، علل الشرائع: ۳۹۸ -

**[ترجمه]

«۹»

وَ رُوِیَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ لِمَ سُمِّیَتِ الْکَعْبَهُ قَالَ لِأَنَّهَا مُرَبَّعَهٌ فَقِیلَ لَهُ وَ لِمَ صَارَتْ مُرَبَّعَهً قَالَ لِأَنَّهَا بِحِذَاءِ الْبَیْتِ الْمَعْمُورِ وَ هُوَ مُرَبَّعٌ فَقِیلَ لَهُ وَ لِمَ صَارَ بَیْتُ الْمَعْمُورِ مُرَبَّعاً قَالَ لِأَنَّهُ بِحِذَاءِ الْعَرْشِ وَ هُوَ مُرَبَّعٌ فَقِیلَ لَهُ وَ لِمَ صَارَ الْعَرْشُ مُرَبَّعاً قَالَ لِأَنَّ الْکَلِمَاتِ الَّتِی بُنِیَ عَلَیْهَا الْإِسْلَامُ أَرْبَعٌ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ(۵).

**[ترجمه]علل الشـرائع: از امام صادق علیه السلام سؤال کردند: چرا کعبه را بدین اسم نامیده‌اند؟ فرمود: بدین خاطر که چهار گوش است. گفته شـد: به چه دلیـل چهار گوش است؟ امام فرمود: بـدین علت که در مقابل بیت المعمور است و آن نیز چهار گوش است. به ایشـان گفته شـد: برای چه بیت المعمور چهار گوش است؟ امام فرمود : چون در مقابل عرش است و عرش هم چهار گوش است. به امام گفتند: به چه دلیل عرش چهار گوش است؟ امام فرمود: زیرا کلماتی که اسـلام بر اساس آنها استوار گشته چهار تاست: سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر. - . علل الشرائع: ۳۹۸ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ع، [علـل الشـرائع] أَبِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْـعَرِیِّ عَنِ اللُّؤْلُؤِیِّ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِی الْمَغْرَاءِ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَا یَزَالُ الدِّینُ قَائِماً مَا قَامَتِ الْکَعْبَهُ(۶).

**[ترجمه]علل الشـرائع: امام صادق علیه السـلام فرمود: تازمانی که کعبه برپاست، دین نیز پابرجا خواهد بود. - . علل الشرائع: ۳۹۶ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ع، [علل الشرائع](۷)

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السـلام] فِی عِلَلِ ابْنِ سِنَانٍ عَنِ الرِّضَا علیه السلام: عِلَّهُ وَضْعِ الْبَیْتِ وَسَطَ الْأَرْضِ أَنَّهُ الْمَوْضِعُ الَّذِی مِنْ تَحْتِهِ دُحِیَتِ الْأَرْضُ وَ کُلُّ رِیحٍ تَهُبُّ فِی الدُّنْیَا

ص: ۵۷

۱- ۱. علل الشرائع ص ۵۸۶.

۲- ۲. الخصال ج ۲ ص ۷۶.

۳- ۳. أمالی الصدوق ص ۱۸۸.

۴- ۴. علل الشرائع ص ۳۹۸.

۵- ۵. علل الشرائع ص ۳۹۸.

۶- ۶. علل الشرائع ص ۳۹۶.

۷- ۷. نفس المصدر ص ۳۹۶.

فَإِنَّهَا تَخْرُجُ مِنْ تَحْتِ الرُّكْنِ الشَّامِيِّ وَ هِيَ أَوَّلُ بُقْعَةٍ وُضِعَتْ فِي الْأَرْضِ لِأَنَّهَا الْوَسَطُ لِيَكُونَ الْفَرْضُ لِأَهْلِ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ فِي ذَلِكَ سَوَاءً(۱).

**[ترجمه]علل الشرائع، عیون اخبار الرضا: امام رضا علیه السلام فرمود: علت این که کعبه در مرکز زمین قرار گرفته این است که از زیر آن زمین گسترده شده و هر بادی که در دنیا می‌وزد، از زیر رکن شامی خارج می شود. کعبه اولین نقطه‌ای است که در زمین قرار داده شده و بدین علت در مرکز زمین قرار گرفته تا وجوب آن برای اهل شرق و غرب در این باره یکسان باشد.
- . علل الشرائع: ۳۹۶ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ع، [علل الشرائع] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَائِذٍ عَنْ أَبِي خَدِيجَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ لِمَ سُمِّيَ الْبَيْتُ الْعَتِيقَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْزَلَ الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ لِآدَمَ مِنَ الْجَنَّةِ وَ كَانَ الْبَيْتُ دُرَّةً بَيْضَاءَ فَرَفَعَهُ اللَّهُ إِلَى السَّمَاءِ وَ بَقِيَ أُسُّهُ فَهُوَ بِحِيَالِ هَذَا الْبَيْتِ يَدْخُلُهُ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ لَا يَرْجِعُونَ إِلَيْهِ أَبَداً فَأَمَرَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ وَ إِسْمَاعِيلَ يَبْنِيَانِ الْبَيْتَ عَلَى الْقَوَاعِدِ وَ إِنَّمَا سُمِّيَ الْبَيْتُ الْعَتِيقَ لِأَنَّهُ أُعْتِقَ مِنَ الْغَرَقِ (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابی خدیجه نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام پرسیدم: چرا کعبه را بیت عتیق نامیده‌اند؟ فرمود: خداوند عز و جل حجر الاسود را از بهشت برای آدم فرود آورد. در آن زمان کعبه مرواریدی سفید رنگ بود. پس خداوند آن را به سوی آسمان بالا برد و پایه و اساس آن باقی ماند که در مقابل این خانه قرار دارد. هر روز هفتاد هزار فرشته بر آن وارد می شوند و دیگر به سوی آن باز نمی گردند. پس خداوند به ابراهیم و اسماعیل فرمان داد که خانه را بر همان ستون ها و پایه ها بنا نهند و بدین دلیل بیت العتیق نامیده شده که آن از غرق شدن رها شد. - . علل الشرائع: ۳۹۸ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ وَ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ مَعاً عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ مَرْوَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ الثُّمَالِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ لِأَيِّ شَيْ ءٍ سَمَّاهُ اللَّهُ الْعَتِيقَ قَالَ لَيْسَ مِنْ بَيْتٍ وَضَعَهُ اللَّهُ

عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ إِلَّا لَهُ رَبٌّ وَ سُكَّانٌ يَسْكُنُونَهُ غَيْرَ هَذَا الْبَيْتِ فَإِنَّهُ لَا يَسْكُنُهُ أَحَدٌ وَ لَا رَبَّ لَهُ إِلَّا اللَّهُ وَ هُوَ الْحَرَمُ وَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَهُ قَبْلَ الْخَلْقِ ثُمَّ خَلَقَ اللَّهُ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِهِ فَدَحَاهَا مِنْ تَحْتِهِ (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابو حمزه ثمالی نقل کرده است که به امام باقر علیه السلام در مسجد الحرام گفتم: خداوند به چه دلیل کعبه را عتیق نام نهاده است؟ فرمود: هیچ خانه ای نیست که خداوند بر روی زمین بنا نهاده باشد مگر این که دارای صاحبی

است و افرادی در آن سکونت دارند، غیر از این خانه، پس همانا در کعبه کسی ساکن نیست و تنها خداوند صاحب آنجاست که همان حرم است. امام فرمود: خداوند پیش از آفرینش جهان آن را آفرید. پس از آن زمین را خلق کرد و آن را از زیر کعبه گسترانید. - . علل الشرائع: ۳۹۹ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ الطَّوِیلِ عَنِ ابْنِ الْمُغِیرَهِ عَنِ الْمُحَارِبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ غَرَّقَ الْأَرْضَ کُلَّهَا یَوْمَ نُوحٍ إِلَّا الْبَیْتَ فَیَوْمَئِذٍ سُمِّیَ الْعَتِیقَ لِأَنَّهُ أُعْتِقَ یَوْمَئِذٍ مِنَ الْغَرَقِ فَقُلْتُ لَهُ أُصْعِدَ إِلَی السَّمَاءِ فَقَالَ لَا لَمْ یَصِلْ إِلَیْهِ الْمَاءُ وَ دُفِعَ عَنْهُ (۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: محاربی گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند عز و جل روز غرق کردن قوم نوح، تمام زمین را به جز کعبه غرق کرد. در آن روز کعبه عتیق نامیده شد، چرا که از غرق شدن نجات یافت. به امام گفتم: آیا به سمت آسمان بالا رفت؟ امام فرمود: خیر. آب هرگز به کعبه نرسید بلکه از آن دور گشت. - . علل الشرائع: ۳۹۹ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ص، [قصص الأنبیاء علیهم السلام] بِالْإِسْنَادِ إِلَی الصَّدُوقِ عَنِ ابْنِ الْمُغِیرَهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ الْمُحَارِبِیِّ: مِثْلَهُ.

**[ترجمه]قصص الأنبیاء: با اسناد آن به صدوق، مثل این حدیث را از محاربی نقل کرده است. - . علل الشرائع: ۳۹۹ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ أَخِیهِ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ

۱- ۱. عیون الأخبار ج ۲ ص ۹۰.

۲- ۲. علل الشرائع ص ۳۹۸.

۳- ۳. علل الشرائع ص ۳۹۹.

۴- ۴. علل الشرائع ص ۳۹۹.

أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَمَّنْ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ لِمَ سُمِّیَ الْبَیْتُ الْعَتِیقَ قَالَ لِأَنَّهُ بَیْتٌ حُرٌّ عَتِیقٌ مِنَ النَّاسِ وَ لَمْ یَمْلِکْهُ أَحَدٌ(۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: از امام محمد باقر علیه السلام پرسیده شد: چرا کعبه را بیت العتیق نام نهاده اند؟ امام فرمود: زیرا آن خانه آزاد از مردم است و هیچ کس مالک آن نبوده است. - . علل الشرائع: ۳۹۹ -

**[ترجمه]

«۱۷»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنْ حَمَّادٍ: مِثْلَهُ (۲).

**[ترجمه]المحاسن: مثل این حدیث را حماد نقل کرده است.

**[ترجمه]

«۱۸»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ نُعْمَانَ عَنْ سَعِیدٍ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّمَا سُمِّیَ الْبَیْتُ الْعَتِیقَ لِأَنَّهُ أُعْتِقَ مِنَ الْغَرَقِ وَ أُعْتِقَ الْحَرَمُ مَعَهُ کُفَّ عَنْهُ الْمَاءُ(۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: بدین سبب آن را بیت العتیق نام نهاده اند، زیرا آن از غرق شدن رها شد و حرم نیز همراه با آن از غرق شدن آزاد گردید و آب از رسیدن به آن خودداری کرد. - . علل الشرائع: ۳۹۹ -

**[ترجمه]

«۱۹»

سن، [المحاسن] أَبِی وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ: مِثْلَهُ (۴).

**[ترجمه]المحاسن: مثل این حدیث را علی بن نعمان نیز نقل کرده است. - . المحاسن : ۳۳۶ -

**[ترجمه]

«۲۰»

ع، [علل الشرائع] عَلِیُّ بْنُ حَاتِمٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ حملان [حَمْدَانَ] بْنِ الْحُسَیْنِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ الْوَلِیدِ عَنْ حَنَانٍ قَالَ: قُلْتُ

لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لِمَ سُمِّیَ بَیْتُ اللَّهِ الْحَرَامَ قَالَ لِأَنَّهُ حُرِّمَ عَلَی الْمُشْرِکِینَ أَنْ یَدْخُلُوهُ (۵).

**[ترجمه]علل الشرائع: حنان گوید: به امام صادق علیه السلام گفتم: چرا خانه خدا را بیت الله الحرام نام نهاده اند؟ امام فرمود: چون بر مشرکان حرام شد که وارد آن شوند. - . علل الشرائع: ۳۹۸ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَهِ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: إِذَا خَرَجْتُمْ حُجَّاجاً إِلَی بَیْتِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَأَکْثِرُوا النَّظَرَ إِلَی بَیْتِ اللَّهِ فَإِنَّ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِائَهً وَ عِشْرِینَ رَحْمَهً عِنْدَ بَیْتِهِ الْحَرَامِ مِنْهَا سِتُّونَ لِلطَّائِفِینَ وَ أَرْبَعُونَ لِلْمُصَلِّینَ وَ عِشْرُونَ لِلنَّاظِرِینَ (۶).

**[ترجمه]الخصال: امیر المؤمنین علیه السلام در حدیث اربعمائه فرمود: هر گاه برای حج گزاردن به سوی خانه خداوند آمدید، به کعبه بسیار بنگرید. زیرا که برای خداوند عزوجل در کنار حرم خویش صد و بیست رحمت است، شصت رحمت آن را برای طواف کنندگان، چهل رحمت آن را برای نماز گزاران و بیست رحمت را برای نگاه کنندگان به حرم خویش قرار داد. - . الخصال ۲: ۴۰۸ -

**[ترجمه]

«۲۲»

سن، [المحاسن] الْقَاسِمُ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْهُ علیه السلام: مِثْلَهُ (۷).

**[ترجمه]المحاسن: ابو بصیر مثل همین حدیث را نقل کرده است. - . المحاسن: ۶۹ -

**[ترجمه]

«۲۳»

ع، [علل الشرائع](۸)

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام]: سَأَلَ الشَّامِیُّ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام عَنْ أَوَّلِ بُقْعَهٍ بُسِطَتْ مِنَ الْأَرْضِ أَیَّامَ الطُّوفَانِ فَقَالَ لَهُ مَوْضِعُ الْکَعْبَهِ وَ کَانَتْ زَبَرْجَدَهً خَضْرَاءَ(۹).

ص: ۵۹

۱- ۱. علل الشرائع ص ۳۹۹.

۲- ۲. المحاسن ص ۳۳۷.

۳- ۳. علل الشرائع ص ۳۹۹.

۴- ۴. المحاسن ص ۳۳۶.

۵- ۵. علل الشرائع ص ۳۹۸.

۶- ۶. الخصال ج ۲ ص ۴۰۸.

۷- ۷. المحاسن ص ۶۹.

۸- ۸. علل الشرائع ص ۵۹۵ ضمن حديث طويل.

۹- ۹. عيون أخبار الرضا عليه السلام ج ۱ ص ۲۴۴.

**[ترجمه]علل الشرائع، عیون اخبار الرضا: یکی از شامیان از امیر المؤمنین علیه السلام درباره اولین نقطه ای که از زیر زمین در روزهای طوفانی گسترش یافت پرسید. امام فرمود: جایگاه کعبه بود و آن زبرجدی سبز رنگ بود. - . علل الشرائع: ۵۹۵، عیون أخبار الرضا علیه السلام۱: ۲۴۴ -

**[ترجمه]

«۲۴»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] جَمَاعَهٍ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مُعَاذٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْمُنْذِرِ عَنِ الْوَهَّابِ عَنْ أَبِیهِ هَمَّام بْنِ نَافِعٍ عَنْ هَمَّام بْنِ مُنَبِّهٍ عَنْ حُجْرٍ یَعْنِی الْمَدَرِیَّ عَنْ أَبِی ذَرٍّ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: النَّظَرُ إِلَی عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام عِبَادَهٌ وَ النَّظَرُ إِلَی الْوَالِدَیْنِ بِرَأْفَهٍ وَ رَحْمَهٍ عِبَادَهٌ وَ النَّظَرُ فِی الصَّحِیفَهِ یَعْنِی صَحِیفَهَ الْقُرْآنِ عِبَادَهٌ وَ النَّظَرُ إِلَی الْکَعْبَهِ عِبَادَهٌ(۱).

**[ترجمه]امالی الطوسی: پیامبرصلی الله علیه و آله فرمود: نگریستن به چهره علی بن ابی طالب، عبادت است و نگریستن به رخسار پدر و مادر از روی مهربانی و عطوفت، عبادت است و نگاه کردن به مصحف قرآن، عبادت و نیز نگاه کردن به کعبه، عبادت است. - . امالی الطوسی ۲: ۷۰ -

**[ترجمه]

«۲۵»

ب، [قرب الإسناد] أَبُو الْبَخْتَرِیِّ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام عَنْ أَبِیهِ علیه السلام: أَنَّ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام کَانَ یَبْعَثُ لِکِسْوَهِ الْبَیْتِ فِی کُلِّ سَنَهٍ مِنَ الْعِرَاقِ (۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام صادق علیه السلام به نقل از پدر خویش فرمود: امیر المؤمنین علیه السلام هر سال جهت پوشش پرده کعبه، شخصی را به عراق می فرستاد. - . قرب الاسناد: ۶۵ -

**[ترجمه]

«۲۶»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ عَلِیِّ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ الْخَزَّازِ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: لَا یَنْبَغِی لِأَحَدٍ أَنْ یَرْفَعَ بِنَاءَهُ فَوْقَ الْکَعْبَهِ(۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام محمد باقر علیه السلام فرمود: هرگز جایز نیست که کسی بنای خانهاش را بالاتر از کعبه قرار دهد. - . علل الشرائع: ۴۴۶ -

**[ترجمه]

«۲۷»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ قَالَ: رَأَیْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَکْرَهُ الِاحْتِبَاءَ فِی الْحَرَمِ قَالَ وَ یُکْرَهُ الِاحْتِبَاءُ فِی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِعْظَاماً لِلْکَعْبَهِ(۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: حماد بن عثمان گوید: حضرت صادق را دیدم که از نشستن به حالت احتباء (هنگام نشستن، دست را دور زانو حلقه کردن) کراهت داشتند و می فرمودند: علت کراهت احتباء، تعظیم و بزرگداشت کعبه است. -. علل الشرائع: ۴۴۶ -

**[ترجمه]

«۲۸»

ل، [الخصال](۵)

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنْ یُونُسَ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ حُرُمَاتٍ ثلاث [ثَلَاثاً] لَیْسَ مِثْلَهُنَّ شَیْ ءٌ کِتَابُهُ وَ هُوَ حُکْمُهُ وَ نُورُهُ وَ بَیْتُهُ الَّذِی جَعَلَهُ قِبْلَهً لِلنَّاسِ لَا یَقْبَلُ مِنْ أَحَدٍ تَوَجُّهاً إِلَی غَیْرِهِ وَ عِتْرَهُ نَبِیِّکُمْ صلی الله علیه و آله (۶).

**[ترجمه]الخصال، معانی الأخبار: امام صادق علیه السلام فرمود: برای خداوند عز و جل سه چیز مقدس وجود دارد: یکی کتاب اوست که حکم و نور او می باشد؛ و دیگری خانه اوست که آن را قبله گاهی برای مردم قرار داده و هرگز از کسی نمی پذیرد که به قبله گاهی غیر کعبه توجه کند و سومی، عترت پیامبر شما صلی الله علیه و آله. -. معانی الأخبار: ۱۱۷، الخصال ۱: ۹۶ -

**[ترجمه]

«۲۹»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِیدِ عَنِ ابْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَیْدٍ عَنِ الثُّمَالِیِّ عَنْ عِکْرِمَهَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: مِثْلَهُ (۷).

ص: ۶۰

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۷۰.

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۶۵.

۳- ۳. علل الشرائع ص ۴۴۶.

۴- ۴. علل الشرائع ص ۴۴۶.

۵- ۵. الخصال ج ۱ ص ۹۶ و كان الرمز فى المتن(لى) يعنى الأمالى و الصواب ما أثبتناه.

۶- ۶. معانى الأخبار ص ۱۱۷.

۷- ۷. الخصال ج ۱ ص ۹۶.

**[ترجمه]الخصال : ابن عباس نیز همین حدیث را نقل کرده است. - . الخصال ۱: ۹۶ -

**[ترجمه]

«۳۰»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِیِّ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لِلَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی حَوْلَ الْکَعْبَهِ عِشْرُونَ وَ مِائَهُ رَحْمَهٍ مِنْهَا سِتُّونَ لِلطَّائِفِینَ وَ أَرْبَعُونَ لِلْمُصَلِّینَ وَ عِشْرُونَ لِلنَّاظِرِینَ (۱).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السلام فرمود: برای خداوند تبارک و تعالی پیرامون کعبه صد و بیست رحمت است: شصت رحمت از آن طواف کنندگان، چهل رحمت آن برای نمازگزاران و بیست رحمت آن برای نگاه کنندگان است. - . ثواب الأعمال: ۴۴ -

**[ترجمه]

«۳۱»

ص، [قصص الأنبیاء علیهم السلام] بِالْإِسْنَادِ إِلَی الصَّدُوقِ بِإِسْنَادِهِ إِلَی وَهْبٍ قَالَ: کَانَ مَهْبِطُ آدَمَ علیه السلام عَلَی جَبَلٍ فِی شَرْقِیِّ أَرْضِ الْهِنْدِ یُقَالُ لَهُ بَاسِمٌ ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ یَسِیرَ إِلَی مَکَّهَ فَطَوَی لَهُ الْأَرْضَ فَصَارَ عَلَی کُلِّ مَفَازَهٍ یَمُرُّ بِهَا خُطْوَهً وَ لَمْ یَقَعْ قَدَمُهُ فِی شَیْءٍ مِنَ الْأَرْضِ إِلَّا صَارَ عُمْرَاناً وَ بَکَی عَلَی الْجَنَّهِ مِائَتَیْ سَنَهٍ فَعَزَّاهُ اللَّهُ بِخَیْمَهٍ مِنْ خِیَامِ الْجَنَّهِ فَوَضَعَهَا لَهُ بِمَکَّهَ فِی مَوْضِعِ الْکَعْبَهِ وَ تِلْکَ الْخَیْمَهُ مِنْ یَاقُوتَهٍ حَمْرَاءَ لَهَا بَابَانِ شَرْقِیٌّ وَ غَرْبِیٌّ مِنْ ذَهَبٍ مَنْظُومَانِ مُعَلَّقٌ فِیهَا ثَلَاثُ قَنَادِیلَ مِنْ تِبْرِ الْجَنَّهِ تَلْتَهِبُ نُوراً وَ نَزَلَ الرُّکْنُ وَ هُوَ یَاقُوتَهٌ بَیْضَاءُ مِنْ یَاقُوتِ الْجَنَّهِ وَ کَانَ کُرْسِیّاً لِآدَمَ علیه السلام یَجْلِسُ عَلَیْهِ وَ إِنَّ خَیْمَهَ آدَمَ لَمْ تَزَلْ فِی مَکَانِهَا حَتَّی قَبَضَهُ اللَّهُ تَعَالَی ثُمَّ رَفَعَهَا اللَّهُ إِلَیْهِ وَ بَنَی بَنُو آدَمَ فِی مَوْضِعِهَا بَیْتاً مِنَ الطِّینِ وَ الْحِجَارَهِ وَ لَمْ یَزَلْ مَعْمُوراً وَ أُعْتِقَ مِنَ الْغَرَقِ وَ لَمْ یَجْرِ بِهِ الْمَاءُ حَتَّی انْبَعَثَ اللَّهُ تَعَالَی إِبْرَاهِیمَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ.

**[ترجمه]قصص الأنبیاء: امام صادق علیه السلام فرمود: محل فرود آدم علیه السلام بر کوهی در شرق سرزمین هند به نام باسم بود. سپس به وی فرمان داد که به سوی مکه سیر کند؛ پس زمین را برای او پیچید و بر هر بیابانی که عبور می کرد، گام می نهاد و در هیچ سرزمینی گام ننهاد مگر این که آنجا آباد و سرسبز شد. دویست سال به خاطر بهشت گریست. پس خداوند خیمه ای از خیمه های بهشتی را جهت آرام کردنش به او داد و آن را در مکه، در جایگاه کعبه قرار داد. آن خیمه از یاقوتی سرخ رنگ بود که دارای دو در شرقی و غربی ساخته شده از طلا و سه چراغ از طلای غیر مسکوک بهشتی بود که نور آن می درخشید. و رکن را فرود آورد و آن یاقوتی سپید رنگ از یاقوت های بهشتی بود و محل نشستن آدم بود که بر آن می نشست. خیمه آدم همواره در جایگاه خود بود تا این که خداوند وی را قبض روح کرد. پس آن را به سوی خود بالا برد و فرزندان آدم در جای آن، خانه ای از گل و سنگ ساختند که همواره آباد بود و آن از غرق شدن نجات یافت و آب آن را خراب نکرد تا این که خداوند حضرت ابراهیم را مبعوث کرد.

**[ترجمه]

«۳۲»

وَ ذَكَرَ وَهْبٌ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ: أَنَّ جَبْرَئِيلَ وَقَفَ عَلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله وَ عَلَيْهِ عِصَابَةٌ خَضْرَاءُ قَدْ عَلَاهَا الْغُبَارُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مَا هَذَا الْغُبَارُ قَالَ إِنَّ الْمَلَائِكَةَ أُمِرَتْ بِزِيَارَهِ الْبَيْتِ فَازْدَحَمَتْ فَهَذَا الْغُبَارُ مِمَّا تُثِيرُ الْمَلَائِكَةُ بِأَجْنِحَتِهَا.

**[ترجمه]قصص الأنبياء: ابن عباس گويد: جبرئيل بر رسول خدا صلى الله عليه و آله وارد شد و بر وى پوششى سبزرنگ بود كه گرد و غبار روى آن نشسته بود. رسول خدا فرمود: اين گرد و غبار چيست؟ جبرئيل گفت: فرشتگان مأمور به زيارت كعبه شدند و ازدحام كردند، و اين غبار را فرشتگان با بال هاى خود ايجاد كردند.

**[ترجمه]

«۳۳»

سن، [المحاسن] فِي رِوَايَهِ السَّكُونِيِّ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام عَنْ أَبِيهِ عليه السلام عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله قَالَ: النَّظَرُ إِلَى الْكَعْبَهِ حِيَالَهَا يَهْدِمُ الْخَطَايَا هَدْماً(۲).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق عليه السلام از پدر خويش نقل كرده است كه رسول خدا صلى الله عليه و آله فرمود: نگريستن به كعبه از برابر آن، گناهان را كاملا از بين مى‌برد. - . المحاسن: ۶۹ -

**[ترجمه]

«۳۴»

سن، [المحاسن] عَلِيُّ بْنُ حَدِيدٍ عَنْ مُرَازِمٍ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مِنْ أَيْسَرِ مَا [يُعْطَى مَنْ] يَنْظُرُ إِلَى الْكَعْبَهِ أَنْ يُعْطِيَهُ اللَّهُ بِكُلِّ نَظْرَهٍ حَسَنَهً وَ يَمْحَى عَنْهُ

ص: ۶۱

۱- ۱. ثواب الأعمال ص ۴۴.

۲- ۲. المحاسن ص ۶۹ و فيه(حبا لها) بدل(حيالها).

سَيِّئَةً وَ يَرْفَعُ لَهُ دَرَجَةً(۱).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: ساده ترین چیزی که شخص نگاه کننده به کعبه به دست می آورد این است که خداوند سبحان به هر نگاه وی، حسنه‌ای به او می بخشد و گناهی را از او محو می سازد و یک درجه او را بالا می برد. - . المحاسن: ۶۹ -

**[ترجمه]

«۳۵»

سن، [المحاسن] بَعْضُ أَصْحَابِنَا عَنِ الْحَسَنِ بْنِ يُوسُفَ عَنْ زَكَرِيَّا عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مَنْ أَتَى الْكَعْبَةَ فَعَرَفَ مِنْ حَقِّنَا وَ حُرْمَتِنَا مِثْلَ الَّذِي عَرَفَ مِنْ حَقِّهَا وَ حُرْمَتِهَا لَمْ يَخْرُجْ مِنْ مَكَّةَ إِلَّا وَ قَدْ غُفِرَ لَهُ ذُنُوبُهُ وَ كَفَاهُ اللَّهُ مَا يَهُمُّهُ مِنْ أَمْرِ دُنْيَاهُ وَ آخِرَتِهِ (۲).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که به زیارت کعبه آید و حق و حرمت ما را همانند حق و حرمت کعبه بشناسد، از مکه خارج نمی گردد مگر این که گناهانش آمرزیده می‌شود و خداوند در آنچه برایش از امور دنیا و آخرتش مهم است،برایش کافی است. - . المحاسن: ۶۹ -

**[ترجمه]

«۳۶»

سن، [المحاسن] مَنْصُورُ بْنُ عَبَّاسٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ الْمَدَائِنِيِّ عَنْ عَبْدِ الْوَهَّابِ عَنِ الصَّبَّاحِ عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِيرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: شَكَتِ الْكَعْبَةُ إِلَى اللَّهِ مَا تَلْقَى مِنْ أَنْفَاسِ الْمُشْرِكِينَ فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى أَنْ قِرِّي كَعْبَةُ فَإِنِّي أُبْدِلُكِ بِهِمْ قَوْماً يَتَخَلَّلُونَ بِقُضْبَانِ الشَّجَرِ فَلَمَّا بَعَثَ اللَّهُ مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله أَوْحَى إِلَيْهِ مَعَ جَبْرَئِيلَ بِالسِّوَاكِ وَ الْخِلَالِ (۳).

**[ترجمه]المحاسن: امام باقر علیه السلام فرمود: کعبه از تأثیری که از نفس مشرکان می گرفت، به خداوند سبحان شکایت کرد. سپس خداوند وحی کرد که ای کعبه آرام باش؛ چرا که من قومی را جایگزین آن ها خواهم ساخت که از شاخه های درختان خلال درست کنند. زمانی که محمد صلی الله علیه و آله را به پیامبری مبعوث کرد، به جبرئیل وحی کرد که به محمد، به مسواک زدن و خلال کردن دندان فرمان دهد. - . المحاسن: ۵۸۸ -

**[ترجمه]

«۳۷»

يج، [الخرائج و الجرائح] رُوِيَ: أَنَّ الْحَجَّاجَ بْنَ يُوسُفَ لَمَّا خَرَّبَ الْكَعْبَةَ بِسَبَبِ مُقَاتَلَةِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ ثُمَّ عَمَرُوهَا فَلَمَّا أُعِيدَ

الْبَيْتُ وَ أَرَادُوا أَنْ يَنْصِبُوا الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ فَكَلَّمَا نَصَبَهُ عَالِمٌ مِنْ عُلَمَائِهِمْ أَوْ قَاضٍ مِنْ قُضَاتِهِمْ أَوْ زَاهِدٌ مِنْ زُهَّادِهِمْ يَتَزَلْزَلُ وَ يَقَعُ وَ يَضْطَرِبُ وَ لَا يَسْتَقِرُّ الْحَجَرُ فِي مَكَانِهِ فَجَاءَ الْإِمَامُ عَلِيُّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام وَ أَخَذَهُ مِنْ أَيْدِيهِمْ وَ سَمَّى اللَّهَ ثُمَّ نَصَبَهُ فَاسْتَقَرَّ فِي مَكَانِهِ وَ كَبَّرَ النَّاسُ وَ لَقَدْ أُلْهِمَ الْفَرَزْدَقُ بِقَوْلِهِ:

يَكَادُ يُمْسِكُهُ عِرْفَانَ رَاحَتِهِ**رُكْنُ الْحَطِيمِ إِذَا مَا جَاءَ يَسْتَلِمُ

.(۴)

**[ترجمه]الخرایج و الجرایح: بعد از این که حجاج بن یوسف به علت نبرد با عبدالله بن زبیر کعبه را خراب کرد، آن را بازسازی کردند. زمانی که کعبه باز سازی شد و خواستند حجر الاسود را در جایگاهش قرار دهند، هر گاه یکی از علماء یا قضات و یا پارسایان آنان، آن سنگ را در جایگاه خود قرار می داد، می لغزید و می‌افتاد در مکان خویش استقرار نمی یافت. سپس امام زین العابدین آمد و آن را از دست آنان گرفت و نام خدا را بر زبان آورد و آن سنگ را در مکانش قرار داد و مردم تکبیر گفتند و بر زبان فرزدق این چنین جاری شد:

- آنگاه که برای استلام حجر الاسود آمد، آن سنگ از روی معرفت می خواست که آن دستان را خود نگاه دارد. - . الخرایج و الجرایح : ۲۹۵ -

**[ترجمه]

«۳۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّهُ وُجِدَ فِي حَجَرٍ مِنْ حَجَرَاتِ الْبَيْتِ مَكْتُوباً إِنِّي أَنَا اللَّهُ ذُو بَكَّةَ خَلَقْتُهَا يَوْمَ خَلَقْتُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ

۱- ۱. نفس المصدر ص ۶۹ و فيه(محا) بدل(يمحى).

۲- ۲. المصدر السابق ص ۶۹ و فيه(أهمه) بدل(يهمه).

۳- ۳. المحاسن ص ۵۵۸.

۴- ۴. الخرائج و الجرائح ص ۲۹۵ طبع ايران القديم، و ما بين القوسين زياده من المصدر.

وَ یَوْمَ خَلَقْتُ الشَّمْسَ وَ الْقَمَرَ وَ خَلَقْتُ الجَبَلَیْنِ وَ حَفَفْتُهُمَا بِسَبْعَهِ أَمْلَاکٍ حَفِیفاً وَ فِی حَجَرٍ آخَرَ هَذَا بَیْتُ اللَّهِ الْحَرَامُ بِبَکَّهَ تَکَفَّلَ اللَّهُ بِرِزْقِ أَهْلِهِ مِنْ ثَلَاثَهِ سُبُلٍ مُبَارَکٌ لَهُمْ فِی اللَّحْمِ وَ الْمَاءِ أَوَّلُ مَنْ نَحَلَهُ إِبْرَاهِیمُ (۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام فرمود: بر یکی از سنگهای کعبه چنین نوشته شده بود: منم خدای جهانیان و صاحب بکه. روزی که آسمان ها و زمین و خورشید و ماه و دو کوه را آفریدم وهفت فرشته را پیرامون آن و کوه گماشتم، بکه را خلق کردم. و در سنگ دیگر نوشته شده بود: این همان بیت الله الحرام بکه است؛ خداوند از سه طریق، روزی اهالی آن را تامین می کند،گوشت و آب برای آنان برکت دارد و اولین کسی که آن را برگزید، ابراهیم بود. - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۸۷ -

**[ترجمه]

«۳۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ اخْتَارَ مِنَ الْأَرْضِ جَمِیعاً مَکَّهَ وَ اخْتَارَ مِنْ مَکَّهَ بَکَّهَ فَأَنْزَلَ فِی بَکَّهَ سُرَادِقاً مِنْ نُورٍ مَحْفُوفاً بِالدُّرِّ وَ الْیَاقُوتِ ثُمَّ أَنْزَلَ فِی وَسَطِ السُّرَادِقِ عَمَداً أَرْبَعَهً وَ جَعَلَ بَیْنَ الْعَمَدِ الْأَرْبَعَهِ لُؤْلُؤَهً بَیْضَاءَ وَ کَانَ طُولُهَا سَبْعَهَ أَذْرُعٍ فِی تَرَابِیعِ الْبَیْتِ وَ جَعَلَ فِیهَا نُوراً مِنْ نُورِ السُّرَادِقِ بِمَنْزِلَهِ الْقَنَادِیلِ وَ کَانَتِ الْعَمَدُ أَصْلُهَا فِی الثَّرَی وَ الرُّءُوسُ تَحْتَ الْعَرْشِ وَ کَانَ الرُّبُعُ الْأَوَّلُ مِنْ زُمُرُّدٍ أَخْضَرَ وَ الرُّبُعُ الثَّانِی مِنْ یَاقُوتٍ أَحْمَرَ وَ الرُّبُعُ الثَّالِثُ مِنْ لُؤْلُؤٍ أَبْیَضَ وَ الرُّبُعُ الرَّابِعُ مِنْ نُورٍ سَاطِعٍ وَ کَانَ الْبَیْتُ یَنْزِلُ فِیمَا بَیْنَهُمْ مُرْتَفِعاً مِنَ الْأَرْضِ وَ کَانَ نُورُ الْقَنَادِیلِ یَبْلُغُ إِلَی مَوْضِعِ الْحَرَمِ وَ کَانَ أَکْبَرُ الْقَنَادِیلِ مَقَامَ إِبْرَاهِیمَ فَکَانَ الْقَنَادِیلُ ثَلَاثَمِائَهٍ وَ سِتِّینَ قِنْدِیلًا فَالرُّکْنُ الْأَسْوَدُ بَابُ الرَّحْمَهِ إِلَی الرُّکْنِ الشَّامِیِّ فَهُوَ بَابُ الْإِنَابَهِ وَ بَابُ الرُّکْنِ الشَّامِیِّ بَابُ التَّوَسُّلِ وَ بَابُ الرُّکْنِ الْیَمَانِیِّ بَابُ التَّوْبَهِ وَ هُوَ بَابُ آلِ مُحَمَّدٍ علیهم السلام وَ شِیعَتِهِمْ إِلَی الْحَجَرِ وَ هَذَا الْبَیْتُ حُجَّهُ اللَّهِ فِی أَرْضِهِ عَلَی خَلْقِهِ فَلَمَّا هَبَطَ آدَمُ إِلَی الْأَرْضِ هَبَطَ عَلَی الصَّفَا وَ لِذَلِکَ اشْتَقَّ اللَّهُ لَهُ اسْماً مِنِ اسْمِ آدَمَ لِقَوْلِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفی آدَمَ وَ نَزَلَتْ حَوَّاءُ عَلَی الْمَرْوَهِ فَاشْتَقَّ لَهُ اسْماً مِنِ اسْمِ الْمَرْأَهِ وَ کَانَ آدَمُ نَزَلَ بِمِرْآهٍ مِنَ الْجَنَّهِ فَلَمَّا لَمْ یَخْلُقْ آدَمَ الْمِرْآهَ إِلَی جَنْبِ الْمَقَامِ (۲) وَ کَانَ یَرْکَنُ إِلَیْهِ سَأَلَ رَبَّهُ أَنْ یُهْبِطَ الْبَیْتَ إِلَی الْأَرْضِ فَأَهْبَطَ فَصَارَ عَلَی وَجْهِ الْأَرْضِ وَ کَانَ آدَمُ یَرْکَنُ إِلَیْهِ وَ کَانَ ارْتِفَاعُهَا مِنَ الْأَرْضِ سَبْعَهَ أَذْرُعٍ وَ کَانَتْ لَهُ أَرْبَعَهُ أَبْوَابٍ وَ کَانَ

---

۱ - ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۸۷ و فیه(نحله) بدل(نخله) و کلاهما له وجه، فعلی نسخه العیّاشیّ یقرأ بصیغه المبنی للمجهول(نحله) بمعنی(أعطیه) و علی نسخه البحار یقرأ بصیغه المبنی للمعلوم بمعنی اختاره.

۲- ۲. کذا فی الأصل و المصدر و فی العباره تشویش ظاهر.

عَرْضُهَا خَمْسَةً وَ عِشْرِينَ ذِرَاعاً فِی خَمْسَةٍ وَ عِشْرِينَ ذِرَاعاً تَرَابِيعُهُ وَ كَانَ السُّرَادِقُ مِائَتَیْ ذِرَاعٍ فِی مِائَتَیْ ذِرَاعٍ (۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام به نقل از پدر خویش فرمود: خداوند از تمامی زمین، مکه را برگزیده و از مکه بکه را برگزیده است. در بکه سراپرده ای از نور پوشیده از مروارید و یاقوت نازل کرد و سپس در میان آن سراپرده ها چهار ستون فرود آورد و بین آن ستون ها در چهار گوشه خانه، مرواریدی سفید رنگ قرار داد که طول آن هفت ذراع بود و در آن مروارید، نوری از نور آن سراپرده ها قرار داد که همچون چراغ بود و اصل ستون فرو رفته در خاک و نوک آن زیر عرش بود. ربع اول از جنس زمرد سبز، ربع دوم از جنس یاقوت سرخ، ربع سوم از جنس مروارید سپید و ربع چهارم از نوری درخشنده بود و خانه خدا بالاتر از زمین در میان آن ها فرود آمده بود. نور چراغ ها به جایگاه حرم می‌رسید و بزرگترین چراغدان آن مقام ابراهیم بود. تعداد چراغ ها به سیصد وشصت عدد می‌رسید. رکن حجرالاسود در رحمت الهی؛ رکن شامی،در بازگشت و توبه، ورکن شامی،در توسل جویی و رکن یمانی، در توبه و همان در خاندان محمد وپیروان آنان به طرف اینسنگ (حجر الاسود) بود. این سنگ حجت و دلیل آشکار خدا در زمین خویش بر بندگانش می باشد. زمانی که آدم بر زمین فرود آمد، بر کوه صفا هبوط کرد و بدین جهت خداوند برای آن نامی از اسم آدم مشتق ساخت؛ همان جایی که می گوید: «إِنَّ اللَّهَ اصْطَفی آدَم» - . آل عمران / ۳۳ - {خداوند آدم را برگزید}. و حوا بر کوه مروه فرود آمد و خداوند نامی از نام زن برایش اشتقاق کرد. آدم همراه با آینه ای از بهشت فرود آمد. وقتی آدم نتواست آن آینه را در کنار مقام بیافریند - . در بحار و در مصدر اصلی حدیث این گونه آمده است(یخلق). بنا بر این در این عبارت تشویش آشکاری هست. - ، در حالی که خود به آن تکیه می داد، از پروردگار خویش خواست که خانه اش را بر روی زمین پایین آورد؛ پس خداوند آن را پایین آورد و مساوی زمین قرار داد و آدم به آن تکیه می داد.ارتفاع آن از زمین هفت ذراع و طول آن بیست و پنج در بیست و پنج ذراع می رسید و چهار در داشت و سراپرده آن دویست ذراع در دویست ذراع بود. - . تفسیر العیاشی ۱: ۳۹ -

**[ترجمه]

«۴۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی سَلَمَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ مِنَ الْجَنَّةِ لِآدَمَ وَ كَانَ الْبَيْتُ دُرَّةً بَيْضَاءَ فَرَفَعَهُ اللَّهُ إِلَى السَّمَاءِ وَ بَقِیَ أَسَاسُهُ فَهُوَ حِيَالَ هَذَا الْبَيْتِ وَ قَالَ يَدْخُلُهُ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ لَا يَرْجِعُونَ إِلَيْهِ أَبَداً فَأَمَرَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ وَ إِسْمَاعِيلَ أَنْ يَبْنِيَا الْبَيْتَ عَلَى الْقَوَاعِدِ(۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند حجر الاسود را از بهشت فرود آورد و کعبه درّی سپید رنگ بود؛ پس خداوند آن را به سوی آسمان بالا برد و پایه‌اش باقی ماند که این ستون پیرامون این خانه را فرا گرفته است. امام فرمود: هر روز هفتاد هزار فرشته بدان وارد می گردند و هرگز از آن باز نمی گردند؛ پس خداوند به ابراهیم و اسماعیل فرمان داد که خانه را بر پایه‌ها بنا نهند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۶۰ -

**[ترجمه]

«۴۱»

شی، [تفسیر العیاشی] قَالَ الْحَلَبِیُّ: سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الْبَیْتِ أَ کَانَ یُحَجُّ قَبْلَ أَنْ یُبْعَثَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله قَالَ نَعَمْ وَ تَصْدِیقُهُ فِی الْقُرْآنِ قَوْلُ شُعَیْبٍ حِینَ قَالَ لِمُوسَی حَیْثُ تَزَوَّجَ عَلی أَنْ تَأْجُرَنِی ثَمانِیَ حِجَجٍ (۳) وَ لَمْ یَقُلْ ثَمَانِیَ سِنِینَ وَ إِنَّ آدَمَ وَ نُوحاً حَجَّا وَ سُلَیْمَانَ بْنَ دَاوُدَ قَدْ حَجَّ الْبَیْتَ بِالْجِنِّ وَ الْإِنْسِ وَ الطَّیْرِ وَ الرِّیحِ وَ حَجَّ مُوسَی عَلَی جَمَلٍ أَحْمَرَ یَقُولُ لَبَّیْکَ لَبَّیْکَ وَ إِنَّهُ کَمَا قَالَ

اللَّهُ أَوَّلَ بَیْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِی بِبَکَّهَ مُبارَکاً وَ هُدیً لِلْعالَمِینَ -(۴)

وَ قَالَ وَ إِذْ یَرْفَعُ إِبْراهِیمُ الْقَواعِدَ مِنَ الْبَیْتِ وَ إِسْماعِیلُ -(۵) وَ قَالَ أَنْ طَهِّرا بَیْتِیَ لِلطَّائِفِینَ وَ الْعاکِفِینَ وَ الرُّکَّعِ السُّجُودِ -(۶)

وَ إِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ الْحَجَرَ لِآدَمَ وَ کَانَ الْبَیْتَ (۷).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: از امام صادق علیه السلام پرسیدند: آیا قبل از این که رسول خدا به پیامبری مبعوث شود، مردم به حج می رفتند؟ امام فرمود: آری و این سخن شعیب در قرآن، خود تاییدی بر این گفته است که به موسی، زمانی که ازدواج کرد، فرمود:«علی أن تأجرنی ثمانی حجج» - . قصص / ۲۷ - ،{به این شرط که هشت حج برای من کار کنی.} و نگفت: «ثمانی سنین» هشت سال. همچنین آدم و نوح حج گزاردند و سلیمان بن داود همراه با جن و انس و پرنده و باد، حج گزاردند و موسی سوار بر شتری سرخ موی حج گزارد، در حالی که لبیک لبیک می گفت. این خانه، چنان که خداوند فرموده است: «أَوَّلَ بَیْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِی بِبَکَّهَ مُبارَکاً وَ هُدیً لِلْعالَمِین» - . آل عمران / ۹۶ - {در حقیقت نخستین خانه ای که برای عبادت مردم بنا نهاده شده، همان است که در مکه است و مبارک و برای جهانیان مایه هدایت است.} و همچنین فرمود: «وَ إِذْ یَرْفَعُ إِبْراهِیمُ الْقَواعِدَ مِنَ الْبَیْتِ وَ إِسْماعِیل» - . بقره/ ۱۲۷ - {و هنگامی که ابراهیم و اسماعیل پایه های خانه خداوند [کعبه] را بالا می‌بردند. همچنین در جای دیگر فرمود: «أَنْ طَهِّرا بَیْتِیَ لِلطَّائِفِینَ وَ الْعاکِفِینَ وَ الرُّکَّعِ السُّجُود» - . بقره/ ۱۲۵ - {خانه مرا برای طواف کنندگان و معتکفان و رکوع و سجود کنندگان پاکیزه کنید.} و خداوند حجر الاسود را برای آدم فرود آورد، و خانه بود. - . تفسیر العیاشی ۱: ۶۰ -

**[ترجمه]

«۴۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی الْوَرْقَاءِ قَالَ: قُلْتُ لِعَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام أَوَّلُ شَیْ ءٍ نَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَا هُوَ قَالَ أَوَّلُ شَیْ ءٍ نَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَی الْأَرْضِ فَهُوَ الْبَیْتُ الَّذِی بِمَکَّهَ أَنْزَلَهُ اللَّهُ یَاقُوتَهً حَمْرَاءَ فَفَسَقَ قَوْمُ نُوحٍ فَرَفَعَهُ حَیْثُ یَقُولُ وَ إِذْ یَرْفَعُ

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۹ و الآیه فی سوره آل عمران: ۳۳.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۶۰.

۳- ۳. سوره القصص: ۲۷.

۴- ۴. سوره آل عمران: ۶۹.

۵- ۵. سوره البقره: ۱۲۷.

۶- ۶. سوره البقره: ۱۲۵.

۷- ۷. تفسير العيّاشىّ ج ۱ ص ۶۰.

إِبْراهِيمُ الْقَواعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَ إِسْماعِيلُ (۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: ابو الورقاء نقل کرده است که به امام علی بن ابی طالب علیه السلام گفتم: اولین چیزی که خداوند از آسمان فرود آورد چه بود؟ امام فرمود: اولین چیزی که خداوند از آسمان به سوی زمین نازل کرد، همان خانه‌اش بود که در مکه است؛ خداوند آن را به صورت یاقوتی سرخ رنگ فرود آورد، اما قوم نوح فاسق شدند؛ بنابراین آن را بالا برد، چنان که می فرماید: «وَ إِذْ يَرْفَعُ إِبْراهِيمُ الْقَواعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَ إِسْماعِيلُ» - . بقره/ ۱۲۷ - {و هنگامی که ابراهیم و اسماعیل پایه های خانه خداوند [کعبه] را بالا می بردند.} - . تفسیر العیاشی ۱: ۶۰ -

**[ترجمه]

«۴۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبَانِ بْنِ تَغْلِبَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرامَ قِياماً لِلنَّاسِ-(۲)

قَالَ جَعَلَهَا اللَّهُ لِدِينِهِمْ وَ مَعَايِشِهِمْ (۳).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: ابان بن تغلب گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: معنای این سخن خداوند که می فرماید: «جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرامَ قِياماً لِلنَّاسِ» - . مائده / ۹۷ - {خداوند کعبه بیت الله الحرام را وسیله به پا داشتن مصالح مردم قرار داده است.} چیست؟ امام در پاسخ فرمود: یعنی کعبه را برای برپا داشتن دین و معیشت آن ها قرار داده است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۳۴۶ -

**[ترجمه]

«۴۴»

نُقِلَ مِنْ خَطِّ الشَّيْخِ الشَّهِيدِ عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام: مَنْ نَظَرَ إِلَى الْكَعْبَةِ عَارِفاً بِحَقِّهَا غُفِرَ لَهُ ذَنْبُهُ وَ كُفِيَ مَا أَهَمَّهُ.

**[ترجمه]به خط شیخ شهید از امام باقر علیه السلام نقل شده که فرمود: کسی که به کعبه بنگرد در حالی که حق آن را به نیکی بشناسد، خداوند گناهش را می آمرزد و آن چه را بخواهد برایش فراهم می سازد.

**[ترجمه]

«۴۵»

وَ رُوِيَ: مَنْ نَظَرَ إِلَى الْكَعْبَةِ لَمْ يَزَلْ يُكْتَبُ لَهُ حَسَنَةٌ وَ يُمْحَى عَنْهُ سَيِّئَةٌ حَتَّى يَصْرِفَ بَصَرَهُ عَنْهَا.

**[ترجمه]همچنین روایت شده است: کسی که به کعبه بنگرد، همواره برایش حسنه نوشته می‌شود و گناهش آمرزیده می...

شود تا نگاهش را از آنجا برگرداند.

**[ترجمه]

«۴۶»

وَ رُوِیَ: أَنَّ النَّظَرَ إِلَی الْکَعْبَهِ عِبَادَهٌ وَ النَّظَرَ إِلَی الْوَالِدَیْنِ عِبَادَهٌ وَ النَّظَرَ فِی الْمُصْحَفِ مِنْ غَیْرِ قِرَاءَهٍ عِبَادَهٌ وَ النَّظَرَ إِلَی وَجْهِ الْعَالِمِ عِبَادَهٌ وَ النَّظَرَ إِلَی آلِ مُحَمَّدٍ علیهم السلام عِبَادَهٌ.

**[ترجمه]و روایت شده است که نگریستن به کعبه و نگاه به چهره والدین و قرآن حتی بدون خواندن آن، عبادت است. همچنین نگریستن به چهره عالم و خاندان پیامبر عبادت است .

**[ترجمه]

«۴۷»

وَ مِنْ خَطِّهِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ الرَّاوَنْدِیُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ الْبَاقِرُ علیه السلام: إِنَّ اللَّهَ وَضَعَ تَحْتَ الْعَرْشِ أَرْبَعَهَ أَسَاطِینَ وَ سَمَّاهُ الضُّرَاحَ ثُمَّ بَعَثَ مَلَائِکَهً فَأَمَرَهُمْ بِبِنَاءِ بَیْتٍ فِی الْأَرْضِ بِحِیَالِهِ [بِمِثَالِهِ] وَ قَدْرِهِ فَلَمَّا کَانَ الطُّوفَانُ رُفِعَ فَکَانَتِ الْأَنْبِیَاءُ یَحُجُّونَهُ وَ لَا یَعْلَمُونَ مَکَانَهُ حَتَّی بَوَّأَهُ اللَّهُ لِإِبْرَاهِیمَ فَأَعْلَمَهُ مَکَانَهُ فَبَنَاهُ مِنْ خَمْسَهِ أَجْبُلٍ مِنْ حِرَاءَ وَ ثَبِیرٍ وَ لُبْنَانٍ وَ جَبَلِ الطُّورِ وَ جَبَلِ الحمر [الْخَمَرِ].

قال الطبری و هو جبل بدمشق.

**[ترجمه]راوندی به خط خود نقل کرده است که امام باقر علیه السلام فرمود: خداوند در زیر عرش خویش چهار پایه و ستون بنا نهاد و آن را ضراح نامید. سپس فرشتگان را فرو فرستاد و به آنان به ساختن خانه‌ای در زمین، در مقابل آن و مانند آن و به اندازه آن فرمان داد. زمانی که طوفان شد، بیت بالا رفت، پس پیامبران حج می گزاردند در حالی که جای آن را نمی دانستند تا این که خداوند ابراهیم را در آن جای داد و مکانش را به وی نشان داد. پس آن را از پنج کوه به نام های حراء، ثبیر، لبنان، جبل الطور و جبل الحمر بنا نهاد. طبری گفته است: جبل الحمر کوهی در دمشق است.

**[ترجمه]

«۴۸»

الْعِلَلُ لِمُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ: سَأَلَ رَجُلٌ مِنَ الْیَهُودِ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ أَخْبِرْنِی عَنِ الْکَلِمَاتِ الَّتِی عَلَّمَهَا اللَّهُ إِبْرَاهِیمَ علیه السلام حَیْثُ بَنَی الْبَیْتَ فَقَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله نَعَمْ هِیَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ.

١- ١. تفسير العيّاشيّ ج ١ ص ٦٠.

٢- ٢. سوره المائده: ٩٧.

٣- ٣. تفسير العيّاشيّ ج ١ ص ٣۴۶.

**[ترجمه]در کتاب العلل محمد بن علی بن ابراهیم آمده است که شخصی یهودی از رسول خدا صلی الله علیه و آله پرسید: درباره کلماتی که خداوند به ابراهیم یاد داد، آنگاه که کعبه را بنا نهاد، مرا آگاه کن. پیامبر فرمود: آری! آن کلمات سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر بود .

**[ترجمه]

باب ۶ من نذر شیئا للکعبه أو أوصی به و حکم أموال الکعبه و أثوابها

الأخبار

«۱»

ع، [علل الشرائع] مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِیزٍ عَنْ یَاسِینَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ: إِنَّ قَوْماً أَقْبَلُوا مِنْ مِصْرَ فَمَاتَ رَجُلٌ فَأَوْصَی إِلَی رَجُلٍ بِأَلْفِ دِرْهَمٍ لِلْکَعْبَهِ فَلَمَّا قَدِمَ مَکَّهَ سَأَلَ عَنْ ذَلِکَ فَدَلُّوهُ عَلَی بَنِی شَیْبَهَ فَأَتَاهُمْ فَأَخْبَرَهُمُ الْخَبَرَ فَقَالُوا قَدْ بَرَأَتْ ذِمَّتُکَ ادْفَعْهَا إِلَیْنَا فَقَامَ الرَّجُلُ فَسَأَلَ النَّاسَ فَدَلُّوهُ عَلَی أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ فَأَتَانِی فَسَأَلَنِی فَقُلْتُ لَهُ إِنَّ الْکَعْبَهَ غَنِیَّهٌ عَنْ هَذَا انْظُرْ إِلَی مَنْ أَمَّ هَذَا الْبَیْتَ وَ قُطِعَ أَوْ ذَهَبَتْ نَفَقَتُهُ أَوْ ضَلَّتْ رَاحِلَتُهُ أَوْ عَجَزَ أَنْ یَرْجِعَ إِلَی أَهْلِهِ فَادْفَعْهَا إِلَی هَؤُلَاءِ الَّذِینَ سَمَّیْتُ لَکَ قَالَ فَأَتَی الرَّجُلُ بَنِی شَیْبَهَ فَأَخْبَرَهُمْ بِقَوْلِ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَالُوا هَذَا ضَالٌّ مُبْتَدِعٌ لَیْسَ یُؤْخَذُ عَنْهُ وَ لَا عِلْمَ لَهُ وَ نَحْنُ نَسْأَلُکَ بِحَقِّ هَذَا الْبَیْتِ وَ بِحَقِّ کَذَا وَ کَذَا لَمَّا أَبْلَغْتَهُ عَنَّا هَذَا الْکَلَامَ قَالَ فَأَتَیْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام فَقُلْتُ لَهُ لَقِیتُ بَنِی شَیْبَهَ فَأَخْبَرْتُهُمْ فَزَعَمُوا أَنَّکَ کَذَا وَ کَذَا وَ أَنَّکَ لَا عِلْمَ لَکَ ثُمَّ سَأَلُونِی بِالْعَظِیمِ لَمَّا أبلغک [أَبْلَغْتُکَ] مَا قَالُوا قَالَ وَ أَنَا أَسْأَلُکَ مَا سَأَلُوکَ لَمَّا أَتَیْتَهُمْ فَقُلْتَ لَهُمْ إِنَّ مِنْ عِلْمِی لَوْ وُلِّیتُ شَیْئاً مِنْ أُمُورِ الْمُسْلِمِینَ لَقَطَعْتُ أَیْدِیَهُمْ ثُمَّ عَلَّقْتُهَا فِی أَسْتَارِ الْکَعْبَهِ ثُمَّ أَقَمْتُهُمْ عَلَی الْمِصْطَبَّهِ ثُمَّ أَمَرْتُ مُنَادِیاً یُنَادِی أَلَا إِنَّ هَؤُلَاءِ سُرَّاقُ اللَّهِ فَاعْرِفُوهُمْ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام محمد باقر علیه السلام فرمود: قومی از مصر آمدند، پس یکی از آن ها از دنیا رفت و به شخصی وصیت کرد که هزار درهم در راه کعبه انفاق کند. زمانی که آن شخص به مکه آمد، در این باره سؤال کرد که مال را به دست چه کسی بسپارد و اهالی مکه بنی شیبه را معرفی کردند. آن شخص نزد قوم بنی شیبه رفت و آنان را از آن خبر آگاه کرد. آن قوم گفتند: ذمه آن از دوش تو برداشته شد، آن مال را به ما بده. آن مرد برخاست و از مردم پرسید و مردم وی را نزد ابوجعفر(امام باقر) فرستادند. امام فرمود: آن مرد نزدم آمد و در این باره از من سؤال کرد. به وی گفتم: کعبه از این مال بی نیاز است، به کسی بنگر که قصد این خانه کرده و در راه مانده یا آن که اموال خویش را از دست داده و مرکبش را گم کرده، و یا این که اکنون از بازگشتن به نزد خانواده خویش ناتوان است؛ آن مال را به این افرادی ده که برایت نام بردم. آن شخص گفت: آن مرد نزد قوم بنی شیبه رفت و آنها را از گفته امام آگاه کرد. آن قوم گفتند: او شخصی گمراه و بدعت گزار است؛ او علمی ندارد. ما به حق خداوند این خانه و حق چنین و چنان تو را قسم می دهیم که مبادا این سخن ما را به گوش وی رسانی. آن شخص گفت: نزد امام باقر علیه السلام آمدم و خطاب به وی گفتم: با بنی شیبه دیدار کردم و آنان را از گفته شما آگاه کردم. آن ها درباره شما چنین و چنان فکر می کنند و این که شما علمی در این باره نداری. سپس مرا به خداوند سبحان قسم دادند که گفته آن ها را به شما نگویم. امام فرمود: من تو را قسم می دهم، به همان کس که تو را قسم دادند، زمانی که

نزد آنها رفتی بگویی: اگر عهـده دار امور مسـلمانان شوم، علم من این است که دسـتهای آن ها را می‌بریدم و بر پرده کعبه می آویختم، سـپس آنها را برسـکّو ایسـتاده نگاه می‌داشـتم و آنگاه دسـتور می دادم که نـدا دهنده‌ای فریاد برآورد: همانا این افراد دزدان خانه خدایند! ایشان را بشناسید. - . علل الشرائع: ۴۰۹ -

**[ترجمه]

«۲»

نی، [الغیبه للنعمـانی] عَلِيُّ بْنُ الْحُسَـيْنِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الرَّازِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الصَّيْرَفِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْخَثْعَمِيِّ عَنْ سَدِيرٍ الصَّيْرَفِي

ص: ۶۶

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۰۹.

عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْجَزِيرَةِ: مِثْلَهُ بِتَغْيِيرٍ مَا(۱) وَ قَدْ أَوْرَدْنَاهُ فِي بَابِ سِيرَةِ الْقَائِمِ علیه السلام.

**[ترجمه]غیبه النعمانی: حدیث فوق را با تغییری اندک نقل کرده است. که آن را در باب سیره قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف آوردیم.

**[ترجمه]

«۳»

ع، [علل الشرائع] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ التَّيْمُلِيِّ عَنْ أَخَوَيْهِ مُحَمَّدٍ وَ أَحْمَدَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَعْقُوبَ الْهَاشِمِيِّ عَنْ مَرْوَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ عُمَرَ الْجُعْفِيِّ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ مِصْرَ قَالَ: أَوْصَى إِلَيَّ أَخِي بِجَارِيَةٍ كَانَتْ لَهُ مُغَنِّيَةٍ فَارِهَةٍ وَ جَعَلَهَا هَدْياً لِبَيْتِ اللَّهِ الْحَرَامِ فَقَدِمْتُ مَكَّةَ فَسَأَلْتُ فَقِيلَ لِي ادْفَعْهَا إِلَى بَنِي شَيْبَةَ وَ قِيلَ لِي غَيْرُ ذَلِكَ مِنَ الْقَوْلِ فَاخْتُلِفَ عَلَيَّ فِيهِ فَقَالَ لِي رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْمَسْجِدِ أَ لَا أُرْشِدُكَ إِلَى مَنْ يُرْشِدُكَ فِي هَذَا إِلَى الْحَقِّ قُلْتُ بَلَى فَأَشَارَ إِلَى شَيْخٍ جَالِسٍ فِي الْمَسْجِدِ فَقَالَ هَذَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ علیه السلام فَسَلْهُ قَالَ فَأَتَيْتُهُ فَسَأَلْتُهُ وَ قَصَصْتُ عَلَيْهِ الْقِصَّةَ فَقَالَ إِنَّ الْكَعْبَةَ لَا تَأْكُلُ وَ لَا تَشْرَبُ وَ مَا أُهْدِيَ لَهَا فَهُوَ لِزُوَّارِهَا بِعِ الْجَارِيَةَ وَ قُمْ عَلَى الْحِجْرِ فَنَادِ هَلْ مِنْ مُنْقَطَعٍ بِهِ وَ هَلْ مِنْ مُحْتَاجٍ مِنْ زُوَّارِهَا فَإِذَا أَتَوْكَ فَاسْأَلْ عَنْهُمْ وَ

أَعْطِهِمْ وَ اقْسِمْ فِيهِمْ ثَمَنَهَا قَالَ فَقُلْتُ لَهُ إِنَّ بَعْضَ مَنْ سَأَلْتُهُ أَمَرَنِي بِدَفْعِهَا إِلَى بَنِي شَيْبَةَ فَقَالَ أَمَا إِنَّ قَائِمَنَا لَوْ قَدْ قَامَ لَقَدْ أَخَذَهُمْ وَ قَطَعَ أَيْدِيَهُمْ وَ طَافَ بِهِمْ وَ قَالَ هَؤُلَاءِ سُرَّاقُ اللَّهِ (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: سعید بن عمر جعفی از مردی از اهالی مصر نقل کرده است که گفت: برادرم مرا در مورد کنیزی که خنیاگری شاداب و زیبا بود، وصیت کرد و او را هدیه‌ای برای بیت الله الحرام قرار داده بود. به مکه آمدم و درباره وی سؤال کردم. به من گفتند: او را به بنی شیبه بسپار و برخی چیز دیگری به من گفتند و در این باره حرفهای متناقضی شنیدم. مردی از اهل مسجد به من گفت: آیا تو را به کسی که تو را در این باره ارشاد کند راهنمایی کنم؟ گفتم: آری. او به پیرمردی که در مسجد نشسته بود اشاره کرد و گفت: او جعفر بن محمد است. از وی در این باره سؤال کن. آن فرد گفت: به نزد امام رفتم و از ایشان سؤال کردم و داستان را برایش تعریف کردم. فرمود: همانا کعبه نمی‌خورد و نمی‌آشامد و هر چه که برای آن هدیه آورند، باید به زائران تحویل دهند. کنیز را بفروش و بر حجر بایست و فریاد بزن: آیا کسی است که بی‌زاد و توشه باشد؟ و آیا از میان زائران کسی است که بدان محتاج باشد؟ پس زمانی که به نزد تو آمدند، از آنها سؤال کن و بهای آن را به آنان بده و میانشان تقسیم کن. گفت: به ایشان گفتم: برخی از افرادی که از آنان سؤال کردم گفتند که آن را به بنی شیبه بدهم. فرمود: هشدار که اگر قائم ما قیام کند،آنان را می گیرد و دستانشان را قطع کرده و آنان را می‌چرخاند و می گوید: اینان دزدان خدایند. - . علل الشرائع: ۴۱۰ -

**[ترجمه]

«۴»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَتِّيلٍ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ بَشِیرٍ عَنْ أَبَانٍ عَنِ ابْنِ الْحُرِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَالَ إِنِّی أَهْدَیْتُ جَارِیَةً إِلَی الْکَعْبَهِ فَأُعْطِیتُ بِهَا خَمْسَمِائَهِ دِینَارٍ فَمَا تَرَی قَالَ بِعْهَا ثُمَّ خُذْ ثَمَنَهَا ثُمَّ قُمْ عَلَی هَذَا الْحَائِطِ یَعْنِی الْحِجْرَ ثُمَّ نَادِ وَ أَعْطِ کُلَّ مُنْقَطَعٍ بِهِ وَ کُلَّ مُحْتَاجٍ مِنَ الْحَاجِ (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: مردی به نزد امام باقر علیه السلام آمد و گفت: من کنیزی برای خدمت به کعبه اهدا کردم و در ازای آن پانصد دینار به من می‌دهند، نظرتان چیست؟ فرمود: آن را بفروش و پول آن را بگیر و بر این دیوار - یعنی سنگ - بایست و ندا ده و از آن به هر مسافر بی توشه و حج گزار نیازمند بده. - . علل الشرائع: ۴۰۹ -

**[ترجمه]

«۵»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنِ ابْنِ الْمُغِیرَهِ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ: لَوْ کَانَ لِی وَادِیَانِ یَسِیلَانِ ذَهَباً

ص: ۶۷

۱- ۱. غیبه النعمانیّ ص ۱۲۴ طبع ایران القدیم.

۲- ۲. علل الشرائع ص ۴۱۰.

۳- ۳. المصدر السابق ص ۴۰۹.

وَ فِضَّةً مَا أَهْدَيْتُ إِلَى الْكَعْبَةِ شَيْئاً لِأَنَّهُ يَصِيرُ إِلَى الْحَجَبَةِ دُونَ الْمَسَاكِينِ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام از پدرش نقل کرده است که امام علی علیه السلام فرمود: اگر دو دره موّاج از طلا و نقره داشته باشم، هیچ چیز به کعبه اهدا نخواهم کرد، زیرا که به پرده داران می‌رسد نه به مستمندان. - . علل الشرائع: ۴۰۸ -

**[ترجمه]

«۶»

ع، [علل الشرائع] أَبِي عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَطَّارِ عَنْ بُنَانِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ أَبِي الْحَسَنِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ جَعَلَ جَارِيَةً هَدْياً لِلْكَعْبَةِ كَيْفَ يَصْنَعُ بِهَا فَقَالَ إِنَّ أَبِي علیه السلام أَتَاهُ رَجُلٌ قَدْ جَعَلَ جَارِيَتَهُ هَدْياً لِلْكَعْبَةِ فَقَالَ لَهُ قَوِّمِ الْجَارِيَةَ أَوْ بِعْهَا ثُمَّ مُرْ مُنَادِياً يَقُومُ عَلَى الْحِجْرِ فَيُنَادِي أَلَا مَنْ قَصُرَتْ نَفَقَتُهُ أَوْ قُطِعَ بِهِ طَرِيقُهُ أَوْ نَفِدَ طَعَامُهُ فَلْيَأْتِ فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ وَ مُرْهُ أَنْ يُعْطِيَ أَوَّلًا فَأَوَّلًا حَتَّى ينفذ [يَنْفَدَ] ثَمَنُ الْجَارِيَةِ(۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: علی بن جعفر از برادرش امام موسی بن جعفر علیه السلام نقل کرده است که از او در باره کسی که کنیزی را به کعبه اهدا کرده است پرسید. فرمود: مردی نزد پدرم آمد که کنیز خود را وقف کعبه کرده بود. پدرم به وی گفت: ارزش آن را حساب کن و او را بفروش و سپس به ندا دهنده‌ای فرمان ده که بر سنگ بایستد و ندا سردهد که ای کسی که هزینه سفرش کم شده یا راهش را گم کرده یا این که غذایش تمام شده است، به نزد فلانی فرزند فلان شخص برو و به وی دستور ده که یک یک بدهد تا بهای کنیز پایان یابد.

**[ترجمه]

«۷»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ رَفَعَهُ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا قَالَ: دَفَعَتْ إِلَيَّ امْرَأَةٌ غَزْلًا فَقَالَتْ لِي ادْفَعْهُ بِمَكَّةَ لِيُخَاطَ بِهِ كِسْوَةُ الْكَعْبَةِ فَكَرِهْتُ أَنْ أَدْفَعَهُ إِلَى الْحَجَبَةِ وَ أَنَا أَعْرِفُهُمْ فَلَمَّا صِرْتُ إِلَى الْمَدِينَةِ دَخَلْتُ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنَّ امْرَأَةً أَعْطَتْنِي غَزْلًا وَ أَمَرَتْنِي أَنْ أَدْفَعَهُ بِمَكَّةَ لِيُخَاطَ بِهِ كِسْوَةُ الْكَعْبَةِ فَكَرِهْتُ أَنْ أَدْفَعَهُ إِلَى الْحَجَبَةِ فَقَالَ اشْتَرِ بِهِ عَسَلًا وَ زَعْفَرَاناً وَ خُذْ طِينَ قَبْرِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ اعْجِنْهُ بِمَاءِ السَّمَاءِ وَ اجْعَلْ فِيهِ شَيْئاً مِنَ الْعَسَلِ وَ الزَّعْفَرَانِ وَ فَرِّقْهُ عَلَى الشِّيعَةِ لِيُدَاوُوا بِهِ مَرْضَاهُمْ (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: برقی از پدر خود و او از برخی از اصحاب ما نقل کرده است که گفت: زنی رشته‌ای از نخ ریسیده شده به من داد و به من گفت: آن را به مکه ببر تا برای پوشش کعبه پرده بدوزند. ناپسند دانستم که آن را به

پرده داران کعبه بدهم چرا که آنان را می‌شناختم. زمانی که به مدینه رسیدم، نزد امام باقر علیه السلام رفتم و به او گفتم: جانم

به فدایت! همانا زنی رشته ای از نخی ریسیده شده به من داد و فرمان داد تا آن را به مکه تحویل دهم تا برای پوشش در کعبه از آن استفاده شود و من کراهت داشتم که آن را به پرده داران بدهم. فرمود: با آنان عسل و زعفران بخر و تربت قبر اباعبدالله علیه السلام را برگیر و با آب باران مخلوط کن و در آن قدری عسل و زعفران بریز و میان شیعه پخش کن تا بدان وسیله بیماران خود را مداوا کنند. - . علل الشرائع: ۴۱۰ -

**[ترجمه]

«۸»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا: مِثْلَهُ (۴).

**[ترجمه]المحاسن: پدرم از برخی اصحاب مانند این حدیث را نقل کرده است. - . المحاسن: ۵۰۰ -

**[ترجمه]

«۹»

ب، [قرب الإسناد] عَلِیٌّ عَنْ أَخِیهِ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ جَعَلَ ثَمَنَ جَارِیَتِهِ هَدْیاً لِلْكَعْبَهِ فَقَالَ لَهُ مُرْ مُنَادِیاً یَقُومُ عَلَی الْحِجْرِ فَیُنَادِی أَلَا مَنْ قَصُرَتْ بِهِ نَفَقَتُهُ أَوْ قُطِعَ بِهِ أَوْ نَفِدَ طَعَامُهُ فَلْیَأْتِ فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ وَ أَمَرَهُ أَنْ یُعْطِیَ أَوَّلًا فَأَوَّلًا حَتَّی یَنْفَدَ ثَمَنُ الْجَارِیَهِ وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ یَقُولُ هُوَ یُهْدِی كَذَا وَ كَذَا مَا عَلَیْهِ قَالَ إِذَا لَمْ یَكُنْ

ص: ۶۸

۱- ۱. نفس المصدر ص ۴۰۸.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۴۰۹.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۴۱۰.

۴- ۴. المحاسن: ۵۰۰.

نَذْراً فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ(۱).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی از برادرش موسی بن جعفر نقل می‌کند که از ایشان درباره مردی سؤال کردم که بهای فروش کنیز خود را هدیه کعبه قرار داده است. خطاب به وی فرمود: به ندا دهنده‌ای فرمان ده که بر سنگ بایستد و ندا دهد: ای کسی که هزینه سفرت تمام شده یا راه بر تو بسته شده یا غذایت تمام شده! باید نزد فلان بن فلان بروی. و به او فرمان ده که به یکی پس از دیگری بدهد تا بهای کنیز تمام گردد. از ایشان درباره مردی سؤال کردم که می گوید: او چنین و چنان هدیه می دهد، چه چیزی بر عهده اوست؟ فرمود: اگر نذر نباشد، چیزی بر عهده او نیست. - . قرب الاسناد: ۱۰۸ -

**[ترجمه]

«۱۰»

قب، [المناقب لابن شهرآشوب]: هَمَّ عُمَرُ أَنْ يَأْخُذَ حُلِيَّ الْكَعْبَةِ فَقَالَ عَلِيٌّ علیه السلام إِنَّ الْقُرْآنَ أُنْزِلَ عَلَى النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله وَ الْأَمْوَالُ أَرْبَعَةٌ أَمْوَالُ الْمُسْلِمِينَ فَقَسَّمُوهَا بَيْنَ الْوَرَثَةِ فِي الْفَرَائِضِ وَ الْفَيْ ءُ فَقَسَمَهُ عَلَى مُسْتَحِقِّهِ وَ الْخُمُسُ فَوَضَعَهُ اللَّهُ حَيْثُ وَضَعَهُ وَ الصَّدَقَاتُ فَجَعَلَهَا اللَّهُ حَيْثُ جَعَلَهَا وَ كَانَ حُلِيُّ الْكَعْبَةِ يَوْمَئِذٍ فَتَرَكَهُ عَلَى حَالِهِ وَ لَمْ يَتْرُكْهُ نِسْيَاناً وَ لَمْ يَخْفَ عَلَيْهِ مَكَانُهُ فَأَقِرَّهُ حَيْثُ أَقَرَّهُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ فَقَالَ عُمَرُ لَوْلَاكَ لَافْتَضَحْنَا وَ تَرَكَ الْحُلِيَّ بِمَكَانِهِ (۲).

**[ترجمه]مناقب: عمر تصمیم گرفت که زیور و زینت کعبه را برگیرد. امام علی علیه السلام فرمود: قرآن بر رسول خدا صلی الله علیه و آله نازل شد در حالی که چهار مال وجود داشت: اموال مسلمانان که آنها را طبق دستور میان ورثه تقسیم نمود، فیء که آن را میان مستحقان آن تقسیم نمود، خمس که آن را در جایگاهش قرار داد و صدقات که آنها را در مواردش صرف کرد. در آن هنگام زیورهای کعبه بر آن بود و آن را به همان حال گذاشت، نه این که از روی فراموشی گذاشته باشد و نه این که جای آن بر او مخفی باشد، بنابراین تو نیز آن را بر همان حال که خدا و پیامبرش باقی گذاشته‌اند باقی گذار. عمر گفت: اگر تو نبودی رسوا می‌شدیم. و زیورهای کعبه را به حال خود واگذاشت. - . مناقب ابن شهر آشوب ۲: ۱۸۹ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام] عَنِ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَنَّهُ قَالَ فِي رَجُلٍ حَلَفَ بِيَمِينٍ أَنْ لَا يُكَلِّمَ ذَا قَرَابَةٍ لَهُ قَالَ لَيْسَ بِشَيْ ءٍ فَلَيْسَ بِشَيْ ءٍ فِي طَلَاقٍ أَوْ عِتْقٍ.

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: امام صادق علیه السلام درباره مردی که قسم یاد کرده بود با خویشاوندی سخن نگوید فرمود: چیزی نیست و در طلاق یا عتق هم چیزی نیست.

**[ترجمه]

«۱۲»

قَالَ الْحَلَبِیُّ: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ امْرَأَهٍ جَعَلَتْ مَالَهَا هَدْیاً لِبَیْتِ اللَّهِ إِنْ أَعَارَتْ مَتَاعَهَا فُلَانَهَ وَ فُلَانَهَ فَأَعَارَ بَعْضُ أَهْلِهَا بِغَیْرِ أَمْرِهَا قَالَ لَیْسَ عَلَیْهَا هَدْیٌ إِنَّمَا الْهَدْیُ مَا جَعَلَهُ اللَّهُ هَدْیاً لِلْکَعْبَهِ فَذَلِکَ الَّذِی یُوفَی بِهِ إِذَا جُعِلَ لِلَّهِ وَ مَا کَانَ مِنْ أَشْبَاهِ هَذَا فَلَیْسَ بِشَیْ ءٍ وَ لَا هَدْیَ لَا یُذْکَرُ فِیهِ اللَّهُ (۳).

**[ترجمه]حلبی گفت: از امام درباره زنی سؤال کردم که دارایی خود را هدیه به خانه خدا نمود، اگر متاع خود را به فلان کس دختر فلان کس به عاریه دهد و برخی از اعضای خانواده‌اش بدون اجازه وی به دیگری عاریه دادند. فرمود: برای وی هدیه‌ای نیست، چرا که هدیه تنها در صورتی است که خداوند برای کعبه قرار دهد و این آن چیزی است که اگر برای خدا قرار داده شد، باید به آن وفا کند؛ و هر آنچه که شبیه بدان باشد، و چیزی که اسم خدا در آن ذکر نمی‌شود هدیه به حساب نمی آید. - . فقه الرضا علیه السلام: ۵۸ -

**[ترجمه]

«۱۳»

: وَ سُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ یَقُولُ عَلَیَّ أَلْفُ بَدَنَهٍ وَ هُوَ مُحْرِمٌ بِأَلْفِ حَجَّهٍ قَالَ تِلْکَ خُطُوَاتُ الشَّیْطَانِ وَ عَنِ الرَّجُلِ یَقُولُ هُوَ مُحْرِمٌ بِحَجَّهٍ قَالَ لَیْسَ بِشَیْ ءٍ وَ یَقُولُ أَنَا أُهْدِی هَذَا الطَّعَامَ قَالَ لَیْسَ بِشَیْ ءٍ إِنَّ الطَّعَامَ لَا یُهْدَی أَوْ یَقُولُ لِجَزُورٍ بَعْدَ مَا نُحِرَتْ هُوَ یُهْدِیهَا لِبَیْتِ اللَّهِ فَقَالَ إِنَّمَا تُهْدَی الْبُدْنُ وَ هِیَ أَحْیَاءٌ وَ لَیْسَ تُهْدَی حِینَ صَارَتْ لَحْماً(۴).

**[ترجمه]و از ایشان درباره مردی که می گوید: بر من هزار شتر است و او مُحرم است به هزار حج، سؤال کردند. فرمود: این گامهای شیطان است. درباره مردی که می‌گوید: او برای یک حج محرم است فرمود: چیزی نیست. و می‌گوید: من این طعام را

هَدیه می‌دهم. فرمود: چیزی نیست، چرا که غذا هَدیه دادنی نیست. یا درباره شتر پس از نحر آن می‌گوید، آن را برای خانه خدا هدیه می‌دهد؟ فرمود: شتر تنها در حالی هدیه داده می شود که زنده باشد و زمانی که نحر شده و به گوشت تبدیل شد، اهدا نمی شود. - . فقه الرضا علیه السلام: ۵۹ -

**[ترجمه]

«۱۴»

نَهْجُ الْبَلَاغَهِ، وَ رُوِیَ: أَنَّهُ ذُکِرَ عِنْدَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ فِی أَیَّامِهِ حُلِیُ

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۱۰۸.

۲- ۲. مناقب ابن شهرآشوب ج ۲ ص ۱۸۹.

۳- ۳. فقه الرضا ص ۵۸ و كان الرمز فى المتن(ين) لكتابى الحسين بن سعيد الأهوازى.

۴- ۴. نفس المصدر: ۵۹ و هو كسابقه فى الرمز.

الْكَعْبَهِ وَ كَثْرَتُهُ فَقَالَ قَوْمٌ لَوْ أَخَذْتَهُ فَجَهَّزْتَ بِهِ جُيُوشَ الْمُسْلِمِينَ كَانَ أَعْظَمَ لِلْأَجْرِ وَ مَا تَصْنَعُ الْكَعْبَهُ بِالْحُلِيِّ فَهَمَّ عُمَرُ بِذَلِكَ وَ سَأَلَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام فَقَالَ إِنَّ الْقُرْآنَ أُنْزِلَ عَلَى النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله وَ الْأَمْوَالُ أَرْبَعَهٌ أَمْوَالُ الْمُسْلِمِينَ فَقَسَّمَهَا بَيْنَ الْوَرَثَهِ فِي الْفَرَائِضِ وَ الْفَيْءُ فَقَسَمَهُ عَلَى مُسْتَحِقِّيهِ وَ الْخُمُسُ فَوَضَعَهُ اللَّهُ حَيْثُ وَضَعَهُ وَ الصَّدَقَاتُ فَجَعَلَهَا اللَّهُ حَيْثُ جَعَلَهَا وَ كَانَ حُلِيُّ الْكَعْبَهِ فِيهَا يَوْمَئِذٍ فَتَرَكَهُ اللَّهُ عَلَى حَالِهِ وَ لَمْ يَتْرُكْهُ نِسْيَاناً وَ لَمْ يَخْفَ مَكَاناً فَأَقِرَّهُ حَيْثُ أَقَرَّهُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ فَقَالَ عُمَرُ لَوْلَاكَ لَافْتَضَحْنَا وَ تَرَكَ الْحُلِيَّ بِحَالِهِ. (۱)

**[ترجمه]نهج البلاغه: روایت شده است که در دوران عمر، از پوشش کعبه و کثرت آن سخن به میان آمد. قومی گفتند: اگر آن را بر گیری و سپاه مسلمانان را بدان مجهز سازی، پاداش بیشتری دارد و کعبه نیاز به زیور و زینت ندارد. عمر تصمیم بدین امر گرفت و از امام علی علیه السلام در این باره سؤال کرد. ایشان فرمود: قرآن بر رسول خدا صلی الله علیه و آله نازل شد در حالی که چهار مال وجود داشت: اموال مسلمانان که آنها را طبق دستور میان ورثه تقسیم نمود، فیء که آن را میان مستحقان آن تقسیم نمود، خمس که آن را در مورد خود قرار داد و صدقات که آنها را در مواردش صرف کرد و در آن هنگام زیورهای کعبه بر آن بود و آن را به همان حال گذاشت، نه این که از روی فراموشی گذاشته باشد یا جای آن بر او مخفی باشد؛ بنابراین تو نیز آن را بر همان حال که خدا و پیامبرش باقی گذاشته‌اند باقی گذار. عمر گفت: اگر تو نبودی رسوا می-شدیم؛ و زیورهای کعبه را به حال خود واگذاشت. -. نهج البلاغه ۳: ۲۱۸ -

**[ترجمه]

باب ۷ عله الحرم و أعلامه و شرفه و أحكامه

الأخبار

«۱»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام: أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَوْحَى إِلَى جَبْرَئِيلَ أَنَا اللَّهُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ أَنِّي قَدْ رَحِمْتُ آدَمَ وَ حَوَّاءَ لَمَّا شَكَيَا إِلَيَّ مَا شَكَيَا فَاهْبِطْ عَلَيْهِمَا بِخَيْمَهٍ مِنْ خِيَامِ الْجَنَّهِ فَإِنِّي قَدْ رَحِمْتُهُمَا لِبُكَائِهِمَا وَ وَحْشَتِهِمَا وَ وَحْدَتِهِمَا فَاضْرِبِ الْخَيْمَهَ عَلَى النَّزَعَهِ(۲) الَّتِي بَيْنَ جِبَالِ مَكَّهَ قَالَ وَ النَّزَعَهُ مَكَانُ الْبَيْتِ وَ قَوَاعِدُهُ الَّتِي رَفَعَتْهَا الْمَلَائِكَهُ قَبْلَ آدَمَ فَهَبَطَ جَبْرَئِيلُ عَلَى آدَمَ علیه السلام بِالْخَيْمَهِ عَلَى مِقْدَارِ مَكَانِ الْبَيْتِ وَ قَوَاعِدِهِ فَنَصَبَهَا وَ قَالَ أَنْزَلَ جَبْرَئِيلُ آدَمَ علیه السلام مِنَ الصَّفَا وَ أَنْزَلَ

ص: ۷۰

۱- ۱. نهج البلاغه- محمّد عبده- ج ۳ ص ۲۱۸.

۲- ۲. فی المصدر الترعه بالتاء المثناه من فوق و الراء المهمله و هی بمعنی الروضه فی مكان مرتفع، او مسیل الماء الی الروضه، و الموجود فی المتن النزعه بالنون و الزای المعجمه محركه: موضع انحسار الشعر من جانبی الجبهه، فتكون كنایه عن المكان الخالی عن الاشجار تشبیها بنزعه الرأس.

حَوَّاءَ مِنَ الْمَرْوَهِ وَ جَمَعَ بَيْنَهُمَا فِي الْخَيْمَهِ قَالَ وَ كَانَ عَمُودُ الْخَيْمَهِ قَضِيباً مِنْ يَاقُوتٍ أَحْمَرَ فَأَضَاءَ نُورُهُ وَ ضَوْؤُهُ جِبَالَ مَكَّهَ وَ مَا حَوْلَهَا قَالَ فَامْتَدَّ ضَوْءُ الْعَمُودِ فَهُوَ مَوَاضِعُ الْحَرَمِ الْيَوْمَ مِنْ كُلِّ نَاحِيَهٍ مِنْ حَيْثُ بَلَغَ ضَوْؤُهُ قَالَ فَجَعَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ حَرَماً لِحُرْمَهِ الْخَيْمَهِ وَ الْعَمُودِ لِأَنَّهُمَا مِنَ الْجَنَّهِ قَالَ وَ لِذَلِكَ جَعَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ الْحَسَنَاتِ فِي الْحَرَمِ مُضَاعَفَاتٍ وَ السَّيِّئَاتِ مُضَاعَفَهً قَالَ وَ مُدَّتْ أَطْنَابُ الْخَيْمَهِ حَوْلَهَا فَمُنْتَهَى أَوْتَادِهَا مَا حَوْلَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ قَالَ وَ كَانَتْ أَوْتَادُهَا صَخْراً مِنْ عِقْيَانِ الْجَنَّهِ وَ أَطْنَابُهَا مِنْ ضَفَائِرِ الْأُرْجُوَانِ-(١)

قَالَ وَ أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَى جَبْرَئِيلَ عليه السلام اهْبِطْ عَلَى الْخَيْمَهِ بِسَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ يَحْرُسُونَهَا مِنْ مَرَدَهِ الشَّيْطَانِ وَ يُؤْنِسُونَ آدَمَ وَ يَطُوفُونَ حَوْلَ الْخَيْمَهِ تَعْظِيماً لِلْبَيْتِ وَ الْخَيْمَهِ قَالَ فَهَبَطَ بِالْمَلَائِكَهِ فَكَانُوا بِحَضْرَهِ الْخَيْمَهِ يَحْرُسُونَهَا مِنْ مَرَدَهِ الشَّيْطَانِ وَ يَطُوفُونَ حَوْلَ أَرْكَانِ الْبَيْتِ وَ الْخَيْمَهِ كُلَّ يَوْمٍ وَ لَيْلَهٍ كَمَا كَانُوا يَطُوفُونَ فِي السَّمَاءِ حَوْلَ الْبَيْتِ الْمَعْمُورِ قَالَ وَ أَرْكَانُ الْبَيْتِ الْحَرَامِ فِي الْأَرْضِ حِيَالَ الْبَيْتِ الْمَعْمُورِ الَّذِي فِي السَّمَاءِ قَالَ ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَوْحَى إِلَى جَبْرَئِيلَ عليه السلام بَعْدَ ذَلِكَ أَنِ اهْبِطْ إِلَى آدَمَ وَ حَوَّاءَ فَنَحِّهِمَا عَنْ مَوْضِعِ قَوَاعِدِ بَيْتِي ارْفَعْ قَوَاعِدَ بَيْتِي لِمَلَائِكَتِي وَ لِخَلْقِي مِنْ وُلْدِ آدَمَ فَهَبَطَ جَبْرَئِيلُ عليه السلام عَلَى آدَمَ وَ حَوَّاءَ فَأَخْرَجَهُمَا مِنَ الْخَيْمَهِ وَ نَحَّاهُمَا عَنْ نَزْعَهِ الْبَيْتِ وَ نَحَّى الْخَيْمَهَ عَنْ مَوْضِعِ النَّزْعَهِ قَالَ وَ وَضَعَ آدَمَ عَلَى الصَّفَا وَ حَوَّاءَ عَلَى الْمَرْوَهِ فَقَالَ آدَمُ عليه السلام يَا جَبْرَئِيلُ أَ بِسَخَطٍ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى جَلَّ ذِكْرُهُ حَوَّلْتَنَا وَ فَرَّقْتَ بَيْنَنَا أَمْ بِرِضًا [وَ] تَقْدِيرٍ عَلَيْنَا فَقَالَ لَهُمَا لَمْ يَكُنْ بِسَخَطٍ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى ذِكْرُهُ عَلَيْكُمَا وَ لَكِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَ لا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ يَا آدَمُ إِنَّ السَّبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ الَّذِينَ أَنْزَلَهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَى الْأَرْضِ لِيُؤْنِسُوكَ وَ يَطُوفُوا حَوْلَ أَرْكَانِ الْبَيْتِ وَ الْخَيْمَهِ سَأَلُوا اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ يَبْنِيَ لَهُمْ مَكَانَ الْخَيْمَهِ بَيْتاً عَلَى مَوْضِعِ النَّزْعَهِ الْمُبَارَكَهِ حِيَالَ الْبَيْتِ الْمَعْمُورِ فَيَطُوفُونَ حَوْلَهُ كَمَا كَانُوا يَطُوفُونَ فِي السَّمَاءِ حَوْلَ الْبَيْتِ الْمَعْمُورِ فَأَوْحَى اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى إِلَيَّ أَنْ أُنَحِّيَكَ وَ أَرْفَعَ الْخَيْمَهَ فَقَالَ آدَمُ عليه السلام رَضِينَا بِتَقْدِيرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ نَافِذِ أَمْرِهِ

ص: ٧١

١- ١. الارجوان: شجر له ورد، و صبغ أحمر شديد الحمره.

فِينَا فَرَفَعَ قَوَاعِدَ الْبَيْتِ الْحَرَامِ بِحَجَرٍ مِنَ الصَّفَا وَ حَجَرٍ مِنَ الْمَرْوَهِ وَ حَجَرٍ مِنْ طُورِ سِينَا وَ حَجَرٍ مِنْ جَبَلِ السلم وَ هُوَ ظَهْرُ الْكَوفَهِ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَى جَبْرَئِيلَ عليه السلام أَنِ ابْنِهِ وَ أَتِمَّهُ فَاقْتَلَعَ جَبْرَئِيلُ عليه السلام الْأَحْجَارَ الْأَرْبَعَهَ بِأَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ مَوَاضِعِهَا بِجَنَاحِهِ فَوَضَعَهَا حَيْثُ أَمَرَهُ اللَّهُ فِي أَرْكَانِ الْبَيْتِ عَلَى قَوَاعِدِهِ الَّتِي قَدَّرَهَا الْجَبَّارُ جَلَّ جَلَالُهُ وَ نَصَبَ أَعْلَامَهَا ثُمَّ أَوْحَى اللَّهُ إِلَى جَبْرَئِيلَ ابْنِهِ وَ أَتِمَّهُ مِنْ حِجَارَهِ مِنْ أَبِي قُبَيْسٍ وَ اجْعَلْ لَهُ بَابَيْنِ بَاباً شَرْقاً وَ بَاباً غَرْباً قَالَ فَأَتَمَّهُ جَبْرَئِيلُ عليه السلام فَلَمَّا فَرَغَ طَافَتِ الْمَلَائِكَهُ حَوْلَهُ فَلَمَّا نَظَرَ آدَمُ وَ حَوَّاءُ إِلَى الْمَلَائِكَهِ يَطُوفُونَ حَوْلَ الْبَيْتِ انْطَلَقَا فَطَافَا سَبْعَهَ أَشْوَاطٍ ثُمَّ خَرَجَا يَطْلُبَانِ مَا يَأْكُلَانِ [(۱)](#).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام محمد باقر علیه السلام به نقل از پدران خویش فرمود: خداوند عز و جل به جبرئیل وحی کرد که من خداوند بخشنده مهربانم. همانا من به آدم و حوا به خاطر آنچه بر من شکایت آوردند رحم کردم، پس یکی از خیمه های بهشتی را فرود آور. از آن جا که آن دو به خاطر تنهایی و غربت می گریستند، بر آن دو رحم کردم. یکی از خیمه های بهشتی را در نزعه، - . نزعه جایگاه ریختن مو از شقیقه های پیشانی است و کنایه از جایگاه بی آب و علف است که به مکان ریختگی موی سر تشبیه شده است. - (بیابانی خالی از آب و گیاه) که مابین کوههای مکه قرار دارد نصب کن. نزعه همان جایگاه اصلی کعبه و پایه های آن است که فرشتگان الهی آن را پیش از آدم برافراشتند. جبرئیل برای آدم به اندازه جایگاه کعبه و ستون های آن خیمه ای فرود آورد و سپس آن را برافراشت. جبرئیل، آدم را از صفا و حواء را از مروه فرود آورد، و سپس آن دو را در خیمه ای گرد هم آورد. پایه ها و ستون خیمه از یاقوت سرخ ساخته شده بود، به گونه ای که نور و روشنایی آن یاقوت، تمامی کوههای مکه و پیرامون آن را روشنی می بخشید. نور ستون های حرم، امتداد و گسترش یافت تا جایی که امروز محدوده حرم برشمرده می شود و خداوند سبحان به احترام آن خیمه و ستون ها، آنجا را حرم قرار داد، چرا که آن خیمه و ستون‌ها از بهشت به حساب می آیند. برای همین خداوند پاداش تمامی حسنات را در حرم خویش، چند برابر کرده است و جزای گناهان را دو برابر کرده است. طنابهای خیمه را تا اطراف آن گسترش داد، تا حدی که انتهای آن ها به اطراف مسجد الحرام منتهی می گشت. و فرمود: میخ های آن از سنگ هایی از جنس طلای خالص بهشتی ساخته شده بود و طنابهای آن بافته شده از شاخه های درخت ارغوان بود. خداوند عزو جل به جبرئیل وحی کرد که هفتاد هزار فرشته بر خیمه فرودآور، تا آن را از شیطان‌های نافرمان حفظ کنند و آدم را بدان انس بخشند و به نشانه تعظیم و بزرگداشت کعبه و خیمه، به دور آن طواف کنند. پس ملائکه فرود آمدند، در حالی که آن خیمه را از شیطان حفظ می کردند و هر روز و شب به گرد ستون های خانه و خیمه، مانند طواف خویش به گرد بیت المعمور در آسمان طواف می کردند. ارکان خانه کعبه در زمین، دربرابر البیت المعمور در آسمان است. سپس خداوند به جبرئیل فرمان داد که نزد آدم و حوا برو و آن ها را از محل پایه‌های خانها مدور کن. سپس فرمود: ارکان خانه ام را برای فرشتگان و برای خلقم یعنی فرزندان آدم بالا ببر. جبرئیل بر آدم و حوا فرود آمد و آن دو را از خیمه دور کرد و خیمه را از روی پایه‌های آن برداشت. سپس آدم را بر صفا و حوا را بر مروه فرود آورد. آدم گفت: ای جبرئیل! آیا به خاطر خشم خدای سبحان ما را از هم دور کردی، یا این که این کار تو از روی تقدیر بود؟ جبرئیل گفت: این امر از روی خشم خداوند صورت نپذیرفت، بلکه از خداوند سبحان هیچ گاه به سبب کرده خویش سؤال نمی شود. ای آدم! همانا این هفتاد هزار فرشته راخداوند را بر زمین فرود آورده است تا با تو انس گیرند و به گرد خیمه وستون های کعبه طواف کنند. این فرشتگان از خداوند درخواست کردند تا برای آنان در جای خیمه،خانه‌ای را در محل نزعه مبارک،در برابر بیت المعمور بنا نهد تا به همان شکلی که در آسمان به گرد بیت المعمور طواف می کنند، در این جا نیز بچرخند. از این

رو خداوند به من فرمان داد که تو را دور کنم و خیمه را بردارم. آدم گفت: ما هم به تقدیر خداوند عز وجل خرسندیم و اوامر او را اجرا می کنیم. سپس با حمل سنگی از صفا و مروه و سنگی دیگر از طور سینا و سنگی از جبل السلم - که در پشت کوفه قرار دارد - پایه های خانه را برافراشت. در این هنگام خداوند به جبرئیل فرمان داد که آن خانه را بساز و کامل کن. جبرئیل به فرمان خداوند با کمک بالهای خویش چهارسنگ را از جای خود برکند و آن ها را دقیقاً درهمان مکانی که باری تعالی دستور داده بود، یعنی در جای ستونهای خانه ای که خداوند مقدر ساخته بود، قرار داد و علائم آن را نصب کرد. سپس به جبرئیل فرمان داد که آن را بنانهد و جهت ساختن آن از سنگ های کوه ابی قبیس استفاده کند و دو دروازه یکی در شرق و دیگری در غرب بسازد. پس از آن که جبرئیل آن بنا را به اتمام رساند، فرشتگان پیرامون آن خانه طواف کردند. زمانی که آدم و حوا دیدند که فرشتگان به گرد کعبه طواف می کنند، به راه افتاده و هفت دور به گرد آن طواف کردند و آن گاه برای پیدا کردن چیزی برای خوردن، خارج شدند. - . علل الشرائع: ۴۲۰ -

**[ترجمه]

«۲»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام](۲)

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْبَزَنْطِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ الرِّضَا علیه السلام عَنِ الْحَرَمِ وَ أَعْلَامِهِ كَیْفَ صَارَ بَعْضُهَا أَقْرَبَ مِنْ بَعْضٍ وَ بَعْضُهَا أَبْعَدَ مِنْ بَعْضٍ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَمَّا أَهْبَطَ آدَمَ مِنَ الْجَنَّةِ أَهْبَطَهُ عَلَى أَبِی قُبَیْسٍ فَشَكَا إِلَى رَبِّهِ عَزَّ وَ جَلَّ الْوَحْشَةَ وَ أَنَّهُ لَا یَسْمَعُ مَا كَانَ یَسْمَعُ فِی الْجَنَّةِ فَأَهْبَطَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَیْهِ یَاقُوتَةً حَمْرَاءَ فَوَضَعَهَا فِی مَوْضِعِ الْبَیْتِ فَكَانَ یَطُوفُ بِهَا آدَمُ علیه السلام وَ كَانَ ضَوْؤُهَا یَبْلُغُ مَوْضِعَ الْأَعْلَامِ فَعُلِّمَتِ الْأَعْلَامُ عَلَى ضَوْئِهَا فَجَعَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ حَرَماً(۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: بزنطی نقل کرده است که از امام رضا علیه السلام درباره حرم و محدوده آن سؤال کردم که به چه علت برخی از مناطق آن نزدیکتر و برخی دورتر است؟ امام در پاسخ فرمود: خداوند سبحان زمانی که آدم را از بهشت فرود آورد، وی را بر کوه ابی قبیس اسکان داد. آدم به خاطر احساس تنهایی و نشنیدن آن چه را که در بهشت می شنید، نزد پروردگار خویش شکایت کرد. از این رو خداوند برای وی یاقوتی سرخ رنگ فرود آورد و در جایگاه خانه اش قرار داد. آدم به گرد آن طواف می کرد و نور آن یاقوت تا محدوده حرم می رسید. پس نشانه‌ها معین شد و خداوند آن را حرم خویش قرار داد. - . عیون اخبار ۱: ۲۸۴ -

**[ترجمه]

«۳»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام](۴)

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِیسَى عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ هَمَّامٍ عَنِ الرِّضَا علیه السلام: مِثْلَهُ (۵).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا، علل الشرائع: به سند دیگری این حدیث را نقل کرده اند. - . عیون أخبار الرضا علیه السلام ۱: ۲۸۵، علل الشرائع: ۴۲۰ -

**[ترجمه]

«۴»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنِ

ص: ۷۲

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۲۰.

۲- ۲. عیون الأخبار: ج ۱ ص ۲۸۴.

۳- ۳. علل الشرائع ص ۴۲۰.

۴- ۴. عیون أخبار الرضا علیه السلام ج ۱ ص ۲۸۵.

۵- ۵. علل الشرائع ص ۴۲۰.

الرِّضَا علیه السلام: مِثْلَهُ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: این حدیث را از امام رضا علیه السلام نقل کرده است. - . علل الشرائع: ۴۲۲ -

**[ترجمه]

«۵»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام](۲)

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام: مِثْلَهُ (۳).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: همین حدیث را از امام موسی بن جعفر علیه السلام نقل کرده است. - . عیون الأخبار ۱: ۲۸۵ -

**[ترجمه]

«۶»

ب، [قرب الإسناد] عَلِیُّ بْنُ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ: مِثْلَهُ (۴).

**[ترجمه]قرب الإسناد: همین حدیث را به شکل فوق نقل کرده است. - . قرب الاسناد: ۱۵۹ با قدری اختلاف -

**[ترجمه]

«۷»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ قَالَ: سَأَلَ صَفْوَانُ الرِّضَا علیه السلام وَ أَنَا حَاضِرٌ عَنِ الرَّجُلِ یُؤَدِّبُ مَمْلُوکَهُ فِی الْحَرَمِ فَقَالَ کَانَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام یَضْرِبُ فُسْطَاطَهُ فِی حَدِّ الْحَرَمِ بَعْضُ أَطْنَابِهِ فِی الْحَرَمِ وَ بَعْضُهَا فِی الْحِلِّ وَ إِذَا أَرَادَ أَنْ یُؤَدِّبَ بَعْضَ خَدَمِهِ أَخْرَجَهُ مِنَ الْحَرَمِ فَأَدَّبَهُ فِی الْحِلِ (۵).

**[ترجمه]قرب الإسناد: صفوان در حضور وی از امام رضا علیه السلام درباره مردی سؤال کرد که برده خویش را در حرم تنبیه کند؟ ایشان در پاسخ فرمود: امام باقر علیه السلام خیمه خویش را در محدوده حرم برپا می نمود؛ برخی از طناب آن را داخل حرم و برخی را بیرون از حرم نصب می نمود. زمانی که می خواست برخی از خدمتکاران خویش را تادیب کند، وی را از حرم بیرون می برد و در منطقه خارج از حرم تادیب می کرد.

**[ترجمه]

أقول

قد مضی فی باب الأغسال و سیأتی الغسل لدخول الحرم.

**[ترجمه]در باب غسل‌ها ذکر آن گذشت و انجام غسل جهت ورود به حرم خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۸»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَهِ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: الصَّلَاهُ فِی الْحَرَمَیْنِ تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاهٍ-(۶)

وَ قَالَ علیه السلام لَا تَخْرُجُوا بِالسُّیُوفِ إِلَی الْحَرَمِ (۷).

**[ترجمه]الخصال: امیر المؤمنین علیه السلام در حدیث اربعمائه فرمود: ادای یک نماز در حرم برابر با هزار نماز در جای دیگر است. - . الخصال ۲: ۴۲۱ -

و همچنین فرمود: با شمشیر وارد حرم نشوید. - . الخصال ۲: ۴۰۶ -

**[ترجمه]

«۹»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ أَخِیهِ عَلِیٍّ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ الْبَخْتَرِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الرَّجُلِ یَجْنِی الْجِنَایَهَ فِی غَیْرِ الْحَرَمِ ثُمَّ یَلْجَأُ إِلَی الْحَرَمِ یُقَامُ عَلَیْهِ الْحَدُّ قَالَ لَا وَ لَا یُطْعَمُ وَ لَا یُسْقَی وَ لَا یُکَلَّمُ وَ لَا یُبَایَعُ فَإِنَّهُ إِذَا فُعِلَ ذَلِکَ بِهِ یُوشِکُ أَنْ یَخْرُجَ فَیُقَامَ عَلَیْهِ الْحَدُّ وَ إِذَا

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۲۲.

۲- ۲. عیون الأخبار ج ۱ ص ۲۸۵ و هو عین الحدیث السابق.

۳- ۳. علل الشرائع ص ۴۲۲.

۴- ۴. قرب الإسناد ص ۱۵۹ بتفاوت یسیر.

۵- ۵. نفس المصدر ص ۱۶۰.

۶- ۶. الخصال ج ۲ ص ۴۲۱.

۷- ۷. نفس المصدر ج ۲ ص ۴۰۶.

جَنَى فِي الْحَرَمِ جِنَايَةً أُقِيمَ عَلَيْهِ الْحَدُّ فِي الْحَرَمِ لِأَنَّهُ لَمْ يَرْعَ لِلْحَرَمِ حُرْمَةً(۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: حفص بن بختری نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درمورد مردی سؤال کردم که در بیرون حرم مرتکب گناه و جنایتی شده و سپس داخل در حرم می گردد. آیا در این صورت بر وی حد جاری می شود؟ امام فرمود: خیر، اما نباید به وی غذا و آب داد و همچنین با او سخن گفت و داد و ستد کرد. زمانی که با وی بدین گونه رفتار کنند، امید است که از حرم بیرون آید و حد بر وی جاری شود. در صورتی که در خود حرم جنایتی را مرتکب شود، در داخل حرم بر وی حد جاری خواهد شد؛ زیرا که چنین فردی حق و حرمتی برای حرم قائل نشده است. - . علل الشرائع:۴۴۴ -

**[ترجمه]

«۱۰»

فس، [تفسیر القمی] أَبِي عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ الْبَخْتَرِيِّ: مِثْلَهُ (۲).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: نیز همین حدیث را به شکل فوق نقل کرده است. - . تفسیر علی بن ابراهیم: ۹۸ -

**[ترجمه]

أقول

سیأتی بعض الأخبار فی باب الصید.

**[ترجمه]برخی از اخبار در باب شکار بیان خواهد شد.

**[ترجمه]

«۱۱»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: إِنْ كَانَ لَكَ عَلَى رَجُلٍ حَقٌّ فَوَجَدْتَهُ بِمَكَّةَ أَوْ فِي الْحَرَمِ فَلَا تُطَالِبْهُ وَ لَا تُسَلِّمْ عَلَيْهِ فَتُفْزِعَهُ إِلَّا أَنْ تَكُونَ أَعْطَيْتَهُ حَقَّكَ فِي الْحَرَمِ فَلَا بَأْسَ أَنْ تُطَالِبَهُ فِي الْحَرَمِ (۳).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: اگر از کسی حقی طلب داری و وی را در مکه یافتی، حق خویش را از وی طلب مکن و بر او سلام مکن، چرا که در این صورت وی را می ترسانی، مگر این که حق خویش را در حرم به وی داده باشی که در این صورت ایرادی بر تو وارد نیست که آن را در حرم بخواهی. - . فقه الرضا علیه السلام: ۳۳ -

**[ترجمه]

«۱۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَی وَ مَنْ دَخَلَهُ کانَ آمِناً قَالَ یَأْمَنُ فِیهِ کُلُّ خَائِفٍ مَا لَمْ یَکُنْ عَلَیْهِ حَدٌّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ یَنْبَغِی أَنْ یُؤْخَذَ بِهِ قُلْتُ فَیَأْمَنُ فِیهِ مَنْ حارَبَ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ سَعَی فِی الْأَرْضِ فَسَاداً قَالَ هُوَ مِثْلُ الَّذِی نَکِرَ بِالطَّرِیقِ فَیَأْخُذُ الشَّاةَ أَوِ الشَّیْ ءَ فَیَصْنَعُ بِهِ الْإِمَامُ مَا شَاءَ قَالَ وَ سَأَلْتُهُ عَنْ خَائِنٍ یَدْخُلُ الْحَرَمَ قَالَ لَا یُؤْخَذُ وَ لَا یُمَسُّ لِأَنَّ اللَّهَ یَقُولُ وَ مَنْ دَخَلَهُ کانَ آمِناً(۴).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: محمد بن مسلم نقل کرده است که از امام باقر علیه السلام درباره این گفته باری تعالی که فرموده: «وَ مَنْ دَخَلَهُ کانَ آمِناً» - . آل عمران / ۹۷ - ، {هر

که در آن وارد شود، در امان خواهد بود.} پرسیدم. امام در پاسخ فرمود: هر هراسناکی در آن، در امان خواهد بود؛ البته تا زمانی که حدی از حدود خداوند که باید اجرا شود، بر عهده او نباشد. به امام گفتم: آیا کسی که با خدا وپیامبرش بجنگد و در زمین فساد کند نیز در آن ایمن است؟ ایشان فرمود: وی همچون شخصی است که در راه کمین کند یا این که گوسفند یا چیز دیگری را بدزدد. در این صورت امام هرطور که بخواهد با وی رفتار می کند. از امام درباره شخص خائنی که داخل حرم می شود پرسیدم؟ امام فرمود: وی را نگیرند و به او دست نزنند؛ چرا که خداوند می فرماید: {هر که در آن وارد شود، در امان خواهد بود.} - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۸۸ ، آل عمران / ۹۷ -

**[ترجمه]

«۱۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ أَ رَأَیْتَ قَوْلَهُ وَ مَنْ دَخَلَهُ کانَ آمِناً الْبَیْتَ عَنَی أَوِ الْحَرَمَ قَالَ مَنْ دَخَلَ الْحَرَمَ مِنَ النَّاسِ مُسْتَجِیراً بِهِ فَهُوَ آمِنٌ وَ مَنْ دَخَلَ الْبَیْتَ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ مُسْتَجِیراً بِهِ فَهُوَ آمِنٌ مِنْ سَخَطِ اللَّهِ وَ مَنْ دَخَلَ الْحَرَمَ مِنَ الْوَحْشِ وَ السِّبَاعِ وَ الطَّیْرِ فَهُوَ آمِنٌ مِنْ أَنْ یُهَاجَ أَوْ یُؤْذَی حَتَّی یَخْرُجَ مِنَ الْحَرَمِ (۵).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: عبدالله بن سنان نقل کرده است که از امام صادق درباره این گفته خداوند که می فرماید: «وَ مَنْ دَخَلَهُ کانَ آمِناً» - . آل عمران / ۹۷ - {هر

که در آن وارد شود، در امان خواهد بود.}پرسیدم که آیا منظور خداوند کعبه است یا حرم؟ ایشان فرمود: هر کسی از مردم به صورت پناهنده داخل در حرم گردد، در امان است. هر فردی از مؤمنان به داخل کعبه پناهنده شود، پس او از غضب خدا در امان است و هر حیوان وحشی اعم از درنده و پرنده ای که داخل حرم شود، از این که به وی حمله کنند یا آن که آن را آزار دهند در امان خواهد بود تا این که از حرم بیرون آید. - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۸۹ -

**[ترجمه]

«۱۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْمُثَنَّی عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ وَ مَنْ

ص: ۷۴

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۴۴.

۲- ۲. تفسیر علیّ بن إبراهیم ص ۹۸.

۳- ۳. فقه الرضا ص ۳۳.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۸۸ و الآیه فی سوره آل عمران ۹۷ و فی الوسائل(مثل من مکر) و فی البرهان(یکن) بدل(نکر) و لعله الانسب بالمقام.

۵- ۵. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۸۹.

دَخَلَهُ كانَ آمِناً قَالَ إِذَا أَحْدَثَ السَّارِقُ فِی غَیْرِ الْحَرَمِ ثُمَّ دَخَلَ الْحَرَمَ لَمْ یَنْبَغِ لِأَحَدٍ أَنْ یَأْخُذَهُ وَ لَکِنْ یُمْنَعُ مِنَ السُّوقِ وَ لَا یُبَاعُ وَ لَا یُکَلَّمُ فَإِنَّهُ إِذَا فُعِلَ ذَلِکَ بِهِ أَوْشَکَ أَنْ یَخْرُجَ فَیُؤْخَذَ وَ إِذَا أُخِذَ أُقِیمَ عَلَیْهِ الْحَدُّ فَإِنْ أَحْدَثَ فِی الْحَرَمِ أُخِذَ وَ أُقِیمَ عَلَیْهِ الْحَدُّ فِی الْحَرَمِ لِأَنَّهُ مَنْ جَنَی فِی الْحَرَمِ أُقِیمَ عَلَیْهِ الْحَدُّ فِی الْحَرَمِ (۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: مثنی نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره این گفته خداوند: «وَ مَنْ دَخَلَهُ كانَ آمِناً» - . آل عمران / ۹۷ - {هر

که در آن وارد شود، در امان خواهد بود}پرسیدم. امام در پاسخ فرمود: اگر سارقی در خارج از حرم دزدی کند و سپس وارد حرم شود، شایسته نیست که کسی وی را دستگیر کند، اما بایستی وی را از رفتن به بازار منع کرده و با وی داد و ستدی انجام ندهند و یا سخنی نگویند؛ پس زمانی که این چنین با وی رفتار کنند، امید است که از حرم بیرون آید و او را دستگیر کنند وسپس بر وی حد جاری سازند. اما در صورتی که در حرم مرتکب جنایتی شود، در همان جا بر وی حد جاری می شود؛ زیرا فردی که در حرم مرتکب جنایتی شود، در همان جا بر وی حد جاری خواهد شد. - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۸۹ -

**[ترجمه]

«۱۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عِمْرَانَ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ وَ مَنْ دَخَلَهُ كانَ آمِناً قَالَ إِذَا أَحْدَثَ الْعَبْدُ فِی غَیْرِ الْحَرَمِ ثُمَّ فَرَّ إِلَی الْحَرَمِ لَمْ یَنْبَغِ أَنْ یُؤْخَذَ وَ لَکِنْ یُمْنَعُ مِنْهُ السُّوقُ وَ لَا یُبَایَعُ وَ لَا یُطْعَمُ وَ لَا یُسْقَی وَ لَا یُکَلَّمُ فَإِنَّهُ إِذَا فُعِلَ ذَلِکَ بِهِ یُوشِکُ أَنْ یَخْرُجَ فَیُؤْخَذَ وَ إِنْ کَانَتْ إِحْدَاثُهُ فِی الْحَرَمِ أُخِذَ فِی الْحَرَمِ.

(۲)

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: از امام صادق درباره سخن باری تعالی که فرموده: «وَ مَنْ دَخَلَهُ كانَ آمِناً» - . آل عمران / ۹۷ - {هر که در آن وارد شود، در امان خواهد بود.}سؤال کردند. ایشان در پاسخ فرمود: اگر بنده ای در بیرون از حرم مرتکب جنایتی شود و سپس به سمت حرم فرار کند، شایسته نیست که وی را دستگیر کنند؛ بلکه باید او را از بازار رفتن و داد و ستد وخوراک و آشامیدنی منع کنند و با او حرف نزنند. زمانی که با وی این چنین کنند، امید است که از حرم بیرون آید و دستگیر شود. درصورتی که در حرم مرتکب جنایتی شود، در همان جا دستگیر خواهد شد. - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۲۶ -

**[ترجمه]

باب ۸ فضل مكه و أسمائها و عللها و ذكر بعض مواطنها و حكم المقام بها و حكم دورها

الآيات

البقره: وَ إِذْ قالَ إِبْراهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هذا بَلَداً آمِناً وَ ارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَراتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ قالَ وَ مَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ

قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلى عَذابِ النَّارِ وَ بِئْسَ الْمَصِيرُ(۳)

و قال تعالی: وَ صَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَ كُفْرٌ بِهِ وَ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ وَ إِخْراجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ (۴)

الأنفال: وَ ما لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَ هُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ وَ ما كانُوا أَوْلِياءَهُ إِنْ أَوْلِياؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ (۵)

إبراهيم: وَ إِذْ قالَ إِبْراهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِناً إلی قوله رَبَّنا

۱- ۱. تفسير العيّاشيّ ج ۱ ص ۱۸۹.

۲- ۲. تفسير العيّاشيّ ج ۱ ص ۱۸۹.

۳- ۳. سوره البقره، الآیه: ۱۲۶.

۴- ۴. سوره البقره، الآیه: ۲۱۷.

۵- ۵. سوره الأنفال، الآیه: ۳۴.

إِنِّی أَسْکَنْتُ مِنْ ذُرِّیَّتِی بِوادٍ غَیْرِ ذِی زَرْعٍ عِنْدَ بَیْتِکَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنا لِیُقِیمُوا الصَّلاهَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَهً مِنَ النَّاسِ تَهْوِی إِلَیْهِمْ وَ ارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَراتِ لَعَلَّهُمْ یَشْکُرُونَ (۱)

الحج: إِنَّ الَّذِینَ کَفَرُوا وَ یَصُدُّونَ عَنْ سَبِیلِ اللَّهِ وَ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ الَّذِی جَعَلْناهُ لِلنَّاسِ سَواءً الْعاکِفُ فِیهِ وَ الْبادِ وَ مَنْ یُرِدْ فِیهِ بِإِلْحادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذابٍ أَلِیمٍ (۲)

النمل: إِنَّما أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هذِهِ الْبَلْدَهِ الَّذِی حَرَّمَها(۳)

القصص: أَ وَ لَمْ نُمَکِّنْ لَهُمْ حَرَماً آمِناً یُجْبی إِلَیْهِ ثَمَراتُ کُلِّ شَیْ ءٍ رِزْقاً مِنْ لَدُنَّا وَ لکِنَّ أَکْثَرَهُمْ لا یَعْلَمُونَ (۴) العنکبوت أَ وَ لَمْ یَرَوْا أَنَّا جَعَلْنا حَرَماً آمِناً وَ یُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ أَ فَبِالْباطِلِ یُؤْمِنُونَ وَ بِنِعْمَهِ اللَّهِ یَکْفُرُونَ (۵)

حمعسق: لِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُری وَ مَنْ حَوْلَها(۶)

البلد: لا أُقْسِمُ بِهذَا الْبَلَدِ وَ أَنْتَ حِلٌّ بِهذَا الْبَلَدِ(۷)

التین: وَ هذَا الْبَلَدِ الْأَمِینِ (۸).

<meta info="- وَ إِذْ قالَ إِبْراهِیمُ رَبِّ اجْعَلْ هذا بَلَداً آمِناً وَ ارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَراتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَ الْیَوْمِ الْآخِرِ قالَ وَ مَنْ کَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِیلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلی عَذابِ النَّارِ وَ بِئْسَ الْمَصِیرُ -. بقره / ۱۲۶ -

{وچون ابراهیم گفت: پروردگارا، این سرزمین را شهری امن گردان و مردمش را - هرکس از آنان که به خدا و روز واپسین ایمان بیاورد - از فراورده ها روزی بخش، فرمود: ولی هر کس کفر بورزد، اندکی برخوردارش می کنم، سپس او را با خواری به سوی عذاب آتش دوزخ می کشانم و چه بد سرانجامی است.}

- وَ صَدٌّ عَنْ سَبِیلِ اللَّهِ وَ کُفْرٌ بِهِ وَ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ وَ إِخْراجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَکْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ -. بقره / ۲۱۷ -

{بازداشتن در آن از راه خدا و کفر ورزیدن به او، بازداشتن از مسجد الحرام [حج] وبیرون راندن اهل از آنجا، نزد خدا گناهی بزرگتر است.}

- وَ ما لَهُمْ أَلَّا یُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَ هُمْ یَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ وَ ما کانُوا أَوْلِیاءَهُ إِنْ أَوْلِیاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُون -. انفال / ۳۴ -

{چرا خداوند در آخرت عذابشان نکند،با این که آنان مردم را از زیارت مسجد الحرام بازمی دارند در حالی که ایشان سرپرست آن نباشند و سرپرست آن نیستند مگر متقین.}

- وَ إِذْ قالَ إِبْراهِیمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِناً {إلی قوله} رَبَّنا إِنِّی أَسْکَنْتُ مِنْ ذُرِّیَّتِی بِوادٍ غَیْرِ ذِی زَرْعٍ عِنْدَ بَیْتِکَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنا لِیُقِیمُوا الصَّلاهَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَهً مِنَ النَّاسِ تَهْوِی إِلَیْهِمْ وَ ارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَراتِ لَعَلَّهُمْ یَشْکُرُون -. ابراهیم / ۳۵ و ۳۷ -

{ویـاد کن هنگـامی را که ابراهیم گفت: پروردگارا این شـهر را ایمن گردان.... پروردگارا من یکی از فرزنـدانم را در دره ای بی کشت، نزد خـانه محترم تو، سـکونت دادم. پروردگـارا تـا نمـاز را به پـا دارنـد، پس دلهـای برخی از مردم را به سوی آنان گرایش ده و آنان را از محصولات مورد نیازشان روزی ده، باشد که سپاسگزاری کنند.}

- إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ الَّذِى جَعَلْناهُ لِلنَّاسِ سَواءً الْعاكِفُ فِيهِ وَ الْبادِ وَ مَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذابٍ أَلِيم - . حج / ۲۵ -

{بی گمـان کسـانی که کـافر شدنـد و از راه خـدا و مسـجد الحرام - که آن را برای مردم اعم از مقیم در آنجـا و بادیه نشـین، یکسان قرار داده ایم - جلوگیری می کنند، ونیز هر که بخواهد در آن جا به سـتم از حق منحرف شود، او را از عذابی دردناک می چشانیم.}

- إِنَّما أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هذِهِ الْبَلْدَهِ الَّذِى حَرَّمَها - . نمل / ۹۱ -

{من مأمورم که تنها پروردگار این شهر را که آن را مقدس شمرده، پرستش کنم.}

- أَ وَ لَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَماً آمِناً يُجْبى إِلَيْهِ ثَمَراتُ كُلِّ شَىْ ءٍ رِزْقاً مِنْ لَدُنَّا وَ لكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لا يَعْلَمُون - . قصص / ۵۷ -

{آیـا آنان را درحرمی امن جای نـدادیم که محصولات هر چیزی - که رزقی از جانب ماست - به سوی آن سـرازیر می شود؟ ولی بیشترشان نمی دانند.}

- أَ وَ لَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنا حَرَماً آمِناً وَ يُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ أَ فَبِالْباطِلِ يُؤْمِنُونَ وَ بِنِعْمَهِ اللَّهِ يَكْفُرُون - . عنکبوت / ۶۷ -

{آیـا ندیـده انـد که مـا برای آنان حرمی امن قرار دادیم و حال آن که مردم از حوالی آنان ربوده می شونـد؟آیا به باطل ایمان می آورند و به نعمت خدا کفر می ورزند؟}

- لِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرى وَ مَنْ حَوْلَها - . حمعسق / ۷ -

{تا مردم مکه و کسانی را که پیرامون آنند، هشدار دهی.}

- لا أُقْسِمُ بِهذَا الْبَلَدِ وَ أَنْتَ حِلٌّ بِهذَا الْبَلَد - . بلد / ۱-۲ -

{سوگند به این شهر، و حال آن که تو در این شهر جای داری.}

- وَ هذَا الْبَلَدِ الْأَمِين - . تین / ۳ -

{واین شهر امن و امان.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

فس، [تفسیر القمی]: أُمُّ الْقُرَى مَكَّهُ سُمِّيَتْ أُمَّ الْقُرَى لِأَنَّهَا أَوَّلُ بُقْعَهٍ خَلَقَهَا اللَّهُ مِنَ الْأَرْضِ لِقَوْلِهِ إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِی بِبَكَّهَ مُبارَكاً(۹).

۱- ۱. سوره إبراهيم، الآيات: ۳۵- ۳۷.

۲- ۲. سوره الحجّ، الآيه: ۲۵.

۳- ۳. سوره النمل، الآيه: ۹۱.

۴- ۴. سوره القصص، الآيه: ۵۷.

۵- ۵. سوره العنكبوت، الآيه: ۶۷.

۶- ۶. سوره حمعسق، الآيه: ۷.

۷- ۷. سوره البلد، الآيه: ۱- ۲.

۸- ۸. سوره التين، الآيه: ۳.

۹- ۹. تفسير عليّ بن إبراهيم ص ۵۱۵.

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: مکه را از این رو ام القری نامیده اند که آن اولین مکانی است که خداوند بر روی زمین خلق کرده است. چنان که می فرماید: «إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِی بِبَكَّهَ مُبارَكا» - . آل عمران / ۹۶ - {خانه ای

که برای عبادت مردم نهاده شده، همان است که در مکه است و مبارک، و برای جهانیان مایه هدایت است.} - . تفسیر علی بن ابراهیم: ۵۱۵ -

**[ترجمه]

«۲»

ل، [الخصال] ابْنُ إِدْرِيسَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الرَّازِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِی عُثْمَانَ عَنْ مُوسَی بْنِ بَكْرٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الْأَوَّلِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ اللَّهَ اخْتَارَ مِنَ الْبُلْدَانِ أَرْبَعَهً فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَ وَ التِّينِ وَ الزَّيْتُونِ وَ طُورِ سِينِينَ وَ هذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ وَ التِّينُ الْمَدِينَهُ وَ الزَّيْتُونُ الْبَيْتُ الْمُقَدَّسُ وَ طُورُ سِينِينَ الْكُوفَهُ وَ هذَا الْبَلَدُ الْأَمِينُ مَكَّهُ(۱).

**[ترجمه]الخصال: امام موسی بن جعفر علیه السلام به نقل از رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خداوند چهار شهر را از میان تمامی شهرها برگزیده است:«وَ التِّينِ وَ الزَّيْتُونِ وَ طُورِ سِينِينَ وَ هذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ» {سوگند به انجیر وزیتون وطور سینا و این شهر امن و امان.} و منظور از تین، مدینه و زیتون، بیت المقدس وطور سینین، کوفه و شهر امان، همان مکه است. - . الخصال ۱: ۱۸۱ -

**[ترجمه]

«۳»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ علیه السلام: سَأَلْتُهُ عَنْ مَكَّهَ لِمَ سُمِّيَتْ بَكَّهَ قَالَ لِأَنَّ النَّاسَ يَبُكُّ بَعْضُهُمْ بَعْضاً بِالْأَيْدِی يَعْنِی يَدْفَعُ بَعْضُهُمْ بَعْضاً بِالْأَيْدِی وَ لَا يَكُونُ ذَلِكَ إِلَّا فِی الْمَسْجِدِ حَوْلَ الْكَعْبَهِ(۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر گوید: از موسی بن جعفر علیه السلام پرسیدم چرا مکه را بکه نامیده اند؟ در پاسخ فرمود: زیرا مردم توسط دستهایشان همدیگر را هل می دادند - یعنی یکدیگر را می راندند - و این امر تنها در مسجدیکه پیرامون کعبه است اتفاق می افتد. - . قرب الاسناد: ۱۰۴ -

**[ترجمه]

«۴»

شی، [تفسیر العیاشی]: لِأَنَّ النَّاسَ يَبُكُّ بَعْضُهُمْ بَعْضاً بِالْأَيْدِی يَعْنِی يَدْفَعُ بَعْضُهُمْ بَعْضاً بِالْأَيْدِی فِی الْمَسْجِدِ حَوْلَ الْكَعْبَهِ(۳).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: از آنجا که مردم توسط دستهایشان یکدیگر را هل می دهند، و این امر جز در مسجد پیرامون کعبه نیست. - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۸۷ -

**[ترجمه]

«۵»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ أَیْمَنَ بْنِ مُحْرِزٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَسْمَاءُ مَکَّهَ خَمْسَهٌ أُمُّ الْقُرَی وَ مَکَّهُ وَ بَکَّهُ وَ الْبَسَّاسَهُ کَانُوا إِذَا ظَلَمُوا بِهَا بَسَّتْهُمْ أَیْ أَخْرَجَتْهُمْ وَ أَهْلَکَتْهُمْ وَ أُمُّ رُحْمٍ کَانُوا إِذَا لَزِمُوهَا رُحِمُوا(۴).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: نامهای مکه پنج تاست که عبارتند از: ام القری، مکه، بکه و بساسه. از این رو مکه را بساسه (هلاک کننده) نامیده اند، چون مردم در آن ستم می کردند، آنان را هلاک می کرد، یعنی بیرون می کرد و از بین می برد. و ام رحم نامیده اند، زیرا زمانی که مردم در آن معتکف می شدند، مورد رحمت باری تعالی قرار می گرفتند. - ۲. الخصال ۱ -

**[ترجمه]

«۶»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام](۵)

ع، [علل الشرائع] فِی عِلَلِ ابْنِ سِنَانٍ عَنِ الرِّضَا علیه السلام: سُمِّیَتْ مَکَّهُ مَکَّهَ لِأَنَّ النَّاسَ کَانُوا یَمْکُونَ فِیهَا وَ کَانَ یُقَالُ لِمَنْ قَصَدَهَا قَدْ مَکَا وَ ذَلِکَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ ما کانَ صَلاتُهُمْ عِنْدَ الْبَیْتِ إِلَّا مُکاءً وَ تَصْدِیَهً فَالْمُکَاءُ التَّصْفِیرُ وَ التَّصْدِیَهُ

۱- ۱. الخصال ج ۱ ص ۱۸۱ ضمن حدیث.

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۱۰۴.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۸۷ و فیه الحدیث عن علیّ بن جعفر، عن أخیه موسی علیه السلام قال و قد سأله عن مکّه لم سمیت بکه؟ قال:

۴- ۴. الخصال ج ۱ ص ۲۲۶.

۵- ۵. عیون أخبار الرضا علیه السلام ج ۲ ص ۹۰.

صَفْقُ الْيَدَيْنِ (۱).

**[ترجمه]عیون أخبار الرضا، علل الشرائع: امام رضا علیه السلام فرمود: مکه را از این رو مکه نامیده اند که مردم در آن سوت می زدنـد. و کسـی را که قصـد مکه می کرد، می گفتنـد: «قد مکا» و این همان سـخن باری تعالی است که فرموده: «و ما کان صلاتهم عند البیت الا مکاء و تصدیه» - . انفال / ۳۵ - ، {نمازشان

در خـانه خـدا جز سـوت کشـیدن و کـف زدن نبـود.} پس مکـاء به معنـای سوت زدن و تصـدیه کف زدن می باشـد. - . علل الشرائع: ۳۹۷، عیون أخبار الرضا علیه السلام ۲: ۹۰ -

**[ترجمه]

«۷»

ع، [علـل الشـرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بَشِیرٍ عَنِ الْعَرْزَمِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّمَا سُمِّیَتْ مَکَّهُ بَکَّهَ لِأَنَّ النَّاسَ یَتَبَاکُّونَ فِیهَا(۲).

**[ترجمه]علل الشـرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: مکه را از این رو بکه نامیده اند که مردم در آن به حالت گریه درمی آیند. - . علل الشرائع: ۳۹۷ -

**[ترجمه]

«۸»

ع، [علل الشـرائع] ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِیِّ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لِمَ سُمِّیَتِ الْکَعْبَهُ بَکَّهَ فَقَالَ لِبُکَاءِ النَّاسِ حَوْلَهَا وَ فِیهَا(۳).

**[ترجمه]علل الشـرائع: ابن سـنان گوید: از امام صادق علیه السـلام پرسـیدم: چرا مکه را بکه نامیده اند؟ امام در پاسخ فرمود: زیرا که مردم در مکه و اطراف آن گریه می کنند. - . علل الشرائع :۳۹۷ -

**[ترجمه]

«۹»

ع، [علل الشـرائع] أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ سَعِیدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَوْضِعُ الْبَیْتِ بَکَّهُ وَ الْقَرْیَهُ مَکَّهُ(۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: محل کعبه، بکه و قریه، مکه است. - . علل الشرائع: ۳۹۷ -

**[ترجمه]

«۱۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ بَكَّهَ مَوْضِعُ الْبَیْتِ وَ إِنَّ مَكَّهَ الْحَرَمُ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ وَ مَنْ دَخَلَهُ كانَ آمِناً(۵).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام فرمود: بکه، جایگاه کعبه و مکه، حرم است و این همان سخن خداوند است که فرمود: «وَ مَنْ دَخَلَهُ کانَ آمِنا» {هر کس در آن وارد شود ایمن است.} - . تفسیر العیاشی: ۱: ۱۸۷ آل عمران / ۹۶ -

**[ترجمه]

«۱۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ بَكَّهَ مَوْضِعُ الْبَیْتِ وَ إِنَّ مَكَّهَ جَمِیعُ مَا اكْتَنَفَهُ الْحَرَمُ (۶).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام باقر علیه السلام فرمود: بکه جایگاه کعبه و مکه تمام مکانی است که حرم آن را در بر گرفته است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۸۷ -

**[ترجمه]

«۱۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَكَّهُ جُمْلَهُ الْقَرْیَهِ وَ بَكَّهُ مَوْضِعُ الْحَجَرِ الَّذِی یَبُكُّ النَّاسُ بَعْضُهُمْ بَعْضاً(۷).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام فرمود: مکه تمامی آبادی است و بکه، جایگاه سنگی است که مردم به یکدیگر فشار می آورند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۸۷ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ فَضَالَهَ عَنْ أَبَانٍ عَنِ الْفُضَیْلِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّمَا سُمِّیَتْ مَكَّهُ

۱- ۱. علل الشرائع ص ۳۹۷.

۲- ۲. علل الشرائع ص ۳۹۷.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۳۹۷.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۳۹۷.

۵- ۵. تفسير العيّاشىّ ج ۱ ص ۱۸۷ و الآيه فى آل عمران: ۹۶.

۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۱۸۷ و كان الرمز فى المتن لعلل الشرائع و هو من سهو القلم و الصواب ما اثبتناه.

۷- ۷. نفس المصدر ج ۱ ص ۱۸۷.

بَکَّهَ لِأَنَّهُ یُبَکُّ بِهَا الرِّجَالُ وَ النِّسَاءُ وَ الْمَرْأَهُ تُصَلِّی بَیْنَ یَدَیْکَ وَ عَنْ یَمِینِکَ وَ عَنْ شِمَالِکَ وَ عَنْ یَسَارِکَ وَ مَعَکَ وَ لَا بَأْسَ بِذَلِکَ إِنَّمَا یُکْرَهُ فِی سَائِرِ الْبُلْدَانِ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام باقر علیه السلام فرمود: مکه را از این رو بکه نامیده اند که مردان و زنان یکدیگر راهل می‌دهند. و زنان در جلو و دست راست و چپت و همراه با تو نماز می خوانند، و این امر در مکه ایرادی ندارد، اما در مکانهای دیگر کراهت دارد. - . علل الشرائع: ۳۹۷ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ع، [علل الشرائع] عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ وَ عَبْدِ اللَّهِ ابْنَیْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لِمَ سُمِّیَتْ مَکَّهُ بَکَّهَ قَالَ لِأَنَّ النَّاسَ یَبُکُّ بَعْضُهُمْ بَعْضاً فِیهَا بِالْأَیْدِی (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: حلبی نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام پرسیدم که چرا مکه را بکه نامیده اند؟ امام در پاسخ فرمود: زیرا مردم یکدیگر را با دست هل می‌دهند. - . علل الشرائع: ۳۹۸ -

**[ترجمه]

«۱۵»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ: مِثْلَهُ (۳).

**[ترجمه]المحاسن: این حدیث را نقل کرده است. - . المحاسن: ۳۳۷ -

**[ترجمه]

«۱۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْحَلَبِیِّ: مِثْلَهُ (۴).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: حدیث فوق را نقل کرده است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۸۷ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام](۵) ع، [علل الشرائع]: سَأَلَ الشَّامِیُّ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام لِمَ سُمِّیَتْ مَکَّهُ أَمَّ الْقُرَی قَالَ لِأَنَّ الْأَرْضَ دُحِیَتْ مِنْ تَحْتِهَا(۶).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا، علل الشرائع: مردی از اهالی شام از امیر المؤمنین علیه السلام پرسید: چرا مکه را ام القری نامیده اند؟ امام فرمود: زیرا زمین از زیر آن گسترده شده است. - . عیون الأخبار ۱: ۲۴۱، علل الشرائع: ۵۹۳ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ أَخِیهِ عَلِیٍّ بِإِسْنَادِهِ قَالَ: قَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام فِی الطَّائِفِ أَ تَدْرِی لِمَ سُمِّیَ الطَّائِفَ قُلْتُ لَا فَقَالَ إِنَّ إِبْرَاهِیمَ علیه السلام دَعَا رَبَّهُ أَنْ یَرْزُقَ أَهْلَهُ مِنْ کُلِّ الثَّمَرَاتِ فَقَطَعَ لَهُمْ قِطْعَهً مِنَ الْأُرْدُنِّ فَأَقْبَلَتْ حَتَّی طَافَتْ بِالْبَیْتِ سَبْعاً ثُمَّ أَقَرَّهَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِی مَوْضِعِهَا فَإِنَّمَا سُمِّیَتِ الطَّائِفَ لِلطَّوَافِ بِالْبَیْتِ (۷).

**[ترجمه]علل الشرائع: حضرت موسی بن جعفرعلیه السلام درباره «طائف» فرمودند: آیا می دانی برای چه طائف را نامیده اند؟ راوی می گوید: عرض کردم: خیر. فرمود: حضرت ابراهیم علیه السلام به درگاه پروردگارش نالید و دعا کرد که حق جلّ و علا از تمام میوه ها به خانواده او روزی کند. پس خدای متعال قطعه زمینی را از اردن جدا کرد و آن زمین جلو آمد تا به بیت رسید و دور آن، هفت بار طواف کرد، سپس حق تعالی آن را در جایش مستقرّ کرد و از این جهت که دور بیت طواف کرده، به آن طائف گفته شد. - .علل الشرائع: ۴۴۲ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنِ الرِّضَا علیه السلام: مِثْلَهُ (۸).

**[ترجمه]قرب الإسناد: حدیث فوق را از امام رضا علیه السلام نقل کرده است. - . قرب الاسناد: ۱۰۴ -

**[ترجمه]

«۲۰»

سن، [المحاسن] الْبَزَنْطِیُّ: مِثْلَهُ (۹).

١- ١. علل الشرائع ص ٣٩٧.

٢- ٢. علل الشرائع ص ٣٩٨.

٣- ٣. المحاسن ص ٣٣٧.

۴- ۴. تفسير العيّاشىّ ج ١ ص ١٨٧.

۵- ۵. عيون الأخبار ج ١ ص ٢۴١.

۶- ۶. علل الشرائع ص ۵٩٣.

٧- ٧. نفس المصدر ص ۴۴٢.

٨- ٨. قرب الإسناد ص ١٠۴.

٩- ٩. المحاسن ص ٣۴٠.

**[ترجمه]المحاسن: همین حدیث را به شکل فوق نقل کرده است. - . المحاسن: ۳۴۰ -

**[ترجمه]

«۲۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ: مِثْلَهُ (۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: مانند این حدیث را نقل کرده است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۶۰ -

**[ترجمه]

«۲۲»

ع، [علل الشرائع] عَلِيُّ بْنُ حَاتِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ وَ عَلِيِّ بْنِ سُلَيْمَانَ مَعاً عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ قَالَ الرِّضَا علیه السلام: أَ تَدْرِی لِمَ سُمِّيَتِ الطَّائِفُ الطَّائِفَ قُلْتُ لَا قَالَ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَمَّا دَعَاهُ إِبْرَاهِيمُ علیه السلام أَنْ يَرْزُقَ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ أَمَرَ بِقِطْعَةٍ مِنَ الْأُرْدُنِّ فَسَارَتْ بِثِمَارِهَا حَتَّى طَافَتْ بِالْبَيْتِ ثُمَّ أَمَرَهَا أَنْ تَنْصَرِفَ إِلَى هَذَا الْمَوْضِعِ الَّذِی سُمِّيَ الطَّائِفَ فَلِذَلِکَ سُمِّيَ الطَّائِفَ (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: احمد بن محمّد از امام رضا علیه السلام نقل کرده که آن حضرت پرسید: آیا می دانی چرا طائف را طائف نام نهاده اند؟ عرض کردم: خیر. فرمود: برای این که وقتی حضرت ابراهیم علیه السلام خدا را خواند که از تمام میوه ها به خانواده‌اش روزی کند، حق تعالی به قطعه ای از اراضی اردن فرمان داد و آن زمین با میوه هایش حرکت کرد تا به بیت رسید. پس دور بیت طواف نمود. آنگاه باری تعالی به آنها امر فرمود، به همین مکان فعلی که موسوم به طائف است، برود و به جهت طوافی که پیرامون بیت نموده، به آن طائف گفتند. - . علل الشرائع: ۴۴۲ -

**[ترجمه]

«۲۳»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ جَابِرٍ وَ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ أَبِی الدَّيْلَمِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سُمِّيَ الْأَبْطَحُ أَبْطَحَ لِأَنَّ آدَمَ أُمِرَ أَنْ يَنْبَطِحَ فِی بَطْحَاءِ جَمْعٍ فَتَبَطَّحَ حَتَّى انْفَجَرَ الصُّبْحُ ثُمَّ أُمِرَ أَنْ يَصْعَدَ جَبَلَ جَمْعٍ وَ أُمِرَ إِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ أَنْ يَعْتَرِفَ بِذَنْبِهِ فَفَعَلَ ذَلِکَ آدَمُ فَأَرْسَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ نَاراً مِنَ السَّمَاءِ فَقَبَضَتْ قُرْبَانَ آدَمَ علیه السلام (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: ابطح را از این رو ابطح نامیده اند که حضرت آدم علیه السلام مأمور شد که خود را در قسمت پست وادی جمع (مشعر)، به روی زمین افکند، ایشان این چنین کرد تا صبح طلوع کرد. پس از آن،

به وی امر گردید بالای کوه جُمع رود. آنگاه مأمور شد بعد از طلوع آفتاب به گناهش اعتراف کند. پس آدم چنین کرد. در این هنگام حق تعالی از آسمان آتشی فرستاد و آن آتش قربانی او را گرفت. - . علل الشرائع: ۴۴۴ -

**[ترجمه]

«۲۴»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَیْلِ عَنْ أَبِی الصَّبَّاحِ الْكِنَانِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ مَنْ یُرِدْ فِیهِ بِإِلْحادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذابٍ أَلِیمٍ فَقَالَ كُلُّ ظُلْمٍ یَظْلِمُ بِهِ الرَّجُلُ نَفْسَهُ بِمَكَّهَ مِنْ سَرِقَهٍ أَوْ ظُلْمِ أَحَدٍ أَوْ شَیْ ءٍ مِنَ الظُّلْمِ فَإِنِّی أَرَاهُ إِلْحَاداً وَ لِذَلِكَ كَانَ یُنْهَی أَنْ یُسْكَنَ الْحَرَمُ (۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابو صباح کنانی گوید: از امام صادق علیه السلام درباره این فرموده خداوند متعال که می فرماید: «وَ مَنْ یُرِدْ فِیهِ بِإِلْحادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذابٍ أَلِیمٍ» - . حج / ۲۵ - {هرکه

بخواهد در آن جا به ستم از حق منحرف شود، او را از عذابی دردناک می چشانیم.} پرسیدم. امام در پاسخ فرمود: هر نوع ظلمی که شخص در مکه به خودش بکند، اعم از دزدی، ظلم به دیگری، یا هر نوع از انواع دیگر ظلم مرتکب شود، من آن را الحاد می دانم. از این رو وی باید از سکونت در حرم نهی گردد. - . علل الشرائع: ۳۴۵ -

**[ترجمه]

«۲۵»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ مَسْرُورٍ عَنِ ابْنِ عَامِرٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ السَّیَّارِیِّ قَالَ رَوَی جَمَاعَهٌ مِنْ أَصْحَابِنَا رَفَعُوهُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَنَّهُ كَرِهَ الْمُقَامَ بِمَكَّهَ وَ ذَلِكَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أُخْرِجَ عَنْهَا وَ الْمُقِیمُ بِهَا یَقْسُو قَلْبُهُ حَتَّی یَأْتِیَ فِیهَا مَا یَأْتِی

ص: ۸۰

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۶۰ و الآیه فی سوره البقره: ۱۲۶.

۲- ۲. علل الشرائع ص ۴۴۲.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۴۴۴.

۴- ۴. المصدر السابق ص ۴۴۵.

فِی غَیْرِهَا(۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: گروهی از اصحاب این حدیث را به امام صادق علیه السلام نسبت داده اند که ایشان از اقامت در مکه کراهت داشت، بـدین علت که رسول خـدا را از آنجا بیرون راندنـد. فردی که در مکه اقامت کند، سـنگدل می شود به طوری که هر کاری در جای دیگر می‌کند، در مکه نیز انجام می‌دهد. - . علل الشرائع: ۴۴۶ -

**[ترجمه]

«۲۶»

ع، [علل الشـرائع] بِالْإِسْـنَادِ عَنِ السَّیَّارِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ رَفَعَهُ إِلَی أَبِی عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام قَالَ: إِذَا قَضَـی أَحَدُکُمْ نُسُـکَهُ فَلْیَرْکَبْ رَاحِلَتَهُ وَ لْیَلْحَقْ بِأَهْلِهِ فَإِنَّ الْمُقَامَ بِمَکَّهَ یُقْسِی الْقَلْبَ (۲).

**[ترجمه]علل الشـرائع: امام صادق علیه السـلام فرمود: زمانی که یکی از شما اعمال خویش را در مکه به انجام رسانید، سوار بر مرکب خویش گردد و نزد خانواده خود باز گردد، چرا که اقامت در مکه سبب سنگدلی می شود. - .علل الشرائع: ۴۴۶ -

**[ترجمه]

«۲۷»

ع، [علل الشـرائع] أَبِی عَنْ عَلِیِّ بْنِ سُـلَیْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ الْخَزَّازِ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْـلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السـلام قَـالَ: لَـا یَنْبَغِی لِلرَّجُـلِ أَنْ یُقِیمَ بِمَکَّهَ سَـنَهً قُلْتُ فَکَیْـفَ یَصْـنَعُ قَـالَ یَتَحَـوَّلُ عَنْهَـا إِلَی غَیْرِهَـا وَ لَـا یَنْبَغِی لِأَحَـدٍ أَنْ یَرْفَعَ بِنَـاءَهُ فَوْقَ الْکَعْبَهِ(۳).

**[ترجمه]علل الشـرائع: امام باقر علیه السـلام فرمود: شایسـته نیست که انسان یک سال در مکه اقامت کند. به امام گفتم: پس چه کنـد؟ امام فرمود: به جای دیگری رود. هیـچ کس حق ندارد که ساختمانی بالاتر و بلندتر از کعبه بنا نهد. - . علل الشـرائع: ۴۴۶ -

**[ترجمه]

«۲۸»

ب، [قرب الإسـناد] أَبُو الْبَخْتَرِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِیهِ علیه السـلام: أَنَّ عَلِیّاً علیه السـلام کَرِهَ إِجَارَهَ بُیُوتِ مَکَّهَ وَ قَرَأَ سَواءً الْعاکِفُ فِیهِ وَ الْبادِ(۴).

**[ترجمه]قرب الإسـناد: امام صادق علیه السلام از پدرشان نقل کردند که امام علی علیه السلام از اجاره کردن خانه های مکه

کراهت داشتند. سپس آیه « سَواءً الْعاكِفُ فِيهِ وَ الْبادِ» -. حج / ۲۵ – {کعبه را برای مردم اعم از مقیم در آن جا و بادیه نشین یکسان قرار دادیم.} را تلاوت کردند. -. قرب الاسناد: ۶۵ –

**[ترجمه]

«۲۹»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ طَرِيفٍ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ عليهم السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله نَهَى أَهْلَ مَكَّةَ أَنْ يُؤَاجِرُوا دُورَهُمْ وَ أَنْ يُغْلِقُوا عَلَيْهَا أَبْوَاباً وَ قَالَ سَواءً الْعاكِفُ فِيهِ وَ الْبادِ قَالَ وَ فَعَلَ ذَلِكَ أَبُو بَكْرٍ وَ عُمَرُ وَ عُثْمَانُ وَ عَلِيٌّ عليه السلام حَتَّى كَانَ فِي زَمَنِ مُعَاوِيَةَ(۵).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام صادق علیه السلام به نقل از پدرشان فرمود که ایشان از امام علی علیه السلام نقل کرده اند: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله اهالی مکه را نهی می کرد از این که خانه های خویش را اجاره دهند یا این که بر درهای آن قفل نهند و این آیه را تلاوت کرد: «سَواءً الْعاكِفُ فِيهِ وَ الْبادِ» -. حج / ۲۵ –

{کعبه را برای مردم، اعم از مقیم در آن جا و بادیه نشین، یکسان قرار دادیم}. سپس فرمود: این کار را اشخاصی همچون ابوبکر، معاویه، عمر، عثمان و علی علیه السلام تا زمان معاویه انجام دادند. -. قرب الاسناد: ۵۲ –

**[ترجمه]

«۳۰»

فس، [تفسير القمی]: إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ الَّذِي جَعَلْناهُ لِلنَّاسِ سَواءً الْعاكِفُ فِيهِ وَ الْبادِ قَالَ نَزَلَتْ فِي قُرَيْشٍ حِينَ صَدُّوا رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله عَنْ مَكَّةَ وَ قَوْلُهُ سَواءً الْعاكِفُ فِيهِ وَ الْبادِ قَالَ أَهْلُ مَكَّةَ وَ مَنْ جَاءَ إِلَيْهِ مِنَ الْبُلْدَانِ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ لَا يُمْنَعُ النُّزُولَ وَ دُخُولَ الْحَرَمِ (۶).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: «إن الذين كفروا و يصدون عن سبيل الله و المسجد الحرام الذی جعلناه للناس سواء العاكف فيه و الباد» -. حج / ۲۵ –، {بی

گمان کسانی که کافر شدند و از راه خدا و مسجد الحرام که آن را برای مردم، اعم از مقیم در آن جا و بادیه نشین یکسان قرار داده ایم جلوگیری می کنند.} گفت: زمانی که

قریش مانع ورود رسول خدا به مکه شدند، این آیه نازل شد: «سَواءً الْعاكِفُ فِيهِ وَ الْبادِ» {آن را برای مردم، اعم از مقیم در آن جا و بادیه نشین یکسان قرار داده ایم.} و ایشان فرمود: این امر برای اهالی مکه و شهرهای دیگر یکسان است، و نباید از ورود آنان به حرم ممانعت کرد. -. تفسیر علی بن ابراهیم: ۴۳۹ –

**[ترجمه]

«۳۱»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ وَ عَبْدِ اللَّهِ ابْنَیْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۴۶.

۲- ۲. علل الشرائع ص ۴۴۶.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۴۴۶.

۴- ۴. قرب الإسناد ص ۶۵.

۵- ۵. نفس المصدر ص ۵۲.

۶- ۶. تفسیر علیّ بن إبراهیم ص ۴۳۹.

عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ سَواءً الْعاكِفُ فِيهِ وَ الْبادِ قَالَ فَقَالَ لَمْ يَكُنْ يَنْبَغِي أَنْ يُصْنَعَ عَلَى دُورِ مَكَّهَ أبوابا [أَبْوَابٌ] لِأَنَّ لِلْحَاجِّ أَنْ يَنْزِلَ مَعَهُمْ فِي دُورِهِمْ فِي سَاحَهِ الدَّارِ حَتَّى يَقْضُوا مَنَاسِكَهُمْ وَ إِنَّ أَوَّلَ مَنْ جَعَلَ لِدُورِ مَكَّهَ أَبْوَاباً مُعَاوِيَهُ(۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام درباره این فرموده خداوند: «سَواءً الْعاكِفُ فِيهِ وَ الْباد» - . حج / ۲۵ - {آن

را برای مردم، اعم از مقیم در آن جا و بادیه نشین یکسان قرار داده ایم.}سؤال کردم. امام فرمود: سزاوار نیست که برای خانه های مکه در ساخته شود، زیرا حج گزاران بایستی در حیات خانه ها فرود آیند تا اعمال خویش را انجام دهند. اولین کسی که برای خانه های مکه در قرار داد، معاویه بود. - . علل الشرائع: ۳۹۶ -

**[ترجمه]

«۳۲»

ع، [علل الشرائع](۲)

ن، [عيون أخبار الرضا علیه السلام] أَبِي عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ أَخِيهِ عُمَرَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عُقْبَهَ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ عَلِيّاً علیه السلام لَمْ يَبِتْ بِمَكَّهَ بَعْدَ إِذْ هَاجَرَ مِنْهَا حَتَّى قَبَضَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهِ قَالَ قُلْتُ وَ لِمَ ذَلِكَ قَالَ يَكْرَهُ أَنْ يَبِيتَ بِأَرْضٍ هَاجَرَ مِنْهَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ كَانَ يُصَلِّي الْعَصْرَ وَ يَخْرُجُ مِنْهَا وَ يَبِيتُ بِغَيْرِهَا(۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام موسی بن جعفر علیه السلام فرمود: امام علی علیه السلام پس از این که از مکه هجرت کرد، دیگر هرگز در آن نخوابید تا این که خداوند عزو جل جان وی را گرفت. راوی گوید: به چه علت؟ امام فرمود: به سبب این که از خوابیدن در جایی که رسول خدا صلی الله علیه و آله از آن هجرت کرده بود، کراهت داشت. نماز عصر خویش را در آن می خواند و سپس از مکه خارج می شد و در جای دیگری می خوابید. - . علل الشرائع: ۳۹۶ -

**[ترجمه]

«۳۳»

سن، [المحاسن] عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ وَ أَبُو عَلِيٍّ الْكِنْدِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَبَلَهَ عَنْ رِجَالِهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: تَسْبِيحٌ بِمَكَّهَ يَعْدِلُ خَرَاجَ الْعِرَاقَيْنِ يُنْفَقُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ (۴).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: ذکر سبحان الله در مکه، معادل مالیات دو عراق است که در راه خدا انفاق شود. - . المحاسن: ۶۸ -

**[ترجمه]

«۳۴»

سن، [المحاسن] عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ خَالِدٍ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: السَّاجِدُ بِمَکَّهَ کَالْمُتَشَحِّطِ بِدَمِهِ فِی سَبِیلِ اللَّهِ (۵).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: سجده کننده در مکه همچون کسی است که در راه خدا در خون خود غلطیده است. - . المحاسن: ۶۸ -

**[ترجمه]

«۳۵»

سن، [المحاسن] عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ خَالِدٍ الْقَلَانِسِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: کَانَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیهما السلام یَقُولُ النَّائِمُ بِمَکَّهَ کَالْمُتَشَحِّطِ فِی الْبُلْدَانِ (۶).

**[ترجمه]المحاسن: از امام صادق نقل کرده اند که امام سجاد علیه السلام فرمود: شخص خوابیده در مکه، همچون کسی است که در سرزمین‌های دیگر در خون خود بغلطد. - .المحاسن: ۶۸ -

**[ترجمه]

«۳۶»

سن، [المحاسن] عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ خَالِدٍ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: مَنْ خَتَمَ الْقُرْآنَ بِمَکَّهَ لَمْ یَمُتْ حَتَّی یَرَی رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ یَرَی مَنْزِلَهُ مِنَ الْجَنَّهِ(۷).

ص: ۸۲

۱- ۱. علل الشرائع ص ۳۹۶.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۳۹۶.

۳- ۳. عیون الأخبار ج ۲ ص ۸۴.

۴- ۴. المحاسن ص ۶۸.

۵- ۵. المحاسن ص ۶۸.

۶- ۶. المحاسن ص ۶۸.

۷- ۷. نفس المصدر ص ۶۹.

**[ترجمه]المحاسن: امام باقر علیه السلام فرمود: هر کس قرآن را در مکه ختم کند، از دنیا نمی رود، مگر این که قبل از مرگش رسول خدا و جایگاه خویش را در بهشت ببیند. - . المحاسن:: ۶۹ -

**[ترجمه]

«۳۷»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنِ النَّضْرِ بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ خَالِدٍ الْقَلَانِسِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: مَنْ خَتَمَ الْقُرْآنَ بِمَكَّةَ مِنْ جُمُعَةٍ إِلَى جُمُعَةٍ وَ أَقَلَّ مِنْ ذَلِكَ وَ أَكْثَرَ وَ خَتَمَهُ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ وَ الْحَسَنَاتِ مِنْ أَوَّلِ جُمُعَةٍ كَانَتْ فِي الدُّنْيَا إِلَى آخِرِ جُمُعَةٍ تَكُونُ فِيهَا وَ إِنْ خَتَمَهُ فِي سَائِرِ الْأَيَّامِ فَكَذَلِكَ (۱).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام باقر علیه السلام فرمود: کسی که در مکه از یک جمعه تا جمعه دیگر یا کمتر یا بیشتر از این قرآن را ختم نماید و در روز جمعه قرائت قرآن را به پایان برساند، خداوند تمام پاداشها و حسناتی را که از اولین جمعه دنیا تا آخرین جمعه آن هست،برای او خواهد نوشت. و اگر درروز دیگر غیر جمعه قرائت قرآن را به پایان برساند، باز هم همین طور است. - . ثواب الأعمال: ۹۰ -

**[ترجمه]

«۳۸»

ص، [قصص الأنبياء علیهم السلام] الصَّدُوقُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَطِيَّةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: صَلَّى [بِمَكَّةَ] تِسْعُمِائَةِ نَبِيٍ (۲).

**[ترجمه]قصص الأنبياء: امام صادق فرمود: نهصد پیامبر در مکه نماز خواندند.

**[ترجمه]

«۳۹»

مل، [كامل الزيارات] حَكِيمُ بْنُ دَاوُدَ عَنْ سَلَمَةَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْمُعَلَّى عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ يَزْدَادَ قَالَ: أَتَى رَجُلٌ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ إِنِّي قَدْ ضَرَبْتُ عَلَى كُلِّ شَيْ ءٍ لِي ذَهَباً وَ فِضَّةً وَ بِعْتُ ضِيَاعِي فَقُلْتُ أَنْزِلُ مَكَّةَ فَقَالَ لَا تَفْعَلْ فَإِنَّ أَهْلَ مَكَّةَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ جَهْرَةً قَالَ فَفِي حَرَمِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ هُمْ شَرٌّ مِنْهُمْ قَالَ فَأَيْنَ أَنْزِلُ قَالَ عَلَيْكَ بِالْعِرَاقِ الْكُوفَةِ فَإِنَّ الْبَرَكَةَ مِنْهَا عَلَى اثْنَيْ عَشَرَ مِيلًا هَكَذَا وَ هَكَذَا وَ إِلَى جَانِبِهَا قَبْرٌ مَا أَتَاهُ مَكْرُوبٌ قَطُّ وَ لَا مَلْهُوفٌ إِلَّا فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ (۳).

**[ترجمه]كامل الزيارات: شخصی نزد امام صادق علیه السلام آمد و گفت: هر چه داشتم تبدیل به طلا و نقره کردم و بقیه چیزهایم را فروختم و با خود گفتم در مکه ساکن شوم. امام فرمود: این کار را نکن، زیرا اهالی مکه آشکارا به خداوند کفر

می ورزند. آن مرد گفت: در حرم رسول خداصلی الله علیه و آله چطور؟ امام فرمود: اهالی آنجا از مکه بدترند. آن مرد گفت: پس کجا روم؟ امام فرمود: بر تو باد عراق و کوفه، زیرا که برکت از آن نشات گرفته وتا دوازده میلی آن می باشد،- این گونه و این گونه - یعنی از هر چهار طرف، و در کنار آن قبری است که هرگز شخص غمدیده و ستمدیده ای نزد آن نرفته، مگر این که خداوند غم و اندوه هایش را از وی زدوده است. - . کامل الزیارات: ۱۶۹ -

**[ترجمه]

«۴۰»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی وَ فَضَالَهَ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَقُومُ أُصَلِّی وَ الْمَرْأَهُ جَالِسَهٌ بَیْنَ یَدَیَّ أَوْ مَارَّهٌ فَقَالَ لَا بَأْسَ إِنَّمَا سُمِّیَتْ بَکَّهَ لِأَنَّهُ یُبَکُّ فِیهَا الرِّجَالُ وَ النِّسَاءُ(۴).

**[ترجمه]المحاسن: معاویه بن عمار گوید: به امام جعفر صادق علیه السلام عرض کردم: می‌ایستم و نماز می‌خوانم در حالی که زنی یا رهگذری رو بروی من نشسته؟ فرمود: اشکالی ندارد، بکّه نامیده شده است، چون در آن، مردان و زنان یکدیگر را هل می‌دهند. - . المحاسن: ۳۳۷[۳] -

**[ترجمه]

«۴۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: طَلَبَ أَبُو جَعْفَرٍ أَنْ یَشْتَرِیَ مِنْ أَهْلِ مَکَّهَ بُیُوتَهُمْ أَنْ یَزِیدَهُ فِی الْمَسْجِدِ فَأَبَوْا فَأَرْغَبَهُمْ فَامْتَنَعُوا فَضَاقَ بِذَلِکَ فَأَتَی أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ لَهُ إِنِّی سَأَلْتُ هَؤُلَاءِ شَیْئاً مِنْ مَنَازِلِهِمْ وَ أَفْنِیَتِهِمْ لِتَزِیدَ فِی الْمَسْجِدِ

۱- ۱. ثواب الأعمال ص ۹۰.

۲- ۲. هذا الحدیث فی هامش المطبوعه و هو کما تری.

۳- ۳. کامل الزیارات ص ۱۶۹.

۴- ۴. المحاسن ص ۳۳۷.

وَ قَدْ مَنَعُونِی ذَلِکَ فَقَدْ غَمَّنِی غَمّاً شَدِیداً فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لِمَ یَغُمُّکَ ذَلِکَ وَ حُجَّتُکَ عَلَیْهِمْ فِیهِ ظَاهِرَةٌ فَقَالَ وَ بِمَا أَحْتَجُّ عَلَیْهِمْ فَقَالَ بِکِتَابِ اللَّهِ فَقَالَ فِی أَیِّ مَوْضِعٍ فَقَالَ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَی إِنَّ أَوَّلَ بَیْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِی بِبَکَّهَ مُبارَکاً قَدْ أَخْبَرَکَ اللَّهُ أَنَّ أَوَّلَ بَیْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ هُوَ الَّذِی بِبَکَّهَ فَإِنْ کَانُوا هُمْ تَوَلَّوْا قَبْلَ الْبَیْتِ فَلَهُمْ أَفْنِیَتُهُمْ وَ إِنْ کَانَ الْبَیْتُ قَدِیماً قَبْلَهُمْ فَلَهُ فِنَاؤُهُ فَدَعَاهُمْ أَبُو جَعْفَرٍ فَاحْتَجَّ عَلَیْهِمْ بِهَذَا فَقَالُوا لَهُ اصْنَعْ مَا أَحْبَبْتَ (۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: ابو جعفرمنصور خلیفه عباسی خواست که تعدادی از خانه های اهالی مکه را بخرد تا به مسجد الحرام بیفزاید، اما مردم از فروختن خانه هایشان امتناع کردند. منصور آنان را تشویق کرد اما مردم باز هم خودداری کردند. وی از این امر سخت دلتنگ شد. نزد امام صادق علیه السلام آمد و خطاب به امام گفت: من از اهالی مکه درخواست کردم تا خانه ها و آستانه هایشان را بفروشند تا به مسجد الحرام بیفزاییم، اما مردم ندادند و بدین سبب غم و اندوه بسیاری بر من چیره شد. امام فرمود: چرا این موضوع تو را ناراحت می سازد، در حالی که حجت تو بر آنان آشکار است. وی به امام گفت: برای آنان چه دلیلی بیاورم؟ امام فرمود: کتاب خدا. وی گفت: در کجای قرآن؟ امام فرمود: همین گفته خداوند که فرموده: «إِنَّ أَوَّلَ بَیْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِی بِبَکَّهَ مُبارَکا» - . آل عمران / ۹۶ - {در

حقیقت نخستین خانه ای که برای عبادت مردم نهاده شده، همان است که در مکه است و مبارک.} خداوند در این آیه خبر داده است که نخستین خانه همان است که در مکه بوده است. از این رو اگر آنان قبل از کعبه در آن جا مالکیت خانه هایشان را داشته اند، بنابراین آستانه ها متعلق به آنان است؛ و در صورتی که خانه خدا پیش از آنان بوده است، بنابراین آستانه کعبه متعلق به کعبه است. سپس منصور مردم مکه را فراخواند و با این دلیل بر آنان استدلال کرد. مردم به وی گفتند: هر کاری دوست داری انجام بده. - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۸۵ -

**[ترجمه]

«۴۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ قَالَ: لَمَّا بَنَی الْمَهْدِیُّ فِی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ بَقِیَتْ دَارٌ فِی تَرْبِیعِ الْمَسْجِدِ فَطَلَبَهَا مِنْ أَرْبَابِهَا فَامْتَنَعُوا فَسَأَلَ عَنْ ذَلِکَ الْفُقَهَاءَ فَکُلٌّ قَالَ لَهُ إِنَّهُ لَا یَنْبَغِی أَنْ یُدْخِلَ شَیْئاً فِی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ غَصْباً قَالَ لَهُ عَلِیُّ بْنُ یَقْطِینٍ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ لَوْ کَتَبْتَ إِلَی مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ لَأَخْبَرَکَ بِوَجْهِ الْأَمْرِ فِی ذَلِکَ فَکَتَبَ إِلَی وَالِی الْمَدِینَهِ أَنْ یَسْأَلَ مُوسَی بْنَ جَعْفَرٍ عَنْ دَارٍ أَرَدْنَا أَنْ نُدْخِلَهَا فِی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَامْتَنَعَ عَلَیْنَا صَاحِبُهَا فَکَیْفَ الْمَخْرَجُ مِنْ ذَلِکَ فَقَالَ ذَلِکَ لِأَبِی الْحَسَنِ علیه السلام فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ وَ لَا بُدَّ مِنَ الْجَوَابِ فِی هَذَا فَقَالَ لَهُ الْأَمْرُ لَا بُدَّ مِنْهُ فَقَالَ لَهُ اکْتُبْ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ إِنْ کَانَتِ الْکَعْبَهُ هِیَ النَّازِلَهَ بِالنَّاسِ فَالنَّاسُ أَوْلَی بِفِنَائِهَا وَ إِنْ کَانَ النَّاسُ هُمُ النازلون [النَّازِلِینَ] بِفِنَاءِ الْکَعْبَهِ فَالْکَعْبَهُ أَوْلَی بِفِنَائِهَا فَلَمَّا أَتَی الْکِتَابُ الْمَهْدِیَّ أَخَذَ الْکِتَابَ فَقَبَّلَهُ ثُمَّ أَمَرَ بِهَدْمِ الدَّارِ فَأَتَی أَهْلُ الدَّارِ أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام فَسَأَلُوهُ أَنْ یَکْتُبَ لَهُمْ إِلَی الْمَهْدِیِّ کِتَاباً فِی ثَمَنِ دَارِهِمْ فَکَتَبَ إِلَیْهِ أَنِ ارْضَخْ لَهُمْ شَیْئاً فَأَرْضَاهُمْ (۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: زمانی که مهدی پادشاه عباسی مسجد الحرام را گسترش داد، در گوشه مسجد خانه ای باقی ماند. از صاحبانش درخواست کرد که آن خانه را به وی دهند، اما آنان خودداری کردند. مهدی در این باره نظر فقها را جویا شد.

تمامی فقها گفتند: هرگز سزوار نیست که چیزی را به غصب جزو مسجد الحرام کنند. علی بن یقطین به مهدی عباسی گفت: ای امیر مؤمنان! اگر به موسی بن جعفر در این خصوص نامه ای بنویسی، راه چاره را به تو باز خواهد گفت. مهدی عباسی به والی مدینه نامه ای نوشت که از امام کاظم علیه السلام در این باره سؤال کند که اگر ما بخواهیم خانه ای را جزو مسجدالحرام کنیم اما صاحبش آن را ندهد، چه باید کرد؟ والی این موضوع را به امام کاظم علیه السلام گفت. امام فرمود: آیا باید حتما جواب دهم. گفت: آری چاره ای نیست. امام فرمود: بنویس: بسم الله الرحمن الرحیم، اگر کعبه بر مردم وارد شده است، پس بدون شک آنان نسبت به آستانه های خود سزاوارترند و اگر مردم بر آستانه کعبه فرود آمده‌اند، کعبه به آستانه خود سزاوارتر است. زمانی که نامه به دست مهدی عباسی رسید، وی نامه را گرفت و بوسید و سپس دستور به ویرانی آن خانه داد. سپس صاحبان آن خانه نزد امام کاظم علیه السلام رفتند و از امام درخواست کردند تا نامه ای به مهدی بنویسد که قیمت خانه هایشان را بپردازد. امام در نامه ای به مهدی نوشت: به صاحبان آن خانه چیزی بدهد. مهدی نیز رضایت آنان را جلب کرد. - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۸۵ -

**[ترجمه]

«۴۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ غَالِبٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ رَجُلٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ: قَوْلُ إِبْرَاهِیمَ رَبِّ اجْعَلْ هذا بَلَداً آمِناً وَ ارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَراتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ إِیَّانَا عَنَی بِذَلِکَ وَ أَوْلِیَاءَهُ وَ شِیعَةَ وَصِیِّهِ قالَ وَ مَنْ کَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِیلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلی عَذابِ النَّارِ وَ بِئْسَ الْمَصِیرُ قَالَ عَنَی بِذَلِکَ مَنْ جَحَدَ وَصِیَّهُ وَ لَمْ یَتْبَعْهُ مِنْ

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۸۵ و الآیه فی سوره آل عمران: ۹۶.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۱۸۵ و ارضخ الرجل أعطاه قلیلا من کثیر.

أَمَّتِهِ وَ كَذَلِكَ وَ اللَّهِ قَالَ هَذِهِ الْآيَةُ(۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام سجاد علیه السلام درباره این گفته ابراهیم که دعا کرد: «رَبِّ اجْعَلْ هذا بَلَداً آمِناً وَ ارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَراتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّه» - . بقره / ۱۲۶ - {پروردگارا!

این سرزمین را شهری امن گردان و مردمش را هر کس از آنان که به خدا و روز واپسین ایمان بیاورد، از فرآورده ها روزی بخش.} فرمود: حضرت ابراهیم علیه السلام ما و پیروان و دوستداران وصی خود را قصد کرده است. و در مورد این سخن خداوند که فرمود: «قالَ وَ مَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلى عَذابِ النَّارِ وَ بِئْسَ الْمَصِير» - . بقره / ۱۲۶ - {هر

کس کفر بورزد، اندکی برخوردارش می کنم، سپس او را با خواری به سوی عذاب آتش دوزخ می کشانم و چه بد سرانجامی است.} امام فرمود: مقصود خداوند کسانی از امت بود که وصیّ او را انکار کردند و از او پیروی نکردند و به خدا، این آیه اینگونه فرموده است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۵۹ -

**[ترجمه]

«۴۴»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر صَفْوَانُ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَامَ بِمَكَّةَ سَنَةً فَهُوَ بِمَنْزِلَةِ أَهْلِ مَكَّةَ(۲).

**[ترجمه]کتاب حسین بن سعید و نوادر: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که به مدت یک سال در مکه اقامت کند، همچون اهل آن به حساب می آید.

**[ترجمه]

«۴۵»

أَقُولُ رُوِيَ عَنْ إِرْشَادِ الْقُلُوبِ (۳) وَ مَشَارِقِ الْأَنْوَارِ فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ: أَنَّهُ سُئِلَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام فِيمَا سُئِلَ أَيْنَ بَكَّةُ مِنْ مَكَّةَ فَقَالَ مَكَّةُ أَكْنَافُ الْحَرَمِ وَ بَكَّةُ مَكَانُ الْبَيْتِ قَالَ السَّائِلُ وَ لِمَ سُمِّيَتْ مَكَّةَ قَالَ لِأَنَّ اللَّهَ مَكَّ الْأَرْضَ مِنْ تَحْتِهَا أَيْ دَحَاهَا قَالَ فَلِمَ سُمِّيَتْ بَكَّةَ قَالَ لِأَنَّهَا بَكَّتْ عُيُونَ الْجَبَّارِينَ وَ الْمُذْنِبِينَ قَالَ صَدَقْتَ (۴).

وَ فِي الْإِرْشَادِ: لِأَنَّهَا بَكَّتْ رِقَابَ الْجَبَّارِينَ وَ أَعْنَاقَ الْمُذْنِبِينَ (۵).

**[ترجمه]مؤلف: در کتاب ارشاد القلوب و مشارق الانوار در حدیثی طولانی روایت شده است: در میان سؤالاتی که از امیرالمؤمنین علیه السلام پرسیده شد، یکی این بود: جایگاه بکه نسبت به مکه کجاست؟ امام در پاسخ فرمود: مکه، اطراف حرم و بکه،محل کعبه است. آن شخص پرسید: چرا آن را مکه نامیده اند؟ امام فرمود: زیرا خداوند سبحان زمین را از زیر مکه

گسترانیده است. آن مرد پرسید: چرا آن را بکه نام نهاده اند؟ امام فرمود: زیرا چشم ستمکاران و گناهکاران را گریانده است. آن شخص گفت: راست گفتی. -. مشارق انوار الیقین: ۱۰۱ -

در ارشاد القلوب آمده: زیرا گردن ستمکاران و گنهکاران را فشرده است. -. ارشاد القلوب ۲: ۱۷۵ -

**[ترجمه]

«۴۶»

مَجَالِسُ الشَّيْخِ، أَحْمَدُ بْنُ عُبْدُونٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ رِزْقٍ الْغُمْشَانِيِّ عَنْ عَاصِمِ بْنِ عَبْدِ الْوَاحِدِ الْمَدَائِنِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: مَكَّةُ حَرَمُ إِبْرَاهِيمَ وَ الْمَدِينَةُ حَرَمُ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ الْكُوفَةُ حَرَمُ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ علیه السلام إِنَّ عَلِيّاً حَرَّمَ مِنَ الْكُوفَةِ مَا حَرَّمَ إِبْرَاهِيمُ مِنْ مَكَّةَ وَ مَا حَرَّمَ مُحَمَّدٌ صلی الله علیه و آله مِنَ الْمَدِينَه(۶).

**[ترجمه]مجالس شیخ: امام صادق علیه السلام فرمود: مکه حرم ابراهیم علیه السلام، مدینه حرم محمد صلی الله علیه و آله و کوفه حرم علی بن ابی طالب علیه السلام است. علی علیه السلام از کوفه، آن چه را که ابراهیم از مکه و محمد از مدینه حرام ساختند، حرام کرده است. -. مجالس شیخ طوسی ۲: ۲۸۴ -

**[ترجمه]

«۴۷»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِيِّ، قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: مَنْ مَرِضَ يَوْماً بِمَكَّةَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ مِنَ الْعَمَلِ الصَّالِحِ الَّذِي كَانَ يَعْمَلُهُ عِبَادَةَ سِتِّينَ سَنَةً وَ مَنْ صَبَرَ عَلَى حَرِّ مَكَّةَ

ص: ۸۵

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۵۹ و فی المصدر فی آخر الروایه(و كذلك و اللّه حال هذه الأمه) و الظاهر صحه ما اثبته الشيخ فی بحاره.

۲- ۲. كان الرمز فی المتن(ین) و الحدیث فی فقه الرضا ص ۷۲ و لكثره ما لاحظنا من الاشتباه فی وضع الرموز احتملنا أن یكون المقام كذلك.

۳- ۳. إرشاد القلوب للدیلمیّ ج ۲ ص ۱۷۵ طبع النجف.

۴- ۴. مشارق أنوار الیقین ص ۱۰۱.

۵- ۵. إرشاد القلوب ج ۲ ص ۱۷۵ طبع النجف.

۶- ۶. مجالس الشیخ الطوسیّ ج ۲ ص ۲۸۴ طبع النجف.

سَاعَهً تَبَاعَدَتْ عَنْهُ النَّارُ مَسِيرَهَ مِائَهِ عَامٍ وَ تَقَرَّبَتْ مِنْهُ الْجَنَّهُ مَسِيرَهَ مِائَهِ عَامٍ.

**[ترجمه]دعوات راوندی: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که در مکه به مدت یک روز بیمار شود، خداوند برایش به میزان شصت سال عبادت، عمل نیک می نویسد؛ و هر کس به میزان یک ساعت گرمای مکه را تحمل کند، به مقدار مسافت صد سال، آتش از وی دور می شود و بهشت به اندازه صد سال به او نزدیک می گردد.

**[ترجمه]

«۴۸»

عُدَّهُ الدَّاعِی، عَنْ خَالِدِ بْنِ مَادٍّ الْقَلَانِسِیِّ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: مَنْ خَتَمَ الْقُرْآنَ بِمَکَّهَ مِنْ جُمُعَهٍ إِلَی جُمُعَهٍ أَوْ أَقَلَّ مِنْ ذَلِکَ أَوْ أَکْثَرَ وَ خَتَمَهُ فِی یَوْمِ الْجُمُعَهِ کَتَبَ اللَّهُ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ وَ الْحَسَنَاتِ مِنْ أَوَّلِ جُمُعَهٍ کَانَتْ فِی الدُّنْیَا إِلَی آخِرِ جُمُعَهٍ تَکُونُ فِیهَا وَ إِنْ خَتَمَهُ فِی سَائِرِ الْأَیَّامِ فَکَذَلِکَ.

(۱)

**[ترجمه]عده الداعی: امام باقر علیه السلام فرمود: کسی که در مکه از یک جمعه تا جمعه دیگر یا کمتر یا بیشتر از این مدت، قرآن را ختم نماید و در روز جمعه قرائت قرآن را ختم کند، خداوند تمام پاداشها و حسناتی را که از اولین جمعه دنیا تا آخرین جمعه آن هست برای او خواهد نوشت. و اگر در روزی غیر از جمعه قرائت قرآن را به پایان برساند، باز هم همین طور است. - . عده الداعی: ۲۱۳ -

**[ترجمه]

باب ۹ أنواع الحج و بیان فرائضها و شرائطها جمله

الآیات

البقره: فَإِذا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَمَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْیِ فَمَنْ لَمْ یَجِدْ فَصِیامُ ثَلاثَهِ أَیَّامٍ فِی الْحَجِّ وَ سَبْعَهٍ إِذا رَجَعْتُمْ تِلْکَ عَشَرَهٌ کامِلَهٌ ذلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرامِ وَ اتَّقُوا اللَّهَ وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِیدُ الْعِقابِ (۲).

lt;meta info="- فَإِذا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَمَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْیِ فَمَنْ لَمْ یَجِدْ فَصِیامُ ثَلاثَهِ أَیَّامٍ فِی الْحَجِّ وَ سَبْعَهٍ إِذا رَجَعْتُمْ تِلْکَ عَشَرَهٌ کامِلَهٌ ذلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرامِ وَ اتَّقُوا اللَّهَ وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِیدُ الْعِقابِ - . بقره / ۱۹۶ -

{و چون ایمنی یافتید، پس هر کس از اعمال عمره به حج پرداخت، باید آنچه از قربانی میسر است قربانی کند و آن کس کهقربانی نیافت، باید در هنگام حج سه روز روزه بدارد و چون برگشتید، هفت روز دیگر روزه بدارید؛ این ده روزتمام است.

این حج تمتعبرای کسی است که اهل مسجد الحرام (مکه) نباشد و از خدا بترسید و بدانید که خدا سخت کیفر است.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ حَرِیزٍ عَنْ زُرَارَهَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ ذٰلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرامِ قَالَ هُوَ لِأَهْلِ مَکَّهَ لَیْسَتْ لَهُمْ مُتْعَهٌ وَ لَا عَلَیْهِمْ عُمْرَهٌ قُلْتُ فَمَا حَدُّ ذَلِکَ قَالَ ثَمَانِیَهً وَ أَرْبَعِینَ مِیلًا مِنْ نَوَاحِی مَکَّهَ کُلُّ شَیْ ءٍ دُونَ عُسْفَانَ (۳) وَ دُونَ ذَاتِ عِرْقٍ (۴) فَهُوَ مِنْ حَاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ (۵).

ص: ۸۶

۱- ۱. عدّه الداعی ص ۲۱۳ طبع ایران سنه ۱۲۷۴ ه.

۲- ۲. سوره البقره الآیه: ۱۹۶.

۳- ۳. عسفان: بضم العین موضع بین مکّه و الجحفه.

۴- ۴. ذات عرق: أول تهامه و آخر العقیق علی نحو مرحلتین من مکّه.

۵- ۵. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۹۳.

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: زراره گوید: از امام صادق علیه السلام درباره این گفته خداوند که فرمود: «ذلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرام» - . بقره / ۱۹۶ - {این حج تمتع برای کسی است که اهل مسجد الحرام نباشد.}سؤال کردم. امام در پاسخ فرمود: منظور اهالی مکه هستند که حج تمتع و عمره بر عهده آنان نیست. به امام گفتم: حد و اندازه آن چقدر است؟ امام فرمود: ۴۸ میل از نواحی مکه تا قبل از عسفان و ذات عرق. هر کس ساکن این محدوده باشد، حاضر مسجدالحرام محسوب می‌شود. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۳ -

**[ترجمه]

«۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرامِ قَالَ دُونَ الْمَوَاقِیتِ إِلَی مَکَّهَ فَهُوَ مِنْ حَاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ لَیْسَ لَهُمْ مُتْعَهٌ(۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام درباره این گفته خداوند «حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرام» - . بقره / ۱۹۶ - {حاضر مسجد الحرام} فرمود: منظور کسانی است که بعد از میقات‌ها به طرف مکه، ساکنند و ازاهالی مسجد الحرام محسوب می شوند و حج تمتع بر عهده آنان نیست. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۴ -

**[ترجمه]

«۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَلِیُّ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِیهِ مُوسَی علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ أَهْلِ مَکَّهَ هَلْ یَصْلُحُ لَهُمْ أَنْ یَتَمَتَّعُوا فِی الْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ قَالَ لَا یَصْلُحُ لِأَهْلِ مَکَّهَ الْمُتْعَهُ وَ ذَلِکَ قَوْلُ اللَّهِ ذلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرامِ (۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: علی بن جعفر نقل از برادرش موسی علیه السلام نقل کرده است که از وی سؤال کردم:آیا اهل مکه می توانند از عمره تا حج، حج تمتع به جا آورند؟ امام در پاسخ فرمود: برای اهل مکه هرگز شایسته نیست که بین عمره و حج، تمتع به جا آورند و این همان معنای سخن باری تعالی است که فرمود: «ذلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرام» - . بقره / ۱۹۶ - {این حج تمتع برای کسی است که اهل مسجد الحرام نباشد.} - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۴ -

**[ترجمه]

«۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ سَعِیدٍ الْأَعْرَجِ عَنْهُ قَالَ: لَیْسَ لِأَهْلِ سَرِفٍ (۳)

وَ لَا لِأَهْلِ مَرٍّ(۴) وَ لَا لِأَهْلِ مَکَّهَ مُتْعَهٌ یَقُولُ اللَّهُ ذلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرامِ (۵).

عا، [دعائم الإسـلام] وَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السـلام قَالَ: الْحَجُّ ثَلَاثَهُ أَوْجُهٍ فَحَجٌّ مُفْرَدٌ وَ عُمْرَهٌ مُفْرَدَهٌ أَیَّهُمَا شَاءَ قَدَّمَ وَ حَجٌّ وَ عُمْرَهٌ مَقْرُونَانِ لَا فَصْلَ بَیْنَهُمَا وَ ذَلِکَ لِمَنْ سَاقَ الْهَدْیَ یَدْخُلُ مَکَّهَ فَیَعْتَمِرُ وَ یَبْقَی عَلَی إِحْرَامِهِ حَتَّی یَخْرُجَ إِلَی الْحَجِّ مِنْ مَکَّهَ فَیَحُجَّ وَ عُمْرَهٌ یَتَمَتَّعُ بِهَا إِلَی الْحَجِّ وَ ذَلِکَ أَفْضَلُ الْوُجُوهِ وَ لَا یَکُونُ ذَلِکَ إِلَّا لِمَنْ کَانَ مَعَهُ هَدْیٌ لِقَوْلِ اللَّهِ وَ لا تَحْلِقُوا رُؤُسَکُمْ حَتَّی یَبْلُغَ الْهَدْیُ مَحِلَّهُ وَ الْمُتَمَتِّعُ یَدْخُلُ مُحْرِماً فَیَطُوفُ بِالْبَیْتِ وَ یَسْعَی بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ فَإِذَا فَعَلَ ذَلِکَ یَحِلُّ مِنْ إِحْرَامِهِ وَ أَخَذَ شَیْئاً مِنْ شَعْرِهِ وَ أَظْفَارِهِ وَ أَبْقَی مِنْ ذَلِکَ لِحَجِّهِ وَ حَلَّ ثُمَّ یُجَدِّدُ إِحْرَاماً لِلْحَجِّ مِنْ مَکَّهَ ثُمَّ یُهْدِی مَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْیِ کَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ (۶).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام فرمود: بر اهالی سرف - . مکانی است که برخی فاصله آن را تا مکه ۶ میل و برخی تا دوازده میل دانسته اند. - و مر - . مُر: مکانی است که تا مکه پنج میل فاصله دارد. - و همچنین اهالی مکه تمتع واجب نیست. چنان که خداوند فرموده است: «ذلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرام» - . بقره / ۱۹۶ - {این برای کسی است که اهل مسجد الحرام نباشد}.

دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: حج بر سه نوع است: حج افراد و عمره مفرده که هر یک را که حج گزار بخواهد، جلوتر انجام می دهد. حج و عمره قران که جدایی میان آن دو نیست. و این برای کسی است که قربانی آورده و داخل مکه شود و عمره به جا آورد و بر حالت احرام خویش باقی بماند تا از مکه برای حج خارج شود و حج گزارد. و سوم، حج تمتع که پس از عمره تا محرم شدن برای حج از لذت‌ها بهره‌مند می‌شود و این برترین نوع حج است و تنها برای کسی میسراست که با خودش حیوانی برای قربانی داشته باشد. به دلیل گفته باری تعالی که فرمود: «وَ لا تَحْلِقُوا رُؤُسَکُمْ حَتَّی یَبْلُغَ الْهَدْیُ مَحِلَّه» - . بقره / ۱۹۶ - {تا قربانی به قربانگاه نرسیده، سرهای خود را متراشید}. کسی که حج تمتع به جا می آورد، در حالی که محرم است، به مکه وارد می شود، به گرد کعبه طواف کرده و میان صفا و مروه سعی می کند. وقتی این کار را انجام دهد، مقداری از موها و ناخن خویش را زدوده و از آن برای حج خویش باقی می گزارد و از احرام بیرون آمده و بار دیگر جهت گزاردن حج در مکه محرم می شود. سپس همچنان که باری تعالی فرموده، هر آنچه برایش از قربانی میسر شد، قربانی می کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۱ -

**[ترجمه]

«۵»

الْهِدَایَهُ،: الْحَاجُّ عَلَی ثَلَاثَهِ أَوْجُهٍ قَارِنٍ وَ مُفْرِدٍ وَ مُتَمَتِّعٍ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ وَ لَا یَجُوزُ لِأَهْلِ مَکَّهَ وَ حَاضِرِیهَا التَّمَتُّعُ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ وَ لَیْسَ لَهُمْ إِلَّا

ص: ۸۷

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۹۴.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۹۴.

۳- ۳. سرف: ککتف موضع على سته أميال من مكّه و قيل سبعه و قيل تسعه و قيل اثنى عشر.

۴- ۴. مر: بفتح الميم موضع بينه و بين مكّه خمسه أميال.

۵- ۵. تفسير العيّاشىّ ج ۱ ص ۹۴.

۶- ۶. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۹۱.

الْقِرَانُ وَ الْإِفْرَادُ لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ثُمَّ قَالَ ذٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرامِ وَ حَدُّ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَهْلُ مَكَّهَ وَ حَوَالَيْهَا عَلَى ثَمَانِيَهٍ وَ أَرْبَعِينَ مِيلًا وَ مَنْ كَانَ خَارِجاً مِنْ هَذَا الْحَدِّ فَلَا يَحُجُّ إِلَّا مُتَمَتِّعاً بِالْعُمْرَهِ إِلَى الْحَجِّ وَ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ غَيْرَهُ فَإِذَا أَرَدْتَ الْخُرُوجَ فَوَفِّرْ شَعْرَكَ شَهْرَ ذِي الْقَعْدَهِ وَ عَشْراً مِنْ ذِي الْحِجَّهِ وَ اجْمَعْ أَهْلَكَ وَ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ ارْفَعْ يَدَيْكَ وَ مَجِّدِ اللَّهَ كَثِيراً وَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ قُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَوْدِعُكَ الْيَوْمَ دِينِي وَ نَفْسِي وَ أَهْلِي وَ مَالِي وَ وُلْدِي وَ جَمِيعَ قَرَابَتِي الشَّاهِدَ مِنَّا وَ الْغَائِبَ وَ جَمِيعَ مَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ- فَإِذَا خَرَجْتَ مِنْ مَنْزِلِكَ فَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ فَإِذَا رَفَعْتَ رِجْلَكَ فِي الرِّكَابِ فَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ فَإِذَا اسْتَوَيْتَ عَلَى رَاحِلَتِكَ وَ اسْتَوَى بِكَ مَحْمِلُكَ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِلْإِسْلَامِ وَ عَلَّمَنَا الْقُرْآنَ وَ مَنَّ عَلَيْنَا بِمُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله سُبْحانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنا هذا وَ ما كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَ إِنَّا إِلى رَبِّنا لَمُنْقَلِبُونَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ (۱).

**[ترجمه]الهدايه: حج گزاران سه دسته‌اند: قارن، کسی که حج افراد گزارده، و کسی که از عمره تمتع وارد حج شود؛ و انجام عمره تمتع تا حج، برای اهل مکه و کسانی که مقیم آنند جایز نیست، و تنها حج افراد و قران برای آنان مجاز است، چنان که خداوند فرمود: «فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ» - . بقره / ۱۹۶ - {و اگربه علت موانعی بازداشته شدید(کسی که با تمتع بعد از عمره وارد حج شد)، آنچه از قربانی میسر است قربانی کنید.}و در ادامه فرمود: «ذٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرامِ» - . بقره / ۱۹۶ - {این حج تمتع برای کسی است که اهل مسجد الحرام نباشد.} که منظور از {حاضری المسجد الحرام}اهالی مکه و کسانی هستند که ۴۸ میل با مکه فاصله دارند. کسانی که خارج از حد و مسافت فوق باشند، تنها حج تمتع را به جا آورند و خداوند غیر آن را قبول نمی کند.

پس زمانی که خواستی [از منزلت] خارج شوی، در ماه ذی قعده و ده روز گذشته از ماه ذی حجه، مویت را بلند کن و خانواده ات را به گرد خود جمع کن، دو رکعت نماز به جا آور، دستانت را بلند کن، خداوند را بسیار تمجید کن، بر محمد و خاندان وی درود فرست و بگو: پروردگارا! من امروز خود، دین،خانواده، مال و فرزندان خویش و تمامی خویشاوندان از شاهدان تا غائبان، و تمامی آنچه را بر من بخشیده ای، همه را به رسم ودیعه به تو می سپارم. زمانی که از منزل خود خارج شدی بگو: بسم الله الرحمن الرحيم، لا حول و لا قوه الا بالله العلی العظیم. زمانی که پاهایت را در رکاب مرکبت قرار دادی بگو: بسم الله و الله اکبر. زمانی که بر مرکبت قرار گرفتی و بر آن مستقر شدی، بگو: سپاس خدایی را که ما را به اسلام هدایت کرد و قرآن را به ما آموخت و با فرستادن محمد صلی الله علیه و آله برما منت نهاد. سپاس خدایی که این را برای ما مسخر نمود، در غیر این صورت ما هرگز بدان نزدیک نمی شدیم. قطعا ما به سوی پروردگار خویش باز می گردیم، سپاس خداوند را که خالق جهانیان است. - . الهدایه:۵۴ -

**[ترجمه]

«۶»

ع، [علل الشرائع] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله حِينَ حَجَّ حَجَّهَ الْوَدَاعِ خَرَجَ فِي أَرْبَعٍ بَقِينَ مِنْ ذِي الْقَعْدَهِ حَتَّى أَتَى مَسْجِدَ الشَّجَرَهِ فَصَلَّى بِهَا ثُمَّ

قَادَ رَاحِلَتَهُ حَتَّی أَتَی الْبَيْدَاءَ فَأَحْرَمَ مِنْهَا وَ أَهَلَّ بِالْحَجِّ وَ سَاقَ مِائَهَ بَدَنَهٍ وَ أَحْرَمَ النَّاسُ كُلُّهُمْ بِالْحَجِّ لَا يُرِيدُونَ عُمْرَهً وَ لَا يَدْرُونَ مَا الْمُتْعَهُ حَتَّی إِذَا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَكَّهَ طَافَ بِالْبَيْتِ وَ طَافَ النَّاسُ مَعَهُ ثُمَّ صَلَّی رَكْعَتَيْنِ عِنْدَ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ علیه السلام وَ اسْتَلَمَ الْحَجَرَ ثُمَّ أَتَی زَمْزَمَ فَشَرِبَ مِنْهَا وَ قَالَ لَوْ لَا أَنْ أَشُقَّ عَلَی أُمَّتِی لَاسْتَقَيْتُ مِنْهَا

ص: ۸۸

۱- ۱. الهدایه ص ۵۴ طبع الإسلامیه بتفاوت یسیر.

ذَنُوباً(۱)

أَوْ ذَنُوبَيْنِ ثُمَّ قَالَ أَبْدَأُ بِمَا بَدَأَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِ فَأَتَى الصَّفَا فَبَدَأَ بِهِ ثُمَّ طَافَ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ سَبْعاً فَلَمَّا قَضَى طَوَافَهُ عِنْدَ الْمَرْوَهِ قَامَ فَخَطَبَ أَصْحَابَهُ وَ أَمَرَهُمْ أَنْ يُحِلُّوا وَ يَجْعَلُوهَا عُمْرَهً وَ هِيَ شَيْ ءٌ أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَأَحَلَّ النَّاسُ وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَوْ كُنْتُ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ لَفَعَلْتُ كَمَا أَمَرْتُكُمْ وَ لَكِنْ لَمْ يَكُنْ يَسْتَطِيعُ أَنْ يَحِلَّ مِنْ أَجْلِ الْهَدْيِ الَّذِي مَعَهُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ وَ لا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ فَقَامَ سُرَاقَهُ بْنُ مَالِكِ بْنِ جُعْشُمٍ الْكِنَانِيُّ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عُلِّمْنَا دِينَنَا كَأَنَّمَا خُلِقْنَا الْيَوْمَ أَ رَأَيْتَ هَذَا الَّذِي أَمَرْتَنَا بِهِ لِعَامِنَا هَذَا أَمْ لِكُلِّ عَامٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَا بَلْ لِأَبَدِ الْأَبَدِ وَ إِنَّ رَجُلًا قَامَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله نَخْرُجُ حُجَّاجاً وَ رُءُوسُنَا تَقْطُرُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّكَ لَنْ تُؤْمِنَ بِهَذَا أَبَداً وَ أَقْبَلَ عَلِيٌّ علیه السلام مِنَ الْيَمَنِ حَتَّى وَافَى الْحَجَّ فَوَجَدَ فَاطِمَهَ علیها السلام قَدْ أَحَلَّتْ وَ وَجَدَ رِيحَ الطِّيبِ فَانْطَلَقَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ مُسْتَفْتِياً وَ مُحَرِّشاً(۲)

عَلَى فَاطِمَهَ علیها السلام فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَا عَلِيُّ بِأَيِّ شَيْ ءٍ أَهْلَلْتَ فَقَالَ أَهْلَلْتُ بِمَا أَهَلَّ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله فَقَالَ لَا تَحِلَّ أَنْتَ وَ أَشْرَكَهُ فِي هَدْيِهِ وَ جَعَلَ لَهُ مِنَ الْهَدْيِ سَبْعاً وَ ثَلَاثِينَ وَ نَحَرَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله ثَلَاثاً وَ سِتِّينَ نَحَرَهَا بِيَدِهِ ثُمَّ أَخَذَ مِنْ كُلِّ بَدَنَهٍ بَضْعَهً فَجَعَلَهَا فِي قِدْرٍ وَاحِدٍ ثُمَّ أَمَرَ بِهِ فَطُبِخَ فَأَكَلَا مِنْهَا وَ حَسَوَا مِنَ الْمَرَقِ فَقَالَ قَدْ أَكَلْنَا الْآنَ مِنْهَا جَمِيعاً فَالْمُتْعَهُ أَفْضَلُ مِنَ الْقَارِنِ السَّائِقِ الْهَدْيِ وَ خَيْرٌ مِنَ الْحَجِّ الْمُفْرَدِ وَ قَالَ إِذَا اسْتَمْتَعَ الرَّجُلُ بِالْعُمْرَهِ فَقَدْ قَضَى مَا عَلَيْهِ مِنَ الْفَرِيضَهِ الْمُتَمَتَّعِهِ وَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ دَخَلَتِ الْعُمْرَهُ فِي الْحَجِّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ(۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله چهار روز مانده از ماه ذی قعده، زمانی که حجه الوداع را به جا آورد، از مدینه بیرون رفت تا این که به مسجد شجره رسید. پس در آنجا نماز خواند. سپس مرکب خویش را به حرکت در آورد تا آن که به بیداء رسید. سپس از آنجا لباس احرام پوشید و برای حج آماده شد. صد شتر فربه را همراه خود آورد و تمام مردم جهت انجام حج، لباس احرام به تن کردند در حالی که قصد عمره نداشتند و نمی‌دانستند تمتع چیست. تا این که رسول خدا داخل مکه شد، به گرد کعبه طواف کرد و مردم نیز همراه با ایشان طواف کردند. سپس پیامبر دو رکعت نماز نزد مقام ابراهیم خواند و بر حجر الاسود دست کشید. سپس به کنار چشمه زمزم رفت و از آن آب نوشید و فرمود: اگر بر امتم سخت نمی آمد، از آن به اندازه یک یا دو دلو آب می‌کشیدم. سپس فرمود: از همان جایی آغاز می کنم که خداوند آغاز کرده است. سپس بر کوه صفا رفت و هفت بار میان صفا و مروه سعی کرد. زمانی که سعی خویش را در نزد مروه به پایان رسانید، ایستاد و خطاب به اصحاب خویش به آنان فرمان داد تا از لباس احرام به در آیند و آن را عمره قراردهند؛ چرا که آن دستور خداوند بود. پس مردم نیز لباس احرام از تن در آوردند و پیامبر فرمود: اگر می‌خواستم آنچه را که انجام شد، از سر بگیرم، همان کاری را که به شما فرمان دادم، انجام می دادم؛ اما هرکس با خود قربانی آورده، نمی تواند از احرام خارج شود،چنان که باری تعالی می فرماید: «وَ لا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ» - . بقره / ۱۹۶ - {تا قربانی به قربانگاه نرسیده، سرهای خود را متراشید.} در این هنگام سراقه بن مالک جعشم کنانی ایستاد و خطاب به رسول خدا عرض کرد: ای رسول خدا! دین ما را آن گونه به ما بیاموز که گویا امروز آفریده شده ایم. این دستور که فرمودی، ویژه امسال است یا برای همیشه؟ پیامبرصلی الله علیه وآله فرمود: این فرمانی است برای همیشه. در این هنگام یکی از حاضران گفت: از احرام خارج شویم، در حالی که از سر ما آب غسل می‌ریزد؟! پیامبربه او فرمود:تو هیچ گاه به این حکم ایمان نخواهی آورد. علی

علیه السـلام از یمن به مکه وارد شد و حضـرت فاطمه علیها السـلام را دید، که از احرام خارج شده و بویی خوش به مشام علی علیه السـلام رسـید. پس به محضـر پیامبرصـلی الله علیه وآله رسـید، در حـالی که نسـبت به فاطمه اعتراض داشت. پیامبر از وی پرسـید: ای علی، بـا چـه نیّتی لبـاس احرام به تن کردی؟ علی علیه السـلام در پاسـخ گفت: من بـا همـان نیـتی محرم شـدم که پیامبرصلی الله علیه و آله محرم شده است .

پیامبر به او فرمود: پس تو نیز بر حالت احرام باقی بمان و پیامبر او را در قربانی شـریک کرد و برای وی ۳۷ شتر را قربانی کرد. سپس رسول خدا با دسـتان خویش ۶۳ شتر را قربـانی نمود و از هر شتر قـدری برداشت و در دیگی قرار داد؛ سـپس دسـتور به پخت آن داد. پیامبرصـلی الله علیه و آله همراه با علی علیه السـلام از آن خوردنـد و از آب گوشت سـر کشـیدند. پیامبر فرمود: اکنون مـا همگی از اینهـا خوردیم. حـج تمتع از قران که در آن قربانی همراه می‌آورد و همچنین از حـج افراد برتر است. پیامبر فرمود: اگر شخصی از عمره بهره برد، هر آن چه از واجبات متمتع برعهده وی می باشد، انجام داده است. ابن عباس گفت:(این چنین)، عمره تا روز قیامت وارد حج گردید. - . علل الشرائع: ۴۱۲ -

**[ترجمه]

«۷»

ع، [علل الشرائع] وَ عَنِ الْحَلَبِيِّ: مِثْلَهُ إِلَى قَوْلِهِ بَلْ لِأَبَدِ الْأَبَدِ(۴).

ص: ۸۹

۱- ۱. الذنوب: الوافر و منه الدلو الذنوب، و قیل هی التی لها ذنب.

۲- ۲. التحریش: هو نقل ما یوجب العتاب و الاغراء بین الطرفین.

۳- ۳. علل الشرائع ص ۴۱۲.

۴- ۴. لم نقف علیه فی مظانه رغم البحث عنه مکرّرا.

**[ترجمه]علل الشرائع: حلبی نیز این سخن را بدین گونه نقل کرده است: برای همیشه و تا ابد.

**[ترجمه]

«۸»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ وَ صَفْوَانَ مَعاً عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ لَمَّا فَرَغَ مِنَ السَّعْيِ قَامَ عِنْدَ الْمَرْوَةِ فَخَطَبَ النَّاسَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَ أَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ يَا مَعْشَرَ النَّاسِ هَذَا جَبْرَئِيلُ وَ أَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى خَلْفِهِ يَأْمُرُنِي أَنْ آمُرَ مَنْ لَمْ يَسُقْ هَدْياً أَنْ يَحِلَّ وَ لَوِ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ لَفَعَلْتُ كَمَا أَمَرْتُكُمْ وَ لَكِنِّي سُقْتُ الْهَدْيَ وَ لَيْسَ لِسَائِقِ الْهَدْيِ أَنْ يَحِلَّ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ فَقَامَ إِلَيْهِ سُرَاقَةُ بْنُ مَالِكِ بْنِ جُعْشُمٍ الْكِنَانِيُّ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عُلِّمْنَا دِينَنَا فَكَأَنَّا خُلِقْنَا الْيَوْمَ أَ رَأَيْتَ هَذَا الَّذِي أَمَرْتَنَا بِهِ لِعَامِنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَا بَلْ لِأَبَدِ الْأَبَدِ وَ إِنَّ رَجُلًا قَامَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله نَخْرُجُ حُجَّاجاً وَ رُءُوسُنَا تَقْطُرُ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّكَ لَنْ تُؤْمِنَ بِهَا أَبَداً(۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: پیامبر خدادر حجه الوداع پس از فراغت از سعی صفا و مروه، در کنار مروه ایستاد و برای مردم خطبه خواند و پس از حمد و ستایش خدا به مردم فرمود: ای مردم، این جبرئیل است - و با دست به پشت سرش اشاره کرد - که به من فرمان می‌دهد: به شما فرمان دهم که هرکس با خود قربانی نیاورده، از احرام خارج شود و اگر من می‌خواستم آنچه را تاکنون انجام دادم، دوباره انجام بدهم، همان کاری را که به شما فرمان دادم، انجام می دادم، لیکن اکنون قربانی به همراه آورده ام و برای کسی که قربانی به همراه دارد، شایسته نیست از احرام خارج شود، مگر آن که قربانی به قربانگاه رسد. در این لحظه، سراقه بن مالک بن جعشم کنانی گفت: ای فرستاده خداوند، دین ما را آن گونه به ما بیاموز که گویا امروز آفریده شده ایم. این دستور که فرمودی، ویژه امسال است یا برای همیشه؟ پیامبردر پاسخ او فرمود: این فرمانی است برای همیشه. در این هنگام یکی از حاضران گفت: از احرام خارج شویم، در حالی که از سر ما آب غسل می... ریزد؟ پیامبرصلی الله علیه وآله به او فرمود: تو هیچ گاه به این حکم ایمان نخواهی آورد. - . علل الشرائع: ۴۱۳ -

**[ترجمه]

«۹»

ع، [علل الشرائع] أَبِي وَ ابْنُ الْوَلِيدِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْأَصْبَهَانِيِّ عَنِ الْمِنْقَرِيِّ عَنْ فُضَيْلِ بْنِ عِيَاضٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ اخْتِلَافِ النَّاسِ فِي الْحَجِّ فَبَعْضُهُمْ يَقُولُ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مُهِلًّا بِالْحَجِّ وَ قَالَ بَعْضُهُمْ مُهِلًّا بِالْعُمْرَةِ وَ قَالَ بَعْضُهُمْ خَرَجَ قَارِناً وَ قَالَ بَعْضُهُمْ خَرَجَ يَنْتَظِرُ أَمْرَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَلِمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنَّهَا حَجَّةٌ لَا يَحُجُّ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بَعْدَهَا أَبَداً فَجَمَعَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ ذَلِكَ كُلَّهُ فِي سَفْرَةٍ وَاحِدَةٍ لِيَكُونَ جَمِيعُ ذَلِكَ سُنَّةً لِأُمَّتِهِ فَلَمَّا طَافَ بِالْبَيْتِ وَ بِالصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ أَمَرَهُ جَبْرَئِيلُ علیه السلام أَنْ يَجْعَلَهَا عُمْرَةً إِلَّا مَنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ فَهُوَ مَحْبُوسٌ عَلَى هَدْيِهِ لَا يَحِلُّ لِقَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ فَجُمِعَتْ لَهُ الْعُمْرَةُ وَ الْحَجُّ وَ كَانَ خَرَجَ خُرُوجَ الْعَرَبِ الْأَوَّلِ لِأَنَّ الْعَرَبَ كَانَتْ لَا

تَعْرِفُ إِلَّا الْحَجَّ وَ هُوَ فِی ذَلِکَ یَنْتَظِرُ أَمْرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ هُوَ یَقُولُ علیه السلام النَّاسُ عَلَی أَمْرِ جَاهِلِیَّتِهِمْ إِلَّا مَا غَیَّرَهُ الْإِسْلَامُ کَانُوا لَا یَرَوْنَ الْعُمْرَهَ فِی أَشْهُرِ الْحَجِّ فَشَقَّ عَلَی أَصْحَابِهِ حِینَ قَالَ اجْعَلُوهَا عُمْرَهً لِأَنَّهُمْ کَانُوا لَا یَعْرِفُونَ الْعُمْرَهَ فِی أَشْهُرِ الْحَجِّ وَ هَذَا الْکَلَامُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّمَا کَانَ فِی الْوَقْتِ الَّذِی أَمَرَهُمْ فِیهِ بِفَسْخِ

۱- ۱. المصدر السابق ص ۴۱۳.

الْحَجِّ فَقَالَ أَدْخِلَتِ الْعُمْرَهُ فِی الْحَجِّ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ وَ شَبَّکَ بَیْنَ أَصَابِعِهِ یَعْنِی فِی أَشْهُرِ الْحَجِّ قُلْتُ أَ فَیُعْتَدُّ بِشَیْ ءٍ مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِیَّهِ فَقَالَ إِنَّ أَهْلَ الْجَاهِلِیَّهِ ضَیَّعُوا کُلَّ شَیْ ءٍ مِنْ دِینِ إِبْرَاهِیمَ علیه السلام إِلَّا الْخِتَانَ وَ التَّزْوِیجَ وَ الْحَجَّ فَإِنَّهُمْ تَمَسَّکُوا بِهَا وَ لَمْ یُضَیِّعُوهَا.

(۱)

**[ترجمه]علل الشرائع: فضیل بن فیاض نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره اختلاف نظر مردم پیرامون حج پرسیدم و این که درباره حج پیامبر خدا صلی الله علیه و آله، برخی معتقدند: آن بزرگوار به نیت حج محرم گشت و برخی می گویند: ایشان به نیت عمره محرم گشت. برخی دیگر قائلند که آن حضرت به صورت قارن به راه افتاد و برخی دیگر بر این باورند که بدون نیت خاصی از میقات خارج گردید، اما در انتظار فرمان خدای عزوجل بود. امام صادق علیه السلام در پاسخ فرمود: البته خدای عزوجل آگاه بود که حج پیامبر خدا در سال دهم، آخرین حجی است که وی انجام می دهد و بعد از آن، دیگر حجی برای آن حضرت وجود نخواهد داشت، لذا در آن سال حج و عمره را برای رسول خود جمع ساخت تا توأمان بودن حج و عمره، به عنوان سنتی برای امت او باقی بماند. به همین سبب چون پیامبر کعبه را طواف کرد و به سعی صفا و مروه پرداخت، جبرئیل به او فرمان داد که به مردم بگوید اعمال خود را عمره قرار دهند، به جز کسانی که قربانی به همراه آورده‌اند که آنان در قید قربانی خواهند بود و طبق گفتار خداوند که می فرماید: «حَتَّی یَبْلُغَ الْهَدْیُ مَحِلَّه» {تا این که قربانی به قربانگاه برسد}، خروج از احرام برای آن ها روا نیست. به این ترتیب بود که عمره و حج برای پیامبرجمع گردید. البته پیامبرمطابق همان نیت و سنتی از میقات به سوی مکه روان گشت که در میان اعراب اولیه جاری بود و مردم در آن دوران چیزی جز انجام حج (در ماه های حج) نمی شناختند. پیامبر در این خصوص به انتظار اوامر الهی بود، اما در عین حال می فرمود: مردم بر همان سنن پیشین خود هستند، مگر آنچه را که اسلام تغییر دهد و از آنجا که برای مردم انجام عمره در ماه‌های حج متداول نبود، آنگاه که پیامبرفرمود: مناسک خود را عمره قرار دهید، این فرمان برای اصحاب آن حضرت سنگین و گران جلوه کرد؛ زیرا آنان سابقه ای از انجام مناسک عمره در ماه های حج نداشتند. این سخن رسول خداوند در زمانی بود که آنان را به فسخ حج دستور داده بود. سپس پیامبر فرمود: عمره را تا روز قیامت در حج داخل کردم - وسپس انگشتان خود را در هم فرو برد - که این امر به معنای دخول این دو در ماههای حج بود. به امام گفتم: آیا زمان جاهلیت به این امور بهایی می دادند؟ امام فرمود: اهالی جاهلیت از دین ابراهیم همه چیز را به جز ختنه، ازدواج و حج از بین بردند، پس آنان به این امور پایبند بودند و آن را از بین نبردند. - . علل الشرائع: ۴۱۳ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْحَجَّ مُتَّصِلٌ بِالْعُمْرَهِ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یَقُولُ فَإِذا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَمَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْیِ فَلَیْسَ یَنْبَغِی لِأَحَدٍ إِلَّا أَنْ یَتَمَتَّعَ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْزَلَ ذَلِکَ فِی کِتَابِهِ وَ سَنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: حج به عمره، متصل می باشد،چرا که خداوند عز و جل می فرماید: «فَإذا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَمَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْی» - . بقره / ۱۹۶ - {و برای خدا حجّ و عمره را به پایان رسانید، و اگر [به علت موانعی] بازداشته شدید، آنچه از قربانی میسّر است [قربانی کنید]. از این رو بر کسی شایسته نیست مگر این که حج تمتع گزارد، چرا که خداوند این امر را در کتاب و سنت رسول خویش نازل کرده است. - . علل الشرائع: ۴۱۱ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ب، [قرب الإسناد] عَلِیٌّ عَنْ أَخِیهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ أَهْلِ مَکَّهَ هَلْ تَجُوزُ لَهُمُ الْمُتْعَهُ قَالَ لَا وَ ذَلِکَ لِقَوْلِ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی ذلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرامِ (۳).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر از برادرش علیه السلام درباره اهل مکه پرسید که آیا تمتع بر آنان جایز است؟ ایشان فرمود: خیرو این همان گفته خداوند است که فرمود: « ذلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرام» - . بقره / ۱۹۶ - {این برای کسی است که اهل مسجد الحرام (مکه) نباشد.} - . قرب الاسناد: ۱۰۷ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] ابْنُ حَمَّوَیْهِ عَنْ أَبِی الْحُسَیْنِ عَنْ أَبِی خَلِیفَهَ عَنْ مَکِّیِّ بْنِ مَرْوَکٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ بَحْرٍ عَنْ حَاتِمِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام قَالَ: دَخَلْنَا عَلَی جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ فَقُلْتُ أَخْبِرْنِی عَنْ حَجَّهِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ بِیَدِهِ فَعَقَدَ تِسْعاً وَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَکَثَ تِسْعَ سِنِینَ لَمْ یَحُجَّ ثُمَّ أَذَّنَ فِی النَّاسِ فِی الْعَاشِرَهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حَاجٌّ فَقَدِمَ الْمَدِینَهَ بَشَرٌ کَثِیرٌ کُلُّهُمْ یَلْتَمِسُ أَنْ یَأْتَمَّ بِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ یَعْمَلَ مَا عَمِلَهُ فَخَرَجَ وَ خَرَجْنَا مَعَهُ حَتَّی أَتَیْنَا ذَا الْحُلَیْفَهِ(۴)

فَذَکَرَ الْحَدِیثَ وَ قَدِمَ عَلِیٌّ مِنَ الْیَمَنِ بِبُدْنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله فَوَجَدَ فَاطِمَهَ فِیمَنْ قَدْ أَحَلَّ وَ لَبِسَتْ ثِیَاباً صَبِیغاً وَ اکْتَحَلَتْ فَأَنْکَرَ عَلِیٌّ علیه السلام ذَلِکَ عَلَیْهَا فَقَالَتْ أَبِی صلی الله علیه و آله أَمَرَنِی بِهَذَا وَ کَانَ عَلِیٌّ علیه السلام یَقُولُ بِالْعِرَاقِ فَذَهَبْتُ إِلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مُحَرِّشاً

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۱۳.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۴۱۱.

٣- ٣. قرب الإسناد ص ١٠٧.

۴- ۴. ذو الحليفه: موضع على سته أميال من المدينه.

عَلَى فَاطِمَهَ بِالَّذِی صَنَعَتْ مُسْتَفْتِیاً رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِالَّذِی ذَکَرَتْ عَنْهُ فَأَنْکَرْتُ ذَلِکَ قَالَ صَدَقَتْ صَدَقَتْ (۱).

**[ترجمه]امالی الطوسی: امام صادق علیه السلام از پدر خویش نقل کرده است که فرمود: ما بر جابر بن عبدالله انصاری وارد شدیم. گفتم: ما را از چگونگی حج رسول خدا صلی الله علیه و آله آگاه ساز. با دستانش به عدد نُه اشاره کرد و فرمود: پیامبر خدانه سال در مدینه اقامت کرد و حج به جا نیاورد تا آن که در سال دهم، در بین مردم اعلام کرد که رسول خدا صلی الله علیه و آله قصد حج دارد. پس از آن جمعیت بسیاری از مردم روانه مدینه شدند، در حالی که همه می‌خواستند حج خویش را همراه با رسول خدا به اتمام رسانند و همان عمل ایشان را در حج انجام دهد. از این رو زمانی که پیامبر از مکه خارج شد، ما نیز همراه وی روان شدیم تا این که به ذا الحلیفه رسیدیم - . مکانی در فاصله ۶ میلی مکه است - .

پس حدیث را ذکر کرد تا آنجا که علی علیه السلام با شتر پیامبر از یمن به مکه وارد شد و حضرت فاطمه علیها السلام را دید که از احرام خارج شده و لباسی رنگین به تن کرده و سرمه کشیده بود، پس امام بر وی خرده گرفت. فاطمه علیها السلام در جواب او فرمود: پدرم مرا امر کرده است که این چنین کنم. علی علیه السلام (زمانی که در عراق بود) می‌فرمود: به نزد رسول خدا رفتم در حالی که نسبت به فاطمه حالت سؤال و عتاب داشتم تا از وی درباره این گفته فاطمه که عمل خویش را بر اساس امر پدر خویش انجام داده بود سؤال کنم. پیامبر در پاسخ فرمود: فاطمه راست گفته است، راست گفته است. - . امالی طوسی: ۲:۱۵ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنِ الْبَطَائِنِیِّ عَنْ زُرَارَهَ وَ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: الْحَاجُّ عَلَی ثَلَاثَهِ وُجُوهٍ رَجُلٍ أَفْرَدَ الْحَجَّ بِسِیَاقِ الْهَدْیِ وَ رَجُلٍ أَفْرَدَ الْحَجَّ وَ لَمْ یَسُقْ وَ رَجُلٍ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِ (۲).

**[ترجمه]الخصال: امام باقر علیه السلام فرمود: حج گزاران بر سه گروهند: شخصی که حج افراد را با قربانی انجام دهد، شخصی که حج افراد را بدون قربانی انجام دهد، و شخصی که به عمره تا حج تمتع کند. - . الخصال ۱: ۹۶ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام]: فِیمَا کَتَبَ الرِّضَا علیه السلام لِلْمَأْمُونِ لَا یَجُوزُ الْحَجُّ إِلَّا تَمَتُّعاً وَ لَا یَجُوزُ الْقِرَانُ وَ الْإِفْرَادُ الَّذِی یَسْتَعْمِلُهُ الْعَامَّهُ إِلَّا لِأَهْلِ مَکَّهَ وَ حَاضِرِیهَا(۳).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: در نامه‌ای که امام رضا به مأمون نوشته، آمده است: تنها حج تمتع جایز است و حج قران و افراد که عامه آن را انجام می دهند، تنها برای اهالی مکه و حاضران در آن جایز است و برای دیگران جایز نیست. - . عیون أخبار

الرضا ع ۲: ۱۲۴ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ل، [الخصال] فِی خَبَرِ الْأَعْمَشِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: لَا یَجُوزُ الْحَجُّ إِلَّا تَمَتُّعاً وَ لَا یَجُوزُ الْإِقْرَانُ وَ الْإِفْرَادُ إِلَّا لِمَنْ كَانَ أَهْلُهُ حَاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ لَا یَجُوزُ الْإِحْرَامُ قَبْلَ بُلُوغِ الْمِیقَاتِ وَ لَا یَجُوزُ تَأْخِیرُهُ عَنِ الْمِیقَاتِ إِلَّا لِمَرَضٍ أَوْ تَقِیَّهٍ وَ قَدْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلَّهِ وَ تَمَامُهَا اجْتِنَابُ الرَّفَثِ وَ الْفُسُوقِ وَ الْجِدَالِ فِی الْحَجِّ وَ لَا یُجْزِی فِی النُّسُكِ الْخَصِیُّ لِأَنَّهُ نَاقِصٌ وَ یَجُوزُ الْمَوْجُوءُ-(۴) إِذَا لَمْ یُوجَدْ غَیْرُهُ وَ فَرَائِضُ الْحَجِّ الْإِحْرَامُ وَ التَّلْبِیَهُ الْأَرْبَعُ وَ هِیَ لَبَّیْكَ اللَّهُمَّ لَبَّیْكَ لَبَّیْكَ لَا شَرِیكَ لَكَ لَبَّیْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَ النِّعْمَهَ لَكَ وَ الْمُلْكَ لَا شَرِیكَ لَكَ- وَ الطَّوَافُ بِالْبَیْتِ لِلْعُمْرَهِ فَرِیضَهٌ وَ رَكْعَتَاهُ عِنْدَ مَقَامِ إِبْرَاهِیمَ علیه السلام فَرِیضَهٌ وَ السَّعْیُ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ فَرِیضَهٌ وَ طَوَافُ الْحَجِّ فَرِیضَهٌ وَ طَوَافُ النِّسَاءِ فَرِیضَهٌ وَ رَكْعَتَاهُ عِنْدَ الْمَقَامِ فَرِیضَهٌ وَ لَا یُسْعَی بَعْدَهُ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ الْوُقُوفُ بِالْمَشْعَرِ فَرِیضَهٌ وَ الْهَدْیُ لِلْمُتَمَتِّعِ فَرِیضَهٌ وَ أَمَّا الْوُقُوفُ بِعَرَفَهَ فَهُوَ سُنَّهٌ وَاجِبَهٌ وَ الْحَلْقُ سُنَّهٌ وَ رَمْیُ

ص: ۹۲

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۱۵.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۹۶.

۳- ۳. عیون الأخبار علیه السلام ج ۲ ص ۱۲۴.

۴- ۴. الموجوء: من الوجاء بالكسر ممدود رض عروق البیضتین حتّی تنفضح فیكون شبیها بالخصاء.

الْجِمَارِ سُنَّةٌ(۱).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: تنها حج تمتع جایز است و حج قران و افراد تنها برای کسانی جایز است که اهل مسجد الحرام باشند و احرام بستن قبل از رسیدن به میقات جایز نیست و همچنین تاخیر آن از میقات نیز جایز نمی باشد، مگر به دلیل بیماری یا تقیه. خداوند سبحان نیز فرموده است: «وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ» - . بقره / ۱۹۶ -

{حج و عمره را برای خدا به پایان برسانید.} که منظور از اتمام رساندن حج، دوری از فساد، فجور و جدال در حج است و گوسفند اخته شده برای قربانی جایز نیست، زیرا ناقص است، اما گوسفندی که تخم آن کوبیده شده باشد، در صورتی که غیر از آن پیدا نشود، جایز است.

و واجبات حج: احرام، گفتن لبیک چهارگانه به این صورت: «لبیک اللهم لبیک، لبیک لا شریک لک لبیک، إن الحمد و النعمه لک و الملک، لا شریک لک» می باشد و طواف به گرد کعبه جهت ادای عمره، واجب است و خواندن دو رکعت نماز نزد مقام ابراهیم، واجب است. سعی میان صفا و مروه، واجب است. طواف حج، واجب است و طواف نساء، واجب است و خواندن دو رکعت نماز آن نزد مقام ابراهیم نیز واجب است. اما پس از آن، میان صفا و مروه سعی نمی شود. وقوف در مشعر، واجب است و قربانی کردن جهت حج تمتع، واجب است. همچنین وقوف در عرفه، سنت واجب است، و تراشیدن موی سر، سنت و رمی جمرات نیز سنت می باشند. - . الخصال ۲: ۳۹۴ -

**[ترجمه]

«۱۶»

فس، [تفسیر القمی]: فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَعَلَیْهِ أَنْ یَشْتَرِطَ عِنْدَ الْإِحْرَامِ فَیَقُولَ اللَّهُمَّ إِنِّی أُرِیدُ التَّمَتُّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ عَلَی کِتَابِکَ وَ سُنَّهِ نَبِیِّکَ فَإِنْ عَاقَنِی عَائِقٌ أَوْ حَبَسَنِی حَابِسٌ فَحُلَّنِی حَیْثُ حَبَسْتَنِی بِقَدَرِکَ الَّذِی قَدَّرْتَ عَلَیَّ ثُمَّ یُلَبِّی مِنَ الْمِیقَاتِ الَّذِی وَقَّتَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَیُلَبِّی فَیَقُولُ لَبَّیْکَ اللَّهُمَّ لَبَّیْکَ لَبَّیْکَ لَا شَرِیکَ لَکَ لَبَّیْکَ إِنَّ الْحَمْدَ وَ النِّعْمَهَ لَکَ وَ الْمُلْکَ لَا شَرِیکَ لَکَ لَبَّیْکَ بِحَجَّهٍ وَ عُمْرَهٍ تَمَامُهَا وَ بَلَاغُهَا عَلَیْکَ فَإِذَا دَخَلَ وَ نَظَرَ إِلَی أَبْیَاتِ مَکَّهَ قَطَعَ التَّلْبِیَهَ وَ طَافَ بِالْبَیْتِ سَبْعَهَ أَشْوَاطٍ وَ صَلَّی عِنْدَ مَقَامِ إِبْرَاهِیمَ رَکْعَتَیْنِ وَ سَعَی بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ سَبْعَهَ أَشْوَاطٍ ثُمَّ یَحِلُّ وَ یَتَمَتَّعُ بِالثِّیَابِ وَ النِّسَاءِ وَ الطِّیبِ وَ هُوَ مُقِیمٌ عَلَی الْحَجِّ إِلَی یَوْمِ التَّرْوِیَهِ فَإِذَا کَانَ یَوْمُ التَّرْوِیَهِ أَحْرَمَ عِنْدَ الزَّوَالِ مِنْ عِنْدِ الْمَقَامِ بِالْحَجِّ ثُمَّ خَرَجَ مُلَبِّیاً إِلَی مِنًی فَلَا یَزَالُ مُلَبِّیاً إِلَی یَوْمِ عَرَفَهَ عِنْدَ زَوَالِ الشَّمْسِ فَإِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ یَوْمَ عَرَفَهَ قَطَعَ التَّلْبِیَهَ وَ یَقِفُ بِعَرَفَاتٍ فِی الدُّعَاءِ وَ التَّکْبِیرِ وَ التَّهْلِیلِ وَ التَّحْمِیدِ فَإِذَا غَابَتِ الشَّمْسُ یَرْجِعُ إِلَی الْمُزْدَلِفَهِ فَبَاتَ بِهَا فَإِذَا أَصْبَحَ قَامَ عَلَی الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَ دَعَا وَ هَلَّلَ اللَّهَ وَ سَبَّحَهُ وَ کَبَّرَهُ ثُمَّ ازْدَلَفَ مِنْهَا إِلَی مِنًی وَ رَمَی الْجِمَارَ وَ ذَبَحَ وَ حَلَقَ وَ إِنْ کَانَ غَنِیّاً فَعَلَیْهِ بَدَنَهٌ وَ إِنْ کَانَ بَیْنَ ذَلِکَ فَعَلَیْهِ بَقَرَهٌ وَ إِنْ کَانَ فَقِیراً فَعَلَیْهِ شَاهٌ فَمَنْ لَمْ یَجِدْ ذَلِکَ فَعَلَیْهِ أَنْ یَصُومَ بِمَکَّهَ ثَلَاثَهَ أَیَّامٍ فَإِذَا رَجَعَ إِلَی مَنْزِلِهِ صَامَ سَبْعَهَ أَیَّامٍ فَتَقُومُ هَذِهِ الْعَشَرَهُ أَیَّامٍ مَقَامَ الْهَدْیِ الَّذِی کَانَ عَلَیْهِ وَ هُوَ قَوْلُهُ فَمَنْ لَمْ یَجِدْ فَصِیامُ ثَلاثَهِ أَیَّامٍ فِی الْحَجِّ وَ سَبْعَهٍ إِذا رَجَعْتُمْ تِلْکَ عَشَرَهٌ کامِلَهٌ وَ ذَلِکَ لِمَنْ لَیْسَ هُوَ مُقِیمٌ بِمَکَّهَ وَ لَا مِنْ أَهْلِ مَکَّهَ وَ أَمَّا أَهْلُ مَکَّهَ وَ مَنْ کَانَ حَوْلَ مَکَّهَ عَلَی ثَمَانِیَهٍ وَ أَرْبَعِینَ مِیلًا فَلَیْسَتْ لَهُمْ مُتْعَهٌ إِنَّمَا یُفْرِدُونَ الْحَجَّ لِقَوْلِهِ ذلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرامِ (۲).

١- ١. الخصال ج ٢ ص ٣٩۴.

٢- ٢. تفسير علىّ بن إبراهيم القمّىّ ص ۵٩- ۶٠ و ما بين القوسين زياده من المصدر.

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: هر کس تصمیم داشت حج تمتع را انجام دهد، بر وی واجب است که در هنگام احرام با خدا شرط بسته و بگوید: خدایا! می خواهم طبق کتاب تو و سیره پیامبرت با عمره تمتع به حج روم،پس اگر ناتوان شدم یا مانعی از اتمام حجم جلوگیری کرد، همان جاکه با تقدیر خودت که بر من مقدر کردی، مرا از حج بازداشتی، مرا از احرام خارج ساز. سپس در میقاتی که پیامبر تعیین کرده است، اینگونه تلبیه می گوید: «لبیک اللهم لبیک، لبیک لا شریک لک لبیک ان الحمد و النعمه لک و الملک، لا شریک لک»، لبیک با حج و عمره ای که اتمام و به پایان رساندن رساندن آن بر عهده توست.پس زمانی که به مکه وارد شد و به خانه های مکه نگریست، لبیک گفتن را قطع کند و هفت دور به گرد کعبه طواف کرده و نزد مقام ابراهیم دو رکعت نماز بخواند و هفت بار میان صفا و مروه سعی کند، سپس از احرام بیرون آید و از پوشیدن لباس و زنان و بوی خوش بهره می برد و تا روز ترویه همچنان بر حج مقیم می ماند. پس در روز ترویه، هنگام ظهر از کنار مقام برای حج محرم شود، سپس لبیک گویان به سمت منی خارج شده و همچنان لبیک گویان تا روز عرفه تا هنگام ظهر باقی می ماند. پس هنگامی که ظهر عرفه شد لبیک گفتن را ترک گوید و در عرفات وقوف می‌کند، در حالیکه دعا می کند و تکبیر، تهلیل و حمدو سپاس می گوید. زمانی که خورشید غروب کرد به مزدلفه بازگشته و شب را در آنجامی ماند، سپس زمان صبح بر مشعر الحرام وقوف می‌کند و دعا می کند، لا اله الا الله و تسبیح و تکبیر می گوید. سپس از مشعر الحرام به منی رفته و رمی جمره می کند و قربانی کرده و موهایش را می تراشد. اگر شخصی توانگر و غنی باشد، بر اوست که شتر قربانی کند و در صورتی از نظر مالی در وضعیت معمولی باشد باید یک گاو را قربانی کند؛ و اگر فقیر باشد، تنها ذبح یک گوسفند بر وی واجب است؛ و اگر قربانی پیدا نشد، واجب است که در مکه سه روز روزه بگیرد و زمانی که به منزل خویش باز گردد، هفت روز روزه بگیرد. پس این ده روزی را که روزه گرفته است، جایگزین قربانی می شود که بر عهده وی بوده است و این همان گفته خداوند است که می فرماید: «فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيامُ ثَلاثَةِ أَيّامٍ فِي الْحَجِّ وَ سَبْعَةٍ إِذا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كامِلَة» - . بقره / ۱۹۶ - {آن کس که قربانی نیافت، باید در هنگام حج سه روز بدارد و چون برگشتید هفت روز دیگر روزه بدارید. این ده روز تمام است.} البته این امر شامل کسانی می شود که مقیم مکه و یا از اهالی آن نباشند، اما اهالی مکه و کسانی که پیرامون آن، تقریبا در ۴۸ میلی آن

هستند، حج تمتع بر عهده آنان نیست، بلکه حج افراد بر عهده آنان می باشد و این همان گفته خداوند است که فرمود: «ذلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرامِ» - . بقره / ۱۹۶ -

{این حج تمتع برای کسی است که اهل مسجد الحرام نباشد.}

**[ترجمه]

«۱۷»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: أَدْنَى مَا يَتِمُّ بِهِ فَرْضُ الْحَجِّ الْإِحْرَامُ بِشُرُوطِهِ وَ التَّلْبِيَةُ وَ الطَّوَافُ وَ الصَّلَاةُ عِنْدَ الْمَقَامِ وَ السَّعْيُ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ وَ الموقفين [الْمَوْقِفَانِ] وَ أَدَاءُ الْكَفَّارَاتِ وَ النُّسُكُ وَ الزِّيَارَةُ وَ طَوَافُ النِّسَاءِ-(۱)

الْحَاجُّ عَلَى ثَلَاثَةِ أَوْجُهٍ قَارِنٍ وَ مُفْرِدٍ لِلْحَجِّ وَ مُتَمَتِّعٍ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ وَ لَا يَجُوزُ لِأَهْلِ مَكَّةَ وَ حَاضِرِيهَا التَّمَتُّعُ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ وَ

لَيْسَ لَهُمَا إِلَّا الْقِرَانُ وَ الْإِفْرَادُ لِقَوْلِ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَمَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْیِ ثُمَّ قَالَ عَزَّ وَ جَلَ ذلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرام مَکَّهَ وَ مَنْ حَوْلَهَا عَلَی ثَمَانِیَهٍ وَ أَرْبَعِینَ مِیلًا مَنْ کَانَ خَارِجاً عَنْ هَذَا الْحَدِّ فَلَا یَحُجُّ إِلَّا مُتَمَتِّعاً بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَلَا یَقْبَلُ اللَّهُ غَیْرَهُ مِنْهُ (۲).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: حداقل چیزی که حج واجب بدان پایان می پذیرد،احرام بستن با شرایط آن، لبیک گفتن، طواف کردن، خواندن نماز در کنار مقام ابراهیم، سعی میان صفا و مروه، و دو وقوف، کفارات، قربانی و طواف زیارت و طواف نساء است. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۶ -

حج گزاران بر سه قسمند: قارن، کسی که حج افراد می گزارد، و عمره تمتع تا حج؛ اهالی مکه و اطراف آن مجاز به انجام عمره تمتع تا حج نیستند و تنها می توانند حج قران و افراد را انجام دهند، چنان که خداوند فرموده است: «فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَمَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْیِ» - . بقره / ۱۹۶ - {پس

هر کس از [اعمال] عمره به حجّ پرداخت، [باید] آنچه از قربانی میسّر است [قربانی کند].}سپس فرمود: «ذلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرام» {این حج تمتع برای کسی است که اهل مسجد الحرام نباشد.} که منظور اهل مکه و شهرهایی هستند که در ۴۸ میلی آن قرار دارند؛ اما کسی که در خارج از این محدوده قرار دارد، تنها باید حج تمتع به جا آورد، چرا که خداوند غیر از آن را قبول نخواهد کرد. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۶ -

**[ترجمه]

«۱۸»

سر، [السرائر] مُعَاوِیَهُ بْنُ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ أَهْلَ بَیْتِهِ أَقَامَ بِالْمَدِینَهِ عَشْرَ سِنِینَ لَمْ یَحُجَّ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَیْهِ أَنْ أَذِّنْ فِی النَّاسِ بِالْحَجِّ یَأْتُوکَ رِجالًا وَ عَلی کُلِّ ضامِرٍ یَأْتِینَ مِنْ کُلِّ فَجٍّ عَمِیقٍ فَأَمَرَ الْمُؤَذِّنِینَ أَنْ یُؤَذِّنُوا بِأَعْلَی أَصْوَاتِهِمْ بِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ أَهْلَ بَیْتِهِ یَحُجُّ مِنْ عَامِهِ هَذَا فَعَلِمَ بِهِ حَاضِرُو الْمَدِینَهِ وَ أَهْلُ الْعَوَالِی وَ الْأَعْرَابُ فَاجْتَمَعُوا لِحَجِّ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ أَهْلِ بَیْتِهِ وَ إِنَّمَا کَانُوا تَابِعِینَ یَنْظُرُونَ مَا یُؤْمَرُونَ بِهِ فَیَتَّبِعُونَهُ أَوْ یَصْنَعُ شَیْئاً فَیَصْنَعُونَهُ فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ أَهْلُ بَیْتِهِ فِی أَرْبَعٍ بَقِینَ مِنْ ذِی الْقَعْدَهِ فَلَمَّا انْتَهَی إِلَی ذِی الْحُلَیْفَهِ وَ زَالَتِ الشَّمْسُ اغْتَسَلَ وَ خَرَجَ حَتَّی أَتَی مَسْجِدَ الشَّجَرَهِ فَصَلَّی الظُّهْرَ عِنْدَهُ وَ عَزَمَ إِلَی الْحَجِّ مُفْرِداً وَ خَرَجَ حَتَّی انْتَهَی إِلَی الْبَیْدَاءِ عِنْدَ الْمِیلِ الْأَوَّلِ فَصَفَّ لَهُ النَّاسُ سِمَاطَیْنِ فَلَبَّی بِالْحَجِّ مُفْرِداً وَ مَضَی وَ سَاقَ لَهُ سِتّاً وَ سِتِّینَ بَدَنَهً حَتَّی انْتَهَی إِلَی مَکَّهَ فِی السلاح [السَّلْخِ] لِأَرْبَعٍ مِنْ ذِی الْحِجَّهِ فَطَافَ بِالْبَیْتِ سَبْعَهَ أَشْوَاطٍ ثُمَّ صَلَّی رَکْعَتَیْنِ عِنْدَ مَقَامِ إِبْرَاهِیمَ ثُمَّ عَادَ إِلَی الْحَجَرِ فَاسْتَلَمَهُ وَ قَدْ کَانَ اسْتَلَمَهُ فِی أَوَّلِ طَوَافِهِ.

۱- ۱. فقه الرضا ص ۲۶.

٢- ٢. نفس المصدر ص ٢٦ بتفاوت يسير.

ثُمَّ قَالَ إِنَّ الصَّفا وَ الْمَرْوَهَ مِنْ شَعائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلا جُناحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِما ثُمَّ أَتَى الصَّفَا فَصَنَعَ عَلَيْهِ مِثْلَ مَا ذَكَرْتُ لَكَ حَتَّى فَرَغَ مِنْ سَبْعَهِ أَشْوَاطٍ ثُمَّ أَتَاهُ جَبْرَئِيلُ عليه السلام وَ هُوَ عَلَى الْمَرْوَهِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَأْمُرَ النَّاسَ أَنْ يُحِلُّوا إِلَّا سَائِقَ الْهَدْيِ فَقَالَ رَجُلٌ أَ نَحِلُّ وَ لَمْ نَفْرُغْ مِنْ مَنَاسِكِنَا وَ هُوَ عُمَرُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لِعُمَرَ لَوِ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِى مَا اسْتَدْبَرْتُ فَعَلْتُ كَمَا فَعَلْتُمْ وَ لَكِنْ سُقْتُ الْهَدْىَ وَ لَا يَحِلُّ لسائق [سَائِقُ] الْهَدْيِ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْىُ مَحِلَّهُ فَقَالَ لَهُ سُرَاقَهُ بْنُ مَالِكِ بْنِ جُعْشُمٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَ لِعَامِنَا هَذَا أَمْ لِلْأَبَدِ فَقَالَ بَلْ لِأَبَدِ الْأَبَدِ وَ شَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ دَخَلَتِ الْعُمْرَهُ فِى الْحَجِّ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ.

(۱)

**[ترجمه]السرائر: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا و اهل بیتش در مدینه به مدت ده سال اقامت کردند و حج نگزارد. سپس خداوند بر وی این آیه را نازل کرد: «أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجالًا وَ عَلى كُلِّ ضامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ» - . حج / ۲۷ - {درمیان مردم برای ادای حج بانگ برآور تا زائران پیاده و سوار بر هر شتر لاغری - که از هر راه دوری می آیند - به سوی تو روی آورند.} سپس به جارچیان فرمان داد تا با فریاد رسا و بلند اعلام کنند که در این سال پیامبر خدا و اهل بیتش علیهم السلام به حج خواهد رفت. سپس همه مردم مدینه و کوه نشینان و اعراب بادیه نشین از این امر آگاه شدند. سپس جهت انجام حج، رسول خدا صلی الله علیه و آیه و سلم و اهل بیتش گرد هم آمدند و تحت نظر اوامر پیامبر بودند، به گونه ای که هر آنچه پیامبر به آنان دستور می داد، آماده اجرا بودند و یا آن که هر آنچه پیامبر انجام می داد، آنان نیز اجرا می کردند. سپس چهار روز مانده از ماه ذی قعده، رسول خدا همراه با اهل بیت خود از مدینه خارج شدند و زمانی که به ذی الحلیفه رسیدند و وقت زوال خورشید شد (هنگام ظهر)، غسل کرد و از آنجا بیرون آمدتا این که به مسجد شجره رسید. نماز ظهر را در آن جا خواند و تصمیم به حج افراد گرفت. به راه افتاد، تا این که به بیداء رسید. در نزدیکی میل اول، مردم در حال سکوت، در دو ردیف صف کشیدند. پس پیامبر لبیک حج افراد را گفت و به راه افتاد و ۶۶ شتر چاق را برای قربانی به همراه آوردند، تا این که روز چهارم ذی حجه به السلاح در مکه رسید، به گرد کعبه هفت بار طواف کرد و دو رکعت نماز کنار مقام ابراهیم خواند و سپس به کنار حجر الاسود رفت و بر آن دست کشید ودر ابتدای طواف خویش نیز بر آن دست کشیده بود. سپس خداوند فرمود: «إِنَّ الصَّفا وَ الْمَرْوَهَ مِنْ شَعائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلا جُناحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِما» - . بقره / ۱۵۸ - {در حقیقت صفا و مروه از شعائر خداست که یاد آور اوست؛ پس هر کس که خانه خدا را حج کند یا عمره گزارد، بر او گناهی نیست که میان آن دو سعی به جا آورد.} سپس بر کوه صفا رفت. پس همان کاری را انجام داد که برایت گفتم، تا این که از انجام هفت بار فارغ شد. سپس جبرئیل نزد پیامبر آمد، در حالی که پیامبر در مروه بود. جبرئیل به پیامبر دستور داد به مردم فرمان دهد که جز کسانی که قربانی آورده‌اند، مابقی از احرام خارج شوند. سپس شخصی به پیامبر گفت: آیا از احرام خارج شویم در حالی که هنوز مناسک خود را انجام نداده ایم؟ آن شخص عمر بود. پیامبر خطاب به عمر گفت: اگر من آن چه را تاکنون انجام داده ام، از اول انجام می‌دادم، همان کاری را که به شما فرمان دادم، انجام می دادم، لیکن اکنون قربانی به همراه آورده‌ام و برای کسی که قربانی به همراه دارد، شایسته نیست از احرام خارج شود، مگر آن که قربانی به قربانگاه رسد. در این لحظه، سراقه بن مالک بن جعشم کنانی گفت: ای فرستاده خداوند، این دستور که فرمودی ویژه امسال است یا برای همیشه؟ پیامبرصلی الله علیه و آله در پاسخ او فرمود: این فرمانی است برای همیشه، تا روز قیامت. سپس انگشتان خود را در هم فرو برد و سه بار فرمود: عمره در حج داخل گردید. - . السرائر: ۴۷۸ -

**[ترجمه]

باب ۱۰ أحكام المتمتع

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ دَخَلَ قَبْلَ التَّرْوِيَهِ بِيَوْمٍ وَ أَرَادَ الْإِحْرَامَ بِالْحَجِّ يَوْمَ التَّرْوِيَهِ فَأَخْطَأَ قَبْلَ الْعُمْرَهِ مَا حَالُهُ قَالَ لَيْسَ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ فَلْيُعِدِ الْإِحْرَامَ بِالْحَجِ (۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر از برادرش علیه السلام نقل کرده است که از وی درباره شخصی پرسیدم که یک روز قبل از ترویه به مکه وارد شود و بخواهد در زمان حج در روز ترویه احرام بندد، اما قبل از عمره خود، مرتکب خطا شود. حکمش چیست؟ امام فرمود: چیزی بر عهده وی نیست، اما باید بار دیگر جهت ادای حج احرام بندد. - . قرب الاسناد: ۱۰۴ -

**[ترجمه]

«۲»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ اعْتَمَرَ فِي رَجَبٍ وَ رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ هَلْ يَصْلُحُ لَهُ إِنْ هُوَ حَجَّ أَنْ يَتَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَى الْحَجِّ قَالَ لَا يَعْدِلُ بِذَلِكَ (۳).

**[ترجمه]گفت: از ایشان درباره شخصی که در ماه رجب حج عمره می گزارد و سپس به سوی اهل خویش بر می گردد، آیا برای وی شایسته است که اگر بخواهد حج گزارد، حج تمتع به جا آورد؟ امام فرمود: خیر، برابر با آن نیست. - . قرب الاسناد:۱۰۶ -

**[ترجمه]

«۳»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ قَدِمَ مُتَمَتِّعاً ثُمَّ أَحَلَّ قَبْلَ ذَلِكَ أَ لَهُ الْخُرُوجُ قَالَ لَا يَخْرُجْ حَتَّى يُحْرِمَ بِالْحَجِّ وَ لَا يُجَاوِزِ الطَّائِفَ وَ شِبْهَهَا(۴).

**[ترجمه]از او درباره شخصی سؤال کردم که جهت گزاردن حج تمتع آمده، اما قبل از گزاردن آن از لباس احرام بیرون آید، آیا حق خروج دارد؟ ایشان فرمود: خارج نمی شود تا این که برای حج احرام بندد و از طائف و نظیر آن عبور نکند. - . قرب الاسناد:۱۰۶ -

**[ترجمه]

«۴»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ الْبَزَنْطِیِّ قَالَ: قُلْتُ لِلرِّضَا علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاکَ کَیْفَ تَصْنَعُ بِالْحَجِّ قَالَ أَمَّا نَحْنُ فَنَخْرُجُ فِی وَقْتٍ ضَیِّقٍ تَذْهَبُ فِیهِ الْأَیَّامُ

ص: ۹۵

۱- ۱. السرائر ص ۴۷۸.

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۱۰۴.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۱۰۶.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۱۰۶.

فَأَفْرِدُ لَهُ الْحَجَّ قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ أَ رَأَيْتَ إِنْ أَرَادَ الْمُتْعَةَ كَيْفَ يَصْنَعُ قَالَ يَنْوِي الْعُمْرَةَ وَ يُحْرِمُ بِالْحَجِ (۱).

**[ترجمه]قرب الإسناد: بزنطی نقل کرده است که به امام رضا علیه السلام گفتم: جانم به فدایتان! چگونه حج می گزارید؟ امام فرمود: ما در زمانی تنگ که روزها در آن به سرعت می گزارد به مکه می‌آییم و حج افراد می گزاریم. به امام گفتم: جانم به فدایتان! خواستم بدانم که اگر حج گزار بخواهد حج تمتع بگزارد، باید چه کند؟ امام فرمود: قصد و نیت عمره کند و برای حج احرام بندد. - . قرب الاسناد: ۱۶۹ -

**[ترجمه]

«۵»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ قَدِمَ مَكَّةَ مُتَمَتِّعاً فَأَحَلَّ فِيهِ أَ لَهُ أَنْ يَرْجِعَ قَالَ لَا يَرْجِعُ حَتَّى يُحْرِمَ بِالْحَجِّ وَ لَا يُجَاوِزِ الطَّائِفَ وَ شِبْهَهَا مَخَافَةَ أَنْ لَا يُدْرِكَ الْحَجَّ فَإِنْ أَحَبَّ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى مَكَّةَ رَجَعَ وَ إِنْ خَافَ أَنْ يَفُوتَهُ الْحَجُّ مَضَى عَلَى وَجْهِهِ إِلَى عَرَفَاتٍ (۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر از برادرش علیه السلام درباره شخصی سؤال کرد که برای گزاردن حج تمتع به مکه آمده است و از احرام بیرون آمده، آیا می تواند بازگردد؟ ایشان فرمود: باز نمی گردد، مگر این که برای حج احرام بندد و از طائف و نظیر آن عبور نکند، از ترس این که حج را درک نکند. پس در صورتی که تمایل داشت به مکه باز گردد، باز می گردد و اگر بیم آن را داشت که حج را از دست بدهد، به راه خویش تا رسیدن به عرفات ادامه دهد.

**[ترجمه]

«۶»

ن، [عيون أخبار الرضا علیه السلام] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ الْبَزَنْطِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ علیه السلام كَيْفَ صَنَعْتَ فِي عَامِكَ فَقَالَ اعْتَمَرْتُ فِي رَجَبٍ وَ دَخَلْتُ مُتَمَتِّعاً وَ كَذَلِكَ أَفْعَلُ إِذَا اعْتَمَرْتُ (۳).

**[ترجمه]عيون أخبار الرضا: بزنطی نقل کرده است که به امام رضا علیه السلام گفتم: امسال چه کردید؟ امام در پاسخ فرمود: در رجب عمره گزاردم و در ایام حج برای تمتع وارد مکه شدم. و هر گاه عمره گزارم، این چنین خواهم کرد. - . عيون أخبار الرضا ع ۲: ۱۶ -

**[ترجمه]

«۷»

ن، [عيون أخبار الرضا علیه السلام] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ الْوَشَّاءِ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: إِذَا أُهِلَّ هِلَالُ ذِي الْحِجَّةِ

وَ نَحْنُ بِالْمَدِينَهِ لَمْ يَكُنْ لَنَا أَنْ نُحْرِمَ إِلَّا بِالْحَجِّ لِأَنَّا نُحْرِمُ مِنَ الشَّجَرَهِ وَ هُوَ الَّذِی وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ أَنْتُمْ إِذَا قَدِمْتُمْ مِنَ الْعِرَاقِ فَأُهِلَّ الْهِلَالُ فَلَكُمْ أَنْ تَعْتَمِرُوا لِأَنَّ بَيْنَ أَيْدِيكُمْ ذَاتَ عِرْقٍ (۴) وَ غَيْرَهَا مِمَّا وَقَّتَ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ لَهُ الْفَضْلُ فَلِيَ الْآنَ أَنْ أَتَمَتَّعَ وَ قَدْ طُفْتُ بِالْبَيْتِ فَقَالَ لَهُ نَعَمْ فَذَهَبَ بِهَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ إِلَى سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَهَ وَ أَصْحَابِ سُفْيَانَ فَقَالَ لَهُمْ إِنَّ فُلَاناً قَالَ كَذَا وَ كَذَا فَشَنَّعَ عَلَى أَبِي الْحَسَنِ علیه السلام (۵).

**[ترجمه]عیون أخبار الرضا: اگر هلال ماه ذی حجه پدیدار شد و ما در مدینه باشیم، نمی‌توانیم جز برای حج احرام بندیم، چرا که ما در مسجد شجره احرام می بندیم که آن همان میقاتی است که رسول خدا تعیین نمود. شما وقتی از عراق بیایید و آنگاه هلال طلوع کند، پس شما می‌توانید عمره بگزارید، چرا که ذات عرق و غیر آن فراروی شماست که رسول خدا صلی الله علیه و آله برای شما تعیین کرده است. پس فضل خطاب به وی گفت: آیا من که اکنون به گرد کعبه طواف کرده ام می توانم از زن و بوی خوش و غیره بهره‌مند شوم؟ امام فرمود: آری. پس این موضوع را محمد بن جعفر علیه السلام به سفیان عیینه و اصحاب وی رسانید و به آنان گفت: فلان شخص چنین و چنان گفت پس سفیان آن را از ابوالحسن بد دانست! - . عیون أخبار الرضا ۲ : ۱۶[۳] - .

**[ترجمه]

«۸»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ جَمِيلٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ أَدْرَكَ الْمَشْعَرَ الْحَرَامَ يَوْمَ النَّحْرِ قَبْلَ زَوَالِ الشَّمْسِ

۱- ۱. نفس المصدر ص ۱۶۹.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۱۰۷.

۳- ۳. عیون أخبار الرضا علیه السلام ج ۲ ص ۱۶.

۴- ۴. ذات عرق: أول تهامه و آخر العقیق علی مرحلتین من مكّه.

۵- ۵. عیون الأخبار ج ۲ ص ۱۵ و كان الرمز علیه السلام لعلل الشرائع و هو من سهو القلم و كم مر و یأتی له من نظیر.

فَقَدْ أَدْرَکَ الْحَجَّ وَ مَنْ أَدْرَکَهُ یَوْمَ عَرَفَهَ قَبْلَ زَوَالِ الشَّمْسِ فَقَدْ أَدْرَکَ الْمُتْعَهَ(۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که مشعر الحرام را روز نحر کردن قربانی خود قبل از زوال خورشید درک کند، حج را درک کرده است و هر کس آن را در روز عرفه قبل از زوال خورشید درک کند، تمتع را درک کرده است. - . علل الشرائع: ۴۵۱ -

**[ترجمه]

«۹»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: إِنْ نَسِیَ الْمُتَمَتِّعُ التَّقْصِیرَ حَتَّی یُهِلَّ بِالْحَجِّ کَانَ عَلَیْهِ دَمٌ وَ رُوِیَ یَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ إِذَا حَلَقَ الْمُتَمَتِّعُ رَأْسَهُ بِمَکَّهَ فَلَیْسَ عَلَیْهِ شَیْ ءٌ إِنْ کَانَ جَاهِلًا وَ إِنْ تَعَمَّدَ ذَلِکَ فِی أَوَّلِ شُهُورِ الْحَجِّ بِثَلَاثِینَ یَوْماً مِنْهَا فَلَیْسَ عَلَیْهِ شَیْ ءٌ وَ إِنْ تَعَمَّدَ بَعْدَ الثَّلَاثِینَ الَّذِی یُوَفِّرُ فِیهَا شَعْرَهُ لِلْحَجِّ فَإِنَّ عَلَیْهِ دم [دَماً] فَإِذَا أَرَادَ الْمُتَمَتِّعُ الْخُرُوجَ مِنْ مَکَّهَ إِلَی بَعْضِ الْمَوَاضِعِ فَلَیْسَ لَهُ ذَلِکَ لِأَنَّهُ مُرْتَبِطٌ بِالْحَجِّ حَتَّی یَقْضِیَهُ إِلَّا أَنْ یَعْلَمَ أَنَّهُ لَا یَفُوتُهُ الْحَجُّ فَإِنْ عَلِمَ وَ خَرَجَ ثُمَّ رَجَعَ فِی الشَّهْرِ الَّذِی خَرَجَ فِیهِ دَخَلَ مَکَّهَ مُحِلًّا وَ إِنْ رَجَعَ فِی غَیْرِ ذَلِکَ الشَّهْرِ دَخَلَهَا مُحْرِماً(۲).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: اگر کسی که عمره تمتع انجام داده، تا بعد از محرم شدن برای حج، کوتاه کردن موهای خویش را فراموش کند، ریختن خون (قربانی کردن) بر عهده وی می باشد. روایت شده است که او باید استغفار کند. اما اگر متمتع موهای سر خویش را در مکه بتراشد، در صورتی که نسبت به مناسک آگاهی نداشته باشد، گناهی بر گردن وی نیست.

اگر عمداً در سی روز اولیه از ماههای حج این عمل را انجام دهد، باز گناهی بر گردن وی نیست. اما اگر بعد از سی روزی اولی که موهایش را جهت گزاردن حج بلند کرده است، عمدا بدین کار اقدام کند، قربانی کردن بر وی واجب است. اگر کسی که عمره تمتع انجام داده، بخواهد از مکه خارج شده و به جاهای دیگر رود، چیزی بر عهده وی نیست، زیرا او با حج مرتبط است تا آنکه آن را انجام دهد، مگر در صورتی که بداند که وی هرگز حج را از دست نخواهد داد. اما اگر بداند و سپس از مکه خارج شود، و در همان ماهی که از مکه خارج شده بود، بدان بازگردد،نیاز به احرام مجدد برای ورود به مکه ندارد و اگر در ماه دیگر برگشت، باید برای ورود مجدد به مکه محرم شود. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۹-۳۰ -

**[ترجمه]

«۱۰»

سر، [السرائر] جَمِیلٌ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَحَدِهِمَا علیهما السلام: فِی الرَّجُلِ یَخْرُجُ مِنَ الْحَرَمِ إِلَی بَعْضِ حَاجَتِهِ وَ یَرْجِعُ مِنْ یَوْمِهِ قَالَ لَا بَأْسَ بِأَنْ یَدْخُلَ بِغَیْرِ إِحْرَامٍ (۳).

**[ترجمه]السرائر: از یکی از آن دو امام علیهما السلام درباره مردی سؤال کردند که از حرم برای انجام کاری خارج می شود

و در همـان روز باز می گردد. فرمود : ایرادی نـدارد که بـدون احرام داخل گردد. -. سـند این حـدیث را در کتاب السـرائر و المحاسن نیافتیم. -

**[ترجمه]

«۱۱»

شی، [تفسـیر العیاشـی] عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السـلام قَـالَ: إِنَّ الْعُمْرَهَ وَاجِبَهٌ بِمَنْزِلَهِ الْحَـجِّ لِأَنَّ اللَّهَ یَقُولُ وَ أَتِمُّوا الْحَـجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلَّهِ هِیَ وَاجِبَهٌ مِثْلَ الْحَجِّ وَ مَنْ تَمَتَّعَ أَجْزَأَهُ وَ الْعُمْرَهُ فِی أَشْهُرِ الْحَجِّ مُتْعَهٌ(۴).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام باقر علیه السلام فرمود: انجام عمره همچون حج واجب است، زیرا باری تعالی در کتاب خویش می فرماید: «وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلَّهِ» -. بقره / ۱۹۶ -

{حـج و عمره را برای خداوند به اتمام رسانید}. انجام عمره همچون حج واجب است و هر کس حج تمتع گزارد، کافی اسـت و عمره در ماههای ادای عمره تمتع است. -. تفسیر العیاشی ۱: ۸۷ -

**[ترجمه]

«۱۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ یَعْقُوبَ بْنِ شُعَیْبٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلَّهِ قُلْتُ یَکْتَفِی الرَّجُلُ إِذَا تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ مَکَانَ ذَلِکَ الْعُمْرَهِ الْمُفْرَدَهِ قَالَ نَعَمْ کَذَلِکَ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله (۵).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام فرمود: «وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلَّهِ» -. بقره / ۱۹۶ -

{حـج و عمره را برای خداونـد به اتمـام رسانیـد}. به امـام گفتم: آیا اگر شخصـی که قصـد حـج تمتع دارد، به جای آن عمره مفرده انجام دهد، کافی است؟ امام فرمود: آری. رسول خدا نیز این گونه امر کرده اند. -. تفسیر العیاشی ۱: ۸۸ -

**[ترجمه]

«۱۳»

کش، [رجال الکشی] حَمْدَوَیْهِ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنْ یُونُسَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زُرَارَهَ وَ مُحَمَّدِ

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۵۱.

۲- ۲. فقه الرضا علیه السلام ص ۲۹- ۳۰.

۳- ۳. لم نجده فی السرائر و لا فی المحاسن حیث احتملنا التصحیف فی الرمز و لعله فی العیّاشیّ.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۸۷.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۸۸.

بْنِ قُولَوَيْهِ وَ الْحُسَيْنِ بْنِ الْحَسَنِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ عَنْ هَارُونَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زُرَارَةَ وَ ابْنَيْهِ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زُرَارَةَ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام اقْرَأْ مِنِّی عَلَی وَالِدِکَ السَّلَامَ -(۱) وَ قُلْ لَهُ عَلَیْکَ بِالصَّلَاهِ السِّتَّهِ وَ الْأَرْبَعِینَ وَ عَلَیْکَ بِالْحَجِّ أَنْ تُهِلَّ بِالْإِفْرَادِ وَ تَنْوِیَ الْفَسْخَ إِذَا قَدِمْتَ مَکَّهَ وَ طُفْتَ وَ سَعَیْتَ فَسَخْتَ مَا أَهْلَلْتَ بِهِ وَ قَلَبْتَ الْحَجَّ عُمْرَهً أَحْلَلْتَ إِلَی یَوْمِ التَّرْوِیَهِ ثُمَّ اسْتَأْنِفِ الْإِهْلَالَ بِالْحَجِّ مُفْرِداً إِلَی مِنًی وَ تَشْهَدُ الْمَنَافِعَ بِعَرَفَاتٍ وَ الْمُزْدَلِفَهِ فَکَذَلِکَ حَجَّ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ هَکَذَا أَمَرَ أَصْحَابَهُ أَنْ یَفْعَلُوا أَنْ یَفْسَخُوا مَا أَهَلُّوا بِهِ وَ یَقْلِبُوا الْحَجَّ عُمْرَهً وَ إِنَّمَا أَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلَی إِحْرَامِهِ لِیَسُوقَ الَّذِی سَاقَ مَعَهُ فَإِنَّ السَّائِقَ قَارِنٌ وَ الْقَارِنُ لَا یُحِلُّ حَتَّی یَبْلُغَ هَدْیُهُ مَحِلَّهُ وَ مَحِلُّهُ الْمَنْحَرُ بِمِنًی فَإِذَا بَلَغَ أَحِلَّ فَهَذَا الَّذِی أَمَرْنَاکَ بِهِ حَجُّ الْمُتَمَتِّعِ فَالْزَمْ ذَلِکَ وَ لَا یَضِیقَنَّ صَدْرُکَ وَ الَّذِی أَتَاکَ بِهِ أَبُو بَصِیرٍ مِنْ صَلَاهِ إِحْدَی وَ خَمْسِینَ وَ الْإِهْلَالِ بِالتَّمَتُّعِ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ وَ مَا أَمَرْنَا بِهِ مِنْ أَنْ یُهِلَّ بِالتَّمَتُّعِ فَلِذَلِکَ عِنْدَنَا مَعَانٍ وَ تَصَارِیفُ لِذَلِکَ مَا یَسَعُنَا وَ یَسَعُکُمْ وَ لَا یُخَالِفُ شَیْ ءٌ مِنْهُ الْحَقَّ وَ لَا یُضَادُّهُ (۲).

**[ترجمه]رجال الکشی: عبدالله بن زراره گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمود: از جانب من بر پدرت سلام برسان و بگو: بر توباد به چهل و شش رکعت نماز. بر تو باد گزاردن حج و این که برای حج افراد محرم شوی و نیت به هم زدن آن را داشته باشی و وقتی به مکه آمدی و طواف و سعی کردی آن را به هم بزنی و حج افراد را بدل به عمره کنی و تا روز ترویه از احرام بیرون باشی؛ پس از آن احرام حج را از سر بگیری و به منی روی و در عرفات و مزدلفه حضور پیدا کنی. رسول خدا نیز این گونه حج گزارد و به اصحاب خویش دستور فرمود که آن چه را که در زمان احرام نیت کرده‌اند، فسخ کنند و حج را بدل به عمره کنند. رسول خدا بدین جهت بر احرام خویش باقی ماند که قربانی را که همراه خود آورده بود، به محل آن برساند. چرا که سائق (کسی که قربانی همراه آورده)، قارن است و قارن نباید از احرام بیرون آید تا قربانی به محل و جایگاهش برسد که محل آن همان محل ذبح در منی است. پس وقتی حج گزار بدانجا رسد از احرام بیرون آید و این همان چیزی است که در حج تمتع تو را بدان فرمان داده ایم. پس بدین امر همواره پایبند باش و مبادا که انجام آن سینه‌ات را به تنگ آورد و آنچه ابو بصیر برای تو آورده است، یعنی اقامه پنجاه و یک رکعت نماز و احرام جهت انجام حج تمتع و آنچه که ما بدان امر کردیم، این است که جهت انجام تمتع احرام بسته شود. برای اینها نزد ما تفاسیر و معانی بسیاری است که امکان بیانش برای ما و شما نیست و چیزی از آن با حق مخالفت و تضاد ندارد. - . رجال الکشی ۱۲۷-۱۲۶ -

**[ترجمه]

«۱۴»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّینَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَأَتَی مَکَّهَ فَلْیَطُفْ بِالْبَیْتِ وَ لْیَسْعَ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ ثُمَّ یُقَصِّرُ مِنْ جَوَانِبِ الشعر [شَعْرِ] رَأْسِهِ وَ شَارِبِهِ وَ لِحْیَتِهِ یَأْخُذُ شَیْئاً مِنْ أَظْفَارِهِ وَ یُبْقِی مِنْ ذَلِکَ لِحَجِّهِ فَإِنْ قَصَّرَ مِنْ بَعْضِ ذَلِکَ وَ تَرَکَ بَعْضاً أَجْزَأَهُ وَ إِنْ حَلَقَ رَأْسَهُ فَعَلَیْهِ دَمٌ وَ إِذَا کَانَ یَوْمُ النَّحْرِ أَمَرَّ الْمُوسَی عَلَی رَأْسِهِ کَمَا یَفْعَلُ الْأَقْرَعُ وَ إِنْ نَسِیَ أَنْ یُقَصِّرَ حَتَّی أَحْرَمَ بِالْحَجِّ فَلَا شَیْ ءَ عَلَیْهِ وَ یَسْتَغْفِرُ اللَّهَ (۳).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که حج تمتع گزارد و به مکه آید، باید به گرد کعبه طواف

کند و میان صفا و مروه سعی کند، سپس مقداری از موهای سر، سبیل، ریش و مقداری از ناخنهایش را کوتاه کند و مابقی را برای حجش باقی نهد. اگر تنها برخی از این موارد را کوتاه کند و مابقی را رها کند، کفایت می کند و اگر سرش را بتراشد، پس قربانی کردن و ریختن خون بر عهده وی می باشد. و در روز قربانی (عید) تیغ را روی سرش بکشد، همان گونه که شخص طاس انجام می‌دهد و اگر تا موقع محرم شدن برای حج، تقصیر را فراموش کرد، گناهی برگردن وی نیست و خداوند وی را می آمرزد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۷ -

**[ترجمه]

«۱۵»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: وَ الْمُتَمَتِّعُ لَا یَطُوفُ بَعْدَ طَوَافِ الْعُمْرَهِ تَطَوُّعاً

ص: ۹۸

۱- ۱. و فی المصدر هنا کلام طویل بین فیه الإمام علیه السلام سبب کلامه فی زراره الی ان قال بعد کلام طویل: و علیک بالصلاه إلخ.

۲- ۲. رجال الکشّیّ ص ۱۲۶- ۱۲۷ طبع النجف الأشرف.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۷.

حَتَّى يُقَصِّرَ وَ إِذَا قَصَّرَ الْمُتَمَتِّعُ فَلَهُ أَنْ يَأْتِيَ النِّسَاءَ وَ إِنْ أَتَى امْرَأَتَهُ قَبْلَ أَنْ يُقَصِّرَ فَعَلَيْهِ جَزُورٌ وَ إِنْ قَبَّلَهَا فَعَلَيْهِ دَمٌ (۱).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: متمتع پس از طواف عمره نمی تواند طواف مستحبی انجام دهد تا این که تقصیر کند (مقداری از موی خود را کوتاه کند). وقتی متمتع تقصیر کرد، می تواند نزد زن خود رود. و اگر قبل از این که تقصیر کند به نزد زن خویش رود، باید قربانی کند و اگر زن خویش را ببوسد، باید قربانی کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۷ -

**[ترجمه]

«۱۶»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا حَلَّ الْمُتَمَتِّعُ الْمُحْرِمُ طَافَ بِالْبَيْتِ تَطَوُّعاً مَا شَاءَ مَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ أَنْ يُحْرِمَ بِالْحَجِ (۲).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که حج تمتع انجام داده (متمتع)، وقتی از احرام بیرون آید، تا هر مقداری که بخواهد می‌تواند طواف مستحب انجام دهد، تا زمانی که برای حج محرم شود. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۷ -

**[ترجمه]

«۱۷»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: يَنْبَغِي لِلْمُتَمَتِّعِ بِالْعُمْرَهِ إِلَى الْحَجِّ إِذَا حَلَّ أَنْ لَا يَلْبَسَ قَمِيصاً وَ يَتَشَبَّهَ كَالْمُحْرِمِينَ وَ يَنْبَغِي لِأَهْلِ مَكَّهَ أَنْ يَكُونُوا كَذَلِكَ شُعْثاً غُبْراً(۳).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: شایسته است که متمتع وقتی از احرام بیرون آمد، پیراهن به تن نکند، بلکه شبیه به محرمان باشد. همچنین برای اهل مکه شایسته است که غبار آلود و ژولیده باشند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۷ -

**[ترجمه]

«۱۸»

وَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ: أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الْمُتَمَتِّعِ يَقْدَمُ يَوْمَ التَّرْوِيَهِ قَالَ إِذَا قَدِمَ مَكَّهَ قَبْلَ الزَّوَالِ طَافَ وَ حَلَّ فَإِذَا صَلَّى الظُّهْرَ أَحْرَمَ وَ إِنْ قَدِمَ آخِرَ النَّهَارِ فَلَا بَأْسَ أَنْ يَتَمَتَّعَ وَ يَلْحَقَ النَّاسَ بِمِنًى وَ إِنْ قَدِمَ يَوْمَ عَرَفَهَ فَقَدْ فَاتَتْهُ الْمُتْعَهُ وَ يَجْعَلُهَا حَجَّهً مُفْرَدَهً(۴).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: از امام باقرعلیه السلام درباره متمتعی که روز ترویه به مکه می آید، سؤال کردند. امام در پاسخ فرمود: اگر قبل از ظهر به مکه بیاید، طواف کرده و از احرام بیرون آید. و هنگامی که نماز ظهر را خواند محرم شود و اگر در پایان روز به مکه آید، ایرادی ندارد که متمتع شود و همراه با مردم به منی رود. اما اگر روز عرفه به مکه بیاید، حج تمتع را از

دست می دهد و باید آن را حج افراد قرار دهد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۷ -

**[ترجمه]

«۱۹»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ امْرَأَهٍ تَمَتَّعَتْ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَلَمَّا حَلَّتْ خَشِیَتِ الْحَیْضَ قَالَ تُحْرِمُ بِالْحَجِّ وَ تَطُوفُ بِالْبَیْتِ وَ تَسْعَی لِلْحَجِّ وَ لَا بَأْسَ أَنْ تُقَدِّمَ الْمَرْأَهُ طَوَافَهَا وَ سَعْیَهَا لِلْحَجِّ قَبْلَ الْحَجِّ فَإِذَا حَاضَتْ قَبْلَ أَنْ تَطُوفَ لِلْمُتْعَهِ خَرَجَتْ مَعَ النَّاسِ وَ أَخَّرَتْ طَوَافَهَا إِلَی أَنْ تَطْهُرَ(۵).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: از امام صادق علیه السلام درباره زنی که حج تمتع را انجام دهد اما پس از خروج از احرام، از حیض شدن خود بیم داشته باشد، سؤال شد. امام فرمود: برای حج احرام بندد و طواف کند و برای حج سعی کند و ایرادی ندارد که زن قبل از حج، طواف و سعی خود را جهت گزاردن حج انجام دهد. اگر قبل از طواف حج تمتع حیض شود،همراه با مردم به راه افتد و طواف خود را تا زمان پا ک شدن به تاخیر اندازد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۸۷ -

**[ترجمه]

«۲۰»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: فِی قَوْلِ اللَّهِ ذلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرامِ قَالَ لَیْسَ لِأَهْلِ مَکَّهَ أَنْ یَتَمَتَّعُوا وَ لَا لِمَنْ أَقَامَ بِمَکَّهَ مُجَاوِراً مِنْ غَیْرِ أَهْلِهَا وَ مَنْ دَخَلَ مَکَّهَ بِالْعُمْرَهِ فِی شُهُورِ الْحَجِّ ثُمَّ أَقَامَ بِهَا إِلَی أَنْ یَحُجَّ فَهُوَ مُتَمَتِّعٌ وَ إِنِ انْصَرَفَ فَلَا شَیْ ءَ عَلَیْهِ فَهِیَ عُمْرَهٌ مُفْرَدَهٌ(۶).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: امام صادق علیه السلام درباره این گفته خداوند «ذلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرام» - . بقره / ۱۹۶ - {این حج تمتع برای کسی است که اهل مسجد الحرام نباشد.} فرمود: اهالی مکه و همچنین اشخاصی که مقیم مکه و مجاور هستند، نباید حج تمتع بگزارند. هر کس که برای انجام حج عمره در ماههای حج داخل در مکه گردد و تا زمان انجام حج در آن اقامت کند، وی متمتع می باشد، و اگر باز گردد، چیزی برای او نیست و آنچه انجام داده، عمره مفرده می باشد .

**[ترجمه]

«۲۱»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: وَ مَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِ فَعَلَیْهِ مَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْیِ کَمَا قَالَ اللَّهُ شَاهٌ فَمَا فَوْقَهَا فَمَنْ لَمْ یَجِدْ فَصِیَامُ ثَلَاثَهِ أَیَّامٍ فِی الْحَجِ یَصُومُ یَوْماً قَبْلَ التَّرْوِیَهِ وَ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ وَ یَوْمَ عَرَفَهَ وَ سَبْعَهَ أَیَّامٍ إِذَا رَجَعَ إِلَی أَهْلِهِ وَ لَهُ أَنْ یَصُومَ مَتَی شَاءَ إِذَا دَخَلَ فِی الْحَجِّ وَ إِنْ قَدَّمَ صَوْمَ الثَّلَاثَهِ الْأَیَّامِ فِی أَوَّلِ الْعَشْرِ

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۷.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۷.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۷.

۴- ۴. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۷.

۵- ۵. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۷.

۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۸.

فَحَسَنٌ وَ إِنْ لَمْ يَصُمْ فِی الْحَجِّ فَلْيَصُمْ فِی الطَّرِيقِ فَإِنْ لَمْ يَصُمْ وَ جَهِلَ ذَلِكَ فَلْيَصُمْ عَشَرَةَ أَيَّامٍ إِذَا رَجَعَ إِلَی أَهْلِهِ (۱).

**[ترجمه]دعـائم الإسـلام: امام صادق علیه السـلام فرمود: هر کس نیت انجام حـج تمتع کرد، بر عهـده وی است تا آن جا که برای وی میسر است قربانی کنـد، چنان که خداونـد فرموده است گوسـفند و بیش از آن. و آن کس که قربانی نیافت، باید در هنگام حج سه روز روزه بدارد. یک روز را قبل از روز ترویه و روز ترویه و روز عرفه، و هفت روز دیگر را زمانی که به سوی اهل خویش بازگشت روزه دارد. همچنین می توانـد زمانی که در حـج وارد شد، تا هر زمان که خواست روزه بگیرد. همچنین اگر سه روز روزه خویش را در ده روز اول بگیرد بسیار نیکوست و اگر در زمان حج روزه نگیرد، پس در راه روزه بدارد. اما اگر نداند و روزه نگیرد، وقتی به نزد خانواده خویش باز گشت، ده روز را روزه بدارد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۸ -

**[ترجمه]

«۲۲»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ لَمْ يَجِدْ ثَمَنَ شَاةٍ فَلَهُ أَنْ يَصُومَ وَ مَنْ وَجَدَ الثَّمَنَ وَ لَمْ يَجِدِ الْغَنَمَ أَوْ لَمْ يَجِدِ الثَّمَنَ حَتَّی يَكُونَ آخِرَ النَّفْرِ فَلَيْسَ عَلَيْهِ إِلَّا الصَّوْمُ (۲).

**[ترجمه]دعائم الإسـلام: امام صادق علیه السـلام فرمود: کسی که بهای گوسفند را نداشته باشد، باید روزه بدارد. اگر کسی توان پرداخت بهای آن را داشـته باشد اما گوسـفندی جهت قربانی کردن نیابد یا توان پرداخت بهای آن را تا آخر روز حرکت یا (یوم النفر)نداشته باشد، بایستی حتما روزه بدارد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۸ -

**[ترجمه]

«۲۳»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: فِی الْمُتَمَتِّعِ لَا يَجِدُ هَدْياً أَوْ يَمُوتُ قَبْلَ أَنْ يَصُومَ قَالَ يَصُومُ عَنْهُ وَلِيُّهُ (۳).

**[ترجمه]دعائم الإسـلام: امام صادق علیه السـلام در مورد شـخص متمتعی که قربانی جهت ذبـح نیابـد و قبل از این که روزه بدارد از دنیا رود، فرمود: بازمانده وی باید به جای او روزه بگیرند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۸ -

**[ترجمه]

«۲۴»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: يَصِلُ الْمُتَمَتِّعُ صَوْمَهُ وَ إِنْ فَرَّقَهُ لِعِلَّةٍ أَوْ لِغَيْرِ عِلَّةٍ أَجْزَأَهُ إِذَا أَتَی بِالْعِدَّةِ عَلَی مَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ (۴).

**[ترجمه]دعـائم الإسـلام: امـام صـادق علیه السـلام فرمـود: متمتـع بایـد روزه خـودش را به طور متوالی بگیرد و اگر به سـبب

بیماری یا غیر آن بین روزها فاصله انداخت، کفایت می کند، بدان شرط که همان تعدادی که خداوند سبحان فرموده است، روزه بگیرد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۸ -

**[ترجمه]

«۲۵»

وَ عَنْهُ قَالَ: مَنْ تَمَتَّعَ بِصَبِيٍّ فَعَلَيْهِ أَنْ يَذْبَحَ عَنْهُ (۵).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که بچه‌ای را برای حج تمتع محرم کند، باید از طرف وی قربانی کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۸ -

**[ترجمه]

«۲۶»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: فِي الْمُتَمَتِّعِ بِالْعُمْرَهِ إِلَى الْحَجِّ إِذَا كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَهِ اغْتَسَلَ وَ لَبِسَ ثَوْبَيْ إِحْرَامِهِ وَ أَتَى الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ حَافِياً فَطَافَ أُسْبُوعاً تَطَوُّعاً إِنْ شَاءَ وَ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ جَلَسَ حَتَّى يُصَلِّيَ الظُّهْرَ ثُمَّ يُحْرِمُ كَمَا أَحْرَمَ مِنَ الْمِيقَاتِ فَإِذَا صَارَ إِلَى الرَّقْطَاءِ(۶) دُونَ الرَّدْمِ (۷) أَهَلَّ بِالتَّلْبِيَهِ وَ أَهْلُ مَكَّهَ كَذَلِكَ يُحْرِمُونَ لِلْحَجِّ مِنْ مَكَّهَ وَ كَذَلِكَ مَنْ أَقَامَ بِهَا مِنْ غَيْرِ أَهْلِهَا. (۸)

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۸.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۸.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۸.

۴- ۴. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۸.

۵- ۵. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۸.

۶- ۶. الرقطاء: موضع دون الردم.

۷- ۷. الردم: هو الحاجز الذی یمنع السیل عن البیت الحرام و یسمی المدعی.

۸- ۸. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۹.

**[ترجمه]دعائم الإسلام: امام صادق علیه السلام درباره کسی که قصد انجام حج تمتع کرده است، فرمود: وقتی روز ترویه شد غسل کند و دو لباس احرام را به تن کند. سپس پابرهنه به مسجد الحرام آید، و اگر خواست، از روی استحباب هفت دور طواف کند و دو رکعت نماز به جا آورد و بنشیند تا نماز ظهر را بخواند. سپس به همان شکلی که از میقات احرام بسته بود، احرام بندد.ذزمانی که به رقطاء - . مکانی است در مکه که قبل از ردم قرار گرفته است -

قبل از ردم - . مانعی است که سبب عدم ورود سیل به مسجد الحرام می گردد و آن را مدعی نام نهاده اند. -

رسید، شروع به لبیک گفتن کند. اهالی مکه و کسانی که در آن ساکنند، اما جزو اهل مکه به حساب نمی آیند نیز برای حج گزاردن باید از مکه احرام ببندند. - . دعائم الاسلام: ۱: ۳۱۹ -

**[ترجمه]

باب ۱۱ أحكام سياق الهدي

الآيات

الحج: وَ مَنْ يُعَظِّمْ شَعائِرَ اللَّهِ فَإِنَّها مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ لَكُمْ فِيها مَنافِعُ إِلى أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّها إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ (۱).

lt;meta info="- وَ مَنْ يُعَظِّمْ شَعائِرَ اللَّهِ فَإِنَّها مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ لَكُمْ فِيها مَنافِعُ إِلى أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّها إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيق - . حج / ۳۳ -

{هر کس شعائر خدا را بزرگ دارد، در حقیقت آن حاکی از پاکی دلهاست. برای شما در آن دامها تا مدتی معین سودهایی است؛ سپس جایگاه قربانی کردن آنها و سایر فرایض، در خانه کهن (کعبه) است.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ فَضَالَةَ عَنْ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: إِنَّمَا اسْتَحْسَنُوا الْإِشْعَارَ لِلْبُدْنِ لِأَنَّهُ أَوَّلُ قَطْرَةٍ تَقْطُرُ مِنْ دَمِهَا يَغْفِرُ اللَّهُ لَهُ عَلَى ذَلِكَ (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام جعفر صادق علیه السلام فرمود: إشعار را برای شتر نیکو دانستهاند. چرا که خداوند در ازای اولین قطره ای که از خون قربانی می ریزد، او را میآمرزد. - . علل الشرائع: ۴۳۴ -

**[ترجمه]

«۲»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ وَ عَبْدِ اللَّهِ ابْنَیْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَیُّ رَجُلٍ سَاقَ بَدَنَهً فَانْکَسَرَتْ قَبْلَ أَنْ تَبْلُغَ مَحِلَّهَا أَوْ عَرَضَ لَهَا مَوْتٌ أَوْ هَلَاکٌ فَلْیَنْحَرْهَا إِنْ قَدَرَ عَلَی ذَلِکَ ثُمَّ لْیَلْطَخْ نَعْلَهَا الَّتِی قُلِّدَتْ بِهِ بِدَمٍ حَتَّی یَعْلَمَ مَنْ مَرَّ بِهَا أَنَّهَا قَدْ ذُکِّیَتْ فَیَأْکُلَ مِنْ لَحْمِهَا إِنْ أَرَادَ وَ إِنْ کَانَ الْهَدْیُ الَّذِی انْکَسَرَ أَوْ هَلَکَ مَضْمُوناً فَإِنَّ عَلَیْهِ أَنْ یَبْتَاعَ مَکَانَ الَّذِی انْکَسَرَ أَوْ هَلَکَ وَ الْمَضْمُونُ هُوَ الشَّیْ ءُ الْوَاجِبُ عَلَیْکَ فِی نَذْرٍ أَوْ غَیْرِهِ وَ إِنْ لَمْ یَکُنْ مَضْمُوناً وَ إِنَّمَا هُوَ شَیْ ءٌ تَطَوَّعَ بِهِ فَلَیْسَ عَلَیْهِ أَنْ یَبْتَاعَ مَکَانَهُ إِلَّا أَنْ یَشَاءَ أَنْ یَتَطَوَّعَ (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: هر شخصی که شتری را همراه آورد اما قبل از این که برای قربانی کردن به محل خود رسد یکی از اعضایش بشکند یا بمیرد یا هلاک شود، پس باید اگر می‌تواند آن را نحر کند و نعل قربانی را که به گردن حیوان آویخته بود، به خون بیالاید، تا اگر کسی از کنار آن قربانی عبور کرد، بداند که آن قربانی شده است، و در صورتی که بخواهد،بتواند از گوشت آن بخورد و اگر قربانی که عضوش شکسته است یا هلاک شده مضمون باشد، وظیفه اوست که به جای آن، قربانی دیگری بخرد. منظور از مضمون همان است که ادای آن در نذر یا غیر آن بر تو واجب است. اگر قربانی مضمون نباشد و تنها مستحب باشد، بر حج گزار واجب نیست که عوض قربانی را بخرد، مگر این که خود داوطلبانه بخواهد این کار را انجام دهد. - . علل الشرائع: ۴۳۵ -

**[ترجمه]

«۳»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: أَنَّهُ سُئِلَ مَا بَالُ الْبَدَنَهِ تُقَلَّدُ النَّعْلَ وَ تُشْعَرُ قَالَ أَمَّا النَّعْلُ فَتُعَرِّفُ أَنَّهَا بَدَنَهٌ وَ یَعْرِفُهَا صَاحِبُهَا بِنَعْلِهِ وَ أَمَّا الْإِشْعَارُ فَإِنَّهُ یُحَرِّمُ ظُهُورَهَا عَلَی

۱- ۱. سوره الحجّ، الآیه: ۳۳.

۲- ۲. علل الشرائع ص ۴۳۴.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۴۳۵.

صَاحِبِهَا مِنْ حَيْثُ أَشْعَرَهَا وَ لَا يَسْتَطِيعُ الشَّيْطَانُ أَنْ يَمَسَّهَا(۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: از امام صادق علیه السلام در مورد قربانی سؤال شد که چرا به گردن شتر قربانی نعل آویزان می کنند یا آن را علامت گذاری می کنند؟ امام فرمود: تقلید نعل بدین جهت است که بداند قربانی شتر بوده است و صاحبش آن را از نعل آن بشناسد. اما اشعار شتر از آن جهت است که سوار شدن بر پشتش، بر صاحبش، از همان جایی که آن را اشعار کرده، حرام شده است و شیطان نیز نمی‌تواند با آن تماس پیدا کند. - . علل الشرائع: ۴۳۵ -

**[ترجمه]

«۴»

فس، [تفسیر القمی]: يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُحِلُّوا شَعائِرَ اللَّهِ وَ لَا الشَّهْرَ الْحَرامَ هُوَ ذُو الْحِجَّةِ وَ هُوَ مِنَ الْأَشْهُرِ الْحُرُمِ وَ لَا الْهَدْيَ هُوَ الَّذِي يَسُوقُهُ إِذَا أَحْرَمَ وَ لَا الْقَلائِدَ قَالَ يُقَلِّدُهُ بِالنَّعْلِ الَّذِي قَدْ صَلَّى فِيهَا وَ لَا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرامَ قَالَ الَّذِينَ يَحُجُّونَ الْبَيْتَ (۲).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: «يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُحِلُّوا شَعائِرَ اللَّهِ وَ لَا الشَّهْرَ الْحَرامَ» - . مائده / ۲ - ،

{ای کسانی که ایمان آورده اید، شعائر خداوند و ماه حرام را برخود حلال نکنید.} که منظور از ماه حرام ماه ذی حجه می باشد که جزء ماه های حرام است. « وَ لَا الْهَدْيَ» همان قربانی است که محرم آن را همراه می برد و در مورد این سخن خداوند«وَ لَا الْقَلائِدَ» فرمود: آن نعلی را که در آن نماز خوانده، به گردن آن می‌اندازد و منظور از «وَ لَا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرامَ» کسانی هستند که حج می گزارند. - . تفسیر علی بن ابراهیم: ۱۴۹ -

**[ترجمه]

أقول

أوردنا بعض الأخبار فی باب الهدی.

**[ترجمه]برخی اخبار را در باب قربانی آوردیم.

**[ترجمه]

«۵»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: إِذَا كَانَ الرَّجُلُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَفْرَدَ بِالْحَجِّ وَ إِنْ شَاءَ سَاقَ الْهَدْيَ وَ يَكُونُ عَلَى إِحْرَامِهِ حَتَّى يَقْضِيَ الْمَنَاسِكَ كُلَّهَا وَ لَيْسَ عَلَى الْمُفْرِدِ الْهَدْيُ وَ لَا عَلَى الْقَارِنِ إِلَّا مَا سَاقَهُ (۳).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: اگر شخصی حاضر در مسجد الحرام باشد، حج افراد انجام می‌دهد و در صورتی که

بخواهد، می‌تواند قربانی با خود ببرد و بر حالت احرام خویش باقی بماند تا این تمامی مناسک و اعمال را انجام دهد. بر کسی که حج افرادمی گزارد و همچنین بر قارن، قربانی کردن واجب نیست مگر آنچه را که همراه آورده است. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۹ -

**[ترجمه]

«۶»

شی، [تفسیر العیاشی] إِبْرَاهِیمُ بْنُ عَلِیٍّ عَنْ عَبْدِ الْعَظِیمِ الْحَسَنِیِّ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَی الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِیهِنَّ الْحَجَ قَالَ الْفَرِیضَهُ التَّلْبِیَهُ وَ الْإِشْعَارُ وَ التَّقْلِیدُ فَأَیَّ ذَلِکَ فَعَلَ فَقَدْ فَرَضَ الْحَجَّ وَ لَا فَرْضَ إِلَّا فِی هَذِهِ الشُّهُورِ الَّتِی قَالَ اللَّهُ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ (۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام صادق علیه السلام درباره این فرموده خداوند: «الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِیهِنَّ الْحَج» - . بقره / ۱۹۷ - {حج

در ماههای معینی است، پس هر کس در این ماهها حج را بر خود واجب گرداند.} فرمود: منظور از «فریضه»، لبیک گفتن، اشعار و تقلید است. پس هر یک از موارد فوق را انجام دهد، حج را بر خود واجب کرده است.حج تنها در این ماهها واجب است، چنان که فرمود: حج در ماههای معینی است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۹۰ -

**[ترجمه]

«۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ فَرْقَدٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: الْهَدْیُ مِنَ الْإِبِلِ وَ الْبَقَرِ وَ الْغَنَمِ وَ لَا یَجِبُ حَتَّی تُعَلَّقَ عَلَیْهِ یَعْنِی إِذَا قَلَّدَهُ فَقَدْ وَجَبَ (۵).

**[ترجمه]تفسیرعیاشی: امام باقر علیه السلام فرمود: حیواناتی همچون شتر، گاو و گوسفند را قربانی می کنند. البته این امر تا زمانی که قربانی را تقلید نکرده‌ای، واجب نیست و اگر قربانی را تقلید کنند، ذبح آن واجب می گردد. - . تفسیر العیاشی ۱: ۸۸ -

**[ترجمه]

«۸»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر ابْنُ أَبِی عُمَیْرٍ وَ فَضَالَهُ عَنْ جَمِیلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی رَجُلٍ قَالَ عَلَیْهِ بَدَنَهٌ وَ لَمْ یُسَمِّ أَیْنَ یَنْحَرُهَا قَالَ إِنَّمَا الْمَنْحَرُ بِمِنًی یَقْسِمُ بِهَا بَیْنَ الْمَسَاکِینِ (۶).

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۳۵.

۲- ۲. تفسیر علیّ بن إبراهیم القمّیّ ص ۱۴۹.

۳- ۳. فقه الرضا ص ۲۹.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۹۰ بتفاوت یسیر و هو ذیل حدیث و الآیه فی سوره البقره: ۱۹۷.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۸۸.

۶- ۶. فقه الرضا ص ۵۹ و کان الرمز(ین) و وجدنا بنصه فی فقه الرضا فاحتملنا انه من سهو القلم.

**[ترجمه]کتاب حسین بن سعید و نوادر: امام باقر علیه السلام فرمود: باید شتری نحر کند، اما نمی داند که کجا آن را قربانی کند؟ فرمود: قربانگاه در منی است و باید گوشت آن را میان نیازمندان تقسیم کند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۵۹ -

**[ترجمه]

«۹»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر صَفْوَانُ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: تُشْعَرُ الْبَدَنَهُ وَ هِیَ بَارِکَهٌ وَ تُنْحَرُ وَ هِیَ قَائِمَهٌ وَ تُشْعَرُ مِنْ شَقِّ سَنَامِهَا الْأَیْمَنِ.

(۱)

**[ترجمه]کتاب حسین بن سعید و نوادر: امام صادق علیه السلام فرمود: شتر را در حالت نشسته اشعار می کنند، و در حال ایستاده نحر می کنند و از طرف راست کوهان اشعار می کنند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۷۲ -

**[ترجمه]

باب ۱۲ حکم المشی إلی بیت الله و حکم من نذره

الأخبار

«۱»

مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِیدِ عَنِ ابْنِ بُکَیْرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّا نُرِیدُ الْخُرُوجَ إِلَی مَکَّهَ مُشَاهً قَالَ فَقَالَ لَا تَمْشُوا اخْرُجُوا رُکْبَاناً قَالَ فَقُلْتُ أَصْلَحَکَ اللَّهُ إِنَّهُ بَلَغَنَا أَنَّ الْحَسَنَ بْنَ عَلِیٍّ علیه السلام حَجَّ عِشْرِینَ حَجَّهً مَاشِیاً قَالَ إِنَّ الْحَسَنَ بْنَ عَلِیٍّ حَجَّ وَ سَاقَ مَعَهُ الْمَحَامِلَ وَ الرِّحَالَ (۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: ابن بکیر گوید: به امام صادق علیه السلام گفتم: ما می خواهیم پیاده به حج رویم. امام فرمود: پیاده نروید بلکه سوار بر مرکب به راه افتید. به امام گفتم: خداوند تو را سالم نگاه دارد، اما به ما خبر رسیده که حسن بن علی علیه السلام بیست بار باپای پیاده به حج رفت. امام در پاسخ فرمود: زمانی که حسن بن علی علیه السلام به حج رفت، کجاوه ها و مرکب‌ها نیز همراه وی بودند. - . قرب الاسناد: ۷۹ -

**[ترجمه]

«۲»

ع، [علل الشرائع] عَلِیُّ بْنُ أَحْمَدَ عَنِ الْأَسَدِیِّ عَنِ النَّخَعِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ یَحْیَی عَنْ سُلَیْمَانَ: مِثْلَهُ وَ فِیهِ کَانَ

يَحُجُّ وَ تُسَاقُ مَعَهُ الرِّحَالُ (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: سلیمان نیز این حدیث را اینگونه نقل کرده است که مرکب‌ها امام حسن علیه السلام را زمان رفتن به حج همراهی می کردند. - . علل الشرائع: ۴۴۷ -

**[ترجمه]

«۳»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيُّ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ أَخِي مُوسَى علیه السلام فِي أَرْبَعِ عُمَرٍ يَمْشِي فِيهَا إِلَى مَكَّةَ بِعِيَالِهِ وَ أَهْلِهِ وَاحِدَةً مِنْهُنَّ مَشَى فِيهَا سِتَّةً وَ عِشْرِينَ يَوْماً وَ أُخْرَى خَمْسَةً وَ عِشْرِينَ يَوْماً وَ أُخْرَى أَرْبَعَةً وَ عِشْرِينَ يَوْماً وَ أُخْرَى أَحَداً وَ عِشْرِينَ يَوْماً(۴).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر نقل کرده است که به همراه برادرم امام کاظم علیه السلام و در معیت خانواده‌اش در چهار عمره حضور داشتم. در یکی از عمره‌ها بیست و شش روز و دیگری بیست و پنج روز و در دیگری بیست و چهار روز و دیگری بیست و شش روز پیاده رفت. - . قرب الاسناد: ۱۲۲ -

**[ترجمه]

«۴»

ل، [الخصال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْمُسْلِيِّ عَنْ أَبِي الرَّبِيعِ الشَّامِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَا عُبِدَ اللَّهُ بِشَيْ ءٍ أَفْضَلَ مِنَ الصَّمْتِ وَ الْمَشْيِ إِلَى بَيْتِهِ (۵).

۱- ۱. نفس المصدر ص ۷۲ و هو كسابقه فی الرمز و وجدناه كذلك فی جمله أحاديث صفوان.

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۷۹.

۳- ۳. علل الشرائع ص ۴۴۷.

۴- ۴. قرب الإسناد ص ۱۲۲.

۵- ۵. الخصال ج ۱ ص ۲۱ مرسلا.

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند به چیزی بهتر از سکوت و رفتن با پای پیاده به حج، عبادت نشده است. - . الخصال ۱: ۲۱ -

**[ترجمه]

«۵»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَهِ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: مَا عُبِدَ اللَّهُ بِشَیْ ءٍ أَفْضَلَ مِنَ الْمَشْیِ إِلَی بَیْتِهِ اطْلُبُوا الْخَیْرَ فِی أَخْفَافِ الْإِبِلِ وَ أَعْنَاقِهَا صَادِرَهً وَ وَارِدَهً(۱).

**[ترجمه]الخصال: امیر المؤمنین علیه السلام در حدیث اربعمائه فرمود: خداوند به هیچ چیز بهتر از رفتن به حج با پای پیاده عبادت نشده است. نیکی را در کف پا و گردن شتران که دائما در حال رفت و بازگشتند طلب کنید. - . الخصال ۲: ۴۲۳ -

**[ترجمه]

«۶»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ رِفَاعَهَ بْنِ مُوسَی النَّخَّاسِ: أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الْحَجِّ مَاشِیاً أَفْضَلُ أَمْ رَاکِباً قَالَ بَلْ رَاکِباً فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حَجَّ رَاکِباً(۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: رفاعه بن موسی گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم که رفتن به حج با پای پیاده بهتر است یا سواره؟ امام در پاسخ فرمود: قطعاً سواره بهتر است، چرا که رسول خدا نیز سواره به حج رفت. - . علل الشرائع: ۴۴۶ -

**[ترجمه]

«۷»

ع، [علل الشرائع] عَلِیُّ بْنُ حَاتِمٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ رِفَاعَهَ وَ ابْنِ بُکَیْرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مِثْلَهُ (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابن بکیر نیز این حدیث را به شکل فوق از امام صادق علیه السلام نقل کرده است. - . علل الشرائع:۴۴۶ -

**[ترجمه]

«۸»

ع، [علل الشرائع] عَلِيُّ بْنُ حَاتِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ [حَمْدَانَ] حملان عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ رِفَاعَهَ: مِثْلَهُ (۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابو عمیر از رفاعه حدیث فوق را نقل کرده است.

**[ترجمه]

«۹»

ع، [علل الشرائع] عَلِيُّ بْنُ حَاتِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ [حَمْدَانَ] حملان عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَمَاعَهَ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ سَیْفٍ النَّجَّارِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّا كُنَّا نَحُجُّ مُشَاهً فَبَلَغَنَا عَنْكَ شَیْ ءٌ فَمَا تَرَی قَالَ إِنَّ النَّاسَ یَحُجُّونَ مُشَاهً وَ یَرْكَبُونَ قُلْتُ لَیْسَ مِنْ ذَلِكَ أَسْأَلُكَ فَقَالَ عَنْ أَیِّ شَیْ ءٍ تَسْأَلُنِی قُلْتُ أَیُّهُمَا أَحَبُّ إِلَیْكَ أَنْ نَصْنَعَ قَالَ تَرْكَبُونَ أَحَبُّ إِلَیَّ فَإِنَّ ذَلِكَ أَقْوَی لَكُمْ عَلَی الْعِبَادَهِ وَ الدُّعَاءِ(۵).

**[ترجمه]علل الشرائع: سیف نجار نقل کرده است که به امام صادق علیه السلام گفتم: ما قبلا پیاده به حج می رفتیم، از نزد شما چیزی به ما رسیده، بگو که آن چیست؟ امام فرمود: مردم پیاده و سواره به حج روند. به امام گفتم: در این باره از شما سؤال نکردم. امام فرمود: درباره چه از من سؤال می کنی؟ به امام گفتم: انجام کدامیک از این دو امر نزد شما دوست داشتنی تر است؟ امام فرمود: این که سواره به حج روید برای من دوست داشتنی تر است، چرا که این امر باعث تقویت شما جهت عبادت و دعا می گردد. - . علل الشرائع: ۴۴۷ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ع، [علل الشرائع] عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ عَنِ الْأَسَدِیِّ عَنْ سَهْلٍ عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنِ الْبَطَائِنِیِّ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الْمَشْیِ أَفْضَلُ أَوِ الرُّكُوبُ فَقَالَ إِذَا كَانَ الرَّجُلُ مُوسِراً فَمَشَی لِیَكُونَ أَقَلَّ مِنْ نَفَقَتِهِ فَالرُّكُوبُ أَفْضَلُ (۶).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابوبصیر گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم که ارزش پیاده رفتن به حج بیشتر است یا سواره؟ امام فرمود: اگر شخص توانگر باشد و پیاده به حج رود تا از نفقه خود بکاهد، پس سواره رفتن بهتر است. - . علل الشرائع: ۴۴۷ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ب، [قرب الإسناد] مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِیدِ عَنْ یُونُسَ بْنِ یَعْقُوبَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَتَی یَنْقَطِعُ مَشْیُ الْمَاشِی قَالَ إِذَا أَفَضْتَ مِنْ عَرَفَاتٍ (۷).

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۴۲۳ و فيه(أشد) بدل(أفضل).

۲- ۲. علل الشرائع ص ۴۴۶.

۳- ۳. علل الشرائع ص ۴۴۶.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۴۴۶.

۵- ۵. علل الشرائع ص ۴۴۷.

۶- ۶. علل الشرائع ص ۴۴۷.

۷- ۷. قرب الإسناد ص ۷۵.

**[ترجمه]قرب الإسناد: یونس بن یعقوب نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام پرسیدم: رونده به حج تا کجا باید پیاده رود و کی [پیاده روی او] پایان می یابد؟ امام فرمود: زمانی که از عرفات حرکت کردی. - . قرب الاسناد: ۷۵ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَیُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنِ الرَّبِیعِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَا عُبِدَ اللَّهُ بِشَیْ ءٍ مِثْلِ الصَّمْتِ وَ الْمَشْیِ إِلَی بَیْتِ اللَّهِ (۱).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند به چیزی بهتر از سکوت و پیاده رفتن به حج عبادت نشده است. - . ثواب الأعمال: ۱۶۲ -

**[ترجمه]

«۱۳»

سن، [المحاسن] مُحَمَّدُ بْنُ بَکْرٍ عَنْ زَکَرِیَّا بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عِیسَی بْنِ سَوَادَةَ عَنِ ابْنِ الْمُنْکَدِرِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: مَا نَدِمْتُ عَلَی شَیْ ءٍ نَدَمِی عَلَی أَنْ لَمْ أَحُجَّ مَاشِیاً لِأَنِّی سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ مَنْ حَجَّ بَیْتَ اللَّهِ مَاشِیاً کَتَبَ اللَّهُ لَهُ سَبْعَةَ آلَافِ حَسَنَةٍ مِنْ حَسَنَاتِ الْحَرَمِ قِیلَ یَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَا حَسَنَاتُ الْحَرَمِ قَالَ حَسَنَتُهُ أَلْفُ أَلْفِ حَسَنَةٍ وَ قَالَ فَضْلُ الْمُشَاةِ فِی الْحَجِّ کَفَضْلِ الْقَمَرِ لَیْلَةَ الْبَدْرِ وَ کَانَ الْحُسَیْنُ بْنُ عَلِیٍّ علیه السلام یَمْشِی إِلَی الْحَجِّ وَ دَابَّتُهُ تُقَادُ وَرَاءَهُ (۲).

**[ترجمه]المحاسن: امام باقر علیه السلام فرمود: ابن عباس گفت: تا کنون بر چیزی تا این اندازه پشیمان نشدم، که چرا با پای پیاده به حج نرفتم. زیرا از رسول خدا شنیدم که فرمود: کسی که با پای پیاده به حج رود، باری تعالی برای وی هفت هزار حسنه از حسنات حرم می نویسد. به پیامبر گفتند: منظور از حسنات حرم چیست؟ حضرت فرمود: حسنه حرم، هزار هزار حسنه است. همچنین ایشان فرمود: فضیلت پیاده رفتن به حج، همچون فضیلت ماه شب بدر است و حسین بن علی علیه السلام پیاده به حج می رفت در حالی که مرکبش در پشت سرش حرکت می کرد. - . المحاسن:۷۰ -

**[ترجمه]

«۱۴»

سر، [السرائر] مِنْ کِتَابِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ عَنْبَسَةَ بْنِ مُصْعَبٍ قَالَ: قُلْتُ لَهُ اشْتَکَی ابْنٌ لِی فَجَعَلْتُ لِلَّهِ عَلَیَّ إِنْ هُوَ بَرَأَ أَنْ أَخْرُجَ إِلَی مَکَّةَ مَاشِیاً وَ خَرَجْتُ أَمْشِی حَتَّی انْتَهَیْتُ إِلَی الْعَقَبَةِ فَلَمْ أَسْتَطِعْ أَنْ أَخْطُوَ فَرَکِبْتُ تِلْکَ اللَّیْلَةَ حَتَّی إِذَا أَصْبَحْتُ مَشَیْتُ حَتَّی بَلَغْتُ فَهَلْ عَلَیَّ شَیْ ءٌ قَالَ اذْبَحْ فَهُوَ أَحَبُّ إِلَیَّ قَالَ فَقُلْتُ لَهُ أَیُّ شَیْ ءٍ هُوَ لِی لَازِمٌ أَمْ لَیْسَ لِی بِلَازِمٍ قَالَ مَنْ جَعَلَ لِلَّهِ عَلَی نَفْسِهِ شَیْئاً فَبَلَغَ فِیهِ مَجْهُودَهُ فَلَا شَیْ ءَ عَلَیْهِ قَالَ أَبُو بَصِیرٍ أَیْضاً سُئِلَ عَنْ ذَلِکَ فَقَالَ مَنْ جَعَلَ لِلَّهِ عَلَی نَفْسِهِ شَیْئاً فَبَلَغَ مَجْهُودَهُ فَلَا شَیْ ءَ عَلَیْهِ وَ کَانَ

اللَّهُ أَعْذَرُ لِعِبَادِهِ (۳).

**[ترجمه]السرائر: عنسبه بن مصعب گوید: به امام صادق علیه السلام گفتم: فرزندم مریض شد، پس نذر کردم که اگر بهبود یافت، با پای پیاده به مکه روم. بدین منظور به راه افتادم، تا این که به عقبه رسیدم، اما دیگر نتوانستم پیاده روم. ازین رو آن شب بر مرکب سوار شدم و زمانی که صبح شد، پیاده به راه افتادم تا این که به مقصد رسیدم. آیا چیزی بر عهده من است؟ امام فرمود: قربانی کن، چرا که این امر نزد من دوست داشتنی تر است. خطاب به امام گفتم: چه چیز در این باره برایم لازم است و چه چیز لازم نیست؟ امام فرمود: کسی که برای خداوند چیزی بر عهده خویش قرار دهد و تلاش خود را در این راه به کار بندد، چیزی بر عهده وی نیست. ابو بصیر گفت: در این باره از امام سؤال شد. وی فرمود: هر کس برای خدا چیزی بر عهده خویش قرار دهد و تلاش خود را به کار بندد، چیزی بر عهده وی نیست و خداوند نسبت به بندگان خویش عذرپذیرتر است.

**[ترجمه]

«۱۵»

سر، [السرائر] مِنْ كِتَابِ الْبَزَنْطِيِّ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام الْمَشْيُ أَفْضَلُ أَوِ الرُّكُوبُ فَقَالَ إِذَا كَانَ الرَّجُلُ مُوسِراً فَمَشَى لِيَكُونَ أَقَلَّ لِلنَّفَقَهِ فَالرُّكُوبُ أَفْضَلُ قَالَ وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْمَاشِي مَتَى يَنْقَضِي مَشْيُهُ قَالَ إِذَا رَمَى الْجَمْرَهَ وَ أَرَادَ الرُّجُوعَ فَلْيَرْجِعْ رَاكِباً فَقَدِ انْقَضَى مَشْيُهُ وَ إِنْ مَشَى فَلَا بَأْسَ (۴).

**[ترجمه]السرائر: حلبی نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: رفتن با پای پیاده به حج بهتر است یا سواره؟ امام در پاسخ فرمود: اگر شخص ثروتمند باشد و پیاده به حج رود، برای این که مخارج سفر را کمتر کند، سواره رفتن به حج بهتر است. حلبی گفت: از امام درباره شخصی که پیاده به حج می رود سؤال کردم که چه زمان پیاده روی او پایان می یابد؟ امام فرمود:وقتی رمی جمرات کند و بخواهد باز گردد، باید سواره بازگردد، چرا که پیاده روی وی پایان یافته است، اما اگر پیاده رود، ایرادی ندارد. - . سرائر: ۴۸۰ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام] ابْنُ أَبِي عُمَيْرٍ وَ فَضَالَهُ عَنْ جَمِيلٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ رَجُلٍ حَلَفَ أَنْ يَمْشِيَ إِلَى مَكَّهَ فِي حَجٍّ فَدَخَلَ

۱- ۱. ثواب الأعمال ص ۱۶۲.

٢- ٢. المحاسن ص ٧٠.

٣- ٣. السرائر ص ٤٨٠.

٤- ٤. السرائر ص ٤٨٠.

فِی ذِی الْقَعْدَهِ قَالَ لَمْ یُوفَ حَجُّهُ (۱).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: عبدالرحمن بن ابی عبدالله نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره مردی سؤال کردم که قسم یاد کرده است با پای پیاده به حج رود، اما در ماه ذی قعده به مکه وارد می شود. امام فرمود: حج خویش را به انجام نرسانیده است. - . فقه الرضا علیه السلام: ۵۹ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحَدِهِمَا قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ جَعَلَ مَشْیاً إِلَی بَیْتِ اللَّهِ الْحَرَامِ فَلَمْ یَسْتَطِعْ قَالَ یَحُجُّ رَاکِباً(۲).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: از امام صادق علیه السلام درباره مردی که نذر کرده با پای پیاده به حج رود اما نتوانسته است این کار را انجام دهد سؤال شد. امام فرمود: سواره به حج رود. - . فقه الرضا علیه السلام: ۵۹ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام] عَنْ رِفَاعَهَ وَ حَفْصٍ قَالا: سَأَلْنَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ رَجُلٍ نَذَرَ أَنْ یَمْشِیَ إِلَی بَیْتِ اللَّهِ الْحَرَامِ حَافِیاً قَالَ فَلْیَمْشِ فَإِذَا تَعِبَ فَلْیَرْکَبْ (۳).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: از امام صادق علیه السلام درباره مردی که نذر کرده است با پای پیاده به حج رود سؤال شد. امام در پاسخ فرمود: پیاده به راه افتد، اما اگر خسته شد، سوار شود. - . فقه الرضا علیه السلام: ۵۹ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَیْسٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: مِثْلَ ذَلِکَ (۴).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: محمد بن قیس نیز این حدیث را بدین شکل از امام صادق علیه السلام نقل کرده است.

**[ترجمه]

«۲۰»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام] عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: أَيُّمَا رَجُلٍ نَاذِرٍ نَذَرَ أَنْ يَمْشِيَ إِلَی بَيْتِ اللَّهِ ثُمَّ عَجَزَ عَنِ الْمَشْيِ فَلْيَرْكَبْ وَ لْيَسُقْ بَدَنَةً إِذَا عَرَفَ اللَّهُ مِنْهُ الْجَهْدَ(۵).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس نـذر کنـد با پای پیاده به حـج رود، اما در راه از راه رفتن عاجز شود، پس سوار شود و شتری را برای قربانی همراه برد. آنجا که خـدا می‌داند او سعی خودش را به کار برده است.
- . فقه الرضا علیه السلام : ۵۹ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام] عَنْ رِفَاعَةَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ رَجُلٍ حَجَّ عَنْ غَيْرِهِ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ وَ عَلَيْهِ نَذْرٌ أَنْ يَحُجَّ مَاشِياً يُجْزِی ذَلِكَ عَنْهُ مِنْ نَذْرِهِ قَالَ نَعَمْ (۶).

**[ترجمه]فقه الرضـا علیه السـلام: رفـاعه نقـل کرده است که از امـام صـادق علیه السـلام دربـاره مردی پرسـیدم که از جـانب شخصـی دیگر حـج گزارده که مال و اموالی نداشـته، و نـذر کرده بود پیاده به حـج رود. آیا این حـج از حج نذری او کفایت می‌کند؟ امام فرمود: آری.

**[ترجمه]

«۲۲»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام] عَنْ حَرِيزٍ عَمَّنْ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ وَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیهما السلام قَالا: إِذَا حَلَفَ الرَّجُلُ أَلَّا يَرْكَبَ أَوْ نَذَرَ أَلَّا يَرْكَبَ فَإِذَا بَلَغَ مَجْهُودَهُ رَكِبَ قَالَ وَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَحْمِلُ الْمُشَاةَ عَلَی بُدْنِهِ (۷).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السـلام: از امام صادق و امام باقر علیهما السـلام سؤال شد: زمانی که شخصی قسم یاد کند که سواره به حـج نرود یا این که نـذر کند که سوار برمرکب به حج نرود، زمانی که خسته شد، سوار شود؟ فرمودند: رسول خدا کسانی را که با پای پیاده به حج می رفتند، بر مرکب خویش سوار می کرد. - . فقه الرضا علیه السلام : ۶۰ -

**[ترجمه]

«۲۳»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنْ رَجُلٍ عَلَيْهِ الْمَشْيُ إِلَی بَيْتِ اللَّهِ فَلَمْ يَسْتَطِعْ قَالَ فَلْيَحُجَّ رَاكِباً.

(۸)

۱- ۱. فقه الرضا ص ۵۹ و کان الرمز فی جمیعها(ین) و هو من سهو القلم فیما نظر اذ الأحادیث بعینها فی فقه الرضا.

۲- ۲. فقه الرضا ص ۵۹ و کان الرمز فی جمیعها(ین) و هو من سهو القلم فیما نظر اذ الأحادیث بعینها فی فقه الرضا.

۳- ۳. فقه الرضا ص ۵۹ و کان الرمز فی جمیعها(ین) و هو من سهو القلم فیما نظر اذ الأحادیث بعینها فی فقه الرضا.

۴- ۴. فقه الرضا ص ۵۹ و کان الرمز فی جمیعها(ین) و هو من سهو القلم فیما نظر اذ الأحادیث بعینها فی فقه الرضا.

۵- ۵. فقه الرضا ص ۵۹ و کان الرمز فی جمیعها(ین) و هو من سهو القلم فیما نظر اذ الأحادیث بعینها فی فقه الرضا.

۶- ۶. المصدر نفسه ص ۶۰ و هذه الثلاثه کالاحادیث السابقه فی رمزها.

۷- ۷. المصدر نفسه ص ۶۰ و هذه الثلاثه کالاحادیث السابقه فی رمزها.

۸- ۸. المصدر نفسه ص ۶۰ و هذه الثلاثه کالاحادیث السابقه فی رمزها.

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: محمد بن مسلم گوید: از امام باقر علیه السلام درباره شخصی سؤال کردم که باید پیاده به خانه خدا رود، اما نمی تواند. امام فرمود: سواره به حج رود. -. فقه الرضا علیه السلام : ۶۰ -

**[ترجمه]

باب ۱۳ أحکام الاستطاعه و شرائطها

أقول

قد مضى بعض أخباره فی باب وجوب الحج و فضله.

**[ترجمه]قد مضى بعض أخباره فی باب وجوب الحج و فضله.

**[ترجمه]

الآیات

البقره: وَ تَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَیْرَ الزّادِ التَّقْوى (۱)

آل عمران: مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلًا(۲).

**[ترجمه]وَ تَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَیْرَ الزّادِ التَّقْوى -. بقره / ۱۹۷ -

{برای خود توشه برگیرید که بهترین توشه پرهیزگاری است.}

- مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلا -. آل عمران / ۹۷ -

{بر کسی که بتواند به سوی آن را ه یابد.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ل، [الخصال] فِی خَبَرِ الْأَعْمَشِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: حَجُّ الْبَیْتِ وَاجِبٌ لِمَنِ اسْتَطَاعَ إِلَیْهِ سَبِیلًا وَ هُوَ الزَّادُ وَ الرَّاحِلَهُ مَعَ صِحَّهِ الْبَدَنِ وَ أَنْ یَکُونَ لِلْإِنْسَانِ مَا یُخَلِّفُهُ عَلَى عِیَالِهِ وَ مَا یَرْجِعُ إِلَیْهِ مِنْ بَعْدِ حَجِّهِ (۳).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: حج خانه خدا بر کسی که استطاعت و توان داشته باشد واجب است. منظور

از استطاعت همان توشه و مرکب (وسیله سفر) و سلامتی است و این که انسان بایـد چیزی داشـته باشد که پس از حج برای خانواده خویش به جا گزارد و همچنین پس از بازگشت از حج نیز چیزی داشته باشد. - . الخصال ۲: ۳۹۴ -

**[ترجمه]

«۲»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام]: فِیمَا کَتَبَ الرِّضَا علیه السلام لِلْمَأْمُونِ حَجُّ الْبَیْتِ فَرِیضَهٌ عَلَی مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلًا وَ السَّبِیلُ الزَّادُ وَ الرَّاحِلَهُ مَعَ الصِّحَّهِ(۴).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: در نامه ای که امام رضا علیه السلام به مامون نوشته است آمده است: حج خانه خدا بر کسی که استطاعت داشته باشد واجب است. و منظور از استطاعت، توشه راه و وسیله سفر همراه با تندرستی است. - . عیون أخبار الرضا ع ۲: ۱۲۴ -

**[ترجمه]

«۳»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ خَالِدِ بْنِ جَرِیرٍ عَنْ أَبِی الرَّبِیعِ قَالَ: سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَیْهِ الصَّلَاهُ وَ السَّلَامُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلًا قَالَ فَمَا تَقُولُ النَّاسُ قَالَ فَقِیلَ لَهُ الزَّادُ وَ الرَّاحِلَهُ قَالَ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام سُئِلَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام عَنْ هَذَا فَقَالَ هَلَکَ النَّاسُ إِذاً لَئِنْ کَانَ لَهُ زَادٌ وَ رَاحِلَهٌ قَدْرَ مَا یَقُوتُ وَ یَسْتَغْنِی بِهِ عَنِ النَّاسِ یَنْطَلِقُ إِلَیْهِ فَیَسْلُبُهُمْ إِیَّاهُ لَقَدْ هَلَکُوا إِذاً فَقِیلَ لَهُ فَمَا السَّبِیلُ قَالَ فَقَالَ السَّعَهُ فِی الْمَالِ إِذَا کَانَ یَحُجُّ بِبَعْضٍ وَ یُبْقِی بَعْضاً یَقُوتُ بِهِ عِیَالَهُ أَ لَیْسَ قَدْ فَرَضَ اللَّهُ الزَّکَاهَ فَلَمْ یَجْعَلْهَا إِلَّا عَلَی مَنْ یَمْلِکُ

۱- ۱. سوره البقره، الآیه: ۱۹۷.

۲- ۲. سوره آل عمران، الآیه: ۹۷.

۳- ۳. الخصال ج ۲ ص ۳۹۴ و کان الرمز(ن) یعنی عیون الأخبار و هو من سهو القلم.

۴- ۴. عیون أخبار الرضا ج ۲ ص ۱۲۴.

مِائَتَیْ دِرْهَمٍ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: از امام صادق علیه السلام درباره این گفته خداوند که فرمود: «وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلاً» - . آل عمران / ۹۷ -

{حج خانه خدا بر کسی که استطاعت داشته باشد واجب است.}سؤال کردند. امام فرمود:مردم چه می گویند؟ راوی گوید به امام گفته شد: توشه راه همراه با وسیله سفر. امام علیه السلام فرمود: از امام باقر علیه السلام در این باره سؤال کردند. فرمود: مردم هلاک می‌شوند. اگر برای آنان توشه و وسیله سفر به اندازه سیرکردن شکم باشد که با آن غذای خود را تامین کنند و از دیگر مردم بی نیاز باشند، به سوی حج می‌شتابند، پس توشه را از آنان غارت می کنند، بنابراین هلاک می‌شوند. به امام گفتند: منظور از سبیل چیست؟ امام فرمود: داشتن دارایی تا حدی که وقتی به حج رود، قدری را خرج کند و قدری را جهت قوت خانواده خویش باقی گذارد. آیا خداوند دادن زکات را واجب نکرد و پرداخت آن را تنها بر کسی که دویست درهم داشته باشد واجب نمود؟ - . علل الشرائع: ۴۵۳ -

**[ترجمه]

«۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی الرَّبِیعِ: مِثْلَهُ (۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: این حدیث را نقل کرده است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۹۲ -

**[ترجمه]

«۵»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ طَرِیفٍ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام أَنَّ عَلِیّاً علیه السلام کَانَ یَقُولُ: لَا بَأْسَ أَنْ تَحُجَّ الْمَرْأَةُ الصَّرُورَةُ مَعَ قَوْمٍ صَالِحِینَ إِذَا لَمْ یَکُنْ لَهَا مَحْرَمٌ وَ لَا زَوْجٌ (۳).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام علی علیه السلام می فرمود: ایرادی ندارد که زنی مجرد همراه با قومی صالح و پرهیزکار به حج رود، در صورتی که محرم و همسری نداشته باشد.

**[ترجمه]

«۶»

ید، [التوحید] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِیدِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِی جَمِیلَةَ عَنْ مُحَمَّدٍ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه

السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ مَاتَ وَ تَرَكَ مِائَهَ أَلْفِ دِرْهَمٍ وَ لَمْ يَحُجَّ حَتَّى مَاتَ هَلْ كَانَ يَسْتَطِيعُ الْحَجَّ قَالَ نَعَمْ إِنَّمَا اسْتَغْنَى عَنْهُ بِمَالِهِ وَ صِحَّتِهِ (۴).

**[ترجمه]توحید صدوق: محمد حلبی نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره مردی سؤال کردم که از دنیا رفته و صد هزار درهم از خود به جا گذاشته، در حالی که حج نکرده از دنیا رفته است، آیا می توانسته حج گزارد؟ امام فرمود: آری همانا با مال و سلامتی خویش مستطیع بوده است. - . توحید صدوق: ۳۵۶ -

**[ترجمه]

«۷»

يد، [التوحيد] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَدِيدٍ وَ ابْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ رَجُلٌ عُرِضَ عَلَيْهِ الْحَجُّ فَاسْتَحْيَا أَ هُوَ مِمَّنْ يَسْتَطِيعُ الْحَجَّ قَالَ نَعَمْ (۵).

**[ترجمه]توحید صدوق: ابو بصیر نقل کرده است که به امام باقر علیه السلام گفتم: به مردی سفر حج عرضه شد اما شرم کرد، آیا وی کسی است که مستطیع است؟ امام فرمود: آری. - . توحید صدوق: ۳۵۶ -

**[ترجمه]

«۸»

يد، [التوحيد] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ الْحِمْيَرِيِّ وَ سَعْدٍ جَمِيعاً عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا قَالَ هَذَا لِمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مَالٌ وَ لَهُ صِحَّهٌ(۶).

**[ترجمه]توحید صدوق: از امام صادق علیه السلام درباره این گفته خداوند عزوجل که فرمود: «وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلا» - . آل عمران / ۹۷ -

{برای خدا حج آن خانه بر عهده مردم است، البته برای کسی که بتواند به سوی او راه یابد.} سؤال کردند. امام فرمود: این آیه برای کسی است که دارای مال و تندرستی باشد. - . توحید صدوق: ۳۵۶ -

**[ترجمه]

«۹»

يد، [التوحيد] أَبِي وَ ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ وَ الْحِمْيَرِيِّ مَعاً عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا قَالَ هَذَا لِمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مَالٌ وَ لَهُ

صِحَّةٌ(۷).

ص: ۱۰۸

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۵۳.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۹۲ و الآیه فی سوره آل عمران: ۹۷.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۵۲.

۴- ۴. توحید الصدوق ص ۳۵۶ طبع ایران سنه ۱۳۲۱.

۵- ۵. توحید الصدوق ص ۳۵۶ طبع ایران سنه ۱۳۲۱.

۶- ۶. توحید الصدوق ص ۳۵۶ طبع ایران سنه ۱۳۲۱.

۷- ۷. المصدر السابق ص ۳۵۹ و الجواب فیه قال یکون له ما یحج به؟ قلت فمن عرض علیه الحجّ فاستحیی؟ قال: هو ممن یستطیع الحجّ.

**[ترجمه]توحید صدوق: محبوب بن علاء نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند که فرمود: {برای خدا حج آن خانه بر عهده مردم است، البته برای کسی که بتواند به سوی او راه یابد.} سؤال کردم. امام فرمود: این درباره کسی است که از مال و سلامتی برخوردار باشد.

**[ترجمه]

«۱۰»

یر، [التوحید] أَبِی وَ ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ وَ الْحِمْيَرِيِّ مَعاً عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا قَالَ يَكُونُ لَهُ مَا يَحُجُّ بِهِ قُلْتُ فَمَنْ عُرِضَ عَلَيْهِ الْحَجُّ فَاسْتَحْيَا قَالَ هُوَ مِمَّنْ يَسْتَطِيعُ (۱).

**[ترجمه]توحید صدوق: راوی گوید از امام صادق علیه السلام درباره این گفته خداوند که فرمود: «وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا» - . آل عمران / ۹۷ -

{برای خدا حج آن خانه بر عهده مردم است، البته برای کسی که بتواند به سوی او راه یابد.} سؤال کردم. امام فرمود: منظور این است که تا آن اندازه مال و دارایی داشته باشد که بتواند به وسیله آن به حج رود. به امام گفتم: برای کسی که حج به اوعرضه شود اما شرم کند چه؟ امام فرمود: او از زمره کسانی است که مستطیع است. - . توحید صدوق: ۳۵۶ -

**[ترجمه]

«۱۱»

یر، [التوحید] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِيدِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدٍ الْبَرْقِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: مَنْ عُرِضَ عَلَيْهِ الْحَجُّ وَ لَوْ عَلَى حِمَارٍ أَجْدَعَ مَقْطُوعِ الذَّنَبِ فَأَبَى فَهُوَ مِمَّنْ يَسْتَطِيعُ الْحَجَ (۲).

**[ترجمه]توحید صدوق: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که به او سفر حج عرضه شود، هر چند سوار بر دراز گوشی دم بریده یا ناقص العضو باشد و از رفتن به حج ابا کند، او در زمره کسانی است که مستطیع است. - . توحید صدوق: ۳۶۰ -

**[ترجمه]

«۱۲»

یر، [التوحید] أَبِی عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا مَا يَعْنِي بِذَلِكَ قَالَ مَنْ كَانَ صَحِيحاً فِي بَدَنِهِ مُخَلًّى سَرْبُهُ لَهُ زَادٌ وَ رَاحِلَةٌ(۳).

**[ترجمه]توحید صدوق: از امام صادق علیه السلام درباره این گفته خداوند که فرمود: «وَ لِلّهِ عَلَی النّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا» - . آل عمران / ۹۷ -

{برای خدا حج آن خانه بر عهده مردم است، البته برای کسی که بتواند به سوی او راه یابد.} سؤال کردند که منظور چیست؟ امام فرمود: کسی که از لحاظ جسمی سالم است، راه حج امنیت لازم را دارد، توشه راه و مرکب برایش فراهم است. - . توحید صدوق: ۳۶۰ -

**[ترجمه]

«۱۳»

سن، [المحاسن] عَلِيُّ بْنُ الْحَكَمِ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام رَجُلٌ كَانَ لَهُ مَالٌ فَذَهَبَ ثُمَّ عُرِضَ عَلَيْهِ الْحَجُّ فَاسْتَحْيَا فَقَالَ مَنْ عُرِضَ عَلَيْهِ الْحَجُّ فَاسْتَحْيَا وَ لَوْ عَلَى حِمَارٍ أَجْدَعَ مَقْطُوعِ الذَّنَبِ فَهُوَ مِمَّنْ يَسْتَطِيعُ الْحَجَ (۴).

**[ترجمه]المحاسن: ابوبصیر نقل کرده است که به امام صادق علیه السلام گفتم: شخصی دارای مال و اموال بود، پس مالش از بین رفت؛ سپس حج به او عرضه شد اما شرم کرد که به حج رود. حکمش چیست؟ امام در جواب فرمود: کسی که سفر حج به او عرضه شود، پس از قبول آن شرم کند - هر چند سفر با درازگوشی دم بریده و ناقص العضو باشد - از زمره کسانی است که مستطیع است. - . المحاسن: ۲۹۶ -

**[ترجمه]

«۱۴»

سن، [المحاسن] أَبِي عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْخَثْعَمِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحِيمِ الْقَصِيرِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلَهُ حَفْصٌ الْأَعْوَرُ وَ أَنَا أَسْمَعُ جَعَلَنِيَ اللَّهُ فِدَاكَ مَا تَقُولُ فِي قَوْلِ اللَّهِ وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا قَالَ ذَلِكَ الْقُوَّةُ فِي الْمَالِ وَ الْيَسَارُ قَالَ فَإِنْ كَانُوا مُوسِرِينَ فَهُمْ مِمَّنْ يَسْتَطِيعُ إِلَيْهِ السَّبِيلَ قَالَ نَعَمْ فَقَالَ لَهُ ابْنُ سَيَابَةَ بَلَغَنَا عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام

۱- ۱. توحید الصدوق ص ۳۶۰ و کان الرمز فی الاولین(سن) للمحاسن و هو کاضرابه ممّا مر و یأتی.

۲- ۲. توحید الصدوق ص ۳۶۰ و کان الرمز فی الاولین(سن) للمحاسن و هو کاضرابه ممّا مر و یأتی.

۳- ۳. توحید الصدوق ص ۳۶۰ و کان الرمز فی الاولین(سن) للمحاسن و هو کاضرابه ممّا مر و یأتی.

۴- ۴. المحاسن ص ۲۹۶.

أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ يُكْتَبُ وَفْدُ الْحَاجِّ فَقَطَعَ كَلَامَهُ فَقَالَ كَانَ أَبِي يَقُولُ يُكْتَبُونَ فِي اللَّيْلَهِ الَّتِي قَالَ اللَّهُ فِيها يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ قَالَ فَإِنْ لَمْ يُكْتَبْ فِي تِلْكَ اللَّيْلَهِ يَسْتَطِيعُ الْحَجَّ قَالَ لَا مَعَاذَ اللَّهِ فَتَكَلَّمَ حَفْصٌ فَقَالَ لَسْتُ مِنْ خُصُومَتِكُمْ فِي شَيْ ءٍ هَكَذَا الْأَمْرُ(۱).

**[ترجمه]المحاسن: عبدالرحیم قصیرنقل کرده است که حفص الاعور از امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند که فرمود: «وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا» - . آل عمران / ۹۷ -

{برای خـدا حج آن خانه بر عهده مردم است، البته برای کسـی که بتواند به سوی او راه یابد.} سؤال کرد - در حالی که من به سخنـان آنـان گوش می کردم - امـام فرمود: منظور داشـتن مـال و دارایی و گشایش است. وی خطاب به امام گفت: اگر افراد ثروتمند باشـند، مسـتطیع هستند؟ امام فرمود: آری. ابن سیابه گفت: از امام باقر به ما رسیده است که ایشان می فرمود: در گروه حج گزاران نوشـته می‌شوند. اما امام صادق سخن ابن سیابه را قطع کرد و فرمود: پدرم می فرمود: حج گزاران نوشته می‌شوند، در شبی که خداوند فرمود: «فِيها يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ» - . دخان / ۴ - {در

آن شب هر گونه کاری به نحوی اسـتوار فیصله می یابد}. قصیر به امام گفت: اگر در آن شب نوشته نشود، مستطیع است؟ امام فرمود: خیر معاذ الله. سپس حفص سـخن بر زبان راند و گفت: در هیچ چیز خصم شما نیستم. حقیقت این است. - . المحاسن: ۲۹۵ -

**[ترجمه]

«۱۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْحَسَنِيِّ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا قَالَ هَذَا لِمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مَالٌ وَ صِحَّهٌ فَإِنْ سَوَّفَهُ لِلتِّجَارَهِ فَلَا يَسَعُهُ ذَلِكَ وَ إِنْ مَاتَ عَلَى ذَلِكَ فَقَدْ تَرَكَ شَرِيعَهً مِنْ شَرَائِعِ الْإِسْلَامِ إِذَا تَرَكَ الْحَجَّ وَ هُوَ يَجِدُ مَا يَحُجُّ بِهِ وَ إِنْ دَعَاهُ أَحَدٌ إِلَى أَنْ يَحْمِلَهُ فَاسْتَحْيَا فَلَا يَفْعَلُ فَإِنَّهُ لَا يَسَعُهُ إِلَّا أَنْ يَخْرُجَ وَ لَوْ عَلَى حِمَارٍ أَجْدَعَ أَبْتَرَ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ وَ مَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعالَمِينَ قَالَ وَ مَنْ تَرَكَ قُلْتُ كَفَرَ قَالَ وَ لِمَ لَا يَكْفُرُ وَ قَدْ تَرَكَ شَرِيعَهً مِنْ شَرَائِعِ الْإِسْلَامِ يَقُولُ اللَّهُ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلا رَفَثَ وَ لا فُسُوقَ وَ لا جِدالَ فِي الْحَجِ وَ الْفَرِيضَهُ التَّلْبِيَهُ وَ الْإِشْعَارُ وَ التَّقْلِيدُ فَأَيَّ ذَلِكَ فَعَلَ فَقَدْ فَرَضَ الْحَجَّ وَ لَا فَرْضَ إِلَّا فِي هَذِهِ الشُّهُورِ الَّتِي قَالَ اللَّهُ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ (۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: از امـام صـادق علیه السـلام دربـاره این گفته خداونـد که فرمود: «وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا» - . آل عمران / ۹۷ - {برای

خـدا حج آن خانه بر عهده مردم است، البته برای کسـی که بتواند به سوی او راه یابد.} سؤال کردند. امام در پاسخ فرمود: این در مورد کسـی است که از دارایی و سـلامتی برخوردار باشد، اگر آن مال را در راه تجارت به کار اندازد و امروز و فردا کند، پس توانایی حج کردن نیابد، اگر در این شـرایط از دنیا رود، یکی از شـرایع و واجبات اسـلام را ترک کرده است چرا که حج را ترک کرده، در حالی که دارایی لازم جهت سفر به حج را داشته است. اگر کسی وی را فرا بخواند که او را به حج ببرد، اما

شرم کنـد و این کار را انجام ندهـد، هیچ راهی ندارد مگر این به راه افتد، هر چند سوار بر درازگوشـی ناقص العضو باشد. این همان گفته خداوند سبحان است که فرمود: «وَ مَنْ کَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِیٌّ عَنِ الْعالَمِینَ» - . آل عمران / ۹۷ -

{و هر کس که کفر بورزد، یقیناً خداونـد از جهانیان بی نیاز است.} معاویه بن عمار به امام گفت: اما کسـی که حـج را ترک کند چه؟ امام فرمود: کفر ورزیده است؛ ایشان فرمود: چرا کفر نورزد، در حالی که یکی از شـریعت های اسـلام را ترک کرده است! خداونـد سـبحان می فرمایـد: «الْحَجُّ أَشْـهُرٌ مَعْلُوماتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِیهِنَّ الْحَجَّ فَلا رَفَثَ وَ لا فُسُوقَ وَ لا جِدالَ فِی الْحَج» - . بقره / ۱۹۷ - {حج

در ماههای معینی است. پس هر کس در این ماهها حـج را بر خود واجب گردانـد، بدانـد که در اثنای حـج همبستری و گناه و جـدال روا نیست.} و واجبـات حـج، لبیک، اشـعار، و تقلیـد است. پس هریک از این ها را انجام دهـد، حـج را بر خود واجب نموده است. البته تنهـا در این ماههـای خـاص است که حـج واجب شـده است، چنـان که باری تعالی فرمود:{حـج در ماههای معینی است}. - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۹۰ -

**[ترجمه]

«۱۶»

شی، [تفسـیر العیاشـی] عَـنْ عَبْـدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَـیَابَهَ عَنْ أَبِی عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلًا قَالَ مَنْ کَانَ صَحِیحاً فِی بَدَنِهِ مُخَلًّی سَرْبُهُ لَهُ زَادٌ وَ رَاحِلَهٌ فَهُوَ مُسْتَطِیعٌ لِلْحَجِ (۳).

**[ترجمه]تفسیر العیاشـی: از امـام صـادق علیه السـلام دربـاره این سـخن خداونـد که فرمود: «وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلًا» - . آل عمران / ۹۷ - {برای

خـدا حـج آن خانه بر عهـده مردم است، البته برای کسـی که بتوانـد به سوی او راه یابد.} سؤال کردند که منظور کیست؟ امام فرمود: کسـی که از لحـاظ جسـمی سـالم است و راه حـج امنیت لازم را دارد، توشه راه و مرکب برایش فراهم است،از کسانی است که مستطیع است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۹۲ -

**[ترجمه]

«۱۷»

شی، [تفسـیر العیاشـی] فِی حَدِیثِ الْکِنَانِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنْ کَانَ یَقْدِرُ أَنْ یَمْشِیَ بَعْضاً وَ یَرْکَبَ بَعْضاً فَلْیَفْعَلْ وَ مَنْ کَفَرَ قَالَ تَرَکَ (۴).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام فرمود: اگر می‌تواند مقداری از راه را پیاده رود و مقداری را سواره، پس این کار را انجام دهد.{و هر کس کفر ورزد.} امام فرمود: یعنی ترک کند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۹۲ -

**[ترجمه]

«۱۸»

شی، [تفسیر العیاشی] أَبُو أُسَامَهَ زَیْدٌ الشَّحَّامُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ وَ لِلَّهِ

۱- ۱. نفس المصدر ص ۲۹۵.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۹۰.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۹۲.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۹۲.

عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلًا قَالَ سَأَلْتُهُ مَا السَّبِیلُ قَالَ یَکُونُ لَهُ مَا یَحُجُّ بِهِ قُلْتُ أَ رَأَیْتَ إِنْ عُرِضَ عَلَیْهِ مَالٌ یَحُجُّ بِهِ فَاسْتَحْیَا مِنْ ذَلِکَ قَالَ هُوَ مِمَّنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلًا قَالَ وَ إِنْ کَانَ یُطِیقُ الْمَشْیَ بَعْضاً وَ الرُّکُوبَ بَعْضاً فَلْیَفْعَلْ قُلْتُ أَ رَأَیْتَ قَوْلَ اللَّهِ وَ مَنْ کَفَرَ أَ هُوَ فِی الْحَجِّ قَالَ نَعَمْ قَالَ هُوَ کُفْرُ النِّعَمِ وَ قَالَ مَنْ تَرَکَ فِی خَبَرٍ آخَرَ(۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: زید شحام نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند که فرمود: «وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلًا» - . آل عمران / ۹۷ - {برای

خدا حج آن خانه بر عهده مردم است، البته برای کسی که بتواند به سوی او راه یابد.}پرسیدم که منظور از راه چیست؟ امام فرمود: این که برای وی تا اندازه ای مال باشد که بتواند با آن به حج رود. به امام گفتم: اگر به او مقداری مال عرضه شود که با آن به حج رود اما شرم کند چه؟ امام فرمود: او از کسانی است که مستطیع است. امام فرمود: اگر می تواند که مقداری از راه را پیاده به حج رود و مقداری را سواره، پس این کار را انجام دهد. به امام گفتم: آیا این سخن خداوند که فرمود:{و هر کس کفر ورزد}آیا درباره حج است؟ امام فرمود: آری، این کفر نعمت هاست. و در خبر دیگر آمده: کسی که ترک کند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۹۳ -

**[ترجمه]

«۱۹»

شی، [تفسیر العیاشی] أَبُو بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ قَوْلُ اللَّهِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلًا قَالَ یخرج [تَخْرُجُ] إِذَا لَمْ یَکُنْ عِنْدَکَ تَمْشِی قَالَ قُلْتُ لَا یَقْدِرُ عَلَی ذَلِکَ قَالَ یَمْشِی وَ یَرْکَبُ أَحْیَاناً قُلْتُ لَا یَقْدِرُ عَلَی ذَلِکَ قَالَ یَخْدُمُ قَوْماً وَ یَخْرُجُ مَعَهُمْ (۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: ابوبصیر نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند سبحان که فرمود: «مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلا» {البته برای کسی که بتواند به سوی او راه یابد.}پرسیدم. امام فرمود: جهت رفتن به حج به راه افتد. اگر مرکبی ندارد پیاده به حج می رود. به امام گفتم: قادر نیست پیاده به حج رود. امام فرمود: پیاده رود و برخی از راه را سواره به حج رود. به امام گفتم: نمی تواند. امام فرمود: به قومی خدمت کند و همراه آنان به راه افتد. - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۹۳ -

**[ترجمه]

«۲۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْحَجَّاجِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِهِ وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلًا قَالَ الصِّحَّةُ فِی بَدَنِهِ وَ الْقُدْرَةُ فِی مَالِهِ.

وَ فِی رِوَایَةِ حَفْصٍ الْأَعْوَرِ عَنْهُ علیه السلام قَالَ: الْقُوَّةُ فِی الْبَدَنِ وَ الْیَسَارُ فِی الْمَالِ (۳).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: عبدالرحمن بن حجاج نقل کرده است که از امام صادق درباره این گفته خداوند که فرمود: «وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلًا» - . آل عمران / ۹۷ - {برای

خدا حج آن خانه بر عهده مردم است، البته برای کسی که بتواند به سوی او راه یابد.}سؤال کردم. امام در پاسخ فرمود: سلامتی جسم و داشتن اموال و دارایی. و بنا بر روایت حفص الاعور از امام، منظور داشتن توان جسمی و گشایش در مال است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۹۳ با قدری تفاوت -

**[ترجمه]

«۲۱»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام] ابْنُ أَبِی عُمَیْرٍ وَ فَضَالَهُ عَنْ جَمِیلٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی إِبْرَاهِیمَ قَالَ: قُلْتُ رَجُلٌ کَانَتْ عَلَیْهِ حَجَّهُ الْإِسْلَامِ فَأَرَادَ أَنْ یَحُجَّ فَقِیلَ لَهُ تَزَوَّجْ ثُمَّ حُجَّ فَقَالَ إِنْ تَزَوَّجْتُ قَبْلَ أَنْ أَحُجَّ فَغُلَامِی حُرٌّ فَتَزَوَّجَ قَبْلَ أَنْ یَحُجَّ فَقَالَ أُعْتِقَ غُلَامُهُ فَقُلْتُ لَمْ یُرِدْ بِعِتْقِهِ وَجْهَ اللَّهِ فَقَالَ إِنَّهُ نَذْرٌ فِی طَاعَهِ اللَّهِ وَ الْحَجُّ أَحَقُّ مِنَ التَّزْوِیجِ وَ أَوْجَبُ عَلَیْهِ مِنَ التَّزْوِیجِ قُلْتُ فَإِنَّ الْحَجَّ تَطَوُّعٌ لَیْسَ بِحَجَّهِ الْإِسْلَامِ قَالَ وَ إِنْ کَانَ تَطَوُّعاً فَهِیَ طَاعَهٌ لِلَّهِ قَدْ أُعْتِقَ غُلَامُهُ (۴).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: اسحاق بن عمار از موسی بن جعفر علیه السلام پرسید: بر عهده شخصی بود که به حج واجب رود، اما زمانی که خواست به حج رود به وی گفتند: ابتدا ازدواج کن و سپس به حج برو. گفت: اگر قبل از این که به حج روم ازدواج کنم، برده من آزاد است. پس قبل از این که حج گزارد، ازدواج کرد. فرمود: برده او آزاد است. گفتم: در آزادی غلام خود، قصدش قربه الی الله نبوده است. فرمود: وی نذر طاعت و بندگی خدا را کرده است و حج گزاردن شایسته تر و واجب‌تر از ازدواج است. گفتم: یعنی حج او مستحبی است و نه واجب؟ گفت: اگر حج مستحب هم باشد به نوعی طاعت و بندگی خداست. پس برده اش آزاد است. - . فقه الرضا علیه السلام: ۵۹ -

**[ترجمه]

«۲۲»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام] صَفْوَانُ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَا طَاعَهَ لِلزَّوْجِ فِی حَجَّهِ الْإِسْلَامِ وَ یَحُجُّ الرَّجُلُ مِنَ الزَّکَاهِ إِذَا کَانَتْ حَجَّهَ الْإِسْلَامِ. (۵)

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۱۹۳ و الأخیر بتفاوت یسیر.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۱۹۳ و الأخیر بتفاوت یسیر.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۱۹۳ و الأخیر بتفاوت یسیر.

۴- ۴. فقه الرضا ص ۵۹ و كان الرمز(ين) و هو من سهو القلم.

۵- ۵. فقه الرضا ص ۷۲ و كان الرمز(ين) و هو من سهو القلم.

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: امام صادق علیه السلام فرمود: در حج واجب هیچ گونه فرمانبری از زوج نیست و اگر حج واجب باشد، شخص با مال زکات، حج می گزارد. - . فقه الرضا علیه السلام: ۷۲ -

**[ترجمه]

باب ۱۴ شرائط صحه الحج

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] عَنْهُمَا عَنْ حَنَانٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ نَصْرَانِیٍّ أَسْلَمَ وَ حَضَرَ أَیَّامَ الْحَجِّ وَ لَمْ یَکُنِ اخْتَتَنَ أَ یَحُجُّ قَبْلَ أَنْ یَخْتَتِنَ قَالَ لَا یَبْدَأُ بِالسُّنَّهِ.

**[ترجمه]قرب الإسناد: حنان گوید: از امام صادق علیه السلام درباره فردی مسیحی پرسیدم که اسلام آورد و روزهای حج فرا رسید، اما ختنه نکرده است. آیا قبل از این که ختنه کند می تواند به حج رود؟ امام فرمود: خیر، از سنت آغاز کند. - . قرب الاسناد: ۴۷ -

**[ترجمه]

أقول

و أوردنا بعض أخبار هذا الباب فی باب حج المملوك و الصبی.

(۱)

**[ترجمه]برخی از این اخبار را در باب حج برده و کودک آورده‌ایم. - . قرب الاسناد: ۴۷ -

**[ترجمه]

باب ۱۵ ثواب بذل الحج

الأخبار

«۱»

ل، [الخصال](۲)

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ سَلَمَهَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِیٍّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الدَّیْلَمِیِّ مَوْلَی الرِّضَا علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ علیه السلام یَقُولُ: مَنْ حَجَّ بِثَلَاثَهٍ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ فَقَدِ اشْتَرَی نَفْسَهُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ بِالثَّمَنِ وَ لَمْ یَسْأَلْهُ مِنْ أَیْنَ کَسَبَ مَالَهُ مِنْ حَلَالٍ أَوْ حَرَامٍ.

قال الصدوق رحمه الله یعنی بذلک أنه لم یسأله عما وقع فی ماله من الشبهه و یرضی عنه خصماءه بالعوض.

(۳)

ص: ۱۱۲

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۴۷.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۷۴.

۳- ۳. عیون الأخبار ج ۱ ص ۲۵۷.

**[ترجمه]الخصال، عیون أخبار الرضا: امام رضا علیه السلام فرمود: هر کس سه نفر انسان مؤمن را به حج برد، خویشتن را با بهایی از خداوند متعال خریده است، و خداوند از او نخواهد پرسید که مالش را از حلال به دست آورده است یا از حرام. شیخ صدوق در تفسیر این حدیث گفته: منظور امام از این سخن این است که خداوند به خاطر وجود شک و شبهه در مال و دارایی وی از او بازخواست نخواهد کرد و مدعیانش را با عوض دادن، راضی خواهد کرد. - . عیون الأخبار ۱: ۲۵۷، الخصال ۱: ۷۴ -

**[ترجمه]

باب ۱۶ وجوب الحج فی کل عام

الأخبار

«۱»

ع، [علل الشرائع] فِی عِلَلِ ابْنِ سِنَانٍ عَنِ الرِّضَا علیه السلام: عِلَّهُ فَرْضِ الْحَجِّ مَرَّهً وَاحِدَهً لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَضَعَ الْفَرَائِضَ عَلَی أَدْنَی الْقَوْمِ قُوَّهً فَمِنْ تِلْکَ الْفَرَائِضِ الْحَجُّ الْمَفْرُوضُ وَاحِدٌ ثُمَّ رَغَّبَ أَهْلَ الْقُوَّهِ عَلَی قَدْرِ طَاقَتِهِمْ.

قال الصدوق رحمه الله جاء هذا الحدیث هکذا و الذی أعتمده و أفتی به أن الحج علی أهل الجده فی کل عام فریضه(۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام رضا علیه السلام فرمود: این که رفتن به حج تنها یک بار واجب شده بدین سبب است که خداوند واجبات خویش را بر اساس توان ضعیف‌ترین مردم وضع نموده است، که از آن واجبات، یک بار سفرحج است و سپس خداوند توانگران را به حج گزاردن به اندازه توانشان ترغیب و تشویق نموده است.

شیخ صدوق - رحمه الله - گوید: این حدیث اینگونه نقل شده است. و آنچه که من بدان اعتقاد دارم و به آن فتوا می دهم این است که انجام حج بر اهل جده در هر سال واجب است. - . علل الشرائع: ۴۰۵ -

**[ترجمه]

«۲»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ أَبِی جَرِیرٍ الْقُمِّیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الْحَجُّ فَرْضٌ عَلَی أَهْلِ الْجِدَهِ فِی کُلِّ عَامٍ (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: حج گزاردن بر اهالی جده در هر سال واجب است. - . علل الشرائع: ۴۰۵ -

**[ترجمه]

«۳»

ع، [علل الشرائع] أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ السِّنْدِيِّ بْنِ رَبِيعٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَسَدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ شَيْخٍ مِنْ أَصْحَابِنَا قَالَ: الْحَجُّ وَاجِبٌ عَلَى مَنْ وَجَدَ السَّبِيلَ إِلَيْهِ فِي كُلِّ عَامٍ (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: از یکی از اصحاب ما نقل شده است که فرمود: حج در هر سال بر کسی که بتواند به سوی آن راه یابد واجب است. - . علل الشرائع: ۴۰۵ -

**[ترجمه]

«۴»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحُسَيْنِ الْمِيثَمِيِّ رَفَعَهُ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِيمَا أَنْزَلَ وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ فِي كُلِّ عَامٍ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا. (۴)

ص: ۱۱۳

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۰۵.

۲- ۲. علل الشرائع ص ۴۰۵.

۳- ۳. علل الشرائع ص ۴۰۵.

۴- ۴. علل الشرائع ص ۴۰۵.

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند در کتابی که نازل کرد فرمود: «وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ» فِی کُلِّ عَامٍ «مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلاً» {برای خدا حج آن خانه بر عهده مردم است، البته برای کسی که بتواند به سوی او راه یابد}. - . علل الشّرائع: ۴۰۵ -

**[ترجمه]

باب ۱۷ حج الصبی و المملوک

الأخبار

أقول

قد مضی بعض أخباره فی باب وجوب الحج و فضله.

**[ترجمه]برخی از اخبار آن پیشتر در باب وجوب حج و فضیلت آن گذشت.

**[ترجمه]

«۱»

ب، [قرب الإسناد] عَلِیٌّ عَنْ أَخِیهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْمَمْلُوکِ الْمُوسِرِ أَذِنَ لَهُ مَوْلَاهُ فِی الْحَجِّ هَلْ عَلَیْهِ أَنْ یَذْبَحَ وَ هَلْ لَهُ أَجْرٌ قَالَ نَعَمْ فَإِنْ أُعْتِقَ أَعَادَ الْحَجَ (۱).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر از برادرش علیه السلام نقل کرده است که از وی درباره برده متمولی سؤال کردم که مولایش به وی اذن رفتن به سفر حج داده، آیا قربانی کردن بر وی واجب است و این کار دارای اجر و پاداش می باشد؟ ایشان فرمود: آری، اگر آزاد شود، دوباره به حج رود. - . قرب الاسناد: ۱۰۴ -

**[ترجمه]

«۲»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ تَجْرِیدِ الصِّبْیَانِ فِی الْإِحْرَامِ مِنْ أَیْنَ هُوَ قَالَ کَانَ أَبِی یُجَرِّدُهُمْ مِنْ فَخٍ (۲).

**[ترجمه]از وی درباره برهنه کردن کودکان برای احرام سؤال کردم که از کجاست؟ ایشان فرمود: پدرم کودکان را از فخ برهنه می کرد. - . قرب الاسناد: ۱۰۵ -

**[ترجمه]

«۳»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الصِّبْیَانِ هَلْ عَلَیْهِمْ إِحْرَامٌ وَ هَلْ یَتَّقُونَ مَا یَتَّقِی الرِّجَالُ قَالَ یُحْرِمُونَ وَ یُنْهَوْنَ عَنِ الشَّیْ ءِ یَصْنَعُونَهُ مِمَّا لَا یَصْلُحُ لِلْمُحْرِمِ أَنْ یَصْنَعَهُ وَ لَیْسَ عَلَیْهِمْ فِیهِ شَیْ ءٌ(۳).

**[ترجمه]گفت: از امام درباره احرام کودکان سؤال کردم و این که آیا آنان باید همچون مردان از انجام برخی کارها خودداری کنند؟ ایشان فرمود: محرم می‌شوند و از انجام اموری نهی می‌شوند که محرم حق انجام آن ها را ندارد و چیزی بر عهده آنان در این باره نیست. - . قرب الاسناد: ۱۰۵ -

**[ترجمه]

«۴»

ب، [قرب الإسناد] أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ یُونُسَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَی علیه السلام قُلْتُ تَکُونُ مَعِی الْجَوَارِی وَ أَنَا بِمَکَّهَ فَآمُرُهُنَّ أَنْ یَعْقِدْنَ بِالْحَجِّ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ فَأَخْرُجُ بِهِنَّ فَیَشْهَدْنَ الْمَنَاسِکَ أَوْ أُخَلِّفُهُنَّ بِمَکَّهَ قَالَ فَقَالَ لِی إِنْ خَرَجْتَ بِهِنَّ فَهُوَ أَفْضَلُ وَ إِنْ خَلَّفْتَهُنَّ عِنْدَ ثِقَهٍ فَلَا بَأْسَ فَلَیْسَ عَلَی الْمَمْلُوکِ حَجٌّ وَ لَا عُمْرَهٌ حَتَّی یُعْتَقَ (۴).

**[ترجمه]قرب الإسناد: فضل بن یونس گوید: از امام موسی بن جعفر علیه السلام سؤال کردم: کنیزکانم همراه من هستند، در حالی که من در مکه هستم، آیا به آنان فرمان دهم که در روز ترویه به حج روند، و آنان را همراه برم تا مناسک و اعمال حج را شاهد باشند یا این که به آنان اجازه دهم که در مکه بمانند؟ امام به من فرمود: اگر آنان را همراهت ببری بهتر است و اگر آنان را در مکه نزد شخص مطمئنی بگذاری، ایرادی ندارد؛ بر مملوك و برده تا زمانی که آزاد نشده اند، حج و عمره واجب نیست. - . قرب الاسناد:۱۳۰ -

**[ترجمه]

«۵»

سن، [المحاسن] ابْنُ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی رَجُلٍ أَعْتَقَ عَبْدَهُ عَشِیَّهَ عَرَفَهَ قَالَ یُجْزِی عَنِ الْعَبْدِ حَجَّهُ الْإِسْلَامِ وَ یُکْتَبُ لِلسَّیِّدِ أَجْرُ ثَوَابِ الْعِتْقِ وَ ثَوَابِ الْحَجِ (۵).

**[ترجمه]المحاسن: از امام صادق علیه السلام درباره مردی که برده خویش را در شب عرفه آزاد کرده است سؤال شد. امام فرمود: حج برده از حج واجب او کفایت می کند و برای صاحبش پاداش آزاد کردن بنده و ثواب حج نوشته خواهد شد. - . المحاسن: ۶۶ -

**[ترجمه]

«۶»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ علیهما السلام قَالَ قَالَ

ص: ۱۱۴

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۱۰۴.

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۱۰۵.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۱۰۵.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۱۳۰.

۵- ۵. المحاسن ص ۶۶.

رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَوْ أَنَّ غُلَاماً حَجَّ عَشَرَةَ حِجَجٍ ثُمَّ احْتَلَمَ کَانَتْ عَلَيْهِ فَرِيضَةُ الْإِسْلَامِ إِذَا اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا.

(۱)

**[ترجمه]نوادر راوندی: امام موسی بن جعفر علیه السلام به نقل از رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: اگر پسر بچه ای ده بار حج گزارد و سپس به سن بلوغ رسد، وجوب حج در صورتی که مستطیع شود بر عهده وی می باشد. - . نوادر راوندی : ۵۲ -

**[ترجمه]

باب ۱۸ حج النائب أو المتبرع عن الغیر و حکم من مات و لم یحج أو أوصی بالحج

الأخبار

«۱»

ج، [الإحتجاج]: کَتَبَ الْحِمْيَرِيُّ إِلَى النَّاحِيَهِ الْمُقَدَّسَهِ يَسْأَلُ عَنْ رَجُلٍ اشْتَرَى هَدْياً لِرَجُلٍ غَائِبٍ عَنْهُ وَ سَأَلَهُ أَنْ يَنْحَرَ عَنْهُ هَدْياً بِمِنًى فَلَمَّا أَرَادَ نَحْرَ الْهَدْيِ نَسِيَ اسْمَ الرَّجُلِ وَ نَحَرَ الْهَدْيَ ثُمَّ ذَكَرَهُ بَعْدَ ذَلِكَ أَ يُجْزِي عَنِ الرَّجُلِ أَمْ لَا فَخَرَجَ الْجَوَابُ لَا بَأْسَ بِذَلِكَ وَ قَدْ أَجْزَأَ عَنْ صَاحِبِهِ (۲).

**[ترجمه]احتجاج: حمیری در نامه ای به ناحیه مقدسه در مورد شخصی سؤال کرد که حیوانی را جهت قربانی برای شخصی که در حج حضور نیافته خریده و آن شخص از وی خواسته که در منی آن را قربانی کند، اما زمانی که خواسته قربانی را ذبح کند، نام آن شخص را فراموش کرده و قربانی را ذبح کرده است و پس از ذبح نام آن شخص به یادش آمده، آیا تکلیف از او ساقط است یا خیر؟ جوابی که به این سؤال داده شد این بود که ایرادی ندارد و تکلیف از صاحبش ساقط است. - . الاحتجاج ۲: ۳۰۴ -

**[ترجمه]

«۲»

: وَ سَأَلَ عَنِ الرَّجُلِ يَحُجُّ عَنْ أَحَدٍ هَلْ يَحْتَاجُ أَنْ يَذْكُرَ الَّذِي حَجَّ عَنْهُ عِنْدَ عَقْدِ إِحْرَامِهِ أَمْ لَا وَ هَلْ يَجِبُ أَنْ يَذْبَحَ عَمَّنْ حَجَّ عَنْهُ وَ عَنْ نَفْسِهِ أَمْ يُجْزِيهِ هَدْيٌ وَاحِدٌ فَخَرَجَ الْجَوَابُ قَدْ يُجْزِيهِ هَدْيٌ وَاحِدٌ وَ إِنْ لَمْ يَفْعَلْ فَلَا بَأْسَ (۳).

**[ترجمه]درباره شخصی سؤال شد که به نیابت از شخص دیگری به حج رود، آیا زمان احرام بستن نیاز دارد که نام شخصی را که به نیابت از وی به سفر حج رفته ذکر کند یا خیر؟ و آیا واجب است که برای کسی که به نیابت از وی به حج رفته و برای خود قربانی کند؟ یا تنها یک قربانی برای وی کافی است؟ به این سؤال جواب دادند که یک قربانی کافی است و اگر

این کار را انجام ندهد، ایرادی ندارد. - . الاحتجاج ۲: ۳۰۵ -

**[ترجمه]

«۳»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ جَعَلَ ثُلُثَ حَجِّهِ لِمَيِّتٍ وَ ثُلُثَيْهَا لِحَيٍّ قَالَ لِلْمَيِّتِ فَأَمَّا لِلْحَيِّ فَلَا(۴).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر گوید: از برادرم موسی بن جعفر علیه السلام درباره شخصی سؤال کردم که یک سوم از حج خویش را برای مرده و دو سوم آن را برای شخص زنده ای قرار داده، آیا قبول است؟ فرمود: برای شخصی که از دنیا رفته آری اما برای فرد زنده خیر. - . قرب الاسناد: ۱۰۴ -

**[ترجمه]

«۴»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الضَّحِيَّهِ يُخْطِئُ الَّذِی يَذْبَحُهَا وَ يُسَمِّی غَيْرَ صَاحِبِهَا تُجْزِی صَاحِبَ الضَّحِيَّهِ قَالَ نَعَمْ إِنَّمَا هُوَ مَا نَوَی (۵).

ص: ۱۱۵

۱- ۱. نوادر الراوندیّ ص ۵۲ طبع النجف- الحیدریّه-

۲- ۲. الاحتجاج ج ۲ ص ۳۰۴.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۲ ص ۳۰۵.

۴- ۴. قرب الإسناد ص ۱۰۴.

۵- ۵. نفس المصدر ص ۱۰۵.

**[ترجمه]قرب الإسناد: همو گويد: از برادرم عليه السلام درباره قربانى پرسيدم كه ذبح كننده اشتباه كرده و نام غير صاحبش را ذكر مى‌كند، آيا در اين صورت تكليف از صاحب قربانى ساقط است؟ ايشان فرمود: آرى، آن چيزى كه وى نيت كرده صحيح است. - . قرب الاسناد: ۱۰۵ -

**[ترجمه]

«۵»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ رِئَابٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: فِي رَجُلٍ أَوْصَى أَنْ يُحَجَّ عَنْهُ حَجَّةَ الْإِسْلَامِ فَلَمْ يَبْلُغْ جَمِيعُ مَا تَرَكَ إِلَّا خَمْسِينَ دِرْهَماً قَالَ يُحَجُّ عَنْهُ مِنْ بَعْضِ الْأَوْقَاتِ الَّتِي وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مِنْ قُرْبٍ (۱).

**[ترجمه]قرب الإسناد: از امام صادق عليه السلام درباره شخصى كه وصيت مى كند از جانب وى به حج واجب روند، در حالى كه از تمام دارايى وى تنها پنجاه درهم باقى مانده است سؤال شد. امام در پاسخ فرمود: به نيابت از وى از ميقات هاى نزديكى كه رسول خدا تعيين كرده است، حج انجام دهند. - . قرب الاسناد: ۷۷ -

**[ترجمه]

«۶»

ضا، [فقه الرضا عليه السلام]: إِنْ أَوْصَى بِحَجٍّ وَ كَانَ صَرُورَةً حُجَّ عَنْهُ مِنْ جَمِيعِ مَالِهِ وَ إِنْ كَانَ قَدْ حَجَّ فَمِنَ الثُّلُثِ فَإِنْ لَمْ يَبْلُغْ مَالُهُ مَا يُحَجُّ عَنْهُ مِنْ بَلَدِهِ حُجَّ عَنْهُ مِنْ حَيْثُ يَتَهَيَّأُ وَ إِنْ أَوْصَى بِثُلُثِ مَالِهِ فِي حَجٍّ وَ عِتْقٍ وَ صَدَقَةٍ تَمْضِي وَصِيَّتُهُ فَإِنْ لَمْ يَبْلُغْ ثُلُثُ مَالِهِ مَا يُحَجُّ عَنْهُ وَ يُعْتَقُ وَ يُتَصَدَّقُ مِنْهُ بُدِئَ بِالْحَجِّ فَإِنَّهُ فَرِيضَةٌ وَ مَا يَبْقَى جُعِلَ فِي عِتْقٍ أَوْ صَدَقَةٍ إِنْ شَاءَ اللَّهُ (۲).

**[ترجمه]فقه الرضا عليه السلام: اگر فردى وصيت كند كه از جانب وى به حج روند و حج نگزارده باشد، از تمام دارايى اش به نيابت از اوحج گزارند. اگر به سفر حج رفته باشد از يک سوم دارايى اش، و در صورتى كه دارايى وى تا اندازه‌اى نباشد كه به نيابت از وى از شهر او به حج روند، از هر جايى كه فراهم مى‌شود، به نيابت از وى حج گزارند. اگر شخص وصيت كند كه يک سوم دارايى اش را در راه حج و آزاد كردن برده و دادن صدقه خرج كنند، وصيت او را انجام مى شود. اما اگر يک سوم دارايى اش به اندازه اى نباشد كه با آن به حج روند و برده اى را آزاد كنند و صدقه دهند، از حج آغاز كند، چرا كه آن واجب مى باشد و مابقى را به خواست خدا جهت آزاد كردن برده يا صدقه قرار دهند. - . فقه الرضا عليه السلام : ۴۰ -

**[ترجمه]

«۷»

سر، [السرائر] الْبَزَنْطِيُّ عَنْ جَمِيلٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عِنْدَ الضَّرُورَةِ أَ يَحُجُّ الرَّجُلُ مِنَ الزَّكَاةِ قَالَ نَعَمْ (۳).

**[ترجمه]السرائر: جمیل گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: آیا در هنگام نیاز و ضرورت، شخص می تواند از زکات به حج رود؟ امام فرمود: آری. - . السرائر: ۴۰۸ -

**[ترجمه]

«۸»

سر، [السرائر] مِنْ کِتَابِ الْمَسَائِلِ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنِی عِدَّهٌ مِنْ أَصْحَابِنَا قَالُوا: قُلْنَا لِأَبِی الْحَسَنِ علیه السلام فِی السَّنَهِ الثَّانِیَهِ مِنْ مَوْتِ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام إِنَّ رَجُلًا مَاتَ فِی الطَّرِیقِ أَوْصَی بِحَجَّهٍ وَ مَا بَقِیَ فَهُوَ لَکَ فَاخْتَلَفَ أَصْحَابُنَا فَقَالَ بَعْضُهُمْ یُحَجُّ مِنَ الْوَقْتِ أَوْفَرُ لِلشَّیْ ءِ أَنْ یَبْقَی عَلَیْهِ وَ قَالَ بَعْضُهُمْ یُحَجُّ عَنْهُ مِنْ حَیْثُ مَاتَ قَالَ علیه السلام یُحَجُّ عَنْهُ مِنْ حَیْثُ مَاتَ (۴).

**[ترجمه]السرائر: تعدادی از اصحاب ما گفتند: دو سال بعد از فوت ابی جعفر به ابی الحسن علیه السلام - . ظاهرا منظور امام جواد و امام هادی علیهما السلام هستند. - گفتیم: مردی در راه سفر به حج از دنیا رفت. او وصیت کرد و گفت: برای من حج بگذار و هر چه باقی ماند، برای خودت باشد. اصحاب در این باره اختلاف نظر پیدا کردند؛ برخی از آنان گفتند: باید از میقاتی حج گزارده شود که چیز بیشتری برای او باقی بماند؛ اما برخی دیگر گفتند: از همان جایی که از دنیا رفته است باید حج را انجام دهند. امام فرمود: از همان مکانی که از دنیا رفته، باید به نیابت از وی حج گزارند. - . السرائر: ۴۸۵ -

**[ترجمه]

«۹»

ب، [قرب الإسناد]: امْرَأَهٌ أَوْصَتْ بِثُلُثِهَا یُتَصَدَّقُ بِهِ عَنْهَا وَ یُحَجُّ عَنْهَا وَ یُعْتَقُ بِهَا فَلَمْ یَسَعِ الْمَالُ ذَلِکَ فَسُئِلَ أَبُو حَنِیفَهَ وَ سُفْیَانُ الثَّوْرِیُّ فَقَالَ کُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا انْظُرْ إِلَی رَجُلٍ فَقُطِعَ بِهِ فَیَقْوَی وَ رَجُلٍ قَدْ سَعَی فِی فَکَاکِ رقبه [رَقَبَتِهِ] فَیَبْقَی عَلَیْهِ شَیْ ءٌ فَیُعْتَقُ وَ یُتَصَدَّقُ الْبَقِیَّهُ فَسَأَلَ مُعَاوِیَهُ بْنُ عَمَّارٍ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ ذَلِکَ فَقَالَ ابْدَأْ بِالْحَجِّ فَإِنَّ الْحَجَّ فَرِیضَهٌ وَ مَا بَقِیَ فَضَعْهُ فِی النَّوَافِلِ فَبَلَغَ ذَلِکَ أَبَا حَنِیفَهَ فَرَجَعَ عَنْ مَقَالِهِ (۵).

۱- ۱. نفس المصدر ص ۷۷.

۲- ۲. فقه الرضا ص ۴۰.

۳- ۳. السرائر ص ۴۰۸.

۴- ۴. السرائر ص ۴۸۵.

۵- ۵. الحدیث فی الکافی ج ۷ ص ۱۹، و الفقیه ج ۴ ص ۱۵۶، و التهذیب ج ۹ ص ۲۲۱ و الاستبصار ج ۴ ص ۱۳۵ بتفاوت یسیر.

**[ترجمه]قرب الإسناد: زنی وصیت کرد که یک سوم دارایی خویش را برای صدقه و رفتن به حج به نیابت از وی و آزاد کردن برده‌ای قرار دهند، اما دارایی وی برای انجام این امور کافی نبود. در این باره از ابو حنیفه و سفیان ثوری سؤال کردند. هر یک از آن دو گفتند:به مردی مراجعه کن که توشه‌اش در راه حج تمام شده و او را کمک کنو به شخصی که تلاش کرده تا بتواند برده ای را آزاد کند ولی چیزی کم دارد تا بتواند آزاد کند و مابقی را صدقه بده. معاویه بن عمار در این باره از امام صادق سؤال کرد. امام در پاسخ فرمود: از سفر حج آغاز کن، چرا که رفتن به حج واجب است و هر آنچه را که باقی ماند در راه مستحبات قرار ده. این گفته امام به ابو حنیفه رسید و وی از سخن خویش باز گشت. - . کافی: ۷: ۱۹، فقیه: ۴: ۱۵۶، تهذیب: ۹: ۲۲۱، استبصار:۴: ۱۳۵ -

**[ترجمه]

«۱۰»

نی، [الغیبه للنعمانی] الْقَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ حَازِمٍ مِنْ كِتَابِهِ عَنْ عِيسَى بْنِ هِشَامٍ عَنِ ابْنِ جَبَلَةَ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ جَنَاحٍ عَنْ حَازِمِ بْنِ حَبِيبٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقُلْتُ لَهُ أَصْلَحَكَ اللَّهُ إِنَّ أبوای [أَبَوَيَ] هَلَكَا وَ لَمْ يَحُجَّا وَ إِنَّ اللَّهَ قَدْ رَزَقَ وَ أَحْسَنَ فَمَا تَرَى فِي الْحَجِّ عَنْهُمَا فَقَالَ افْعَلْ فَإِنَّهُ يَبْرُدُ لَهُمَا(۱).

**[ترجمه]غیبه النعمانی: حازم بن حبیب نقل کرده است که نزد امام صادق علیه السلام رفتم و به ایشان گفتم: خداوند شما را حفظ کند، والدین من هر دو از دنیا رفته اند و حج نگزارده‌اند. خداوند سبحان رزق و روزی داده و نیکی کرده است. نظر شما درباره حج گزاردن به نیابت از آن دو چیست؟ امام فرمود: این کار را انجام ده، چرا که این امر به آنان آرامش می بخشد. - . غیبه النعمانی: ۹۰ -

**[ترجمه]

«۱۱»

نی، [الغیبه للنعمانی] عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ رِيَاحٍ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ الْحِمْيَرِيِّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَيُّوبَ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ السَّابِقِ عَنْ حَازِمِ بْنِ حَبِيبٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ أَبِي هَلَكَ وَ هُوَ رَجُلٌ أَعْجَمِيٌّ وَ قَدْ أَرَدْتُ أَنْ أَحُجَّ عَنْهُ وَ أَتَصَدَّقَ فَمَا تَرَى فِي ذَلِكَ فَقَالَ افْعَلْ فَإِنَّهُ يَصِلُ إِلَيْهِ (۲).

**[ترجمه]غیبه نعمانی: حازم بن حبیب نقل کرده است که به امام صادق علیه السلام گفتم: پدرم که فردی گنگ بود، حج نگزارده از دنیا رفت، و من خواستم که به نیابت از وی به حج روم و صدقه دهم. نظر شما در این باره چیست؟ امام فرمود: این کار را انجام ده، چرا که ثواب آن به وی خواهد رسید. - . غیبهالنعمانی: ۹۱ -

**[ترجمه]

«۱۲»

کش، [رجال الکشی] وَجَدْتُ بِخَطِّ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الشَّاذَانِیِّ فِی کِتَابِهِ سَمِعْتُ الْفَضْلَ بْنَ هَاشِمٍ الْهَرَوِیَّ یَقُولُ: ذُکِرَ لِی کَثْرَهُ مَا یَحُجُّ الْمَحْمُودِیُّ فَسَأَلْتُهُ عَنْ مَبْلَغِ حَجَّاتِهِ فَلَمْ یُخْبِرْنِی بِمَبْلَغِهَا وَ قَالَ رُزِقْتُ خَیْراً کَثِیراً وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ فَقُلْتُ لَهُ فَتَحُجُّ عَنْ نَفْسِکَ أَوْ عَنْ غَیْرِکَ فَقَالَ عَنْ غَیْرِی بَعْدَ حَجَّهِ الْإِسْلَامِ أَحُجُّ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ أَجْعَلُ مَا أَجَازَنِیَ اللَّهُ عَلَیْهِ لِأَوْلِیَائِهِ وَ أَهَبُ مِمَّا أُثَابُ عَلَی ذَلِکَ لِلْمُؤْمِنِینَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ قُلْتُ فَمَا تَقُولُ فِی حَجِّکَ فَقَالَ أَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّی أَهْلَلْتُ لِرَسُولِکَ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ جَعَلْتُ جَزَایَ مِنْکَ وَ مِنْهُ لِأَوْلِیَائِکَ الطَّاهِرِینَ وَ وَهَبْتُ ثَوَابِی عَنْهُمْ لِعِبَادِکَ الْمُؤْمِنِینَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ بِکِتَابِکَ وَ سُنَّهِ نَبِیِّکَ إِلَی آخِرِ الدُّعَاءِ(۳).

**[ترجمه]رجال الکشی: فضل بن هاشم هروی گوید: از فزونی تعداد دفعاتی که محمودی به سفر حج رفته، برای من گفته شد. پس از اوسؤال کردم که چند بار حج گزارده است؟ اما وی چیزی بر زبان نیاورد و گفت: الحمدلله به من رزق و روزی فراوانی داده شده. به وی گفتم: برای خود حج می گزاری یا این که به نیابت از دیگران به سفر حج می روی؟ گفت: به نیابت از دیگران. پس از انجام حج واجب، به نیابت از رسول خدا حج گزارده و آنچه که خداوند به من پاداش داده، برای اولیای وی قرار می دهم، و هر آن چه راثوابی از آن نصیب من شود، به مردان و زنان مؤمن می بخشم. به وی گفتم: در حج خویش چه می گویی؟ گفت می گویم: بار خدایا! من برای رسول تو احرام کردم و پاداش تو و رسولت را به اولیای پاکت می دهم و جزا و پاداش از جانب آنان را به مردان و زنان مؤمنی که به کتابت و سنت پیامبرت باور دارند می بخشم... و تا آخر دعا را خواند. - . رجال الکشی: ۴۳۰ -

**[ترجمه]

«۱۳»

وَجَدْتُ بِخَطِّ الشَّیْخِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْجُبَعِیِّ نَقْلًا مِنْ خَطِّ الشَّهِیدِ رَحْمَهُ اللَّهِ عَلَیْهِمَا قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: فِی الرَّجُلِ یَحُجُّ عَنْ آخَرَ لَهُ أَجْرُ وَ ثَوَابُ عَشْرِ حِجَجٍ وَ یُغْفَرُ لَهُ وَ لِأَبِیهِ وَ لِابْنِهِ وَ لِابْنَتِهِ وَ لِأَخِیهِ وَ لِعَمَّتِهِ وَ لِخَالِهِ وَ لِخَالَتِهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ کَرِیمٌ.

۱- ۱. غیبه النعمانیّ ص ۹۰ طبع ایران سنه ۱۳۱۸.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۹۱.

۳- ۳. رجال الکشّیّ ص ۴۳۰ طبع النجف.

**[ترجمه]شهید نقل کرده است که در کتاب شیخ محمد بن علی جبعی به خط وی دیدم که امام صادق علیه السلام خطاب به مردی که به نیابت از شخص دیگری حج گزارده فرمود: برای وی ثواب و پاداش ده حج و همچنین آمرزش گناهان وی، پدر، پسر، دختر، برادر، عمه، دایی، و خاله‌اش نوشته می شود و خداوند گشایشگر کریم است.

**[ترجمه]

«۱۴»

كِتَابُ زَيْدٍ النَّرْسِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَزْيَدٍ صَاحِبِ السَّابِرِيِّ قَالَ: أَوْصَى إِلَيَّ رَجُلٌ بِتَرِكَتِهِ وَ أَمَرَنِي أَنْ أُحُجَّ بِهَا عَنْهُ فَنَظَرْتُ ذَلِكَ فَإِذَا شَيْ ءٌ يَسِيرٌ لَا يَكُونُ لِلْحَجِّ سَأَلْتُ أَبَا حَنِيفَةَ وَ غَيْرَهُ فَقَالُوا تَصَدَّقْ بِهَا فَلَمَّا حَجَجْتُ لَقِيتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْحَسَنِ فِي الطَّوَافِ فَقُلْتُ لَهُ ذَلِكَ فَقَالَ لِي هَذَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ فِي الْحِجْرِ فَسَلْهُ قَالَ فَدَخَلْتُ الْحِجْرَ فَإِذَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام تَحْتَ الْمِيزَابِ مُقْبِلٌ بِوَجْهِهِ عَلَى الْبَيْتِ يَدْعُو ثُمَّ الْتَفَتَ فَرَآنِي فَقَالَ مَا حَاجَتُكَ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنِّي رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ مِنْ مَوَالِيكُمْ فَقَالَ دَعْ ذَا عَنْكَ حَاجَتَكَ قَالَ قُلْتُ رَجُلٌ مَاتَ وَ أَوْصَى بِتَرِكَتِهِ إِلَيَّ وَ أَمَرَنِي أَنْ أَحُجَّ بِهَا عَنْهُ وَ نَظَرْتُ فِي ذَلِكَ فَوَجَدْتُهُ يَسِيراً لَا يَكُونُ لِلْحَجِّ فَسَأَلْتُ مَنْ قِبَلَنَا فَقَالُوا لِي تَصَدَّقْ بِهِ فَقَالَ لِي مَا صَنَعْتَ فَقُلْتُ تَصَدَّقْتُ بِهِ قَالَ ضَمِنْتَ إِلَّا أَنْ لَا يَكُونَ يَبْلُغُ أَنْ يُحَجَّ بِهِ مِنْ مَكَّةَ وَ إِنْ كَانَ يَبْلُغُ أَنْ يُحَجَّ بِهِ مِنْ مَكَّةَ فَأَنْتَ ضَامِنٌ وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ يَبْلُغُ ذَلِكَ فَلَيْسَ عَلَيْكَ ضَمَانٌ (۱).

**[ترجمه]کتاب زید النرسی: علی بن مزید گفت: مردی ارث و دارایی خویش را به من سپرد و مرا مأمور کرد که به نیابت از وی به حج روم. اما زمانی که از مقدار دارایی وی آگاه شدم، دریافتم که جهت رفتن به حج کافی نیست. در این باره از ابوحنیفه و دیگران سؤال کردم. ایشان گفتند: آن را صدقه بده. زمانی که به حج رفتم، در طواف با عبدالله بن حسن دیدار کردم و در این باره با او سخن گفتم. وی به من گفت: این شخص که در حجر(اسماعیل) ایستاده است، امام صادق علیه السلام است، از ایشان در این باره سؤال کن. علی بن مزید گفت: داخل حجر شدم و امام صادق علیه السلام را زیر ناودان دیدم، در حالی که روی خویش را به سمت کعبه کرده بود و دعا می کرد. سپس نگاه خویش را باز گرداند و مرا دید و فرمود: حاجتت چیست؟ به امام گفتم: جانم به فدایتان! من از اهالی کوفه و از دوستداران شما هستم. امام فرمود: این سخن را رها کن، حاجتت را بگو؟ گفتم: مردی از دنیا رفت و ارث و دارایی خود را به من سپرد و وصیت کرد که از جانب وی حج گزارم، اما زمانی که در مقدار دارایی وی نیک اندیشیدم، دریافتم که آن برای رفتن به حج کافی نیست. پیش از این از کسی در این باره سؤال کردم، به من گفتند که صدقه دهم. امام گفت: چه کار کردی؟ گفتم: صدقه دادم. امام فرمود: ضامن هستی، مگر این که آن مال تا اندازه‌ای نباشد که بتوانی از مکه با آن حج گزاری؛ اما اگر مال به اندازه‌ای باشد که بتوانی از مکه با آن حج بگزاری، پس تو ضامنی، اما اگر دارایی وی تا آن حد نباشد، ضامن نیستی. - . اصل زید النرسی: ۴۸ -

**[ترجمه]

«۱۵»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّينَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: أَنَّ رَجُلًا أَتَاهُ فَقَالَ إِنَّ أَبِي شَيْخٌ كَبِيرٌ لَمْ يَحُجَّ فَأُجَهِّزُ رَجُلًا يَحُجُّ عَنْهُ قَالَ

نَعَمْ إِنَّ امْرَأَهً مِنْ خَثْعَم سَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنْ تَحُجَّ عَنْ أَبِیهَا لِأَنَّهُ شَیْخٌ کَبِیرٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله نَعَمْ فَافْعَلِی إِنَّهُ لَوْ کَانَ عَلَی أَبِیکِ دَیْنٌ فَقَضَیْتِهِ عَنْهُ أَجْزَأَهُ ذَلِکِ.

فالشیخ و العجوز إذا صارا إلی حال الزمانه یحج عنهما بنوهما من أموالهما کما ذکرنا فی کتاب الصوم أنهما إن لم یقدرا علی الصوم أفطرا و أطعما کل یوم مسکینا لأنهما فی حال من لا یرجی له أن یطیق ما لم یطقه و کذلک هما فی هذه الحال (٢).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: مردی نزد امام صادق علیه السلام آمد و گفت: پدرم مردی کهنسال است و حج نگزارده، آیا می تواند شخصی را جهت رفتن به حج آماده سازد تا به نیابت از وی به حج رود؟ امام فرمود: آری .

زنی از قبیله خثعم از رسول خدا پرسید که آیا می تواند از جانب پدرش به حج رود، زیرا پدرش مردی کهنسال است. رسول خدا فرمود: آری این کار را انجام ده. چرا که اگر دینی بر عهده پدرت باشد، تو آن را ادا کردی و کفایت می کند. اگر پیرمرد و پیرزنی زمین گیرشوند، فرزندانشان با استفاده از اموال و دارایی آنان، به نیابت از آنها حج گزارند. پیشتر در کتاب الصوم ذکرکردیم که در صورتی که آن دو قادر به گرفتن روزه نباشند، افطار کنند و هر روز یک فرد مسکین و بیچاره را اطعام دهند. زیرا آن دو چون شخصی هستند که از وی امید نمی رود چیزی را انجام دهد که قبلانتوانسته انجام دهد و شرایط آن دو نیز در این حالت چنین است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۶ -

**[ترجمه]

«۱۶»

وَ رُوِّینَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: فِیمَنْ أَوْصَی أَنْ یُحَجَّ عَنْهُ بَعْدَ مَوْتِهِ حَجَّهَ الْإِسْلَام إِنْ وَقَّتَ ذَلِکَ مِنْ ثُلُثِهِ أُخْرِجَ مِنْ ثُلُثِهِ وَ إِنْ لَمْ یُوَقِّتْهُ أُخْرِجَ مِنْ رَأْسِ الْمَالِ فَإِنْ أَوْصَی أَنْ یُحَجَّ عَنْهُ وَ کَانَ قَدْ حَجَّ حَجَّهَ الْإِسْلَامِ فَذَلِکَ مِنْ ثُلُثِهِ وَ یُخْرَجُ عَنْهُ رَجُلٌ یَحُجُّ عَنْهُ وَ یُعْطَی أُجْرَتَهُ وَ مَا فَضَلَ مِنَ النَّفَقَهِ فَهُوَ

١- ١. أصل زید النرسی ص ۴۸ من الأصول السته عشر طبع طهران سنه ١٣٧١.

٢- ٢. دعائم الإسلام ج ١ ص ٣٣۶.

لِلَّذِی أَخْرِجَ وَ لَا بَأْسَ أَنْ یُخْرَجَ لِذَلِکَ مَنْ لَمْ یَحُجَّ عَنْ نَفْسِهِ فَإِنْ کَانَ قَدْ حَجَّ فَهُوَ أَفْضَلُ وَ لَا تَحُجُّ الْمَرْأَهُ عَنِ الرَّجُلِ إِلَّا أَنْ یَکُونَ لَا یُوجَدُ غَیْرُهَا أَوْ تَکُونَ أَفْضَلَ مَا وُجِدَ مِنَ الرِّجَالِ وَ أَقْوَمَهُمْ بِالْمَنَاسِکِ (۱).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام درباره شخصی که وصیت کرده بود پس از مرگش به نیابت از وی حج واجب گزارند فرمود: اگر هزینه حج را از ثلث اموالش تعیین کرده، باید از یک سوم آن هزینه کنند. اگر مبلغی تعیین نکرده باشد، از اصل مالش خرج کنند. در صورتی که وصیت کرده که به نیابت از وی حج گزارند اما خود حج واجب را انجام داده باشد، از ثلث دارایی وی خرج کنند و مردی به نیابت از وی به حج رود و اجر و پاداش او را بدهند، اما هر آنچه از نفقه باقی بماند، برای کسی است که کسی را برای حج فرستاده است. ایرادی ندارد که شخصی که خود تا کنون به حج نرفته، به نیابت از وی به حج رود، بلکه اگر به حج رفته باشد، برای او بهتر است. زن نمی تواند به نیابت از مرد به حج رود مگر این که غیر از آن زن شخص دیگری جهت انجام حج وجود نداشته باشد و یا این که آن زن از مردان جهت انجام عبادات و مناسک برتر و استوارتر باشد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۷ -

**[ترجمه]

«۱۷»

وَ عَنْهُ: أَنَّهُ أَحَجَّ رَجُلًا عَنْ بَعْضِ وُلْدِهِ فَشَرَطَ عَلَیْهِ جَمِیعَ مَا یَصْنَعُهُ ثُمَّ قَالَ إِنَّکَ إِنْ قَضَیْتَ مَا شَرَطْنَا عَلَیْکَ کَانَ لِمَنْ حَجَجْتَ عَنْهُ حَجَّهً وَ لَکَ بِمَا وَفَیْتَ مِنَ الشَّرْطِ عَلَیْکَ وَ أَتْعَبْتَ بَدَنَکَ أَجْراً(۲).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام: مردی را از طرف یکی از فرزندانش به حج فرستاده و پس همه آنچه را انجام می‌دهد را بر او شرط کرده و گفته است: اگر آنچه را شرط کردیم انجام بدهی، برای کسی که از طرف او حج گذاردی حجی است و برای تو به خاطر آنکه به شرط وفا کردی و بدنت را به زحمت انداختی پاداشی است.

**[ترجمه]

«۱۸»

وَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ حَجَّ عَنْ غَیْرِهِ بِأَجْرٍ فَلَهُ إِذَا قَضَی الْحَجَّ أَنْ یَتَطَوَّعَ لِنَفْسِهِ بِمَا شَاءَ مِنْ عُمْرَهٍ أَوْ طَوَافٍ (۳).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس که به نیابت از شخص دیگری به حج رود، بر عهده وی است که پس از انجام حج، هر چه قدر که بخواهد، برای خودش عمره و طواف انجام دهد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۷ -

**[ترجمه]

«۱۹»

وَ عَنْهُ صلى الله عليه و آله أَنَّهُ قَالَ: مَنْ حَجَّ عَنْ غَيْرِهِ فَلْيَقُلْ عِنْدَ إِحْرَامِهِ اللَّهُمَّ إِنِّی أَحُجُّ عَنْ فُلَانٍ فَتَقَبَّلْ مِنْهُ وَ أْجُرْنِی عَلَی قَضَائِی عَنْهُ.

(۴)

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام فرمود:کسی که به نیابت از دیگری حج می گزارد، به هنگام محرم شدن بگوید: «خدایا من به نیابت از فلانی حج می گزارم، پس از او بپذیر و مرا به خاطرانجام حج وی اجر و پاداش ده» - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۷ -

**[ترجمه]

باب ۱۹ آداب التهیؤ للحج و آداب الخروج

الأخبار

«۱»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَةِ، قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: إِذَا أَرَدْتُمُ الْحَجَّ فَتَقَدَّمُوا فِی شِرَاءِ الْحَوَائِجِ بِبَعْضِ مَا یُقَوِّیکُمْ عَلَی السَّفَرِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یَقُولُ وَ لَوْ أَرادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً(۵).

**[ترجمه]الخصال: امیر المؤمنین علیه السلام در حدیث اربعمائه فرمود: اگر خواستید به حج روید، در خرید برخی از لوازم مورد نیاز که شما را در سفر یاری کند، پیشی گیرید، چرا که باری تعالی فرموده است: « وَ لَوْ أَرادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّه » - . توبه / ۴۶ - ، {اگر

به راستی اراده بیرون رفتن داشتند، قطعا برای آن ساز و برگی تدارک می دیدند.} - . الخصال ۲: ۴۰۸ -

**[ترجمه]

«۲»

ل، [الخصال] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِیدِ مَعاً عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ وَ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ مَعاً عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ رَفَعَهُ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَا یُمَاكَسُ فِی أَرْبَعَهِ أَشْیَاءَ فِی الْأُضْحِیَّهِ وَ الْكَفَنِ وَ ثَمَنِ النَّسَمَهِ وَ الْكِرَاءِ إِلَی مَكَّهَ(۶).

**[ترجمه]الخصال: امام باقر علیه السلام فرمود: درباره چهار چیز چانه زنی نمی کنند: خرید قربانی، کفن، برده، و کرایه سفر مکه. - . الخصال ۱: ۴۰۸ -

**[ترجمه]

«۳»

ل، [الخصال]: فِيمَا أَوْصَى بِهِ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله عَلِيّاً علیه السلام مِثْلَهُ (۷).

ص: ۱۱۹

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۳۷.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۳۷.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۳۷.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۳۷.

۵- ۵. الخصال ج ۲ ص ۴۰۸.

۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۱۶۶.

۷- ۷. نفس المصدر ج ۱ ص ۱۶۶.

**[ترجمه]الخصال: در آنچه که پیامبر صلی الله علیه و آله علی علیه السلام را به انجام آن وصیت نمود، همچون حدیث فوق است. - . الخصال ۱: ۱۶۶ -

**[ترجمه]

«۴»

مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ وَ مِنْهَالٍ الْقَصَّابِ مَعاً عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام قَالَ: مَنْ أَصَابَ مَالًا مِنْ أَرْبَعٍ لَمْ یُقْبَلْ مِنْهُ فِی أَرْبَعٍ مَنْ أَصَابَ مَالًا مِنْ غُلُولٍ أَوْ رِبًا أَوْ خِیَانَهٍ أَوْ سَرِقَهٍ لَمْ یُقْبَلْ مِنْهُ فِی زَکَاهٍ وَ لَا فِی صَدَقَهٍ وَ لَا فِی حَجٍّ وَ لَا فِی عُمْرَهٍ وَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام لَا یَقْبَلُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ حَجّاً وَ لَا عُمْرَهً مِنْ مَالٍ حَرَامٍ (۱).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام باقر علیه السلام فرمود: کسی که مالی را از چهار طریق به دست آورد، در چهار جا از وی پذیرفته نخواهد شد: کسی که مالی را از راه اختلاس، ربا، خیانت و سرقت به دست آورد، در زکات، صدقه، حج و عمره از وی پذیرفته نخواهد شد؛ چنان که امام باقر علیه السلام فرمود: خداوند عز وجل سفر حج و عمره را از مالی که از راه حرام به دست آمده نمی پذیرد. - . امالی الصدوق: ۴۴۲ -

**[ترجمه]

«۵»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ وَ الْبَزَنْطِیِّ مَعاً عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَرْبَعٌ لَا یَجُزْنَ فِی أَرْبَعَهٍ الْخِیَانَهُ وَ الْغُلُولُ وَ السَّرِقَهُ وَ الرِّبَا لَا تَجُوزُ فِی الْحَجِّ وَ لَا فِی عُمْرَهٍ وَ لَا جِهَادٍ وَ لَا صَدَقَهٍ(۲).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: چهار چیز در چهار چیز دیگر پذیرفتنی نیست. خیانت، اختلاس، سرقت و ربا، در حج، عمره، جهاد و صدقه پذیرفتنی نیست. - . الخصال ۱: ۱۴۶ -

**[ترجمه]

«۶»

سن، [المحاسن] النَّوْفَلِیُّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ أَبِیهِ علیه السلام: أَنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله حَمَلَ جَهَازَهُ عَلَی رَاحِلَتِهِ قَالَ هَذِهِ حَجَّهٌ لَا رِئَاءَ فِیهَا وَ لَا سُمْعَهَ ثُمَّ قَالَ مَنْ تَجَهَّزَ وَ فِی جَهَازِهِ عَلَمٌ حَرَامٌ لَمْ یَقْبَلِ اللَّهُ مِنْهُ الْحَجَ (۳).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام از پدر خویش نقل کرده است که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله، زمانی که اسباب سفر خود را بر مرکبش قرار داد فرمود: این حجی است که در آن هیچ گونه ریا و شهرت طلبی نیست؛ سپس فرمود: هر کس آهنگ حج کند و در وسایل سفرش حتی یک عَلَم حرام باشد، خداوند حج وی را نخواهد پذیرفت. - . المحاسن: ۸۸ -

**[ترجمه]

«۷»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: إِذَا أَرَدْتَ الْخُرُوجَ إِلَی الْحَجِّ فَوَفِّرْ شَعْرَکَ شَهْرَ ذِی الْقَعْدَهِ وَ عَشَرَهً مِنْ شَهْرِ ذِی الْحِجَّهِ وَ اجْمَعْ أَهْلَکَ وَ صَلِّ رَکْعَتَیْنِ وَ مَجِّدِ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ صَلِّ عَلَی النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله وَ ارْفَعْ یَدَیْکَ إِلَی اللَّهِ وَ قُلِ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْتَوْدِعُکَ الْیَوْمَ دِینِی وَ نَفْسِی وَ مَالِی وَ أَهْلِی وَ وُلْدِی وَ جَمِیعَ جِیرَانِی وَ إِخْوَانِنَا الْمُؤْمِنِینَ وَ الشَّاهِدَ مِنَّا وَ الْغَائِبَ عَنَّا فَإِذَا خَرَجْتَ فَقُلْ بِحَوْلِ اللَّهِ وَ قُوَّتِهِ أَخْرُجُ فَإِذَا وَضَعْتَ رِجْلَکَ فِی الرِّکَابِ فَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ وَ فِی سَبِیلِ اللَّهِ وَ عَلَی مِلَّهِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَإِذَا اسْتَوَیْتَ عَلَی رَاحِلَتِکَ وَ اسْتَوَی بِکَ مَحْمِلُکَ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی هَدَانَا إِلَی الْإِسْلَامِ وَ مَنَّ عَلَیْنَا بِالْإِیمَانِ وَ عَلَّمَنَا الْقُرْآنَ وَ مَنَّ عَلَیْنَا بِمُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله سُبْحانَ الَّذِی سَخَّرَ لَنا هذا وَ ما کُنَّا لَهُ مُقْرِنِینَ وَ إِنَّا إِلی رَبِّنا لَمُنْقَلِبُونَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ- وَ عَلَیْکَ بِکَثْرَهِ الِاسْتِغْفَارِ وَ التَّسْبِیحِ وَ التَّهْلِیلِ وَ التَّکْبِیرِ وَ الصَّلَاهِ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ حُسْنِ الْخُلُقِ وَ حُسْنِ الصِّحَابَهِ لِمَنْ صَحِبَکَ وَ کَظْمِ الْغَیْظِ وَ قِلَّهِ الْکَلَامِ وَ إِیَّاکَ وَ الْمُمَارَاهَ.

(۴)

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۴۴۲.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۱۴۶.

۳- ۳. المحاسن ص ۸۸.

۴- ۴. فقه الرضا ص ۲۶.

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: هر گاه قصد سفر حج داشتی، در ماه ذی قعده و ده روز از ماه ذی حجه موهای سرت را بلند کن و خانواده ات را به گرد خود جمع کن و دو رکعت نماز بخوان و خداوند عز و جل را تمجید کن و بر رسول خدا صلوات بفرست و سپس دستانت را به سوی آسمان بالا بر و بگو:«خدایا من امروز دین، جان،دارایی، فرزندان، و تمامی همسایگان و برادران مؤمن خویش را از شاهدان گرفته تا غایبان به تو می سپارم». زمانی که خارج شدی بگو: «با کمک و نیروی الهی خارج می شوم». سپس زمانی که پاهایت را در رکاب قرار دادی بگو: «به نام خدا، به خدا و در راه خدا و بر آیین رسول خدا صلی الله علیه و آله» و چون بر مرکب نشستی و در آن جای گرفتی بگو: «ستایش از آن خدایی است که ما را به سوی اسلام هدایت کرد و با ایمان بر ما منت نهاد و قرآن را به ما آموخت و با فرستاده خویش محمد صلی الله علیه و آله بر

ما منت گذارد. منزه است خدا! منزه است آن که این وسیله را در اختیارمان قرار داد در حالی که ما توان آن را نداشتیم. ما به سوی پروردگار خویش باز می گردیم و ستایش از آن پرودگار جهانیان است». و بر تو باد کثرت استغفار و گفتن تسبیح و لا اله الا الله و تکبیر و فرستادن درود بر محمد و خاندان محمد صلی الله علیه و آله و خوش رفتاری و خوش رویی با کسی که با تو همراه است و فروبردن خشم و کمی سخن گفتن و بر تو باد دوری از نزاع و جر و بحث. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۶ -

**[ترجمه]

باب ۲۰ آداب سفر الحج فی المراکب و غیرها و فیه آداب السفر أیضا

الأخبار

«۱»

مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ رَکِبَ زَامِلَهً ثُمَّ وَقَعَ مِنْهَا فَمَاتَ دَخَلَ النَّارَ.

قال الصدوق رحمه الله معنی ذلک أن الناس کانوا یرکبون الزوامل فإذا أراد أحدهم النزول وقع من زاملته من غیر أن یتعلق بشی ء من الرحل فنهوا عن ذلک لئلا یسقط أحدهم متعمدا فیموت فیکون قاتل نفسه و یستوجب بذلک دخول النار و لیس هذا الحدیث بنهی عن رکوب الزوامل و إنما هو نهی عن الوقوع منها من غیر أن یتعلق بالرحل و الحدیث الذی روی أن من رکب زامله فلیوص فلیس ذلک أیضا بنهی عن رکوب الزامله إنما هو الأمر بالوصیه کما قیل من خرج فی حج أو جهاد فلیوص و لیس ذلک بنهی عن الحج و الجهاد و ما کان الناس یرکبون إلا الزوامل و إنما المحامل محدثه لم تعرف فیما مضی (۱).

**[ترجمه]معانی الاخبار: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس بر حیوانی سوار شود، سپس از آن بر زمین افتد و از دنیا رود، در آتش وارد می شود.

شیخ صدوق - رحمه الله - در تفسیر این حدیث گوید: عبارت فوق بدین معنی است که زمانی که مردم بر ستور و مرکب‌ها سوار می شدند، وقتی یکی از آنان می خواست از مرکبش فرود آید، به علت این که دستش را به رحل و زین نمی‌گرفت، از

مرکب می‌افتاد. از این رو مردم از این کار نهی شده اند تا مبادا یکی از آنان به طور عمد از مرکب بر زمین افتد و جان دهد و بدین طریق خود قاتل خویش گردد و مستوجب ورود به آتش شود. در واقع باید توجه داشت که این حدیث از سوار شدن بر مراکب نهی نمی کند، بلکه از افتادن بر روی زمین به علت دست نگرفتن به رحل و زین حیوان، نهی می کند. همچنین حدیثی که روایت شده، به این مضمون که هر کس سوار بر مرکب می گردد باید وصیت کند. این امر به معنای خودداری از سوار شدن بر مراکب نیست، بلکه منظور تنها امر به وصیت کردن می باشد، چنان که گفته اند: هر کس به قصد حج یا جهاد به راه افتد، باید وصیت کند و این امر به معنای نهی از جهاد و حج نیست. و مردم تنها بر ستوران بارکش سوار می شدند، و کجاوه ها جدید است و در دوره های گذشته شناخته شده نبود. - . معانی الأخبار: ۲۲۳ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضی الأخبار فی أبواب آداب الرکوب و آداب السفر.

**[ترجمه]اخبار آن در بابهای رکوب و آداب سفر بیان گردید.

**[ترجمه]

«۲»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ مُفَضَّلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ مَیْسُورٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: مَا یُعْبَأُ بِمَنْ یَؤُمُّ هَذَا الْبَیْتَ إِذَا لَمْ یَکُنْ فِیهِ ثَلَاثُ خِصَالٍ وَرَعٌ یَحْجُزُهُ عَنْ مَعَاصِی اللَّهِ وَ حِلْمٌ یَمْلِکُ بِهِ غَضَبَهُ وَ حُسْنُ الصِّحَابَهِ لِمَنْ صَحِبَهُ (۲).

۱- ۱. معانی الأخبار ص ۲۲۳.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۹۷.

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: برای کسی که قصد خانه خدا کند اما در وی این سه ویژگی موجود نباشد، اهمیت و اعتنایی نمی باشد: تقوا و پارسایی که وی را از گناهان باز دارد، صبر و شکیبایی که به واسطه آن خشم خویش را کنترل کند و خوش رفتاری با کسانی که با وی همراه و هم سفر هستند. - . الخصال: ۱: ۹۷ -

**[ترجمه]

«۳»

سن، [المحاسن] الْبَزَنْطِيُّ عَنْ صَفْوَانَ الْجَمَّالِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ مَعِی أَهْلِی وَ أَنَا أُرِیدُ الْحَجَّ أَشُدُّ نَفَقَتِی فِی حَقْوَیَّ قَالَ نَعَمْ إِنَّ أَبِی كَانَ یَقُولُ مِنْ قُوَّهِ الْمُسَافِرِ حِفْظُ نَفَقَتِهِ (۱).

**[ترجمه]المحاسن: صفوان جمال گوید: به امام صادق علیه السلام گفتم: خانواده‌ام همراه من هستند و می خواهم به حج روم. آیا نفقه ام را به کمرم ببندم؟ امام فرمود: آری. پدرم می فرمود: حفظ خرجی و هزینه سفر، نشانه توانایی مسافر می باشد. - . المحاسن: ۶۹ -

**[ترجمه]

«۴»

سن، [المحاسن] ابْنُ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ أَبِی یَعْفُورٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ نَفَقَهٍ أَحَبَّ إِلَی اللَّهِ مِنْ نَفَقَهٍ قَصْدٍ وَ یُبْغِضُ الْإِسْرَافَ إِلَّا فِی حَجَّهٍ أَوْ عُمْرَهٍ(۲).

**[ترجمه]المحاسن: ابویعفور نقل کرده است که امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ نفقه ای در نزد خداوند محبوب تر از نفقه رفتن به حج نیست، و در نظر او اسراف ناپسند است مگر برای حج یا عمره. - . المحاسن: ۳۵۹ -

**[ترجمه]

«۵»

سن، [المحاسن] ابْنُ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: حَجَّ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیهما السلام عَلَی رَاحِلَهٍ عَشَرَ حِجَجٍ مَا قَرَعَهَا بِسَوْطٍ وَ لَقَدْ بَرَكَتْ بِهِ سَنَهً مِنْ سَنَوَاتِهِ فَمَا قَرَعَهَا بِسَوْطٍ(۳).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: امام سجاد علیه السلام بر مرکب خویش ده بار به حج رفت و هیچ گاه آن را با تازیانه نزد. یک سال مرکبش زانو زد، اما هرگز با تازیانه آن را نزد و آزار نداد. - . المحاسن: ۳۶۱ -

**[ترجمه]

«۶»

سن، [المحاسن] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ عَنِ الْحَكَمِ بْنِ مِسْكِينٍ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ أَعْيَنَ قَالَ: سَمِعْتُ الْوَلِيدَ بْنَ صَبِيحٍ يَقُولُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ أَبَا حَنِيفَهَ رَأَى هِلَالَ ذِي الْحِجَّهِ بِالْقَادِسِيَّهِ وَ شَهِدَ مَعَنَا عَرَفَهَ فَقَالَ مَا لِهَذَا صَلَاهٌ مَا لِهَذَا صَلَاهٌ(۴).

**[ترجمه]المحاسن: ولید بن صبیح به امام صادق علیه السلام می گفت: ابو حنیفه هلال ماه ذی حجه را در قادسیه دید و با ما در عرفه حضور یافت. امام علیه السلام دو بار فرمود: نماز وی صحیح نیست. - . المحاسن: ۳۶۲. یعنی با این سرعت حرکت نمی توانسته نمازهایش را صحیح و کامل بجا آورد. -

**[ترجمه]

«۷»

سن، [المحاسن] فِي جَامِعِ الْبَزَنْطِيِّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْعَلَاءِ قَالَ: خَرَجْنَا إِلَى مَكَّهَ نَيِّفٌ وَ عِشْرُونَ رَجُلًا فَكُنْتُ أَذْبَحُ لَهُمْ فِي كُلِّ مَنْزِلٍ شَاهً فَلَمَّا دَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ لِي يَا حُسَيْنُ وَ تُذِلُّ الْمُؤْمِنِينَ فَقُلْتُ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ ذَلِكَ فَقَالَ بَلَغَنِي أَنَّكَ كُنْتَ تَذْبَحُ لَهُمْ فِي كُلِّ مَنْزِلٍ شَاهً فَقُلْتُ مَا أَرَدْتُ إِلَّا اللَّهَ فَقَالَ أَ مَا كُنْتَ تَرَى أَنَّ فِيهِمْ مَنْ يُحِبُّ أَنْ يَفْعَلَ فِعْلَكَ فَلَا يَبْلُغُ مَقْدُرَتُهُ ذَلِكَ فَتَقَاصَرُ إِلَيْهِ نَفْسُهُ فَقُلْتُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ لَا أَعُودُ(۵).

**[ترجمه]المحاسن: حسین بن ابو العلاء گفت: همراه با بیست و اندی از مردان به قصد مکه به راه افتادیم و در هر مکانی که فرود می آمدیم، برای آنان گوسفندی ذبح می کردم. زمانی که نزد امام صادق علیه السلام رفتم، ایشان خطاب به من فرمود: ای حسین، آیا مؤمنان را ذلیل می کنی؟ به امام گفتم: از این امر به خدا پناه می برم. امام فرمود: به من خبر رسیده که تو در هر منزلی گوسفندی برای آنان ذبح می‌کردی. پس گفتم: قصدی جز خدا نداشتم. فرمود: آیا نمی بینی که در میان آنان اشخاصی هستند که دوست دارند عمل تو را انجام دهند اما توان آن را ندارند، پس احساس حقارت می‌کنند. پس گفتم: از خداوندآمرزش می طلبم و دیگر به این کار باز نمی گردم. - . المحاسن: ۳۵۹ -

**[ترجمه]

«۸»

کش، [رجال الکشی] مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَتَى قَنْبَرٌ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام فَقَالَ هَذَا سَائِقُ الْحَجِّ قَدْ أَتَى وَ هُوَ فِي الرَّحْبَهِ فَقَالَ لَا قَرَّبَ اللَّهُ دَارَهُ هَذَا خَاسِرُ الْحَاجِ

۱- ۱. المحاسن ص ۶۹.

٢- ٢. المحاسن: ٣٥٩.

٣- ٣. نفس المصدر: ٣٦١.

٤- ٤. المصدر السابق: ٣٦٢.

٥- ٥. المصدر السابق: ٣٥٩.

يُتْعِبُ الْبَهِيمَهَ وَ يُنْفِرُ الْحَاجَّ اخْرُجْ إِلَيْهِ فَاطْرُدْهُ (١).

**[ترجمه]رجال الكشـی: امام صادق علیه السـلام فرمود: قنبر نزد امام علی علیه السلام آمد و گفت: این شخص حمله دار حج است که آمـده و اکنون جلو در خانه است. امام فرمود: خداونـد خانه اش را نزدیک نکنـد. او زیان‌زننـده به حاجیان می باشد، چهارپایان را خسته می کند و حج گزار را می‌رماند، به نزد او برو و طردش کن. - . رجال الکشی: ۲۷۰ -

**[ترجمه]

«۹»

کش، [رجال الکشی] مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ وَ عُثْمَانُ بْنُ حَامِدٍ مَعاً عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَزْدَادَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنِ الْمُزَخْرَفِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْمَانَ قَالَ: ذُكِرَ عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَبُو حَنِيفَهَ السَّائِقُ وَ أَنَّهُ يَسِيرُ فِی أَرْبَعَ عَشْرَهَ فَقَالَ لَا صَلَاهَ لَهُ (٢).

**[ترجمه]رجال الکشـی: نزد امام صادق علیه السـلام از ابوحنیفه که حمله دار حـج بود سـخن به میان آمـد که در طی مـدت چهارده شب به حج می رود. امام فرمود: او را نماز نیست. - . رجال الکشی: ۲۷۰ -

**[ترجمه]

«۱۰»

أَعْلَامُ الدِّينِ،: قَالَ الْبَاقِرُ علیه السـلام لِبَعْضِ شِـيعَتِهِ وَ قَدْ أَرَادَ سَفَراً فَقَالَ لَا تَسِيرَنَّ شِبْراً وَ أَنْتَ حَافٍ وَ لَا تَنْزِلَنَّ عَنْ دَابَّتِكَ لَيْلًا إِلَّا وَ رِجْلَاكَ فِی خُفٍّ وَ لَا تَبُولَنَّ فِی نَفَقٍ وَ لَا تَـذُوقَنَّ بَقْلَهً وَ لَا تَشَـمَّهَا حَتَّى تَعْلَمَ مَا هِیَ وَ لَا تَشْـرَبْ مِنْ سِـقَاءٍ حَتَّى تَعْلَمَ مَا فِيهِ وَ لَا تَسِيرَنَّ إِلَّا مَعَ مَنْ تَعْرِفُ وَ احْذَرْ مَنْ تَعْرِفُ.

**[ترجمه]اعلام الـدین: امام باقر علیه السـلام خطاب به برخی از پیروان و شـیعیان خویش که قصد سـفر داشـتند فرمود: هرگز وجبی با پای برهنه راه مرو، شب هنگام از مرکب خویش تنها در حالی فرود آی که پایت در کفش باشد. هرگز درشـکاف ها ادرار نکن. هرگز گیـاه و یـا سبزه ای را مچش و بو مکن، مگر این که بـدانی چیست. هرگز از مَشـکی آب ننوش مگر این که بدانی در آن چیست، و تنها با کسی که او را می شناسی همراه شو و از کسی که نمی شناسی برحذر باش .

**[ترجمه]

أقول

قد مضى فی أبواب السفر من كتاب الآداب و السنن كثير من الأخبار المناسبه لهذا فليراجع إليه.

**[ترجمه]قد مضى فی أبواب السفر من كتاب الآداب و السنن كثير من الأخبار المناسبه لهذا فليراجع إليه.

**[ترجمه]

باب ۲۱ جوامع آداب الحج

الآيات

البقره: لَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِها وَ لكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقى وَ أْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوابِها وَ اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (۳)

و قال تعالى: وَ ما تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللَّهُ وَ تَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوى (۴)

و قال تعالى: لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُناحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ (۵)

المائده: يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُحِلُّوا شَعائِرَ اللَّهِ وَ لَا الشَّهْرَ الْحَرامَ وَ لَا الْهَدْيَ

۱- ۱. رجال الكشّيّ: ۲۷۰ و في الأول(ينقر الصلاه) بدل(ينفر الحاجّ).

۲- ۲. رجال الكشّيّ: ۲۷۰ و في الأول(ينقر الصلاه) بدل(ينفر الحاجّ).

۳- ۳. سوره البقره، الآيه: ۱۸۹.

۴- ۴. سوره البقره، الآيه: ۱۹۷.

۵- ۵. سوره البقره، الآيه: ۱۹۸.

وَ لَا الْقَلائِدَ وَ لَا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَ رِضْواناً وَ إِذا حَلَلْتُمْ فَاصْطادُوا وَ لا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ أَنْ تَعْتَدُوا(۱)

الحج: ذلِكَ وَ مَنْ يُعَظِّمْ حُرُماتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَ أُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعامُ إِلَّا ما يُتْلى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثانِ وَ اجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ حُنَفاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ إلى قوله تعالى وَ مَنْ يُعَظِّمْ شَعائِرَ اللَّهِ فَإِنَّها مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ لَكُمْ فِيها مَنافِعُ إِلى أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّها إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ (۲).

-"=lt;meta info

لَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِها وَ لكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقى وَ أْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوابِها وَ اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُون - . بقره / ۱۸۹ -

{نیکی آن نیست که از پشت خانه ها درآیید، بل که نیکی آن است که کسی که تقوای خدا پیشه کند، و به خانه ها از در ورودی آن ها درآیید و از خداو بترسید، باشد که رستگار گردید.}

- وَ ما تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللَّهُ وَ تَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوى - . بقره / ۱۹۷ -

{و هر کار نیکی انجام می دهید، خدا آن را می داند، و برای خود توشه برگیرید که در حقیقت بهترین توشه پرهیزگاری است.}

- لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُناحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُم - . بقره / ۱۹۸ - {بر شما گناهی نیست که در سفر حج از فضل پروردگارتان روزی خویش را بجویید.}

- يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُحِلُّوا شَعائِرَ اللَّهِ وَ لَا الشَّهْرَ الْحَرامَ وَ لَا الْهَدْيَ وَ لَا الْقَلائِدَ وَ لَا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَ رِضْواناً وَ إِذا حَلَلْتُمْ فَاصْطادُوا وَ لا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ أَنْ تَعْتَدُوا - . مائده / ۲ -

{ای کسانی که ایمان آوردید، حرمت شعائر خدا، ماه حرام و قربانی بی نشان و قربانیهای گردنبند دار و راهیان بیت الحرام را که فضل و خشنودی پروردگار خود را می طلبند نگه دارید. و چون از احرام بیرون آمدید، می توانید شکار کنید و البته نباید کینه توزی گروهی که شما را از مسجد الحرام باز داشتند، شما را به تعدی وادارد.}

- ذلِكَ وَ مَنْ يُعَظِّمْ حُرُماتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَ أُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعامُ إِلَّا ما يُتْلى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثانِ وَ اجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ حُنَفاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ {إلى قوله تعالى} وَ مَنْ يُعَظِّمْ شَعائِرَ اللَّهِ فَإِنَّها مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ لَكُمْ فِيها مَنافِعُ إِلى أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّها إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيق - . حج / ۳۲- ۳۰ -

{این است آنچه مقرر شده و هر کس مقررات خدا را بزرگ دارد، آن برای او نزد پروردگارش بهتر است، و برای شما دامها حلال شده است مگر آنچه بر شما خوانده می شود. پس از پلیدی بتها دوری کنید و از گفتار باطل اجتناب ورزید در حالی که گروندگان خالص به خدا باشید،نه شریک گیرندگان برای او.}

تا سخن باری تعالی که فرمود:

{و هر کس شعائر خدا را بزرگ دارد، در حقیقت آن حاکی از پاکی دلهاست.برای شما در آن دامها تا مدتی معین سودهایی است، سپس جایگاه قربانی کردن آن ها در خانه کهن [کعبه] است.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

مص، [مصباح الشریعه] قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: إِذَا أَرَدْتَ الْحَجَّ فَجَرِّدْ قَلْبَکَ لِلَّهِ مِنْ قَبْلِ عَزْمِکَ مِنْ کُلِّ شَاغِلٍ وَ حِجَابِ کُلِّ حَاجِبٍ وَ فَوِّضْ أُمُورَکَ کُلَّهَا إِلَی خَالِقِکَ وَ تَوَکَّلْ عَلَیْهِ فِی جَمِیعِ مَا یَظْهَرُ مِنْ حَرَکَاتِکَ وَ سَکَنَاتِکَ وَ سَلِّمْ لِقَضَائِهِ وَ حُکْمِهِ وَ قَدَرِهِ وَ وَدِّعِ الدُّنْیَا وَ الرَّاحَهَ وَ الْخَلْقَ وَ اخْرُجْ مِنْ حُقُوقٍ تَلْزَمُکَ مِنْ جِهَهِ الْمَخْلُوقِینَ وَ لَا تَعْتَمِدْ عَلَی زَادِکَ وَ رَاحِلَتِکَ وَ أَصْحَابِکَ وَ قُوَّتِکَ وَ شَبَابِکَ وَ مَالِکَ مَخَافَهَ أَنْ یَصِیرَ ذَلِکَ عَدُوّاً وَ وَبَالًا قَالَ مَنِ ادَّعَی رِضَی اللَّهِ وَ اعْتَمَدَ عَلَی شَیْ ءٍ سِوَاهُ صَیَّرَهُ عَلَیْهِ عَدُوّاً وَ وَبَالًا لِیَعْلَمَ أَنَّهُ لَیْسَ لَهُ قُوَّهٌ وَ لَا حِیلَهٌ وَ لَا لِأَحَدٍ إِلَّا بِعِصْمَهِ اللَّهِ وَ تَوْفِیقِهِ وَ اسْتَعِدَّ اسْتِعْدَادَ مَنْ لَا یَرْجُو الرُّجُوعَ وَ أَحْسِنِ الصُّحْبَهَ وَ رَاعِ أَوْقَاتَ فَرَائِضِ اللَّهِ وَ سُنَنَ نَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله وَ مَا یَجِبُ عَلَیْکَ مِنَ الْأَدَبِ وَ الِاحْتِمَالِ وَ الصَّبْرِ وَ الشُّکْرِ وَ الشَّفَقَهِ وَ السَّخَاءِ وَ إِیثَارِ الزَّادِ عَلَی دَوَامِ الْأَوْقَاتِ ثُمَّ اغْسِلْ بِمَاءِ التَّوْبَهِ الْخَالِصَهِ ذُنُوبَکَ وَ الْبَسْ کِسْوَهَ الصِّدْقِ وَ الصَّفَاءِ وَ الْخُضُوعِ وَ الْخُشُوعِ وَ أَحْرِمْ عَنْ کُلِّ شَیْ ءٍ یَمْنَعُکَ مِنْ ذِکْرِ اللَّهِ وَ یَحْجُبُکَ عَنْ طَاعَتِهِ وَ لَبِّ بِمَعْنَی إِجَابَهٍ صَافِیَهٍ خَالِصَهٍ زَاکِیَهٍ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِی دَعْوَتِکَ مُتَمَسِّکاً بِالْعُرْوَهِ الْوُثْقَی وَ طُفْ بِقَلْبِکَ مَعَ الْمَلَائِکَهِ حَوْلَ الْعَرْشِ کَطَوَافِکَ مَعَ الْمُسْلِمِینَ بِنَفْسِکَ حَوْلَ الْبَیْتِ وَ هَرْوِلْ هَرَباً مِنْ هَوَاکَ وَ تَبَرِّیاً مِنْ جَمِیعِ حَوْلِکَ وَ قُوَّتِکَ وَ اخْرُجْ عَنْ غَفْلَتِکَ وَ زَلَّاتِکَ بِخُرُوجِکَ إِلَی مِنًی وَ لَا تَتَمَنَّ مَا لَا یَحِلُّ لَکَ وَ لَا تَسْتَحِقُّهُ وَ اعْتَرِفْ بِالْخَطَایَا بِعَرَفَاتٍ وَ جَدِّدْ عَهْدَکَ عِنْدَ اللَّهِ

ص: ۱۲۴

۱- ۱. سوره المائده، الآیه: ۲.

۲- ۲. سوره الحجّ، الآیه: ۳۰- ۳۲.

بِوَحْدَانِيَّتِهِ وَ تَقَرَّبْ إِلَى اللَّهِ وَ اتَّقِهِ بِمُزْدَلِفَهَ وَ اصْعَدْ بِرُوحِكَ إِلَى الْمَلَإِ الْأَعْلَى بِصُعُودِكَ إِلَى الْجَبَلِ وَ اذْبَحْ حَنْجَرَهَ الْهَوَى وَ الطَّمَعِ عِنْدَ الذَّبِيحَهِ وَ ارْمِ الشَّهَوَاتِ وَ الْخَسَاسَهَ وَ الدَّنَاءَهَ وَ الْأَفْعَالَ الذَّمِيمَهَ عِنْدَ رَمْيِ الْجَمَرَاتِ وَ احْلِقِ الْعُيُوبَ الظَّاهِرَهَ وَ الْبَاطِنَهَ بِحَلْقِ شَعْرِكَ وَ ادْخُلْ فِي أَمَانِ اللَّهِ وَ كَنَفِهِ وَ سَتْرِهِ وَ كِلَاءَتِهِ مِنْ مُتَابَعَهِ مُرَادِكَ بِدُخُولِكَ الْحَرَمَ وَ زُرِ الْبَيْتَ مُتَحَقِّقاً لِتَعْظِيمِ صَاحِبِهِ وَ مَعْرِفَهِ جَلَالِهِ وَ سُلْطَانِهِ وَ اسْتَلِمِ الْحَجَرَ رِضَاءً بِقِسْمَتِهِ وَ خُضُوعاً لِعِزَّتِهِ وَ وَدِّعْ مَا سِوَاهُ بِطَوَافِ الْوَدَاعِ وَ أَصْفِ رُوحَكَ وَ سِرَّكَ لِلِقَاءِ اللَّهِ يَوْمَ تَلْقَاهُ بِوُقُوفِكَ عَلَى الصَّفَا وَ كُنْ ذَا مُرُوَّهٍ مِنَ اللَّهِ نَقِيّاً أَوْصَافُكَ عِنْدَ الْمَرْوَهِ وَ اسْتَقِمْ عَلَى شَرْطِ حَجَّتِكَ وَ وَفَاءِ عَهْدِكَ الَّذِي عَاهَدْتَ بِهِ مَعَ رَبِّكَ وَ أَوْجَبْتَ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ.

وَ اعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمْ يَفْتَرِضِ الْحَجَّ وَ لَمْ يَخُصَّهُ مِنْ جَمِيعِ الطَّاعَاتِ بِالْإِضَافَهِ إِلَى نَفْسِهِ بِقَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَ لَا شَرَعَ نَبِيُّهُ صلى الله عليه و آله سُنَّهً فِي خِلَالِ الْمَنَاسِكِ عَلَى تَرْتِيبِ مَا شَرَعَهُ إِلَّا لِلِاسْتِعْدَادِ وَ الْإِشَارَهِ إِلَى الْمَوْتِ وَ الْقَبْرِ وَ الْبَعْثِ وَ الْقِيَامَهِ وَ فَصَّلَ بَيَانَ السَّابِقَهِ مِنَ الدُّخُولِ فِي الْجَنَّهِ أَهْلُهَا وَ دُخُولِ النَّارِ أَهْلُهَا بِمُشَاهَدَهِ مَنَاسِكِ الْحَجِّ مِنْ أَوَّلِهَا إِلَى آخِرِهَا لِأُولِي الْأَلْبَابِ وَ أُولِي النُّهَى (۱).

**[ترجمه]مصباح الشریعه: امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که خواستی به حج روی، قبل از عزم بر سفر خویش، قلبت را از مشغولیت، دلواپسی و هرمانعی عاری ساز و تمامی امور خویش را به آفریدگارت واگذار و در حرکات و سکنات خویش بر خدا توکل کن و در برابر قضا و تقدیر و حکم باری تعالی تسلیم شو و آن را بپذیر. دنیا و آسایش و مردم آن را واگذار و از حق و حقوقی که تو را نسبت به مخلوقات و آفریده ها وابسته می سازد، رها ساز. بر توشه، مرکب، دوستانت، نیرو، جوانی و اموال خود تکیه مکن، چرا که این ترس وجود دارد که آنها دشمن و وبال تو شوند. ایشان فرمود: هر کس ادعای رضایت و خشنودی خداوند را کند اما بر کسی غیر از وی تکیه کند، باری تعالی آن را برایش بسان دشمن و مصیبتی سخت قرار خواهد داد تا این را بداند که برای او و هر شخص دیگر، نیرو و چاره‌ای نیست مگر با یاری و توفیق خداوند. بنابراین به سان کسی که امید بازگشت ندارد، خود را آماده کن، و با همراهان خود به نیکی رفتار کن و زمان فرائض و واجبات باری تعالی و سنتهای پیامبر وی و آنچه که می بایست از ادب، شکیبایی، شکر، شفقت و مهربانی، بخشش و ایثار توشه انجام دهی را به خوبی و همیشه مراعات کن. سپس با توبه خالص گناهانت را بشوی و لباس صدق، صفا، فروتنی و خضوع را بر تن کن و از هر آنچه که تو را از یاد خداوند و طاعت وی باز می دارد دوری کن. و همراه با اجابت و پاسخی خالصانه، صادقانه و پاک برای خداوند در دعایت لبیک بگو، در حالی که به دستگیره ای محکم چنگ می زنی.

قلبت را همراه با فرشتگانی که پیرامون عرش درطوافند همراه ساز، چنان که با دیگر مسلمانان به گرد کعبه به طواف می پردازی. به خاطر فرار از هوای نفس خود و پاک شدن از هر آنچه پیرامون تو توست هروله کن و با خروج به سمت منی از تمامی لغزشها و غفلتهای خود بیرون آی. هرگز آن چیزی را که برای تو حلال نیست و استحقاق آن را نداری،آرزو مکن. در عرفات به اشتباهات و خطاهای خود اعتراف کن و بار دیگر عهد و پیمان خویش را نزد خداوند با اقرار به وحدانیتش تجدید کن. به خداوند تقرب جوی و در مزدلفه تقوا پیشه کن و روح خود را با بالارفتن از کوه تا ملاء اعلی به اوج رسان. گلوی هوای نفس و طمع ورزی را زمان قربانی کردن ببر، و شهوات و خساست و پستی و اعمال زشت را موقع رمی جمرات رمی کن. عیوب آشکار و نهان را زمانی که مویت را می‌تراشی از خود دور کن و هنگام ورود به حرم، خود را در امان و حفظ و پوشش و حمایت خداوند در پیروی از خواسته‌ات قرار ده. کعبه را زیارت کن در حالیکه به والا بودن مقام صاحب آن

ومعرفت جلال و شکوه و قدرتش یقین داری. از روی رضایت به قسمت خدا و خضوع و فروتنی در برابر عزتش حجر الاسود را لمس کن و با طواف وداع، با آنچه غیر خداست وداع کن و با ایستادنت بر کوه صفا، روح و قلبت را برای دیدار با خدا، زمانی که با او دیدار می کنی صاف کن و در مروه دارای مروّت از جانب خدا باش و اوصافت در مروه پاک باشد. بر انجام شروط و حجت خویش و همچنین وفا کردن به عهودی که با پرودگارت تا زمان برپایی روز قیامت عهد کرده ای استوار و مقاوم باش. بدان که باری تعالی حج را واجب نکرد، و نسبت به دیگر عبادات آن را عبادتی خاص قرار نداد،چنان که فرمود: «برای خدا حج آن خانه بر عهده مردم است؛ بر کسی که بتواند به سوی آن راه یابد». همچنین پیامبر وی حج را درخلال مناسک و عبادات بر ترتیب آن چه وضع نموده، سنت قرار نداد مگر تنها برای آمادگی و در نظر داشتن مرگ، قبر، رستاخیز و قیامت. و سخن پیشینیان را از آنچه که اهل آن درباره ورود به بهشت ودخول در آتش، با مشاهده مناسک و آیین حج بیان داشته اند، از ابتدا تا انتها برای خردمندان تفصیل نمود. -. مصباح الشریعه: ۱۷ -۱۶ -

**[ترجمه]

«۲»

مَجَالِسُ الشَّيْخِ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَهْبَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ زَكَرِيَّا عَنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الْحَنَّاطِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام: أَنَّهُ ذُكِرَ عِنْدَهُ رَجُلٌ فَقَالَ إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا أَصَابَ مَالًا مِنْ حَرَامٍ لَمْ يُقْبَلْ مِنْهُ حَجٌّ وَ لَا عُمْرَةٌ وَ لَا صِلَةُ رَحِمٍ حَتَّى أَنَّهُ يَفْسُدُ فِيهِ الْفَرْجُ.

(۲)

۱- ۱. مصباح الشریعه: ۱۶- ۱۷ طبع ایران سنه ۱۳۷۹ ه.

۲- ۲. مجالس الشیخ ج ۲: ۲۹۳.

**[ترجمه]مجالس الشيخ: در محضر امام باقر عليه السلام از مردى ياد كردند. امام فرمود: اگر مردى از راه حرام مالى به دست آورد، حج و عمره و صله رحم از آن مال پذيرفته نمى شود و حتى باعث فساد و تباهى ناموس مى گردد. - . مجالس شيخ: ٢: - ٢٩٣

**[ترجمه]

باب ٢٢ المواقيت و حكم من أخر الإحرام عن الميقات أو قدمه عليه

الأخبار

«١»

ج، [الإحتجاج]: كَتَبَ الْحِمْيَرِيُّ إِلَى الْقَائِمِ عليه السلام يَسْأَلُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ مَعَهُ بَعْضُ هَؤُلَاءِ وَ مُتَّصِلًا بِهِمْ يَحُجُّ وَ يَأْخُذُ عَلَى الْجَادَّةِ وَ لَا يُحْرِمُ هَؤُلَاءِ مِنَ الْمَسْلَخِ فَهَلْ يَجُوزُ لِهَذَا الرَّجُلِ أَنْ يُؤَخِّرَ إِحْرَامَهُ إِلَى ذَاتِ عِرْقٍ فَيُحْرِمَ مَعَهُمْ لِمَا يَخَافُ مِنَ الشُّهْرَةِ أَمْ لَا يَجُوزُ إِلَّا أَنْ يُحْرِمَ مِنَ الْمَسْلَخِ الْجَوَابُ يُحْرِمُ مِنْ مِيقَاتِهِ ثُمَّ يَلْبَسُ الثِّيَابَ وَ يُلَبِّي فِي نَفْسِهِ وَ إِذَا بَلَغَ إِلَى مِيقَاتِهِمْ أَظْهَرَ(١).

**[ترجمه]الاحتجاج: حميرى در نامه اى كه به حضرت قائم عليه السلام مى نويسد، در آن درباره مردى سؤال مى كند كه همراه وى بعضى افرادند كه وى همواره با آن‌ها حج مى گذارد و اينان از مسلخ احرام نمى بندند، پس آيا براى اين مرد جايزاست كه احرام خويش راتا ذات العرق به تاخير اندازد و با آنان احرام بندد، زيرا از شهرت - به دوستى اهل بيت - مى ترسد؟ يا اين كه براى وى جايز نيست مگر اين كه از مسلخ احرام بندد؟ به اين سؤال پاسخ داده شد كه وى از ميقات خويش احرام بندد، لباس خود را بر تن كند و آهسته لبيك بگويد و زمانى كه به ميقات آنان رسيد، (لبيك را) آشكار كند.

**[ترجمه]

«٢»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ عليه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ إِحْرَامِ أَهْلِ الْكُوفَةِ وَ أَهْلِ خُرَاسَانَ وَ مَنْ يَلِيهِمْ وَ أَهْلِ السِّنْدِ وَ مِصْرَ مِنْ أَيْنَ هُوَ قَالَ إِحْرَامُ أَهْلِ الْعِرَاقِ مِنَ الْعَقِيقِ وَ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ وَ أَهْلِ الشَّامِ مِنَ الْجُحْفَةِ وَ أَهْلِ الْيَمَنِ مِنْ قَرْنِ الْمَنَازِلِ وَ أَهْلِ السِّنْدِ مِنَ الْبَصْرَةِ أَوْ مَعَ أَهْلِ الْبَصْرَةِ(٢).

**[ترجمه]قرب الإسناد: على بن جعفر گويد: از برادر خويش عليه السلام درباره احرام اهل كوفه و خراسان و مناطق همجوار آن، اهالى سند و مصر سؤال كردم كه از كجاست؟ ايشان فرمود: احرام اهالى عراق از عقيق ذى الحليفه و اهالى شام از جحفه، اهالى يمن از قرن المنازل، اهالى سند از بصره و يا همراه با مردم بصره مى باشد. - . قرب الاسناد: ١٠۴ -

**[ترجمه]

«٣»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ تَجْرِيدِ الصِّبْيَانِ فِی الْإِحْرَامِ مِنْ أَيْنَ هُوَ قَالَ كَانَ أَبِی يُجَرِّدُهُمْ مِنْ فَخٍّ (۳).

**[ترجمه]و نیز گویـد: درباره برهنه کردن خردسالان در احرام سؤال کردم که از کجاست؟ ایشان فرمود: پدرم آنان را از فخ برهنه می کرد. - . قرب الاسناد: ۱۰۴ -

**[ترجمه]

«۴»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ تَرَكَ الْإِحْرَامَ حَتَّى انْتَهَى إِلَى الْحَرَمِ كَيْفَ يَصْنَعُ قَالَ يَرْجِعُ إِلَى مِيقَاتِ أَهْلِ بَلَدِهِ الَّذِی يُحْرِمُونَ مِنْهُ فَيُحْرِمُ (۴).

**[ترجمه]و همچنین گویـد: از ایشان درباره مردی سؤال کردم که بستن احرام را ترک کرده تا این که به حرم رسیده است. حال بایـد چه کنـد؟ ایشان فرمود: به میقات اهل سرزمین خویش بازگردد و از آن جا که آنان محرم می‌شوند، وی نیز از آنجا احرام ببندد. - . قرب الاسناد: ۱۰۶ -

**[ترجمه]

«۵»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ تَرَكَ الْإِحْرَامَ حَتَّى انْتَهَى إِلَى الْحَرَمِ فَأَحْرَمَ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَهُ قَالَ إِنْ كَانَ فَعَلَ ذَلِكَ جَاهِلًا فَلْيُبَيِّنْ مَكَانَهُ لِيَقْضِیَ فَإِنَّ ذَلِكَ يُجْزِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ إِنْ رَجَعَ إِلَى الْمِيقَاتِ الَّذِی يُحْرِمُ مِنْهُ أَهْلُ بَلَدِهِ فَهُوَ أَفْضَلُ (۵).

**[ترجمه]و همچنین گویـد: از ایشـان درباره شخصـی سؤال کردم که احرام بسـتن را رها کرده تا این که به حرم رسـیده، آیا بایـد قبل از این که به حرم داخل شود احرام بنـدد؟ ایشان در پاسـخ فرمود: اگر این عمل خویش را از روی عدم آگاهی انجام داده، پس بایـد حتما مکان خویش را تعیین کند تا قضای آن را به جا آورد؛ این امر به خواست خدا برایش مجزی است و اگر به میقاتی بازگردد و از همان جایی احرام بنـدد که اهالی بلاد وی از آن جا احرام می بندند، بهتر است. - . قرب الاسـناد: ۱۰۵ -

**[ترجمه]

«۶»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْمُتْعَةِ فِی الْحَجِّ مِنْ أَيْنَ إِحْرَامُهَا وَ إِحْرَامُ الْحَجِّ فَقَالَ:

۱- ۱. الاحتجاج ج ۲: ۳۰۵.

۲- ۲. قرب الإسناد: ۱۰۴.

۳- ۳. نفس المصدر: ۱۰۵.

۴- ۴. المصدر نفسه: ۱۰۶.

۵- ۵. المصدر نفسه: ۱۰۶.

وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِأَهْلِ الْعِرَاقِ مِنَ الْعَقِيقِ وَ لِأَهْلِ الْمَدِينَهِ وَ مَنْ يَلِيهَا مِنَ الشَّجَرَهِ وَ لِأَهْلِ الشَّام وَ مَنْ يَلِيهَا مِنَ الْجُحْفَهِ وَ لِأَهْلِ الطَّائِفِ مِنْ قَرْنِ الْمَنَازِلِ وَ لِأَهْلِ الْيَمَنِ مِنْ يَلَمْلَمَ فَلَيْسَ لِأَحَدٍ أَنْ يَعْدُوَ مِنْ هَذِهِ الْمَوَاقِيتِ إِلَى غَيْرِهَا(۱).

**[ترجمه]و گويد: از وى درباره حج تمتع سؤال كردم كه احرام آن و همچنين بستن احرام براى حج از كجاست؟ ايشان فرمود: رسول خدا صلى الله عليه و آله براى اهل عراق وادى عقيق را ميقات قرار داد و براى اهل مدينه و مناطق نزديك آن شجره و براى اهالى شام جحفه و براى اهالى طائف قرن المنازل و براى اهل يمن، يلملم را ميقات قرار داد. بنابراين كسى حق ندارد از اين ميقات ها به غير آن روى گردان شود. - . قرب الاسناد: ۱۰۷ -

**[ترجمه]

«۷»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ رِئَابٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الْأَوْقَاتِ الَّتِي وَقَّتَهَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِلنَّاسِ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِينَهِ ذَا الْحُلَيْفَهِ وَ هِيَ الشَّجَرَهُ وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الشَّامِ الْجُحْفَهَ وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْيَمَنِ قَرْنَ الْمَنَازِلِ وَ لِأَهْلِ نَجْدٍ الْعَقِيقَ (۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: ابن رئاب گويد: از امام صادق عليه السلام درباره ميقات هايى كه رسول خدا براى مردم تعيين كرده است سؤال كردم. ايشان در پاسخ فرمود: رسول خدا براى اهل مدينه ذالحليفه را كه همان شجرهاست ميقات قرار داد و براى اهل شام جحفه، اهالى يمن قرن المنازل و براى اهل نجد عقيق را ميقات قرار داد. - . قرب الاسناد: ۷۶ -

**[ترجمه]

«۸»

ب، [قرب الإسناد] مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ قَالَ: حَجَجْتُ فِي أُنَاسٍ مِنْ أَهْلِنَا فَأَرَادُوا أَنْ يُحْرِمُوا قَبْلَ أَنْ يَبْلُغُوا الْعَقِيقَ فَأَبَيْتُ عَلَيْهِمْ وَ قُلْتُ لَيْسَ الْإِحْرَامُ إِلَّا مِنَ الْوَقْتِ فَخَشِيتُ أَنْ لَا نَجِدَ الْمَاءَ فَلَمْ أَجِدْ بُدّاً مِنْ أَنْ أُحْرِمَ مَعَهُمْ قَالَ فَدَخَلْنَا عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ لَهُ ضُرَيْسُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ إِنَّ هَذَا زَعَمَ أَنَّهُ لَا يَنْبَغِي الْإِحْرَامُ إِلَّا مِنَ الْعَقِيقِ قَالَ صَدَقَ ثُمَّ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِينَهِ ذَا الْحُلَيْفَهِ وَ لِأَهْلِ الشَّامِ الْجُحْفَهَ وَ لِأَهْلِ الْيَمَنِ قَرْنَ الْمَنَازِلِ وَ لِأَهْلِ نَجْدٍ الْعَقِيقَ (۳).

**[ترجمه]قرب الإسناد: ابن بكير نقل كرده است كه همراه گروهى از اهالى سرزمين خود عازم حج شديم، و آنان خواستند كه قبل از اين كه به عقيق برسند احرام بندند، اما من مانع شدم و گفتم: بستن احرام تنها از ميقات است؛ سپس ترسيدم كه مبادا آب نيابيم، پس چاره اى نديدم جز اين كه با آنان احرام بنديم. وى گفت: نزد امام صادق عليه السلام رفتيم و ضريس بن عبد الملك خطاب به وى گفت: اين شخص پنداشته كه بستن احرام تنها ازعقيق مجاز است. امام فرمود: درست گفته. سپس فرمود: رسول خدا براى اهالى مدينه ذو الحليفه، براى اهل شام جحفه، براى اهالى يمن قرن المنازلو براى مردم نجد عقيق را ميقات قرار داده است. - . قرب الاسناد: ۸۱ -

**[ترجمه]

«۹»

ل، [الخصال] فِی خَبَرِ الْأَعْمَشِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: لَا یَجُوزُ الْإِحْرَامُ قَبْلَ بُلُوغِ الْمِیقَاتِ وَ لَا یَجُوزُ تَأْخِیرُهُ عَنِ الْمِیقَاتِ إِلَّا لِمَرَضٍ أَوْ تَقِیَّهٍ(۴).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: بستن احرام قبل از رسیدن به میقات سزاوار نیست، همچنین تاخیر از آن میقات جز برای بیمار یا به خاطر تقیه جایز نیست. - . الخصال ۲: ۳۹۴ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْوَشَّاءِ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: إِذَا أُهِلَّ هِلَالُ ذِی الْحِجَّهِ وَ نَحْنُ بِالْمَدِینَهِ لَمْ یَکُنْ لَنَا أَنْ نُحْرِمَ بِالْحَجِّ لِأَنَّا نُحْرِمُ مِنَ الشَّجَرَهِ وَ هُوَ الَّذِی وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ أَنْتُمْ إِذَا قَدِمْتُمْ مِنَ الْعِرَاقِ فَأُهِلَّ الْهِلَالُ فَلَکُمْ أَنْ تَعْتَمِرُوا لِأَنَّ بَیْنَ أَیْدِیکُمْ ذَاتَ عِرْقٍ وَ غَیْرَهَا مِمَّا وَقَّتَ لَکُمْ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ لَهُ الْفَضْلُ فَلِیَ الْآنَ أَنْ أَتَمَتَّعَ وَ قَدْ طُفْتُ بِالْبَیْتِ فَقَالَ لَهُ نَعَمْ فَذَهَبَ بِهَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ إِلَی سُفْیَانَ بْنِ عُیَیْنَهَ وَ أَصْحَابِ سُفْیَانَ فَقَالَ لَهُمْ إِنَّ فُلَاناً قَالَ کَذَا وَ کَذَا فَشَنَّعَ عَلَی

۱- ۱. قرب الإسناد: ۱۰۷.

۲- ۲. نفس المصدر: ۷۶.

۳- ۳. نفس المصدر: ۸۱.

۴- ۴. الخصال ج ۲: ۳۹۴.

أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام (۱).

**[ترجمه]عیون أخبار الرضا: امام رضا علیه السلام فرمود:وقتی هلال ماه ذی حجه پدیدار شود و ما در مدینه باشیم، نمی توانیم برای حج احرام بندیم، زیرا که ما از شجره احرام می بندیم که آن همان میقاتی است که رسول خدا صلی الله علیه و آله تعیین کرده است. شما وقتی از عراق بیایید و هلال پدیدار شود، می‌توانید عمره به جا آورید زیرا که ذات عرق و غیر آن که در مقابل شماست، از مکانهایی است که رسول خدا به عنوان میقات تعیین کرده است. در این اثنا فضل به امام گفت: پس من که طواف کرده‌ام می توانم متمتع شوم؟ امام فرمود: آری. محمد بن جعفر این سخن امام را به سفیان بن عیینه و یاران سفیان منتقل ساخت و به آنان گفت: فلان شخص به من چنین و چنان گفت و سپس او از ابی الحسن علیه السلام بدگویی کرد. - . عیون الاخبار ۲: ۱۵ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام]: فِیمَا کَتَبَ الرِّضَا علیه السلام لِلْمَأْمُونِ وَ لَا یَجُوزُ الْإِحْرَامُ دُونَ الْمِیقَاتِ (۲).

**[ترجمه]عیون أخبار الرضا: در نامه ای که امام رضا علیه السلام به مامون نوشت آمده است: بستن احرام قبل از میقات جایز نیست. - . عیون الأخبار ۲: ۱۲۴ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ع، [علل الشرائع] عَلِیُّ بْنُ حَاتِمٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ حَمْدَانَ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ الْوَلِیدِ عَمَّنْ ذَکَرَهُ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لِأَیِّ عِلَّهٍ أَحْرَمَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِنَ الشَّجَرَهِ وَ لَمْ یُحْرِمْ مِنْ مَوْضِعٍ دُونَهُ قَالَ لِأَنَّهُ لَمَّا أُسْرِیَ بِهِ إِلَی السَّمَاءِ وَ صَارَ بِحِذَاءِ الشَّجَرَهِ وَ کَانَتِ الْمَلَائِکَهُ تَأْتِی إِلَی الْبَیْتِ الْمَعْمُورِ بِحِذَاءِ الْمَوَاضِعِ الَّتِی هِیَ مَوَاقِیتُ سِوَی الشَّجَرَهِ فَلَمَّا کَانَ فِی الْمَوْضِعِ الَّذِی بِحِذَاءِ الشَّجَرَهِ نُودِیَ یَا مُحَمَّدُ قَالَ صلی الله علیه و آله لَبَّیْکَ قَالَ أَ لَمْ أَجِدْکَ یَتِیماً فَآوَیْتُ وَ وَجَدْتُکَ ضَالًّا فَهَدَیْتُ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله إِنَّ الْحَمْدَ وَ النِّعْمَهَ لَکَ وَ الْمُلْکَ لَا شَرِیکَ لَکَ لَبَّیْکَ فَلِذَلِکَ أَحْرَمَ مِنَ الشَّجَرَهِ دُونَ الْمَوَاضِعِ کُلِّهَا(۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: از امام صادق علیه السلام سوال شد: به چه علت رسول خدا از شجره احرام بست و از جای دیگر قبل از آن احرام نبست؟ امام فرمود: زیرا زمانی که ایشان را شبانه به معراج بردند و در مقابل شجره قرار گرفت، فرشتگان به گرد بیت المعمور، روبروی مکانهایی که همه به جز شجره میقات بودند، می چرخیدند. زمانی که پیامبر در مکانی که روبروی شجره بود قرار گرفت، ندایی آمد که ای محمد! پیامبر صلی الله علیه و آله پاسخ داد: لبیک. ندا آمد: آیا تو را یتیم نیافتم و پناه دادم؟ آیا تو را گمراه نیافتم و هدایت کردم؟ پیامبر فرمود: حمد و نعمت و فرمانروایی از آن توست، هیچ شریکی برای تو

نیست، لبیک. از این رو تنها از شجره و نه مکانهای دیگر احرام بست. - . علل الشرائع: ۴۳۳ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَیُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: اعْلَمْ أَنَّ مِنْ تَمَامِ الْحَجِّ وَ الْعُمْرَهِ أَنْ تُحْرِمَ مِنَ الْوَقْتِ الَّذِی وَقَّتَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَا تَتَجَاوَزَهُ إِلَّا وَ أَنْتَ مُحْرِمٌ فَإِنَّهُ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْعِرَاقِ وَ لَمْ یَکُنْ یَوْمَئِذٍ عِرَاقٌ بَطْنَ الْعَقِیقِ مِنْ قِبَلِ الْعِرَاقِ وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الطَّائِفِ قَرْنَ الْمَنَازِلِ وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَغْرِبِ الْجُحْفَهَ وَ هِیَ عِنْدَنَا مَکْتُوبَهٌ مَهْیَعَهُ وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِینَهِ ذَا الْحُلَیْفَهِ وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْیَمَنِ یَلَمْلَمَ وَ مَنْ کَانَ مَنْزِلُهُ بِخَلْفِ هَذِهِ الْمَوَاقِیتِ مِمَّا یَلِی مَکَّهَ فَوَقْتُهُ مَنْزِلُهُ (۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: بدان که از تمامیت حج و عمره این است که از میقاتهایی احرام بندی که پیامبر صلی الله علیه و آله تعیین کرده است. از آنها جز با حالت احرام عبور نکن. ایشان برای اهالی عراق بطن العقیق را میقات قرار داد، با وجود آن که در آن روز بطن العقیق از طرف عراق نبود و برای اهل طائف قرن المنازل، برای اهل مغرب، جحفه را که نزد ما مهیعه نوشته شده، برای مردم مدینه ذو الحلیفه و برای مردم یمن یلملم را میقات قرار داد. هرکس خانه اش بعد از این میقات ها به سمت مکه قرار گرفته باشد، منزلش میقات وی می باشد. - . علل الشرائع: ۴۳۴ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَبِی

۱- ۱. عیون أخبار الرضا ج ۲ ص ۱۵.

۲- ۲. عیون الأخبار ج ۲ ص ۱۲۴.

۳- ۳. علل الشرائع ص ۴۳۳.

۴- ۴. علل الشرائع ص ۴۳۴ و مهیعه: هی الجحفه محاذ لذی الحلیفه من الجانب الشامیّ قریب من رابغ بین بدر و خلیص.

أَيُّوبَ الْخَزَّازِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام حَدِّثْنِی عَنِ الْعَقِیقِ وَقْتٌ وَقَّتَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَوْ شَیْ ءٌ صَنَعَهُ النَّاسُ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِینَهِ ذَا الْحُلَیْفَهِ وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَغْرِبِ الْجُحْفَهَ وَ هِیَ عِنْدَنَا مَکْتُوبَهٌ مَهْیَعَهُ وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْیَمَنِ یَلَمْلَمَ وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الطَّائِفِ قَرْنَ الْمَنَازِلِ وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ نَجْدٍ الْعَقِیقَ وَ مَا أَنْجَدَتْ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: ایوب خزاز گوید: به امام صادق علیه السلام گفتم: درباره عقیق برایم صحبت کن که آیا میقاتی است که رسول خدا صلی الله علیه و آله تعیین کرده یا این که مردم از نزد خود آن را ساخته اند؟ امام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله برای اهل مدینه ذو الحلیفه، برای اهل مغرب (شام) جحفه - که نزد ما مهیعه نوشته شده - برای اهل طائف قرن المنازل و برای مردم نجد عقیق را میقات قرار داد. - . علل الشرائع : ۴۳۴ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی وَ فَضَالَهَ عَنْ مُعَاوِیَهَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ مَعِی وَالِدَتِی وَ هِیَ وَجِعَهٌ فَقَالَ قُلْ لَهَا فَلْتُحْرِمْ مِنْ آخِرِ الْوَقْتِ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِینَهِ ذَا الْحُلَیْفَهِ وَ لِأَهْلِ الْمَغْرِبِ الْجُحْفَهَ قَالَ فَأَحْرَمَتْ مِنَ الْجُحْفَهِ(۲).

**[ترجمه]علل الشرائع:معاویه بن عمار گوید: به امام صادق علیه السلام گفتم: مادرم همراه من است درحالی که بیمار است. امام فرمود: به وی بگو در پایان میقات محرم شود، چرا که رسول خدا برای اهل مدینه ذو الحلیفه، برای اهل مغرب (شام) جحفه را میقات قرار داد. وی گفت:پس مادرم از جحفه احرام بست. - . علل الشرائع: ۴۵۵ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ الْکَرْخِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ رَجُلٍ أَحْرَمَ بِحَجَّهٍ فِی غَیْرِ أَشْهُرِ الْحَجِّ مِنْ دُونِ الْوَقْتِ الَّذِی وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ لَیْسَ إِحْرَامُهُ بِشَیْ ءٍ إِنْ أَحَبَّ أَنْ یَرْجِعَ إِلَی مَنْزِلِهِ فَلْیَرْجِعْ وَ لَا أَرَی عَلَیْهِ شَیْئاً وَ إِنْ أَحَبَّ أَنْ یَمْضِیَ فَلْیَمْضِ فَإِذَا انْتَهَی إِلَی الْوَقْتِ فَلْیُحْرِمْ مِنْهُ وَ یَجْعَلُهَا عُمْرَهً فَإِنَّ ذَلِکَ أَفْضَلُ مِنْ رُجُوعِهِ لِأَنَّهُ أَعْلَنَ الْإِحْرَامَ بِالْحَجِ (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابراهیم کرخی گوید: از امام صادق علیه السلام درباره مردی سؤال کردم که برای انجام حج در غیر از ماههای حج و میقات هایی که رسول خدا تعیین کرده، احرام بسته است؟ امام فرمود: احرام وی قابل اعتنا نیست، اگر تمایل دارد که به منزل خویش باز گردد، می تواند و من بر بازگشت وی ایرادی نمی بینم؛ اگر دوست دارد به راه خویش ادامه دهد، این کار را انجام دهد. وقتی به میقات رسید از همان جا محرم شود و آن را به عنوان عمره قرار دهد، چرا که این امر بهتر از بازگشت وی می باشد، زیرا که او محرم شدن برای حج را اعلام کرده است. - . علل الشرائع: ۴۵۵ -

**[ترجمه]

«۱۷»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ یَحْیَی بْنِ إِبْرَاهِیمَ بْنِ أَبِی الْبِلَادِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَطَاءٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام إِنَّ النَّاسَ یَقُولُونَ إِنَّ عَلِیَّ بْنَ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام قَالَ إِنَّ أَفْضَلَ الْإِحْرَامِ أَنْ تُحْرِمَ مِنْ دُوَیْرَهِ أَهْلِکَ قَالَ فَأَنْکَرَ ذَلِکَ أَبُو جَعْفَرٍ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کَانَ مِنْ أَهْلِ الْمَدِینَهِ وَ وَقْتُهُ مِنْ ذِی الْحُلَیْفَهِ وَ إِنَّمَا کَانَ بَیْنَهُمَا سِتَّهُ أَمْیَالٍ وَ لَوْ کَانَ فَضْلًا لَأَحْرَمَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِنَ الْمَدِینَهِ وَ لَکِنَّ عَلِیّاً صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ کَانَ یَقُولُ تَمَتَّعُوا مِنْ ثِیَابِکُمْ إِلَی وَقْتِکُمْ (۴).

ص: ۱۲۹

۱- ۱. نفس المصدر ص ۴۳۴.

۲- ۲. نفس المصدر: ۴۵۵.

۳- ۳. نفس المصدر: ۴۵۵.

۴- ۴. معانی الأخبار: ۳۸۲.

**[ترجمه]معانی الأخبار: عبدالله بن عطاء گوید: به امام باقر علیه السلام گفتم: مردم از حضرت علی علیه السلام نقل می کنند که فرموده است: بهترین احرام آن است که در همان محل سکونت محرم شوی. امام باقر علیه السلام انکار کرد و فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله ساکن مدینه بود و میقات او «ذوالحلیفه» بود، و بین این دو، شش میل فاصله است و اگر این، فضیلت بود، حضرت می بایست از مدینه محرم می گشت. این در حالی است که امام علی علیه السلام می فرمود: تا میقات خود، از لباس خود بهره جویید. - . معانی الأخبار: ۳۸۲ -

**[ترجمه]

«۱۸»

سن، [المحاسن] ابْنُ فَضَّالٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عُقْبَهَ عَنْ مُیَسِّرٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ أَنَا مُتَغَیِّرُ اللَّوْنِ فَقَالَ مِنْ أَیْنَ أَحْرَمْتَ قُلْتُ مِنْ مَوْضِعِ کَذَا وَ کَذَا لَیْسَ مِنَ الْمَوَاقِیتِ الْمَعْرُوفَهِ فَقَالَ رُبَّ طَالِبِ خَیْرٍ تَزِلُّ قَدَمُهُ ثُمَّ قَالَ أَ یَسُرُّکَ أَنَّکَ صَلَّیْتَ الظُّهْرَ فِی السَّفَرِ أَرْبَعاً قُلْتُ لَا قَالَ فَهُوَ ذَلِکَ (۱).

**[ترجمه]المحاسن: میسر گوید: در حالی که رنگم پریده بود، بر امام صادق علیه السلام وارد شدم. فرمود: از کجا احرام بستی؟ گفتم: از فلان مکان. - مکانی که از میقات های معروف و شناخته شده نبود. - فرمود: چه بسا خواستار خیری که پایش بلغزد. سپس فرمود: خوشحالی که نماز ظهر را در سفر چهار رکعت بخوانی؟ گفتم: خیر. فرمود: آن کار تو مانند این است. - . المحاسن: ۲۲۳ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَقَّتَ لِأَهْلِ الْعِرَاقِ الْعَقِیقَ وَ أَوَّلُهُ الْمَسْلَخُ وَ وَسَطُهُ غَمْرَهُ وَ آخِرُهُ ذَاتُ عِرْقٍ وَ أَوَّلُهُ أَفْضَلُ وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الطَّائِفِ قَرْنَ الْمَنَازِلِ وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِینَهِ ذَا الْحُلَیْفَهِ وَ هِیَ مَسْجِدُ الشَّجَرَهِ وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْیَمَنِ یَلَمْلَمَ وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الشَّامِ الْمَهْیَعَهَ وَ هِیَ الْجُحْفَهُ وَ مَنْ کَانَ مَنْزِلُهُ دُونَ هَذِهِ الْمَوَاقِیتِ مَا بَیْنَهَا وَ بَیْنَ مَکَّهَ فَعَلَیْهِ أَنْ یُحْرِمَ مِنْ مَنْزِلِهِ وَ لَا یَجُوزُ الْإِحْرَامُ قَبْلَ بُلُوغِ الْمِیقَاتِ وَ لَا یَجُوزُ تَأْخِیرُهُ عَنِ الْمِیقَاتِ إِلَّا لِعِلَلٍ أَوْ تَقِیَّهٍ فَإِذَا کَانَ الرَّجُلُ عَلِیلًا أَوِ اتَّقَی فَلَا بَأْسَ بِأَنْ یُؤَخِّرَ الْإِحْرَامَ إِلَی ذَاتِ عِرْقٍ (۲).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: رسول خدا صلی الله علیه و آله برای مردم عراق عقیق را میقات قرار داد که اول آن مسلخ، وسط آن غمره و آخرش ذات عرق می باشد و اول آن افضل است. همچنین رسول خدا برای مردم طائف قرن المنازل، برای اهل مدینه ذو الحلیفه - که همان مسجد شجره می باشد - برای اهل یمن یلملم و برای اهالی شام مهیعه - که همان جحفه است - را میقات قرارداد. هر کس که خانه اش بعد از میقات‌های فوق - میان این میقات ها و مکه - باشد، بایستی از منزل خویش احرام ببندد. همچنین بستن احرام قبل از رسیدن به میقات و پس از آن، جز به سبب بیماری یا تقیه جایز نیست. اگر

شخص بیمار باشد یا این که تقیه پیشه کند، ایرادی ندارد که بستن احرام را تا ذات عرق به تاخیر اندازد. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۶ -

**[ترجمه]

«۲۰»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّينَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: وَ الْإِحْرَامُ مِنْ مَوَاقِيتَ خَمْسَةٍ وَقَّتَهَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَوَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ ذَا الْحُلَيْفَةِ وَ هُوَ مَسْجِدُ الشَّجَرَةِ وَ لِأَهْلِ الشَّامِ الْجُحْفَةَ وَ لِأَهْلِ الْيَمَنِ يَلَمْلَمَ وَ لِأَهْلِ الطَّائِفِ قَرْنَ الْمَنَازِلِ وَ لِأَهْلِ نَجْدٍ الْعَقِيقَ فَهَذِهِ الْمَوَاقِيتُ لِأَهْلِ هَذِهِ الْمَوَاضِعِ وَ لِمَنْ جَاءَ مِنْ جِهَاتِهَا مِنْ أَهْلِ الْبُلْدَانِ (۳).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: احرام از میقات هایی است که رسول خدا تعیین کرده است و پنج جا است؛ پیامبر برای مردم مدینه ذو الحلیفه - مسجد شجره - برای اهل شام جحفه، برای مردم یمن یلملم، برای مردم طائف قرن المنازل، و برای مردم نجد عقیق را میقات قرار داده است. این میقات ها برای مردمی است که در این مکانها زندگی می کنند و برای کسانی است که از بلاد دیگر آمده اند، بدین جهت که از اینها عبور می‌کنند. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۷ -

**[ترجمه]

«۲۱»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مِنْ تَمَامِ الْحَجِّ وَ الْعُمْرَةِ أَنْ يُحْرِمَ مِنَ الْمَوَاقِيتِ الَّتِي وَقَّتَهَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ لَيْسَ لِأَحَدٍ أَنْ يُحْرِمَ قَبْلَ الْوَقْتِ وَ مَنْ أَحْرَمَ قَبْلَ الْوَقْتِ وَ أَصَابَ مَا يُفْسِدُ إِحْرَامَهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ حَتَّى يَبْلُغَ الْمِيقَاتَ وَ يُحْرِمَ مِنْهُ (۴).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: تمامیت حج و عمره به آن است که از میقات هایی احرام بندی که رسول خدا صلی الله علیه و آله تعیین کرده است. برای کسی سزاوار نیست که قبل از میقات احرام بندد، و اگر کسی قبل از میقات احرام بست و چیزی که احرامش را باطل می کند برایش پیش آمد، چیزی برعهده وی نیست، تا این که به میقات رسد و محرم شود. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۷ -

**[ترجمه]

«۲۲»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ خَافَ فَوَاتَ الشَّهْرِ فِي الْعُمْرَةِ فَلَهُ أَنْ يُحْرِمَ دُونَ الْمَوَاقِيتِ إِذَا خَرَجَ فِي رَجَبٍ يُرِيدُ الْعُمْرَةَ فَعَلِمَ أَنَّهُ لَا يَبْلُغُ الْمِيقَاتَ حَتَّى

۱- ۱. المحاسن ص ۲۲۳.

۲- ۲. فقه الرضا علیه السلام ص ۲۶.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۹۷.

۴- ۴. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۹۷.

يُهِلَّ فَلَا يَدَعِ الْإِحْرَامَ حَتَّى يَبْلُغَ فَيَصِيرَ عُمْرَتُهُ شَعْبَانِيَّةً وَ لَكِنْ يُحْرِمُ قَبْلَ الْمِيقَاتِ فَتَكُونُ لِرَجَبٍ لِأَنَّ الرَّجَبِيَّةَ أَفْضَلُ وَ هُوَ الَّذِی نَوَی (۱).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس خوف از دست دادن ماه جهت عمره را داشته باشد، بر اوست که قبل از رسیدن به میقات احرام بندد. اگر در ماه رجب به قصد عمره به راه افتد و بداند که برای احرام به میقات نمی رسد، احرام را رها نکند تا این که برسد. در غیر این صورت عمره وی در ماه شعبان اتفاق می افتد. اما قبل از رسیدن به میقات احرام بندد تا عمره او در رجب باشد،چرا که ماه رجب بهتر بوده و همان است که قصد و نیت داشته است. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۷ -

**[ترجمه]

«۲۳»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: فِیمَنْ أَخَذَ مِنْ وَرَاءِ الشَّجَرَهِ قَالَ يُحْرِمُ مَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ الْجُحْفَهِ(۲).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام درباره شخصی که بعد از مسجد شجره حرکت کرده است فرمود: از جایگاهی که میان مسجد شجره و جحفه قرار دارد محرم شود. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۹۸ -

**[ترجمه]

«۲۴»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ أَتَی الْمِيقَاتَ فَنَسِيَ أَوْ جَهِلَ أَنْ يُحْرِمَ مِنْهُ حَتَّى جَاوَزَهُ وَ صَارَ إِلَى مَكَّةَ ثُمَّ عَلِمَ فَإِنْ كَانَ عَلَيْهِ مُهْلَةٌ وَ قَدَرَ عَلَى الرُّجُوعِ إِلَى الْمِيقَاتِ رَجَعَ وَ أَحْرَمَ مِنْهُ وَ إِنْ خَافَ فَوَاتَ الْحَجِّ وَ لَمْ يَسْتَطِعِ الرُّجُوعَ مِنْ مَكَانِهِ فَإِنْ كَانَ بِمَكَّةَ فَأَمْكَنَهُ أَنْ يَخْرُجَ مِنَ الْحَرَمِ فَيُحْرِمَ مِنَ الْحِلِّ وَ يَدْخُلَ الْحَرَمَ مُحْرِماً فَلْيَفْعَلْ وَ إِلَّا أَحْرَمَ مِنْ مَكَانِهِ (۳).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس که به میقات آید و فراموش کند یا نداند که باید احرام بندد و از آنجا به سمت مکه عبور کند و سپس این امر را دریابد، اگر زمان و مهلت و همچنین توان بازگشت به میقات را داشته باشد، باز گردد و از آنجا احرام بندد. اما در صورتی که ترس از دست دادن زمان انجام حج را داشته باشد و نتواند از جایگاه خویش باز گردد، پس اگر در مکه باشد و بتواند از حرم خارج شده و از بیرون حرم احرام بندد و سپس با حالت احرام وارد حرم شود، این کار را انجام دهد؛ در غیر این صورت، از همان مکان خویش احرام بندد. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۸ -

**[ترجمه]

«۲۵»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ كَانَ مَنْزِلُهُ أَقْرَبَ إِلَى مَكَّهَ مِنَ الْمَوَاقِيتِ فَلْيُحْرِمْ مِنْ مَنْزِلِهِ وَ لَيْسَ عَلَيْهِ أَنْ يَمْضِيَ إِلَى الْمِيقَاتِ (۴).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس که منزلش نسبت به مواقیت به مکه نزدیک‌تر باشد، از منزل خویش احرام بندد و بر وی واجب نیست که به سوی میقات به راه افتد. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۸ -

**[ترجمه]

«۲۶»

قَالَ عَلِيٌّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ: مِنْ تَمَامِ الْحَجِّ أَنْ تُحْرِمَ مِنْ دُوَيْرَهِ أَهْلِكَ هَذَا لِمَنْ كَانَ دُونَ الْمِيقَاتِ إِلَى مَكَّهَ(۵).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام علی علیه السلام فرمود: از تمامیت حج و عمره این است که در همان محل سکونت محرم شوی. البته این امر برای کسی است که خانه‌اش بعد از میقات به طرف مکه باشد. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۸ -

**[ترجمه]

«۲۷»

الْهِدَايَهُ: فَإِذَا بَلَغْتَ أَحَدَ الْمَوَاقِيتِ الَّتِي وَقَّتَهَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَإِنَّهُ وَقَّتَ لِأَهْلِ الطَّائِفِ قَرْنَ الْمَنَازِلِ وَ لِأَهْلِ الْيَمَنِ يَلَمْلَمَ وَ لِأَهْلِ الشَّامِ الْجُحْفَهَ وَ لِأَهْلِ الْمَدِينَهِ ذَا الْحُلَيْفَهِ وَ هِيَ مَسْجِدُ الشَّجَرَهِ وَ لِأَهْلِ الْعِرَاقِ الْعَقِيقَ وَ أَوَّلُ الْعَقِيقِ الْمَسْلَخُ (۶) وَ وَسَطُهُ غَمْرَهُ وَ آخِرُهُ ذَاتُ عِرْقٍ وَ لَا يُؤَخَّرُ الْإِحْرَامُ إِلَى آخِرِ الْوَقْتِ إِلَّا مِنْ عِلَّهٍ وَ أَوَّلُهُ أَفْضَلُ (۷).

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۹۷.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ۲۹۸.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ۲۹۸.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ۲۹۸.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ۲۹۸.

۶- ۶. المسلخ: بفتح الميم و كسره، أول وادى العقيق من جهه العراق. و غمره: بفتح المعجمه بئر بمكّه قديمه، و ذات عرق: أول تهامه و آخر العقيق على نحو مرحلتين من مكّه.

۷- ۷. الهدايه ص ۵۴- ۵۵ بتفاوت يسير، و العباره بدون تفاوت عباره المقنع و لعله الأصل المنقول عنه فسها قلم المؤلّف فرمز للهدايه.

**[ترجمه]الهدایه: اگر به یکی از میقاتهایی که رسول خدا صلی الله علیه و آله تعیین کرده است رسیدی،(احرام ببند) رسول خدا برای اهل طائف قرن المنازل، برای مردم شام جحفه، برای مردم مدینه، ذو الحلیفه یعنی همان مسجد شجره و برای مردم عراق، عقیق را میقات قرار داد. ابتدای عقیق مسلخ، وسط آن غمره و پایان آن ذات عرق قرار دارد. سزاوار نیست که احرام را جز به خاطر بیماری، تا آخرین میقات به تاخیر انداخت؛ بلکه بستن احرام در ابتدای آن بهتر است. - . الهدایه: ۵۵- ۵۴ -

**[ترجمه]

باب ۲۳ أشهر الحج و توفیر الشعر للحج

الآیات

البقره: الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ (۱).

lt;meta info="- الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومات - . بقره / ۱۹۷ -

{حج دارای ماههای معینی است.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ل، [الخصال] ابْنُ إِدْرِیسَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الرَّازِیِّ عَنِ ابْنِ أَبِی عُثْمَانَ عَنْ مُوسَی بْنِ بَکْرٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الْأَوَّلِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: [إِنَّ اللَّهَ] اخْتَارَ مِنَ الْأَشْهُرِ أَرْبَعَهً رَجَبَ وَ شَوَّالَ وَ ذَا الْقَعْدَهِ وَ ذَا الْحِجَّهِ الْخَبَرَ(۲).

**[ترجمه]الخصال: امام موسی بن جعفر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله از میان ماهها، چهار ماه را برگزید؛ رجب، شوال،ذی قعده وذی حجه. - . الخصال ۱: ۱۵۳ -

**[ترجمه]

«۲»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنِ الْمُثَنَّی عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ قَالَ شَوَّالٌ وَ ذُو الْقَعْدَهِ وَ ذُو الْحِجَّهِ وَ فِی خَبَرٍ آخَرَ وَ شَهْرٌ مُفْرَدٌ لِلْعُمْرَهِ رَجَبٌ (۳).

**[ترجمه]معانی الأخبار: زراره گوید: از امام صادق علیه السلام درباره این گفته خداوند که فرمود: «الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومات» -

. بقره / ۱۹۷ - {حـج در ماههای معینی است.}سؤال کردم که منظور چیست؟ امام در پاسخ فرمود: منظور ماه شوال، ذی قعده، ذی حجه است. در خبر دیگری از امام نقل شده که تنها ماه برای انجام عمره، رجب می باشد. - . معانی الأخبار: ۲۹۳ -

**[ترجمه]

«۳»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ أَرَادَ الْحَجَّ فَلَا يَأْخُذْ مِنْ شَعْرِهِ إِذَا مَضَتْ عَشَرَةٌ مِنْ شَوَّالٍ (۴).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام موسی کاظم علیه السلام فرمود: هر کس قصد حج کند، وقتی که ده روز از ماه شوال گذشت، دیگر مویش را کوتاه نکند. - . قرب الاسناد: ۱۰۴ -

**[ترجمه]

«۴»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: إِذْ أَرَدْتَ الْخُرُوجَ إِلَى الْحَجِّ فَوَفِّرْ شَعْرَكَ شَهْرَ ذِى الْقَعْدَهِ وَ عَشَرَهً مِنْ شَهْرِ ذِى الْحِجَّهِ(۵).

۱- ۱. سوره البقره، الآيه: ۱۹۷.

۲- ۲. سقط من مطبوعه الكمبانىّ رمز المصدر المنقول عنه و بعد الفحص ظهر انه الخصال و هو فى ج ۱ ص ۱۵۳ ضمن حديث. لذلك أشرنا إليه فى المتن.

۳- ۳. معانى الأخبار ص ۲۹۳.

۴- ۴. قرب الإسناد ص ۱۰۴.

۵- ۵. فقه الرضا ص ۲۶.

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: زمانی که به قصد حج به راه افتادی، موهایت را در ماه ذی قعده و ده روز از ماه ذی حجه بلند کن. - . فقه الرضا علیه السلام : ۲۶ -

**[ترجمه]

«۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ قَالَ شَوَّالٌ وَ ذُو الْقَعْدَهِ وَ ذُو الْحِجَّهِ(۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند: «الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومات» - . بقره / ۱۹۷ - {حج

در ماههای معینی است.} فرمود: منظور شوال، ذی قعده و ذی حجه است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۴ -

**[ترجمه]

«۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ قَالَ شَوَّالٌ وَ ذُو الْقَعْدَهِ وَ ذُو الْحِجَّهِ وَ لَیْسَ لِأَحَدٍ أَنْ یُحْرِمَ بِالْحَجِّ فِیمَا سِوَاهُنَ (۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: زراره از امام باقر علیه السلام نقل کرده است که امام در تفسیر این آیه «الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومات» - . بقره / ۱۹۷ - {حج

دارای ماههای معینی است.} فرمود: منظور ماه شوال، ذی قعده و ذی حجه است، و کسی نمی‌تواند در ماههای دیگر برای انجام حج احرام ببندد. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۴ -

**[ترجمه]

«۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِیهِنَّ الْحَجَ قَالَ الْأَهِلَّهُ(۳).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام درباره این آیه که فرمود: «الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومات» - . بقره / ۱۹۷ - {حج

در ماههای معینی است.} فرمود: هلال‌ها. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۴ -

**[ترجمه]

«۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: فِی قَوْلِ اللَّهِ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِیهِنَّ الْحَجَ وَ الْفَرْضُ فَرْضُ الْحَجِّ التَّلْبِیَهُ وَ الْإِشْعَارُ وَ التَّقْلِیدُ فَأَیَّ ذَلِکَ فَعَلَ فَقَدْ فَرَضَ الْحَجَّ وَ لَا یُفْرَضُ الْحَجُّ إِلَّا فِی هَذِهِ الشُّهُورِ الَّتِی قَالَ اللَّهُ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ وَ هُوَ شَوَّالٌ وَ ذُو الْقَعْدَهِ وَ ذُو الْحِجَّهِ.

(۴)

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام درباره این گفته خداوند که فرمود: «الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِیهِنَّ الْحَج» - . بقره / ۱۹۷ - {حج در ماههای معینی است، و هر کس در این ماهها حج را بر خود واجب کرد.} فرمود: منظور از فرض، وجوب حج، گفتن لبیک، اشعار، و تقلید است. پس هر یک را که انجام دهد، حج را بر خود واجب ساخته و حج واجب نمی‌شود مگر در همین ماههایی که خداوند فرمود:{حج در ماههای معینی است.} که این ماهها شوال، ذی قعده و ذی حجه هستند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۴ -

**[ترجمه]

باب ۲۴ الإحرام و مقدماته من الغسل و الصلاه و غیرها

الأخبار

«۱»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْغُسْلَ فِی أَرْبَعَهَ عَشَرَ مَوْطِناً غُسْلُ الْمَیِّتِ وَ غُسْلُ الْجُنُبِ وَ غُسْلُ مَنْ غَسَّلَ الْمَیِّتَ وَ غُسْلُ الْجُمُعَهِ وَ الْعِیدَیْنِ وَ یَوْمِ عَرَفَهَ وَ غُسْلُ الْإِحْرَامِ وَ دُخُولِ الْکَعْبَهِ وَ دُخُولِ الْمَدِینَهِ وَ دُخُولِ الْحَرَمِ وَ الزِّیَارَهِ وَ لَیْلَهِ تِسْعَ عَشْرَهَ وَ إِحْدَی وَ عِشْرِینَ وَ ثَلَاثٍ وَ عِشْرِینَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ (۵).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: همانا غسل در چهارده مورد است: غسل میّت و غسل جنب و غسل کسی که میّت را غسل داده و غسل جمعه و غسل عید فطر و قربان و غسل روز عرفه و غسل احرام و غسل ورود به کعبه و غسل ورود به مدینه و غسل ورود به حرم و غسل زیارت، غسل شب نوزدهم و شب بیست و یکم و بیست سوم ماه رمضان. - . الخصال ۲: ۲۷۱ -

**[ترجمه]

«۲»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِیزٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: الْغُسْلُ فِی سَبْعَةَ عَشَرَ مَوْطِناً إِلَی أَنْ قَالَ وَ إِذَا دَخَلْتَ

ص: ۱۳۳

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۹۴.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۹۴.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۹۴.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۹۴.

۵- ۵. الخصال ج ۲ ص ۲۷۱.

الْحَرَمَيْنِ وَ يَوْمِ تُحْرِمُ وَ يَوْمِ الزِّيَارَهِ وَ يَوْمِ تَدْخُلُ الْبَيْتَ وَ يَوْمِ التَّرْوِيَهِ وَ يَوْمِ عَرَفَهَ(۱).

**[ترجمه]الخصال: امام باقر علیه السلام فرمود: غسل در هفده مورداست... تا بدین جا رسید که فرمود: زمان ورود به حرمین، روز احرام، روز زیارت، روز ورود به کعبه، روز ترویه، روز عرفه. - . الخصال ۲: ۲۸۴ -

**[ترجمه]

أقول

تمامه فی باب الأغسال من الطهاره.

**[ترجمه]در باب غسل طهارت، همه احکام آن بیان شده است.

**[ترجمه]

«۳»

ل، [الخصال] فِی خَبَرِ الْأَعْمَشِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: وَ الْأَغْسَالُ مِنْهَا غُسْلُ الْجَنَابَهِ وَ الْحَیْضِ وَ غُسْلُ الْمَیِّتِ وَ غُسْلُ دُخُولِ مَکَّهَ وَ غُسْلُ دُخُولِ الْمَدِینَهِ وَ غُسْلُ الزِّیَارَهِ وَ غُسْلُ الْإِحْرَامِ وَ غُسْلُ یَوْمِ عَرَفَهَ(۲).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: از جمله غسل‌ها: غسل جنابت، غسل حیض، غسل میت، غسل ورود به مکه، غسل ورود به مدینه، غسل زیارت، غسل احرام و غسل روز عرفه. - . الخصال ۲: ۳۹۱- ۳۹۰ -

**[ترجمه]

«۴»

ب، [قرب الإسناد] عَنْهُمَا عَنْ حَنَانٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: إِذَا أَتَیْتَ مَسْجِدَ الشَّجَرَهِ فَافْرِضْ قَالَ قُلْتُ وَ أَیُّ شَیْ ءٍ الْفَرْضُ قَالَ تُصَلِّی رَکْعَتَیْنِ ثُمَّ تَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّی أُرِیدُ أَنْ أَتَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَإِنْ أَصَابَنِی قَدَرُکَ فَحُلَّنِی حَیْثُ یَحْبِسُنِی قَدَرُکَ فَإِنْ أَتَیْتَ الْمِیلَ فَلَبِّ (۳).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که وارد مسجد شجره شدی، آن را بر خود واجب کن. خطاب به امام گفتم: چه چیز واجب است؟ امام فرمود: دو رکعت نماز می خوانی و سپس می گویی: «خدایا می خواهم عمره تمتع گزارم، پس هر جا که از رفتنم بازداشتی، مرا به آن تقدیرت که بر من مقدر ساختی از احرام در آور، سپس زمان که به میل آمدی، لبیک گو.» - . قرب الاسناد:۵۸ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضى بعض الأخبار في باب أنواع الحج و فرائضها.

**[ترجمه]بعضى اخبار مربوطه در باب انواع حج و واجبات آن گذشت.

**[ترجمه]

«۵»

ع، [علل الشرائع] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْيَقْطِينِيِّ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: حُرِّمَ الْمَسْجِدُ لِعِلَّةِ الْكَعْبَةِ وَ حُرِّمَ الْحَرَمُ لِعِلَّةِ الْمَسْجِدِ وَ وَجَبَ الْإِحْرَامُ لِعِلَّةِ الْحَرَمِ (۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند مسجدالحرام را به خاطر كعبه، حرام قرار داد و حرم را به خاطر مسجدالحرام و احرام را به خاطر حرم واجب كرد. - . علل الشرائع: ۴۱۵ -

**[ترجمه]

«۶»

ع، [علل الشرائع] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ أَبِي الْمَغْرَاءِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ إِذَا قَرَّبَتِ الْقُرْبَانَ تَخْرُجُ نَارٌ فَتَأْكُلُ قُرْبَانَ مَنْ قُبِلَ مِنْهُ وَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى جَعَلَ الْإِحْرَامَ مَكَانَ الْقُرْبَانِ (۵).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: وقتى بنى اسرائيل قربانى خود را آماده مى كردند آتشى پديدار مى شد و قربانى هر كسى را كه مورد قبول واقع شده بود مى خورد. آنگاه خداوند متعال احرام را به جاى آن گونه قربانى قرار داد. - . علل الشرائع: ۴۱۵ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضى بعض ما يتعلق بالإحرام من الاشتراط و غيره في باب أنواع الحج.

ص: ۱۳۴

۱- ۱. نفس المصدر ج ۲ ص ۲۸۴.

۲- ۲. المصدر السابق ج ۲ ص ۳۹۰- ۳۹۱ و هو جزء حديث طويل.

٣- ٣. قرب الإسناد ص ٥٨.

٤- ٤. علل الشرائع ص ٤١٥.

٥- ٥. علل الشرائع ص ٤١٥.

**[ترجمه]برخی از احکام مربوط به احرام همچون اشتراط وغیر آن در باب انواع حج بیان شد.

**[ترجمه]

«۷»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: إِذَا بَلَغْتَ الْمِيقَاتَ فَاغْتَسِلْ أَوْ تَوَضَّأْ وَ الْبَسْ ثِيَابَكَ وَ صَلِّ سِتَّ رَكَعَاتٍ تَقْرَأُ فِيهَا فَاتِحَهَ الْكِتَابِ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ قُلْ يا أَيُّهَا الْكافِرُونَ فَإِنْ كَانَ وَقْتُ صَلَاهِ الْفَرِيضَهِ فَصَلِّ هَذِهِ الرَّكَعَاتِ قَبْلَ الْفَرِيضَهِ ثُمَّ صَلِّ الْفَرِيضَهَ(۱).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: زمانی که به میقات رسیدی غسل کن یا وضو بگیر و لباس احرام را بر تن کن. سپس شش رکعت نماز بخوان و در رکعت اول آن سوره حمد و «قل هو الله احد» و در رکعت دوم حمد و سوره، «قل یا ایها الکافرون»، را تلاوت کن. پس اگر زمان نماز واجب فرارسید، این شش رکعت نماز را قبل از نماز واجب بخوان و سپس نماز واجب را ادا کن. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۶ -

**[ترجمه]

«۸»

وَ رُوِيَ: أَنَّ أَفْضَلَ مَا يُحْرِمُ الْإِنْسَانُ فِي دُبُرِ الصَّلَاهِ الْفَرِيضَهِ ثُمَّ أَحْرِمْ فِي دُبُرِهَا لِيَكُونَ أَفْضَلَ وَ تَوَجَّهْ فِي الرَّكْعَهِ الْأُولَى مِنْهَا فَإِذَا فَرَضْتَ فَارْفَعْ يَدَيْكَ وَ مَجِّدِ اللَّهَ كَثِيراً وَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ كَثِيراً وَ قُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ مَا أَمَرْتَ بِهِ مِنَ التَّمَتُّعِ بِالْعُمْرَهِ إِلَى الْحَجِّ عَلَى كِتَابِكَ وَ سُنَّهِ نَبِيِّكَ صلی الله علیه و آله فَإِنْ عَرَضَ لِي عَرَضٌ يَحْبِسُنِي فَحُلَّنِي حَيْثُ حَبَسْتَنِي لِقَدَرِكَ الَّذِي قَدَّرْتَ عَلَيَّ اللَّهُمَّ إِنْ لَمْ يَكُنْ حَجَّهً فَعُمْرَهٌ- ثُمَّ تُلَبِّي سِرّاً بِالتَّلْبِيَاتِ الْأَرْبَعِ وَ هِيَ الْمُفْتَرَضَاتُ (۲).

**[ترجمه]روایت شده است که بهترین زمانی که انسان محرم می شود، پس از نماز واجب است و پس از پایان آن احرام بندد تا عملش بهتر باشد. سپس در رکعت اول آن، زمانی که نماز واجب خود را ادا کردی، دستانت را بالا بر وخداوند را بسیار ستایش کن و بر محمد و خاندان وی بسیار درود فرست و بگو: خدایا! من می خواهم طبق کتاب تو و سیره پیامبرت با عمره تمتع، حج گزارم، پس اگر مانع و مشکلی مرا از انجام حج واداشت، همان جایی که در تقدیر قرار داده ای مرا از احرام خارج ساز. بار خدایا! اگر امکان حج نصیبم نشد، پس انجام عمره را برایم میسر کن. سپس آهسته همان چهار تلبیه ای را که واجب هستند ادا می کنی. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۶ -

**[ترجمه]

«۹»

سر، [السرائر] جَمِيلٌ عَنْ حُسَيْنٍ الْخُرَاسَانِيِّ عَنْ أَحَدِهِمَا علیهما السلام أَنَّهُ سَمِعَهُ يَقُولُ: غُسْلُ يَوْمِكَ يُجْزِيكَ لِلَيْلَتِكَ وَ غُسْلُ لَيْلَتِكَ يُجْزِيكَ لِيَوْمِكَ (۳).

**[ترجمه]السـرائر: امام باقر يا صادق عليهما السـلام فرمود: غسل روزت براى شبت و غسل شبت براى روزت كفايت مى كند.
- . السرائر:۴۸۲ -

**[ترجمه]

«۱۰»

الْهِدَايَهُ: فَإِذَا بَلَغْتَ فَاغْتَسِلْ وَ الْبَسْ ثَوْبَيِ الْإِحْرَامِ وَ لَا تُقَنِّعْ رَأْسَكَ بَعْدَ الْغُسْلِ وَ لَا تَأْكُلْ طَعَاماً فِيهِ طِيبٌ وَ لَا بَأْسَ أَنْ تُحْرِمَ فِي أَيِّ وَقْتٍ بَلَغْتَ الْمِيقَاتَ وَ إِنْ أَحْرَمْتَ فِي دُبُرِ الْمَكْتُوبَهِ فَهُوَ أَفْضَلُ وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ وَقْتُ صَلَّيْتَ رَكْعَتَيِ الْإِحْرَامِ وَ قَرَأْتَ فِي الْأُولَى الْفَاتِحَهَ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ فِي الثَّانِيَهِ الْفَاتِحَهَ وَ قُلْ يا أَيُّهَا الْكافِرُونَ وَ إِنْ كَانَ وَقْتُ صَلَاهِ الْمَكْتُوبَهِ فَصَلِّ رَكْعَتَيِ الْإِحْرَامِ ثُمَّ صَلِّ الْمَكْتُوبَهَ وَ أَحْرِمْ فِي دُبُرِهَا فَإِذَا فَرَغْتَ مِنْ صَلَاتِكَ فَاحْمَدِ اللَّهَ وَ أَثْنِ عَلَيْهِ وَ صَلِّ عَلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله ثُمَّ تَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ مَا أَمَرْتَ بِهِ مِنَ التَّمَتُّعِ بِالْعُمْرَهِ إِلَى الْحَجِّ عَلَى كِتَابِكَ وَ سُنَّهِ نَبِيِّكَ صَلَوَاتُكَ عَلَيْهِ وَ آلِهِ فَإِنْ عَرَضَ لِي عَارِضٌ يَحْبِسُنِي فَحُلَّنِي حَيْثُ حَبَسْتَنِي لِقَدَرِكَ الَّذِي قَدَّرْتَ عَلَيَّ اللَّهُمَّ إِنْ لَمْ تَكُنْ حَجَّهً فَعُمْرَهٌ أَحْرَمَ لَكَ شَعْرِي وَ بَشَرِي وَ لَحْمِي وَ دَمِي وَ مُخِّي وَ عَصَبِي مِنَ النِّسَاءِ وَ الثِّيَابِ وَ الطِّيبِ أَبْتَغِي بِذَلِكَ وَجْهَكَ الْكَرِيمَ و الدَّارَ الْآخِرَهَ- وَ يُجْزِئُكَ أَنْ تَقُولَ هَذَا

۱- ۱. فقه الرضا ص ۲۶.

۲- ۲. فقه الرضا ص ۲۶.

۳- ۳. السرائر ص ۴۸۲.

مَرَّهً وَاحِـدَهً حِینَ تُحرِمُ التَّلْبِیَه ثُمَّ قُمْ فَامْضِ هُنَیْئَهً فَإِذَا اسْـتَوَتْ بِـکَ الْأَرْضُ مَاشِـیاً کُنْتَ أَوْ رَاکِباً فَقُلْ لَبَّیْکَ اللَّهُمَّ لَبَّیْکَ لَبَّیْکَ لَا شَرِیکَ لَکَ لَبَّیْکَ إِنَّ الْحَمْدَ وَ النِّعْمَهَ لَکَ وَ الْمُلْکَ لَا شَـرِیکَ لَکَ لَبَّیْکَ- هَذِهِ الْأَرْبَعَهُ مَفْرُوضَاتٌ تُلَبِّی بِهِنَّ سِـرّاً وَ تَقُولُ لَبَّیْکَ ذَا الْمَعَـارِجِ لَبَّیْـکَ لَبَّیْکَ دَاعِیاً إِلَی دَارِ السَّلَامِ لَبَّیْکَ لَبَّیْکَ غَفَّارَ الـذُّنُوبِ لَبَّیْکَ لَبَّیْکَ مَرْهُوباً مَرْغُوباً إِلَیْکَ لَبَّیْکَ لَبَّیْکَ تُبْـدِئُ وَ الْمَعَـادُ إِلَیْـکَ لَبَّیْکَ لَبَّیْکَ أَنْتَ الْغَنِیُّ وَ نَحْنُ الْفُقَرَاءُ إِلَیْکَ لَبَّیْکَ لَبَّیْکَ أَهْلَ التَّلْبِیَهِ لَبَّیْکَ لَبَّیْکَ ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَامِ لَبَّیْکَ لَبَّیْکَ إِلَهَ الْخَلْقِ لَبَّیْکَ لَبَّیْکَ ذَا النَّعْمَاءِ وَ الْفَضْلِ الْحَسَنِ الْجَمِیلِ لَبَّیْکَ لَبَّیْکَ کَشَّافَ الْکُرَبِ الْعِظَامِ لَبَّیْکَ لَبَّیْکَ عَبْدُکَ وَ ابْنُ عَبْدَیْکَ لَبَّیْـکَ لَبَّیْـکَ یَـا کَرِیمُ لَبَّیْـکَ لَبَّیْکَ أَتَقَرَّبُ إِلَیْکَ بِمُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ صَـلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ وَ عَلَیْهِمْ لَبَّیْکَ لَبَّیْکَ بِحَجَّهٍ وَ عُمْرَهٍ مَعاً لَبَّیْکَ لَبَّیْکَ هَـذِهِ مُتْعَهُ عُمْرَهٍ إِلَی الْحَـجِّ لَبَّیْکَ لَبَّیْکَ تَمَامُهَا وَ بَلَاغُهَا عَلَیْکَ لَبَّیْکَ تَقُولُ هَـذَا فِی دُبُرِ کُلِّ صَـلَاهٍ مَکْتُوبَهٍ أَوْ نَافِلَهٍ وَ حِینَ یَنْهَضُ بِکَ بَعِیرُکَ أَوْ عَلَوْتَ شَـرَفاً أَوْ هَبَطْتَ وَادِیاً أَوْ لَقِیتَ رَاکِباً أَوِ اسْتَیْقَظْتَ مِنْ مَنَامِکَ أَوْ رَکِبْتَ أَوْ نَزَلْتَ وَ بِالْأَسْـحَارِ وَ أَکْثِرْ مَا اسْـتَطَعْتَ مِنْهَا وَ اجْهَرْ بِهَا وَ إِنْ تَرَکْتَ بَعْضَ التَّلْبِیَهِ فَلَا یَضُـرُّکَ غَیْرَ أَنَّهَا أَفْضَلُ وَ اعْلَمْ أَنَّهُ لَا بُدَّ لَکَ مِنَ التَّلْبِیَهِ الْأَرْبَعِ الَّتِی فِی أَوَّلِ الْکِتَـابِ وَ هِیَ الْفَرِیضَهُ وَ هِیَ التَّوْحِیـدُ وَ بِهَـا لَبَّی الْمُرْسَـلُونَ وَ أَکْثِرْ مِنْ ذِی الْمَعَارِجِ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کَانَ یُکْثِرُ مِنْهَا فَإِذَا بَلَغْتَ الْحَرَمَ فَاغْتَسِلْ مِنْ بِئْرِ مَیْمُونٍ (۱) أَوْ مِنْ فَخٍّ-(۲) وَ إِنِ اغْتَسَلْتَ مِنْ مَنْزِلِکَ بِمَکَّهَ فَلَا بَأْسَ.

دخول مکه.

اجْهَدْ أَنْ تَدْخُلَهَا عَلَی غُسْلٍ فَإِذَا نَظَرْتَ إِلَی بُیُوتِ مَکَّهَ فَاقْطَعِ التَّلْبِیَهَ وَ حَدُّهَا

ص: ۱۳۶

۱- ۱. بئر میمون: هو بئر بمکّه قرب مکّه علی نحو فرسخ او أکثر.

۲- ۲. فـخ: بئر قرب مکّه علی نحو فرسـخ. و عنـد فـخ کانت وقعه الحسـین بن علی الحسـنی قتل هو و أهل بیته هناک و حملت رءوسهم الی بغداد أیّام موسی الهادی.

عَقَبَهُ الْمَدَنِيِّينَ أَوْ بِحِذَائِهَا وَ مَنْ أَخَذَ عَلَى طَرِيقِ الْمَدِينَهِ قَطَعَ التَّلْبِيَهَ إِذَا نَظَرَ إِلَى عَرِيشِ مَكَّهَ وَ هِيَ عَقَبَهُ ذِي طُوًى (۱).

**[ترجمه]الهدایه: زمانی که به میقات رسیدی غسل کن و دو لباس احرام را بر تن کن و پس از غسل سرت را نپوشان و غذایی را که در آن بوی خوش باشد نخور. ایرادی ندارد که در هر زمانی که به میقات رسیدی احرام بندی، اما اگر پس از ادای نماز واجب محرم شوی بهتر است، و اگر وقت نماز واجب نبود، دو رکعت نماز احرام را ادا کن و در رکعت اول پس از سوره فاتحه، سوره توحید «قل هو الله احد» و در رکعت دوم پس از سوره فاتحه، سوره «قل یا ایها الکافرون» را بخوان. اگر زمان ادای نماز واجب رسیده باشی، دو رکعت نماز احرام را ادا کن و سپس نماز واجب را بخوان و پس از آن احرام بند. زمانی که از نماز خویش فراغت یافتی خدا را شکر و ثنا کن و بر رسول خدا و خاندان وی درود فرست و سپس بگو: «پروردگارا، می خواهم به طریق کتاب و سنت پیامبرت بدان چه از انجام عمره و حج تمتع امر کرده بودی، عمل کنم؛ اگر برایم مشکلی پیش آمد که مرا از رفتن باز داشت، مرا بر آن تقدیرت که بر من مقدر داشتی از احرام در آور؛ بار خدایا، اگر انجام حج برایم میسر نشد، پس عمره را برایم میسر کن. مو، پوست، گوشت، خون، مغز و پی خود را از زنان، لباس و بوی خوش برای تو بر خود حرام می کنم، در حالی که از این طریق خشنودی تو و سرای آخرت را خواهانم.» یک بار گفتن این عبارت در وقت تلبیه گفتن، برای احرام کافی است. سپس برخیز و با آرامش حرکت کن، زمانی که زمین زیر پاهایت - چه در حالت سواره و چه پیاده - یکسان شد، بگو: لبیک، خدایا لبیک! لبیک، تو شریکی نداری لبیک. همانا ستایش، نعمت و پادشاهی از آن توست.شریکی نداری، لبیک.

این چهار لبیک از واجبات است که آن را آهسته ادا می کنی، پس می گویی: لبیک ای صاحب والا-یی ها، لبیک ای فرا خواننده به خانه امن، ای آمرزنده گناهان لبیک! لبیک، از تو بیم دارند و به تو مشتاقند. لبیک،تو آغازگری و بازگشت انسانها به سوی توست. لبیک، تو بی نیازی و ما به تو نیازمند. لبیک ای شایسته تلبیه. لبیک ای صاحب جلال و اکرام لبیک.لبیک ای خدای آفریدگان لبیک. لبیک ای صاحب نعمت ها و دارای فضیلت نیکو و زیبا. لبیک ای برطرف کننده گرفتاری های بزرگ. لبیک منم بنده ات و فرزند دو بنده ات ای بزرگوار لبیک. لبیک، به وسیله محمد صلی الله علیه و آله و خاندان ویعلیهم السلام به تو تقرب می جویم، لبیک. این عمره حج تمتع برای توست لبیک. تمام کردن و رساندن آن بر توست، لبیک.

این عبارات را پس از ادای هر نماز واجب و مستحب، زمانی که مرکبت بر می خیزد، هنگامی که به بلندی می رسی یا به سوی وادی سرازیر می شوی، یا به سواره ای برخورد می کنی، یا زمانی که از خواب بر می خیزی، یا سوار بر مرکبت می شوی یا از آن پایین می آیی، در زمان سحر می گویی و هر چه بیشتر و تا می توانی بلند و آشکار گو. اگر برخی از این لبیک ها را نگویی بر تو ایرادی وارد نیست اما گفتن آنها بهتر است. بدان که گفتن چهار لبیکی که در ابتدا بود فریضه می باشد، چرا که این چهار لبیک توحیدند، و پیامبران نیز با گفتن آنان لبیک گفتند. ذی المعارج را زیاد بگو، زیرا که رسول خدا صلی الله علیه و آله نیز آن را زیاد می گفت. زمانی که به حرم رسیدی از چاه میمون - . چاهی در نزدیکی مکه است که حدود یک فرسخ یا قدری بیشتر با آن فاصله دارد. - یا فخ - . چاهی در نزدیکی مکه که حدود یک فرسخ با آن فاصله دارد. - غسل کن، اما اگر از منزلت در مکه غسل کردی ایرادی ندارد .

ورود به مکه

تلاش کن که با غسل وارد مکه شوی، زمانی که به خانه های مکه نگاه کردی لبیک گفتن را ترک کن. حد خانه های مکه، عقبه اهل مدینه یا موازی آن است. هر کس راه مدینه را در پیش گیرد زمانی که به عریش مکه - عقبه ذی طوی - نگاهش افتاد، لبیک گفتن را قطع کند. - . الهدایه: ۵۶- ۵۴ -

**[ترجمه]

«۱۱»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمَا: أَنَّهُ قَالَ فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِیهِنَّ الْحَجَّ فَلا رَفَثَ وَ لا فُسُوقَ وَ لا جِدالَ فِی الْحَجِ-(۲) قَالَ الْأَشْهُرُ الْمَعْلُومَاتُ شَوَّالٌ وَ ذُو الْقَعْدَهِ وَ ذُو الْحِجَّهِ وَ لَا یُفْرَضُ الْحَجُّ فِی غَیْرِهَا وَ فَرْضُ الْحَجِّ التَّلْبِیَهُ وَ الْإِشْعَارُ وَ التَّقْلِیدُ فَأَیُّ ذَلِکَ فَعَلَهُ مَنْ أَرَادَ الْحَجَّ فَقَدْ فَرَضَ الْحَجَّ وَ الرَّفَثُ الْجِمَاعُ وَ الْفُسُوقُ السِّبَابُ وَ الْجِدَالُ لَا وَ اللَّهِ وَ بَلَی وَ اللَّهِ وَ الْمُفَاخَرَهُ(۳).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام باقر علیه السلام درباره این آیه قرآن که فرمود: «الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِیهِنَّ الْحَجَّ فَلا رَفَثَ وَ لا فُسُوقَ وَ لا جِدالَ فِی الْحَجِ» - . بقره / ۱۹۷ - {حج در ماههای معین است پس هر کس در این ماهها حج را بر خود واجب گرداند، بداند که در اثنای حج همبستری و گناه و جدال روا نیست.} فرمود: منظور از ماههای معلوم، شوال، ذی قعده و ذی حجه است که در غیر از این ماهها، حج واجب نمی باشد.فرض شدن حج، لبیک گفتن،اشعار، و تقلید می باشد. پس هر کس که قصد حج کند و یکی از این امور را انجام دهد، حج را واجب کرده است. منظور از رفث، جماع (همبسترشدن)، فسوق (فحش) و جدال، گفتن عبارت «لا والله، بلی والله» و مفاخره (فخر فروختن) می باشد. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۸ -

**[ترجمه]

«۱۲»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّینَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَلَیْهِمَا السَّلَامُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمَّا حَجَّ حَجَّهَ الْوَدَاعِ خَرَجَ فَلَمَّا انْتَهَی إِلَی الشَّجَرَهِ أَمَرَ النَّاسَ بِنَتْفِ الْإِبْطِ وَ حَلْقِ الْعَانَهِ وَ الْغُسْلِ وَ التَّجَرُّدِ مِنَ الثِّیَابِ فِی رِدَاءٍ وَ إِزَارٍ أَوْ ثَوْبَیْنِ مَا کَانَا یَشُدُّ أَحَدَهُمَا عَلَی وَسَطِهِ وَ یُلْقِی الْآخَرَ عَلَی ظَهْرِهِ (۴).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام از پدرش روایت کرده است که زمانی که پیامبر خدا حجه الوداع را انجام داد، وقتی به مسجد شجره رسید به مردم دستور داد موهای زیر بغل و شرمگاه خود را بزدایند و غسل کرده و لباس خود را از تن درآورند و سپس دو لباس احرام را بپوشد. یکی را بر کمرش ببندد و دیگری را بر پشتش بیاندازد. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۸ -

**[ترجمه]

«۱۳»

قَالَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ علیه السلام: وَ يَأْخُذُ مَنْ أَرَادَ الْإِحْرَامَ مِنْ شَارِبِهِ وَ يُقَلِّمُ أَظْفَارَهُ وَ لَا يَضُرُّهُ بِأَيِّ ذَلِكَ بَدَأَ وَ لْيَكُنْ فَرَاغُهُ مِنْ ذَلِكَ عِنْدَ زَوَالِ الشَّمْسِ إِنْ أَمْكَنَهُ ذَلِكَ فَهُوَ أَفْضَلُ الْأَوْقَاتِ لِلْإِحْرَامِ وَ لَا يَضُرُّهُ أَيَّ وَقْتٍ أَحْرَمَ مِنْ لَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ(۵).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس که قصد احرام کند، موی سبیل و ناخنهایش را کوتاه کند، البته ایرادی ندارد که از کدام یک شروع کند، اما بهتر است فراغ وی از آن، زمان زوال خورشید باشد. اگر بتواند، این زمان بهترین وقت جهت بستن احرام است، و اگر در هر زمان دیگری از روز یا شب احرام بندد، ضرری بر وی وارد نیست. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۸ -

**[ترجمه]

«۱۴»

وَ عَنْهُ علیه السلام: فِي الْحَائِضِ وَ النُّفَسَاءِ تَغْتَسِلُ وَ تُحْرِمُ كَمَا يُحْرِمُ النَّاسُ وَ مَنِ اغْتَسَلَ دُونَ الْمِيقَاتِ أَجْزَأَهُ مِنْ غُسْلِ الْإِحْرَامِ (۶).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام درباره زنان حائض و نفساء فرمود: همچون دیگران غسل کنند و لباس احرام بر تن کنند و هر کس قبل از رسیدن به میقات غسل کند، آن غسل از غسل احرام مجزی است. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۹ -

**[ترجمه]

«۱۵»

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ نَهَى أَنْ يَتَطَيَّبَ مَنْ أَرَادَ الْإِحْرَامَ بِطِيبٍ تَبْقَى رَائِحَتُهُ عَلَيْهِ بَعْدَ الْإِحْرَامِ وَ أَنْ يَمَسَّ الْمُحْرِمُ طِيباً أَوْ يَلْبَسَ قَمِيصاً أَوْ سَرَاوِيلًا أَوْ عِمَامَةً أَوْ

۱- ۱. الهدایه ص ۵۴- ۵۶ بتفاوت و العباره هنا هی عین عباره المقنع بدون تفاوت و کأنّ المصنّف سها قلمه فی تعیین ذلک.

۲- ۲. سوره البقره، الآیه: ۱۹۷.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۹۸.

۴- ۴. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۹۸.

۵- ۵. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۹۸.

۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۲۹۹.

قَلَنْسُوَةً أَوْ خُفّاً أَوْ جَوْرَباً أَوْ قُفَّازاً-(۱) أَوْ بُرْقُعاً أَوْ ثَوْباً مَخِيطاً مَا كَانَ وَ لَا يُغَطِّی رَأْسَهُ وَ الْمَرْأَةُ تَلْبَسُ الثِّيَابَ وَ تُغَطِّی رَأْسَهَا وَ إِحْرَامُهَا فِی وَجْهِهَا وَ تُرْخِی عَلَيْهَا الرِّدَاءَ شَيْئاً مِنْ فَوْقِ رَأْسِهَا وَ يَحْرُمُ عَلَی الْمُحْرِمِ النِّسَاءُ وَ الصَّيْدُ وَ أَنْ يَحْلِقَ شَعْراً أَوْ يَقْلِمَ ظُفُراً أَوْ يَتَفَلَّی (۲).

و سنذکر ما يحرم عليه بتمامه و ما يجب عليه إذا أتی شيئا مما يحرم عليه فی حال إحرامه إن شاء الله.

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام کسی را که قصد احرام کرده، از زدن عطری که بوی آن پس از احرام باقی بماند، و همچنین از این که محرم در حال احرام عطر به خود زند، یا پیراهن، شلوار، عمامه، شب کلاه، چکمه، جوراب ودستکش، نقاب و لباس دوخته پوشد، نهی کرده اند، همچنین از این که محرم سرش را بپوشاند. زن در احرام باید لباس بپوشد و سرش را بپوشاند. ولی لباس احرام را بر صورتش نیندازد و پارچه‌ای روی سرش بیندازد. همچنین زن و شکار، تراشیدن مو و گرفتن ناخن و کشتن یا انداختن شپش و مانند آن از بدن یا لباس بر محرم حرام می باشد.

**[ترجمه]

«۱۶»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ أَرَادَ الْإِحْرَامَ فَلْيُصَلِّ وَ يُحْرِمْ بِعَقِبِ صَلَاتِهِ إِنْ كَانَ فِی وَقْتِ مَكْتُوبَةٍ صَلَّاهَا وَ تَنَفَّلَ مَا شَاءَ بَعْدَهَا إِنْ كَانَتْ صَلَاةً يُتَنَفَّلُ بَعْدَهَا وَ أَحْرَمَ وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ فِی وَقْتِ صَلَاةٍ صَلَّی تَطَوُّعاً وَ أَحْرَمَ وَ لَا يَنْبَغِی أَنْ يُحْرِمَ بِغَيْرِ صَلَاةٍ إِلَّا أَنْ يَجْهَلَ ذَلِكَ أَوْ يَكُونَ لَهُ عُذْرٌ وَ لَا شَیْ ءَ عَلَی مَنْ أَحْرَمَ وَ لَمْ يُصَلِّ إِلَّا أَنَّهُ قَدْ تَرَكَ الْفَضْلَ (۳).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس بخواهد احرام کند، پس نماز بخواند و اگر نمازش را در زمانی که باید خوانده، پس از نمازش احرام بندد و بعد از آن اگر خواست، نماز مستحب بخواند. اگر نماز مستحب را بعد آن خوانده، احرام بندد و اگر در وقت نماز نباشد، نماز مستحب بخواند و محرم شود و سزاوار نیست که بدون خواندن نماز محرم شود، مگر این که نداند یا عذری داشته باشد. و کسی که محرم شده و نماز نخوانده، چیزی بر عهده او نیست جز این که فضیلتی را ترک کرده است. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۹ -

**[ترجمه]

«۱۷»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: وَ إِذَا أَرَادَ الْمُحْرِمُ الْإِحْرَامَ عَقَدَ نِيَّتَهُ وَ تَكَلَّمَ بِمَا يُحْرِمُ لَهُ مِنْ حَجٍّ وَ عُمْرَةٍ أَوْ حَجٍّ مُفْرَدٍ أَوْ عُمْرَةٍ مُفْرَدَةٍ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّی أُرِيدُ أَنْ أَتَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَی الْحَجِّ أَوْ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّی أُرِيدُ أَنْ أَقْرِنَ الْحَجَّ بِالْعُمْرَةِ إِنْ كَانَ مَعَهُ هَدْیٌ أَوْ يَقُولُ إِنِّی أُرِيدُ الْحَجَّ

إِنْ كَانَ يُفْرِدُ الْحَجَّ وَ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّی أُرِيدُ الْعُمْرَةَ إِنْ كَانَ مُعْتَمِراً عَلَی كِتَابِكَ وَ سُنَّةِ نَبِيِّكَ اللَّهُمَّ وَ محلی [فَحُلَّنِی] حَيْثُ حَبَسْتَنِی

لِقَدَرِكَ الَّذِی قَدَّرْتَ عَلَیَّ اللَّهُمَّ فَأَعِنِّی عَلَی ذَلِکَ وَ یَسِّرْهُ وَ تَقَبَّلْهُ مِنِّی ثُمَّ یَدْعُو بِمَا یُحِبُّ مِنَ الدُّعَاءِ وَ إِنْ نَوَی مَا یُرِیدُ أَنْ یَفْعَلَهُ مِنْ حَجٍّ أَوْ عُمْرَهٍ دُونَ أَنْ یَلْفِظَ بِهِ أَجْزَأَهُ ذَلِکَ (۴).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام علیه السلام فرمود: وقتی که محرم قصد احرام کرد، نیت کند و برای آنچه که برایش از حج یا حج مفرده یا عمره مفرده احرام می بندد، اگر همراه وی قربانی باشد، بگوید: خدایا! من می خواهم با عمره تمتع حج گزارم. یا بگوید: خدایا من می خواهم که حج را با عمره قرین سازم؛ و در صورتی که حج افراد باشد بگوید: من می خواهم به حج عمره روم؛ و اگر عمره گزار باشد می گوید: خدایا می خواهم طبق کتاب تو و سیره پیامبرت عمره انجام دهم. ای خدا و ای بیرون آورنده من از احرام، آنگاه که مرا با تقدیرت که بر من مقدر کردی، از ادامه عملم بازداشتی. پروردگارا من را بر این امر یاری رسان و آن را بر من آسان ساز و بپذیر. سپس هر دعایی را که خود دوست دارد می خواند و اگر آنچه را که از حج و عمره می خواهد انجام دهد، تنها نیت کند، بدون آن که بر زبان آورد، همان برایش کفایت می کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۹ -

**[ترجمه]

«۱۸»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: أَفْضَلُ الْحَجِّ التَّمَتُّعُ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ وَ هُوَ الَّذِی نَزَلَ بِهِ الْقُرْآنُ وَ قَالَ بِفَضْلِهِ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ کَانَ قَدْ سَاقَ الْهَدْیَ فِی حَجَّهِ

۱- ۱. القفاز: لباس یتخذه الناس للکفین کالجورب للرجلین.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۹۹.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۹۹.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۲۹۹.

الْوَدَاعِ فَلَمَّا انْتَهَى إِلَى مَكَّهَ وَ طَافَ بِالْبَيْتِ وَ سَعَى بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ نَزَلَ عَلَيْهِ مَا يَنْزِلُ عَلَيْهِ فَقَالَ لَوِ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ لَمْ أَسُقِ الْهَدْيَ وَ لَجَعَلْتُهَا عُمْرَهً فَمَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَدْيٌ فَلْيَحْلِلْ فَحَلَّ النَّاسُ وَ جَعَلُوهَا عُمْرَهً إِلَّا مَنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ ثُمَّ أَحْرَمُوا لِلْحَجِّ مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ يَوْمَ التَّرْوِيَهِ فَهَذَا وَجْهُ التَّمَتُّعِ بِالْعُمْرَهِ إِلَى الْحَجِّ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ مِنْ أَهْلِ الْحَرَمِ كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِأَنَّ أَهْلَ الْحَرَمِ يَقْدِرُونَ عَلَى الْعُمْرَهِ مَتَى أَحَبُّوا وَ إِنَّمَا وَسَّعَ اللَّهُ فِي ذَلِكَ لِمَنْ أَتَى مِنَ الْبُلْدَانِ فَجَعَلَ لَهُمْ فِي سَفْرَهٍ وَاحِدَهٍ حَجَّهً وَ عُمْرَهً رَحْمَهً مِنَ اللَّهِ بِخَلْقِهِ وَ مَنّاً عَلَيْهِمْ وَ إِحْسَاناً إِلَيْهِمْ (۱).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: برترین نوع حج، حج تمتع است و این همان حجی است که در قرآن آمده است. و رسول خدا نیز از فضیلت آن سخن گفته اند. آن حضرت در حجه الوداع همراه خود قربانی آورده بود. هنگامی که به مکه رسید و به گرد خانه خدا طواف کرد و میان صفا و مروه سعی کرد: بر او نازل شد، آنچه نازل می‌شد. پس فرمود: اگر قرار بود من آنچه را تاکنون انجام داده ام، انجام می‌دادم، با خود قربانی نمی‌آوردم و این را عمره قرار می دادم. هر کس که قربانی نیاورده، از احرام بیرون آید. پس مردم از از احرام بیرون آمدند و آن را عمره قرار دادند، جز کسانی که قربانی همراه داشتند. سپس در روز ترویه جهت انجام حج، از مسجدالحرام محرم شدند و این حج تمتع برای کسانی است که اهل حرم نباشند، آن گونه که خداوند عز و جل فرموده است؛ زیرا اهل حرم نبودند و همان طور که خداوند فرموده است، اهالی حرم می توانند هر زمان که می خواهند عمره گزارند. خداوند این امر را برای کسانی که از مناطق دیگر وارد می شوند گشایش قرار داده و حج و عمره را در یک سفر قرار داد و این امر به خاطر رحم و لطف و احسان باری تعالی نسبت به بندگانش می باشد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۰ -

**[ترجمه]

«۱۹»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا أَنَّهُ قَالَ: مَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَى الْحَجِّ فَطَافَ بِالْبَيْتِ سَبْعَهَ أَشْوَاطٍ وَ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَ سَعَى بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ سَبْعَهَ أَشْوَاطٍ يَبْتَدِئُ بِالصَّفَا وَ يَخْتِمُ بِالْمَرْوَهِ فَقَدْ قَضَى الْعُمْرَهَ فَلْيَحْلِلْ مِنْ إِحْرَامِهِ يَأْخُذُ مِنْ أَطْرَافِ شَعْرِهِ وَ أَظْفَارِهِ وَ يُبْقِي مِنْ ذَلِكَ لِمَا يَأْخُذُ يَوْمَ يَحِلُّ مِنَ الْحَجِّ وَ يُقِيمُ مُحِلًّا إِلَّا أَنَّهُ يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ أَشْعَثَ شَبِيهاً بِالْمُحْرِمِ إِذَا كَانَ بِقُرْبِ وَقْتِ الْحَجِّ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَهِ أَحْرَمَ مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَا فَعَلَ حِينَ أَحْرَمَ مِنَ الْمِيقَاتِ وَ مَنْ سَاقَ الْهَدْيَ وَ قَرَنَ بَيْنَ الْعُمْرَهِ وَ الْحَجِّ لَمْ يَحْلِلْ لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ لا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ وَ مَنْ أَرَادَ أَنْ يُفْرِدَ الْحَجَّ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهِ طَوَافٌ قَبْلَ الْحَجِ (۲).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: هرکس حج تمتع بگزارد، هفت دور گرد کعبه طواف کند و دو رکعت نماز بخواند و میان صفا و مروه هفت بار سعی کند که از صفا آغاز و به مروه ختم کند، در این صورت عمره خویش را انجام داده است. پس باید از احرام خویش بیرون آید و از سر موها و ناخن هایش را کوتاه کند و مابقی را برای روزی که از احرام حج بیرون می آید، نگاه دارد و بدون احرام در مکه بماند. اما سزاوار است که اگر نزدیک وقت حج باشد، موهای وی همچون محرم غبار آلود باشد. در روز ترویه، زمانی که از مسجد الحرام محرم شود، همان کاری را کند که زمان محرم

شـدن در میقـات انجـام داده بود. و هر کس قربـانی آورده و عمره و حـج را بـا هم جمع کرده، از احرام بیرون نیایـد، چنان که بـاری تعـالی فرمـود: «وَ لا ـ تَحْلِقُوا رُؤُسَـ كُمْ حَـتَّى يَبْلُغَ الْهَـدْىُ مَحِلَّه» - . بقره / ۱۹۶ - {تـا قربانی به قربانگاه نرسـیده، سـر خود رانتراشـید.}و هر کس بخواهـد حـج افراد انجام دهـد، طواف کردن قبل از انجام حجبر وی واجب نیست. - . دعائم الاسـلام با قدری تفاوت ۱: ۳۰۰ -

**[ترجمه]

«۲۰»

وَ رُوِیَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیهما السلام: أَنَّهُ أَفْرَدَ الْحَجَّ فَلَمَّا نَزَلَ بِذِی طُوًی (۳)

أَخَذَ طَرِیقَ الْبَیْتِ إِلَی مِنًی وَ لَمْ یَدْخُلْ مَکَّهَ وَ مَنْ أَرَادَ الْعُمْرَهَ طَافَ وَ سَعَی کَمَا ذَکَرْنَا وَ حَلَّ وَ انْصَرَفَ مَتَی شَاءَ(۴).

ص: ۱۳۹

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۰ و فیه(لجعلتها متعه) بدل(لجعلتها عمره).

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۰ و فیه تفاوت یسیر.

۳- ۳. ذی طوی: مثلثه الطاء و ینون، موضع قرب مکّه من اسفلها.

۴- ۴. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۰۰ و فیه(طریق الثنیه الی منی).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: از امام سجاد علیه السلام روایت شده است که ایشان حج افراد انجام دادند. زمانی که به ذی طوی - . مکانی در نزدیکی مکه -

رسید راه به سمت منی را در پیش گرفت و وارد مکه نشد. هر کس بخواهد حج گزارد، طواف کرده و سعی کند (آن چنان که ذکر کردیم) و از احرام بیرون آید و هر زمان که خواست باز گردد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۰ -

**[ترجمه]

«۲۱»

وَ رُوِّينَا عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ: كَانَ النَّاسُ يُقَلِّدُونَ الْإِبِلَ وَ الْبَقَرَ وَ الْغَنَمَ وَ إِنَّمَا تَرَكُوا تَقْلِيدَ الْبَقَرِ وَ الْغَنَمِ حَدِيثاً وَ قَالَ يُقَلَّدُ بِسَيْرٍ أَوْ خَيْطٍ وَ الْبُدْنُ تُقَلَّدُ وَ يُعَلَّقُ فِي قِلَادَتِهَا نَعْلٌ خَلَقَةٌ(۱) قَدْ صُلِّيَ فِيهَا فَإِنْ ضَلَّتْ عَنْ صَاحِبِهَا عَرَفَهَا بِنَعْلِهِ وَ إِنْ وُجِدَتْ ضَالَّةً عُرِفَتْ أَنَّهَا هَدْيٌ (۲).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام باقر علیه السلام فرمود: مردم پیشتر شتر وگاو و گوسفند را تقلید می کردند و جدیداً تقلید گاو و گوسفند را رها کرده اند و فرمود: با تسمه یا نخ، تقلید می کنند و در قلاده شترنعلی کهنه آویزان می کنند که در آن نماز خوانده اند، و زمانی که از پیش صاحبش گم شد، آن را از نعلش بشناسد و اگر گمشده یافت شد، شناخته شود که آن برای قربانی است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۱ -

**[ترجمه]

«۲۲»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَمَّنْ سَاقَ بَدَنَةً كَيْفَ يَصْنَعُ قَالَ إِذَا انْصَرَفَ مِنَ الْمَكَانِ الَّذِي يَعْقِدُ فِيهِ إِحْرَامَهُ فِي الْمِيقَاتِ فَلْيُشْعِرْهَا يَطْعَنُ فِي سَنَامِهَا مِنَ الْجَانِبِ الْأَيْمَنِ بِحَدِيدَةٍ حَتَّى يَسِيلَ دَمُهَا وَ تُقَلَّدُ وَ تُجَلَّلُ وَ يُسُوقُهَا فَإِذَا صَارَ إِلَى الْبَيْدَاءِ إِنْ أَحْرَمَ مِنَ الشَّجَرَةِ أَهَلَّ بِالتَّلْبِيَةِ(۳).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: از امام صادق علیه السلام سؤال کردند: کسی که شتری همراه آورده، چگونه آن را نحر کند؟ امام در پاسخ فرمود: زمانی که از مکانی که در آن احرام کرده بازگشت، آن را اشعار کند ودر قسمت راست کوهان وی آهنی را فرو کند تا این که خون قربانی جاری شود و آن را تقلید و تجلیل - پوشاندن جُل - کند و همراه ببرد؛ زمانی که به بیداء رسید، اگر از مسجد شجره احرام بست، لبیک بگوید. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۱ -

**[ترجمه]

«۲۳»

: وَ كَانَ عَلِيٌّ علیه السلام يُجَلِّلُ بُدْنَهُ وَ يَتَصَدَّقُ بِجِلَالِهَا(۴).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام علی علیه السلام شتر خود را جُل می‌پوشاند و جل آن را صدقه می داد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۱ -

**[ترجمه]

«۲۴»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ: أَنَّهُ قَالَ فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ ذلِکَ وَ مَنْ يُعَظِّمْ شَعائِرَ اللَّهِ فَإِنَّها مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ لَكُمْ فِيها مَنافِعُ إِلى أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّها إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ قَالَ هِيَ الْهَدْيُ يُعَظِّمُهَا فَإِنِ احْتَاجَ إِلَى ظَهْرِهَا رَكِبَهَا مِنْ غَيْرِ أَنْ يَعْنُفَ عَلَيْهَا وَ إِنْ كَانَ لَهَا لَبَنٌ حَلَبَهَا حِلَاباً لَا يَنْكِي بِهِ فِيهَا(۵).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام در خصوص این سخن باری تعالی «ذلِکَ وَ مَنْ يُعَظِّمْ شَعائِرَ اللَّهِ فَإِنَّها مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ لَكُمْ فِيها مَنافِعُ إِلى أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّها إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ» - . حج / ۳۲-۳۳ -

{این است فرائض خدا و هرکس شعائر خدا را بزرگ دارد، در حقیقت آن حاکی از پاکی دلهاست. برای شما در آنها سودهای معینی است. سپس جایگاه قربانی کردن آن ها و در خانه کهن کعبه است.} فرمود: همان قربانی است که آن را بزرگ می دارد. اگر به سوار شدن بر پشت آن نیاز یابد، سوار بر آن شود، بدون آنکه با حیوان به خشونت رفتار کند؛ و اگر شیر داشته باشد، شیر آن را به آرامی بدوشد و آن را زخمی نکند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۱ -

**[ترجمه]

«۲۵»

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ قَالَ فِي الْهَدْيِ يَعْطَبُ أَوْ يَنْكَسِرُ قَالَ مَا كَانَ فِي نَذْرٍ أَوْ جَزَاءٍ فَهُوَ مَضْمُونٌ عَلَيْهِ فِدَاؤُهُ وَ إِنْ كَانَ تَطَوُّعاً فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ وَ مَا كَانَ مَضْمُوناً لَمْ يَأْكُلْ مِنْهُ إِذَا نَحَرَهُ وَ تَصَدَّقَ بِهِ كُلِّهِ وَ مَا كَانَ تَطَوُّعاً أَكَلَ مِنْهُ وَ أَطْعَمَ وَ تَصَدَّقَ (۶).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام درباره این که قربانی در قربانگاه هلاک شود یا این که شکسته شود فرمود: آن چه نذر یا کفاره بوده، فدا کردن آن بر شخص مضمون است و اگر مستحبی بوده، چیزی بر وی نیست؛ و اگر مضمون باشد، زمانی که آن را ذبح کرد چیزی از گوشت آن را نخورد بلکه همه آن را صدقه دهد؛ اما در صورتی که مستحب باشد، از گوشت آن بخورد و اطعام کند و صدقه دهد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۲ -

**[ترجمه]

«۲۶»

وَ عَنْهُ علیه السلام عَنْ أَبِیهِ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمَّا أَشْرَفَ عَلَی الْبَیْدَاءِ أَهَلَّ بِالتَّلْبِیَهِ وَ الْإِهْلَالُ رَفْعُ الصَّوْتِ فَقَالَ لَبَّیْکَ اللَّهُمَّ لَبَّیْکَ لَبَّیْکَ لَا شَرِیکَ لَکَ لَبَّیْکَ إِنَ

ص: ۱۴۰

۱- ۱. الخلقه: بفتح الخاء و کسر اللام: المستعمله البالیه.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۰۱ بتفاوت فی الثانی.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۰۱ بتفاوت فی الثانی.

۴- ۴. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۰۱ بتفاوت فی الثانی.

۵- ۵. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۰۱ و فیه(هو الهدی یعظمها، قال و ان احتاج ...) کما فیه(حلبا لا ینهکها به) و أنکی بها بمعنی أنهکها.

۶- ۶. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۰۲.

الْحَمْدَ وَ النِّعْمَهَ لَکَ وَ الْمُلْکَ لَا شَرِیکَ لَکَ لَمْ یَزِدْ عَلَی هَذَا(۱).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام از پدرش نقل کرد که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله زمانی که به بیداء رسید لبیک گفت و صدای خویش را بالا برد و فرمود: لبیک! ای خدا لبیک! لبیک لبیک! تو شریکی نداری لبیک! لبیک حمد و نعمت وفرمانروایی از آن توست؛ تو شریکی نداری؛ و بیش از این چیزی نگفت. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۲ -

**[ترجمه]

«۲۷»

وَ قَدْ رُوِّینَا عَنْ أَهْلِ الْبَیْتِ علیهم السلام: أَنَّهُمْ زَادُوا عَلَی هَذَا فَقَالَ بَعْضُهُمْ بَعْدَ ذَلِکَ لَبَّیْکَ ذَا الْمَعَارِجِ لَبَّیْکَ دَاعِیاً إِلَی دَارِ السَّلَامِ لَبَّیْکَ غَفَّارَ الذُّنُوبِ لَبَّیْکَ مَرْهُوباً وَ مَرْغُوباً إِلَیْکَ لَبَّیْکَ ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَامِ لَبَّیْکَ إِلَهَ الْخَلْقِ لَبَّیْکَ کَاشِفَ الْکَرْبِ (۲).

و مثل هذا من الکلام کثیر و لکن لا بد من الأربع و هی السنه و من زاد من ذکر الله و عظم الله و لباه بما قدر علیه و ذکره بما هو أهله فذلک فضل و بر و خیر(۳).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: اما برخی از اهل بیت نقل کرده اند که رسول خدا صلی الله علیه و آله پس از گفتن لبیک افزودند: لبیک ای صاحب والایی ها، لبیک ای فرا خواننده به خانه امن، ای آمرزنده گناهان لبیک! لبیک. از تو بیم دارند و به تو مشتاقند، لبیک ای صاحب جلال و شکوه و احسان، لبیک ای خدای آفریدگان. لبیک ای از بین برنده گرفتاری ها. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۲ -

چنین ذکرهایی در این باره بسیار زیاد است اما ذکر چهار تلبیه اول که سیره پیامبر به حساب می آید واجب است. البته هر کس که به ذکر خداوند بیفزاید و خداوند را بزرگ دارد و تا آنجا که در توان دارد لبیک گوید و او را آن چنان که شایسته آن است ذکر کند، این امر فضیلت، نیکی و خیر است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۲ -

**[ترجمه]

«۲۸»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمَا أَنَّهُ قَالَ: وَ أَکْثِرُوا مِنَ التَّلْبِیَهِ فِی دُبُرِ کُلِّ صَلَاهٍ مَکْتُوبَهٍ أَوْ نَافِلَهٍ وَ حِینَ یَنْهَضُ بِکَ بَعِیرُکَ وَ إِذَا عَلَوْتَ شَرَفاً وَ إِذَا هَبَطْتَ وَادِیاً أَوْ لَقِیتَ رَاکِباً أَوِ اسْتَیْقَظْتَ مِنْ نَوْمِکَ وَ بِالْأَسْحَارِ عَلَی طُهْرٍ کُنْتَ أَوْ عَلَی غَیْرِ طُهْرٍ مِنْ بَعْدِ أَنْ تُحْرِمَ.

(۴)

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: بعد از آنکه محرم شدی، در پایان هر نماز واجب و مستحب خود،

زمانی که مرکبت بر می‌خیزد، هنگام بالا رفتن از تپه و بلندی و زمانی که در دشتی سرازیر شدی یا با سواره‌ای برخورد کردی، در سحرگاهان و هنگامی که از خواب بر می‌خیزی، چه وضو داشتی یا نه، بسیار لبیک گوی - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۲ - .

**[ترجمه]

باب ۲۵ ما يجوز الإحرام فيه من الثياب و ما لا يجوز و ما يجوز للمحرم لبسه من الثياب و ما لا يجوز

الأخبار

«۱»

يج، [الخرائج و الجرائح] رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ يَحْيَى قَالَ: زَوَّدَتْنِي جَارِيَةٌ لِي ثَوْبَيْنِ مُلْحَمَيْنِ (۵)

وَ سَأَلَتْنِي أَنْ أُحْرِمَ فِيهِمَا فَأَمَرْتُ الْغُلَامَ فَوَضَعَهَا فِي الْعَيْبَةِ فَلَمَّا انْتَهَيْتُ إِلَى الْوَقْتِ الَّذِي يَنْبَغِي أَنْ أُحْرِمَ فِيهِ دَعَوْتُ بِالثَّوْبَيْنِ لِأَلْبَسَهُمَا ثُمَّ اخْتَلَجَ فِي صَدْرِي فَقُلْتُ مَا أَظُنُّهُ يَنْبَغِي لِي أَنْ أَلْبَسَ مُلْحَماً وَ أَنَا مُحْرِمٌ فَتَرَكْتُهُمَا وَ لَبِسْتُ غَيْرَهُمَا فَلَمَّا صِرْتُ بِمَكَّهَ كَتَبْتُ كِتَاباً إِلَى أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام وَ بَعَثْتُ إِلَيْهِ

ص: ۱۴۱

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۰۲.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۰۲.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۰۲.

۴- ۴. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۰۲.

۵- ۵. الملحم: ما كان سداه ابريسم و لحمته غير ابريسم.

بِأَشْيَاءَ كَانَتْ عِنْدِی وَ نَسِیتُ أَنْ أَكْتُبَ إِلَیْهِ أَسْأَلُهُ عَنِ الْمُحْرِمِ هَلْ یَجُوزُ لَهُ لُبْسُ الْمُلْحَمِ فَلَمْ أَلْبَثْ أَنْ جَاءَ الْجَوَابُ بِكُلِّ مَا سَأَلْتُهُ عَنْهُ فِی أَسْفَلِ الْكِتَابِ لَا بَأْسَ بِالْمُلْحَمِ أَنْ یَلْبَسَهُ الْمُحْرِمُ (۱).

**[ترجمه]الخرائج: حسن بن علی بن یحیی نقل کرده است: کنیزم برایم دو لباس بافته شده آماده ساخت و از من خواست که زمان احرام آن را بپوشم. به برده خود دستور دادم آن ها را در جامه دان قرار دهد. زمانی که به میقاتی رسیدم که می‌بایست در آن محرم شوم، آن دو لباس را خواستم تا بر تن کنم اما به یکباره در فکر فرو رفتم و گفتم: گمان نمی کنم که سزاوار باشد زمان احرام لباس ابریشمی بر تن کنم. از این رو پوشیدن آن دو لباس را رها کردم و زمانی که به مکه رسیدم نامه ای به اباالحسن علیه السلام نوشتم و برخی چیزهایی که همراه داشتم برایش فرستادم، اما فراموش کردم که از ایشان در این باره سؤال کنم که آیا جایز است محرم لباس ابریشم پوشد. زیاد انتظار من به درازا نینجامید تا این که جواب نامه ام و آنچه که در آن پرسیده بودم به دستم رسید. در پایین نامه نوشته بود: ایرادی ندارد که محرم لباس بافته شده بر تن کند.

**[ترجمه]

«۲»

سر، [السرائر] الْبَزَنْطِیُّ عَنْ جَمِیلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنِ اضْطُرَّ إِلَی ثَوْبٍ وَ هُوَ مُحْرِمٌ وَ لَیْسَ مَعَهُ إِلَّا قَبَاءٌ فَلْیَنْكُسْهُ وَ لْیَجْعَلْ أَعْلَاهُ أَسْفَلَهُ وَ یَلْبَسُهُ وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْمَرْأَهِ تَلْبَسُ الْحَرِیرَ قَالَ لَا(۲).

**[ترجمه]السرائر: جمیل نقل کرده است که امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که محرم است و مجبور است لباس بپوشد، اما فقط یک قبا جهت پوشیدن به همراه داشته باشد، باید آن را وارونه کند، به گونه ای که قسمت بالای آن را پایین آورد و سپس بر تن کند. از امام درباره زن سؤال کردم که آیا می تواند لباس حریر بر تن کند؟ امام فرمود: خیر. - . السرائر: ۴۸۰ -

**[ترجمه]

«۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عُبَیْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِیٍّ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ وَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیهما السلام قَالا: حَجَّ عُمَرُ أَوَّلَ سَنَهٍ حَجَّ وَ هُوَ خَلِیفَهٌ فَحَجَّ تِلْكَ السَّنَهَ الْمُهَاجِرُونَ وَ الْأَنْصَارُ وَ كَانَ عَلِیٌّ علیه السلام قَدْ حَجَّ تِلْكَ السَّنَهَ بِالْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ علیهما السلام وَ بِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ فَلَمَّا أَحْرَمَ عَبْدُ اللَّهِ لَبِسَ إِزَاراً وَ رِدَاءً مُمَشَّقَیْنِ مَصْبُوغَیْنِ بِطِینِ الْمِشْقِ ثُمَّ أَتَی فَنَظَرَ إِلَیْهِ عُمَرُ وَ هُوَ یُلَبِّی وَ عَلَیْهِ الْإِزَارُ وَ الرِّدَاءُ وَ هُوَ یَسِیرُ إِلَی جَنْبِ عَلِیٍّ علیه السلام فَقَالَ عُمَرُ مِنْ خَلْفِهِمْ مَا هَذِهِ الْبِدْعَهُ الَّتِی فِی الْحَرَمِ فَالْتَفَتَ إِلَیْهِ عَلِیٌّ علیه السلام فَقَالَ یَا عُمَرُ لَا یَنْبَغِی لِأَحَدٍ أَنْ یُعَلِّمَنَا السُّنَّهَ فَقَالَ عُمَرُ صَدَقْتَ یَا أَبَا الْحَسَنِ لَا وَ اللَّهِ مَا عَلِمْتُ أَنَّكُمْ هُمْ (۳).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام باقر و امام صادق علیهما السلام فرمودند: عمر در اولین سالی که خلیفه بود به حج رفت و در آن سال مهاجرین و انصار نیز به سفر حج رفتند. امام علی علیه السلام نیز در آن سال همراه با حسن و حسین علیهما السلام و عبدالله بن جعفر حج گزاردند. زمانی که عبدالله محرم شد، لُنگ و ردایی قرمز رنگ که با گِل سرخ اُخرا رنگ شده بود برتن

کرد. سپس به راه افتاد و عمر در حالی که لبیک می گفت و برتن وی لنگ و لباسی بود و در کنار امام علی علیه السلام راه می رفت، به وی نگاه کرد. در این هنگام عمر از پشت سر آنان گفت: این بدعت در حرم چیست؟ امام علی علیه السلام به وی نگاه کرد و گفت: ای عمر! بر کسی شایسته نیست که سنت و سیره پیامبر را به ما یاد دهد. عمر گفت: راست گفتی ای اباالحسن، به خدا قسم نمی دانستم که شما با آن‌ها هستید! - . تفسیر العیاشی ۲ : ۳۸ -

**[ترجمه]

«۴»

کشف، [کشف الغمه] مِنْ دَلَائِلِ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ يُونُسَ قَالَ: كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى الرِّضَا علیه السلام يَسْأَلُهُ مَسَائِلَ وَ أَرَادَ أَنْ يَسْأَلَهُ عَنِ الثَّوْبِ الْمُلْحَمِ يَلْبَسُهُ الْمُحْرِمُ وَ عَنْ سِلَاحِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَنَسِيَ ذَلِكَ وَ تَلَهَّفَ عَلَيْهِ فَجَاءَ جَوَابُ الْمَسَائِلِ وَ فِيهِ لَا بَأْسَ بِالْإِحْرَامِ بِالثَّوْبِ الْمُلْحَمِ وَ اعْلَمْ أَنَّ سِلَاحَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِينَا بِمَنْزِلَةِ التَّابُوتِ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ يَدُورُ مَعَ كُلِّ عَالِمٍ حَيْثُ دَارَ(۴).

ص: ۱۴۲

۱- ۱. لم نجده فی المصدر المنقول عنه فی مطبوعه ایران و قد سبق من المؤلّف أنّه نقل الحدیث بعینه عن نفس المصدر فی باب معجزات الامام أبی الحسن الرضا علیه السلام فی ج ۴۹ ص ۵۰ مطبوعه الإسلامیه.

۲- ۲. السرائر ص ۴۸۰.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۳۸ صدر حدیث.

۴- ۴. کشف الغمّه ج ۳ ص ۱۳۲ مطبوعه الإسلامیه.

**[ترجمه]کشف الغمه: مردی به امام رضا علیه السلام نامه ای نوشت و در آن درباره برخی مسائل سؤال کرد. و خواست که درباره پوشیدن لباس ابریشمی برای محرم و سلاح رسول خدا سؤال کند، اما فراموش کرد و بدین خاطر حسرت خورد. در جواب نامه وی آمده بود: پوشیدن لباس ابریشمی برای محرم ایرادی ندارد، و بدان که سلاح رسول خدا میان ما به منزله تابوت در میان قوم بنی اسرائیل است که با هرعالمی به هرجا رود، همراه است. - . کشف الغمه ۳: ۱۳۲ -

**[ترجمه]

«۵»

کش، [رجال الکشی] عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الْقُتَیْبِیُّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الشَّاذَانِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ الرَّیَّانَ بْنَ الصَّلْتِ فَقُلْتُ أَنَا مُحْرِمٌ وَ رُبَّمَا احْتَلَمْتُ فَاغْتَسَلْتُ وَ لَیْسَ مَعِی الثِّیَابُ مَا أَسْتَدْفِئُ بِهِ إِلَّا الثِّیَابَ الْمُخَاطَهَ فَقَالَ لِی سَأَلْتَ هَذِهِ الْمَشْیَخَهَ الَّذِینَ مَعَنَا فِی الْقَافِلَهِ عَنْ هَذِهِ الْمَسْأَلَهِ یَعْنِی أَبَا عَبْدِ اللَّهِ الْجُرْجَانِیَّ وَ یَحْیَی بْنَ حَمَّادٍ وَ غَیْرَهُمَا فَقُلْتُ بَلَی قَدْ سَأَلْتُ قَالَ فَمَا وَجَدْتَ عِنْدَهُمْ قُلْتُ لَا شَیْ ءَ قَالَ الرَّیَّانُ لِابْنِهِ مُحَمَّدٍ لَوْ شُغِلُوا بِطَلَبِ الْعِلْمِ کَانَ خَیْراً لَهُمْ مِنِ اشْتِغَالِهِمْ بِمَا لَا یَعْنِیهِمْ یَعْنِی مِنْ طَرِیقِ الْغُلُوِّ ثُمَّ قَالَ لِابْنِهِ قَدْ حَدَثَ بِهَذَا مَا حَدَثَ وَ هُمْ یُسَلِّمُونَهُ إِلَی الْقِیلِ وَ لَیْسَ عِنْدَهُمْ مَا یرشدونه [یَرْشُدُونَ بِهِ] إِلَی الْحَقِّ یَا بُنَیَّ إِذَا أَصَابَکَ مَا ذَکَرْتُ فَالْبَسْ ثِیَابَ إِحْرَامِکَ فَإِنْ لَمْ تَسْتَدْفِئْهُ فَغَیِّرْ ثِیَابَکَ الْمَخِیطَهَ وَ تَدَثَّرْ فَقُلْتُ کَیْفَ أُغَیِّرُ قَالَ أَلْقِ ثِیَابَکَ عَلَی نَفْسِکَ وَ اجْعَلْ جِلْبَابَهُ مِنْ نَاحِیَهِ ذَیْلِکَ وَ ذَیْلَهُ مِنْ نَاحِیَهِ وَجْهِکَ (۱).

**[ترجمه]رجال الکشی: عبدالله بن شاذانی نقل کرده است: از ریان بن صلت سؤال کردم و گفتم: من محرم هستم و چه بسا محتلم شوم، در حالی که لباسی برای گرم شدن، جز لباس دوخته شده، ندارم که بر تن کنم. به من گفت: از بزرگانی که همراه با ما در این قافله بودند، همچون اباعبدالله جرجانی و یحیی بن حماد در این باره سؤال کردی؟ گفتم: آری، سؤال کردم. گفت: نزد آنان چه یافتی؟ گفتم: هیچ چیز. ریان به فرزند خویش محمد گفت: اگر به کسب علم مشغول می شدند، برایشان بهتر بود از مشغول شدن به مسائلی که به آنان مربوط نیست - منظورش غلوّ بود -. سپس به فرزند خود گفت: این سؤال برای وی پیش آمده و آنان تنها او را به گفته های دیگران سپرده اند، و علمی نزد خودشان نیست تا به راه حق هدایتش کنند. فرزندم، اگر آن چه را که شنیدی برایت اتفاق افتاد، لباس احرامت را برتن کن و اگر با آن گرم نشدی، لباس دوختهات را تغییر بده و آن را به دور خود بپیچ. گفتم: چطور آن را تغییر دهم؟ گفت: لباست را بر تنت انداز و قسمت بالای آن را پایین بدنت قرار ده و قسمت پایین آن را طرف صورتت بگذار. - . رجال الکشی: ۴۵۸ -

**[ترجمه]

«۶»

ب، [قرب الإسناد] عَنْهُمَا عَنْ حَنَانٍ قَالَ: کُنْتُ جَالِساً عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ فَسَأَلَهُ أَ یُحْرِمُ الرَّجُلُ فِی ثَوْبٍ فِیهِ حَرِیرٌ قَالَ فَدَعَا بِثَوْبٍ قُرْقُبِیٍ (۲) فَقَالَ أَنَا أُحْرِمُ فِی هَذَا وَ فِیهِ حَرِیرٌ(۳).

**[ترجمه]قرب الإسناد: حنان نقل کرده است که نزد امام صادق علیه السلام نشسته بودم. مردی به نزد وی آمد و سؤال کرد که آیا محرم می تواند لباسی که در آن ابریشم به کار رفته به تن کند؟ امام لباس قرقبی - . لباس سفید رنگ مصری که جنس آن از کتان قرقوب است. -

را درخواست کرد و فرمود: من در این لباس محرم می شوم و در آن ابریشم است. - . قرب الاسناد : ۴۷ -

**[ترجمه]

«۷»

ل، [الخصال] الْقَطَّانُ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنِ الْجَوْهَرِيِّ عَنِ ابْنِ عُمَارَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِيِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: يَجُوزُ لِلْمَرْأَةِ لُبْسُ الدِّيبَاجِ وَ الْحَرِيرِ فِی غَيْرِ صَلَاةٍ وَ إِحْرَامٍ (۴).

**[ترجمه]الخصال: امام باقر علیه السلام فرمود: برای زن جایز است که در غیر از زمان احرام و نماز، لباس دیبا و حریر برتن کند. - . الخصال ۲: ۳۷۵ -

**[ترجمه]

«۸»

ج، [الإحتجاج]: كَتَبَ الْحِمْيَرِيُّ إِلَى الْقَائِمِ علیه السلام يَسْأَلُهُ هَلْ يَجُوزُ لِلرَّجُلِ أَنْ يُحْرِمَ فِی كِسَاءِ خَزٍّ فَخَرَجَ الْجَوَابُ لَا بَأْسَ بِذَلِكَ وَ قَدْ فَعَلَهُ قَوْمٌ صَالِحُونَ (۵).

**[ترجمه]الاحتجاج: حمیری در نامه ای که به امام قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف نوشت سؤال کرد که آیا مرد مجاز است در لباس خز محرم شود؟ به این سؤال این گونه پاسخ داده شد: ایرادی ندارد و قومی صالح و نیک کردار نیز این عمل را انجام داده‌اند. - . الاحتجاج ۲: ۳۰۵ -

**[ترجمه]

«۹»

: وَ سَأَلَهُ عَنِ الْمُحْرِمِ يَجُوزُ أَنْ يَشُدَّ الْمِئْزَرَ مِنْ خَلْفِهِ إِلَى عُنُقِهِ بِالطُّولِ وَ

۱- ۱. رجال الكشّيّ ص ۴۵۸.

۲- ۲. القرقبی: بقافین ثوب أبیض مصری من کتان منسوب الی قرقوب.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۴۷.

۴- ۴. الخصال ج ۲ ص ۳۷۵.

۵- ۵. الاحتجاج ج ۲: ۳۰۵.

يَرْفَعَ طَرَفَيْهِ إِلَى حَقْوَيْهِ وَ يَجْمَعَهُمَا فِي خَاصِرَتِهِ وَ يَعْقِدَهُمَا وَ يُخْرِجَ الطَّرَفَيْنِ الْآخَرَيْنَ مِنْ بَيْنِ رِجْلَيْهِ وَ يَرْفَعَهُمَا إِلَى خَاصِرَتِهِ وَ يَشُدَّ طَرَفَيْهِ إِلَى وَرِكَيْهِ فَيَكُونَ مِثْلَ السَّرَاوِيلِ يَسْتُرُ مَا هُنَاكَ فَإِنَّ الْمِئْزَرَ الْأَوَّلَ كُنَّا نَتَّزِرُ بِهِ إِذَا رَكِبَ الرَّجُلُ جَمَلَهُ يُكْشَفُ مَا هُنَاكَ وَ هَذَا أَسْتَرُ فَأَجَابَ علیه السلام جَائِزٌ أَنْ يَتَّزِرَ الْإِنْسَانُ كَيْفَ شَاءَ إِذَا لَمْ يُحْدِثْ فِي الْمِئْزَرِ حَدَثاً بِمِقْرَاضٍ وَ لَا إِبْرَةٍ يُخْرِجُهُ بِهِ عَنْ حَدِّ الْمِئْزَرِ وَ غَرَزَهُ غَرْزاً وَ لَمْ يَعْقِدْهُ وَ لَمْ يَشُدَّ بَعْضَهُ بِبَعْضٍ فَإِذَا غَطَّى سُرَّتَهُ وَ رُكْبَتَيْهِ كلاهما [كِلَيْهِمَا] فَإِنَّ السُّنَّةَ الْمُجْمَعَ عَلَيْهَا بِغَيْرِ خِلَافٍ تَغْطِيَةُ السُّرَّةِ وَ الرُّكْبَتَيْنِ وَ الْأَحَبُّ إِلَيْنَا وَ الْأَفْضَلُ لِكُلِّ أَحَدٍ شَدُّهُ عَلَى السَّبِيلِ الْمَعْرُوفَةِ لِلنَّاسِ جَمِيعاً إِنْ شَاءَ اللَّهُ (۱).

**[ترجمه]از ایشان درباره محرم سؤال کردند که آیا محرم مجاز است لنگ خود را با طناب از پشت به گردنش ببندد و سپس دو طرف آن را تا تهیگاهش بلند کند و آن دو را به دور کمرش جمع کند و گره بزند و دو طرف دیگر را از میان پاهای خود خارج سازد و تا لگنش بالا آورد و سپس دو طرف آن را به پهلوهایش ببندد تا همچون شلوار شود و هر آنچه آنجاست را پنهان سازد؟ زیرا لنگ اول را که ما می‌بستیم، اگر فردی با آن سوار بر شترش شود، آنچه آنجاست نمایان می‌شود و این که گفتیم پوشاننده‌تر است؟ پاسخ داد: جایز است انسان هرگونه که خواست لنگ خود را ببندد، اگر در آن قیچی و سوزن به کار نرفته باشد که آن را از حدّ لنگ خارج سازد و آن را به هیچ گونه‌ای ندوخته باشد و گره نزده باشد و به همدیگر نبسته باشد. پس چون ناف و هر دو زانویش را پوشاند، همانا بر آن سنّت اجماع شده که در آن خلافی نیست، پوشاندن ناف و دو زانوست و دوست‌داشتنی‌تر نزد ما و بهتر برای همه آن است که آنطور که برای همگان شناخته شده است ببندد، ان شاء الله. - . الاحتجاج ۲: ۳۰۶[۲] -

**[ترجمه]

«۱۰»

: وَ سَأَلَ ره هَلْ يَجُوزُ أَنْ يَشُدَّ عَلَيْهِ مَكَانَ الْعَقْدِ تِكَّةً فَأَجَابَ علیه السلام لَا يَجُوزُ شَدُّ الْمِئْزَرِ بِشَيْ ءٍ سَوَاءٌ مِنْ تِكَّةٍ وَ لَا غَيْرِهَا(۲).

**[ترجمه]از امام سؤال کردند که آیا جایز است که به جای گره زدن لباس، کش بر لباس ببندند؟ امام فرمود: جایز نیست که پوشش روی لباس را با کش یا هر چیز دیگری محکم کنند. - . الاحتجاج ۲: ۳۰۷ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْمُحْرِمِ أَ يَصْلُحُ لَهُ أَنْ يَلْبَسَ الثَّوْبَ الْمُشْبَعَ بِالْعُصْفُرِ قَالَ إِذَا لَمْ يَكُنْ فِيهِ طِيبٌ فَلَا بَأْسَ (۳).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر گوید: از برادرم علیه السلام درباره محرم سؤال کردم که آیا برای وی شایسته است که لباس رنگ شده به گل کاجیره یا معصفر بر تن کند؟ امام فرمود: در صورتی که در آن بوی خوش نباشد، ایرادی ندارد. - . قرب الاسناد : ۱۰۴ -

**[ترجمه]

«۱۲»

قَالَ وَ قَالَ: الْمُحْرِمُ لَا یَصْلُحُ لَهُ أَنْ یَعْقِدَ إِزَارَهُ عَلَی رَقَبَتِهِ وَ لَکِنْ یَثْنِیهِ عَلَی عُنُقِهِ وَ لَا یَعْقِدُهُ (۴).

**[ترجمه]ایشان فرمود: برای محرم شایسته نیست که لنگ خود را به دور گردنش ببندد، بلکه آن را دور گردنش بیندازد، اما گره نزند. - . الاحتجاج ۲ : ۱۰۶ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ وَ عَبْدِ اللَّهِ ابْنَیْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عُبَیْدِ اللَّهِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: وَجَدْنَا فِی کِتَابِ جَدِّی علیه السلام لَا یَلْبَسُ الْمُحْرِمُ طَیْلَسَاناً مُزَرَّراً فَذَکَرْتُ ذَلِکَ لِأَبِی علیه السلام فَقَالَ إِنَّمَا فَعَلَ ذَلِکَ کَرَاهَهَ أَنْ یَزُرَّهُ عَلَیْهِ الْجَاهِلُ فَأَمَّا الْفَقِیهُ فَلَا بَأْسَ بِهِ أَنْ یَلْبَسَهُ (۵).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: در کتاب جدم دیده ام که نوشته شده: محرم نباید ردای بلند و گشاد دکمه دار بر تن کند. از پدرم درباره آن سؤال کردم. ایشان فرمود: این کار را تنها به خاطر کراهت از این امر انجام می داده اند که مبادا فردی جاهل آن را بکشد، اما پوشیدن آن لباس برای فقیه بلا اشکال است. - . علل الشرائع : ۴۰۸ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ مَهْزِیَارَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ النَّضْرِ عَنْ عَاصِمٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام

۱- ۱. نفس المصدر ج ۲ ص ۳۰۶.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۲ ص ۳۰۷.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۱۰۴.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۱۰۶.

۵- ۵. علل الشرائع ص ۴۰۸.

عَنِ الْمُحْرِمِ يَشُدُّ عَلَى بَطْنِهِ الْمِنْطَقَهَ الَّتِی فِيهَا نَفَقَتُهُ قَالَ يَسْتَوْثِقُ مِنْهَا فَإِنَّهَا تَمَامُ الْحَجَّهِ(۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابو بصیر گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: آیا محرم می‌تواند بر شکمش همیانی که خرجی اش در آن است ببندد؟ امام فرمود: از آن مطمئن گردد که با همان می تواند حجش را به اتمام رساند. - . علل الشرائع : ۴۵۵ -

**[ترجمه]

«۱۵»

سن، [المحاسن] بَعْضُ أَصْحَابِهِ عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ عَمِّهِ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ سَالِمٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَكُونُ مَعِیَ الدَّرَاهِمُ فِيهَا تَمَاثِيلُ وَ أَنَا مُحْرِمٌ فَأَجْعَلُهَا فِی هِمْيَانِی وَ أَشُدُّهُ فِی وَسَطِی قَالَ لَا بَأْسَ أَ وَ لَيْسَ هِیَ نَفَقَتَكَ تُعِينُكَ بِعَمَلِ اللَّهِ.

(۲)

**[ترجمه]المحاسن: یعقوب بن سالم گوید: به امام صادق علیه السلام گفتم: همراه من درهم هایی است که بر روی آن ها عکس است در حالی که من در حال احرامم، آنها را در کیسه همیانم قرار می‌دهم و به کمر می‌بندم؟ امام فرمود: ایرادی ندارد، آیا آن خرجی و نفقه تو نیست که به واسطه آن تو را در کار خداوند کمک می کند؟ - . المحاسن: ۳۵۸ -

**[ترجمه]

باب ۲۶ الصيد و أحكامه

الآيات

المائده: غَيْرَ مُحِلِّی الصَّيْدِ وَ أَنْتُمْ حُرُمٌ (۳)

و قال تعالى: وَ إِذا حَلَلْتُمْ فَاصْطادُوا(۴)

و قال تعالى: يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَیْ ءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنالُهُ أَيْدِيكُمْ وَ رِماحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَخافُهُ بِالْغَيْبِ فَمَنِ اعْتَدى بَعْدَ ذلِكَ فَلَهُ عَذابٌ أَلِيمٌ يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَ أَنْتُمْ حُرُمٌ وَ مَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّداً فَجَزاءٌ مِثْلُ ما قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْياً بالِغَ الْكَعْبَهِ أَوْ كَفَّارَهٌ طَعامُ مَساكِينَ أَوْ عَدْلُ ذلِكَ صِياماً لِيَذُوقَ وَبالَ أَمْرِهِ عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ وَ مَنْ عادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ وَ اللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقامٍ أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَ طَعامُهُ مَتاعاً لَكُمْ وَ لِلسَّيَّارَهِ وَ حُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ ما دُمْتُمْ حُرُماً وَ اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِی إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ (۵).

<meta info="- غَيْرَ مُحِلِّی الصَّيْدِ وَ أَنْتُمْ حُرُم - . مائده / ۱ -

{در حالی که نباید شکار را در حال احرام حلال شمارید.}

-

وَ إِذا حَلَلْتُمْ فَاصْطادُوا - . مائده / ۲ -

{و چون از احرام بیرون آمدید می توانید شکار کنید.}

- يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَيْ ءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنالُهُ أَيْدِيكُمْ وَ رِماحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَخافُهُ بِالْغَيْبِ فَمَنِ اعْتَدى بَعْدَ ذلِكَ فَلَهُ عَذابٌ أَلِيمٌ يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَ أَنْتُمْ حُرُمٌ وَ مَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّداً فَجَزاءٌ مِثْلُ ما قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْياً بالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعامُ مَساكِينَ أَوْ عَدْلُ ذلِكَ صِياماً لِيَذُوقَ وَبالَ أَمْرِهِ عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ وَ مَنْ عادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ وَ اللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقامٍ أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَ طَعامُهُ مَتاعاً لَكُمْ وَ لِلسَّيَّارَةِ وَ حُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ ما دُمْتُمْ حُرُماً وَ اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ - . مائده / ۹۴- ۹۶ -

{ای کسانی که ایمان آورده‌اید، خدا شما را به چیزی از شکار می‌آزماید که در دسترس شما و نیزه‌های شما آیند تا بداند چه کسی از خدا در باطن می‌ترسد. پس هر کس بعد از این از حدود الهی تجاوز کرد، برای او عذابی دردناک است. صید دریا و ماکولات آن برای شما حلال شده است تا برای شما و مسافران بهره ای باشد، ولی صید بیابان، مادام که محرم می باشید بر شما حرام گردیده است و از خدایی که نزد او محشور می شوید پروا دارید.

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: كُلُّ شَيْ ءٍ أَتَيْتَهُ فِي الْحَرَمِ بِجَهَالَةٍ وَ أَنْتَ مُحِلٌّ أَوْ مُحْرِمٌ أَوْ أَتَيْتَ فِي الْحِلِّ وَ أَنْتَ مُحْرِمٌ فَلَيْسَ عَلَيْكَ شَيْ ءٌ إِلَّا الصَّيْدَ فَإِنَّ عَلَيْكَ فِدَاهُ فَإِنْ تَعَمَّدْتَهُ كَانَ عَلَيْكَ فِدَاؤُهُ وَ إِثْمُهُ وَ إِنْ عَلِمْتَ أَوْ لَمْ تَعْلَمْ فَعَلَيْكَ فِدَاهُ

ص: ۱۴۵

۱- ۱. نفس المصدر ص ۴۵۵.

۲- ۲. المحاسن ص ۳۵۸.

۳- ۳. سوره المائده، الآیه: ۱.

۴- ۴. سوره المائده، الآیه: ۲.

۵- ۵. سوره المائده، الآیات ۹۴- ۹۵- ۹۶.

فَإِنْ کَانَ الصَّیْدُ نَعَامَهً فَعَلَیْکَ بَدَنَهٌ فَإِنْ لَمْ تَقْدِرْ عَلَیْهَا أَطْعَمْتَ سِتِّینَ مِسْکِیناً لِکُلِّ مِسْکِینٍ مُدٌّ فَإِنْ لَمْ تَقْدِرْ صُمْتَ ثَمَانِیَهَ عَشَرَ یَوْماً فَإِنْ أَکَلْتَ بَیْضَهَا فَعَلَیْکَ دَمٌ وَ کَذَلِکَ إِنْ وَطِئْتَهَا وَ کَانَ فِیهَا أَفْرَاخٌ تَتَحَرَّکُ فَعَلَیْکَ أَنْ تُرْسِلَ فُحُولَهً مِنَ الْبُدْنِ عَلَی عَدَدِهَا مِنَ الْإِنَاثِ بِقَدْرِ عَدَدِ الْبَیْضِ فَمَا نُتِجَ مِنْهَا فَهُوَ هَدْیٌ لِبَیْتِ اللَّهِ وَ إِنْ کَانَ الصَّیْدُ بَقَرَهً أَوْ حِمَارَ وَحْشٍ فَعَلَیْکَ بَقَرَهٌ فَإِنْ لَمْ تَقْدِرْ أَطْعَمْتَ ثَلَاثِینَ مِسْکِیناً فَإِنْ لَمْ تَقْدِرْ صُمْتَ تِسْعَهَ أَیَّامٍ وَ إِنْ کَانَ الصَّیْدُ ظَبْیاً فَعَلَیْکَ دَمُ شَاهٍ فَإِنْ لَمْ تَقْدِرْ أَطْعَمْتَ عَشَرَهَ مَسَاکِینَ فَإِنْ لَمْ تَقْدِرْ صُمْتَ ثَلَاثَهَ أَیَّامٍ فَإِنْ رَمَیْتَ ظَبْیاً فَکَسَرْتَ یَدَهُ أَوْ رِجْلَهُ فَذَهَبَ عَلَی وَجْهِهِ لَا تَدْرِی مَا صَنَعَ فَعَلَیْکَ فِدَاهُ فَإِنْ رَأَیْتَ بَعْدَ ذَلِکَ تَرْعَی وَ تَمْشِی فَعَلَیْکَ رُبُعُ قِیمَتِهِ فَإِنْ کَسَرْتَ قَرْنَهُ أَوْ جَرَحْتَهُ تَصَدَّقْتَ بِشَیْءٍ مِنَ الطَّعَامِ فَإِنْ قَتَلْتَ جَرَادَهً تَصَدَّقْتَ بِتُمَیْرَاتٍ وَ تُمَیْرَاتٌ خَیْرٌ مِنْ جَرَادَهٍ فَإِنْ کَانَ الْجَرَادُ کَثِیراً ذَبَحْتَ الشَّاهَ وَ الْیَعْقُوبَ الذَّکَرَ وَ الْحَجَلَهَ الْأُنْثَی فَفِی الذَّکَرِ شَاهٌ وَ إِنْ قَتَلْتَ زُنْبُوراً تَصَدَّقْتَ بِکَفِّ طَعَامٍ وَ الْحَجَلَهَ أَوْ بُلْبُلًا أَوْ عُصْفُوراً وَ أَصْنَافَهُ دَمُ شَاهٍ وَ إِنْ أَکَلْتَ جَرَادَهً وَاحِدَهً فَعَلَیْکَ دَمُ شَاهٍ وَ فِی الثَّعْلَبِ وَ الْأَرْنَبِ دَمُ شَاهٍ وَ فِی الْقَطَاهِ حَمَلٌ قَدْ فُطِمَ مِنَ اللَّبَنِ وَ رَعَی مِنَ الشَّجَرِ وَ فِی بَیْضِهِ إِذَا أَصَبْتَهُ قیمه [قِیمَتُهُ] فَإِنْ وَطِئْتَهَا وَ فِیهَا فِرَاخٌ تَتَحَرَّکُ فَعَلَیْکَ أَنْ تُرْسِلَ الذُّکْرَانَ مِنَ الْمَعْزِ عَلَی عَدَدِهَا مِنَ الْإِنَاثِ عَلَی قَدْرِ عَدَدِ الْبَیْضِ فَمَا نُتِجَ فَهُوَ هَدْیٌ لِبَیْتِ اللَّهِ وَ فِی الْیَرْبُوعِ وَ الْقُنْفُذِ وَ الضَّبِّ جَدْیٌ وَ الْجَدْیُ خَیْرٌ مِنْهُ وَ لَا بَأْسَ لِلْمُحْرِمِ أَنْ یَقْتُلَ الْحَیَّهَ وَ الْعَقْرَبَ وَ الْفَأْرَهَ وَ لَا بَأْسَ بِرَمْیِ الْحِدَأَهِ وَ إِنْ کَانَ الصَّیْدُ أَسَداً ذَبَحْتَ کَبْشاً وَ مَتَی أَصَبْتَ شَیْئاً مِنَ الصَّیْدِ فِی الْحِلِّ وَ أَنْتَ مُحْرِمٌ فَعَلَیْکَ دَمٌ عَلَی مَا وَصَفْنَاهُ وَ مَتَی مَا أَصَبْتَ فِی الْحَرَمِ وَ أَنْتَ مُحِلٌّ فَعَلَیْکَ قِیمَهُ الصَّیْدِ فَإِنْ أَصَبْتَهُ وَ أَنْتَ مُحْرِمٌ فِی الْحَرَمِ فَعَلَیْکَ الْفِدَاءُ وَ الْقِیمَهُ فَإِنْ کَانَ الصَّیْدُ طَیْراً اشْتَرَیْتَ بِقِیمَتِهِ عَلَفاً عَلَفْتَ بِهِ حَمَامَ الْحَرَمِ وَ إِنْ کُنْتَ مُحْرِماً وَ أَصَبْتَهُ وَ أَنْتَ مُحْرِمٌ فِی الْحَرَمِ فَعَلَیْکَ دَمٌ وَ قِیمَهُ الطَّیْرِ دِرْهَمٌ فَإِنْ کَانَ فَرْخاً فَعَلَیْکَ دَمٌ وَ نِصْفُ دِرْهَمٍ فَإِنْ کَانَ أَکَلْتَ بَیْضَهُ تَصَدَّقْتَ بِرُبُعِ دِرْهَمٍ وَ إِنْ کَانَ بَیْضَ حَمَامٍ فَرُبُعُ دِرْهَمٍ وَ إِنْ کَانَ الصَّیْدُ قَطَاهً فَعَلَیْکَ حَمَلٌ قَدْ رَضَعَ وَ فُطِمَ مِنَ اللَّبَنِ وَ رَعَی

الشَّجَرَ وَ إِنْ كَانَ غَيْرَ طَائِرٍ تَصَدَّقْتَ بِقِيمَتِهِ وَ إِنْ كَانَ فَرْخاً تَصَدَّقْتَ بِنِصْفِ دِرْهَمٍ فَإِنْ أَكَلْتَ بَيْضاً تَصَدَّقْتَ بِرُبُعِ دِرْهَمٍ وَ إِنْ نَفَّرْتَ حَمَامَ الْحَرَمِ فَرَجَعَتْ فَعَلَيْكَ فِي كُلِّهَا شَاةٌ وَ إِنْ لَمْ تَرَهَا رَجَعَتْ فَعَلَيْكَ لِكُلِّ طَيْرٍ دَمُ شَاةٍ وَ إِذَا فَرَغْتَ مِنَ الْمَنَاسِكِ كُلِّهَا وَ أَرَدْتَ الْخُرُوجَ تَصَدَّقْتَ بِدِرْهَمٍ تَمْراً حَتَّى يَكُونَ كَفَّارَةً لِمَا دَخَلَ عَلَيْكَ فِي إِحْرَامِكَ مِنَ الْخَلَلِ وَ النُّقْصَانِ وَ أَنْتَ لَا تَعْلَمُ (۱).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: هر چیزی را که در حرم از روی عدم آگاهی و جهالت انجام دادی، در حالی که از احرام بیرون آمده ای یا این که محرم هستی؛ یا در حالی که محرمی، در بیرون از حرم انجام داده‌ای، انجام آن ایرادی ندارد مگر شکار که باید در ازای آن قربانی کنی. اگر از روی عمد شکار کنی، گناه بوده و قربانی کردن بر عهده توست و اگرچه بدانی یا ندانی، بر عهده توست که قربانی کنی. در صورتی که شکار تو شتر مرغ باشد، باید در ازای آن شتر قربانی کنی و اگر توان آن را نداری باید شصت مسکین را اطعام کنی و بر هر مسکین یک مد طعام دهی. اگر قادر به اطعام مسکینان نباشی باید هجده روزه بگیری و در صورتی که تخم شتر مرغ را خورده باشی، باید در ازای آن قربانی کنی. همچنین اگر پا روی آن گذاشته باشی - آن را زیر گرفته باشی - و در آن جوجه‌ای در حال حرکت باشند، بایستی شتری نر را به تعداد جوجه شتر مرغها نزد شتران ماده بفرستی، هر آنچه که حاصل شود، قربانی خانه خداست. اگر شکار، گاو یا گورخر باشد، باید یک گاو قربانی کنی، در صورتی که توان آن را نداری بایدسی مسکین را اطعام کنی و در صورت عدم توانایی، باید نه روز را روزه بگیری. اگر شکار آهو باشد، باید در ازای آن یک گوسفند قربانی کنی، در صورت که توانایی آن را نداری باید ده بیچاره را اطعام کنی و در صورت عدم توانایی باید سه روز را روزه بگیری. در صورتی که آهویی را هدف قرار دهی و دست یا پایش را شکستی وآهو برود و تو ندانی که چه شده، باید قربانی کنی. اما اگر بعد از آن دیدی که می چرد و راه می رود، باید یک ربع ارزش آن را کفاره دهی. اگر شاخش را شکستی یا آن را زخمی کردی، مقداری غذا را به عنوان صدقه می دهی. اگر ملخی را بکشی باید خرماهای کوچک صدقه دهی و خرماهای کوچک از ملخ بهتر است. در صورتی که تعداد ملخهای کشته شده زیاد باشد، باید گوسفند قربانی کنی. و در صورت شکار کبک نر و ماده، برای نر باید گوسفند قربانی کنی. اگر زنبوری را بکشی، به اندازه یک کف دست طعام را صدقه می دهی و در ازای شکار کبک یا بلبل یا گنجشک و همانند آن، باید گوسفند قربانی کنی. اگر یک ملخ را بخوری باید یک گوسفند قربانی کنی و همچنین اگر روباه یا خرگوش شکار کردی، باید یک گوسفند قربانی کنی. اگر مرغ سنگ‌خواره‌ای را شکار کردی، باید یک بچه گوسفند را که از شیر گرفته شده و می چرد قربانی کنی. و اگر تخم پرنده‌ای را بشکنی، قیمت آن را می‌پردازی. پس اگر پایت را روی آن بگذاری و در آن تخم ها جوجه باشند که در حال حر کتند، برتوست که به تعداد جوجه های ماده، بز نر نزد بز ماده بفرستی و هر چه به دست آمد را برای خانه خدا قربانی کنی. اگر موش دوپا و جوجه تیغی و سوسمار را شکار کنی، باید بزغاله ای را قربانی کنی و بزغاله از سوسمار بهتر است. بر محرم ایرادی وارد نیست که مار، عقرب، موش را بکشد یا زاغ را با سنگ براند. اگر شکارت شیر باشد، باید در ازای آن قوچ قربانی کنی. اگر در حالت احرام در بیرون از حرم شکار کنی، بر توست آن چنان که برایت شرح دادیم قربانی کنی. اگر در حرم شکار کنی در حالیکه از احرام بیرون آمده ای، پرداخت بهای شکار بر عهده توست، اگر آن را مورد هدف قراردادی. در حالی که در حرم محرم باشی، باید هم فدیه دهی و هم بهای آن را بپردازی. در صورتی که شکار پرنده باشد، باید به اندازه ارزش آن دانه بخری و با آن کبوتران حرم را دانه دهی. اگر حیوان را هدف قرار دهی، در حالی که در حرم محرم باشی، باید قربانی کنی. ارزش و بهای هر پرنده یک درهم است، اگر جوجه باشد باید قربانی کنی و نیم درهم بپردازی. اگر تخم پرنده را خورده باشی یا این که آن تخم کبوتر باشد نیز باید ربع درهم صدقه دهی. اگر شکار، مرغ

سنگخواره باشـد، بایـد در ازای آن یک بره که ازشـیر گرفته شـده و از گیاه چریـده، قربانی کنی. اگر شـکار پرنـده نباشـد، به مقـدار ارزش آن صـدقه می‌دهی و اگر جـوجه باشـد به مقـدار نیم درهم و اگر تخم پرنـده خورده باشـی، به مقـدار ربع درهم صدقه می دهی. اگر کبوتران حرم را برانی و بازگردند، باید برای همه آنها یک گوسفند قربانی کنی، و اگر بازگشت کبوترها را نبینی، بایـد در ازای رمانـدن هر پرنـده یک گوسـفند قربانی کنی. زمانی که از ادای تمامی مناسک و عبادات فارغ شـدی و خواستی خـارج شوی، به مقـدار یک درهم خرما صـدقه می دهی تا آن کفاره کاستی و نقصان احرامت باشـد که تو از آن بی خبری. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۹ -

**[ترجمه]

«۲»

ضـا، [فقه الرضـا علیه السـلام]: إِنْ أَصَابَ صَـيْداً فَعَلَيْهِ الْجَزَاءُ مِثْلُ ما قَتَلَ مِنَ النَّعَم يَحْكُمُ بِهِ ذَوا عَـدْلٍ مِنْكُمْ هَـدْياً بالِغَ الْكَعْبَهِ إِنْ كَانَ صَـيْدُهُ نَعَامَهً فَعَلَيْهِ بَدَنَهٌ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِيناً فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَمَانِيَهَ عَشَرَ يَوْماً وَ إِنْ كَانَ حِمَارَ وَحْشٍ أَوْ بَقَرَهَ وَحْشٍ فَعَلَيْهِ بَقَرَهٌ فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَإِطْعَامُ ثَلَاثِينَ مِسْكِيناً فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ تِسْعَهِ أَيَّامٍ فَإِنْ كَانَ الصَّيْدُ مِنَ الطَّيْرِ فَعَلَيْهِ شَاهٌ فَإِنْ لَمْ

يَجِدْ فَإِطْعَامُ عَشَرَهِ مَسَاكِينَ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَصِيَامُ ثَلَاثَهِ أَيَّامٍ وَ إِنْ كَانَ الصَّيْدُ طَائِراً فَعَلَيْهِ دِرْهَمٌ وَ إِنْ كَانَ فَرْخاً فَعَلَيْهِ نِصْفُ دِرْهَمٍ وَ إِنْ كَانَتْ بَيْضَهً أو [وَ] كَسَرَهَا أَوْ أَكَلَ فَعَلَيْهِ رُبُعُ دِرْهَمٍ (۲).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السـلام: اگر شـکار کند، باید نظیر آنچه کشته است، از چهارپایان کفاره ای بدهد که نظیر بودن آن را دوتن عادل از میان شـما تصدیق کنند و به صورت قربانی به کعبه برسد. اگر شـکار وی شتر مرغ باشد، باید یک شتر قربانی کنـد. اگر نیافت، باید شـصت مسـکین و بیچاره را اطعام دهد. اگر نیافت، باید هجده روز را روزه بگیرد. اگر گورخر و یا گاو وحشـی را شـکار کند، باید یک گاو را قربانی کند، اگر نیافت، باید سـی مسـکین را طعام دهد و اگر نتوانست، باید نه روز را روزه بگیرد. اگر شـکار پرنـده باشد، باید یک گوسـفند قربانی کند و اگر نیافت، باید ده مسـکین را اطعام دهد، اگر نتوانست، باید سه روز را روزه بگیرد. اگر شـکار، پرنده باشد، باید یک درهم، و اگر جوجه باشد باید نیم درهم و اگر تخم باشد که آن را شکسته یا خورده باشد، باید ربع درهم صدقه دهد. - . فقه الرضا علیه السلام: ۳۶ -

**[ترجمه]

«۳»

: وَ الْمُحْرِمُ فِي الْحَرَمِ إِذَا فَعَلَ شَيْئاً مِنْ ذَلِكَ تَضَاعَفَ عَلَيْهِ الْفِدَاءُ مَرَّتَيْنِ أَوْ عَدْلُ الْفِدَاءِ الثَّانِي صِيَاماً(۳).

**[ترجمه]زمانی که محرم در حرم مرتکب چیزی از آنچه گفته شـد گردد، کفاره او دو برابر است، یا معادل کفاره دوم روزه بدارد.

**[ترجمه]

«۴»

سر، [السرائر] الْبَزَنْطِيُّ عَنْ جَمِيلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الدَّجَاجِ السِّنْدِيِّ أَ يُخْرَجُ مِنَ الْحَرَمِ قَالَ نَعَمْ إِنَّهَا لَا يَسْتَقِلُّ بِالطَّيَرَانِ إِنَّهَا تَدُفُّ دَفِيفاً وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْمُحْرِمِ يَقْتُلُ الْبَقَّةَ وَ الْبَرَاغِيثَ إِذَا آذَتْهُ قَالَ نَعَمْ (۴).

**[ترجمه]السرائر: از امام صادق علیه السلام سؤال کردند، آیا مرغ شاخدار از حرم خارج می شود؟ ایشان فرمود: آری، زیرا آن نمی تواند پرواز کند و فقط با شتاب پر می زند. از امام پرسیدم آیا محرم می تواند پشه و کک را در صورتی که آزارش دهند بکشد؟ امام فرمود: آری. - . السرائر: ۴۸۰ -

**[ترجمه]

«۵»

قب، [المناقب لابن شهرآشوب] فِی أَحَادِيثِ الْبَصْرِيِّينَ عَنْ أَحْمَدَ قَالَ مُعَاوِيَةُ بْنُ قُرَّةَ عَنْ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ: إِنَّ رَجُلًا أَوْطَأَ بَعِيرَهُ أُدْحِيَّ نَعَامٍ فَكَسَرَ بَيْضَهَا فَانْطَلَقَ إِلَی عَلِيٍّ علیه السلام فَسَأَلَهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ لَهُ عَلِيٌّ علیه السلام عَلَيْكَ بِكُلِّ بَيْضَةٍ جَنِينُ نَاقَةٍ أَوْ ضِرَابُ نَاقَةٍ فَانْطَلَقَ إِلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَدْ قَالَ عَلِيٌّ بِمَا سَمِعْتَ وَ لَكِنْ

۱- ۱. فقه الرضا ص ۲۹.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۳۶.

۳- ۳. المصدر السابق ص ۳۷.

۴- ۴. السرائر ص ۴۸۰.

هَلُمَّ إِلَى الرُّخْصَهِ عَلَيْکَ بِکَلِّ بَیْضَهٍ صَوْمُ یَوْمٍ أَوْ إِطْعَامُ مِسْکِینٍ (۱).

**[ترجمه]المناقب: شتر مردی از انصار، لانه یک شتر مرغ را لگد کرد و تخم‌های آن را شکست. وی نزد امام علی علیه السلام رفت و از وی در این باره سؤال کرد. امام فرمود: در ازای شکستن هر تخم، یک جنین ماده شتر یا ضراب - حاصل جفت گیری - آن، بر عهده توست. آن فرد نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله رفت و داستان را برای پیامبر ذکر کرد. رسول خدا به وی فرمود: درباره آنچه که شنیدی علی علیه السلام به تو گفت، بدان چه که بر تو آسانتر است بشتاب. در ازای هر تخم می‌توانی یک روز را روزه بگیری یا یک فرد مسکین را اطعام کنی. -. مناقب ۲: ۱۷۷ -

**[ترجمه]

«۶»

فس، [تفسیر القمی] مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَوْنٍ النَّصِیبِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَمَّا أَرَادَ الْمَأْمُونُ تَزْوِیجَ ابْنَتِهِ إِیَّاهُ وَ جَمَعَ الْعُلَمَاءَ لِذَلِکَ-(۲) إِنَّ الْمُحْرِمَ إِذَا قَتَلَ صَیْداً فِی الْحِلِّ وَ الصَّیْدُ مِنْ ذَوَاتِ الطَّیْرِ مِنْ کِبَارِهَا فَعَلَیْهِ شَاهٌ وَ إِنْ أَصَابَهُ فِی الْحَرَمِ فَعَلَیْهِ الْجَزَاءُ مُضَاعَفاً وَ إِذَا قَتَلَ فَرْخاً فِی الْحِلِّ فَعَلَیْهِ حَمَلٌ قَدْ فُطِمَ وَ لَیْسَ عَلَیْهِ قِیمَتُهُ لِأَنَّهُ لَیْسَ فِی الْحَرَمِ وَ إِذَا قَتَلَهُ فِی الْحَرَمِ فَعَلَیْهِ الْحَمَلُ وَ قِیمَتُهُ لِأَنَّهُ فِی الْحَرَمِ وَ إِذَا کَانَ مِنَ الْوُحُوشِ فَعَلَیْهِ فِی حِمَارِ وَحْشٍ بَدَنَهٌ وَ کَذَلِکَ فِی النَّعَامَهِ فَإِنْ لَمْ یَقْدِرْ فَإِطْعَامُ سِتِّینَ مِسْکِیناً فَإِنْ لَمْ یَقْدِرْ فَصِیَامُ ثَمَانِیَهَ عَشَرَ یَوْماً وَ إِنْ کَانَتْ بَقَرَهً فَعَلَیْهِ بَقَرَهٌ فَإِنْ لَمْ یَقْدِرْ فَعَلَیْهِ إِطْعَامُ ثَلَاثِینَ مِسْکِیناً فَإِنْ لَمْ یَقْدِرْ فَلْیَصُمْ تِسْعَهَ أَیَّامٍ وَ إِنْ کَانَ ظَبْیاً فَعَلَیْهِ شَاهٌ فَإِنْ لَمْ یَقْدِرْ فَإِطْعَامُ عَشَرَهِ مَسَاکِینَ فَإِنْ لَمْ یَقْدِرْ فَصِیَامُ ثَلَاثَهِ أَیَّامٍ وَ إِنْ کَانَ فِی الْحَرَمِ فَعَلَیْهِ الْجَزَاءُ مُضَاعَفاً هَدْیاً بَالِغَ الْکَعْبَهِ حَقّاً وَاجِباً عَلَیْهِ أَنْ یَنْحَرَهُ إِنْ کَانَ فِی حَجٍّ بِمِنًی حَیْثُ یَنْحَرُ النَّاسُ وَ إِنْ کَانَ فِی عُمْرَهٍ یَنْحَرُهُ بِمَکَّهَ وَ یَتَصَدَّقُ بِمِثْلِ ثَمَنِهِ حَتَّی یَکُونَ مُضَاعَفاً وَ کَذَلِکَ إِذَا أَصَابَ أَرْنَباً فَعَلَیْهِ شَاهٌ وَ إِذَا قَتَلَ الْحَمَامَهَ تَصَدَّقَ بِدِرْهَمٍ أَوْ یَشْتَرِی بِهِ طَعَاماً لِحَمَامِ الْحَرَمِ وَ فِی الْفَرْخِ نِصْفُ دِرْهَمٍ وَ فِی الْبَیْضَهِ رُبُعُ دِرْهَمٍ وَ کُلُّ مَا أَتَی بِهِ الْمُحْرِمُ بِجَهَالَهٍ فَلَا

۱- ۱. المناقب ج ۲ ص ۱۷۷.

۲- ۲. و فی المصدر کلام طویل جری فی تلک المناسبه الی ان تقدم یحیی بن أکثم القاضی بمسألته من الإمام الجواد علیه السلام فقال له: ما تقول فی محرم قتل صیدا؟ فقال له الامام: قتله فی حل او فی حرم؟ عالما او جاهلا؟ عمدا او خطأ، عبدا أو حرا؟ صغیرا أو کبیرا؟ مبدءا أو معیدا؟ من ذوات الطیر أو من غیرها؟ من صغار الصید أو من کبارها؟ مصرا علیها أو نادما؟ باللیل فی وکرها أو بالنهار عیانا؟ محرما لعمره أو للحج؟ فانقطع یحیی بن أکثم انقطاعا لم یخف علی من فی المجلس و بقی متحیرا، و بعد أن تمّ للمأمون ما أراد من اجراء الخطبه لتزویج الإمام الجواد علیه السلام من ابنته أم الفضل. طلب من الإمام علیه السلام بیان أحکام تلک الوجوه فی قتل الصید فقال علیه السلام: ان المحرم إلخ.

شَيْ ءَ عَلَيْهِ فِيهِ إِلَّا الصَّيْدَ فَإِنَّ عَلَيْهِ الْفِدَاءَ بِجَهَالَةٍ كَانَ أَوْ بِعِلْمٍ بِخَطَاءٍ كَانَ أَوْ بِعَمْدٍ وَ كُلَّ مَا أَتَى [بِهِ] الْعَبْدُ فَكَفَّارَتُهُ عَلَى صَاحِبِهِ بِمِثْلِ مَا يَلْزَمُ صَاحِبَهُ وَ كُلُّ مَا أَتَى بِهِ الصَّغِيرُ الَّذِي لَيْسَ بِبَالِغٍ فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ فِيهِ وَ إِنْ كَانَ مِمَّنْ عَادَ فَهُوَ مِمَّنْ يَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ لَيْسَ عَلَيْهِ كَفَّارَةٌ وَ النَّقِمَةُ فِي الْآخِرَهِ وَ إِنْ دَلَّ عَلَى الصَّيْدِ وَ هُوَ مُحْرِمٌ فَقَتَلَ فَعَلَيْهِ الْفِدَاءُ وَ الْمُصِرُّ عَلَيْهِ يَلْزَمُهُ بَعْدَ الْفِدَاءِ عُقُوبَةٌ فِي الْآخِرَهِ وَ النَّادِمُ عَلَيْهِ لَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ بَعْدَ الْفِدَاءِ وَ إِذَا أَصَابَ لَيْلًا فِي وَكْرِهَا خَطَاءً فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ إِلَّا أَنْ يَتَعَمَّدَهُ فَإِنْ تَعَمَّدَ بِلَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ فَعَلَيْهِ الْفِدَاءُ وَ الْمُحْرِمُ بِالْحَجِّ يَنْحَرُ الْفِدَاءَ بِمِنًى حَيْثُ يَنْحَرُ النَّاسُ وَ الْمُحْرِمُ لِلْعُمْرَهِ يَنْحَرُ بِمَكَّهَ(۱).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: امام جواد علیه السلام فرمود: زمانی که مأمون خواست دختر خویش را به همسری ایشان در آورد و بدین منظور علما را جمع کرده بود فرمود: اگر محرم در بیرون از حرم شکاری را بکشد و آن شکار از گروه پرندگان بزرگ جثه باشد، باید یک گوسفند قربانی کند. اگر در حرم پرنده را شکار کند، باید دو برابر کفاره آن را بپردازد. اگر جوجه ای را در بیرون از حرم بکشد، باید بره ای را که از شیر گرفته شده قربانی کند و پرداختن بهای آن بر عهده وی نیست، زیرا که در حرم نکشته است. اما اگر در حرم جوجه ای را بکشد، افزون بر قربانی کردن آن بره باید بهای آن را نیز پرداخت کند. اگر حیوانی را که محرم شکار کرده از حیوانات وحشی باشد، برای گورخر باید یک شتر قربانی کند. درباره شتر مرغ نیز این گونه است. اگر محرم توان آن را نداشت، باید شصت مسکین را اطعام دهد، اگر نتوانست باید هجده روز را روزه بگیرد. اگر شکار گاو باشد، باید در ازای آن یک گاو قربانی کند، در صورتی که نتواند، باید سی فرد بیچاره را طعام دهد و اگر نتوانست باید نه روز را روزه بگیرد. اگر شکار، آهو باشد باید یک گوسفند قربانی کند، اگر توان آن را

نداشت، باید ده فرد مسکین را اطعام کند، و در صورت عدم توانایی باید سه روز را روزه بگیرد. اگر محرم در حرم شکار کند، باید کفاره ای دو برابر دهد و باید قربانی به کعبه برسد و این حقی واجب است، و بر عهده محرم است که آن را نحر کند، در صورتی که در راه حج به منی، همان جایی که مردم نحر می کنند باشد. اگر در عمره باشد، قربانی را در مکه ذبح می کند و به اندازه بها و قیمت آن صدقه می دهد تا این که دو برابر شود. همچنین اگر خرگوشی را هدف قرار دهد، باید یک گوسفند قربانی کند و اگر کبوتری را بکشد باید به مقدار یک درهم صدقه دهد یا این که غذایی را برای کبوتران حرم خریداری کند. اگر جوجه آن را بکشد نیم درهم و در صورت شکستن تخم آن باید ربع درهم کفاره دهد. هر آنچه را که محرم از روی جهل و عدم آگاهی انجام داده، هیچ چیزی بر عهده وی نیست، مگر شکار که باید در ازای آن قربانی کند؛ چه آن را از روی جهل انجام دهد یا علم، از روی عمد باشد یا غیر عمد. هر آنچه را که برده انجام داده، کفاره آن بر عهده صاحبش می باشد، به همان اندازه که بر صاحبش کفاره آن واجب می باشد. همچنین هر آنچه که را خردسالی که هنوز به سن بلوغ نرسیده انجام دهد، چیزی بر عهده وی نیست، و اگر از کسانی باشد که صید را تکرار کند، از زمره کسانی است که خداوند از وی انتقام می گیرد، و پرداخت کفاره بر عهده وی نیست، بلکه عذاب آن در آخرت خواهد بود. اگر محرم به شکار اشاره کند و آن را نشان دهد و کشته شود، باید قربانی کند، و کسی که بر شکار اصرار ورزد، علاوه بر این که باید قربانی کند، در آخرت نیز این کار برایش عذاب در پی خواهد داشت. اما کسی که از کرده خود پشیمان شود، پس از قربانی کردن دیگر چیزی بر عهده وی نیست. اگر شب هنگام از روی اشتباه

پرنده ای را در لانه اش هدف قرار دهد، گناهی بر وی نیست مگر این که از روی عمد انجام دهد. اگر در شب یا روز این کار را از روی عمد انجام دهد، باید قربانی کند و محرم حج باید قربانی خویش را در منی - همان جایی که مردم قربانی می کنند

- ذبح کند. و محرم عمره، در مکه قربانی می کند. - . تفسیر علی بن ابراهیم: ۱۶۹ -

**[ترجمه]

«۷»

ج، [الإحتجاج] عَنِ الرَّیَّانِ بْنِ شَبِیبٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْمُحْرِمَ إِذَا قَتَلَ صَیْداً فِی الْحِلِّ وَ کَانَ الصَّیْدُ مِنْ ذَوَاتِ الطَّیْرِ وَ کَانَ مِنْ کِبَارِهَا فَعَلَیْهِ شَاةٌ وَ إِنْ أَصَابَهُ فِی الْحَرَمِ فَعَلَیْهِ الْجَزَاءُ مُضَاعَفاً وَ إِذَا قَتَلَ فَرْخاً فِی الْحِلِّ فَعَلَیْهِ حَمَلٌ قَدْ فُطِمَ مِنَ اللَّبَنِ فَإِذَا قَتَلَهُ فِی الْحَرَمِ فَعَلَیْهِ الْحَمَلُ وَ قِیمَهُ الْفَرْخِ وَ إِذَا کَانَ مِنَ الْوَحْشِ وَ کَانَ حِمَارَ وَحْشٍ فَعَلَیْهِ بَقَرَهٌ وَ إِنْ کَانَ نَعَامَهً فَعَلَیْهِ بَدَنَهٌ وَ إِنْ کَانَ ظَبْیاً فَعَلَیْهِ شَاهٌ وَ إِنْ کَانَ قَتَلَ شَیْئاً مِنْ ذَلِکَ فِی الْحَرَمِ فَعَلَیْهِ الْجَزَاءُ مُضَاعَفاً هَدْیاً بالِغَ الْکَعْبَهِ وَ إِذَا أَصَابَ الْمُحْرِمُ مَا یَجِبُ عَلَیْهِ الْهَدْیُ فِیهِ وَ کَانَ إِحْرَامُهُ لِلْحَجِّ نَحَرَهُ بِمِنًی وَ إِنْ کَانَ إِحْرَامُهُ بِالْعُمْرَهِ نَحَرَهُ بِمَکَّهَ وَ جَزَاءُ الصَّیْدِ عَلَی الْعَالِمِ وَ الْجَاهِلِ سَوَاءٌ وَ فِی الْعَمْدِ عَلَیْهِ الْمَأْثَمُ وَ هُوَ مَوْضُوعٌ عَنْهُ فِی الْخَطَاءِ وَ الْکَفَّارَهُ عَلَی الْحُرِّ فِی نَفْسِهِ وَ عَلَی السَّیِّدِ فِی عَبْدِهِ وَ الصَّغِیرُ لَا کَفَّارَهَ عَلَیْهِ وَ هِیَ عَلَی الْکَبِیرِ وَاجِبَهٌ وَ النَّادِمُ یُسْقِطُ نَدَمُهُ عَنْهُ عِقَابَ الْآخِرَهِ وَ الْمُصِرُّ یَجِبُ عَلَیْهِ الْعِقَابُ فِی الْآخِرَه(۲).

**[ترجمه]الاحتجاج: امام جواد علیه السلام فرمود: اگر محرم شکاری را در بیرون از حرم بکشد و حیوان شکار شده از پرندگان بزرگ جثه باشد، باید یک گوسفند قربانی کند. اگر در حرم شکار کند، باید دو برابر کفاره آن را بپردازد. اگر جوجه ای را در بیرون از حرم بکشد، باید بره ای را که از شیر گرفته شده است قربانی کند. اگر جوجه را در حرم بکشد، باید علاوه بر قربانی کردن بره، بهای جوجه را نیز پرداخت کند. اگر شکار از زمره حیوانات وحشی همچون گورخر باشد، باید یک گاو و اگر شکار شترمرغ باشد، باید یک شتر و اگر آهو باشد باید یک گوسفند قربانی کند. اگر محرم هر یک از این حیوانات را در حرم بکشد، کفاره ای دو برابر بر عهده اوست تا این که قربانی به کعبه برسد. اگر محرم چیزی را شکار کند که باید به خاطر آن قربانی کند، و احرام وی برای انجام حج باشد، در منی قربانی کند. اما اگر احرام وی جهت انجام عمره باشد، باید در مکه قربانی کند. کفاره شکار بر عالم و جاهل یکسان است و شکاری که از روی عمد باشد، گناه بر آن نوشته می‌شود و دیگر در زمره خطا نیست. کفاره خطای انسان آزاد بر عهده خود او و برای برده بر عهده صاحبش می باشد. بر فرد خردسال کفاره ای نیست اما پرداخت آن بر بزرگسال واجب است. شخصی که پس از انجام گناه پشیمان می شود، پشیمانی اش عقاب آخرت را ساقط می‌کند و شخصی که بر گناه اصرار ورزد، عقاب وی در آخرت حتمی می گردد. - . الاحتجاج ۲: ۲۴۳ -

**[ترجمه]

أقول

قد أوردنا الخبرین بطولهما فی أبواب أحوال الجواد علیه السلام (۳).

ص: ۱۴۹

۱- ۱. تفسير علىّ بن إبراهيم ص ۱۶۹.

۲- ۲. الاحتجاج ج ۲ ص ۲۴۳.

۳- ۳. فى ج ۵۰ ص ۷۴- ۷۹ من مطبوعه الإسلاميه.

**[ترجمه]این دو خبر طولانی را در ابواب احوال امام جواد علیه السلام آورده‌ایم.

**[ترجمه]

«۸»

فس، [تفسیر القمی] أَبِی عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْمِنْقَرِیِّ عَنْ سُفْیَانَ بْنِ عُیَیْنَهَ عَنِ الزُّهْرِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیهما السلام قَالَ: صَوْمُ جَزَاءِ الصَّیْدِ وَاجِبٌ قَالَ اللَّهُ وَ مَنْ قَتَلَهُ مِنْکُمْ مُتَعَمِّداً فَجَزاءٌ مِثْلُ ما قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ یَحْکُمُ بِهِ ذَوا عَدْلٍ مِنْکُمْ هَدْیاً بالِغَ الْکَعْبَهِ أَوْ کَفَّارَهٌ طَعامُ مَساکِینَ أَوْ عَدْلُ ذلِکَ صِیاماً أَ وَ تَدْرِی کَیْفَ یَکُونُ عَدْلُ ذَلِکَ صِیَاماً یَا زُهْرِیُّ قُلْتُ لَا قَالَ یُقَوَّمُ الصَّیْدُ قِیمَهً ثُمَّ تُفَضُّ تِلْکَ الْقِیمَهُ عَلَی الْبُرِّ ثُمَّ یُکَالُ ذَلِکَ الْبُرُّ أَصْوَاعاً فَیَصُومُ لِکُلِّ نِصْفِ صَاعٍ یَوْماً الْخَبَرَ(۱).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: امام زین العابدین علیه السلام فرمود: روزه گرفتن در ازای کفاره شکار واجب است. خداوند فرمود: «وَ مَنْ قَتَلَهُ مِنْکُمْ مُتَعَمِّداً فَجَزاءٌ مِثْلُ ما قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ یَحْکُمُ بِهِ ذَوا عَدْلٍ مِنْکُمْ هَدْیاً بالِغَ الْکَعْبَهِ أَوْ کَفَّارَهٌ طَعامُ مَساکِینَ أَوْ عَدْلُ ذلِکَ صِیاما» - . مائده / ۹۵ - {هر

کس از شما عمدا آن را بکشد، باید نظیر آنچه کشته است از چهارپایان کفاره ای بدهد که نظیر بودن آن را دوتن عادل از میان شما تصدیق کنند و به صورت قربانی به کعبه برسد یا به کفاره آن، مستمندان را خوراک بدهد یا معادلش روزه بگیرد.} امام فرمود: ای زهری، آیا می دانی چگونه باید برابر با آن روزه بگیرد؟ گفتم: خیر. امام فرمود: قیمت شکار را تعیین می کند، سپس بر اساس بهای گندم ارزش آن را حساب می کند، سپس آن را به صورت صاع وزن می کند و برای هر نصف صاع، یک روز روزه می گیرد... ادامه روایت. - . تفسیر علی بن ابراهیم: ۱۱۲ -

**[ترجمه]

«۹»

ب، [قرب الإسناد] عَلِیٌّ عَنْ أَخِیهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ یَکْسِرُ بَیْضَهَ الْحَمَامِ وَ الْبَیْضُ فِیهِ فِرَاخٌ تَتَحَرَّکُ مَا عَلَیْهِ قَالَ یَتَصَدَّقُ عَنْ کُلِّ مَا تَحَرَّکَ مِنْهُ شَاهً وَ یَتَصَدَّقُ بِلَحْمِهَا إِذَا کَانَ مُحْرِماً وَ إِنْ لَمْ یَتَحَرَّکِ الْفَرْخُ فِیهَا یَتَصَدَّقُ بِقِیمَهِ الْفَرْخِ وَرِقاً أَوْ شِبْهَهُ أَوْ یَشْتَرِی بِهِ عَلَفاً وَ یَطْرَحُهُ لِحَمَامِ الْحَرَمِ (۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر گوید: از برادرم علیه السلام درباره مردی پرسیدم که تخم کبوتر را می شکند در حالی که در تخم ها جوجه در حال حرکت هستند، چه چیزی بر عهده اوست؟ ایشان فرمود: در ازای هر جوجه در حال حرکت باید گوسفندی صدقه دهد و اگر محرم باشد، باید گوشت آن را صدقه دهد. در صورتی که جوجه ها در تخم حرکت نکنند، باید در ازای بها و ارزش هر جوجه، یک ورق - برگ - یا شبیه آن را صدقه دهد یا این که دانه بخرد و برای کبوتران حرم بریزد. - . قرب الاسناد: ۱۰۴ -

**[ترجمه]

«۱۰»

: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ مُحْرِمٍ أَصَابَ بَيْضَ نَعَامٍ فِيهِ فِرَاخٌ قَدْ تَحَرَّكَ فَقَالَ لِكُلِّ فَرْخٍ بَعِيرٌ يَنْحَرُهُ بِالْمَنْحَرِ(۳).

**[ترجمه]از ایشان درباره محرمی پرسیدم که تخم شترمرغی را که در داخل آن جوجه هایش در حال حرکت می باشند را شکسته است. ایشان فرمود: در ازای هر جوجه، باید شتری را در محل ذبح قربانی کند. - . قرب الاسناد: ۱۰۴ -

**[ترجمه]

«۱۱»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ نِسَاءٍ وَ رِجَالٍ مُحْرِمِينَ اشْتَرَوْا ظَبْياً فَأَكَلُوا مِنْهُ جَمِيعاً مَا عَلَيْهِمْ قَالَ عَلَى كُلِّ مَنْ أَكَلَ مِنْهُ فِدَاءُ الصَّيْدِ كُلُّ إِنْسَانٍ عَلَى حِدَتِهِ فِدَاءُ صَيْدٍ كَامِلًا(۴).

**[ترجمه]وی نقل کرده است که از ایشان درباره مردان و زنان محرمی سؤال کردم که آهویی را خریدند و همه آنان از گوشت آن خورد ند، تکلیفشان چیست؟ ایشان فرمود: هر کس که از گوشت آهو خورده، باید قربانی کند؛ هر شخص باید به سهم خود و به طور جداگانه و کامل قربانی کند. - . قرب الاسناد: ۱۰۷ -

**[ترجمه]

«۱۲»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ رَمَى صَيْداً وَ هُوَ مُحْرِمٌ فَكَسَرَ يَدَهُ أَوْ رِجْلَهُ فَمَضَى الصَّيْدُ عَلَى وَجْهِهِ وَ لَمْ يَدْرِ الرَّجُلُ مَا صَنَعَ قَالَ عَلَيْهِ الْفِدَاءُ كَامِلًا إِذَا مَضَى الصَّيْدُ عَلَى وَجْهِهِ وَ لَمْ يَدْرِ الرَّجُلُ مَا صَنَعَ (۵).

**[ترجمه]گفت: از ایشان درباره مردی سؤال کردم که محرم است و به سمت شکاری تیراندازی کند و دست یا پایش را بشکند، اما شکار به راه خود ادامه دهد و محرم نداند که آهو چه شد؟ ایشان فرمود: در صورتی که شکار به راه خود ادامه دهد و آن شخص نداند که چه شده است، باید به طور کامل قربانی کند. - . قرب الاسناد: ۱۰۷ -

**[ترجمه]

«۱۳»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ رَمَى صَيْداً وَ هُوَ مُحْرِمٌ فَكَسَرَ يَدَهُ أَوْ رِجْلَهُ ثُمَّ تَرَكَهُ يَرْعَى وَ مَضَى مَا عَلَيْهِ قَالَ عَلَيْهِ دَفْعُ الْفِدَاءِ(۶).

**[ترجمه]گفت: از ایشان درباره مردی که در حال احرام شکاری را هدف قرار دهد و دست یا پایش را بشکند و سپس آن را رها کند تا بچرد و به راه خود ادامه دهد سؤال کردم. ایشان فرمود: باید قربانی کند. - . قرب الاسناد: ۱۰۷ -

**[ترجمه]

«۱۴»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ أَخْرَجَ طَيْراً مِنْ مَكَّهَ حَتَّى وَرَدَ بِهِ الْكُوفَهَ

ص: ۱۵۰

۱- ۱. تفسیر علیّ بن إبراهیم ص ۱۷۲ فی حدیث طویل و الآیه فی سوره المائده: ۹۵.

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۱۰۴.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۱۰۴.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۱۰۷.

۵- ۵. قرب الإسناد ص ۱۰۷.

۶- ۶. نفس المصدر ص ۱۰۷.

قَالَ يَرُدُّهُ إِلَى مَکّهَ فَإِنْ مَاتَ تَصَدَّقَ بِثَمَنِهِ (۱).

**[ترجمه]گفت: از ایشان درباره مردی سؤال کردم که پرنـده ای را از مکه خارج و به کوفه وارد کند. ایشان فرمود: آن را به مکه باز می گرداند و اگر بمیرد، باید به اندازه بهای آن صدقه دهد. - . قرب الاسناد: ۱۰۷ -

**[ترجمه]

«۱۵»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ هَلْ یَصْلُحُ لَهُ أَنْ یَصِیدَ حَمَامَ الْحَرَمِ فِی الْحِلِّ فَیَذْبَحَهُ وَ یُدْخِلَهُ الْحَرَمَ فَیَأْکُلَهُ قَالَ لَا یَصْلُحُ أَکْلُ حَمَامِ الْحَرَمِ عَلَی حَالٍ (۲).

**[ترجمه]گفت: از ایشان سؤال کردم، آیا رواست که مردی کبوتر حرم را در بیرون از حرم شکار کند و سپس آن را در حرم وارد کند و بخورد؟ ایشان فرمود: خوردن کبوتران حرم در هیچ حال سزاوار نیست. - . قرب الاسناد: ۱۱۷ -

**[ترجمه]

«۱۶»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَمَّا یُؤْکَلُ مِنَ اللَّحْمِ فِی الْحَرَمِ قَالَ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَا یُحَرِّمُ الْإِبِلَ وَ الْبَقَرَ وَ الْغَنَمَ وَ الدَّجَاجَ (۳).

**[ترجمه]گفت: از ایشان درباره گوشتی که در حرم خورده می شود سؤال کردم. ایشان فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله گوشت شتر، گاو، گوسفند و مرغ را حرام نمی دانست. - . قرب الاسناد: ۱۰۶ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ب، [قرب الإسناد] السِّنْدِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ یُونُسَ بْنِ یَعْقُوبَ قَالَ: أَرْسَلْتُ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ مُوسَی علیه السلام إِنَّ أَخِی اشْتَرَی حَمَاماً مِنَ الْمَدِینَهِ فَذَهَبْنَا بِهَا مَعَنَا إِلَی مَکّهَ فَاعْتَمَرْنَا وَ أَقَمْنَا ثُمَّ أَخْرَجْنَا الْحَمَامَ مَعَنَا مِنْ مَکّهَ إِلَی الْکُوفَهِ عَلَیْنَا فِی ذَلِکَ شَیْ ءٌ فَقَالَ لِلرَّسُولِ أَظُنُّهُنَّ فرط [فُرْهَهً] قُلْ لَهُ یَذْبَحُ مَکَانَ کُلِّ طَیْرٍ شَاهً(۴).

**[ترجمه]قرب الإسناد: یونس بن یعقوب نقل کرده است: به امام کاظم علیه السلام نامه‌ای فرستادم که برادرم کبوترهایی را از مدینه خرید. ما آنها را همراه با خود به مکه بردیم و عمره گزاردیم. سپس کبوتران را به همراه خود از مکه به کوفه آوردیم
.

آیا در این باره چیزی بر عهده ماست؟ پس به فرستاده فرمود: آنها را از دست رفته می‌انگارم؛ به وی بگو: در ازای هر پرنده

یک گوسفند قربانی کند. - . قرب الاسناد: ۱۳۱ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ الْبَزَنْطِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام عَنِ الْمُتَعَمِّدِ فِی الصَّیْدِ وَ الْجَاهِلِ وَ الْخَطَاءِ سَوَاءٌ فِیهِ قَالَ لَا فَقُلْتُ لَهُ الْجَاهِلُ عَلَیْهِ شَیْ ءٌ فَقَالَ نَعَمْ فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ فَالْعَمْدُ بِأَیِّ شَیْ ءٍ یَفْضُلُ صَاحِبَ الْجَهَالَهِ قَالَ بِالْإِثْمِ وَ هُوَ لَاعِبٌ بِدِینِهِ (۵).

**[ترجمه]قرب الإسناد: بزنطی گوید: از امام رضا علیه السلام سؤال کردم، آیا کسی که به عمد شکار کند و کسی که از روی جهل و اشتباه این کار را انجام دهد یکسانند؟ ایشان فرمود: خیر. به امام گفتم: بر عهده فرد جاهل چیزی است؟ امام فرمود: آری. گفتم: جانم به فدایت! شخصی که از روی عمد شکار کرده، چه چیزی بر شخص جاهل اضافه دارد؟ فرمود: گناه! چرا که او دین خود را نیز به بازی گرفته است. - . قرب الاسناد: ۱۶۸ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْعَمْرَکِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِیهِ مُوسَی علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْمُحْرِمِ إِذَا اضْطُرَّ إِلَی أَکْلِ صَیْدٍ وَ مَیْتَهٍ وَ قُلْتُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ حَرَّمَ الصَّیْدَ وَ أَحَلَّ الْمَیْتَهَ قَالَ یَأْکُلُ وَ یَفْدِیهِ فَإِنَّمَا یَأْکُلُ مَالَهُ (۶).

**[ترجمه]علل الشرائع: علی بن جعفر گوید: از برادرم موسی علیه السلام درباره محرمی سؤال کردم که مجبور به خوردن شکار و مردار شود و گفتم: خداوند عز و جل خوردن شکار را حرام و مرده را حلال کرده است. ایشان فرمود: آن را می خورد و فدیه می دهد، چرا که مال خویش را خورده است. - . علل الشرائع: ۴۴۵ -

**[ترجمه]

«۲۰»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ

۱- ۱. نفس المصدر ص ۱۰۷.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۱۱۷.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۱۰۶.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۱۳۱ و فيه(فره) مكان(فرط) و فى الفقيه ج ۲ ص ۱۶۸ طبع النجف أظنهن كن فرهه.

۵- ۵. نفس المصدر ص ۱۶۸.

۶- ۶. علل الشرائع ص ۴۴۵.

ضَالَه عَنْ أَبَانٍ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ رَجُلٍ اضْطُرَّ وَ هُوَ مُحْرِمٌ إِلَی صَیْدٍ وَ مَیْتَهٍ مِنْ أَیِّهِمَا یَأْکُلُ قَالَ یَأْکُلُ مِنَ الصَّیْدِ قُلْتُ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَهُ عَلَیْهِ وَ أَحَلَّ لَهُ الْمَیْتَهَ قَالَ یَأْکُلُ وَ یَفْدِی فَإِنَّمَا یَأْکُلُ مِنْ مَالِهِ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابو یعقوب گوید: از امام صادق علیه السلام درباره شخصی سؤال کردم که محرم است و مجبور به خوردن شکار و مرده شود، از کدام یک بخورد؟ فرمود: از شکار بخورد. گفتم: خداوند خوردن شکار را بر وی حرام و مرده را بر وی حلال کرده است. فرمود: بخورد و فدیه دهد، چرا که فقط از مال خویش می خورد. - . علل الشرائع: ۴۵۵ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِیدِ عَنْ یُونُسَ بْنِ یَعْقُوبَ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ حَازِمٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مُحْرِمٌ اضْطُرَّ إِلَی صَیْدٍ وَ إِلَی مَیْتَهٍ مِنْ أَیِّهِمَا یَأْکُلُ قَالَ یَأْکُلُ مِنَ الصَّیْدِ قُلْتُ أَ لَیْسَ قَدْ أَحَلَّ اللَّهُ الْمَیْتَهَ لِمَنِ اضْطُرَّ إِلَیْهَا قَالَ بَلَی وَ لَکِنْ أَ لَا تَرَی أَنَّهُ إِنَّمَا یَأْکُلُ مِنْ مَالِهِ فَیَأْکُلُ الصَّیْدَ وَ عَلَیْهِ فِدَاؤُهُ وَ رُوِیَ أَنَّهُ یَأْکُلُ الْمَیْتَهَ لِأَنَّهَا أُحِلَّتْ لَهُ وَ لَمْ یُحِلَّ لَهُ الصَّیْدُ(۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: منصور بن حازم گوید: به امام صادق علیه السلام گفتم: محرمی که مجبور به خوردن شکار و مردار می شود، از کدام یک بخورد؟ ایشان فرمود: از شکار. گفتم: مگر خداوند خوردن مردار را برای فردی که ناگزیر به خوردن آن شود حلال نکرده است؟ ایشان فرمود: آری، اما آیا نمی بینی که وی فقط از مال خویش می خورد، پس شکار را می خورد در حالی که باید قربانی کند. و نقل کرده اند که مرده را بخورد، چرا که خوردن مرده برایش حلال شده اما خوردن شکار برایش حلال نشده است. - . علل الشرائع: ۴۵۵ -

**[ترجمه]

«۲۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ ابْنِ حَازِمٍ: مِثْلَهُ (۳).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: ابن حازم نیز مانند روایت فوق را نقل کرده است. - . علل الشرائع: ۴۴۵ -

**[ترجمه]

«۲۳»

ب، [قرب الإسناد] أَبُو الْبَخْتَرِیِّ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیٍّ علیهم السلام قَالَ: یَقْتُلُ الْمُحْرِمُ مَا عَدَا عَلَیْهِ مِنْ سَبُعٍ أَوْ غَیْرِهِ وَ یَقْتُلُ الزُّنْبُورَ وَ الْعَقْرَبَ وَ الْحَیَّهَ وَ النَّسْرَ وَ الْأَسَدَ وَ الذِّئْبَ وَ مَا خَافَ أَنْ یَعْدُوَ عَلَیْهِ مِنَ السِّبَاعِ وَ الْکَلْبِ الْعَقُورِ(۴).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام صادق از پدرش از امام علی علیهم السلام روایت فرمود: محرم می تواند درنده یا غیر آن را که بر وی یورش و حمله برد، بکشد: زنبور، عقرب، مار، عقاب، شیر، گرگ، و آن حیواناتی را که ترس حمله از جانب آنان می رود همچون حیوانات درنده و سگ هار را می‌تواند بکشد. - . قرب الاسناد: ۶۶ -

**[ترجمه]

«۲۴»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ طَيْرٍ أَهْلِيٍّ أَقْبَلَ فَدَخَلَ الْحَرَمَ قَالَ لَا يُمَسُّ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ وَ مَنْ دَخَلَهُ كانَ آمِناً(۵).

**[ترجمه]علل الشرائع: از امام صادق علیه السلام درباره پرنده اهلی سؤال شد که پیش آید و داخل حرم شود. ایشان فرمود: به آن دست نزنند، زیرا که خداوند فرمود: «وَ مَنْ دَخَلَهُ كانَ آمِنا» - . آل عمران / ۹۷ - {هر

کس در آن وارد شود، ایمن است.} - . علل الشرائع: ۴۵۴ -

**[ترجمه]

«۲۵»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ فَضَالَةَ وَ حَمَّادٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ: مِثْلَهُ (۶).

**[ترجمه]حماد نیز همین روایت را به شکل فوق از امام صادق علیه السلام روایت کرده است. - . علل الشرائع: ۴۵۱ -

**[ترجمه]

«۲۶»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ

ص: ۱۵۲

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۴۵.

۲- ۲. علل الشرائع ص ۴۴۵.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۴۴۵ و كان الرمز فی المتن(شی) و ليس الحديث موجودا فی العيّاشیّ و هو موجود فی العلل و الوهم فی الرمز من سهو القلم.

۴- ۴. قرب الإسناد ص ۶۶.
۵- ۵. علل الشرائع ص ۴۵۱.
۶- ۶. علل الشرائع ص ۴۵۴.

عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ وَ مُعَاوِیَهَ بْنِ حَفْصٍ عَنْ مَنْصُورٍ جَمِیعاً عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: کَانَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَقِیلَ لَهُ إِنَّ سَبُعاً مِنْ سِبَاعِ الطَّیْرِ عَلَی الْکَعْبَهِ وَ لَیْسَ یَمُرُّ بِهِ شَیْ ءٌ مِنْ حَمَامِ الْحَرَمِ إِلَّا ضَرَبَهُ فَقَالَ انْصِبُوا لَهُ وَ اقْتُلُوهُ فَإِنَّهُ قَدْ أَلْحَدَ فِی الْحَرَمِ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام در مسجد الحرام بود، به ایشان گفتند: پرنده‌ای از پرندگان شکاری در مسجد است که هر یک از کبوتران حرم را که از کنار آن عبور کنند، می زند. امام در پاسخ فرمود: برایش دام گذارید و آن را بکشید، زیرا که در حرم مرتکب ستم شده است. - . علل الشرائع: ۴۵۳ -

**[ترجمه]

«۲۷»

ع، [علل الشرائع] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ وَ فَضَالَهَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام شَجَرَهٌ أَصْلُهَا فِی الْحَرَمِ وَ فَرْعُهَا فِی الْحِلِّ فَقَالَ حُرِّمَ فَرْعُهَا لِمَکَانِ أَصْلِهَا(۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: فضاله گوید: به امام صادق علیه السلام گفتم: درختی که ریشه آن در محدوده حرم و شاخه اش در خارج از حرم است؟ ایشان فرمود:شاخه اش به خاطر جایگاه ریشه اش حرام است. - . علل الشرائع: ۴۵۳ -

**[ترجمه]

«۲۸»

ع، [علل الشرائع] بِالْإِسْنَادِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مَیْمُونٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام رَجُلٌ نَتَفَ رِیشَ حَمَامَهٍ مِنْ حَمَامِ الْحَرَمِ قَالَ یَتَصَدَّقُ بِصَدَقَهٍ عَلَی مِسْکِینٍ وَ یُعْطِی بِالْیَدِ الَّتِی نَتَفَ بِهَا فَإِنَّهُ قَدْ أَوْجَعَهُ بِهَا(۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابراهیم بن میمون گوید: به امام صادق علیه السلام گفتم: مردی پر کبوتری از کبوتران حرم را کنده است. امام فرمود: به یک فرد مسکین با همان دستی که پر کنده، صدقه دهد، چرا که با همان دست، کبوتر را آزار داده است. - . علل الشرائع: ۴۵۳ -

**[ترجمه]

«۲۹»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ مَهْزِیَارَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ رَجُلٍ رَمَی صَیْداً فِی الْحِلِّ وَ هُوَ یَؤُمُّ الْحَرَمَ فِیمَا بَیْنَ الْبَرِیدِ وَ الْمَسْجِدِ فَأَصَابَهُ فِی

الْحِلِّ فَمَضَى بِرَمْيِهِ حَتَّى دَخَلَ الْحَرَمَ فَمَاتَ مِنْ رَمْيِهِ فَهَلْ عَلَيْهِ جَزَاءٌ فَقَالَ لَيْسَ عَلَيْهِ جَزَاءٌ إِنَّمَا مَثَلُ ذَلِكَ مَثَلُ رَجُلٍ نَصَبَ شَرَكاً فِي الْحِلِّ إِلَى جَانِبِ الْحَرَمِ فَوَقَعَ فِيهِ صَيْدٌ فَاضْطَرَبَ حَتَّى دَخَلَ الْحَرَمَ فَمَاتَ فَلَيْسَ عَلَيْهِ جَزَاءٌ لِأَنَّهُ نَصَبَ وَ هُوَ حَلَالٌ وَ رَمَى حَيْثُ رَمَى وَ هُوَ حَلَالٌ فَلَيْسَ عَلَيْهِ فِيمَا كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ شَيْ ءٌ فَقُلْتُ هَذَا عِنْدَ النَّاسِ الْقِيَاسُ فَقَالَ إِنَّمَا شَبَّهْتُ لَكَ شَيْئاً بِشَيْ ءٍ لِتَعْرِفَهُ (۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: عبدالرحمن بن حجاج گوید: از امام صادق علیه السلام درباره مردی سؤال کردم که بیرون از حرم شکار کند، در حالی که خود قصد حرم دارد و او در مسافت یک منزلی تا مسجد الحرام باشد. او شکار را در بیرون از حرم هدف قرار داده و شکار را همراه با تیر انداختن خود ببرد تا این که داخل حرم شود، سپس شکار بمیرد. آیا کفاره ای بر عهده وی می باشد؟ امام فرمود: بر وی کفاره ای نیست. در واقع این کارمثل کسی است که دامی را در بیرون از حرم تا کنار آن قرار دهد و شکاری در آن افتد و این سو و آن سو رود تا این که داخل حرم شود و بمیرد. بنابراین بر وی کفاره ای نیست زیرا وی دام را قرار داده و آن حلال است و آن جایی را که نشانه رفته، حلال می باشد و پس از این چیزی بر عهده وی نیست. گفتم: این نزد مردم، قیاس است. امام فرمود: من فقط چیزی را برایت به چیز دیگر تشبیه کردم تا آن را بفهمی. - . علل الشرائع: ۴۵۳ -

**[ترجمه]

«۳۰»

ع، [علل الشرائع] أَبِي عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ خَلَّادٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِي رَجُلٍ ذَبَحَ حَمَامَةً مِنْ حَمَامِ الْحَرَمِ قَالَ عَلَيْهِ الْفِدَاءُ قَالَ:

۱- ۱. نفس المصدر ص ۴۵۳.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۴۵۳.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۴۵۳.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۴۵۴.

فَيَأْكُلُهُ قَالَ لَا قَالَ فَيَطْرَحُهُ قَالَ إِذَنْ يَكُونَ عَلَيْهِ فِدَاءٌ آخَرُ قَالَ فَمَا يَصْنَعُ بِهِ قَالَ فَيَدْفِنُهُ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: از امام صادق علیه السلام درباره شخصی سؤال شد که یکی از کبوتران حرم را ذبح کرده است. ایشان فرمود: باید قربانی کند. از امام سؤال شد: آن را بخورد؟ ایشان فرمود: خیر. سؤال شد: آن را دور اندازند؟ فرمود: در این صورت باید یکی دیگر قربانی کند. از امام سؤال شد: پس چه کند؟ امام فرمود: آن را دفن می کند.

**[ترجمه]

«۳۱»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ وَ عَبْدِ اللَّهِ ابْنَیْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لَیَبْلُوَنَّکُمُ اللَّهُ بِشَیْ ءٍ مِنَ الصَّیْدِ تَنالُهُ أَیْدِیکُمْ وَ رِماحُکُمْ قَالَ حُشِرَ عَلَیْهِمُ الصَّیْدُ مِنْ کُلِّ مَکَانٍ حَتَّی دَنَا مِنْهُمْ لِیَبْلُوَهُمُ اللَّهُ (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام درباره این گفته خداوند که فرمود: «یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لَیَبْلُوَنَّکُمُ اللَّهُ بِشَیْ ءٍ مِنَ الصَّیْدِ تَنالُهُ أَیْدِیکُمْ وَ رِماحُکُم» - . مائده / ۹۴ - {ای

کسانی که ایمان آورده اید، خدا شما را به چیزی از شکار که در دسترس شما و نیزه های شما باشد خواهد آزمود.} سؤال کردم. ایشان فرمود: شکار از همه جا بر ایشان گرد آید تا بدان ها نزدیک شوند وخداوند بدین طریق آنان را بیازماید. - . علل الشرائع: ۴۵۶ -

**[ترجمه]

«۳۲»

ع، [علل الشرائع] مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْکُوفِیِّ عَنْ خَالِدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَمَّنْ ذَکَرَهُ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ مُحْرِمٍ رَمَی ظَبْیاً فَأَصَابَ یَدَهُ فَعَرَجَ مِنْهَا قَالَ إِنْ کَانَ الظَّبْیُ مَشَی عَلَیْهَا وَ رَعَی فَلَیْسَ عَلَیْهِ شَیْ ءٌ وَ إِنْ کَانَ ذَهَبَ عَلَی وَجْهِهِ وَ لَمْ یَدْرِ مَا یَصْنَعُ فَعَلَیْهِ الْفِدَاءُ لِأَنَّهُ لَا یَدْرِی لَعَلَّهُ هَلَکَ (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابوبصیر گوید: از امام صادق علیه السلام درباره محرمی سؤال کردم که به سمت آهویی نشانه رفته و دستش را هدف قرار داده و لنگ شده است. امام فرمود: اگر آهو بتواند بر آن راه رود و بچرد، چیزی بر عهده وی نیست اما اگر آهو برود و او نداند که شکار چه می‌کند، آن فرد باید قربانی کند زیرا که وی نمی داند، شاید آهو هلاک شده باشد. - . علل الشرائع: ۴۵۷ -

**[ترجمه]

«۳۳»

«۳۳»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ وَ عَنْ فَضَالَهَ وَ حَمَّادٍ وَ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا أَحْرَمْتَ فَاتَّقِ قَتْلَ الدَّوَابِّ كُلِّهَا إِلَّا الْأَفْعَی وَ الْعَقْرَبَ وَ الْفَأْرَهَ فَأَمَّا الْفَأْرَهُ فَإِنَّمَا تُوهِی السِّقَاءَ وَ تُحْرِقُ عَلَی أَهْلِ الْبَیْتِ وَ أَمَّا الْعَقْرَبُ فَإِنَّ نَبِیَّ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَدَّ یَدَهُ إِلَی الْحَجَرِ فَلَسَعَتْهُ عَقْرَبٌ فَقَالَ لَعَنَكِ اللَّهُ لَا بَرّاً تَدَعِینَهُ وَ لَا فَاجِراً وَ الْحَیَّهُ إِذَا أَرَادَتْكَ فَاقْتُلْهَا وَ إِنْ لَمْ تُرِدْكَ فَلَا تُرِدْهَا وَ الْكَلْبُ الْعَقُورُ وَ السَّبُعُ إِذَا أَرَادَاكَ وَ إِنْ لَمْ یرداك [یُرِیدَاكَ] فَلَا تُرِدْهُمَا وَ الْأَسْوَدُ الْغَدَّارُ فَاقْتُلْهُ عَلَی كُلِّ حَالٍ وَ ارْمِ الْقُرَادَ رَمْیاً عَنْ ظَهْرِ بَعِیرِكَ وَ قَالَ إِنَّ الْقُرَادَ لَیْسَ مِنَ الْبَعِیرِ وَ الْحَلَمَهَ مِنَ الْبَعِیرِ(۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که محرم شدی، از کشتن تمامی جانداران به جز مار، عقرب، موش، بپرهیز. اما موش را بکش زیرا مشک را پاره می کند و اهل خانه را از شدت عطش می کشد. اما عقرب، پس به درستی که نبی صلی الله علیه و آله دستش را به سوی حجرالاسود دراز کرد، پس عقربی او را نیش زد وآن حضرت فرمود: خدایت لعنت کند، نه مؤمن را وا می گذاری و نه فاجر را. و مار، اگر خواست تو را بگزد، او را بکش و اگر کاری با تو نداشت، تو هم با او کاری با او نداشته باش. سگ گزنده و حیوان درنده هر گاه قصد تو را کردند، پس اگر کاری با تو نداشتند، تو هم کاری با آنها نداشته باش. و مار سیاه خائن را در هر حال بکش و کنه را از پشت شترت کنار بنداز. و فرمود: کنه از شتر نیست، بلکه کرم از آن است.

**[ترجمه]

«۳۴»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَیُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: الصَّاعِقَهُ لَا تُصِیبُ الْمُؤْمِنَ فَقَالَ

ص: ۱۵۴

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۵۴.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۴۵۶.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۴۵۷ ذیل حدیث.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۴۵۸.

لَهُ رَجُلٌ فَإِنَّا قَدْ رَأَيْنَا فُلَاناً يُصَلِّی فِی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَأَصَابَتْهُ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّهُ کَانَ یَرْمِی حَمَامَ الْحَرَمِ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: آذرخش به مؤمن آسیبی نمی رساند. مردی به امام گفت: ما دیده ایم که فلان شخص در مسجد الحرام نماز می خواند اما آذرخش وی را گرفت. امام فرمود: زیرا وی کبوتران حرم را هدف قرار می داد. - . علل الشرائع: ۴۶۲ -

**[ترجمه]

«۳۵»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ طَرِیفٍ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام: أَنَّ عَلِیّاً علیه السلام کَانَ یَقُولُ فِی الْمُحْرِمِ الَّذِی یَنْزِعُ عَنْ بَعِیرِهِ الْقِرْدَانَ وَ الْحَلَمَ إِنَّ عَلَیْهِ الْفِدْیَهَ(۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام صادق علیه السلام از پدر خویش نقل کرده است که فرمود: امام علی علیه السلام درباره محرمی که از شترش کرم و کنه را کنار می زد، می فرمود: وی باید کفاره دهد. - . قرب الاسناد: ۵۲ -

**[ترجمه]

«۳۶»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلَهُ رَجُلٌ فَقَالَ أَ رَأَیْتَ إِنْ کَانَ عَلَیَّ قُرَادٌ أَوْ حَلَمَهٌ أَطْرَحُهُمَا عَنِّی قَالَ نَعَمْ وَ صَغَاراً لَهُمَا لِأَنَّهُمَا رَقِیَا فِی غَیْرِ مُرْتَقَاهُمَا(۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: حلبی نقل کرده است فردی از امام صادق علیه السلام سؤال کرد: از نظر شما می توانم کرم و یا کنه را از خود کنار بزنم؟ امام فرمود: آری، و حتی بچه های آنان را؛ زیرا از بلندی که نباید بالا بروند، بالا رفته اند. - . علل الشرائع: ۴۵۷ -

**[ترجمه]

«۳۷»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنْ صَفْوَانَ عَنِ ابْنِ حَازِمٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الْمُضْطَرِّ إِلَی الْمَیْتَهِ وَ هُوَ یَجِدُ الصَّیْدَ فَقَالَ الصَّیْدُ قَالَ قُلْتُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَلَّ الْمَیْتَهَ إِذَا اضْطُرَّ إِلَیْهَا وَ لَمْ یُحِلَّ لَهُ الصَّیْدَ قَالَ تَأْکُلُ مِنْ مَالِکَ أَحَبُّ إِلَیْکَ أَوْ مَیْتَهٍ قُلْتُ مِنْ مَالِی قَالَ هُوَ مَالُکَ لِأَنَّ عَلَیْکَ الْفِدْیَهَ مِنْ مَالِکَ قَالَ قُلْتُ فَإِنْ لَمْ یَکُنْ عِنْدِی مَالٌ قَالَ تَقْضِیهِ إِذَا رَجَعْتَ إِلَی مَالِکَ (۴).

**[ترجمه]المحاسن: ابن حازم نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره شخصی سؤال کردم که مجبور به خوردن

مردار شود، در حالی که می تواند شکاری بیابد؟ امام فرمود: شکار. آن شخص گفت که به امام گفتم: خداوند مردار را حلال کرده است، در صورتی که فرد ناچار به خوردن آن شود، اما شکار را حلال نکرده است. فرمود: این که از مال خود بخوری برایت دوست داشتنی ترست یا این که از مردار بخوری؟ آن شخص گفت: از دارایی ام. امام فرمود: آن شکار جزو دارایی توست زیرا باید در ازای خوردن آن فدیه بپردازی. آن شخص گفت: به امام گفتم: اگر مالی نداشته باشم چه؟ امام فرمود: زمانی که مالت را به دست آوردی آن را ادا می کنی. - . المحاسن: ۳۱۷ -

**[ترجمه]

«۳۸»

شی، [تفسیر العیاشی] قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سِنَانٍ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: فِیمَا أُدْخِلَ الْحَرَمَ مِمَّا صِیدَ فِی الْحِلِّ قَالَ إِذَا دَخَلَ الْحَرَمَ فَلَا یُذْبَحُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یَقُولُ وَ مَنْ دَخَلَهُ کانَ آمِناً(۵).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام درباره آنچه که بیرون از حرم شکار شده و داخل حرم شده می فرمود: اگر داخل حرم شود نباید ذبح شود، زیرا خداوند عز و جل فرمود: «وَ مَنْ دَخَلَهُ کانَ آمِنا» {هر کس در آن وارد شود ایمن خواهد بود.} - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۸۹ -

**[ترجمه]

«۳۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ حَرِیزٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا قَتَلَ الرَّجُلُ الْمُحْرِمُ حَمَامَةً فَفِیهَا شَاةٌ فَإِنْ قَتَلَ فَرْخاً فَفِیهِ حَمَلٌ فَإِنْ وَطِئَ بَیْضَةً فَکَسَرَهَا فَعَلَیْهِ دِرْهَمٌ کُلُّ هَذَا یَتَصَدَّقُ بِمَکَّةَ وَ بِمِنًی وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ فِی کِتَابِهِ لَیَبْلُوَنَّکُمُ اللَّهُ بِشَیْ ءٍ مِنَ

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۶۲.

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۵۲ و فیه(الفداء) بدل(الفدیه).

۳- ۳. علل الشرائع ص ۴۵۷.

۴- ۴. المحاسن ص ۳۱۷.

۵- ۵. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۸۹.

الصَّيْدِ تَنالُهُ أَيْدِيكَمْ الْبَيْضِ وَ الْفِرَاخِ وَ رِماحُكَمْ الْأُمَّهَاتِ الْكِبارِ(۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام فرمود: اگر شخص محرم کبوتری را بکشد، باید یک

گوسفند و اگر جوجه ای را بکشد، باید بره ای را قربانی کند. اگر بر روی تخم پا نهد و آن را بشکند، بایستی در ازای هر کدام یک درهم را در مکه و منی صدقه دهد و این همان گفته خداوند است که فرمود: «لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَيْ ءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنالُهُ أَيْدِيكُم» - . مائده / ۹۴ - {خدا شما را به چیزی از شکار که در دسترس شما و نیزه های شما باشد خواهد آزمود.} که منظور از {این که در دسترس شما باشد} تخم و جوجه و منظور از {و رماحکم} مادران بزرگسال می باشد. - . تفسیر العیاشی: ۳۴۲ -

**[ترجمه]

«۴۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ سَمَاعَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِي قَوْلِ اللَّهِ لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَيْ ءٍ مِنَ الصَّيْدِ قَالَ ابْتَلَاهُمُ اللَّهُ بِالْوَحْشِ فَرَكِبَتْهُمْ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ (۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: از امام صادق علیه السلام درباره این گفته خداوند که فرمود: «لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَيْ ءٍ مِنَ الصَّيْدِ...» - . مائده / ۹۴ - {خدا شما را به چیزی از شکار خواهد آزمود.} سؤال کردند. امام فرمود: خداوند آنان را با حیوانات وحشی آزمود و از هرجا به نزد آنان آمدند. - . تفسیر العیاشی: ۳۴۲ -

**[ترجمه]

«۴۱»

شی، [تفسیر العیاشی] مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِي قَوْلِ اللَّهِ لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَيْ ءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنالُهُ أَيْدِيكُمْ وَ رِماحُكُمْ قَالَ حُشِرَ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله الْوُحُوشُ حَتَّى نَالَتْهَا أَيْدِيهِمْ وَ رِمَاحُهُمْ فِي عُمْرَةِ الْحُدَيْبِيَةِ لِيَبْلُوَهُمُ اللَّهُ بِهِ (۳).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: از امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند که فرمود: «لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَيْ ءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنالُهُ أَيْدِيكُم» - . مائده / ۹۴ - {خدا شما را به چیزی از شکار که در دسترس شما و نیزه های شما باشد خواهد آزمود.} سؤال کردند. امام فرمود: در عمره حدیبیه، حیوانات وحشی برای رسول خدا صلی الله علیه و آله گرد هم آمدند تا جایی که دست ها و نیزه ها به آنان می‌رسید تا از این طریق خدا آنان را بیازماید. - . تفسیر العیاشی: ۳۴۳ -

**[ترجمه]

«۴۲»

وَ فِی رِوَایَهِ الْحَلَبِیِّ عَنْهُ علیه السلام: حُشِرَ عَلَیْهِمُ الصَّیْدُ مِنْ کُلِّ مَکَانٍ حَتَّی دَنَا مِنْهُمْ فَنَالَتْهُ أَیْدِیهِمْ وَ رِمَاحُهُمْ لِیَبْلُوَنَّهُمُ اللَّهُ بِهِ (۴).

**[ترجمه]در روایت حلبی در این باره آمده است که امام صادق علیه السلام فرمود: از هرجا شکار برای آنان گردآمد تا این که به آنان نزدیک شدند، به طوری که دستان و نیزه هایشان به آن ها می‌رسید تا از این طریق خداوند آنان را بیازماید. - . تفسیر العیاشی: ۳۴۳ -

**[ترجمه]

«۴۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ لا تَقْتُلُوا الصَّیْدَ وَ أَنْتُمْ حُرُمٌ وَ مَنْ قَتَلَهُ مِنْکُمْ مُتَعَمِّداً فَجَزاءٌ مِثْلُ ما قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ قَالَ مَنْ أَصَابَ نَعَامَهً فَبَدَنَهٌ وَ مَنْ أَصَابَ حِمَاراً أَوْ شِبْهَهُ فَعَلَیْهِ بَقَرَهٌ وَ مَنْ أَصَابَ ظَبْیاً فَعَلَیْهِ شَاهٌ بَالِغَ الْکَعْبَهِ حَقّاً وَاجِباً عَلَیْهِ أَنْ یَنْحَرَ إِنْ کَانَ فِی حَجٍّ فَبِمِنًی حَیْثُ یَنْحَرُهُ النَّاسُ وَ إِنْ کَانَ فِی عُمْرَهٍ نَحَرَ بِمَکَّهَ وَ إِنْ شَاءَ تَرَکَهُ حَتَّی یَشْتَرِیَهُ بَعْدَ مَا یَقْدَمُ فَیَنْحَرَهُ فَإِنَّهُ یُجْزِی عَنْهُ (۵).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند «لا تَقْتُلُوا الصَّیْدَ وَ أَنْتُمْ حُرُمٌ وَ مَنْ قَتَلَهُ مِنْکُمْ مُتَعَمِّداً فَجَزاءٌ مِثْلُ ما قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ» - . مائده / ۹۵ - {در حالی که محرمید شکار را نکشید و هر کس از شما عمدا آن را بکشد، باید نظیر آن چه کشته است از چهارپایان کفاره ای بدهد.} فرمود: هر کس شترمرغی را نشانه و هدف قرار دهد، باید یک شتر قربانی کند و اگر گورخر یا مانندآن را هدف قرار دهد یک گاو، و اگر آهویی را نشانه رود باید یک گوسفند قربانی کند تا قربانی به کعبه برسد که انجام آن واجب است. اگر در حج باشد باید در منی، همان جایی که مردم قربانی می کنند ذبح کند و اگر در عمره باشد، باید در مکه ذبح کند و اگر خواست آن را ترک کند تا این که پس از آنکه بدان جا وارد شد، آن را

بخرد و آن را قربانی کند چرا که این برایش کفایت می کند. - . تفسیر العیاشی: ۳۴۳ -

**[ترجمه]

«۴۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی الصَّبَّاحِ الْکِنَانِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ وَ مَنْ قَتَلَهُ مِنْکُمْ مُتَعَمِّداً فَجَزاءٌ مِثْلُ ما قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ قَالَ فِی الظَّبْیِ شَاهٌ وَ فِی الْحَمَامَهِ وَ أَشْبَاهِهَا وَ إِنْ کَانَتْ فِرَاخاً فَعِدَّتُهَا مِنَ الْحُمْلَانِ وَ فِی حِمَارِ وَحْشٍ بَقَرَهٌ وَ فِی النَّعَامَهِ جَزُورٌ(۶).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند «وَ مَنْ قَتَلَهُ مِنْکُمْ مُتَعَمِّداً فَجَزاءٌ مِثْلُ ما قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ» - . مائده / ۹۵ - {هر کس از شما عمدا آن را بکشد، باید نظیر آنچه کشته است، از چهارپایان کفاره ای بدهد.} فرمود: به خاطر کشتن آهو باید یک گوسفند و برای کبوتر و پرندگان شبیه به آن اگرچه جوجه باشند، به تعداد آنها بره قربانی کند

و به خاطر گورخر، گاو و برای شکار شترمرغ، شتر قربانی کند. - . تفسیر العیاشی: ۳۴۳ -

**[ترجمه]

«۴۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَیُّوبَ بْنِ نُوحٍ: وَ فِی النَّعَامَهِ بَدَنَهٌ وَ فِی الْبَقَرَهِ بَقَرَهٌ(۷).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: از ایوب بن نوح نقل کرده اند که: در ازای شکار یک شتر مرغ باید یک شتر و برای شکار گاو باید یک گاو قربانی کند. - . تفسیر العیاشی: ۳۴۳ -

**[ترجمه]

«۴۶»

وَ فِی رِوَایَهِ حَرِیزٍ عَنْ زُرَارَهَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ یَحْکُمُ بِهِ ذَوا عَدْلٍ مِنْکُمْ قَالَ الْعَدْلُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الْإِمَامُ مِنْ بَعْدِهِ ثُمَّ قَالَ

۱- ۱. نفس المصدر ص ۳۴۲.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۳۴۲.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۴۳.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۴۳.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۴۳.

۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۴۳.

۷- ۷. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۴۳.

وَ هَذَا مِمَّا أَخْطَأَتْ بِهِ الْكُتَّابُ (۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: زراره نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره این گفته خداوند که فرمود: «یَحْکُمُ بِهِ ذَوا عَدْلٍ مِنْکُم» {نظیر بودن آن را دوتن عادل از میان شما تصدیق کنند.} سؤال کردم. امام فرمود: عدل همان رسول خدا صلی الله علیه و آله و امام پس از وی می باشد. سپس فرمود: این چیزی است که نویسندگان در آن اشتباه کرده اند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۳۴۳ -

**[ترجمه]

«۴۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ یَحْکُمُ بِهِ ذَوا عَدْلٍ مِنْکُمْ یَعْنِی رَجُلًا وَاحِداً یَعْنِی الْإِمَامَ علیه السلام (۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: محمد بن مسلم نقل کرده است که امام باقر علیه السلام در تفسیر این سخن خداوند «یَحْکُمُ بِهِ ذَوا عَدْلٍ مِنْکُم» {نظیر بودن آن را دوتن عادل از میان شما تصدیق کنند.} فرمود: یعنی یک شخص، که منظورش امام است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۳۴۴ -

**[ترجمه]

«۴۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرَارَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ: یَحْکُمُ بِهِ ذَوا عَدْلٍ مِنْکُمْ قَالَ ذَلِکَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الْإِمَامُ مِنْ بَعْدِهِ فَإِذَا حَکَمَ بِهِ الْإِمَامُ فَحَسْبُکَ (۳).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام باقر علیه السلام درباره این سخن خداوند«یَحْکُمُ بِهِ ذَوا عَدْلٍ مِنْکُم» {نظیر بودن آن را دوتن عادل از میان شما تصدیق کنند.} فرمود: منظور رسول خدا صلی الله علیه و آله و سپس امام پس از وی می باشد. اما اگر امام حکم کند، کفایت می کند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۳۴۴ -

**[ترجمه]

«۴۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الزُّهْرِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیهما السلام قَالَ: صَوْمُ جَزَاءِ الصَّیْدِ وَاجِبٌ قَالَ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی وَ مَنْ قَتَلَهُ مِنْکُمْ مُتَعَمِّداً فَجَزاءٌ مِثْلُ ما قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ یَحْکُمُ بِهِ ذَوا عَدْلٍ مِنْکُمْ هَدْیاً بالِغَ الْکَعْبَةِ أَوْ کَفَّارَةٌ طَعامُ مَساکِینَ أَوْ عَدْلُ ذلِکَ صِیاماً أَ وَ تَدْرِی کَیْفَ یَکُونُ عَدْلُ ذَلِکَ صِیَاماً یَا زُهْرِیُّ فَقُلْتُ لَا قَالَ یُقَوَّمُ الصَّیْدُ ثُمَّ یُفَضُّ الْقِیمَةُ عَلَی الْبُرِّ ثُمَّ یُکَالُ ذَلِکَ الْبُرُّ

أَصْوَاعاً فَيَصُومُ لِكَلِّ نِصْفِ صَاعٍ يَوْماً(۴).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: زهری گوید: امام زین العابدین علیه السلام فرمود: گرفتن روزه به خاطر کفاره شکار واجب است. خداونـد تبارک و تعالی فرمود: «وَ مَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّداً فَجَزاءٌ مِثْلُ ما قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْياً بالِغَ الْكَعْبَهِ أَوْ كَفَّارَهٌ طَعامُ مَساكِينَ أَوْ عَدْلُ ذلِكَ صِياما» - . مائده / ۹۵ - {هر کس از شـما عمدا آن را بکشد، باید نظیر آن چه کشته است، از چهارپایان کفاره‌ای بدهـد که نظیر بودن آن را دوتن عادل از میان شـما تصدیق کنند و به صورت قربانی به کعبه برسد یا به کفـاره آن مسـتمندان را خوراک بدهـد یـا معـادلش روزه بگیرد.} امام فرمود: ای زهری، آیا می دانی چگونه بایـد برابر با آن روزه بگیرد؟ گفتم: خیر. امام فرمود: ارزش شـکار را تعیین می کند، سـپس بها و ارزش آن را بر اساس بهای گندم حساب می کند، سپس آن را به صورت صاع وزن می کند و برای هر نصف پیمانه، یک روز روزه می گیرد.

**[ترجمه]

«۵۰»

شی، [تفسیر العیاشـی] عَنْ دَاوُدَ بْنِ سِرْحَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ وَ هُوَ مُحْرِمٌ نَعَامَهً فَعَلَيْهِ بَدَنَهٌ وَ مِنْ حِمَارِ وَحْشٍ بَقَرَهٌ وَ مِنَ الظَّبْيِ شَاهٌ يَحْكُمُ بِهِ ذَوا عَدْلٍ مِنْكُمْ وَ قَالَ عَدْلُهُ أَنْ يَحْكُمَ بِمَا رَأَى مِنَ الْحُكْمِ أَوْ صِيَامٌ يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى هَدْياً بالِغَ الْكَعْبَهِ وَ الصِّيَامُ لِمَنْ لَمْ يَجِدِ الْهَدْىَ فَصِيَامُ ثَلَاثَهِ أَيَّامٍ قَبْلَ التَّرْوِيَهِ بِيَوْمٍ وَ يَوْمَ التَّرْوِيَهِ وَ يَوْمَ عَرَفَهَ(۵).

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۴۳، قیل المراد بالکتاب هنا المفسـرون حیث یجی ء الکاتب بمعنی العالم حیث لم یفسـروه کما فسره الامام، و قیل المراد بالکتاب النسّاخ حیث رسموا قوله تعالی(ذَوا عَدْلٍ)* بالالف فظن ان الحاکم اثنان، و الحال انه واحد- بحکم مـا فسره الامـام- النبیّ صـلّی اللّه علیه و آله فی زمـانه ثمّ کـل امـام فی زمـانه علی سبیـل البـدلیه. و لعـلّ الأول أبعـد عن الاشکال و الثانی اقرب الی الذهن لکنه أقرب الی الاشکال علیه و اللّه العالم.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۴۴.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۴۴.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۴۴.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۴۴.

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: هر کس که محرم باشد و چهارپایی را بکشد، در صورت کشتن شتر مرغ باید یک شتر، در ازای کشتن یک گورخر باید یک گاو و به خاطر کشتن یک آهو باید یک گوسفند قربانی کند که نظیر بودن آن را دو تن عادل از میان شما تصدیق می کنند. و فرمود: عدل آنان این است که به آنچه نظر واقعیشان است حکم کنند. یا باید روزه بگیرد که خداوند تبارک وتعالی می فرماید: «هَدْیاً بالِغَ الْکَعْبَهِ» {تا قربانی به کعبه رسد.} و روزه برای کسی است که نتواند قربانی کند، پس سه روز روزه بگیرد؛ یک روز را قبل از روز ترویه، یک روز را در روز ترویه و روز دیگر را در عرفه. - . تفسیر العیاشی ۱: ۳۴۴ -

**[ترجمه]

«۵۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَی فِیمَنْ قَتَلَ صَیْداً مُتَعَمِّداً وَ هُوَ مُحْرِمٌ فَجَزاءٌ مِثْلُ ما قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ یَحْکُمُ بِهِ ذَوا عَدْلٍ مِنْکُمْ هَدْیاً بالِغَ الْکَعْبَهِ أَوْ کَفَّارَهٌ طَعامُ مَساکِینَ أَوْ عَدْلُ ذلِکَ صِیاماً مَا

هُوَ فَقَالَ یَنْظُرُ إِلَی الَّذِی عَلَیْهِ بِجَزَاءِ مَا قَتَلَ فَإِمَّا أَنْ یُهْدِیَهُ وَ إِمَّا أَنْ یُقَوِّمَ فَیَشْتَرِیَ بِهِ طَعَاماً فَیُطْعِمَهُ الْمَسَاکِینَ یُطْعِمَ کُلَّ مِسْکِینٍ مُدّاً وَ إِمَّا أَنْ یَنْظُرَ کَمْ یَبْلُغُ عَدَدُ ذَلِکَ إِلَی الْمَسَاکِینِ فَیَصُومُ مَکَانَ کُلِّ مِسْکِینٍ یَوْماً(۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: عبدالله بن سنان نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام پرسیدم، منظور خداوند از این سخن که فرمود: « فَجَزاءٌ مِثْلُ ما قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ یَحْکُمُ بِهِ ذَوا عَدْلٍ مِنْکُمْ هَدْیاً بالِغَ الْکَعْبَهِ أَوْ کَفَّارَهٌ طَعامُ مَساکِینَ أَوْ عَدْلُ ذلِکَ صِیاما» - . مائده / ۹۵ - {باید نظیر آن چه کشته است از چهارپایان کفاره‌ای بدهد که نظیر بودن آن را دوتن عادل از میان شما تصدیق کنند و به صورت قربانی به کعبه برسد، یا به کفاره آن مستمندان را خوراک بدهد یا معادلش روزه بگیرد.}چیست؟ امام فرمود: باید به کفاره ای که بر عهده اوست بنگرد؛ یا باید قربانی کند، یا این که ارزش و بهای آن را تعیین کند و با بهای آن غذایی بخرد و بیچارگان را خوراک بدهد و برای هر فرد مسکین یک مد طعام در نظر گیرد، و یا این که باید حساب کند چه مقدار از مستمندان را باید غذا دهد، و به همان تعداد روزه بگیرد. - . تفسیر العیاشی ۱: ۳۴۵ -

**[ترجمه]

«۵۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُکَیْرٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ أَوْ عَدْلُ ذلِکَ صِیاماً قَالَ یُقَوَّمُ ثَمَنَ الْهَدْیِ طَعَامٌ ثُمَّ یَصُومُ بِکُلِّ مُدٍّ یَوْماً فَإِنْ زَادَتِ الْأَمْدَادُ عَلَی شَهْرَیْنِ فَلَیْسَ عَلَیْهِ أَکْثَرُ مِنْ ذَلِکَ (۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: از امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند {یا معادلش روزه بگیرد.} سؤال کردند. امام فرمود: منظور این است که ارزش قربانی را به مقدار طعام معلوم و معین سازد، سپس در ازای هر مد طعام، یک روز را روزه بگیرد. اگر تعداد مدهای غذا از دو ماه بیشتر شود، بیش از آن بر عهده وی نیست. - . تفسیر العیاشی ۱: ۳۴۵ -

**[ترجمه]

«۵۳»

وَ فِی رِوَایَهٍ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحَدِهِمَا: أَوْ عَدْلُ ذلِکَ صِیاماً قَالَ عَدْلُ الْهَدْیِ مَا بَلَغَ یَتَصَدَّقُ بِهِ فَإِنْ لَمْ یَکُنْ عِنْدَهُ فَلْیَصُمْ بِقَدْرِ مَا بَلَغَ لِکُلِّ طَعَامِ مِسْکِینٍ یَوْماً(۳).

**[ترجمه]از امام باقر یا صادق علیهما السلام نقل شده است که درباره این سخن {یا معادلش روزه بگیرد.} سؤال کردند. ایشان فرمود: مقدار بهای قربانی به هر میزان رسید، باید به اندازه آن صدقه دهد. در صورتی که نداشته باشد، باید به مقدار بهای آن روزه بگیرد؛ برای هر طعام مسکین، یک روز. - . تفسیر العیاشی ۱: ۳۴۵ -

**[ترجمه]

«۵۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحَدِهِمَا قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ وَ مَنْ عادَ فَیَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ قَالَ إِنَّ رَجُلًا أَخَذَ ثَعْلَباً وَ هُوَ مُحْرِمٌ فَجَعَلَ یَقْدَمُ النَّارَ إِلَی أَنْفِ الثَّعْلَبِ وَ جَعَلَ الثَّعْلَبُ یَصِیحُ وَ یُحْدِثُ مِنِ اسْتِهِ وَ جَعَلَ أَصْحَابُهُ یَنْهَوْنَهُ عَمَّا یَصْنَعُ ثُمَّ أَرْسَلَهُ بَعْدَ ذَلِکَ فَبَیْنَا الرَّجُلُ نَائِمٌ إِذْ جَاءَتْ حَیَّهٌ فَدَخَلَتْ فِی دُبُرِهِ فَجَعَلَ یُحْدِثُ مِنِ اسْتِهِ کَمَا عَذَّبَ الثَّعْلَبَ ثُمَّ خَلَّتْهُ بَعْدُ فَانْطَلَقَ وَ فِی رِوَایَهٍ أُخْرَی ثُمَّ خَلَّتْ عَنْهُ (۴).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: از امام باقر یا صادق علیهما السلام درباره این گفته خداوند«وَ مَنْ عادَ فَیَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْه» - . مائده / ۹۵ - {ولی

هر کس تکرار کند خدا از او انتقام می گیرد.} سؤال شد. ایشان فرمود: شخص محرمی روباهی را گرفت و آتش را به بینی روباه نزدیک کرد و روباه شروع به زوزه کشیدن کرد و از مقعدش حَدَث می کرد. اصحاب وی را به خاطر این کار نهی کردند و او روباه را پس از این کار رها کرد. پس از آن، وقتی این شخص در خواب بود، به ناگاه ماری آمد و در دبر وی رفت و کاری کرد که از مقعدش حدث کند، آن چنان که روباه را عذاب داده بود، سپس وی را رها کرد و رفت. - . تفسیر العیاشی ۱: ۳۴۵ -

**[ترجمه]

«۵۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الْمُحْرِمُ إِذَا قَتَلَ الصَّیْدَ فِی الْحِلِّ فَعَلَیْهِ جَزَاؤُهُ وَ یَتَصَدَّقُ بِالصَّیْدِ عَلَی مِسْکِینٍ فَإِنْ عَادَ وَ قَتَلَ صَیْداً لَمْ یَکُنْ عَلَیْهِ جَزَاؤُهُ فَیَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ (۵).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام فرمود: شخص محرم زمانی که شکار را بیرون از حرم بکشد، باید کفاره آن را بپردازد و شکار را به شخصی مستمند صدقه دهد. و اگرعمل خود را تکرار کند و دوباره شکاری را بکشد، دیگر کفاره ای بر عهده وی نیست بلکه خداوند از وی انتقام خواهد گرفت. - . تفسیر العیاشی ۱: ۳۴۶ -

**[ترجمه]

«۵۶»

وَ فِی رِوَایَهٍ أُخْرَی عَنِ الْحَلَبِیِّ عنه علیه السلام: فِی مُحْرِمٍ أَصَابَ صَیْداً قَالَ عَلَیْهِ

ص: ۱۵۸

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۴۵.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۴۵.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۴۵.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۴۵.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۴۶.

الْكَفَّارَهُ فَإِنْ عَادَ فَهُوَ مِمَّنْ قَالَ اللَّهُ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ وَ لَيْسَ عَلَيْهِ كَفَّارَهٌ(۱).

**[ترجمه]در روایت دیگری، امام درباره شخص محرمی که شکاری را هدف قرار دهد فرمود: باید کفاره دهد و اگر بار دیگر عمل خود را تکرار کند، از کسانی است که خداوند درباره آن ها فرمود:{خداوند از او انتقام می گیرد.} و کفاره ای بر عهده وی نیست. - . تفسیر العیاشی ۱: ۳۴۶ -

**[ترجمه]

«۵۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ حَرِیزٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أُحِلَّ لَکُمْ صَیْدُ الْبَحْرِ وَ طَعامُهُ مَتاعاً لَکُمْ قَالَ مَلِیحُهُ الَّذِی یَأْکُلُونَ وَ قَالَ فَصْلُ مَا بَیْنَهُمَا کُلُّ طَیْرٍ یَکُونُ فِی الْآجَامِ یَبِیضُ فِی الْبَرِّ وَ یُفْرِخُ فِی الْبَرِّ فَهُوَ مِنْ صَیْدِ الْبَرِّ وَ مَا کَانَ مِنْ طَیْرٍ یَکُونُ فِی الْبَرِّ

وَ یَبِیضُ فِی الْبَحْرِ وَ یُفْرِخُ فِی الْبَرِّ فَهُوَ مِنْ صَیْدِ الْبَرِّ وَ مَا کَانَ مِنْ طَیْرٍ یَکُونُ فِی الْبَرِّ وَ یَبِیضُ فِی الْبَحْرِ وَ یُفْرِخُ فِی الْبَحْرِ فَهُوَ مِنْ صَیْدِ الْبَحْرِ(۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام درباره این آیه «أُحِلَّ لَکُمْ صَیْدُ الْبَحْرِ وَ طَعامُهُ مَتاعاً لَکُم» - . مائده / ۹۶ - {صید

دریا و ماکولات آن برای شما حلال شده است تا برای شما بهره‌ای باشد.} فرمود: منظور ماهی های شور است که می خورند. و فرمود: فرقی میان آن دو وجود دارد. هر پرنده ای که در جنگل و بیشه باشد و در خشکی تخم بگذارد و جوجه دهد، شکار خشکی به حساب می آید. و پرنده ای که در خشکی باشد و در دریا تخم گذارد و در خشکی جوجه دهد، شکار خشکی محسوب می شود. ولی پرنده ای که در خشکی باشد و در دریا تخم گذارد و در دریا صاحب جوجه شود، شکار دریا به شمار می آید. - . تفسیر العیاشی ۱: ۳۴۶ -

**[ترجمه]

«۵۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زَیْدٍ الشَّحَّامِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ أُحِلَّ لَکُمْ صَیْدُ الْبَحْرِ وَ طَعامُهُ مَتاعاً لَکُمْ وَ لِلسَّیَّارَهِ قَالَ هِیَ الْحِیتَانُ الْمَالِحُ وَ مَا تُزُوِّدَتْ مِنْهُ أَیْضاً وَ إِنْ لَمْ یَکُنْ مَالِحاً فَهُوَ مَتَاعٌ (۳).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: زید شحام گوید: از امام صادق علیه السلام درباره این گفته خداوند که فرمود: «أُحِلَّ لَکُمْ صَیْدُ الْبَحْرِ وَ طَعامُهُ مَتاعاً لَکُم» - . مائده / ۹۶ - {صید

دریا و ماکولات آن برای شما حلال شده است تا برای شما و مسافران بهره ای باشد.} سؤال کردم. ایشان فرمود: منظور همان ماهی‌های شور است و آنچه از آنها تغذیه کنند. و اگر شور نباشد، پس متاع است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۳۴۶ -

**[ترجمه]

«۵۹»

قب، [المناقب لابن شهرآشوب] أَبُو الْقَاسِمِ الْكُوفِيُّ وَ الْقَاضِي النُّعْمَانُ فِي كِتَابَيْهِمَا عَنْ عُمَرَ بْنِ حَمَّادٍ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ: قَدِمَ قَوْمٌ مِنَ الشَّامِ حُجَّاجاً فَأَصَابُوا أُدْحِيَ (۴) نَعَامَةٍ فِيهِ خَمْسُ بَيْضَاتٍ وَ هُمْ مُحْرِمُونَ فَشَوَوْهُنَّ وَ أَكَلُوهُنَّ ثُمَّ قَالُوا مَا أَرَانَا إِلَّا وَ قَدْ أَخْطَأْنَا وَ أَصَبْنَا الصَّيْدَ وَ نَحْنُ مُحْرِمُونَ فَأَتَوُا الْمَدِينَهَ وَ قَصُّوا عَلَى عُمَرَ الْقِصَّهَ فَقَالَ انْظُرُوا إِلَى قَوْمٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَاسْأَلُوهُمْ عَنْ ذَلِكَ لِيَحْكُمُوا فِيهِ فَسَأَلُوا جَمَاعَهً مِنَ الصَّحَابَهِ فَاخْتَلَفُوا فِي الْحُكْمِ فِي ذَلِكَ فَقَالَ عُمَرُ إِذَا اخْتَلَفْتُمْ فَهَاهُنَا رَجُلٌ كُنَّا أُمِرْنَا إِذَا اخْتَلَفْنَا فِي شَيْءٍ فَيَحْكُمُ فِيهِ فَأَرْسَلَ إِلَى امْرَأَهٍ يُقَالُ لَهَا عَطِيَّهُ فَاسْتَعَارَ مِنْهَا أَتَاناً فَرَكِبَهَا وَ انْطَلَقَ بِالْقَوْمِ مَعَهُ حَتَّى أَتَى عَلِيّاً علیه السلام وَ هُوَ بِيَنْبُعَ فَخَرَجَ إِلَيْهِ عَلِيٌّ فَتَلَقَّاهُ ثُمَّ قَالَ لَهُ هَلَّا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا فَنَأْتِيَكَ فَقَالَ عُمَرُ الْحَكَمُ يُؤْتَى فِي بَيْتِهِ فَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَوْمُ فَقَالَ عَلِيٌّ لِعُمَرَ مُرْهُمْ فَلْيَعْمِدُوا إِلَى خَمْسِ قَلَائِصَ (۵) مِنَ الْإِبِلِ فَلْيُطْرِقُوهَا لِلْفَحْلِ فَإِذَا نُتِجَتْ أَهْدَوْا مَا نُتِجَ مِنْهَا جَزَاءً

ص: ۱۵۹

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۴۶.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۴۶.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۴۶.

۴- ۴. أدحی النعام: مبیضها فی الرمل.

۵- ۵. القلائص جمع قلوص: الطویله القوائم من الإبل أو الشابه منها.

عَمَّا أَصَابُوا فَقَالَ عُمَرُ يَا أَبَا الْحَسَنِ إِنَّ النَّاقَهَ قَدْ تُجْهِضُ فَقَالَ عَلِيٌّ علیه السلام وَ كَذَلِكَ الْبَيْضَهُ قَدْ تَمْرَقُ فَقَالَ عُمَرُ فَلِهَذَا أَمِرْنَا أَنْ نَسْأَلَكَ (۱).

**[ترجمه]مناقب ابن شهر آشوب: قومی از حجاج از شام آمدند و در حالی که محرم بودند، به محلی از شنزار که شتر مرغ در آن تخم گذاشته بود رسیدند. سپس آن تخم ها را پختند و خوردند، سپس با خود گفتند: اشتباه کردیم که در حال احرام شکار کردیم.پس به مدینه آمدند و داستان را برای عمر تعریف کردند. عمر گفت: به نزد قومی از اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله روید و از آنان در این باره سؤال کنید تا در مورد شما حکم کنند. از گروهی از صحابه در این باره سؤال کردند اما آنان درمورد حکم اختلاف نظر داشتند. عمر گفت: اگر در این باره اختلاف نظر دارید، اینجا شخصی است که مأمور شده ایم در زمان اختلاف نظر به ایشان رجوع کنیم تا درباره آن داوری کند. سپس به دنبال زنی فرستاد که به وی عطیه گفته می شد و مرکبی را از وی به امانت گرفت و بر آن سوار شد و آن قوم را به راه انداخت تا نزد امام علی علیه السلام آمدند، در حالی که ایشان در چشمه ای بود. سپس علی علیه السلام به سوی وی رفت و به او گفت: چرا به دنبال ما نفرستادی تا نزد تو آییم؟ عمر گفت: برای حکم باید به نزد حاکم روند. سپس عمر داستان را برای علی علیه السلام تعریف کرد و ایشان خطاب به عمر فرمود: ایشان را امر کن تا شتر نری را نزد پنج شتر ماده جوان رها کنند تا آمیزش کند و پس از جفت گیری، تعداد بچه‌هایی را که به دنیا می‌آیند قربانی کنند تا کفاره عمل آنها شود! عمر گفت: ای ابا الحسن! شتر ماده گاهی در وقت حمل، جنین خود را سقط می کند! امیرالمؤمنین فرمود: تخم هم گاهی فاسد می شود و جوجه نمی‌شود. عمر گفت: به خاطر این امر شده ایم که از تو سؤال کنیم! - . مناقب ۲: ۲۸۶ -

**[ترجمه]

«۶۰»

مِنْهُ، أَحْمَدَ وَ أَبِي يَعْلَى رَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَارِثِ بْنِ نَوْفَلٍ الْهَاشِمِيُّ: أَنَّهُ اصْطَادَ أَهْلُ الْمَاءِ حَجَلًا فَطَبَخُوهُ وَ قَدَّمُوا إِلَى عُثْمَانَ وَ أَصْحَابِهِ فَأَمْسَكُوا فَقَالَ عُثْمَانُ صَيْدٌ لَمْ نَصِدْهُ وَ لَمْ نَأْمُرْ بِصَيْدِهِ اصْطَادَهُ قَوْمٌ حِلٌّ فَأَطْعَمُونَاهُ فَمَا بِهِ بَأْسٌ فَقَالَ رَجُلٌ إِنَّ عَلِيّاً علیه السلام يَكْرَهُ هَذَا فَبَعَثَ إِلَى عَلِيٍّ علیه السلام فَجَاءَ وَ هُوَ غَضْبَانُ مُلَطَّخٌ بَدَنُهُ بِالْخَبَطِ -(۲)

فَقَالَ لَهُ إِنَّكَ لَكَثِيرُ الْخِلَافِ عَلَيْنَا فَقَالَ علیه السلام أُذَكِّرُ اللَّهَ مَنْ شَهِدَ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله أُتِيَ بِعَجُزِ حِمَارٍ وَحْشِيٍّ وَ هُوَ مُحْرِمٌ فَقَالَ إِنَّا مُحْرِمُونَ فَأَطْعِمُوهُ أَهْلَ الْحِلِّ فَشَهِدَ اثْنَا عَشَرَ رَجُلًا مِنَ الصَّحَابَهِ ثُمَّ قَالَ أُذَكِّرُ اللَّهَ رَجُلًا شَهِدَ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله أُتِيَ بِخَمْسِ بَيْضَاتٍ مِنْ بَيْضِ النَّعَامِ فَقَالَ إِنَّا مُحْرِمُونَ فَأَطْعِمُوهُ أَهْلَ الْحِلِّ فَشَهِدَ اثْنَا عَشَرَ رَجُلًا مِنَ الصَّحَابَهِ فَقَامَ عُثْمَانُ وَ دَخَلَ فُسْطَاطَهُ وَ تَرَكَ الطَّعَامَ عَلَى أَهْلِ الْمَاءِ(۳).

**[ترجمه]مناقب ابن شهر آشوب: صیادان کبکی را شکار کرده بودند و آن را برای عثمان و همراهانش آوردند. اما آنها از خوردنش خوداری کردند. عثمان گفت: ما این را شکار نکرده‌ایم و دستور به شکار آن هم نداده‌ایم، پس خوردنش اشکالی ندارد. شخصی گفت: اما علی علیه السلام از خوردن آن کراهت دارد. عثمان به دنبال علی علیه السلام فرستاد. حضرت علیه السلام درحالی که عصبانی بود و بر بدنش اثر خبط - غذایی برای شتران - بود آمد، عثمان گفت: تو بسیار با ما مخالفت می...

کنی. علی علیه السلام فرمود: خداوند را یاد کنید! چه کسی از شما شاهد بود که قسمت فربه گورخر را برای پیامبر که احرام بسته بود آوردند اما او فرمود: ما احرام بسته‌ایم، آن را به کسانی بدهید که از احرام خارج شده‌اند؟ دوازده نفر از صحابه گواهی دادند. سپس فرمود: یاد کنید خدا را! چه کسی از شما شاهد بود که مردی پنج عدد تخم شتر مرغ را برای پیامبر صلی الله علیه و آله که در احرام بود آورد، اما پیامبر فرمود: ما در احرام هستیم آنها را به کسانی ده که در احرام نیستند؟ دوازده نفر از صحابه گواهی دادند. عثمان برخاست و وارد خیمه خود شد و کبک را به صیادان واگذار کرد - . مناقب آل ابی طالب۱: ۴۹۸، ۵۰۳ - .

**[ترجمه]

«۶۱»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر صَفْوَانُ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ لَیَبْلُوَنَّکُمُ اللَّهُ بِشَیْ ءٍ مِنَ الصَّیْدِ تَنالُهُ أَیْدِیکُمْ وَ رِماحُکُمْ قَالَ کَانَ ذَلِکَ فِی عُمْرَهِ الْحُدَیْبِیَهِ(۴).

**[ترجمه]کتاب حسین بن سعید و نوادر: از امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند که فرمود: «لَیَبْلُوَنَّکُمُ اللَّهُ بِشَیْ ءٍ مِنَ الصَّیْدِ تَنالُهُ أَیْدِیکُمْ وَ رِماحُکُم» - . مائده/ ۹۴ - {خدا

شما را به چیزی از شکار که در دسترس شما و نیزه های شما باشد خواهد آزمود.} سؤال شد. امام فرمود: این امر در عمره حدیبیه اتفاق افتاد .

**[ترجمه]

«۶۲»

وَ قَالَ: الْمُحْرِمُ مَتَی قَتَلَ جَرَادَهً فَعَلَیْهِ کَفٌّ مِنْ طَعَامٍ وَ إِنْ کَانَ کَبِیراً فَعَلَیْهِ شَاهٌ(۵).

**[ترجمه]و فرمود: زمانی که محرم ملخی را بکشد، باید به میزان یک مشت طعام دهد و اگر بزرگ باشد باید گوسفندی قربانی کند. - . فقه الرضا علیه السلام: ۷۱ -

**[ترجمه]

«۶۳»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّینَا: أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام وَقَفَ عَلَی أَبِی حَنِیفَهَ وَ هُوَ فِی حَلْقَتِهِ یُفْتِی النَّاسَ وَ حَوْلَهُ أَصْحَابُهُ فَقَالَ یَا أَبَا حَنِیفَهَ مَا تَقُولُ فِی مُحْرِمٍ أَصَابَ صَیْداً قَالَ عَلَیْهِ الْکَفَّارَهُ قَالَ وَ مَنْ

۱- ۱. المناقب ج ۲ ص ۲۸۶ طبع النجف- الحيدريّه-

۲- ۲. الخبط: بالتحريك، الورق الساقط من الشجر يجفف و يطحن و يخلط بالدقيق و يداف بالماء فيوجر للابل.

۳- ۳. المناقب ج ۲ ص ۱۹۴.

۴- ۴. الحديث فی فقه الرضا ص ۷۱ و الآيه فی سوره المائده: ۹۴.

۵- ۵. لم نجده فی فقه الرضا و لعله ممّا سقط من المطبوعه من الفقه المذکور.

يَحْكُمُ بِهِ عَلَيْهِ؟ قَالَ أَبُو حَنِيفَهَ ذَوَا عَدْلٍ كَمَا قَالَ اللَّهُ قَالَ الرَّجُلُ فَإِنِ اخْتَلَفَا قَالَ أَبُو حَنِيفَهَ يُتَوَقَّفُ عَنِ الْحُكْمِ حَتَّى يَتَّفِقَا قَالَ الرَّجُلُ فَأَنْتَ لَا تَرَى أَنْ تَحْكُمَ فِي صَيْدٍ قِيمَتُهُ دِرْهَمٌ وَحْدَكَ حَتَّى يَتَّفِقَ مَعَكَ آخَرُ وَ تَحْكُمَ فِي الدِّمَاءِ وَ الْفُرُوجِ وَ الْأَمْوَالِ بِرَأْيِكَ فَلَمْ يَجِدْ أَبُو حَنِيفَهَ جَوَاباً غَيْرَ أَنْ نَظَرَ إِلَى أَصْحَابِهِ فَقَالَ مَسْأَلَهُ رَافِضِيٍّ.

و فى قوله يتوقف عن الحكم حتى يتفقا إبطال للحكم لأنا لم نجدهم اتفقوا على شىء من الفتيا إلا و قد خالفهم فيه آخرون و لما علم أصحاب أبى حنيفه بفساد هذا القول قالوا يؤخذ بحكم أقلهما قيمه لأنهما قد اتفقا على الأقل و هذا قول يفسد عند الاعتبار و إنما يكون ما قالوه على قياسهم لو كانت القيمه بدنانير أو بدراهم أو ما هو فى معناهما فيقول أحدهما قيمته خمسه دراهم و يقول الآخر عشره فكأنما اتفقا على خمسه عندهم و ليس ذلك باتفاق فى الحقيقه لأنه إن جزى بخمسه لم يكن عند من قال بالعشره قد جزى مع أن جزاء الصيد بأعيان متفرقه من النعم و يكون بإطعام مساكين و يكون بصوم و ليس من هذا شىء يتفق فيه على الأقل و لا يكون قد جزى عند كل واحد إلا أن يجزى بما أمره به و إن اتفق فيه قوم خالفهم آخرون و هذا بين لمن تدبره و وفق لفهمه (۱).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: مردی از اصحاب امام صادق عليه السلام نزد ابوحنيفه رفت در حالی كه وی در محفل خود به مردم فتوا می داد و اصحابش گرد وی بودند. آن شخص گفت: ای اباحنيفه! نظرت درباره محرمی كه شكاری را هدف قرار دهد چيست؟ وی گفت: بايد كفاره دهد. آن مرد گفت: چه كسی بايد بركفاره آن حكم كند؟ ابوحنيفه گفت: دو نفر عادل. چنان كه باری تعالی فرمود. آن شخص گفت: در صورتی كه آن دو اختلاف پيدا كنند چه؟ ابوحنيفه گفت: از دادن حكم خودداری می كنند تا به اتفاق نظر برسند.آن مرد گفت: يعنی تو به تنهايی در خود نمی بينی كه درباره شكاری نظر دهی كه ارزش آن يك درهم باشد تا اين كه ديگری در اين باره با تو به توافق نظر برسد، اما درباره خون‌ها، و فروج - ناموس - و دارايی‌ها حكم می دهی؟ ابوحنيفه جوابی نيافت، جز آن كه به اصحابش نگاه كند و بگويد: سؤال يك رافضی است.

در اين سخن ابوحنيفه كه گفت: از حكم كردن خودداری می كنند تا به اتفاق نظر برسند، بطلان حكم خود آن‌هاست. زيرا ما نديده ايم كه آنان درباره مساله و فتوايی به اتفاق نظر برسند مگر اين كه گروهی ديگر با آن مخالفت كنند. زمانی كه اصحاب ابوحنيفه به فاسد بودن اين حرف پی بردند گفتند: حكم و فتوايی كه به بهای كمتری رأی داده باشد، پذيرفته می شود، زيرا آن دو بر كمتر متفق شده اند و اين سخنی است كه با دقت در آن، فسادش آشكار است؛ چرا كه آنچه را كه گفته اند، تنها بر اساس قياس آنان می باشد. اگر بهای شكار به دينار يا درهم يا آنچه كه در معنای اين دو است باشد، يكی از آن دو می گويد: به ارزش پنج درهم و ديگری می گويد: ده درهم. پس گويی كه آنان بر پنج درهم نزد خود توافق كرده اند و در واقع اين امر اتفاق نظر نيست، زيرا اگر پنج درهم كفاره دهد، اين مقدار به نظر شخصی كه برايش ده درهم به عنوان كفاره معين كرده، كفاره نيست،بعلاوه، كفاره شكار، به شكل‌های متفاوتی از چهارپايان است؛ يا ممكن است اطعام مستمندان و گرفتن روزه باشد كه اين امر چيزی نيست كه بتوان بر سر آن بركمتر توافق كرد.زيرا زمانی تكليف از هر نفر ساقط است كه به اندازه آنچه مأمور شده كفاره بدهد،و اگر قومی در آن به اتفاق نظر برسند، قومی ديگر مخالفت ورزند و اين امر برای كسی كه در آن انديشه كند و توفيق فهم آن را يابد، آشكار می باشد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۶ -

**[ترجمه]

«۶۴»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: فِی قَوْلِ اللَّهِ وَ مَنْ عادَ فَیَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ قَالَ مَنْ قَتَلَ صَیْداً وَ هُوَ مُحْرِمٌ حُکِمَ عَلَیْهِ أَنْ یَجْزِیَ بِمِثْلِهِ وَ إِنْ عَادَ فَقَتَلَ آخَرَ لَمْ یُحْکَمْ عَلَیْهِ فَیَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ (۲).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند «وَ مَنْ عادَ فَیَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْه» - . مائده / ۹۵ - {ولی

هر کس تکرار کند، خدا از او انتقام می گیرد.} فرمود: هر کس که شکاری را بکشد و محرم باشد، بر وی حکم شود که مثل آن را کفاره دهد و اگر بار دیگر شکاری را بکشد، بر وی حکم نمی شود، و خداوند از او انتقام می گیرد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۷ -

**[ترجمه]

«۶۵»

وَ عَنْهُ: أَنَّهُ قَالَ فِی قَوْلِ اللَّهِ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لا تَقْتُلُوا الصَّیْدَ وَ أَنْتُمْ حُرُمٌ إِلَی قَوْلِهِ صِیاماً قَالَ مَنْ أَصَابَ صَیْداً وَ هُوَ مُحْرِمٌ فَأَصَابَ جَزَاءً مِثْلَهُ مِنَ النَّعَمِ أَهْدَاهُ وَ إِنْ لَمْ یَجِدْ هَدْیاً کَانَ عَلَیْهِ أَنْ یَتَصَدَّقَ بِثَمَنِهِ وَ أَمَّا قَوْلُهُ أَوْ عَدْلُ

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۰۶.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۷.

ذلِکَ صِیاماً یَعْنِی عَدْلَ الْکَفَّارَهِ إِذَا لَمْ یَجِدِ الْفِدْیَهَ وَ لَمْ یَجِدِ الثَّمَنَ (۱).

**[ترجمه]دعائم الاسـلام: همچنین ایشان درباره این سخن خداوند «یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لا تَقْتُلُوا الصَّیْدَ وَ أَنْتُمْ حُرُم» {ای کسانی که ایمان آوردیـد، در حالی که محرمیـد شـکار را نکشیـد - تا بـدین جا - معادلش روزه بگیرد.} فرمود: هر کس شـکاری را هـدف قرار دهـد و محرم باشـد، بایـد مثل آن را از چهارپا قربانی کنـد و اگر نتواند قربانی کند، باید به میزان ارزش آن صدقه دهـد. اما این سـخن خداونـد که فرمود: {برابر با آن روزه بگیرد.} بـدین معناست که در صورتی که فـدیه و بهای آن را نیابد، معادل کفاره روزه بگیرد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۷ -

**[ترجمه]

«۶۶»

وَ عَنْهُ علیه السـلام أَنَّهُ قَـالَ: مَنْ أَصَـابَ الصَّیْـدَ وَ هُوَ مُحْرِمٌ أَوْ مُتَمَتِّعٌ وَ لَمْ یَجِـدْ جَزَاءً فَصَامَ ثُمَّ أَیْسَـرَ وَ هُوَ فِی الصِّیَامِ لَمْ یَفْرُغْ مِنْ صِیَامِهِ فَلَا شَیْ ءَ عَلَیْهِ وَ قَدْ تَمَّتْ کَفَّارَتُهُ (۲).

**[ترجمه]دعـائم الاسـلام: امـام صادق علیه السـلام فرمود: کسـی که محرم یا متمتع باشـد و شـکار کنـد ونتوانـد کفاره آن را پرداخت کند، روزه بگیرد، سـپس اگر در زمان روزه، گشایش و وسعت مال یابد و هنوز روزه خود را به اتمام نرسانده، چیزی بر عهده او نیست و کفاره وی اتمام یافته است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۷ -

**[ترجمه]

«۶۷»

وَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام: أَنَّهُ قَالَ فِی الْمُحْرِمِ یُصِیبُ نَعَامَهً عَلَیْهِ بَدَنَهٌ هَدْیاً بالِغَ الْکَعْبَهِ فَإِنْ لَمْ یَجِدْ بَدَنَهً أَطْعَمَ سِتِّینَ مِسْکِیناً فَإِنْ لَمْ یَقْدِرْ عَلَی ذَلِکَ صَامَ ثَمَانِیَهَ عَشَرَ یَوْماً(۳).

**[ترجمه]دعـائم الاسـلام: امام باقر علیه السـلام درباره محرمی که شترمرغی را هـدف قرار دهـد فرمود: بایـد یک شتر قربانی کنـد که به کعبه برسـد. اگر شتر پیـدا نکرد، بایـد شـصت مسـتمند را طعام دهد، و اگر توان آن را نداشت، هجده روز را روزه بگیرد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۷ -

**[ترجمه]

«۶۸»

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ فِرَاخِ النَّعَامَهِ أَصَابَهَا قَوْمٌ مُحْرِمُونَ قَالَ عَلَیْهِمْ مَکَانَ کُلِّ فِرَاخٍ أَکَلُوهُ بَدَنَهٌ(۴).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: از امام صادق علیه السلام درباره جوجه شتر مرغی که قوم محرمی آنان را هدف قرار داده‌اند سؤال شد. ایشان فرمود: باید در ازای هر جوجه که خورده اند، یک شتر قربانی کنند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۷ -

**[ترجمه]

«۶۹»

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: فِي مُحْرِمٍ أَصَابَ بَيْضَ النَّعَامِهِ قَالَ يُرْسِلُ الْفَحْلَ مِنَ الْإِبِلِ فِي أَبْكَارٍ مِنْهَا بِعِدَّهِ الْبَيْضِ فَمَا نُتِجَ مِمَّا أَصَابَ مِنْهَا كَانَ هَدْياً وَ مَا لَمْ يُنْتِجْ فَلَيْسَ عَلَيْهِ فِيهِ شَيْ ءٌ لِأَنَّ الْبَيْضَ كَذَلِكَ مِنْهُ مَا يَصِحُّ وَ مِنْهُ مَا يَفْسُدُ فَإِنْ أَصَابُوا فِي الْبَيْضِ فِرَاخاً لَمْ تُنْشَأْ فِيهَا الْأَرْوَاحُ فَعَلَيْهِمْ أَنْ يُرْسِلُوا الْفَحْلَ فِي الْإِبِلِ حَتَّى يَعْلَمُوا أَنَّهَا لَقِحَتْ فَمَا نُتِجَ مِنْهَا بَعْدَ أَنْ عَلِمُوا أَنَّهَا قَدْ لَقِحَتْ كَانَ هَدْياً وَ مَا أَسْقَطَتْ بَعْدَ اللِّقَاحِ فَلَا شَيْ ءَ فِيهِ لِأَنَّ الْفِرَاخَ فِي الْبَيْضِ كَذَلِكَ مِنْهَا مَا يَتِمُّ وَ مِنْهَا مَا لَا يَتِمُّ وَ إِنْ أَصَابُوا فِرَاخاً قَدْ أُنْشِئَتْ فِيهَا الْأَرْوَاحُ أَرْسَلُوا الْفَحْلَ فِي الْإِبِلِ بِعِدَّتِهَا حَتَّى تَلْقَحَ النُّوقُ وَ تَتَحَرَّكَ أَجِنَّتُهَا فِي بُطُونِهَا فَمَا نُتِجَ مِنْهَا كَانَ هَدْياً وَ مَا مَاتَ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَا شَيْ ءَ فِيهِ لِأَنَّ الْفِرَاخَ فِي الْبَيْضِ كَذَلِكَ مِنْهَا مَا يَنْشَقُّ عَنْهُ فَيَخْرُجُ حَيّاً وَ مِنْهَا مَا يَمُوتُ فِي الْبَيْضِ (۵).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام علی علیه السلام درباره محرمی که تخم شترمرغ را خورده فرمود: باید به تعداد تخم های خورده شده، شتری نر را با ماده جفت گیری دهد و بچه های آن را قربانی کند؛ اما اگر بچه ای به وجود نیاید، بر عهده وی چیزی نیست، زیرا که تخم نیز این چنین است؛ برخی از آن سالم و برخی فاسد می باشد. اگر در میان تخم های شترمرغ جوجه هایی بیابند که روح در آن ها شکل نگرفته، باید شتر نر را با ماده جفت گیری دهند تا این که بدانند که آن شتر باردار شده، پس از فهم این امر، هر آنچه را که حاصل شد قربانی شود و هر آنچه که پس از جفت گیری سقط شد، ایرادی بر وی نیست، زیرا جوجه ها در تخم نیز این چنین هستند، برخی از آن ها کامل و برخی ناقصند. اما اگر جوجه هایی را که روح در آن ها شکل گرفته از بین ببرند، باید به تعداد آن‌ها، شتر نر را با ماده جفت گیری دهند تا این که شتر ماده باردار شود و جنین آن در شکمش حرکت کند، سپس هر آنچه را که حاصل شده باید قربانی کند و آنچه که مرده، چیزی بر وی نیست، زیرا جوجه ها در تخم این گونه اند، برخی پوسته آن را شکافته و زنده بیرون می آیند و برخی در تخم می میرند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۸ -

**[ترجمه]

«۷۰»

وَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: فِي مُحْرِمٍ أَصَابَ حِمَارَ وَحْشٍ قَالَ يَجْزِي عَنْهُ بَدَنَهً فَإِنْ لَمْ يَقْدِرْ عَلَيْهَا أَطْعَمَ سِتِّينَ مِسْكِيناً فَإِنْ لَمْ يَجِدْ صَامَ ثَمَانِيَهَ عَشَرَ يَوْماً(۶).

ص: ۱۶۲

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۰۷.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۰۷.
۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۰۷.
۴- ۴. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۰۷.
۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۸.
۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۸.

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام درباره محرمی که گورخر را هدف قرار دهد فرمود: باید جهت کفاره آن یک شتر قربانی کند، اگر نتواند باید شصت مستمند را اطعام کند و اگر نتواند، هجده روز را روزه بگیرد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۸ -

**[ترجمه]

«۷۱»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: فِی مُحْرِمٍ أَصَابَ بَقَرَةً وَحْشِیَّةً قَالَ عَلَیْهِ بَقَرَةٌ أَهْلِیَّةٌ فَإِنْ لَمْ یَقْدِرْ عَلَیْهَا أَطْعَمَ ثَلَاثِینَ مِسْكِیناً فَإِنْ لَمْ یَجِدْ صَامَ تِسْعَةَ أَیَّامٍ (۱).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام درباره محرمی که گاوی وحشی را شکار کند فرمود: باید یک گاو اهلی قربانی کند. در صورتی که نتواند، باید شصت مستمند را اطعام کند و اگر نتوانست، نه روز را روزه بگیرد - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۸ - .

**[ترجمه]

«۷۲»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: فِی الْمُحْرِمِ یُصِیبُ ظَبْیاً إِنَّ عَلَیْهِ شَاةً فَإِنْ لَمْ یَجِدْ تَصَدَّقَ عَلَی عَشَرَةِ مَسَاكِینَ وَ إِنْ لَمْ یَجِدْ صَامَ ثَلَاثَةَ أَیَّامٍ (۲).

**[ترجمه]و آن حضرت در باره محرمی که آهو را شکار کند، فرمود: کفاره آن گوسفند است و اگر نیافت، به ده مسکین صدقه بدهد و اگر نیافت، سه روز روزه بگیرد.

**[ترجمه]

«۷۳»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: فِی الضَّبُعِ شَاةٌ وَ فِی الْأَرْنَبِ شَاةٌ وَ فِی الْحَمَامَةِ وَ أَشْبَاهِهَا مِنَ الطَّیْرِ شَاةٌ وَ فِی الضَّبِّ جَدْیٌ وَ فِی الْیَرْبُوعِ جَدْیٌ وَ فِی الْقُنْفُذِ جَدْیٌ وَ فِی الثَّعْلَبِ دَمٌ (۳).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق فرمود: در ازای کشتار کفتار، باید یک گوسفند؛ خرگوش، یک گوسفند؛ کبوتر و پرندگان شبیه بدان، یک گوسفند کفاره دهد. همچنین باید در کشتن سوسمار، یک بزغاله نر؛ موش صحرایی، یک بزغاله نر؛ و جوجه تیغی، یک بزغاله نر کفاره دهد و برای شکار روباه نیز باید قربانی کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۸ -

**[ترجمه]

«۷۴»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: یَصْنَعُ فِی بَیْضِ الْحَمَامِ وَ أَشْبَاهِهِ مِنَ الطَّیْرِ فِی الْغَنَمِ مِثْلَ مَا یَصْنَعُ فِی بَیْضِ النَّعَامِ فِی الْإِبِلِ.

و قد ذکرناه مفسرا(۴).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: در ازای خوردن تخم کبوتر و دیگر پرندگان شبیه به آن، باید یک گوسفند قربانی کند، همان طور که در مورد شتران، در ازای خوردن تخم شتر مرغ، شتر قربانی می کرد، که این موضوع را مفصلا بیان کردیم. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۸ -

**[ترجمه]

«۷۵»

وَ قَالَ علیه السلام: فِی فِرَاخِهَا فِی کُلِّ فَرْخٍ حَمَلٌ (۵).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: در ازای خوردن جوجه کبوتر باید یک بره کفاره دهد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۸ -

**[ترجمه]

«۷۶»

وَ عَنْهُ: أَنَّهُ قَالَ فِی الصَّیْدِ یُصِیبُهُ الْجَمَاعَةُ عَلَی کُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمُ الْجَزَاءُ مُنْفَرِداً(۶).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام درباره شکاری که گروهی آن را انجام دهند فرمود: هر یک از آنان باید به طور مجزا کفاره دهد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۸ -

**[ترجمه]

«۷۷»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: لَا یَنْبَغِی لِلْمُحْرِمِ أَنْ یَسْتَحِلَّ الصَّیْدَ فِی الْحِلِّ وَ لَا فِی الْحَرَمِ وَ لَا یُشِیرَ إِلَیْهِ فَیُسْتَحَلَّ مِنْ أَجْلِهِ (۷).

**[ترجمه]همچنین از امام صادق علیه السلام نقل کرده اند که فرمود: شایسته نیست که محرم چه در حلّ و چه در حرم به دنبال شکار برود و نباید بدان اشاره کند تا به خاطر اشاره او شکار شود. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۸ -

**[ترجمه]

«۷۸»

وَ عَنْهُ: أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الْمُحْرِمِ يُضْطَرُّ فَيَجِدُ الصَّيْدَ وَ الْمَيْتَهَ أَيَّهُمَا يَأْكُلُ قَالَ يَأْكُلُ الصَّيْدَ وَ يَجْزِی عَنْهُ إِذَا قَدَرَ(۸).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام درباره محرمی سؤال کردند که مجبور به خوردن شکار یا مردار می شود، از کدام یک بخورد؟ امام فرمود: شکار را بخورد و در صورتی که توانست کفاره دهد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۸ -

**[ترجمه]

«۷۹»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا رَمَی الْمُحْرِمُ الصَّیْدَ فَكَسَرَ يَدَهُ أَوْ رِجْلَهُ فَإِنْ تَرَكَهُ قَائِماً يَرْعَی فَعَلَيْهِ رُبُعُ الْجَزَاءِ وَ إِنْ مَضَی عَلَی وَجْهِهِ فَلَمْ يَدْرِ مَا فَعَلَ فَعَلَيْهِ الْجَزَاءُ كَامِلًا(۹).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: اگر محرمی شکار را هدف قرار دهد و دست یا پایش را بشکند، اگر او را ایستاده رها کند تا بچرد، باید یک چهارم بهای آن را کفاره دهد و اگر شکار برود و او نداند که شکارچه کرده است، باید به طور کامل کفاره آن را بدهد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۹ -

**[ترجمه]

«۸۰»

وَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَا يَأْكُلِ الْمُحْرِمُ شَيْئاً مِنَ

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۰۸.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۰۸.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۰۸.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۸.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۸.

۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۸.

۷- ۷. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۸.

۸- ۸. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۸.

٩- ٩. نفس المصدر ج ١ ص ٣٠٩ بأدنى تفاوت.

الصَّيْدِ رَطْباً وَ لَا يَابِساً(۱).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: محرم نباید چیزی از شکار را چه تازه و چه خشک بخورد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۹ -

**[ترجمه]

«۸۱»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: الْمُحْرِمُ إِذَا أَصَابَ الصَّيْدَ جَزَى عَنْهُ وَ لَمْ يَأْكُلْهُ وَ لَمْ يُطْعِمْهُ وَ لَكِنَّهُ يَدْفِنُهُ (۲).

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ حَجَّ بِصَبِيٍّ فَأَصَابَ الصَّبِيُّ صَيْداً فَعَلَى الَّذِی أَحَجَّهُ الْجَزَاءُ(۳).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: اگر محرم شکاری را هدف قرار دهد، باید کفاره آن را بدهد و آن را نخورد و اطعام نکند بلکه آن را دفن کند. - .دعائم الاسلام ۱: ۳۰۹ -

و از امام علی علیه السلام نقل کرده اند که فرمود: هر کس کودکی را به حج برد و آن کودک شکاری را هدف قرار دهد، کفاره آن بر عهده کسی است که وی را به حج برده است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۹ -

**[ترجمه]

«۸۲»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا أَصَابَ الْعَبْدُ الْمُحْرِمُ صَيْداً وَ كَانَ مَوْلَاهُ الَّذِی أَحَجَّهُ فَعَلَيْهِ الْجَزَاءُ وَ إِنْ لَمْ يَكُنِ الْعَبْدُ مُحْرِماً وَ لَمْ يَأْمُرْهُ مَوْلَاهُ بِهِ فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ(۴).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: اگر برده محرم شکاری را هدف قرار دهد، کفاره آن بر عهده صاحبش می باشد که وی را به حج برده، اما اگر برده محرم نباشد و صاحب وی نیز او را بدان دستور ندهد، چیزی بر عهده وی نیست. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۹ -

**[ترجمه]

«۸۳»

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا جَزَى الْمُحْرِمُ عَمَّا أَصَابَ مِنَ الصَّيْدِ لَمْ يَأْكُلْ مِنَ الْجَزَاءِ شَيْئاً(۵).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: اگر محرم در ازای آن شکاری که هدف قرار داده کفاره دهد، از کفاره چیزی را

نخورد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۹ -

**[ترجمه]

«۸۴»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: يُحْكَمُ عَلَى الْمُحْرِمِ إِذَا قَتَلَ الصَّيْدَ كَانَ قَتْلُهُ إِيَّاهُ عَنْ عَمْدٍ أَوْ خَطَإٍ(۶).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: بر محرم، زمانی که شکاری را بکشد، حکم می شود که آیا کشتن آن عمدی بوده یا اشتباهی. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۹ -

**[ترجمه]

«۸۵»

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الْمُحْرِمِ يُحْرِمُ وَ عِنْدَهُ فِي مَنْزِلِهِ صَيْدٌ قَالَ لَا يَضُرُّهُ ذَلِكَ (۷).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام درباره محرمی که در شکار در منزلش باشد سؤال کردند. فرمود: ایرادی ندارد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۹ -

**[ترجمه]

«۸۶»

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام: أَنَّهُ حَدَّ فِي صِغَارِ الطَّيْرِ الْعَصَافِيرِ وَ الْقَنَابِرِ وَ أَشْبَاهِ ذَلِكَ إِذَا أَصَابَ الْمُحْرِمُ مِنْهَا شَيْئاً فَفِيهِ مُدٌّ مِنْ طَعَامٍ (۸).

**[ترجمه]امام علی علیه السلام درباره پرندگان کوچک همچون گنجشک، چکاوک و مانند آن فرمود: اگر محرم آن را هدف قرار دهد، باید یک مد طعام دهد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۹ -

**[ترجمه]

«۸۷»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: أَنَّهُ نَهَى الْمُحْرِمَ عَنْ صَيْدِ الْجَرَادِ وَ أَكْلِهِ فِي حَالِ إِحْرَامِهِ وَ إِنْ قَتَلَهُ خَطَاءً أَوْ وَطِئَتْهُ دَابَّتُهُ فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ وَ مَا تَعَمَّدَ قَتْلَهُ مِنْهُ جَزَى عَنْهُ بِكَفٍّ مِنْ طَعَامٍ (۹).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام محرم را ازشکار ملخ و خوردن آن در حال احرام نهی کرد. و فرمود: اگر محرم ملخ را از روی اشتباه بکشد یا مرکبش آن را زیر گیرد، بر عهده وی چیزی نیست اما اگر عمدا آن را بکشد، باید در ازای آن یک مشت طعام دهد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۹ -

**[ترجمه]

«۸۸»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ قَتَلَ عَظَايَةً أَوْ زُنْبُوراً وَ هُوَ مُحْرِمٌ فَإِنْ لَمْ يَتَعَمَّدْ ذَلِكَ فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ وَ إِنْ تَعَمَّدَهُ أَطْعَمَ كَفّاً مِنْ طَعَامٍ وَ كَذَلِكَ النَّمْلُ وَ الذَّرُّ وَ الْبَعُوضُ وَ الْقُرَادُ وَ الْقَمْلُ (۱۰).

ص: ۱۶۴

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۹ بأدنى تفاوت فى الرابع.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۹ بأدنى تفاوت فى الرابع.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۹ بأدنى تفاوت فى الرابع.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۹ بأدنى تفاوت فى الرابع.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۹ بأدنى تفاوت فى الرابع.

۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۹ بأدنى تفاوت فى الرابع.

۷- ۷. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۹ بأدنى تفاوت فى الرابع.

۸- ۸. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۹ بأدنى تفاوت فى الرابع.

۹- ۹. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۹ بأدنى تفاوت فى الرابع.

۱۰- ۱۰. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۰ و العظایه: حیوان من الزواحف علی خلقه سام أبرص. و القراد کغراب هو ما یتعلق بالبعیر و نحوه و هو کالقمل للإنسان.

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که مارمولک یا زنبوری را بکشد در حالی که محرم باشد؛در صورتی که این کار را از روی عمد انجام نداده باشد، چیزی بر عهده وی نیست، اما اگر از روی عمد بدین کار اقدام کند، به اندازه یک مشت باید اطعام کند. همچنین است اگر مورچه، مورچه کوچک، پشه، کنه و شپش را بکشد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۰ -

**[ترجمه]

«۸۹»

وَ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَبَاحَ قَتْلَ الْفَأْرَهِ فِی الْحَرَمِ وَ الْإِحْرَامِ (۱).

**[ترجمه]امام علی علیه السلام فرمود: رسول خدا کشتن موش را در حرم و در حالت احرام مباح دانسته اند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۰ -

**[ترجمه]

«۹۰»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: لَا بَأْسَ بِقَتْلِ الْمُحْرِمِ الذُّبَابَ وَ النَّسْرَ وَ الْحِدَأَهَ وَ الْفَأْرَهَ وَ الْحَیَّهَ وَ الْعَقْرَبَ وَ کُلَّ مَا یَخَافُ أَنْ یَعْدُوَ عَلَیْهِ وَ یَخْشَاهُ عَلَی نَفْسِهِ وَ یُؤْذِیهِ مِثْلَ الْکَلْبِ الْعَقُورِ وَ السَّبُعِ وَ کُلِّ مَا یَخَافُ أَنْ یَعْدُوَ عَلَیْهِ (۲).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: ایرادی ندارد که محرم مگس، کرکس، قوش، موش، مار و عقرب و هر آنچه را که از حمله آن به خود بیم دارد و او را آزار می دهد، همچون سگ هار و دیگر درندگان و هر آنچه را که ترس یورش از جانب آنان می رود، بکشد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۰ -

**[ترجمه]

«۹۱»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: صَیْدُ الْبَحْرِ کُلُّهُ مُبَاحٌ لِلْمُحْرِمِ وَ الْمُحِلِّ وَ یَأْکُلُ الْمُحْرِمُ وَ یَتَزَوَّدُ مِنْهُ (۳).

**[ترجمه]از ایشان نقل کرده اند که فرمود: شکار موجودات دریایی برای محرم و کسی که از احرام بیرون آمده حلال است، محرم از آن می خورد و توشه بر می گیرد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۰ -

**[ترجمه]

«۹۲»

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ طَیْرِ الْمَاءِ فَقَالَ کُلُّ طَیْرٍ یَکُونُ فِی الْآجَامِ یَبِیضُ فِی الْبَرِّ وَ یُفَرِّخُ فَهُوَ مِنْ صَیْدِ الْبَرِّ وَ مَا کَانَ مِنْ صَیْدِ الْبَرِّ یَکُونُ فِی الْبَرِّ وَ یَبِیضُ وَ یُفَرِّخُ فِی الْبَحْرِ فَهُوَ مِنْ صَیْدِ الْبَحْرِ(۴).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام درباره پرندگان دریا سؤال شد. امام فرمود: هر پرنده ای که در بیشه و نیزار باشد و در خشکی تخم گذارد، از شکار خشکی به حساب می آید و آنچه از شکار خشکی، در خشکی است و در دریا تخم می گذارد و در دریا دارای جوجه می شود، از شکار دریاست. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۰ -

**[ترجمه]

«۹۳»

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الدَّجَاجِ السِّنْدِیَّهِ قَالَ لَیْسَتْ مِنَ الصَّیْدِ إِنَّمَا الصَّیْدُ مِنَ الطَّیْرِ مَا اسْتَقَلَّ بِالطَّیَرَانِ (۵).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام درباره مرغ شاخدار سؤال کردند. امام فرمود: جزو شکار به حساب نمی آید، شکار پرندگان شامل آن دسته است که پرواز کنند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۰ -

**[ترجمه]

«۹۴»

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ مَنْ جَزَی عَنِ الصَّیْدِ إِنْ کَانَ حَاجّاً نَحَرَ الْجَزَاءَ بِمِنًی وَ إِنْ کَانَ مُعْتَمِراً نَحَرَهُ بِمَکَّهَ(۶).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام نقل کرده اند که هر کس می‌خواهد کفاره شکار را دهد، اگر حج گزار باشد، باید کفاره خود را در منی ذبح کند و اگر عمره گزارد، در مکه آن را ذبح کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۰ -

**[ترجمه]

«۹۵»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّینَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِیٍّ علیهم السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله نَهَی أَنْ یُنَفَّرَ صَیْدُ مَکَّهَ وَ أَنْ یُقْطَعَ شَجَرُهَا وَ أَنْ یُخْتَلَی (۷) خَلَاهَا وَ رَخَّصَ فِی الْإِذْخِرِ(۸) وَ عَصَا الرَّاعِی وَ قَالَ مَنْ أَصَبْتُمُوهُ اخْتَلَی أَوْ عَضَدَ الشَّجَرَ أَوْ نَفَّرَ الصَّیْدَ یَعْنِی فِی الْحَرَمِ فَقَدْ حَلَّ لَکُمْ سَلَبُهُ وَ أَوْجِعُوا ظَهْرَهُ بِمَا اسْتَحَلَّ فِی الْحَرَمِ (۹).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام از پدر خویش از امام علی علیه السلام نقل کرده است که فرمود: رسول خداصلی الله علیه و آله از این امر نهی فرمود که شکار مکه رمانده شود و درخت آن قطع شود و گیاه آن چیده شود. به جز درخت اذخر - . إذخر به کسر همزه و خاء، گیاهی دارای برگهای پهن و خوش بو. - و عصای چوپان. ایشان فرمود: پس هر

کس را دیدید که گیاه حرم را بچینند یا درختی را قطع کند یا شکاری را درحرم برماند، بر شما حلال است که وی را برهنه کنید و پشت وی را در اندازه ای که حرام حرم را حلال شمرده، به درد آورید. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۰ -

**[ترجمه]

«۹۶»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: وَ يَتَصَدَّقُ مَنْ عَضَدَ الشَّجَرَةَ أَوِ اخْتَلَى شَيْئاً مِنَ الْحَرَمِ بِقِيمَتِهِ (۱۰).

ص: ۱۶۵

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۰.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۰.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۰.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۰.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۰.

۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۰.

۷- ۷. أی لا يقطع شجرها.

۸- ۸. الاذخر بكسر الهمزه و الخاء نبت عريض الاوراق طيب الرائحه.

۹- ۹. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۰.

۱۰- ۱۰. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۱.

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: به خاطر قطع درخت یا چیدن چیزی از حرم، باید به اندازه آن صدقه دهد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۱ -

**[ترجمه]

«۹۷»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: إِذَا أَصَابَ الْحَلَالُ صَيْداً فِی الْحَرَمِ فَعَلَيْهِ قِيمَتُهُ (۱).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: اگر شخص غیر محرم شکاری را در حرم هدف قرار دهد، بها و ارزش آن بر عهده اوست. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۱ و که در آن آمده است: به چیزی که در حرم پیدا کرده ای دست مزن، بلکه آن را درسر جایش قرار ده تا کسی که آن را گم کرده بیاید و آن را بر دارد. -

**[ترجمه]

«۹۸»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ رَمَى صَيْداً فِی الْحِلِّ فَأَصَابَهُ فِيهِ فَتَحَامَلَ الصَّيْدُ حَتَّى دَخَلَ فِی الْحَرَمِ فَمَاتَ فِيهِ مِنْ رَمْيِهِ فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ فِيهِ (۲).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس شکاری را در بیرون از حرم هدف قرار دهد و به آن اصابت کند و شکار را تا داخل حرم با خود حمل کند و به خاطر اصابت تیر وی بمیرد، چیزی بر عهده او نیست. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۱ -

**[ترجمه]

«۹۹»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ صَادَ صَيْداً فَدَخَلَ بِهِ الْحَرَمَ وَ هُوَ حَيٌّ فَقَدْ حَرُمَ عَلَيْهِ إِمْسَاكُهُ وَ عَلَيْهِ أَنْ يُرْسِلَهُ فَإِنْ ذَبَحَهُ فِی الْحِلِّ فَدَخَلَ بِهِ الْحَرَمَ مَذْبُوحاً فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ (۳).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس حیوانی را شکار کند و آن را زنده وارد حرم کند، نگه داشتن آن بر وی حرام است و باید آن را رها کند. اگر در بیرون از حرم آن را ذبح کند و سپس ذبح شده آن را با خود داخل حرم کند، چیزی بر عهده وی نیست. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۱ -

**[ترجمه]

«۱۰۰»

وَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: أَنَّهُ قَالَ فِیمَنْ خَرَجَ بِطَیْرٍ مِنْ مَکّهَ فَانْتَهَی إِلَی الْکَوفهِ عَلَیْهِ أَنْ یَرُدَّهُ إِلَی الْحَرَمِ (۴).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام نقل کرده اند که درباره کسی که پرنده ای را از مکه بیرون برد تا به کوفه رسد، فرمود: وی باید آن پرنده را به داخل حرم باز گرداند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۱ -

**[ترجمه]

«۱۰۱»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ دَخَلَ إِلَی الْحَرَمِ وَ مَعَهُ صَیْدٌ أَ لَهُ أَنْ یَخْرُجَ بِهِ قَالَ لَا حَرُمَ عَلَیْهِ إِمْسَاکُهُ إِذَا دَخَلَ بِهِ الْحَرَمَ (۵).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام درباره مردی سؤال شد که اگر وارد حرم شود و همراه وی شکار باشد، آیا می تواند شکار را با خود به بیرون از حرم برد؟ امام فرمود: خیر، اگر آن را داخل حرم آورد،نگه داشتن وی بر او حرام است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۱ -

**[ترجمه]

«۱۰۲»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: لَا تُلْتَقَطُ لُقَطَهُ الْحَرَمِ وَ تُتْرَکُ مَکَانَهَا حَتَّی یَأْتِیَ مَنْ هِیَ لَهُ فَیَأْخُذَهَا(۶).

**[ترجمه]از امام نقل کرده اند که فرمود: چیزی را که در حرم یافته ای برندار و آن را در سر جای خود رها کن تا کسی که صاحبش است بیاید و آن را بردارد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۱ -

**[ترجمه]

«۱۰۳»

وَ عَنْ عَلِیٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ: أَنَّهُ کَانَ إِذَا أَرَادَ الدُّخُولَ فِی الْحَرَمِ اغْتَسَلَ (۷).

**[ترجمه]از امام علی علیه السلام نقل کرده اند که زمانی که می خواست در حرم وارد شود غسل می کرد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۱ -

**[ترجمه]

«۱۰۴»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: وَ الْمُتَمَتِّعُ بِالْعُمْرَهِ إِلَى الْحَجِّ إِذَا دَخَلَ الْحَرَمَ قَطَعَ التَّلْبِيَهَ وَ أَخَذَ فِي التَّكْبِيرِ وَ التَّهْلِيلِ (۸).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که برای انجام عمره و حج تمتع به مکه می‌رود، وقتی وارد حرم شد، لبیک گفتن را ترک کند و شروع به گفتن الله اکبر و لا اله الا الله کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۱ -

**[ترجمه]

«۱۰۵»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: إِذَا دَخَلَ الْحَاجُّ أَوِ الْمُعْتَمِرُ مَكَّهَ بَدَأَ بِحَوْطَهِ رَحْلِهِ ثُمَّ قَصَدَ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ وَ يُسْتَحَبُّ أَنْ يَأْتِيَ الْمَسْجِدَ حَافِياً وَ عَلَيْهِ السَّكِينَهُ وَ الْوَقَارُ وَ يَدْخُلُ مِنْ بَابِ بَنِي شَيْبَهَ وَ هُوَ بَابُ الْعِرَاقِيِّينَ وَ يَدْعُو بِمَا قَدَرَ عَلَيْهِ مِنَ الدُّعَاءِ(۹).

ص: ۱۶۶

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۱ و فی الأخیر(لا تلقط لقطه فی الحرم، دعها مکانها حتی یأتی من أضلها فیأخذها).

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۱ و فی الأخیر(لا تلقط لقطه فی الحرم، دعها مکانها حتی یأتی من أضلها فیأخذها).

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۱ و فی الأخیر(لا تلقط لقطه فی الحرم، دعها مکانها حتی یأتی من أضلها فیأخذها).

۴- ۴. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۱ و فی الأخیر(لا تلقط لقطه فی الحرم، دعها مکانها حتی یأتی من أضلها فیأخذها).

۵- ۵. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۱ و فی الأخیر(لا تلقط لقطه فی الحرم، دعها مکانها حتی یأتی من أضلها فیأخذها).

۶- ۶. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۱ و فی الأخیر(لا تلقط لقطه فی الحرم، دعها مکانها حتی یأتی من أضلها فیأخذها).

۷- ۷. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۱ و فی الثانی(قطع التلبیه).

۸- ۸. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۱ و فی الثانی(قطع التلبیه).

۹- ۹. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۱ و فیه(بحیاطه رحله) کما فیه(فهو باب العراقیین).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی که حج گزار یا عمره گزار داخل مکه شد، باید مواظب وسایل سفر خویش باشد و سپس قصد مسجد الحرام کند و مستحب است که پابرهنه و با حالت آرامش و وقار وارد مسجد شود، و از در بنی شیبه که همان باب العراقین است داخل شود و تا آن جا که می تواند دعا کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۱ -

**[ترجمه]

«۱۰۶»

: وَ قَدْ رُوِّينَا عَنْ أَهْلِ الْبَيْتِ عليهم السلام فِي ذَلِكَ مِنَ الدُّعَاءِ وُجُوهاً يَطُولُ ذِكْرُهَا وَ لَيْسَ مِنْهَا شَيْ ءٌ مُوَقَّتٌ (۱).

**[ترجمه]از اهل بیت علیهم السلام برای ما در این باره دعاهای متعددی روایت کرده اند که ذکر آن ها به درازا می انجامد و محدود به زمان خاصی نیست. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۲ -

**[ترجمه]

«۱۰۷»

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمَّا دَخَلَ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ بَدَأَ بِالرُّكْنِ الْأَسْوَدِ فَاسْتَلَمَهُ ثُمَّ أَخَذَ فِي الطَّوَافِ.

(۲)

**[ترجمه]از امام علی علیه السلام نقل کرده اند که رسول خدا صلی الله علیه و آله در حجه الوداع خویش، زمانی که وارد مسجد الحرام شد، از حجر الاسود آغاز نمود و بر آن دست کشید و سپس مشغول طواف گردید. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۲ -

**[ترجمه]

باب ۲۷ الطيب و الدهن و الاكتحال و التزين و التختم و الاستحمام و غسل الرأس و البدن و الدلك للمحرم

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْمُحْرِمِ أَ يَصْلُحُ لَهُ أَنْ يَلْبَسَ الثَّوْبَ الْمُشْبَعَ بِالْعُصْفُرِ قَالَ إِذَا لَمْ يَكُنْ فِيهِ طِيبٌ فَلَا بَأْسَ (۳).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر گوید: از برادرم علیه السلام پرسیدم: برای محرم رواست که لباس زرد پر رنگ بر تن

کند؟ ایشان فرمود: در صورتی که بوی خوش ندهد ایرادی ندارد. - . قرب الاسناد: ۱۰۴ -

**[ترجمه]

«۲»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ هَلْ یَصْلُحُ لَهُ أَنْ یَغْسِلَ رَأْسَهُ یَوْمَ النَّحْرِ بِخِطْمِیٍّ قَبْلَ أَنْ یَحْلِقَهُ قَالَ کَانَ أَبِی یَنْهَی وُلْدَهُ عَنْ ذَلِکَ (۴).

**[ترجمه]گفت: از ایشان پرسیدم: آیا رواست که مردی موی خود را در روز عید قربان قبل از تراشیدن با گیاه خطمی بشوید؟ در پاسخ فرمود: پدرم فرزند خویش را از این امر نهی می کرد. - . قرب الاسناد ۱: ۱۰۵ -

**[ترجمه]

«۳»

ب، [قرب الإسناد] مُحَمَّدُ بْنُ الْحَمِیدِ عَنْ یُونُسَ بْنِ یَعْقُوبَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی الْحَسَنِ مُوسَی علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاکَ رَجُلٌ أَکَلَ فَالُوذَجاً فِیهِ زَعْفَرَانٌ بَعْدَ مَا رَمَی الْجَمْرَهَ وَ لَمْ یَحْلِقْ قَالَ لَا بَأْسَ (۵).

**[ترجمه]قرب الإسناد: یونس بن یعقوب گوید: به امام کاظم علیه السلام گفتم: جانم به فدایت! مردی فالوده ای را که آمیخته با زعفران بوده، پس از رمی جمرات در حالی که هنوز حلق نکرده، خورده. امام فرمود: ایرادی ندارد. - . قرب الاسناد: ۱۲۳ -

**[ترجمه]

«۴»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ وَ عَبْدِ اللَّهِ ابْنَیْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عُبَیْدِ اللَّهِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ:

ص: ۱۶۷

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۲.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۲.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۱۰۴ و العصفر: نبت معروف یصبغ به الثیاب و غیرها.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۱۰۵.

۵- ۵. نفس المصدر ص ۱۲۳.

لَـا تَـدَّهِنْ حِينَ تُرِيـدُ أَنْ تُحْرِمَ بِـدُهْنٍ فِيهِ مِسْکٌ وَ لَا عَنْبَرٌ مِنْ أَجْلِ أَنَّ رِيحَهُ يَبْقَى فِي رَأْسِکَ مِنْ بَعْـدِ مَا تُحْرِمُ وَ ادَّهِنْ بِمَا شِـئْتَ حِينَ تُرِيدُ أَنْ تُحْرِمَ فَإِذَا أَحْرَمْتَ فَقَدْ حَرُمَ عَلَيْکَ الدُّهْنُ حَتَّى تُحِلَ (۱).

**[ترجمه]علل الشـرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که محرم می شوی خود را با روغنی که بوی مشک و عنبر می… دهد، چرب نکن زیرا پس از احرام بویش در سرت باقی می‌ماند. بلکه می توانی هر روغن دیگری که خواستی، زمانی که می خواهی احرام کنی بزنی، امـا اگر احرام بستی، زدن روغن تـا زمـانی که از احرام بیرون آیی بر تو حرام است. - . علل الشـرائع: - ۴۵۱

**[ترجمه]

«۵»

ع، [علل الشـرائع] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الْمَرْأَةِ تَكْتَحِلُ وَ هِيَ مُحْرِمَةٌ قَالَ لَا تَكْتَحِلْ قُلْتُ بِسَوَادٍ لَيْسَ فِيهِ طِيبٌ قَالَ فَكَرِهَهُ مِنْ أَجْلِ أَنَّهُ زِينَةٌ وَ قَالَ إِذَا اضْطُرَّتْ إِلَيْهِ فَلْتَكْتَحِلْ (۲).

**[ترجمه]علـل الشـرائع: حلبی از امـام صادق علیه السـلام نقل کرده است که از ایشان درباره زن محرمی که سـرمه می کشـد سؤال کردم. امام فرمود: سـرمه نکشد. گفتم: سـرمه سیاهی که بوی خوش ندهد چه؟ فرمود: کراهت از آن به خاطر زینتش می باشد. و فرمود: اگر ناچار شد استفاده کند، سرمه کشد. - . علل الشرائع: ۴۵۶ -

**[ترجمه]

«۶»

ع، [علل الشـرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِيزٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَا تَكْتَحِلِ الْمَرْأَةُ بِالسَّوَادِ إِنَّ السَّوَادَ مِنَ الزِّينَهِ(۳).

**[ترجمه]علل الشـرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: زن سرمه سیاه نکشد، چرا که سرمه سیاه نشانه زینت و آرایش است. - . علل الشرائع: ۴۵۶ -

**[ترجمه]

«۷»

ع، [علل الشرائع] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِيزٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَا تَنْظُرْ فِي الْمِرْآهِ وَ أَنْتَ مُحْرِمٌ لِأَنَّهُ مِنَ الزِّينَهِ(۴).

**[ترجمه]علل الشـرائع: امام صادق علیه السـلام فرمود: محرم نباید در آینه نگاه کند زیرا که آن زینت است. - . علل الشرائع: ۴۵۸ -

**[ترجمه]

«۸»

ج، [الإحتجاج]: كَتَبَ الْحِمْيَرِيُّ إِلَى الْقَائِمِ علیه السلام هَلْ يَجُوزُ لِلْمُحْرِمِ أَنْ يُصَيِّرَ عَلَى إِبْطِهِ الْمَرْتَكَ أَوِ التُّوتِيَاءَ(۵)

لِرِيحِ الْعَرَقِ أَمْ لَا يَجُوزُ فَكَتَبَ علیه السلام يَجُوزُ ذَلِكَ وَ بِاللَّهِ التَّوْفِيقُ (۶).

**[ترجمه]احتجـاج: حمیری در نـامه ای به امـام قـائم عجـل الله تعالی فرجه الشـریف نوشت: آیا برای محرم رواست که جهت جلوگیری از بوی زیر بغلش از گیـاه توتیـا اسـتفاده کنـد یا این که جایز نیست؟ ایشان نوشت: جایز است و توفیق از سوی باری تعالی است. - . الاحتجاج : ۳۱۳ -

**[ترجمه]

«۹»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السـلام] أَبِي عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ مُوسَى بْنِ عُمَرَ عَنِ ابْنِ بَزِيعٍ قَالَ: رَأَيْتُ عَلَى أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام وَ هُوَ مُحْرِمٌ خَاتَماً(۷).

**[ترجمه]عیون اخبار: ابن بزیع نقل کرده است که امام رضا علیه السلام را دیدم که محرم بود و انگشتر به دست کرده بود. - . عیون الأخبار۲: ۱۷ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ع، [علل الشـرائع] أَبِي عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ رَفَعَهُ إِلَى حَرِيزٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام عَنِ الْمُحْرِمِ أَ يَشَمُّ الرَّيْحَانَ قَالَ لَا.

(۸)

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۵۱.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۴۵۶.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۴۵۶.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۴۵۸.

۵- ۵. التوتيا: حجر يكتحل به، و التوتيا المعدنيه هى ما يسميه الافرنج بالزنگ.

۶- ۶. الاحتجاج ج ۲ ص ۳۱۳.

۷- ۷. عيون الأخبار ج ۲ ص ۱۷.

۸- ۸. لم نجدها فيما فحصنا عنها مكرّرا.

**[ترجمه]علل الشرائع: حریز گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم که آیا محرم می تواند ریحان را بو کند؟ فرمود: خیر .

**[ترجمه]

باب ۲۸ اجتناب النساء للمحرم و فیه ذکر الفسوق و الجدال و إفساد الحج

الآیات

البقره: الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِیهِنَّ الْحَجَّ فَلا رَفَثَ وَ لا فُسُوقَ وَ لا جِدالَ فِی الْحَجِ (۱)

المائده: یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لا تُحِلُّوا شَعائِرَ اللَّهِ (۲).

lt;meta info="- الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِیهِنَّ الْحَجَّ فَلا رَفَثَ وَ لا فُسُوقَ وَ لا جِدالَ فِی الْحَجِ - . بقره / ۱۹۷ -

{حـج در ماههای معینی است، پس هر کس در این ماه ها حـج را بر خود واجب گردانـد، بدانـد که در اثنای حج همبستری و گناه و جدال روا نیست.}

- یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لا تُحِلُّوا شَعائِرَ اللَّهِ - . مائده / ۲ -

{ای

کسانی که ایمان آورده اید، حرمت شعائر خدا را نگه دارید.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] عَلِیٌّ عَنْ أَخِیهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّفَثِ وَ الْفُسُوقِ وَ الْجِدَالِ مَا هُوَ وَ مَا عَلَی مَنْ فَعَلَهُ قَالَ الرَّفَثُ جِمَاعُ النِّسَاءِ وَ الْفُسُوقُ الْكَذِبُ وَ الْمُفَاخَرَهُ وَ الْجِدَالُ قَوْلُ الرَّجُلِ لَا وَ اللَّهِ وَ بَلَی وَ اللَّهِ فَمَنْ رَفَثَ فَعَلَیْهِ بَدَنَهٌ یَنْحَرُهَا وَ إِنْ لَمْ یَجِدْ فَشَاهٌ وَ كَفَّارَهُ الْجِدَالِ وَ الْفُسُوقِ شَیْ ءٌ یَتَصَدَّقُ بِهِ إِذَا فَعَلَهُ وَ هُوَ مُحْرِمٌ (۳).

**[ترجمه]قرب الإسـناد: علی بن جعفر گویـد: از برادرم علیه السـلام درباه معنای رفث، فسوق و جـدال در حج سؤال کردم. و اگر کسی آن ها را انجام دهد، چه بر عهده اوست؟ ایشان فرمود: منظور از رفث، هم خوابی با زنان، فسوق، گفتن دروغ و فخر فروشـی و جـدال، گفتـن لاـ والله بلی والله اسـت. هر کس بـا زنی همبسـتر شـود بایـد در ازای آن یـک شـتر و اگر نتوانـد یک گوسـفند را قربانی کنـد. و کفاره جـدال و فسوق، دادن چیزی به عنوان صـدقه است، در صورتی که محرم باشد و آن را انجام دهد. - . قرب الاسناد: ۱۰۳ -

**[ترجمه]

«۲»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ وَاقَعَ امْرَأَتَهُ قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ طَوَافَ النِّسَاءِ مُتَعَمِّداً مَا عَلَيْهِ قَالَ يَطُوفُ وَ عَلَيْهِ بَدَنَةٌ(۴).

**[ترجمه]گفت: از ایشان درباره مردی سؤال کردم که قبل از انجام طواف نساء عمداً با همسر خویش همبستر شود. ایشان فرمود: طواف کند و باید شتری قربانی کند. - . قرب الاسناد: ۱۰۷ -

**[ترجمه]

«۳»

ل، [الخصال] فِي خَبَرِ الْأَعْمَشِ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ وَ تَمَامُهَا اجْتِنَابُ الرَّفَثِ وَ الْفُسُوقِ وَ الْجِدَالِ فِي الْحَجِ (۵).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند عز و جل فرموده است: «وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ» - . بقره / ۱۹۶ - {و

برای خدا حج و عمره را به پایان برسانید.} و اتمام آن اجتناب از همبستر شدن با زنان، دروغ و فخر فروشی و گفتن لا والله بلی والله در حج است. - . الخصال ۲: ۳۹۴ -

**[ترجمه]

«۴»

ع، [علل الشرائع] مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْكُوفِيِّ عَنْ خَالِدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ مُحْرِمٍ نَظَرَ إِلَى سَاقِ امْرَأَةٍ أَوْ إِلَى فَرْجِهَا حَتَّى أَمْنَى قَالَ عَلَيْهِ بَدَنَةٌ أَمَا إِنِّي لَمْ أَجْعَلْهَا عَلَيْهِ لِمَنِيِّهِ إِلَّا لِنَظَرِهِ إِلَى مَا لَا يَحِلُّ النَّظَرُ إِلَيْهِ (۶).

۱- ۱. سوره البقره، الآیه: ۱۹۷.

۲- ۲. سوره المائده، الآیه: ۲.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۱۰۳.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۱۰۷.

٥- ٥. الخصال ج ٢ ص ٣٩٤.

٦- ٦. علل الشرائع ص ٤٥٦ و فيه تفصيل حكم الناظر إذا كان موسرا أو متوسطا أو فقيرا.

**[ترجمه]علل الشرائع: ابوبصیر نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره مُحرمی که به ساق پا یا عورت زنی نگریسته و محتلم شده است پرسیدم. فرمود: باید یک شتر قربانی کند، اما من آن را به خاطر خروج منی از او قرار ندادم ، بلکه علّتش نگاه او به چیزی است که نگاه به آن حلال نیست. - . علل الشرائع: ۴۵۶ -

**[ترجمه]

«۵»

ع، [علل الشرائع] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الْمُحْرِمِ یُرِیدُ أَنْ یَعْمَلَ الْعَمَلَ فَیَقُولُ لَهُ صَاحِبُهُ وَ اللَّهِ لَا تَعْمَلُهُ فَیَقُولُ وَ اللَّهِ لَأَعْمَلَنَّهُ فَیُحَالِفُهُ مِرَاراً أَ یَلْزَمُ مَا یَلْزَمُ صَاحِبَ الْجِدَالِ قَالَ فَقَالَ لَا لِأَنَّهُ أَرَادَ بِهَذَا إِکْرَامَ أَخِیهِ إِنَّمَا ذَلِکَ مَا کَانَ لِلَّهِ مَعْصِیَةً قَالَ وَ سَأَلْتُهُ عَنْ مُحْرِمٍ رَمَی ظَبْیاً فَأَصَابَ یَدَهُ فَعَرَجَ مِنْهَا قَالَ إِنْ کَانَ الظَّبْیُ مَشَی عَلَیْهَا وَ رَعَی فَلَیْسَ عَلَیْهِ شَیْ ءٌ وَ إِنْ کَانَ ذَهَبَ عَلَی وَجْهِهِ فَلَمْ یَدْرِ مَا یَصْنَعُ فَعَلَیْهِ الْفِدَاءُ لِأَنَّهُ لَا یَدْرِی لَعَلَّهُ هَلَکَ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابوبصیر نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره محرمی سؤال کردم که می خواهد عملی را انجام دهد اما دوستش به وی می گوید: تو را به خدا آن را انجام مده. ولی وی می گوید: به خدا قسم که آن را انجام خواهم داد و بارها قسم می خورد؛ آیا آنچه برعهده صاحب جدال است بر عهده وی نیز می باشد؟ امام فرمود: خیر، زیرا وی بدین طریق خواسته است برادر خویش را اکرام کند و آن امر در صورتی است که معصیت خداوند را انجام دهد. گفت: از امام درباره محرمی سؤال کردم که آهویی را هدف قرار دهد و به دست آن اصابت کند و بدین خاطر لنگ شود. امام فرمود: اگر آهو بتواند بر روی دست و پا راه رود و بچرد بر عهده وی چیزی نیست، اما اگر آهو برود و وی نداند که چه کرده، باید قربانی کند، زیرا که وی نمی داند، شاید مرده باشد. - . علل الشرائع: ۴۵۷ -

**[ترجمه]

«۶»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام رَجُلٌ نَظَرَ إِلَی سَاقِ امْرَأَةٍ فَأَمْنَی فَقَالَ إِنْ کَانَ مُوسِراً فَعَلَیْهِ بَدَنَةٌ وَ إِنْ کَانَ وَسَطاً فَعَلَیْهِ بَقَرَةٌ وَ إِنْ کَانَ فَقِیراً فَشَاةٌ ثُمَّ قَالَ إِنِّی لَمْ أَجْعَلْ عَلَیْهِ لِأَنَّهُ أَمْنَی وَ لَکِنَّهُ إِنَّمَا أَجْعَلُهُ عَلَیْهِ لِأَنَّهُ نَظَرَ إِلَی مَا لَا یَحِلُّ لَهُ (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابوبصیر نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: مردی به پای زنی نگاه کرد و دچار انزال شد. ایشان فرمود: اگر ثروتمند باشد باید یک شتر و اگر میانه باشد باید یک گاو و اگر فقیر باشد باید یک گوسفند قربانی کند. سپس فرمود: بدین خاطر این ها را بر وی واجب کردم که او بدان چه که بر وی حلال نیست نگاه کرد، نه بدین خاطر که دچار انزال شد. - . علل الشرائع: ۴۵۸ -

**[ترجمه]

«۷»

سن، [المحاسن] عَنْ يُونُسَ عَنْ إِسْحَاقَ: مِثْلَهُ (۳).

**[ترجمه]المحاسن: اسحاق نیز این حدیث را بدین شکل نقل کرده است. - . المحاسن: ۳۱۹ -

**[ترجمه]

«۸»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِی جَمِیلَهَ عَنِ الشَّحَّامِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الرَّفَثِ وَ الْفُسُوقِ وَ الْجِدَالِ قَالَ أَمَّا الرَّفَثُ فَالْجِمَاعُ وَ أَمَّا الْفُسُوقُ فَهُوَ الْكَذِبُ أَ لَا تَسْمَعُ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا إِنْ جاءَكُمْ فاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَیَّنُوا أَنْ تُصِیبُوا قَوْماً بِجَهالَهٍ-(۴) وَ الْجِدَالُ هُوَ قَوْلُ الرَّجُلِ لَا وَ اللَّهِ وَ بَلَی وَ اللَّهِ وَ سِبَابُ الرَّجُلِ الرَّجُلَ (۵).

**[ترجمه]معانی الأخبار: شحام نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره رفث، فسوق و جدال سؤال کردم. ایشان فرمود: منظور از رفث، همبستر شدن با زنان، فسوق، کذب و دروغ است. آیا سخن خداوند را نشنیده ای که فرمود: «یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا إِنْ جاءَكُمْ فاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَیَّنُوا أَنْ تُصِیبُوا قَوْماً بِجَهالَه» - . حجرات / ۶ - {ای کسانی که ایمان آورده اید، اگر فاسقی برایتان خبری آورد نیک وارسی کنید، مبادا به نادانی گروهی را آسیب برسانید.} و جدال، گفتن لاوالله بلی والله و ناسزا گفتن مرد به دیگری است. - . معانی الأخبار: ۲۹۴ -

**[ترجمه]

«۹»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: قَالَ فِی الْحَجِّ إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَطَ عَلَی النَّاسِ شَرْطاً وَ شَرَطَ لَهُمْ شَرْطاً فَمَنْ وَفَی وَفَی اللَّهُ لَهُ قُلْتُ فَمَا الَّذِی اشْتَرَطَ عَلَیْهِمْ وَ مَا الَّذِی شَرَطَ لَهُمْ فَقَالَ أَمَّا الَّذِی اشْتَرَطَ عَلَیْهِمْ

ص: ۱۷۰

۱- ۱. نفس المصدر ص ۴۵۷.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۴۵۸.

۳- ۳. المحاسن ص ۳۱۹.

۴- ۴. سوره الحجرات الآیه: ۶.

۵- ۵. معانی الأخبار ص ۲۹۴.

فَإِنَّهُ قَالَ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلا رَفَثَ وَ لا فُسُوقَ وَ لا جِدالَ فِي الْحَجِ وَ أَمَّا الَّذِي شَرَطَ لَهُمْ قَالَ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقى -(١)

قَالَ يَرْجِعُ وَ لَا ذَنْبَ لَهُ قُلْتُ أَ رَأَيْتَ مَنِ ابْتُلِيَ بِالْجِمَاعِ مَا عَلَيْهِ قَالَ عَلَيْهِ بَدَنَةٌ فَإِنْ كَانَتِ الْمَرْأَةُ أَعَانَتْ بِشَهْوَةٍ مَعَ شَهْوَةِ الرَّجُلِ فَعَلَيْهِمَا بَدَنَتَانِ يَنْحَرَانِهِمَا وَ إِنْ كَانَ اسْتَكْرَهَهَا وَ لَيْسَ بِهَوًى مِنْهَا فَلَيْسَ عَلَيْهَا شَيْ ءٌ وَ يُفَرَّقُ بَيْنَهُمَا حَتَّى يَنْفِرَ النَّاسُ وَ حَتَّى يَرْجِعَا إِلَى الْمَكَانِ الَّذِي أَصَابَا فِيهِ مَا أَصَابَا قُلْتُ أَ رَأَيْتَ إِنْ أَخَذَا فِي غَيْرِ ذَلِكَ الطَّرِيقِ إِلَى أَرْضٍ أُخْرَى أَ يَجْتَمِعَانِ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ أَ رَأَيْتَ إِنِ ابْتُلِيَ بِالْفُسُوقِ فَأَعْظَمَ ذَلِكَ وَ لَمْ يَجْعَلْ لَهُ حَدّاً قَالَ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ يُلَبِّي قُلْتُ أَ رَأَيْتَ إِنِ ابْتُلِيَ بِالْجِدَالِ قَالَ فَإِذَا جَادَلَ فَوْقَ مَرَّتَيْنِ فَعَلَى الْمُصِيبِ دَمٌ يُهَرِيقُهُ دَمُ شَاةٍ وَ عَلَى الْمُخْطِئِ أَيْضاً دَمٌ يُهَرِيقُهُ دَمُ بَقَرَةٍ(٢).

**[ترجمه]معانی الأخبار: عبدالله بن حلبی نقل کرده است که امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند بر مردمان شرطی کرده است و برای ایشان نیز بر خود شرطی فرموده است؛ پس کسی که به شرط خدا وفا کند، خداوند سبحاننیز به شرطی که بر خود فرموده است وفا خواهد فرمود. به امام گفتم: خداوند سبحان بر ایشان چه شرط فرموده و ایشان بر خود چه شرط نموده اند؟ امام فرمود: اما آنچه بر ایشان شرط کرده این است که فرمود: «فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلا رَفَثَ وَ لا فُسُوقَ وَ لا جِدالَ فِي الْحَجِ» - . بقره / ۱۹۷ - {پس هر کس در این ماه ها حج را بر خود واجب گرداند، بداند که در اثنای حج، همبستری و گناه و جدال روا نیست} اما آنچه ایشان بر خود شرط فرمود: «فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقى» - . بقره / ۲۰۳ - {پس

هر کس شتاب کندو اعمال را در دو روز انجام دهد، گناهی بر او نیست و هر که تاخیر کند و اعمال را در سه روز انجام دهد، گناهی بر او نیست.} فرمود: باز می گردد و بر وی گناهی نیست. گفتم: هر کس با زنی جماع کند چه؟ فرمود: باید یک شتر قربانی کند. اگر زن نیز در شهوت مرد، وی را یاری کند، باید هر یک از آنان شتری را قربانی کنند، اما اگر زن از این امر اکراه داشت و از روی هوای نفس نبود، بر وی گناهی نیست. این دو از هم جدا می شوند تا مردم کوچ کنند و بروند، و این دو به همان مکانی باز گردند که در آنجا از آن‌ها (این گناه) سر زد. گفتم: اگر به راه دیگری غیر از آن راه و به سرزمین دیگری رفتند، آیا در آنجا نزد هم بروند؟ فرمود: بلی. گفتم: اگر مرتکب فسوق شود چه؟ ایشان آن را بزرگ دانست و برای آن حدی قرار نداد و فرمود: استغفار کند و لبیک بگوید. گفتم: اگر مرتکب جدال شود چه؟ فرمود: اگر بیش از دو بار مجادله کند، مرتکب شونده آنکه بر حق بوده، باید گوسفندی را قربانی کند و طرفی که بر خطا بوده نیز باید گاوی را قربانی کند. - . معانی الاخبار: ۲۹۴ -

**[ترجمه]

«۱۰»

سن، [المحاسن] الْبَزَنْطِيُّ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام: مِثْلَهُ (٣).

**[ترجمه]المحاسن: همین حدیث را از امام باقر علیه السلام نقل کرده است. - . المحاسن: ۳۱۹ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِیزٍ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی الْمُحْرِمِ یَأْتِی أَهْلَهُ نَاسِیاً قَالَ لَا شَیْ ءَ عَلَیْهِ إِنَّمَا هُوَ بِمَنْزِلَهِ مَنْ أَکَلَ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ وَ هُوَ نَاسٍ (۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام درباره محرمی که نزد همسرش رود در حالی که فراموش کرده، فرمود: گناهی بر وی نیست، وی همچون کسی است که در ماه رمضان چیزی خورد و فراموش کند که روزه بوده است. - . علل الشرائع: ۴۵۵ -

**[ترجمه]

«۱۲»

سن، [المحاسن] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ أَبُو سُمَیْنَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ صَبَّاحٍ الْحَذَّاءِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی الْحَسَنِ علیه السلام مَا تَقُولُ فِی رَجُلٍ مُحِلٍّ وَقَعَ عَلَی أَمَتِهِ مُحْرِمَهً قَالَ أَخْبِرْنِی مُوسِرٌ هُوَ أَوْ مُعْسِرٌ قُلْتُ أَجِبْنِی فِیهِمَا جَمِیعاً قَالَ هُوَ عَالِمٌ أَمْ جَاهِلٌ قُلْتُ أَجِبْنِی فِیهِمَا جَمِیعاً قَالَ هُوَ أَمَرَهَا بِالْإِحْرَامِ أَمْ هِیَ أَحْرَمَتْ مِنْ قِبَلِ نَفْسِهَا بِغَیْرِ إِذْنِهِ قُلْتُ أَجِبْنِی فِیهِمَا جَمِیعاً قَالَ إِنْ کَانَ مُوسِراً وَ کَانَ عَالِماً فَإِنَّهُ لَا یَنْبَغِی لَهُ أَنْ یَفْعَلَ فَإِنْ کَانَ هُوَ أَمَرَهَا بِالْإِحْرَامِ

۱- ۱. سوره البقره الآیه: ۲۰۳.

۲- ۲. معانی الأخبار ص ۲۹۴.

۳- ۳. المحاسن ص ۳۱۹.

۴- ۴. علل الشرائع ص ۴۵۵.

فَإِنَّ عَلَيْهِ بَدَنَةً وَ إِنْ شَاءَ بَقَرَةً وَ إِنْ شَاءَ شَاةً فَإِنْ لَمْ يَكُنْ أَمَرَهَا بِالْإِحْرَامِ فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ مُوسِراً كَانَ أَوْ مُعْسِراً فَإِنْ كَانَ مُعْسِراً وَ كَانَ أَمَرَهَا فَعَلَيْهِ شَاةٌ أَوْ صِيَامٌ أَوْ صَدَقَةٌ(۱).

**[ترجمه]المحاسن: اسحاق بن عمار نقل کرده است که به امام موسی بن جعفر علیه السلام گفتم: چه می گویی درباره مردی که از احرام بیرون آمده و با کنیز محرم خود همبستر شود؟ امام فرمود: به من بگو، ثروتمند است یا فقیر؟ گفتم: از هر دو حالت آن مرا آگاه ساز. فرمود: آیا عالم بوده یا جاهل؟ گفتم: از هر دو حالت مرا آگاه کن. امام فرمود: آیا صاحبش وی را به بستن احرام فرمان داده یا این که خود بدون اجازه از وی محرم شده؟ گفتم: از هر دو حالت آن مرا آگاه ساز. امام فرمود: اگر ثروتمند و عالم باشد، سزاوار نیست که این کار را انجام دهد. اگر او کنیز را به بستن احرام فرمان داده باشد، وی باید یک شتر قربانی کند و اگر خواست یک گاو یا یک گوسفند قربانی کند. اما اگر او کنیز را به بستن احرام فرمان نداده، چیزی بر عهده وی نیست چه فقیر باشد یا ثروتمند، اما اگر تنگدست باشد و به کنیز دستور احرام داده باشد، باید یک گوسفند قربانی کند یا روزه بگیرد یا اطعام کند. - . المحاسن: ۳۱۰ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: الَّذِي يُفْسِدُ الْحَجَّ وَ يُوجِبُ الْحَجَّ مِنْ قَابِلٍ الْجِمَاعُ لِلْمُحْرِمِ فِي الْحَرَمِ وَ مَا سِوَى ذَلِكَ فَفِيهِ الْكَفَّارَاتُ-(۲)

وَ اتَّقِ فِي إِحْرَامِكَ الْكَذِبَ وَ الْيَمِينَ الْكَاذِبَةَ وَ الصَّادِقَةَ وَ هُوَ الْجِدَالُ الَّذِي نَهَاهُ اللَّهُ وَ اتَّقِ الصَّيْدَ وَ الْجِدَالُ قَوْلُ الرَّجُلِ لَا وَ اللَّهِ وَ بَلَى وَ اللَّهِ فَإِنْ جَادَلْتَ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ وَ أَنْتَ صَادِقٌ فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْكَ فَإِنْ جَادَلْتَ ثَلَاثاً وَ أَنْتَ صَادِقٌ فَعَلَيْكَ دَمُ شَاةٍ فَإِنْ جَادَلْتَ مَرَّةً كَاذِباً فَعَلَيْكَ دَمُ شَاةٍ وَ إِنْ جَادَلْتَ مَرَّتَيْنِ كَاذِباً فَعَلَيْكَ دَمُ بَقَرَةٍ وَ إِنْ جَادَلْتَ ثَلَاثاً وَ أَنْتَ كَاذِبٌ فَعَلَيْكَ بَدَنَةٌ وَ الْفُسُوقُ الْكَذِبُ فَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ مِنْهُ وَ تَصَدَّقْ بِكَفِّ طَعِيمٍ وَ الرَّفَثُ الْجِمَاعُ فَإِنْ جَامَعْتَ وَ أَنْتَ مُحْرِمٌ فِي الْفَرْجِ فَعَلَيْكَ بَدَنَةٌ وَ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ وَ يَجِبُ أَنْ يُفَرَّقَ بَيْنَكَ وَ بَيْنَ أَهْلِكَ حَتَّى تُؤَدِّيَ الْمَنَاسِكَ ثُمَّ تَجْتَمِعَا فَإِذَا حَجَجْتُمَا مِنْ قَابِلٍ وَ بَلَغْتُمَا الْمَوْضِعَ الَّذِي وَاقَعْتُمَا فُرِّقَ بَيْنَكُمَا حَتَّى تَقْضِيَا الْمَنَاسِكَ ثُمَّ تَجْتَمِعَا فَإِنْ أَخَذْتُمَا عَلَى غَيْرِ الطَّرِيقِ الَّذِي كُنْتُمَا أَحْدَثْتُمَا فِيهِ الْعَامَ الْأَوَّلَ لَمْ يُفَرَّقْ بَيْنَكُمَا وَ يَلْزَمُ الْمَرْأَةَ بَدَنَةٌ إِذَا جَامَعَهَا الرَّجُلُ فَإِنْ أَكْرَهَهَا لَزِمَهُ بَدَنَتَانِ وَ لَمْ يَلْزَمِ الْمَرْأَةَ شَيْ ءٌ فَإِنْ كَانَ الرَّجُلُ جَامَعَهَا دُونَ الْفَرْجِ فَعَلَيْهِ بَدَنَةٌ وَ لَيْسَ عَلَيْهِ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ فَإِنْ كَانَ الرَّجُلُ جَامَعَهَا بَعْدَ وُقُوفِهِ بِالْمَشْعَرِ فَعَلَيْهِ بَدَنَةٌ وَ لَيْسَ عَلَيْهِ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ (۳).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: آنچه که حج را باطل ساخته و بار دیگر واجب می سازد، همبستر شدن محرم در حرم است و آنچه غیر از آن باشد، باید در ازای انجام آن کفاره داد. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۶ -

در زمان احرام خود، از دروغ و قسم، چه دروغ و چه راست - یعنی همان جدالی که خداوند از انجام آن نهی فرموده - پرهیز کن، و از شکار بپرهیز. جدال همان گفتن لا والله بلی والله است. اگر یک یا دو بار مجادله کنی و در حالی که راست گویی، بر تو گناهی نیست و اگر سه بار مجادله کنی در حالی که راست گویی، باید یک گوسفند قربانی کنی. اگر یک بار مجادله

کنی و دروغ گویی، بایـد یـک گوسـفند قربانی کنی، در صورتی که دوبار مجادله کنی و دروغ گویی، بایـد یک گاو قربانی کنی و اگر سه بـار مجـادله کنی و دروغ گـویی، بایـد یـک شـتر قربـانی کنی. فسـوق همـان کـذب است، پس به خـاطر آن از خداوند آمرزش خواه و به اندازه یک مشت طعام ده.رفث همان جماع و همبستری است، اگر محرم بودی و با زنی از شـرمگاه او نزدیکی کردی، بایـد یک شتر قربانی کنی و سال دیگر حج گزاری و باید میان تو و همسـرت تا زمانی که مناسک را انجام دهی جـدایی افتـد،و پس از آن در کنـار هم جمع شویـد. اگر هر دو، سال دیگر حـج گزاریـد و به مکانی برسـید که در آن با یکدیگر همبستر شدید، میان شـما جدایی باشد تا این که بار دیگر مناسک را انجام دهید و سپس گرد هم آیید. اگر این بار از غیر آن راهی بروید که در سال اول در آن مرتکب گناه شده بودید، میان شما جدایی نیست. بر زن لازم است هر گاه مرد با او همبستر شـد، یک شتر قربانی کنـد و اگر مرد او را مجبور کرد، مرد بایـد دو شتر قربانی کنـد و بر عهـده زن چیزی نیست. اگر مرد بـا زن همبستر شود و دخولی صورت نگیرد، بایـد یـک شتر قربـانی کنـد و نیاز به گزاردن حـج سال دیگر نیست. اگر مرد پس از وقوف خود در مشـعر با وی همبستر شود، باید یک شتر قربانی کند و نیاز به انجام حج سال دیگر نیست. - . فقه الرضـا علیه السلام: ۲۷ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ضا، [فقه الرضا علیه السـلام]: أَمَّا الْکَفَّارَهُ عَلَى مَنْ وَاقَعَ جَارِیَتَهُ أَوْ أَهْلَهُ وَ هُوَ مُحْرِمٌ فَعَلَیْهِ بَدَنَهٌ قَبْلَ أَنْ یَشْهَدَ الْمَوْقِفَیْنِ وَ لَیْسَ عَلَیْهِ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ (۴).

ص: ۱۷۲

۱- ۱. المحاسن ص ۳۱۰.

۲- ۲. فقه الرضا ص ۲۶.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۲۷ و فیه حکم الفرض الأخیر- مجامعه الرجل للمرأه بعد وقوفه بالمشعر- قال: فعلیه دم.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۳۶.

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: اما کفاره کسی که محرم باشد و با همسر یا کنیز خود همبستر شود، قبل از حضور در عرفات و مشعر، باید شتری را قربانی کند و بر وی انجام حج سال دیگر لازم نیست. - . فقه الرضا علیه السلام: ۳۶ -

**[ترجمه]

«۱۵»

سر، [السرائر] الْبَزَنْطِيُّ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيم عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِم قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنِ الرَّجُلِ الْمُحْرِمِ يُرِيدُ أَنْ يَعْمَلَ الْعَمَلَ فَيَقُولُ لَهُ صَاحِبُهُ وَ اللَّهِ لَا تَعْمَلُهُ فَيَقُولُ وَ اللَّهِ لَأَعْمَلَنَّهُ فَيُحَالِفُهُ مِرَاراً هَلْ عَلَى صَاحِبِ الْجِدَالِ شَيْ ءٌ قَالَ لَا إِنَّمَا أَرَادَ بِهَذَا إِكْرَامَ أَخِيهِ إِنَّمَا ذَلِكَ مَا كَانَ لِلَّهِ مَعْصِيَةً(۱).

**[ترجمه]السرائر: محمد بن مسلم نقل کرده است که از امام باقرعلیه السلام در مورد مرد محرمی سؤال کردم که می خواهد کاری را انجام دهد اما دوستش به وی می گوید: تو را به خدا قسم که آن را انجام مده. اما وی می گوید: به خدا قسم انجام خواهم داد. و بارها وی را قسم می دهد. آیا بر عهده صاحب جدال چیزی است؟ فرمود: خیر. وی تنها با این عمل خود خواسته برادرش را اکرام کند و این امر به تنهایی در نزد خدا گناهی ندارد. - . السرائر: ۴۸۰ -

**[ترجمه]

«۱۶»

شی، [تفسير العياشي] عَنْ زُرَارَةَ وَ حُمْرَانَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام وَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالُوا: سَأَلْنَاهُمَا عَنْ قَوْلِهِ وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ قَالا فَإِنَّ تَمَامَ الْحَجِّ وَ الْعُمْرَةِ أَلَّا يَرْفُثَ وَ لَا يَفْسُقَ وَ لَا يُجَادِلَ (۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: زراره، حمران و محمد بن مسلم نقل کرده اند که از امام صادق و امام باقر علیهما السلام درباره این سخن خداوند که فرمود: «وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّه» - . بقره / ۱۹۶ - {برای

خدا حج و عمره را به پایان برسانید.}سؤال کردیم. فرمودند: از تمامیت و اکمال حج و عمره این است که رفث و فسوق و مجادله نکند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۸۸ -

**[ترجمه]

«۱۷»

شی، [تفسير العياشي] عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْأَوَّلِ علیه السلام قَالَ: مَنْ جَادَلَ فِي الْحَجِّ فَعَلَيْهِ إِطْعَامُ سِتَّةِ مَسَاكِينَ لِكُلِّ مِسْكِينٍ نِصْفُ صَاعٍ إِنْ كَانَ صَادِقاً أَوْ كَاذِباً فَإِنْ عَادَ مَرَّتَيْنِ فَعَلَى الصَّادِقِ شَاةٌ وَ عَلَى الْكَاذِبِ بَقَرَةٌ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ فَلا رَفَثَ وَ لا فُسُوقَ وَ لا جِدالَ فِي الْحَجِ -(۳)

وَ الرَّفَثُ الْجِمَاعُ وَ الْفُسُوقُ الْكَذِبُ وَ الْجِدَالُ قَوْلُ الرَّجُلِ لَا وَ اللَّهِ وَ بَلَى وَ اللَّهِ وَ الْمُفَاخَرَهُ(۴).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام موسی بن جعفر علیه السلام فرمود: هر کس در حج مجادله کند، باید شش مستمند را اطعام کند، چه کاذب باشد یا صادق، برای هر مستمند نصف صاع. اگر بار دیگر مجادله کند، شخص صادق باید یک گوسفند و شخص کاذب باید گاو قربانی کند، زیرا خداوند عز و جل می فرماید: «فَلا رَفَثَ وَ لا فُسُوقَ وَ لا جِدالَ فِی الْحَجِ» {در اثنای حج همبستری و گناه و جدال روا نیست.} منظور از رفث، جماع و همبستر شدن، منظور از فسوق، کذب و منظور از جدال، گفتن: لا والله بلی والله و فخر فروختن است. -. تفسیر العیاشی ۱: ۹۵ -

**[ترجمه]

«۱۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قَوْلُ اللَّهِ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِیهِنَّ الْحَجَّ فَلا رَفَثَ وَ لا فُسُوقَ وَ لا جِدالَ فِی الْحَجِ وَ الرَّفَثُ الْجِمَاعُ وَ الْفُسُوقُ الْكَذِبُ وَ السِّبَابُ وَ الْجِدَالُ قَوْلُ الرَّجُلِ لَا وَ اللَّهِ وَ بَلَى وَ اللَّهِ (۵).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند «الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِیهِنَّ الْحَجَّ فَلا رَفَثَ وَ لا فُسُوقَ وَ لا جِدالَ فِی الْحَجِ» -. بقره / ۱۹۷ -

{حج در ماههای معینی است، پس هر کس در این ماه ها حج را بر خود واجب گرداند، بداند که در اثنای حج همبستری و گناه و جدال روا نیست.} فرمود: منظور از رفث، جماع و منظور از فسوق، گفتن دروغ و ناسزاست. و جدال این است که مردی بگوید: لا والله بلی والله. -. تفسیر العیاشی ۱: ۹۵ -

**[ترجمه]

«۱۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ فَمَنْ فَرَضَ فِیهِنَّ الْحَجَّ فَلا رَفَثَ وَ لا فُسُوقَ وَ لا جِدالَ فِی الْحَجِ قَالَ یَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَطَ عَلَی النَّاسِ شَرْطاً وَ شَرَطَ لَهُمْ شَرْطاً فَمَنْ وَفَی لِلَّهِ وَفَی اللَّهُ لَهُ قُلْتُ فَمَا الَّذِی اشْتَرَطَ عَلَیْهِمْ وَ مَا الَّذِی شَرَطَ لَهُمْ قَالَ أَمَّا الَّذِی اشْتَرَطَ عَلَیْهِمْ فَإِنَّهُ قَالَ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِیهِنَّ الْحَجَّ فَلا رَفَثَ وَ لا فُسُوقَ وَ لا جِدالَ فِی الْحَجِ وَ أَمَّا مَا شَرَطَ لَهُمْ

۱- ۱. السرائر ص ۴۸۰.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۸۸.

۳- ۳. سوره البقره، الآیه: ۱۹۶.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۹۵.

۵- ۵. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۹۵.

فَإِنَّهُ قَالَ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِی یَوْمَیْنِ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ لِمَنِ اتَّقی قَالَ یَرْجِعُ لَا ذَنْبَ لَهُ (۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: محمد بن مسلم نقل کرده است که از امام باقر علیه السلام درباره این سخن خداوند: «فَمَنْ فَرَضَ فِیهِنَّ الْحَجَّ فَلا رَفَثَ وَ لا فُسُوقَ وَ لا جِدالَ فِی الْحَج» - . بقره / ۱۹۷ -

{پس هر کس در این ماه ها حج را بر خود واجب گرداند، بداند که در اثنای حج همبستری و گناه و جدال روا نیست.} پرسیدم. امام فرمود: ای محمد! خداوند بر مردمان شرطی کرده است و از برای ایشان نیز بر خود شرطی فرموده است؛ پس کسی که به شرط خدا وفا کند، خداوند سبحان نیز به شرطی که بر خود فرموده است وفا خواهد فرمود. به امام گفتم: خداوند سبحان بر ایشان چه شرطی فرموده و از برای ایشان بر خود چه شرطی نموده است؟

امام فرمود: اما آنچه بر ایشان شرط کرده این است که فرمود: {پس هر کس در این ماه ها حج را بر خود واجب گرداند، بداند که در اثنای حج همبستری و گناه و جدال روا نیست.} اما آنچه از برای ایشان بر خود شرط فرمود: «فَمَنْ تَعَجَّلَ فِی یَوْمَیْنِ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ لِمَنِ اتَّقی» - . بقره / ۲۰۳ - {پس

هر کس شتاب کندو اعمال را در دو روز انجام دهد، گناهی بر او نیست و هر که تاخیر کند و اعمال را در سه روز انجام دهد، گناهی بر او نیست.} و فرمود: باز می گردد در حالی که بر وی گناهی نیست. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۵ -

**[ترجمه]

«۲۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا حَلَفَ ثَلَاثَ أَیْمَانٍ مُتَتَابِعَاتٍ صَادِقاً فَقَدْ جَادَلَ فَعَلَیْهِ دَمٌ وَ إِذَا حَلَفَ بِوَاحِدَةٍ کَاذِباً فَقَدْ جَادَلَ فَعَلَیْهِ دَمٌ (۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام فرمود: اگر محرم سه بار پی در پی قسم راست بخورد مجادله کرده و باید قربانی کند و اگر یک بار قسم دروغ خورد مجادله کرده و باید قربانی کند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۵ -

**[ترجمه]

«۲۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحَدِهِمَا: عَنْ رَجُلٍ مُحْرِمٍ قَالَ لِرَجُلٍ لَا لَعَمْرِی قَالَ لَیْسَ ذَلِکَ بِجِدَالٍ إِنَّمَا الْجِدَالُ لَا وَ اللَّهِ وَ بَلَی وَ اللَّهِ (۳).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: از یکی از دو امام علیهما السلام درباره محرمی که به دیگری گوید: نه به جان خودم قسم! سؤال شد. امام فرمود: این جدال نیست، جدال تنها گفتن لا والله بلی والله است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۵ -

**[ترجمه]

«۲۲»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّينَا عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ وَ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ وَ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ وَ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ: أَنَّ الْمُحْرِمَ مَمْنُوعٌ مِنَ الصَّيْدِ وَ الْجِمَاعِ وَ الطِّيبِ وَ لُبْسِ الثِّيَابِ الْمَخِيطَةِ وَ حَلْقِ الرَّأْسِ وَ تَقْلِيمِ الْأَظْفَارِ وَ أَنَّهُ إِنْ جَامَعَ مُتَعَمِّداً بَعْدَ أَنْ أَحْرَمَ وَ قَبْلَ أَنْ يَقِفَ بِعَرَفَهَ فَقَدْ أَفْسَدَ حَجَّهُ فَعَلَيْهِ الْهَدْيُ وَ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ وَ إِنْ كَانَتِ الْمَرْأَهُ مُحْرِمَهً وَ طَاوَعَتْهُ فعليهما [فَعَلَيْهَا] مِثْلُ ذَلِكَ وَ إِنِ اسْتَكْرَهَهَا أَوْ أَتَاهَا نَائِمَهً أَوْ لَمْ تَكُنْ مُحْرِمَهً فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْهَا(۴).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: از امام علی، امام حسن، امام حسین و امام زین العابدین، امام باقر و امام صادق علیهم السلام که صلوات خداوند بر آنان باد نقل کرده اند که فرمودند: شخص محرم باید از شکار، جماع، بوی خوش، پوشیدن لباس دوخته شده و تراشیدن سر و کوتاه کردن ناخن دوری کند و اگر عمدا و پس از این که محرم شود و قبل از این که در عرفه وقوف کند، جماع کند، حجش را باطل ساخته و بر او قربانی است و باید سال دیگر حج گزارد. اگر زن نیز محرم باشد و جماع با همسرش را قبول کند، بر هر دوی آنان این امر صدق می کند. اگر زن از انجام جماع اکراه داشته باشد یا این که در حالت خواب همسرش با وی جماع کند یا این که محرم نباشد، چیزی بر عهده زن نیست. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۳ -

**[ترجمه]

«۲۳»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ وَاقَعَ امْرَأَتَهُ فِي الْحَجِّ وَ لَمْ يَعْلَمْ أَنَّ ذَلِكَ لَا يَجُوزُ أَوْ كَانَا نَاسِيَيْنِ فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْهِمَا(۵).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس با همسر خویش در زمان حج همبستر شود و نداند که انجام این امر جایز نیست، یا این که آن دو فراموش کرده باشند، چیزی بر عهده آن ها نیست. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۳ -

**[ترجمه]

«۲۴»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا وَطِئَ الرَّجُلُ الْمُحْرِمُ امْرَأَتَهُ دُونَ الْفَرْجِ فَعَلَيْهِ بَدَنَهٌ وَ لَيْسَ عَلَيْهِ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ (۶).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: اگر مرد محرم با همسر خویش بدون نزدیکی با وی همبستر شود، باید یک شتر قربانی کند و انجام حج سال دیگر بر عهده وی نیست. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۳ -

**[ترجمه]

«۲۵»

وَ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: الْمُحْرِمُ لَا يَنْكِحُ وَ لَا يُنْكِحُ فَإِنْ نَكَحَ فَنِكَاحُهُ بَاطِلٌ (۷).

**[ترجمه]امام على عليه السلام فرمود: محرم نه ازدواج مى كند و نه كسى را به ازدواج درمى‌آورد و اگر ازدواج كند، ازدواج وى باطل مى باشد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۳ -

**[ترجمه]

«۲۶»

وَ عَنْهُ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا بَاشَرَ الْمُحْرِمُ امْرَأَتَهُ فَأَمْنَى فَعَلَيْهِ دَمٌ وَ إِنْ لَمْ يَتَعَمَّدِ الشَّهْوَةَ فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ وَ إِنْ قَبَّلَهَا فَأَمْنَى فَعَلَيْهِ جَزُورٌ وَ إِنْ نَظَرَ إِلَيْهَا بِشَهْوَةٍ وَ أَدَامَ النَّظَرَ إِلَيْهَا حَتَّى أَمْنَى فَعَلَيْهِ دَمٌ (۸).

۱- ۱. تفسير العيّاشيّ ج ۱ ص ۹۵.

۲- ۲. تفسير العيّاشيّ ج ۱ ص ۹۵.

۳- ۳. تفسير العيّاشيّ ج ۱ ص ۹۵.

۴- ۴. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۰۳ و ما بين القوسين فى الأول زياده من المصدر.

۵- ۵. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۰۳ و ما بين القوسين فى الأول زياده من المصدر.

۶- ۶. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۰۳ و ما بين القوسين فى الأول زياده من المصدر.

۷- ۷. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۰۳ و ما بين القوسين فى الأول زياده من المصدر.

۸- ۸. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۳ و فى آخره(و ان لم يتعمد الشهوه فلا شى ء عليه).

**[ترجمه]امام علی علیه السلام فرمود: اگر محرم با همسرش همبستر شود و دچار انزال گردد، باید قربانی کند، اما در صورتی که این عمل وی از روی شهوت و هوس نباشد، چیزی بر عهده وی نیست. اگر زنش را ببوسد و دچار انزال شود باید شتری قربانی کند و اگر به دیده شهوت به وی بنگرد و نگاه خویش را تا آن جایی ادامه دهد که دچار انزال شود، باید قربانی کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۳ -

**[ترجمه]

«۲۷»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: فِی الْمُحْرِمِ یُحَدِّثُ نَفْسَهُ بِالشَّهْوَهِ مِنَ النِّسَاءِ فَیُمْنِی قَالَ لَا شَیْ ءَ عَلَیْهِ قَالَ فَإِنْ عَبِثَ بِذَکَرِهِ فَأَنْعَظَ فَأَمْنَی قَالَ عَلَیْهِ مِثْلُ مَا عَلَی مَنْ وَطِئَ (۱).

**[ترجمه]امام علی علیه السلام درباره محرمی که با خود - در دل - از شهوت و هوس به زنان سخن گوید و سپس دچار انزال شود فرمود: چیزی بر عهده وی نیست. به امام گفتند: اگر با آلت خود بازی کند و دچار نعوظ و سپس انزال شود چه؟ امام فرمود: همچون شخصی است که جماع کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۴ -

**[ترجمه]

«۲۸»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: یَرْفَعُ الْمُحْرِمُ امْرَأَتَهُ عَلَی الدَّابَّهِ وَ یَعْدِلُ عَلَیْهَا ثِیَابَهَا وَ یَمَسُّهَا مِنْ فَوْقِ الثَّوْبِ فِیمَا یَصْلُحُ لَهُ مِنْ أَمْرِهَا وَ إِنْ فَعَلَ ذَلِکَ مِنْ شَهْوَهٍ فَعَلَیْهِ دَمٌ (۲).

**[ترجمه]امام علی علیه السلام فرمود: محرم همسر خود از مرکب بالا می برد و لباسش را بر او مرتب می‌کند و از روی لباس به وی دست می زند تا چیزی از او را درست کند و اگر این کار را از روی شهوت انجام دهد، باید قربانی کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۴ -

**[ترجمه]

«۲۹»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: الْجِدَالُ لَا وَ اللَّهِ وَ بَلَی وَ اللَّهِ فَإِذَا جَادَلَ الْمُحْرِمُ فَقَالَ ذَلِکَ ثَلَاثاً فَعَلَیْهِ دَمٌ (۳).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: جدال، گفتن لاوالله بلی والله است. اگر محرم مجادله کند و این جمله را سه بار بگوید، باید قربانی کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۴ -

**[ترجمه]

«۳۰»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: أَنَّهُ قَالَ فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ لا تَحْلِقُوا رُؤُسَکُمْ حَتَّی یَبْلُغَ الْهَدْیُ مَحِلَّهُ فَمَنْ کانَ مِنْکُمْ مَرِیضاً أَوْ بِهِ أَذیً مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْیَهٌ مِنْ صِیام أَوْ صَدَقَهٍ أَوْ نُسُکٍ قَالَ إِذَا حَلَقَ الْمُحْرِمُ رَأْسَهُ جَزَی بِأَیِّ ذَلِکَ شَاءَ هُوَ مُخَیَّرٌ فَالصِّیَامُ ثَلَاثَهُ أَیَّامٍ وَ الصَّدَقَهُ عَلَی سِتَّهِ مَسَاکِینَ لِکُلِّ مِسْکِینٍ نِصْفُ صَاعٍ وَ النُّسُکُ شَاهٌ(۴).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام درباره این سخن خدای عز و جل «وَ لا تَحْلِقُوا رُؤُسَکُمْ حَتَّی یَبْلُغَ الْهَدْیُ مَحِلَّهُ فَمَنْ کانَ مِنْکُمْ مَرِیضاً أَوْ بِهِ أَذیً مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْیَهٌ مِنْ صِیامٍ أَوْ صَدَقَهٍ أَوْ نُسُک» -. بقره / ۱۹۶ - {تا

قربانی به قربانگاه نرسیده سرهای خود را متراشید و هر کس از شما بیمار باشد یا در سر ناراحتی داشته باشد و ناچار شود در احرام سر بتراشد، به کفاره آن باید روزه ای بدارد یا صدقه ای دهد یا قربانی‌ای بکند.} فرمود: اگر محرم سر خود را بتراشد، می تواند به هر یک از این موارد که خواست کفاره دهد: یا سه روز روزه بگیرد. یا بر شش مستمند صدقه دهد، و برای هر مستمند نصف صاع اختصاص دهد و یا گوسفندی قربانی کند. -. دعائم الاسلام ۱: ۳۰۴ -

**[ترجمه]

«۳۱»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنْ مَسَحَ الْمُحْرِمُ رَأْسَهُ أَوْ لِحْیَتَهُ فَسَقَطَ مِنْ ذَلِکَ شَعْرٌ کَثِیرٌ فَلَا شَیْ ءَ عَلَیْهِ فِیهِ (۵).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: اگر محرم بر سر یا ریشش دست کشد و بدین خاطر موی زیادی بریزد، چیزی بر عهده وی نیست. -. دعائم الاسلام ۱: ۳۰۴ -

**[ترجمه]

«۳۲»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا احْتَاجَ الْمُحْرِمُ إِلَی الْحِجَامَهِ فَلْیَحْجُمْ وَ لَا یَحْلِقْ مَوَاضِعَ الْمَحَاجِمِ (۶).

**[ترجمه]و فرمود: اگر محرم نیاز به حجامت پیدا کند، حجامت کند و اما مواضع و مکان حجامت را نتراشد. -. دعائم الاسلام ۱: ۳۰۴ -

**[ترجمه]

«۳۳»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: إِنْ قَلَّمَ الْمُحْرِمُ ظُفُراً وَاحِداً فَعَلَيْهِ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِكَفٍّ مِنْ طَعَامٍ وَ إِنْ قَلَّمَ أَظْفَارَهُ كُلَّهَا فَعَلَيْهِ دَمٌ (۷).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: اگر محرم تنها یک ناخن خود را کوتاه کند، باید مشتی از طعام صدقه دهد و اگر تمام ناخنهای خویش را کوتاه کند باید قربانی کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۴ -

**[ترجمه]

«۳۴»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا مَسَّ الْمُحْرِمُ الطِّيبَ فَعَلَيْهِ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ(۸).

**[ترجمه]و فرمود: اگر محرم عطر بزند باید صدقه‌ای بدهد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۴ -

**[ترجمه]

«۳۵»

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ رَخَّصَ لِلْمُحْرِمِ فِي الْكُحْلِ غَيْرِ الْأَسْوَدِ وَ مَا لَمْ يَكُنْ فِيهِ طِيبٌ إِذَا احْتَاجَ إِلَيْهِ وَ رَخَّصَ لَهُ فِي السِّوَاكِ وَ التَّدَاوِي بِكُلِّ مَا يَحِلُّ لَهُ أَكْلُهُ مَا لَمْ يَكُنْ فِيهِ طِيبٌ (۹).

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۴ بتفاوت(يسير) بدل(كثير) في الخامس.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۴ بتفاوت(يسير) بدل(كثير) في الخامس.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۴ بتفاوت(يسير) بدل(كثير) في الخامس.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۴ بتفاوت(يسير) بدل(كثير) في الخامس.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۴ بتفاوت(يسير) بدل(كثير) في الخامس.

۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۴ بتفاوت(يسير) بدل(كثير) في الخامس.

۷- ۷. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۴ بتفاوت(يسير) بدل(كثير) في الخامس.

۸- ۸. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۴ بتفاوت(يسير) بدل(كثير) في الخامس.

۹- ۹. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۴ بتفاوت(يسير) بدل(كثير) في الخامس.

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام نقل کرده اند که ایشان برای محرم در صورت نیاز، استفاده کردن از سرمه ای که سیاه نباشد و بوی خوش ندهد را مجاز دانسته اند. همچنین برای محرم، استفاده از مسواک و مداوا کردن با هرآنچه را که خوردنش حلال باشد و بوی خوش ندهد را مجاز دانسته اند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۴ -

**[ترجمه]

«۳۶»

وَ عَنْهُ: أَنَّهُ کَرِهَ فِی الْمُحْرِمِ أَنْ یَسْتَظِلَّ فِی الْمَحْمِلِ إِذَا سَارَ إِلَّا مِنْ عِلَّهٍ وَ رَخَّصَ لَهُ فِی الِاسْتِظْلَالِ إِذَا نَزَلَ (۱).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام نقل کرده اند که ایشان برای محرم، رفتن در زیر سایه در کجاوه را در حال حرکت، جز به جهت بیماری، ناپسند دانسته اند. و زیر سایه رفتن را در صورت فرود آمدن از مرکب، مجاز دانسته اند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۵ -

**[ترجمه]

«۳۷»

وَ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام: أَنَّهُ قَالَ فِی الْمُحْرِمِ تَکُونُ لَهُ عِلَّهٌ یَخَافُ أَنْ یَتَجَرَّدَ قَالَ یُحْرِمُ فِی ثِیَابِهِ وَ یَفْتَدِی بِمَا قَالَ اللَّهُ مِنْ صِیامٍ أَوْ صَدَقَهٍ أَوْ نُسُکٍ (۲).

**[ترجمه]از امام علی علیه السلام نقل کرده اند که درباره محرمی که بیمار است اما از در آوردن لباس خود بیم دارد. فرمود: در لباس خویش محرم شود و فدیه دهد، چرا که خداوند فرمود: «مِنْ صِیامٍ أَوْ صَدَقَهٍ أَوْ نُسُکٍ» - . بقره / ۱۹۶ - { باید روزه بدارد یا صدقه دهد یا قربانی کند}. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۵ -

**[ترجمه]

«۳۸»

وَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا لَبِسَ الْمُحْرِمُ جَاهِلًا أَوْ نَاسِیاً فَلَا شَیْ ءَ عَلَیْهِ (۳).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: اگر محرم از روی جهل یا فراموشی لباس برتن کند چیزی بر عهده وی نیست. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۵ -

**[ترجمه]

«۳۹»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: يَتَجَرَّدُ الْمُحْرِمُ فِي ثَوْبَيْنِ نَقِيَّيْنِ أَبْيَضَيْنِ فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَلَا بَأْسَ بِالصَّبِيغِ مَا لَمْ يَكُنْ زَعْفَرَانٌ أَوْ وَرْسٌ أَوْ طِيبٌ وَ كَذَلِكَ الْمُحْرِمَةُ لَا تَلْبَسُ مِثْلَ هَذَا مِنَ الصَّبِيغِ وَ لَا بَأْسَ أَنْ تَلْبَسَ الْحُلِيَّ مَا لَمْ تُظْهِرْ بِهِ لِلرَّجُلِ وَ هِيَ مُحْرِمَةٌ(۴).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: محرم دو لباس پاک و سفید بر تن کند، اگر نیافت ایرادی ندارد که لباس رنگی بر تن کند، در صورتی که بوی زعفران و ورس یا هر بوی خوش دیگری ندهد. همچنین زن محرم نمی تواند لباس رنگین و عطر آگین بر تن کند و ایرادی ندارد که زن محرم زیور آلات خویش را تا زمانی که آن را برای مردان آشکار نساخته، بر تن کند.
- . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۵ -

**[ترجمه]

«۴۰»

قَالَ: وَ إِذَا احْتَاجَ الْمُحْرِمُ إِلَى لُبْسِ السِّلَاحِ لَبِسَهُ (۵).

**[ترجمه]اگر محرم نیازمند به پوشیدن سلاح شود، آن را بپوشد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۰۵ -

**[ترجمه]

«۴۱»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَا بَأْسَ لِلْمُحْرِمِ إِذَا لَمْ يَجِدْ نَعْلًا وَ احْتَاجَ إِلَى الْخُفِّ أَنْ يَلْبَسَ خُفّاً دُونَ الْكَعْبَيْنِ.

(۶)

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: ایرادی ندارد که محرم زمانی که سرپایی نیابد و نیازمند به کفش شود، کفشی که تا زیر برآمدگی پا را می‌پوشاند، بپوشد .

**[ترجمه]

باب ۲۹ تغطیه الرأس و الوجه و الظلال و الارتماس للمحرم

الأخبار

«۱»

شا، [الإرشاد](۷)

ج، [الإحتجاج]: سَأَلَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَى علیه السلام بِمَحْضَرٍ مِنَ الرَّشِيدِ وَ هُمْ بِمَكَّةَ فَقَالَ لَهُ أَ يَجُوزُ لِلْمُحْرِمِ أَنْ

يُظَلِّلَ عَلَيْهِ مَحْمِلَهُ فَقَالَ لَهُ مُوسَى عليه السلام لَا يَجُوزُ لَهُ ذَلِكَ مَعَ الِاخْتِيَارِ فَقَالَ لَهُ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ أَ فَيَجُوزُ أَنْ يَمْشِيَ تَحْتَ الظِّلَالِ مُخْتَاراً فَقَالَ لَهُ نَعَمْ فَتَضَاحَكَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ مِنْ ذَلِكَ فَقَالَ لَهُ أَبُو الْحَسَنِ مُوسَى عليه السلام أَ تَعْجَبُ مِنْ سُنَّةِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله وَ تَسْتَهْزِئُ بِهَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله كَشَفَ ظِلَالَهُ فِي إِحْرَامِهِ وَ مَشَى تَحْتَ الظِّلَالِ وَ هُوَ مُحْرِمٌ إِنَ

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۵.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۵.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۵.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۵.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۵.

۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰۵.

۷- ۷. الإرشاد ص ۳۱۸.

أَحْكَامَ اللَّهِ تَعَالَى يَا مُحَمَّدُ لَا تُقَاسُ فَمَنْ قَاسَ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ فَقَدْ ضَلَّ عَنِ السَّبِيلِ فَسَكَتَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ لَا يُرْجِعُ جَوَاباً(۱).

**[ترجمه]الارشاد: محمد بن حسن از امام موسی کاظم علیه السلام در حضور رشید در مکه سؤال کرد: آیا برای محرم جایز است که مرکب و کجاوه اش بر او سایه افکند؟ امام کاظم خطاب به وی فرمود: اگر همراه با اختیار باشد جایز نیست. محمد بن حسن گفت: آیا برای وی جایز است که با اختیار زیر سایه رود؟ ایشان فرمود: آری. محمد بن حسن از این کلام به خنده افتاد و امام کاظم به وی گفت: آیا از سنت پیامبر به شگفت می آیی و آن را مسخره می کنی؟ رسول خدا صلی الله علیه و آله سایبان خود را در زمان احرامش باز کرد و در حالی که محرم بود، در زیر آن راه رفت. ای محمد! همانا احکام خداوند سبحان بر حسب قیاس نیست، هر کس برخی از آن احکام را با برخی دیگر قیاس کند، از راه راست منحرف شده است. در این هنگام محمد بن حسن از دادن جواب عاجز ماند و سکوت کرد. - . الاحتجاج ۲: ۱۶۸ -

**[ترجمه]

«۲»

: وَ قَدْ جَرَى لِأَبِي يُوسُفَ مَعَ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ بِحَضْرَهِ الْمَهْدِيِّ مَا يَقْرُبُ مِنْ ذَلِكَ وَ هُوَ أَنَّ مُوسَى سَأَلَ أَبَا يُوسُفَ عَنْ مَسْأَلَهٍ لَيْسَ عِنْدَهُ فِيهَا شَيْ ءٌ فَقَالَ لِأَبِي الْحَسَنِ مُوسَى علیه السلام إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَكَ عَنْ شَيْ ءٍ قَالَ هَاتِ قَالَ مَا تَقُولُ فِي التَّظْلِيلِ لِلْمُحْرِمِ قَالَ لَا يَصْلُحُ قَالَ فَيَضْرِبُ الْخِبَاءَ فِي الْأَرْضِ فَيَدْخُلُ فِيهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَمَا فَرْقٌ بَيْنَ هَذَا وَ ذَلِكَ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ مُوسَى علیه السلام مَا تَقُولُ فِي الطَّامِثِ تَقْضِي الصَّلَاهَ قَالَ لَا قَالَ تَقْضِي الصَّوْمَ قَالَ نَعَمْ قَالَ وَ لِمَ قَالَ إِنَّ هَذَا كَذَا جَاءَ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام وَ كَذَلِكَ هَذَا قَالَ الْمَهْدِيُّ لِأَبِي يُوسُفَ مَا أَرَاكَ صَنَعْتَ شَيْئاً قَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ رَمَانِي بِحُجَّهٍ(۲).

**[ترجمه]برای ابویوسف همراه با امام موسی کاظم علیه السلام در محضر مهدی خلیفه عباسی حادثه ای شبیه به موضوع فوق روی داد و آن این بود که امام کاظم از ابو یوسف سؤالی پرسید که وی جوابی برای آن نداشت. ابو یوسف خطاب به امام کاظم علیه السلام گفت: می خواهم درباره موضوعی از شما سؤال کنم. امام فرمود: بپرس. ابو یوسف گفت: در باره زیر سایه رفتن محرم چه می گویی؟ فرمود: درست نیست. گفت: محرم خیمه ای را در زمین بزند و در آن رود؟ امام فرمود: آری می تواند. ابو یوسف گفت:فرق این با آن یکی چیست؟ امام فرمود: به نظر تو آیا زن حائض باید نمازش را قضا کند؟ گفت: خیر. امام فرمود:آیا باید روزه‌اش را قضا کند؟ ابویوسف گفت: آری. امام پرسید: به چه دلیل؟ ابو یوسف گفت: این امر این گونه آمده است. امام فرمود: این مورد نیز این چنین است. مهدی عباسی به ابویوسف گفت: ندیدم که کاری انجام داده باشی. ابویوسف گفت: ای امیر المؤمنین! مرا با دلیل محکم هدف قرار داد. - . الاحتجاج ۲: ۱۶۸ -

**[ترجمه]

«۳»

ج، [الإحتجاج]: كَتَبَ الْحِمْيَرِيُّ إِلَى الْحُجَّهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ يَسْأَلُ عَنِ الْمُحْرِمِ يَرْفَعُ الظِّلَالَ هَلْ يَرْفَعُ خَشَبَ الْعَمَّارِيَّهِ-(۳)

أَوِ الْكَنِيسَهِ(۴) وَ يَرْفَعُ الْجَنَاحَيْنِ أَمْ لَا فَخَرَجَ الْجَوَابُ لَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ فِي تَرْكِهِ رَفْعَ الْخَشَبِ وَ عَنِ الْمُحْرِمِ يَسْتَظِلُّ مِنَ الْمَطَرِ بِنَطْعٍ أَوْ غَيْرِهِ حَذَراً عَلَى ثِيَابِهِ وَ مَا فِي مَحْمِلِهِ أَنْ يَبْتَلَّ فَهَلْ يَجُوزُ ذَلِكَ فَخَرَجَ الْجَوَابُ إِذَا فَعَلَ ذَلِكَ فِي الْمَحْمِلِ فِي طَرِيقِهِ فَعَلَيْهِ دَمٌ (۵).

**[ترجمه]احتجاج: حمیری در نامه ای به امام قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف درباره محرمی سؤال کرد که سایبان برپا می کند؛ آیا می تواند چوبهای هودج یا کنیسه – . کنیسه، چیزی است که در محمل قرار می داده اند و بر آن پارچه ایمی افکنده اند تا سوار به وسیله آن، خود را از تابش خورشید بپوشاند. – را بر مرکب قرار دهد و دو طرف آن را بالا ببرد؟ به این سؤال پاسخ داده شد: اگر چوب را برافرازد، چیزی بر او نیست. و نیز در باره محرمی سؤال شد که صفحه‌ای چرمی یا چیز دیگر را بلند می‌کند تا از باران در امان بماند و لباس و آنچه در محمل است خیس نشود؛ آیا این کار جایز است؟ پاسخ آمد: اگر در حال حرکت باشد و روی محمل چنین کند، باید قربانی کند.

**[ترجمه]

«۴»

ب، [قرب الإسناد] مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ الطَّيَالِسِيُّ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَبْدِ الْخَالِقِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام هَلْ يُدْخِلُ الصَّائِمُ رَأْسَهُ فِي الْمَاءِ قَالَ لَا وَ لَا الْمُحْرِمُ قَالَ مَرَرْتُ

ص: ۱۷۷

۱- ۱. الاحتجاج ج ۲ ص ۱۶۸.

۲- ۲. الاحتجاج ج ۲ ص ۱۶۸.

۳- ۳. العماریه: لعلها نسبه الی العماره و هو ما یقام و یشد من البیوت کالخیمه و الهودج، و ورد فی صفه العباس بن عبد المطلب(رض) کان یمشی فی الطواف کأنّه عماریه علی ناقه و الناس کلهم دونه.

۴- ۴. الکنیسه: شی ء یغرز فی المحمل أو الرحل یلقی علیه ثوب یستظل به الراکب و یستتر به.

۵- ۵. الاحتجاج ج ۲ ص ۳۰۵.

بِبِرْكَهِ بَنِی فُلَانٍ وَ فِیهَا قَوْمٌ مُحْرِمُونَ یَتَرَامَسُونَ فَوَقَفْتُ عَلَیْهِمْ فَقُلْتُ لَهُمْ إِنَّکُمْ تَصْنَعُونَ مَا لَا یَحِلُّ لَکُمْ قَالَ وَ سَأَلْتُهُ هَلْ یَسْتَتِرُ الْمُحْرِمُ مِنَ الشَّمْسِ قَالَ لَا إِلَّا أَنْ یَکُونَ شَیْخاً فَانِیاً أَوْ ذَا عِلَّهٍ(۱).

**[ترجمه]قرب الإسناد: اسماعیل بن عبدالخالق نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: آیا فردی که روزه گرفته، می تواند سر خویش را در آب فرو برد؟ امام فرمود: نه او و نه محرم. فرمود: از برکه فلان قوم عبور کردم و در حالی که قوم محرمی دیدم که سر خود را در آب فرو می بردند، نزد آنان ایستادم و خطاب به آنان گفتم: شما کاری را انجام می دهید که برایتان مجاز نیست. از امام سؤال کردم که آیا محرم می تواند در برابر خورشید خود را بپوشاند؟ فرمود: خیر، مگر این که پیرمرد سالخورده و فرتوت یا بیمار باشد. - . قرب الاسناد: ۵۹ -

**[ترجمه]

«۵»

ب، [قرب الإسناد] أَبُو الْبَخْتَرِیِّ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ: الْمُحْرِمُ یُغَطِّی وَجْهَهُ عِنْدَ النَّوْمِ وَ الْغُبَارِ إِلَی طِرَارِ شَعْرِهِ (۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام صادق از پدرش از امام علی علیهم السلام روایت فرمود: محرم زمان خواب و غبار، صورت خود را می پوشاند، در حالی که از جلوی موها بالاتر نرود و فقط صورت را بپوشاند. - . قرب الاسناد: ۶۵ -

**[ترجمه]

«۶»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ قَالَ الرِّضَا علیه السلام: قَالَ أَبُو حَنِیفَهَ لِلصَّادِقِ علیه السلام أَیْشٍ فَرْقٌ مَا بَیْنَ ظِلَالِ الْمُحْرِمِ وَ الْخِبَاءِ فَقَالَ علیه السلام لَهُ إِنَّ السُّنَّهَ لَا تُقَاسُ (۳).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام رضا علیه السلام فرمود: ابو حنیفه خطاب به امام صادق علیه السلام گفت: به چه دلیل میان زیر سایه رفتن و داخل چادر رفتن محرم فرق گذاشته شده است؟ امام فرمود: سنت و احکام شرعی قیاس نمی‌شود. - . قرب الاسناد: ۱۵۸ -

**[ترجمه]

«۷»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ ابْنِ الْمُغِیرَهِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی الْحَسَنِ الْأَوَّلِ علیه السلام أُظَلِّلُ وَ أَنَا مُحْرِمٌ قَالَ لَا قُلْتُ فَأُظَلِّلُ وَ أُکَفِّرُ قَالَ لَا قُلْتُ فَإِنْ مَرِضْتُ قَالَ ظَلِّلْ وَ کَفِّرْ ثُمَّ قَالَ أَ مَا عَلِمْتَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ

صلی الله علیه و آله قَالَ مَا مِنْ حَاجٍّ یُضَحِّی مُلَبِّیاً حَتَّی تَغِیبَ الشَّمْسُ إِلَّا غَابَتْ ذُنُوبُهُ مَعَهَا(۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابن مغیره نقل کرده است که به امام موسی بن جعفر علیه السلام گفتم: آیا می توانم در حال احرام،ازسایبان استفاده کنم؟ حضرت فرمود: نه گفتم: از سایبان استفاده می کنم وکفاره می دهم. حضرت فرمود: نه. پرسیدم: اگر مریض شدم، چه؟ فرمود: از سایبان استفاده کن و کفاره بده. سپس فرمود: آیا نمی دانی که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هیچ حج گزاری نیست که خود را برابر خورشید، در حال گفتن لبیک، ظاهرسازد، مگر این که با ناپدید شدن خورشید در افق، گناهان او نیز از پرونده اعمالش ناپدید می شود. - . علل الشرائع: ۴۵۲ -

**[ترجمه]

«۸»

ب، [قرب الإسناد] عَلِیٌّ عَنْ أَخِیهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْمُحْرِمِ هَلْ یَصْلُحُ لَهُ أَنْ یَطْرَحَ الثَّوْبَ عَلَی وَجْهِهِ مِنَ الذُّبَابِ وَ یَنَامَ قَالَ لَا بَأْسَ (۵).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر از برادر خویش علیه السلام نقل کرده است که فرمود: از ایشان سؤال کردم که آیا بر محرم رواست که به خاطر آزار مگس لباس خویش را بر صورت خود اندازد و بخوابد؟ فرمود: ایرادی ندارد. - . قرب الاسناد: ۱۰۵ -

**[ترجمه]

«۹»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: إِنَّ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام مَرَّ بِامْرَأَةٍ مُحْرِمَةٍ وَ قَدِ اسْتَتَرَتْ بِمِرْوَحَةٍ عَلَی وَجْهِهَا فَأَمَاطَ الْمِرْوَحَةَ بِقَضِیبِهِ عَنْ وَجْهِهَا(۶).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام رضا علیه السلام فرمود: همانا امام باقر علیه السلام از کنار زن محرمی عبور کرد و دید آن زن با بادبزنی چهره خود را پوشانده است؛ آن حضرت با چوبدستی خود بادبزن را از صورت زن کنار زد. - . قرب الاسناد: ۱۶۰ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: مَنْ ظَلَّلَ عَلَی نَفْسِهِ وَ هُوَ مُحْرِمٌ فَعَلَیْهِ شَاةٌ أَوْ عَدْلُ ذَلِکَ صِیَاماً وَ هُوَ ثَلَاثَةُ أَیَّامٍ (۷).

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۵۹.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۶۵.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۱۵۸ ضمن حديث و فيه(أى شى ء) بدل(أيش).

۴- ۴. علل الشرائع ص ۴۵۲.

۵- ۵. قرب الإسناد ص ۱۰۵.

۶- ۶. نفس المصدر ص ۱۶۰ ذيل حديث.

۷- ۷. فقه الرضا ص ۳۶.

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: اگر محرم بر خود سایه بیفکند باید یک گوسفند قربانی کند یا معادل آن به مقدار سه روز روزه بگیرد. - . فقه الرضا علیه السلام: ۳۶ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام] ابْنُ بَزِيعٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ علیه السلام قَالَ: سَأَلَهُ رَجُلٌ وَ أَنَا حَاضِرٌ عَنِ الْمُحْرِمِ يُظِلُّ مِنْ عِلَّةٍ قَالَ يُظِلُّ وَ يَفْدِي ثُمَّ قَالَ مُوسَى إِذَا أَرَدْنَا ذَلِكَ ظَلَّلْنَا وَ فَدَيْنَا فَقُلْتُ بِأَيِّ شَيْ ءٍ قَالَ بِشَاةٍ فَقُلْتُ أَيْنَ نَذْبَحُهَا قَالَ بِمِنًى (۱).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: ابن بزیع از امام کاظم علیه السلام نقل کرده است که مردی در حضور من از ایشان درباره محرمی که به جهت بیماری به سایه می رود سؤالی پرسید. ایشان فرمود: به زیر سایه می رود و فدیه می دهد. سپس فرمود: اگر آن را اراده کنیم به سایه می رویم و فدیه می دهیم. خطاب به ایشان گفتم: با چه چیزی؟ فرمود: گوسفند. گفتم: کجا آن را ذبح کنیم؟ فرمود: در منی. - . فقه الرضا علیه السلام: ۶۲ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام] عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْمَرْأَةِ تَضْرِبُ عَلَيْهَا الظِّلَالَ وَ هِيَ مُحْرِمَةٌ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ فَالرَّجُلُ يَضْرِبُ عَلَيْهِ الظِّلَالَ وَ هُوَ مُحْرِمٌ قَالَ نَعَمْ إِذَا كَانَتْ بِهِ شَقِيقَةٌ وَ يَتَصَدَّقُ بِمُدٍّ لِكُلِّ يَوْمٍ (۲).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: ابو بصیر نقل کرده است که از امام درباره زن محرمی سؤال کردم که آیا برایش سایبان بزنند؟ ایشان فرمود:آری. گفتم: مرد برای خودش سایبان بزند، در حالی که محرم است؟ فرمود: آری، اگر دچار سردرد است؛ و برای هر روز به میزان یک مد طعام صدقه دهد. - . فقه الرضا علیه السلام: ۶۲ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام] صَفْوَانُ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَا يَرْكَبُ الْمُحْرِمُ فِي الْقُبَّةِ وَ تَرْكَبُ الْمُحْرِمَةُ.

(۳)

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: امام صادق علیه السلام فرمود: مرد محرم بر قُبّه - مانند کجاوه - سوار نمی شود و زن محرم

سوار می شود. - . فقه الرضا علیه السلام: ۷۲ -

**[ترجمه]

باب ۳۰ الحجامه و إخراج الدم و إزاله الشعر و بط الجرح و الاستیاک

الآیات

البقره: فَمَنْ کانَ مِنْکُمْ مَرِیضاً أَوْ بِهِ أَذیً مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْیَهٌ مِنْ صِیامٍ أَوْ صَدَقَهٍ أَوْ نُسُکٍ (۴).

**[ترجمه]فَمَنْ کانَ مِنْکُمْ مَرِیضاً أَوْ بِهِ أَذیً مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْیَهٌ مِنْ صِیامٍ أَوْ صَدَقَهٍ أَوْ نُسُک - . بقره / ۱۹۶ -

{هر کس از شما بیمار باشد یا در سر ناراحتی داشته باشد و ناچار شود در احرام سر بتراشد، به کفاره آن باید روزه بدارد یا صدقه دهد یا قربانی بکند.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] عَلِیٌّ عَنْ أَخِیهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْمُحْرِمِ هَلْ یَصْلُحُ لَهُ أَنْ یَحْتَجِمَ قَالَ نَعَمْ وَ لَکِنْ لَا یَحْلِقْ مَکَانَ الْمَحَاجِمِ وَ لَا یَجُزَّهُ-(۵)

قَالَ وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْمُحْرِمِ تَکُونُ بِهِ الْبَثْرَهُ تُؤْذِیهِ هَلْ یَصْلُحُ لَهُ أَنْ یَقْطَعَ رَأْسَهَا؟

ص: ۱۷۹

۱- ۱. فقه الرضا ص ۶۲ و کان الرمز(ین) لکتابی الحسین بن سعید و المظنون قویا انه من سهو القلم، و الشقیقه نوع من الصداع یعرض فی مقدم الراس و الی أحد جانبیه.

۲- ۲. فقه الرضا ص ۶۲ و کان الرمز(ین) لکتابی الحسین بن سعید و المظنون قویا انه من سهو القلم، و الشقیقه نوع من الصداع یعرض فی مقدم الراس و الی أحد جانبیه.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۷۲ و هو کسابقیه فی الرمز.

۴- ۴. سوره البقره، الآیه: ۱۹۶.

۵- ۵. قرب الإسناد ص ۱۰۶.

قَالَ لَا بَأْسَ (۱).

**[ترجمه]علی بن جعفر گوید: از برادرم علیه السلام سؤال کردم: آیا برای محرم رواست که حجامت کند؟

ایشان فرمود: آری اما جا و نقطه مورد حجامت را نتراشد و آن را نبرد. - . قرب الاسناد: ۱۰۶ - گفت: از ایشان درباره محرمی سؤال کردم که دارای جوشی است که وی را آزار می دهد، آیا برای او رواست که سر آن را بکند؟ فرمود: ایرادی ندارد. - . قرب الاسناد: ۱۰۶ -

**[ترجمه]

«۲»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ الْمُحْرِمُ یَسْتَاکُ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ فَإِنْ أَدْمَی یَسْتَاکُ قَالَ نَعَمْ هُوَ مِنَ السُّنَّهِ(۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: معاویه بن عمار از امام صادق علیه السلام نقل کرده است که به ایشان گفتم: محرم می تواند مسواک زند؟ فرمود: آری. گفتم: اگر خون بیاید، مسواک بزند؟ امام فرمود: آری این سنت است. - . علل الشرائع: ۴۰۸ -

**[ترجمه]

«۳»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: وَ إِنْ کَانَ بِهِ أَذًی مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْیَهٌ مِنْ صِیَامٍ أَوْ صَدَقَهٍ أَوْ نُسُکٍ وَ النُّسُکُ شَاهٌ وَ إِطْعَامُ سِتَّهِ مَسَاکِینَ لِکُلِّ مِسْکِینٍ نِصْفُ صَاعٍ أَوْ صَوْمُ ثَلَاثَهِ أَیَّامٍ (۳).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: هر کس از شما بیمار باشد یا در سر ناراحتی داشته باشد و ناچار شود در احرام سر بتراشد، به کفاره آن باید روزه بدارد یا صدقه دهد یا قربانی بکند. یک گوسفند قربانی کند و شصت مستمند را اطعام کند و برای هر فرد نصف صاع را اختصاص دهد، یا این که سه روز را روزه بگیرد. - . فقه الرضا علیه السلام: ۳۶ -

**[ترجمه]

«۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ حَرِیزٍ عَمَّنْ رَوَاهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ فَمَنْ کانَ مِنْکُمْ مَرِیضاً أَوْ بِهِ أَذیً مِنْ رَأْسِهِ قَالَ مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلَی کَعْبِ بْنِ عُجْرَهَ وَ الْقَمْلُ یَتَنَاثَرُ مِنْ رَأْسِهِ وَ هُوَ مُحْرِمٌ فَقَالَ لَهُ أَ تُؤْذِیکَ هَوَامُّکَ قَالَ نَعَمْ فَأُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآیَهُ فَمَنْ کانَ مِنْکُمْ مَرِیضاً أَوْ بِهِ أَذیً مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْیَهٌ مِنْ صِیامٍ أَوْ صَدَقَهٍ أَوْ نُسُکٍ فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله

علیه و آله أَنْ یَحْلِقَ رَأْسَهُ وَ جَعَلَ الصِّیَامَ ثَلَاثَهَ أَیَّامٍ وَ الصَّدَقَهَ عَلَی سِتَّهِ مَسَاکِینَ مُدَّیْنِ لِکُلِّ مِسْکِینٍ وَ النُّسُکَ شَاهً(۴).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام درباره این گفته خداوند «فَمَنْ کانَ مِنْکُمْ مَرِیضاً أَوْ بِهِ أَذیً مِنْ رَأْسِهِ» - . بقره / ۱۹۶ - {هر

کس از شما بیمار باشد یا در سر ناراحتی داشته باشد.} فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله روزی از کنار کعب بن عجره گذر کرد، وی محرم بود و شپش‌ها از سرش پراکنده می‌شد. پیامبر خطاب به وی فرمود: آیا آفات سرت تو را آزار می دهد؟ گفت: آری. پس این آیه نازل گردید:{هر کس از شما بیمار باشد یا در سر ناراحتی داشته باشد و ناچار شود در احرام سر بتراشد، به کفاره آن باید روزه بدارد یا صدقه دهد یا قربانی بکند.} رسول خدا به وی فرمان داد تا موهای سرش را بتراشد و سه روز روزه بگیرد و به شش فرد مستمند، برای هر مستمند دو مد طعام دهد و یک گوسفند قربانی کند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۰ -

**[ترجمه]

«۵»

قَالَ وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: کُلُّ شَیْ ءٍ فِی الْقُرْآنِ أَوْ فَصَاحِبُهُ بِالْخِیَارِ یَخْتَارُ مَا یَشَاءُ وَ کُلُّ شَیْ ءٍ فِی الْقُرْآنِ فَإِنْ لَمْ یَجِدْ فَعَلَیْهِ ذَلِکَ (۵).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: هر جای قرآن حرف «أو» به معنای «یا» به کار رفته باشد، صاحب آن مختار است که یکی از آنچه را که در آن آمده، به اختیار خود برگزیند و هر کجا در قرآن «اگر نیافت» آمده، پس آن به عهده اوست. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۰ -

**[ترجمه]

«۶»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام] حَمَّادٌ عَنْ حَرِیزٍ: مِثْلَهُ (۶).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: حماد نیز همین حدیث را نقل کرده است. - . فقه الرضا علیه السلام: ۶۲ -

**[ترجمه]

«۷»

مکا، [مکارم الأخلاق] عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: لَا بَأْسَ بِالسِّوَاکِ لِلْمُحْرِمِ. (۷)

۱- ۱. نفس المصدر ص ۱۰۶ و البثره:- بالفتح و سكون المثلثه و قد تفتح- واحده البثر كتمره و تمر و هى الدماميل الصغار.

۲- ۲. علل الشرائع ص ۴۰۸.

۳- ۳. فقه الرضا ص ۳۶.

۴- ۴. تفسير العيّاشىّ ج ۱ ص ۹۰ و يوجدان فى فقه الرضا أيضا ص ۶۲.

۵- ۵. تفسير العيّاشىّ ج ۱ ص ۹۰ و يوجدان فى فقه الرضا أيضا ص ۶۲.

۶- ۶. فقه الرضا ص ۶۲ و رمزه كان(ين) و هو كما سبق فيما نحتمل قويا.

۷- ۷. مكارم الأخلاق ج ۱ ص ۵۳ ضمن حديث.

**[ترجمه]مکارم اخلاق: امام باقر علیه السلام فرمود: بر محرم ایرادی نیست که مسواک زند. - . مکارم اخلاق ۱: ۵۳ -

**[ترجمه]

باب ۳۱ جمل کفارات الإحرام

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] عَلِیٌّ عَنْ أَخِیهِ علیه السلام قَالَ: لِکُلِّ شَیْ ءٍ خَرَجْتَ مِنْ حَجِّکَ فَعَلَیْکَ فِیهِ دَمٌ تُهَرِیقُهُ حَیْثُ شِئْتَ (۱).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر از برادرش علیه السلام نقل کرده است که فرمود: در ازای هر کاری که تو را از حجت بیرون ساخت، قربانی به عهده توست و باید هر جا که خواستی، قربانی کنی. - . قرب الاسناد: ۱۰۴ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضی أحکام الکفارات فی باب ما یجب علی المحرم اجتنابه من الصید و غیره.

**[ترجمه]احکام کفارات در باب «آنچه که پرهیز از آن بر محرم واجب است از صید و غیره» گذشت.

**[ترجمه]

«۲»

ع، [علل الشرائع]: کُلُّ شَیْ ءٍ أَتَیْتَهُ فِی الْحَرَمِ بِجَهَالَةٍ وَ أَنْتَ مُحِلٌّ أَوْ مُحْرِمٌ أَوْ أَنْتَ فِی الْحِلِّ وَ أَنْتَ مُحْرِمٌ فَلَیْسَ عَلَیْکَ شَیْ ءٌ إِلَّا الصَّیْدَ فَإِنَّ عَلَیْکَ فِدَاءَهُ فَإِنْ تَعَمَّدْتَهُ کَانَ علیه [عَلَیْکَ] فِدَاؤُهُ وَ إِثْمُهُ.

(۲)

**[ترجمه]علل الشرائع: هر کاری را که در حرم از روی جهل انجام دادی، در حالی که محرم باشی یا نباشی، یا این که در بیرون از حرم انجام دهی و محرم باشی، چیزی بر عهده تو نیست مگر شکار، که باید در ازای آن قربانی کنی؛ اگر از روی عمد بدان اقدام کنی، قربانی کردن و همچنین گناه آن بر عهده توست. - . علل الشرائع: ۲۳۴ -

**[ترجمه]

باب ۳۲ عله التلبیه و آدابها و أحکامها و فیه فداء إبراهیم علیه السلام بالحج

الآیات

الحج: وَ أَذِّنْ فِی النَّاسِ بِالْحَجِّ یَأْتُوکَ رِجالًا وَ عَلی کُلِّ ضامِرٍ یَأْتِینَ مِنْ کُلِّ فَجٍّ عَمِیقٍ لِیَشْهَدُوا مَنافِعَ لَهُمْ وَ یَذْکُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِی أَیَّامٍ مَعْلُوماتٍ عَلی ما رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِیمَهِ الْأَنْعامِ (۳).

<meta info="- وَ أَذِّنْ فِی النَّاسِ بِالْحَجِّ یَأْتُوکَ رِجالًا وَ عَلی کُلِّ ضامِرٍ یَأْتِینَ مِنْ کُلِّ فَجٍّ عَمِیقٍ لِیَشْهَدُوا مَنافِعَ لَهُمْ وَ یَذْکُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِی أَیَّامٍ مَعْلُوماتٍ عَلی ما رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِیمَهِ الْأَنْعامِ - . حج / ۲۷ -

{در میان مردم برای ادای حج بانگ برآور تا زائران پیاده و سواره بر هر شتر لاغری که از راه دوری می آیند به سوی تو روی آورند تا شاهد منافع خویش باشند و نام خدا را در روزهای معلومی بر دامهای زبان بسته ای که روزی آنان کرده است ببرند.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ع، [علل الشرائع](۴)

ل، [الخصال](۵) لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِیِّ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۱۰۴ و فیه(جرحت) مکان(خرجت).

۲- ۲. علل الشرائع ص ۴۵۲.

۳- ۳. سوره الحجّ، الآیه: ۲۷.

۴- ۴. علل الشرائع ص ۲۳۴.

۵- ۵. الخصال ج ۱ ص ۱۰۸.

أَبِيهِ عَنِ الْأَزْدِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ مَالِكَ بْنَ أَنَسٍ فَقِيهَ الْمَدِينَهِ يَقُولُ كُنْتُ أَدْخُلُ إِلَى الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليهما السلام فَيُقَدِّمُ لِي مِخَدَّةً وَ يَعْرِفُ لِي قَدْراً وَ يَقُولُ مَالِكٌ إِنِّي أُحِبُّكَ فَكُنْتُ أَسُرُّ بِذَلِكَ وَ أَحْمَدُ اللَّهَ عَلَيْهِ قَالَ وَ كَانَ عليه السلام رَجُلًا لَا يَخْلُو مِنْ إِحْدَى ثَلَاثِ خِصَالٍ إِمَّا صَائِماً وَ إِمَّا قَائِماً وَ إِمَّا ذَاكِراً وَ كَانَ مِنْ عُظَمَاءِ الْعِبَادِ وَ أَكَابِرِ الزُّهَّادِ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ كَانَ كَثِيرَ الْحَدِيثِ طَيِّبَ الْمُجَالَسَهِ كَثِيرَ الْفَوَائِدِ فَإِذَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله اخْضَرَّ مَرَّةً وَ اصْفَرَّ مَرَّةً أُخْرَى حَتَّى يُنْكِرَهُ مَنْ كَانَ يَعْرِفُهُ وَ لَقَدْ حَجَجْتُ مَعَهُ سَنَةً فَلَمَّا اسْتَوَتْ بِهِ رَاحِلَتُهُ عِنْدَ الْإِحْرَامِ كَانَ كُلَّمَا هَمَّ بِالتَّلْبِيَهِ انْقَطَعَ الصَّوْتُ فِي حَلْقِهِ وَ كَادَ أَنْ يَخِرَّ مِنْ رَاحِلَتِهِ فَقُلْتُ قُلْ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ لَا بُدَّ لَكَ مِنْ أَنْ تَقُولَ فَقَالَ يَا ابْنَ أَبِي عَامِرٍ كَيْفَ أَجْسُرُ أَنْ أَقُولَ لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ وَ أَخْشَى أَنْ يَقُولَ عَزَّ وَ جَلَّ لِي لَا لَبَّيْكَ وَ لَا سَعْدَيْكَ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع، خصال، امالی صدوق: مالک بن انس فقیه مدینه می گفت: وقتی من بر امام صادق علیه السلام وارد می شدم، حضرت من را احترام می کرد و برای من بالش می گذاشت و برای من ارزش و احترام قائل می شد و خطاب به من می فرمود: ای مالک! من تو را دوست دارم و من نیز بدین خاطر شاد می شدم و خداوند را سپاس می گفتم. مالک گفت: امام صادق علیه السلام همواره در یکی از این سه حالت بود؛ یا در حال روزه و یا نماز و یا در حال ذکر بود و از زمره بزرگترین عبادت کنندگان و از بندگان زاهد خداوند بود که همواره خشیت خداوند عز و جل برایشان حکمفرما بود. ایشان زیاد حدیث نقل می کرد و خوش مجلس و پر فایده بود. هنگامی که نام رسول خداصلی الله علیه و آله را بر زبان می آورد، رنگ چهره ایشان یک بار سبز و و بار دیگر زرد می شد، به گونه ای که حتی کسی که او را می‌شناخت، او را نمی‌شناخت. یکسال همراه امام صادق علیه السلام به سفر حج رفتم و وقتی که حضرت بر مرکب نشست، زمان احرام، هرگاه می خواست تلبیه را بر زبان جاری کند صدایش در گلو می شکست و نزدیک بود ایشان از روی مرکب به پائین بیافتد. به ایشان گفتم که یابن رسول الله! بگو! اینجا باید لبیک خود را بگوئید. حضرت فرمود: ای ابی عامر، من چگونه جرأت کنم که لبیک بگویم، در حالی که می ترسم جایگاهی داشته باشم که به من بگوید: لا لبیک و لا سعدیک. - . علل الشرائع: ۲۳۴، الخصال ۱: ۱۰۸، امالی الصدوق: ۱۶۹ -

**[ترجمه]

«۲»

فس، [تفسير القمي]: وَ أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجالًا وَ عَلى كُلِّ ضامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ يَقُولُ الْإِبِلُ الْمَهْزُولَهُ قَالَ وَ لَمَّا فَرَغَ إِبْرَاهِيمُ عليه السلام مِنْ بِنَاءِ الْبَيْتِ أَمَرَهُ اللَّهُ أَنْ يُؤَذِّنَ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ فَقَالَ يَا رَبِّ وَ مَا يَبْلُغُ صَوْتِي فَقَالَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْأَذَانُ وَ عَلَيَّ الْبَلَاغُ وَ ارْتَفَعَ إِلَى الْمَقَامِ وَ هُوَ يَوْمَئِذٍ يَلْصَقُ بِالْبَيْتِ فَارْتَفَعَ بِهِ الْمَقَامُ حَتَّى كَانَ أَطْوَلَ مِنَ الْجِبَالِ فَنَادَى وَ أَدْخَلَ إِصْبَعَهُ فِي أُذُنَيْهِ وَ أَقْبَلَ بِوَجْهِهِ شَرْقاً وَ غَرْباً يَقُولُ أَيُّهَا النَّاسُ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْحَجُّ إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ فَأَجِيبُوا رَبَّكُمْ فَأَجَابُوهُ مِنْ تَحْتِ الْبُحُورِ السَّبْعِ وَ مِنْ بَيْنِ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ إِلَى مُنْقَطَعِ التُّرَابِ مِنْ أَطْرَافِهَا أَيِ الْأَرْضِ كُلِّهَا وَ مِنْ أَصْلَابِ الرِّجَالِ وَ أَرْحَامِ النِّسَاءِ بِالتَّلْبِيَهِ لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ أَ وَ لَا تَرَوْنَهُمْ يَأْتُونَ يُلَبُّونَ فَمَنْ حَجَّ مِنْ يَوْمِئِذٍ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ فَهُمْ مِمَّنِ اسْتَجَابَ لِلَّهِ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ فِيهِ آياتٌ بَيِّناتٌ مَقامُ إِبْراهِيمَ يَعْنِي نِدَاءَ إِبْرَاهِيمَ عَلَى الْمَقَامِ بِالْحَجِ (۲).

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۱۶۹.

۲- ۲. تفسیر علیّ بن إبراهیم القمّیّ ص ۴۳۹ بتفاوت یسیر.

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: « وَ أَذِّنْ فِی النَّاسِ بِالْحَجِّ یَأْتُوکَ رِجالًا وَ عَلی کُلِّ ضامِرٍ یَأْتِینَ مِنْ کُلِّ فَجٍّ عَمِیقٍ» - . حج / ۲۷ - ،{در میان مردم برای ادای حج بانگ برآور تا زائران پیاده و سواره بر هر شتر لاغری که از راه دوری می آینـد، به سوی تو روی آورنـد.} می گویـد: شتر لاـغر. گفت: امـام صادق علیه السـلام فرمود: آنگاه که حضـرت ابراهیم از ساختن کعبه فارغ شد، خداوند به او مأموریتداد تامردم را به حج فرا بخواند. حضرت ابراهیم فرمود: صدایم نمی رسد.خداوند فرمود: ندا دادن از توو رسانـدن از من. ابراهیم بر مقام که درآن زمان چسبیـده به کعبه بود، بالا رفت. به امر خداونـد ارتفاع مقام از کوه ها بلندتر شـد و آن حضـرت مردم را به حجّ فراخواند، در حالی که انگشـتش را در گوش هایش فرو برد و روی به شـرق و غرب کرد و گفت: ای مردم! انجـام حـج به سـوی بیت العـتیق بر شـما واجب شـده، پس دعـوت پروردگـار خود را اجـابت کنیـد، و از زیر دریاهای هفت گانه گرفته و میان مشـرق و مغرب تا انتهای زمین و صلب پدران و رحم مادران، دعوت وی را با سر دادن شعار «لبیک، اللهم لبیک» اجابت کردنـد. آیا آنان را نمی بینی که لبیک گویان می آینـد؟ پس هر کس از امروز تا روز قیامت حج گزارد، از کسانی است که دعوت خدا را پذیرفته و این گفته خداوند «فِیهِ آیاتٌ بَیِّناتٌ مَقامُ إِبْراهِیمَ» - . آل عمران / ۹۶ -

{در آن نشـانه هـایی روشن از جمله مقام ابراهیم است.} به معنای نـدای ابراهیم بر مقام جهت انجام حـج می باشـد. - . تفسـیر علی بن ابراهیم قمی: ۴۳۹ با قدری اختلاف -

**[ترجمه]

«۳»

فس، [تفسـیر القمی]: ضَـرَبَ لَکُمْ مَثَلًا مِنْ أَنْفُسِـکُمْ هَـلْ لَکُمْ مِنْ مـا مَلَکَتْ أَیْمانُکُمْ مِنْ شُـرَکاءَ فِی ما رَزَقْناکُمْ فَإِنَّهُ کَانَ سَبَبُ نُزُولِهَا أَنَّ قُرَیْشاً وَ الْعَرَبَ کَانُوا إِذَا حَجُّوا یُلَبُّونَ وَ کَانَتْ تَلْبِیَتُهُمْ لَبَّیْکَ اللَّهُمَّ لَبَّیْکَ لَا شَـرِیکَ لَکَ لَبَّیْکَ إِنَّ الْحَمْـدَ وَ النِّعْمَهَ لَکَ وَ الْمُلْکَ لَا شَرِیکَ لَکَ وَ هِیَ تَلْبِیَهُ إِبْرَاهِیمَ وَ الْأَنْبِیَاءِ علیهم السلام فَجَاءَهُمْ إِبْلِیسُ فِی صُورَهِ شَیْخٍ فَقَالَ لَیْسَتْ هَذِهِ تَلْبِیَهَ أَسْلَافِکُمْ قَالُوا وَ مَا کَانَتْ تَلْبِیَتُهُمْ قَالَ کَانُوا یَقُولُونَ لَبَّیْکَ اللَّهُمَّ لَبَّیْکَ لَا شَرِیکَ لَکَ إِلَّا شَرِیکٌ هُوَ لَکَ فَنَفَرَتْ قُرَیْشٌ مِنْ هَذَا الْقَوْلِ فَقَالَ لَهُمْ إِبْلِیسُ عَلَی رِسْـلِکُمْ حَتَّی آتِیَ آخِرَ کَلَامِی فَقَـالُوا مَـا هُوَ فَقَالَ إِلَّا شَـرِیکٌ هُوَ لَکَ تَمْلِکُهُ وَ مَا یَمْلِکُکَ أَ لَا تَرَوْنَ أَنَّهُ یَمْلِکُ الشَّرِیکَ وَ مَا مَلَکَهُ فَرَضُوا بِذَلِکَ وَ کَانُوا یُلَبُّونَ بِهَذَا قُرَیْشٌ خَاصَّهً فَلَمَّا بَعَثَ اللَّهُ رَسُولَهُ أَنْکَرَ ذَلِکَ عَلَیْهِمْ وَ قَالَ هَذَا شِرْکٌ فَأَنْزَلَ اللَّهُ ضَـرَبَ لَکُمْ مَثَلًا مِنْ أَنْفُسِـکُمْ هَلْ لَکُمْ مِنْ ما مَلَکَتْ أَیْمانُکُمْ مِنْ شُـرَکاءَ فِی ما رَزَقْناکُمْ فَأَنْتُمْ فِیهِ سَواءٌ أَیْ تَرْضَوْنَ أَنْتُمْ فِیمَا تَمْلِکُونَ أَنْ یَکُونَ لَکُمْ فِیهِ شَرِیکٌ وَ إِذَا لَمْ تَرْضَوْا أَنْتُمْ أَنْ یَکُونَ لَکُمْ فِیمَا تَمْلِکُونَهُ شَرِیکٌ فَکَیْفَ تَرْضَوْنَ أَنْ تَجْعَلُوا لِی شَرِیکاً فِیمَا أَمْلِکُ (۱).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: «ضَـرَبَ لَکُمْ مَثَلًا مِنْ أَنْفُسِـکُمْ هَلْ لَکُمْ مِنْ ما مَلَکَتْ أَیْمانُکُمْ مِنْ شُرَکاءَ فِی ما رَزَقْناکُمْ» - . روم / ۲۸ - ،

{خداونـد برای شـما از خودتان مثلی زده است، آیا در آنچه که به شـما روزی داده ایم، شـریکانی از بردگانتان دارید؟} علت نزول آیه این بود که قریش و اعراب زمـانی که حـج می گزاردنـد لبیـک می گفتنـد و لبیـک آنان این گونه بود: «لبیک اللهم لبیـک لبیـک لاـ شـریک لـک لبیک، انّ الحمـد و النعمه لک و الملک لاشـریک لک» که همان تلبیه ابراهیم و دیگر پیامبران

است. ابلیس در لباس پیرمردی بر آنان ظاهر شد و گفت: این تلبیه پیشینیان شما نیست. آنان گفتند: تلبیه آنان چه بود؟ ابلیس گفت: پیشینیان می گفتند: لبیک اللهم لبیک لا شریک لک «الا شریک هو لک»، مگر شریکی که برای توست. قریش از این سخن دوری جستند. ابلیس به آنان گفت: آرام باشید تا سخنم را به پایان برسانم. گفتند: سخنت چیست؟ ابلیس گفت: جمله «الا ـ شریک هو لک تملکه و ما یملک الاّ ترون انّه یملک الشریک و ما ملکه» جز آنکه او شریک توست، تو مالک او می شوی اما او مالک تو نیست. آیا نمی بینید که وی مالک شریک است در حالی که شریک، مالک وی نیست. آنان به این امر راضی شدند و این تلبیه را تنها قوم قریش سر می دادند. زمانی که خدا رسول خویش را فرو فرستاد، این امر را بر آنان ناپسند شمرد و فرمود: این شرک است. سپس خدا آیه {خداوند برای شما از خودتان مثلی زده است، آیا در آنچه که به شما روزی داده ایم شریکانی از بردگانتان دارید که در آن مال با هم مساوی باشید.} را نازل کرد. یعنی این که آیا شما رضایت می دهید در آنچه که مالک آن هستید، برایتان شریک باشد؟ و اگر رضایت نمی دهید که در آنچه که مالک آن هستید شریک داشته باشید، پس چطور خشنود می شوید که برای منـدر آن چه که مالکش هستم، شریک قرار دهید؟ - . تفسیر علی بن ابراهیم قمی: ۴۹۹ -

**[ترجمه]

«۴»

ب، [قرب الإسناد] عَنْهُمَا عَنْ حَنَانٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: إِذَا أَتَیْتَ مَسْجِدَ الشَّجَرَهِ فَافْرِضْ قَالَ قُلْتُ وَ أَیُّ شَیْ ءٍ الْفَرْضُ قَالَ تُصَلِّی رَکْعَتَیْنِ ثُمَّ تَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّی أُرِیدُ أَنْ أَتَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَإِنْ أَصَابَنِی قَدَرُکَ فَحُلَّنِی حَیْثُ یَحْبِسُنِی قَدَرُکَ فَإِذَا أَتَیْتَ الْمِیلَ فَلَبِّ (۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: حنان نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: زمانی که به مسجد شجره رفتی، فریضه به جای بیاور. گفت: به امام گفتم: چه فریضه‌ای؟ فرمود: دو رکعت نماز می خوانی و سپس می گویی: پروردگارا! از تو می خواهم هر آنچه را که فرمان داده ای، یعنی تمتع به عمره تا حج را انجام دهم، پس اگر تقدیر تو مرا رسید - فوت کردم - مرا از احرام درآور، آنجا که تقدیرت مرا حبس می کند؛ و چون به یک میلی رسیدی، لبیک بگوی. - . قرب الاسناد: ۵۸ -

**[ترجمه]

«۵»

ب، [قرب الإسناد] مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِیدِ عَنْ عَاصِمِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِیدِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمَّا انْتَهَی إِلَی الْبَیْدَاءِ حَیْثُ الْمِیلُ قُرِّبَتْ لَهُ نَاقَهٌ فَرَکِبَهَا فَلَمَّا انْبَعَثَتْ لَهُ لَبَّی بِالْأَرْبَعِ فَقَالَ لَبَّیْکَ اللَّهُمَّ لَبَّیْکَ لَبَّیْکَ لَا شَرِیکَ لَکَ لَبَّیْکَ إِنَّ الْحَمْدَ وَ النِّعْمَهَ لَکَ وَ الْمُلْکَ لَا شَرِیکَ لَکَ- ثُمَّ قَالَ هَاهُنَا یُخْسَفُ بِالْأَخَابِثِ قَالَ ثُمَّ إِنَّ النَّاسَ زَادُوا بَعْدُ وَ هُوَ حَسَنٌ (۳).

۱- ۱. تفسير علىّ بن إبراهيم القمّىّ ص ۴۹۹.

۲- ۲. قرب الإسناد ۵۸.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۵۹.

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که رسول خدا صلی الله علیه و آله به بیداء در فاصله یک میل مانده به مکه رسید، شترش را نزدیکش آوردند و بر آن سوار شد. زمانی که شتر به راه افتاد، رسول خدا لبیک های چهارگانه را این چنین می گفت: «لبیک اللهم لبیک،لبیک لا شریک لک لبیک، ان الحمد و النعمه لک و الملک، لا شریک لک» سپس فرمود: اینجا خبیث‌ها را فرو می‌برد. فرمود: سپس مردم پس از آن بدان افزودند(زیاد شدند) که این امری نیکوست. - . قرب الاسناد: ۵۹ -

**[ترجمه]

«۶»

ب، [قرب الإسناد] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ خَلَفٍ عَنْ حَسَّانَ الْمَدَائِنِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ علیه السلام عَنْ تَلْبِيَهِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله فَقَالَ هَذِهِ التَّلْبِيَاتُ الَّتِي يُلَبِّي بِهَا النَّاسُ وَ كَانَ يُكْثِرُ مِنْ ذِي الْمَعَارِجِ (۱).

**[ترجمه]قرب الإسناد: از امام صادق علیه السلام درباره لبیک گویی پیامبر سؤال شد فرمود: همان تلبیه هایی که مردم با آنان لبیک می گویند و ایشان عبارت «ذی المعارج»، ای صاحب والایی ها را زیاد تکرار می کرد.

**[ترجمه]

«۷»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ أَبِي الْخَطَّابِ عَنِ الْبَزَنْطِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ الرِّضَا علیه السلام كَيْفَ أَصْنَعُ إِذَا أَرَدْتُ الْإِحْرَامَ قَالَ فَقَالَ اعْقِدِ الْإِحْرَامَ فِي دُبُرِ الْفَرِيضَهِ حَتَّى إِذَا اسْتَوَتْ بِكَ الْبَيْدَاءُ فَلَبِّ قُلْتُ أَ رَأَيْتَ إِذَا كُنْتُ مُحْرِماً مِنْ طَرِيقِ الْعِرَاقِ قَالَ لَبِّ إِذَا اسْتَوَى بِكَ بَعِيرُكَ (۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: بزنطی نقل کرده است که از امام رضا علیه السلام پرسیدم: اگر خواستم احرام بندم چه کنم؟ امام فرمود: پس از ادای نماز واجب احرام بند و زمانی که به بیداء رسیدی لبیک گو. گفتم: اگر از راه عراق محرم بودم چه؟ فرمود: زمانی که بر مرکبت سوارشدی لبیک گو. - . قرب الاسناد: ۷۶ -

**[ترجمه]

«۸»

ل، [الخصال]: فِيمَا أَوْصَى بِهِ النَّبِيُّ عَلِيّاً علیه السلام لَا تَجْهَرِ النِّسَاءُ بِالتَّلْبِيَهِ(۳).

**[ترجمه]الخصال: در آنچه که رسول خدا صلی الله علیه و آله به امام علی علیه السلام سفارش نمود: زنان نباید با صدای بلند لبیک گویند. - . الخصال ۲: ۲۸۷ -

**[ترجمه]

«۹»

ل، [الخصال] فِی خَبَرِ الْأَعْمَشِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: فَرَائِضُ الْحَجِّ الْإِحْرَامُ وَ التَّلْبِیَهُ الْأَرْبَعُ وَ هِیَ لَبَّیْکَ اللَّهُمَّ لَبَّیْکَ لَبَّیْکَ لَا شَرِیکَ لَکَ لَبَّیْکَ إِنَّ الْحَمْدَ وَ النِّعْمَهَ لَکَ وَ الْمُلْکَ لَا شَرِیکَ لَکَ (۴).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: واجبات حج، احرام و گفتن این لبیک های چهارگانه است: لبیک ای خدا لبیک! تو شریکی نداری لبیک! ستایش، نعمت و فرمانروایی از آن توست، شریکی برای تو نیست. - . الخصال ۲: ۳۹۴ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ع، [علل الشرائع](۵)

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] الدَّقَّاقُ عَنِ الْأَسَدِیِّ عَنْ سَهْلٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عُثْمَانَ الدَّارِمِیِّ عَنْ سُلَیْمَانَ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام عَنِ التَّلْبِیَهِ وَ عِلَّتِهَا فَقَالَ إِنَّ النَّاسَ إِذَا أَحْرَمُوا نَادَاهُمُ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی فَقَالَ یَا عِبَادِی وَ إِمَائِی لَأُحَرِّمَنَّکُمْ عَلَی النَّارِ کَمَا أَحْرَمْتُمْ لِی فَیَقُولُونَ لَبَّیْکَ اللَّهُمَّ لَبَّیْکَ إِجَابَهً لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَی نِدَائِهِ إِیَّاهُمْ (۶).

**[ترجمه]علل الشرائع وعیون اخبار الرضا: سلیمان بن جعفر نقل کرده است که از امام رضا علیه السلام درباره لبیک گفتن و علت آن سؤال کردم. ایشان فرمود: مردم زمانی که برای حج احرام بندند، خداوند تبارک و تعالی به آنان ندا داده و می فرماید: ای بندگان و کنیزکان من! شما را بر آتش حرام خواهم نمود، همانطور که شما به خاطر من احرام بستید. سپس مردم به خاطر اجابت خداوند که آنان را ندا داد، می گویند: لبیک، خدایا لبیک. - . علل الشرائع: ۴۱۶ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنِ ابْنِ عَامِرٍ عَنْ عَمِّهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عُبَیْدِ اللَّهِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ لِمَ جُعِلَتِ التَّلْبِیَهُ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَوْحَی إِلَی إِبْرَاهِیمَ علیه السلام وَ أَذِّنْ فِی النَّاسِ بِالْحَجِّ یَأْتُوکَ رِجالًا فَنَادَی فَأُجِیبَ مِنْ کُلِّ فَجٍّ عَمِیقٍ یُلَبُّونَ (۷).

ص: ۱۸۴

۱- ۱. نفس المصدر ص ۷۶.

٢- ٢. نفس المصدر ص ١۶٨.

٣- ٣. الخصال ج ٢ ص ٢٨٧.

۴- ۴. نفس المصدر ج ٢ ص ٣٩۴.

۵- ۵. علل الشرائع ص ۴١۶.

۶- ۶. عيون أخبار الرضا ج ٢ ص ٨٣.

٧- ٧. علل الشرائع ص ۴١۶.

**[ترجمه]علل الشرائع: عبید الله بن حلبی نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: به چه دلیل سنت لبیک گویی قرار داده شده است؟ فرمود: خداوند عز و جل به ابراهیم وحی نمود: «وَ أَذِّنْ فِی النَّاسِ بِالْحَجِّ یَأْتُوکَ رِجالاً» - . حج / ۲۷ - {در میان مردم برای ادای حج بانگ برآور تا زائران پیاده به سوی تو روی آورند.} ابراهیم ندا داد و مردم از هر راه دوری لبیک کنان اجابت کردند. - . علل الشرائع: ۴۱۶ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ أَبَانٍ عَمَّنْ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ لِمَ سُمِّیَتِ التَّلْبِیَهُ تَلْبِیَهً قَالَ إِجَابَهً أَجَابَ مُوسَی علیه السلام رَبَّهُ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: شخصی به امام صادق علیه السلام گفت: چرا لبیک گفتن را تلبیه نام نهاده اند؟ ایشان فرمود: ازین رو که اجابت است، چنان که موسی پروردگارش را چنین اجابت کرد. - . علل الشرائع: ۴۱۸ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَطَّارِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنِ ابْنِ مَهْزِیَارَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِیسَی وَ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: أَحْرَمَ مُوسَی علیه السلام مِنْ رَمْلَهِ مِصْرَ وَ مَرَّ بِصَفَائِحِ الرَّوْحَاءِ مُحْرِماً یَقُودُ نَاقَتَهُ بِخِطَامٍ مِنْ لِیفٍ فَلَبَّی تُجِیبُهُ الْجِبَالُ (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: حضرت موسی از رمله مصر احرام بست، با حالت احرام از دره‌های منطقه روحاء عبور کرد، در حالی که زمام و افسار شترش از لیف بود. لبیک می گفت و کوه ها وی را اجابت می کردند. - . علل الشرائع: ۴۱۸ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ مُخْتَارٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ: مَرَّ مُوسَی بْنُ عِمْرَانَ فِی سَبْعِینَ نَبِیّاً عَلَی فِجَاجِ الرَّوْحَاءِ عَلَیْهِمُ الْعَبَاءُ الْقَطَوَانِیَّهُ-(۳)

یَقُولُ لَبَّیْکَ عَبْدُکَ وَ ابْنُ عَبْدَیْکَ لَبَّیْکَ (۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: از امام باقر علیه السلام شنیدم که می فرمود: موسی بن عمران به حج رفت و هفتاد پیامبر وی را در دره‌هایمنطقه روحاء همراهی می کردند و بر دوش آنان عبایی از جنس پنبه بود. ایشان می گفت: لبیک!بنده تو و فرزند دو بنده تو. - . علل الشرائع: ۴۱۶ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ أَخِیهِ عَلِیٍّ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَرَّ مُوسَی النَّبِیُّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ بِصَفَائِحِ الرَّوْحَاءِ عَلَی جَمَلٍ أَحْمَرَ خِطَامُهُ مِنْ لِیفٍ عَلَیْهِ عَبَاءَتَانِ قَطَوَانِیَّتَانِ وَ هُوَ یَقُولُ لَبَّیْکَ یَا کَرِیمُ لَبَّیْکَ وَ مَرَّ یُونُسُ بْنُ مَتَّی علیه السلام بِصَفَائِحِ الرَّوْحَاءِ وَ هُوَ یَقُولُ لَبَّیْکَ کَشَّافَ الْکُرَبِ الْعِظَامِ لَبَّیْکَ وَ مَرَّ عِیسَی ابْنُ مَرْیَمَ علیهما السلام بِصَفَائِحِ الرَّوْحَاءِ وَ هُوَ یَقُولُ لَبَّیْکَ عَبْدُکَ وَ ابْنُ أَمَتِکَ لَبَّیْکَ- وَ مَرَّ مُحَمَّدٌ صلی الله علیه و آله بِصَفَائِحِ الرَّوْحَاءِ وَ هُوَ یَقُولُ لَبَّیْکَ ذَا الْمَعَارِجِ لَبَّیْکَ (۵).

**[ترجمه]علل الشرائع: هشام بن عبدالملک از امام صادق علیه السلام نقل کرده است که فرمود: موسی از صخره‌های منطقه روحاء سوار بر شتری سرخ موی که افسار آن از لیف بود، عبور کرد در حالی که بر دوشش دو عبای پنبه ای بود و می فرمود: لبیک ای کریم و بخشنده لبیک! یونس بن متی از دره‌های منطقه روحاء گذر کرد، در حالی که می گفت: لبیک! ای برطرف کننده مشکلات بزرگ لبیک. عیسی بن مریم نیز از دره‌های منطقه روحاء عبور کرد، در حالی که می گفت: لبیک بنده ات و فرزند کنیزت لبیک. حضرت محمد صلی الله علیه و آله نیز ازدره‌های منطقه روحاء عبور کرد، در حالی که عبارت لبیک ای صاحب والایی ها را تکرار می کرد. - . علل الشرائع: ۴۱۹ -

**[ترجمه]

«۱۶»

مع، [معانی الأخبار](۶)

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام](۷) ع، [علل الشرائع] الْمُفَسِّرُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام عَنْ آبَائِهِ

ص: ۱۸۵

۱- ۱. نفس المصدر ص ۴۱۸.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۴۱۸.

۳- ۳. القطوانیه: بالتحریک عباءه بیضاء قصیره الخمل نسبه الی قطوان موضع بالکوفه.

۴- ۴. علل الشرائع ص ۴۱۶.

٥- ٥. نفس المصدر ص ۴١٩.

۶- ۶. لم نعثر عليه رغم الفحص الدقيق مكرّرا.

٧- ٧. عيون الأخبار ج ١ ص ٢٨٣ فى حديث طويل.

عليهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: لَمَّا بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مُوسَى بْنَ عِمْرَانَ وَ اصْطَفَاهُ نَجِيّاً وَ فَلَقَ لَهُ الْبَحْرَ وَ نَجَّى بَنِي إِسْرَائِيلَ وَ أَعْطَاهُ التَّوْرَاةَ وَ الْأَلْوَاحَ رَأَى مَكَانَهُ مِنْ رَبِّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَقَالَ يَا رَبِّ لَقَدْ أَكْرَمْتَنِي بِكَرَامَةٍ لَمْ تُكْرِمْ بِهَا أَحَداً قَبْلِي فَقَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ يَا مُوسَى أَ مَا عَلِمْتَ أَنَّ مُحَمَّداً أَفْضَلُ عِنْدِي مِنْ جَمِيعِ مَلَائِكَتِي وَ جَمِيعِ خَلْقِي قَالَ مُوسَى يَا رَبِّ فَإِنْ كَانَ مُحَمَّدٌ أَكْرَمَ عِنْدَكَ مِنْ جَمِيعِ خَلْقِكَ فَهَلْ فِي آلِ الْأَنْبِيَاءِ أَكْرَمُ مِنْ آلِي فَقَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ أَ مَا عَلِمْتَ أَنَّ فَضْلَ آلِ مُحَمَّدٍ عليهم السلام عَلَى جَمِيعِ آلِ النَّبِيِّينَ كَفَضْلِ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله عَلَى جَمِيعِ الْمُرْسَلِينَ فَقَالَ مُوسَى يَا رَبِّ فَإِنْ كَانَ آلُ مُحَمَّدٍ عليهم السلام كَذَلِكَ فَهَلْ فِي أُمَمِ الْأَنْبِيَاءِ أَفْضَلُ عِنْدَكَ مِنْ أُمَّتِي ظَلَّلْتَ عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَ أَنْزَلْتَ عَلَيْهِمُ الْمَنَّ وَ السَّلْوَى وَ فَلَقْتَ لَهُمُ الْبَحْرَ فَقَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ يَا مُوسَى أَ مَا عَلِمْتَ أَنَّ فَضْلَ أُمَّةِ مُحَمَّدٍ عَلَى جَمِيعِ الْأُمَمِ كَفَضْلِي عَلَى جَمِيعِ خَلْقِي فَقَالَ مُوسَى يَا رَبِّ لَيْتَنِي كُنْتُ أَرَاهُمْ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهِ يَا مُوسَى إِنَّكَ لَنْ تَرَاهُمْ وَ لَيْسَ هَذَا أَوَانَ ظُهُورِهِمْ وَ لَكِنْ سَوْفَ تَرَاهُمْ فِي الْجِنَانِ جَنَّةِ عَدْنٍ وَ الْفِرْدَوْسِ بِحَضْرَةِ مُحَمَّدٍ فِي نَعِيمِهَا يَتَقَلَّبُونَ وَ فِي خَيْرَاتِهَا يَتَبَحْبَحُونَ-(۱) أَ فَتُحِبُّ أَنْ أُسْمِعَكَ كَلَامَهُمْ قَالَ نَعَمْ يَا إِلَهِي قَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ قُمْ بَيْنَ يَدَيَّ وَ اشْدُدْ مِئْزَرَكَ قِيَامَ الْعَبْدِ الذَّلِيلِ بَيْنَ يَدَيِ الْمَلِكِ الْجَلِيلِ فَفَعَلَ ذَلِكَ مُوسَى عليه السلام فَنَادَى رَبُّنَا عَزَّ وَ جَلَّ يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله فَأَجَابُوهُ كُلُّهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ وَ أَرْحَامِ أُمَّهَاتِهِمْ لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَ النِّعْمَةَ لَكَ وَ الْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ- قَالَ فَجَعَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ تِلْكَ الْإِجَابَةَ شِعَارَ الْحَجِّ ثُمَّ نَادَى رَبُّنَا عَزَّ وَ جَلَّ يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ إِنَّ قَضَائِي عَلَيْكُمْ أَنَّ رَحْمَتِي سَبَقَتْ غَضَبِي وَ عَفْوِي قَبْلَ عِقَابِي فَقَدِ اسْتَجَبْتُ لَكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَدْعُونِي وَ أَعْطَيْتُكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَسْأَلُونِي مَنْ لَقِيَنِي مِنْكُمْ بِشَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ صَادِقٌ فِي أَقْوَالِهِ مُحِقٌّ

۱- ۱. من قولهم بحبح الرجل بحبحه و بحباحا و تبحبح إذا تمكن فی المقام و الحلول و هو كنایه عن انهم فی بحبوحه الجنان این یتوسطون أوساطها لا فی الاطراف، و قیل یتبجحون من بجح بمعنی فرح.

فِي أَفْعَالِهِ وَ أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ أَخُوهُ وَ وَصِيُّهُ مِنْ بَعْدِهِ وَ وَلِيُّهُ يُلْتَزَمُ طَاعَتُهُ كَمَا يُلْتَزَمُ طَاعَةُ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله فَإِنَّ أَوْلِيَاءَهُ الْمُصْطَفَيْنَ الْمُطَهَّرِينَ الْمَيَامِينَ بِعَجَائِبِ آيَاتِ اللَّهِ وَ دَلَائِلِ حُجَجِ اللَّهِ مِنْ بَعْدِهِ أَوْلِيَاؤُهُ أُدْخِلُهُ جَنَّتِي وَ إِنْ كَانَتْ ذُنُوبُهُ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ قَالَ فَلَمَّا بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ نَبِيَّنَا مُحَمَّداً صلى الله عليه و آله قَالَ يَا مُحَمَّدُ وَ ما كُنْتَ بِجانِبِ الطُّورِ إِذْ نادَيْنا أُمَّتَكَ بِهَذِهِ الْكَرَامَهِ ثُمَّ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ لِمُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله يَا مُحَمَّدُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ عَلَى مَا اخْتَصَصْتَنِي بِهِ مِنْ هَذِهِ الْفَضِيلَهِ وَ قَالَ لِأُمَّتِهِ وَ قُولُوا أَنْتُمْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ عَلَى مَا اخْتُصِصْنَا بِهِ مِنْ هَذِهِ الْفَضَائِلِ (۱).

**[ترجمه]معانی الأخبا، عیون اخبار الرضا، علل الشرائع: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: زمانی که خداوند عز وجل موسی بن عمران را فرستاد و او را به عنوان هم‌سخن برگزید و دریا را برایش شکافت و قوم بنی اسرائیل را نجات داد و به آنان تورات و الواح را بخشید، جایگاه خود را نزد خداوند سبحان دید و خطاب به خدا عرضه داشت: خدایا! مرا به گونه ای اکرام کردی که تا کنون پیش از من کسی را این گونه گرامی نداشته ای. خداوند جل جلاله فرمود: ای موسی! آیا نمی دانی که محمد نزد من از تمام فرشتگان و آفریدگانم برتر است؟ موسی گفت: خدایا! اگر محمد نزد تو از تمامی آفریدگانت برتر است، اما آیا در میان خاندان پیامبران، از خاندان من ارجمندتر هست؟ خداوند جل جلاله فرمود: آیا ندانستی که برتری آل محمد بر تمامی خاندان پیامبران، به سان برتری محمد بر دیگر پیامبران است؟ موسی گفت: پروردگارا! اگر خاندان محمد از دیگر پیامبران برتر است، پس آیا در امت‌های دیگر دیگر پیامبران، امتی برتر از امت من نزد تو وجود دارد؟ بر آنان ابر را سایه گستر کردی و گزنگبین و بلدرچین فرو فرستادی ودریا را برایشان شکافتی؟ باری تعالی فرمود: ای موسی! آیا نداستی که برتری امت محمد بر دیگر امت ها، همچون برتری من بر تمامی آفریدگانم است؟ موسی گفت: خداوندا! ای کاش آنان را می دیدم. خداوند عز و جل به وی وحی نمود که ای موسی، تو هرگز آنان را نخواهی دید و اکنون زمان ظهور آنان نیست، اما آنان را در بهشت عدن و فردوس همراه با محمد خواهی دید که از نعمت های آن بهره مند بوده و درآن غوطه ورند و از نیکی های آن نیز احساس شادی و خوشحالی می کنند. آیا دوست می داری که سخن آنان را به گوش تو برسانم؟ موسی گفت: بله ای خدای من. خداوند فرمود: در مقابل من برخیز و کمرت را محکم ببند، آن سان که برده ای ذلیل در مقابل فرمانروایی بزرگوار ایستد. موسی نیز این عمل را انجام داد و پروردگار ندا داد، ای امت محمد! پس تمامی کسانی که در صلب پدران و رحم مادرانشان بودند، پاسخ دادند: لبیک اللهم لبیک، شریکی برای تو نیست لبیک، همانا سپاس و نعمت و فرمانروایی از آن توست، شریکی برای تو نیست. گفت: خداوند عز و جل این اجابت را شعار حج قرار داد. سپس پروردگار ما عز و جل ندا داد: ای امت محمد! حکم من بر شما این است که رحمت من از غضبم و بخششم از مجازاتم پیشی گرفته است. قبل از این که مرا بخوانید، دعای شما را برآورده ساختم و قبل از این که از من درخواست کنید به شما بخشیدم، هر کس از میان شما با سر دادن شعار لااله الا الله وحده لاشریک له و انّ محمدا عبده ورسوله به دیدار من بیاید، در حالی که در گفته خود صادق باشد، در کارهایش سزاوار پاداش باشد واین که علی بن ابی طالب علیه السلام برادر و جانشین پس از رسول خدا و ولیّ اوست، اطاعت وی لازم است همچنان که اطاعت محمد لازم بود. همانا پیشوایان برگزیده و پاک و مبارک وی نسبت به شگفتی های نشانه های خداوند و همچنین دلایل حجتهای خدا، پس از او اولیای اویند، او را داخل بهشت خواهم کرد، اگر چه گناهان وی به اندازه کفهای دریا باشد. فرمود: زمانی که خداوند سبحان محمد پیامبر ما صلی الله علیه و آله را فرستاد، فرمود: زمانی که تو را ندا دادیم، تو در کنار طور نبودی. امت تو از این کرامت برخوردارند. سپس خداوند عز و جل به محمد صلی الله علیه و آله فرمود: ای محمد! بگو: ستایش خدا را که پروردگار جهانیان است. به خاطر آنچه که مرا به این فضیلت

اختصاص دادی؛ و به امت او فرمود: شما بگویید: ستایش خدا را که پرودگار جهانیان است. به خاطر آن ما را به این فضیلت ها اختصاص داد. - . علل الشرائع: ۴۱۷، عیون الأخبار۱: ۲۸۳ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضى تمامه فی مواضع.

**[ترجمه]روایت به طور کامل در جاهای مختلف بیان گردید.

**[ترجمه]

«۱۷»

مع، [معانی الأخبار] السِّنَانِیُّ عَنِ الْأَسَدِیِّ عَنِ النَّخَعِیِّ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِیٍّ علیهم السلام قَالَ: نَزَلَ جَبْرَئِیلُ عَلَى النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله فَقَالَ یَا مُحَمَّدُ مُرْ أَصْحَابَکَ بِالْعَجِّ وَ الثَّجِّ فَالْعَجُّ رَفْعُ الْأَصْوَاتِ بِالتَّلْبِیَهِ وَ الثَّجُّ نَحْرُ الْبُدْنِ (۲).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام صادق علیه السلام از پدران خود از امام علی علیه السلام نقل کرده است که فرمود: جبرئیل بر محمد صلی الله علیه و آله فرود آمد و گفت: ای محمد! اصحابت را به عج و ثج فرمان ده. منظور از عج بالا بردن صدا جهت لبیک گفتن و منظور از ثج قربانی کردن شتر است. - . معانی الأخبار: ۲۲۳ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَى عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَمَّا أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِبْرَاهِیمَ وَ إِسْمَاعِیلَ علیهما السلام بِبُنْیَانِ الْبَیْتِ وَ تَمَّ بِنَاؤُهُ أَمَرَهُ أَنْ یَصْعَدَ رُکْناً ثُمَّ یُنَادِیَ فِی النَّاسِ أَلَا هَلُمَّ الْحَجَّ فَلَوْ نَادَى هَلُمُّوا إِلَى الْحَجِّ لَمْ یَحُجَّ إِلَّا مَنْ کَانَ یَوْمَئِذٍ إِنْسِیّاً مَخْلُوقاً وَ لَکِنْ نَادَى هَلُمَّ الْحَجَّ فَلَبَّى النَّاسُ فِی أَصْلَابِ الرِّجَالِ لَبَّیْکَ دَاعِیَ اللَّهِ لَبَّیْکَ دَاعِیَ اللَّهِ فَمَنْ لَبَّى عَشْراً حَجَّ عَشْراً وَ مَنْ لَبَّى خَمْساً حَجَّ خَمْساً وَ مَنْ لَبَّى أَکْثَرَ فَبِعَدَدِ ذَلِکَ وَ مَنْ لَبَّى وَاحِداً حَجَّ وَاحِداً وَ مَنْ لَمْ یُلَبِّ لَمْ یَحُجَ (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که خداوند عز و جل به ابراهیم و اسماعیل فرمان داد که کعبه را بسازند و ساخت آن به پایان رسید، خداوند به او فرمان داد که از یکی از ستون ها بالا رود و سپس بر مردم ندا دهد:هان! به سوی حج بشتاب! اگر ندا می داد، همه به حج شتابید، حج نمی‌گذاردند مگر انسان هایی که در آن زمان خلق شده بودند، اما

ایشان نـدا داد: به سوی حـج بشـتاب! پس تمـامی مردانی که در صـلب پـدران خویش بودنـد، لبیک گویان گفتنـد: لبیک ای فراخواننده به سوی خدا، لبیک ای فراخواننده به سوی خدا. پس هرکس ده بار لبیک گوید، ده بار حج گزارده و هر کس پنج بار گویـد، پنج بار حج گزارده و هر کس بیش از این تعداد لبیک گوید، به همان تعداد حج گزارده و هر کس یک بار لبیک گوید، یک بار حج گزارده و هر کس لبیک نگوید، حج نگزارده است. - . علل الشرائع: ۴۱۹ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ع، [علل الشرائع] عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ وَ عَلِيٍّ ابْنَيِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِيهِمَا عَنْ غَالِبِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ

ص: ۱۸۷

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۱۷ ضمن حديث طويل.

۲- ۲. معانی الأخبار: ۲۲۳.

۳- ۳. علل الشرائع ص ۴۱۹.

جَلَّ جَلَالُهُ لَمَّا أَمَرَ إِبْرَاهِيمَ عليه السلام يُنَادِي فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ قَامَ عَلَى الْمَقَام فَارْتَفَعَ بِهِ حَتَّى صَارَ بِإِزَاءِ أَبِي قُبَيْسٍ فَنَادَى فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ فَأَسْمَعَ مَنْ فِي أَصْلَابِ الرِّجَالِ وَ أَرْحَامِ النِّسَاءِ إِلَى أَنْ تَقُومَ السَّاعَةُ(۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام باقر علیه السلام فرمود: خداونـد والا مقام، زمانی که به ابراهیم فرمان داد که در میان مردم برای انجام حـج نـدا دهـد، وی بر مقام ایستاد و از آن بالا رفت تا این که در مقابل کوه ابو قبیس قرار گرفت و در میان مردم نـدای حج داد. حضرت ابراهیم آن را به گوش تمامی کسانی که در صلب پدران و رحم مادران خود بودند، تا زمانی که قیامت برپا شود، رسانید. - . علل الشرائع: ۴۱۹ -

**[ترجمه]

«۲۰»

سن، [المحاسن] ابْنُ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ وَ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ رِجَالٍ شَتَّى عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: مَنْ لَبَّى فِي إِحْرَامِهِ سَبْعِينَ مَرَّةً احْتِسَاباً أَشْهَدَ اللَّهُ لَهُ أَلْفَ مَلَكٍ بِبَرَاءَةٍ مِنَ النَّارِ وَ بَرَاءَةٍ مِنَ النِّفَاقِ (۲).

**[ترجمه]المحاسن: امـام بـاقر علیه السلام فرمـود: رسول خـدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر کس در احرام خویش از روی اعتقـاد خالص هفتاد بار لبیک گویـد، خداونـد هزار فرشـته را بر آزادی وی از آتش دوزخ و برداشـتن نفاق از دل او گواه می گیرد. - . المحاسن: ۶۴ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ضا، [فقه الرضا عليه السلام]: ثُمَّ تُلَبِّي سِرّاً بِالتَّلْبِيَاتِ الْأَرْبَعِ وَ هِيَ الْمُفْتَرَضَاتُ تَقُولُ لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَ النِّعْمَةَ لَكَ وَ الْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ- هَذِهِ الْأَرْبَعَةُ الْمَفْرُوضَاتُ وَ تَقُولُ لَبَّيْكَ ذَا الْمَعَارِجِ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ تُبْدِئُ وَ تُعِيدُ وَ الْمَعَادُ إِلَيْكَ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ دَاعِياً إِلَى دَارِ السَّلَامِ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ كَشَّافَ الْكُرَبِ الْعِظَامِ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ يَا كَرِيمُ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ عَبْدُكَ ابْنُ عَبْدَيْكَ بَيْنَ يَدَيْكَ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ أَتَقَرَّبُ إِلَيْكَ بِمُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله لَبَّيْكَ- وَ أَكْثِرْ مِنْ ذِي الْمَعَارِجِ (۳).

**[ترجمه]فقه الرضـا علیه السـلام: سـپس لبیـک هـای چهـار گانه را که جزو واجباتنـد آهسته می گویی:«لبیک! اللهم لبیک! لبیک لا شریک لک لبیک! إن الحمد و النعمه لک و الملک لا شریک لک» این چهار لبیک جزو واجباتند. سپس می گویی: لبیک ای صاحب والایی ها، لبیک ای کسی که آغاز می کنی و بازمی گردانی و بازگشت به سوی توست لبیک، لبیک ای فرا خواننـده به خانه امن لبیک، لبیک ای کسـی که گرفتاریهای بزرگ را برطرف می سازی لبیک، لبیک ای کریم لبیک! لبیک، بنـده ات و فرزنـد دو بنـده ات فراروی توست لبیک، لبیک به وسـیله محمـد و خانـدان وی به تو تقرب می جویم لبیک! و ذی المعارج - ای صاحب والایی ها - را بسیار بر زبان جاری کن. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۷ -

**[ترجمه]

«۲۲»

سر، [السرائر] مِنْ كِتَابِ الْمَشِيخَةِ لِابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الْإِهْلَالِ بِالْحَجِّ وَ عُقْدَتِهِ قَالَ هُوَ التَّلْبِيَةُ إِذَا لَبَّى وَ هُوَ مُتَوَجِّهٌ فَقَدْ وَجَبَ عَلَيْهِ مَا يَجِبُ عَلَى الْمُحْرِمِ (۴).

**[ترجمه]السرائر: ابن سنان نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره لبیک گفتن برای حج و وجوب آن و احرام بستن سؤال کردم. امام فرمود: آن همان لبیک گفتن است که زمانی که لبیک گوید، در حالی که متوجه است، هر آنچه را که بر محرم واجب است، بر وی واجب می گردد. - . السرائر: ۴۸۷ -

**[ترجمه]

«۲۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْفَضْلِ بْنِ مُوسَى الْكَاتِبِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى علیه السلام قَالَ: أُوحِيَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ علیه السلام أَنِ اصْعَدْ أَبَا قُبَيْسٍ فَنَادِ فِي النَّاسِ يَا مَعْشَرَ الْخَلَائِقِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ بِحَجِّ هَذَا الْبَيْتِ الَّذِي بِبَكَّةَ مُحْرِماً مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا فَرِيضَةً

۱- ۱. علل الشرائع: ص ۴۱۹.

۲- ۲. المحاسن ص ۶۴.

۳- ۳. فقه الرضا علیه السلام ص ۲۷.

۴- ۴. السرائر ص ۴۸۷.

مِنَ اللَّهِ قَالَ فَصَعِدَ إِبْرَاهِيمُ علیه السلام أَبَا قُبَيْسٍ فَنَادَى فِي النَّاسِ بِأَعْلَى صَوْتِهِ يَا مَعْشَرَ الْخَلَائِقِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ بِحَجِّ هَذَا الْبَيْتِ الَّذِي بِبَكَّهَ مُحْرِماً مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا فَرِيضَهً مِنَ اللَّهِ قَالَ فَمَدَّ اللَّهُ لِإِبْرَاهِيمَ فِي صَوْتِهِ حَتَّى أَسْمَعَ بِهِ أَهْلَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ وَ مَا بَيْنَهُمَا مِنْ جَمِيعِ مَا قَدَّرَ اللَّهُ وَ قَضَى فِي أَصْلَابِ الرِّجَالِ مِنَ النُّطَفِ وَ جَمِيعِ مَا قَدَّرَ اللَّهُ وَ قَضَى فِي أَرْحَامِ النِّسَاءِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ فَهُنَاكَ يَا فَضْلُ وَجَبَ الْحَجُّ عَلَى جَمِيعِ الْخَلَائِقِ فَالتَّلْبِيَهُ مِنَ الْحَاجِّ فِي أَيَّامِ الْحَجِّ هِيَ إِجَابَهٌ لِنِدَاءِ إِبْرَاهِيمَ يَوْمَئِذٍ بِالْحَجِّ عَنِ اللَّهِ (۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام رضا علیه السلام فرمود: خداوند سبحان به ابراهیم وحی نمود که از کوه ابو قبیس بالا رو و بر مردم ندا ده: ای گروه آفریدگان! همانا خداوند از میان شما کسی را که بتواند به سوی وی راه یابد، به انجام حج این خانه ای که در بکه است، در حالی که محرم است، به عنوان یک فریضه فرمان می دهد. فرمود: ابراهیم از کوه ابو قبیس بالا رفت و با صدای رسا و بلند خویش اعلام کرد: ای گروه آفریدگان! همانا خداوند از میان شما کسی را که بتواند به سوی وی راه یابد، به انجام حج این خانه ای که در بکه است، فرمان می دهد و انجام آن به عنوان فریضه و واجبی از سوی خداست. فرمود: خداوند نیز به ابراهیم در جهت رساندن صدایش یاری نمود تا این که توانست به گوش اهل شرق و غرب و میان آن دو، تمامی آنچه را که خدا مقدر ساخته بود، از کسانی که در صلب پدران خود به شکل نطفه و در رحم مادرانشان بودند، تا روز قیامت برساند. ای فضل، از این‌رو گزاردن حج بر تمامی آفریدگان واجب شد؛ بنابراین لبیک گفتن از سوی حج گزار در ایام حج، همان اجابت ندای ابراهیم در آن روز جهت فرمان حج از سوی خدا می باشد.

**[ترجمه]

«۲۴»

وَجَدْتُ بِخَطِّ الشَّيْخِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْجُبَاعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ نَقْلًا مِنْ خَطِّ الشَّهِيدِ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ رُوِيَ عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام: مَنْ لَبَّى فِي إِحْرَامِهِ سَبْعِينَ مَرَّهً إِيمَاناً وَ احْتِسَاباً أَشْهَدَ اللَّهُ لَهُ أَلْفَ مَلَكٍ بِبَرَاءَهٍ مِنَ النَّارِ وَ بَرَاءَهٍ مِنَ النِّفَاقِ.

**[ترجمه]به خط شیخ محمد بن علی الجباعی - رحمه الله - یافتم که ایشان به نقل از خط شهید - قدّس الله روحه - از امام باقر علیه السلام روایت کرده است که فرمود: هر کس در زمان احرام خویش از روی اعتقاد خالص هفتاد بار لبیک گوید، - . علل الشرائع: ۴۱۹ - خداوند هزار فرشته را بر برائت وی از آتش دوزخ و برائت ازنفاق، گواه می گیرد .

**[ترجمه]

باب ۳۳ الإجهار بالتلبیه و الوقت الذی یقطع فیه التلبیه

الأخبار

«۱»

ل، [الخصال] الْقَطَّانُ عَنِ السُّكَّرِيِّ عَنِ الْجَوْهَرِيِّ عَنِ ابْنِ عُمَارَهَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: لَيْسَ

عَلَى النِّسَاءِ إِجْهَارٌ بِالتَّلْبِيَهِ وَ لَا الْهَرْوَلَهُ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ لَا اسْتِلَامُ الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ وَ لَا دُخُولُ الْكَعْبَهِ وَ لَا الْحَلْقُ إِنَّمَا يُقَصِّرْنَ مِنْ شُعُورِهِنَّ الْخَبَرَ(۲).

**[ترجمه]الخصال: امام باقر علیه السلام فرمود: بر زنان لازم نیست: بلند گفتن لبیک، هروله بین صفا و مروه، دست کشیدن بر حجرالاسود، ورود به کعبه و سر تراشیدن. تنها باید قدری از موی خود را کوتاه کنند... ادامه روایت. - . الخصال ۲:۳۷۳ -

**[ترجمه]

«۲»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ الْبَزَنْطِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ الرِّضَا علیه السلام عَنِ الرَّجُلِ یَعْتَمِرُ عُمْرَهَ الْمُحَرَّمِ مِنْ أَیْنَ یَقْطَعُ التَّلْبِیَهَ قَالَ کَانَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام مِنْ قَوْلِهِ یَقْطَعُ التَّلْبِیَهَ إِذَا نَظَرَ إِلَی بُیُوتِ مَکَّهَ(۳).

**[ترجمه]قرب الإسناد: بزنطی نقل کرده است که از امام رضا علیه السلام سؤال کردم که مرد محرمی که به عمره می رود، از کجا باید لبیک گفتن را قطع کند؟ امام رضا علیه السلام فرمود: زمانی که نگاهش به خانه های مکه افتاد، لبیک گفتن را قطع نماید. - . قرب الاسناد: ۱۶۷ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضی فی باب أنواع الحج ما یتعلق به.

**[ترجمه]در باب انواع حج، احکام مربوط به آن بیان گردید.

**[ترجمه]

«۳»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: إِذَا لَبَّیْتَ فَارْفَعْ صَوْتَکَ بِالتَّلْبِیَهِ وَ لَبِّ مَتَی مَا صَعِدْتَ أَکَمَهً أَوْ هَبَطْتَ

۱- ۱. لم نجده فی المطبوع من تفسیر العیّاشیّ و أکبر الظنّ انه فی تفسیر سوره الحجّ حیث الآیه الکریمه(وَ أَذِّنْ فِی النَّاسِ بِالْحَجِّ یَأْتُوکَ) الخ.

۲- ۲. الخصال ج ۲ ص ۳۷۳.

٣- ٣. قرب الإسناد ص ١٦٧.

وَادِياً أَوْ لَقِيتَ رَاكِباً أَوِ انْتَبَهْتَ مِنْ نَوْمِكَ أَوْ رَكِبْتَ أَوْ نَزَلْتَ وَ بِالْأَسْحَارِ فَإِنْ أَخَذْتَ عَلَى طَرِيقِ الْمَدِينَهِ لَبَّيْتَ قَبْلَ أَنْ تَبْلُغَ الْمِيلَ الَّذِی عَلَى يَسَارِ الطَّرِيقِ فَإِذَا بَلَغْتَ فَارْفَعْ صَوْتَکَ بِالتَّلْبِيَهِ وَ لَا تَجُوزُ الْمِيلَ إِلَّا مُلَبِّياً فَإِذَا نَظَرْتَ إِلَى بُيُوتِ مَکَّهَ فَارْفَعِ التَّلْبِيَهَ وَ حَدُّ بُيُوتِ مَکَّهَ مِنْ عَقَبَهِ الْمَدَنِيِّينَ أَوْ بِحِذَائِهَا وَ مَنْ أَخَذَ عَلَى طَرِيقِ الْمَدِينَهِ قَطَعَ التَّلْبِيَهَ إِذَا نَظَرَ إِلَى عَرِيشِ مَکَّهَ وَ هُوَ عَقَبَهُ ذِی طُوًى (۱).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: زمانی که لبیک می گویی، صدایت را جهت لبیک گفتن بالا بر و هر زمان که از تپه ای بالا رفتی یا به سوی دشتی فرود آمدی یا با سواره ای دیدار کردی یا هنگامی که از خوابت بلند شدی یا سوار بر مرکب شدی یا فرود آمدی و در سحرگاهان، لبیک گو. وقتی که راه مدینه را در پیش گرفتی، قبل از این که به یک میلی آن که در سمت چپ راه قرار دارد برسی، صدایت را جهت لبیک گفتن بالا بر و از میل جز لبیک گویان عبور نمی کنی. زمانی که خانه های مکه را دیدی، لبیک گفتن تمام می‌شود. حد خانه های مکه از عقبه المدنیین یا به موازات آن است، و هر کس راه مدینه را در پیش گیرد، زمانی که خانه های مکه که همان عقبه ذی طوی می باشد را ببیند، لبیک گفتن را قطع کند. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۷ -

**[ترجمه]

«۴»

سر، [السرائر] مِنْ کِتَابِ الْبَزَنْطِيِّ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: مَنِ اعْتَمَرَ مِنَ التَّنْعِيمِ قَطَعَ التَّلْبِيَهَ حَيْثُ يَنْظُرُ إِلَى الْمَسْجِدِ(۲).

**[ترجمه]السرائر: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس که از تنعیم حج عمره گزارد، وقتی نگاهش به مسجدالحرام افتاد، لبیک گفتن را قطع کند. - . السرائر: ۴۸۰ -

**[ترجمه]

«۵»

الْهِدَايَهُ،: فَإِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَدْخُلَ الْمَسْجِدَ فَادْخُلْ مِنْ بَابِ بَنِی شَيْبَهَ بِسَکِينَهٍ وَ وَقَارٍ وَ أَنْتَ حَافٍ فَإِنَّهُ مَنْ دَخَلَهُ بِخُشُوعٍ غُفِرَ لَهُ وَ إِذَا دَخَلْتَ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ فَانْظُرْ إِلَى الْکَعْبَهِ وَ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی عَظَّمَکِ وَ شَرَّفَکِ وَ کَرَّمَکِ وَ جَعَلَکِ مَثَابَهً لِلنَّاسِ وَ أَمْناً مُبَارَکاً وَ هُدًى لِلْعَالَمِينَ ثُمَّ انْظُرْ إِلَى الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ وَ ارْفَعْ يَدَيْکَ وَ احْمَدِ اللَّهَ وَ أَثْنِ عَلَيْهِ وَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اسْأَلِ اللَّهَ أَنْ يَتَقَبَّلَ مِنْکَ ثُمَّ اسْتَلِمِ الْحَجَرَ وَ قَبِّلْهُ فِی کُلِّ شَوْطٍ فَإِنْ لَمْ تَقْدِرْ عَلَيْهِ فَافْتَحْ بِهِ وَ اخْتِمْ بِهِ فَإِنْ لَمْ تَقْدِرْ عَلَيْهِ فَامْسَحْهُ بِيَدِکَ الْيُمْنَى وَ قَبِّلْهَا وَ قُلِ اللَّهُمَّ أَمَانَتِی أَدَّيْتُهَا وَ مِيثَاقِی تَعَاهَدْتُهُ لِتَشْهَدَ لِی بِالْمُوَافَاهِ آمَنْتُ بِاللَّهِ وَ کَفَرْتُ بِالْجِبْتِ وَ الطَّاغُوتِ وَ اللَّاتِ وَ الْعُزَّى وَ عِبَادَهِ الشَّيْطَانِ وَ عِبَادَهِ الْأَوْثَانِ وَ عِبَادَهِ کُلِّ نِدٍّ يُدْعَى مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ أَنْ تَقُولَ هَذَا کُلَّهُ فَبَعْضَهُ ثُمَّ طُفْ بِالْبَيْتِ سَبْعَهَ أَشْوَاطٍ فَإِذَا بَلَغْتَ بَابَ الْبَيْتِ قُلْتَ سَائِلُکَ فَقِيرُکَ مِسْکِينُکَ بِبَابِکَ فَتَصَدَّقْ عَلَيْهِ بِالْجَنَّهِ وَ تَقُولُ فِی طَوَافِکَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ

بِاسْـمِکَ الَّذِی یُمْشَی بِهِ عَلَی طَلَلِ الْمَاءِ کَمَا یُمْشَی بِهِ عَلَی جَدَدِ الْأَرْضِ فَأَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْمَخْزُونِ الْمَکْنُونِ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْأَعْظَمِ الْأَعْظَمِ الْأَعْظَمِ الَّذِی إِذَا دُعِیتَ بِهِ أَجَبْتَ وَ إِذَا سُـئِلْتَ بِهِ أَعْطَیْتَ أَنْ تُصَـلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تَفْعَلَ بِی کَذَا وَ کَذَا فَإِذَا بَلَغْتَ مُقَابِلَ الْمِیزَابِ فَقُلِ اللَّهُمَّ أَعْتِقْ رَقَبَتِی مِنَ النَّارِ وَ وَسِّعْ عَلَیَّ مِنْ رِزْقِکَ الْحَلَالِ وَ ادْرَأْ عَنِّی شَرَّ فَسَقَهِ الْعَرَبِ وَ الْعَجَمِ

۱- ۱. فقه الرضا ص ۲۷.

۲- ۲. السرائر ص ۴۸۰.

وَ شَرَّ فَسَقَهِ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ- وَ تَقُولُ وَ أَنْتَ تَجُوزُ اللَّهُمَّ إِنِّی إِلَیْکَ فَقِیرٌ وَ أَنَا مِنْکَ خَائِفٌ مُسْتَجِیرٌ فَلَا تُغَیِّرْ جِسْمِی وَ لَا تُبَدِّلِ اسْمِی وَ لَا تَسْتَبْدِلْ بِی غَیْرِی وَ إِذَا بَلَغْتَ الرُّکْنَ الْیَمَانِیَّ فَالْتَزِمْهُ وَ قَبِّلْهُ وَ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ فِی کُلِّ شَوْطٍ وَ قُلْ بَیْنَهُ وَ بَیْنَ الرُّکْنِ الَّذِی فِیهِ الْحَجَرُ رَبَّنا آتِنا فِی الدُّنْیا حَسَنَهً وَ فِی الْآخِرَهِ حَسَنَهً وَ قِنا بِرَحْمَتِکَ عَذابَ النَّارِ فَإِذَا کُنْتَ فِی الشَّوْطِ السَّابِعِ فَقِفْ بِالْمُسْتَجَارِ وَ هُوَ مُؤَخَّرُ الْکَعْبَهِ مِمَّا یَلِی الرُّکْنَ الْیَمَانِیَّ بِحِذَاءِ الْکَعْبَهِ فَابْسُطْ یَدَیْکَ عَلَی الْبَیْتِ وَ أَلْزِقْ خَدَّکَ وَ بَطْنَکَ بِالْبَیْتِ ثُمَّ قُلِ اللَّهُمَّ الْبَیْتُ بَیْتُکَ وَ الْعَبْدُ عَبْدُکَ وَ هَذَا مَکَانُ الْعَائِذِ بِکَ مِنَ النَّارِ وَ تَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّی قَدْ حَلَلْتُ بِفِنَائِکَ فَاجْعَلْ قِرَایَ مَغْفِرَتَکَ وَ هَبْ لِی مَا بَیْنِی وَ بَیْنَکَ وَ اسْتَوْهِبْنِی مِنْ خَلْقِکَ وَ ادْعُ بِمَا شِئْتَ ثُمَّ انْوِ لَدَیْکَ بِمَا عَلِمْتَ مِنَ الذُّنُوبِ وَ تَقُولُ اللَّهُمَّ إِنَّ عَمَلِی ضَعِیفٌ

فَضَاعِفْهُ لِی وَ اغْفِرْ لِی مَا اطَّلَعْتَ عَلَیْهِ مِنِّی وَ خَفِیَ عَلَی خَلْقِکَ وَ تَسْتَجِیرُ بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ وَ تُکْثِرُ لِنَفْسِکَ مِنَ الدُّعَاءِ وَ اسْتَلِمِ الرُّکْنَ الَّذِی فِیهِ الْحَجَرُ الْأَسْوَدُ وَ اخْتِمْ بِهِ فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ ذَلِکَ فَلَا یَضُرُّکَ وَ لَا بُدَّ مِنْ أَنْ تَفْتَتِحَ بِالْحَجَرِ الْأَسْوَدِ وَ تَخْتِمَ بِهِ وَ تَقُولُ اللَّهُمَّ قَنِّعْنِی بِمَا رَزَقْتَنِی وَ بَارِکْ لِی فِیمَا آتَیْتَنِی.

(۱)

**[ترجمه]الهدایه: زمانی که خواستی وارد مسجد الحرام شوی، در حالی که پا برهنه ای، با آرامش و وقار از در بنی شیبه وارد شو، چرا که هر کس با فروتنی و تواضع بدان وارد شود، بخشوده می شود. زمانی که وارد مسجد الحرام شدی به کعبه نگاه کن و بگو: سپاس خداوندی را که تو را عظمت بخشید و عزت داد و تکریم نمود و محل اجتماعی برای مردم و سرزمین امن و مبارک و هدایتی برای جهانیان ساخت. سپس به حجر الاسود نگاه کن و دستانت را بالا بر و خداوند را سپاس و ثنا گو و بر

محمد وخاندان وی درود بفرست و از خداوند بخواه که از تو بپذیرد. سپس بر حجر الاسود دست بکش و در هر دور آن را ببوس، اگر نتوانستی از آن شروع و بدان ختم کن. اگر نتوانستی با دست راستت بر آن بکش و آن را ببوس و بگو: خداوندا! امانت خود را ادا کردم و به عهد و پیمانم وفا نمودم تا برای من بر وفای به عهدم گواه باشی. بار خدایا! به خدا ایمان آوردم و به جبت، طاغوت، لات،عزی، پرستش شیطان و عبادت بت‌ها و پرستش هر آنچه غیر خدا که نظیر او خوانده شود، پشت کردم. اگر نتوانستی همه این را بگویی، مقداری از آن را بگوی، سپس هفت دور به گرد خانه طواف کن و زمانی که به در کعبه رسیدی بگو: خدایا! گدای تو به درگاه تست، مستمند تو به سوی تو روی آورده، براو تصدق نما و بهشت را نصیبش کن. و در طواف خویش می گویی: خدایا! تو را با آن نامی می خوانم که با ذکر آن بر سینه آب به سان راه رفتن بر جاده های زمین گام می نهند. تو را با نام حفظ شده و پنهانت می خوانم و از تو می خواهم، به حق آن نام اعظمت اعظمت که اگر به آن خوانده شوی اجابت می کنی، و اگر از تو درخواست شود، می بخشی، بر محمد و خاندان وی صلوات فرستی و با من این چنین کنی. زمانی که مقابل ناودان رسیدی بگو: خدایا! من را از آتش نجات ده و روزی حلالت را بر من زیاد کن و شر بدکاران عرب وعجم و شر بدکاران جن و انس را از من دور کن. و سپس در حالی که عبور می کنی می گویی: خدایا به تو محتاج و نیازمندم، از تو بیمناک و به تو پناهنده ام، پس جسمم را دگرگون مساز و اسم مرا تغییر مده و من را با دیگری عوض نکن. زمانی که به رکن یمانی رسیدی آن را در بر بگیر و ببوس و در هر دور بر محمد و خاندان وی صلوات بفرست و میان

آن و رکنی که حجرالاسود درآن قرار دارد بگو: خدایا در دنیا و آخرت به ما نیکی عطا کن و ما را از آتش سوزان جهنم محفوظ بدار.

چون در دور هفتم رسیدی، در مستجار که آخر کعبه کمی به رکن یمانی مانده، دستانت را بر روی کعبه باز کن و گونه و شکم خود را بر کعبه بچسبان و بگو: خدایا این خانه خانه توست و بنده بنده توست و این مکان کسی است که از آتش به تو پناه آورده است. و می گویی: در آستانه تو قدم نهادم، پس با بخشش خود از من پذیرایی کن و هر آنچه را که میان من وتوست ببخش، از آفریده هایت بی‌نیازم کن. و آنچه را که خواستی دعا کن، سپس آنچه را که از گناهان انجام داده ای قصد کرده و می گویی: خدایا! عمل و کرده ام کم است، پس آن را دوچندان کن و از آنچه که از کار من درباره آن آگاهی داری و بر بندگانت پنهان است، ببخشای. سپس از ترس آتش به خدا پناه می بری و هر دعایی که برای خود خواستی طلب می کنی و رکنی را که حجر الاسود در آن است را لمس کن و بدان نیز ختم کن. اگر نتوانستی این کار را انجام دهی ایرادی ندارد و اما باید از حجر الاسود شروع کنی و بدان نیز ختم کنی و می گویی: خدایا! به آنچه که روزی من ساخته ای مرا قانع کن و آنچه را که به من بخشیده ای، بر من مبارک ساز. - . الهدایه: ۵۶ -

**[ترجمه]

باب ۳۴ آداب دخول الحرم و دخول مکه و دخول المسجد الحرام و مقدمات الطواف من الغسل و غیره

الأخبار

أقول

قد مضی الأغسال فی باب الإحرام و استحباب الدخول من باب بنی شیبه فی باب علل الحج.

**[ترجمه]غسل‌ها در باب احرام و استحباب ورود از در بنی شیبه، در باب اسباب حج گذشت.

**[ترجمه]

«۱»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ ابْنِ بَشِيرٍ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: دَخَلَ

ص: ۱۹۱

۱- ۱. الهدایه ص ۵۶ بتفاوت یسیر.

عَلَيْهِ رَجُلٌ فَقَالَ قَدِمْتَ حَاجّاً قَالَ لَهُ نَعَمْ قَالَ وَ تَدْرِی مَا لِلْحَاجِّ مِنَ الثَّوَابِ قُلْتُ لَا أَدْرِی جُعِلْتُ فِدَاکَ قَالَ مَنْ قَدِمَ حَاجّاً حَتَّی إِذَا دَخَلَ مَکَّهَ دَخَلَ مُتَوَاضِعاً فَإِذَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ قَصَّرَ خُطَاهُ مِنْ مَخَافَهِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَطَافَ بِالْبَیْتِ طَوَافاً وَ صَلَّی رَکْعَتَیْنِ کَتَبَ اللَّهُ لَهُ سَبْعِینَ أَلْفَ حَسَنَهٍ وَ حَطَّ عَنْهُ سَبْعِینَ أَلْفَ سَیِّئَهٍ وَ رَفَعَ لَهُ سَبْعِینَ أَلْفَ دَرَجَهٍ وَ شَفَّعَهُ فِی سَبْعِینَ أَلْفَ حَاجَهٍ وَ حُسِبَتْ لَهُ عِتْقَ سَبْعِینَ أَلْفَ رَقَبَهٍ قِیمَهُ کُلِّ رَقَبَهٍ عَشَرَهُ آلَافِ دِرْهَمٍ (۱).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: مسلم بن جعفر از امام باقر علیه السلام نقل کرده است که مردی بر ایشان وارد شد. امام علیه السلام از او پرسید: آیا به قصد حج آمدی؟ آن شخص گفت: آری. امام خطاب به او فرمود: آیا ثواب حج گزار را می دانی؟ آن شخص گفت: نمی دانم، جانم به فدایتان. امام فرمود: هر حج گزار زمانی که به مکه قدم نهد، همراه با تواضع و فروتنی وارد شود و زمانی که داخل در مسجد الحرام شود، گامهای خود را از ترس خداوند عز و جل کوتاه کند، و به گرد خانه خدا طواف کند و دو رکعت نماز بخواند، خداوند سبحان هفتاد هزار حسنه برایش می نویسد و هفتاد گناه وی را می آمرزد و تا هفتاد درجه وی را بالا می برد و در هفتاد هزار نیاز وی را شفاعت می کند و برایش آزادی هفتاد هزار برده، هر برده به ارزش ده هزار درهم در نظر می گیرد. - . ثواب الأعمال: ۴۴ -

**[ترجمه]

«۲»

سن، [المحاسن] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ عَنْ أَبِی جَمِیلَهَ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: مَنْ دَخَلَ مَکَّهَ بِسَکِینَهٍ غُفِرَ لَهُ ذُنُوبُهُ (۲).

**[ترجمه]المحاسن: امام باقر علیه السلام فرمود: هر کس با آرامش وارد مکه شود، گناهش آمرزیده می گردد. - . المحاسن: ۶۷ -

**[ترجمه]

«۳»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنْ أَبَانِ بْنِ تَغْلِبَ قَالَ: کُنْتُ مَعَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مِنْ أَیْلَهَ مَا بَیْنَ مَکَّهَ وَ الْمَدِینَهِ فَلَمَّا انْتَهَی إِلَی الْحَرَمِ نَزَلَ فَاغْتَسَلَ وَ أَخَذَ نَعْلَیْهِ بِیَدِهِ ثُمَّ دَخَلَ الْحَرَمَ حَافِیاً قَالَ أَبَانٌ فَصَنَعْتُ مِثْلَ مَا صَنَعَ فَقَالَ یَا أَبَانُ مَنْ صَنَعَ مِثْلَ مَا رَأَیْتَنِی صَنَعْتُ تَوَاضُعاً لِلَّهِ مَحَا اللَّهُ عَنْهُ مِائَهَ أَلْفِ سَیِّئَهٍ وَ کَتَبَ لَهُ مِائَهَ أَلْفِ حَسَنَهٍ وَ قَضَی لَهُ مِائَهَ أَلْفِ حَاجَهٍ(۳).

**[ترجمه]المحاسن: ابان بن تغلب نقل کرده است که با امام صادق علیه السلام در ایله - جایی میان مکه و مدینه - بودم. زمانی که امام به حرم رسید، غسل کرد و کفشهایش را به دستش گرفت و سپس پابرهنه وارد حرم شد. ابان گفت: من نیز همان کاری را انجام دادم که امام انجام داد. امام فرمود: ای ابان! هر کس کاری مانند آنچه که از من دیدی، با تواضع و فروتنی برای خدا انجام دهد، باری تعالی صد هزار گناه وی را می آمرزد و برایش صد هزار حسنه نوشته می شود و صدهزار

نیاز وی را بر آورده می سازد. -. المحاسن: ۶۷ -

**[ترجمه]

«۴»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنِ النَّضْرِ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: انْظُرُوا إِذَا هَبَطَ الرَّجُلُ مِنْكُمْ وَادِیَ مَكَّةَ فَالْبَسُوا خُلْقَانَ ثِیَابِكُمْ أَوْ سَهْلَ ثِیَابِكُمْ فَإِنَّهُ لَمْ یَهْبِطْ وَادِیَ مَكَّةَ أَحَدٌ لَیْسَ فِی قَلْبِهِ مِنَ الْكِبْرِ إِلَّا غُفِرَ لَهُ (۴).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: بنگرید، وقتی که به وادی مکه قدم نهادید، لباس های کهنه تان را بپوشید که هیچ کس بدون هیچ تکبری در دل، به مکّه فرو نیامد، مگر اینکه آمرزیده شد. -. المحاسن: ۶۸ -

**[ترجمه]

«۵»

أَقُولُ وَجَدْتُ بِخَطِّ بَعْضِ الْأَفَاضِلِ نَقْلًا عَنْ خَطِّ الشَّهِیدِ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام: مِثْلَهُ وَ زَادَ فِیهِ وَ بُنِیَ لَهُ مِائَةُ أَلْفِ دَرَجَةٍ قَبْلَ الْأَخِیرَةِ ثُمَّ قَالَ وَ مَنْ دَخَلَ مَكَّةَ بِسَكِینَةٍ غُفِرَ لَهُ ذَنْبُهُ وَ هُوَ أَنْ یَدْخُلَهَا غَیْرَ مُتَكَبِّرٍ وَ لَا مُتَجَبِّرٍ وَ مَنْ دَخَلَ الْمَسْجِدَ حَافِیاً عَلَی سَكِینَةٍ وَ وَقَارٍ وَ خُشُوعٍ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذَنْبَهُ.

**[ترجمه]مؤلف:

به خط برخی از بزرگان دیدم که ایشان از خط شهید - قدس الله روحه - و وی از امام باقر علیه السلام حدیث فوق را بدین شکل نقل کرده اند و در آن این عبارت را افزوده اند: خداوند برای وی صد هزار مقام بنا می نهد و صد هزار نیاز وی را بر آورده می سازد. سپس فرمود: هر کس با آرامش وارد مکه شود گناهش آمرزیده می گردد، بدین معنا که بدون تکبر و غرور بدان وارد شود، و هر کس پابرهنه و همراه با خشوع و وقار به مسجد الحرام وارد شود، خداوند گناه وی را خواهد بخشود.

**[ترجمه]

«۶»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: فَإِذَا بَلَغْتَ الْحَرَمَ فَاغْتَسِلْ قَبْلَ أَنْ تَدْخُلَ مَكَّةَ وَ امْشِ هُنَیْئَةً وَ عَلَیْكَ السَّكِینَةَ وَ الْوَقَارَ فَإِذَا دَخَلْتَ مَكَّةَ وَ نَظَرْتَ إِلَی الْبَیْتِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی

١- ١. ثواب الأعمال ص ۴۴.

٢- ٢. المحاسن ص ۶٧.

٣- ٣. المحاسن ص ۶٧.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۶٨.

عَظَّمَكِ وَ شَرَّفَكِ وَ كَرَّمَكِ وَ جَعَلَكِ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَ أَمْناً وَ هُدًى لِلْعَالَمِينَ ثُمَّ ادْخُلِ الْمَسْجِدَ حَافِياً وَ عَلَيْكَ السَّكِينَةَ وَ الْوَقَارَ وَ إِنْ كُنْتَ مَعَ قَوْمٍ تَحْفَظُ عَلَيْهِمْ رِحَالَهُمْ حَتَّى يَطُوفُوا وَ يَسْعَوْا كُنْتَ أَعْظَمَهُمْ ثَوَاباً وَ ادْخُلِ الْمَسْجِدَ مِنْ بَابِ بَنِي شَيْبَةَ فَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ وَ عَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله ثُمَّ تَطُوفُ بِالْبَيْتِ تَبْدَأُ بِرُكْنِ الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ وَ قُلْ أَمَانَتِي أَدَّيْتُهَا وَ مِيثَاقِي تَعَاهَدْتُهُ لِتَشْهَدَ لِي بِالْمُوَافَاةِ آمَنْتُ بِاللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ كَفَرْتُ بِالْجِبْتِ وَ الطَّاغُوتِ وَ اللَّاتِ وَ الْعُزَّى وَ الْهُبَلِ وَ الْأَصْنَامِ وَ عِبَادَةِ الْأَوْثَانِ وَ الشَّيْطَانِ وَ كُلِّ نِدٍّ يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ جَلَّ سُبْحَانَهُ عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيراً(۱).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: زمانی که به حرم رسیدی، قبل از این که به مکه وارد شوی غسل کن و با شادمانی، و با آرامش و وقار گام بردار. زمانی که وارد مکه شدی و به خانه نگاه انداختی بگو: سپاس خداوندی را که تو را عظمت بخشید و عزت داد و تکریم نمود و محل اجتماعی برای مردم و سرزمین امن و مبارک و هدایتی برای جهانیان ساخت. سپس پابرهنه به مسجد وارد شو، در حالی که آرامش و وقار بر تو حاکم باشد. و اگر همراه با قومی بودی و از مرکبشان مراقبت کردی تا طواف و سعی کنند، بیشترین ثواب را از میان آنان از آن خود کرده ای. و از در بنی شیبه به مسجد وارد شو و بگو: به نام خدا و به خدا و به آیین رسول خدا، سپس به گرد خانه طواف می کنی و از رکن حجر الاسود آغاز می کنی و سپس بگو: خداوندا! امانت خود را ادا کردم و به عهد و پیمانم وفا نمودم تا برای من بر وفای به عهدم گواه باشی. بار خدایا! به خدا ایمان آوردم و به جبت، طاغوت، لات، عزی، هبل و بتها و پرستش بتها و شیطان و پرستش هر آنچه غیر خدا که نظیر او خوانده شود، پشت کردم. خداوند سبحان از آنچه که می گویند والاتر و بزرگ ترست. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۷ -

**[ترجمه]

«۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ أَ تَغْتَسِلُ النِّسَاءُ إِذَا أَتَيْنَ الْبَيْتَ قَالَ نَعَمْ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ أَنْ طَهِّرا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَ الْعاكِفِينَ وَ الرُّكَّعِ السُّجُودِ يَنْبَغِي لِلْعَبْدِ أَنْ لَا يَدْخُلَ إِلَّا وَ هُوَ طَاهِرٌ قَدْ غَسَلَ عَنْهُ الْعَرَقَ وَ الْأَذَى وَ تَطَهَّرَ(۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: حلبی نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: آیا زمانی که زنان قصد خانه خدا کنند، غسل کنند؟ ایشان فرمود: آری! خداوند عز و جل فرمود: «أَنْ طَهِّرا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَ الْعاكِفِينَ وَ الرُّكَّعِ السُّجُود» - . بقره / ۱۲۵ - {خانه

مرا برای طواف کنندگان و معتکفان و رکوع و سجود کنندگانم پاکیزه کنید} بر بنده سزاوار است که وارد نشود مگر این که پاک باشد و عرق و رنجش و پریشانی از وی شسته شود و پاک گردد. - . تفسیر العیاشی ۱: ۵۹ -

**[ترجمه]

«۸»

سر، [السرائر] قَالَ ابْنُ مَحْبُوبٍ فِی کِتَابِهِ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِنَ الْمَدِینَهِ لِأَرْبَعٍ بَقِینَ مِنْ ذِی الْقَعْدَهِ وَ دَخَلَ لِأَرْبَعٍ مَضَیْنَ مِنْ ذِی الْحِجَّهِ وَ دَخَلَ مِنْ أَعْلَی مَکَّهَ مِنْ عَقَبَهِ الْمَدَنِیِّینَ وَ خَرَجَ مِنْ أَسْفَلِهَا.

(۳)

ص: ۱۹۳

۱- ۱. فقه الرضا ص ۲۷.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۵۹، و الآیه فی سوره البقره ۱۲۵.

۳- ۳. السرائر ص ۴۸۷.

**[ترجمه]السرائر: رسول خدا صلی الله علیه و آله چهار روز مانده از ذی قعده از مدینه خارج شد و چهار روز رفته از ذی حجه از بالای مکه از عقبه المدنیین وارد شد و از پایین آن بیرون رفت. - . السرائر: ۴۸۷ -

**[ترجمه]

باب ۳۵ واجبات الطواف و آدابه

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى وَ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ مَعاً عَنْ سَعْدَانَ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: رَأَيْتُ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَى عليه السلام اسْتَلَمَ الْحَجَرَ ثُمَّ طَافَ حَتَّى إِذَا كَانَ أُسْبُوعٌ الْتَزَمَ وَسَطَ الْبَيْتِ وَ تَرَكَ الْمُلْتَزَمَ الَّذِي يَلْتَزِمُ أَصْحَابُنَا وَ بَسَطَ يَدَهُ عَلَى الْكَعْبَةِ فَمَكَثَ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ مَضَى إِلَى الْحَجَرِ فَاسْتَلَمَهُ وَ صَلَّى خَلْفَ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ عليه السلام ثُمَّ عَادَ إِلَى الْحَجَرِ فَاسْتَلَمَهُ ثُمَّ مَضَى حَتَّى إِذَا بَلَغَ الْمُلْتَزَمَ فِي آخِرِ أُسْبُوعٍ الْتَزَمَ وَسَطَ الْبَيْتِ وَ بَسَطَ يَدَهُ ثُمَّ اسْتَلَمَ الْحَجَرَ وَ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ خَلْفَ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ عليه السلام ثُمَّ اسْتَلَمَ الْحَجَرَ وَ طَافَ حَتَّى إِذَا كَانَ فِي آخِرِ الْأُسْبُوعِ الْتَزَمَ وَسَطَ الْبَيْتِ ثُمَّ اسْتَلَمَ الْحَجَرَ ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ خَلْفَ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ عليه السلام ثُمَّ عَادَ إِلَى الْحَجَرِ فَاسْتَلَمَ مَا بَيْنَ الْحَجَرِ إِلَى الْبَابِ ثُمَّ مَكَثَ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ أَتَى الْحَجَرَ فَصَلَّى ثَمَانَ رَكَعَاتٍ فَكَانَ آخِرُ عَهْدِهِ بِالْبَيْتِ تَحْتَ الْمِيزَابِ وَ بَسَطَ يَدَهُ وَ دَعَا ثُمَّ مَكَثَ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ خَرَجَ مِنْ بَابِ الْحَنَّاطِينَ حَتَّى إِذَا أَتَى ذَا طُوًى وَ كَانَ وَجْهُهُ إِلَى الْمَدِينَهِ(۱).

**[ترجمه]قرب الإسناد: سعدان بن مسلم نقل کرده است که امام موسی کاظم علیه السلام را دیدم که بر حجر الاسود دست کشید و سپس طواف کرد.تا این که دور هفتم شد. به وسط خانه خدا چسبید و ملتزم را که شیعیان بدان می چسبند رها کرد و دستانش را بر کعبه گشود و

قدری درنگ کرد و سپس به سمت حجر الاسود رفت و بر آن دست کشید و پشت مقام ابراهیم نماز خواند. و بار دیگر بازگشت و بر حجر الاسود دست کشید و به راه افتاد تا این که در دور هفتم طوافش به ملتزم رسید. به مقابل وسط خانه خدا آمد و دستانش را گشود و بر حجر الاسود دست کشید و دو رکعت پشت مقام ابراهیم نماز خواند. سپس برحجر الاسود دست کشید و طواف کرد تا این که دور هفتم شد. به وسط خانه چسبید، سپس حجرالاسود را استلام کرد و دو رکعت نماز پشت مقام ابراهیم خواند و بار دیگر به سمت حجر الاسود رفت ومیان حجر الاسود و در کعبه را دست کشید. سپس قدری درنگ کرد و بار دیگر به سمت حجر الاسود رفت و هشت رکعت نماز خواند و آخرین دیدار وی با کعبه در زیر ناودان بود. دستش را گشود و دعا کرد و قدری ایستاد، سپس از در حناطان بیرون رفت تا این که به ذو طوی رسید و مقابلش مدینه قرار داشت. - . قرب الاسناد: ۱۳۱ -

**[ترجمه]

أقول

سیأتی بعض الآداب فی باب صلاه الطواف.

**[ترجمه]بعضی از آداب در باب نماز طواف بیان خواهد شد .

**[ترجمه]

«۲»

ل، [الخصال]: فِیمَا أَوْصَی بِهِ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله عَلِیّاً لَیْسَ عَلَی النِّسَاءِ اسْتِلَامُ الْحَجَرِ(۲).

**[ترجمه]الخصال: در آنچه که رسول خدا صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام سفارش کرد: بر زنان دست کشیدن بر حجر الاسود لازم نیست. - . الخصال ۲: ۲۸۷ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضی فی باب الإجهار بالتلبیه بسند آخر عن الباقر علیه السلام: مثله.

**[ترجمه]در باب بالا بردن صدا جهت لبیک گفتن، با سندی دیگر از امام باقر علیه السلام نیز مانند این حدیث نقل شده است.

**[ترجمه]

«۳»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَهِ، قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: أَقِرُّوا عِنْدَ الْمُلْتَزَمِ بِمَا حَفِظْتُمْ مِنْ ذُنُوبِکُمْ وَ مَا لَمْ تَحْفَظُوهُ فَقُولُوا وَ مَا حَفِظَتْهُ عَلَیْنَا حَفَظَتُکَ وَ نَسِینَاهُ فَاغْفِرْهُ لَنَا فَإِنَّ مَنْ أَقَرَّ بِذَنْبِهِ فِی ذَلِکَ الْمَوْضِعِ وَ عَدَّهُ وَ ذَکَرَهُ وَ اسْتَغْفَرَ اللَّهَ مِنْهُ کَانَ حَقّاً عَلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ یَغْفِرَ لَهُ (۳).

ص: ۱۹۴

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۱۳۱.

۲- ۲. الخصال ج ۲ ص ۲۸۷.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۲ ص ۴۰۸.

**[ترجمه]الخصال: امیر المؤمنین علیه السلام در حدیث اربعمائه فرمود: در کنار ملتزم به گناهان خویش اعتراف و اقرار کنید، چه گناهـانی که به یاد داریـد و چه گناهانی که فراموش کرده ایـد.پس بگوییـد: خـدایا! آنچه را که نگاهبانان تو از گناهان ما حفـظ کرده انـد و مـا آن هـا را فراموش کرده ایم بر مـا ببخش. همانا هر کس در این مکان به گناهانش اقرار کنـد و آن ها را بشمارد و به یاد آورد و از خداوند طلب بخشش کند، بر خداوند است که وی را بیامرزد. - . الخصال ۲: ۴۰۸ -

**[ترجمه]

«۴»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] أَبِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ سَهْلٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُوسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: کُنْتُ مَعَهُ فِی الطَّوَافِ فَلَمَّا صِرْنَا مَعَهُ بِحِذَاءِ الرُّکْنِ الْیَمَانِیِّ قَامَ علیه السلام فَرَفَعَ یَدَهُ وَ قَالَ یَا اللَّهُ یَا وَلِیَّ الْعَافِیَهِ وَ رَازِقَ الْعَافِیَهِ وَ الْمُنْعِمَ بِالْعَافِیَهِ وَ الْمَنَّانَ بِالْعَافِیَهِ وَ الْمُتَفَضِّلَ بِالْعَافِیَهِ عَلَیَّ وَ عَلَی جَمِیعِ خَلْقِکَ رَحْمَانَ الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ وَ رَحِیمَهُمَا صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ ارْزُقْنَا الْعَافِیَهَ وَ تَمَامَ الْعَافِیَهِ فِی شُکْرِ الْعَافِیَهِ فِی الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ (۱).

**[ترجمه]عیون الاخبار: محمد بن سعد نقل کرده است که همراه با امام رضا علیه السلام زمان طواف همراه بودم. زمانی که روبروی رکن یمانی رسیدیم، ایستاد و دستانش را بالا برد و گفت: خداونـدا! ای صاحب و خالق سلامتی، ای روزی دهنـده تنـدرستی! ای نعمت دهنـده و منت گذارنـده و احسان کننـده به عافیت بر من و تمامی بندگانت! ای مهربان و بخشاینده دنیا و آخرت! بر محمد و خاندان وی صلوات فرست و عافیت و کمال آن و همچنین شکر بر عافیت و تندرستی در دنیا و آخرت را روزی ما ساز، ای مهربانترین مهربانان. - . عیون الأخبار۲: ۱۶ -

**[ترجمه]

«۵»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ ثَعْلَبَهَ عَنْ زُرَارَهَ أَوْ مُحَمَّدٍ الطَّیَّارِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنِ الطَّوَافِ أَ یَرْمُلُ فِیهِ الرَّجُلُ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمَّا أَنْ قَدِمَ مَکَّهَ وَ کَانَ بَیْنَهُ وَ بَیْنَ الْمُشْرِکِینَ الْکِتَابُ الَّذِی قَدْ عَلِمْتُمْ أَمَرَ النَّاسَ

أَنْ یَتَجَلَّدُوا وَ قَالَ أَخْرِجُوا أَعْضَادَکُمْ وَ أَخْرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَضُدَیْهِ ثُمَّ رَمَلَ بِالْبَیْتِ لِیُرِیَهُمْ أَنَّهُمْ لَمْ یُصِبْهُمْ جَهْدٌ فَمِنْ أَجْلِ ذَلِکَ یَرْمُلُ النَّاسُ وَ إِنِّی لَأَمْشِی مَشْیاً وَ قَدْ کَانَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیه السلام یَمْشِی مَشْیاً(۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: از امام باقر علیه السلام درباره طواف پرسیده شد که آیا مرد باید در آن بدود؟ امام فرمود: رسول خدا زمانی که به مکه آمـد و میان وی و مشرکان، پیمانی بود که آن را می دانید، به مردم فرمان داد که توان خود را نشان دهند و فرمود: بـازوان خود را بیرون اندازیـد و خود نیز بـازوان خود را از قبایش خارج ساخت. سپس به دور کعبه رمله کرد[به حالت

دویـدن رفت] تا بدان ها نشان دهد که خسـتگی به آنها نرسـیده است. بدین خاطر است که مردم رمله کنان می روند و من راه می روم. و علی بن الحسین علیه السلام نیز راه می رفت. - . علل الشرائع: ۴۱۲ -

**[ترجمه]

«۶»

ع، [علـل الشـرائع] وَ بِهَـذَا الْإِسْـنَادِ عَنْ ثَعْلَبَهَ عَنْ يَعْقُوبَ الْأَحْمَرِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام: كَانَ فِی غَزْوَهِ الْحُـدَيْبِيَهِ وَادَعَ رَسُولُ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله أَهْلَ مَكَّهَ ثَلَاثَ سِـنِينَ ثُمَّ دَخَلَ فَقَضَـی نُسُكَهُ فَمَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِنَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ جُلُوسٍ فِی فِنَاءِ الْكَعْبَهِ فَقَالَ هَؤُلَاءِ قَوْمُكُمْ عَلَی رُءُوسِ الْجِبَـالِ لَا يَرَوْنَكُمْ فَيَرَوْا فِيكُمْ ضَـعْفاً قَالَ فَقَامُوا فَشَـدُّوا أُزُرَهُمْ وَ شَـدُّوا أَيْدِيَهُمْ عَلَی أَوْسَاطِهِمْ ثُمَّ رَمَلُوا(۳).

**[ترجمه]علل الشـرائع: امام صادق علیه السـلام فرمود: در غزوه حدیبیه رسول خدا صـلی الله علیه و آله با اهالی مکه به مدت سه سـال صـلح کرد و سـپس داخـل شـد و عبادات خویش را انجام داد. سـپس رسول خـدا بر گروهی از اصـحاب خود که در آسـتانه کعبه نشسـته بودنـد عبور کرد. پس فرمود: اینان اقوام شـمایند که بر سـر کوه ها هسـتند و شـما را نمی بیننـد تا در شـما ضعف و سـستی ببیننـد. امام فرمود: آنان برخاسـتند و کمرشان را محکم بسـتند و دسـتانشان را به کمر خود گذاشـتند و سـپس دویدند. - . علل الشرائع: ۴۱۲ -

**[ترجمه]

«۷»

ك، [إكمال الـدين] الْهَمْدَانِيُّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ أَحْمَدَ الْعَلَوِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَحْمَدَ الْعَقِيقِيِّ عَنْ أَبِی نُعَيْمٍ الْأَنْصَارِيِّ عَنِ الْقَائِمِ صَـلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ قَالَ: كَانَ صَـلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ يَقُولُ فِی سُـجُودِهِ فِی هَـذَا الْمَوْضِعِ وَ أَشَارَ بِيَـدِهِ إِلَی الْحِجْرِ تَحْتَ الْمِيزَابِ عُبَيْـدُكَ بِفِنَائِكَ سَائِلُكَ بِفِنَائِكَ يَسْأَلُكَ مَا لَا يَقْدِرُ عَلَيْهِ غَيْرُكَ (۴).

۱- ۱. عیون الأخبار ج ۲ ص ۱۶.

۲- ۲. علل الشرائع ص ۴۱۲.

۳- ۳. علل الشرائع ص ۴۱۲.

۴- ۴. اكمال الدين ص ۲۶۰ فی حديث طويل و فيه(سواك) مكان(غيرك).

**[ترجمه]اکمال الدین: امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف در هنگام سجده خویش در این مکان، در حالی که با دست خویش به حجر زیر ناودان اشاره می کرد، گفت: بنده کوچکت و خواهان تو در پیشگاه توست، از تو چیزی را می خواهد که غیر تو قادر به دادن آن نیست. - . اکمال دین: ۲۶۰ -

**[ترجمه]

أقول

أوردنا بأسانید فی باب من رأی القائم علیه السلام.

**[ترجمه]آن را با چند سند در باب کسانی که حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف را دیدند، آوردیم.

**[ترجمه]

«۸»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: تَطُوفُ أُسْبُوعاً وَ تَقَارَبُ بَیْنَ خُطَاکَ وَ تَسْتَلِمُ الْحَجَرَ فِی کُلِّ شَوْطٍ فَإِنْ لَمْ تَقْدِرْ عَلَیْهِ فَأَشِرْ إِلَیْهِ بِیَدِکَ وَ قُلْ عِنْدَ بَابِ الْبَیْتِ سَائِلُکَ مِسْکِینُکَ بِبَابِکَ عُبَیْدُکَ بِفِنَائِکَ فَقِیرُکَ نَزَلَ بِسَاحَتِکَ تَفَضَّلْ عَلَیْهِ بِجَنَّتِکَ فَإِذَا بَلَغْتَ مُقَابِلَ الْمِیزَابِ فَقُلِ اللَّهُمَّ أَعْتِقْ رَقَبَتِی مِنَ النَّارِ وَ ادْرَأْ عَنِّی شَرَّ فَسَقَهِ الْعَرَبِ وَ الْعَجَمِ وَ أَظِلَّنِی تَحْتَ ظِلِّ عَرْشِکَ وَ اصْرِفْ عَنِّی شَرَّ کُلِّ ذِی شَرٍّ وَ شَرَّ فَسَقَهِ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ وَ تَقُولُ فِی طَوَافِکَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی یُمْشَی بِهِ عَلَی الْمَاءِ کَمَا یُمْشَی عَلَی جَدَدِ الْأَرْضِ وَ بِاسْمِکَ الْمَکْنُونِ الْمَخْزُونِ عِنْدَکَ وَ بِاسْمِکَ الْأَعْظَمِ الْأَعْظَمِ الَّذِی إِذَا دُعِیتَ بِهِ أَجَبْتَ وَ إِذَا سُئِلْتَ بِهِ أَعْطَیْتَ أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ [وَ] أَنْ تَغْفِرَ لِی وَ تَرْحَمَنِی وَ تَقَبَّلَ مِنِّی کَمَا تَقَبَّلْتَ مِنْ إِبْرَاهِیمَ خَلِیلِکَ علیه السلام وَ مُوسَی کَلِیمِکَ علیه السلام وَ عِیسَی رُوحِکَ علیه السلام وَ مُحَمَّدٍ حَبِیبِکَ علیه السلام فَإِذَا بَلَغْتَ الرُّکْنَ الْیَمَانِیَّ فَاسْتَلِمْهُ فَإِنَّ فِیهِ بَاباً مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّهِ لَمْ یُغْلَقْ مُنْذُ فُتِحَ وَ تُشِیرُ مِنْهُ إِلَی زَاوِیَهِ الْمَسْجِدِ مُقَابِلَ هَذَا الرُّکْنِ وَ تَقُولُ أُصَلِّی عَلَیْکَ یَا رَسُولَ اللَّهِ وَ تَقُولُ بَیْنَ الرُّکْنِ الْیَمَانِیِّ وَ بَیْنَ رُکْنِ الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ رَبَّنا آتِنا فِی الدُّنْیا حَسَنَهً وَ فِی الْآخِرَهِ حَسَنَهً وَ قِنا عَذابَ النَّارِ فَإِذَا کُنْتَ فِی الشَّوْطِ السَّابِعِ فَقِفْ عِنْدَ الْمُسْتَجَارِ وَ تَعَلَّقْ بِأَسْتَارِ الْکَعْبَهِ وَ ادْعُ اللَّهَ کَثِیراً وَ أَلِحَّ عَلَیْهِ وَ سَلْ حَوَائِجَ الدُّنْیا وَ الْآخِرَهِ فَإِنَّهُ قَرِیبٌ مُجِیبٌ (۱).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: هفت دور طواف می کنی در حالی که فاصله گامهایت را به یکدیگر نزدیک کرده و در هر دور بر حجر الاسود دست می کشی. در صورتی که نتوانستی، با دستت بدان اشاره کن و زمانی که به در خانه رسیدی بگو:خواهنده تو، بینوای تو، و بنده کوچک تو در پیشگاه توست، نیازمند تو در ساحت تو فرود آمده، پس بهشتت را بر وی تفضل فرما. زمانی که مقابل ناودان رسیدی بگو:پروردگارا! مرا از آتش نجات ده و شر بدکاران عرب و عجم را از من دور ساز و مرا در زیر سایه عرشت قرار ده و شر هر شرور و شر هر بدکار از جن و انس را از من دور ساز. در طواف خویش می گویی: پروردگارا! تو را به آن نامت می خوانم که با آن بر امواج آبها راه می روند، همان گونه که بر جاده های زمین گام می نهند، و به حق نام پنهان و اندوخته ات و همچنین با آن نام اعظم اعظمت که اگر تو را با آن بخوانند پاسخ می دهی و اگر

از تـو خواسـته شـود می بخشی. از تو می خواهم که بر محمـد و خانـدان وی درود فرسـتی و مرا بخشوده و برمن رحم کنی و اعمالم را بپذیری، همان طور که از ابراهیم، دوست و یاورت، و موسـی هم سـخنت و عیسی روحت و محمد دوستت پذیرفتی. زمـانی که به رکن یمـانی رسـیده بر آن دست بکش چرا که یکی از دروازه هـای بهشت در آن است که از زمـان گشـایش تا کنون بسـته نشده است. سپس از آنجا به گوشه مسجد مقابل این رکن اشاره کرده و می گویی: ای رسول خدا! بر تو درود می فرستم و میان رکن یمانی و سنگ حجرد الاسود می گویی: خدایا! در دنیا و آخرت به ما نیکی عطا کن و ما را از عذاب آتش سوزان محفوظ دار. هرگاه دور هفتم بودی در کنار مسـتجار بایست و پرده های کعبه را بگیر و خداونـد را بسـیار دعا کن و بر آن پافشاری کن و اصـرار ورز و نیازها و حاجتهای دنیا و آخرت را از او بخواه، چرا که خـدا نزدیک و اجابت کننده است. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۷ -

**[ترجمه]

«۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبَانٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِنَّ عَلِیَّ بْنَ الْحُسَیْنِ إِذَا أَتَی الْمُلْتَزَمَ قَالَ اللَّهُمَّ إِنَّ عِنْدِی أَفْوَاجاً مِنْ ذُنُوبٍ وَ أَفْوَاجاً مِنْ خَطَایَا وَ عِنْدَکَ أَفْوَاجٌ مِنْ رَحْمَهٍ وَ أَفْوَاجٌ مِنْ مَغْفِرَهٍ یَا مَنِ اسْتَجَابَ لِأَبْغَضِ خَلْقِهِ إِلَیْهِ إِذْ قَالَ أَنْظِرْنِی إِلی یَوْمِ یُبْعَثُونَ اسْتَجِبْ لِی وَ افْعَلْ بِی کَذَا وَ کَذَا(۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امـام صـادق علیه السـلام فرمود: وقـتی علی بن الحسـین علیه السـلام به ملـتزم رسـید عرضه داشت: «خدایا! نزد من اشـتباهات و گناهان بسـیاری است، در حالی که نزد تو به مقدار بسیار زیادی رحمت و مغفرت وجود دارد، ای کسـی که دعاهای منفورترین بندگانت را مسـتجاب و برآورده ساخت، زمانی که گفت: «أَنْظِرْنِی إِلی یَوْمِ یُبْعَثُون» - . اعراف / ۱۴ -

{خـدایا! تـا روزی کـه انسانهـا بر انگیختـه شونـد به من مهلت ده.}حـاجتم را برآورده سـاز و بـا من این چنین کن.» - . تفسیر العیاشی ۲: ۲۴۱ -

**[ترجمه]

«۱۰»

قب، [المناقب لابن شـهرآشوب] عَنْ طَاوُسٍ الْفَقِیهِ قَالَ: رَأَیْتُ فِی الْحِجْرِ زَیْنَ الْعَابِدِینَ علیه السلام یُصَلِّی وَ یَدْعُو عُبَیْدُکَ بِبَابِکَ أَسِیرُکَ بِفِنَائِکَ مِسْکِینُکَ بِفِنَائِکَ سَائِلُکَ بِبَابِکَ یَشْکُو إِلَیْکَ مَا

۱- ۱. فقه الرضا ص ۲۷.

۲- ۲. تفسير العيّاشىّ ج ۲ ص ۲۴۱، و الآيه فى سوره الأعراف: ۱۴.

لَا يَخْفَى عَلَيْکَ وَ فِی خَبَرٍ لَا تَرُدَّنِی عَنْ بَابِکَ (۱).

**[ترجمه]المناقب: طاووس فقیه نقل کرده است که امام سجاد علیه السلام رادر حجر دیدم که نماز می خواند و این چنین دعا می کرد: «بنده کوچکت در خانه توست، اسیرت در پیشگاه توست،درمانده ات در پیشگاه توست، خواهنده ات در خانه توست، از آنچه که بر تو پوشیده نیست به تو شکایت می کند.» و همچنین در خبر آمده است که مرا از درت مران. - . مناقب ۳: ۲۸۹ -

**[ترجمه]

«۱۱»

قب، [المناقب لابن شهرآشوب] الْأَصْمَعِیُّ: کُنْتُ أَطُوفُ حَوْلَ الْکَعْبَهِ لَیْلَهً فَإِذَا شَابٌّ ظَرِیفُ الشَّمَائِلِ وَ عَلَیْهِ ذُؤَابَتَانِ وَ هُوَ مُتَعَلِّقٌ بِأَسْتَارِ الْکَعْبَهِ وَ هُوَ یَقُولُ نَامَتِ الْعُیُونُ وَ غَارَتِ النُّجُومُ وَ أَنْتَ الْمَلِکُ الْحَیُّ الْقَیُّومُ غَلَّقَتِ الْمُلُوکُ أَبْوَابَهَا وَ أَقَامَتْ عَلَیْهَا حُرَّاسَهَا وَ بَابُکَ مَفْتُوحٌ لِلسَّائِلِینَ جِئْتُکَ لِتَنْظُرَ إِلَیَّ بِرَحْمَتِکَ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ ثُمَّ أَنْشَأَ یَقُولُ:

یَا مَنْ یُجِیبُ دُعَاءَ الْمُضْطَرِّ فِی الظُّلَمِ***یَا کَاشِفَ الضُّرِّ وَ الْبَلْوَی مَعَ السَّقَمِ

قَدْ نَامَ وَفْدُکَ حَوْلَ الْبَیْتِ قَاطِبَهً***وَ أَنْتَ وَحْدَکَ یَا قَیُّومُ لَمْ تَنَمْ

أَدْعُوکَ رَبِّ دُعَاءً قَدْ أَمَرْتَ بِهِ***فَارْحَمْ بُکَائِی بِحَقِّ الْبَیْتِ وَ الْحَرَمِ

إِنْ کَانَ عَفْوُکَ لَا یَرْجُوهُ ذُو سَرَفٍ***فَمَنْ یَجُودُ عَلَی الْعَاصِینَ بِالنِّعَمِ

قَالَ فَاقْتَفَیْتُهُ فَإِذَا هُوَ زَیْنُ الْعَابِدِینَ علیه السلام (۲).

**[ترجمه]المناقب: اصمعی نقل کرده است که شبی پیرامون کعبه طواف می کردم. به ناگاه جوانی خوش سیما را دیدم که بر دوش وی دو عبا بود. در حالی که وی پرده های کعبه را گرفته بود می گفت: چشم ها به خواب رفتند و ستارگان فرو رفتند، در حالی که تو همچنان خداوند زنده و پابرجایی.پادشاهان دروازه های خود را بسته اند و نگاهبانان خود را بر آن گماشته اند، در حالی که در خانه تو به روی خواهندگان باز است. به نزد تو آمده ام تا با دیده لطف و رحمتت به من بنگری، ای مهربان ترین مهربانان. سپس این اشعار را خواند:

- ای کسی که دعای درمانده را در تیرگی‌ها اجابت می کنی، ای برطرف کننده و ازبین برنده مصیبت و تنگدستی و بیماری؛

- زائرانت همگی به گرد خانه ات به خواب رفته اند، درحالی که تنها تو ای قیوم، نخوابیده ای؛

- پروردگارا تو را دعایی می کنم که بدان فرمان داده شده ام، پس تو نیز به حق این خانه و حرم خویش، بر گریه من جود و احسان کن؛

- اگر انسان خطا کار به عفو و بخشش تو امید نداشته باشد، پس چه کسی با نعمت های خود بر گناهکاران رحم می کند؟

این شخص را دنبال کردم؛ پس دیدم که ایشان حضرت زین العابدین علیه السلام است. - . المناقب ۳: ۲۹۰ -

**[ترجمه]

«۱۲»

كشف، [كشف الغمه] الْحَافِظُ إِبْرَاهِيمُ رَوَى عَنْ نَضْرِ بْنِ كَثِيرٍ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ عَلَى جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليهما السلام فَقُلْتُ أَنَا أُرِيدُ الْبَيْتَ الْحَرَامَ فَتُعَلِّمُنِي مَا أَدْعُو بِهِ فَقَالَ إِذَا بَلَغْتَ الْحَرَمَ فَضَعْ يَدَكَ عَلَى الْحَائِطِ وَ قُلْ يَا سَابِقَ الْفَوْتِ يَا سَامِعَ الصَّوْتِ يَا كَاسِيَ الْعِظَامِ لَحْماً بَعْدَ الْمَوْتِ- ثُمَّ ادْعُ بِمَا شِئْتَ (۳).

**[ترجمه]كشف الغمه: نضر بن كثير نقل كرده است كه من با سفيان بن ثورى به نزد امام صادق عليه السلام رفتيم. خطاب به امام گفتم: مى خواهم به بيت الحرام روم، پس به من دعايى بياموز. امام فرمود: زمانى كه به حرم رسيدى، دستت را بر ديوار قرار ده و بگو: اى سبقت گيرنده به سوى فانى شونده، اى شنونده صدا، اى پوشاننده گوشت بر استخوان، پس از مرگ. سپس هر دعايى كه خواستى بكن. - . كشف الغمه ۲: ۴۱۴ -

**[ترجمه]

«۱۳»

وَ قِيلَ: إِنَّ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ الْتَزَمَ الرُّكْنَ فَقَالَ إِلَهِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَمْ تَجِدْنِي شَاكِراً وَ ابْتَلَيْتَنِي فَلَمْ تَجِدْنِي صَابِراً فَلَا أَنْتَ سَلَبْتَ النِّعْمَةَ

ص: ۱۹۷

۱- ۱. المناقب ج ۳ ص ۲۸۹.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۳ ص ۲۹۰ هذه الأبيات ممّا أنشدها الإمام عليه السلام و لم ينشئها و قد سبق ان أشرنا إلى تفصيل ذلك فى هامش ص ۸۰ ج ۴۶ من البحار(طبعه الإسلاميه) و ذكرنا هناك ان بعض الأبيات من شعر منازل المفلوج المشلول بدعاء أبيه و هو الذى أغاثه الإمام أمير المؤمنين عليه السلام فعلمه الدعاء المعروف بدعاء(المشلول) الذى رواه المؤلّف فى البحار ج ۹ ص ۵۶۲(طبع الكمپانى) نقلا عن مهج الدعوات للسيّد ابن طاوس و هو فيه ص ۱۵۱ طبع ايران سنه ۱۳۲۳.

۳- ۳. كشف الغمّه ج ۲ ص ۴۱۴.

بِتَرْكِ الشُّكْرِ وَ لَا أَنْتَ أَدَمْتَ الشِّدَّةَ بِتَرْكِ الصَّبْرِ إِلَهِی مَا یَكُونُ مِنَ الْكَرِیمِ إِلَّا الْكَرَمُ (۱).

**[ترجمه]گفته شده: امام حسن علیه السلام به رکن چسبید و عرضه داشت: «خدایا! به من نعمت دادی اما من را شاکر نیافتی، مرا آزمودی اما شکیبا نیافتی، و هرگز نعمت خود را به خاطر ترک شکر نگرفتی و مصیبت و سختی را به خاطر ترک صبر ادامه ندادی. خدایا از جانب کریم جز کرم و بخشش انتظار نمی رود.» - . کشف الغمه ۲: ۴۱۴ -

**[ترجمه]

«۱۴»

أَقُولُ بِخَطِّ الشَّیْخِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْجُبَعِیِّ رَحِمَهُ اللَّهُ نَقْلًا مِنْ خَطِّ الشَّهِیدِ قُدِّسَ سِرُّهُ بِإِسْنَادِ الْمُعَافَا إِلَی نَضْرِ بْنِ كَثِیرٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام أَنَا وَ سُفْیَانُ الثَّوْرِیُّ مُنْذُ سِتِّینَ سَنَةً أَوْ سَبْعِینَ سَنَةً فَقُلْتُ لَهُ إِنِّی أُرِیدُ الْبَیْتَ الْحَرَامَ فَعَلِّمْنِی شَیْئاً أَدْعُو بِهِ قَالَ إِذَا بَلَغْتَ الْبَیْتَ الْحَرَامَ فَضَعْ یَدَكَ عَلَی حَائِطِ الْبَیْتِ ثُمَّ قُلْ یَا سَابِقَ الْفَوْتِ وَ یَا سَامِعَ الصَّوْتِ وَ یَا كَاسِیَ الْعِظَامِ لَحْماً بَعْدَ الْمَوْتِ ثُمَّ ادْعُ بَعْدَهُ بِمَا شِئْتَ فَقَالَ لَهُ سُفْیَانُ شَیْئاً لَمْ أَفْهَمْ فَقَالَ یَا سُفْیَانُ أَوْ یَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ إِذَا جَاءَكَ مَا تُحِبُّ فَأَكْثِرْ مِنَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ إِذَا جَاءَكَ مَا تَكْرَهُ فَأَكْثِرْ مِنْ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ وَ إِذَا اسْتَبْطَأْتَ الرِّزْقَ فَأَكْثِرْ مِنَ الِاسْتِغْفَارِ.

**[ترجمه]مؤلف:

نضربن کثیر نقل کرده است که من و سفیان ثوری پس از گذشت شصت یا هفتاد سال نزد جعفر بن محمد علیه السلام رفتیم. به وی گفتم: من می خواهم به بیت الحرام روم، مرا دعایی بیاموز. امام فرمود: زمانی که به بیت الحرام رسیدی، دستت را بر دیوار قرار ده و بگو: ای سبقت گیرنده به سوی فانی شونده، ای شنونده صدا، ای کسی که پس از مرگ بر استخوان گوشت می‌پوشانی. سپس هر دعایی که خواستی بکن. سفیان خطاب به امام چیزی گفت که من نفهمیدم. امام فرمود: ای سفیان - یا ای ابوعبدالله - اگر آنچه را که دوست داری به تو رسید، پس «الحمدلله» را بسیار تکرار کن، و اگر آنچه را که از آن اکراه داری به تو رسید، جمله «لا حول و لا قوه الا بالله» را بسیار گو و اگر رزق و روزی کمی به تو رسید، بسیار استغفار کن.

**[ترجمه]

«۱۵»

أَعْلَامُ الدِّینِ لِلدَّیْلَمِیِّ، رُوِیَ أَنَّ طَاوُسَ الْیَمَانِیَّ قَالَ: رَأَیْتُ فِی جَوْفِ اللَّیْلِ رَجُلًا مُتَعَلِّقاً بِأَسْتَارِ الْكَعْبَهِ وَ هُوَ یَقُولُ:

أَلَا أَیُّهَا الْمَأْمُولُ فِی كُلِّ حَاجَتِی***شَكَوْتُ إِلَیْكَ الضُّرَّ فَاسْمَعْ شِكَایَتِی

أَلَا یَا رَجَائِی أَنْتَ كَاشِفُ كُرْبَتِی***فَهَبْ لِی ذُنُوبِی كُلَّهَا وَ اقْضِ حَاجَتِی

فَزَادِی قَلِیلٌ مَا أَرَاهُ مُبَلِّغاً***أَ لِلزَّادِ أَبْكِی أَمْ لِبُعْدِ مَسَافَتِی

أَتَیتُ بِأَعْمَالٍ قِبَاحٍ رَدِیَّهٍ***فَمَا فِی الْوَرَی خَلْقٌ جَنَی کَجِنَایَتِی

أَ تُحْرِقُنِی بِالنَّارِ یَا غَایَهَ الْمُنَی***فَأَیْنَ رَجَائِی مِنْکَ أَیْنَ مَخَافَتِی

قَالَ فَتَأَمَّلْتُهُ فَإِذَا هُوَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیهما السلام فَقُلْتُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَا هَذَا الْجَزَعُ وَ أَنْتَ ابْنُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ لَکَ أَرْبَعُ خِصَالٍ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ شَفَاعَهُ جَدِّکَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ أَنْتَ ابْنُهُ وَ أَنْتَ طِفْلٌ صَغِیرٌ فَقَالَ لَهُ یَا طَاوُسُ إِنَّنِی نَظَرْتُ فِی کِتَابِ اللَّهِ فَلَمْ أَرَ مِنْ

ذَلِکَ شَیْئاً فَإِنَّ اللَّهَ یَقُولُ وَ لا یَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضی وَ هُمْ مِنْ خَشْیَتِهِ مُشْفِقُونَ وَ أَمَّا کَوْنِی ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَی یَقُولُ فَإِذا نُفِخَ فِی الصُّورِ فَلا أَنْسابَ بَیْنَهُمْ یَوْمَئِذٍ وَ لا یَتَساءَلُونَ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوازِینُهُ فَأُولئِکَ

۱- ۱. نفس المصدر ج ۲ ص ۴۱۴.

هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَ مَنْ خَفَّتْ مَوازِينُهُ فَأولئِکَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِی جَهَنَّمَ خالِدُونَ وَ أَمَّا كَوْنِی طِفْلًا فَأَنَا رَأَيْتُ الْحَطَبَ الْكِبَارَ لَا تَشْتَعِلُ إِلَّا بِالصِّغَارِ ثُمَّ بَكَى عليه السلام حَتَّى غُشِیَ عَلَيْهِ (۱).

**[ترجمه]اعلام الدين ديلمی: طاووس يمانی گفت: در دل شب مردی را ديدم كه خود را به پرده های كعبه آويخته بود و می گفت:

– هان! ای كسی كه در هر نياز و حاجت به تو اميد می رود، از مصيبت و تنگدستی به تو شكايت كردم، پس شكوه ام را بشنو .

– هان ای اميد من! تو برطرف كننده سختی و مصيبت های منی، پس تمامی گناهانم را ببخش و نيازم را برطرف كن.

– توشه من بسيار كم است، آن را تا حدی نمی بينم كه با آن به تو رسم، آيا به خاطر توشه ام بگريم يا به خاطر دوری راهم؟

– اعمال زشت و قبيحی را مرتكب شده ام، در ميان مردم كسی همچون گناهان من را مرتكب نشده است.

– ای نهايت و اوج آرزوها، آيا مرا با آتش خود می سوزانی؟ پس در اين صورت، اميد و ترسم از تو كجاست؟

طاووس گفت:خوب نگاه كردم و ديدم كه وی علی بن الحسين عليه السلام است. به ايشان گفتم: ای فرزند رسول خدا! اين بی تابی برای چيست؟ در حالی كه تو فرزند رسول خدايی و برای تو چهار خصلت و ويژگی است: رحمت خداوند، شفاعت جدت رسول خدا، و اين كه تو فرزند ايشانی و كودكی كم سن و سالی. امام فرمود: ای طاووس! من در كتاب خدا نگريسته ام اما هيچ يک از چيزهايی كه تو می گويی در آن نديده ام. خداوند سبحان می فرمايد: «وَ لا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضى وَ هُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُون» – . انبياء / ۲۸ –

{جز برای كسی كه خدا رضايت دهد شفاعت نمی كنند و خود از بيم او هراسانند.} اما اين كه می گويی من فرزند رسول خدا هستم، پس خداوند تبارک و تعالی می فرمايد: « فَإِذا نُفِخَ فِی الصُّورِ فَلا أَنْسابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَ لا يَتَساءَلُونَ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوازِينُهُ فَأُولئِکَ – (۱) نفس المصدر ج ۲ ص ۴۱۴. بحار الأنوار (ط – بيروت)، ج ۹۶، ص: ۱۹۹ – هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَ مَنْ خَفَّتْ مَوازِينُهُ فَأُولئِکَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِی جَهَنَّمَ خالِدُون» – . مؤمنون / ۱۰۱–۱۰۲ – {پس آنگاه كه در صور دميده شود، ديگر آن روز ميانشان نسبت خويشاوندی وجود ندارد و از حال يكديگر نمی پرسند. پس كسانی كه كفه ميزان اعمال آن ها سنگين باشد، ايشان رستگارانند و كسانی كه كفه ميزان اعمالشان سبک باشد، آنان به خويشتن زيان زده و هميشه در جهنم می مانند.} اما اين گفته تو كه من كودكم، من ديده ام كه هيزم های بسيار و فراوان، تنها به وسيله كودكان شعله ور می شود، سپس امام گريست تا اين كه از هوش رفت.

**[ترجمه]

الْهِدَايَهُ: الْمَوَاطِنُ الَّتِي لَيْسَ فِيهَا دُعَاءٌ مُوَقَّتٌ الصَّلَاهُ عَلَى الْجَنَازَهِ وَ الْقُنُوتُ وَ الْمُسْتَجَارُ وَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهُ وَ الْوُقُوفُ بِعَرَفَاتٍ وَ ركعتى [رَكْعَتَا] الطَّوَافِ (۲).

**[ترجمه]الهدایه: جاهایی که در آن دعای خاصی خوانده نمی شود عبارتند از: نماز خواندن بر جنازه، در قنوت، مستجار، صفا و مروه، وقوف در عرفات و اقامه دو رکعت نماز طواف. - . الهدایه: ۴۰ -

**[ترجمه]

«۱۷»

كِتَابُ زَيْدٍ النَّرْسِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَزْيَدٍ بَيَّاعِ السَّابِرِيِّ قَالَ: رَأَيْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي الْحِجْرِ تَحْتَ الْمِيزَابِ مُقْبِلًا بِوَجْهِهِ عَلَى الْبَيْتِ بَاسِطاً يَدَيْهِ وَ هُوَ يَقُولُ اللَّهُمَّ ارْحَمْ ضَعْفِي وَ قِلَّهَ حِيلَتِي اللَّهُمَّ أَنْزِلْ عَلَيَّ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِكَ وَ أَدْرِرْ عَلَيَّ مِنْ رِزْقِكَ الْوَاسِعِ وَ ادْرَأْ عَنِّي شَرَّ فَسَقَهِ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ وَ شَرَّ فَسَقَهِ الْعَرَبِ وَ الْعَجَمِ اللَّهُمَّ أَوْسِعْ عَلَيَّ مِنَ الرِّزْقِ وَ لَا تَقْتُرْ عَلَيَّ اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي وَ لَا تُعَذِّبْنِي ارْضَ عَنِّي وَ لَا تَسْخَطْ عَلَيَ إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ قَرِيبٌ مُجِيبٌ.

(۳)

**[ترجمه]کتاب زید النرسی: علی بن مزید بیاع سابری نقل کرده است: امام صادق علیه السلام را در حجر، زیر ناودان دیدم که رو به کعبه ایستاده بود، در حالی که دستانش را باز کرده و می گفت:«پروردگارا! بر ضعف و کم بودن نیرو و توانم رحم کن. خدایا بر من، از رحمت خویش مضاعف نازل کن و از روزی پربارت بر من فروریز و شر فاسقان جن و انس و عرب و عجم را از من دور کن. خدایا! روزی فراوان نصیب من ساز و بر من سخت مگیر، خدایا بر من رحم کن و مرا عذاب مکن و از من خشنود باش و خشم مگیر، تو شنونده دعایی و نزدیک و اجابت کننده ای.» - . کتاب زید النرسی: ۴۸ -

**[ترجمه]

باب ۳۶ علل الطواف و فضله و أنواعه و وجوب ما يجب منها و عله استلام الأركان و أن الطواف أفضل أم الصلاه و عدد الطواف المندوب

الآيات

الحج: وَ طَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ (۴)

و قال تعالى: وَ لْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ (۵).

۱- ۱. مرت هذه الروايه عن طاوس بتفاوت فی أخبار الإمام السجّاد علیه السلام ج ۴۶ ص ۸۰.

۲- ۲. الهدایه ص ۴۰.

۳- ۳. کتاب زید النرسی ص ۴۸ من الأصول السته عشر.

۴- ۴. سوره الحجّ، الآیه: ۲۶.

۵- ۵. سوره الحجّ، الآیه: ۲۹.

<meta info="- وَ طَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ - . حج / ۲۶ -

{خانه ام را برای طواف کنندگان پاکیزه دار.}

- وَ لْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيق - . حج / ۲۹ -

{و بر گرد آن خانه کهن طواف به جای آورند.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ أَبِي الْخَطَّابِ عَنِ الْبَزَنْطِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ الرِّضَا عليه السلام عَنِ الْمُقِيمِ بِمَكَّةَ الطَّوَافُ لَهُ أَفْضَلُ أَوِ الصَّلَاةُ قَالَ الصَّلَاةُ(۱).

**[ترجمه]قرب الإسناد: بزنطی نقل کرده است که از امام رضا علیه السلام سؤال کردم که برای فرد مقیم در مکه، طواف بهتر است یا نماز؟ ایشان فرمود: نماز. - . قرب الاسناد: ۱۷۰ -

**[ترجمه]

«۲»

ل، [الخصال]: فِيمَا أَوْصَى بِهِ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله عَلِيّاً عليه السلام يَا عَلِيُّ إِنَّ عَبْدَ الْمُطَّلِبِ سَنَّ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خَمْسَ سُنَنٍ أَجْرَاهَا اللَّهُ لَهُ فِي الْإِسْلَامِ وَ سَاقَ الْحَدِيثَ إِلَى أَنْ قَالَ وَ لَمْ يَكُنْ لِلطَّوَافِ عَدَدٌ عِنْدَ قُرَيْشٍ فَسَنَّ فِيهِمْ عَبْدُ الْمُطَّلِبِ سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ فَأَجْرَى اللَّهُ ذَلِكَ فِي الْإِسْلَامِ (۲).

**[ترجمه]الخصال: در آنچه که پیامبر صلی الله علیه و آله، علی علیه السلام را بدان سفارش کرده آمده است: ای علی! همانا عبدالمطلب در زمان جاهلیت پنج سنت بنا نهاد که خداوند برای وی در اسلام جاری نمود... و حدیث بدین جا رسید که ایشان فرمود: طواف نزد قریش تعداد معینی نداشت تا اینکه عبد المطلب آن را هفت دور قرار داد، و خداوند نیز آن را در اسلام جاری نمود. - . الخصال ۱: ۲۲۱ -

**[ترجمه]

أقول

قد مر فی مواضع و مر مثله أیضا بسند آخر فی تأویل قول النبی صلی الله علیه و آله أنا ابن الذبیحین.

**[ترجمه]در چند جا با سندی دیگر، مانند آن در تفسیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله که فرمود: من فرزند دو ذبیح هستم، گذشت.

**[ترجمه]

«۳»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ أَخِیهِ عَلِیٍّ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ صَفْوَانَ وَ الْقَاسِمِ عَنِ الْکَاهِلِیِّ عَنْ أَبِی الْفَرَجِ قَالَ: سَأَلَ أَبَانٌ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَ کَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله طَوَافٌ یُعْرَفُ بِهِ قَالَ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَطُوفُ بِاللَّیْلِ وَ النَّهَارِ عَشَرَةَ أَسْبَاعٍ ثَلَاثَةً أَوَّلَ اللَّیْلِ وَ ثَلَاثَةً آخِرَ اللَّیْلِ وَ اثْنَیْنِ إِذَا أَصْبَحَ وَ اثْنَیْنِ بَعْدَ الظُّهْرِ وَ کَانَ فِیمَا بَیْنَ ذَلِکَ رَاحَتُهُ (۳).

**[ترجمه]الخصال: ابان از امام صادق علیه السلام سؤال کرد: آیا برای رسول خدا تعداد طواف معین و شناخته شده بود؟ فرمود: رسول خدا در شب و روز ده بار طواف هفت دور می کرد: سه بار اول را در ابتدای شب و سه بار دیگر را در انتهای شب و دو بار آن را زمان صبح و دوبار بعد از ظهر، و بین آن استراحت می کرد. - . الخصال ۲: ۲۱۶ -

**[ترجمه]

«۴»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ یَقْطِینٍ عَنْ بَکْرِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ عَبْدِ الْعَزِیزِ عَنْ أَبِیهِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ السَّنَهِ کَمْ یَوْماً هِیَ قَالَ ثَلَاثُمِائَهٍ وَ سِتُّونَ یَوْماً مِنْهَا سِتَّهُ أَیَّامٍ خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِیهَا الدُّنْیَا فَطُرِحَتْ مِنْ أَصْلِ السَّنَهِ فَصَارَ السَّنَهُ ثَلَاثَمِائَهٍ وَ أَرْبَعَهً وَ خَمْسِینَ یَوْماً یُسْتَحَبُّ أَنْ یَطُوفَ الرَّجُلُ فِی مُقَامِهِ بِمَکَّهَ عَدَدَ أَیَّامِ السَّنَهِ ثَلَاثَمِائَهٍ وَ سِتِّینَ أُسْبُوعاً فَإِنْ لَمْ یَقْدِرْ عَلَی ذَلِکَ طَافَ ثَلَاثَمِائَهٍ وَ سِتِّینَ شَوْطاً(۴).

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۱۷۰.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۲۲۱ و هذا ممّا لم یوضع له رمز فی المتن ادمج مع سابقه.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۲ ص ۲۱۶.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۲ ص ۳۸۹.

**[ترجمه]الخصال: علی بن عبدالعزیز از پدر خویش نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: یک سال چند روز می باشد؟ ایشان فرمود: ۳۶۰ روز که شش روز آن را خداوند عز و جل به آفرینش دنیا اختصاص داد و این امر از اصل سال کم شد. از این رو سال ۳۵۴ روز شد. مستحب است که هر شخص زمان اقامت خویش در مکه به تعداد روزهای سال، ۳۶۰ هفت دور طواف کند. اگر قادر به این امر نبود، ۳۶۰ دور طواف کند. - . الخصال ۲: ۳۸۹ -

**[ترجمه]

«۵»

ل، [الخصال] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ فَضَالَهَ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: یُسْتَحَبُّ أَنْ تَطُوفَ ثَلَاثَمِائَهٍ وَ سِتِّینَ أُسْبُوعاً عَدَدَ أَیَّامِ السَّنَهِ فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَمَا قَدَرْتَ عَلَیْهِ مِنَ الطَّوَافِ (۱).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: مستحب است که هر هفته ۳۶۰ بار طواف هفت دور انجام دهی. اگر نتوانستی، پس آنچه که از طواف توانستی انجام بده. - . الخصال ۲: ۳۹۰ -

**[ترجمه]

«۶»

ع، [علل الشرائع] عَلِیُّ بْنُ حَاتِمٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ حَمْدَانَ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ الْوَلِیدِ عَنْ أَبِی بَکْرٍ عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِیرٍ عَنِ الثُّمَالِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لِمَ صَارَ الطَّوَافُ سَبْعَهَ أَشْوَاطٍ قَالَ لِأَنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی قَالَ لِلْمَلَائِکَهِ إِنِّی جاعِلٌ فِی الْأَرْضِ خَلِیفَهً فَرَدُّوا عَلَی اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی وَ قَالُوا أَ تَجْعَلُ فِیها مَنْ یُفْسِدُ فِیها وَ یَسْفِکُ الدِّماءَ قَالَ اللَّهُ إِنِّی أَعْلَمُ ما لا تَعْلَمُونَ وَ کَانَ لَا یَحْجُبُهُمْ عَنْ نُورِهِ فَحَجَبَهُمْ عَنْ نُورِهِ سَبْعَهَ آلَافِ عَامٍ فَلَاذُوا بِالْعَرْشِ سَبْعَهَ آلَافِ سَنَهٍ فَرَحِمَهُمْ وَ تَابَ عَلَیْهِمْ

وَ جَعَلَ لَهُمُ الْبَیْتَ الْمَعْمُورَ الَّذِی فِی السَّمَاءِ الرَّابِعَهِ فَجَعَلَهُ مَثَابَهً وَ أَمْناً وَ وَضَعَ الْبَیْتَ الْحَرَامَ تَحْتَ الْبَیْتِ الْمَعْمُورِ فَجَعَلَهُ مَثَابَهً لِلنَّاسِ وَ أَمْناً فَصَارَ الطَّوَافُ سَبْعَهَ أَشْوَاطٍ وَاجِباً عَلَی الطَّوَافِ لِکُلِّ أَلْفِ سَنَهٍ شَوْطاً وَاحِداً(۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: از امام زین العابدین علیه السلام سؤال شد: به چه علت طواف را هفت دور قرار داده اند؟ فرمود: زیرا خداوند تبارک و تعالی خطاب به ملائکه فرمود: «إِنِّی جاعِلٌ فِی الْأَرْضِ خَلِیفَه» {من در روی زمین جانشینی خواهم گماشت.} آنان به خداوند گفتند: «أَ تَجْعَلُ فِیها مَنْ یُفْسِدُ فِیها وَ یَسْفِکُ الدِّماءَ» {آیا در آن کسی را می گماری که فساد انگیزد و خون ها بریزد؟} خداوند فرمود: «إِنِّی أَعْلَمُ ما لا تَعْلَمُون» {من چیزی را می دانم که شما نمی دانید.} و خداوند که نور خود را از آنان پنهان نمی داشت، به مدت هفت هزار سال نور خود را از فرشتگان پنهان داشت. در نتیجه آنان هفت هزار سال به عرش خدا پناه بردند، و خداوند نیز بر آنان رحم کرد و توبه اشان را پذیرفت و بیت المعمور را که در آسمان چهارم قرار دارد، برای آنان قرار داد و آن را محل اجتماع و امن قرار داد و بیت الحرام را زیر بیت المعمور قرار داد و آن را محل اجتماع و امنی برای

مردم قرار داد. از این رو طواف به مقـدار هفت دور بر هر طواف کننـده واجب شـد، یعنی در ازای هر هزار سال، یک دور. - . علل الشرائع: ۴۰۶ -

**[ترجمه]

«۷»

ع، [علل الشرائع] عَلِيُّ بْنُ حَاتِمٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ الطَّاطَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَبِي خَدِيجَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: مَرَّ بِأَبِي علیه السلام رَجُلٌ وَ هُوَ يَطُوفُ فَضَرَبَ بِيَدِهِ عَلَى مَنْكِبِهِ ثُمَّ قَالَ أَسْأَلُكَ عَنْ ثَلَاثِ خِصَالٍ لَا يَعْرِفُهُنَّ غَيْرُكَ وَ غَيْرُ رَجُلٍ آخَرَ فَسَكَتَ عَنْهُ حَتَّى خَرَجَ مِنْ طَوَافِهِ ثُمَّ دَخَلَ الْحِجْرَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَ أَنَا مَعَهُ فَلَمَّا فَرَغَ نَادَى أَيْنَ هَذَا السَّائِلُ فَجَاءَ وَ جَلَسَ بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَالَ لَهُ سَلْ فَسَأَلَهُ عَنْ ن وَ الْقَلَمِ وَ ما يَسْطُرُونَ فَأَجَابَهُ ثُمَّ قَالَ حَدِّثْنِي عَنِ الْمَلَائِكَةِ حِينَ رَدُّوا عَلَى الرَّبِّ حَيْثُ غَضِبَ عَلَيْهِمْ وَ كَيْفَ رَضِيَ عَنْهُمْ فَقَالَ إِنَّ الْمَلَائِكَةَ طَافُوا بِالْعَرْشِ سَبْعَ سِنِينَ يَدْعُونَهُ وَ يَسْتَغْفِرُونَهُ وَ يَسْأَلُونَهُ أَنْ يَرْضَى عَنْهُمْ فَرَضِيَ عَنْهُمْ بَعْدَ سِنِينَ فَقَالَ: صَدَقْتَ.

ص: ۲۰۱

۱- ۱. نفس المصدر ج ۲ ص ۳۹۰.

۲- ۲. علل الشرائع ص ۴۰۶.

ثُمَّ قَالَ حَدِّثْنِی عَنْ رِضَی الرَّبِّ عَنْ آدَمَ فَقَالَ إِنَّ آدَمَ أُنْزِلَ فَنَزَلَ فِی الْهِنْدِ وَ سَأَلَ رَبَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ هَذَا الْبَیْتَ فَأَمَرَهُ أَنْ یَأْتِیَهُ فَیَطُوفَ بِهِ أُسْبُوعاً وَ یَأْتِیَ مِنًی وَ عَرَفَاتٍ فَیَقْضِیَ مَنَاسِکَهُ کُلَّهَا فَجَاءَ مِنَ الْهِنْدِ وَ کَانَ مَوْضِعَ قَدَمَیْهِ حَیْثُ یَطَأُ عَلَیْهِ عُمْرَانٌ وَ مَا بَیْنَ الْقَدَمِ إِلَی الْقَدَمِ صَحَارَی لَیْسَ فِیهَا شَیْ ءٌ ثُمَّ جَاءَ إِلَی الْبَیْتِ طَافَ أُسْبُوعاً وَ أَتَی مَنَاسِکَهُ فَقَضَاهَا کَمَا أَمَرَهُ اللَّهُ فَقَبِلَ اللَّهُ مِنْهُ التَّوْبَهَ وَ غَفَرَ لَهُ قَالَ فَجَعَلَ طَوَافَ آدَمَ لَمَّا طَافَتِ الْمَلَائِکَهُ بِالْعَرْشِ سَبْعَ سِنِینَ فَقَالَ جَبْرَئِیلُ هَنِیئاً لَکَ یَا آدَمُ قَدْ غُفِرَ لَکَ لَقَدْ طُفْتُ بِهَذَا الْبَیْتِ قَبْلَکَ بِثَلَاثَهِ آلَافِ سَنَهٍ فَقَالَ آدَمُ یَا رَبِّ اغْفِرْ لِی وَ لِذُرِّیَّتِی مِنْ بَعْدِی فَقَالَ نَعَمْ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِی وَ بِرُسُلِی فَقَالَ صَدَقْتَ وَ مَضَی.

فَقَالَ أَبِی علیه السلام هَذَا جَبْرَئِیلُ أَتَاکُمْ یُعَلِّمُکُمْ مَعَالِمَ دِینِکُمْ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: مردی از کنار پدرم عبور کرد، در حالی که وی طواف می کرد. دستش را بر شانه های ایشان زد و گفت: از تو درباره سه خصلت که غیر از تو و فردی دیگر، کسی آن ها را نمی داند سؤال می کنم. ایشان ساکت ماند تا این که از طواف خارج شد. سپس وارد حجر شد و دو رکعت نماز به جا آورد، در حالی که من نیز با ایشان بودم. زمانی که نمازش به پایان رسید ندا داد: فردی که سؤال پرسید کجاست؟ آن شخص آمد و روبروی ایشان نشست و امام فرمود: بپرس. آن شخص درباره «ن وَ الْقَلَمِ وَ ما یَسْطُرُون {قسم به قلم و آنچه که می نویسد} سؤال کرد. امام پاسخ وی را داد و آن شخص گفت: درباره فرشتگان برایم صحبت کن که زمانی که به خداوند پاسخ دادند، خدا برایشان خشم گرفت و در نهایت چگونه آنان را بخشود؟ امام فرمود: فرشتگان به مدت هفت سال به گرد عرش طواف کردند، در حالی که خدا را دعا می کردند و ازاو طلب آمرزش می کردند و از خداوند می خواستند که از گناه آنان درگذرد. خداوند پس از گذشت هفت سال، فرشتگان را بخشود. آن شخص گفت: راست گفتی. سپس آن فرد خطاب به امام گفت: درباره این که چگونه خداوند از آدم خشنود شد برایم صحبت کن. امام فرمود: همانا آدم در هند فرود آمد و از پروردگار خویش این خانه را درخواست کرد، خداوند نیز به وی فرمان داد که به سمت آن آید و هفت دور به گرد آن طواف کند. سپس به منی و عرفات آید و تمامی عبادات و مناسک خویش را انجام دهد.پس آدم از هند آمد و جایگاه پاهایش یعنی همان جایی که بر آن قدم می نهاد، آبادی و عمران بود، و مابین هرگام تا گام دیگرش، صحراهای بی آب و علف بود. سپس به خانه خدا آمد و هفت دور به گرد آن طواف کرد و وظایف دینی خویش را آن گونه که خداوند به وی دستور داده بود، انجام داد. خداوند توبه وی را پذیرفت و گناهش را بخشود. فرمود: طواف آدم زمانی که فرشتگان به گرد عرش به مدت هفت سال طواف کردند، قرار داده شد. جبرئیل گفت: ای آدم، گوارای وجودت باد، گناهانت بخشوده شد و قبل از تو سه هزار سال پیش به گرد این خانه طواف کردم. آدم گفت: خدایا! گناهان من و فرزندانم را ببخش. خداوند فرمود: آری، هر یک از آنان که به من و فرستادگانم ایمان آورد. آن شخص گفت: راست گفتی و رفت.پدرم فرمود: این جبرئیل است که نزد شما آمده تا به شما علائم و نشانه های دینتان را بیاموزد. - . علل الشرائع: ۴۰۷ -

**[ترجمه]

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَهِ، قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: إِذَا أخرجتم [خَرَجْتُمْ] حُجَّاجاً إِلَی بَیْتِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَأَكْثِرُوا النَّظَرَ إِلَی بَیْتِ اللَّهِ فَإِنَّ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِائَهً وَ عِشْرِینَ رَحْمَهً عِنْدَ بَیْتِهِ الْحَرَامِ مِنْهَا سِتُّونَ لِلطَّائِفِینَ وَ أَرْبَعُونَ لِلْمُصَلِّینَ وَ عِشْرُونَ لِلنَّاظِرِینَ (۲).

**[ترجمه]الخصال: امیر المؤمنین علیه السلام در حدیث اربعمائه فرمود: زمانی که به عنوان حج گزار به سوی خانه خدا رفتید، به خانه خدا بسیار نگاه کنید، زیرا که برای خداوند عز و جل صد و بیست رحمت در خانه اش موجود است که شصت تای آن برای طواف کنندگان، چهل تای آن برای نمازگزاران و بیست تای آن برای نگاه کنندگان است. - . الخصال ۲: ۴۰۸ -

**[ترجمه]

«۹»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِیِّ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لِلَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی حَوْلَ الْكَعْبَهِ عِشْرُونَ وَ مِائَهُ رَحْمَهٍ مِنْهَا سِتُّونَ لِلطَّائِفِینَ وَ أَرْبَعُونَ لِلْمُصَلِّینَ وَ عِشْرُونَ لِلنَّاظِرِینَ (۳).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السلام فرمود: پیرامون کعبه برای خداوند تبارک و تعالی صد و بیست رحمت وجود دارد که شصت تای آن برای طواف کنندگان، چهل تای آن از آن نمازگزاران و بیست تای آن برای نگاه کنندگان به آن است. - . ثواب الأعمال: ۴۴ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِیِّ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ ابْنِ بَشِیرٍ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: دَخَلَ عَلَیْهِ رَجُلٌ فَقَالَ لَهُ قَدِمْتَ حَاجّاً قَالَ لَهُ نَعَمْ قَالَ وَ تَدْرِی مَا لِلْحَاجِّ مِنَ الثَّوَابِ قُلْتُ لَا أَدْرِی جُعِلْتُ فِدَاکَ قَالَ مَنْ قَدِمَ حَاجّاً حَتَّی إِذَا دَخَلَ مَكَّهَ دَخَلَ مُتَوَاضِعاً فَإِذَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ قَصَّرَ خُطَاهُ مِنْ مَخَافَهِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَطَافَ بِالْبَیْتِ طَوَافاً وَ صَلَّی رَكْعَتَیْنِ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ سَبْعِینَ أَلْفَ حَسَنَهٍ وَ حَطَّ عَنْهُ سَبْعِینَ أَلْفَ سَیِّئَهٍ وَ رَفَعَ لَهُ سَبْعِینَ أَلْفَ دَرَجَهٍ وَ شَفَّعَهُ فِی سَبْعِینَ أَلْفَ حَاجَهٍ وَ حَسَبَ لَهُ

ص: ۲۰۲

۱- ۱. نفس المصدر ص ۴۰۷.

۲- ۲. الخصال ج ۲ ص ۴۰۸.

۳- ۳. ثواب الأعمال ص ۴۴.

عِتْقَ سَبْعِینَ أَلْفَ رَقَبَهٍ قِیمَهُ کُلِّ رَقَبَهٍ عَشَرَهُ آلَافِ دِرْهَمٍ (۱).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: مردی نزد امام صادق علیه السلام رفت. امام خطاب به وی فرمود: به سفر حج آمدی؟ گفت: آری. امام علیه السلام پرسید: آیا ثواب حج گزار را می دانی؟ گفت: جانم به فدایتان، نمی دانم. فرمود: کسی که به حج رود، با فروتنی و تواضع داخل مکه شود، و زمان ورود به مسجدالحرام از ترس خداوند عز و جل گامهایش را کوتاه کند، و به گرد خانه طواف کند و دو رکعت نماز بخواند، خداوند برای وی هفتاد هزار حسنه می نویسد و هفتاد هزار گناه وی را می آمرزد و تا هفتاد هزار درجه وی را بالا می‌برد و در هفتاد هزار حاجت، وی را شفاعت می کند و برایش آزاد کردن هفتاد هزار برده در ازای آزاد کردن هر بنده، ده هزار درهم محاسبه می کند. - . ثواب الأعمال: ۴۴ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ سَهْلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنْ سَعْدَانَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: یَا إِسْحَاقُ مَنْ طَافَ بِهَذَا الْبَیْتِ طَوَافاً وَاحِداً کَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَلْفَ حَسَنَهٍ وَ مَحَا عَنْهُ أَلْفَ سَیِّئَهٍ وَ رَفَعَ لَهُ أَلْفَ دَرَجَهٍ وَ غَرَسَ لَهُ أَلْفَ شَجَرَهٍ فِی الْجَنَّهِ وَ کَتَبَ لَهُ ثَوَابَ عِتْقِ أَلْفِ نَسَمَهٍ حَتَّی إِذَا صَارَ إِلَی الْمُلْتَزَمِ فَتَحَ اللَّهُ لَهُ ثَمَانِیَهَ أَبْوَابِ الْجَنَّهِ یُقَالُ لَهُ ادْخُلْ مِنْ أَیِّهَا شِئْتَ قَالَ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ هَذَا کُلُّهُ لِمَنْ طَافَ قَالَ نَعَمْ أَ فَلَا أُخْبِرُکَ بِمَا هُوَ أَفْضَلُ مِنْ هَذَا قَالَ فَقُلْتُ بَلَی قَالَ مَنْ قَضَی لِأَخِیهِ الْمُؤْمِنِ حَاجَتَهُ کَتَبَ اللَّهُ لَهُ طَوَافاً وَ طَوَافاً حَتَّی بَلَغَ عَشْراً(۲).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: اسحاق بن عمار نقل کرده است که امام صادق علیه السلام فرمود: ای اسحاق! هر کس به گرد این خانه یک بار طواف کند، خداوند برایش هزار حسنه می نویسد و هزار گناه وی را محو می کند و تا هزار درجه وی را بالا برده و هزار درخت در بهشت برایش می کارد و برایش پاداش آزاد کردن هزار برده را می نویسد و تا زمانی که به ملتزم رسد، خداوند برایش هشت دروازه بهشت را می گشاید و به وی گفته می شود: از هر کدام که خواستی وارد شو. گفت: به امام گفتم: جانم به فدایتان: تمامی این پاداش ها برای کسی است که طواف کند؟ فرمود: آری. آیا می خواهی به ثوابی والاتر از این تو را آگاه کنم؟ گفتم: آری. فرمود: هر کس که نیاز برادر مؤمن خویش را برآورده سازد، خداوند برایش طواف و طوافی دیگر می نویسد ...و تا ده طواف برشمرد. - . ثواب الأعمال: ۴۵ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ص، [قصص الأنبیاء علیهم السلام] بِالْإِسْنَادِ إِلَی الصَّدُوقِ عَنِ ابْنِ الْمُتَوَکِّلِ عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ آدَمَ علیه السلام لَمَّا بَنَی الْکَعْبَهَ وَ طَافَ بِهَا وَ قَالَ اللَّهُمَّ إِنَّ لِکُلِّ عَامِلٍ أَجْراً- اللَّهُمَّ وَ إِنِّی قَدْ عَمِلْتُ فَقِیلَ لَهُ سَلْ یَا آدَمُ فَقَالَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِی ذَنْبِی فَقِیلَ لَهُ قَدْ غُفِرَ لَکَ یَا آدَمُ فَقَالَ وَ لِذُرِّیَّتِی مِنْ بَعْدِی فَقِیلَ لَهُ یَا آدَمُ مَنْ

بَاءَ مِنْهُمْ بِذَنْبِهِ هَاهُنَا كَمَا بُؤْتَ غَفَرْتُ لَهُ.

**[ترجمه]قصص الأنبیاء: امام باقر علیه السلام فرمود: زمانی که آدم علیه السلام کعبه را بنا نهاد و به گرد آن طواف کرد فرمود: خدایا! برای هر عاملی اجر و پاداشی است، خدایا من وظیفه خود را انجام دادم. به آدم گفته شد: ای آدم نیازت را بخواه. آدم عرضه داشت: خدایا! گناهم را ببخش. به آدم گفته شد: گناهانت بر تو بخشوده شد ای آدم. آدم گفت: و گناهان فرزندان پس از خودم؟ گفته شد: ای آدم، هر کس که به گناهان خویش در این جا همچون تو اقرار کند، آمرزیده می شود.

--

**[ترجمه]

«۱۳»

ص، [قصص الأنبياء عليهم السلام] بِالْإِسْنَادِ عَنِ الصَّدُوقِ عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ جَمِيلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ آدَمَ علیه السلام لَمَّا طَافَ بِالْبَيْتِ فَانْتَهَى إِلَى الْمُلْتَزَمِ فَقَالَ جَبْرَئِيلُ علیه السلام أَقِرَّ لِرَبِّكَ بِذُنُوبِكَ فِی هَذَا الْمَكَانِ فَوَقَفَ آدَمُ علیه السلام فَقَالَ يَا رَبِّ إِنَّ لِكُلِّ عَامِلٍ أَجْراً وَ لَقَدْ عَمِلْتُ فَمَا أَجْرِی فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْهِ يَا آدَمُ مَنْ جَاءَ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ هَذَا الْمَكَانَ فَأَقَرَّ فِيهِ بِذُنُوبِهِ غَفَرْتُ لَهُ.

**[ترجمه]قصص الأنبیاء: امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که آدم به گرد کعبه طواف کرد و به ملتزم رسید، جبرئیل به او گفت: در این جا به گناهانت اقرار کن. آدم ایستاد و عرض کرد: خدایا، برای هر عاملی پاداشی است و من به وظیفه ام عمل کردم، اجر و پاداش من چیست؟ خداوند به وی وحی نمود: ای آدم، هر کدام از فرزندان تو بدین جا بیاید و به گناهانش اعتراف کند، بخشوده می شود.

**[ترجمه]

«۱۴»

ص، [قصص الأنبياء عليهم السلام] بِالْإِسْنَادِ إِلَى الصَّدُوقِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنِ الْحَضْرَمِيِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِنَ

ص: ۲۰۳

۱- ۱. ثواب الأعمال ص ۴۴.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۴۵.

إِسْمَاعِيلَ علیه السلام دَفَنَ أُمَّهُ فِي الْحِجْرِ وَ جَعَلَ لَهُ حَائِطاً لِئَلَّا يُوطَأَ قَبْرُهَا.

**[ترجمه]قصص الأنبياء: امام صادق علیه السلام فرمود: حضرت اسماعيل مادر خويش را در حجر دفن نمود و به گرد وى ديوارى كشيد تا كسى بر قبر وى پا نگزارد.

**[ترجمه]

«۱۵»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: يُسْتَحَبُّ أَنْ يَطُوفَ الرَّجُلُ بِمُقَامِهِ بِمَكَّهَ ثَلَاثَمِائَهٍ وَ سِتِّينَ أُسْبُوعاً بِعَدَدِ أَيَّامِ السَّنَهِ فَإِنْ لَمْ يَقْدِرْ عَلَيْهِ طَافَ ثَلَاثَمِائَهٍ وَ سِتِّينَ شَوْطاً(۱).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: مستحب است كه انسان زمان اقامت خويش در مكه، سيصد و شصت بار و هر بار هفت دور، به تعداد روزهاى سال به گرد كعبه طواف كند. اگر نتوانست، سيصد و شصت دور طواف كند. - . فقه الرضا عليه السلام: ۲۷ -

**[ترجمه]

«۱۶»

: وَ مَتَى لَمْ يَطُفِ الرَّجُلُ طَوَافَ النِّسَاءِ لَمْ تَحِلَّ لَهُ النِّسَاءُ حَتَّى يَطُوفَ وَ كَذَلِكَ الْمَرْأَهُ لَا يَجُوزُ لَهَا أَنْ تُجَامَعَ حَتَّى تَطُوفَ طَوَافَ النِّسَاءِ(۲).

**[ترجمه]زمانى كه مرد طواف نساء را انجام ندهد، زنان بر وى حلال نمى شوند، تا اين كه طواف را انجام دهد. همچنين بر زن جايز نيست كه تازمانى كه طواف نساء را انجام نداده، همبستر شود. - . فقه الرضا عليه السلام: ۳۰ -

**[ترجمه]

«۱۷»

شى، [تفسير العياشى] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام قَالَ: إِنِّي لَأَطُوفُ بِالْبَيْتِ مَعَ أَبِي علیه السلام إِذْ أَقْبَلَ رَجُلٌ طُوَالٌ جُعْشُمٌ (۳)

مُتَعَمِّمٌ بِعِمَامَهٍ فَقَالَ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ فَرَدَّ عَلَيْهِ أَبِي فَقَالَ أَشْيَاءُ أَرَدْتُ أَنْ أَسْأَلَكَ عَنْهَا مَا بَقِيَ أَحَدٌ يَعْلَمُهَا إِلَّا رَجُلٌ أَوْ رَجُلَانِ قَالَ فَلَمَّا قَضَى أَبِي الطَّوَافَ دَخَلَ الْحِجْرَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ قَالَ هَاهُنَا يَا جَعْفَرُ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى الرَّجُلِ فَقَالَ لَهُ أَبِي كَأَنَّكَ غَرِيبٌ فَقَالَ أَجَلْ فَأَخْبِرْنِي عَنْ هَذَا الطَّوَافِ كَيْفَ كَانَ وَ لِمَ كَانَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ لَمَّا قَالَ لِلْمَلَائِكَهِ إِنِّي جاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَهً

قـالُوا أَ تَجْعَـلُ فِيهـا مَنْ يُفْسِـدُ فِيهـا إِلَى آخِرِ الْـآيَهِ كَانَ ذَلِکَ مَنْ يَعْصِـی مِنْهُمْ فَاحْتَجَبَ عَنْهُمْ سَـبْعَ سِـنِينَ فَلَاذُوا بِالْعَرْشِ يَلُوذُونَ يَقُولُونَ لَبَّيْکَ ذُو الْمَعَارِجِ لَبَّيْکَ حَتَّى تَابَ عَلَيْهِمْ فَلَمَّا أَصَابَ آدَمُ الـذَّنْبَ طَافَ بِالْبَيْتِ حَتَّى قَبِلَ اللَّهُ مِنْهُ قَالَ فَقَالَ صَدَقْتَ فَعَجِبَ أَبِی عَنْ قَوْلِهِ صَـدَقْتَ قَالَ فَأَخْبِرْنِی عَنْ ن وَ الْقَلَمِ وَ ما يَسْـطُرُونَ قَالَ ن نَهَرٌ فِی الْجَنَّهِ أَشَدُّ بَيَاضاً مِنَ اللَّبَنِ قَالَ فَأَمَرَ اللَّهُ الْقَلَمَ فَجَرَى بِمَـا هُوَ كَـائِنٌ وَ مَـا يَكُونُ فَهُوَ بَيْنَ يَـدَيْهِ مَوْضُوعٌ مَـا شَـاءَ مِنْهُ زَادَ فِيهِ وَ مَـا شَـاءَ نَقَصَ مِنْهُ وَ مَـا شَاءَ كَانَ وَ مَا لَا يَشَاءُ لَا يَكُونُ قَالَ صَـدَقْتَ فَعَجِبَ أَبِی مِنْ قَوْلِهِ صَـدَقْتَ قَـالَ فَأَخْبِرْنِی عَنْ قَوْلِهِ وَ الَّذِينَ فِی أَمْوالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ مَا هَـذَا الْحَقُّ الْمَعْلُومُ قَالَ هُوَ الشَّیْ ءُ يُخْرِجُهُ الرَّجُلُ مِنْ مَالِهِ لَيْسَ مِنَ الزَّكَاهِ فَيَكُونُ لِلنَّائِبَهِ وَ الصِّلَهِ قَالَ صَدَقْتَ قَالَ فَعَجِبَ أَبِی مِنْ قَوْلِهِ صَدَقْتَ قَالَ ثُمَّ قَامَ الرَّجُلُ فَقَالَ أَبِی عَلَيَّ بِالرَّجُلِ قَالَ فَطَلَبْتُهُ فَلَمْ أَجِدْهُ (۴).

ص: ۲۰۴

۱- ۱. فقه الرضا ص ۲۷.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۳۰.

۳- ۳. الجعشم: الرحل الغليظ مع شده.

۴- ۴. تفسير العيّاشیّ ج ۱ ص ۲۹.

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام فرمود: من همراه با پدرم علیه السلام طواف می کردم که مردی بلند قد و خشن که بر سر خود عمامه ای گذاشته بود به سمت ما آمد و گفت: سلام ای فرزند رسول خدا. پدرم جواب سلام وی را داد.آن شخص گفت: می خواستم درباره مسائلی از شما سؤال کنم که تنها یک یا دوتن از آن ها آگاهند.- امام فرمود:- زمانی که پدرم طواف خویش را انجام داد به داخل حجر رفت و پس از اقامه دو رکعت نماز فرمود: هان اینجا ای جعفر! سپس به آن مرد رو کرد و فرمود: گویی تو غریبی؟ آن فرد گفت: آری! درباره این طواف مرا آگاه کن که به چه صورت و به چه خاطر است؟ امام فرمود: زمانی که خداوند به فرشتگان فرمود: «إِنِّی جاعِلٌ فِی الْأَرْضِ خَلِیفَةً قالُوا أَ تَجْعَلُ فِیها مَنْ یُفْسِدُ فِیها» {من در زمین جانشینی خواهم گماشت. فرشتگان گفتند: آیا در آن کسی را می گماری که فساد انگیزد؟} تا آخر آیه. این سخن کسانی از آنها بود که نافرمانی می‌کردند. از این رو خداوند به مدت هفت سال خود را از آنان پوشانید [کنایه از عدم توجه به ایشان]. سپس فرشتگان به عرش پناه بردند در حالی که می گفتند: لبیک ای صاحب والایی ها لبیک، تا این که خداوند توبه آنان را پذیرفت. زمانی که آدم مرتکب گناه شد، به گرد خانه طواف کرد تا این که خداوند از وی پذیرفت. آن شخص گفت: راست گفتی.پدرم گفت: راست گفتی! وی تعجب کرد. گفت: از آیه «ن وَ الْقَلَمِ وَ ما یَسْطُرُونَ» {نون، قسم به قلم و آنچه که می نویسد.}مرا آگاه ساز. گفت: نون نهری در بهشت، سفیدتر از شیر است. فرمود: خداوند به قلم فرمان داد، پس به آنچه که بوده و می باشد جاری شد. آن قلم در مقابل اوست و هر چه را که بخواهد بر آن می‌افزاید و هر آنچه بخواهد می‌کاهد و آنچه او خواست می‌باشد و آنچه را نخواست نمی‌باشد.آن شخص گفت: راست گفتی. پدرم از این گفته مرد که گفت راست گفتی تعجب کرد. آن شخص گفت: از این گفته خداوند «وَ الَّذِینَ فِی أَمْوالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ»{در اموال آنان حقی معین است.} مرا آگاه ساز که این حق معلوم چیست؟ امام فرمود: همان چیزی است که فرد از دارایی خود بیرون می‌آورد و از زکات نیست،پس برای مصیبت دیده و صله می باشد. گفت: راست گفتی. - فرمود: - پدرم از این گفته وی تعجب کرد.و فرمود: سپس آن مرد برخاست. پدرم فرمود: آن مرد را نزد من بیاور.فرمود: به دنبال وی گشتم اما او را نیافتم. - . تفسیر العیاشی ۱: ۲۹ -

**[ترجمه]

«۱۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: کُنْتُ مَعَ أَبِی فِی الْحِجْرِ فَبَیْنَا هُوَ قَائِمٌ یُصَلِّی إِذْ أَتَاهُ رَجُلٌ فَجَلَسَ إِلَیْهِ فَلَمَّا انْصَرَفَ سَلَّمَ عَلَیْهِ ثُمَّ قَالَ إِنِّی أَسْأَلُکَ عَنْ ثَلَاثَةِ أَشْیَاءَ لَا یَعْلَمُهَا إِلَّا أَنْتَ وَ رَجُلٌ آخَرُ قَالَ مَا هِیَ قَالَ أَخْبِرْنِی أَیُّ شَیْ ءٍ کَانَ سَبَبَ الطَّوَافِ بِهَذَا الْبَیْتِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی لَمَّا أَمَرَ الْمَلَائِکَةَ أَنْ یَسْجُدُوا لِآدَمَ رَدَّتِ الْمَلَائِکَةُ فَقَالَتْ أَ تَجْعَلُ فِیها مَنْ یُفْسِدُ فِیها وَ یَسْفِکُ الدِّماءَ وَ نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِکَ وَ نُقَدِّسُ لَکَ قالَ إِنِّی أَعْلَمُ ما لا تَعْلَمُونَ فَغَضِبَ عَلَیْهِمْ ثُمَّ سَأَلُوهُ التَّوْبَةَ فَأَمَرَهُمْ أَنْ یَطُوفُوا بِالضُّرَاحِ وَ هُوَ الْبَیْتُ الْمَعْمُورُ مَکَثُوا بِهِ یَطُوفُونَ بِهِ سَبْعَ سِنِینَ یَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ مِمَّا قَالُوا ثُمَّ تَابَ عَلَیْهِمْ مِنْ

بَعْدِ ذَلِکَ وَ رَضِیَ عَنْهُمْ فَکَانَ هَذَا أَصْلَ الطَّوَافِ ثُمَّ جَعَلَ اللَّهُ الْبَیْتَ الْحَرَامَ حِذَاءَ الضُّرَاحِ تَوْبَةً لِمَنْ أَذْنَبَ مِنْ بَنِی آدَمَ وَ طَهُوراً لَهُمْ فَقَالَ صَدَقْتَ ثُمَّ ذَکَرَ الْمَسْأَلَتَیْنِ نَحْوَ الْحَدِیثِ الْأَوَّلِ ثُمَّ قَامَ الرَّجُلُ فَقُلْتُ مَنْ هَذَا الرَّجُلُ یَا أَبَهْ فَقَالَ یَا بُنَیَّ هَذَا الْخَضِرُ علیه

السلام (۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام فرمود: همراه با پدرم در حجر بودیم، زمانی که وی ایستاده بود و نماز می خواند، مردی به نزد وی آمد و در کنار او نشست. زمانی که نماز وی پایان یافت، بر پدرم سلام کرد و گفت: من درباره سه چیز از تو سؤال دارم که تنها تو و شخصی دیگر آن را می داند. امام فرمود: چه چیز؟ آن شخص گفت: مرا آگاه ساز که به چه سبب طواف پیرامون کعبه لازم شده است؟ ایشان فرمود:زمانی که خداوند تبارک و تعالی به فرشتگان دستور داد که بر آدم سجده کنید، فرشتگان گفتند: «أَ تَجْعَلُ فِیها مَنْ یُفْسِدُ فِیها وَ یَسْفِکُ الدِّماءَ وَ نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِکَ وَ نُقَدِّسُ لَکَ قالَ إِنِّی أَعْلَمُ ما لا تَعْلَمُون» {آیا کسی را در آن می گماری که فساد انگیزد و خون ها بریزد حال آنکه ما با ستایش تو، تو را تنزیه می کنیم و به تقدیست می پردازیم. خداوند فرمود: من چیزی می دانم که شما نمی دانید.} سپس بر آنان خشم گرفت و فرشتگان درخواست کردند که توبه کنند، پس خداوند به آنان فرمان داد که به گرد ضراح که همان بیت المعمور است طواف کنند و در آن مکث کنند؛ و هفت سال به گرد آن طواف می کردند و از خداوند به خاطر گفته خویش طلب آمرزش می کردند. سپس خداوند توبه آنان را پذیرفت و آنان را بخشود و این اصل طواف بود. سپس خداوند بیت الحرام را به محاذات ضراح قرار داد، تا هر کساز بنی آدم که گناه کرده، توبه کند و پاک شود. آن شخص گفت: راست گفتی. سپس دو سؤال را همچون سؤال اول ذکر کرد. آن گاه مرد برخاست. گفتم: ای پدر، این مرد کیست؟ فرمود: فرزندم این خضر علیه السلام است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۳۰ -

**[ترجمه]

«۱۹»

عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ: فِی قَوْلِهِ وَ إِذْ قالَ رَبُّکَ لِلْمَلائِکَهِ إِنِّی جاعِلٌ فِی الْأَرْضِ خَلِیفَهً قالُوا أَ تَجْعَلُ فِیها مَنْ یُفْسِدُ فِیها وَ یَسْفِکُ الدِّماءَ رَدُّوا عَلَی اللَّهِ فَقَالُوا أَ تَجْعَلُ فِیها مَنْ یُفْسِدُ فِیها وَ یَسْفِکُ الدِّماءَ وَ إِنَّمَا قَالُوا ذَلِکَ بِخَلْقٍ مَضَی یَعْنِی الْجَانَّ ابْنَ الْجِنِ وَ نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِکَ وَ نُقَدِّسُ لَکَ فَمَنُّوا عَلَی اللَّهِ بِعِبَادَتِهِمْ إِیَّاهُ فَأَعْرَضَ عَنْهُمْ ثُمَ عَلَّمَ آدَمَ الْأَسْماءَ کُلَّها ثُمَّ قَالَ لِلْمَلَائِکَهِ أَنْبِئُونِی بِأَسْماءِ هؤُلاءِ قالُوا ... لا عِلْمَ لَنا قالَ یا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمائِهِمْ فَأَنْبَأَهُمْ ثُمَّ قَالَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا وَ قَالُوا فِی سُجُودِهِمْ فِی أَنْفُسِهِمْ مَا کُنَّا نَظُنُّ أَنْ یَخْلُقَ اللَّهُ خَلْقاً أَکْرَمَ عَلَیْهِ مِنَّا نَحْنُ خُزَّانُ اللَّهِ وَ جِیرَانُهُ وَ أَقْرَبُ الْخَلْقِ إِلَیْهِ فَلَمَّا رَفَعُوا رُءُوسَهُمْ قَالَ اللَّهُ یَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ مِنْ رَدِّکُمْ عَلَیَّ وَ مَا کُنْتُمْ تَکْتُمُونَ ظَنَّنَا أَنْ لَا یَخْلُقَ خَلْقاً کَرِیماً أَکْرَمَ عَلَیْهِ مِنَّا فَلَمَّا عَرَفَتِ الْمَلَائِکَهُ أَنَّهَا وَقَعَتْ فِی خَطِیئَهٍ لَاذُوا بِالْعَرْشِ وَ أَنَّهَا کَانَتْ عِصَابَهً مِنَ الْمَلَائِکَهِ وَ هُمُ الَّذِینَ کَانُوا حَوْلَ الْعَرْشِ لَمْ یَکُنْ جَمِیعُ الْمَلَائِکَهِ الَّذِینَ قَالُوا مَا ظَنَنَّا أَنْ

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰.

يَخْلُقَ خَلْقاً أَكْرَمَ عَلَيْهِ مِنَّا وَ هُمُ الَّذِينَ أَمِرُوا بِالسُّجُودِ فَلَاذُوا بِالْعَرْشِ وَ قَالُوا بِأَيْدِيهِمْ وَ أَشَارَ بِإِصْبَعِهِ يُدِيرُهَا فَهُمْ يَلُوذُونَ حَوْلَ الْعَرْشِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ فَلَمَّا أَصَابَ آدَمُ الْخَطِيئَهَ جَعَلَ اللَّهُ هَذَا الْبَيْتَ لِمَنْ أَصَابَ مِنْ وُلْدِهِ خَطِيئَهً أَتَاهُ فَلَاذَ بِهِ مِنْ وُلْدِ آدَمَ عليه السلام كَمَا لَاذَ أُولَئِكَ بِالْعَرْشِ فَلَمَّا هَبَطَ آدَمُ عليه السلام إِلَى الْأَرْضِ طَافَ بِالْبَيْتِ فَلَمَّا كَانَ عِنْدَ الْمُسْتَجَارِ دَنَا مِنَ الْبَيْتِ فَرَفَعَ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ فَقَالَ يَا رَبِّ اغْفِرْ لِي فَنُودِيَ أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَكَ قَالَ يَا رَبِّ وَ لِوُلْدِي قَالَ فَنُودِيَ يَا آدَمُ مَنْ جَاءَنِي مِنْ وُلْدِكَ فَبَاءَ بِذَنْبِهِ بِهَذَا الْمَكَانِ غَفَرْتُ لَهُ (۱).

**[ترجمه]امام زین العابدین علیه السلام درباره این گفته خداوند که فرمود: «وَ إِذْ قالَ رَبُّکَ لِلْمَلائِکَهِ إِنِّی جاعِلٌ فِی الْأَرْضِ خَلِیفَهً قالُوا أَ تَجْعَلُ فِیها مَنْ یُفْسِدُ فِیها وَ یَسْفِکُ الدِّماء» {چون پروردگارت به فرشتگان گفت: من در زمین جانشینی خواهم گماشت. فرشتگان در جواب خداوند گفتند: آیا در آن کسی را می گماری که فساد انگیزد و خون ها بریزد؟} فرشتگان این امر را درباره آفریدگان گذشته یعنی جنّ پسر جنّ گفتند؛ و گفتند: «وَ نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِکَ وَ نُقَدِّسُ لَکَ» {ما با ستایش تو، تو را تنزیه می کنیم و به ستایشت می پردازیم.} پس فرشتگان به خاطر عبادت خداوند بر وی منت نهادند، از این رو خداوند از آنان روی گرداند، و سپس تمامی اسامی را به آدم آموخت و به فرشتگان فرمود:{از اسامی اینان به من خبر دهید.} و فرشتگان گفتند: {هیچ دانشی نزد ما نیست.} خداوند فرمود: {ای آدم! اینان را از اسامی شان باخبر ساز و آدم آن ها را باخبر ساخت.} سپس خداوند به آنان فرمود:{بر آدم سجده کنید.} فرشتگان سجده کردند و در سجده خود گفتند: گمان نمی کردیم که خداوند آفریدگانی ارجمندتر از ما بیافریند. ما خزانه داران و همسایگان خدا و نزدیک ترین آفریدگان به او هستیم، زمانی که سرشان را بالا آوردند، فرمود:{خداوند آنچه را که شما در پاسخ خود آشکار و آن ه را که پنهان کردید، می داند.} این گمان که خداوند آفریدگانی ارجمندتر از آن‌ها نمی‌آفریند. وقتی فرشتگان فهمیدند که اشتباه کرده اند، به عرش خدا پناه بردند. آنان گروهی از فرشتگان و همان کسانی بودند که گرد عرش بودند و تمامی فرشتگانی که گفتند: گمان نمی کردیم که خداوند آفریدگانی ارجمندتر از ما بیافریند نبودند؛ همان کسانی بودند که به سجده کردن بر آدم مأمور شدند. آنان به عرش پناه بردند، در حالی که با دستان خود گفتند - و امام با انگشتش که آن را می چرخانید اشاره کرد - و آن فرشتگان تا روز قیامت به گرد عرش می چرخند. زمانی که آدم مرتکب اشتباه شد، خداوند این خانه را برای آن دسته از فرزندان آدم علیه السلام قرار داد که زمانی که

مرتکب اشتباه شوند، نزد وی آیند و بدان پناه برند، آن گونه که فرشتگان به عرش پناه بردند. زمانی که آدم بر روی زمین فرود آمد، به گرد خانه طواف کرد، زمانی که به مستجار رسید، به خانه خدا نزدیک شد و دستانش را به سوی آسمان بالا برد و گفت: خدایا!مرا ببخش. ندا آمد: تو را بخشودم. آدم عرضه داشت: خدایا فرزندانم چه؟ فرمود: ندا آمد که ای آدم! هر یک از فرزندان تو که نزد من آید و به گناه خویش در این مکان اقرار کند، او را می بخشم. - . تفسیر العیاشی ۱: ۳۰ -

**[ترجمه]

«۲۰»

كِتَابُ الْإِمَامَهِ وَ التَّبْصِرَهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ الرَّزَّازِ عَنْ خَالِهِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ الْخَزَّازِ

عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: زَيْنُ الْإِيمَانِ الْإِسْلَامُ كَمَا أَنَّ زَيْنَ الْكَعْبَهِ الطَّوَافُ.

**[ترجمه]کتاب الامامه و التبصره: امام صادق علیه السلام از پدران خود نقل کرده اند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: زینت ایمان اسلام است، آن چنان که زینت کعبه طواف می باشد .

**[ترجمه]

باب ۳۷ أحكام الطواف

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ وَ هُوَ جُنُبٌ فَيَذْكُرُ وَ هُوَ فِي طَوَافِهِ قَالَ يَقْطَعُ طَوَافَهُ وَ لَا يَعْتَدُّ بِشَيْ ءٍ مِمَّا طَافَ (۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر گوید: از برادر خویش علیه السلام درباره مردی سؤال کردم که به گرد کعبه طواف می کند در حالی که محتلم بوده، و در حال طواف به یاد می‌آورد. ایشان فرمود: طواف خویش را قطع کند و بدان چه که تا کنون طواف کرده اعتنایی نکند. - . قرب الاسناد: ۱۰۴ -

**[ترجمه]

«۲»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ طَافَ بِالْبَيْتِ وَ ذَكَرَ أَنَّهُ عَلَى غَيْرِ وُضُوءٍ كَيْفَ يَصْنَعُ قَالَ يَقْطَعُ طَوَافَهُ وَ لَا يَعْتَدُّ بِشَيْ ءٍ مِمَّا طَافَ وَ عَلَيْهِ الْوُضُوءُ(۳).

**[ترجمه]گوید: از ایشان درباره مردی سؤال کردم که به گرد خانه طواف می‌کند و یادش می‌آید که وضو نگرفته، باید چه کند؟ ایشان فرمود: طواف خویش را قطع کند و بدان چه که تا کنون طواف کرده اعتنایی نکند و باید وضو بگیرد. - . قرب الاسناد: ۱۰۴ -

**[ترجمه]

«۳»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ تَرَكَ طَوَافاً أَوْ نَسِيَ مِنْ طَوَافِ الْفَرِيضَهِ حَتَّى وَرَدَ بِلَادَهُ وَ وَاقَعَ أَهْلَهُ كَيْفَ يَصْنَعُ قَالَ يَبْعَثُ بِهَدْيِهِ إِنْ كَانَ

تَرَكَهُ مِنْ حَجٍّ فَبَدَنَهٌ فِی حَجٍّ وَ إِنْ تَرَكَهُ فِی عُمْرَهٍ فَبَدَنَهٌ فِی عُمْرَهٍ وَ وَكَّلَ مَنْ یَطُوفُ عَنْهُ مَا كَانَ

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۰.

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۱۰۴.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۱۰۴.

تَرَكَهُ مِنْ طَوَافِهِ (۱).

**[ترجمه]گفت: از ایشان درباره مردی سؤال کردم که طواف را ترک یا این که طواف واجب را فراموش کند تا این که وارد کشور خویش شود و با همسرش همبستر شود، باید چه کند؟ ایشان فرمود: قربانی اش را بفرستد، اگر طواف را در حج ترک کرده، باید یک شتر در حج و اگر در عمره ترک کرده، یک شتر در عمره؛ و کسی را وکیل کند تا آنچه را ترک کرده، از طرف او طواف کند. - . قرب الاسناد: ۱۰۷ -

**[ترجمه]

«۴»

ب، [قرب الإسناد] الْفَضْلُ الْوَاسِطِيُّ قَالَ قَالَ الرِّضَا علیه السلام: إِذَا طَافَ الرَّجُلُ بِالْبَيْتِ وَ هُوَ عَلَى غَيْرِ وُضُوءٍ فَلَا يَعْتَدُّ بِذَلِكَ الطَّوَافِ وَ هُوَ كَمَنْ لَمْ يَطُفْ (۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام رضا علیه السلام فرمود: اگر شخصی بدون وضو به گرد خانه طواف کند، به طواف خویش اعتنایی نکند و همانند کسی است که طواف نکرده است. - . قرب الاسناد: ۱۷۴ -

**[ترجمه]

«۵»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ هَلْ يَصْلُحُ لَهُ أَنْ يَطُوفَ الطَّوَافَيْنِ وَ الثَّلَاثَةَ وَ لَا يَفْرُقَ بَيْنَهَا بِالصَّلَاةِ ثُمَّ يُصَلِّيَ لَهَا جَمِيعاً قَالَ لَا بَأْسَ غَيْرَ أَنَّهُ يُسَلِّمُ فِي كُلِّ رَكْعَتَيْنِ (۳).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر گوید: از برادر خویش علیه السلام سؤال کردم: آیا رواست که شخصی دو و سه طواف انجام دهد و میان آن‌ها با نماز فاصله ایجاد نکند و سپس در پایان طواف همه نمازهایش را بخواند؟ فرمود: ایرادی ندارد، اما در هر دو رکعت از نماز خود سلام دهد. - . قرب الاسناد: ۱۰۵ -

**[ترجمه]

«۶»

قَالَ: وَ رَأَيْتُ أَخِي يَطُوفُ السُّبُوعَيْنِ وَ الثَّلَاثَةَ يَقْرِنُهَا غَيْرَ أَنَّهُ يَقِفُ فِي الْمُسْتَجَارِ فَيَدْعُو فِي كُلِّ أُسْبُوعٍ وَ يَأْتِي الْحَجَرَ وَ يَسْتَلِمُهُ ثُمَّ يَطُوفُ (۴).

**[ترجمه]گفت: برادرم را دیدم که دو و سه دور هفت‌تایی به طور پیوسته طواف می کرد، و در مستجار می ایستاد و در هر

دور دعا می کرد و به سوی حجرالاسود می رفت و بر آن دست می کشید و سپس طواف می کرد. -. قرب الاسناد: ۱۰۶ -

**[ترجمه]

«۷»

قَالَ: وَ رَأَيْتُ أَخِي مَرَّةً طَافَ وَ مَعَهُ رَجُلٌ مِنْ بَنِي الْعَبَّاسِ فَقَرَنَ ثَلَاثَ أَسَابِيعَ لَمْ يَقِفْ فِيهَا فَلَمَّا فَرَغَ مِنَ الثَّالِثِ وَ فَارَقَهُ الْعَبَّاسِيُّ وَقَفَ بَيْنَ الْبَابِ وَ الْحَجَرِ قَلِيلًا ثُمَّ تَقَدَّمَ فَوَقَفَ قَلِيلًا حَتَّى فَعَلَ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ (۵).

**[ترجمه]گفت: یک بار برادرم را دیدم که طواف کرد و فردی از قوم بنی عباس با وی همراه بود و ایشان به طور پیوسته بدون این که بایستد، سه طواف هفت دور انجام داد. زمانی که طواف سوم به پایان رسید و آن شخص عباسی از وی جدا شد، مدتی میان در کعبه و حجر ایستاد، سپس به راه افتاد و قدری ایستاد و این کار را سه بار انجام داد. -. قرب الاسناد: ۱۰۷ -

**[ترجمه]

«۸»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ رِئَابٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنِ الرَّجُلِ يَعْيَا فِي الطَّوَافِ أَ لَهُ أَنْ يَسْتَرِيحَ قَالَ نَعَمْ يَسْتَرِيحُ ثُمَّ يَقُومُ فَيُتِمُّ طَوَافَهُ فِي فَرِيضَةٍ أَوْ غَيْرِهَا قَالَ وَ يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي سَعْيِهِ وَ جَمِيعِ مَنَاسِكِهِ (۶).

**[ترجمه]قرب الإسناد: ابن رئاب نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره مردی سؤال کردم که هنگام طواف خسته می شود، آیا می تواند استراحت کند؟ ایشان فرمود: آری استراحت کند، سپس بر می خیزد و طواف واجب خود یا غیر آن را تمام می کند. وفرمود: این کار را در سعی و تمامی مناسکش انجام می دهد. -. قرب الاسناد: ۷۷ -

**[ترجمه]

«۹»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: فَإِنْ سَهَوْتَ فَطُفْتَ طَوَافَ الْفَرِيضَةِ ثَمَانِيَةَ أَشْوَاطٍ فَزِدْ عَلَيْهَا سِتَّةَ أَشْوَاطٍ وَ صَلِّ عِنْدَ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ رَكْعَتَيِ الطَّوَافِ ثُمَّ اسْعَ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ ثُمَّ تَأْتِي الْمَقَامَ فَصَلِّ خَلْفَهُ رَكْعَتَيِ الطَّوَافِ وَ اعْلَمْ أَنَّ الْفَرِيضَةَ هُوَ الطَّوَافُ الثَّانِي وَ الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ لِطَوَافِ الْفَرِيضَةِ وَ الرَّكْعَتَيْنِ الْأَخِيرَتَيْنِ لِلطَّوَافِ الْأَوَّلِ وَ الطَّوَافُ الْأَوَّلُ تَطَوُّعٌ فَإِنْ شَكَكْتَ فَلَمْ تَدْرِ سَبْعَةً طُفْتَ أَوْ ثَمَانِيَةً وَ أَنْتَ فِي الطَّوَافِ فَابْنِ عَلَى سَبْعَةٍ وَ أَسْقِطْ وَاحِدَةً وَ اقْطَعْهُ

ص: ۲۰۷

۱- ۱. نفس المصدر ص ۱۰۷.

٢- ٢. نفس المصدر ص ١٧۴.

٣- ٣. نفس المصدر ص ١٠۵.

۴- ۴. نفس المصدر ١٠۶.

۵- ۵. نفس المصدر ١٠٧.

۶- ۶. نفس المصدر ص ٧٧.

وَ إِنْ لَمْ تَدْرِ سِتَّةً طُفْتَ أَمْ سَبْعَةً فَأَتِمَّهَا بِوَاحِدَهٍ-(۱)

فَإِنْ نَسِيتَ شَيْئاً مِنَ الطَّوَافِ فَذَكَرْتَهُ بَعْدَ مَا سَعَيْتَ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ فَابْنِ عَلَى مَا طُفْتَ وَ تَمِّمْ طَوَافَكَ بِالْبَيْتِ وَ إِنْ كُنْتَ قَدْ طُفْتَ أَرْبَعَهَ أَشْوَاطٍ أَوْ طُفْتَ أَقَلَّ مِنْ أَرْبَعَهِ أَشْوَاطٍ أَعَدْتَ الطَّوَافَ وَ إِنْ نَسِيتَ الطَّوَافَ كُلَّهُ ثُمَّ ذَكَرْتَهُ بَعْدَ مَا سَعَيْتَ فَطُفْ أُسْبُوعاً وَ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ أَعِدِ السَّعْيَ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ إِنْ نَسِيتَ الرَّكْعَتَيْنِ خَلْفَ الْمَقَامِ ثُمَّ ذَكَرْتَهُمَا وَ أَنْتَ تَسْعَى فَافْرُغْ مِنْهُ ثُمَّ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ لَيْسَ عَلَيْكَ إِعَادَهُ السَّعْيِ-(۲) وَ مَتَى حَاضَتِ الْمَرْأَهُ فِي الطَّوَافِ خَرَجَتْ مِنَ الْمَسْجِدِ فَإِنْ كَانَتْ طَافَتْ ثَلَاثَهَ أَشْوَاطٍ فَعَلَيْهَا أَنْ تُعِيدَ وَ إِنْ كَانَتْ طَافَتْ أَرْبَعَهً أَقَامَتْ عَلَى مَكَانِهَا فَإِذَا طَهُرَتْ بَنَتْ وَ قَضَتْ مَا بَقِيَ عَلَيْهَا وَ لَا تَجُوزُ عَلَى الْمَسْجِدِ حَتَّى تَتَيَمَّمَ وَ تَخْرُجَ مِنْهُ وَ كَذَلِكَ الرَّجُلُ إِذَا أَصَابَهُ عِلَّهٌ وَ هُوَ فِي الطَّوَافِ لَمْ يَقْدِرْ إِتْمَامَهُ خَرَجَ وَ أَعَادَ بَعْدَ ذَلِكَ طَوَافَهُ مَا لَمْ يَجُزْ نِصْفَهُ فَإِنْ جَازَ نِصْفَهُ فَعَلَيْهِ أَنْ يَبْنِيَ عَلَى مَا طَافَ (۳).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: اگر فراموش کردی و طواف واجب را هشت دور انجام دادی، بر آن شش دور دیگر نیز بیفزای و نزد مقام ابراهیم دو رکعت نماز طواف بخوان، سپس میان صفا و مروه سعی کن. پس از آن به سمت مقام می آیی، و در پشت آن دو رکعت نماز طواف به جا می آوری. بدان که واجب، همان طواف دوم است و دو رکعت اول نماز جهت طواف واجب و دو رکعت اخیر جهت انجام طواف اول، و طواف اول مستحب است. اگر شک کردی و ندانستی که هفت دور طواف کرده ای یا هشت دور و در حال طواف هستی، بنا را بر هفت قرار ده و یک دور را کم کن و آن را قطع کن. اگر ندانستی که شش دور طواف کرده ای یا هفت دور، با انجام یک دور دیگر آن را کامل کن. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۷ -

اگر چیزی از طواف را فراموش کردی و پس از آنکه میان صفا و مروه سعی کردی، آن را به یاد آوردی، پس بنا را بر اساس آنچه که طواف کرده ای قرار ده، و طواف خود را در خانه خدا به پایان برسان. اگر چهار دور یا کمتر از چهار دور طواف کرده بودی، طواف را بار دیگر تکرار کن و اگر همه طواف را فراموش کردی و پس از این که سعی کردی، آن را به یاد آوردی، هفت دور طواف کن و دو رکعت نماز بخوان و بار دیگر میان صفا و مروه سعی کن. اگر خواندن دو رکعت نماز را در پشت مقام ابراهیم فراموش کردی، سپس به یاد آوردی در حالی که سعی می کنی،آن را تمام کن و دو رکعت نماز بخوان و تکرار سعی بر تو لازم نیست. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۸ -

زمانی که زن موقع طواف حائض شود، از مسجد خارج می شود. اگر سه دور طواف کرده باید طواف را تکرار کند و اگر چهار دور طواف کرده، همان جا توقف کند و زمانی که پاک شد، آنچه را که از طواف باقی مانده انجام دهد؛ و در مسجد حرکت نکند تااین که تیمم کند و از آنجا خارج شود .

همچنین اگر مرد زمان انجام طواف دچار بیماری شود، تا حدی که نتواند طواف را به اتمام رساند، خارج شود و بار دیگر طواف خود را به طور کامل انجام دهد،اگر از نیمه طواف (سه دور و نیم) عبور نکرده بود، اما اگر از نیمی از طواف عبور کرده بود، باید بنا را بر اساس آنچه که تا آن زمان طواف کرده بگذارد. - . فقه الرضا علیه السلام: ۳۰ -

**[ترجمه]

سر، [السـرائر] الْبَزَنْطِيُّ عَنْ جَمِيلٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ رَجُلٍ لَمْ يَدْرِ أَ سَبْعاً طَافَ أَمْ ثَمَانِيَةً قَالَ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ قُلْتُ فَإِنَّهُ طَافَ ثَمَانِيَهَ أَشْوَاطٍ قَالَ يَضُمُّ إِلَيْهَا سِتَّهَ أَشْوَاطٍ ثُمَّ يُصَلِّي الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدُ وَ سُئِلَ عَنِ الرَّكَعَاتِ كَيْفَ يُصَلِّيهِنَّ أَ يَجْمَعُهُنَّ أَوْ مَا ذَا قَالَ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ لِلْفَرِيضَهِ ثُمَّ يَخْرُجُ إِلَى الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ فَإِذَا فَرَغَ مِنْ طَوَافِهِ بَيْنَهُمَا رَجَعَ فَيُصَلِّي الرَّكْعَتَيْنِ لِلْأُسْبُوعِ (۴).

**[ترجمه]السـرائر: جمیل نقل کرده است که از امام صادق علیه السـلام درباره مردی سؤال کردم که نمی دانـد آیا هفت دور طواف کرده یـا هشت دور؟ ایشان فرمود: دو رکعت نماز بخوانـد. گفتم: اگر هشت دور طواف کرده باشـد چه؟ امام فرمود: به آن هشت دور، شـش دور دیگر بیفزایـد، سـپس دو رکعت نماز می خواند. از تعداد رکعات سؤال شد که چگونه آن نمازها را بخوانـد؟ آیـا همه آن نمازهـا را جمعاً بخوانـد و به چه صورت؟ فرمود: دو رکعت نماز واجب می خوانـد و به صـفا و مروه می رود، زمانی که از سـعی خویش میان آن دو فارغ شد، باز گردد و برای هر هفت دور، دو رکعت نماز بخواند. - . السرائر: ۴۸۰ -

**[ترجمه]

«۱۱»

سر، [السـرائر] فِي كِتَابِ الْبَزَنْطِيِّ عَنْ عَنْبَسَهَ بْنِ مُصْعَبٍ قَالَ: سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَمَّنْ طَافَ بِالْبَيْتِ مِنْ طَوَافِ الْفَرِيضَهِ ثَلَاثَهَ أَشْوَاطٍ ثُمَّ وَجَدَ خَلْوَهً مِنَ الْبَيْتِ فَدَخَلَهُ قَالَ قَدْ نَقَضَ طَوَافَهُ وَ خَالَفَ السُّنَّهَ فَلْيُعِدْهُ (۵).

**[ترجمه]السـرائر: از امـام صادق علیه السـلام درباره فردی سؤال شـد که به گرد کعبه سه دور از طواف واجب خود را انجام دهـد و سـپس کعبه را خلوت یافت و وارد آن شـد. امام فرمود: طواف خود را نقض کرده و بر خلاف سـنت عمل کرده و باید آن را بار دیگر انجام دهد. - . السرائر: ۴۸۰ -

**[ترجمه]

«۱۲»

سر، [السـرائر] فِي كِتَابِ الْبَزَنْطِيِّ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ أَخَّرَ الزِّيَارَهَ إِلَى يَوْمِ النَّفْرِ قَالَ لَا بَأْسَ وَ لَا تَحِلُّ لَهُ النِّسَاءُ حَتَّى يَزُورَ الْبَيْتَ وَ

ص: ۲۰۸

۱- ۱. فقه الرضا ص ۲۷.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۲۸.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۳۰.

۴- ۴. السرائر ص ۴۸۰.

۵- ۵. السرائر ص ۴۸۰.

يَطُوفَ طَوَافَ النِّسَاءِ(١).

**[ترجمه]السرائر: حلبى گويد: از امام صادق عليه السلام درباره مردى كه طواف زيارت خود را تا يوم النفر به تاخير اندازد سؤال كردم. فرمود: ايرادى ندارد، اما تا زمانى كه طواف زيارت و طواف نساء را انجام نداده، زنان بر وى حلال نيستند .

**[ترجمه]

«۱۳»

سر، [السرائر] مِنْ كِتَابِ حَرِيزٍ قَالَ زُرَارَةُ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام: لَا قِرَانَ بَيْنَ أُسْبُوعَيْنِ فِى فَرِيضَهٍ وَ نَافِلَهٍ وَ لَا قِرَانَ بَيْنَ الصَّوْمَيْنِ وَ لَا قِرَانَ بَيْنَ فَرِيضَهٍ وَ نَافِلَهٍ(٢).

**[ترجمه]السرائر: امام باقر عليه السلام فرمود: قرانى بين دو هفت دور طواف واجب و مستحب نيست، و قرانى ميان دو روزه و همچنين قرانى ميان واجب و مستحب وجود ندارد. - . السرائر: ۴۸۶ -

**[ترجمه]

«۱۴»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّينَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا أَنَّهُ قَالَ: مَا مِنْ عَبْدٍ مُؤْمِنٍ طَافَ بِهَذَا الْبَيْتِ أُسْبُوعاً وَ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَ أَحْسَنَ طَوَافَهُ وَ صَلَاتَهُ إِلَّا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ (٣).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق عليه السلام فرمود: هيچ بنده مؤمنى نيست كه به گرد اين خانه هفت بار طواف كند و دو ركعت نماز بخواند، و طواف و نمازش را به خوبى انجام دهد، مگر اين كه خداوند گناهش را مى بخشايد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۲ -

**[ترجمه]

«۱۵»

وَ عَنْ أَبِى عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليهما السلام أَنَّهُ قَالَ: الطَّوَافُ مِنْ أَرْكَانِ الْحَجِّ وَ مَنْ تَرَكَ الطَّوَافَ الْوَاجِبَ مُتَعَمِّداً فَلَا حَجَّ لَهُ (۴).

**[ترجمه]امام صادق عليه السلام فرمود: طواف از اركان حج است، و هر كس به عمد طواف واجب را ترك كند، حجى براى او نيست. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۲ -

**[ترجمه]

«۱۶»

وَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمَا أَنَّهُ قَالَ: لَمَّا دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَدَأَ بِالرُّکْنِ فَاسْتَلَمَهُ ثُمَّ مَضَی عَنْ یَمِینِهِ وَ الْبَیْتُ عَنْ یَسَارِهِ فَطَافَ بِهِ أُسْبُوعاً رَمَلَ ثَلَاثَهَ أَشْوَاطٍ وَ مَشَی أَرْبَعاً(۵).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که رسول خدا صلی الله علیه و آله وارد مسجد الحرام شد، از رکن آغاز کرد و بر آن دست کشید، سپس از سمت راست آن گذشت در حالی که کعبه در سمت چپ وی بود، هفت دور به گرد آن طواف کرد، سه دور را دوید و چهاردور را راه رفت. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۲ -

**[ترجمه]

«۱۷»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: لَیْسَ عَلَی النِّسَاءِ رَمَلٌ فِی الطَّوَافِ (۶).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: دویدن هنگام طواف بر عهده زنان نیست. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۲ -

**[ترجمه]

«۱۸»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَسْتَلِمُ الرُّکْنَیْنِ الرُّکْنَ الَّذِی فِیهِ الْحَجَرُ الْأَسْوَدُ وَ الرُّکْنَ الْیَمَانِیَّ کُلَّمَا مَرَّ بِهِمَا فِی الطَّوَافِ (۷).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله بر دو رکن دست می کشید، یکی رکنی که در آن حجر الاسود قرار داشت و دیگری رکن یمانی بود که زمان طواف هنگامی که از کنار آن دو عبور می کرد بر آن ها دست می کشید. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۲ -

**[ترجمه]

«۱۹»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَا بَأْسَ بِالْکَلَامِ فِی الطَّوَافِ وَ الدُّعَاءُ وَ قِرَاءَهُ الْقُرْآنِ أَفْضَلُ (۸).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: سخن گفتن هنگام طواف ایرادی ندارد، اما خواندن دعا و قرآن بهتر است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۲ -

**[ترجمه]

«۲۰»

: وَ رُوِّينَا عَنْ أَهْلِ الْبَيْتِ مِنْ وُجُوهِ الـدُّعَاءِ فِی الطَّوَافِ كَثِيراً وَ لَيْسَ مِنْهُ شَـیْ ءٌ مُوَقَّتٌ غَيْرَ أَنَّهُمْ رَغَّبُوا فِی الـدُّعَاءِ فِيهِ فَأَفْضَلُ ذَلِكَ إِذَا صَارَ الطَّائِفُ بَيْنَ الرُّكْنِ الْأَسْوَدِ وَ الْبَابِ (۹).

ص: ۲۰۹

۱- ۱. السرائر ص ۴۸۰.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۴۸۶ بتفاوت.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱: ۳۱۲ بتفاوت فی الأخير.

۴- ۴. دعائم الإسلام ج ۱: ۳۱۲ بتفاوت فی الأخير.

۵- ۵. دعائم الإسلام ج ۱: ۳۱۲ بتفاوت فی الأخير.

۶- ۶. دعائم الإسلام ج ۱: ۳۱۲ بتفاوت فی الأخير.

۷- ۷. دعائم الإسلام ج ۱: ۳۱۲ بتفاوت فی الأخير.

۸- ۸. دعائم الإسلام ج ۱: ۳۱۲ بتفاوت فی الأخير.

۹- ۹. دعائم الإسلام ج ۱: ۳۱۲ بتفاوت فی الأخير.

**[ترجمه]از اهل بیت برای ما دعاهای مختلفی در طواف روایت کرده اند و هیچ کدام از آن‌ها واجب نیست، اما در عین حال آنان به دعا کردن زمان طواف ترغیب کرده‌اند و بهترین زمان آن را موقعی دانسته اند که طواف کننده میان رکن حجر الاسود و در کعبه باشد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۲ -

**[ترجمه]

«۲۱»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: يُطَافُ بِالْعَلِيلِ وَ مَنْ لَا يَسْتَطِيعُ الْمَشْيَ مَحْمُولًا وَ إِنْ أَمْكَنَ أَنْ يَمَسَّ بِرِجْلِهِ الْأَرْضَ شَيْئاً وَ أَنْ يَقِفَ بِأَصْلِ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ فَلْيَفْعَلْ وَ قَالَ يُجْزِي الطَّوَافُ لِلْحَامِلِ وَ الْمَحْمُولِ (۱).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام نقل کرده اند که فرد بیمار و علیل را طواف دهند، و هر کس که نمی تواند راه رود را بر دوش حمل کنند. اگر توانست قدری پایش را بر زمین بکشد و در صفا و مروه بایستد، این کار را انجام دهد. ایشان فرمود: طواف فرد حامل و شخص محمول، ثواب و پاداش دارد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۳ -

**[ترجمه]

«۲۲»

وَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ علیهما السلام: أَنَّهُ رَخَّصَ لِلطَّائِفِ أَنْ يَطُوفَ مُتَنَعِّلًا وَ قَالَ طَافَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ رَاكِبٌ عَلَى رَاحِلَتِهِ وَ بِيَدِهِ مِحْجَنٌ لَهُ إِذَا مَرَّ بِالرُّكْنِ اسْتَلَمَهُ بِهِ (۲).

**[ترجمه]از امام باقر علیه السلام نقل کرده اند که ایشان طواف کردن با کفش را برای طواف کننده مجاز و خالی از اشکال دانسته و فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله سوار بر مرکب در حالی که عصایی در دستش بود، طواف کرد و زمانی که از کنار رکن عبور می کرد، عصای خود را بر آن می کشید. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۳ المحجن: عصای سرکج و خمیده -

**[ترجمه]

«۲۳»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: لَا طَوَافَ إِلَّا بِطَهَارَهٍ وَ مَنْ طَافَ عَلَى غَيْرِ وُضُوءٍ لَمْ يَعْتَدَّ بِذَلِكَ الطَّوَافِ وَ إِنْ طَافَ تَطَوُّعاً عَلَى غَيْرِ وُضُوءٍ ثُمَّ تَوَضَّأَ وَ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ طَوَافِهِ فَلَا بَأْسَ بِذَلِكَ وَ أَمَّا طَوَافُ الْفَرِيضَهِ فَلَا يُجْزِي إِلَّا بِوُضُوءٍ(۳).

**[ترجمه]امام باقر علیه السلام فرمود: طواف نیست مگر با طهارت، و هر کس بدون وضو طواف کند، بدان طواف اعتنایی نکند؛ و اگر طواف مستحب را بدون وضو انجام دهد و سپس وضو بگیرد و پس از طوافش دو رکعت نماز بخواند ایرادی ندارد، اما طواف واجب تنها با وضو مجزی است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۳ -

**[ترجمه]

«۲۴»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ حَدَثَ بِهِ أَمْرٌ قَطَعَ طَوَافَهُ مِنْ رُعَافٍ أَوْ وَجَعٍ أَوْ حَدَثٍ أَوْ مَا أَشْبَهَ ذَلِكَ ثُمَّ عَادَ إِلَی طَوَافِهِ فَإِنْ کَانَ الَّذِی تَقَدَّمَ لَهُ النِّصْفَ أَوْ أَكْثَرَ مِنَ النِّصْفِ بَنَی عَلَی مَا تَقَدَّمَ وَ إِنْ كَانَ أَقَلَّ مِنَ النِّصْفِ وَ كَانَ طَوَافَ الْفَرِيضَهِ أَلْقَی مَا مَضَی وَ ابْتَدَأَ الطَّوَافَ (۴).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس که برایش مشکلی پیش آید، مثل این که بینی وی دچار خونریزی شود یا دچار رنجوری و کسالت یا مشکلی شبیه بدان شود که به سبب آن طوافش را قطع کند و سپس باردیگر به طواف خویش باز گردد، در صورتی که پیشتر نیمی از طواف یا بیشتر از آن را انجام داده باشد، طواف خویش را بر اساس آنچه که قبلا انجام داده بنا نهد و اگر به میزان کمتر از نیمه طواف خویش را انجام داده باشد، در حالی که طواف واجب باشد، هر آنچه را که قبلا انجام داده رها کند و از ابتدا طواف خود را آغاز کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۳ -

**[ترجمه]

«۲۵»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: الْحَائِضُ وَ النُّفَسَاءُ وَ الْمُسْتَحَاضَهُ يَقِفْنَ بِمَوَاقِفِ الْحَجِّ كُلِّهَا وَ يَقْضِينَ الْمَنَاسِكَ كُلَّهَا إِلَّا الطَّوَافَ بِالْبَيْتِ وَ السَّعْيَ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ لَا يَدْخُلْنَ الْمَسْجِدَ فَإِذَا طَهُرْنَ قَضَيْنَ مَا فَاتَهُنَّ مِنْ ذَلِكَ (۵).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: زن حائض و نفساء و مستحاضه در تمامی مواقف حج وقوف می‌کنند و مناسک خویش را انجام می دهند، به جز طواف به گرد خانه خدا و سعی میان صفا و مروه و ورود به مسجد. زمانی که پاک شدند، اعمالی را که نتوانسته اند انجام دهند، ادا کنند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۳ -

**[ترجمه]

«۲۶»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: لَا بَأْسَ بِالاسْتِرَاحَهِ فِی الطَّوَافِ لِمَنْ أَعْيَا(۶).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: برای کسی که زمان طواف خسته شده، استراحت کردن ایرادی ندارد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۳ -

**[ترجمه]

«۲۷»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: إِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاهُ وَ النَّاسُ فِی الطَّوَافِ قَطَعُوا طَوَافَهُمْ وَ صَلَّوْا ثُمَّ أَتَمُّوا مَا بَقِیَ عَلَیْهِمْ (۷).

ص: ۲۱۰

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۳ بتفاوت یسیر.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۳ و المحجن عصا فی طرفها عقافه.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۳ بتفاوت فی الثانی.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۳ بتفاوت فی الثانی.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۳ و لیس فیه(و السعی).

۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۳.

۷- ۷. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۳.

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که وقت نماز شد و مردم در طواف بودند، طواف خویش را قطع کنند و نماز بگزارند، سپس هر آنچه که از طواف برایشان باقی مانده را انجام دهند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۳ -

**[ترجمه]

«۲۸»

وَ عَنْهُ: أَنَّهُ رَخَّصَ فِی قَطْعِ الطَّوَافِ لِأَبْوَابِ الْبِرِّ وَ أَنْ یَرْجِعَ مَنْ قَطَعَ لِذَلِکَ فَیَبْنِیَ عَلَی مَا تَقَدَّمَ إِذَا کَانَ الطَّوَافُ تَطَوُّعاً(۱).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام نقل کرده اند که ایشان قطع کردن طواف را به خاطر کارهای نیک مجاز دانسته اند و این که کسی که طوافش را قطع کرده، باز گردد. از این رو اگر طواف وی مستحب باشد، بنا را بر اساس آنچه که پیشتر طواف کرده بگذارد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۳ -

**[ترجمه]

«۲۹»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: فِیمَنْ طَافَ النِّصْفَ مِنْ طَوَافِهِ أَوْ أَکْثَرَ مِنَ النِّصْفِ ثُمَّ اعْتَلَّ أَنَّهُ یَأْمُرُ مَنْ یَقْضِی عَنْهُ مَا بَقِیَ عَلَیْهِ وَ إِنْ کَانَ لَمْ یَطُفْ إِلَّا أَقَلَّ مِنَ النِّصْفِ إِنْ صَحَّ طَافَ أُسْبُوعاً أَوْ طِیفَ بِهِ مَحْمُولًا أَوْ طِیفَ عَنْهُ أُسْبُوعاً إِنْ لَمْ یَسْتَطِعْ أُسْبُوعاً(۲).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام درباره کسی که نیمی از طواف یا بیش از آن را انجام داده و سپس بیمار شده فرمود: امر می کند تا کسی از طرف او،آنچه را که از طوافش باقیمانده است ادا کند. اگر به مقدار کمتر از نیمی از طواف خود را انجام داده، اگر بهبودی یافت، هفت دور طواف کند یا این که وی را حمل کرده و طواف دهند،یا این که اگر خود نتواند هفت دور طواف کند، هفت دور به نیابت از وی طواف کنند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۳ -

**[ترجمه]

«۳۰»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: إِذَا حَضَرَ وَقْتُ الصَّلَاهِ الْمَکْتُوبَهِ بَدَأَ بِهَا قَبْلَ الطَّوَافِ (۳).

**[ترجمه]و فرمود:هر گاه وقت ادای ادای نماز واجب فرارسیده باشد، قبل از انجام طواف، نماز خود را شروع کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۴ -

**[ترجمه]

«۳۱»

وَ عَنْهُ: أَنَّهُ سُئِلَ عَمَّنْ طَافَ طَوَافَ الْفَرِيضَهِ فَلَمْ يَدْرِ أَ سِتَّهً طَافَ أَمْ سَبْعَهً قَالَ يُعِيدُ طَوَافَهُ قِيلَ فَإِنَّهُ قَدْ خَرَجَ مِنَ الطَّوَافِ وَ فَاتَهُ ذَلِكَ قَالَ لَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ وَ إِنْ طَافَ سِتَّهَ أَشْوَاطٍ فَظَنَّ أَنَّهَا سَبْعَهٌ ثُمَّ تَبَيَّنَ لَهُ بَعْدَ ذَلِكَ فَلْيَطُفْ شَوْطاً وَاحِداً فَإِنْ زَادَ فِي طَوَافِهِ فَطَافَ ثَمَانِيَهَ أَشْوَاطٍ أَضَافَ إِلَيْهَا سِتَّهً ثُمَّ صَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فَيَكُونُ لَهُ طَوَافَانِ طَوَافُ فَرِيضَهٍ وَ طَوَافُ نَافِلَهٍ(۴).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام درباره کسی که طواف واجب را انجام داده اما نمی داند که شش دور طواف کرده یا هفت دور،سؤال شد؟ ایشان فرمود: بار دیگر طواف خویش را انجام دهد. به ایشان گفته شد: از طواف خارج شده و وقتش گذشته است.فرمود: چیزی بر عهده وی نیست و اگر شش دور طواف کند و گمان کند که هفت دور طواف کرده اما بعد مشخص شود، باید یک دور طواف کند. اگر در طواف خویش بیفزاید و هشت دور طواف کند، بدان شش دور دیگر بیفزاید و سپس چهار رکعت نماز بخواند، که در این صورت برای وی دو طواف می باشد: طواف واجب و مستحب. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۴ -

**[ترجمه]

«۳۲»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: الطَّوَافُ مِنْ وَرَاءِ الْحِجْرِ وَ مَنْ دَخَلَ الْحِجْرَ أَعَادَ(۵).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: طواف باید از پشت حجر اسماعیل انجام شود و هر کس که داخل حجر شود، بار دیگر طواف کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۴ -

**[ترجمه]

«۳۳»

: وَ رُوِّينَا عَنْ أَهْلِ الْبَيْتِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ فِي الدُّعَاءِ عِنْدَ الْمُلْتَزَمِ وُجُوهاً يَطُولُ ذِكْرُهَا لَيْسَ مِنْهَا شَيْ ءٌ مُوَقَّتٌ وَ الْمُلْتَزَمُ ظَهْرُ الْبَيْتِ حِيَالَ الْمِيزَابِ يَلْتَزِمُهُ الطَّائِفُ فِي الطَّوَافِ السَّابِعِ وَ يَدْعُو بِمَا قَدَرَ عَلَيْهِ وَ يَبُوءُ بِذُنُوبِهِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ يَسْأَلُهُ الْمَغْفِرَهَ(۶).

**[ترجمه]از اهل بیت که درود خدا بر آنان باد، دعاهای مختلفی برای خواندن کنار ملتزم روایت کرده اند که ذکر آن ها به درازا می انجامد و هیچکدام واجب نیست. ملتزم در پشت کعبه و روبروی ناودان است که طواف کننده در دور هفتم بدان می چسبد و تا آن جا که بتواند دعا می کند و به گناه خود نزد خداوند عز و جل اعتراف می کند و از وی طلب آمرزش می کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۴ -

**[ترجمه]

«۳۴»

وَ رُوِّینَا عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام: أَنَّهُ کَانَ یَفْعَلُ ذَلِکَ وَ یُبَعِّدُ مَنْ یَکُونُ مَعَهُ مِنْ مَوَالِیهِ عَنْ نَفْسِهِ وَ یُنَاجِی اللَّهَ تَعَالَی وَ یَسْأَلُهُ وَ یَذْکُرُ مَا یَسْأَلُ

ص: ۲۱۱

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۳ بتفاوت فی الأخیر.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۳ بتفاوت فی الأخیر.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۴ بتفاوت یسیر.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۴ و فیه(عند مقام إبراهیم).

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۴ و فیه(أعاده).

۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۴ و فیه(الباب) بدل(المیزاب).

الْمَغْفِرَةَ مِنْهُ-(۱) وَ اسْتِلَامُ الْحَجَرِ تَقْبِيلُهُ إِنْ وَصَلَ إِلَيْهِ أَوْ لَمْسُهُ بِيَدِهِ أَوِ الْإِشَارَةُ إِلَيْهِ إِنْ لَمْ يَقْدِرْ عَلَيْهِ وَ يَدْعُو عِنْدَ ذَلِكَ بِمَا أَمْكَنَهُ وَ لَيْسَ عَلَى النِّسَاءِ اسْتِلَامٌ وَ لَا يُزَاحِمْنَ الرِّجَالَ (۲).

**[ترجمه]از امام باقر علیه السلام برای ما روایت کرده اند که ایشان این کار را انجام می داد و یاران و اصحاب وی را که همراهش بودند از خود دور می کرد و با خداوند تعالی راز و نیاز می کرد و از وی درخواست مغفرت می کرد و آنچه را که برای آن طلب مغفرت می کرد، نام می‌برد.

استلام حجر الاسود، بوسیدن آن است، اگر بتواند بدان برسد یا لمس کردن آن با دست و یا اگر نتوانست اشاره کردن بدان است، و در کنار آن تا آنجا که توانست دعا کند و دست کشیدن بر حجر الاسودبر زنان لازم نیست و به مردان جهت آن فشار نیاورند.

**[ترجمه]

«۳۵»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا أَنَّهُ قَالَ: وَ الطَّوَافُ سَبْعَةُ أَشْوَاطٍ حَوْلَ الْبَيْتِ وَ الشَّوْطُ مِنَ الرُّكْنِ الْأَسْوَدِ دَائِراً بِالْبَيْتِ وَ الْحِجْرِ إِلَى الرُّكْنِ الْأَسْوَدِ الَّذِي ابْتَدَأَ مِنْهُ فَإِذَا طَافَ كَذَلِكَ سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ خَلْفَ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ علیه السلام(۳)

وَ يُسْتَحَبُّ

أَنْ يَقْرَأَ فِيهِمَا بِ قُلْ يا أَيُّهَا الْكافِرُونَ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ بَعْدَ فَاتِحَهِ الْكِتَابِ ثُمَّ يَخْرُجُ مِنْ بَابِ الصَّفَا وَ يَطُوفُ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ يَبْدَأُ بِالصَّفَا وَ يَخْتِمُ بِالْمَرْوَهِ ذَاهِباً وَ رَاجِعاً وَ مَنْ نَسِيَ رَكْعَتَيِ الطَّوَافِ قَضَاهُمَا وَ إِنْ خَرَجَ مِنْ مَكَّهَ صَلَّاهُمَا حَيْثُ ذَكَرَ(۴).

**[ترجمه]امام باقر علیه السلام فرمود: طواف هفت دور به گرد کعبه است و دور از رکن حجر اسود و چرخیدن به دور خانه و حجر تا رسیدن به همان رکنی است که از آن شروع کرده است.وقتی که این چنین هفت دور طواف کرد، دو رکعت نماز پشت مقام ابراهیم بخواند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۴ -

و مستحب است که در هر رکعت نماز خود سوره «قل یا ایها الکافرون» و «قل هو الله احد» را بعد از سوره حمد بخواند، سپس از در صفا خارج شود و میان صفا و مروه هفت دور سعی کند، از صفا آغاز و به مروه ختم کند، در حالی که برود و بازگردد. و هر کس خواندن دو رکعت نماز طواف را فراموش کند آن دو را قضا کند و اگر از مکه خارج شود،هر جا به یادش آمد، آن دو رکعت نماز را بخواند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۵ -

**[ترجمه]

«۳۶»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: إِنْ قَدَرْتَ بَعْدَ أَنْ تُصَلِّیَ رَکْعَتَیِ الطَّوَافِ أَنْ تَأْتِیَ زمزما [زَمْزَمَ] فَتَشْرَبَ مِنْ مَائِهَا وَ تُفِیضَ عَلَیْکَ مِنْهُ فَافْعَلْ (۵).

**[ترجمه]و فرمود: اگر توانستی که پس از خواندن دو رکعت نماز طواف به زمزم بروی و از آب آن بر سرت بریزی، این کار را انجام ده. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۵ -

**[ترجمه]

«۳۷»

وَ عَنْهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ أَنَّهُ قَالَ: لَا تَقْرِنْ بَیْنَ أُسْبُوعَیْنِ إِلَّا أَنْ تَسْهُوَ فَتَزِیدَ فِی الْأَوَّلِ (۶).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: دو طواف را با یکدیگر متصل نکن مگر این که فراموش کنی و بر اول بیفزایی .

**[ترجمه]

«۳۸»

وَ عَنِ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمَا: أَنَّهُمَا طَافَا بَعْدَ الْعَصْرِ وَ شَرِبَا مِنْ مَاءِ زَمْزَمَ قَائِمَیْنِ (۷).

**[ترجمه]از امام حسن و امام حسین علیهما السلام که درود خدا بر آن دو باد روایت شده است که پس از نماز عصر طواف کردند و به حالت ایستاده از آب زمزم نوشیدند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۵ -

**[ترجمه]

«۳۹»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَمَّنْ قَدِمَ مَکَّهَ بَعْدَ الْفَجْرِ أَوْ بَعْدَ الْعَصْرِ هَلْ یَطُوفُ وَ یُصَلِّی رَکْعَتَیْ طَوَافِهِ قَالَ نَعَمْ إِذَا کَانَ فَرِیضَهً وَ إِنْ تَطَوَّعَ بِالطَّوَافِ فِی هَذَیْنِ الْوَقْتَیْنِ لَمْ یُصَلِّ رَکْعَتَیْ طَوَافِهِ حَتَّی تَحِلَّ الصَّلَاهُ(۸).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام سؤال شد که اگر کسی پس از طلوع فجر یا هنگام عصر به مکه وارد شود، آیا می تواند طواف کند و دو رکعت نماز طوافش را بخواند؟ فرمود: آری در صورتی که طواف واجب باشد و اگر طواف مستحب باشد، در این دو زمان، دو رکعت نماز طواف خویش را تا زمانی که موعد نماز نرسیده نخواند.

**[ترجمه]

«۴۰»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: إِنْ بَدَأَ بِالسَّعْيِ بَعْدَ الطَّوَافِ وَ بَعْدَ أَنْ يُصَلِّيَ رَكْعَتَيْهِ

ص: ۲۱۲

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۴.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۴.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۴.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۵.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۵.

۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۵.

۷- ۷. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۵.

۸- ۸. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۵.

فَقَدْ أَحْسَنَ وَ إِنْ أَخَّرَ السَّعْیَ لِعُذْرٍ وَ فَرَّقَ بَیْنَهُ وَ بَیْنَ الطَّوَافِ فَلَا شَیْ ءَ عَلَیْهِ (۱) وَ أَنَّهُ قَالَ لَا یَبْدَأَ بِالسَّعْیِ قَبْلَ الطَّوَافِ وَ مَنْ بَدَأَ بِالسَّعْیِ قَبْلَ الطَّوَافِ طَافَ ثُمَّ سَعَی (۲).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: اگر پس از سعی و پس از خواندن دو رکعت نماز طواف شروع به سعی کند بهتر است و اگر سعی را به علتی به تاخیر اندازد و میان سعی و طواف فاصله اندازد، ایرادی بر وی نیست و فرمود: قبل از طواف وارد سعی نشود و اگر وارد شد، پس از آن طواف کند و دوباره سعی کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۵ -

**[ترجمه]

«۴۱»

کِتَابُ زَیْدٍ النَّرْسِیِّ، قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الرَّجُلِ یُحَوِّلُ خَاتَمَهُ لِیَحْفَظَ بِهِ طَوَافَهُ قَالَ لَا بَأْسَ إِنَّمَا یُرِیدُ بِهِ التَّحَفُّظَ.

(۳)

**[ترجمه]کتاب زید النرسی: نرسی گفت: از امام صادق علیه السلام درباره مردی سؤال کردم که انگشتر خود را زمان طواف جهت حفظ آن به انگشت دیگر انتقال دهد. امام فرمود: ایرادی ندارد، چرا که او می خواهد تعداد آن را حفظ کند. - . زید النرسی: ۵۵ -

**[ترجمه]

باب ۳۸ طواف النساء و أحکامه

الأخبار

«۱»

سر، [السرائر] مِنْ کُتُبِ الْبَزَنْطِیِّ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ رَجُلٍ أَخَّرَ الزِّیَارَهَ إِلَی یَوْمِ النَّفْرِ قَالَ لَا بَأْسَ وَ لَا تَحِلُّ لَهُ النِّسَاءُ حَتَّی یَزُورَ الْبَیْتَ وَ یَطُوفَ طَوَافَ النِّسَاءِ(۴).

**[ترجمه]السرائر: حلبی نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره مردی سؤال کردم که زیارت (طواف) خود را تا روز حرکت (یوم النفر) به تاخیر اندازد. فرمود: ایرادی ندارد، اما زنان بر وی حلال نیستند، مگر این که خانه خدا را زیارت کند و طواف نساء را انجام دهد. - . سرائر: ۴۸۰ -

**[ترجمه]

«۲»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ نَسِيَ طَوَافَ النِّسَاءِ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى أَهْلِهِ قَالَ يُرْسِلُ وَ يُطَافُ عَنْهُ فَإِنْ تُوُفِّيَ قَبْلَ أَنْ يُطَافَ عَنْهُ طَافَ عَنْهُ وَلِيُّهُ.

(۵)

**[ترجمه]گفت: از امام صادق علیه السلام درباره مردی سؤال کردم که فراموش کرده طواف نساء را انجام دهد تا این که به نزد اهل خویش بازگردد. ایشان فرمود: فردی به نیابت از وی بدان جا فرستاده شود و به نیابت از وی طواف کند، اگر قبل از این که به نیابت از وی طواف کنند از دنیا برود، ولیّ وی به نیابت از وی طواف کند. - . السرائر: ۴۸۰ -

**[ترجمه]

باب ۳۹ أحکام صلاه الطواف

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ سَعْدٍ عَنِ الْأَزْدِيِّ قَالَ: خَرَجْتُ أَطُوفُ وَ أَنَا إِلَى جَنْبِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام حَتَّى فَرَغَ مِنْ طَوَافِهِ ثُمَّ مَالَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ مَعَ رُكْنِ الْبَيْتِ وَ الْحِجْرِ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ سَاجِداً سَجَدَ وَجْهِي لَكَ تَعَبُّداً وَ رِقّاً وَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ حَقّاً حَقّاً الْأَوَّلُ

ص: ۲۱۳

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۵.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۵.

۳- ۳. کتاب زید النرسی ص ۵۵ من الأصول السته عشر.

۴- ۴. السرائر ص ۴۸۰.

۵- ۵. السرائر ص ۴۸۰.

قَبْلَ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ الْآخِرُ بَعْدَ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ هَا أَنَا ذَا بَيْنَ يَدَيْکَ نَاصِيَتِي بِيَدِکَ فَاغْفِرْ لِي إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذَّنْبَ الْعَظِيمَ غَيْرُکَ فَاغْفِرْ لِي فَإِنِّي مُقِرٌّ بِذُنُوبِي عَلَى نَفْسِي وَ لَا يَدْفَعُ الذَّنْبَ الْعَظِيمَ غَيْرُکَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَ وَجْهُهُ مِنَ الْبُکَاءِ كَأَنَّمَا غُمِسَ فِي الْمَاءِ(۱).

**[ترجمه]قرب الإسناد: ازدی نقل کرده است: خارج شدم تا طواف کنم در حالی که در کنار امام صادق علیه السلام بودم؛ تا این که ایشان طواف خویش را به پایان رسانید، سپس رو به ستون خانه خدا و حجر کرد و دو رکعت نماز خواند. شنیدم که در سجده خویش می فرمود: «چهره ام را از روی بندگی و بردگی به سمت تو قرار دادم و به حق به حق، تنها معبود تویی، اول، قبل از هر چیز و آخر، پس از هر چیز، این منم که مقابل توام، اختیارم به دست توست، پس گناهانم را ببخش چرا که گناهان بزرگ را جز تو کسی نمی بخشد،پس گناهان من را ببخش چرا که من خود به گناهانم اقرار می کنم و غیر از تو کسی گناهان بزرگ را دفع نمی کند.» سپس ایشان سرش را از سجده بلند کرد در حالی که چهره اش از فرط گریه خیس شده بود تا حدی که گویی آن را در آب فرو برده بود. - . قرب الاسناد: ۱۹ -

**[ترجمه]

«۲»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَطُوفُ بَعْدَ الْفَجْرِ فَيُصَلِّي الرَّكْعَتَيْنِ خَارِجاً مِنَ الْمَسْجِدِ قَالَ يُصَلِّي بِمَكَّةَ لَا يَخْرُجُ مِنْهَا إِلَّا أَنْ يَنْسَى فَيَخْرُجَ فَيُصَلِّي إِذَا رَجَعَ إِلَى الْمَسْجِدِ أَيَّ سَاعَةٍ أَحَبَّ رَكْعَتَيْ ذَلِکَ الطَّوَافِ (۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر از برادر خویش علیه السلام نقل کرده است که از ایشان درباره مردی سؤال کردم که پس از طلوع فجر طواف می کند و دو رکعت نماز را بیرون از مسجد می خواند؟ فرمود: در مکه نماز می خواند و از آن خارج نمی شود، مگر این که فراموش کند و خارج شود، پس هر زمان که به مسجد بازگشت، در هر ساعتی که دوست داشت، دو رکعت نماز طواف می خواند. - . قرب الاسناد: ۹۷ -

**[ترجمه]

«۳»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَطُوفُ السُّبُوعَ وَ السُّبُوعَيْنِ فَلَا يُصَلِّي رَكْعَتَيْهِ حَتَّى يَبْدُوَ لَهُ أَنْ يَطُوفَ سُبُوعاً أَ يَصْلُحُ ذَلِکَ قَالَ لَا حَتَّى يُصَلِّيَ رَكْعَتَيِ السُّبُوعِ الْأَوَّلِ ثُمَّ لْيَطَّوَّفْ مَا أَحَبَ (۳).

**[ترجمه]گفت: از ایشان درباره مردی سؤال کردم که هفت دور یا دو تا هفت دور طواف کند و دو رکعت آن را نمی خواند تا این که برای وی روشن می شود که هفت دور طواف کرده، آیا برای وی رواست؟ فرمود: خیر، دو رکعت نماز مربوط به هفت دور اول طواف را می خواند و سپس هر چه قدر دوست داشت طواف کند.

**[ترجمه]

«۴»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِیزٍ عَنْ زُرَارَهَ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام: أَرْبَعُ صَلَوَاتٍ یُصَلِّیهَا الرَّجُلُ فِی کُلِّ سَاعَهٍ صَلَاهٌ فَاتَتْکَ فَمَتَی ذَکَرْتَهَا أَدَّیْتَهَا وَ صَلَاهُ رَکْعَتَیْ طَوَافِ الْفَرِیضَهِ وَ صَلَاهُ الْکُسُوفِ وَ الصَّلَاهُ عَلَی الْمَیِّتِ هَؤُلَاءِ یُصَلِّیهِنَّ الرَّجُلُ فِی السَّاعَاتِ کُلِّهَا(۴).

**[ترجمه]الخصال: امام باقر علیه السلام فرمود: چهار نماز است که انسان در هر ساعت آن را می خواند: یکی نمازی که فراموش کرده ای، پس هر زمان که آن را به یاد آوردی ادا می کنی. خواندن دو رکعت نماز طواف واجب، نماز کسوف و نماز میت، این چهار نماز را انسان در تمامی ساعات می‌تواند می خواند. - . الخصال ۱: ۱۶۹ -

**[ترجمه]

«۵»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنِ ابْنِ بَزِیعٍ رَفَعَهُ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَبْعَهُ مَوَاطِنَ لَیْسَ فِیهَا دُعَاءٌ مُوَقَّتٌ الصَّلَاهُ عَلَی الْجِنَازَهِ وَ الْقُنُوتُ وَ الْمُسْتَجَارُ وَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهُ وَ الْوُقُوفُ بِعَرَفَاتٍ وَ رَکْعَتَا الطَّوَافِ (۵).

**[ترجمه]الخصال: امام باقر علیه السلام فرمود: هفت مورد دعای مخصوصی ندارد: نماز خواندن بر میت، قنوت، مستجار، صفا، مروه،

وقوف در عرفات، دو رکعت نماز طواف. - . الخصال ۲: ۱۱۳ -

**[ترجمه]

«۶»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ أَخِیهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ یَحْیَی الْأَزْرَقِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی الْحَسَنِ علیه السلام إِنِّی طُفْتُ أَرْبَعَهَ أَسْبَاعٍ فَأَعْیَیْتُ فِیهَا فَأُصَلِّی رَکَعَاتِهَا وَ أَنَا جَالِسٌ فَقَالَ لَا فَقُلْتُ فَکَیْفَ یُصَلِّی الرَّجُلُ صَلَاهَ اللَّیْلِ إِذَا أَعْیَا أَوْ وَجَدَ فَتْرَهً وَ هُوَ جَالِسٌ وَ هَذَا لَا یَصْلُحُ؟

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۱۹.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۹۷.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۹۷.

۴- ۴. الخصال ج ۱ ص ۱۶۹.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۲ ص ۱۱۳ و فيه(الجنائز) بدل(الجنازه).

قَالَ يَسْتَقِيمُ أَنْ تَطُوفَ وَ أَنْتَ جَالِسٌ قُلْتُ لَا قَالَ فَصَلِّهَا وَ أَنْتَ قَائِمٌ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: یحیی ارزق نقل کرده است که به ابا الحسن علیه السلام گفتم: من چهار طواف کردم،هر کدام هفت دور و خسته شدم، آیا می توانم رکعات نماز آن را نشسته بخوانم؟ فرمود: خیر. گفتم: پس چگونه انسان نماز شب خود را زمانی که خسته شد یا زمانی که سستی در خودیافت، نشسته می خواند، اما در اینجا جایز نیست؟ فرمود: درست است که نشسته طواف کنی؟ گفتم: خیر. فرمود: پس ایستاده بخوان.

**[ترجمه]

«۷»

ب، [قرب الإسناد] الْحَسَنُ بْنُ ظَرِيفٍ وَ عَلِيُّ بْنُ إِسْمَاعِيلَ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى قَالَ: رَأَيْتُ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَى علیه السلام صَلَّى الْغَدَاةَ فَلَمَّا سَلَّمَ الْإِمَامُ قَامَ فَدَخَلَ الطَّوَافَ فَطَافَ أُسْبُوعَيْنِ بَعْدَ الْفَجْرِ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ ثُمَّ خَرَجَ مِنْ بَابِ بَنِي شَيْبَةَ وَ مَضَى وَ لَمْ يُصَلِ (۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: حماد بن عیسی نقل کرده است که امام موسی کاظم علیه السلام را دیدم که نماز صبح را خواند و پس از این که سلام داد، برخاست و داخل طواف شد و پس از سپیده دم و قبل از غروب خورشید، دو هفت دور طواف کرد. سپس از در بنی شیبه خارج شد و به راه افتاد و نمازی نگزارد. - . قرب الاسناد: ۱۲۵ -

**[ترجمه]

«۸»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: وَ إِذَا فَرَغْتَ مِنْ أُسْبُوعِكَ فَأْتِ مَقَامَ إِبْرَاهِيمَ علیه السلام وَ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ لِلطَّوَافِ وَ اقْرَأْ فِيهِمَا فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ لَا يَجُوزُ أَنْ تُصَلِّيَ رَكْعَتَيْ طَوَافِ الْحَجِّ وَ الْعُمْرَةِ إِلَّا خَلْفَ الْمَقَامِ حَيْثُ هُوَ السَّاعَةَ وَ لَا بَأْسَ أَنْ تُصَلِّيَ رَكْعَتَيْ طَوَافِ النِّسَاءِ وَ غَيْرِهِ حَيْثُ شِئْتَ مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ (۳).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: زمانی که از هفت دور طواف خود فارغ شدی، به سوی مقام ابراهیم برو و دو رکعت نماز طواف بخوان و در هر رکعت سوره فاتحه و «قل یا ایها الکافرون» و «قل هو الله احد» را بخوان. جایز نیست که دو رکعت نماز طواف عمره را جایی جز در پشت مقام و در همان زمان بخوانی. ایرادی ندارد که دو رکعت نماز طواف نساء و غیر آن را هر جای مسجد الحرام که خواستی بخوانی. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۷ -

**[ترجمه]

«۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَیْلِ عَنْ أَبِی الصَّبَّاحِ قَالَ: سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ رَجُلٍ نَسِیَ أَنْ یُصَلِّیَ الرَّکْعَتَیْنِ عِنْدَ مَقَامِ إِبْرَاهِیمَ علیه السلام فِی الطَّوَافِ فِی الْحَجِّ أَوِ الْعُمْرَهِ فَقَالَ إِنْ کَانَ بِالْبَلَدِ صَلَّی رَکْعَتَیْنِ عِنْدَ مَقَامِ إِبْرَاهِیمَ علیه السلام فَإِنَّ اللَّهَ یَقُولُ وَ اتَّخِذُوا مِنْ مَقامِ إِبْراهِیمَ مُصَلًّی وَ إِنْ کَانَ ارْتَحَلَ وَ سَارَ فَلَا آمُرُهُ أَنْ یَرْجِعَ (۴).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: از امام صادق علیه السلام درباره مردی سؤال کردند که فراموش کرده نماز خود را نزد مقام ابراهیم، بعد از طواف حج یا عمره بخواند. ایشان فرمود: اگر در آن مکان یعنی مکه باشد، دو رکعت نماز نزد مقام ابراهیم بخواند، زیرا که باری تعالی می فرماید: «وَ اتَّخِذُوا مِنْ مَقامِ إِبْراهِیمَ مُصَلًّی» - . بقره / ۱۲۵ - {در

مقام ابراهیم نمازگاهی برای خود اختیار کنید.} و اگر از آن مکان کوچ کرده و رفته، به وی امر نمی کنم که باز گردد. - . تفسیر العیاشی ۱: ۵۸ -

**[ترجمه]

«۱۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ طَافَ بِالْبَیْتِ طَوَافَ الْفَرِیضَهِ فِی حَجٍّ کَانَ أَوْ عُمْرَهٍ وَ جَهِلَ أَنْ یُصَلِّیَ رَکْعَتَیْنِ عِنْدَ مَقَامِ إِبْرَاهِیمَ علیه السلام قَالَ یُصَلِّیهَا وَ لَوْ بَعْدَ أَیَّامٍ لِأَنَّ اللَّهَ یَقُولُ وَ اتَّخِذُوا مِنْ مَقامِ إِبْراهِیمَ مُصَلًّی (۵).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: حلبی از امام صادق علیه السلام نقل کرده است که از ایشان درباره مردی سؤال کردم که طواف واجب را زمان انجام حج و یا عمره به جا آورده اما ندانسته که باید نزد مقام ابراهیم علیه السلام نماز بخواند. ایشان فرمود: نماز بخواند حتی پس از چند روز، زیرا خداوند تبارک و تعالی می فرماید: «وَ اتَّخِذُوا مِنْ مَقامِ إِبْراهِیمَ مُصَلًّی» - . بقره / ۱۲۵ - {در

مقام ابراهیم نمازگاهی برای خود اختیار کنید.} - . تفسیر العیاشی ۱: ۵۸ -

**[ترجمه]

«۱۱»

الْهِدَایَهُ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: لَا تَدَعْ أَنْ تَقْرَأَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ قُلْ یا أَیُّهَا الْکافِرُونَ فِی سَبْعَهِ مَوَاطِنَ وَ عَدَّ مِنْهَا صَلَاهَ الطَّوَافِ وَ رَکْعَتَیِ الْإِحْرَامِ (۶).

۱- ۱. علل الشرائع ص ۵۸۹.

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۱۲۵.

۳- ۳. فقه الرضا ص ۲۷.

۴- ۴. تفسير العيّاشىّ ج ۱ ص ۵۸ و ما بين القوسين زياده من المصدر.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۵۸ و الآيه فى سوره البقره ۱۲۵.

۶- ۶. الهدايه ص ۳۸.

**[ترجمه]الهدایه: امام صادق علیه السلام فرمود:در هفت جا خواندن «قل هو الله احد» و «قل یا ایها الکافرون» را فرو مگذار و از جمله آنها نماز طواف و دو رکعت احرام را برشمرد. - . الهدایه: ۳۸ -

**[ترجمه]

«۱۲»

وَ قَالَ رَحِمَهُ اللَّهُ: الصَّلَاهُ الَّتِی تُصَلَّی فِی الْأَوْقَاتِ کُلِّهَا إِنْ فَاتَتْکَ صَلَاهٌ فَصَلِّهَا إِذَا ذَکَرْتَ وَ صَلَاهُ الْکُسُوفِ وَ الصَّلَاهُ عَلَی الْجِنَازَهِ وَ رَکْعَتَیِ الْإِحْرَامِ وَ رَکْعَتَیِ الطَّوَافِ (۱).

**[ترجمه]و شیخ صدوق رحمه الله می گوید: اگر خواندن نمازی را که در تمامی اوقات ادا می کنی، فراموش کردی، زمانی که یاد آوردی، آن را بخوان، و از این دسته، نماز کسوف، نماز میت و دو رکعت احرام و دو رکعت طواف است. - . الهدایه: ۳۸ -

**[ترجمه]

«۱۳»

دَلَائِلُ الْإِمَامَهِ، لِمُحَمَّدِ بْنِ جَرِیرٍ الطَّبَرِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِیٍّ الْمُطَّلِبِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ السَّمُرِیِّ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الْمَحْمُودِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ أَحْمَدَ الْمَحْمُودِیِّ عَنِ الْقَائِمِ علیه السلام قَالَ: کَانَ یَقُولُ زَیْنُ الْعَابِدِینَ علیه السلام عِنْدَ فَرَاغِهِ مِنْ صَلَاتِهِ فِی سَجْدَهِ الشُّکْرِ یَا کَرِیمُ مِسْکِینُکَ بِفِنَائِکَ یَا کَرِیمُ فَقِیرُکَ زَائِرُکَ حَقِیرُکَ بِبَابِکَ یَا کَرِیمُ (۲).

**[ترجمه]دلائل الامامه: امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف فرمود: علی بن الحسین علیه السلام بعد از نماز، در سجده شکر عرضه می‌داشت:«ای کریم! مسکین تو در پیشگاه توست، ای کریم، نیازمند تو زائر تو، حقیر تو در آستانه توست.» - . دلائل الامامه: ۲۹۵ -

**[ترجمه]

أقول

لعل هذا الدعاء لسجده الشکر بعد صلاه الطواف أو لمطلق الصلاه فی هذا المکان لمناسبه لفظ الدعاء و لأنه علیه السلام قال ذلک لجماعه من الطالبین له بعد فراغه من الطواف عند الکعبه.

**[ترجمه]شاید این دعا برای سجده شکر پس از ادای نماز طواف یا خواندن نماز در این مکان به جهت مناسبت با لفظ دعا باشد. و شاید امام زین العابدین علیه السلام این دعا را به گروهی از کسانی که طالب آن بوده اند، پس از پایان طواف خود نزد کعبه فرموده است .

**[ترجمه]

باب ۴۰ فضل الحجر و عله استلامه و استلام سائر الأركان

الأخبار

«۱»

ع، [علل الشرائع] جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ لَیْثِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ الصَّمَدِ عَنْ خَالِهِ أَبِی الصَّلْتِ الْهَرَوِیِّ عَنْ عَبْدِ الْعَزِیزِ بْنِ عَبْدِ الصَّمَدِ عَنْ أَبِی هَارُونَ الْعَبْدِیِّ عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْخُدْرِیِّ قَالَ: حَجَّ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فِی إِمْرَتِهِ فَلَمَّا افْتَتَحَ الطَّوَافَ حَاذَی الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ وَ مَرَّ فَاسْتَلَمَهُ وَ قَبَّلَهُ وَ قَالَ أُقَبِّلُکَ وَ إِنِّی لَأَعْلَمُ أَنَّکَ حَجَرٌ لَا تَضُرُّ وَ لَا تَنْفَعُ وَ لَکِنْ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِکَ حَفِیّاً وَ لَوْ لَا أَنِّی رَأَیْتُهُ یُقَبِّلُکَ مَا قَبَّلْتُکَ قَالَ وَ کَانَ فِی الْقَوْمِ الْحَجِیجِ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام فَقَالَ بَلَی وَ اللَّهِ إِنَّهُ

ص: ۲۱۶

۱- ۱. نفس المصدر ص ۳۸.

۲- ۲. دلائل الإمامه ص ۲۹۵.

لَيَضُرُّ وَ يَنْفَعُ قَالَ وَ بِمَ قُلْتَ ذَلِکَ يَا أَبَا الْحَسَنِ قَالَ بِکِتَابِ اللَّهِ تَعَالَی قَالَ أَشْهَدُ أَنَّکَ لَذُو عِلْمٍ بِکِتَابِ اللَّهِ فَأَيْنَ ذَلِکَ مِنَ الْکِتَابِ قَالَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ إِذْ أَخَذَ رَبُّکَ مِنْ بَنِی آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّاتِهِمْ وَ أَشْهَدَهُمْ عَلی أَنْفُسِهِمْ أَ لَسْتُ بِرَبِّکُمْ قالُوا بَلی شَهِدْنا وَ أُخْبِرُکَ أَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ لَمَّا خَلَقَ آدَمَ مَسَحَ ظَهْرَهُ فَاسْتَخْرَجَ ذُرِّيَّتَهُ مِنْ صُلْبِهِ نَسَماً فِی هَيْئَةِ الذَّرِّ فَأَلْزَمَهُمُ الْعَقْلَ وَ قَرَّرَهُمْ أَنَّهُ الرَّبُّ وَ أَنَّهُمُ الْعَبِيدُ وَ أَقَرُّوا لَهُ بِالرُّبُوبِيَّةِ وَ شَهِدُوا عَلَی أَنْفُسِهِمْ بِالْعُبُودِيَّةِ وَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَعْلَمُ أَنَّهُمْ فِی ذَلِکَ فِی مَنَازِلَ مُخْتَلِفَةٍ فَکَتَبَ أَسْمَاءَ عَبِيدِهِ فِی رَقٍّ وَ کَانَ لِهَذَا الْحَجَرِ يَوْمَئِذٍ عَيْنَانِ وَ لِسَانٌ وَ شَفَتَانِ فَقَالَ لَهُ افْتَحْ فَاکَ فَفَتَحَ فَاهُ فَأَلْقَمَهُ ذَلِکَ الرِّقَّ ثُمَّ قَالَ لَهُ اشْهَدْ لِمَنْ وَافَاکَ بِالْمُوَافَاةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَمَّا هَبَطَ آدَمُ عليه السلام هَبَطَ وَ الْحَجَرُ مَعَهُ فَجَعَلَ فِی مَوْضِعِهِ مِنْ هَذَا الرُّکْنِ وَ کَانَتِ الْمَلَائِکَةُ تَحُجُّ إِلَی هَذَا الْبَيْتِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَخْلُقَ اللَّهُ تَعَالَی آدَمَ ثُمَّ حَجَّهُ آدَمُ ثُمَّ نُوحٌ مِنْ بَعْدِهِ ثُمَّ تَهَدَّمَ الْبَيْتُ وَ دَرَسَتْ قَوَاعِدُهُ فَاسْتُودِعَ الْحَجَرُ مِنْ أَبِی قُبَيْسٍ فَلَمَّا أَعَادَ إِبْرَاهِيمُ وَ إِسْمَاعِيلُ عليهما السلام بِنَاءَ الْبَيْتِ وَ بَنَيَا قَوَاعِدَهُ وَ اسْتَخْرَجَا الْحَجَرَ مِنْ أَبِی قُبَيْسٍ بِوَحْیٍ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَجَعَلَاهُ بِحَيْثُ هُوَ الْيَوْمَ مِنْ هَذَا الرُّکْنِ وَ هُوَ مِنْ حِجَارَةِ الْجَنَّةِ وَ کَانَ لَمَّا أُنْزِلَ فِی مِثْلِ لَوْنِ الدُّرِّ وَ بَيَاضِهِ وَ صَفَاءِ الْيَاقُوتِ وَ ضِيَائِهِ فَسَوَّدَتْهُ أَيْدِی الْکُفَّارِ وَ مَنْ کَانَ يَلْتَمِسُهُ مِنْ أَهْلِ الشِّرْکِ بِعَتَائِرِهِمْ -(۱)

فَقَالَ عُمَرُ لَا عِشْتُ فِی أُمَّةٍ لَسْتَ فِيهَا يَا بَا الْحَسَنِ (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابو سعید خدری نقل کرده است که عمر در زمان خلافتش حج گزارد. زمانی که طواف را آغاز کرد، مقابل حجر الاسود قرار گرفت و از کنار آن عبور کرد، و بر آن دست کشید و آن را بوسید و گفت: تو را می بوسم، در حالی که می دانم که تو سنگی هستی که نه زیان می رسانی و نه سود، اما رسول خدا صلی الله علیه و آله نسبت به تو قدرشناس و مهربان بود و اگر من نمی دیدم که ایشان تو را می بوسد، هرگز تو را نمی بوسیدم. گفت: علی بن ابی طالب علیه السلام در میان حج گزاران حضور داشت و فرمود: آری، به خدا قسم که آن سود و زیان می رساند. گفت: از کجا این سخن را گفتی ای ابو الحسن؟ امام علی علیه السلام فرمود: از کتاب خداوند تبارک و تعالی. عمر گفت: گواهی می دهم که تو نسبت به کتاب خدا دارای علم و آگاهی هستی، اما کجای کتاب؟ امام فرمود: این سخن خداوند عز و جل که فرمود: «وَ أَشْهَدَهُمْ عَلی أَنْفُسِهِمْ أَ لَسْتُ بِرَبِّکُمْ قالُوا بَلی شَهِدْنا» - . اعراف / ۱۷۲ - {هنگامی

را که پروردگارت از پشت فرزندان آدم ذریه آنان را برگرفت و ایشان را بر خودشان گواه ساخت که آیا پروردگار شما نیستم؟ گفتند: چرا گواهی دادیم.} و تو را آگاه می سازم که خداوند سبحان زمانی که آدم را آفرید، بر پشت وی دست کشید و نسل آدم را از صلب وی زنده و به صورت ذره بیرون آورد و بدانان عقل داد و بر آنان مقرر داشت که او پروردگار و آنان بنده اویند و فرزندان آدم به ربوبیت خدا اقرار کردند و به بندگی خود گواهی دادند. خداوند عز و جل می دانست که فرزندان آدم در عبودیّت، در منازل مختلفی هستند، از این رو نامهای بندگانش را در برگی نازک نوشت و این سنگ آن روز دارای دوچشم و زبان و دو لب بود. خطاب به سنگ فرمود: دهانت را باز کن، و سنگ دهانش را باز کرد و خداوندآن برگ را در دهان او گذاشت. سپس خطاب به سنگ فرمود: هر کس که با تو وفا کرد، به وفاداری او در روز قیامت بر وی شهادت بده. زمانی که آدم فرود آمد و سنگ همراه با وی بود، آدم سنگ را در جایگاه خویش از این رکن قرار داد و فرشتگان قبل از این که خداوند متعال آدم را خلق کند، به حج خانه خدا می آمدند. و سپس آدم حج گزارد و پس از او، نوح نیز حج گزارد. سپس خانه خراب شد و پایه هایش از بین رفت و سنگ را در کوه ابو قبیس به امانت گذاشت. زمانی که ابراهیم و اسماعیل خانه را بازسازی کردند و پایه هایش را بنا نهادند و با وحی خداوند عز و جل، سنگ را از کوه ابوقبیس بیرون

آوردند، آن را در جایی از این ستون قرار دادند که امروز است و آن از سنگ های بهشتی است و زمانی که فرود آمد، همچون سپیدی رنگ مروارید و روشنی نور یاقوت بود، اما دستان کافران و اهل شرک که سنگ را با عتیره‌های خود - . عتایر ج عتیره: گوسفندی که اعراب برای خدایان خود در ماه رجب ذبح می کردند.عتایر به معنی مردگان یک قبیله نیز می‌باشد. - لمس می کردند، آن را سیاه کرد. عمر گفت: ای ابوالحسن! در میان امتی که تو در آن نباشی، زنده نمانم. - . علل الشرائع: - ۴۹

**[ترجمه]

«۲»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْيَقْطِينِيِّ عَنْ زِيَادٍ الْقَنْدِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: بَيْنَا نَحْنُ فِي الطَّوَافِ إِذْ مَرَّ رَجُلٌ مِنْ آلِ عُمَرَ فَأَخَذَ بِيَدِهِ رَجُلٌ فَاسْتَلَمَ الْحَجَرَ فَانْتَهَرَهُ وَ أَغْلَظَهُ وَ قَالَ لَهُ بَطَلَ حَجُّكَ إِنَّ الَّذِي تَسْتَلِمُهُ حَجَرٌ لَا يَضُرُّ وَ لَا يَنْفَعُ فَقُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاكَ أَ مَا سَمِعْتَ قَوْلَ الْعُمَرِيِّ لِهَذَا الَّذِي اسْتَلَمَ الْحَجَرَ قَالَ فَأَصَابَهُ مَا أَصَابَهُ فَقَالَ وَ مَا

ص: ۲۱۷

۱- ۱. العتائر: جمع عتیره: شاه کان العرب یذبحونها لآلهتهم فی شهر رجب.

۲- ۲. علل الشرائع ص ۴۹.

الَّذِی قَالَ؟ قُلْتُ قَالَ لَهُ یَا عَبْدَ اللَّهِ بَطَلَ حَجُّکَ ثُمَّ إِنَّمَا هُوَ حَجَرٌ لَا یَضُرُّ وَ لَا یَنْفَعُ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام کَذَبَ ثُمَّ کَذَبَ ثُمَّ کَذَبَ إِنَّ لِلْحَجَرِ لِسَاناً ذَلْقاً یَوْمَ الْقِیَامَهِ یَشْهَدُ لِمَنْ وَافَاهُ بِالْمُوَافَاهِ ثُمَّ قَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی لَمَّا خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ خَلَقَ بَحْرَیْنِ بَحْراً عَذْباً وَ بَحْراً أُجَاجاً فَخَلَقَ تُرْبَهَ آدَمَ مِنَ الْبَحْرِ الْعَذْبِ وَ شَنَّ عَلَیْهَا مِنَ الْبَحْرِ الْأُجَاجِ ثُمَّ جَبَلَ آدَمَ فَعَرَکَ عَرْکَ الْأَدِیمِ فَتَرَکَهُ مَا شَاءَ اللَّهُ فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ یَنْفُخَ فِیهِ الرُّوحَ أَقَامَهُ شَبَحاً فَقَبَضَ قَبْضَهً مِنْ کَتِفِهِ الْأَیْمَنِ فَخَرَجُوا کَالذَّرِّ فَقَالَ هَؤُلَاءِ إِلَی الْجَنَّهِ وَ قَبَضَ قَبْضَهً مِنْ کَتِفِهِ الْأَیْسَرِ فَقَالَ هَؤُلَاءِ إِلَی النَّارِ فَأَنْطَقَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَصْحَابَ الْیَمِینِ وَ أَصْحَابَ الْیَسَارِ فَقَالَ أَهْلُ الْیَسَارِ یَا رَبِّ لِمَ خَلَقْتَ لَنَا النَّارَ وَ لَمْ تُبَیِّنْ لَنَا وَ لَمْ تَبْعَثْ إِلَیْنَا رَسُولًا فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُمْ ذَلِکَ لِعِلْمِی بِمَا أَنْتُمْ صَائِرُونَ إِلَیْهِ وَ إِنِّی سَائِلُکُمْ فَأَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ النَّارَ فَأُسْعِرَتْ ثُمَّ قَالَ لَهُمْ تَقَحَّمُوا جَمِیعاً فِی النَّارِ فَإِنِّی أَجْعَلُهَا عَلَیْکُمْ بَرْداً وَ سَلَاماً فَقَالُوا یَا رَبِّ إِنَّمَا سَأَلْنَاکَ لِأَیِّ شَیْ ءٍ جَعَلْتَهَا لَنَا هَرَباً مِنْهَا وَ لَوْ أَمَرْتَ أَصْحَابَ الْیَمِینِ مَا دَخَلُوا فَأَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ النَّارَ فَأُسْعِرَتْ ثُمَّ قَالَ لِأَصْحَابِ الْیَمِینِ تَقَحَّمُوا جَمِیعاً فِی النَّارِ فَتَقَحَّمُوا جَمِیعاً فَکَانَتْ عَلَیْهِمْ بَرْداً وَ سَلَاماً فَقَالَ لَهُمْ جَمِیعاً أَ لَسْتُ بِرَبِّکُمْ قَالَ أَصْحَابُ الْیَمِینِ بَلَی طَوْعاً وَ قَالَ أَصْحَابُ الشِّمَالِ بَلَی کَرْهاً فَأَخَذَ مِنْهُمْ جَمِیعاً مِیثَاقَهُمْ وَ أَشْهَدَهُمْ عَلَی أَنْفُسِهِمْ قَالَ وَ کَانَ الْحَجَرُ فِی الْجَنَّهِ فَأَخْرَجَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَالْتَقَمَ الْمِیثَاقَ مِنَ الْخَلْقِ کُلِّهِمْ فَذَلِکَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِی السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ طَوْعاً وَ کَرْهاً وَ إِلَیْهِ یُرْجَعُونَ فَلَمَّا أَسْکَنَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ آدَمَ الْجَنَّهَ وَ عَصَی أَهْبَطَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ الْحَجَرَ فَجَعَلَهُ فِی رُکْنِ بَیْتِهِ وَ أَهْبَطَ آدَمَ عَلَی الصَّفَا فَمَکَثَ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ رَآهُ فِی الْبَیْتِ فَعَرَفَهُ وَ عَرَفَ مِیثَاقَهُ وَ ذَکَرَهُ فَجَاءَ إِلَیْهِ مُسْرِعاً فَأَکَبَّ عَلَیْهِ وَ بَکَی عَلَیْهِ أَرْبَعِینَ صَبَاحاً تَائِباً مِنْ خَطِیئَتِهِ وَ نَادِماً عَلَی نَقْضِهِ مِیثَاقَهُ قَالَ فَمِنْ أَجْلِ ذَلِکَ أُمِرْتُمْ أَنْ تَقُولُوا إِذَا اسْتَلَمْتُمُ الْحَجَرَ أَمَانَتِی أَدَّیْتُهَا وَ مِیثَاقِی تَعَاهَدْتُهُ لِتَشْهَدَ لِی بِالْمُوَافَاهِ یَوْمَ الْقِیَامَهِ(۱).

۱- ۱. نفس المصدر ص ۴۲۵.

**[ترجمه]علل الشرائع: عبدالله بن سنان نقل کرده است که زمانی که ما در طواف بودیم، مردی از آل عمر از نزدیک ما عبور کرد و مرد دیگری دست وی را گرفت و حج را استلام کرد، سپس مرد عمری بر سر مردی که دستش را گرفته بود فریاد زد و به درشتی خطاب به او گفت: حج تو باطل شد، همانا سنگی را که بر آن دست می کشی نه زیانی می رساند و نه سود. عبدالله بن سنان گفت: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: جانم به فدایتان! آیا سخن این فرد از آل عمر را خطاب به کسی که بر حجر الاسود دست کشید نشنیدی؟ ایشان فرمود: وی بدان چه که باید دچار شود دچار شد. امام فرمود: آن شخص چه گفت؟ گفتم: به او گفت: ای بنده خدا حج تو باطل شد و سپس افزود: این چیزی که تو استلام می کنی، سنگی است که نه سود می رساند و نه زیان. امام صادق علیه السلام فرمود: دروغ گفت، دروغ گفت، دروغ گفت.در روز قیامت، حجر الأسود زبانی تیز و گویا دارد و با آن، به وفاداری کسانی که او را استلام نموده و بدین وسیله به عهد خود وفا کرده اند، شهادت می دهد. سپس فرمود:وقتی حق تعالی آسمان ها و زمین را آفرید، دو دریا ایجاد کرد؛ یکی شیرین و دیگری تلخ و شور. تربت آدم علیه السلام را از دریای شیرین آفرید، سپس از دریای تلخ بر آن پاشید. بعد آدم را سرشت. آنگاه آن را همچون پوست مالید، سپس هر چه خدا خواست رهایش کرد و وقتی خواست در آن روح بدمد، او را به صورت شبح و تمثالی سر پا نگهداشت، بعد مشتی از کتف راستش گرفت، بلافاصله اجزای ریزی چون مورچه از آن خارج شدند. سپس فرمود:. فرمود: اینان به بهشت بروند و سپس یک مشت از کتف چپش گرفت و فرمود: اینان نیز به سوی آتش بروند. سپس خداوند عز و جل اصحاب یمین و یسار را به سخن گفتن واداشت. اهل یسار گفتند: خدایا! چرا برای ما آتش را آفریدی در حالی که هنوز حق را بر ما روشن نکردی و بر ما رسولی نفرستادی؟ خداوند عز و جل فرمود: زیرا که می دانم شما به سوی آن رهسپارید و به زودی شما را می آزمایم. سپس خداوند به آتش فرمان داد و شعله ور شد. سپس فرمود: تمامی شما در آتش فرو روید، اما من آن را برشما سرد و بی آسیب می کنم. آنان گفتند: پروردگارا! ما از تو پرسیدیم چرا برای ما آتش آفریدی و مقصودمان از این پرسش، فرار از آن بود؟! اگر به اصحاب یمین نیز این فرمان را بدهی، داخل آن نمی شوند. خداوند به آتش فرمان داد گرم و افروخته شود. پس از آن، به اصحاب یمین فرمود داخل آتش شوند و آن‌ها همگی وارد آتش شدند، پس آتش بر ایشان سرد و سلامت شد. خداوند به تمامی آنان فرمود: آیا پروردگار شما نیستم؟ اصحاب یمین از روی میل گفتند:آری و اصحاب شمال از روی کراهت گفتند: آری. سپس از تمامی آنان عهد و پیمان گرفت و ایشان را بر خویشتن شاهد قرار داد. امام فرمود: حجر الاسود در آن زمان در بهشت بود، خداوند عز و جل آن را از بهشت خارج کرد و میثاق با تمامی آفریدگان را در خود فرو برد و این همان سخن خداوند است که فرمود: «وَ لَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ طَوْعاً وَ كَرْهاً وَ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ» - . آل عمران / ۸۳ - {هر

که در آسمان ها و زمین است خواه و ناخواه سر به فرمان او نهاده است و همه به سوی او باز گردانده می شوند.} پس زمانی که خداوند عز و جل آدم را در بهشت ساکن کرد و وی نافرمانی کرد، خداوند سنگ را از آنجا فرود آورد و در ستون خانه اش قرار داد و آدم را از بهشت بر صفا فرود آورد و به مقداری که خدا خداست در آن جا درنگ کرد. سپس آدم سنگ را در آن خانه دید و آن را شناخت و به یاد عهد و پیمانش افتاد. پس شتابان به سوی آن آمد و بر روی آن افتاد و بر آن چهل روز گریست و از خطایش توبه کرد و از نقض پیمان خود اظهار پشیمانی کرد. امام فرمود: بدین خاطر مأمور شده اید که زمانی که بر سنگ دست کشیدید بگویید: خدایا امانت خود را ادا کردم و به پیمانم وفا کردم، تا روز قیامت برای من بر وفای به عهد گواهی دهی.

**[ترجمه]

«۳»

ع، [علل الشرائع] بِالْإِسْنَادِ إِلَى وَهْبٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله قَالَ لِعَائِشَةَ وَ هِيَ تَطُوفُ مَعَهُ بِالْكَعْبَهِ حِينَ اسْتَلَمَا الرُّكْنَ يَا عَائِشَةُ لَوْ لَا مَا طَبَعَ اللَّهُ عَلَى هَذَا الْحَجَرِ مِنْ أَرْجَاسِ الْجَاهِلِيَّهِ وَ أَنْجَاسِهَا إِذاً لَاسْتُشْفِيَ بِهِ مِنْ كُلِّ عَاهَهٍ وَ إِذاً لَأُلْفِيَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ أَنْزَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَيَبْعَثَنَّهُ اللَّهُ عَلَى مَا خُلِقَ عَلَيْهِ أَوَّلَ مَرَّهٍ وَ إِنَّهُ لَيَاقُوتَهٌ بَيْضَاءُ مِنْ يَاقُوتِ الْجَنَّهِ وَ لَكِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ غَيَّرَ حُسْنَهُ بِمَعْصِيَهِ الْعَاصِينَ وَ سُتِرَتْ بَنِيَّتُهُ عَنِ الْأَئِمَّهِ وَ الظَّلَمَهِ لِأَنَّهُ لَا يَنْبَغِي لَهُمْ أَنْ يَنْظُرُوا إِلَى شَيْ ءٍ بَدْؤُهُ مِنَ الْجَنَّهِ لِأَنَّ مَنْ نَظَرَ إِلَى شَيْ ءٍ مِنْهَا عَلَى جِهَتِهِ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّهُ وَ إِنَّ الرُّكْنَ يَمِينُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي الْأَرْضِ وَ لَيَبْعَثَنَّهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ وَ لَهُ لِسَانٌ وَ شَفَتَانِ وَ عَيْنَانِ وَ لَيُنْطِقَنَّهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ بِلِسَانٍ طَلْقٍ ذَلْقٍ لِيَشْهَدَ لِمَنِ اسْتَلَمَهُ بِحَقٍّ اسْتِلَامِهِ الْيَوْمَ بَيْعَهً لِمَنْ لَمْ يُدْرِكْ بَيْعَهَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله.

وَ ذَكَرَ وَهْبٌ: أَنَّ الرُّكْنَ وَ الْمَقَامَ يَاقُوتَتَانِ مِنْ يَاقُوتِ الْجَنَّهِ أُنْزِلَا فَوُضِعَا عَلَى الصَّفَا فَأَضَاءَ نُورُهُمَا لِأَهْلِ الْأَرْضِ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ كَمَا يُضِي ءُ الْمِصْبَاحُ فِي اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ يُؤْمِنُ الرَّوْعَهَ وَ يُسْتَأْنَسُ إِلَيْهِمَا وَ لَيُبْعَثَنَّ الرُّكْنُ وَ الْمَقَامُ وَ هُمَا فِي الْعِظَمِ مِثْلُ أَبِي قُبَيْسٍ يَشْهَدَانِ لِمَنْ وَافَاهُمَا بِالْمُوَافَاهِ فَرُفِعَ النُّورُ عَنْهُمْ وَ غُيِّرَ حُسْنُهُمَا وَ وُضِعَا حَيْثُ هُمَا(۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابن عباس که از وهب نقل کرده است که پیامبر صلی الله علیه و آله زمانی که همراه با عایشه به دور کعبه طواف می کرد، هنگام دست کشیدن بر حجر الاسود خطاب به وی فرمود: ای عایشه! اگر پلیدی ها و ناپاکی های جاهلیت بر این سنگ منتقل نشده بود، در این صورت انسان به واسطه آن از آفت و بلا شفا می یافت و هیأتی همچون هیأت همان روزی که خداوند آن را فرود آورد پیدا می کرد، و

حتما آن را خداوند بدان شکلی که برای اولین بار نازل کرد درمی آورد. همانا آن در اصل یاقوتی سپید بود که از یاقوت های بهشت به حساب می آمد، اما خداوند عز و جل به خاطر معصیت نافرمانان، زیبایی آن را تغییر داد وبنیاد آن را از سردمداران و ظالمان پنهان داشت، چرا که هرگز بر اینان شایسته نیست که به چیزی که پیدایش آن از بهشت بوده بنگرند، چه این که هر کس به چیزی که آغاز و پیدایش آن از بهشت بوده بنگرد، بهشت بر وی واجب می شود. و همانا رکن، دست راست خداوند در زمین است و خداوند حتما آن را در روز قیامت بر می انگیزد در حالی که برایش زبان و دو لب و دو چشم خواهد بود و در آن روز سنگ را با زبانی گویا و گشاده به سخن خواهد آورد تا در حق کسی که امروز چنان که شایسته است بر آن دست کشیده، شهادت دهد. استلام حجر، بیعت است برای کسی که زمان بیعت با رسول خدا صلی الله علیه و آله را درک نکرده است. وهب نقل کرد که رکن و مقام دو یاقوت از یاقوت بهشتند که به این دنیا آمده و بر کوه صفا فرود آمدند و نور آن دو برای اهل زمین از شرق تا غرب را روشنی بخشید، همان گونه که در شب تار، چراغ فروزان روشنایی می‌دهد.آنها اضطراب و نگرانی را بر طرف می‌کننـد و به آنها انس گرفته می‌شود خداوند این دو را مبعوث خواهد کرد، در حالی که از نظر عظمت و بزرگی، همچون کوه ابوقبیس بوده و برای هر کسی که آنها را استلام کرده و بدین وسیله تجدید عهد نموده، شهادت به وفاداری می دهند. سپس نور و درخشندگی از آنها رفع گردید و حسنشان تغییر داده شد و همان جایی که هستند، قرار داده

شدند. - . علل الشرائع: ۴۲۷ -

**[ترجمه]

«۴»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ لِمَ یُسْتَلَمُ الْحَجَرُ قَالَ لِأَنَّ مَوَاثِیقَ الْخَلَائِقِ فِیهِ (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: حلبی نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: به چه دلیل بر حجر الاسود دست می کشند؟ فرمود: زیرا پیمان های آفریدگان در آن است. - . علل الشرائع ۱: ۴۲۳ -

**[ترجمه]

«۵»

وَ فِی حَدِیثٍ آخَرَ قَالَ: لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَمَّا أَخَذَ مَوَاثِیقَ الْعِبَادِ أَمَرَ الْحَجَرَ فَالْتَقَمَهَا فَهُوَ یَشْهَدُ لِمَنْ وَافَاهُ بِالْمُوَافَاه(۳).

**[ترجمه]در حدیثی دیگر فرمود: زیرا که خداوند عز و جل زمانی که پیمان های بندگان را گرفت، به حجرالاسود فرمان داد و آن پیمان ها را بلعید و آن برای کسانی که به عهد خود وفا کردند، گواه می باشد. - . علل الشرائع: ۴۲۳ -

**[ترجمه]

«۶»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام](۴)

ع، [علل الشرائع] فِی الْعِلَلِ ابْنُ سِنَانٍ عَنِ الرِّضَا علیه السلام: عِلَّةُ اسْتِلَامِ الْحَجَرِ أَنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی لَمَّا أَخَذَ مَوَاثِیقَ بَنِی آدَمَ أَلْقَمَهُ الْحَجَرَ فَمِنْ ثَمَّ کُلِّفَ النَّاسُ

۱- ۱. نفس المصدر ص ۴۲۷.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۴۲۳.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۴۲۳.

۴- ۴. عیون أخبار الرضا ج ۲ ص ۹۱.

بِمُعَاهَدَهِ ذَلِکَ الْمِیثَاقِ وَ مِنْ ثَمَّ یُقَالُ عِنْدَ الْحَجرِ أَمَانَتِی أَدَّیْتُهَا وَ مِیثَاقِی تَعَاهَدْتُهُ لِتَشْهَدَ لِی بِالْمُوَافَاهِ(۱).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا، علل الشرائع: ابن سنان نقل کرده است که امام رضا علیه السلام فرمود: سبب دست کشیدن بر حجر الاسود این بود که خداوند تبارک و تعالی زمانی که پیمان های فرزندان آدم را بر گرفت، سنگ آن را بلعید و از آن جا بود که مردم را به وفا کردن به آن میثاق مکلف ساخت و از آن جاست که در کنار سنگ گفته می شود: امانت خود را ادا کردم و به پیمانم وفا کردم تا برای من بر وفای به عهد گواهی دهی. - . علل الشرائع: ۴۲۴، عیون أخبار الرضا علیه السلام ۲: ۹۱ -

**[ترجمه]

«۷»

وَ مِنْهُ قَوْلُ سَلْمَانَ رَحِمَهُ اللَّهُ: لَیَجِیئَنَّ الْحَجَرُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ مِثْلَ أَبِی قُبَیْسٍ لَهُ لِسَانٌ وَ شَفَتَانِ یَشْهَدُ لِمَنْ وَافَاهُ بِالْمُوَافَاهِ(۲).

**[ترجمه]و از آن جمله است سخن سلمان - رحمه الله - که فرمود: حجرالاسود روز قیامت همچون کوه ابو قبیس می آید، در حالی که برای وی زبان و دو لب باشد تا برای هر کس که به عهد خود وفا کرده گواهی دهد. - . علل الشرائع: ۴۲۴ -

**[ترجمه]

«۸»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ [حَسَّانَ] حنان عَنِ الْوَلِیدِ بْنِ أَبَانٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: طُوفُوا بِالْبَیْتِ وَ اسْتَلِمُوا الرُّکْنَ فَإِنَّهُ یَمِینُ اللَّهِ فِی أَرْضِهِ یُصَافِحُ بِهَا خَلْقَهُ (۳).

قال الصدوق رضی الله عنه معنی یمین الله طریق الله الذی یأخذ به المؤمنون إلی الجنه و لهذا

قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: إِنَّهُ بَابُنَا الَّذِی نَدْخُلُ مِنْهُ الْجَنَّهَ وَ لِهَذَا قَالَ علیه السلام إِنَّ فِیهِ بَاباً مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّهِ لَمْ یُغْلَقْ مُنْذُ فُتِحَ وَ فِیهِ نَهَرٌ مِنَ الْجَنَّهِ تُلْقَی فِیهِ أَعْمَالُ الْعِبَادِ وَ هَذَا هُوَ الرُّکْنُ الْیَمَانِیُّ لَا رُکْنُ الْحَجرِ(۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: به گرد خانه طواف کنید و بر رکن دست کشید، چرا که آن دست خداوند در زمین است که به واسطه آن با بندگان خود دست می دهد. - . علل الشرائع: ۴۲۴ -

شیخ صدوق - که خداوند از او خشنود باد - گفت: معنای دست خداوند همان راهی است که مؤمنان را از آن به بهشت می برد و بدین جهت امام صادق علیه السلام فرمود: این همان دروازه ماست که از طریق آن به بهشت وارد می شویم و بدین

خاطر فرمود: همانا در آن دری از درهای بهشت است که از زمان گشوده شدن بسته نشده و در آن نهری از بهشت وجود دارد که در آن اعمال و کردار بندگان انداخته می شود و این همان رکن یمانی است نه رکن حجر. - . علل الشرائع: ۴۲۴ -

**[ترجمه]

«۹»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ عَبْدِ الْكَرِیمِ بْنِ عَمْرٍو عَنِ ابْنِ أَبِی یَعْفُورٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْأَرْوَاحَ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا فِی الْمِیثَاقِ ائْتَلَفَ هَاهُنَا وَ مَا تَنَاكَرَ مِنْهَا فِی الْمِیثَاقِ اخْتَلَفَ هَاهُنَا وَ الْمِیثَاقُ هُوَ فِی هَذَا الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ أَمَا وَ اللَّهِ إِنَّ لَهُ لَعَیْنَیْنِ وَ أُذُنَیْنِ وَ فَماً وَ لِسَاناً ذَلْقاً وَ لَقَدْ كَانَ أَشَدَّ بَیَاضاً مِنَ اللَّبَنِ وَ لَكِنَّ الْمُجْرِمِینَ یَسْتَلِمُونَهُ وَ الْمُنَافِقِینَ فَبَلَغَ كَمِثْلِ مَا تَرَوْنَ (۵).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: همانا ارواح، لشکری بسیج شده و آماده اند و هر یک از آن ها که در میثاق با یکدیگر آشنا شده باشند، در اینجا نیز انس می گیرند و هر کدام که در میثاق آشنا نشده باشند در اینجا با هم اختلاف کنند و میثاق در این حجر الاسود است. اما به خدا قسم که برای این سنگ دو چشم و دو گوش و یک دهان و زبان گویا و فصیح است، و همانا رنگ آن از شیر سپیدتر بود، اما گنهکاران و منافقان بر آن دست می کشند و بدین شکلی درآمد که اکنون می بینید. - . علل الشرائع: ۴۲۶ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ یُونُسَ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْمُلْتَزَمِ لِأَیِّ شَیْ ءٍ

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۲۴.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۴۲۴.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۴۲۴ بزیاده فی آخره قوله:(مصافحه العبد او الدخیل و یشهد لمن استلمه بالموافاه).

۴- ۴. علل الشرائع ص ۴۲۴.

۵- ۵. نفس المصدر ص ۴۲۶.

يُلْتَزَمُ وَ أَيُّ شَيْ ءٍ يُذْكَرُ فِيهِ فَقَالَ عِنْدَهُ نَهَرٌ مِنَ الْجَنَّهِ تُلْقَى فِيهِ أَعْمَالُ الْعِبَادِ كُلَّ خَمِيسٍ (١).

**[ترجمه]علل الشرائع: راوی گوید: از امام صادق علیه السلام در باره ملتزم پرسیدم و این که به چه چیزی ملتزم می شود و چه چیزی را در التزامش ذکر می کند؟ امام فرمود: در کنار حجر، نهری از بهشت جاری است که در هر پنجشنبه اعمال بندگان را در آن می اندازند. - . علل الشرائع: ۴۲۴ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِيزٍ عَنْ أَبِی بَصِيرٍ وَ زُرَارَهَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ كُلِّهِمْ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَ الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ ثُمَّ أَخَذَ الْمِيثَاقَ عَلَى الْعِبَادِ ثُمَّ قَالَ لِلْحَجَرِ الْتَقِمْهُ وَ الْمُؤْمِنُونَ يَتَعَاقَدُونَ مِيثَاقَهُمْ (٢).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند عز و جل حجر الاسود را آفرید، سپس از بندگان خود تعهد گرفت و خطاب به سنگ فرمود: آن را ببلع و مؤمنان تجدید میثاق می کنند. - . علل الشرائع: ۴۲۴ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَسَّانَ عَنْ عَمِّهِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَرَّ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ عَلَى الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ فَقَالَ وَ اللَّهِ يَا حَجَرُ إِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ لَا تَضُرُّ وَ لَا تَنْفَعُ إِلَّا أَنَّا رَأَيْنَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يُحِبُّكَ فَنَحْنُ نُحِبُّكَ فَقَالَ لَهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام كَيْفَ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ فَوَ اللَّهِ لَيَبْعَثَنَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ وَ لَهُ لِسَانٌ وَ شَفَتَانِ فَيَشْهَدُ لِمَنْ وَافَاهُ وَ هُوَ يَمِينُ اللَّهِ فِی أَرْضِهِ يُبَايِعُ بِهَا خَلْقَهُ فَقَالَ عُمَرُ لَا أَبْقَانَا اللَّهُ فِی بَلَدٍ لَا يَكُونُ فِيهِ عَلِيُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ (٣).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: عمر بن خطاب از کنار حجر الاسود عبور کرد و گفت: به خدا قسم می دانیم که تو سنگی هستی که نه زیان می رسانی و نه سود، اما ما دیده ایم که رسول خدا صلی الله علیه و آله تو را دوست می داشت، و بدین جهت ما نیز تو را دوست می داریم. امیر المؤمنین علیه السلام به او فرمود: چطور این گونه سخن می گویی ای فرزند خطاب؟ به خدا قسم که روز قیامتی که حتمی است، خداوند آن سنگ را بر می انگیزد در حالی که دارای زبان و دو لب خواهد بود و بر کسی که به پیمان خود وفا کرده شهادت می دهد. و آن، دست خدا در زمین است که به واسطه آن با آفریدگان خود بیعت می کند. عمر گفت: خداوند ما را در سرزمینی که علی بن ابی طالب در آن نیست، باقی نگذارد. - . علل الشرائع: ۴۲۶ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ع، [علل الشرائع] عَلِيُّ بْنُ حَاتِمٍ عَنْ جَمِيلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَيْنِ النَّخَّاسِ عَنْ زَكَرِيَّا الْمُؤْمِنِ عَنْ عَامِرِ بْنِ مَعْقِلٍ عَنْ أَبَانِ بْنِ تَغْلِبَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَ تَدْرِی لِأَیِّ شَیْ ءٍ صَارَ النَّاسُ یَلْثِمُونَ الْحَجَرَ قُلْتُ لَا قَالَ إِنَّ آدَمَ علیه السلام شَکَا إِلَی رَبِّهِ عَزَّ وَ جَلَّ الْوَحْشَهَ فِی الْأَرْضِ فَنَزَلَ جَبْرَئِیلُ علیه السلام بِیَاقُوتَهٍ مِنَ الْجَنَّهِ کَانَ آدَمُ إِذَا مَرَّ عَلَیْهَا فِی الْجَنَّهِ ضَرَبَهَا بِرِجْلَیْهِ فَلَمَّا رَآهَا عَرَفَهَا فَبَادَرَ یَلْثِمُهَا فَمِنْ ثَمَّ صَارَ النَّاسُ یَلْثِمُونَ الْحَجَرَ(۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابان بن تغلب نقل کرده است که امام صادق علیه السلام فرمود: آیا می دانی که مردم چرا حجر الاسود را می بوسند؟ گفتم: خیر. فرمود: همانا آدم علیه السلام به خاطر تنهایی خود در زمین به خداوند شکایت کرد و جبرئیل نازل شد و یاقوتی از بهشت فرود آورد که آدم، زمانی که از کنار آن در بهشت عبور می کرد، با دو پایش بر آن می‌زد و زمانی که سنگ را دید شناخت، پس شتافت و آن را بوسید. از این جا این سنت جاری شد که مردم حجر الاسود را می‌بوسند. -. علل الشرائع: ۴۲۶ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی نَجْرَانَ وَ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ مَعاً عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِیزٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: کَانَ الْحَجَرُ الْأَسْوَدُ أَشَدَّ بَیَاضاً مِنَ اللَّبَنِ فَلَوْ لَا مَا مَسَّهُ مِنْ أَرْجَاسِ الْجَاهِلِیَّهِ مَا مَسَّهُ ذُو عَاهَهٍ إِلَّا بَرَأَ(۵).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: حجر الاسود سپیدتر از شیر بود، اگر پلیدی ها و آلودگی های جاهلیت بر آن نرسیده بودند، هیچ بیماری بر آن دست نمی کشید مگر این که شفا می یافت. -. علل الشرائع: ۴۲۷ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مُحَمَّدٍ التَّغْلِبِیِّ عَنْ أَبِی طَاهِرٍ الْوَرَّاقِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَیُّوبَ عَنْ عَبْدِ الْکَرِیمِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِی یَعْفُورٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ

۱- ۱. نفس المصدر ص ۴۲۴.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۴۲۴.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۴۲۶.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۴۲۶.

۵- ۵. نفس المصدر ص ۴۲۷.

علیه السلام: أَنَّهُ ذَکَرَ الْحَجَرَ فَقَالَ أَمَا إِنَّ لَهُ عَیْنَیْنِ وَ أَنْفاً وَ لِسَاناً وَ لَقَدْ کَانَ أَشَدَّ بَیَاضاً مِنَ اللَّبَنِ أَلَا إِنَّ الْمَقَامَ کَانَ بِتِلْکَ الْمَنْزِلَهِ(۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: عبدالله بن ابی یعفور نقل کرده است که امام صادق علیه السلام حجرالاسود را ذکر کرد و فرمود: آگاه باش. همانا برای آن دوچشم و یک بینی و زبان است و سپیدتر از شیر بود.البته مقام هم، همین منزلت و موقعیّت را داشت. - . علل الشرائع: ۴۲۸ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ع، [علل الشرائع] عَلِیُّ بْنُ حَاتِمٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ النَّحْوِیِّ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ ثَعْلَبَهَ وَ غَیْرِهِ عَنْ بُرَیْدٍ الْعِجْلِیِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام کَیْفَ صَارَ النَّاسُ یَسْتَلِمُونَ الْحَجَرَ وَ الرُّکْنَ الْیَمَانِیَّ وَ لَا یَسْتَلِمُونَ الرُّکْنَیْنِ الْآخَرَیْنِ فَقَالَ قَدْ سَأَلَنِی عَنْ ذَلِکَ عَبَّادُ بْنُ صُهَیْبٍ الْبَصْرِیُّ فَقُلْتُ لَهُ لِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله اسْتَلَمَ هَذَیْنِ وَ لَمْ یَسْتَلِمْ هَذَیْنِ فَإِنَّمَا عَلَی النَّاسِ أَنْ یَفْعَلُوا مَا فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ سَأُخْبِرُکَ بِغَیْرِ مَا أَخْبَرْتُ بِهِ عَبَّاداً إِنَّ الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ وَ الرُّکْنَ الْیَمَانِیَّ عَنْ یَمِینِ الْعَرْشِ وَ إِنَّمَا أَمَرَ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی أَنْ یُسْتَلَمَ مَا عَنْ یَمِینِ عَرْشِهِ قُلْتُ فَکَیْفَ صَارَ مَقَامُ إِبْرَاهِیمَ علیه السلام عَنْ یَسَارِهِ فَقَالَ لِأَنَّ لِإِبْرَاهِیمَ علیه السلام مَقَاماً فِی الْقِیَامَهِ وَ لِمُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله مَقَاماً فَمَقَامُ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله عَنْ یَمِینِ عَرْشِ رَبِّنَا عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَقَامُ إِبْرَاهِیمَ علیه السلام عَنْ شِمَالِ عَرْشِهِ فَمَقَامُ إِبْرَاهِیمَ فِی مَقَامِهِ یَوْمَ الْقِیَامَهِ وَ عَرْشُ رَبِّنَا مُقْبِلٌ غَیْرُ مُدْبِرٍ(۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: برید العجلی نقل کرده است که به امام صادق علیه السلام گفتم: چگونه است که مردم بر حجر الاسود و رکن یمانی دست می کشند، اما بر دو رکن دیگر دست نمی کشند؟ حضرت فرمود: عباد بن صهیب بصری نیز از من همین سؤال را کرد و من به او گفتم: به خاطر آنکه رسول الله صلی الله علیه و آله تنها این دو را استلام کردند و آن دو رکن دیگر را مسّ نکردند. بر مردم لازم است آنچه را که رسول الله انجام دادند، انجام دهند و به زودی به تو خبر خواهم داد، غیر آنچه را که به عباد خبر دادم و آن این است که: حجر الأسود و رکن یمانی در طرف راست عرش هستند و حق تبارک و تعالی امر کرد آنچه را که در طرف راست عرش است استلام شود.

برید گفت: پرسیدم، چگونه شد که مقام ابراهیم در سمت چپ عرش قرار گرفت؟ حضرت فرمود: به خاطر آن که برای حضرت ابراهیم در قیامت مقامی است و حضرت محمّد نیز در قیامت مقامی دارند. مقام پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله در طرف راست عرش و مقام ابراهیم علیه السلام در جانب چپ واقع است، از اینرو، مقام ابراهیم در قیامت، در جای خودش که چپ عرش باشد، قرار دارد و روی عرش پروردگار رو به جلوست نه رو به پشت. - . علل الشرائع: ۴۲۸ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَیُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: بَیْنَا أَنَا فِی الطَّوَافِ إِذَا رَجُلٌ یَقُولُ مَا بَالُ هَذَیْنِ الرُّکْنَیْنِ یُمْسَحَانِ یَعْنِی الْحَجَرَ وَ الرُّکْنَ الْیَمَانِیَّ وَ هَذَیْنِ لَا یُمْسَحَانِ قَالَ فَقُلْتُ لِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کَانَ یَمْسَحُ هَذَیْنِ وَ لَمْ یَمْسَحْ هَذَیْنِ فَلَا تَتَعَرَّضْ بِشَیْ ءٍ لَمْ یَتَعَرَّضْ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: در حالی که ما در طواف بودیم، به ناگاه مردی گفت: به چه علت بر این دو رکن - حجر الاسود و رکن یمانی - دست می کشند و برآن دو رکن دیگر دست نمی کشند؟ فرمود: زیرا رسول خدا صلی الله علیه و آله بر این دو دست می کشید، اما بر آن دو دست نمی کشید. پس چیزی را که رسول خدا به آن نپرداخته، تو نیز نپرداز. - . علل الشرائع: ۴۲۸ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْکُوفِیِّ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِنَا رَفَعَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَمَّا انْتَهَی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِلَی الرُّکْنِ الْغَرْبِیِّ قَالَ لَهُ الرُّکْنُ یَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَ لَسْتُ قَعِیداً مِنْ قَوَاعِدِ بَیْتِ رَبِّکَ فَمَا لِی لَا أُسْتَلَمُ فَدَنَا مِنْهُ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله فَقَالَ لَهُ اسْکُنْ عَلَیْکَ السَّلَامُ غَیْرَ مَهْجُورٍ(۴).

۱- ۱. نفس المصدر ص ۴۲۸.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۴۲۸.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۴۲۸.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۴۲۹.

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که رسول خدا صلی الله علیه و آله به رکن غربی رسید، رکن خطاب به ایشان گفت: ای رسول خدا! آیا من نیز یکی از پایه ها و ارکان خانه پروردگار تو نیستم؟ چرا بر من دست نمی کشند؟ پیامبر بدان نزدیک شد و خطاب به رکن فرمود:آرام بگیر، سلام بر تو باد، تو مهجور و کنار گذارده نیستی. - . علل الشرائع: ۴۲۹ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ وَ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُوسَی بْنِ عُمَرَ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْقَمَّاطِ عَنْ بُکَیْرِ بْنِ أَعْیَنَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لِأَیِّ عِلَّهٍ وَضَعَ اللَّهُ الْحَجَرَ فِی الرُّکْنِ الَّذِی هُوَ فِیهِ وَ لَمْ یُوضَعْ فِی غَیْرِهِ وَ لِأَیِّ عِلَّهٍ یُقَبَّلُ وَ لِأَیِّ عِلَّهٍ أُخْرِجَ مِنَ الْجَنَّهِ وَ لِأَیِّ عِلَّهٍ وُضِعَ فِیهِ مِیثَاقُ الْعِبَادِ وَ الْعَهْدُ وَ لَمْ یُوضَعْ فِی غَیْرِهِ وَ کَیْفَ السَّبَبُ فِی ذَلِکَ تُخْبِرُنِی جُعِلْتُ فِدَاکَ فَإِنَّ تَفَکُّرِی فِیهِ لَعَجَبٌ قَالَ فَقَالَ سَأَلْتَ وَ أَعْضَلْتَ فِی الْمَسْأَلَهِ وَ اسْتَقْصَیْتَ فَافْهَمْ وَ فَرِّغْ قَلْبَکَ وَ أَصْغِ سَمْعَکَ أُخْبِرْکَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَی إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی وَضَعَ الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ وَ هُوَ جَوْهَرَهٌ أُخْرِجَتْ مِنَ الْجَنَّهِ إِلَی آدَمَ فَوُضِعَتْ فِی ذَلِکَ الرُّکْنِ لِعِلَّهِ الْمِیثَاقِ وَ ذَلِکَ أَنَّهُ لَمَّا أَخَذَ مِنْ بَنِی آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّیَّتَهُمْ حِینَ أَخَذَ اللَّهُ عَلَیْهِمُ الْمِیثَاقَ فِی ذَلِکَ الْمَکَانِ وَ فِی ذَلِکَ الْمَکَانِ تَرَاءَی لَهُمْ رَبُّهُمْ وَ مِنْ ذَلِکَ الرُّکْنِ یَهْبِطُ الطَّیْرُ عَلَی الْقَائِمِ فَأَوَّلُ مَنْ یُبَایِعُهُ ذَلِکَ الطَّیْرُ وَ هُوَ وَ اللَّهِ جَبْرَئِیلُ علیه السلام وَ إِلَی ذَلِکَ الْمَقَامِ یُسْنِدُ ظَهْرَهُ وَ هُوَ الْحُجَّهُ وَ الدَّلِیلُ عَلَی الْقَائِمِ وَ هُوَ الشَّاهِدُ لِمَنْ وَافَی ذَلِکَ الْمَکَانَ وَ الشَّاهِدُ لِمَنْ أَدَّی إِلَیْهِ الْمِیثَاقَ وَ الْعَهْدَ الَّذِی أَخَذَ اللَّهُ عَلَی الْعِبَادِ وَ أَمَّا الْقُبْلَهُ وَ الِالْتِمَاسُ فَلِعِلَّهِ الْعَهْدِ تَجْدِیداً لِذَلِکَ الْعَهْدِ وَ الْمِیثَاقِ وَ تَجْدِیداً لِلْبَیْعَهِ وَ لِیُؤَدُّوا إِلَیْهِ الْعَهْدَ الَّذِی أَخَذَ عَلَیْهِمْ فِی الْمِیثَاقِ فَیَأْتُونَهُ فِی کُلِّ سَنَهٍ وَ لِیُؤَدُّوا إِلَیْهِ ذَلِکَ الْعَهْدَ أَ لَا تَرَی أَنَّکَ تَقُولُ أَمَانَتِی أَدَّیْتُهَا وَ مِیثَاقِی تَعَاهَدْتُهُ لِتَشْهَدَ لِی بِالْمُوَافَاهِ وَ اللَّهِ مَا یُؤَدِّی ذَلِکَ أَحَدٌ غَیْرُ شِیعَتِنَا وَ لَا حَفِظَ ذَلِکَ الْعَهْدَ وَ الْمِیثَاقَ أَحَدٌ غَیْرُ شِیعَتِنَا وَ إِنَّهُمْ لَیَأْتُونَهُ فَیَعْرِفُهُمْ وَ یُصَدِّقُهُمْ وَ یَأْتِیهِ غَیْرُهُمْ فَیُنْکِرُهُمْ وَ یُکَذِّبُهُمْ وَ ذَلِکَ أَنَّهُ لَمْ یَحْفَظْ ذَلِکَ غَیْرُکُمْ فَلَکُمْ وَ اللَّهِ یَشْهَدُ وَ عَلَیْهِمْ وَ اللَّهِ یَشْهَدُ بِالْحِقْدِ وَ الْجُحُودِ وَ الْکُفْرِ وَ هُوَ الْحُجَّهُ الْبَالِغَهُ مِنَ اللَّهِ عَلَیْهِمْ یَوْمَ الْقِیَامَهِ یَجِی ءُ وَ لَهُ لِسَانٌ نَاطِقٌ وَ عَیْنَانِ فِی صُورَتِهِ الْأُولَی تَعْرِفُهُ الْخَلْقُ وَ لَا تُنْکِرُهُ یَشْهَدُ لِمَنْ وَافَاهُ وَ جَدَّدَ الْعَهْدَ وَ الْمِیثَاقَ عِنْدَهُ بِحِفْظِ الْعَهْدِ وَ الْمِیثَاقِ وَ أَدَاءِ الْأَمَانَهِ وَ یَشْهَدُ عَلَی کُلِّ مَنْ أَنْکَرَ وَ جَحَدَ وَ نَسِیَ الْمِیثَاقَ بِالْکُفْرِ وَ الْإِنْکَارِ.

وَ أَمَّا عِلَّهُ مَا أَخْرَجَهُ اللَّهُ مِنَ الْجَنَّهِ فَهَلْ تَدْرِی مَا کَانَ الْحَجَرُ قَالَ قُلْتُ:

لما قَالَ كَانَ مَلَكاً مِنْ عُظَمَاءِ الْمَلَائِكَهِ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَلَمَّا أَخَذَ اللَّهُ مِنَ الْمَلَائِكَهِ الْمِيثَاقَ كَانَ أَوَّلَ مَنْ آمَنَ بِهِ وَ أَقَرَّ ذَلِكَ الْمَلَكُ فَاتَّخَذَهُ اللَّهُ أَمِيناً عَلَى جَمِيعِ خَلْقِهِ فَأَلْقَمَهُ الْمِيثَاقَ وَ أَوْدَعَهُ عِنْدَهُ وَ اسْتَعْبَدَ الْخَلْقَ أَنْ يُجَدِّدُوا عِنْدَهُ فِي كُلِّ سَنَهٍ الْإِقْرَارَ بِالْمِيثَاقِ وَ الْعَهْدِ الَّذِي أَخَذَهُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ جَعَلَهُ اللَّهُ مَعَ آدَمَ فِي الْجَنَّهِ يُذَكِّرُهُ الْمِيثَاقَ وَ يُجَدِّدُ عِنْدَهُ الْإِقْرَارَ فِي كُلِّ سَنَهٍ فَلَمَّا عَصَى آدَمُ فَأُخْرِجَ مِنَ الْجَنَّهِ أَنْسَاهُ اللَّهُ الْعَهْدَ وَ الْمِيثَاقَ الَّذِي أَخَذَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ عَلَى وُلْدِهِ لِمُحَمَّدٍ وَ وَصِيِّهِ صلى الله عليه و آله وَ جَعَلَهُ بَاهِتاً حَيْرَانَ فَلَمَّا تَابَ عَلَى آدَمَ حَوَّلَ ذَلِكَ الْمَلَكَ فِي صُورَهِ دُرَّهٍ بَيْضَاءَ فَرَمَاهُ مِنَ الْجَنَّهِ إِلَى آدَمَ وَ هُوَ بِأَرْضِ الْهِنْدِ فَلَمَّا رَآهُ أَنِسَ إِلَيْهِ وَ هُوَ لَا يَعْرِفُهُ بِأَكْثَرَ مِنْ أَنَّهُ جَوْهَرَهٌ فَأَنْطَقَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَقَالَ يَا آدَمُ أَ تَعْرِفُنِي قَالَ لَا قَالَ أَجَلْ اسْتَحْوَذَ عَلَيْكَ الشَّيْطَانُ وَ أَنْسَاكَ ذِكْرَ رَبِّكَ وَ تَحَوَّلَ إِلَى الصُّورَهِ الَّتِي كَانَ بِهَا فِي الْجَنَّهِ مَعَ آدَمَ فَقَالَ لِآدَمَ أَيْنَ الْعَهْدُ وَ الْمِيثَاقُ فَوَثَبَ إِلَيْهِ آدَمُ وَ ذَكَرَ الْمِيثَاقَ وَ بَكَى وَ خَضَعَ لَهُ وَ قَبَّلَهُ وَ جَدَّدَ الْإِقْرَارَ بِالْعَهْدِ وَ الْمِيثَاقِ ثُمَّ حَوَّلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَى جَوْهَرِ الْحَجَرِ دُرَّهً بَيْضَاءَ صَافِيَهً تُضِي ءُ فَحَمَلَهُ آدَمُ عَلَى عَاتِقِهِ إِجْلَالًا لَهُ وَ تَعْظِيماً فَكَانَ إِذَا أَعْيَا حَمَلَهُ عَنْهُ جَبْرَئِيلُ حَتَّى وَافَى بِهِ مَكَّهَ فَمَا زَالَ يَأْنَسُ بِهِ بِمَكَّهَ وَ يُجَدِّدُ الْإِقْرَارَ لَهُ كُلَّ يَوْمٍ وَ لَيْلَهٍ ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَمَّا أَهْبَطَ جَبْرَئِيلَ إِلَى أَرْضِهِ وَ بَنَى الْكَعْبَهَ هَبَطَ إِلَى ذَلِكَ الْمَكَانِ بَيْنَ الرُّكْنِ وَ الْبَابِ وَ فِي ذَلِكَ الْمَوْضِعِ تَرَاءَى لِآدَمَ حِينَ أَخَذَ الْمِيثَاقَ وَ فِي ذَلِكَ الْمَوْضِعِ أَلْقَمَ الْمَلَكَ الْمِيثَاقَ فَلِتِلْكَ الْعِلَّهِ وُضِعَ فِي ذَلِكَ الرُّكْنِ وَ نَحَّى آدَمَ مِنْ مَكَانِ الْبَيْتِ إِلَى الصَّفَا وَ حَوَّاءَ إِلَى الْمَرْوَهِ وَ جَعَلَ الْحَجَرَ فِي الرُّكْنِ فَكَبَّرَ اللَّهَ وَ هَلَّلَهُ وَ مَجَّدَهُ فَلِذَلِكَ جَرَتِ السُّنَّهُ بِالتَّكْبِيرِ فِي اسْتِقْبَالِ الرُّكْنِ الَّذِي فِيهِ الْحَجَرُ مِنَ الصَّفَا وَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَوْدَعَهُ الْعَهْدَ وَ الْمِيثَاقَ وَ أَلْقَمَهُ إِيَّاهُ دُونَ غَيْرِهِ مِنَ الْمَلَائِكَهِ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَمَّا أَخَذَ الْمِيثَاقَ لَهُ بِالرُّبُوبِيَّهِ وَ لِمُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله بِالنُّبُوَّهِ وَ لِعَلِيٍّ عليه السلام بِالْوَصِيَّهِ اصْطَكَّتْ فَرَائِصُ الْمَلَائِكَهِ وَ أَوَّلُ مَنْ أَسْرَعَ إِلَى الْإِقْرَارِ بِذَلِكَ ذَلِكَ الْمَلَكُ وَ لَمْ يَكُنْ فِيهِمْ أَشَدُّ حُبّاً لِمُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ مِنْهُ فَلِذَلِكَ اخْتَارَهُ

اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ بَيْنِهِمْ وَ أَلْقَمَهُ الْمِيثَاقَ فَهُوَ يَجِی ءُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ وَ لَهُ لِسَانٌ نَاطِقٌ وَ عَيْنٌ نَاظِرَهٌ لِيَشْهَدَ لِكَلِّ مَنْ وَافَاهُ إِلَى ذَلِكَ الْمَكَانِ وَ حَفِظَ الْمِيثَاقَ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: بكير بن اعين نقل كرده است كه از امام صادق عليه السلام سؤال كردم: به چه علت خداوند حجر را در ركنی كه اكنون در آن است قرار داده و آن را در جايی ديگر قرار نداده است؟ چرا آن را می بوسند و به چه علت از بهشت خارج شده است؟ سبب آن كه ميثاق بندگان در آن قرار داده شده و در غير آن قرار داده نشد چيست؟ جانم به فدايت! مرا از اين امر آگاه ساز، زيرا كه فكر من در اين باره دچار شگفتی است. ابن بكير گفت كه امام فرمود: پرسيدی و در سؤال خود پافشاری كردی و جزئيات را جويا شدی، پس بفهم و قلبت را فارغ ساز و گوشت را شنوا كن تا تو را به اذن خدا آگاه سازم. همانا خداوند تبارك و تعالی حجر الاسود را كه گوهری قيمتی بود، از بهشت به سوی آدم برد و به سبب گرفتن پيمان، در آن ركن قرار داده شد و اين امر بدين خاطر بود كه زمانی كه از پشت فرزندان آدم نسل و ذريه آنان را برگرفت، خداوند از آنان در همان جا عهد و پيمان گرفت و در همان جا پروردگارشان بر ايشان نظر كرد و در همين مكان فرشته ای بر صاحب الامر نازل می‌شود و اين فرشته يعنی جبرئيل، اولين كسی است كه در اين مكان با قائم عليه السلام بيعتمی كند. قائم عليه السلام پشت خويش را به اين مكان تكيه می دهد و آن ركن، حجت و دليلی بر قائم و شاهدی بر كسی است كه در آن مكان به عهد خود عمل كرده و به پيمانی كه خداوند از بندگانش گرفته پايبند بوده است. اما بوسيدن و لمس آن به خاطر عهد و همچنين تجديد پيمان و ميثاق و بيعت می باشد، تا بندگان عهدی را كه در زمان ميثاق از آنان گرفته، ادا كنند. از اين رو هر سال به نزد آن می آيند تا آن پيمان و عهد خود را ادا كنند. آيا نمی بينی كه می گويی: امانت خود را ادا كردم و به پيمانم وفا كردم تا برای من بر وفای به عهد گواهی دهی. به خدا قسم جز شيعه ما كسی آن عهد را ادا نمی كند و آن پيمان و ميثاق را كسی جز شيعه ما حفظ نكرده است. همانا پيروان ما به نزد سنگ می آيند و آنان را می شناسد و تصديق می كند، اما غير از پيروان ما، زمانی كه به سوی حجر می روند، آنان را نشناخته و تكذيب می كند؛ چرا كه غير از شما اين پيمان را نگاه نداشته و به خدا قسم كه تنها برای شما شهادت می دهد و بر آن‌ها به خدا قسم، بر كينه، انكار و كفر شهادت می دهد كه آن حجت و دليلی رسا از سوی پروردگار بر ايشان در روز قيامت است؛ دارای زبانی ناطق و گشاده و دو چشم در شكل نخستين خود می باشد؛ مردم او را می شناسند و انكار نمی كنند؛ بر كسی كه به عهد خود وفا كرده و بر تجديد ميثاق و پيمان و حفظ عهد و پيمان و ادای امانت شهادت می‌دهد و بر هر كسی كه ناسپاسی و انكار كرده و پيمان خود را فراموش كرده، به كفر و انكار گواهی می دهد. اما علت اين كه خداوند سنگ را از بهشت خارج كرد؛ آيا می دانی كه سنگ در آن جا چه بود؟ گفت: گفتم، خير. امام فرمود: فرشته ای از بزرگترين فرشتگان نزد خداوند عز و جل خدا بود. زمانی كه خداوند از فرشتگان پيمان گرفت، اولين كسی كه به خداوند ايمان آورد و اقرار كرد، آن فرشته بود. از اين رو خداوند وی را به عنوان امين خود بر تمامی آفريدگانش برگزيد، و پيمان را به او خوراند و آن را نزد او به وديعت گذاشت و از آفريدگان خواست تا در هر سال نزد وی، پيمان و عهدی را كه خدا از آنان گرفته تجديد كنند. سپس آن را همراه با آدم در بهشت قرار داد، تا پيمان را به ياد او آورد و در هر سال نزد وی تجديد ميثاق كند. اما زمانی كه آدم نافرمانی كرد از بهشت بيرون شد و خداوند عهد و پيمانی را كه از او و فرزندانش برای محمد صلی الله عليه و آله و جانشين وی گرفته بود، از يادش برد و او را مات و مبهوت قرار داد. و زمانی كه توبه آدم را پذيرفت، آن فرشته به درّی سپيد تغيير شكل داد و آن را از بهشت به سوی آدم كه آن زمان در هند بود انداخت. زمانی كه آدم آن را ديد بدان انس گرفت در حالی كه آن را تنها تا حد يك گوهر گران قيمت می شناخت.

سپس خداوند عز و جل آن را به سخن آورد و گفت: ای آدم! مرا می شناسی؟ آدم گفت: خیر. گفت: بله، شیطان بر تو چیره شده و ذکر پروردگارت را از یادت برده و سپس به همان شکلی مبدل شد که آن زمان در بهشت به همراه آدم بود. به آدم گفت: عهد و پیمان تو کجاست؟ آدم به سوی آن شتافت و پیمان را به یاد آورد و گریست و تسلیم شد و آن را بوسید و بار دیگر عهد و پیمان خود را تجدید کرد. سپس خداوند عز و جل آن را به شکل سنگ گوهر، دری سپید رنگ و صاف و درخشان مبدل ساخت و آدم به خاطر شکوه و عظمتش، آن را بر دوش خود حمل کرد و زمانی که خسته می شد، جبرئیل آن را حمل می کرد تا این که آن سنگ را به مکه رسانید. در مکه همواره با آن انس می گرفت و هر شب و روز تجدید پیمان می کرد. سپس خداوند عز و جل زمانی که جبرئیل را بر زمین خود فرود آورد و کعبه را بنا نهاد، در آن مکان میان رکن و در کعبه فرود آمد و در همان جا بر آدم زمانی که از وی پیمان گرفت ظاهر شد. در همان جا فرشته میثاق را بلعید و بدین خاطر در آن رکن قرار داده شد. سپس آدم را از جایگاه خانه خدا به سوی صفا و حوا را به سوی مروه فرستاد و سنگ را در رکن قرار داد. پس خداوند را تکبیر و ثنا گفت و او را تمجید کرد، بدین خاطر تکبیر گفتن روبروی رکنی که در آن حجر از سمت صفا قرار دارد، سنت شد. خداوند عز و جل عهد و پیمان خود را نزد آن به ودیعه گذاشت و تنها به آن فرشته خوراند. زمانی که خداوند عز و جل برای خود به ربوبیت و برای محمد به پیامبری و برای علی بر جانشینیپیمان گرفت، گوشت تن فرشتگان لرزید و اولین کسی که به سرعت اقرار کرد همان فرشته بود، و در میان آنان هیچ کدام نبود که نسبت به محمد و خاندان وی علیهم السلام تا این حد دوست داشته باشد. بدین جهت خداوند عز و جل از میان آنان آن فرشته را برگزید و میثاق را به او خوراند، و روز قیامت می آید در حالی که دارای زبانی گشاده، چشمی ناظر و بینا می باشد، تا برای هر کس که به پیمان خود در آن مکان وفا کرده و میثاق خود را حفظ نموده، گواهی دهد. - . علل الشرائع: ۴۲۹ -

**[ترجمه]

«۲۰»

ص، [قصص الأنبياء عليهم السلام] بِالْإِسْنَادِ إِلَى الصَّدُوقِ عَنْ مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ الْبَزَنْطِيِّ عَنْ أَبَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ آدَمَ عليه السلام لَمَّا أُهْبِطَ هَبَطَ بِالْهِنْدِ ثُمَّ رُمِیَ إِلَيْهِ بِالْحَجَرِ الْأَسْوَدِ وَ كَانَ يَاقُوتَةً حَمْرَاءَ بِفِنَاءِ الْعَرْشِ فَلَمَّا رَآهُ عَرَفَهُ فَأَكَبَّ عَلَيْهِ وَ قَبَّلَهُ ثُمَّ أَقْبَلَ بِهِ فَحَمَلَهُ إِلَى مَكَّةَ فَرُبَّمَا أَعْيَا مِنْ ثِقْلِهِ فَحَمَلَهُ جَبْرَئِيلُ عَنْهُ وَ كَانَ إِذَا لَمْ يَأْتِهِ جَبْرَئِيلُ اغْتَمَّ وَ حَزِنَ فَشَكَا ذَلِكَ إِلَى جَبْرَئِيلَ فَقَالَ إِذَا وَجَدْتَ شَيْئاً مِنَ الْحُزْنِ فَقُلْ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ.

**[ترجمه]قصص الانبیاء: امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که خداوند آدم علیه السلام را پایین آورد، آدم در هند فرود آمد و حجرالاسود نیز در کنار وی پایین آورده شد که یاقوتی سرخ در آستانه عرش بود. زمانی که آدم آن را دید، شناخت، پس به روی آن افتاد و آن را بوسید. پس آن را به نیکی پذیرفت و به سوی مکه حمل کرد .

زمانی که از سنگینی آن خسته می شد، جبرئیل به جای وی حجر الاسود را حمل می کرد و زمانی که جبرئیل به نزد وی نمی آمد، دلگیر و ناراحت می شد. بدین خاطر به جبرئیل شکایت کرد و جبرئیل به او گفت: اگر دچار ناراحتی شدی، بگو:«لا حول و لا قوه الا بالله».

**[ترجمه]

«۲۱»

وَ فِی رِوَایَةٍ: أَنَّ جَبَلَ أَبِی قُبَیْسٍ قَالَ یَا آدَمُ إِنَّ لَکَ عِنْدِی وَدِیعَةً فَرُفِعَ إِلَیْهِ الْحَجَرُ وَ الْمَقَامُ وَ هُمَا یَوْمَئِذٍ یَاقُوتَتَانِ حَمْرَاوَانِ.

**[ترجمه]در روایتی نقل شده است که کوه ابوقبیس گفت: ای آدم! همانا از تو نزد من امانتی است. پس مقام و حجر را که در آن روز دو یاقوت سرخ بودند، به سوی وی فرستاد.

**[ترجمه]

«۲۲»

سن، [المحاسن] مُوسَی بْنُ الْقَاسِمِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: اسْتَلِمُوا الرُّکْنَ فَإِنَّهُ یَمِینُ اللَّهِ فِی خَلْقِهِ یُصَافِحُ بِهَا خَلْقَهُ مُصَافَحَةَ الْعَبْدِ أَوِ الرَّجُلِ وَ یَشْهَدُ لِمَنْ وَافَاهُ (۲).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا فرمود: بر رکن دست کشید، چرا که آن دست خداوند بر زمین است که به واسطه آن با بندگانش، همچون دست دادن بنده یا مرد دست می دهد، و بر هر کس که به پیمان خود وفا کند، گواهی می دهد. - . المحاسن: ۶۵ -

**[ترجمه]

«۲۳»

یر، [بصائر الدرجات] مُحَمَّدُ بْنُ الْجَارُودِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْکُوفِیِّ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَمَّا انْتَهَی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِلَی الرُّکْنِ الْغَرْبِیِّ قَالَ فَجَازَهُ فَقَالَ لَهُ الرُّکْنُ یَا رَسُولَ اللَّهِ لَسْتُ بَعِیداً مِنْ بَیْتِ رَبِّکَ فَمَا بَالِی لَا أُسْتَلَمُ قَالَ فَدَنَا مِنْهُ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله فَقَالَ اسْکُنْ عَلَیْکَ السَّلَامُ غَیْرَ مَهْجُورٍ(۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که رسول خدا صلی الله علیه و آله به رکن غربی رسید از آن عبور کرد. رکن به رسول خدا گفت: ای رسول خدا! من دور از خانه پروردگارت نیستم، چرا بر من دست نمی کشی؟ امام فرمود: پیامبر به رکن نزدیک شد و فرمود:آرام بگیر، سلام بر تو باد، مهجور و کنار گذارده نشده‌ای. - . بصائر الدرجات: ۱۴۷ -

**[ترجمه]

«۲۴»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ رَفَعَهُ عَنْ أَحَدِهِمَا علیهما السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ تَقْبِیلِ الْحَجَرِ فَقَالَ إِنَّ الْحَجَرَ كَانَ دُرَّةً بَیْضَاءَ فِی الْجَنَّهِ وَ كَانَ آدَمُ یَرَاهَا فَلَمَّا أَنْزَلَهَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَی الْأَرْضِ نَزَلَ آدَمُ علیه السلام فَبَادَرَ فَقَبَّلَهَا فَأَجْرَی اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَی بِذَلِكَ السُّنَّهَ(۴).

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۲۹.

۲- ۲. المحاسن ص ۶۵.

۳- ۳. بصائر الدرجات ص ۱۴۷ الحدیث ۴ من الباب ۱۷ من الجزء العاشر.

۴- ۴. المحاسن ص ۳۳۷.

**[ترجمه]المحاسن: از امام صادق یا باقر علیهما السلام درباره بوسیدن حجر الاسود سؤال کردند. پس فرمود: حجر الاسود گوهری سپیدرنگ در بهشت بود و آدم آن را می دید. زمانی که خداوند عز و جل آن را بر زمین فرود آورد، آدم نازل شد و شتابان آن را بوسید. و خداوند تبارک و تعالی آن را سنت قرار داد. - . المحاسن: ۳۳۷ -

**[ترجمه]

«۲۵»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی وَ فَضَالَهَ وَ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی لَمَّا أَخَذَ مَوَاثِیقَ الْعِبَادِ أَمَرَ الْحَجَرَ فَالْتَقَمَهَا فَلِذَلِکَ یُقَالُ أَمَانَتِی أَدَّیْتُهَا وَ مِیثَاقِی تَعَاهَدْتُهُ لِتَشْهَدَ لِی بِالْمُوَافَاهِ(۱).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که خداوند تبارک و تعالی از بندگان خود پیمان گرفت، به حجر الاسود فرمان داد و آن، پیمان ها را در خود فرو برد. بدین جهت گفته می شود: امانت خود را ادا کردم و به پیمانم وفا کردم تا برای من بر وفای بر عهد گواه باشی. - . المحاسن: ۳۴۰ -

**[ترجمه]

«۲۶»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ أَبِی الْقَاسِمِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ قُولَوَیْهِ قَالَ: لَمَّا وَصَلْتُ بَغْدَادَ فِی سَنَهِ سَبْعٍ وَ ثَلَاثِینَ وَ ثَلَاثِمِائَهٍ لِلْحَجِّ وَ هِیَ السَّنَهُ الَّتِی رَدَّ الْقَرَامِطَهُ فِیهَا الْحَجَرَ إِلَی مَکَانِهِ مِنَ الْبَیْتِ کَانَ أَکْبَرُ هَمِّی الظَّفَرَ بِمَنْ یَنْصِبُ الْحَجَرَ لِأَنَّهُ یَمْضِی فِی أَثْنَاءِ الْکُتُبِ قِصَّهَ أَخْذِهِ وَ أَنَّهُ لَا یَضَعُهُ فِی مَکَانِهِ إِلَّا الْحُجَّهُ فِی الزَّمَانِ کَمَا فِی زَمَانِ الْحَجَّاجِ وَضَعَهُ زَیْنُ الْعَابِدِینَ علیه السلام فِی مَکَانِهِ وَ اسْتَقَرَّ فَاعْتَلَلْتُ عِلَّهً صَعْبَهً خِفْتُ مِنْهَا عَلَی نَفْسِی وَ لَمْ یَتَهَیَّأْ لِی مَا قَصَدْتُ لَهُ فَاسْتَنَبْتُ الْمَعْرُوفَ بِابْنِ هِشَامٍ وَ أَعْطَیْتُهُ رُقْعَهً مَخْتُومَهً أَسْأَلُ فِیهَا عَنْ مُدَّهِ عُمُرِی وَ هَلْ تَکُونُ الْمَوْتَهُ فِی هَذِهِ الْعِلَّهِ أَمْ لَا وَ قُلْتُ هَمِّی إِیصَالُ هَذِهِ الرُّقْعَهِ إِلَی وَاضِعِ الْحَجَرِ فِی مَکَانِهِ وَ أَخْذُ جَوَابِهِ وَ إِنَّمَا أَنْدُبُکَ لِهَذَا قَالَ فَقَالَ الْمَعْرُوفُ بِابْنِ هِشَامٍ لَمَّا حَصَلْتُ بِمَکَّهَ وَ عَزَمَ عَلَی إِعَادَهِ الْحَجَرِ بَذَلْتُ سَدَنَهَ الْبَیْتِ جُمْلَهً تَمَکَّنْتُ مَعَهَا مِنَ الْکَوْنِ بِحَیْثُ أَرَی وَاضِعَ الْحَجَرِ فِی مَکَانِهِ وَ أَقَمْتُ مَعِی مِنْهُمْ مَنْ یَمْنَعُ عَنِّی ازْدِحَامَ النَّاسِ فَکُلَّمَا عَمَدَ إِنْسَانٌ لِوَضْعِهِ اضْطَرَبَ وَ لَمْ یَسْتَقِمْ فَأَقْبَلَ غُلَامٌ أَسْمَرُ اللَّوْنِ حَسَنُ الْوَجْهِ فَتَنَاوَلَهُ وَ وَضَعَهُ فِی مَکَانِهِ فَاسْتَقَامَ کَأَنَّهُ لَمْ یَزَلْ عَنْهُ وَ عَلَتْ لِذَلِکَ الْأَصْوَاتُ فَانْصَرَفَ خَارِجاً مِنَ الْبَابِ فَنَهَضْتُ مِنْ مَکَانِی أَتْبَعُهُ وَ أَدْفَعُ النَّاسَ عَنِّی یَمِیناً وَ شِمَالًا حَتَّی ظُنَّ بِیَ الِاخْتِلَاطُ فِی الْعَقْلِ وَ النَّاسُ یُفْرِجُونَ لِی وَ عَیْنِی لَا تُفَارِقُهُ حَتَّی انْقَطَعَ عَنِ النَّاسِ فَکُنْتُ أَسْرَعُ الْمَشْیَ خَلْفَهُ وَ هُوَ یَمْشِی عَلَی تُؤَدَهٍ وَ لَا أُدْرِکُهُ فَلَمَّا حَصَلَ بِحَیْثُ لَا أَحَدٌ یَرَاهُ غَیْرِی وَقَفَ وَ الْتَفَتَ إِلَیَّ فَقَالَ هَاتِ مَا مَعَکَ فَنَاوَلْتُهُ الرُّقْعَهَ فَقَالَ مِنْ غَیْرِ أَنْ یَنْظُرَ إِلَیْهَا قُلْ لَهُ لَا خَوْفَ عَلَیْکَ فِی هَذِهِ الْعِلَّهِ وَ یَکُونُ مَا لَا بُدَّ مِنْهُ بَعْدَ ثَلَاثِینَ سَنَهً قَالَ فَوَقَعَ عَلَیَّ الدَّمْعُ حَتَّی لَمْ أُطِقْ حَرَاکاً وَ تَرَکَنِی وَ انْصَرَفَ.

۱- ۱. نفس المصدر ص ۳۴۰.

قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ فَأَعْلَمَنِی بِهَذِهِ الْجُمْلَهِ فَلَمَّا كَانَ سَنَهُ سَبْعٍ وَ سِتِّینَ اعْتَلَّ أَبُو الْقَاسِمِ وَ أَخَذَ یَنْظُرُ فِی أَمْرِهِ وَ تَحْصِیلِ جَهَازِهِ إِلَی قَبْرِهِ فَكَتَبَ وَصِیَّتَهُ وَ اسْتَعْمَلَ الْجِدَّ فِی ذَلِکَ فَقِیلَ لَهُ مَا هَذَا الْخَوْفُ وَ نَرْجُو أَنْ یَتَفَضَّلَ اللَّهُ بِالسَّلَامَهِ فَمَا عِلَّتُکَ بِمَخُوفَهٍ فَقَالَ هَذِهِ السَّنَهُ الَّتِی خُوِّفْتُ فِیهَا فَمَاتَ فِی عِلَّتِهِ (۱).

**[ترجمه]الخرائج: ابوالقاسم جعفر بن محمد قولویه نقل کرده است: زمانی که در سال ۳۳۹ قمری در سفر حج وارد بغداد شدم – همان سالی که قرمطیان حجر الاسود را به جای خود در کعبه منتقل نمودند – بزرگترین دغدغه و نگرانی‌ام این بود که شخصی را که حجر الاسود را در جای خود می نهد، ببینم. چرا که داستان وی در کتاب ها آمده که حجر الاسود را حجت خدا در زمان، بر جای خود قرار خواهد داد؛ همان طور که در زمان حجاج، امام سجاد آن را در جایش قرار داد تا این که استقرار یافت. به شدت بیمار شدم، به گونه ای که از جان خود بیمناک بودم.آنچه را که قصد کرده و در نظر داشتم مهیا نشد. از این رو شخصی را با نام ابن هشام به عنوان نائب و جانشین خود گرفتم و به وی نامه دربسته و مهرشده ای دادم که در آن، از مدت عمر خودم و این که آیا مرگ من در این بیماری خواهد بود، سؤال کردم. خطاب به آن فرد نائب گفتم: از تو می خواهم که این نامه را به دست کسی رسانی که سنگ را در جایش قرار می دهد و جواب نامه گرفته شود. تو را بدین منظور نائب خویش گرفته ام. ابن هشام گفت: چون به مکه رسیدم و عزم بر آن شد که حجر الاسود را به جای نخست خود بازگردانند، مقداری پول به خدمتگزار خانه خدا دادم، به گونه ای که توانستم در جایی قرار بگیرم که کسی را که حجر الاسود را در جای خود می نهد ببینم وکسی را هم از آن‌ها همراه با خود قرار دادم که مانع از ازدحام و فشار مردم بر من شود.پس هر زمان که کسی می خواست حجر الاسود را در جایش نهد، به خود می لرزید و آرام و قرار نمی گرفت. سپس جوانی گندمگون و خوشرو آمد و سنگ را برداشت و در جایش نهاد و سنگ در جای خود قرار گرفت، به گونه ای که گویی از جای خود جدا نشده است. صداها بدین خاطر بالا رفت. سپس آن فرد جوان برگشت تا از در بیرون رود و من از جایم برخاستم و به دنبال وی به راه افتادم و مردم را از سمت چپ و راست خود به کنار می راندم، تا جایی که گمان بردند من مجنون و دیوانه ام. مردم بر من راه را می گشودند و چشم از وی بر نمی داشتم تا آنکه از مردم جدا شد و فاصله گرفت. من به دنبال وی شتابان راه می رفتم در حالی که او به آرامی راه می رفت، اما به او نمی رسیدم. زمانی که به جایی رسیدم که جز من کسی وی را نمی دید، ایستاد و روبه من کرد و فرمود: آنچه را که همراه داری به من بده.من نیز نامه را به وی دادم و ایشان بدون این که بدان نگاه کند فرمود: به او بگو: از این بیماری نترس، مرگ تو بعد از سی سال دیگر است. اشک بر چشمان من جاری شد و دیگر نتوانستم حرکت کنم و ایشان مرا ترک کرد و بازگشت. ابوالقاسم گفت: ابن هشام من را از این جمله امام آگاه کرد. زمانی که سال ۶۷ قمری فرا رسید، ابوالقاسم بیمار شد و شروع به محاسبه اعمال خود و بستن توشه خود برای قبرش نمود. وصیت خود را نوشت و در این باره جدیت داشت. به وی گفته شد: این ترس به خاطر چیست؟ ما امیدواریم که خداوند به تو سلامت عطا فرماید؛ بیماری تو ترسناک نیست!؟ گفت: این همان سالی است که در آن ترسانده شدم. و در همان بیماری در گذشت.

**[ترجمه]

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْمُنْذِرِ الثَّوْرِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْحَجَرِ فَقَالَ نَزَلَتْ ثَلَاثَهُ أَحْجَارٍ مِنَ الْجَنَّهِ الْحَجَرُ الْأَسْوَدُ اسْتَوْدَعَهُ إِبْرَاهِیمَ وَ مَقَامُ إِبْرَاهِیمَ وَ حَجَرُ بَنِی إِسْرَائِیلَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام إِنَّ اللَّهَ اسْتَوْدَعَ إِبْرَاهِیمَ الْحَجَرَ الْأَبْیَضَ وَ کَانَ أَشَدَّ بَیَاضاً مِنَ الْقَرَاطِیسِ فَاسْوَدَّ مِنْ خَطَایَا بَنِی آدَمَ (۲).

**[ترجمه]منذر ثوری نقل کرده است که از امام باقر علیه السلام درباره حجر الاسود سؤال کردم. ایشان فرمود: سه سنگ هستند که از بهشت فرود آمده اند: حجر الاسود که ابراهیم آن را به امانت گرفت، مقام ابراهیم و سنگ بنی اسرائیل. امام باقر علیه السلام فرمود: خداوند این سنگ سپید را که از کاغذ هم سپیدتر بود،به ابراهیم به عنوان امانت سپرد، اما به خاطر گناهان فرزندان آدم سیاه گشت. -. تفسیر العیاشی ۱: ۵۹ -

**[ترجمه]

«۲۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ: سَأَلْتُهُ لِمَ جُعِلَ اسْتِلَامُ الْحَجَرِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ حَیْثُ أَخَذَ الْمِیثَاقَ مِنْ بَنِی آدَمَ دَعَا الْحَجَرَ مِنَ الْجَنَّهِ وَ أَمَرَهُ فَالْتَقَمَ الْمِیثَاقَ فَهُوَ یَشْهَدُ لِمَنْ وَافَاهُ بِالْمُوَافَاهِ(۳).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: از امام باقر علیه السلام پرسیدم: به چه دلیل بر حجر الاسود دست می کشند؟ ایشان فرمود: زمانی که خداوند از فرزندان آدم پیمان گرفت، حجر الاسود را از بهشت فرا خواند و به آن فرمان داد و آن میثاق را بلعید و بر کسی که به عهد خویش وفا کرده باشد، گواهی می دهد. -. تفسیر العیاشی ۲: ۳۹ -

**[ترجمه]

«۲۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عُبَیْدِ اللَّهِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ وَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیهما السلام قَالا: حَجَّ عُمَرُ أَوَّلَ سَنَهٍ حَجَّ وَ هُوَ خَلِیفَهٌ فَحَجَّ تِلْکَ السَّنَهَ الْمُهَاجِرُونَ وَ الْأَنْصَارُ وَ کَانَ عَلِیٌّ قَدْ حَجَّ تِلْکَ السَّنَهَ بِالْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ علیه السلام وَ بِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ فَلَمَّا أَحْرَمَ عَبْدُ اللَّهِ لَبِسَ إِزَاراً وَ رِدَاءً مُمَشَّقَیْنِ مَصْبُوغَیْنِ بِطِینِ الْمِشْقِ ثُمَّ أَتَی فَنَظَرَ إِلَیْهِ عُمَرُ وَ هُوَ یُلَبِّی وَ عَلَیْهِ الْإِزَارُ وَ الرِّدَاءُ وَ هُوَ یَسِیرُ إِلَی جَنْبِ عَلِیٍّ علیه السلام فَقَالَ عُمَرُ مِنْ خَلْفِهِمْ مَا هَذِهِ الْبِدْعَهُ الَّتِی فِی الْحَرَمِ فَالْتَفَتَ إِلَیْهِ عَلِیٌّ علیه السلام فَقَالَ لَهُ یَا عُمَرُ لَا یَنْبَغِی لِأَحَدٍ أَنْ یُعَلِّمَنَا السُّنَّهَ فَقَالَ عُمَرُ صَدَقْتَ یَا أَبَا الْحَسَنِ لَا وَ اللَّهِ مَا عَلِمْتُ أَنَّکُمْ هُمْ قَالَ فَکَانَتْ تِلْکَ وَاحِدَهً فِی سَفْرَتِهِمْ تِلْکَ فَلَمَّا دَخَلُوا مَکَّهَ طَافُوا بِالْبَیْتِ فَاسْتَلَمَ عُمَرُ الْحَجَرَ وَ قَالَ أَمَا وَ اللَّهِ إِنِّی لَأَعْلَمُ أَنَّکَ حَجَرٌ لَا یَضُرُّ وَ لَا یَنْفَعُ وَ لَوْ لَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله اسْتَلَمَکَ

۱- ۱. الخرائج و الجرائح ص ۳۸ و ما بین القوسین زیاده من المصدر.

۲- ۲. تفسير العيّاشىّ ج ۱ ص ۵۹.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۲ ص ۳۹ و فيه(بالوفاء) بدل(بالموافاه).

مَا اسْتَلَمْتُکَ.

فَقَالَ لَهُ عَلِيٌّ علیه السلام مَهْ يَا أَبَا حَفْصٍ لَا تَفْعَلْ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَا يَسْتَلِمُ إِلَّا لِأَمْرٍ قَدْ عَلِمَهُ وَ لَوْ قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَعَلِمْتَ مِنْ تَأْوِيلِهِ مَا عَلِمَ غَيْرُکَ لَعَلِمْتَ أَنَّهُ يَضُرُّ وَ يَنْفَعُ لَهُ عَيْنَانِ وَ شَفَتَانِ وَ لِسَانٌ ذَلْقٌ يَشْهَدُ لِمَنْ وَافَاهُ قَالَ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ فَأَوْجِدْنِي ذَلِکَ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ يَا أَبَا الْحَسَنِ فَقَالَ عَلِيٌّ علیه السلام قَوْلُهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَى وَ إِذْ أَخَذَ رَبُّکَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَ أَشْهَدَهُمْ عَلى أَنْفُسِهِمْ أَ لَسْتُ بِرَبِّکُمْ قالُوا بَلى شَهِدْنا فَلَمَّا أَقَرُّوا بِالطَّاعَةِ بِأَنَّهُ الرَّبُّ وَ هُمُ الْعِبَادُ أَخَذَ عَلَيْهِمُ الْمِيثَاقَ بِالْحَجِّ إِلَى بَيْتِهِ الْحَرَامِ ثُمَّ خَلَقَ اللَّهُ رِقّاً أَرَقَّ مِنَ الْمَاءِ وَ قَالَ لِلْقَلَمِ اكْتُبْ مُوَافَاةَ خَلْقِي بَيْتِيَ الْحَرَامَ فَكَتَبَ الْقَلَمُ مُوَافَاةَ بَنِي آدَمَ فِي الرِّقِّ ثُمَّ قِيلَ لِلْحَجَرِ افْتَحْ فَاکَ قَالَ فَفَتَحَهُ فَأَلْقَمَهُ الرِّقَّ ثُمَّ قَالَ لِلْحَجَرِ احْفَظْ وَ اشْهَدْ لِعِبَادِي بِالْمُوَافَاةِ فَهَبَطَ الْحَجَرُ مُطِيعاً لِلَّهِ يَا عُمَرُ أَ وَ لَيْسَ إِذَا اسْتَلَمْتَ الْحَجَرَ قُلْتَ أَمَانَتِي أَدَّيْتُهَا وَ مِيثَاقِي تَعَاهَدْتُهُ لِتَشْهَدَ لِي بِالْمُوَافَاةِ فَقَالَ عُمَرُ اللَّهُمَّ نَعَمْ فَقَالَ لَهُ عَلِيٌّ علیه السلام آمِنْ ذَلِکَ (۱)

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام باقر و امام صادق علیهما السلام فرمودند: عمر در سال اولی که خلیفه بود، حج گزارد. در آن سال مهاجران و انصار نیز به سفر حج رفتند و امام علی علیه السلام در آن سال همراه با امام حسن و حسین علیهما السلام و عبدالله بن جعفر حج گزارد. فرمود: زمانی که عبدالله بن جعفر احرام بست، در حالی که لنگ و ردایی قرمز رنگ معطر به گل سرخ بر تن کرده بود، آمد. عمر به وی نگاه کرد، در حالی که لبیک می گفت و لنگ و ردایی بر تن داشت و در کنار امام علی علیه السلام راه می رفت. عمر از پشت سر آنان گفت: این بدعت در حرم چیست؟

امام علی علیه السلام خطاب به عمر فرمود: ای عمر! بر کسی شایسته نیست که سنت پیامبر را به ما بیاموزد. عمر گفت: راست گفتی ای ابا الحسن. به خدا قسم ندانستم که شما هستید. فرمود: این امر یکی از مواردی بود که در سفر حج آنان اتفاق افتاد. زمانی که داخل مکه شدند، طواف کردند. عمر حجر الاسود را لمس کرد و گفت: به خدا قسم من می دانم که تو تنها یک سنگ هستی که نه زیان می رسانی و نه سود، و اگر نبود که رسول خدا بر تو دست کشیده، من نیز بر تو دست نمی کشیدم. امام علی علیه السلام خطاب به وی فرمود: دست نگاهدار ای ابا حفص. رسول خدا صلی الله علیه و آله جز برای امری که می دانست، بر آن دست نکشید و اگر قرآن را خوانده بودی، تفسیرآن را چنان که غیر تو دانسته، فرا می گرفتی که آن سود و زیان می رساند. دارای دو چشم و دو لب و زبانی گویاست و بر هر کس که به پیمان خود وفا کرده گواهی می دهد. عمر خطاب به امام علی علیه السلام گفت: کجای کتاب خدا آمده است ای ابا الحسن؟ امام فرمود: این گفته خداوند تبارک و تعالی که فرمود: «وَ إِذْ أَخَذَ رَبُّکَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَ أَشْهَدَهُمْ عَلى أَنْفُسِهِمْ أَ لَسْتُ بِرَبِّكُمْ قالُوا بَلى شَهِدْنا» - . اعراف / ۱۷۲ - {و هنگامی را که پروردگارت از پشت فرزندان آدم ذریه آنان را برگرفت و ایشان را بر خودشان گواه ساخت که آیا پروردگار شما نیستم؟ گفتند چرا.} زمانی که بندگان بر ربوبیت وی و بندگی خود اقرار کردند، خداوند از آنان پیمان گزاردن حج به سوی بیت الحرام را گرفت. سپس پوستی رقیق تر از آب آفرید و خطاب به قلم فرمود: وفای به عهد آفریدگان من را به خانه ام بنویس و قلم نیز وفای به عهد فرزندان آدم را در پوست نوشت و سپس به حجر الاسود گفته شد: دهانت را باز کن و پوست را فروبرد و خطاب به سنگ گفت: حفظ کن و بر بندگانم بر وفای به عهد گواه باش. سپس سنگ فرود آمد در حالی که مطیع امر خدا بود. ای عمر! آیا این گونه نیست که زمان دست کشیدن بر حجر الاسود می گویی: امانتم را ادا کردم و به پیمانم وفا نمودم تا تو بر وفای به عهد من گواه باشی. عمر گفت: خدایا! آری. امام علی فرمود: به آن ایمان

بیاور. - . تفسیر العیاشی ۲: ۳۸ -

**[ترجمه]

«۳۰»

الْهِدَایَهُ: ثُمَّ تَأْتِی الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ فَتُقَبِّلُهُ أَوْ تَسْتَلِمُهُ أَوْ تُومِی إِلَیْهِ فَإِنَّهُ لَا بُدَّ مِنْ ذَلِکَ (۲).

**[ترجمه]الهدایه: سپس به نزد حجر الاسود می آیی و آن را می بوسی، یا بر آن دست می کشی، یا آنکه بدان اشاره می کنی. - . الهدایه: ۵۸ -

**[ترجمه]

أقول

قال: صلی الله علیه و آله الْحَجَرُ یَمِینُ اللَّهِ فَمَنْ شَاءَ صَافَحَهُ لَهَا.

و هذا القول مجاز و المراد أن الحجر جهه من جهات القرب إلی الله تعالی فمن استلمه و باشره قرب من طاعته تعالی فکان کاللاصق بها و المباشر لها فأقام علیه السلام الیمین هاهنا مقام الطاعه التی یتقرب بها إلی الله سبحانه علی طریق المجاز و الاتساع لأن من عاده العرب إذا أراد أحدهما التقرب من صاحبه و فضل الأنسه لمخالطته أن یصافحه بکفه و تعلق یده بیده و قد علمنا فی القدیم تعالی أن الدنو یستحیل علی ذاته فیجب أن یکون ذلک دنوا من طاعته و مرضاته و لما جاء علیه السلام یذکر الیمین أتبعه بذکر

۱- ۱. نفس المصدر ج ۲ ص ۳۸ و الآیه فی سوره الأعراف ۱۷۲.

۲- ۲. الهدایه ص ۵۸ بتفاوت یسیر.

الصفاح لیوفی الفصاحه حقها و یبلغ بالبلاغه غایتها.

(۱)

**[ترجمه]رسول خـدا صـلی الله علیه و آله فرمود: حجر الاسود دست راست خدا بر زمین است، هر کس بخواهد با آن دسـت دهد، و این گفته مجاز است؛ منظور این است که این سنگ یکی از راه های نزدیکی به خداوند تبارک و تعالی می باشد و هر کس بر آن دست کشـد و آن را مس کنـد، به فرمانبری خدا نزدیک شده و همچون کسـی است که بدان چسبیده یا ملازم آن شده است. و امام از طریق استعمال مجاز و وسعت آن، دست را در اینجا به جای فرمانبری به کار برده که به واسطه آن بندگان به خداونـد سـبحان تقرب می جوینـد. زیرا عـادت عرب بر این است که زمانی که یکی از آن ها بخواهـد به دوسـتش نزدیک شود، به خاطر ایجاد حس صـمیمیت وانیس بودن، ترجیـح می‌دهـد که دست دهـد و دست خود را در دست دوسـتش انـدازد. پیشتر دانستیم که نزدیکی بر ذات او محال است؛ از این‌رو می بایست که مراد از آن، نزدیکی به فرمانبری و خشـنودی خداوند باشـد و زمانی که امام علیه السـلام دست را ذکر می کند، به دنبال آن، دست دادن را می آورد تا حق فصاحت را ادا کند و به بالاترین درجه بلاغت رسد .

**[ترجمه]

باب ۴۱ الحطیم و فضله و سائر المواضع المختاره من المسجد

الآیات

التوبه: أَ جَعَلْتُمْ سِقایَهَ الْحاجِّ وَ عِمارَهَ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ کَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَ الْیَوْمِ الْآخِرِ وَ جاهَدَ فِی سَبِیلِ اللَّهِ لا یَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ (۲)

و قال تعالی: التوبه یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِکُونَ نَجَسٌ فَلا یَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرامَ بَعْدَ عامِهِمْ هذا(۳)

الحج: وَ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ الَّذِی جَعَلْناهُ لِلنَّاسِ سَواءً الْعاکِفُ فِیهِ وَ الْبادِ(۴).

-"=lt;meta info

أَ جَعَلْتُمْ سِقایَهَ الْحاجِّ وَ عِمارَهَ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ کَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَ الْیَوْمِ الْآخِرِ وَ جاهَدَ فِی سَبِیلِ اللَّهِ لا یَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ - . توبه / ۱۹ -

{آیا سـیراب ساختن حاجیان و آباد کردن مسجد الحرام را همانند کار کسی پنداشته اید که به خدا و روز واپسین ایمان آورده و در راه خدا جهاد کند؟ نه این دو نزد خدا یکسان نیستند.}

- یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِکُونَ نَجَسٌ فَلا یَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرامَ بَعْدَ عامِهِمْ هذا - . توبه / ۲۸ -

{ای کسـانی که ایمـان آورده ایـد، حقیقت این است که مشـرکان ناپاکنـد، پس نبایـد از سال آینـده به مسـجد الحرام نزدیک

شوند.}

–

وَ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ الَّذِی جَعَلْناهُ لِلنّاسِ سَواءً الْعاکِفُ فِیهِ وَ الْبادِ – . حج / ۲۵ –

{و مسجد الحرام که آن را برای مردم اعم از مقیم در آنجا و بادیه نشین یکسان قرار داده ایم.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] الْمُفِیدُ عَنِ الْجِعَابِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ مُسْتَوْرِدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ یَحْیَی عَنْ عَلِیِّ بْنِ عَاصِمٍ عَنِ الثُّمَالِیِّ قَالَ: قَالَ لَنَا عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ زَیْنُ الْعَابِدِینَ علیه السلام أَیُّ الْبِقَاعِ أَفْضَلُ فَقُلْنَا اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ ابْنُ رَسُولِهِ أَعْلَمُ فَقَالَ إِنَّ أَفْضَلَ

الْبِقَاعِ مَا بَیْنَ الرُّکْنِ وَ الْمَقَامِ وَ لَوْ أَنَّ رَجُلًا عُمِّرَ مَا عُمِّرَ نُوحٌ فِی قَوْمِهِ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِینَ عَاماً یَصُومُ النَّهَارَ وَ یَقُومُ اللَّیْلَ فِی ذَلِکَ الْمَوْضِعِ ثُمَّ لَقِیَ اللَّهَ بِغَیْرِ وَلَایَتِنَا لَمْ یَنْفَعْهُ ذَلِکَ شَیْئاً(۵).

**[ترجمه]امالی الطوسی: ثمالی نقل کرده است که امام زین العابدین علیه السلام خطاب به ما فرمود: آیا می دانید کدام نقطه از زمین برتر است؟ گفتیم: خدا، رسول و فرزند او آگاه ترند. امام فرمود: برترین نقطه آن است که میان رکن و مقام واقع شده است. اگر کسی به اندازه عمر نوح در میان قومش، یعنی نهصد و پنجاه سال عمر کند و تمام این مدت روزها روزه بگیرد و شب ها را در آن محل به نماز و قیام بگذراند، سپس بدون ولایت ما خدا را ملاقات کند، هیچ سودی به حال وی نخواهد داشت. – . امالی الطوسی ۱:۱۳۱ –

**[ترجمه]

«۲»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ ثَعْلَبَةَ عَنْ مُعَاوِیَةَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الْحَطِیمِ فَقَالَ هُوَ مَا بَیْنَ الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ وَ بَابِ الْبَیْتِ قَالَ وَ سَأَلْتُهُ لِمَ سُمِّیَ الْحَطِیمَ قَالَ لِأَنَّ النَّاسَ یَحْطِمُ

۱– ۱. لیس هذا الحدیث و ما تعقبه مأخوذا عن الهدایه و حاولنا العثور علی مصدره عاجلا فلم نعثر علیه و فی تعبیره بالصفاح و

ارادته المصافحه مجال للمناقشه.

۲- ۲. سوره التوبه الآیه: ۱۹.

۳- ۳. سوره التوبه الآیه: ۲۸.

۴- ۴. سوره الحجّ الآیه: ۲۵.

۵- ۵. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۱۳۱.

بَعْضُهُمْ بَعْضاً هُنَالِکَ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: معاویه بن عمار نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره حطیم سؤال کردم. ایشان فرمود: میان حجر الاسود و در کعبه واقع شده. سؤال کردم که چرا آن را حطیم نام نهاده اند؟ فرمود: زیرا مردم در آنجا یکدیگر را فشار می دهند. - . علل الشرائع: ۴۰۰ -

**[ترجمه]

«۳»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عُقْبَهَ عَنْ خَالِدٍ عَنْ مُیَسِّرٍ قَالَ: کُنْتُ عِنْدَ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَالَ أَ تَدْرُونَ أَیُّ الْبِقَاعِ أَفْضَلُ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَهً فَقَالَ ذَاکَ مَکَّهُ الْحَرَامُ الَّتِی رَضِیَهَا اللَّهُ لِنَفْسِهِ حَرَماً وَ جَعَلَ بَیْتَهُ فِیهَا ثُمَّ قَالَ أَ تَدْرُونَ أَیُّ الْبِقَاعِ أَفْضَلُ فِیهَا عِنْدَ اللَّهِ حُرْمَهً فَقَالَ ذَاکَ الْمَسْجِدُ الْحَرَامُ ثُمَّ قَالَ أَ تَدْرُونَ أَیُّ بُقْعَهٍ فِی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَفْضَلُ عِنْدَ اللَّهِ حُرْمَهً فَقَالَ ذَاکَ مَا بَیْنَ الرُّکْنِ وَ الْمَقَامِ وَ بَابِ الْکَعْبَهِ وَ ذَلِکَ حَطِیمُ إِسْمَاعِیلَ علیه السلام ذَاکَ الَّذِی کَانَ یَذُودُ فِیهِ غُنَیْمَاتِهِ وَ یُصَلِّی فِیهِ وَ وَ اللَّهِ لَوْ أَنَّ عَبْداً صَفَّ قَدَمَیْهِ فِی ذَلِکَ الْمَکَانِ قَامَ اللَّیْلَ مُصَلِّیاً حَتَّی یَجِیئَهُ النَّهَارُ وَ صَامَ النَّهَارَ حَتَّی یَجِیئَهُ اللَّیْلُ وَ لَمْ یَعْرِفْ حَقَّنَا وَ حُرْمَتَنَا أَهْلَ الْبَیْتِ لَمْ یَقْبَلِ اللَّهُ مِنْهُ شَیْئاً أَبَداً(۲).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: میسر نقل کرده است که نزد امام باقر علیه السلام بودم. ایشان فرمود: آیا می دانید کدام نقطه از زمین نزد خدا با فضیلت تر است؟ پس فرمود: آن مکّه است که خداوند آنجا را حرم خود و خانه اش را در آنجا قرار داد. سپس فرمود: آیا می دانید کدام نقطه از مکه محترم تر است؟ و فرمود: آن مسجد الحرام است. سپس پرسید: آیا می دانید کدام نقطه در مسجدالحرام نزد خدا محترم تر است؟ ایشان فرمود: و آن بین رکن اسود و مقام ابراهیم و در کعبه، حطیم اسماعیل است که در آن گوسفندانش را نگه داری می کرد و در آن نماز می خواند. به خدا سوگند اگر کسی در آن مکان پایش را بکشد، شب ها را تا صبح نماز خوانده و روزها را تا شب روزه بگیردولی حق و احترام ما اهل بیت را نداند، خداوند هیچگاه عملی از او را نمی پذیرد

**[ترجمه]

أقول

تمامه مع غیره من الأخبار قد أوردناها فی باب اشتراط قبول الأعمال بالولایه.

**[ترجمه]احکام کامل این باب را همراه با دیگر اخبار در باب شرط پذیرش اعمال با ولایت آوردیم.

**[ترجمه]

«۴»

ضـا، [فقه الرضا علیه السـلام]: أَکْثِرِ الصَّلَاهَ فِی الْحِجْرِ وَ تَعَمَّدْ تَحْتَ الْمِیزَابِ وَ ادْعُ عِنْـدَهُ کَثِیراً وَ صَلِّ فِی الْحِجْرِ عَلَی ذِرَاعَیْنِ مِنْ طَرَفِهِ مِمَّا یَلِی الْبَیْتَ فَإِنَّهُ مَوْضِعُ شَبِیرٍ وَ شَبَّرَ ابْنَیْ هَارُونَ علیهما السـلام وَ إِنْ تَهَیَّأَ لَکَ أَنْ تُصَلِّیَ صَلَوَاتِکَ کُلَّهَا عِنْدَ الْحَطِیمِ فَافْعَلْ فَإِنَّهُ أَفْضَلُ بُقْعَهٍ عَلَی وَجْهِ الْأَرْضِ وَ الْحَطِیمُ مَا بَیْنَ الْبَابِ وَ الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ وَ هُوَ الْمَوْضِعُ الَّذِی فِیهِ تَابَ اللَّهُ عَلَی آدَمَ علیه السلام وَ بَعْـدَهُ الصَّلَاهُ فِی الْحِجْرِ أَفْضَلُ وَ بَعْـدَهُ مَا بَیْنَ الرُّکْنِ الْعِرَاقِیِّ وَ الْبَیْتِ وَ هُوَ الْمَوْضِعُ الَّذِی کَانَ فِیهِ الْمَقَامُ فِی عَهْدِ إِبْرَاهِیمَ إِلَی عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ بَعْدَهُ خَلْفَ الْمَقَامِ الَّذِی هُوَ السَّاعَهَ وَ مَا قَرُبَ مِنَ الْبَیْتِ فَهُوَ أَفْضَلُ (۳).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: در حجر بسیار نماز بخوان و به زیر ناودان برو و نزد آن بسیار دعا کن. در حجر در فاصله دو ذراع از کعبه نماز بخوان که آنجا جایگاه شبر و شبیر فرزندان هارون علیه السلام است. و اگر توانستی که تمامی نمازهای خود را در حطیـم بخـوانی این کـار را انجـام ده، زیرا که آن برترین نقطه بر روی زمین است و حطیم میـان در کعبه و حجر الاـسود است و همـان مکانی است که در آن، خداونـد توبه آدم را پـذیرفت. پس از آن، خوانـدن نماز در حجر و پس از آن در رکن عراقی و خانه خدا برتر است، که همان مکانی است که مقام ابراهیم از زمان ابراهیم تا زمان رسول خدا صـلی الله علیه و آله در آن قرار داشـته و پس از آن، نماز خوانـدن در پشت مقام در جایی که اکنون هست، و هر چه نزدیک به خانه خـدا باشـد، بهتر است. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۵»

سر، [السرائر] فِی کِتَابِ الْبَزَنْطِیِّ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْحِجْرِ فَقَالَ:

ص: ۲۳۰

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۰۰.

۲- ۲. ثواب الأعمال ص ۱۸۵ ضمن حدیث طویل بتفاوت.

۳- ۳. فقه الرضا ص ۲۸.

إِنَّکَمْ تُسَمُّونَهُ الْحَطِیمَ وَ إِنَّمَا کَانَ لِغَنَمِ إِسْمَاعِیلَ وَ إِنَّمَا دَفَنَ فِیهِ أُمَّهُ وَ کَرِهَ أَنْ یُوطَأَ قَبْرُهَا فَحَجَّرَ عَلَیْهِ وَ فِیهِ قُبُورُ الْأَنْبِیَاءِ(۱).

**[ترجمه]السرائر: حلبی نقل کرده است که زمانی که از امام درباره حجر پرسید. امام فرمود: شما آن را حطیم می نامید. آنجا مکان گوسفندان اسماعیل بوده و مادرش در آن جا دفن گردید و دوست نداشت که بر آن پا نهند. سپس به گرد آن حصاری کشید و قبر پیامبران نیز در آنجاست. - . السرائر: ۴۸۰ -

**[ترجمه]

«۶»

سر، [السرائر] مِنْ کِتَابِ الْمَسَائِلِ مِنْ مَسَائِلِ دَاوُدَ الْحَضْرَمِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام عَنِ الصَّلَاهِ بِمَکَّهَ فِی أَیِّ مَوْضِعٍ أَفْضَلُ قَالَ عِنْدَ مَقَامِ إِبْرَاهِیمَ الْأَوَّلِ فَإِنَّهُ مَقَامُ إِبْرَاهِیمَ وَ إِسْمَاعِیلَ وَ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله (۲).

**[ترجمه]السرائر: داود الحضرمی نقل کرده است: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم که کجای مکه برای نماز خواندن برای مکه برتر است؟ فرمود: نزد مقام اول ابراهیم، چرا که آن مقام ابراهیم و اسماعیل و محمد صلی الله علیه و آله است. - . السرائر: ۴۸۵ -

**[ترجمه]

«۷»

وَجَدْتُ بِخَطِّ الشَّیْخِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْجُبَعِیِّ نَقْلًا مِنْ خَطِّ الشَّیْخِ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: إِنْ تَهَیَّأَ لَکَ أَنْ تُصَلِّیَ صَلَوَاتِکَ کُلَّهَا الْفَرَائِضَ وَ غَیْرَهَا عِنْدَ الْحَطِیمِ فَإِنَّهُ أَفْضَلُ بُقْعَهٍ عَلَی وَجْهِ الْأَرْضِ وَ هُوَ مَا بَیْنَ بَابِ الْبَیْتِ وَ الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ وَ هُوَ الْمَوْضِعُ الَّذِی تَابَ اللَّهُ فِیهِ عَلَی آدَمَ وَ بَعْدَهُ الصَّلَاهُ فِی الْحِجْرِ أَفْضَلُ وَ بَعْدَ الْحِجْرِ مَا بَیْنَ الرُّکْنِ الْعِرَاقِیِّ وَ بَابِ الْبَیْتِ وَ هُوَ الْمَوْضِعُ الَّذِی کَانَ فِیهِ الْمَقَامُ وَ بَعْدَهُ خَلْفَ الْمَقَامِ حَیْثُ هُوَ السَّاعَهَ وَ مَا قَرُبَ مِنَ الْبَیْتِ فَهُوَ أَفْضَلُ وَ مَنْ صَلَّی فِی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ صَلَاهً وَاحِدَهً قَبِلَ اللَّهُ مِنْهُ کُلَّ صَلَاهٍ صَلَّاهَا وَ کُلَّ صَلَاهٍ یُصَلِّیهَا إِلَی أَنْ یَمُوتَ وَ الصَّلَاهُ فِیهِ بِمِائَهِ أَلْفِ صَلَاهٍ وَ إِذَا أَخَذَ النَّاسُ مَوَاطِنَهُمْ بِمِنًی نَادَی مُنَادٍ مِنْ قِبَلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ أَرْضَی فَقَدْ رَضِیتُ.

**[ترجمه]به خط شیخ محمد بن علی جبعی به نقل از خط شهید یافتم که ایشان نقل کرده اند که امام صادق علیه السلام فرمود: اگر برایت فراهم شد که همه نمازهای واجب و غیر واجبت را در حطیم بخوانی، بخوان، چرا که برترین نقطه روی زمین بوده و میان در کعبه و حجر الاسود واقع شده و همان مکانی است که در آن خداوند، توبه آدم را پذیرفت. پس از آن، نماز خواندن در حجر برتر است و پس از حجر، میان رکن عراقی و در کعبه برتر می باشد و همان مکانی است که مقام در آن بوده است. پس از آن، پشت مقام، همان جایی که اکنون است، اما هرچه به کعبه نزدیک تر باشد بهتر است. هر کس تنها یک نماز در مسجد الحرام بخواند، خداوند تمامی نمازهایی را که پیشتر ادا کرده و در آینده تا زمانی که بمیرد می‌خواند، خواهد پذیرفت. خواندن یک رکعت نماز در آن برابر با صد هزار نماز است و همین که مردم در منی جای گرفتند، ندا دهنده ای از

جانب خدای عز و جل ندا می دهد: اگر خواهان رضایت من هستید، همانا من راضی شدم.

**[ترجمه]

«۸»

الْهِدَايَهُ: ثُمَّ أْتِ مَقَامَ إِبْرَاهِيمَ عليه السلام فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ اجْعَلْهُ أَمَامَكَ وَ اقْرَأْ فِي الْأُولَى مِنْهُمَا قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ فِي الثَّانِيَهِ قُلْ يا أَيُّهَا الْكافِرُونَ ثُمَّ تَشَهَّدْ ثُمَّ احْمَدِ اللَّهَ وَ أَثْنِ عَلَيْهِ وَ صَلِّ عَلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله وَ اسْأَلْهُ أَنْ يَتَقَبَّلَهُ مِنْكَ فَهَاتَانِ الرَّكْعَتَانِ هُمَا الْفَرِيضَهُ لَيْسَ يُكْرَهُ لَكَ أَنْ تُصَلِّيَهَا فِي أَيِّ السَّاعَاتِ شِئْتَ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَ عِنْدَ غُرُوبِهَا فَإِنَّمَا وَقْتُهَا عِنْدَ فَرَاغِكَ مِنَ الطَّوَافِ مَا لَمْ يَكُنْ وَقْتُ صَلَاهٍ مَكْتُوبَهٍ فَإِنْ كَانَ وَقْتُ صَلَاهٍ مَكْتُوبَهٍ فَابْدَأْ بِهَا ثُمَّ صَلِّ رَكْعَتَيِ الطَّوَافِ (۳).

ص: ۲۳۱

۱- ۱. السرائر ص ۴۸۰.

۲- ۲. السرائر ص ۴۸۵.

۳- ۳. الهدایه ص ۵۸.

**[ترجمه]الهدایه: سپس به نزد مقام ابراهیم رو و دو رکعت نماز بخوان و روبروی آن بایست و در رکعت اول سوره «قل هو الله احد» و در رکعت دوم سوره «قل یا ایها الکافرون» را بخوان. سپس تشهد را بخوان و خداوند را حمد و ستایش گوی و بر محمد و خاندان وی درود بفرست و از او بخواه که از تو بپذیرد، آن دو رکعت همان نماز واجبند و مکروه نیست که در هر ساعاتی از روز که خواستی، در زمان طلوع خورشید و غروب، آن را بخوانی. همانا وقت آن زمان فراغت یافتن از طواف است، البته زمانی که هنگام خواندن نماز واجب نباشد، اما اگر زمان خواندن زمان واجب باشد، از آن آغاز کن و سپس دو رکعت نماز طواف بخوان. - . الهدایه: ۵۸ -

**[ترجمه]

باب ۴۲ عله المقام و محله

الأخبار

«۱»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ وَ عَلِیٍّ ابْنَیِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ سَعِیدٍ عَنْ مُوسَی بْنِ قَیْسٍ ابْنِ أَخِی عَمَّارٍ عَنْ مُصَدِّقِ بْنِ صَدَقَهَ عَنْ عَمَّارٍ السَّابَاطِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَوْ عَنْ عَمَّارٍ عَنْ سُلَیْمَانَ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَمَّا أَوْحَی اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَی إِبْرَاهِیمَ علیه السلام أَنْ أَذِّنْ فِی النَّاسِ بِالْحَجِّ أَخَذَ الْحَجَرَ الَّذِی فِیهِ أَثَرُ قَدَمَیْهِ وَ هُوَ الْمَقَامُ فَوَضَعَهُ بِحِذَاءِ الْبَیْتِ لَاصِقاً بِالْبَیْتِ بِحِیَالِ الْمَوْضِعِ الَّذِی هُوَ فِیهِ الْیَوْمَ ثُمَّ قَامَ عَلَیْهِ فَنَادَی بِأَعْلَی صَوْتِهِ بِمَا أَمَرَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِ فَلَمَّا تَکَلَّمَ بِالْکَلَامِ لَمْ یَحْتَمِلْهُ الْحَجَرُ فَغَرِقَتْ رِجْلَاهُ فِیهِ فَقَلَعَ إِبْرَاهِیمُ علیه السلام رِجْلَیْهِ مِنَ الْحَجَرِ قَلْعاً فَلَمَّا کَثُرَ النَّاسُ وَ صَارُوا إِلَی الشَّرِّ وَ الْبَلَاءِ ازْدَحَمُوا عَلَیْهِ فَرَأَوْا أَنْ یَضَعُوهُ فِی هَذَا الْمَوْضِعِ الَّذِی هُوَ فِیهِ الْیَوْمَ لِیَخْلُوَ الْمَطَافُ لِمَنْ یَطُوفُ بِالْبَیْتِ فَلَمَّا بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله رَدَّهُ إِلَی الْمَوْضِعِ الَّذِی وَضَعَهُ فِیهِ إِبْرَاهِیمُ علیه السلام فَمَا زَالَ فِیهِ حَتَّی قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ فِی زَمَنِ أَبِی بَکْرٍ وَ أَوَّلِ وِلَایَهِ عُمَرَ ثُمَّ قَالَ عُمَرُ قَدِ

ازْدَحَمَ النَّاسُ عَلَی هَذَا الْمَقَامِ فَأَیُّکُمْ یَعْرِفُ مَوْضِعَهُ فِی الْجَاهِلِیَّهِ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ أَنَا أَخَذْتُ قَدْرَهُ بِقَدَرٍ قَالَ وَ الْقَدَرُ عِنْدَکَ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَأْتِ بِهِ فَجَاءَ بِهِ فَأَمَرَ بِالْمَقَامِ فَحُمِلَ وَ رُدَّ إِلَی الْمَوْضِعِ الَّذِی هُوَ فِیهِ السَّاعَهَ(۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که خداوند به ابراهیم وحی کرد که در میان مردم برای ادای حج بانگ برآور. ابراهیم سنگی را که اثر گامهایش در آن است - مقام را - فراروی کعبه و چسبیده به آن در همین جایی که اکنون در آن قرار دارد، گذاشت. سپس بر آن ایستاد و با رساترین صدای خویش، آنچه را که خداوند به وی فرمان داده بود اعلام کرد. زمانی که آن سخن را گفت، سنگ نتوانست تحمل کند و دو پای ابراهیم در آن فرو رفت. سپس ابراهیم پاهایش را از سنگ بیرون آورد. زمانی که تعداد مردم زیاد شد و به شر و بلا گراییدند، به دور آن ازدحام کردند و تصمیم گرفتند که آن را در همان مکانی قرار دهند که امروز در آن قرار دارد تا مطاف برای طواف کنندگان خالی گردد. زمانی که خداوند حضرت محمد صلی الله علیه و آله را مبعوث کرد، ایشان آن را به همان مکانی که ابراهیم سنگ را در آن قرار داده بود بازگرداند. همواره در آن بود تا این که رسول خدا صلی الله علیه و آله از دنیا رفت و در زمان ابوبکر و اوایل حکومت عمر در

همان جا قرار داشت. سپس عمر گفت: مردم پیرامون این مقام در فشار و ازدحام هستند، کدام یک از شما جایگاه آن را در جاهلیت می دانید؟ مردی گفت: من آن را اندازه گرفته ام.گفت: آیا اندازه آن پیش توست؟ گفت: آری. گفت: پس آن را بیاور. سپس فرمان داد که مقام را به آنجا برند. پس برداشتند و و به همان مکانی بازگردانند که اکنون در آن است. - . علل الشرائع: ۴۲۳ -

**[ترجمه]

«۲»

ص، [قصص الأنبیاء علیهم السلام] رُوِیَ: أَنَّ جَبَلَ أَبِی قُبَیْسٍ قَالَ یَا آدَمُ إِنَّ لَکَ عِنْدِی وَدِیعَهً فَرَفَعَ إِلَیْهِ الْحَجَرَ وَ الْمَقَامَ وَ هُمَا یَوْمَئِذٍ یَاقُوتَتَانِ حَمْرَاوَانِ.

**[ترجمه]قصص الانبیاء: روایت شده است که کوه ابوقبیس گفت: ای آدم ! همانا نزد من برای تو امانتی است، سپس حجر و مقام را به او داد که آن دو در آن روز دو یاقوت قرمز بودند .

**[ترجمه]

«۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ ابْنِ سِنَانٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ فِیهِ آیاتٌ بَیِّناتٌ فَمَا هَذِهِ الْآیَاتُ الْبَیِّنَاتُ قَالَ مَقَامُ إِبْرَاهِیمَ حِینَ قَامَ عَلَیْهِ فَأَثَّرَتْ قَدَمَاهُ فِیهِ وَ الْحَجَرُ وَ مَنْزِلُ إِسْمَاعِیلَ. (۲)

ص: ۲۳۲

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۲۳.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۸۷. و الآیه فی سوره آل عمران ۹۷.

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: ابن سنان نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره این گفته خداند متعال که فرمود: «فِیهِ آیـاتٌ بَیِّنـات» - . آل عمران / ۹۷ - {در آن نشـانه هـای روشـنی است.} سؤال کردم. ایشـان فرمود: منظور مقام ابراهیم است، زمانی که بر آن ایستاد، گامهایش در سنگ اثر گذاشت، و همچنین حجر و منزل اسماعیل می باشد. - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۸۷ -

**[ترجمه]

باب ۴۳ علل السعی و أحکامه

الآیات

البقره: إِنَّ الصَّفـا وَ الْمَرْوَهَ مِنْ شَـعائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَـجَّ الْبَیْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلاـ جُناحَ عَلَیْهِ أَنْ یَطَّوَّفَ بِهِما وَ مَنْ تَطَوَّعَ خَیْراً فَإِنَّ اللَّهَ شاکِرٌ عَلِیمٌ (۱)

المائده: یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لا تُحِلُّوا شَعائِرَ اللَّهِ (۲).

lt;meta info="- إِنَّ الصَّفا وَ الْمَرْوَهَ مِنْ شَـعائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَـجَّ الْبَیْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلا جُناحَ عَلَیْهِ أَنْ یَطَّوَّفَ بِهِما وَ مَنْ تَطَوَّعَ خَیْراً فَإِنَّ اللَّهَ شاکِرٌ عَلِیم - . بقره / ۱۵۸ -

{در حقیقت صـفا و مروه از شـعایر خـداست که یادآور اوست، پس هر که خانه خـدا را حـج کند یا عمره گزارد بر او گناهی نیست که میان آن دو سعی به جای آورد و هر که افزون بر فریضه کار نیکی کند پس همانا خداوند حق شناس و داناست.}

- یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لا تُحِلُّوا شَعائِرَ اللَّه - . مائده / ۲ -

{ای کسانی که ایمان آورده اید، حرمت شعائر خدا را نگاه دارید.}

**[ترجمه]

أقول

قد مضی بعض الأخبار فی باب صلاه الطواف.

**[ترجمه]بعضی از اخبار در باب نماز طواف گذشت.

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ل، [الخصال]: فِيمَا أَوْصَى بِهِ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله عَلِيّاً عليه السلام لَيْسَ عَلَى النِّسَاءِ هَرْوَلَةٌ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ(۳).

**[ترجمه]الخصال: در آنچه که رسول خدا صلی الله علیه و آله به امام علی علیه السلام وصیت کرده آمده است: هروله کردن میان صفا و مروه بر عهده زنان نیست. - . الخصال ۲: ۲۸۷ -

**[ترجمه]

أقول

أوردنا مثله فی باب الإجهار بالتلبیه عن الباقر علیه السلام.

**[ترجمه]مانند آن را در باب آشکار کردن صدا جهت لبیک گفتن، از امام باقر علیه السلام آوردیم .

**[ترجمه]

«۲»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ إِسْمَاعِیلَ عَنْ جَابِرٍ وَ عَبْدِ الْکَرِیمِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ عَبْدِ الْحَمِیدِ بْنِ أَبِی الدَّیْلَمِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سُمِّیَ الصَّفَا صَفًا لِأَنَّ الْمُصْطَفَی آدَمَ هَبَطَ عَلَیْهِ فَقُطِعَ لِلْجَبَلِ اسْمٌ مِنِ اسْمِ آدَمَ علیه السلام یَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفی آدَمَ وَ نُوحاً وَ هَبَطَتْ حَوَّاءُ عَلَی الْمَرْوَهِ وَ إِنَّمَا سُمِّیَتِ الْمَرْوَهُ مَرْوَهً لِأَنَّ الْمَرْأَهَ هَبَطَتْ عَلَیْهَا فَقُطِعَ لِلْجَبَلِ اسْمٌ مِنِ اسْمِ الْمَرْأَهِ(۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: صفا را بدین خاطر صفا نامیده اند که چون آدم که برگزیده خدا بود بر آن فرود آمد، بر این کوه نامی از اسماء آدم گذارده شد خداوند فرمود: «إِنَّ اللَّهَ اصْطَفی آدَمَ وَ نُوحا» {همانا خدا آدم و نوح را برگزید.} و حوا بر کوه مروه فرود آمد و مروه را از این رو مروه نامیدند، که زنی بر آن فرود آمد. پس برای این کوه، یکی از نامهای زن گذارده شد. - . علل الشرائع: ۴۳۱ -

**[ترجمه]

«۳»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ إِبْرَاهِیمَ علیه السلام لَمَّا خَلَّفَ إِسْمَاعِیلَ بِمَکَّهَ عَطِشَ الصَّبِیُّ وَ کَانَ فِیمَا بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ شَجَرٌ فَخَرَجَتْ أُمُّهُ حَتَّی قَامَتْ عَلَی الصَّفَا فَقَالَتْ هَلْ بِالْوَادِی مِنْ أَنِیسٍ فَلَمْ یُجِبْهَا أَحَدٌ فَمَضَتْ حَتَّی انْتَهَتْ إِلَی الْمَرْوَهِ فَقَالَتْ هَلْ بِالْوَادِی مِنْ أَنِیسٍ فَلَمْ یُجِبْهَا أَحَدٌ ثُمَّ رَجَعَتْ إِلَی الصَّفَا فَقَالَتْ کَذَلِکَ

۱- ۱. سوره البقره الآیه: ۱۵۸.

۲- ۲. سوره المائده الآیه: ۲.

۳- ۳. الخصال ج ۲ ص ۲۸۷.

۴- ۴. علل الشرائع ص ۴۳۱.

حَتَّی صَنَعَتْ ذَلِکَ سَبْعاً فَأَجْرَی اللَّهُ ذَلِکَ سُنَّهً فَأَتَاهَا جَبْرَئِیلُ علیه السلام فَقَالَ لَهَا مَنْ أَنْتِ فَقَالَتْ أَنَا أُمُّ وَلَدِ إِبْرَاهِیمَ فَقَالَ إِلَی مَنْ وَکَلَکُمْ فَقَالَتْ أَمَّا إِذَا قُلْتَ ذَلِکَ فَقَدْ قُلْتُ لَهُ حَیْثُ أَرَادَ الذَّهَابَ یَا إِبْرَاهِیمُ إِلَی مَنْ تَکِلُنَا فَقَالَ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَقَالَ جَبْرَئِیلُ لَقَدْ وَکَلَکُمْ إِلَی کَافٍ قَالَ وَ کَانَ النَّاسُ یَتَجَنَّبُونَ الْمَمَرَّ بِمَکَّهَ لِمَکَانِ الْمَاءِ فَفَحَصَ الصَّبِیُّ بِرِجْلِهِ فَنَبَعَتْ زَمْزَمُ وَ رَجَعَتْ مِنَ الْمَرْوَهِ إِلَی الصَّبِیِّ وَ قَدْ نَبَعَ الْمَاءُ فَأَقْبَلَتْ تَجْمَعُ التُّرَابَ حَوْلَهُ مَخَافَهَ أَنْ یَسِیحَ الْمَاءُ وَ لَوْ تَرَکَتْهُ لَکَانَ سَیْحاً قَالَ فَلَمَّا رَأَتِ الطَّیْرُ الْمَاءَ حَلَّقَتْ عَلَیْهِ قَالَ فَمَرَّ رَکْبٌ مِنَ الْیَمَنِ فَلَمَّا رَأَوُا الطَّیْرَ حَلَّقَتْ عَلَیْهِ قَالُوا مَا حَلَّقَتْ إِلَّا عَلَی مَاءٍ فَأَتَوْهُمْ فَسَقَوْهُمْ مِنَ الْمَاءِ وَ أَطْعَمُوهُمُ الرَّکْبُ مِنَ الطَّعَامِ وَ أَجْرَی اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُمْ بِذَلِکَ رِزْقاً فَکَانَتِ الرَّکْبُ تَمُرُّ بِمَکَّهَ فَیُطْعِمُونَهُمْ مِنَ الطَّعَامِ وَ یَسْقُونَهُمْ مِنَ الْمَاءِ(۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود:چون ابراهیم علیه السلام اسماعیل را در مکه جا گذاشت، کودک تشنه شد. میان صفا و مروه درختی بود. مادرش خارج شد تا آن که بر صفا ایستاد و گفت: آیا در این دشت انیسی هست؟ کسی پاسخش نداد. رفت تا به مروه رسید و گفت: آیا در این وادی همدمی هست؟ پاسخی نشنید. به صفا بازگشت و همان را گفت و این کار را هفت بار انجام داد. از این رو خداوند آن را سنت قرار داد. جبرئیل نزد هاجر آمد و پرسید: کیستی؟ گفت: مادر فرزند ابراهیم. گفت: به چه کسی شما را سپرده است؟ گفت: حال که چنین می گویی، هنگامی که خواست برود به او گفتم: ای ابراهیم! ما را به که می سپاری؟ گفت: به خدای متعال. جبرئیل گفت: شما را به کسی سپرده است که شما را بس است. مردم از مکه عبور نمی کردند و از آن دوری می گزیدند، چون در آن آب نبود. کودک با پای خود به زمین زد و زمزم جوشید. هاجر از مروه به سوی کودک بازگشت، در حالی که آب جوشیده بود. هاجر شروع کرد به جمع کردن خاک در اطراف آب، از ترس این که مبادا آب جاری شود و اگر آن را واگذاشته بود، آب جاری می شد. فرمود: چون پرندگان آب را دیدند بر گرد آن جمع شدند. کاروانی از یمن از آنجا گذشت. چون کاروانیان پرندگان را دیدند، گفتند: پرندگان جز پیرامون آب جمع نشده اند. نزد آنان آمدند و به آنان آب دادند و کاروانیان به آنها غذا دادند. خداوند به این وسیله روزی ایشان را جاری ساخت.پس کاروانها از مکه عبور می کردند و از طعام به آنان می دادند و از آب سیراب می شدند. - . علل الشرائع: ۴۳۲ -

**[ترجمه]

«۴»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَیُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: صَارَ السَّعْیُ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ لِأَنَّ إِبْرَاهِیمَ علیه السلام عَرَضَ لَهُ إِبْلِیسُ فَأَمَرَهُ جَبْرَئِیلُ علیه السلام فَشَدَّ عَلَیْهِ فَهَرَبَ مِنْهُ فَجَرَتْ بِهِ السُّنَّهُ یَعْنِی بِهِ الْهَرْوَلَهَ(۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: سعی میان صفا و مروه بدین جهت واجب شد که ابلیس بر ابراهیم ظاهر شد و جبرئیل به ابراهیم فرمان داد که به ابلیس حمله کند و شیطان نیز از وی گریخت. از این رو سنت هروله جاری شد. - . علل الشرائع: ۴۳۲ -

**[ترجمه]

«۵»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ وَ عَبْدِ اللَّهِ ابْنَیْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لِمَ جُعِلَ السَّعْیُ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ قَالَ لِأَنَّ الشَّیْطَانَ تَرَاءَی لِإِبْرَاهِیمَ علیه السلام فِی الْوَادِی فَسَعَی وَ هُوَ مَنَازِلُ الشَّیَاطِینِ (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: حلبی نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: به چه علت سعی میان صفا و مروه واجب شده است؟ ایشان فرمود: زیرا شیطان در وادی برای ابراهیم ظاهر شد، پس سعی کرد و آن منازل شیاطین است. - . علل الشرائع: ۴۳۳ -

**[ترجمه]

«۶»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مَا لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مَنْسِکٌ أَحَبَّ إِلَی اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی مِنْ مَوْضِعِ السَّعْیِ وَ ذَلِکَ أَنَّهُ یَذِلُّ فِیهِ کُلُّ جَبَّارٍ عَنِیدٍ(۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: نزد خداوند تبارك و تعالی هیچ پرستشگاهی محبوب تر از محل سعی نیست؛ زیرا هر ستمکار و کینه توزی در آن خوار می گردد. - . علل الشرائع: ۴۳۳ -

**[ترجمه]

«۷»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ وَ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ مَعاً عَنِ الْأَشْعَرِیِ

ص: ۲۳۴

۱- ۱. نفس المصدر ص ۴۳۲.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۴۳۲.

۳- ۳. علل الشرائع ص ۴۳۳.

۴- ۴. علل الشرائع ص ۴۳۳.

عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ یُونُسَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: مَا مِنْ بُقْعَهٍ أَحَبَّ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِنَ الْمَسْعَی لِأَنَّهُ یَذِلُّ فِیهِ کُلُّ جَبَّارٍ(۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: نزد خداوند هیچ مکانی محبوب تر از محل سعی نیست، زیرا هر ستمکاری در آن خوار و ذلیل می شود. - . علل الشرائع: ۴۳۳ -

**[ترجمه]

«۸»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ مَهْزِیَارَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیٍّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ رَجُلٍ بَدَأَ بِالْمَرْوَهِ قَبْلَ الصَّفَا قَالَ یُعِیدُ أَ لَا تَرَی أَنَّهُ لَوْ بَدَأَ بِشِمَالِهِ قَبْلَ یَمِینِهِ فِی الْوُضُوءِ أَرَادَهُ أَنْ یُعِیدَ الْوُضُوءَ(۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: علی نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره مردی سؤال کردم که سعی خود را قبل از صفا، از مروه آغاز کرده است. ایشان فرمود: باید بار دیگر تکرار کند. آیا نمی بینی که اگر وی زمان گرفتن وضو در ابتدا از سمت چپ خود آغاز کند؛ نظرم این است که باید بار دیگر وضو بگیرد. - . علل الشرائع: ۵۸۱ -

**[ترجمه]

«۹»

فس، [تفسیر القمی]: إِنَّ الصَّفا وَ الْمَرْوَهَ مِنْ شَعائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَیْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلا جُناحَ عَلَیْهِ أَنْ یَطَّوَّفَ بِهِما فَإِنَّ قُرَیْشاً کَانَتْ وَضَعَتْ أَصْنَامَهُمْ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ یَتَمَسَّحُونَ بِهَا إِذَا سَعَوْا فَلَمَّا کَانَ مِنْ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَا کَانَ مِنْ غَزْوَهِ الْحُدَیْبِیَهِ وَ صَدُّوهُ عَنِ الْبَیْتِ وَ شَرَطُوا أَنْ یُخَلُّوا لَهُ الْبَیْتَ فِی عَامٍ قَابِلٍ حَتَّی یَقْضِیَ عُمْرَتَهُ ثَلَاثَهَ أَیَّامٍ ثُمَّ یَخْرُجَ عَنْهَا فَلَمَّا کَانَ عُمْرَهُ الْقَضَاءِ فِی سَنَهِ سَبْعٍ مِنَ الْهِجْرَهِ دَخَلَ مَکَّهَ وَ قَالَ لِقُرَیْشٍ ارْفَعُوا أَصْنَامَکُمْ مِنْ بَیْنِ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ حَتَّی أَسْعَی فَرَفَعُوهَا فَسَعَی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ قَدْ رُفِعَتِ الْأَصْنَامُ وَ بَقِیَ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِینَ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمْ یَطُفْ فَلَمَّا فَرَغَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِنَ الطَّوَافِ رَدَّتْ قُرَیْشٌ الْأَصْنَامَ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ فَجَاءَ الرَّجُلُ الَّذِی لَمْ یَسْعَ إِلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ قَدْ رَدَّتْ قُرَیْشٌ الْأَصْنَامَ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ لَمْ أَسْعَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ إِنَّ الصَّفا وَ الْمَرْوَهَ مِنْ شَعائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَیْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلا جُناحَ عَلَیْهِ أَنْ یَطَّوَّفَ بِهِما وَ الْأَصْنَامُ فِیهِمَا(۳).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: «ان الصفا و المروه من شعائر الله فمن حج البیت اواعتمر فلا جناح علیه ان یطوف بهما»، - . بقره / ۱۵۸ - {در حقیقت صفا و مروه از شعایر خداست (که یادآور اوست) پس هر که خانه خدا را حج کند یا عمره گزارد، بر او گناهی نیست که میان آن دو سعی به جای آورد.} همانا قریش بتهای خویش را میان صفا و مروه قرار داده بودند و زمان سعی بر آن ها دست می کشیدند. زمانی که کار رسول خدا صلی الله علیه و آله به غزوه حدیبیه کشید و مانع ورود ایشان به

مکه شدند و برای پیامبر شرط کردند که در سال بعد مسجد الحرام را جهت ورود ایشان خالی کنند تا عمره خود را سه روزه انجام دهند، و سپس از آن بیرون آیند، زمانی که زمان انجام حج عمره در سال هفتم هجرت فرا رسید، ایشان به مکه رفت و فرمود: بتهای خود را از میان صفا و مروه بردارید تا سعی کنم. پس آن بتها را برداشتند و ایشان میان صفا تا مروه را سعی کرد و بتها برداشته شده بود و مردی از مسلمانان باقی ماند که سعی نکرده بود. زمانی که رسول خدا سعی خود را به پایان رسانید، قریش بتها را به میان صفا و مروه بازگرداند و فردی که سعی نکرده بود نزد رسول خدا آمدو گفت: بار دیگر قریش بتها را به میان صفا و مروه باز گرداند و من سعی نکردم. سپس خداوند آیه «إِنَّ الصَّفا وَ الْمَرْوَةَ مِنْ شَعائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلا جُناحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِما» {در حقیقت صفا و مروه از شعایر خداست (که یادآور اوست) پس هر که خانه خدا را حج کند یا عمره گزارد بر او گناهی نیست که میان آن دو سعی به جای آورد.} را نازل کرد و بتها در آن دو مکان بود. - . تفسیر علی بن ابراهیم القمی: ۵۴ -

**[ترجمه]

«۱۰»

سن، [المحاسن] ابْنُ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ رِئَابٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَيْسٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله لِرَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ إِذَا سَعَيْتَ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ كَانَ لَكَ عِنْدَ اللَّهِ

ص: ۲۳۵

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۳۳.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۵۸۱.

۳- ۳. تفسیر علیّ بن إبراهیم القمّیّ ص ۵۴ و الآیه فی سوره البقره ۱۵۸.

أَجْرُ مَنْ حَجَّ مَاشِياً مِنْ بِلَادِهِ وَ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ أَعْتَقَ سَبْعِينَ رَقَبَةً مُؤْمِنَةً(۱).

**[ترجمه]المحاسن: امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا خطاب به مردی از انصار فرمود: زمانی که میان صفا و مروه سعی کنی، برای تو نزد خداوند پاداش کسی است که با پای پیاده به سفر حج رفته و همچون اجر کسی است که هفتاد برده مؤمن را آزاد کرده است. - . المحاسن: ۶۵ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: ثُمَّ تَخْرُجُ إِلَى الصَّفَا مَا بَيْنَ أُسْطُوَانَتَيْنِ تَحْتَ الْقَنَادِيلِ فَإِنَّهُ طَرِيقُ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله إِلَى الصَّفَا فَابْتَدِئْ بِالصَّفَا وَ قِفْ عَلَيْهِ وَ أَنْتَ مُسْتَقْبِلُ الْبَيْتِ فَكَبِّرْ سَبْعَ تَكْبِيرَاتٍ وَ احْمَدِ اللَّهَ وَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِهِ وَ ادْعُ لِنَفْسِكَ وَ لِوَالِدَيْكَ وَ لِلْمُؤْمِنِينَ ثُمَّ تَنْحَدِرُ إِلَى الْمَرْوَةِ وَ أَنْتَ تَمْشِي فَإِذَا بَلَغْتَ حَدَّ السَّعْيِ وَ هِيَ الْمِيلَيْنِ الْأَخْضَرَيْنِ هَرْوِلْ وَ اسْعَ مِلْ ءَ فُرُوجِكَ وَ قُلْ

رَبِّ اغْفِرْ وَ ارْحَمْ وَ تَجَاوَزْ عَمَّا تَعْلَمُ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْأَعَزُّ الْأَكْرَمُ فَإِذَا جُزْتَ حَدَّ السَّعْيِ فَاقْطَعِ الْهَرْوَلَةَ وَ امْشِ عَلَى السُّكُونِ وَ التُّؤَدَةِ وَ الْوَقَارِ وَ أَكْثِرْ مِنَ التَّسْبِيحِ وَ التَّكْبِيرِ وَ التَّهْلِيلِ وَ التَّمْجِيدِ وَ التَّحْمِيدِ لِلَّهِ وَ الصَّلَاةِ عَلَى رَسُولِهِ صلی الله علیه و آله حَتَّى تَبْلُغَ الْمَرْوَةَ فَاصْعَدْ عَلَيْهِ وَ قُلْ مَا قُلْتَ عَلَى الصَّفَا وَ أَنْتَ مُسْتَقْبِلُ الْبَيْتِ ثُمَّ انْحَدِرْ مِنْهَا حَتَّى تَأْتِيَ الصَّفَا فَافْعَلْ ذَلِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ يَكُونُ وُقُوفُكَ عَلَى الصَّفَا أَرْبَعَ مَرَّاتٍ وَ عَلَى الْمَرْوَةِ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ وَ السَّعْيُ مَا بَيْنَهُمَا سَبْعُ مَرَّاتٍ تَبْتَدِئُ بِالصَّفَا وَ تَخْتِمُ بِالْمَرْوَةِ ثُمَّ تُقَصِّرُ مِنْ شَعْرِ رَأْسِكَ مِنْ جَوَانِبِهِ وَ حَاجِبَيْكَ وَ مِنْ لِحْيَتِكَ وَ قَدْ أَحْلَلْتَ مِنْ كُلِّ شَيْ ءٍ أَحْرَمْتَ عَنْهُ (۲).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: سپس به سوی صفا که میان دو استوانه زیر چراغدان ها قرار دارد می روی، چرا که آن همان راه پیامبر به سوی کوه صفا بود. پس از صفا آغاز کن و در آن بایست، به گونه ای که روبه کعبه باشی، سپس هفت تکبیر گوی و خداوند را حمد و سپاس کن و بر محمد و خاندان وی درود فرست و برای خود و والدینت و مؤمنان دعا کن. سپس پای پیاده به سوی مروه برو، زمانی که به حد سعی رسیدی - دو نشان سبز -، هروله کن سعی کن و تا جایی که در توان داشتی بگو: خدایا! مرا ببخش و بر من رحم کن و از آنچه که می دانی درگذر، زیرا که تنها تویی که عزیزترین و گرامی ترینی. زمانی که حد سعی را گذراندی، هروله کردن را ترک کن و با آرامش، طمانینه و وقار گام بردار و برای خدا بسیار تسبیح، تکبیر، لا اله الا الله، تمجید و حمد و ثنا گوی و بر رسول خدا درود فرست تا این که به مروه برسی، پس از آن بالا رو و همان ذکری را که در صفا گفتی بر زبان آور، در حالی که روبروی کعبه باشی. سپس از آن پایین بیا تا این که به صفا رسی و این کار را هفت بار انجام ده؛ ایستادن تو بر صفا چهار بار و بر مروه چهار بار باشد و سعی میان این دو هفت بار؛ از صفا آغاز می کنی و به مروه ختم می کنی. سپس موی سرت را از اطراف و همچنین ابروها و ریشت را کوتاه کن و از هر چه که به خاطر آن احرام بسته بودی بیرون آمده ای. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۷ -

**[ترجمه]

«۱۲»

: وَ إِنْ سَهَوْتَ وَ سَعَيْتَ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ أَرْبَعَهَ عَشَرَ شَوْطاً فَلَيْسَ عَلَيْکَ شَیْ ءٌ وَ إِنْ سَعَيْتَ سِتَّهَ أَشْوَاطٍ وَ قَصَّرْتَ ثُمَّ ذَكَرْتَ بَعْدَ ذَلِکَ أَنَّکَ سَعَيْتَ سِتَّهَ أَشْوَاطٍ فَعَلَيْکَ أَنْ تَسْعَى شَوْطاً آخَرَ وَ إِنْ جَامَعْتَ أَهْلَکَ وَ قَصَّرْتَ سَعَيْتَ شَوْطاً آخَرَ وَ عَلَيْکَ دَمُ بَقَرهٍ وَ إِنْ سَعَيْتَ ثَمَانِيَهً فَعَلَيْکَ الْإِعَادَهُ وَ إِنْ سَعَيْتَ تِسْعَهً فَلَا شَیْ ءَ عَلَيْکَ وَ فِقْهُ ذَلِکَ أَنَّکَ إِذَا سَعَيْتَ ثَمَانِيَهً كُنْتَ بَدَأْتَ بِالْمَرْوَهِ وَ خَتَمْتَ بِهَا وَ كَانَ ذَلِکَ خِلَافَ السُّنَّهِ وَ إِذَا سَعَيْتَ تِسْعَهً كُنْتَ بَدَأْتَ بِالصَّفَا وَ خَتَمْتَ بِالْمَرْوَهِ(۳).

**[ترجمه]اگر فراموش کردی و بین صفا و مروه چهارده دور سعی کردی، بر تو گناهی نیست و اگر شش دور سعی کردی و تقصیر کردی، سپس بعد از آن به یاد آوردی که تو شش بار سعی کرده ای، بر توست که یک دور دیگر سعی کنی. اگر با همسرت همبستر شدی و تقصیر کردی، بر توست که یک دور دیگر سعی کنی و یک گاو را قربانی کنی. اگر هشت بار سعی کردی، بر توست که سعی‌ات تکرار کنی و اگر نه بار سعی کردی، چیزی بر عهده تو نیست و دلیلی فقهی آن نیز این امر است که اگر هشت بار سعی کردی و از مروه آغاز کرده و بدان ختم نمودی، این امر خلاف سنت است و اگر نه بار سعی کردی، از صفا آغاز و به مروه ختم کرده‌ای. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۱۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی بَصِيرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ إِنَ

ص: ۲۳۶

۱- ۱. المحاسن ص ۶۵.

۲- ۲. فقه الرضا ص ۲۷ و فيه(تكبر على الصفا تسع تكبيرات) بدل(سبع).

۳- ۳. نفس المصدر ۲۸.

الصَّفا وَ الْمَرْوَهَ مِنْ شَعائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلا جُناحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِما أَیْ لَا حَرَجَ عَلَیْهِ أَنْ یَطَّوَّفَ بِهِمَا(۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام باقر علیه السلام درباره این سخن خداوند «إِن الصَّفا وَ الْمَرْوَهَ مِنْ شَعائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلا جُناحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِما» -. بقره / ۱۵۸ -

{در حقیقت صفا و مروه از شعایر خداست که یادآور اوست پس هر که خانه خدا را حج کند یا عمره گزارد بر او گناهی نیستکه میان آن دو سعی به جای آورد.} بدین معناست که بر وی ایرادی نیست که میان آن دو سعی انجام دهد. -. تفسیر العیاشی ۱: ۶۹ -

**[ترجمه]

«۱۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَیْدٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِنَّ الصَّفا وَ الْمَرْوَهَ مِنْ شَعائِرِ اللَّهِ یَقُولُ لَا حَرَجَ عَلَیْهِ أَنْ یَطَّوَّفَ بِهِما فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآیَهُ فَقُلْتُ هِیَ خَاصَّهٌ أَوْ عَامَّهٌ قَالَ هِیَ بِمَنْزِلَهِ قَوْلِهِ ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْکِتابَ الَّذِینَ اصْطَفَیْنا مِنْ عِبادِنا فَمَنْ دَخَلَ فِیهِمْ مِنَ النَّاسِ کَانَ بِمَنْزِلَتِهِمْ یَقُولُ اللَّهُ وَ مَنْ یُطِعِ اللَّهَ وَ الرَّسُولَ فَأُولئِکَ مَعَ الَّذِینَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَیْهِمْ مِنَ النَّبِیِّینَ وَ الصِّدِّیقِینَ وَ الشُّهَداءِ وَ الصَّالِحِینَ وَ حَسُنَ أُولئِکَ رَفِیقاً(۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: عاصم بن حمید نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره نزول این گفته خداوند که فرمود: «إِن الصَّفا وَ الْمَرْوَهَ مِنْ شَعائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلا جُناحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِما» -. بقره / ۱۵۸ - {همانا صفا و مروه از شعایر خداست و بر کسی که میان آن دو سعی انجام دهد گناهی نیست} پرسیدم و به امام گفتم: این آیه خاص است یا عام؟ امام فرمود: این آیه به منزله این سخن خداوند است که فرمود: «ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْکِتابَ الَّذِینَ اصْطَفَیْنا مِنْ عِبادِنا» -. فاطر / ۳۲ - {سپس

این کتاب را به آن بندگان خود که آنان را برگزیده بودیم به میراث دادیم.}پس هر یک از مردم که در میان آنان وارد شود، به منزله آنان است. خداوند می فرماید: «وَ مَنْ یُطِعِ اللَّهَ وَ الرَّسُولَ فَأُولئِکَ مَعَ الَّذِینَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَیْهِمْ مِنَ النَّبِیِّینَ وَ الصِّدِّیقِینَ وَ الشُّهَداءِ وَ الصَّالِحِینَ وَ حَسُنَ أُولئِکَ رَفِیقا» -. نساء / ۶۹ - {و

کسانی که از خدا و پیامبرش اطاعت کنند در زمره کسانی خواهند بود که خدا ایشان را گرامی داشته، یعنی با پیامبران و راستان و شهیدان و شایستگانند و آنان چه نیکو همدمانند}. -. تفسیر العیاشی ۱: ۷۰ نساء / ۶۹ -

**[ترجمه]

«۱۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ السَّعْیِ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ فَرِیضَهٌ هُوَ أَوْ سُنَّهٌ

قَالَ فَرِيضَةٌ قَالَ قُلْتُ أَ لَيسَ اللَّهُ يَقُولُ فَلا جُناحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِما قَالَ كَانَ ذَلِكَ فِي عُمْرَهِ الْقَضَاءِ وَ ذَلِكَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله كَانَ شَرَطَهُمْ عَلَيْهِ أَنْ يَرْفَعُوا الْأَصْنَامَ فَتَشَاغَلَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ حَتَّى أُعِيدَتِ الْأَصْنَامُ فَجَاءُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَسَأَلُوهُ وَ قِيلَ لَهُ

إِنَّ فُلَاناً لَمْ يَطُفْ وَ قَدْ أُعِيدَتِ الْأَصْنَامُ قَالَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ إِنَّ الصَّفا وَ الْمَرْوَةَ مِنْ شَعائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلا جُناحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِما أَيْ وَ الْأَصْنَامُ عَلَيْهِمَا(۳).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: از برخی از اصحاب روایت شده است که از امام صادق علیه السلام سؤال کردم که آیا سعی میان صفا و مروه یک سنت است یا امری واجب؟ فرمود: واجب است. گفتم: آیا خداوند نفرمود: «فَلا جُناحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِما» {بر او گناهی نیست که میان آن دو سعی به جای آورد.}؟ ایشان فرمود: این در عمره القضا بود که رسول خدا صلی الله علیه و آله با مشرکان شرط کرد که بتها را از صفا و مروه بردارند، پس مردی از اصحاب پیامبر،سرش به کاری گرم شد تا این که بتها بازگردانده شدند. به نزد رسول خدا آمدند و از ایشان در این باره سؤال کردند و به ایشان گفته شد: فلان کس طواف نکرده و اکنون بتها را بدان جا آورده اند. سپس خداوند عزوجل این آیه را نازل کرد: «إِنَّ الصَّفا وَ الْمَرْوَةَ مِنْ شَعائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلا جُناحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِما» {در حقیقت صفا و مروه از شعایر خداست که یادآور اوست. پس هر که خانه خدا را حج کند یا عمره گزارد، بر او گناهی نیستکه میان آن دو سعی به جای آورد.} یعنی زمانی که بتها در صفا و مروه بودند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۷۰ -

**[ترجمه]

«۱۶»

شی، [تفسیر العیاشی] وَ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ: سَأَلْتُهُ فَقُلْتُ وَ لِمَ جُعِلَ السَّعْيُ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ قَالَ إِنَّ إِبْلِيسَ تَرَاءَى لِإِبْرَاهِيمَ عليه السلام فِي الْوَادِي وَ سَعَى إِبْرَاهِيمُ مِنْهُ كَرَاهِيَةَ أَنْ يُكَلِّمَهُ وَ كَانَ مَنَازِلَ الشَّيَاطِينِ (۴).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: حلبی نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام پرسیدم: چرا سعی میان صفا و مروه واجب شده است؟ فرمود: ابلیس در نظر ابراهیم در وادی ظاهر شد و ابراهیم به دلیل این که صحبت کردن با وی را ناپسند دانست، سعی کرد و آنجا منزل شیاطین بود. - . تفسیر العیاشی ۱: ۷۰ -

**[ترجمه]

«۱۷»

وَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي خَبَرِ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ: أَنَّهُ كَانَ عَلَى الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ أَصْنَامٌ فَلَمَّا أَنْ حَجَّ النَّاسُ لَمْ يَدْرُوا كَيْفَ يَصْنَعُونَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ هَذِهِ الْآيَةَ فَكَانَ النَّاسُ يَسْعَوْنَ وَ الْأَصْنَامُ عَلَى حَالِهَا فَلَمَّا حَجَّ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۶۹ و الآیه فی سوره البقره ۱۵۸.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۷۰ و الآیه فی سوره النساء: ۶۹.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۷۰.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۷۰.

رَمَی بِهَا(۱).

**[ترجمه]گفت: امام صادق علیه السلام فرمود: همانا بر صفا و مروه بت ها قرار داشتند. زمانی که مردم حج گزاردند نمی دانستند که باید چه کنند؟ سپس خداوند این آیه را نازل کرد، مردم سعی می کردند در حالی که بت ها بر جای خویش بودند. زمانی که رسول خدا صلی الله علیه و آله حج گزارد، آن ها را دور انداخت. - . تفسیر العیاشی ۱: ۷۱ -

**[ترجمه]

«۱۸»

الْهِدَایَهُ: ثُمَّ اخْرُجْ إِلَی الصَّفَا وَ قُمْ عَلَیْهِ حَتَّی تَنْظُرَ إِلَی الْبَیْتِ وَ تَسْتَقْبِلَ الرُّکْنَ الَّذِی فِیهِ الْحَجَرُ الْأَسْوَدُ وَ احْمَدِ اللَّهَ تَعَالَی وَ أَثْنِ عَلَیْهِ وَ اذْکُرْ مِنْ آلَائِهِ وَ بَلَائِهِ وَ حُسْنِ مَا صَنَعَ إِلَیْکَ مَا قَدَرْتَ عَلَیْهِ وَ تَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِیکَ لَهُ لَهُ الْمُلْکُ وَ لَهُ الْحَمْدُ یُحْیِی وَ یُمِیتُ وَ هُوَ عَلَی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ انْحَدِرْ عَنِ الصَّفَا وَ قُلْ وَ أَنْتَ کَاشِفٌ عَنْ ظَهْرِکَ یَا رَبَّ الْعَفْوِ یَا مَنْ أَمَرَ بِالْعَفْوِ یَا مَنْ هُوَ أَوْلَی بِالْعَفْوِ یَا مَنْ یُحِبُّ الْعَفْوَ یَا مَنْ یُثِیبُ عَلَی الْعَفْوِ الْعَفْوَ الْعَفْوَ الْعَفْوَ یَا جَوَادُ یَا کَرِیمُ یَا قَرِیبُ یَا بَعِیدُ ارْدُدْ عَلَیَّ نِعْمَتَکَ وَ اسْتَعْمِلْنِی بِطَاعَتِکَ وَ مَرْضَاتِکَ- ثُمَّ انْحَدِرْ مَاشِیاً وَ عَلَیْکَ السَّکِینَهَ وَ الْوَقَارَ حَتَّی تَأْتِیَ الْمَنَارَهَ وَ هِیَ طَرَفُ الْمَسْعَی فَاسْعَ مِلْ ءَ فُرُوجِکَ وَ قُلْ بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ وَ صَلَّی اللَّهُ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ قُلِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ وَ ارْحَمْ وَ اعْفُ عَمَّا تَعْلَمُ وَ أَنْتَ الْأَعَزُّ الْأَکْرَمُ- حَتَّی تَجُوزَ زُقَاقَ الْعَطَّارِینَ وَ تَقُولُ إِذَا جَاوَزْتَ الْمَسْعَی یَا ذَا الْمَنِّ وَ الْکَرَمِ وَ الْفَضْلِ وَ الْجُودِ وَ النَّعْمَاءِ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اغْفِرْ لِی ذُنُوبِی إِنَّهُ لَا یَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ- ثُمَّ امْشِ وَ عَلَیْکَ السَّکِینَهَ وَ الْوَقَارَ حَتَّی تَأْتِیَ الْمَرْوَهَ فَتَصْعَدُ عَلَیْهَا حَتَّی یَبْدُوَ لَکَ الْبَیْتُ فَاصْنَعْ عَلَیْهَا کَمَا صَنَعْتَ عَلَی الصَّفَا ثُمَّ انْحَدِرْ مِنْهَا إِلَی الصَّفَا فَإِذَا بَلَغْتَ قُرْبَ زُقَاقِ الْعَطَّارِینَ فَاسْعَ مِلْ ءَ فُرُوجِکَ إِلَی الْمَنَارَهِ الْأَوَّلَهِ الَّتِی تَلِی الصَّفَا وَ طُفْ بَیْنَهُمَا سَبْعَهَ أَشْوَاطٍ وَ یَکُونُ وُقُوفُکَ عَلَی الصَّفَا أَرْبَعاً وَ عَلَی الْمَرْوَهِ أَرْبَعاً وَ السَّعْیُ بَیْنَهُمَا سَبْعاً تَبْدَأُ بِالصَّفَا وَ تَخْتِمُ بِالْمَرْوَهِ(۲).

**[ترجمه]الهدایه: از کوه صفا بالا برو و بر بلندای آن بایست تا این که خانه خدا را ببینی و رو به گوشه ای کن که حجرالأسود در آن است و حمد و ثنای خدا گوی و تا آنجایی که در خاطر داری و می توانی، نعمت ها و آزمایش‌ها و نیکی های خدا را که در حق تو کرده، یاد آور و سه بار می گویی: تنها معبود خداست، هیچ شریکی برای وی نیست، سلطنت و ستایش برای اوست، می میراند و زنده می کند و بر هر چیزی قادر و تواناست. سپس از صفا پایین بیا و در حالی که پشت خود را آشکار کرده ای بگو: ای خداوند بخشش، ای کسی به عفو فرمان داد، ای کسی که نسبت به عفو و بخشش شایسته تری، ای کسی که عفو و بخشش را دوست می دارد، ای کسی که بر عفو پاداش می دهد، مرا ببخش ببخش ببخش. ای بخشنده، ای کریم، ای نزدیک ای دور، بر من نعمتهایت را بازگردان و مرا جهت فرمانبری و خشنودی خویش به کار گیر. سپس پیاده پایین بیا، در حالی که با آرامش و وقار باشی تا این که به مناره که همان کناره محل سعی است بیایی، سپس تا آنجایی که می توانی سعی کن و بگو: به نام خدا و به خدا و خداوند بزرگتر است. و بر محمد و خاندان وی درود فرست و بگو: خدایا! ببخش و رحم کن و از آنچه که می دانی درگذر و تو گرامی ترین و عزیزترینی. تا آن که به محل زقاق العطارین یا همان کوچه عطارها رسی و زمانی که از محل سعی گذشتی بگو: ای صاحب منت و کرم و فضل و بخشش ونعمت، بر محمد و

خاندان وی درود بفرست و گناهانم را بر من ببخش، چرا که گناهان را تنها تو می بخشی. سپس با آرامش و وقار راه برو تا به مروه رسی و از آن بالا می روی تا کعبه برای تو آشکار شود و بر آن، همان کاری را انجام ده که در صفا انجام دادی. سپس از آنجا به سوی صفا پایین بیا، زمانی که نزدیک زقاق العطارین رسیدی،تا آنجایی که می توانی سعی کن تا به مناره اول که نزدیک صفاست برسی و میان آن دو هفت بار سعی کن و ایستادن تو بر صفا چهار بار و بر مروه چهار بار می باشد و سعی میان این دو هفت بار است که از صفا شروع می کنی و به مروه ختم می کنی. - . الهدایه : ۵۹ -

**[ترجمه]

«۱۹»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ إِنَّ الصَّفا وَ الْمَرْوَهَ مِنْ شَعائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلا جُناحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِما قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام الطَّوَافُ بِهِمَا وَاجِبٌ مَفْرُوضٌ وَ فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ

ص: ۲۳۸

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۷۱.

۲- ۲. الهدایه ص ۵۹ و ما بین القوسین زیاده من المصدر.

هَـذَا بَيَانُ ذَلِـكَ وَ لَوْ كَانَ فِي تَرْكِ الطَّوَافِ بِهِمَا جناحا [جُنَاحٌ] وَ كَـذَلِكَ فِي تَرْكِ الطَّوَافِ بِهِمَا رُخْصَةٌ لَقَالَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَلَّا يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَ لَكِنَّهُ لَمَّا قَالَ فَلا جُناحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِما عُلِمَ أَنَّهُمْ كَانُوا يَرَوْنَ فِي التَّطَوُّفِ بِهِمَا جُنَاحاً وَ كَذَلِكَ كَانَ الْأَمْرُ كَانَ الْأَنْصَارُ يُهِلُّونَ لِمَنَاةَ وَ كَانَ مَنَاةُ حَذْوَ قُدَيْدٍ فَكَانُوا يَتَحَرَّجُونَ أَنْ يَطَّوَّفُوا بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ فَلَمَّا جَاءَ الْإِسْلَامُ سَأَلُوا رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله عَنْ ذَلِكَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ إِنَّ الصَّفا وَ الْمَرْوَةَ مِنْ شَعائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلا جُناحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِما(۱).

**[ترجمه]دعـائم الاسـلام: امـام بـاقر عليه السـلام درباره اين گفته خداونـد فرمود: «إِنَّ الصَّفا وَ الْمَرْوَةَ مِنْ شَـعائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلاـ جُناحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِما» {در حقيقت صـفا و مروه از شـعاير خـداست كه يادآور اوست. پس هر كه خانه خدا را حج كند يا عمره گزارد، بر او گناهى نيستكه ميان آن دو سعى به جاى آورد.} فرمود: سعى ميان اين دو واجب است و اين گفته خداونـد عز و جل بيان اين امر است؛ و اگر در ترك سـعى ميان آن دو گناهى بود و يا اين كه ترك سـعى مجاز بود مى فرمود: گنـاهى بر وى نيست كه ميـان آن دو سـعى به جـا نيـاورد، اما زمانى كه فرمود: گناهى بر وى نيست كه ميان آن دو سعى به جـا آورد، مى دانست كه آنـان سـعى ميـان آن دو را گنـاه مى دانسـتند و اينچنين بود. انصـار براى بت منـات، هلهله و شادمانى مى كردنـد و بت منات در مقابل منطقه قديد بود، و از سـعى ميان صـفا و مروه دچار حرج و زحمت بودند. زمانى كه اسلام آمد، از رسول خدا صلى الله عليه و آله در اين باره سؤال كردند و خداوند اين آيه را نازل كرد: {در حقيقت صفا و مروه از شـعاير خداست كه يادآور اوست. پس هر كه خانه خدا را حج كند يا عمره گزارد، بر او گناهى نيست كه ميان آن دو سعى به جاى آورد.} - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۵ -

**[ترجمه]

«۲۰»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليهمـا السـلام: أَنَّهُ ذَكَرَ الطَّوَافَ بَيْنَ الصَّفَـا وَ الْمَرْوَةِ فَقَـالَ تَخْرُجُ مِنْ بَابِ الصَّفَا فَتَرْقَى عَلَى الصَّفَا وَ تَنْزِلُ مِنْهُ وَ تَرْقَى عَلَى الْمَرْوَةِ ثُمَّ تَرْجِعُ كَـذَلِكَ إِلَى الصَّفَـا سَـبْعَ مَرَّاتٍ تَبْـدَأُ بِالصَّفَـا وَ تَخْتِمُ بِالْمَرْوَةِ وَ تَـدْعُو عَلَى الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ كُلَّمَا رَقِيتَ عَلَيْهِمَا بِمَا قَدَرْتَ عَلَيْهِ وَ تَدْعُو بَيْنَهُمَا كَذَلِكَ كُلَّمَا سِرْتَ (۲).

**[ترجمه]از امام صادق عليه السـلام نقل شده است كه ايشان سـعى ميان صـفا و مروه را ذكر كرد و فرمود: از در صـفا بيرون مى روى و بر كوه صـفا بالا مى روى و از آن پايين مى آيى و بر كوه مروه بالا مى روى. سپس همين طور به صفا هفت بار باز مى گردى و از صـفا آغاز و به مروه ختم مى كنى و هر زمان كه از صفا و مروه بالا رفتى، تا آنجا كه مى توانى دعا مى كنى و هر گاه ميان آن دو راه رفتى، دعا مى كنى. - . دعائم الاسلام: ۱: ۳۱۶ -

**[ترجمه]

«۲۱»

وَ رُوِّينَا عَنْ أَهْلِ الْبَيْتِ عليهم السلام فِي ذَلِكَ دُعَاءً كَثِيراً لَيْسَ مِنْهُ شَيْ ءٌ مُوَقَّتٌ (۳).

قَالَ: وَ يَسْعَى فِى بَطْنِ الْوَادِى بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ كُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ وَ لَيْسَ عَلَى النِّسَاءِ سَعْىٌ. (۴)

ص: ۲۳۹

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۵.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۶ بتفاوت يسير فى الأول.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۶ بتفاوت يسير فى الأول.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۶ بتفاوت يسير فى الأول.

**[ترجمه]از اهـل بیت علیهم السـلام در این باره برای ما دعاهای بسـیاری را روایت کرده انـد و دعاهای آنان در این باره کم نیست. هیچ کدام آن فرض و واجب نیست.

فرمود: و به هنگام سـعی کردن بین صـفا و مروه، هر گاه از بطن الوادی [بین دو سـتون سبز رنگ] عبور کرد، شـروع به دویدن کند و بر زنان دویدن نیست. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۶ -

**[ترجمه]

باب ۴۴ فضل المسجد الحرام و أحكامه و فضل الصلاه فيه و فيما بين الحرمين

الآيات

الأنفال: وَ ما كانَ صَلاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكاءً وَ تَصْدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذابَ بِما كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ (۱).

<meta info="- وَ ما كانَ صَلاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكاءً وَ تَصْدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذابَ بِما كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ - . انفال / ۳۵ -

{و نمازشان در خانه خدا جز سوت كشيدن و كف زدن نبود. پس به سزاى آنكه كفر مى ورزيديد، اين عذاب را بچشيد.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ الطَّيَالِسِيُّ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَبْدِ الْخَالِقِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنِ النَّوْمِ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَقَالَ هَلْ بُدٌّ لِلنَّاسِ مِنْ أَنْ يَنَامُوا فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ لَا بَأْسَ بِهِ قُلْتُ الرِّيحُ تَخْرُجُ مِنَ الْإِنْسَانِ قَالَ لَا بَأْسَ (۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: اسـماعيل بن عبـدالخالق گويـد: از امـام صـادق عليه السـلام درباره خوابيـدن در مسـجد الحرام سؤال كردم؟ فرمود: آيـا مردم چـاره ديگرى غير از خوابيـدن در مسـجد الحرام دارنـد؟ و فرمود: ايرادى نـدارد. به امـام گفتم: بـاد از انسان خارج مى شود. فرمود: ايرادى ندارد. - . قرب الاسناد: ۶۰ -

**[ترجمه]

«۲»

ل، [الخصال] أَبِي وَ مَاجِيلَوَيْهِ مَعاً عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ وَ أَبِي الصَّخْرِ رَفَعَاهُ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَا تُشَدُّ الرِّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ مَسْجِدِ الْكُوفَةِ(۳).

**[ترجمه]الخصال: امام على علیه السلام فرمود: بار سفر بسته نمی شود مگر برای سه مسجد: مسجد الحرام، مسجد رسول خدا و مسجد کوفه. - . الخصال ۱: ۹۴ -

**[ترجمه]

«۳»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَهِ، قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: الصَّلَاهُ فِی الْحَرَمَيْنِ تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاهٍ(۴).

**[ترجمه]الخصال: امیر المؤمنین در حدیث اربعمائه فرمود: خواندن یک نماز در حرمین برابر با خواندن هزار نماز است. - . الخصال ۲: ۴۲۱ -

**[ترجمه]

أَقُولُ

سَيَأْتِی فِی بَابِ طَوَافِ الْوَدَاعِ عَنِ الرِّضَا علیه السلام: أَنَّ الصَّلَاهَ فِی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَفْضَلُ مِنَ الصَّلَاهِ فِی غَيْرِهِ سِتِّينَ سَنَهً و أشهر [أَوْ شَهْراً].

**[ترجمه]در باب طواف وداع از امام رضا علیه السلام خواهد آمد که خواندن یک نماز در مسجد الحرام برتر از خواندن نماز در غیر آن به میزان شصت سال و ماه است.

**[ترجمه]

«۴»

ما، [الأمالی للشيخ الطوسی] بِإِسْنَادِ أَخِی دِعْبِلٍ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیهم السلام أَنَّهُ قَالَ: أَرْبَعَهٌ مِنْ قُصُورِ الْجَنَّهِ فِی الدُّنْيَا الْمَسْجِدُ الْحَرَامِ وَ مَسْجِدُ الرَّسُولِ وَ مَسْجِدُ بَيْتِ الْمَقْدِسِ وَ مَسْجِدُ الْكُوفَهِ(۵).

ص: ۲۴۰

۱- ۱. سوره الأنفال الآيه: ۳۵.

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۶۰.

۳- ۳. الخصال ج ۱: ۹۴ و كان الرمز(ب) و الصواب ما أثبتناه.

۴- ۴. الخصال ج ۲ ص ۴۲۱.

۵- ۵. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۳۷۹.

**[ترجمه]امالی الطوسی: امام رضا علیه السلام از پدران خود از امیرالمؤمنین علیه السلام نقل فرمود: چهار مکان از زمره قصرهای بهشتی در دنیا برشمرده می شوند: مسجد الحرام، مسجد الرسول، مسجد بیت المقدس و مسجد کوفه. - . امالی الطوسی ۱: ۳۷۹ -

**[ترجمه]

«۵»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ مَعْبَدٍ عَنِ ابْنِ خَالِدٍ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام قَالَ: صَلَاةٌ فِی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَفْضَلُ مِنْ مِائَهِ أَلْفِ صَلَاهٍ فِی غَیْرِهِ مِنَ الْمَسَاجِدِ(۱).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام رضا از پدران خویش از امام باقر علیهم السلام نقل کرده است که فرمود: خواندن یک نماز در مسجدالحرام، برتر از خواندن صدهزار نماز در دیگر مساجد است. - . ثواب الأعمال: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۶»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ هَارُونَ عَنِ ابْنِ صَدَقَهَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: صَلَاهٌ فِی مَسْجِدِی تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ عَشَرَهَ آلَافِ صَلَاهٍ فِی غَیْرِهِ مِنَ الْمَسَاجِدِ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ فَإِنَّ الصَّلَاهَ فِیهِ تَعْدِلُ مِائَهَ أَلْفِ صَلَاهٍ(۲).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السلام از پدران خویش و ایشان از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده اند که فرمود: خواندن یک نماز در مسجد من نزد خداوند برابر با ده هزار نماز در دیگر مساجد است، جز مسجد الحرام که خواندن نماز در آن برابر با صد هزار نماز است.

**[ترجمه]

«۷»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنِ الْوَشَّاءِ قَالَ: سَأَلْتُ الرِّضَا علیه السلام عَنِ الصَّلَاهِ فِی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ فِی مَسْجِدِ الرَّسُولِ صلی الله علیه و آله فِی الْفَضْلِ سَوَاءٌ قَالَ نَعَمْ الصَّلَاهُ فِیمَا بَیْنَهُمَا تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاهٍ(۳).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: وشاء نقل کرده است که از امام رضا علیه السلام سؤال کردم: آیا فضیلت خواندن نماز در مسجد الحرام و مسجد النبی یکسان است؟ فرمود: آری خواندن نماز در آن دو، برابر با هزار نماز است.

**[ترجمه]

«۸»

مل، [کامل الزيارات] عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ مُرَازِمٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنِ الصَّلَاةِ فِی مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ- فَقَالَ عليه السلام قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله صَلَاةٌ فِی مَسْجِدِی تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاةٍ فِی غَيْرِهِ وَ صَلَاةٌ فِی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاةٍ فِی مَسْجِدِی ثُمَّ قَالَ إِنَّ اللَّهَ فَضَّلَ مَكَّةَ وَ جَعَلَ بَعْضَهَا أَفْضَلَ مِنْ بَعْضٍ فَقَالَ تَعَالَى وَ اتَّخِذُوا مِنْ مَقامِ إِبْراهِيمَ مُصَلًّى وَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ فَضَّلَ أَقْوَاماً وَ أَمَرَ بِاتِّبَاعِهِمْ وَ أَمَرَ بِمَوَدَّتِهِمْ فِی الْكِتَابِ (۴).

**[ترجمه]کامل الزيارات: مرازم نقل كرده است كه از امام صادق عليه السلام درباره فضيلت خواندن نماز در مسجد الرسول سؤال كردم. ايشان فرمود: رسول خدا فرمود:خواندن يك نماز در مسجد من برابر با خواندن هزار نماز در غير آن است و خواندن يك نماز در مسجد الحرام برابر با خواندن هزار نماز در مسجد من است.سپس فرمود: همانا خداوند مكه را فضيلت داده و قسمتی از آن را به قسمت ديگر. خداوند تبارك و تعالی فرمود: «وَ اتَّخِذُوا مِنْ مَقامِ إِبْراهِيمَ مُصَلًّی» {از مقام ابراهيم برای خود نمازگاهی اختيار كنيد.} و فرمود: همانا خداوند برخی از اقوام را برتری داده و در كتاب خود به پيروی از امر آنان و دوست داشتنشان فرمان داده است. - . كامل الزيارات: ۲۱ -

**[ترجمه]

«۹»

مل، [کامل الزيارات] جَمَاعَةُ مَشَايِخِی عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ أَخِيهِ عَلِيٍّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى وَ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ وَ فَضَالَةَ جَمِيعاً عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام لِابْنِ أَبِی يَعْفُورٍ أَكْثِرِ الصَّلَاةَ فِی مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ صَلَاةٌ فِی مَسْجِدِی هَذَا كَأَلْفِ صَلَاةٍ فِی مَسْجِدٍ غَيْرِهِ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ فَإِنَّ صَلَاةً فِی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاةٍ فِی مَسْجِدِی (۵).

۱- ۱. ثواب الأعمال ص ۲۸.

۲- ۲. ثواب الأعمال ص ۲۸.

۳- ۳. لم نجده فی مظانه.

۴- ۴. كامل الزيارات ص ۲۱.

۵- ۵. كامل الزيارات ص ۲۱.

**[ترجمه]کامل الزیارات: امام صادق علیه السلام خطاب به ابن ابی یعفور فرمود: در مسجد رسول خدا بسیار نماز بخوان، زیرا رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خواندن نماز در مسجد من همچون خواندن هزار نماز در مسجد دیگر است به جز مسجد الحرام. همانا خواندن نماز در مسجد الحرام برابر با هزار نماز در مسجد من است. - . کامل الزیارات: ۲۱ -

**[ترجمه]

«۱۰»

مل، [کامل الزیارات] مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ طَرِيفِ بْنِ نَاصِحٍ عَنْ خَالِدٍ الْقَلَانِسِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَكَّةُ حَرَمُ اللَّهِ وَ حَرَمُ رَسُولِهِ وَ حَرَمُ عَلِيٍّ الصَّلَاةُ فِيهَا بِمِائَةِ أَلْفِ صَلَاةٍ وَ الدِّرْهَمُ فِيهَا بِمِائَةِ أَلْفِ دِرْهَمٍ وَ الْمَدِينَةُ حَرَمُ اللَّهِ وَ حَرَمُ رَسُولِهِ وَ حَرَمُ عَلِيٍّ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ الصَّلَاةُ فِيهَا فِي مَسْجِدِهَا بِعَشَرَةِ آلَافِ صَلَاةٍ وَ الدِّرْهَمُ فِيهَا بِعَشَرَةِ آلَافِ دِرْهَمٍ وَ الْكُوفَةُ حَرَمُ اللَّهِ وَ حَرَمُ رَسُولِهِ وَ حَرَمُ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ الصَّلَاةُ فِي مَسْجِدِهَا بِأَلْفِ صَلَاةٍ.

(۱)

**[ترجمه]کامل الزیارات: امام صادق علیه السلام فرمود: مکه حرم خدا و رسول وی و علی علیهما السلام است، خواندن نماز در آن برابر با صدهزار نماز و یک درهم در آن برابر با صدهزار درهم است. مدینه حرم خدا و رسول او و حرم علی امیر مؤمنان علیه السلام است،خواندن نماز در مسجد مدینه برابر با ده هزار نماز و یک درهم آن برابر با ده هزار درهم است. کوفه حرم خدا و رسول وی و حرم امیر المؤمنین علی بن ابی طالب است که خواندن نماز در مسجد آن برابر با هزار نماز است. - . کامل الزیارات: ۲۹ -

**[ترجمه]

باب ۴۵ فضل زمزم و علله و أسمائه و أحكامه و فضل ماء الميزاب

الأخبار

«۱»

ع، [علل الشرائع] عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِلَى حَجَّةِ الْوَدَاعِ فَلَمَّا قَدِمَ مَكَّةَ طَافَ بِالْبَيْتِ وَ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ عِنْدَ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ علیه السلام وَ اسْتَلَمَ الْحَجَرَ ثُمَّ أَتَى زَمْزَمَ فَشَرِبَ مِنْهَا وَ قَالَ لَوْ لَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَاسْتَقَيْتُ مِنْهَا ذَنُوباً أَوْ ذَنُوبَيْنِ (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله جهت حجه الوداع به راه افتاد. زمانی که وارد مکه شد، به گرد کعبه طواف کرد و دو رکعت نماز نزد مقام ابراهیم به جا آورد و بر حجر الاسود دست کشید و سپس

نزد چشـمه زمزم آمد و از آب آن نوشـيد و فرمود: اگر بر امتم سـخت نمى شد، از آب آن يک يا دو دلو مى كشيدم. - . علل الشرائع: ۴۱۲ -

**[ترجمه]

أقول

تمامه فی باب أنواع الحج.

**[ترجمه]احکام کامل آن در باب انواع حج است.

**[ترجمه]

«۲»

ع، [علل الشـرائع] أَبِی عَنْ سَـعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَـی عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عُقْبَهَ عَمَّنْ رَوَاهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام قَالَ: کَانَتْ زَمْزَمُ أَبْیَضَ مِنَ اللَّبَنِ وَ أَحْلَی مِنَ الشَّهْدِ وَ کَانَتْ سَائِحَهً فَبَغَتْ عَلَی الْمِیَاهِ فَأَغَارَهَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَجْرَی إِلَیْهَا عَیْناً مِنْ صَبِرٍ(۳).

**[ترجمه]امـام صـادق علیه السـلام فرمـود: زمزم سپیـدتر از شـیر و گواراتر از شـهد بود و بر زمین روان بود، سـپس بر آب ها تعـدی کرد و خداونـد آن را خشک نمود و در زمین فرو برد و به سوی آن چشـمه ای از صبر جاری ساخت. - . علل الشـرائع: ۴۱۲ -

**[ترجمه]

«۳»

سن، [المحاسن] ابْنُ فَضَّالٍ: مِثْلَهُ (۴).

ص: ۲۴۲

۱- ۱. كامل الزيارات ص ۲۹.

۲- ۲. علل الشرائع ص ۴۱۲ بعض حديث طويل.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۴۱۵.

۴- ۴. المحاسن ص ۵۷۳.

**[ترجمه]المحاسن: ابن فضال نیز همین حدیث را نقل کرده است. - . المحاسن: ۵۷۳ -

**[ترجمه]

«۴»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ عُقْبَهَ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: ذُکِرَ مَاءُ زَمْزَمَ فَقَالَ تَجْرِی إِلَیْهَا عَیْنٌ مِنْ تَحْتِ الْحِجْرِ فَإِذَا غَلَبَ مَاءُ الْعَیْنِ عَذُبَ مَاءُ زَمْزَمَ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: در حضور امام صادق علیه السلام سخن از آب زمزم به میان آمد. ایشان فرمود: از زیر حجر چشمه ای به سوی زمزم جاری است. هرگاه آب چشمه غالب گردد، آب زمزم شیرین می شود. - . علل الشرائع: ۴۱۵ -

**[ترجمه]

«۵»

سن، [المحاسن] ابْنُ فَضَّالٍ: مِثْلَهُ (۲).

**[ترجمه]المحاسن: ابن فضال نیز همین حدیث را روایت کرده است. - . المحاسن: ۵۷۳ -

**[ترجمه]

«۶»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِیِّ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ عَبْدِ الْعَظِیمِ الْحَسَنِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ شَیْبَانَ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِلَی نَفَرٍ وَ هُمْ یَجُرُّونَ دِلَاءَ زَمْزَمَ فَقَالَ نِعْمَ الْعَمَلُ الَّذِی أَنْتُمْ عَلَیْهِ لَوْ لَا أَنِّی أَخْشَی أَنْ تُغْلَبُوا عَلَیْهِ لَجَرَرْتُ مَعَکُمْ انْزِعُوا دَلْواً فَتَنَاوَلَهُ فَشَرِبَ مِنْهُ (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله به نزد گروهی آمد، در حالی که آنان با دلو از زمزم آب می کشیدند. فرمود: کاری که شما انجام می دهید، عملی نیکو است، اگر ترس از این نبود که آن را به زور بگیرند، همراه با شما از آن آب می کشیدم. از آن دلوی کشیدند و رسول خدا آن را گرفت و از آب آن نوشید. - . علل الشرائع: ۵۹۹ -

**[ترجمه]

«۷»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ أَیْمَنَ بْنِ مُحْرِزٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَسْمَاءُ زَمْزَمَ رَکْضَهُ جَبْرَئِیلَ وَ حَفِیرَهُ إِسْمَاعِیلَ وَ حَفِیرَهُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَ زَمْزَمُ وَ بَرَّهُ وَ الْمَضْمُونَهُ وَ الرَّوَاءُ وَ شُبْعَهُ وَ طَعَامُ [وَ] مَطْعَمٌ وَ شِفَاءُ سُقْمٍ (۴).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: نامهای زمزم عبارتند از: قدمگاه جبرئیل، چاه اسماعیل، چاه عبدالمطلب، زمزم، بره، مضنونه، رواء، شبعه، طعام مطعم و شفاء سقم. - . الخصال ۲: ۲۲۱ -

**[ترجمه]

«۸»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَهِ، قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: الِاطِّلَاعُ فِی بِئْرِ زَمْزَمَ یُذْهِبُ الدَّاءَ فَاشْرَبُوا مِنْ مَائِهَا مِمَّا یَلِی الرُّکْنَ الَّذِی فِیهِ الْحَجَرُ الْأَسْوَدُ فَإِنَّ تَحْتَ الْحَجَرِ أَرْبَعَهَ أَنْهَارٍ مِنَ الْجَنَّهِ الْفُرَاتَ وَ النِّیلَ وَ سَیْحَانَ وَ جَیْحَانَ وَ هُمَا نَهَرَانِ (۵).

**[ترجمه]الخصال: امیر المؤمنین علیه السلام در حدیث اربعمائه فرمود: نگاه کردن از بالا به چاه زمزم بیماری را از بین می برد. از آن قسمت آب که در نزدیکی رکنی است که حجر الاسود در آن واقع شده بنوشید، چرا که در زیر سنگ چهار نهر بهشتی وجود دارد: فرات، نیل، سیحان و جیحان که دو رود می باشند. - . الخصال ۲: ۱۸ -

**[ترجمه]

«۹»

وَ قَالَ علیه السلام: إِنَّمَا سُمِّیَ السِّقَایَهَ لِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَمَرَ بِزَبِیبٍ أُتِیَ بِهِ مِنَ الطَّائِفِ أَنْ یُنْبَذَ وَ یُطْرَحَ فِی حَوْضِ زَمْزَمَ لِأَنَّ مَاءَهَا مُرٌّ فَأَرَادَ أَنْ یَکْسِرَ مَرَارَتَهُ فَلَا تَشْرَبُوهُ إِذَا عَتَقَ (۶).

**[ترجمه]امام علی علیه السلام فرمود: زمزم را از این رو سقایه نامیده اند، که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمان داد که از طائف کشمش آورند تا در حوض زمزم انداخته شود، چرا که آب آن تلخ بود و ایشان خواست که تلخی آن را از بین برد، بنابراین زمانی که کهنه شد از آن ننوشید. - . الخصال ۲: ۴۲۳ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ل، [الخصال]: فِیمَا أَوْصَی بِهِ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله عَلِیّاً علیه السلام یَا عَلِیُّ إِنَّ عَبْدَ الْمُطَّلِبِ

١- ١. علل الشرائع ص ٤١٥.
٢- ٢. المحاسن ص ٥٧٣.
٣- ٣. علل الشرائع ص ٥٩٩.
٤- ٤. الخصال ج ٢ ص ٢٢١.
٥- ٥. الخصال ج ٢ ص ١٨.
٦- ٦. الخصال ج ٢ ص ٤٢٣.

سَنَّ فِی الْجَاهِلِیَّهِ خَمْسَ سُنَنٍ أَجْرَاهَا اللَّهُ لَهُ فِی الْإِسْلَام حَرَّمَ نِسَاءَ الْآبَاءِ عَلَی الْأَبْنَاءِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ لا تَنْکِحُوا ما نَکَحَ آباؤُکُمْ مِنَ النِّساءِ وَ وَجَدَ کَنْزاً فَأَخْرَجَ مِنْهُ الْخُمُسَ وَ تَصَدَّقَ بِهِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَیْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ الْآیَهَ فَلَمَّا حَفَرَ زَمْزَمَ سَمَّاهَا سِقَایَهَ الْحَاجِّ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ أَ جَعَلْتُمْ سِقایَهَ الْحاجِّ وَ عِمارَهَ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ کَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَ

الْیَوْمِ الْآخِرِ الْآیَهَ وَ سَنَّ فِی الْقَتْلِ مِائَهً مِنَ الْإِبِلِ فَأَجْرَی اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ ذَلِکَ فِی الْإِسْلَامِ وَ لَمْ یَکُنْ لِلطَّوَافِ عَدَدٌ عِنْدَ قُرَیْشٍ فَسَنَّ فِیهِمْ عَبْدُ الْمُطَّلِبِ سَبْعَهَ أَشْوَاطٍ فَأَجْرَی اللَّهُ ذَلِکَ فِی الْإِسْلَام (۱).

**[ترجمه]الخصال: در آنچه که رسول خدا صلی الله علیه وآله به امام علی علیه السلام سفارش کرد: ای علی! همانا عبدالمطلب در زمان جاهلیت پنج سنت را وضع کرد که خداوند برای او در اسلام به اجرا گذاشت: زنان پدران را بر پسران حرام کرد و خداوند آیه «وَ لا تَنْکِحُوا ما نَکَحَ آباؤُکُمْ مِنَ النِّساءِ» - . نساء / ۲۲ - {با زنانی که پدرانتان به ازدواج خود درآورده اند نکاح مکنید.}را نازل کرد. و گنجی یافت و خمس آن را جدا کرده و آن را صدقه داد و خداوند آیه «وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَیْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَه» - . انفال / ۴۱ -

{بدانید که هر چیزی را که به غنیمت گرفتید، یک پنجم آن برای خداست.} را نازل کرد. زمانی که زمزم را حفر نمود آن را سقایه الحاج نام نهاد و خداوند آیه «أَ جَعَلْتُمْ سِقایَهَ الْحاجِّ وَ عِمارَهَ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ کَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَ الْیَوْمِ الْآخِرِ» - . توبه / ۱۹ -

{آیا سیراب ساختن حاجیان و آباد کردن مسجد الحرام را همانند کار کسی پنداشته اید که به خدا و روز بازپسین ایمان آورده} را نازل کرد و برای قتل، کفاره دادن صد شتر را به اجرا گذاشت و خداوند عز و جل آن را در اسلام اجرا ساخت و طواف نیز نزد قریش عدد و اندازه ای نداشت و عبدالمطلب در میان آنان هفت دور طواف را جاری ساخت و خداوند آن را در اسلام به اجرا گذاشت. - . الخصال ۱: ۲۲۱ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] الْقَطَّانُ عَنْ أَحْمَدَ الْهَمْدَانِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الرِّضَا علیه السلام: مِثْلَهُ.

و تمامه فی أحوال عبد المطلب (۲).

**[ترجمه]حسن بن فضال از پدرش از امام رضا علیه السلام مانند آن را نقل کرده و کامل آن در احوالات عبد المطلب می باشد

**[ترجمه]

«۱۲»

سن، [المحاسن] جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ الْقَدَّاحِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: مَاءُ زَمْزَمَ خَیْرُ مَاءٍ عَلَی وَجْهِ الْأَرْضِ وَ شَرُّ مَاءٍ عَلَی وَجْهِ الْأَرْضِ مَاءُ بَرَهُوتَ الَّتِی بِحَضْرَمَوْتَ تَرِدُهُ هَامُ الْكُفَّارِ بِاللَّیْلِ (۳).

**[ترجمه]المحاسن:

امام باقر علیه السلام از پدر خویش نقل کرده است که امام علی علیه السلام فرمود: آب زمزم بهترین آب بر روی زمین است و بدترین آب بر روی زمین آب برهوت است که در حضرموت واقع شده که تشنگان کفار هنگام شب بدانجا روند. - . المحاسن: ۵۷۳ -

**[ترجمه]

«۱۳»

سن، [المحاسن] ابْنُ الْقَدَّاحِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ أَبِیهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَاءُ زَمْزَمَ دَوَاءٌ لِمَا شُرِبَ لَهُ (۴).

**[ترجمه]المحاسن: امام باقر علیه السلام از جانب پدر خود نقل کرده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: آب زمزم برای هر بیماری نوشیده شود، برای آن شفاست. - . المحاسن: ۵۷۳ -

**[ترجمه]

«۱۴»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ جَابِرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: زَمْزَمُ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَ أَظُنُّهُ قَالَ كَائِناً مَا كَانَ وَ عَرَضْتُ أَنَا هَذَا الْحَدِیثَ عَنِ الْمُبَارَكِ (۵).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: آب زمزم شفای هر دردی است. راوی گوید: و گمان می کنم که فرمود: از هر نوع بیماری که باشد. - . المحاسن: ۵۷۳ -

**[ترجمه]

«۱۵»

سن، [المحاسن] جَعْفَرٌ عَنِ ابْنِ الْقَدَّاحِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام: أَنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله كَانَ یَسْتَهْدِی مَاءَ زَمْزَمَ وَ هُوَ بِالْمَدِینَهِ(۶).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام از پدر خویش نقل کرده است که رسول خدا زمانی که در مدینه بود، درخواست

می کرد که از آب زمزم برایش سوغات آورند. - . المحاسن: ۵۷۴ -

**[ترجمه]

«۱۶»

سن، [المحاسن] بَعْضُ أَصْحَابِنَا رَفَعَهُ يَقُولُ: إِذَا شَرِبْتَ مِنْ مَاءِ زَمْزَمَ فَقُلِ اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ عِلْماً نَافِعاً وَ رِزْقاً وَاسِعاً وَ شِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَ سُقْمٍ وَ كَانَ أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام يَقُولُ إِذَا

ص: ۲۴۴

۱- ۱. الخصال ج ۱ ص ۲۲۱ بزياده فی آخره.

۲- ۲. عيون أخبار الرضا ج ۱ ص ۲۱۱.

۳- ۳. المحاسن ص ۵۷۳.

۴- ۴. المحاسن ص ۵۷۳.

۵- ۵. المحاسن ص ۵۷۳.

۶- ۶. نفس المصدر: ۵۷۴.

شَرِبَ مِنْ زَمْزَمَ بِسْمِ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ الشُّكْرُ لِلَّهِ (۱).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام می فرمود: زمانی که از آب زمزم نوشیدی بگو: خدایا آن را بر من دانشی سودمند و روزی وسیع و شفا از هر بیماری و درد قرار ده. امام رضا علیه السلام زمانی که از آب زمزم نوشید فرمود: به نام خدا و ستایش و شکر برای خداست. - . المحاسن: ۵۷۴ -

**[ترجمه]

«۱۷»

سن، [المحاسن] ابْنُ يَزِيدَ عَنْ يَحْيَى بْنِ الْمُبَارَكِ عَنِ ابْنِ جَبَلَةَ قَالَ: اشْتَكَى رَجُلٌ مِنْ إِخْوَانِنَا بِمَكَّةَ حَتَّى سَقَطَ لِلْمَوْتِ فَلَقِيتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِي الطَّرِيقِ فَقَالَ يَا صَارِمُ مَا فَعَلَ فُلَانٌ فَقُلْتُ تَرَكْتُهُ بِحَالِ الْمَوْتِ فَقَالَ أَمَا لَوْ كُنْتُ مَكَانَكَ لَأَسْقَيْتُهُ مِنْ مَاءِ الْمِيزَابِ قَالَ

فَطَلَبْنَاهُ عِنْدَ كُلِّ أَحَدٍ فَلَمْ نَجِدْهُ فَبَيْنَا نَحْنُ كَذَلِكَ إِذَا ارْتَفَعَتْ سَحَابَةٌ ثُمَّ أَرْعَدَتْ وَ أَبْرَقَتْ وَ أَمْطَرَتْ فَجِئْتُ إِلَى بَعْضِ مَنْ فِي الْمَسْجِدِ فَأَعْطَيْتُهُ دِرْهَماً وَ أَخَذْتُ قَدَحاً ثُمَّ أَخَذْتُ مِنْ مَاءِ الْمِيزَابِ فَأَتَيْتُهُ بِهِ فَأَسْقَيْتُهُ فَلَمْ أَبْرَحْ مِنْ عِنْدِهِ حَتَّى شَرِبَ سَوِيقاً وَ بَرَأَ(۲).

**[ترجمه]المحاسن: ابن جبله نقل کرده است که مردی از برادران ما در مکه از درد و ناراحتی شکایت داشت تا این که در بستر مرگ افتاد. در راه به امام صادق علیه السلام برخوردم و فرمود: ای صارم، فلانی چه کرد؟ گفتم: وی را به همان حال مرگ رها کردم. فرمود: اما اگر من جای تو بودم، از آب ناودان به او می نوشاندم. صارم گفت: از هر کس درخواست کردیم، اما نیافتیم. در این حال بودیم که ابری بالا رفت و رعد و برق زد و باران بارید. من نیز نزد یکی از کسانی که در مسجد بود رفتم و به وی درهمی دادم و جامی گرفتم، سپس از آب ناودان برداشتم وآب را آوردم و به آن فرد خوراندم. از نزد وی نرفتم تا این که آب را نوشید و بهبود یافت. - . المحاسن: ۵۷۴ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام] أَرْوِي عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: مَاءُ زَمْزَمَ شِفَاءٌ لِمَا شُرِبَ لَهُ (۳).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: امام صادق علیه السلام از رسول خدا نقل کرده اند که فرمود: آب زمزم برای هر بیماری که نوشیده شود، مایه شفاست. - . فقه الرضا علیه السلام: ۴۶ -

**[ترجمه]

«۱۹»

وَ فِی حَدِیثٍ آخَرَ: مَاءُ زَمْزَمَ شِفَاءٌ لِمَنِ اسْتَعْمَلَ (۴).

**[ترجمه]و در حدیثی دیگر روایت شده است که فرمود: آب زمزم برای هر کس که آن را به کار برد، شفا بخش است. - . فقه الرضا علیه السلام: ۴۶ -

**[ترجمه]

«۲۰»

وَ أَرْوِی: مَاءُ زَمْزَمَ شِفَاءٌ مِنْ کُلِّ دَاءٍ وَ سُقْمٍ وَ أَمَانٌ مِنْ کُلِّ خَوْفٍ وَ حُزْنٍ (۵).

**[ترجمه]روایت کرده اند که آب زمزم سبب شفای هر درد و بیماری و امان از هر نوع حزن و ترس است. - . فقه الرضا علیه السلام: ۴۶ -

**[ترجمه]

«۲۱»

طب، [طب الأئمه علیهم السلام] الْجَارُودُ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ الْجَعْفَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ جَابِرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: مَاءُ زَمْزَمَ شِفَاءٌ مِنْ کُلِّ دَاءٍ وَ أَظُنُّهُ قَالَ کَائِناً مَا کَانَ لِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ مَاءُ زَمْزَمَ لِمَا شُرِبَ لَهُ (۶).

**[ترجمه]طب الائمه: اسماعیل بن جابر نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: آب زمزم سبب شفا از هر بیماری است و گمان می کنم که فرمود: از هر نوع بیماری که باشد، زیرا رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: آب زمزم برای هر بیماری که نوشیده شود، تاثیر گذار است. - . طب الائمه: ۵۲ -

**[ترجمه]

«۲۲»

الْهِدَایَهُ،: وَ إِنْ قَدَرْتَ أَنْ تَشْرَبَ مِنْ مَاءِ زَمْزَمَ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَخْرُجَ إِلَی الصَّفَا فَافْعَلْ وَ تَقُولُ حِینَ تَشْرَبُ اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لِی عِلْماً نَافِعاً وَ رِزْقاً وَاسِعاً وَ شِفَاءً مِنْ کُلِّ دَاءٍ وَ سُقْمٍ. (۷)

۱- ۱. المحاسن ص ۵۷۴.

۲- ۲. المحاسن ص ۵۷۴.

۳- ۳. فقه الرضا ص ۴۶. بتفاوت فی الثانی.

۴- ۴. فقه الرضا ص ۴۶. بتفاوت فی الثانی.

۵- ۵. فقه الرضا ص ۴۶. بتفاوت فی الثانی.

۶- ۶. طبّ الأئمّه ص ۵۲ مطبوعه النجف الأشرف سنه ۱۳۸۵.

۷- ۷. الهدایه ص ۵۸.

**[ترجمه]الهدایه: اگر توانستی از آب زمزم بنوشی، قبل از این که به طرف صفا خارج شوی این کار را انجام ده، و زمانی که می نوشی می گویی: خدایا آن را بر من دانشی سودمند و روزی وسیع و سبب شفا از هر بیماری و درد قرار ده. - . الهدایه: ۵۸ -

**[ترجمه]

باب ۴۶ الإحرام بالحج و الذهاب إلی منی و منها إلی عرفات

الأخبار

«۱»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: إِذَا کَانَ یَوْمُ التَّرْوِیَهِ فَاغْتَسِلْ وَ الْبَسْ ثَوْبَیْکَ اللَّذَیْنِ لِلْإِحْرَامِ وَ أْتِ الْمَسْجِدَ حَافِیاً عَلَیْکَ السَّکِینَهَ وَ الْوَقَارَ وَ صَلِّ عِنْدَ الْمَقَامِ الظُّهْرَ وَ الْعَصْرَ وَ اعْقِدْ إِحْرَامَکَ دُبُرَ الْعَصْرِ وَ إِنْ شِئْتَ فِی دُبُرِ الظُّهْرِ بِالْحَجِّ مُفْرِداً تَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّی أُرِیدُ مَا أَمَرْتَ بِهِ مِنَ الْحَجِّ عَلَی کِتَابِکَ وَ سُنَّهِ نَبِیِّکَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ فَإِنْ عَرَضَ لِی عَرَضٌ حَبَسَنِی فَحُلَّنِی أَنْتَ حَیْثُ حَبَسْتَنِی لِقَدَرِکَ الَّذِی قَدَّرْتَ عَلَیَّ - وَ لَبِّ مِثْلَ مَا لَبَّیْتَ فِی الْعُمْرَهِ ثُمَّ اخْرُجْ إِلَی مِنًی وَ عَلَیْکَ السَّکِینَهَ وَ الْوَقَارَ وَ اذْکُرِ اللَّهَ کَثِیراً فِی طَرِیقِکَ فَإِذَا

خَرَجْتَ إِلَی الْأَبْطَحِ فَارْفَعْ صَوْتَکَ بِالتَّلْبِیَهِ فَإِذَا أَتَیْتَ مِنًی فَبِتْ بِهَا وَ صَلِّ بِهَا الْغَدَاهَ وَ اخْرُجْ مِنْهَا إِلَی عَرَفَاتٍ وَ أَکْثِرْ مِنَ التَّلْبِیَهِ فِی طَرِیقِکَ فَإِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ فَاغْتَسِلْ أَوْ قُبَیْلَ الزَّوَالِ وَ صَلِّ الظُّهْرَ وَ الْعَصْرَ بِأَذَانٍ وَ إِقَامَهٍ(۱).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: زمانی که روز ترویه فرا رسید غسل کن و جامه های احرامت را بر تن کن و با پای برهنه همراه با آرامش و وقار به مسجد الحرام وارد شو و در کنار مقام ابراهیم نماز ظهر و عصر خود را بخوان و پس از نماز عصر احرام خود را ببند و اگر خواستی، پس از ظهر جهت انجام حج افراد ببند و می گویی:پروردگارا من می خواهم که آنچه را از انجام حج به من فرمان داده ای، بر طبق قرآن تو و سیره پیامبرت ادا کنم، پس اگر مانعی از انجام حجم جلوگیری کرد، مرا هر جا که به تقدیرت از رفتن باز داشتی، از احرام در آور. و همان گونه که در عمره لبیک گفتی، اینجا نیز لبیک گو. سپس در حالی که آرامش و وقار بر تو باشد، به سمت منی برو و در راه خدا را بسیار ذکر کن. زمانی که به ابطح رسیدی، صدایت را جهت لبیک گفتن بالا ببر. زمانی که به منی رسیدی، شب را در آن بمان و بامداد در آن نماز بخوان و از آنجا به سمت عرفات برو و در راه بسیار لبیک گو. زمانی که ظهر شد - یا کمی مانده به ظهر - غسل کن و نماز ظهر و عصر را با یک اذان و اقامه بخوان. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۲»

الْهِدَایَهُ: وَ قَصِّرْ مِنْ شَعْرِ رَأْسِکَ مِنْ جَوَانِبِهِ وَ لِحْیَتِکَ وَ خُذْ مِنْ شَارِبِکَ وَ قَلِّمْ أَظْفَارَکَ وَ أَبْقِ مِنْهَا لِحَجِّکَ ثُمَّ اغْتَسِلْ فَإِذَا

فَعَلْتَ ذَلِکَ فَقَدْ أَحْلَلْتَ مِنْ کُلِّ شَیْ ءٍ أَحْرَمْتَ مِنْهُ فَطُفْ بِالْبَیْتِ تَطَوُّعاً مَا شِئْتَ فَإِذَا کَانَ یَوْمُ التَّرْوِیَهِ فَاغْتَسِلْ وَ الْبَسْ ثَوْبَیْکَ وَ ادْخُلِ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ حَافِیاً وَ عَلَیْکَ السَّکِینَهَ وَ الْوَقَارَ فَطُفْ بِالْبَیْتِ أُسْبُوعاً تَطَوُّعاً أَنَّی شِئْتَ ثُمَّ صَلِّ رَکْعَتَیْنِ لِطَوَافِکَ عِنْدَ مَقَامِ إِبْرَاهِیمَ علیه السلام أَوْ فِی الْحِجْرِ ثُمَّ اقْعُدْ حَتَّی تَزُولَ الشَّمْسُ فَإِذَا زَالَتْ فَصَلِّ الْمَکْتُوبَهَ وَ قُلْ مِثْلَ مَا قُلْتَ یَوْمَ أَحْرَمْتَ بِالْعَقِیقِ ثُمَّ اخْرُجْ وَ عَلَیْکَ السَّکِینَهَ وَ الْوَقَارَ فَإِذَا انْتَهَیْتَ إِلَی الرَّقْطَاءِ دُونَ الرَّدْمِ فَلَبِّ فَإِذَا انْتَهَیْتَ إِلَی الرَّدْمِ وَ أَشْرَفْتَ عَلَی الْأَبْطَحِ فَارْفَعْ صَوْتَکَ بِالتَّلْبِیَهِ حَتَّی تَأْتِیَ مِنًی وَ تَقُولُ وَ أَنْتَ مُتَوَجِّهٌ إِلَی مِنًی

۱- ۱. فقه الرضا ص ۲۸.

اللَّهُمَّ إِيَّاکَ أَرْجُو وَ إِيَّاکَ أَدْعُو فَبَلِّغْنِي أَمَلِي وَ أَصْلِحْ لِي عَمَلِي- فَإِذَا أَتَيْتَ مِنًى فَقُلِ اللَّهُمَّ هَذِهِ مِنًى مِمَّا مَنَنْتَ بِهِ عَلَيْنَا مِنَ الْمَنَاسِكِ فَأَسْأَلُکَ أَنْ تَمُنَّ عَلَيَّ فِيهَا بِمَا مَنَنْتَ بِهِ عَلَى أَوْلِيَائِکَ فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدُکَ وَ فِي قَبْضَتِکَ- ثُمَّ صَلِّ بِهَا الْعَصْرَ وَ الْمَغْرِبَ وَ الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ وَ الْفَجْرَ(۱).

**[ترجمه]الهدایه: موهای سر و ریشت را از اطراف کوتاه کن و موهای سبیلت را برچین و ناخنهایت را کوتاه کن و قدری از آن را برای حج بگذار، سپس غسل کن. زمانی که این کار را انجام دهی، از هر چه که به خاطر آن احرام بسته ای، بیرون آمده ای. سپس هر چه قدر که خواستی به گرد خانه طواف مستحب کن. زمانی که روز ترویه فرا رسید غسل کن و دو جامه احرامت را بر تن کن و پابرهنه به مسجد داخل شو، در حالی که بر تو آرامش و وقار باشد. سپس به گرد خانه هفت دور، هر قدر که خواستی طواف مستحب کن و بعد دو رکعت نماز جهت طواف خود در کنار مقام ابراهیم یا حجر اسماعیل بخوان و بنشین تا ظهر شود. سپس نماز واجب خود را بخوان و سپس همان را بگو که زمان بستن احرام در عقیق گفتی. سپس خارج شو، در حالی که آرامش و وقار بر تو باشد، زمانی که به رقطاء قبل از ردم رسیدی، لبیک گو. زمانی که به ردم رسیدی و بر ابطح مشرف شدی، صدایت را به گفتن لبیک بالا بر تا این که به منی رسی و در حالی که روبه منی ایستاده ای می گویی: خدایا! تنها به تو امید دارم و تو را می خوانم، پس من را به آرزویم رسان و عملم را بر من اصلاح کن. زمانی که به منی رسیدی بگو: خدایا این مناسک که از جمله مناسک و عباداتی است که به واسطه آن بر ما منت گذاشته ای. از تو می خواهم که با آنچه بر اولیای خود منت گذاشتی، بر من منت نهی، چرا که من فقط بنده تو ام و در اختیار تو هستم. سپس در آن، نماز عصر و مغرب و عشاء و صبح را بخوان. - . الهدایه: ۶۰ -

**[ترجمه]

«۳»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّينَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: يَخْرُجُ النَّاسُ إِلَى مِنًى مِنْ مَكَّةَ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ وَ هُوَ الْيَوْمُ الثَّامِنُ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ وَ أَفْضَلُ ذَلِکَ بَعْدَ صَلَاةِ الظُّهْرِ وَ لَهُمْ أَنْ يَخْرُجُوا غُدْوَةً أَوْ عَشِيَّةً إِلَى اللَّيْلِ وَ لَا بَأْسَ أَنْ يَخْرُجُوا لَيْلَةَ يَوْمِ التَّرْوِيَةِ وَ الْمَشْيُ لِمَنْ قَدَرَ عَلَيْهِ فِي الْحَجِّ فِيهِ فَضْلٌ وَ الرُّكُوبُ لِمَنْ وَجَدَ مَرْكَباً فِيهِ فَضْلٌ أَيْضاً وَ قَدْ رَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله (۲).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: مردم در روز ترویه یا همان هشتم ذی حجه از مکه به سوی منی به راه می افتند و بهتر، پس از خواندن نماز ظهر است و می توانند سپیده دم یا بعداز ظهر تا شب به راه افتند و ایرادی ندارد که در شبِ روز ترویه به سوی منی به راه افتند. برای کسی که بتواند در حج پیاده راه برود، فضیلت است و اگر مرکبی بیابد، سوار شدن بر آن فضیلت است و رسول خدا صلی الله علیه و آله نیز سواره بدانجا رفت. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۹ -

**[ترجمه]

«۴»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: يَنْبَغِي لِلْإِمَامِ أَنْ يُصَلِّيَ الظُّهْرَ يَوْمَ التَّرْوِيَهِ بِمِنًى وَ يَوْمُ التَّرْوِيَهِ الْيَوْمُ الثَّامِنُ مِنْ ذِي الْحِجَّهِ وَ يَبِيتُ النَّاسُ لَيْلَهَ عَرَفَهَ بِمِنًى وَ يَغْدُونَ يَوْمَ عَرَفَهَ إِلَى عَرَفَهَ(۳).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: بر امام شایسته است در روز ترویه - که روز هشتم ذی حجه می باشد-، نماز ظهر را در منی بخواند و مردم در شب عرفه در منی بخوابند و در روز عرفه به سوی عرفات حرکت کنند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۹ -

**[ترجمه]

«۵»

وَ عَنْ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله غَدَا يَوْمَ عَرَفَهَ مِنْ مِنًى فَصَلَّى الظُّهْرَ بِعَرَفَهَ وَ لَمْ يَخْرُجْ مِنْ مِنًى حَتَّى طَلَعَتِ الشَّمْسُ (۴).

**[ترجمه]از امام علی علیه السلام روایت شده است که رسول خدا روز عرفه زمان سپیده دم از منی به راه افتاد و نماز ظهر را در عرفات خواند و تا زمان طلوع خورشید از منی خارج نشد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۹ -

**[ترجمه]

«۶»

وَ رُوِّينَا عَنْ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ: أَنَّهُ كَانَ يَغْتَسِلُ يَوْمَ عَرَفَهَ(۵).

**[ترجمه]از امام علی علیه السلام برای ما روایت کرده اند که ایشان روز عرفه غسل می کرد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۹ -

**[ترجمه]

«۷»

وَ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله نَزَلَ يَوْمَ عَرَفَهَ بِنَمِرَهَ وَ نَمِرَهُ مَوْضِعٌ ضُرِبَتْ فِيهِ قُبَّهُ رَسُولِ اللَّهِ وَ أَقَامَ حَتَّى إِذَا زَاغَتِ الشَّمْسُ أَمَرَ بِالْقُصْوَى فَرَحَلَتْ لَهُ حَتَّى أَتَى بَطْنَ الْوَادِي فَوَقَفَ فَخَطَبَ النَّاسَ ثُمَّ أَذَّنَ بِلَالٌ ثُمَّ أَقَامَ الصَّلَاهَ فَصَلَّى الظُّهْرَ ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَّى الْعَصْرَ وَ لَمْ يُصَلِّ بَيْنَهُمَا شَيْئاً ثُمَّ رَكِبَ حَتَّى أَتَى الْمَوْقِفَ

۱- ۱. الهدایه ص ۶۰ بتفاوت یسیر.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۱۹.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۹ و ما بين القوسين زياده من المصدر.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۹.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۹.

قَطَعَ التَّلْبِيَةَ حَتَّى زَالَتِ الشَّمْسُ (۱).

**[ترجمه]از امام علی روایت شده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله روز عرفه در نمره فرود آمد و نمره مکانی است که رسول خدا خیمه خود را در آن زد و در آنجا اقامت کرد و زمانی که خورشید متمایل شد، فرمان کوچ داد. پس به راه افتاد تا این که به بطن الوادی رسید و ایستاد و با مردم صحبت کرد. سپس بلال اذان داد ونماز ظهراقامه شد و سپس نماز عصر را خواند و میان آن دو، نماز دیگری نخواند. سپس بر مرکب سوار شد و زمانی که به موقف رسید، لبیک گفتن را قطع کرد تا این که خورشید غروب کرد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۱۹ -

**[ترجمه]

«۸»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ: عَرَفَةُ كُلُّهَا مَوْقِفٌ وَ أَفْضَلُ ذَلِكَ سَفْحُ الْجَبَلِ وَ نَهَى عَنِ النُّزُولِ وَ الْوُقُوفِ بِالْأَرَاكِ وَ قَالَ الْجِبَالُ أَفْضَلُ (۲).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: همه جای عرفات جای وقوف است و برترین جای آن دامنه کوه می باشد و امام از پایین آمدن و وقوف در اراک نهی نمود و فرمود: کوه ها برترند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۰ -

**[ترجمه]

«۹»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: يَقِفُ النَّاسُ بِعَرَفَةَ يَدْعُونَ وَ يَرْغَبُونَ وَ يَسْأَلُونَ اللَّهَ مِنْ كُلِّ فَضْلِهِ وَ بِمَا قَدَرُوا عَلَيْهِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ وَ مَنْ أُغْمِيَ عَلَيْهِ مِنْ عِلَّةٍ وَ وَقَفَ بِذَلِكَ الْمَوْقِفِ أَجْزَأَهُ ذَلِكَ وَ قَالَ لَا يَصْلُحُ الْوُقُوفُ بِعَرَفَةَ عَلَى غَيْرِ طَهَارَةٍ(۳).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: مردم در عرفه وقوف می کنند، دعا می کنند و آرزو می کنند و از فضل خداوند تا جایی که بتوانند طلب می کنند تا این که خورشید غروب کند. و هر کس به سبب بیماری بیهوش شود و در آن موقف وقوف کند، برایش کفایت می کند. ایشان فرمود: وقوف بدون طهارت در عرفات شایسته نیست. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۰ -

**[ترجمه]

«۱۰»

وَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: أَعْظَمُ أَهْلِ عَرَفَاتٍ جُرْماً مَنِ انْصَرَفَ وَ هُوَ يَظُنُّ أَنَّهُ لَنْ يُغْفَرَ لَهُ (۴).

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: بزرگترین گناه اهل عرفات برای کسی است که بازگردد و گمان کند که

آمرزیده نخواهد شد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۰ -

**[ترجمه]

«۱۱»

و روینا عن أهل البیت صلوات الله علیهم: فی الدعاء یوم عرفه وجوها کثیره و لیس فی ذلک دعاء موقت و لکن ینبغی أن یستکثر من الدعاء فیه و یسأل الله المرء بما قدر علیه للدنیا و الآخره.

(۵)

**[ترجمه]اهل بیت که درود خدا بر ایشان باد برای ما روایت کرده اند که دعاهای روز عرفه بسیار است و در این باره دعای خاصی نیست، اما شایسته است که بسیار دعا کند و انسان تا بتواند، برای دنیا و آخرت خود از خداوند بخواهد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۰ -

**[ترجمه]

باب ۴۷ الوقوف بعرفات و فضله و علله و أحکامه و الإفاضه منه

الآیات

البقره: فَإِذا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرامِ (۶)

و قال تعالی: ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفاضَ النَّاسُ وَ اسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ.(۷)

ص: ۲۴۸

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۱۹ بتفاوت فی أوله.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۰.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۰.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۰.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۰.

۶- ۶. سوره البقره ۱۹۸.

۷- ۷. سوره البقره ۱۹۹.

<meta info="- فَإِذا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرام - . بقره / ۱۹۸ -

{پس چون از عرفات كوچ نموديد، خدا را در مشعر الحرام ياد كنيد.}

- ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفاضَ النَّاسُ وَ اسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ - . بقره / ۱۹۹ -

{پس از همان جا كه انبوه مردم روانه مى شوند، شما نيز روانه شويد و از خداوند آمرزش خواهيد كه خدا آمرزنده مهربان است.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

لى، [الأمالى للصدوق] مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَبَلَهَ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام قَالَ: جَاءَ نَفَرٌ مِنَ الْيَهُودِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَسَأَلَهُ أَعْلَمُهُمْ مِنْ مَسَائِلَ فَكَانَ فِيمَا سَأَلَهُ أَخْبِرْنِي لِأَيِّ شَيْ ءٍ أَمَرَ اللَّهُ بِالْوُقُوفِ بِعَرَفَاتٍ بَعْدَ الْعَصْرِ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله إِنَّ الْعَصْرَ هِيَ السَّاعَهُ الَّتِي عَصَى فِيهَا آدَمُ رَبَّهُ وَ فَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَى أُمَّتِيَ الْوُقُوفَ وَ التَّضَرُّعَ وَ الدُّعَاءَ فِي أَحَبِّ الْمَوَاضِعِ إِلَيْهِ وَ تَكَفَّلَ لَهُمْ بِالْجَنَّهِ وَ السَّاعَهُ الَّتِي يَنْصَرِفُ فِيهَا النَّاسُ هِيَ السَّاعَهُ الَّتِي تَلَقَّى فِيهَا آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله وَ الَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ بَشِيراً وَ نَذِيراً إِنَّ لِلَّهِ بَاباً فِي السَّمَاءِ يُقَالُ لَهُ بَابُ الرَّحْمَهِ وَ بَابُ التَّوْبَهِ وَ بَابُ الْحَاجَاتِ وَ بَابُ التَّفَضُّلِ وَ بَابُ الْإِحْسَانِ وَ بَابُ الْجُودِ وَ بَابُ الْكَرَمِ وَ بَابُ الْعَفْوِ وَ لَا يَجْتَمِعُ بِعَرَفَاتٍ أَحَدٌ إِلَّا اسْتَأْهَلَ مِنَ اللَّهِ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ هَذِهِ الْخِصَالَ وَ إِنَّ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِائَهَ أَلْفِ مَلَكٍ مَعَ كُلِّ مَلَكٍ مِائَهٌ وَ عِشْرُونَ أَلْفَ مَلَكٍ وَ لِلَّهِ رَحْمَهٌ عَلَى أَهْلِ عَرَفَاتٍ يُنْزِلُهَا عَلَى أَهْلِ عَرَفَاتٍ فَإِذَا انْصَرَفُوا أَشْهَدَ اللَّهُ مَلَائِكَتَهُ بِعِتْقِ أَهْلِ عَرَفَاتٍ مِنَ النَّارِ وَ أَوْجَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُمُ الْجَنَّهَ وَ نَادَى مُنَادٍ انْصَرِفُوا مَغْفُورِينَ فَقَدْ أَرْضَيْتُمُونِي وَ رَضِيتُ عَنْكُمْ قَالَ الْيَهُودِيُّ صَدَقْتَ يَا مُحَمَّدُ(۱).

**[ترجمه]امالى الصدوق: امام حسن مجتبى عليه السلام فرمود: گروهى از يهود نزد رسول خدا آمدند و عالم‌ترين آنان، سؤالاتى را از آن حضرت پرسيد. يكى از سؤالاتى كه از پيامبر پرسيد اين بود: مرا آگاه كن كه به چه علتى خداوند پس از خواندن نماز عصر فرمان داده كه در عرفات وقوف كنند؟ رسول خدا صلى الله عليه و آله فرمود: عصر همان زمانى است كه آدم از فرمان خداوند خود نافرمانى كرد و خداوند عز و جل نيز بر امتم وقوف و تضرع و راز ونياز و دعا كردن را در مكانى كه يكى از محبوب ترين مكانها نزد اوست، واجب نمود و بهشت را بر آنان ضمانت كرد و زمانى كه مردم از آن باز مى گردند، همان ساعتى است كه آدم از پروردگار خويش كلماتى را فرا گرفت و خداوند توبه وى را پذيرفت، زيرا كه او توبه پذير و مهربان است. سپس رسول خدا صلى الله عليه و آله فرمود: قسم به كسى كه مرا به حق به عنوان بشارت دهنده و بيم دهنده فرستاده است، براى خدا در آسمان درى است كه بدان گفته مى شود: در رحمت، در توبه، در برآورده ساختن نيازها، در لطف و گشايش، در احسان، در بخشش، در كرم، در عفو و بخشش. كسى در عرفات حضور نمى يابد مگر اين كه در آن

زمان از خداونـد لیاقت و شایسـتگی داشـتن این صـفات را نزد خداونـد می یابد. همانا برای خداوند عز و جل صد هزار فرشـته است که به همراه هر فرشـته، صـد و بیست هزار فرشـته است و برای اهـل عرفـات از جانب خـدا رحمتی است که آن را بر اهل عرفات نازل می کنـد و زمانی که از عرفات بازگشـتند، خداونـد فرشـتگان را شاهد می گیرد که اهل عرفات را از آتش نجات دهـد و بهشت را بر ایشان واجب می گردانـد و نـدا دهنـده ای فریاد بر آورد: باز گردیـد در حالی که بخشوده و آمرزیده شده اید، مرا خشـنود ساختید و من نیز از شـما راضی گشتم. آن فرد یهودی گفت: راست گفتی ای محمد. - . امالی الصدوق: ۱۸۷ -

**[ترجمه]

«۲»

فس، [تفسیر القمی] أَبِی عَنِ الْأَصْبَهَانِیِّ عَنِ الْمِنْقَرِیِّ عَنْ سُفْیَانَ بْنِ عُیَیْنَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ أَبِی علیه السلام بَعْدَ مُنْصَرَفِهِ مِنَ الْمَوْقِفِ فَقَالَ أَ تَرَی یُخَیِّبُ اللَّهُ هَذَا الْخَلْقَ کُلَّهُ فَقَالَ أَبِی علیه السلام مَا وَقَفَ بِهَذَا الْمَوْقِفِ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ مُؤْمِنٌ وَ لَا کَافِرٌ إِلَّا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ إِلَّا أَنَّهُمْ فِی مَغْفِرَتِهِمْ عَلَی ثَلَاثِ مَنَازِلَ مُؤْمِنٌ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَ مَا تَأَخَّرَ وَ أَعْتَقَهُ مِنَ النَّارِ وَ ذَلِکَ قَوْلُهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ یَقُولُ رَبَّنا آتِنا فِی الدُّنْیا حَسَنَهً وَ فِی الْآخِرَهِ حَسَنَهً وَ قِنا عَذابَ النَّارِ-(۲) وَ مُؤْمِنٌ مِنْهُمْ

ص: ۲۴۹

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۱۸۷ ضمن حدیث طویل.

۲- ۲. سوره البقره الآیه: ۲۰۱.

مَنْ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَ قِيلَ لَهُ أَحْسِنْ فِيمَا بَقِيَ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقى (۱) الْكَبَائِرَ وَ أَمَّا الْعَامَّةُ فَإِنَّهُمْ يَقُولُونَ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقى الصَّيْدَ أَ فَتَرَى أَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى حَرَّمَ الصَّيْدَ بَعْدَ مَا أَحَلَّهُ لِقَوْلِهِ وَ إِذا حَلَلْتُمْ فَاصْطادُوا وَ فِي تَفْسِيرِ الْعَامَّةِ يَقُولُ إِذَا حَلَلْتُمْ فَاتَّقُوا الصَّيْدَ وَ كَافِرٌ وَقَفَ هَذَا الْمَوْقِفَ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ إِنْ تَابَ مِنَ الشِّرْكِ وَ إِنْ لَمْ يَتُبْ وَفَّاهُ اللَّهُ أَجْرَهُ فِي

الدُّنْيَا وَ لَمْ يَحْرِمْهُ ثَوَابَ هَذَا الْمَوْقِفِ وَ هُوَ قَوْلُهُ مَنْ كانَ يُرِيدُ الْحَياةَ الدُّنْيا وَ زِينَتَها نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمالَهُمْ فِيها وَ هُمْ فِيها لا يُبْخَسُونَ أُولئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَ حَبِطَ ما صَنَعُوا فِيها وَ باطِلٌ ما كانُوا يَعْمَلُونَ (۲).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: امام صادق علیه السلام فرمود: مردی از پدرم پس از بازگشتن از موقف سؤال کرد: آیا به نظر تو خداوند تمامی این آفریدگان خود را ناامید می سازد؟ پدرم فرمود: هیچ یک از مردم از مؤمن گرفته تا کافر در این مکان وقوف نکرد، مگر این که گناهش بخشوده شد، اما آنان در بخشش خود در سه منزل جای می گیرند:مؤمنی که خداوند گناهان گذشته و پیش روی وی را بخشوده و از آتش نجات می دهد و همان گفته خداوند است که فرمود: «وَ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنا آتِنا فِي الدُّنْيا حَسَنَةً وَ فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَ قِنا عَذابَ النَّارِ» - . بقره / ۲۰۱ - {و

برخی از آنان می گویند: پروردگارا! در این دنیا به ما نیکی و در آخرت نیز نیکی عطا کن و ما را از عذاب آتش دور نگه دار.} و دسته دیگر مؤمنی است که خداوند گناهان گذشته وی را بخشوده است و به وی گفته می شود: در عمر باقیمانده ات نیکی کن و همان گفته خداوند است که فرمود: «فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقى» - . بقره / ۲۰۳ - {پس هر که شتاب کند و اعمال را در دو روز انجام دهد،، گناهی بر او نیست و هر که تاخیر کند و اعمال را در سه روز انجام دهد گناهی بر وی نیست،.این اختیار برای کسی است که از محرمات پرهیز کرده باشد.} یعنی گناهان بزرگ؛ و اما عامه می گویند:{پس هر که شتاب کند و اعمال را در دو روز انجام دهد، گناهی بر او نیست و هر که تاخیر کند و اعمال را در سه روز انجام دهد، گناهی بر وی نیست.این اختیار برای کسی است که از محرمات پرهیز کرده باشد.} یعنی از شکار. آیا نمی بینی که خداوند تبارک و تعالی شکار را پس از این که حلال کرده بود حرام کرد؟ چنان که فرمود: «وَ إِذا حَلَلْتُمْ فَاصْطادُوا» {چون از احرام بیرون آمدید شکار کنید.} و طبق تفسیر عامه می فرماید: زمانی که از احرام بیرون آمدید از شکار پرهیز کنید. و اما اگر فرد کافری در این موقف بایستد، به عنوان زیبایی حیات دنیا، خداوند در صورتی که از شرک توبه کند، گناهان پیشین او را می بخشد و اگر توبه نکند،خداوند در دنیا اجر و پاداش آن را به وی می دهد و از ثواب این موقف وی را محروم نمی کند و این همان گفته خداوند است که فرمود: «مَنْ كانَ يُرِيدُ الْحَياةَ الدُّنْيا وَ زِينَتَها نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمالَهُمْ فِيها وَ هُمْ فِيها لا يُبْخَسُونَ أُولئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَ حَبِطَ ما صَنَعُوا فِيها وَ باطِلٌ ما كانُوا يَعْمَلُون» {کسانی که زیور حیات دنیا و زیور آن را بخواهند، جزای کارهایشان را در آنجا به طور کامل به آنان می دهیم و در آنجا به آنان کم داده نخواهد شد. اینان کسانی هستند که در آخرت جز آتش برایشان نخواهد بود و آنچه در آنجا کرده اند به هدر رفته و آنچه انجام می داده اند باطل گردیده است.} - . تفسیر علی بن ابراهیم القمی: ۶۰، هود / ۱۵ -

**[ترجمه]

ب، [قرب الإسناد] مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى قَالَ: رَأَيْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام بِالْمَوْقِفِ عَلَى بَغْلَةٍ رَافِعاً يَدَهُ إِلَى السَّمَاءِ عَنْ يَسَارِهِ وَ إِلَى الْمَوْسِمِ حَتَّى انْصَرَفَ وَ كَانَ فِي مَوْقِفِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله وَ ظَاهِرُ كَفَّيْهِ إِلَى السَّمَاءِ وَ هُوَ يَلُوذُ سَاعَةً بَعْدَ سَاعَةٍ بِسَبَّابَتَيْهِ (٣).

**[ترجمه]قرب الإسناد: حماد بن عیسی نقل کرده است که امام صادق علیه السلام را در موقف دیدم که بر استری سوار بود، در حالی که از سمت چپ خود به سوی موسم، دستان خویش را به سمت آسمان بالاـ گرفته بود، تا این که بازگشت و در موقف نبی صلی الله علیه و آله بود و پشت دستانش به سوی آسمان بود و لحظه به لحظه انگشتان سبابه‌اش را حرکت می‌داد. - . قرب الاسناد: ۲۲ -

**[ترجمه]

«۴»

ب، [قرب الإسناد] مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى قَالَ حَدَّثَنِي حَفْصُ بْنُ أَبِي مُحَمَّدٍ مُؤَذِّنُ عَلِيِّ بْنِ يَقْطِينٍ قَالَ: رَأَيْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام وَ قَدْ حَجَّ وَ وَقَفَ الْمَوْقِفَ فَلَمَّا دَفَعَ النَّاسُ مُنْصَرِفِينَ سَقَطَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَنْ بَغْلَةٍ كَانَ عَلَيْهَا فَعَرَفَهُ الْوَالِي الَّذِي وَقَفَ بِالنَّاسِ تِلْكَ السَّنَةَ وَ هِيَ سَنَةُ أَرْبَعِينَ وَ مِائَةٍ فَوَقَفَ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام لَا تَقِفْ فَإِنَّ الْإِمَامَ إِذَا دَفَعَ بِالنَّاسِ لَمْ يَكُنْ لَهُ أَنْ يَقِفَ وَ كَانَ الَّذِي وَقَفَ بِالنَّاسِ تِلْكَ السَّنَةَ إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ (۴).

ص: ۲۵۰

۱- ۱. سوره البقره الآیه: ۲۰۳.

۲- ۲. تفسیر علیّ بن إبراهیم القمّیّ ص ۶۰ و الآیه التی فی آخر الحدیث من سوره هود: ۱۵.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۲۲.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۸.

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن یقطین نقل کرده است که امام صادق علیه السلام را دیدم که حج گزارده و در موقف ایستاده بود. زمانی که مردم بازمی‌گشتند، هل دادند و امام صادق از استری که بر آن سوار بود بر زمین افتاد. والی که مردم را در آن سال - سال ۱۰۴ هجری - مردم را به موقف آورده بود، امام را شناخت. پس بر بالای سر امام ایستاد و امام خطاب به وی فرمود: نایست، اگر امام توسط مردم هل داده شود،نباید وقوف کند. آن فردی که در آن سال مردم را به موقف آورده بود، اسماعیل بن علی بن عبدالله بن عباس بود. - . قرب الاسناد: ۸ -

**[ترجمه]

«۵»

ب، [قرب الإسناد] مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى عَنِ الْقَدَّاحِ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عليهما السلام قَالَ: دَعَا النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله يَوْمَ عَرَفَةَ حِينَ غَابَتِ الشَّمْسُ فَكَانَ آخِرَ كَلَامِهِ هَذَا الدُّعَاءُ وَ هَمَلَتْ عَيْنَاهُ بِالْبُكَاءِ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْفَقْرِ وَ مِنْ تَشَتُّتِ الْأُمُورِ وَ مِنْ شَرِّ مَا يَحْدُثُ بِاللَّيْلِ وَ النَّهَارِ أَصْبَحَ ذُلِّي مُسْتَجِيراً بِعِزِّكَ وَ أَصْبَحَ وَجْهِيَ الْفَانِي مُسْتَجِيراً بِوَجْهِكَ الْبَاقِي يَا خَيْرَ مَنْ سُئِلَ وَ أَجْوَدَ مَنْ أَعْطَى وَ أَرْحَمَ مَنِ اسْتُرْحِمَ جَلِّلْنِي بِرَحْمَتِكَ وَ أَلْبِسْنِي عَافِيَتَكَ وَ اصْرِفْ عَنِّي شَرَّ جَمِيعِ خَلْقِكَ (۱).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام صادق علیه السلام از پدر خویش نقل کرده است که فرمود: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله روز عرفه، زمانی که خورشید غروب کرد، دعا کرد و آخرین کلام وی این دعا بود، در حالی که چشمانش از فرط گریه خیس شده بود: «خدایا! از فقر و تنگدستی، درهم ریختگی امور و از شر آنچه که در شب و روز روی می دهد به تو پناه می برم. ذلت و خواری من به عزت و شکوه تو و وجه فانی من به چهره باقی تو پناه آورده. ای برترین کسی که از تو درخواست کنند و بخشنده ترین کسی که می بخشد و مهربان ترین کسی که از او طلب رحمت می‌شود، مرا زیر پوشش رحمتت قرار بده و لباس عافیت خود را بر من بپوشان و از من شر تمامی آفریدگانت را دفع کن.» - . قرب الاسناد: ۱۲ -

**[ترجمه]

«۶»

ب، [قرب الإسناد] مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى عَنْ حَفْصِ بْنِ عُمَرَ مُؤَذِّنِ عَلِيِّ بْنِ يَقْطِينٍ قَالَ: كُنَّا نَرْوِي أَنَّهُ يَقِفُ لِلنَّاسِ فِي سَنَةِ أَرْبَعِينَ وَ مِائَةٍ خَيْرُ النَّاسِ فَحَجَجْتُ فِي تِلْكَ السَّنَةِ فَإِذَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْعَبَّاسِ وَاقِفٌ قَالَ فَدَخَلَنَا مِنْ ذَلِكَ غَمٌّ شَدِيدٌ لِمَا كُنَّا نَرْوِيهِ فَلَمْ نَلْبَثْ إِذَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام وَاقِفٌ عَلَى بَغْلِهِ لَهُ فَرَجَعْتُ أُبَشِّرُ أَصْحَابَنَا وَ رَجَعْتُ فَقُلْنَا هَذَا خَيْرُ النَّاسِ الَّذِي كُنَّا نَرْوِيهِ فَلَمَّا أَمْسَيْنَا قَالَ إِسْمَاعِيلُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ مَا تَقُولُ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ سَقَطَ الْقُرْصُ فَدَفَعَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام بَغْلَتَهُ وَ قَالَ لَهُ نَعَمْ وَ دَفَعَ إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَلِيٍّ دَابَّتَهُ عَلَى أَثَرِهِ فَسَارَا غَيْرَ بَعِيدٍ حَتَّى سَقَطَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ بَغْلِهِ أَوْ بَغْلَتِهِ فَوَقَفَ إِسْمَاعِيلُ عَلَيْهِ حَتَّى رَكِبَ فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام وَ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَيْهِ فَقَالَ إِنَّ الْإِمَامَ إِذَا دَفَعَ لَمْ يَكُنْ لَهُ أَنْ يَقِفَ إِلَّا بِالْمُزْدَلِفَةِ فَلَمْ يَزَلْ إِسْمَاعِيلُ يَتَقَصَّدُ حَتَّى رَكِبَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام وَ لَحِقَ بِهِ (۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن یقطین نقل کرده است: برای ما روایت شده بود که در سال صد و چهل هجری، بهترین فرد مردم رابه موقف می‌آورد. در آن سال به حج رفتم اما به ناگاه دیدم که اسماعیل بن علی بن عبدالله بن عباس ایستاده است. گفت: بدین خاطر غمی شدید بر ما وارد شد، به خاطر آنچه که به ما روایت شده بود. طولی نکشید که امام صادق علیه السلام سوار بر استر خود ظاهر شد، پس بازگشتم تا به یارانم مژده دهم و سپس گفتیم: این بهترین کسی است که از او برای ما روایت شد. زمانی که شب شد و بر امام وارد شدیم، اسماعیل به امام صادق علیه السلام عرض کرد: چه می گویی ای ابا عبدالله، قرص ماه پایین آمد. امام صادق علیه السلام استر خویش را راند و به او گفت: آری. و به دنبال ایشان اسماعیل بن علی نیز مرکب خویش را راند و هنوز دور نشده بودند که امام صادق علیه السلام از استر نر یا ماده خویش بر زمین افتاد و اسماعیل بالای سر وی ایستاد تا این که سوار شد و امام سرش را به سوی وی بالا گرفت و فرمود: همانا اگر امام توسط مردم هل داده شود، نباید جز در مزدلفه وقوف کند. پس اسماعیل بدان سمت توجه داشت تا این که امام صادق بر استر خود سوار شد و به وی پیوست. - . قرب الاسناد: ۷۵ -

**[ترجمه]

«۷»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ عِيسَى عَنِ الْبَزَنْطِيِّ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ كَانَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام يَقُولُ: مَا مِنْ بَرٍّ وَ لَا فَاجِرٍ يَقِفُ بِجِبَالِ عَرَفَاتٍ فَيَدْعُو اللَّهَ إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ لَهُ أَمَّا الْبَرُّ فَفِي حَوَائِجِ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ وَ أَمَّا الْفَاجِرُ فَفِي أَمْرِ الدُّنْيَا(۳).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام رضا علیه السلام نقل کرده است که امام باقر علیه السلام می فرمود: هیچ نیکوکار و بدکاری در کوههای عرفات دعا نمی کند مگر اینکه خدا دعایش را می پذیرد. دعای نیکوکاران را در حوائج دنیا و آخرت و دعای بدکاران را در کار دنیا می پذیرد. - . قرب الاسناد: ۱۶۶ -

**[ترجمه]

أقول

قد مر فی باب صلاه الطواف عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: سَبْعَهُ

ص: ۲۵۱

۱- ۱. نفس المصدر ص ۱۲.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۷۵.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۱۶۶ صدر حديث.

مَوَاطِنَ لَيْسَ فِيهَا دُعَاءٌ مُوَقَّتٌ مِنْهَا الْوُقُوفُ بِعَرَفَاتٍ (۱).

و قد مر الغسل فی باب الإحرام و بعض الأحكام فی باب أنواع الحج.

**[ترجمه]چنـان كه پیشتر در باب نماز طواف بیان شـد، امام باقر علیه السـلام فرمود: در هفت جاست كه دعای ویژه و زمان... داری نـدارد كه یكی از آنها وقوف در عرفات است - . الهدایه: ۴۰ - و غسـل كردن در باب احرام و برخی احكام نیز در باب انواع حج گذشت.

**[ترجمه]

«۸»

ل، [الخصال] الْمُظَفَّرُ الْعَلَوِيُّ عَنِ ابْنِ الْعَيَّاشِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ الطَّيَالِسِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْأَزْدِيِّ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: لَقَدْ نَظَرَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیهما السلام يَوْمَ عَرَفَةَ إِلَى قَوْمٍ يَسْأَلُونَ النَّاسَ فَقَالَ وَيْحَكُمْ أَ غَيْرَ اللَّهِ تَسْأَلُونَ فِي مِثْلِ هَذَا الْيَوْمِ إِنَّهُ لَيُرْجَى فِي هَذَا الْيَوْمِ لِمَا فِي بُطُونِ الْحَبَالَى أَنْ يَكُونَ سَعِيداً(۲).

**[ترجمه]الخصال: امام باقر علیه السلام فرمود: همانا علی بن الحسین علیه السلام در روز عرفه به قومی كه از مردم درخواست كمك می كردنـد، نگریست و فرمود: وای برشـما! آیا درچنین روزی از غیر خـدا درخواست می كنیـد؟ همانا در چنین روزی امید می رود حتی جنین بانوان حامله از رحمت الهی برخوردار گردیده و خوشبخت گردند. - . الخصال ۲: ۲۹۴ -

**[ترجمه]

«۹»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَحْمَدَ وَ عَبْدِ اللَّهِ ابْنَيْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِذَا وَقَفْتَ بِعَرَفَاتٍ فَادْنُ مِنَ الْهَضَبَاتِ وَ هِيَ الْجِبَالُ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ أَصْحَابُ الْأَرَاكِ لَا حَجَّ لَهُمْ يَعْنِي الَّذِينَ يَقِفُونَ عِنْدَ الْأَرَاكِ (۳).

**[ترجمه]علـل الشـرائع: امام صادق علیه السـلام فرمود: زمانی كه در عرفات وقوف كردی، به تپه ها كه همان كوه ها هسـتند نزدیك شو، چرا كه رسول خدا صـلی الله علیه و آله فرمود: حج اصـحاب اراك صحیح نیست، یعنی كسانی كه در كنار اراك وقوف می كنند. - . علل الشرائع: ۴۵۵ -

**[ترجمه]

«۱۰»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ وَ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ جَابِرٍ عَنْ رِجَالِهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ ذلِکَ یَوْمٌ مَجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَ ذلِکَ یَوْمٌ مَشْهُودٌ(۴) قَالَ الْمَشْهُودُ یَوْمُ عَرَفَهَ وَ الْمَجْمُوعُ لَهُ النَّاسُ یَوْمُ الْقِیَامَهِ(۵).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند «ذلِکَ یَوْمٌ مَجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَ ذلِکَ یَوْمٌ مَشْهُود» - . هود / ۱۰۳ - {آن روز روزی است که مردم را برای آن گرد می آورند و آن روز روزی است که جملگی در آن حاضر شوند.} فرمود: منظور از {مشهود} روز عرفه است و منظور از {مجموع له الناس} روز قیامت است. - . معانی الاخبار: ۲۹۸ -

**[ترجمه]

«۱۱»

مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِی جَمِیلَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ شاهِدٍ وَ مَشْهُودٍ قَالَ الشَّاهِدُ یَوْمُ الْجُمُعَهِ وَ الْمَشْهُودُ یَوْمُ عَرَفَهَ(۶).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام صادق علیه السلام درباره این گفته خداوند عز و جل «وَ شاهِدٍ وَ مَشْهُود» - . بروج / ۳ - {و قسم به گواه و مورد گواهی}فرمود: منظور از {شاهد} روز جمعه و {مشهود} روز عرفه است. - . معانی الاخبار: ۲۹۸ -

**[ترجمه]

«۱۲»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عِیسَی بْنِ الْقَاسِمِ

۱- ۱. الهدایه ص ۴۰.

۲- ۲. الخصال ج ۲ ص ۲۹۴ ضمن حدیث طویل.

۳- ۳. علل الشرائع ص ۴۵۵.

۴- ۴. سوره هود: ۱۰۳.

۵- ۵. معانی الأخبار ص ۲۹۸.

۶- ۶. معانی الأخبار ص ۲۹۸.

عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: الشَّاهِدُ یَوْمُ الْجُمُعَهِ وَ الْمَشْهُودُ یَوْمُ عَرَفَهَ وَ الْمَوْعُودُ یَوْمُ الْقِیَامَهِ(۱).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام صادق علیه السلام فرمود: {شاهد} روز جمعه و {مشهود}روز عرفه و {موعود} روز قیامت است. - . معانی الاخبار: ۲۹۹ -

**[ترجمه]

«۱۳»

مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ یَعْقُوبَ بْنِ شُعَیْبٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ شاهِدٍ وَ مَشْهُودٍ قَالَ الشَّاهِدُ یَوْمُ عَرَفَهَ(۲).

**[ترجمه]معانی الأخبار: از امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند «وَ شاهِدٍ وَ مَشْهُود» - . بروج / ۳ - {و قسم به گواه و مورد گواهی} سؤال شد. ایشان فرمود: {شاهد} روز عرفه است. - . معانی الاخبار: ۲۹۹ -

**[ترجمه]

«۱۴»

مع، [معانی الأخبار] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحُسَیْنِ عَنِ النَّضْرِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَاشِمٍ عَمَّنْ رَوَی عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَأَلَهُ الْأَبْرَشُ الْکَلْبِیُّ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ شاهِدٍ وَ مَشْهُودٍ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام بِمَا قِیلَ لَکَ فَقَالَ قَالُوا الشَّاهِدُ یَوْمُ الْجُمُعَهِ وَ الْمَشْهُودُ یَوْمُ عَرَفَهَ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام لَیْسَ کَمَا قِیلَ لَکَ الشَّاهِدُ یَوْمُ عَرَفَهَ وَ الْمَشْهُودُ یَوْمُ الْقِیَامَهِ أَ مَا تَقْرَأُ الْقُرْآنَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ ذلِکَ یَوْمٌ مَجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَ ذلِکَ یَوْمٌ مَشْهُودٌ(۳).

**[ترجمه]معانی الأخبار: ابرش کلبی از امام باقر علیه السلام درباره این سخن خداوند عز و جل که فرمود: «وَ شاهِدٍ وَ مَشْهُود» - . بروج / ۳ - {و قسم به گواه و مورد گواهی.} سؤال کرد. امام فرمود: به تو چه گفته شده؟ ابرش گفت: گفته اند: {شاهد} روز جمعه و {مشهود} روز عرفه است. امام باقر فرمود: این چنین که به تو گفته اند نیست. {شاهد} روز عرفه و {مشهود}روز قیامت است. آیا در قرآن نمی خوانی که خداوند عز و جل فرمود: «ذلک یوم مجموع له الناس و ذلک یوم مشهود» - . هود / ۱۰۳ - ،{آن روز روزی است که مردم را برای آن گرد می آورند و آن روز روزی است که جملگی در آن حاضر شوند.} - . معانی الاخبار: ۲۹۹ -

**[ترجمه]

«۱۵»

مع، [معانی الأخبار] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحُسَيْنِ عَنْ فَضَالَةَ عَنْ أَبَانٍ عَنْ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ أَحَدِهِمَا علیهما السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ شاهِدٍ وَ مَشْهُودٍ قَالَ الشَّاهِدُ یَوْمُ الْجُمُعَهِ وَ الْمَشْهُودُ یَوْمُ عَرَفَهَ وَ الْمَوْعُودُ یَوْمُ الْقِیَامَهِ(۴).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام باقر یا امام صادق علیهما السلام درباره این سخن خداوند عز و جل«وَ شاهِدٍ وَ مَشْهُود» - . بروج / ۳ - {و قسم به گواه و مورد گواهی} فرمود: {شاهد} روز جمعه و {مشهود} روز عرفه و {موعود} روز قیامت است. - . معانی الاخبار: ۲۹۹ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ع، [علل الشرائع] حَمْزَهُ الْعَلَوِیُّ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ عَرَفَاتٍ لِمَ سُمِّیَ عَرَفَاتٍ فَقَالَ إِنَّ جَبْرَئِیلَ علیه السلام خَرَجَ بِإِبْرَاهِیمَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ یَوْمَ عَرَفَهَ فَلَمَّا زَالَتِ الشَّمْسُ قَالَ لَهُ جَبْرَئِیلُ علیه السلام یَا إِبْرَاهِیمُ اعْتَرِفْ بِذَنْبِکَ وَ اعْرِفْ مَنَاسِکَکَ فَسُمِّیَتْ عَرَفَاتٍ لِقَوْلِ جَبْرَئِیلَ علیه السلام لَهُ اعْتَرِفْ فَاعْتَرَفَ (۵).

**[ترجمه]علل الشرائع: معاویه بن عمار نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام سؤال کردم که چرا عرفات را عرفات نام نهاده اند؟ ایشان فرمود: جبرئیل روز عرفه ابراهیم را بیرون آورد و زمانی که ظهر شد، جبرئیل به وی گفت: ای ابراهیم! به گناهت اعتراف کن و مناسک خود را بشناس. پس به دلیل این گفته جبرئیل که گفت: اعتراف کن و ابراهیم اعتراف کرد، عرفات نام گرفت. - . علل الشرائع: ۴۳۶ -

**[ترجمه]

«۱۷»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنْ ثَعْلَبَهَ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ: مِثْلَهُ (۶).

ص: ۲۵۳

۱- ۱. معانی الأخبار ص ۲۹۹.

۲- ۲. معانی الأخبار ص ۲۹۹.

۳- ۳. معانی الأخبار ص ۲۹۹.

۴- ۴. معانی الأخبار ص ۲۹۹.

۵- ۵. علل الشرائع ص ۴۳۶.

۶- ۶. المحاسن ص ۳۳۵ بتفاوت.

**[ترجمه]المحاسن:ثعلبه نیز همین حدیث را از معاویه بن عمار نقل کرده است. - . المحاسن: ۳۳۵ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لِمَ سُمِّیَ یَوْمُ التَّرْوِیَهِ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ قَالَ لِأَنَّهُ لَمْ یَکُنْ بِعَرَفَاتٍ مَاءٌ وَ کَانُوا یَسْتَقُونَ مِنْ مَکَّهَ مِنَ الْمَاءِ رِیَّهُمْ وَ کَانَ یَقُولُ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ تَرَوَّیْتُمْ تَرَوَّیْتُمْ فَسُمِّیَ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ لِذَلِکَ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: حلبی نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام پرسیدم: چرا روز ترویه را ترویه نام نهاده اند؟ فرمود: چون در عرفات، آب نبود و حاجیان برای نوشیدن آب، آن را از مکّه می آوردند وبه همدیگر می گفتند: آب برداشتید؟ آب برداشتید؟ از این رو، آن روز، روز ترویه نام گرفت. - . علل الشرائع: ۴۳۵ -

**[ترجمه]

«۱۹»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ: مِثْلَهُ (۲).

**[ترجمه]المحاسن: ابن ابی عمیر نیز همین حدیث را روایت کرده است. - . المحاسن: ۳۳۶ -

**[ترجمه]

«۲۰»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِیِّ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: الْحَاجُّ إِذَا دَخَلَ مَکَّهَ وَکَّلَ اللَّهُ بِهِ مَلَکَیْنِ یَحْفَظَانِ عَلَیْهِ طَوَافَهُ وَ صَلَاتَهُ وَ سَعْیَهُ فَإِذَا وَقَفَ بِعَرَفَهَ ضَرَبَا عَلَی مَنْکِبِهِ الْأَیْمَنِ ثُمَّ قَالا أَمَّا مَا مَضَی فَقَدْ کُفِیتَهُ فَانْظُرْ کَیْفَ تَکُونُ فِیمَا تَسْتَقْبِلُ (۳).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السلام فرمود: هنگامی که حج گزار وارد مکه شود، خداوند عزوجل دو فرشته را وکیل می کند که برای او طواف، نماز و سعی‌اش را بنویسند و هنگامی که در عرفات وقوف کند، بر شانه راست او زده و سپس می گویند: گناهان گذشته‌ات بخشیده شد، بنگر که در آینده چگونه خواهی بود. - . ثواب الأعمال: ۴۳ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ صَفْوَانَ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُلَيْمَانَ قَالَ: كَانَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام إِذَا كَانَ يَوْمُ عَرَفَهَ لَمْ يَرُدَّ سَائِلًا(۴).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: عبدالله بن سليمان نقل كرده است كه وقتى روز عرفه فرا مى رسيد، امام باقر عليه السلام هيچ گدا و فقيرى را رد نمى كرد. - . ثواب الأعمال: ۱۲۸ -

**[ترجمه]

«۲۲»

سن، [المحاسن] يَحْيَى بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِى عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیه السلام: أَ مَا عَلِمْتَ إِذَا كَانَ عَشِيَّهُ عَرَفَهَ يَنْزِلُ اللَّهُ فِى مَلَائِكَهٍ إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَقُولُ انْظُرُوا إِلَى عِبَادِى أَتَوْنِى شُعْثاً غُبْراً أَرْسَلْتُ إِلَيْهِمْ رَسُولًا مِنْ وَرَاءَ وَرَاءَ فَسَأَلُونِى وَ دَعَوْنِى أُشْهِدُكُمْ أَنَّهُ حَقٌّ عَلَيَّ أَنْ أُجِيبَهُمُ الْيَوْمَ قَدْ شَفَّعْتُ مُحْسِنَهُمْ فِى مُسِيئِهِمْ وَ قَدْ تَقَبَّلْتُ مِنْ مُحْسِنِهِمْ فَأَفِيضُوا مَغْفُوراً لَكُمْ ثُمَّ يَأْمُرُ مَلَكَيْنِ فَيَقُومَانِ بِالْمَأْزِمَيْنِ هَذَا مِنْ هَذَا الْجَانِبِ وَ هَذَا مِنْ هَذَا الْجَانِبِ فَيَقُولَانِ اللَّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ فَمَا يَكَادُ يُرَى مِنْ صَرِيعٍ وَ لَا كَسِيرٍ(۵).

ص: ۲۵۴

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۳۵.

۲- ۲. المحاسن ص ۳۳۶ بتفاوت.

۳- ۳. ثواب الأعمال ص ۴۳.

۴- ۴. ثواب الأعمال ص ۱۲۸.

۵- ۵. المحاسن ص ۶۵.

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: علی بن الحسین علیه السلام فرمود: آیا ندانستی که در غروب روز عرفه خداوند با فرشتگان به آسمان دنیا فرود می آید و سپس می فرماید: «به بندگانم بنگرید! ژولیده و غبار آلوده نزد من آمده اند، به سوی آنها رسولی از پشتِ پشت فرستادم، از من می‌خواهند و مرا می‌خوانند. من شما را شاهد می گیرم که بر من سزاست که امروز پاسخشان را بدهم، بدکارانشان را به خاطر نیکوکارانشان بخشیدم و از نیکوکارانشان پذیرفتم، پس روانه شوید در حالی که آمرزیده اید.» سپس به دو فرشته فرمان می دهد که در مازمین بایستند، یکی از این طرف و دیگری از آن طرف و می گویند: خدایا! به سلامت دار به سلامت دار. پس تقریبا هیچ بر زمین افتاده و - دست و پا- شکسته‌ای دیده نمی شود. - . المحاسن: ۶۵ -

**[ترجمه]

«۲۳»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر صَفْوَانُ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ: مِثْلَهُ (۱).

**[ترجمه]کتاب حسین بن سعید و نوادر: معاویه بن عمار نیز این حدیث را به همین شکل نقل کرده است. - . فقه الرضا علیه السلام: ۷۲ -

**[ترجمه]

«۲۴»

سن، [المحاسن] ابْنُ فَضَّالٍ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ مَرَّ بِالْمَأْزِمَیْنِ وَ لَیْسَ فِی قَلْبِهِ کِبْرٌ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ قُلْتُ مَا الْکِبْرُ قَالَ یَغْمِصُ (۲) النَّاسَ وَ یَسْفَهُ (۳)

الْحَقَّ وَ قَالَ وَ مَلَکَانِ مُوَکَّلَانِ بِالْمَأْزِمَیْنِ یَقُولَانِ رَبِّ سَلِّمْ سَلِّمْ (۴).

**[ترجمه]المحاسن: راوی از امام صادق علیه السلام نقل کرده است که فرمود: هر کس که از مازمین عبور کند و در دلش کبر و غروری نباشد، خداوند وی را می آمرزد. گفتم: منظور از کبر چیست؟ فرمود: این که مردم را خوار و تحقیر می کند و حق را نادیده می گیرد. و فرمود: دو فرشته ای که در مازمین بر وی گمارده شده اند می گویند: خدایا! به سلامت دار، به سلامت دار. - . المحاسن: ۶۶ -

**[ترجمه]

«۲۵»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: اغْتَسَلَ یَوْمَ عَرَفَهَ قَبْلَ الزَّوَالِ (۵).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: روز عرفه قبل از ظهر غسل کن. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۲۶»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: فَإِذَا أَتَیْتَ مِنًی فَبِتْ بِهَا وَ صَلِّ بِهَا الْغَدَاهَ وَ اخْرُجْ مِنْهَا إِلَی عَرَفَاتٍ وَ أَكْثِرْ مِنَ التَّلْبِیَهِ فِی طَرِیقِکَ فَإِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ فَاغْتَسِلْ أَوْ قُبَیْلَ الزَّوَالِ وَ صَلِّ الظُّهْرَ وَ الْعَصْرَ بِأَذَانٍ وَ إِقَامَتَیْنِ ثُمَّ أْتِ الْمَوْقِفَ فَادْعُ بِدُعَاءِ الْمَوْقِفِ وَ اجْتَهِدْ فِی الدُّعَاءِ وَ التَّضَرُّعِ وَ أَلِحَّ قَائِماً وَ قَاعِداً إِلَی أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ ثُمَّ أَفِضْ مِنْهَا بَعْدَ الْمَغِیبِ وَ تَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ إِیَّاکَ أَنْ تُفِیضَ قَبْلَ الْغُرُوبِ فَیَلْزَمَکَ دَمٌ وَ لَا تُصَلِّ الْمَغْرِبَ وَ لَا الْعِشَاءَ الْآخِرَهَ لَیْلَهَ النَّحْرِ إِلَّا بِالْمُزْدَلِفَهِ وَ إِنْ ذَهَبَ رُبُعُ اللَّیْلِ (۶).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: زمانی که به منی آمدی، شب را در آنجا بخواب و نماز صبح را در آنجا بخوان و در مسیر بسیار لبیک گو. زمان ظهر یا کمی قبل آن غسل کن و نماز ظهر و عصر را همراه با یک اذان و دو اقامه بخوان، سپس به موقف بیا و دعای آن را بخوان و در دعا و راز و نیاز خود تلاش کن و ایستاده و نشسته درخواست و التماس کن تا این که خورشید غروب کند. پس از غروب کوچ کن، در حالی که می گویی: تنها معبود خداست. و مبادا که قبل از غروب روانه شوی که در این صورت باید قربانی کنی، و نماز مغرب و عشاء آخر را در شب عید نخوان مگر در مزدلفه، هرچند یک چهارم از شب گذشته باشد. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۲۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زَیْدٍ الشَّحَّامِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ أَفِیضُوا مِنْ حَیْثُ أَفاضَ النَّاسُ قَالَ أُولَئِکَ قُرَیْشٌ كَانُوا یَقُولُونَ نَحْنُ أَوْلَی النَّاسِ بِالْبَیْتِ وَ لَا یُفِیضُونَ إِلَّا مِنَ الْمُزْدَلِفَهِ فَأَمَرَهُمُ اللَّهُ أَنْ یُفِیضُوا مِنْ عَرَفَهَ(۷).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: زید شحام نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند که فرمود: «ثمّ أَفِیضُوا مِنْ حَیْثُ أَفاضَ النَّاس» - . بقره / ۱۹۹ - {پس از همان جا که انبوه مردم روانه شوند، شما نیز روانه شوید.} سؤال کردم. فرمود: آنان قریش بودند که می گفتند: ما نسبت به خانه خدا از دیگر مردم سزاوارتریم و تنها از مزدلفه روانه می شدند، سپس خداوند دستور داد که از عرفه روانه شوند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۶ -

**[ترجمه]

«۲۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ رِفَاعَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ ثُمَّ أَفِیضُوا مِنْ حَیْثُ أَفاضَ النَّاسُ قَالَ إِنَّ أَهْلَ الْحَرَمِ كَانَ یَقِفُونَ عَلَی الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَ یَقِفُ النَّاسُ بِعَرَفَهَ وَ لَا یُفِیضُونَ حَتَّی یَطَّلِعَ عَلَیْهِمْ أَهْلُ عَرَفَهَ وَ كَانَ

۱- ۱. الحدیث فی فقه الرضا ص ۷۲ و کان الرمز(ین) کما مرّ مثله مکرّرا.

۲- ۲. غمص الناس احتقرهم.

۳- ۳. سفه الحق بمعنی جهله فاستخف به و نسبه الی السفه.

۴- ۴. المحاسن ص ۶۶.

۵- ۵. فقه الرضا ص ۲۸ بتفاوت.

۶- ۶. نفس المصدر ص ۲۸ بتفاوت یسیر.

۷- ۷. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۹۶.

رَجُلٌ يُكَنَّى أَبَا سَيَّارٍ وَ كَانَ لَهُ حِمَارٌ فَارِهٌ-(۱)

وَ كَانَ يَسْبِقُ أَهْلَ عَرَفَهَ فَإِذَا طَلَعَ عَلَيْهِمْ قَالُوا هَذَا أَبُو سَيَّارٍ ثُمَّ أَفَاضُوا فَأَمَرَهُمُ اللَّهُ أَنْ يَقِفُوا بِعَرَفَهَ وَ أَنْ يُفِيضُوا مِنْهُ (۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: رفاعه نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند که فرمود: «ثمّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفاضَ النَّاس» - . بقره / ۱۹۹ - {پس از همان جا که انبوه مردم روانه شونـد، شـما نیز روانه شوید.} پرسیدم. فرمود: همانا اهل حرم بر مشعر الحرام وقوف می‌کردنـد و مردم در عرفات وقوف می کردنـد و روانه نمی‌شدنـد تا زمانی که اهل عرفات بر آنان نمایان شوند و مردی که کنیه اش ابو سیار بود و الاغی چابک داشت، از اهل عرفات سبقت می گرفت و زمانی که بر آنان نمایان می شد می گفتند: این ابوسیار است و سپس روانه می‌شدند. خداوند به آنان فرمان داد که در عرفات وقوف کنند و از آنجا روانه شوند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۷ -

**[ترجمه]

«۲۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِي قَوْلِهِ ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفاضَ النَّاسُ قَالَ يَعْنِي إِبْرَاهِيمَ وَ إِسْمَاعِيلَ (۳).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند: «ثمّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفاضَ النَّاس» - . بقره / ۱۹۹ - {پس از همان جا که انبوه مردم روانه شوند، شما نیز روانه شوید.} فرمود: منظور ابراهیم و اسماعیل است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۷ -

**[ترجمه]

«۳۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفاضَ النَّاسُ قَالَ كَانَتْ قُرَيْشٌ تُفِيضُ مِنَ الْمُزْدَلِفَهِ فِي الْجَاهِلِيَّهِ يَقُولُونَ نَحْنُ أَوْلَى بِالْبَيْتِ مِنَ النَّاسِ فَأَمَرَهُمُ اللَّهُ أَنْ يُفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ مِنْ عَرَفَهَ(۴).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: راوی گویـد: از امام صادق علیه السـلام درباره این سـخن خداوند که فرمود: «ثمّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفاضَ النَّاس» - . بقره / ۱۹۹ - {پس از همان جا که انبوه مردم روانه شونـد، شـما نیز روانه شوید.} سؤال کردم. فرمود: قریش زمان جاهلیت از مزدلفه روانه می‌شدنـد و می گفتنـد: ما نسبت به خانه خدا از دیگر مردم سزاوارتریم، سپس خداوند به آنان فرمان داد که از جایی که مردم از عرفات کوچ می کنند، کوچ کنند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۷ -

**[ترجمه]

«۳۱»

وَ فِی رِوَایَهٍ أُخْرَی عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ قُرَیْشاً کَانَتْ تُفِیضُ مِنْ جَمْعٍ-(۵)

وَ مُضَرَ وَ رَبِیعَهَ مِنْ عَرَفَاتٍ (۶).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: همانا قریش از جمع - .جَمْع: مشعر الحرام که نزدیکترین موقف به مکه مشرفه است. - و قبیله مضر و ربیعه از عرفات روانه می‌شدند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۷ -

**[ترجمه]

«۳۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی الصَّبَّاحِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ إِبْرَاهِیمَ أَخْرَجَ إِسْمَاعِیلَ إِلَی الْمَوْقِفِ فَأَفَاضَا مِنْهُ ثُمَّ إِنَّ النَّاسَ کَانُوا یُفِیضُونَ مِنْهُ حَتَّی إِذَا کَثُرَتْ قُرَیْشٌ قَالُوا لَا نُفِیضُ مِنْ حَیْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَ کَانَتْ قُرَیْشٌ تُفِیضُ مِنَ الْمُزْدَلِفَهِ وَ مَنَعُوا النَّاسَ أَنْ یُفِیضُوا مَعَهُمْ إِلَّا مِنْ عَرَفَاتٍ فَلَمَّا بَعَثَ اللَّهُ مُحَمَّداً عَلَیْهِ الصَّلَاهُ وَ السَّلَامُ أَمَرَهُ أَنْ یُفِیضَ مِنْ حَیْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَ عَنَی بِذَلِکَ إِبْرَاهِیمَ وَ إِسْمَاعِیلَ علیهما السلام (۷).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام فرمود: ابراهیم، اسماعیل را به موقف برد و از آنجا روانه شدند، و از این رو مردم نیز از آنجا روانه می‌شدند تا وقتی که تعداد قریش زیاد شد. گفتند: از جایی که مردم روانه شدند ما روانه نمی‌شویم و قریش از مزدلفه روانه می‌شدند و نمی گذاشتند که مردم همراه با آنان روانه شوند مگر از عرفات. زمانی که خداوند محمد صلی الله علیه و آله را به پیامبری مبعوث کرد، به او فرمان داد از جایی که مردم روانه می‌شدند روانه شود و منظور از مردم، ابراهیم و اسماعیل بود. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۷ -

**[ترجمه]

«۳۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ أَفِیضُوا مِنْ حَیْثُ أَفَاضَ النَّاسُ قَالَ هُمْ أَهْلُ الْیَمَنِ (۸).

ص: ۲۵۶

۱- ۱. الفاره: المراد به النشیط الخفیف البین الفراهه لتمام صحته.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۹۷ بتفاوت یسیر.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۹۷.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۹۷.

۵- ۵. جمع: بالفتح فالسكون: المشعر الحرام و هو أقرب الموقفين الى مكّه المشرفه.

۶- ۶. تفسير العيّاشىّ ج ۱ ص ۹۷.

۷- ۷. تفسير العيّاشىّ ج ۱ ص ۹۷.

۸- ۸. نفس المصدر ج ۱ ص ۹۸.

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام باقر علیه السلام درباره این سخن خداوند«ثمّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفاضَ النَّاس» - . بقره / ۱۹۹ - {پس از همان جا که انبوه مردم روانه شوند، شما نیز روانه شوید.} فرمود: ایشان اهل یمن هستند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۸ -

**[ترجمه]

«۳۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَی خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ قَالَ عَشِيَّهَ عَرَفَهَ(۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: زراره نقل کرده است که از امام باقر علیه السلام درباره این گفته خداوند متعال که فرمود: «خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ» - . اعراف / ۳۱ - {زینت خود را پیش هر مسجدی برگیرید.} سؤال کردم. فرمود: شامگاه عرفه است. - . تفسیر العیاشی ۲: ۱۳ -

**[ترجمه]

«۳۵»

م، [تفسیر الإمام علیه السلام]: قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ فَإِذا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفاتٍ إِلَى قَوْلِهِ وَ اللَّهُ سَرِيعُ الْحِسابِ-(۲)

قَالَ الْإِمَامُ علیه السلام قَالَ اللَّهُ تَعَالَی لِلْحُجَّاجِ فَإِذا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفاتٍ وَ مَضَيْتُمْ إِلَی الْمُزْدَلِفَهِ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرامِ بِآلَائِهِ وَ نَعْمَائِهِ وَ الصَّلَاهِ عَلَی مُحَمَّدٍ سَيِّدِ أَنْبِيَائِهِ وَ عَلَی عَلِيٍّ سَيِّدِ أَصْفِيَائِهِ وَ اذْكُرُوهُ كَما هَداكُمْ لِدِينِهِ وَ الْإِيمَانِ بِرَسُولِهِ وَ إِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّالِّينَ عَنْ دِينِهِ قَبْلَ أَنْ يَهْدِيَكُمْ إِلَی دِينِهِ ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفاضَ النَّاسُ ارْجِعُوا مِنَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ مِنْ حَيْثُ رَجَعَ النَّاسُ مِنْ جَمْعٍ وَ النَّاسُ هَاهُنَا فِی هَذَا الْمَوْضِعِ الْحَاجُّ غَيْرُ الْحُمْسِ-(۳) فَإِنَّ الْحُمْسَ كَانُوا لَا يُفِيضُونَ مِنْ جَمْعٍ وَ اسْتَغْفِرُوا اللَّهَ لِذُنُوبِكُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ لِلتَّائِبِينَ فَإِذا قَضَيْتُمْ مَناسِكَكُمْ الَّتِی سُنَّتْ لَكُمْ فِی حَجِّكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آباءَكُمْ اذْكُرُوا اللَّهَ بِآلَائِهِ لَدَيْكُمْ وَ إِحْسَانِهِ إِلَيْكُمْ فِيمَا وَفَّقَكُمْ لَهُ مِنَ الْإِيمَانِ بِنُبُوَّهِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله سَيِّدِ الْأَنَامِ وَ اعْتِقَادِ وَصِيَّهِ أَخِيهِ عَلِيٍّ علیه السلام دِينِ أَهْلِ الْإِسْلَامِ كَذِكْرِكُمْ آباءَكُمْ بِأَفْعَالِهِمْ وَ مَآثِرِهِمُ الَّتِی تَذْكُرُونَهَا أَوْ أَشَدَّ ذِكْراً خَيْرَهُمْ بَيْنَ ذَلِكَ وَ لَمْ يُلْزِمْهُمْ أَنْ يَكُونُوا لَهُ أَشَدَّ ذِكْراً مِنْهُمْ لِآبَائِهِمْ وَ إِنْ كَانَتْ نِعَمُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَكْثَرَ وَ أَعْظَمَ مِنْ نِعَمِ آبَائِهِمْ ثُمَّ قَالَ عَزَّ وَ جَلَ فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنا آتِنا فِی الدُّنْيا أَمْوَالَهَا وَ خَيْرَاتِهَا وَ ما لَهُ فِی الْآخِرَهِ مِنْ خَلاقٍ نَصِيبٍ لِأَنَّهُ لَا يَعْمَلُ لَهَا عَمَلًا وَ لَا يَطْلُبُ فِيهَا خَيْراً وَ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنا آتِنا فِی الدُّنْيا حَسَنَهً خَيْرَاتِهَا وَ فِی الْآخِرَهِ حَسَنَهً مِنْ نِعَمِ جَنَّاتِهَا وَ قِنا عَذابَ النَّارِ نَجِّنَا مِنْ عَذَابِ النَّارِ وَ هُمْ بِاللَّهِ مُؤْمِنُونَ وَ بِطَاعَتِهِ عَامِلُونَ وَ لِمَعَاصِيهِ مُجَانِبُونَ أُولَئِكَ الدَّاعُونَ بِهَذَا الدُّعَاءِ

ص: ۲۵۷

۱- ۱. نفس المصدر ج ۲ ص ۱۳ و الآیه فی سوره الأعراف: ۳۱.

۲- ۲. سوره البقره: الآيات ۱۹۸ الى ۲۰۳.

۳- ۳. الحمس: بالضم لقب قريش و كنانه و جديله و من تابعهم فى الجاهليه لتحمسـهم فى دينهم، أو لالتجائهم بالحمساء و هى الكعبه لان حجرها أبيض الى السواد.

عَلَى هَذَا الْوَصْفِ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا مِنْ ثَوَابِ مَا كَسَبُوا فِي الدُّنْيَا وَ فِي الْآخِرَهِ وَ اللَّهُ سَرِيعُ الْحِسابِ لِأَنَّهُ لَا يَشْغَلُهُ شَأْنٌ عَنْ شَأْنٍ وَ لَا مُحَاسَبَهُ أَحَدٍ مِنْ مُحَاسَبَهِ آخَرَ فَإِذَا حَاسَبَ أَحَداً فَهُوَ فِي تِلْكَ الْحَالِ مُحَاسِبٌ لِلْكُلِّ يُتِمُّ حِسَابَ الْكُلِّ بِتَمَامِ حِسَابِ وَاحِدٍ وَ هُوَ كَقَوْلِهِ ما خَلْقُكُمْ وَ لا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ واحِدَهٍ لَا يَشْغَلُهُ خَلْقُ وَاحِدٍ عَنْ خَلْقِ آخَرَ وَ لَا بَعْثُ وَاحِدٍ عَنْ بَعْثِ آخَرَ-(۱)

قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليهما السلام وَ هُوَ وَاقِفٌ بِعَرَفَاتٍ لِلزُّهْرِيِّ كَمْ تُقَدِّرُ مِنَ النَّاسِ هَاهُنَا قَالَ أُقَدِّرُ أَرْبَعَهَ ألف [آلَافِ] أَلْفٍ وَ خَمْسَمِائَهِ أَلْفٍ كُلُّهُمْ حُجَّاجٌ قَصَدُوا اللَّهَ بِأَمْوَالِهِمْ وَ يَدْعُونَهُ بِضَجِيجِ أَصْوَاتِهِمْ فَقَالَ لَهُ يَا زُهْرِيُّ مَا أَكْثَرَ الضَّجِيجَ وَ أَقَلَّ الْحَجِيجَ فَقَالَ الزُّهْرِيُّ كُلُّهُمْ حُجَّاجٌ أَ فَهُمْ قَلِيلٌ فَقَالَ يَا زُهْرِيُّ أَدْنِ إِلَيَّ وَجْهَكَ فَأَدْنَاهُ إِلَيْهِ فَمَسَحَ بِيَدِهِ وَجْهَهُ ثُمَّ قَالَ انْظُرْ فَنَظَرَ إِلَى النَّاسِ قَالَ الزُّهْرِيُّ فَرَأَيْتُ أُولَئِكَ الْخَلْقَ كُلَّهُمْ قِرَدَهً لَا أَرَى فِيهِمْ إِنْسَاناً إِلَّا فِي كُلِّ عَشَرَهِ ألف [آلَافٍ] واحد [وَاحِداً] مِنَ النَّاسِ ثُمَّ قَالَ لِيَ ادْنُ يَا زُهْرِيُّ فَدَنَوْتُ مِنْهُ فَمَسَحَ بِيَدِهِ وَجْهِي ثُمَّ قَالَ انْظُرْ فَنَظَرْتُ إِلَى النَّاسِ قَالَ الزُّهْرِيُّ فَرَأَيْتُ أُولَئِكَ الْخَلْقَ كُلَّهُمْ خَنَازِيرَ ثُمَّ قَالَ لِي أَدْنِ إِلَيَّ وَجْهَكَ فَأَدْنَيْتُ مِنْهُ فَمَسَحَ بِيَدِهِ وَجْهِي فَإِذَا هُمْ كُلُّهُمْ ذِئْبَهٌ إِلَّا تِلْكَ الْخَصَائِصَ مِنَ النَّاسِ النَّفَرَ الْيَسِيرَ فَقُلْتُ بِأَبِي وَ أُمِّي أَنْتَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَدْ أَدْهَشَتْنِي آيَاتُكَ وَ حَيَّرَتْنِي عَجَائِبُكَ قَالَ يَا زُهْرِيُّ مَا الْحَجِيجُ مِنْ هَؤُلَاءِ إِلَّا النَّفَرُ الْيَسِيرُ الَّذِينَ رَأَيْتَهُمْ بَيْنَ هَذَا الْخَلْقِ الْجَمِّ الْغَفِيرِ ثُمَّ قَالَ لِيَ امْسَحْ يَدَكَ عَلَى وَجْهِكَ فَفَعَلْتُ فَعَادَ أُولَئِكَ الْخَلْقُ فِي عَيْنِي أُنَاساً كَمَا كَانُوا أَوَّلًا ثُمَّ قَالَ لِي مَنْ حَجَّ وَ وَالَى مُوَالِينَا وَ هَجَرَ مُعَادِينَا وَ وَطَّنَ نَفْسَهُ عَلَى طَاعَتِنَا ثُمَّ حَضَرَ هَذَا الْمَوْقِفَ مُسَلِّماً إِلَى الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ مَا قَلَّدَهُ اللَّهُ مِنْ أَمَانَتِنَا وَ وَفِيّاً بِمَا أَلْزَمَهُ مِنْ عُهُودِنَا فَذَلِكَ هُوَ الْحَاجُّ وَ الْبَاقُونَ هُمْ مَنْ قَدْ رَأَيْتَهُمْ يَا زُهْرِيُّ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَنَّهُ قَالَ لَيْسَ الْحَاجَّ الْمُنَافِقُونَ الْمُعَانِدُونَ لِمُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍ

۱- ۱. تفسير العسكريّ ص ۲۵۶ الطبعه المحشاه بكنز العرفان.

وَ مُحِبِّيهِمَا الْمُوَالُونَ لِشَانِئِيهِمَا وَ إِنَّمَا الْحَاجُّ الْمُؤْمِنُونَ الْمُخْلِصُونَ الْمُوَالُونَ لِمُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ وَ مُحِبِّيهِمَا الْمُعَادُونَ لِشَانِئِيهِمَا إِنَّ هَؤُلَاءِ الْمُؤْمِنِينَ الْمُوَالِينَ لَنَا الْمُعَادِينَ لِأَعْدَائِنَا لَتَسْطَعُ أَنْوَارُهُمْ فِي عَرَصَاتِ الْقِيَامَةِ عَلَى قَدْرِ مُوَالاتِهِمْ لَنَا فَمِنْهُمْ مَنْ يَسْطَعُ نُورُهُ مَسِيرَةَ ثَلَاثِمِائَةِ أَلْفِ سَنَةٍ وَ هُوَ جَمِيعُ مَسَافَةِ تِلْكَ الْعَرَصَاتِ وَ مِنْهُمْ مَنْ تَسْطَعُ أَنْوَارُهُ إِلَى مَسَافَاتٍ بَيْنَ ذَلِكَ يَزِيدُ بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ عَلَى قَدْرِ مَرَاتِبِهِمْ فِي مُوَالاتِنَا وَ معادات [مُعَادَاةِ] أَعْدَائِنَا يَعْرِفُهُمْ أَهْلُ الْعَرَصَاتِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَ الْكَافِرِينَ بِأَنَّهُمُ الْمُوَالُونَ الْمُتَوَلُّونَ الْمُتَبَرِّءُونَ يُقَالُ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ يَا وَلِيَّ اللَّهِ انْظُرْ فِي هَذِهِ الْعَرَصَاتِ إِلَى كُلِّ مَنْ أَسْدَى إِلَيْكَ فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفاً أَوْ نَفَّسَ عَنْكَ كَرْباً أَوْ أَغَاثَكَ إِذْ كُنْتَ مَلْهُوفاً أَوْ كَفَّ عَنْكَ عَدُوّاً أَوْ أَحْسَنَ إِلَيْكَ فِي مُعَامَلَةٍ فَأَنْتَ شَفِيعُهُ فَإِنْ كَانَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ الْمُحِقِّينَ زِيدَ بِشَفَاعَتِهِ فِي نِعَمِ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَصِّرِينَ كُفِيَ تَقْصِيرَهُ بِشَفَاعَتِهِ وَ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ خُفِّفَ مِنْ عَذَابِهِ بِقَدْرِ إِحْسَانِهِ إِلَيْهِ وَ كَأَنِّي بِشِيعَتِنَا هَؤُلَاءِ يَطِيرُونَ فِي تِلْكَ الْعَرَصَاتِ كَالْبُزَاةِ وَ الصُّقُورِ فَيَنْقَضُّونَ عَلَى مَنْ أَحْسَنَ فِي الدُّنْيَا إِلَيْهِمُ انْقِضَاضَ الْبُزَاةِ وَ الصُّقُورِ عَلَى اللُّحُومِ تَتَلَقَّفُهَا وَ تَخْطَفُهَا فَكَذَلِكَ يَلْتَقِطُونَ مِنْ شَدَائِدِ الْعَرَصَاتِ مَنْ كَانَ أَحْسَنَ إِلَيْهِمْ فِي الدُّنْيَا فَيَرْفَعُونَهُمْ إِلَى جَنَّاتٍ (۱).

**[ترجمه]تفسیر امام عسکری علیه السلام: سخن خداوند متعال که فرمود: «فاذا افضتم من عرفات»، {پس چون از عرفات کوچ نمودید} تا بدین جا که فرمود: «والله سریع الحساب»، - . بقره / ۲۰۳ - ۱۹۸ - {و

خدا زود شمار است.} امام فرمود: خداوند تعالی به حج گزاران فرمود: «فَإِذا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفات» {پس چون از عرفات کوچ نمودید} و به مزدلفه رسیدید «فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرام» {خدا را در مشعر الحرام یاد کنید.} با نعمتهایش و فرستادن درود بر محمد سرور پیامبران و بر علی سرور برگزیدگان «وَ اذْكُرُوهُ كَما هَداكُم» {همان گونه که شما را هدایت کرد، خدا را به یاد آورید.}به خاطر دین و ایمان به رسول خدا او را به یاد آورید «وَ إِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّالِّين» {اگرچه شما پیشتر از بیراهان بودید.} از دین او، قبل از این که شما را به دین خود هدایت کند،، گمراه بودید «ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفاضَ النَّاس» {پس از همان جا که انبوه مردم روانه می شوند، شما نیز روانه شوید.} از مشعر الحرام بازگردید، از همان جایی که مردم از جمع بازگشتند، که منظور از مردم در اینجا حج گزار است به غیر قریش، زیرا که قبیله قریش از جمع روانه نمی... شدند {و از خداوند آمرزش خواهید، چرا که خدا آمرزنده و مهربان است} برای توبه کنندگان {چون آداب ویژه حج خود را به جای آوردید} همان آدابی را که در حج برای شما سنت شده {همان گونه که پدران خود را به یاد می آورید، خدا را به یاد آورید.} خداوند را با نعمتهای وی که نزد شماست و احسان او به شما در آنچه که شما را در ایمان به پیامبری محمد صلی الله علیه و آله سرور آفریدگانش و همچنین ایمان به جانشینی علی علیه السلام برادرش در دین اسلام توفیق داده، یاد کنید، {همان گونه که پدران خود را به یاد می آورید} به واسطه همان اعمال و مفاخری که آنان را به یاد می آورید {یا با یادکردنی بیشتر.} این امر را به اختیار خود آنان گذاشت و آنان را ملزم نساخت که خدا را از پدران خود بیشتر یاد کنند، هر چند نعمتهای خداوند بر آنان بیشتر و بزرگتر از نعمتهای پدرانشان است. سپس خداوند عز و جل فرمود: {و از مردم کسی است که می گوید: پروردگارا، به ما در همین دنیا عطا کن.} یعنی اموال و خوبی های دنیا را {و حال آنکه برای او در آخرت نصیبی نیست} بهره و سودی نیست، زیرا که وی به خاطر آن کوششی نکرده و در آن خیری طلب نمی کند. {و برخی از آنان می گویند: پروردگارا در این دنیا به ما نیکی عطا کن} یعنی نعمت ها و خوبی های آن را {در آخرت نیز نیکی عطا کن} از نعمت های بهشتی آن {و ما را از عذاب آتش دور نگه دار.} یعنی ما را از عذاب آتش نجات ده، درحالی که آنان به خداوند

ایمان می آورنـد و در فرمانبری و طاعت وی تلاش می کنند و از معاصـی وی دوری می جویند، اینان هسـتند که این دعا را با این وصف می خوانند، {آنانند که از دستاوردشان بهره ای خواهند داشت} از ثواب آنچه که در دنیا و آخرت به دست آورده انـد {و خـدا زود شـمار اسـت.} زیرا که کـاری وی را از کـاری دیگر و همچنین به حسـاب کسـی رسـیدگی کردن، وی را از محاسـبه شـخص دیگری باز نمی دارد. زمانی که او به حساب کسی رسیدگی کند، در آن حالت به حساب همه رسیدگی می کنـد، و حسـاب همگـان بـا اتمام حساب یک نفر صورت می پـذیرد و این ماننـد گفته خداونـد است که فرمود: {آفرینش و بر انگیخته شـدن شـما در نزد مـا، جز ماننـد آفرینش یک تن نیست.} آفرینش یک نفر وی را از آفریـده دیگرش باز نمی دارد و همچنین برانگیختن کسی نیز وی را از برانگیختن شخص دیگری باز نمی دارد.

امام زین العابـدین علیه السـلام در حالی که در عرفات وقوف کرده بود، خطاب به زهری فرمود: از نظر تو امسال تعـداد زائران چقدر است؟ زهری گفت: چهار میلیون و پانصد هزار نفر - . این عدد برای جمعیت آن زمان نمی تواند صحیح باشد.(مترجم) - حـج گزارنـد، که همگی با صـرف اموال خویش خانه خدا را قصد کرده اند و با ناله و صدایشان او را می خوانند. امام به او فرمود: اگرچه ضـجه و ناله زیاد است، اما حـج گزاران راستین بسـیار اندکنـد. زهری گفت: همه آنان حـج گزارند، آیا کمند؟ امـام فرمود: ای زهری، صورتت را نزدیـک من بیـاور. زهری نیز آن را نزدیـک امـام آورد و امـام با دسـتش بر چهره او دسـت کشـید؛ سـپس فرمود: نگاه کن و سپس خود به مردم نگریست. زهری گفت: تمامی خلق را میمون دیدم، در میان آن ها انسان نمی بینـم مگر از هر ده هزار نفر تنهـا یـک نفر را. امـام فرمـود: ای زهری، نزدیـک بیـا! و نزدیـک امـام شـدم و دسـتانش را بر صورت من کشید و سپس فرمود:حالا نگاه کن! به مردم نگاه کردم. زهری گفت: تمامی آفریدگان را خوک دیدم. سپس امام خطـاب به من فرمود: صورتت را نزدیـک من بیـاور و من نیز صورتم را نزدیک ایشان بردم و دسـتش را بر صورت من کشـید، پس به ناگاه همه آنان را گرگ دیدم، جز آن افراد خاص از مردم را که تعدادشان اندکبود. به امام گفتم: ای پسر رسول خدا! پـدر و مـادرم به فـدایت،همانا نشانه هایت مرا به تعجب واداشت و شـگفتی‌هایت مرا حیران کرد. فرمود: ای زهری، جز گروهی انـدک که تو میان این جمعیت انبوه می بینی، حج گزار نیسـتند. سـپس خطاب به من فرمود: دسـتت را بر صورتت بکش و من این کار را انجام دادم و بار دیگر آنان در چشم من همچون بار اول به شـکل مردم ظاهر شدند. سپس امام فرمود: هر کس حج گزارد و پشتیبان یاوران ما باشد و از دشـمنان ما دوری کند و خویشـتن را بر فرمانبری از ما آماده سازد و سـپس در این موقف حاضـر شود در حالی که آنچه را که خداوند از امانت ما به گردن او گذاشته، به حجر الاسود تسلیم کند و بر پیمان ما که او را ملزم کرده، وفادار باشـد. او همان حج گزار است و دیگران همان کسانی هسـتند که دیدی. ای زهری، پدرم از جدم رسول الله صلی الله علیـه و آلـه برایـم نقـل کرده اسـت که ایشـان فرمـود: منافقـان و دشـمنان محمـد و علی علیهمـا السـلام و دوسـتداران بـدخواهان آن دو، حـج گزار نیســتند، بلکـه مؤمنـان مخلص و حامیـان و دوســتداران محمـد و علی علیهمـا السـلامو دشـمنان بدخواهان آن دو حج گزارند. همانا این انسانهای مؤمن و طرفدار ما، و مخالفان دشمنان ما هستند که نور چهره آنان در عرصه هـای روز قیامت به انـدازه دوست داشـتن ما می‌تابـد. نور و روشـنایی برخی از آنان تا مسـیر سـیصد هزار سال می تابـد که آن تمامی مسافت آن عرصه هاست و نور برخی از آنان به میزان مسافت بین این مقـدار است که بر اساس اندازه دوست داشـتن ما و دشمنی با دشمنان ما، نور برخی از دیگری بیشتر است. اهل عرصه ها اعم از مسلمان و کافر، آنان را می شناسند که دوستدار ما و دارای تولّی و تبرّی هسـتند و به هر یک از آنان گفته می شود: ای ولی خدا! در این عرصه ها به هر کس که در دنیا به تو خوبی کرده یا سـختی را از تو دوش تو برداشـته، یا این که تو را زمانی که سـتم دیده ای یاری رسانده، یا این که دشـمن تو را

رانـده یا در کاری به تو نیکی کرده بنگر، چرا که تو شـفاعت کننده او هستی؛ اگر از مؤمنان محق و سـزاوار باشد، در شـفاعت وی نسـبت به نعمت های خداوند بر او افزوده می شود و اگر از گنهکاران باشد، شـفاعت او جهت بخشش گناه گنهکار کافی است و اگر از کافران باشد، به اندازه احسانش از عذاب او کاسته می شود و گویی این پیروان ما هستند که در این عرصه ها به سان باز و شاهین می پرنـد و به کسانی که در دنیا به آنان نیکی کرده، به سان فرود آمـدن باز و شاهین که بر گوشت ها حمله می برنـد، بر آنان فرود می آیند و آنها را به چنگ می آورند و می ربایند و همچنین از سـختی های عرصات، کسانی را که به آنان در دنیا نیکی کرده اند، از روی زمین بر می گیرند و آنان را به سوی بهشت بالا می برند. - . تفسیر العسکری علیه السلام: - ۲۵۷

**[ترجمه]

«۳۶»

: وَ قَالَ رَجُلٌ لِعَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ علیه السلام يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّا إِذَا وَقَفْنَا بِعَرَفَاتٍ وَ مِنًى وَ ذَكَرْنَا اللَّهَ وَ مَجَّدْنَاهُ وَ صَلَّيْنَا عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ ذَكَرْنَا آبَاءَنَا أَيْضاً بِمَآثِرِهِمْ وَ مَنَاقِبِهِمْ وَ شَرِيفِ أَعْمَالِهِمْ نُرِيدُ بِذَلِكَ قَضَاءَ حُقُوقِهِمْ فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیهما السلام أَ وَ لَا أُنَبِّئُكُمْ بِمَا هُوَ أَبْلَغُ فِي قَضَاءِ الْحُقُوقِ مِنْ ذَلِكَ قَالُوا بَلَى يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ أَفْضَلُ مِنْ ذَلِكَ وَ أَوْلَى أَنْ تُجَدِّدُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ ذِكْرَ تَوْحِيدِ اللَّهِ وَ الشَّهَادَةَ وَ ذِكْرَ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ وَ الشَّهَادَةَ لَهُ بِأَنَّهُ سَيِّدُ النَّبِيِّينَ وَ ذِكْرَ عَلِيٍّ وَلِيِّ اللَّهِ وَ الشَّهَادَةَ بِأَنَّهُ سَيِّدُ الْوَصِيِّينَ وَ ذِكْرَ الْأَئِمَّةِ الطَّاهِرِينَ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ الطَّيِّبِينَ بِأَنَّهُمْ عِبَادُ اللَّهِ المخلصين [الْمُخْلَصُونَ] وَ بِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ إِذَا كَانَ عَشِيَّةُ عَرَفَةَ وَ ضَحْوَةُ يَوْمِ مِنًى بَاهَى كِرَامَ مَلَائِكَتِهِ بِالْوَاقِفِينَ بِعَرَفَاتٍ وَ مِنًى وَ قَالَ لَهُمْ هَؤُلَاءِ عِبَادِي وَ إِمَائِي حَضَرُونِي هَاهُنَا

ص: ۲۵۹

۱- ۱. نفس المصدر ص ۲۵۷.

مِنَ الْبِلَادِ السَّحِيقَهِ الْبَعِيدَهِ شُعْثاً غُبْراً قَدْ فَارَقُوا شَهَوَاتِهِمْ وَ بِلَادَهُمْ وَ أَوْطَانَهُمْ وَ أَخْدَانَهُمْ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِی أَلَا فَانْظُرُوا إِلَی قُلُوبِهِمْ وَ مَا فِیهَا فَقَدْ قَوَّیْتُ أَبْصَارَکُمْ یَا مَلَائِکَتِی عَلَی الِاطِّلَاعِ عَلَیْهَا قَالَ فَتَطَّلِعُ الْمَلَائِکَهُ عَلَی قُلُوبِهِمْ فَیَقُولُونَ یَا رَبَّنَا اطَّلَعْنَا عَلَیْهَا وَ بَعْضُهُمْ سُودٌ مُدْلَهِمَّهٌ یَرْتَفِعُ عَنْهَا کَدُخَانِ جَهَنَّمَ فَیَقُولُ اللَّهُ أُولَئِکَ الْأَشْقِیَاءُ الَّذِینَ ضَلَّ سَعْیُهُمْ فِی الْحَیاهِ الدُّنْیا وَ هُمْ یَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ یُحْسِنُونَ صُنْعاً تِلْکَ قُلُوبٌ خَاوِیَهٌ مِنَ الْخَیْرَاتِ خَالِیَهٌ مِنَ الطَّاعَاتِ مُصِرَّهٌ عَلَی الْمُوذِیَاتِ الْمُحَرَّمَاتِ تَعْتَقِدُ تَعْظِیمَ مَنْ أَهَنَّاهُ وَ تَصْغِیرَ مَنْ فَخَّمْنَاهُ وَ بَجَّلْنَاهُ لَئِنْ وَافَوْنِی کَذَلِکَ لَأُشَدِّدَنَّ عَذَابَهُمْ وَ لَأُطِیلَنَّ حِسَابَهَمْ تِلْکَ قُلُوبٌ اعْتَقَدَتْ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کَذَبَ عَلَی اللَّهِ أَوْ غَلِطَ عَنِ اللَّهِ فِی تَقْلِیدِهِ أَخَاهُ وَ وَصِیَّهُ إِقَامَهَ أَوَدِ عِبَادِ اللَّهِ وَ الْقِیَامَ بِسِیَاسَاتِهِمْ حَتَّی یَرَوُا الْأَمْنَ فِی إِقَامَهِ الدِّینِ فِی إِنْقَاذِ الْهَالِکِینَ وَ نَعِیمِ الْجَاهِلِینَ وَ تَنْبِیهِ الْغَافِلِینَ الَّذِینَ بِئْسَ الْمَطَایَا إِلَی جَهَنَّمَ مَطَایَاهُمْ ثُمَّ یَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ یَا مَلَائِکَتِی انْظُرُوا فَیَنْظُرُونَ فَیَقُولُونَ رَبَّنَا وَ قَدِ اطَّلَعْنَا عَلَی قُلُوبِ هَؤُلَاءِ الْآخَرِینَ وَ هِیَ بِیضٌ مُضِیئَهٌ یَرْتَفِعُ عَنْهَا الْأَنْوَارُ إِلَی السَّمَاوَاتِ وَ الْحُجُبِ وَ تَخْرِقُهَا إِلَی أَنْ تَسْتَقِرَّ عِنْدَ سَاقِ عَرْشِکَ یَا رَحْمَانُ یَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أُولَئِکَ السُّعَدَاءُ الَّذِینَ تَقَبَّلَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ وَ شَکَرَ سَعْیَهُمْ فِی الْحَیَاهِ الدُّنْیَا فَإِنَّهُمْ قَدْ أَحْسَنُوا فِیهَا صُنْعاً تِلْکَ قُلُوبٌ حَاوِیَهٌ لِلْخَیْرَاتِ مُشْتَمِلَهٌ عَلَی الطَّاعَاتِ مُدْمِنَهٌ عَلَی الْمُنْجِیَاتِ الْمُشْرِفَاتِ تَعْتَقِدُ تَعْظِیمَ مَنْ عَظَّمْنَاهُ وَ إِهَانَهَ مَنْ أَرْذَلْنَاهُ لَئِنْ وَافَوْنِی کَذَلِکَ لَأُثَقِّلَنَّ مِنْ جِهَهِ الْحَسَنَاتِ مَوَازِینَهُمْ وَ لَأُخَفِّفَنَّ مِنْ جِهَهِ السَّیِّئَاتِ مَوَازِینَهُمْ وَ لَأُعَظِّمَنَّ أَنْوَارَهُمْ وَ لَأَجْعَلَنَّ فِی دَارِ کَرَامَتِی وَ مُسْتَقَرِّ رَحْمَتِی مَحَلَّهُمْ وَ قَرَارَهُمْ تِلْکَ قُلُوبٌ اعْتَقَدَتْ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله هُوَ الصَّادِقُ فِی کُلِّ أَقْوَالِهِ الْمُحِقُّ فِی کُلِّ أَفْعَالِهِ الشَّرِیفُ فِی کُلِّ خِلَالِهِ الْمُبَرِّزُ بِالْفَضْلِ فِی جَمِیعِ خِصَالِهِ وَ أَنَّهُ قَدْ أَصَابَ فِی نَصْبِهِ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ عَلِیّاً إِمَاماً وَ عَلَماً عَلَی دِینِ اللَّهِ وَاضِحاً وَ اتَّخَذُوا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ إِمَامَ هُدًی وَ وَاقِیاً مِنَ الرَّدَی الْحَقُّ مَا دَعَا إِلَیْهِ وَ الصَّوَابُ وَ الْحِکْمَهُ مَا دَلَّ عَلَیْهِ وَ السَّعِیدُ مَنْ وَصَلَ حَبْلَهُ بِحَبْلِهِ وَ الشَّقِیُّ الْهَالِکُ مَنْ خَرَجَ مِنْ جُمْلَهِ الْمُؤْمِنِینَ بِهِ وَ الْمُطِیعِینَ لَهُ نِعْمَ الْمَطَایَا إِلَی الْجِنَانِ مَطَایَاهُمْ سَوْفَ نُنْزِلُهُمْ مِنْهَا أَشْرَفَ غُرَفِ الْجِنَانِ وَ نُسْقِیهِمْ مِنَ

الرَّحِيقِ الْمَخْتُومِ مِنْ أَيْدِي الْوَصَائِفِ وَ الْوِلْدَانِ وَ سَوْفَ نَجْعَلُهُمْ فِي دَارِ السَّلَامِ مِنْ رُفَقَاءِ مُحَمَّدٍ نَبِيِّهِمْ زَيْنِ أَهْلِ الْإِسْلَامِ وَ سَوْفَ يَضُمُّهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَى جُمْلَةِ شِيعَةِ عَلِيٍّ الْقَرْمِ الْهَمَامِ فَنَجْعَلُهُمْ بِذَلِكَ مِنْ مُلُوكِ جَنَّاتِ النَّعِيمِ خَالِدِينَ فِي الْعَيْشِ السَّلِيمِ وَ النَّعِيمِ الْمُقِيمِ هَنِيئاً لَهُمْ جَزَاءً بِمَا اعْتَقَدُوهُ وَ قَالُوهُ بِفَضْلِ اللَّهِ الْكَرِيمِ الرَّحِيمِ نَالُوا مَا نَالُوهُ (۱).

**[ترجمه]مردی به امام زین العابدین علیه السلام گفت: ای فرزند رسول خدا! ما زمانی که در عرفات و منی وقوف کنیم و خداوند را ذکر کنیم و او را بزرگ داریم و بر محمد و خاندان پاک و طیبه وی درود فرستیم، پدرانمان را نیز به خاطر مفاخر و فضایل و اعمال نیکوی آنها به یاد می آوریم و با به یاد آوردن آنان می خواهیم حقوق آنان را ادا کنیم. امام زین العابدین علیه السلام فرمود: آیا شما را بدان چه که در ادای حقوق آنان مفیدتر و پربارتر است آگاه نسازم؟ گفتند: آری ای فرزند رسول خدا. امام فرمود: برتر و شایسته‌تر از ذکر آنان این است که بر خویشتن ذکر توحید خدا و شهادت و ذکر محمد رسول خدا و شهادت دادن بر این که او سرور و سالار پیامبران و همچنین ذکر علی علیه السلام ولی خدا و شهادت به این که او سرور جانشینان است و ذکر امامان پاک از خاندان پرهیزکار محمد را از سر گیرید و این که آنان بندگان مخلص خدایند و خداوند عز و جل در شامگاه روز عرفه و بامداد روز منی بر فرشتگان بلند مرتبه خود به خاطر واقفان در عرفات و منی، فخر و مباهات می کند و به فرشتگان می گوید: این بندگان و کنیزان منند، در حالی که از سرزمین های دوردست ژولیده و غبارآلود در اینجا حاضر شده اند. از شهوات، زاد و بوم و دوستان خود به خاطر جلب رضایت من دوری جسته اند. هان! به قلوب آنها و درون آن بنگرید، چرا که ای فرشتگانم، چشمان شما را جهت نگریستن و باخبر شدن از درون آن ها قوت بخشیده ام؛ امام فرمود: پس فرشتگان از قلوب آنان مطلع می‌شوند و می گویند: خدایا بر آن ها آگاه شدیم و برخی از آن ها بسیار سیاه و آلوده است، تا حدی که همچون دود جهنم از قلوب آنان بالا می رود. سپس خداوند می فرماید: اینان همان سیه روزان و بیچارگانند که «الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ هُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعاً» {تلاش آنان در دنیا تباه شد،در حالی که می پندارند نیکی می کنند}، آنان قلبهای تهی از خوبی ها و طاعاتند، بر گناهان و محرمات مصرند، اعتقاد دارند که کسانی را که ما خوار کردیم باید بزرگ داشت و کسانی را که ما بزرگ کردیم و ارج نهادیم، باید خوار کرد. اگر اینچنین نزد من حضور یافته باشند، قطعا به شدت عذابشان خواهم کرد و حساب آنان را طولانی خواهم ساخت. آن‌ها قلبهایی است که اعتقاد داشتند، محمد فرستاده خدا به خدا دروغ بست یا این که در اعطای مقام به برادر خویش و جانشینش به جای محبوبترین بندگان خدا و بر عهده گرفتن اداره امور حکومتی به بیراهه رفت، تا این که امنیت را جهت برپایی دین در نجات هلاک شدگان و تنعم جاهلان و هشدار به غافلان دیدند، همان کسانی که بدترین مرکب جهنم، مرکب آنهاست.سپس خداوند عز و جل می فرماید: ای فرشتگان من! بنگرید. و فرشتگان نگاه می کنند و می گویند: خدایا! بر قلبهای گروه دیگر آگاهی یافتیم و آن ها سفید و روشنایی بخش بود، تا حدی که نور آن ها به سمت آسمان ها و موانع بالا می رفت و آن ها را می شکافت، تا جایی که در کنار ساق عرشت مستقر شود، ای رحمان. خداوند عز و جل می فرماید: اینان همان انسان های خوشبختند که اعمال آنان مورد قبول خدا واقع شده و از تلاش آنان در حیات دنیا تشکر کرده است. همانا آنان در دنیا به نیکی رفتار کرده اند، قلبهای آنان مملو از نیکی هاست و در بردارنده طاعات و خو گرفته به رستگاری ها و بزرگی هاست. باور می دارند کسانی را که ما بزرگ داشتیم بزرگ دارند و کسانی که را که طرد کردیم تحقیر کنند. اگر اینچنین نزد من آمده باشند، کفه اعمال نیک آنان را در ترازوی اعمالشان سنگین خواهم ساخت و کفه اعمال بدشان را در ترازوی اعمالشان سبک خواهم ساخت و نور آنان را بزرگ خواهم داشت و در خانه کرامت خویش و رحمت همیشگی ام جای خواهم داد. آن ها قلبهایی

هستند که باور داشتند که محمد فرستاده خدا در تمامی گفته هایش صادق، درتمامی اعمالش شایسته و سزاوار و در تمامی ویژگی های فضیلت، بارز است. و رسول خدا صلی الله علیه و آله در به جا گذاشتن علی علیه السلام به عنوان امام و عالم بر دین خدا به درستی عمل کرده و امیر مؤمنان را به عنوان امام هدایت خویش و حافظ سختی ها برگزید. حقیقت آن است که بدان فرا خوانده و راه درست و حکمت همان چیزی است که به سوی آن اشاره و راهنمایی کرده و انسان خوشبخت کسی است که ریسمان خود را به ریسمان وی رسانده و بیچاره و هلاک شده کسی است که از زمره ایمان آورندگان و گوش به فرمانان او خارج شود. بهترین مرکب ها که به سوی بهشت رهسپارند، مرکب ایشان است، از آن ها به والاترین غرفه های بهشتی وارد می‌کنیم و از شراب مهر کرده از دستان ندیمان و غلامان، آنان را سیراب می کنیم. در خانه امن دوستان محمد صلی الله علیه و آله پیامبرشان که مایه زینت اهل اسلام است قرار می دهیم و آنان را در زمره پیروان علی علیه السلام، همان فرد بزرگوار و سالار گرد هم می آوریم و بدین خاطر آنان را از مالکان باغ های پر نعمت، و ماندگار در زندگی سالم و نعمتی همیشگی قرار می دهیم. گوارای وجودشان به سزای آنچه که بدان باور داشتند و آن را گفتند، به واسطه فضل و بخشش خداوند کریم و بخشایشگر، بدان چه که کسب کردند، دست یافتند. - . تفسیر امام عسکری علیه السلام ۲۵۹ - ۲۵۸ -

**[ترجمه]

«۳۷»

عُدَّةُ الدَّاعِي، رُوِيَ: أَنَّ مِنَ الذُّنُوبِ مَا لَا يُغْفَرُ إِلَّا بِعَرَفَةَ وَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فَإِذا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرامِ (۲).

**[ترجمه]عده الداعی: روایت شده است که برخی از گناهان هستند که تنها در عرفات و مشعر الحرام بخشوده می شوند. خداوند تبارک و تعالی فرمود: «فَإِذا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرامِ» {پس وقتی که از عرفات روانه شدید، خداوند را در مشعر الحرام یاد کنید.} - . عده الداعی: ۳۵ -

**[ترجمه]

«۳۸»

وَ رُوِيَ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: مَا وَقَفَ أَحَدٌ بِتِلْكَ الْجِبَالِ إِلَّا اسْتُجِيبَ لَهُ فَأَمَّا الْمُؤْمِنُونَ فَيُسْتَجَابُ لَهُمْ فِي آخِرَتِهِمْ وَ أَمَّا الْكُفَّارُ فَيُسْتَجَابُ لَهُمْ فِي دُنْيَاهُمْ (۳).

**[ترجمه]امام رضا علیه السلام فرمود: هیچ کسی در آن کوه ها وقوف نکرد مگر این که دعایش مستجاب شد، اما برای مؤمنان،در آخرتشان و برای کفار در دنیایشان مستجاب می شود. - . عده الداعی: ۳۵ -

**[ترجمه]

«۳۹»

: وَ نَظَرَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیهما السلام يَوْمَ عَرَفَهَ إِلَى رِجَالٍ يَسْأَلُونَ فَقَالَ هَؤُلَاءِ شِرَارُ مَنْ خَلَقَ اللَّهُ النَّاسُ مُقْبِلُونَ عَلَى اللَّهِ وَ هُمْ مُقْبِلُونَ عَلَى النَّاسِ (۴).

**[ترجمه]امام سجاد علیه السلام در روز عرفه به مردانی که دست نیاز به سوی دیگران دراز می کردند فرمود: اینان بدترین آفریدگان خدایند، مردم به خدا روی آورده و اینان به مردم روی آورده اند. - . عده الداعی: ۷۰ -

**[ترجمه]

«۴۰»

الْهِدَايَهُ: ثُمَّ امْضِ إِلَى عَرَفَاتٍ وَ تَقُولُ وَ أَنْتَ مُتَوَجِّهٌ إِلَيْهَا اللَّهُمَّ إِلَيْكَ صَمَدْتُ وَ إِلَيْكَ اعْتَمَدْتُ وَ قَوْلَكَ صَدَّقْتُ وَ أَمْرَكَ اتَّبَعْتُ وَ وَجْهَكَ أَرَدْتُ أَسْأَلُكَ أَنْ تُبَارِكَ فِي أَجَلِي وَ أَنْ تَقْضِيَ لِي حَاجَتِي وَ أَنْ تَجْعَلَنِي مِمَّنْ تُبَاهِي بِهِ الْيَوْمَ مَنْ هُوَ أَفْضَلُ مِنِّي- ثُمَّ تُلَبِّي وَ أَنْتَ مَارٌّ إِلَى عَرَفَاتٍ فَإِذَا أَتَيْتَ عَرَفَاتٍ فَاضْرِبْ خِبَاكَ بِنَمِرَهَ قَرِيباً مِنَ الْمَسْجِدِ فَإِنَّ ثَمَّ ضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله خِبَاهُ وَ قُبَّتَهُ فَإِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ يَوْمَ عَرَفَهَ فَاقْطَعِ التَّلْبِيَهَ وَ عَلَيْكَ بِالتَّهْلِيلِ وَ التَّحْمِيدِ وَ الثَّنَاءِ عَلَى رَبِّكَ ثُمَّ اغْتَسِلْ وَ صَلِّ الظُّهْرَ وَ الْعَصْرَ بِأَذَانٍ وَاحِدٍ وَ إِقَامَتَيْنِ وَ إِنَّمَا تُعَجِّلُ الصَّلَاهَ وَ تَجْمَعُ بَيْنَهُمَا لِتُفَرِّغَ نَفْسَكَ لِلدُّعَاءِ فَإِنَّهُ يَوْمُ دُعَاءٍ وَ مَسْأَلَهٍ وَ ادْعُ بِمَا فِي كِتَابِ دُعَاءِ الْمَوْقِفِ مِنَ التَّهْلِيلِ وَ التَّحْمِيدِ وَ الدُّعَاءِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ إِيَّاكَ أَنْ تُفِيضَ مِنْهَا قَبْلَ غُرُوبِ الشَّمْسِ

ص: ۲۶۱

۱- ۱. تفسیر الإمام العسکریّ ص ۲۵۸- ۲۵۹ و کان الرمز(عم) لاعلام الوری و هو کنظائره ممّا سبق و یأتی من الاشتباهات فی الرموز.

۲- ۲. عدّه الداعی ص ۳۵.

۳- ۳. عدّه الداعی ص ۳۵.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۷.

فَیَلْزَمَکَ دَمٌ فَإِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَامْضِ (۱).

**[ترجمه]الهدایه: سپس به سوی عرفات برو و در حالی که روبه آنجایی، می گویی: خدایا به سوی تو رو کردم و به تو تکیه کردم و سخنت را باور کردم و فرمانت را پیروی کردم و خشنودی تو را خواستم و از تو می خواهم که پایان مرا مبارک گردانی و حاجتم را برآورده سازی و مرا امروز در زمره کسانی قرار دهی که از من برترند و تو به آن‌ها می‌بالی. سپس لبیک گویان به سوی عرفات به راه می افتی، زمانی که به عرفات رسیدی، در نمره نزدیک مسجد خیمه بزن، چرا که رسول خدا صلی الله علیه وآله خیمه و چادر خویش را در آنجا برپا کرد. زمان ظهر لبیک گفتن را قطع کن و باید لااله الا الله و حمد و ثنای خداوند را بگویی، سپس غسل کن و نماز ظهر و عصر را همراه با یک اذان و دو اقامه بخوان و تنها بدین منظور نمازت را زود می خوانی و بین دو نماز جمع می کنی تا دلت جهت دعا کردن فارغ و آسوده باشد، چرا که آن روز روز دعا و درخواست است. و در آنچه که در کتاب دعای موقف آمده از گفتن لااله الا الله تا حمد و ثنای خدا، دعا کن و او را بخوان، ان شاء الله. مبادا که قبل از غروب خورشید از آنجاروانه شوی که در این صورت باید قربانی کنی.پس زمانی که خورشید غروب کرد، رهسپار شو. - . الهدایه: ۶۰ -

**[ترجمه]

«۴۱»

کِتَابُ زَیْدٍ النَّرْسِیِّ، عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَزْیَدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: مَا أَحَدٌ یَنْقَلِبُ مِنَ الْمَوْقِفِ مِنْ بَرِّ النَّاسِ وَ فَاجِرِهِمْ مُؤْمِنِهِمْ وَ کَافِرِهِمْ إِلَّا بِرَحْمَةٍ وَ مَغْفِرَةٍ یُغْفَرُ لِلْکَافِرِ مَا عَمِلَ فِی سَنَتِهِ وَ لَا یُغْفَرُ لَهُ مَا قَبْلَهُ وَ لَا مَا یَفْعَلُ بَعْدَ ذَلِکَ وَ یُغْفَرُ لِلْمُؤْمِنِ مِنْ شِیعَتِنَا جَمِیعُ مَا عَمِلَ فِی عُمُرِهِ وَ جَمِیعُ مَا یَعْمَلُهُ فِی سَنَتِهِ بَعْدَ مَا یَنْصَرِفُ إِلَی أَهْلِهِ مِنْ یَوْمِ یَدْخُلُ إِلَی أَهْلِهِ سَنَتَهُ وَ یُقَالُ لَهُ بَعْدَ ذَلِکَ قَدْ غُفِرَ لَکَ وَ طَهُرْتَ مِنَ الدَّنَسِ فَاسْتَقْبِلْ وَ اسْتَأْنِفِ الْعَمَلَ وَ حَاجٌّ غُفِرَ لَهُ مَا عَمِلَ فِی عُمُرِهِ وَ لَا یُکْتَبُ عَلَیْهِ سَیِّئَةٌ فِیمَا یَسْتَأْنِفُ وَ ذَلِکَ أَنْ تُدْرِکَهُ الْعِصْمَةُ مِنَ اللَّهِ فَلَا یَأْتِی بِکَبِیرَةٍ أَبَداً فَمَا دُونَ الْکَبَائِرِ مَغْفُورٌ لَهُ (۲).

**[ترجمه]کتاب زید النرسی: امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ کس را از میان مردم از نیکوکاران و ستمکاران گرفته،تا مؤمنان و کافران ندیده ام که جز با رحمت و مغفرت خداوند از موقف بازگردند. بر کافر آنچه که در آن سال انجام داده بخشوده می شود، و اعمال پیشین و آنچه که بعد انجام می دهد بخشوده نمی شود. و برای مؤمنان پیرو ما، تمامی آنچه که در مدت زمان عمر خود انجام داده و تمامی اعمالی را که در انجام حج پس از بازگشت به نزد خانواده خود انجام می دهد، یعنی از روزی که در همان سال نزد آنان می رود بخشوده می شود. سپس به او گفته می شود: آمرزیده شدی و از آلودگی پاک و مبرا شدی، پس رو کن و عمل را از سر گیر. و گناهانی را حج گزار در طی مدت عمرش مرتکب شده بر او بخشوده شد و در اعمالی که از سر می گیرد گناهی نوشته نمی شود و این بدین خاطر است که عصمت خداوند به وی رسیده، بدین خاطر هرگز گناه کبیره ای مرتکب نمی شود، و آن دسته از گناهان که کبیره نیستند آمرزیده می شود. - . زید النرسی: ۴۹ -

**[ترجمه]

«۴۲»

وَ مِنْهُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یَنْظُرُ إِلَی أَهْلِ عَرَفَهَ مِنْ أَوَّلِ الزَّوَالِ حَتَّی إِذَا کَانَ عِنْدَ الْمَغْرِبِ وَ نَفَرَ النَّاسُ وَکَّلَ اللَّهُ مَلَکَیْنِ بِحِیَالِ الْمَأْزِمَیْنِ یُنَادِیَانِ عِنْدَ الْمَضِیقِ الَّذِی رَأَیْتَ یَا رَبِّ سَلِّمْ سَلِّمْ وَ الرَّبُّ یَصْعَدُ إِلَی السَّمَاءِ وَ یَقُولُ جَلَّ جَلَالُهُ آمِینَ آمِینَ رَبَّ الْعَالَمِینَ فَلِذَلِکَ لَا تَکَادُ تَرَی صَرِیعاً وَ لَا کَسِیراً(۳).

۱- ۱. الهدایه ص ۶۰ و نمره: الجبل الذی علیه انصاب الحرم من حدود عرفه.

۲- ۲. کتاب زید النرسی ص ۴۹ من الأصول السته عشر.

۳- ۳. کتاب زید النرسی ص ۵۴ و هذا الحدیث و أضرابه ساقط لا یعتنی به و لا یؤبه براویه أیا کان، و قد أمرنا فی عده روایات و فیها الصحاح بعرض کل حدیث علی کتاب اللّه و سنه رسوله صلّی اللّه علیه و آله فمنها قول رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله ان علی کل حقّ حقیقه، و علی کل صواب نورا، فما وافق کتاب اللّه فخذوه، و ما خالف کتاب اللّه فدعوه. و قد روی عین هذا الاثر عن علیّ علیه السلام، و قول الباقر علیه السلام و ابنه الصادق علیه السلام لبعض أصحابهما: لا تصدق علینا الا بما یوافق کتاب اللّه و سنه نبیه. و قول الصادق علیه السلام: ما لم یوافق من الحدیث القرآن فهو زخرف، و قوله: کل شی ء مردود الی الکتاب و السنه، و کل حدیث لا یوافق کتاب اللّه فهو زخرف، و قوله علیه السلام: ما أتاکم عنا من حدیث لا یصدقه کتاب اللّه فهو باطل، و قوله علیه السلام إذا ورد علیکم حدیث فوجدتم له شاهدا من کتاب اللّه أو من قول رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و الا فالذی جاءکم به أولی به. و قوله علیه السلام لمحمّد بن مسلم: یا محمّد ما جاءک من روایه من بر أو فاجر یوافق القرآن فخذ به، و ما جاءک من روایه من بر أو فاجر یخالف القرآن فلا تأخذ به. الی غیر ذلک من الأحادیث الآمره بعرض کل حدیث علی کتاب اللّه و سنه نبیه. و هذا الحدیث و اضرابه ممّا یوهم القول بالتجسیم أو صریح فیه لا یمکن إقراره و الاخذ به لمخالفته لکتاب اللّه و هو شاهد ناطق بأنّه جل و علا(لا تُدْرِکُهُ الْأَبْصارُ وَ هُوَ یُدْرِکُ الْأَبْصارَ وَ هُوَ اللَّطِیفُ الْخَبِیرُ) و انه تعالی(لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْ ءٌ) و قوله(أَلا إِنَّهُ بِکُلِّ شَیْ ءٍ مُحِیطٌ) و غیر ذلک ممّا ورد فی آی الذکر الحکیم فی کمال صفاته جل و علا و احاطته بکل شی ء و لا یحویه شی ء و لقد قال مولانا أمیر المؤمنین علیه السلام أول الدین معرفته، و کمال معرفته التصدیق به، و کمال التصدیق به توحیده و کمال توحیده الإخلاص له، و کمال الإخلاص له نفی الصفات عنه، لشهاده کل صفه أنّها غیر الموصوف، و شهاده کل موصوف انه غیر الصفه، فمن وصف اللّه سبحانه فقد قرنه، و من قرنه فقد ثناه، و من ثناه فقد جزأه، و من جزأه فقد جهله، و من جهله فقد أشار إلیه و من أشار الیه فقد حده، و من حده فقد عده، و من قال فیم؟ فقد ضمنه و من قال علام؟ فقد اخلی منه، کائن لا عن حدث، موجود لاعن عدم، مع کل شی ء لا بمقارنه، و غیر کل شی ء لا بمزایله فاعل لا بمعنی الحرکات و الآله. الی غیر ذلک ممّا ورد فی نفی الجسم و الصوره و التحدید و نفی الزمان و المکان و الکیف و نفی الحرکه و الانتقال بل و نفی احاطه الاوهام بکنه جلاله تقدست اسماؤه و عظمت آلاؤه. فاحادیث النزول الی سماء الدنیا و أشباهها لا تؤخذ بنظر الاعتبار لمخالفتها لکتاب اللّه و سنه رسول صلّی اللّه علیه و آله، بل هی من الأحادیث المدسوسه فی کتب أصحابنا القدماء و تلقاها بعض المتأخرین فرواها کما هی و تمحل فی تأویلها، و لو أنا جعلنا حدیث یونس بن عبد الرحمن نصب أعیننا و تشدده فی الحدیث لعلمنا أن الدس کان منذ أیّام الصادق علیه السلام بل فی أیّام الباقر علیه السلام و هذه الأحادیث کلها مدسوسه فقد ورد فی الکشّیّ ص ۱۹۵ طبع النجف: عن محمّد بن عیسی بن عبید، عن یونس بن عبد الرحمن أن بعض أصحابنا

سأله و أنا حاضر فقال له: يا أبا محمّد ما أشدك فى الحديث؟ و أكثر انكارك لما يرويه أصحابنا؟ فما الذى يحملك على ردّ الأحاديث؟. فقال: حدّثنى هشام بن الحكم انه سمع أبا عبد اللّه عليه السلام يقول: لا تقبلوا علينا حديثا الا ما وافق القرآن و السنه أو تجدون معه شاهدا من أحاديثنا المتقدمه، فان المغيره ابن سعيد لعنه اللّه دس فى كتب أصحاب أبى أحاديث لم يحدث بها أبى فاتقوا اللّه و لا تقبلوا علينا ما خالف قول ربّنا تعالى و سنه نبيّنا محمّد صلّى اللّه عليه و آله فانا إذا حدّثنا قلنا قال اللّه عزّ و جلّ و قال رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله. قال يونس: وافيت العراق فوجدت بها قطعه من أصحاب أبى جعفر و وجدت أصحاب أبى عبد اللّه عليه السلام متوافرين، فسمعت منهم و أخذت كتبهم فعرضتها من بعد على أبى الحسن الرضا عليه السلام فأنكر منها أحاديث كثيره أن تكون من أحاديث أبى عبد اللّه عليه السلام و قال لى: ان أبا الخطاب كذب على أبى عبد اللّه عليه السلام لعن اللّه أبا الخطاب، و كذلك أصحاب أبى الخطاب يدسون هذه الأحاديث الى يومنا هذا فى كتب أصحاب أبى عبد اللّه عليه السلام فلا تقبلوا علينا خلاف القرآن، فانا ان تحدّثنا حدّثنا بموافقه القرآن و موافقه السنه، أما عن اللّه و عن رسوله نحدث، و لا نقول قال فلان و فلان، فيتناقض كلامنا، ان كلام آخرنا مثل كلام أولنا، و كلام أولنا مصداق لكلام آخرنا، و إذا أتاكم من يحدثكم بخلاف ذلك فردوه عليه و قولوا أنت أعلم و ما جئت به، فان مع كل قول منا حقيقه و عليه نور، فما لا حقيقه معه و لا نور عليه فذلك قول الشيطان. فمن جميع ما تقدم ظهر لنا ان أحاديث التشبيه و التجسيم و الحلول و اضرابها لا تقبل و يضرب بها عرض الجدار و ان رويت فى اصح كتاب أو رواها أوثق رجل مضافا الى ذلك ان هذا الحديث- حديث زيد النرسى- فيه مناقشه خاصّه من حيث سنده فهو: «۱» لم يصرح بتوثيق زيد فى كتب القدماء، و ما استدلّ به بعض المتأخرين على وثاقته مردود، فانه اجتهاد منه. و شهادته عن حدس لا عن حس فهى لا تكفى فى المقام. و لو سلّمنا وثاقته لا لما ذكره بل لوقوعه فى اسناد كامل الزيارات فان: «۲» كتاب زيد كما ذكره النجاشىّ او أصله كما ذكره الشيخ و ان رواه ابن أبى عمير و جماعه عنه الا ان ذلك لا يدلّ على توثيق الكتاب جميعه و ان اشتمل على ما يخالف الكتاب و السنه. مع ان محمّد بن الحسن بن الوليد و تلميذه الشيخ الصدوق طعنا فيه و قالا: هو من وضع محمّد بن موسى السمان، و هو- السمان- و ان كان من رجال نوادر الحكمه الا ان ابن الوليد و ابن بابويه و أبا العباس بن نوح استثنوا جماعه كان منهم السمان. و قد قال فيه ابن الغضائرى: ضعيف يروى عن الضعفاء، كما حكى عن جماعه من القميين الطعن عليه بالغلو و الارتفاع. و ما ذكر فى الدفاع عن كتاب زيد من قول ابن الغضائرى لا يصلح للرد اذ ان ابن الغضائرى عقب على اعراض ابن الوليد و تلميذه الصدوق عن كتاب زيد النرسى و كتاب زيد الزراد و طعنهما فيهما بقوله: غلط أبو جعفر- يعنى الصدوق- فى هذا القول فانى رأيت كتبهما مسموعه من محمّد ابن أبى عمير اه. و هذا لا ينفى أن يكون لزيد النرسى كتاب رواه ابن أبى عمير و آخر وضعه محمّد بن موسى السمان فكان ما رواه ابن أبى عمير هو الذى رآه ابن الغضائرى، و ما وضعه السمان هو الذى رآه الصدوق. فيكون كل من الشيخين على حجته. و من المحتمل قويا أن الكتابين اختلطت أحاديثهما، أو بعضها فكان من أحاديث السمان هذا الحديث و أضرابه. و لنختم الكلام بحديث يفند هذا الحديث و ما شاكله رواه ثقه الإسلام فى الكافى ج ۱ ص ۱۲۵ بسنده عن أبى إبراهيم عليه السلام و قد ذكر عنده قوم يزعمون ان اللّه تعالى ينزل الى سماء الدنيا فقال عليه السلام: ان اللّه لا ينزل و لا يحتاج الى ان ينزل انما منظره فى القرب و البعد سواء، لم يبعد منه قريب، و لم يقرب منه بعيد، و لم يحتج الى شى ء بل يحتاج إليه، و هو ذو الطول لا إله إلّا هو العزيز الحكيم، أما قول الواصفين: انه ينزل تبارك و تعالى فانما يقول ذلك من ينسبه الى نقص أو زياده، و كل متحرك محتاج الى من يحركه أو يتحرك به، فمن ظنّ باللّه الظنون هلك، فاحذروا فى صفاته من ان تقفوا له على حدّ تحدونه بنقص أو زياده، أو تحريك أو تحرك، أو زوال أو استنزال، أو نهوض أو قعود، فان اللّه جل و عزّ عن صفه الواصفين و نعت الناعتين و توهم المتوهمين و توكل على العزيز الرحيم الذى يراك حين تقوم و تقلبك فى الساجدين.

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: همانا خداوند عز و جل از زمان ظهر تا زمان مغرب به اهل عرفه می نگرد و تا زمانی که مردم کوچ کنند، خداوند دو فرشته در مقابل راه بین عرفه و مشعر می گمارد که در کنار تنگه‌ای که دیدی ندا سر می دهند: خدایا! به سلامت دار به سلامت دار. و خداوند به سوی آسمان بالا می رود - . در ارتباط این قسمت با قسمت قبلی روایت آشفتگی به نظر می رسد چون آنجا سخن از نزول دو فرشته است اما اینجا می گوید صعود خدا! و همچنین معنا ندارد خداوند بگوید: آمین ای خدای جهانیان!. به هر حال صرف نظر از این اشکالات و بنا بر فرض صدور از معصوم، هر چه که ظاهرش جسمانیت خداوند متعال باشد به دلایل قطعی مبنی بر تنزّه خداوند از جسمانیت، باید تأویل شود.(مترجم) - و می فرماید: آمین آمین خدای جهانیان. بدین خاطر هیچ بر زمین افتاده و شکسته ای را نمی بینی. - . زید النرسی: ۵۴ -

**[ترجمه]

«۴۳»

كِتَابُ الْغَايَاتِ عَنْ إِدْرِيسَ بْنِ يُوسُفَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ

ص: ۲۶۳

أَيُّ أَهْلِ عَرَفَاتٍ أَعْظَمُ جُرْماً قَالَ الْمُنْصَرِفُ مِنْ عَرَفَاتٍ وَ هُوَ يَظُنُّ أَنَّ اللَّهَ

لَمْ يَغْفِرْ لَهُ (۱).

ص: ۲۶۵

۱- ۱. کتاب الغایات ص ۸۴ المطبوع مع جامع الأحادیث سنه ۱۳۶۹ مطبوعه الإسلامیه.

**[ترجمه]الغایات: امام صادق علیه السلام فرمود: کدام گناه اهل عرفات از همه بزرگتر است؟ ایشان فرمود: کسی که از عرفات بازگردد و گمان کند که آمرزیده نشده است. - . الغایات: ۸۴ -

**[ترجمه]

باب ۴۸ الوقوف بالمشعر الحرام و فضله و علله و أحكامه و الإفاضة منه

الآيات

البقره: فَإِذا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرامِ وَ اذْكُرُوهُ كَما هَداكُمْ وَ إِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّالِّينَ (۱).

<meta info="- فَإِذا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرامِ وَ اذْكُرُوهُ كَما هَداكُمْ وَ إِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّالِّينَ - . بقره / ۱۹۸ -

{پس چون از عرفات کوچ نمودید، خدا را در مشعر الحرام یاد کنید و یادش کنید که شما را که پیشتر از بیراهان بودید فرا راه آورد.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: قَالَ فِي حَدِيثِ إِبْرَاهِيمَ علیه السلام إِنَّ جَبْرَئِيلَ علیه السلام انْتَهَى بِهِ إِلَى الْمَوْقِفِ فَأَقَامَ بِهِ حَتَّى غَرَبَتِ الشَّمْسُ ثُمَّ أَفَاضَ بِهِ فَقَالَ يَا إِبْرَاهِيمُ ازْدَلِفْ إِلَى الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ فَسُمِّيَتْ مُزْدَلِفَةَ(۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام در حدیث ابراهیم علیه السلام فرمود: همانا جبرئیل علیه السلام او را به موقف آورد، پس در آنجا اقامت کرد تا خورشید غروب نمود. سپس ابراهیم علیه السّلام را از آن جا بیرون برد و به او گفت: ای ابراهیم: به طرف مشعر الحرام کوچ کن!بدین سبب مشعر الحرام را مزدلفه خواندند. - . علل الشرائع: ۴۳۶ -

**[ترجمه]

«۲»

ع، [علل الشرائع] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ أَخِيهِ عَنْ فَضَالَةَ عَنْ مُعَاوِيَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّمَا سُمِّيَتْ مُزْدَلِفَةَ لِأَنَّهُمُ ازْدَلَفُوا إِلَيْهَا مِنْ عَرَفَاتٍ (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: مزدلفه را به این خاطر مزدلفه نامیده اند که حج گزاران از عرفات به سویش کوچ می کنند. -. علل الشرائع: ۴۳۶ -

**[ترجمه]

«۳»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ جَابِرٍ وَ عَبْدِ الْکَرِیمِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ عَبْدِ الْحَمِیدِ بْنِ أَبِی الدَّیْلَمِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سُمِّیَتِ الْمُزْدَلِفَهُ جَمْعاً لِأَنَّ آدَمَ جَمَعَ فِیهَا بَیْنَ الصَّلَاتَیْنِ الْمَغْرِبِ وَ الْعِشَاءِ(۴).

ص: ۲۶۶

۱- ۱. سوره البقره: ۱۹۸.

۲- ۲. علل الشرائع ص ۴۳۶.

۳- ۳. علل الشرائع ص ۴۳۶.

۴- ۴. نفس المصدر ۴۳۷.

**[ترجمه]علل الشـرائع: امام صادق علیه السـلام فرمود: مزدلفه را بدین جهت جمع خوانده اند که آدم علیه السّـلام در آن بین نماز مغرب و عشاء را جمع نمود. - . علل الشرائع: ۴۳۷ -

**[ترجمه]

«۴»

قَالَ الصَّدُوقُ: قَالَ أَبِی رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ فِی رِسَالَتِهِ إِلَیَّ إِنَّمَا سُمِّیَتِ الْمُزْدَلِفَهُ جَمْعاً لِأَنَّهُ یُجْمَعُ فِیهَا الْمَغْرِبُ وَ الْعِشَاءُ بِأَذَانٍ وَاحِدٍ وَ إِقَامَتَیْنِ (۱).

**[ترجمه]شیخ صدوق فرمود: پدرم - که خداوند از او راضی باد - در نامه خویش به من فرمود: مزدلفه را ازین رو جمع نامید ه اند که در آن، نماز مغرب و عشاء همراه با یک اذان و دو اقامه خوانده می‌شود. - . علل الشرائع: ۴۳۷ -

**[ترجمه]

«۵»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ صَفْوَانَ وَ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ وَ فَضَالَهَ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: کَانَ أَهْلُ الْجَاهِلِیَّهِ یَقُولُونَ أَشْرِقْ ثَبِیرُ یَعْنُونَ الشَّمْسَ کَیْمَا نُغِیرَ وَ إِنَّمَا أَفَاضَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِنَ

الْمَشْعَرِ لِأَنَّهُمْ کَانُوا یُفِیضُونَ بِإِیجَافِ الْخَیْلِ وَ إِیضَاعِ الْإِبِلِ فَأَفَاضَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِالسَّکِینَهِ وَ الْوَقَارِ وَ الدَّعَهِ وَ أَفَاضَ بِذِکْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ الِاسْتِغْفَارِ وَ حَرَکَهِ لِسَانِهِ (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: مردم زمان جاهلیت می گفتند: ثبیر طلوع کن - منظورشان خورشید بود - تا کوچ کنیم. و رسول خدا بدین خاطر از مشعر روانه می شد که آنان با تاختن اسب و دواندن شتر روانه می شدند.پس رسول خدا با آرامش و وقار و آسایش کوچ کرد و با یاد خدا و آمرزش خواهی و جاری ساختن ذکر خدا بر زبانش روانه شد. - . علل الشرائع: ۴۴۴ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضی فی باب علل الحج.

**[ترجمه]در باب علل حج بیان شد.

**[ترجمه]

«۶»

عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مِهْرَانَ قَالَ: قُلْتُ لِلصَّادِقِ علیه السلام كَيْفَ صَارَ وَطْءُ الْمَشْعَرِ عَلَيْهِ وَاجِباً قَالَ لِيَسْتَوْجِبَ بِذَلِكَ بُحْبُوحَهَ الْجَنَّهِ(۳).

**[ترجمه]سلیمان بن مهران نقل کرده است که به امام صادق علیه السلام گفتم: چه شده که فرود آمدن به مشعر بر مکلف واجب گشت؟ فرمود: به آن سبب که مستوجب قرار گرفتن در وسط بهشت شود.

**[ترجمه]

«۷»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: إِذَا أَتَيْتَ الْمُزْدَلِفَهَ وَ هِيَ الْجَمْعُ صَلَّيْتَ بِهَا الْمَغْرِبَ وَ الْعِشَاءَ بِأَذَانٍ وَاحِدٍ وَ إِقَامَتَيْنِ ثُمَّ تُصَلِّي نَوَافِلَكَ لِلْمَغْرِبِ بَعْدَ الْعِشَاءِ وَ إِنَّمَا سُمِّيَتِ الْجَمْعَ الْمُزْدَلِفَهُ لِأَنَّهُ يُجْمَعُ فِيهَا الْمَغْرِبُ وَ الْعِشَاءُ بِأَذَانٍ وَاحِدٍ وَ إِقَامَتَيْنِ فَإِذَا أَصْبَحْتَ فَصَلِّ الْغَدَاهَ وَ قِفْ بِهَا كَوُقُوفِكَ بِعَرَفَهَ وَ ادْعُ اللَّهَ كَثِيراً فَإِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ عَلَى جَبَلِ ثَبِيرٍ فَأَفِضْ مِنْهَا إِلَى مِنًى وَ إِيَّاكَ أَنْ تُفِيضَ مِنْهَا قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَ لَا مِنْ عَرَفَاتٍ قَبْلَ غُرُوبِهَا فَيَلْزَمَكَ الدَّمُ (۴).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: زمانی که به مزدلفه یا همان جمع آمدی، نماز مغرب و عشای خود را با یک اذان و دو اقامه بخوان و سپس نمازهای مستحب خود را برای نماز مغرب، پس از عشا بخوان. مزدلفه را از این رو جمع نامید ه اند که در آن نماز مغرب و عشاء با یک اذان و دو اقامه جمع می شود. زمانی که شب را به صبح رساندی، نماز بامدادت را بخوان و همچون وقوفت در عرفات، وقوف کن و خداوند را بسیار بخوان. زمانی که خورشید بر کوه ثبیر طلوع کرد، از آنجا به منی کوچ کن و مبادا که قبل از طلوع خورشید از منی و قبل از غروب از عرفات کوچ کنی، که در این صورت باید قربانی کنی. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۸»

وَ رُوِيَ: أَنَّهُ يُفِيضُ مِنَ الْمَشْعَرِ إِذَا انْفَجَرَ الصُّبْحُ وَ بَانَ فِي الْأَرْضِ خِفَافُ الْبَعِيرِ وَ آثَارُ الْحَوَافِرِ فَإِذَا بَلَغْتَ طَرَفَ وَادِي مُحَسِّرٍ-(۵) فَاسْعَ فِيهِ مِقْدَارَ مِائَهِ خُطْوَهٍ

ص: ۲۶۷

۱- ۱. نفس المصدر ص ۴۳۷.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۴۴۴ و ايجاف الخيل: سيرها السريع. و ايضاع الإبل كذلك.

۳- ۳. مر فی باب ۴ حدیث ۲۰ فی آخره.

۴- ۴. فقه الرضا ص ۲۸.

۵ – ۵. وادی محسر: بکسر السین المهمله و تشدیدها، واد معترض الطریق بین جمع و منی و هو إلی منی أقرب و حدّ من حدودها.

فَإِنْ كُنْتَ رَاكِباً فَحَرِّكْ رَاحِلَتَكَ قَلِيلًا(۱).

lt;meta info=". روایت شده است که امام رضا علیه السلام طلوع صبح و هنگامی که در زمین جای پای شتران و آثار سم اسبان آشکار می شد، از مشعرالحرام کوچ می کرد. هنگامی که به وادی محسّر رسیدی، حدود صد قدم، با شتاب حرکت کن و اگر بر مرکبی سواری، آن را اندکی به حرکت وادار. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۹»

کش، [رجال الکشی] مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ قَالَ كَتَبَ إِلَيْهِ الْفَضْلُ يَذْكُرُ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ عِيسَى بْنِ أَبِی مَنْصُورٍ وَ أَبِی أُسَامَةَ الشَّحَّامِ وَ يَعْقُوبَ الْأَحْمَرِ قَالُوا: كُنَّا جُلُوساً عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَدَخَلَ عَلَيْهِ زُرَارَةُ فَقَالَ إِنَّ الْحَكَمَ بْنَ عُيَيْنَةَ حَدَّثَ عَنْ أَبِيكَ أَنَّهُ قَالَ صَلِّ الْمَغْرِبَ دُونَ الْمُزْدَلِفَهِ فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَا تَأَمَّلْتُهُ مَا قَالَ أَبِی هَذَا قَطُّ كَذَبَ الْحَكَمُ عَلَى أَبِی قَالَ فَخَرَجَ زُرَارَةُ وَ هُوَ يَقُولُ مَا أَرَى الْحَكَمَ كَذَبَ عَلَى أَبِيهِ (۲).

**[ترجمه]رجال الکشی: یعقوب الاحمر نقل کرده است که در نزد امام صادق علیه السلام نشسته بودیم. زراره بر امام وارد شد و گفت: همانا حکم بن عیینه از پدر شما نقل کرده است که فرمود: نماز مغرب را قبل از مزدلفه بخوان. امام صادق علیه السلام خطاب به وی فرمود: من در آن اندیشه کرده ام،پدر من هرگز این را نفرموده وحکم به پدرم دروغ بسته است. زراره خارج شد و می گفت: من فکر نمی کنم حکم بر پدرش دروغ بسته باشد. - . رجال الکشی: ۱۴۱ -

**[ترجمه]

«۱۰»

کش، [رجال الکشی] حَمْدَوَيْهِ وَ إِبْرَاهِيمُ ابْنَا نُصَيْرٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُوسَى الْخَشَّابِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ: مِثْلَهُ إِلَى قَوْلِهِ كَذَبَ الْحَكَمُ بْنُ عُتَيْبَةَ عَلَى أَبِی علیه السلام (۳).

**[ترجمه]رجال الکشی: ابراهیم بن عبدالحمید نیز همین قول را یعنی حکم بن عتیبه بر پدرم دروغ بسته را نقل کرده است. - . رجال الکشی: ۱۸۲ -

**[ترجمه]

«۱۱»

الْهِدَايَهُ،: فَإِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَامْضِ فَإِذَا انْتَهَيْتَ إِلَى الْكَثِيبِ الْأَحْمَرِ عَنْ يَمِينِ الطَّرِيقِ فَقُلِ اللَّهُمَّ ارْحَمْ مَوْقِفِی وَ زَكِّ عَمَلِی وَ سَلِّمْ لِی دِينِی وَ تَقَبَّلْ مَنَاسِكِی- فَإِذَا أَتَيْتَ مُزْدَلِفَهَ وَ هِیَ جَمْعٌ فَصَلِّ بِهَا الْمَغْرِبَ وَ الْعَتَمَهَ بِأَذَانٍ وَاحِدٍ وَ إِقَامَتَيْنِ وَ لَا تُصَلِّهِمَا إِلَّا بِهَا فَإِنْ

ذَهَبَ رُبُعُ اللَّيْلِ وَ بِتَّ بِمُزْدَلِفَهَ فَإِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ فَصَلِّ الْغَدَاهَ ثُمَّ قِفْ بِهَا بِسَفْحِ الْجَبَلِ إِلَى أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ عَلَى ثَبِيرٍ فَإِنَّ الْوَقْفَ بِهَا فَرِيضَهٌ وَ احْمَدِ اللَّهَ وَ هَلِّلْهُ وَ سَبِّحْهُ وَ مَجِّدْهُ وَ كَبِّرْهُ وَ أَثْنِ عَلَيْهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ وَ صَلِّ عَلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله ثُمَّ ادْعُ لِنَفْسِكَ مَا بَيْنَكَ وَ بَيْنَ طُلُوعِ الشَّمْسِ عَلَى ثَبِيرٍ فَإِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ وَ رَأَتِ الْإِبِلُ أَخْفَافَهَا فِي الْحَرَمِ فَامْضِ حَتَّى تَأْتِيَ وَادِيَ مُحَسِّرٍ فَارْمُلْ (۴)

فِيهِ قَدْرَ مِائَهِ خُطْوَهٍ فَقُلْ كَمَا قُلْتَ فِي السَّعْيِ بِمَكَّهَ(۵).

ص: ۲۶۸

۱- ۱. فقه الرضا ص ۲۸.

۲- ۲. رجال الكشّيّ ص ۱۴۱ بتفاوت و فيه(بأيمان ثلاثه) بدل(تأملته) و هو أنسب و أظهر معنى.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۱۸۲.

۴- ۴. الرمل: بالتحريك هو الهروله و هو الاسراع فى المشى مع تقارب الخطو.

۵- ۵. الهدايه ص ۶۱.

**[ترجمه]الهدایه: زمانی که خورشید غروب کرد رهسپار شو و زمانی که به کثیب الاحمر در سمت راست راه رسیدی بگو: خدایا! بر موقفم رحمت آور و عملم را پاکیزه دار و دینم را سلامت دار و اعمالم را بپذیر. زمانی که به مزدلفه یا همان جمع رسیدی، در آن نماز مغرب و عشاء را با یک اذان و دو اقامه بخوان و مغرب و عشاء را نخوان مگر در مزدلفه، هرچند ربعی از شب گذشته باشد و در مزدلفه بخواب. پس زمان سپیده دم نماز بامداد را بخوان و در دامنه کوه وقوف کن تا این که خورشید بر ثبیر طلوع کند، زیرا که وقوف کردن در آن واجب است. سپس خدا را ستایش کن و لااله الا الله و سبحان الله بگو و او را تمجید کن و تکبیر گو و خدا را آن گونه که شایسته آن استثنا گو و بر محمد صلی الله علیه و آله درود فرست. سپس مدت زمان باقیمانده را که میان خودت و طلوع خورشید بر ثبیر باقی مانده، برای خودت دعا کن. زمانی که خورشید طلوع کرد و شتر جای پایش را در حرم دید به راه بیفت. به وادی محسر که رسیدی،حدود صد قدم، با شتاب حرکت کن و همان چیزی را بگو که در زمان سعی در مکه گفتی. - . الهدایه : ۶۱ -

**[ترجمه]

«۱۲»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّينَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفاضَ النَّاسُ قَالَ كَانَتْ قُرَيْشٌ تُفِيضُ مِنَ الْمُزْدَلِفَهِ فِي الْجَاهِلِيَّهِ وَ يَقُولُونَ نَحْنُ أَوْلَى بِالْبَيْتِ مِنَ النَّاسِ فَأَمَرَهُمُ اللَّهُ أَنْ يُفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ مِنْ عَرَفَاتٍ (۱).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند « ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفاضَ النَّاسُ» {پس از همان جا که انبوه مردم روانه می شوند، شما نیز روانه شوید و از خداوند آمرزش خواهید که خدا آمرزنده مهربان است.} فرمود: قریش در زمان جاهلیت از مزدلفه کوچ می کردند و می گفتند: ما از دیگر مردم به خانه خدا سزاوارتریم. سپس خداوند به آنان فرمان داد که از همان جایی کوچ کنند که مردم کوچ کرده اند، یعنی از عرفات. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۰ -

**[ترجمه]

«۱۳»

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله دَفَعَ مِنْ عَرَفَهَ حِينَ غَرَبَتِ الشَّمْسُ (۲).

**[ترجمه]از امام علی علیه السلام نقل شده است که رسول خدا زمانی که خورشید غروب کرد از عرفات بازگشت. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۰ -

**[ترجمه]

«۱۴»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ وَقْتِ الْإِفَاضَهِ مِنْ عَرَفَاتٍ فَقَالَ إِذَا وَجَبَتِ الشَّمْسُ فَمَنْ أَفَاضَ قَبْلَ غُرُوبِ الشَّمْسِ فَعَلَيْهِ بَدَنَهٌ يَنْحَرُهَا(۳).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام درباره زمان کوچ کردن از عرفات سؤال شد. ایشان فرمود: زمانی که خورشید غروب کرد هر کس که قبل از غروب خورشید کوچ کرده، باید یک شتر قربانی کند. - . دعائم الاسلام ۱:۳۲۱ -

**[ترجمه]

«۱۵»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: وَ إِذَا أَفَضْتَ مِنْ عَرَفَاتٍ فَأَفِضْ وَ عَلَيْكَ السَّكِينَهَ وَ الْوَقَارَ وَ أَفِضْ بِالاسْتِغْفَارِ فَإِنَّ اللَّهَ يَقُولُ ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفاضَ النَّاسُ وَ اسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ وَ اقْصِدْ فِي السَّيْرِ وَ عَلَيْكَ بِالدَّعَهِ وَ تَرْكِ الْوَجِيفِ الَّذِي يَصْنَعُهُ كَثِيرٌ

مِنَ النَّاسِ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمَّا دَفَعَ مِنْ عَرَفَهَ شَنَقَ الْقُصْوَى (۴)

بِالزِّمَامِ حَتَّى إِنَّ رَأْسَهَا لَيُصِيبُ رَحْلَهُ وَ هُوَ يَقُولُ وَ يُشِيرُ بِيَدِهِ الْيُمْنَى أَيُّهَا النَّاسُ السَّكِينَهَ السَّكِينَهَ فَكُلَّمَا أَتَى جَبَلًا مِنَ الْجِبَالِ أَرْخَى لَهَا قَلِيلًا حَتَّى تَصَعَّدَ حَتَّى أَتَى الْمُزْدَلِفَهَ وَ سُنَّتُهُ صلّى اللّه علیه و آله تُتَّبَعُ (۵).

**[ترجمه]و فرمود: زمانی که از عرفات کوچ کردی، در حال آرامش و وقار کوچ کن و همراه با آمرزش خواهی کوچ کن، زیرا که خداوند می فرماید: {پس از همان جا که انبوه مردم روانه می شوند، شما نیز روانه شوید و از خداوند آمرزش خواهید که خدا آمرزنده مهربان است.} و در رفتن میانه رو باش و آرامش داشته باش و تند متاز، آن گونه که بسیاری از مردم آن را انجام می دهند. همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله زمانی که از عرفات بازمی‌گشت، شتر خود را متوقف می کرد به گونه ای که سر شتر به جلوی کجاوه می خورد و در حالی که با دست راست خویش اشاره می کرد می فرمود: ای مردم! آرام، آرام. پس هر زمان که به یکی از کوه ها می رسید، افسار شتر را شل می کرد تا بالا رود تا این که به مزدلفه رسید. و سنت وی باید پیروی شود. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۱ -

**[ترجمه]

«۱۶»

وَ عَنْ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ: لَمَّا دَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِنْ عَرَفَاتٍ مَرَّ حَتَّى أَتَى الْمُزْدَلِفَهَ فَجَمَعَ بِهَا بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ الْمَغْرِبِ وَ الْعِشَاءِ بِأَذَانٍ وَاحِدٍ وَ إِقَامَتَيْنِ (۶).

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۰ و الآیه فی سوره البقره ۱۹۹.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۰.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۱.

۴- ۴. القصوى: هی ناقه کانت لرسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله سمیت بذلک لسبقها و قیل سمیت بذلک لأنّها کانت مقطوعه الاذن و کل ناقه قطعت أذنها فهی قصوی.

۵- ۵. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۱.

۶- ۶. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۱.

**[ترجمه]امام علی علیه السلام فرمود: زمانی که رسول خدا از عرفات بازگشت، رفت تا این که به مزدلفه رسید، سپس نماز مغرب و عشا را با یک اذان و دو اقامه جمع کرد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۱ -

**[ترجمه]

«۱۷»

وَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ صَلَاهِ الْمَغْرِبِ وَ الْعِشَاءِ لَیْلَهَ الْمُزْدَلِفَهِ قَبْلَ أَنْ یَأْتِیَ الْمُزْدَلِفَهَ فَقَالَ لَا وَ إِنْ ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّیْلِ وَ مَنْ فَعَلَ ذَلِکَ مُتَعَمِّداً فَعَلَیْهِ دَمٌ (۱).

**[ترجمه]از امام باقر صلوات الله علیه درباره خواندن نماز مغرب و عشا در شب مزدلفه قبل از رسیدن به مزدلفه سؤال کردند. ایشان فرمود: خیر، هر چند یک سوم شب گذشته باشد و هر کس این کار را به عمد انجام دهد، باید قربانی کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۱ -

**[ترجمه]

«۱۸»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَمَّا صَلَّی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ جَمَعَ الْمَغْرِبَ وَ الْعِشَاءَ اضْطَجَعَ وَ لَمْ یُصَلِّ مِنَ اللَّیْلِ شَیْئاً وَ نَامَ ثُمَّ قَامَ حِینَ طَلَعَ الْفَجْرُ(۲).

**[ترجمه]و فرمود: زمانی که رسول خدا صلی الله علیه و آله نماز خواند و بین نماز مغرب و عشاء را جمع کرد، به پهلو دراز کشید و نماز شب نخواند و خوابید، سپس هنگام طلوع سپیده دم برخاست. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۱ -

**[ترجمه]

«۱۹»

وَ عَنْهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ أَنَّهُ قَالَ: وَ انْزِلْ بِالْمُزْدَلِفَهِ بِبَطْنِ الْوَادِی بِقُرْبِ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَ لَا تُجَاوِزِ الْجَبَلَ وَ لَا الْحِیَاضَ (۳).

**[ترجمه]و فرمود: در مزدلفه دربطن الوادی در نزدیکی مشعر الحرام پایین بیا و کوه و برکه ها را پشت سر نگذار. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۱ -

**[ترجمه]

«۲۰»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: حَدُّ مَا بَیْنَ مِنًی وَ الْمُزْدَلِفَهِ مُحَسِّرٌ وَ حَدُّ عَرَفَاتٍ مَا بَیْنَ الْمَأْزِمَیْنِ إِلَی أَقْصَی الْمَوْقِفِ (۴).

**[ترجمه]و فرمود: حد میان منی و مزدلفه، محسر و حد عرفات، مابین مازمین تا دورترین موقف است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۲ -

**[ترجمه]

«۲۱»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ لَمْ یَبِتْ لَیْلَهَ الْمُزْدَلِفَهِ وَ هِیَ لَیْلَهُ النَّحْرِ بِالْمُزْدَلِفَهِ مِمَّنْ حَجَّ مُتَعَمِّداً لِغَیْرِ عِلَّهٍ فَعَلَیْهِ بَدَنَهٌ(۵).

**[ترجمه]و فرمود: هر کس حج گزارد و عمداً شب مزدلفه یا لیله النحر را در مزدلفه نخوابد، باید شتری قربانی کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۲ -

**[ترجمه]

«۲۲»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِی تَقْدِیمِ الثُّقْلِ وَ النِّسَاءِ وَ الضُّعَفَاءِ مِنَ الْمُزْدَلِفَهِ إِلَی مِنًی بِلَیْلٍ (۶).

**[ترجمه]و فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله اجازه داد هنگام شب، بارها و زنان و ضعیفان را زودتر از بقیه، از مزدلفه به سوی منی ببرند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۲ -

**[ترجمه]

«۲۳»

وَ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمَّا صَلَّی الْفَجْرَ یَوْمَ النَّحْرِ رَکِبَ الْقُصْوَی حَتَّی أَتَی الْمَشْعَرَ الْحَرَامَ فَرَقِیَ عَلَیْهِ وَ اسْتَقْبَلَ الْقِبْلَهَ فَکَبَّرَ اللَّهَ وَ هَلَّلَهُ وَ وَحَّدَهُ وَ لَمْ یَزَلْ وَاقِفاً حَتَّی أَسْفَرَ جِدّاً ثُمَّ دَفَعَ صلّی اللّه علیه و آله قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ (۷).

**[ترجمه]از ایشان روایت شده است که رسول خدا زمانی که نماز صبح را در عید قربان خواند، بر شتر خود سوار شد تا این که به مشعر الحرام رسید، پس از آن بالا رفت و رو به قبله ایستاد و تکبیر و تهلیل و توحید خدا را گفت و وقوف کرد تا این که سپیده دم کاملا آشکار شد. سپس قبل از طلوع خورشید حرکت کرد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۲ -

**[ترجمه]

«۲۴»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: کُلُّ عَرَفَهَ مَوْقِفٌ وَ کُلُّ مُزْدَلِفَهَ مَوْقِفٌ وَ کُلُّ مِنًى مَنْحَرٌ(۸).

**[ترجمه]و فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: همه جای عرفه و مزدلفه موقف است و همه جای منی قربانگاه است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۲ -

**[ترجمه]

«۲۵»

: وَ وَقَفَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلَى قُزَحَ وَ هُوَ الْجَبَلُ الَّذِی عَلَیْهِ الْبِنَاءُ(۹).

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله بر قزح وقوف کرد، قزح همان کوهی است که بر روی آن بنا هست. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۲ -

**[ترجمه]

«۲۶»

قَالَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: فَیُسْتَحَبُّ لِإِمَامِ الْمَوْسِمِ أَنْ یَقِفَ عَلَیْهِ (۱۰).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: بر امام موسم حج، مستحب است که بر روی آن وقوف کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۲ -

**[ترجمه]

«۲۷»

وَ عَنْهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ أَفَاضَ مِنْ جَمْعٍ قَبْلَ أَنْ یُفِیضَ النَّاسُ غَیْرَ الضُّعَفَاءِ وَ أَصْحَابِ الْأَثْقَالِ وَ النِّسَاءِ الَّذِینَ رُخِّصَ لَهُمْ فِی ذَلِکَ فَعَلَیْهِ دَمٌ

ص: ۲۷۰

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۱.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۱.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۱.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۲.
۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۲.
۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۲.
۷- ۷. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۲.
۸- ۸. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۲.
۹- ۹. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۲.
۱۰- ۱۰. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۲.

إِنْ هُوَ تَعَمَّدَ ذَلِکَ وَ إِنْ جَهِلَهُ فَلَا شَیْ ءَ عَلَیْهِ (۱).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس از جمع (مشعر) کوچ کند، قبل از آنکه مردم کوچ کنند - به جز اشخاص ضعیف و کسانی که بار سنگین دارند و زنان که به آنان اجازه داده شده - اگر از روی عمد بدین کار اقدام کرده باید قربانی کند و اگر از روی جهل انجام داده، ایرادی بر او نیست. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۲ -

**[ترجمه]

«۲۸»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ جَهِلَ فَلَمْ یَقِفْ بِالْمُزْدَلِفَهِ وَ مَضَی مِنْ غَیْرِ عَرَفَهَ إِلَی مِنًی فَلْیَرْجِعْ فَلْیَقِفْ بِهَا(۲).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس نداند و در مزدلفه وقوف نکند و بدون وقوف در عرفات به منی برود، باید بازگردد و وقوف کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۲ -

**[ترجمه]

«۲۹»

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمَّا أَفَاضَ مِنَ الْمُزْدَلِفَهِ جَعَلَ یَسِیرُ الْعَنَقَ (۳)

وَ یَقُولُ أَیُّهَا النَّاسُ السَّکِینَهَ السَّکِینَهَ حَتَّی وَقَفَ عَلَی بَطْنِ مُحَسِّرٍ فَقَرَعَ نَاقَتَهُ فَخَبَّبَ (۴)

حَتَّی خَرَجَ ثُمَّ عَادَ إِلَی مَسِیرِهِ الْأَوَّلِ قَالَ وَ السَّعْیُ وَاجِبٌ بِبَطْنِ مُحَسِّرٍ قَالَ ثُمَّ سَارَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حَتَّی أَتَی جَمْرَهَ الْعَقَبَهِ فَرَمَاهَا بِسَبْعِ حَصَیَاتٍ (۵).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام نقل کرده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله زمانی که از مزدلفه کوچ کرد، آرام می رفت و می فرمود: ای مردم! آرام، آرام. تا این که بر وادی محسر ایستاد و سپس بر شترش زد و شتر دوید تا این که از آنجا خارج شد و سپس به راه رفتن اول خود بازگشت. فرمود: در بطن محسر سعی کردن واجب است و فرمود: رسول خدا به راه افتاد تا این که به جمره عقبه رسید و هفت سنگ به سمت آن پرتاب کرد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۲ -

**[ترجمه]

«۳۰»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: یَوْمُ الْحَجِّ الْأَکْبَرُ یَوْمُ النَّحْرِ.

(۶)

**[ترجمه]و فرمود: روز حج اكبر، روز عيد قربان است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۳ -

**[ترجمه]

باب ۴۹ نزول منى و علله و أحكام الرمى و علله

الأخبار

«۱»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ فَضَالَةَ عَنْ مُعَاوِيَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ جَبْرَئِيلَ عليه السلام أَتَى إِبْرَاهِيمَ عليه السلام فَقَالَ تَمَنَّ يَا إِبْرَاهِيمُ فَكَانَتْ تُسَمَّى مُنًى فَسَمَّاهَا النَّاسُ مِنًى (۷).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق عليه السلام فرمود: جبرئيل به حضور ابراهيم رسيد و به او گفت: اى ابراهيم آرزو كن. بدين سبب منى ناميده مى شود و مردم آن را منى نام نهادند. - . علل الشرائع: ۴۳۵ -

**[ترجمه]

«۲»

ع، [علل الشرائع] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحُسَيْنِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ مُعَاوِيَةَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام لِمَ سُمِّيَ الْخَيْفُ خَيْفاً قَالَ إِنَّمَا سُمِّيَ الْخَيْفَ لِأَنَّهُ مُرْتَفِعٌ

ص: ۲۷۱

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۲.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۲.

۳- ۳. العنق بالتحريك، السير المتوسط.

۴- ۴. الخبب: ضرب من العدو بأن يراوح الفرس بين يديه، أو ينقل أيامنه جميعا و أياسره جميعا.

۵- ۵. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۲.

۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۳.

۷- ۷. علل الشرائع ص ۴۳۵.

عَنِ الْوَادِي وَ كُلَّ مَا ارْتَفَعَ عَنِ الْوَادِي سُمِّيَ خَيْفاً(۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: معاویه بن عمار نقل کرده است که به امام صادق علیه السلام گفتم: چرا خیف را خیف نام نهاده اند؟ فرمود: از این رو آن را خیف نام نهاده اند که از وادی منا بلندتر است و هر چه که از وادی بلندتر باشد خیف نام دارد. - . علل الشرائع: ۴۳۶ -

**[ترجمه]

«۳»

سن، [المحاسن] أَبِي عَنْ صَفْوَانَ: مِثْلَهُ (۲).

**[ترجمه]المحاسن: پدرم از صفوان همین حدیث را نقل کرده است. - . المحاسن: ۳۴۰ -

**[ترجمه]

«۴»

ع، [علل الشرائع](۳)

ن، [عيون أخبار الرضا عليه السلام] فِي عِلَلِ ابْنِ سِنَانٍ عَنِ الرِّضَا عليه السلام: الْعِلَّةُ الَّتِي مِنْ أَجْلِهَا سُمِّيَتْ مِنًى مِنًى أَنَّ جَبْرَئِيلَ عليه السلام قَالَ هُنَاكَ يَا إِبْرَاهِيمَ تَمَنَّ عَلَى رَبِّكَ مَا شِئْتَ فَتَمَنَّى إِبْرَاهِيمُ فِي نَفْسِهِ أَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ مَكَانَ ابْنِهِ إِسْمَاعِيلَ كَبْشاً يَأْمُرُهُ بِذَبْحِهِ فِدَاءَ عَمَلِهِ لَهُ فَأُعْطِيَ مُنَاهُ (۴).

**[ترجمه]علل الشرائع، عیون اخبار الرضا: ابن سنان نقل کرده است که امام رضا علیه السلام فرمود: سببی که به خاطر آن منی را منی نام نهاده اند این است که جبرئیل در آنجا به ابراهیم گفت: ای ابراهیم! از پروردگارت هر چه می خواهی درخواست کن. ابراهیم در دل از خدای خود درخواست کرد که به جای پسرش اسماعیل، خداوند برایش قوچی به عنوان قربانی قرار دهد، و فرمان دهد که آن را ذبح کند،پس خواسته او برآورده شد. - . عیون اخبار الرضا علیه السلام ۲: ۹۱، علل الشرائع: ۴۳۵ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضى بعض ما يتعلق بالرمي في باب أنواع الحج.

**[ترجمه]برخی از موارد مرتبط با رمی جمرات در باب انواع حج گذشت.

**[ترجمه]

«۵»

ب، [قرب الإسناد] أَبُو الْبَخْتَرِيِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ قَالَ: الْمَرِيضُ يُرْمَى عَنْهُ وَ الصَّبِيُّ يُعْطَى الْحَصَى فَيَرْمِي (۵).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام صادق علیه السلام از پدرش از امیرالمؤمنین علیهما السلام نقل کرده‌اند که فرمود: برای فردی که مریض است، به نیابت از وی رمی جمرات می کنند و کودک نیز سنگریزه را می دهد و پرتاب می شود. - . قرب الاسناد: ۷۱ -

**[ترجمه]

«۶»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ علیه السلام قَالَ: إِنِّي كُنْتُ مَعَ أَبِي بِمِنًى فَأَتَى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ فَرَأَى النَّاسَ عِنْدَهَا وُقُوفاً فَقَالَ لِغُلَامٍ لَهُ يُقَالُ لَهُ سَعِيدٌ نَادِ فِي النَّاسِ أَنَّ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ يَقُولُ لَيْسَ هَذَا مَوْضِعَ وُقُوفٍ فَارْمُوا وَ امْضُوا فَنَادَى سَعِيدٌ(۶).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر از برادرش علیه السلام نقل کرده است که فرمود: همراه با پدرم در منی بودیم و به جمره عقبه آمد و مردم را دید که کنار آن ایستاده اند.پس به غلام خود که سعید نام داشت فرمود: در میان مردم ندا ده، همانا امام صادق علیه السلام می فرماید: اینجا مکان ایستادن نیست، پس سنگ پرتاب کنید و بروید؛ و سعید ندا داد. - . قرب الاسناد: ۱۰۶ -

**[ترجمه]

«۷»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ جَمْرَةِ الْعَقَبَةِ أَوَّلَ يَوْمٍ يَقِفُ مَنْ رَمَاهَا قَالَ لَا يَقِفْ أَوَّلَ يَوْمٍ وَ لَكِنْ لِيَرْمِ وَ لْيَنْصَرِفْ (۷).

**[ترجمه]گفت: از امام درباره جمره عقبه سؤال کردم که آیا کسی که در روز اول رمی می کند، آنجا می‌ماند؟ فرمود: در اولین روز نمی‌ماند. باید رمی جمرات کند وبازگردد.

**[ترجمه]

«۸»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ عِيسَى عَنِ الْبَزَنْطِيِّ عَنِ الرِّضَا علیه السلام: قَالَ فِي رَمْيِ الْجِمَارِ ارْمِهَا مِنْ بَطْنِ الْوَادِي وَ اجْعَلْهُنَّ كُلَّهُنَّ عَنْ

يَمِينِكَ وَ لَا تَرْمِ أَعْلَى الْجَمْرَهِ وَ لْتَكُنِ الْحَصَی مِثْلَ أَنْمُلَهٍ وَ قَالَ فِی الْحَصَی لَا تَأْخُذْهَا سَوْدَاءَ وَ لَا بَيْضَاءَ وَ لَا حَمْرَاءَ خُذْهَا كُحْلِيَّهً مُنَقَّطَهً تَخْذِفُهُنَّ خَذْفاً تَضَعُهَا عَلَى الْإِبْهَامِ وَ تَدْفَعُهَا بِظَهْرِ السَّبَّابَهِ وَ قَالَ:

ص: ۲۷۲

۱- ۱. نفس المصدر ص ۴۳۶.

۲- ۲. المحاسن ص ۳۴۰.

۳- ۳. علل الشرائع ص ۴۳۵.

۴- ۴. عيون أخبار الرضا ج ۲ ص ۹۱.

۵- ۵. قرب الإسناد ص ۷۱.

۶- ۶. قرب الإسناد ص ۱۰۶.

۷- ۷. نفس المصدر ص ۱۰۷.

تَقِفُ عِنْدَ الْجَمْرَتَيْنِ الْأَوَّلَتَيْنِ وَ لَا تَقِفْ عِنْدَ جَمْرَهِ الْعَقَبَهِ(۱).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام رضا علیه السلام درباره شیوه رمی جمرات فرمود: ازبطن الوادی آن را پرتاب کنید و همه آنها را از سمت راست خود قرار دهید و به بالای جمره پرتاب مکن و باید سنگریزه ها همچون بند انگشت باشد و فرمود: از سنگ های سیاه و سفید و قرمز بر ندار. ازسنگ های خال دار بردار و سنگریزه ها را بر انگشت شصت قرار می دهی و با پشت انگشت اشاره آن ها را پرتاب می کنی. همچنین ایشان فرمود: در کنار دو جمره اول بایست، اما کنار جمره عقبه نایست. - . قرب الاسناد: ۱۵۸ -

**[ترجمه]

«۹»

ب، [قرب الإسناد] عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: لَا تَرْمِ الْجِمَارَ إِلَّا وَ أَنْتَ طَاهِرٌ(۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام رضا علیه السلام فرمود: رمی جمرات نکن، مگر زمانی که پاك باشی. - . قرب الاسناد: ۱۷۴ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْعَمْرَکِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِیهِ مُوسَی علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَمْیِ الْجِمَارِ لِمَ جُعِلَ قَالَ لِأَنَّ إِبْلِیسَ اللَّعِینَ کَانَ یَتَرَاءَی لِإِبْرَاهِیمَ علیه السلام فِی مَوْضِعِ الْجِمَارِ فَرَجَمَهُ إِبْرَاهِیمُ علیه السلام فَجَرَتِ السُّنَّهُ بِذَلِکَ (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: علی بن جعفر از برادر خویش موسی علیه السلام نقل کرده است که از ایشان درباره رمی جمرات سؤال کردم که به چه علت قرار داده شده است؟ فرمود: زیرا ابلیس ملعون در محل جمرات بر حضرت ابراهیم ظاهرشد و ابراهیم وی را با سنگ زد و این امر سنت شد. - . علل الشرائع: ۴۳۷ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَیُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَوَّلُ مَنْ رَمَی الْجِمَارَ آدَمُ علیه السلام وَ قَالَ أَتَی جَبْرَئِیلُ إِبْرَاهِیمَ علیه السلام وَ قَالَ ارْمِ یَا إِبْرَاهِیمُ فَرَمَی جَمْرَهَ الْعَقَبَهِ وَ ذَلِکَ الشَّیْطَانُ تَمَثَّلَ لَهُ عِنْدَهَا(۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: اولین کسی که رمی جمرات کرد، آدم علیه السلام بود. و فرمود: جبرئیل نزد ابراهیم رفت و به او گفت: ای ابراهیم پرتاب کن، و او به سمت جمره عقبه سنگ پرتاب کرد، بدین خاطر که ابلیس در آنجا بر ابراهیم ظاهر شد. - . علل الشرائع: ۴۳۷ -

**[ترجمه]

«۱۲»

سن، [المحاسن] بَعْضُ أَصْحَابِنَا عَنِ الْحَسَنِ بْنِ يُوسُفَ عَنْ زَكَرِيَّا بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مَسْعُودٍ الطَّائِيِّ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: إِذَا اجْتَمَعَ النَّاسُ بِمِنًى نَادَى مُنَادٍ أَيُّهَا الْجَمْعُ لَوْ تَعْلَمُونَ بِمَنْ أَحْلَلْتُمْ لَأَيْقَنْتُمْ بِالْمَغْفِرَهِ بَعْدَ الْخَلَفِ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى إِنَّ عَبْداً أَوْسَعْتُ عَلَيْهِ فِي رِزْقِهِ لَمْ يَفِدْ إِلَيَّ فِي كُلِّ أَرْبَعٍ لَمَحْرُومٌ (۵).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که مردم در منی جمع شوند، ندا دهنده ای ندا دهد که ای مردم! اگر می دانستید که در آستانه چه کسی فرود آمده اید، پس از بازگشتن یقین می داشتید که آمرزیده می شوید. سپس خداوند تبارک و تعالی می فرماید: همانا بنده ای که روزی اش را پربار ساختم، اگر هر چهار سال یک بار بر من وارد نشود، محروم است. - . المحاسن: ۶۶ -

**[ترجمه]

«۱۳»

سن، [المحاسن] الْوَشَّاءُ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِذَا أَفَاضَ الرَّجُلُ عَنْ مِنًى وَضَعَ مَلَكٌ يَدَهُ بَيْنَ كَتِفَيْهِ ثُمَّ قَالَ لَهُ اسْتَأْنِفْ (۶).

**[ترجمه]المحاسن: امام رضا علیه السلام نقل کرده است که امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که فرد از منی کوچ می کند، فرشته ای دستش را میان شانه های او قرار داده و به او می گوید: عمل خود را از سر گیر. - . المحاسن: ۶۶ -

**[ترجمه]

«۱۴»

سن، [المحاسن] أَبِي عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِيزٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِي رَمْيِ الْجِمَارِ قَالَ لَهُ بِكُلِّ حَصَاةٍ يَرْمِي بِهَا تُحَطُّ عَنْهُ كَبِيرَةٌ مُوبِقَةٌ(۷).

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۱۵۸ ضمن حديث.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۱۷۴.

۳- ۳. علل الشرائع ص ۴۳۷.

۴- ۴. علل الشرائع ص ۴۳۷.

۵- ۵. المحاسن ص ۶۶ بتفاوت فی الأول.

۶- ۶. المحاسن ص ۶۶ بتفاوت فی الأول.

۷- ۷. نفس المصدر ص ۶۷.

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام درباره رمی جمر ات فرمود: برای حج گزار با هر سنگی که پرتاب کند، گناه کبیره‌مهلکی از وی کاسته می شود. - . المحاسن: ۶۷ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: خُذْ حَصَيَاتِ الْجِمَارِ مِنْ حَيْثُ شِئْتَ (۱).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: سنگریزه های جمرات را از هر کجا که خواستی بردار. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۱۶»

وَ قَدْ رُوِيَ: أَنَّ أَفْضَلَ مَا يُؤْخَذُ الْجِمَارُ مِنَ الْمُزْدَلِفَهِ وَ تَكُونُ مُنَقَّطَهً كُحْلِيَّهً مِثْلَ رَأْسِ الْأَنْمُلَهِ وَ اغْسِلْهَا غَسْلًا نَظِيفاً وَ لَا تُؤْخَذُ مِنَ الَّذِي رُمِيَ مَرَّهً وَ ارْمِ إِلَى جَمْرَهِ الْعَقَبَهِ فِي يَوْمِ النَّحْرِ بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ وَ تَقِفُ فِي وَسَطِ الْوَادِي مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَهِ يَكُونُ بَيْنَكَ وَ بَيْنَ الْجَمْرَهِ عَشْرُ خُطُوَاتٍ لَا خَمْسَ عَشْرَهَ خُطْوَهً-(۲) وَ تَقُولُ وَ أَنْتَ مُسْتَقْبِلُ الْقِبْلَهِ وَ الْحَصَى فِي كَفِّكَ الْيُسْرَى اللَّهُمَّ هَذِهِ حَصَيَاتِي فَأَحْصِهِنَّ لِي عِنْدَكَ وَ ارْفَعْهُنَّ فِي عَمَلِي ثُمَّ تَتَنَاوَلُ مِنْهَا وَاحِدَهً وَ تَرْمِي مِنْ قِبَلِ وَجْهِهَا وَ لَا تَرْمِيهَا مِنْ أَعْلَاهَا وَ تُكَبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاهٍ وَ تَرْمِي يَوْمَ الثَّانِي وَ الثَّالِثِ وَ الرَّابِعِ فِي كُلِّ يَوْمٍ بِإِحْدَى وَ عِشْرِينَ حَصَاهً إِلَى الْجَمْرَهِ الْأُولَى بِسَبْعَهٍ وَ تَقِفُ عَلَيْهَا وَ تَدَعُ إِلَى الْجَمْرَهِ الْوُسْطَى بِسَبْعَهٍ وَ تَقِفُ عِنْدَهَا وَ تَدَعُ إِلَى جَمْرَهِ الْعَقَبَهِ بِسَبْعَهٍ وَ لَا تَقِفْ عِنْدَهَا فَإِنْ جَهِلْتَ وَ رَمَيْتَ مَقْلُوبَهً فَأَعِدْ عَلَى الْجَمْرَهِ الْوُسْطَى وَ جَمْرَهِ الْعَقَبَهِ وَ إِنْ سَقَطَتْ مِنْكَ حَصَاهٌ فَخُذْ مِنْ حَيْثُ شِئْتَ مِنَ الْحَرَمِ وَ لَا تَأْخُذْ مِنَ الَّذِي قَدْ رُمِيَ وَ إِنْ كَانَ مَعَكَ مَرِيضٌ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَرْمِيَ الْجِمَارَ فَاحْمِلْهُ إِلَى الْجَمْرَهِ وَ مُرْهُ أَنْ يَرْمِيَ مِنْ كَفِّهِ إِلَى الْجَمْرَهِ وَ إِنْ كَانَ كَسِيراً أَوْ مَبْطُوناً أَوْ ضَعِيفاً لَا يَعْقِلُ وَ لَا يَسْتَطِيعُ الْخُرُوجَ وَ لَا الْحُمْلَانَ فَارْمِ أَنْتَ عَنْهُ فَإِنْ جَهِلْتَ وَ رَمَيْتَ إِلَى الْأَوَّلَهِ بِسَبْعٍ وَ إِلَى الثَّانِيَهِ بِسِتَّهٍ وَ إِلَى الثَّالِثَهِ بِثَلَاثٍ فَارْمِ إِلَى الثَّانِيَهِ بِوَاحِدَهٍ وَ أَعِدِ الثَّالِثَهَ وَ مَتَى لَمْ تَجُزِ النِّصْفَ فَأَعِدِ الرَّمْيَ مِنْ أَوَّلِهِ وَ مَتَى مَا جُزْتَ النِّصْفَ فَابْنِ عَلَى ذَلِكَ وَ إِنْ رَمَيْتَ إِلَى الْجَمْرَهِ الْأَوَّلَهِ دُونَ النِّصْفِ فَعَلَيْكَ أَنْ تُعِيدَ الرَّمْيَ إِلَيْهَا وَ إِلَى بَعْدِهَا مِنْ أَوَّلِهِ فَإِذَا رَمَيْتَ يَوْمَ الرَّابِعِ فَاخْرُجْ مِنْهَا إِلَى مَكَّهَ وَ مُطْلَقٌ لَكَ رَمْيُ الْجِمَارِ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ إِلَى زَوَالِ الشَّمْسِ (۳).

**[ترجمه]روایت شده است که بهترین جایی که از آن سنگریزه برداشته می شود مزدلفه است و این که سنگریزه ها به اندازه بند انگشت و خال دار باشند. آنها را تمیز بشوی و از آن‌ها که یک بار پرتاب شده، برداشته نشود. در روز عید قربان در جمره عقبه هفت سنگریزه پرتاب می‌کنی، در حالی که در میان وادی روبه قبله می ایستی، به گونه ای که میان تو و جمره ده گام باشد، نه پانزده گام. و در حالی که رو به قبله می ایستی و سنگریزه ها در دست چپ توست می گویی: پروردگارا! اینها سنگریز ه های من است، آنها را برای من در نزد خود بشمار و همراه عملم به سوی خود بالا بر. سپس یکی از آن ها را برمی گیری و از رو به رو سنگ می زنی و از بالای آن نمی زنی. با هر سنگریزه که پرتاب می کنی تکبیر می گویی. در روز دوم و

سوم و چهارم، در هر روز بیست و یک سنگ پرتاب می کنی، به سوی جمره اول هفت سنگ و سپس می ایستی و دعا می‌خوانی و به جمره دوم نیز هفت سنگ پرتاب می کنی و در کنار آن می ایستی و دعا می‌خوانی. به سمت جمره عقبه هفت سنگ پرتاب می کنی و در کنار آن نمی ایستی. اگر ندانستی و بالعکس سنگ پرتاب کردی، بار دیگر جمره دوم و جمره عقبه را رمی کن و اگر از دست تو سنگریزه ای رها شد، آن را از هر جای حرم که خواستی بر گیر و از سنگ‌هایی که پرتاب شده نگیر و اگر به همراه تو بیماری است که نمی تواند رمی جمرات کند، او را به جمره ببر و به او فرمان ده که با دست خودش به جمره سنگ بزند و اگر دست او

شکسته یا بسته بود یا این که فردی ضعیف و بی عقل بود که نه می توانست خارج شود و نه حمل شود، پس تو به نیابت از وی سنگ پرتاب کن. اگر ندانسته به جمره اول هفت سنگ و به جمره دوم شش سنگ و به جمره سوم سه سنگ زدی، پس به جمره دوم یک سنگ بزن و رمی جمره سوم را تکرار کن.چنانچه از نیمه رمی نگذشته بودی، رمی جمره سوم را از اول تکرار کن و زمانی که از نیمه گذشته بودی، بنا را بر همان بگذار و زمانی که به جمره اول تا قبل از نیمه سنگ زدی بر توست که بار دیگر به سوی آن و مابعد آن از ابتدا پرتاب کنی. و زمانی که در روز چهارم رمی جمرات کردی به مکه برو و رمی جمرات بر تو از اول روز تا زمان ظهر آزاد است. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۱۷»

: وَ قَدْ رُوِیَ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ إِلَی آخِرِهِ وَ أَفْضَلُ ذَلِکَ مَا قَرُبَ مِنَ الزَّوَالِ وَ جَائِزٌ لِلْخَائِفِ وَ النِّسَاءِ الرَّمْیُ بِاللَّیْلِ فَإِنْ رَمَیْتَ وَ وَقَعَتْ فِی مَحْمِلٍ وَ

ص: ۲۷۴

۱- ۱. فقه الرضا ص ۲۸ و فیه فی الثانی(أو خمسه عشر) بدل(لا خمسه عشر خطوه).

۲- ۲. فقه الرضا ص ۲۸ و فیه فی الثانی(أو خمسه عشر) بدل(لا خمسه عشر خطوه).

۳- ۳. نفس المصدر ص ۲۸.

انْحَدَرَتْ مِنْهُ إِلَى الْأَرْضِ أَجْزَأَتْ عَنْکَ وَ إِنْ بَقِيَتْ فِی الْمَحْمِلِ لَمْ تُجْزِ عَنْکَ وَ ارْمِ مَکَانَهَا أُخْرَی (۱).

**[ترجمه]و روایت شده است که از اول روز تا آخر آن می توان رمی جمرات کرد و بهترین زمان آن نزدیک به ظهر است و برای افرادی که در روز می‌ترسند و زنان، رمی جمرات در شب جایز است. پس اگر رمی کردی و در محمل افتاد و از آنجا بر زمین افتاد، آن رمی کافی است. اما اگر در محمل ماند، مجزی نیست و باید یک سنگ دیگر پرتاب کنی. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۹ -

**[ترجمه]

«۱۸»

الْهِدَایَهُ: ثُمَّ امْضِ إِلَی مِنًی تَرْمِی الْجِمَارَ فَإِنْ أَحْبَبْتَ أَنْ تَأْخُذَ حَصَاکَ الَّذِی تَرْمِی بِهِ مِنْ مُزْدَلِفَهَ فَعَلْتَ وَ إِنْ أَحْبَبْتَ أَنْ تَکُونَ مِنْ رَحْلِکَ بِمِنًی فَأَنْتَ فِی سَعَهٍ فَاغْسِلْهَا وَ اقْصِدْ إِلَی الْجَمْرَهِ الْقُصْوَی وَ هِیَ جَمْرَهُ الْعَقَبَهِ فَارْمِهَا بِسَبْعِ حَصَیَاتٍ مِنْ قِبَلِ وَجْهِهَا وَ لَا تَرْمِهَا مِنْ أَعْلَاهَا وَ یَکُونُ بَیْنَکَ وَ بَیْنَ الْجَمْرَهِ عَشَرَهُ أَذْرُعٍ أَوْ خَمْسَهَ عَشَرَ ذِرَاعاً وَ تَقُولُ وَ أَنْتَ مُسْتَقْبِلُ الْقِبْلَهِ وَ الْحَصَی فِی یَدِکَ الْیُسْرَی اللَّهُمَّ هَذِهِ حَصَیَاتِی فَأَحْصِهِنَّ لِی وَ ارْفَعْهُنَّ لِی فِی عَمَلِی وَ تَقُولُ مَعَ کُلِّ حَصَاهٍ اللَّهُ أَکْبَرُ اللَّهُمَّ ادْحَرْ عَنِّی الشَّیْطَانَ الرَّجِیمَ اللَّهُمَّ تَصْدِیقاً بِکِتَابِکَ عَلَی سُنَّهِ نَبِیِّکَ صلی الله علیه و آله اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ حَجّاً مَبْرُوراً وَ عَمَلًا مَقْبُولًا وَ سَعْیاً مَشْکُوراً وَ ذَنْباً مَغْفُوراً وَ لْتَکُنِ الْحَصَاهُ کَالْأَنْمُلَهِ مُنَقَّطَهً کُحْلِیَّهً أَوْ مِثْلَ حَصَی الْخَذْفِ فَإِذَا أَتَیْتَ رَحْلَکَ وَ رَجَعْتَ مِنْ رَمْیِ الْجِمَارِ فَقُلِ اللَّهُمَّ بِکَ وَثِقْتُ وَ عَلَیْکَ تَوَکَّلْتُ فَنِعْمَ الرَّبُّ أَنْتَ وَ نِعْمَ الْمَوْلَی وَ نِعْمَ النَّصِیرُ(۲).

**[ترجمه]الهدایه: سپس به سوی منی برو تا رمی جمرات کنی و اگر دوست داشتی که سنگی را که پرتاب می کنی از مزدلفه برداری، انجام می دهی و اگر دوست داشتی که سنگریزه‌ها را از منزلت در منی برداری، از این جهت، دستت باز است، پس آن را بشوی و نزد آخرین جمره برو که همان جمره عقبه است و از روبرو به سوی آن هفت سنگ پرتاب کن و از بالای آن مزن و فاصله میان تو و جمره ده یا پانزده ذرع باشد، در حالی که روبروی قبله ایستاده ای و سنگریزه در دست چپ توست، می گویی: خدایا اینها سنگریزه های من است، آنها را برای من به شمار آور و همراه عملم به سوی خودت بالا بر. و همراه با پرتاب هر سنگ می گویی: الله اکبر، خدایا شیطان رانده شده را از من دور کن، خدایا به کتاب و سنت تو و سیره پیامبرت باور دارم،خدایا آن را حجی پاداش یافته و عملی پذیرفته و تلاشی سپاس یافته و گناهی آمرزیده شده قرار ده. و سنگ ها باید به اندازه بند انگشت باشد، همچون سنگ های آبگون یا مانند این ها.پس زمانی که نزد چادرت آمدی و از رمی جمرات بازگشتی بگو: خدایا! به تو اطمینان کردم و بر تو توکل کردم، پس همانا بهترین پروردگار تو هستی و چه خوب مولا و یاوری هستی. - . دعائم الاسلام: ۱: ۳۲۳ -

**[ترجمه]

«۱۹»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّينَا عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ: أَنَّهُ کَانَ یَسْتَحِبُّ أَنْ یَأْخُذَ حَصَی الْجِمَارِ مِنَ الْمُزْدَلِفَهِ(۳).

**[ترجمه]دعائم اسلام: امام باقر علیه السلام فرمود: مستحب است که سنگریزه ها از مزدلفه برداشته شود. - . دعائم الاسلام: ۱: ۳۲۳ -

**[ترجمه]

«۲۰»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: خُذْ حَصَی الْجِمَارِ مِنَ الْمُزْدَلِفَهِ وَ إِنْ أَخَذْتَهَا مِنْ مِنًی أَجْزَأَکَ (۴).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: سنگریزه ها را از مزدلفه بر گیر و اگر از منی برداشتی، تو را کفایت می کند. - . دعائم الاسلام: ۱: ۳۲۳ -

**[ترجمه]

«۲۱»

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ کَانَ یَلْتَقِطُ حَصَی الْجِمَارِ الْتِقَاطاً کُلَّ حَصَاهٍ مِنْهَا بِقَدْرِ الْأَنْمُلَهِ وَ یُسْتَحَبُّ أَنْ تَکُونَ زُرْقاً أَوْ کُحْلِیَّهً مُنَقَّطَهً وَ یُکْرَهُ أَنْ تُکْسَرَ مِنَ الْحِجَارَهِ کَمَا یَفْعَلُ کَثِیرٌ مِنَ النَّاسِ وَ اغْسِلْهَا وَ إِنْ لَمْ تَغْسِلْهَا وَ کَانَتْ نَقِیَّهً لَمْ یَضُرَّکَ (۵).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام روایت شده است که ایشان سنگریز ه هایی را برای پرتاب جمع می کرد که هر یک از آنها به اندازه بند انگشت بود. مستحب است که سنگ ها به رنگ آبی یا خال دار باشد و مکروه است که سنگ هارا بشکنی، چنان که بسیاری از مردم آن را انجام می دهند. سپس آن را بشوی و اگر نشستی و پاک بود، ایرادی ندارد. - . دعائم الاسلام: ۱: ۳۲۳ -

**[ترجمه]

«۲۲»

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ اسْتُحِبَّ الْغُسْلُ لِرَمْیِ الْجِمَارِ(۶).

۱- ۱. نفس المصدر ص ۲۹.

۲- ۲. الهدایه ص ۶۱.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۳ بتفاوت فی الثالث.

۴- ۴. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۳ بتفاوت فی الثالث.

۵- ۵. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۳ بتفاوت فی الثالث.

۶- ۶. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۳ بتفاوت فی الثالث.

**[ترجمه]از او روایت شده است که فرمود: غسل کردن جهت رمی جمرات مستحب است. - . دعائم الاسلام: ۱: ۳۲۳ -

**[ترجمه]

«۲۳»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: تَرْمِی کُلَّ جَمْرَةٍ بِسَبْعِ حَصَیَاتٍ وَ تَرْمِی مِنْ أَعْلَی الْوَادِی وَ تَجْعَلُ الْجَمْرَةَ عَنْ یَمِینِکَ وَ لَا تَرْمِ مِنْ أَعْلَی الْجَمْرَةِ وَ کَبِّرْ مَعَ کُلِّ حَصَاةٍ تَرْمِیهَا وَ قِفْ بَعْدَ الْفَرَاغِ مِنَ الرَّمْیِ وَ ادْعُ بِمَا قُسِمَ لَکَ ثُمَّ ارْجِعْ إِلَی رَحْلِکَ مِنْ مِنًی وَ لَا تَرْمِ مِنَ الْحَصَی بِشَیْ ءٍ قَدْ رُمِیَ بِهِ وَ إِنْ عَجَزَ عَلَیْکَ مِنَ الْحَصَی شَیْ ءٌ فَلَا بَأْسَ أَنْ تَأْخُذَهُ مِنْ قُرْبِ الْجَمْرَةِ(۱).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: در هر جمره هفت سنگ پرتاب می شود و از بالای وادی زده می شود و جمره طرف راست قرار داده می شود و از بالای جمره نزن و همراه با پرتاب هر سنگ تکبیر گو و پس از فراغ از رمی جمرات بایست و بدان چه که برایت تقسیم شده دعا کن و سپس بار دیگر به سمت منزل خود در منی برو و سنگی را که پرتاب شده، تو پرتاب نکن و اگر نتوانستی سنگریزه بیابی، ایرادی ندارد که از نزدیک جمره بر گیری. - . دعائم الاسلام: ۱: ۳۲۳ -

**[ترجمه]

«۲۴»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَمَّا أَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِنَ الْمُزْدَلِفَةِ مَرَّ عَلَی جَمْرَةِ الْعَقَبَةِ یَوْمَ النَّحْرِ فَرَمَاهَا بِسَبْعِ حَصَیَاتٍ ثُمَّ أَقَامَ بِمِنًی وَ کَذَلِکَ السُّنَّةُ ثُمَّ تَرْمِی أَیَّامَ التَّشْرِیقِ الثَّلَاثَ الْجَمَرَاتِ کُلَّ یَوْمٍ عِنْدَ زَوَالِ الشَّمْسِ وَ هُوَ أَفْضَلُ وَ لَکَ أَنْ تَرْمِیَ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ إِلَی آخِرِهِ وَ لَا تَرْمِی الْجِمَارَ إِلَّا عَلَی طُهْرٍ وَ مَنْ رَمَی عَلَی غَیْرِ طُهْرٍ فَلَا شَیْ ءَ عَلَیْهِ (۲).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که رسول خدا صلی الله علیه و آله از مزدلفه آمد، در روز عید قربان از کنار جمره عقبه عبور کرد و هفت سنگ به سوی آن پرتاب کرد، سپس در منی اقامت کرد و این امر سنت است. سپس در ایام تشریق در هر سه روز و زمان ظهر جمرات را رمی می کنی که این عمل بهتر است و می توانی از اول تا آخر روز رمی جمرات کنی و سنگریزه ها را جز در حالت طهارت نزن و کسی که بدون وضو و طهارت رمی جمرات کند، ایرادی بر او نیست. - . دعائم الاسلام: ۱: ۳۲۳ -

**[ترجمه]

«۲۵»

وَ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله رَخَّصَ لِلرِّعَاءِ أَنْ یَرْمُوا الْجِمَارَ لَیْلًا قَالَ وَ مَنْ فَاتَهُ رَمْیُهَا بِالنَّهَارِ رَمَاهَا لَیْلًا إِنْ شَاءَ(۳).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام نقل کرده‌اند که رسول خدا صلی الله علیه و آله رمی جمرات را برای چوپانان در شب

مجاز دانسته و فرمود: کسی که نتواست در روز رمی جمرات کند، اگر خواست، در شب آن را انجام دهد. - . دعائم الاسلام: ۱: ۳۲۴ -

**[ترجمه]

«۲۶»

وَ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله كَانَ يَرْمِي الْجِمَارَ مَاشِياً وَ مَنْ رَكِبَ إِلَيْهَا فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ (۴).

**[ترجمه]از ایشان روایت شده است که رسول خدا پیاده رمی جمرات می کرد و هر کس سواره رمی جمرات کند، ایرادی بر او نیست. - . دعائم الاسلام: ۱: ۳۲۴ -

**[ترجمه]

«۲۷»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ تَرَكَ رَمْيَ الْجِمَارِ أَعَادَ(۵).

**[ترجمه]و فرمود: هر کس رمی جمرات را ترک کند، بار دیگر انجام دهد. - . دعائم الاسلام: ۱: ۳۲۴ -

**[ترجمه]

«۲۸»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: يُرْمَى يَوْمَ النَّحْرِ الْجَمْرَةُ الْكُبْرَى وَ هِيَ جَمْرَةُ الْعَقَبَهِ وَقْتَ الِانْصِرَافِ مِنَ الْمُزْدَلِفَهِ وَ يُرْمَى فِي أَيَّامِ التَّشْرِيقِ الثَّلَاثُ الْجَمَرَاتِ كُلَّ يَوْمٍ يُبْتَدَأُ بِالصُّغْرَى ثُمَّ الْوُسْطَى ثُمَّ الْكُبْرَى (۶).

**[ترجمه]و فرمود: در روز عید قربان به سوی جمره کبری که همان جمره عقبه است،در بازگشت از مزدلفه سنگ پرتاب می کنند و در ایام تشریق در هر سه روز،جمرات رمی می شود، از جمره صغری آغاز می شود و سپس میانه و در آخر کبری. - . دعائم الاسلام: ۱: ۳۲۴ -

**[ترجمه]

«۲۹»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ قَدَّمَ جَمْرَةً عَلَى جَمْرَةٍ أَعَادَ الرَّمْيَ (۷).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس جمره ای را از جمره دیگر پیش اندازد، باید بار دیگر رمی کند. - . دعائم الاسلام: ۱: ۳۲۴ -

**[ترجمه]

«۳۰»

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: الْمَرِيضُ تُرْمَى عَنْهُ الْجِمَارُ(۸).

**[ترجمه]امام علی علیه السلام فرمود:برای مریض به نیابت از وی رمی جمرات می شود. - . دعائم الاسلام: ۱: ۳۲۴ -

**[ترجمه]

«۳۱»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ تَعَجَّلَ النَّفْرَ فِي يَوْمَيْنِ تَرَكَ مَا

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۳ و فيه في الأول(و كبر مع كل حصاه تكبيره إذا رميتها، و لا تقدم جمره على جمره، وقف إلخ).

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۳ و فيه في الأول(و كبر مع كل حصاه تكبيره إذا رميتها، و لا تقدم جمره على جمره، وقف إلخ).

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۴.

۴- ۴. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۴.

۵- ۵. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۴.

۶- ۶. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۴.

۷- ۷. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۴.

۸- ۸. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۴.

يَبْقَى عِنْدَهُ مِنَ الْجِمَارِ بِمِنًى (۱).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس در کوچ شتاب ورزید و آن را در دو روز انجام داد، آنچه را که نزد او از سنگریزه‌ها باقی مانده، در منی رها کند. - . دعائم الاسلام: ۱: ۳۲۴ -

**[ترجمه]

«۳۲»

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمَّا رَمَى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ يَوْمَ النَّحْرِ أَتَى إِلَى الْمَنْحَرِ بِمِنًى فَقَالَ هَذَا الْمَنْحَرُ وَ كُلُّ مِنًى مَنْحَرٌ وَ نَحَرَ هَدْيَهُ وَ نَحَرَ النَّاسُ فِي رِحَالِهِمْ.

(۲)

**[ترجمه]از امام علی علیه السلام روایت شده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله،زمانی که در روز عید قربان به جمره عقبه سنگ زد، به قربانگاه آمد و فرمود: اینجا قربانگاه است و همه جای منی قربانگاه می باشد و قربانی خود را ذبح نمود و مردم در جایگاه خودشان ذبح کردند. - . دعائم الاسلام: ۱: ۳۲۴ -

**[ترجمه]

باب ۵۰ الهدی و وجوبه علی المتمتع و سائر الدماء و حکمها

الآيات

البقرة: فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيامُ ثَلاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَ سَبْعَةٍ إِذا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كامِلَةٌ ذلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرامِ (۳)

المائدة: يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُحِلُّوا شَعائِرَ اللَّهِ وَ لَا الشَّهْرَ الْحَرامَ وَ لَا الْهَدْيَ وَ لَا الْقَلائِدَ(۴)

و قال تعالى: جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرامَ قِياماً لِلنَّاسِ وَ الشَّهْرَ الْحَرامَ وَ الْهَدْيَ وَ الْقَلائِدَ(۵)

الحج: وَ يَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُوماتٍ عَلى ما رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعامِ فَكُلُوا مِنْها وَ أَطْعِمُوا الْبائِسَ الْفَقِيرَ إلى قوله تعالى وَ لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنا مَنْسَكاً لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلى ما رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعامِ إلى قوله تعالى وَ الْبُدْنَ جَعَلْناها لَكُمْ مِنْ شَعائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيها خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۴ و فیه(دفن) بدل(ترک).

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۴ بزیاده کلمه(بمنی) فی آخره.

۳- ۳. سوره البقره: ۱۹۶.

۴- ۴. سوره المائده: ۲.

۵- ۵. سوره المائده: ۹۷.

عَلَیْها صَوافَّ فَإِذا وَجَبَتْ جُنُوبُها فَکُلُوا مِنْها وَ أَطْعِمُوا الْقانِعَ وَ الْمُعْتَرَّ کَذلِکَ سَخَّرْناها لَکَمْ لَعَلَّکَمْ تَشْکَرُونَ لَنْ یَنالَ اللَّهَ لُحُومُها وَ لا دِماؤُها وَ لکِنْ یَنالُهُ التَّقْوی مِنْکُمْ کَذلِکَ سَخَّرَها لَکُمْ لِتُکَبِّرُوا اللَّهَ عَلی ما هَداکُمْ وَ بَشِّرِ الْمُحْسِنِینَ (۱).

**[ترجمه]فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَمَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْیِ فَمَنْ لَمْ یَجِدْ فَصِیامُ ثَلاثَهِ أَیَّامٍ فِی الْحَجِّ وَ سَبْعَهٍ إِذا رَجَعْتُمْ تِلْکَ عَشَرَهٌ کامِلَهٌ ذلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرام - .بقره / ۱۹۶ -

{پس هر کس عمره و حج تمتع انجام داد بایدآنچه از قربانی میسر است قربانی کند و آن کس که قربانی نیافت، باید در هنگام حج سه روز روزه بدارد و چون برگشتید، هفت روز دیگر روزه بدارید. این ده روز تمام است این حج تمتع برای کسی است که اهل مسجد الحرام (مکه) نباشد.}

- یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لا تُحِلُّوا شَعائِرَ اللَّهِ وَ لَا الشَّهْرَ الْحَرامَ وَ لَا الْهَدْیَ وَ لَا الْقَلائِد - . مائده / ۲ -

{ای کسانی که ایمان آورده اید، حرمت شعایر خدا و ماه حرام و قربانی بی نشان و قربانی های گردنبند دار را نگه دارید.}

- جَعَلَ اللَّهُ الْکَعْبَهَ الْبَیْتَ الْحَرامَ قِیاماً لِلنَّاسِ وَ الشَّهْرَ الْحَرامَ وَ الْهَدْیَ وَ الْقَلائِد - . مائده / ۹۷ -

{خداوند زیارت کعبه بیت الله الحرام را وسیله به پا داشتن مصالح مردم قرار داده و ماه حرام و قربانی های بی نشان و قربانی های نشان دار را نیز به همین منظور مقرر نموده است.}

- وَ یَذْکُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِی أَیَّامٍ مَعْلُوماتٍ عَلی ما رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِیمَهِ الْأَنْعامِ فَکُلُوا مِنْها وَ أَطْعِمُوا الْبائِسَ الْفَقِیرَ - . حج / ۳۴ -

إلی قوله تعالی

وَ لِکُلِّ أُمَّهٍ جَعَلْنا مَنْسَکاً لِیَذْکُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلی ما رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِیمَهِ الْأَنْعام - . حج / ۲۸ -

إلی قوله تعالی

وَ الْبُدْنَ جَعَلْناها لَکُمْ مِنْ شَعائِرِ اللَّهِ لَکُمْ فِیها خَیْرٌ فَاذْکُرُوا اسْمَ اللَّه عَلَیْها صَوافَّ فَإِذا وَجَبَتْ جُنُوبُها فَکُلُوا مِنْها وَ أَطْعِمُوا الْقانِعَ وَ الْمُعْتَرَّ کَذلِکَ سَخَّرْناها لَکُمْ لَعَلَّکُمْ تَشْکُرُونَ لَنْ یَنالَ اللَّهَ لُحُومُها وَ لا دِماؤُها وَ لکِنْ یَنالُهُ التَّقْوی مِنْکُمْ کَذلِکَ سَخَّرَها لَکُمْ لِتُکَبِّرُوا اللَّهَ عَلی ما هَداکُمْ وَ بَشِّرِ الْمُحْسِنِین - . حج / ۳۷ - ۳۶ -

{و نام خدا را در روزهای معدودی به خاطر نعمت‌هایی که از چهارپایان روزی آن‌ها کرده، بر زبان جاری کنند. پس از اینها بخورید و به درمانده مستمند بخورانید.}

تا بدین جا که فرمود:

{برای هر امتی مناسکی قرار دادیم تا نام خدا را به خاطر نعمت‌هایی که از چهارپایان روزی آن‌ها کرده، بر زبان آورند.}

تا این سخن خداوند که فرمود: {و شتران فربه را برای شما از جمله شعائر خدا قرار دادیم در آنها برای شما خیر است، پس نام خدا را بر آنها در حالی که بر پای ایستاده اند ببرید و چون به پهلو در غلتیدند از آنها بخورید و به تنگدست سائل و به بینوای غیر سائل بخورانید. این گونه آنها را برای شما رام کردیم، امید که شکرگزار باشید. هرگز نه گوشتهای آنها و نه خونهایشان به خدا نخواهد رسید ولی این تقوای شماست که به او می رسد. این گونه خداوند آنها را برای شما رام کرد تا خدا را به پاس آنکه شما را هدایت نموده به بزرگی یاد کنید و نیکوکاران را مژده باد.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ فَرْقَدٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: الْهَدْیُ مِنَ الْإِبِلِ وَ الْبَقَرِ وَ الْغَنَمِ وَ لَا یَجِبُ حَتَّی یُعَلِّقَ عَلَیْهِ یَعْنِی إِذَا قَلَّدَهُ فَقَدْ وَجَبَ وَ قَالَ وَ مَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْیِ شَاةٌ(۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام باقر علیه السلام فرمود: قربانی شامل شتر، گاو و گوسفند است و واجب نیست مگر این که بر گردن آن آویخته شود، بدین معنا که اگر بر گردن آن چیزی آویخت، قربانی کردن آن واجب می شود و فرمود: منظور از «فَمَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْی» {بایدآنچه از قربانی میسر است قربانی کند.} گوسفند است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۸۸ -

**[ترجمه]

«۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْیِ قَالَ یُجْزِیهِ شَاةٌ وَ الْبَدَنَةُ وَ الْبَقَرَةُ أَفْضَلُ (۳).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام درباره این گفته خداوند «فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْی» - . بقره / ۱۹۶ - {و

اگر به علت موانعی بازداشته شدید، آنچه از قربانی میسر است قربانی کنید.} فرمود: قربانی کردن یک گوسفند و شتر و گاو بهتر است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۸۹ -

**[ترجمه]

«۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْهُ علیه السلام قَالَ: إِنِ اسْتَمْتَعْتَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَإِنَّ عَلَیْکَ الْهَدْیَ مَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْیِ إِمَّا جَزُورٌ وَ إِمَّا بَقَرَهٌ وَ إِمَّا شَاهٌ فَإِنْ لَمْ تَقْدِرْ فَعَلَیْکَ الصِّیَامُ کَمَا قَالَ اللَّهُ (۴).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام فرمود: اگر از انجام عمره تا حج بهره مند شدی، باید آنچه از قربانی میسر است، یا شتر یا گاو یا گوسفند قربانی کنی. اگر نتوانستی، باید همان طور که خداوند فرموده، روزه بگیری. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۰ -

**[ترجمه]

«۴»

وَ ذَکَرَ أَبُو بَصِیرٍ عَنْهُ علیه السلام قَالَ: نَزَلَتْ عَلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله الْمُتْعَهُ وَ هُوَ عَلَی الْمَرْوَهِ بَعْدَ فَرَاغِهِ مِنَ السَّعْیِ (۵).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: بر رسول خدا صلی الله علیه و آله آیه تمتع نازل شد، در حالی که ایشان پس از فراغت از سعی بر کوه مروه بود. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۱ -

**[ترجمه]

«۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ تَعَالَی فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَمَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْیِ قَالَ لِیَکُنْ کَبْشاً سَمِیناً فَإِنْ لَمْ یَجِدْ فَعِجْلًا مِنَ الْبَقَرِ وَ الْکَبْشُ أَفْضَلُ فَإِنْ لَمْ یَجِدْ فَهُوَ جَذَعٌ مِنَ الضَّأْنِ وَ إِلَّا مَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْیِ (۶).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند «فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَمَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْی» - . بقره / ۱۹۶ - {پس هر کس عمره و حج تمتع گزارد، بایدآنچه از قربانی میسر است قربانی کند.} فرمود: باید یک قوچ چاق باشد و اگر نیافت، باید یک گوساله را قربانی کند و قوچ بهتر است. اگر نیافت بره ای کوچک را قربانی کند و در غیر این صورت، هرچه از قربانی که میسر شد. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۱ -

**[ترجمه]

«۶»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر صَفْوَانُ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا وَجَدَ الرَّجُلُ هَدْیاً ضَالًّا فَلْیُعَرِّفْهُ یَوْمَ النَّحْرِ وَ الْیَوْمَ الثَّانِیَ وَ الْیَوْمَ الثَّالِثَ ثُمَّ یَذْبَحُهَا

۱- ۱. سوره الحجّ، الآیات: ۲۸- ۳۴- ۳۶- ۳۷.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۸۸.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۸۹.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۹۰.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۹۱ و فی الثانی(فان لم یجد جذعا فموجأ من الضأن و الا فما استیسر من الهدی شاه).

۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۹۱ و فی الثانی(فان لم یجد جذعا فموجأ من الضأن و الا فما استیسر من الهدی شاه).

عَنْ صَاحِبِهَا عَشِيَّةَ الثَّالِثِ (۱).

**[ترجمه]کتاب حسین بن سعید و نوادر: امام صادق علیه السلام فرمود: اگر مردی قربانی گمشده ای بیابد، باید در روز عید قربان و روز دوم و سوم اعلام کند، سپس در شامگاه روز سوم، آن را از طرف صاحبش ذبح کند. - . فقه الرضا علیه السلام: ۷۲ -

**[ترجمه]

«۷»

خص، [منتخب البصائر] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ وَ الْحَسَنِ بْنِ مَتِّيلٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْهَمْدَانِيِّ عَنِ السَّيَّارِيِّ عَنْ دَاوُدَ الرَّقِّيِّ قَالَ: سَأَلَنِي بَعْضُ الْخَوَارِجِ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَ مِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ إِلَى قَوْلِهِ وَ مِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَ مِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ الْآيَةَ مَا الَّذِي أَحَلَّ اللَّهُ مِنْ ذَلِكَ وَ مَا الَّذِي حَرَّمَ اللَّهُ قَالَ فَلَمْ يَكُنْ عِنْدِي فِي ذَلِكَ شَيْ ءٌ فَحَجَجْتُ فَدَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنَّ رَجُلًا مِنَ الْخَوَارِجِ سَأَلَنِي عَنْ كَذَا وَ كَذَا فَقَالَ علیه السلام إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَحَلَّ فِي الْأُضْحِيَّةِ بِمِنًى الضَّأْنَ وَ الْمَعْزَ الْأَهْلِيَّةَ وَ حَرَّمَ فِيهَا الْجَبَلِيَّةَ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَ مِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ وَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَحَلَّ فِي الْأُضْحِيَّةِ بِمِنًى الْإِبِلَ الْعِرَابَ وَ حَرَّمَ فِيهَا الْبَخَاتِيَّ وَ أَحَلَّ فِيهَا الْبَقَرَ الْأَهْلِيَّةَ وَ حَرَّمَ فِيهَا الْجَبَلِيَّةَ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ وَ مِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَ مِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ قَالَ فَانْصَرَفْتُ إِلَى صَاحِبِي فَأَخْبَرْتُهُ بِهَذَا الْجَوَابِ فَقَالَ هَذَا شَيْ ءٌ حَمَلَتْهُ الْإِبِلُ مِنَ الْحِجَازِ (۲).

**[ترجمه]منتخب البصائر: داود رقی نقل کرده است که بعضی از خوارج از من درباره این گفته خداوند تعالی که فرمود: «مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَ مِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ» إِلَى قَوْلِهِ «وَ مِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَ مِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ» {از گوسفند دو تا و از بز دو تا} تا این سخن او {و از شتر دو و از گاو دو تا} سؤال کردند که خداوند چه چیزی از آن را حلال و چه چیزی را حرام کرده است؟ فرمود: در این باره چیزی نمی دانستم. پس از این که حج گزاردم به نزد امام صادق علیه السلام رفتم و گفتم: جانم به فدایت! همانا مردی از خوارج از من در مورد فلان چیز سؤال کرد. ایشان فرمود: خداوند عز و جل در منی قربانی کردن بره و بز اهلی را حلال کرده و بز کوهی را حرام کرده و این همان سخن اوست که فرمود:{از گوسفند دو تا و از بز دو تا.} همچنین خداوند عز وجل در منی قربانی کردن شتر عراب را حلال و بخاتی را حرام کرده است و در منی قربانی کردن گاو اهلی را حلال و گاو کوهی و وحشی را حرام کرده و این همان گفته اوست که فرمود:{و از شتر دو و از گاو دو تا.} داود رقی گفت: به نزد دوستم بازگشتم و او را از این پاسخ آگاه ساختم و گفت: این سخن را شتر از حجاز آورده است. - . اختصاص: ۵۴ -

**[ترجمه]

«۸»

عُدَّةُ الدَّاعِي، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: الْقَانِعُ الَّذِي يَسْأَلُ وَ الْمُعْتَرُّ صَدِيقُكَ (۳).

**[ترجمه]عـده الـداعی: امـام صـادق علیه السـلام فرمود: قـانع، آن فقیری است که درخواست می کنـد و معتّر، دوست تو می باشد. - . عده الداعی: ۴۶ -

**[ترجمه]

«۹»

الْهِدَایَهُ: ثُمَّ اشْتَرِ مِنْهُ هَدْیَکَ إِنْ کَانَ مِنَ الْبُدْنِ أَوْ مِنَ الْبَقَرِ وَ إِلَّا فَاجْعَلْهُ کَبْشاً سَمِیناً فَحْلًا فَإِنْ لَمْ تَجِدْ کَبْشاً فَحْلًا فَمَوْجُوءٌ مِنَ الضَّأْنِ فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فَتَیْساً فَحْلًا فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فَمَا تَیَسَّرَ لَکَ وَ عَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ وَ لَا تُعْطِ الْجَزَّارَ جُلُودَهَا وَ لَا قَلَائِدَهَا وَ لَا جِلَالَهَا وَ لَکِنْ تَصَدَّقْ بِهَا وَ لَا تُعْطِ السَّلَّاخَ مِنْهَا شَیْئاً فَإِذَا اشْتَرَیْتَ هَدْیَکَ فَاسْتَقْبِلِ الْقِبْلَهَ وَ انْحَرْهُ أَوِ اذْبَحْهُ وَ قُلْ وَجَّهْتُ وَجْهِیَ لِلَّذِی فَطَرَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ حَنِیفاً مُسْلِماً وَ ما أَنَا مِنَ الْمُشْرِکِینَ إِنَّ صَلاتِی وَ نُسُکِی وَ مَحْیایَ وَ مَماتِی لِلَّهِ رَبِ

ص: ۲۷۹

۱- ۱. فقه الرضا ص ۷۲ و کان الرمز(ین) و کم سبق له من نظیر.

۲- ۲. الاختصاص ص ۵۴، و الإبل العراب هی العربیه، و البخاتی- بضم الباء الإبل الخراسانیه.

۳- ۳. عدّه الداعی ص ۴۶.

الْعالَمِينَ لا شَرِيکَ لَهُ وَ بِذلِکَ أَمِرْتُ وَ أَنَا مِنَ الْمُسْلِمِینَ اللَّهُمَّ مِنْکَ وَ لَکَ بِسْمِ اللَّهِ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنِّی ثُمَّ اذْبَحْ وَ انْحَرْ وَ لَا تَنْخَعْ حَتَّی یَمُوتَ ثُمَّ کُلْ وَ تَصَدَّقْ وَ أَطْعِمْ وَ اهْدِ إِلَی مَنْ شِئْتَ ثُمَّ احْلِقْ رَأْسَکَ (۱).

**[ترجمه]الهدایه: سپس قربانی خود را در صورتی که شتر یا گاو بود،از او بخر، در غیر این صورت، قربانی خود را یک قوچ نر و چاق قرار ده،اگر نیافتی، یک گوسفند که بیضه آن را کوبیده باشند و اگر نیافتی، یک بز نر را قربانی کن. اگر نیافتی هر آنچه که برایت میسر شد. و شعائر خداوند را بزرگ دار و پوست و گردنبند و جُل آن را به قصاب نده بلکه آن را به عنوان صدقه بده و چیزی از آن را به سلاخ مده. زمانی که قربانی خود را خریدی رو به قبله بایست و آن را نحر کن یا سر ببر و بگو: رویم را به سمت کسی نموده ام که آسمان ها و زمین را آفرید، پیرو آیین حنیفم و از مشرکان نیستم. نماز، عبادت، زندگی، و مرگم برای خداوند جهانیان است که شریکی ندارد،به این فرمان مأمور شده ام و از مسلمانانم. خدایا از تو و به خاطر تو، به نام خدا، الله اکبر. پروردگارا از من بپذیر. سپس ذبح کن و شتر را نحر کن و تا زمانی که نمرده، سر آن را جدا نکن. سپس از آن بخور و صدقه بده و به هر کس که خواستی هدیه بده و آنگاه موی سرت را بتراش. - . الهدایه: ۶۲ -

**[ترجمه]

«۱۰»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّینَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله نَحَرَ هَدْیَهُ بِمِنًی بِالْمَنْحَرِ وَ قَالَ هَذَا الْمَنْحَرُ وَ مِنًی کُلُّهَا مَنْحَرٌ وَ أَمَرَ النَّاسَ فَنَحَرُوا وَ ذَبَحُوا ذَبَائِحَهُمْ فِی رِحَالِهِمْ بِمِنًی (۲).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام از جانب پدران خود نقل کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله قربانی خود را در منی در مکان ذبح، ذبح کرد و فرمود: اینجا محل نحر و سر بریدن است و همه منی قربانگاه است و به مردم فرمان داد و آنان قربانیان خود را در منی در کنار چادرشان ذبح کردند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۴ -

**[ترجمه]

«۱۱»

وَ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَشْرَکَ عَلِیّاً فِی هَدْیِهِ وَ کَانَتْ مِائَهَ بَدَنَهٍ فَنَحَرَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِیَدِهِ ثلاث [ثَلَاثاً] وَ سِتِّینَ بَدَنَهً وَ أَمَرَ عَلِیّاً فَنَحَرَ بَاقِیَهُنَ (۳).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام نقل کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله امام علی علیه السلام را نیز در قربانی خود که صد شتر بود شریک نمود. رسول خدا با دستان خود شصت و سه شتر را نحر کرد و به علی فرمان داد و او بقیه شتران را نحر کرد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۴ -

**[ترجمه]

«۱۲»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ: يُسْتَحَبُّ لِلْمَرْءِ أَنْ يَلِيَ نَحْرَ هَدْيِهِ أَوْ ذَبْحَ أُضْحِيَّتِهِ بِيَدِهِ إِنْ قَدَرَ عَلَى ذَلِكَ فَإِنْ لَمْ يَقْدِرْ فَلْتَكُنْ يَدُهُ مَعَ يَدِ الْجَازِرِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَلْيَقُمْ قَائِماً عَلَيْهَا حَتَّى تُنْحَرَ أَوْ تُذْبَحَ وَ يُكَبِّرُ اللَّهَ عِنْدَ ذَلِكَ (۴).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: بر انسان مستحب است که اگر می تواند، قربانی خود را به دست خود ذبح کند. اگر نتوانست دستش را روی دست قصاب بگذارد و اگر نتوانست بر سر آن بایستد تا این که آن را نحر کند یا ذبح کند و در آن هنگام خدا را تکبیر گوید. -. دعائم الاسلام ۱: ۳۲۵ -

**[ترجمه]

«۱۳»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ الْبُدْنَ جَعَلْناها لَكُمْ مِنْ شَعائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيها خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْها صَوافَّ فَإِذا وَجَبَتْ جُنُوبُها فَكُلُوا مِنْها قَالَ صَوَافُّ اصْطِفَافُهَا حِينَ تُصَفُّ لِلْمَنْحَرِ تُنْحَرُ قِيَاماً مَعْقُولَةً قَائِمَةً عَلَى ثَلَاثِ قَوَائِمَ وَ قَوْلُهُ فَإِذا وَجَبَتْ جُنُوبُها أَيْ سَقَطَتْ إِلَى الْأَرْضِ قَالَ وَ كَذَلِكَ نَحَرَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله هَدْيَهُ مِنَ الْبُدْنِ قِيَاماً فَأَمَّا الْغَنَمُ وَ الْبَقَرُ فَتُضْجَعُ وَ تُذْبَحُ وَ قَوْلُهُ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْها يَعْنِي التَّسْمِيَةَ عِنْدَ النَّحْرِ وَ الذَّبْحِ وَ أَقَلُّ ذَلِكَ أَنْ تَقُولَ بِسْمِ اللَّهِ وَ يُسْتَحَبُّ أَنْ تَقُولَ عِنْدَ ذَبْحِ الْهَدْيِ وَ الضَّحَايَا وَ نَحْرِ مَا يُنْحَرُ مِنْهَا- وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ حَنِيفاً مُسْلِماً وَ مَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ إِنَّ صَلَاتِي

۱- ۱. الهدایه ص ۶۲ و النخع فی الذبیحه: إذا جاوز الذابح منتهی الذبح فاصاب نخاعها، و الظاهر أنّه نهی عن قطع الرأس قبل أن تموت.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۴.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۴.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۵.

وَ نُسُکِی وَ مَحْیَایَ وَ مَمَاتِی لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ لَا شَرِیکَ لَهُ وَ بِذَلِکَ أُمِرْتُ وَ أَنَا مِنَ الْمُسْلِمِینَ اللَّهُمَّ مِنْکَ وَ لَکَ بِسْمِ اللَّهِ (۱).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند «وَ الْبُدْنَ جَعَلْناها لَکُمْ مِنْ شَعائِرِ اللَّهِ لَکُمْ فِیها خَیْرٌ فَاذْکُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَیْها صَوافَّ فَإِذا وَجَبَتْ جُنُوبُها فَکُلُوا مِنْها» - . حج / ۳۶ - {و شتران فربه را برای شما از جمله شعائر خدا قرار دادیم، در آنها برای شما خیر است، پس نام خدا را بر آنها در حالی که بر پای ایستاده اند ببرید و چون به پهلو در غلتیدند از آنها بخورید.} فرمود: منظور از صواف، صف بستن و به ردیف ایستادن آنهاست زمانی که برای نحر کننده صف می بندند، ایستاده و بسته شده بر سه دست و پا نحر می شوند و این سخن خداوند که فرمود:{چون به پهلو در غلتیدند.} یعنی بر زمین افتادند. فرمود: و همچنین رسول خدا قربانی خود را که شتر بود ایستاده نحر کرد، اما گوسفند و گاو را بر زمین می خوابانند و ذبح می کنند و این سخن خداوند که فرمود: {پس نام خدا را بر آنها ببرید.}یعنی زمان نحر و ذبح «بسم الله الرحمن الرحیم» بگویید. و کمترین چیز آن است که بگوید: به نام خدا؛ و مستحب است که زمان ذبح قربانی و نحرآن دسته که نحر می شود بگویی: رویم را به سمت کسی نموده ام که آسمان ها و زمین را آفرید، پیرو آیین حنیفم و از مشرکان نیستم. نماز، عبادت، زندگی و مرگم برای خداوند جهانیان است که شریکی ندارد، به این فرمان مأمور شده ام و از مسلمانانم. خدایا از تو و به خاطر تو، به نام خدا. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۵ -

**[ترجمه]

«۱۴»

وَ عَنْهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ أَنَّهُ قَالَ: لَا یَذْبَحْ نُسُکَ الْمُسْلِمِ إِلَّا مُسْلِمٌ (۲).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: قربانی مسلما ن را جز مسلمان ذبح نکند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۵ -

**[ترجمه]

«۱۵»

وَ عَنْهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ: أَنَّهُ رَخَّصَ فِی الِاشْتِرَاکِ فِی الْهَدْیِ لِمَنْ لَمْ یَجِدْ هَدْیاً یَنْفَرِدُ بِهِ یُشَارِکُ فِی الْبَدَنَهِ وَ الْبَقَرَهِ بِمَا قَدَرَ عَلَیْهِ (۳).

**[ترجمه]از ایشان نقل شده است که امام شریک شدن در قربانی را برای کسی که قربانی نیافته تا به تنهایی قربانی کند، مجاز دانسته است. در قربانی کردن شتر و گاو تا جایی که بتواند شریک می شود. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۵ -

**[ترجمه]

«۱۶»

وَ عَنْهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ: أَفْضَلُ الْهَدْيِ وَ الْأَضَاحِيِّ الْإِنَاثُ مِنَ الْإِبِلِ ثُمَّ الذُّكُورُ مِنْهَا ثُمَّ الْإِنَاثُ مِنَ الْبَقَرِ ثُمَّ الذُّكُورُ مِنْهَا ثُمَّ الذُّكُورُ مِنَ الضَّأْنِ ثُمَّ الذُّكُورُ مِنَ الْمَعْزِ ثُمَّ الْإِنَاثُ مِنَ الضَّأْنِ ثُمَّ الْإِنَاثُ مِنَ الْمَعْزِ وَ الْفَحْلُ مِنَ الذُّكُورِ مِنْ كُلِّ شَيْ ءٍ أَفْضَلُ ثُمَّ الْمَوْجُوءُ ثُمَّ الْخَصِيُ (۴).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: بهترین حیوان یا حیوانات جهت قربانی کردن، ماده شتر و سپس نر آن، ماده گاو و نر آن سپس گوسفند و بز نر و سپس گوسفند و بز ماده است. و حیوان نر توانمند در هر کدام، بهتر است و سپس حیوان ماده و سپس حیوان اخته. -. دعائم الاسلام ۱: ۳۲۶ -

**[ترجمه]

«۱۷»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: الَّذِی يُجْزِی فِی الْهَدْيِ وَ الضَّحَايَا مِنَ الْإِبِلِ الثَّنِيُّ وَ مِنَ الْبَقَرِ الْمُسِنُّ وَ مِنَ الْمَعْزِ الثَّنِيُّ وَ يُجْزِی مِنَ الضَّأْنِ الْجَذَعُ وَ لَا يُجْزِی الْجَذَعُ مِنْ غَيْرِ الضَّأْنِ وَ ذَلِکَ لِأَنَّ الْجَذَعَ مِنَ الضَّأْنِ يَلْقَحُ وَ لَا يَلْقَحُ الْجَذَعُ مِنْ غَيْرِهِ (۵).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: آنچه در قربانی مجزی است، شتر ماده دو ساله، گاو مسن، بز دو ساله است و گوسفند، یک ساله آن را قربانی می کنند و اما یک ساله بز مجزی نیست. زیرا یک ساله گوسفند باردار می شود اما یک ساله دیگر حیوانات باردار نمی شود. -. دعائم الاسلام ۱: ۳۲۶ -

**[ترجمه]

«۱۸»

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ كَانَ يَسْتَحِبُّ مِنَ الضَّأْنِ الْكَبْشَ الْأَقْرَنَ الَّذِی يَمْشِی فِی سَوَادٍ وَ يَأْكُلُ فِی سَوَادٍ وَ يَنْظُرُ فِی سَوَادٍ وَ يَبْعَرُ فِی سَوَادٍ وَ كَذَلِکَ كَانَ الْكَبْشُ الَّذِی أُنْزِلَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ علیه السلام وَ أُنْزِلَ عَلَى الْجَبَلِ الْأَيْمَنِ فِی مَسْجِدِ مِنًى وَ كَذَلِکَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يُضَحِّی بِمِثْلِ هَذِهِ الصِّفَهِ مِنَ الْكِبَاشِ (۶).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: مستحب است که قربانی قوچ شاخ داری باشد که در سبزه زار راه می رود، و در سبزه زار می خورد و در سبزه زار می بیند و در سبزه زار پشکل می کند. قوچی که بر حضرت ابراهیم و بر کوه ایمن در مسجد منی نازل شد این چنین بود و رسول خدا نیز قوچ هایی را که دارای این صفت بودند قربانی می کرد. -. دعائم الاسلام ۱: ۳۲۶ -

**[ترجمه]

«۱۹»

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنْ يُضَحَّى بِالْأَعْضَبِ وَ الْأَعْضَبُ الْمَكْسُورُ الْقَرْنِ كُلُّهُ دَاخِلِهِ وَ خَارِجِهِ وَ إِنِ انْكَسَرَ الْخَارِجُ وَحْدَهُ فَهُوَ أَقْصَمُ (۷).

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۵.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۵.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۵.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۶ و فی الأول(و الفحل من الذكور أفضل من الموجأ، ثمّ الخصی).

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۶ و فی الأول(و الفحل من الذكور أفضل من الموجأ، ثمّ الخصی).

۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۶ و فی الأول(و الفحل من الذكور أفضل من الموجأ، ثمّ الخصی).

۷- ۷. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۶ و فی الأول(و الفحل من الذكور أفضل من الموجأ، ثمّ الخصی).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا از قربانی کردن «اعضب» نهی فرمودند و «اعضب» یعنی حیوان شکسته شاخ که کل شاخش از درون و برون شکسته باشد نهی کردند، و اگر تنها بیرون آن شکسته باشد، پس آن اقصم است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۶ -

**[ترجمه]

«۲۰»

قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: اسْتَشْرِفُوا الْعَیْنَ وَ الْأُذُنَ (۱).

**[ترجمه]امام علی علیه السلام فرمود: رسول خدا فرمود هنگام انتخاب حیوان قربانی دقت کنید که چشم و گوشش سالم باشد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۶ -

**[ترجمه]

«۲۱»

وَ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الْعَرْجَاءِ قَالَ إِذَا بَلَغَتِ الْمَنْسَکَ فَلَا بَأْسَ إِذَا لَمْ یَکُنِ الْعَرَجُ بَیِّناً فَإِذَا کَانَ بَیِّناً لَمْ یُجْزِ أَنْ یُضَحَّی بِهَا وَ لَا بِالْعَجْفَاءِ وَ هِیَ الْمَهْزُولَهُ(۲).

**[ترجمه]از علی علیه السلام روایت شده است که از ایشان درباره قربانی کردن حیوان لنگ سؤال کردند. ایشان فرمود: زمانی که به قربانگاه رسید، در صورتی که لنگی آن آشکار نباشد ایرادی ندارد. اگر لنگی آن آشکار باشد، قربانی کردن آن جایز نیست. همچنین قربانی کردن عجفاء یا همان حیوان لاغر جایز نیست. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۶ -

**[ترجمه]

«۲۲»

وَ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: لَا یُضَحَّی بِالْجَدَّاءِ وَ لَا بِالْجَرْبَاءِ وَ الْجَدَّاءُ الْمَقْطُوعَهُ الْأَطْبَاءِ وَ هِیَ حَلَمَاتُ الضَّرْعِ وَ الْجَرْبَاءُ الَّتِی بِهَا الْجَرَبُ (۳).

**[ترجمه]امام علی علیه السلام نقل کرده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: شتر جداء و جرباء را نباید قربانی کرد، و جداء ماده شتری است که نوک پستانهایش قطع شده و خشکیده پستان است و شتر جرباء آن است که به گری مبتلا شده است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۶ -

**[ترجمه]

«۲۳»

وَ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام: أَنَّهُ نَهَی عَنِ الْجَدْعَاءِ وَ الْهَرِمَهِ فَالْجَدْعَاءُ الْمَجْدُوعَهُ الْأُذُنِ أَیْ مَقْطُوعَتُهَا(۴).

**[ترجمه]امـام علی علیه السـلام نقـل کرده است که آن حضـرت از قربـانی کردن جـدعاء و هرمه - پیر- نهی فرمود، جـدعاء حیوانی است که گوشهایش قطع شده است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۶ -

**[ترجمه]

«۲۴»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ: أَنَّهُ کَرِهَ الْمُقَابَلَهَ وَ الْمُدَابَرَهَ وَ الشَّرْقَاءَ وَ الْخَرْقَاءَ فَالْمُقَابَلَهُ الْمَقْطُوعُ مِنْ أُذُنِهَا شَیْ ءٌ مِنْ مُقَدَّمِهَا یُتْرَکُ فِیهَا مُعَلَّقاً وَ الْمُدَابَرَهُ تَکُونُ کَذَلِکَ مِنْ مُؤَخَّرِ أُذُنِهَا وَ الشَّرْقَاءُ الْمَشْقُوقَهُ الْأُذُنِ بِاثْنَیْنِ وَ الْخَرْقَاءُ الَّتِی فِی أُذُنِهَا ثَقْبٌ مُسْتَدِیرٌ(۵).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السـلام نقل شده است که قربانی کردن مقابله، مدابره، شرقاء و خرقاء را مکروه و ناپسند دانست. مقابله حیوانی است که قـدری از قسـمت بالای گوشـش قطع شده است و تکه گوش آن آویزان است. مدابره حیوانی است که انتهای گوشش قطع شده است. شرقاء حیوانی است که گوشش به دو قسمت شکافته شده و خرقاء حیوانی است که گوشش به صورت دایره سوراخ شده است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۶ -

**[ترجمه]

«۲۵»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: إِذَا اشْتَرَی الرَّجُلُ الْهَدْیَ سَلِیماً وَ أَوْجَبَهُ ثُمَّ أَصَابَهُ بَعْدَ ذَلِکَ عَیْبٌ أَجْزَأَ عَنْهُ وَ إِنْ لَمْ یُوجِبْهُ أَبْدَلَهُ وَ إِیجَابُهُ إِشْعَارُهُ أَوْ تَقْلِیدُهُ (۶).

**[ترجمه]و فرمود: اگر فردی قربانی را سالم خریـداری کنـد و آن را (با تقلیـد یا اشـعار) واجب کند و پس از آن دچار عیب شود کفـایت می کنـد و اگر آن را واجب نکرده، آن را عوض کنـد.واجب کردن قربـانی، اشـعار یا تقلیـد آن است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۶ -

**[ترجمه]

«۲۶»

وَ عَنْهُ علیه السـلام أَنَّهُ قَالَ: مَنِ اشْتَرَی هَدْیاً وَ لَمْ یَعْلَمْ بِهِ عَیْباً فَلَمَّا نَقَدَ الثَّمَنَ وَ قَبَضَهُ رَأَی الْعَیْبَ قَالَ یُجْزِی عَنْهُ وَ إِنْ لَمْ یَکُنْ نَقَدَ

ثَمَنَهُ فَلْيَرُدَّهُ وَ لْيَسْتَبْدِلْ بِهِ (۷).

**[ترجمه]و فرمود: هر کس قربانی را بخرد و عیب آن را ندانند اما وقتی بهای آن را پرداخت و آن را تحویل گرفت، عیب را ببینند؟ فرمود:قربانی کردن آن گوسفند جایز است و اگر پول آن را پرداخت نکرده، باید قربانی را بازگرداند و آن را عوض کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۶ -

**[ترجمه]

«۲۷»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: فِی الْهَدْیِ یَعْطَبُ قَبْلَ أَنْ یَبْلُغَ مَحِلَّهُ قَالَ یُنْحَرُ ثُمَّ یُلَطَّخُ النَّعْلُ الَّذِی قُلِّدَ بِهَا بِدَمٍ ثُمَّ یُتْرَکُ لِیَعْلَمَ مَنْ مَرَّ بِهَا أَنَّهَا هَدْیٌ فَیَأْکُلَ مِنْهَا إِنْ أَحَبَّ فَإِنْ کَانَتْ فِی نَذْرٍ أَوْ جَزَاءٍ فَهِیَ مَضْمُونَهٌ وَ عَلَیْهِ أَنْ یَشْتَرِیَ مَکَانَهَا وَ إِنْ کَانَتْ تَطَوُّعاً وَ قَدْ أَجْزَأَتْ عَنْهُ وَ یَأْکُلُ مِمَّا تَطَوَّعَ بِهِ وَ لَا یَأْکُلُ مِنَ الْوَاجِبِ

ص: ۲۸۲

---

۱ - ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۶ و فی الأول: الاستشراف: بمعنی الاختبار، من استشرف الشاه تفقدها لیأخذها سالمه من العیوب.

۲ - ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۶ و فی الأول: الاستشراف: بمعنی الاختبار، من استشرف الشاه تفقدها لیأخذها سالمه من العیوب.

۳ - ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۶ و فی الأول: الاستشراف: بمعنی الاختبار، من استشرف الشاه تفقدها لیأخذها سالمه من العیوب.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۷.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۷.

۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۷.

۷- ۷. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۷.

عَلَيْهِ وَ لَا يُبَاعُ مَا عَطِبَ مِنَ الْهَدْيِ وَاجِباً كَانَ أَوْ غَيْرَ وَاجِبٍ وَ مَنْ هَلَكَ هَدْيُهُ فَلَمْ يَجِدْ مَا يُهْدِي مَكَانَهُ فَاللَّهُ أَوْلَى بِالْعُذْرِ(۱).

**[ترجمه]و درباره قربانی که قبل از رسیدن به قربانگاه خسته و مانده شود فرمود: آن را نحر می کنند و به نعلی که به آن آویخته شده خون می مالند و سپس آن را رها می کنند تا کسی که از کنار آن عبور می کند بداند که آن حیوان قربانی شده است.پس اگر دوست داشت از گوشتش بخورد. اگر آن حیوان نذر یا کفاره باشد، آن قربانی مضمون است و بر اوست که به جای آن، یک قربانی دیگر بخرد و اگر مستحب باشد، تکلیف از او ساقط است. و از آنچه که مستحب است می خورد و از آنچه که بر او واجب بوده نمی خورد. و قربانی که خسته و مانده شده، فروخته نمی شود، چه واجب باشد یا غیر واجب و قربانی هر کس هلاک شود و حیوانی نیابد که به جای آن قربانی کند، خداوند نسبت به پذیرش عذر وی سزاوارتر است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۷ -

**[ترجمه]

«۲۸»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ أَضَلَّ هَدْيَهُ فَاشْتَرَى مَكَانَهُ هَدْياً ثُمَّ وَجَدَهُ فَإِنْ كَانَ أَوْجَبَ الثَّانِيَ نَحَرَهُمَا جَمِيعاً وَ إِنْ لَمْ يُوجِبْهُ فَهُوَ فِيهِ بِالْخِيَارِ وَ إِنْ وَجَدَ هَدْيَهُ عِنْدَ أَحَدٍ قَدِ اشْتَرَاهُ وَ نَحَرَهُ أَخَذَهُ إِنْ شَاءَ وَ لَمْ يُجْزِ عَنِ الَّذِي نَحَرَهُ (۲).

**[ترجمه]و فرمود: هر کس که قربانی خود را گم کند و به جای آن قربانی بخرد و سپس آن را بیابد، اگر قربانی دوم را با اشعار و تقلید بر خود واجب کرده، هر دو آنها را نحر کند و اگر واجب نکرده، مختار است. اگر قربانی خود را نزد کسی بیابد که آن را خریده و نحر کرده، اگر بخواهد، آن را بگیرد و تکلیف از کسی که آن را نحر کرده ساقط نمی شود. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۷ -

**[ترجمه]

«۲۹»

وَ عَنْهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ وَجَدَ هَدْياً ضَالًّا عَرَّفَ بِهِ فَإِنْ لَمْ يَجِدْ لَهُ طَالِباً نَحَرَهُ آخِرَ أَيَّامِ النَّحْرِ عَنْ صَاحِبِهِ (۳).

**[ترجمه]و فرمود: هر کس که قربانی گمشده‌ای را بیابد باید اعلام کند و اگر صاحب آن را نیابد در آخرین روزهای نحر به نیابت از صاحبش آن را نحر کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۷ -

**[ترجمه]

«۳۰»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ نَحَرَ هَدْيَهُ فَسُرِقَ أَجْزَأَ عَنْهُ (۴).

**[ترجمه]و فرمود: هر کس قربانی خود را نحر کند و دزدیده شود، تکلیف از او ساقط است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۸ -

**[ترجمه]

«۳۱»

وَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَمَرَ مَنْ سَاقَ الْهَدْیَ أَنْ یُعَرِّفَ بِهِ أَیْ یُوقِفَهُ بِعَرَفَهَ وَ الْمَنَاسِکِ كُلِّهَا(۵).

**[ترجمه]امام باقر علیه السلام نقل کرده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله دستور داد، هر کس قربانی همراه آورده،آن را تعریف کند، یعنی در عرفه و تمامی مناسک، آن را با خود ببرد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۸ -

**[ترجمه]

«۳۲»

وَ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمَّا نَحَرَ هَدْیَهُ أَمَرَ مِنْ كُلِّ بَدَنَهٍ بِقِطْعَهٍ فَطُبِخَتْ فَأَكَلَ مِنْهَا وَ أَمَرَنِی فَأَكَلْتُ وَ حَسَا مِنَ الْمَرَقِ وَ أَمَرَنِی فَحَسَوْتُ مِنْهُ وَ كَانَ أَشْرَكَنِی فِی هَدْیِهِ فَقَالَ مَنْ حَسَا مِنَ الْمَرَقِ فَقَدْ أَكَلَ مِنَ اللَّحْمِ (۶).

**[ترجمه]امیر مؤمنان علیه السلام روایت کرده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله زمانی که قربانی خود را نحر کرد، دستور داد که از هر شتری قطعه ای بیاورند و پخته شود. سپس از گوشت آن خورد و به من دستور داد و من نیز از آن خوردم و از آبگوشت آن سرکشید و به من فرمان داد و نیز از آن سرکشیدم و در قربانی خود مرا شریک ساخت و فرمود: هر کس از آبگوشت بخورد، از گوشت خورده است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۸ -

**[ترجمه]

«۳۳»

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: وَ كَذَلِکَ یَنْبَغِی لِمَنْ أَهْدَى هَدْیاً تَطَوُّعاً أَوْ ضَحَّى أَنْ یَأْكُلَ مِنْ هَدْیِهِ وَ أُضْحِیَّتِهِ ثُمَّ یَتَصَدَّقَ وَ لَیْسَ فِی ذَلِکَ تَوْقِیتٌ یَأْكُلُ مَا أَحَبَّ وَ یُطْعِمُ وَ یُهْدِی وَ یَتَصَدَّقُ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ فَكُلُوا مِنْها وَ أَطْعِمُوا الْقانِعَ وَ الْمُعْتَرَّ وَ قَالَ فَكُلُوا مِنْها وَ أَطْعِمُوا الْبائِسَ الْفَقِیرَ(۷).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: شایسته است کسی که قربانی مستحب می کند و یا حج گزاری که قربانی اش را ذبح می کند، از آن بخورد و سپس صدقه دهد و این حد و اندازه خاصی ندارد، هر اندازه که دوست داشت می خورد و اطعام می دهد و هدیه و صدقه می دهد. خداوند عز و جل فرمود: «فَكُلُوا مِنْها وَ أَطْعِمُوا الْقانِعَ وَ الْمُعْتَرَّ» و فرمود: «فَكُلُوا مِنْها وَ أَطْعِمُوا الْبائِسَ الْفَقِیر» {از آنها بخورید و به تنگدست سائل و به بینوای غیر سائل بخورانید.} و فرمود: {پس از آنها بخورید و

به درمانده مستمند بخورانید.} - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۸ -

**[ترجمه]

«۳۴»

وَ عَنْهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ ضَحَّى أَوْ أَهْدَى هَدْياً فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يُخْرِجَ مِنْ مِنًى مِنْ لَحْمِهِ بِشَيْ ءٍ وَ لَا بَأْسَ بِإِخْرَاجِ السَّنَامِ لِلدَّوَاءِ وَ الْجِلْدِ وَ الصُّوفِ وَ الشَّعْرِ وَ الْعَصَبِ وَ الشَّيْ ءِ يُنْتَفَعُ بِهِ وَ يُسْتَحَبُّ أَنْ يُتَصَدَّقَ بِالْجِلْدِ وَ لَا بَأْسَ أَنْ يُعْطَى الْجَازِرُ مِنْ جُلُودِ الْهَدْيِ وَ لُحُومِهَا وَ جِلَالِهَا فِي أُجْرَتِهِ (۸).

ص: ۲۸۳

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۷.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۷.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۷.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۸.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۸.

۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۸.

۷- ۷. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۸.

۸- ۸. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۸.

**[ترجمه]امام علیه السلام فرمود: حج گزاری که ذبح می کند، یا این که قربانی می کند، نمی تواند از گوشت قربانی چیزی را از منی بیرون ببرد و ایرادی ندارد که از کوهان آن جهت درمان و دوا و پوست و پشم و مو و پی آن و چیزی که برایش سودمند است بردارد. مستحب است که پوست آن را صدقه دهد و ایرادی ندارد که پوست و گوشت و رو انداز آن را به عنوان دستمزد به قصاب بدهد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۸ -

**[ترجمه]

«۳۵»

وَ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنِ اشْتَرَى هَدْياً أَوْ أُضْحِيَّةً يَرَى أَنَّهَا سَمِينَةٌ فَخَرَجَتْ عَجْفَاءَ فَقَدْ أَجْزَتْ عَنْهُ وَ كَذَلِكَ إِنِ اشْتَرَاهُ وَ هُوَ يَرَى أَنَّهَا عَجْفَاءُ فَوَجَدَهَا سَمِينَةً فَقَدْ أَجْزَتْ عَنْهُ (۱).

**[ترجمه]امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: هر کس قربانی را بخرد و قبل از خریدن خیال کند چاق است اما لاغر از کار دربیاید، تکلیف از او ساقط است و همچنین اگر قربانی را بخرد در حالی که به نظرش لاغر است و آن را چاق یابد، کفایت می کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۸ -

**[ترجمه]

«۳۶»

وَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لِصَاحِبِ الْهَدْيِ أَنْ يَبِيعَهُ وَ يَسْتَبْدِلَ بِهِ غَيْرَهُ مَا لَمْ يُوجِبْهُ (۲).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: بر صاحب قربانی است که اگر آن را (با اشعار یا تقلید) بر خود واجب نکرده، آن را عوض کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۸ -

**[ترجمه]

«۳۷»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ لِيَشْهَدُوا مَنافِعَ لَهُمْ وَ يَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُوماتٍ عَلى ما رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعامِ قَالَ الْأَيَّامُ الْمَعْلُومَاتُ أَيَّامُ التَّشْرِيقِ وَ كَذَلِكَ الْأَيَّامُ الْمَعْدُودَاتُ هِيَ أَيَّامُ التَّشْرِيقِ وَ أَيَّامُ التَّشْرِيقِ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ بَعْدَ النَّحْرِ وَ قِيلَ إِنَّمَا سُمِّيَتْ أَيَّامَ التَّشْرِيقِ لِأَنَّ النَّاسَ يُشَرِّقُونَ فِيهَا قَدِيدَ الْأَضَاحِيِّ أَيْ يَنْشُرُونَهُ لِلشَّمْسِ لِيَجِفَّ فَيَوْمُ النَّحْرِ هُوَ يَوْمُ عِيدِ الْأَضْحَى وَ الْيَوْمُ الَّذِي يَلِيهِ هُوَ أَوَّلُ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ وَ يُقَالُ لَهُ يَوْمُ الْقَرِّ سُمِّيَ بِذَلِكَ لِأَنَّ النَّاسَ يَسْتَقِرُّونَ فِيهِ بِمِنًى وَ الْعَامَّةُ تُسَمِّيهِ يَوْمَ الرُّءُوسِ لِأَنَّهُمْ يَأْكُلُونَهَا فِيهِ وَ الْيَوْمُ الَّذِي يَلِيهِ هُوَ يَوْمُ النَّفْرِ الْأَوَّلِ وَ الْيَوْمُ الَّذِي يَلِي ذَلِكَ الْيَوْمَ يَوْمُ النَّفْرِ الْآخِرِ وَ هُوَ آخِرُ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ (۳).

**[ترجمه]و درباره این سخن خداوند «لیشهدوا منافع لهم و یذکروا اسم الله فی ایام معلومات علی ما رزقهم من بعیمه الانعام»

- . حج / ۲۸ - ،{تا شاهد منافع خویش باشند و نام خدا را در روزهای معلومی به خاطر نعمت‌هایی که از چهارپایان بر آن‌ها روزی کرده، ذکر کنند.} فرمود: روزهای معلوم ایام تشریق است و همچنین روزهای شمارش شده نیز ایام تشریق می باشد و ایام تشریق سه روز پس از روز نحر است. گفته شده که به این دلیل آن را ایام تشریق نام نهاده اند که در این ایام، مردم سفره‌های گوشت قربانی را آفتاب می‌کردند یعنی در مقابل خورشید پهن می کردند تا خشک شود. بنابراین روز نحر همان عید قربان و روز پس از آن اولین روز از ایام تشریق به حساب می آید که به آن یوم القر گفته می شود. بدین دلیل آن را یوم القر نام نهاده اند که مردم در آن روز در منی مستقر می شوند و عامه آن را یوم الرؤوس یا روز کلّه ها نام می نهند، زیرا آن روز، کله های قربانی را می خوردند. روز پس از آن را یوم النفر الاول نام نهاده اند و روز بعد آن را یوم النفر الآخر نام نهاده اند و آن آخرین روز از ایام تشریق می باشد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۸ -

**[ترجمه]

«۳۸»

فس، [تفسیر القمی]: ذلِکَ وَ مَنْ یُعَظِّمْ شَعائِرَ اللَّهِ فَإِنَّها مِنْ تَقْوَی الْقُلُوبِ قَالَ تَعْظِیمُ الْبُدْنِ وَ جَوْدَتُهَا قَوْلُهُ لَکُمْ فِیها مَنافِعُ إِلی أَجَلٍ مُسَمًّی قَالَ الْبُدْنُ یَرْکَبُهَا الْمُحْرِمُ مِنْ مَوْضِعِهَا الَّذِی یُحْرِمُ فِیهِ غَیْرَ مُضِرٍّ بِهَا وَ لَا مُعَنِّفٍ عَلَیْهَا وَ إِنْ کَانَ لَهَا لَبَنٌ یَشْرَبُ مِنْ لَبَنِهَا إِلَی یَوْمِ النَّحْرِ قَوْلُهُ ثُمَّ مَحِلُّها إِلَی الْبَیْتِ الْعَتِیقِ وَ قَوْلُهُ فَلَهُ أَسْلِمُوا وَ بَشِّرِ الْمُخْبِتِینَ قَالَ الْعَابِدِینَ وَ قَوْلُهُ فَاذْکُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَیْها صَوافَّ قَالَ تُنْحَرُ قَائِمَةً فَإِذا وَجَبَتْ جُنُوبُها أَیْ وَقَعَتْ عَلَی الْأَرْضِ فَکُلُوا مِنْها وَ أَطْعِمُوا الْقانِعَ وَ الْمُعْتَرَّ قَالَ الْقَانِعُ الَّذِی یَسْأَلُ فَتُعْطِیهِ وَ الْمُعْتَرُّ الَّذِی یَعْتَرِیکَ فَلَا یَسْأَلُ وَ قَوْلُهُ لَنْ یَنالَ اللَّهَ لُحُومُها وَ لا دِماؤُها وَ لکِنْ یَنالُهُ التَّقْوی مِنْکُمْ أَیْ لَا یَبْلُغُ مَا یَتَقَرَّبُ بِهِ إِلَی اللَّهِ وَ إِنْ نَحَرَهَا إِذَا لَمْ یَتَّقِ اللَّهَ وَ إِنَّمَا یَتَقَبَّلُ مِنَ

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۸ بتقدیم و تأخیر فی الآیتین فی السادس.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۸ بتقدیم و تأخیر فی الآیتین فی السادس.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۲۸ بتقدیم و تأخیر فی الآیتین فی السادس.

الْمُتَّقِينَ (۱).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: «ذلک و من یعظم شعائر الله فانها من تقوی القلوب» - . حج/ ۳۲ - ، {این

است فرائض خدا و هر کس شعائر خدا را بزرگ دارد، در حقیقت آن حاکی از پاکی دلهاست.} فرمود: بزرگ بودن شتر و ممتاز بودن آن است. درباره این سخن خداوند «لَكُمْ فِيها مَنافِعُ إِلى أَجَلٍ مُسَمًّى» {برای شما در آن دامها تا مدتی معینی منافعی است.} فرمود: محرم از مکانی که در آن محرم می شود بر شتر سوار می شود و نباید به شتر ضرری برساند و نباید خشونت کند و اگر دارای شیر باشد، از شیر آن تا روز عید قربان می نوشد. سخن خداوند: «ثُمَّ مَحِلُّها إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ» {سپس جایگاه قربانی کردن آنها و سایر فرایض در خانه کهن کعبه است.} و این سخن خداوند: «فَلَهُ أَسْلِمُوا وَ بَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ» {پس به فرمان او گردن نهید و فروتنان را بشارت ده.} فرمود: عبادت کنندگان و سخن خداوند: «فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْها صَوافَّ» {پس نام خدا را بر آنها در حالی که برپای ایستاده اند ببرید} فرمود: ایستاده نحر می شوند. «فَإِذا وَجَبَتْ جُنُوبُها» {چون به پهلو در غلتیدند} یعنی بر زمین افتادند «فَكُلُوا مِنْها وَ أَطْعِمُوا الْقانِعَ وَ الْمُعْتَرَّ» {از آنها بخورید و به تنگدست [سائل] و به بینوا[ی غیر سائل بخورانید].}فرمود: قانع کسی است که درخواست می کند و تو به او می بخشی و معتر کسی است که نیازمند کمک است اما درخواست نمی کند. سخن او «لَنْ يَنالَ اللَّهَ لُحُومُها وَ لا دِماؤُها وَ لكِنْ يَنالُهُ التَّقْوى مِنْكُمْ» {هرگز نه گوشتهای آنها و نه خونهایشان به خدا نخواهد رسید و این تقوای شماست که به او می رسد.} یعنی اگر تقوی نداشته باشد، آنچه را که به واسطه آن به خدا تقرب می جویدبه خدا نمی رسد، هر چند آن را نحر کند، و خداوند تنها از پرهیزکاران می پذیرد. - . تفسیر علی بن ابراهیم: ۴۴۰ -

**[ترجمه]

«۳۹»

ب، [قرب الإسناد] أَبُو الْبَخْتَرِيِّ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ: لَا يَأْكُلُ الْمُحْرِمُ مِنَ الْفِدْيَةِ وَ لَا الْكَفَّارَاتِ وَ لَا جَزَاءِ الصَّيْدِ وَ يَأْكُلُ مِمَّا سِوَى ذَلِكَ (۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام صادق از پدرش و او از امام علی علیهم السلام نقل کرده است که فرمود: محرم از فدیه و کفارات و کفاره شکار نمی خورد و از غیر آن می خورد. - . قرب الاسناد: ۷۰ -

**[ترجمه]

«۴۰»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْبَدَنَةِ كَيْفَ يَنْحَرُهَا قَائِمَةً أَوْ بَارِكَةً قَالَ يَعْقِلُهَا إِنْ شَاءَ قَائِمَةً وَ إِنْ شَاءَ بَارِكَةً(۳).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر از برادرش علیه السلام سؤال کرد که چطور باید شتر را نحر کرد؟ ایستاده یا خوابیده؟ فرمود: آن را می بندد، اگر خواست ایستاده یا خوابیده آن را نحر می کند. - . قرب الاسناد: ۱۰۴ -

**[ترجمه]

«۴۱»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الضَّحِیَّهِ یَشْتَرِیهَا الرَّجُلُ عَوْرَاءَ لَا یَعْلَمُ بِهَا إِلَّا بَعْدَ شِرَائِهَا هَلْ تُجْزِی عَنْهُ قَالَ نَعَمْ إِلَّا أَنْ تَکُونَ هَدْیاً فَإِنَّهُ لَا یَجُوزُ فِی الْهَدْیِ (۴).

**[ترجمه]گفت: از ایشان درباره حیوان قربانی سؤال کردم که شخص نمی داند و آن را می خرد و پس از خرید آن می فهمد که یک‌چشم است،آیا تکلیف از او ساقط است؟ فرمود: آری، مگر این که هدی باشد، چرا که این در هدی جایز نیست. - . قرب الاسناد: ۱۰۵ -

**[ترجمه]

«۴۲»

ل، [الخصال] فِی خَبَرِ الْأَعْمَشِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: لَا یُجْزِی فِی النُّسُکِ الْخَصِیُّ لِأَنَّهُ نَاقِصٌ وَ یَجُوزُ الْمَوْجُوءُ إِذَا لَمْ یُوجَدْ غَیْرُهُ وَ فِیهِ وَ الْهَدْیُ لِلْمُتَمَتِّعِ فَرِیضَهٌ(۵).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: حیوان اخته برای قربانی کفایت نمی کند، زیرا دارای نقص است. حیوان موجوء - حیوانی که بیضه آن را فشار داده باشند - کفایت می کند، در صورتی که غیر از آن وجود نداشته باشد. و در آن آمده: قربانی کردن برای کسی که حج تمتع گزارده، واجب است. - . الخصال ۲: ۳۹۴ -

**[ترجمه]

«۴۳»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ: إِنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله نَهَی أَنْ تُحْبَسَ لُحُومُ الْأَضَاحِیِّ فَوْقَ ثَلَاثَهِ أَیَّامٍ مِنْ أَجْلِ الْحَاجَهِ فَأَمَّا الْیَوْمَ فَلَا بَأْسَ بِهِ (۶).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام باقر علیه السلام فرمود: همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله از ذخیره کردن گوشت قربانیان جهت نیاز بیش از سه روز نهی کرده اند، اما امروز بلا اشکال است. - . علل الشرائع: ۴۳۸ -

**[ترجمه]

«۴۴»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ جَمِیلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ: مِثْلَهُ (۷).

**[ترجمه]المحاسن: جمیل از محمد بن مسلم این حدیث را نقل کرده است. -. المحاسن: ۳۲۰ -

**[ترجمه]

«۴۵»

ع، [علل الشرائع] الْعَطَّارُ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ بَزِیعٍ عَنْ یُونُسَ عَنْ جَمِیلٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ حَبْسِ لُحُومِ الْأَضَاحِیِّ فَوْقَ ثَلَاثَهِ أَیَّامٍ بِمِنًی قَالَ لَا بَأْسَ بِذَلِکَ الْیَوْمَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّمَا نَهَی عَنْ ذَلِکَ أَوَّلًا

ص: ۲۸۵

۱- ۱. تفسیر علیّ بن إبراهیم ص ۴۴۰ و الآیه فی سوره الحجّ: ۲۲.

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۷۰.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۱۰۴.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۱۰۵.

۵- ۵. الخصال ج ۲ ص ۳۹۴.

۶- ۶. علل الشرائع ص ۴۳۸.

۷- ۷. المحاسن ص ۳۲۰.

لِأَنَّ النَّاسَ كَانُوا يَوْمَئِذٍ مَجْهُودِينَ فَأَمَّا الْيَوْمَ فَلَا بَأْسَ بِهِ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: جمیل گوید: از امام صادق علیه السلام درباره ذخیره کردن گوشتهای حیوانات قربانی شده در منی بیش از سه روز سؤال کردم. فرمود: امروز ایرادی ندارد، رسول خدا صلی الله علیه و آله در ابتدا از آن نهی کرد، زیرا مردم در آن روز در سختی و مشقت بودند، اما امروز ایرادی ندارد. - . علل الشرائع: ۴۳۹ -

**[ترجمه]

«۴۶»

وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: كُنَّا نَنْهَى النَّاسَ عَنْ إِخْرَاجِ لُحُومِ الْأَضَاحِيِّ بَعْدَ ثَلَاثَةٍ لِقِلَّةِ اللَّحْمِ وَ كَثْرَةِ النَّاسِ فَأَمَّا الْيَوْمَ فَقَدْ كَثُرَ اللَّحْمُ وَ قَلَّ النَّاسُ فَلَا بَأْسَ بِإِخْرَاجِهِ (۲).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: پیشتر مردم را از بیرون بردن گوشت قربانیان بیش از سه روز به سبب کم بودن گوشت و کثرت جمعیت نهی می کردیم، اما امروز گوشت زیاد شده و مردم نیز کم شده اند، پس بیرون بردن ایرادی ندارد. - . علل الشرائع: ۴۳۹ -

**[ترجمه]

«۴۷»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنْ یُونُسَ: مِثْلَهُ إِلَى قَوْلِهِ فَأَمَّا الْيَوْمَ فَلَا بَأْسَ (۳).

**[ترجمه]المحاسن: یونس نیز این حدیث را تا این قسمت «اما امروز ایرادی ندارد»، نقل کرده است. - . المحاسن: ۳۲۰ -

**[ترجمه]

«۴۸»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ الْعَلَوِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَى عَنْ أَبِيهِ عَنْ خَالِهِ زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: نَهَيْتُكُمْ عَنْ ثَلَاثٍ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ أَلَا فَزُورُوهَا وَ عَنْ إِخْرَاجِ لُحُومِ

الْأَضَاحِيِّ مِنْ مِنًى بَعْدَ ثَلَاثٍ أَلَا فَكُلُوا وَ ادَّخِرُوا وَ نَهَيْتُكُمْ عَنِ النَّبِيذِ أَلَا فَانْبِذُوا وَ كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ يَعْنِی الَّذِی يُنْبَذُ بِالْغَدَاةِ وَ يُشْرَبُ بِالْعَشِيِّ وَ يُنْبَذُ بِالْعَشِيِّ وَ يُشْرَبُ بِالْغَدَاةِ فَإِذَا غَلَى فَهُوَ حَرَامٌ (۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام علی علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: از سه چیز شما را نهی کرده بودم:

شما را از زیارت قبور نهی کرده بودم، از این پس زیارت کنید. و از ذخیره کردن گوشت قربانیان منی پس از سه روز، آگاه باشید بخورید و ذخیره کنید. و از در خمره ریختن شما را بر حذر داشته ام، آگاه باشید که می توانید در خمره بریزید ولی هر مسکری حرام است، یعنی آنچه که آن را صبح در خمره می ریزند و شب می نوشند و یا شب می ریزند و در بامداد می نوشند، زمانی که به جوش آید حرام است.

**[ترجمه]

«۴۹»

سر، [السرائر] الْبَزَنْطِيُّ عَنْ جَمِيلٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الْمُتَمَتِّعِ كَمْ يُجْزِيهِ قَالَ شَاةٌ(۵).

**[ترجمه]السرائر: جمیل نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره متمتع سؤال کردم که چه مقدار باید کفاره دهد؟ فرمود: یک گوسفند. - . السرائر: ۴۸۰ -

**[ترجمه]

«۵۰»

مع، [معانی الأخبار] السِّنَانِيُّ عَنِ الْأَسَدِيِّ عَنِ النَّخَعِيِّ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ: نَزَلَ جَبْرَئِيلُ عَلَى النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ مُرْ أَصْحَابَكَ بِالْعَجِّ وَ الثَّجِّ فَالْعَجُّ رَفْعُ الْأَصْوَاتِ بِالتَّلْبِيَهِ وَ الثَّجُّ نَحْرُ الْبُدْنِ (۶).

**[ترجمه]معانی الأخبار: علی علیه السلام فرمود: جبرئیل بر پیامبر خدا صلی الله علیه و آله نازل شد و گفت: اصحابت را به عج و ثج فرمان ده. عج به معنای بالا بردن صداها جهت لبیک گفتن و ثج، نحر شتر است. - . معانی الاخبار: ۲۲۳ -

**[ترجمه]

«۵۱»

ع، [علل الشرائع] أَبِي عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ بَزِيعٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ عُقْبَهَ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُغِيرَهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام

ص: ۲۸۶

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۳۹ و المجهودین، من الجهد و هو التعب و العناء و المشقه و منه قولهم: جهد عیشه ای صعب و اشتد و نکد.

۲- ۲. علل الشرائع ص ۴۳۹.
۳- ۳. المحاسن ص ۳۲۰ بدون الذيل.
۴- ۴. علل الشرائع ص ۴۳۹.
۵- ۵. السرائر ص ۴۸۰.
۶- ۶. معانى الأخبار ص ۲۲۳.

قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ تَمَتَّعَ عَنْ أُمِّهِ وَ أَهَلَّ بِحَجَّةٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ إِنْ ذَبَحَ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَ إِنْ لَمْ يَذْبَحْ فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ لِأَنَّهُ تَمَتَّعَ عَنْ أُمِّهِ وَ أَهَلَّ بِحَجَّةٍ عَنْ أَبِيهِ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: حارث بن مغيره نقل كرده است كه از امام صادق عليه السلام درباره مردى سؤال كردم كه به نيابت از مادر خود حج تمتع گزارده و جهت انجام حج به نيابت از پدر خود آماده شده. فرمود: اگر قربانى كند براى او بهتر است و اگر قربانى نكند بر او چيزى نيست، زيرا وى به نيابت از مادر خود حج تمتع انجام داده و براى انجام حج به نيابت از پدر خود نيز آماده شده است. - . علل الشرائع: ۴۴۱ -

**[ترجمه]

«۵۲»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْخَزَّازِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَدْنَى مَا يُجْزِي فِي الْهَدْيِ مِنْ أَسْنَانِ الْغَنَمِ قَالَ فَقَالَ الْجَذَعُ مِنَ الضَّأْنِ قَالَ قُلْتُ فَالْجَذَعُ مِنَ الْمَاعِزِ قَالَ فَقَالَ لَا يُجْزِي قَالَ فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ الْعِلَّهُ فِيهِ قَالَ فَقَالَ لِأَنَّ الْجَذَعَ مِنَ الضَّأْنِ يَلْقَحُ وَ الْجَذَعَ مِنَ الْمَعْزِ لَا يَلْقَحُ (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: حماد بن عثمان نقل كرده است كه به امام صادق عليه السلام گفتم: حداقل سنى كه يك گوسفند جهت قربانى شدن بايد داشته باشد؟ فرمود: گوسفند يك ساله. گفتم: بز يك ساله چطور؟ فرمود: جايز نيست. به امام گفتم: جانم به فدايت! علت آن چيست؟ فرمود: زيرا گوسفند يك ساله بارور مى شود اما بز يك ساله خير. - . علل الشرائع: ۴۴۱ -

**[ترجمه]

«۵۳»

سن، [المحاسن] أَبِي عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى: مِثْلَهُ (۳).

**[ترجمه]المحاسن: پدرم از محمد بن يحيى اين حديث را نقل كرده است. - . المحاسن: ۳۴۰ -

**[ترجمه]

«۵۴»

مع، [معانى الأخبار] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ فَضَالَهَ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ فَإِذا وَجَبَتْ جُنُوبُها قَالَ إِذَا وَقَعَتْ عَلَى الْأَرْضِ فَكُلُوا مِنْها وَ أَطْعِمُوا الْقانِعَ وَ الْمُعْتَرَّ قَالَ الْقَانِعُ الَّذِي يَرْضَى بِمَا أَعْطَيْتَهُ وَ لَا يَسْخَطُ وَ لَا يَكْلَحُ وَ لَا يُزَبِّدُ شِدْقُهُ غَضَباً وَ الْمُعْتَرُّ الْمَارُّ بِكَ تُطْعِمُهُ (۴).

**[ترجمه]معانی الأخبار: عبدالرحمن ابن ابی عبدالله نقل کرده است که امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند «فَإِذا وَجَبَتْ جُنُوبُها» {چون به پهلو در غلتیدند.} فرمود: یعنی زمانی که بر زمین افتادند از آنها بخورید و درباره این گفته خدا «فَکُلُوا مِنْها وَ أَطْعِمُوا الْقانِعَ وَ الْمُعْتَرَ» {از آنها بخورید و به تنگدست [سائل] و به بینوا[ی غیر سائل بخورانید].} - . حج / ۳۷ -

فرمود: قانع کسی است که بدان چه که بدو بخشی راضی می شود و ناراحت نمی شود و چهره در هم نمی کشد و دهانش از فرط خشم کف نمی کند و معتر کسی است که رهگذر استو تو او را اطعام می کنی. - . معانی الاخبار: ۲۰۸ -

**[ترجمه]

«۵۵»

مع، [معانی الأخبار] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ ابْنِ مَهْزِيَارَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ سَيْفٍ التَّمَّارِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِنَّ سَعِيدَ بْنَ عَبْدِ الْمَلِكِ قَدِمَ حَاجّاً فَلَقِيَ أَبِی علیه السلام فَقَالَ إِنِّي سُقْتُ هَدْياً فَكَيْفَ أَصْنَعُ فَقَالَ أَطْعِمْ أَهْلَكَ ثُلُثاً وَ أَطْعِمِ الْقَانِعَ ثُلُثاً وَ أَطْعِمِ الْمِسْكِينَ ثُلُثاً قُلْتُ الْمِسْكِينُ هُوَ السَّائِلُ قَالَ نَعَمْ وَ الْقَانِعُ يَقْنَعُ بِمَا أَرْسَلْتَ إِلَيْهِ مِنَ الْبَضْعَهِ فَمَا فَوْقَهَا وَ الْمُعْتَرُّ يَعْتَرِيكَ لَا يَسْأَلُكَ (۵).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام صادق علیه السلام فرمود: سعید بن عبدالملک به سفر حج رفت و با پدرم دیدار کرد و فرمود: من قربانی را همراه آوردم، چه کار کنم؟ فرمود: یک سوم آن را به خانواده خویش و یک سوم آن را به قانع و یک سوم آن را به مسکین بده. گفتم: آیا مسکین همان سائل است؟ فرمود: آری. قانع کسی است که با دادن اندک کالایی به او و نه بیشتر قانع می شود و معتر کسی است که در مسیر تو قرار می گیرد، اما درخواست کمک نمی کند. - . معانی الاخبار: ۲۰۸ -

**[ترجمه]

«۵۶»

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: لَا يَجُوزُ شَهَادَهُ خَائِنٍ وَ لَا خَائِنَهٍ وَ لَا ذِي غِمْرٍ عَلَى أَخِيهِ

ص: ۲۸۷

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۴۱.

۲- ۲. علل الشرائع ص ۴۴۱.

۳- ۳. المحاسن ص ۳۴۰.

۴- ۴. معانی الأخبار ص ۲۰۸ و الآیه فی سوره الحجّ: ۳۷ و الکلح: عبوس الوجه.

۵- ۵. معانی الأخبار ص ۲۰۸.

وَ لَا ظَنِينٍ فِي وَلَاءٍ وَ لَا قَرَابَهٍ وَ لَا الْقَانِعِ مَعَ أَهْلِ الْبَيْتِ لَهُمْ أَمَّا الْخِيَانَهُ فَإِنَّهَا تَدْخُلُ فِي أَشْيَاءَ كَثِيرَهٍ سِوَى الْخِيَانَهِ فِي الْمَالِ مِنْهَا أَنْ يُؤْتَمَنَ عَلَى فَرْجٍ فَلَا يُؤَدِّيَ فِيهَا الْأَمَانَهَ وَ مِنْهَا أَنْ يُسْتَوْدَعَ سِرّاً يَكُونُ إِنْ أَفْشَى فِيهِ عَطَبُ الْمُسْتَوْدِعِ أَوْ فِيهِ شَيْنُهُ وَ مِنْهَا أَنْ يُؤْتَمَنَ عَلَى حُكْمٍ بَيْنَ اثْنَيْنِ أَوْ فَوْقَهُمَا فَلَا يَعْدِلَ وَ مِنْهَا أَنْ يَغُلَّ مِنَ الْمَغْنَمِ شَيْئاً وَ مِنْهَا أَنْ يَكْتُمَ شَهَادَهً وَ مِنْهَا أَنْ يُسْتَشَارَ فَيُشِيرَ بِخِلَافِ الصَّوَابِ تَعَمُّداً وَ أَشْبَاهُ ذَلِكَ وَ الْغِمْرُ الشَّحْنَاءُ وَ الْعَدَاوَهُ وَ أَمَّا الظَّنِينُ فِي الْوَلَاءِ وَ الْقَرَابَهِ فَالَّذِي يُتَّهَمُ بِالدِّعَاوَهِ إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ أَوِ الْمُتَوَلِّي إِلَى غَيْرِ مَوَالِيهِ وَ قَدْ يَكُونُ أَنْ يُتَّهَمَ فِي شَهَادَتِهِ لِقَرِيبِهِ وَ الظَّنِينُ أَيْضاً الْمُتَّهَمُ فِي دِينِهِ وَ أَمَّا الْقَانِعُ مَعَ أَهْلِ الْبَيْتِ لَهُمْ فَالرَّجُلُ يَكُونُ مَعَ الْقَوْمِ فِي حَاشِيَتِهِمْ كَالْخَادِمِ لَهُمْ وَ التَّابِعِ وَ الْأَجِيرِ وَ نَحْوِهِ وَ أَصْلُ الْقُنُوعِ الرَّجُلُ الَّذِي يَكُونُ مَعَ الرَّجُلِ يَطْلُبُ فَضْلَهُ وَ يَسْأَلُهُ مَعْرُوفَهُ بِقَوْلٍ فَهَذَا يَطْلُبُ مَعَاشَهُ مِنْ هَؤُلَاءِ فَلَا تَجُوزُ شَهَادَتُهُ لَهُمْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فَكُلُوا مِنْها وَ أَطْعِمُوا الْقانِعَ وَ الْمُعْتَرَّ فَالْقَانِعُ الَّذِي يَقْنَعُ بِمَا تُعْطِيهِ وَ يَسْأَلُ وَ الْمُعْتَرُّ الَّذِي يَتَعَرَّضُ وَ لَا يَسْأَلُ وَ يُقَالُ مِنْ هَذَا الْقُنُوعِ قَنَعَ يَقْنَعُ قُنُوعاً وَ أَمَّا الْقَانِعُ الرَّاضِي بِمَا أَعْطَاهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَلَيْسَ مِنْ ذَلِكَ يُقَالُ مِنْهُ قَنِعْتُ أَقْنَعُ قَنَاعَهً فَهَذَا بِكَسْرِ النُّونِ وَ ذَاكَ بِفَتْحِهَا وَ ذَاكَ مِنَ الْقُنُوعِ وَ هَذَا مِنَ الْقَنَاعَهِ(۱).

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: شهادت مرد و زن خیانتکار، و کسی که با برادرش دشمنی دارد، و کسی که «الظنین فی الولاء و القرابه» است،و کسی که«القانع مع اهل‌البیت معهم» است،پذیرفته نمی شود، اما خیانت علاوه بر خیانت در مال، موارد بسیاری را شامل می شود، از آن جمله این که: در مورد ناموسی به او اطمینان کنند، اما امانت را ادا نکند؛ یا رازی با وی در میان نهاده شود که اگر فاش شود امانت گذار هلاک می شود یا رسوا می شود؛ یا این که در حکمی میان دو نفر یا بیشتر به او اعتماد کنند اما وی به عدالت حکم نکند؛ یا این که در چیزی ازدارایی خیانت کند؛ یا این که شهادتی را کتمان کند؛ یا این که طرف مشورت قرار گیرد اما عمداً بر خلاف صواب و درستی مشورت دهد و مواردی شبیه به آن. غمر به معنای دشمنی و کینه توزی است و اما «ظنین فی الولاء و القرابه»، کسی است که متهم به این است که به غیر پدرش خوانده شده، یا آن است که متولّی بهغیر از موالی خود است، و گاهی بدین معناست که در شهادت دادن به نفع نزدیکان خود متهم شود. ظنین همچنین به معنای فردی است که در دین خود متهم است و «القانع مع اهل‌البیت معهم» مردی است که در حاشیه خانواده ای به عنوان خادم، پیرو، و اجیر آنها و مانند آن زندگی می کند. قنوع در اصل، مردی است که همراه با مردی دیگر باشد و خواستار بخشش او باشد و با گفته‌ای، نیکی او را بطلبد، پس این فرد، هزینه زندگی خود را از این اشخاص طلب می کند، بنابراین شهادت وی برای آنان جایز نیست. خداوند متعال فرمود: «فَكُلُوا مِنْها وَ أَطْعِمُوا الْقانِعَ وَ الْمُعْتَر» {از آنها بخورید و به تنگدست [سائل] و به بینوا[ی غیر سائل بخورانید].} قانع فردی است که بدان چه که به او می دهی قانع می شود و درخواست می کند و اما معتر کسی است که در مسیر قرار می‌گیرد و درخواست نمی کند. به این نوع قناعت گفته می شود: قَنَع یقنَع قنوعا. اما فرد قانع و خشنود از آنچه که خداوند عز وجل به او عطا کرده از این دسته نیست و بدان گفته می شود: قنِعت اقنَع قناعه با کسر نون، در حالی که آن یکی با فتح است و آن یکی از قنوع گرفته شده و این از قناعت. - . معانی الاخبار: ۲۰۸ -

**[ترجمه]

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ عِيسَى عَنِ الْبَزَنْطِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ الرِّضَا عليه السلام عَنِ الْقَانِعِ وَ الْمُعْتَرِّ قَالَ الْقَانِعُ الَّذِى يَقْنَعُ بِمَا أَعْطَيْتَهُ وَ الْمُعْتَرُّ الَّذِى يَعْتَرُّ بِكَ (۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: بزنطی گوید: از امام رضا علیه السلام درباره قانع و معتر سؤال کردم. فرمود: قانع کسی است که بدان چه که بدان بدهی قانع می شود و معتر کسی است که بر تو گذر می کند. - . قرب الاسناد: ۱۵۵ -

**[ترجمه]

«۵۸»

سن، [المحاسن] حَمَّادٌ عَنْ رِبْعِيٍّ عَنِ الْفُضَيْلِ عَنْ أَبِى عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليه السلام فِى حَدِيثٍ لَهُ إِذَا ذَبَحَ الْحَاجُّ كَانَ فَدَاهُ مِنَ النَّارِ(۳).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: علی بن الحسین علیه السلام فرمود: زمانی که حج گزار قربانی کند، فدیه او از آتش است - از آتش نجات می یابد -. - . المحاسن: ۶۷ -

**[ترجمه]

«۵۹»

سن، [المحاسن] أَبِى عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ عَبَّادٍ [الرَّوَاجِنِي] الدواجنى عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ بَشِيرِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لِفَاطِمَةَ عليها السلام اشْهَدِى ذَبْحَ ذَبِيحَتِكِ فَإِنَّ أَوَّلَ قَطْرَةٍ مِنْهَا يُكَفِّرُ اللَّهُ بِهَا كُلَّ ذَنْبٍ عَلَيْكِ وَ كُلَّ خَطِيئَةٍ عَلَيْكِ

۱- ۱. معانی الأخبار ص ۲۰۸.

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۱۵۵.

۳- ۳. المحاسن ص ۶۷.

فَسَمِعَهُ بَعْضُ الْمُسْلِمِينَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا لِأَهْلِ بَيْتِکَ خَاصَّةً أَمْ لِلْمُسْلِمِينَ عَامَّةً قَالَ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَنِی فِی عِتْرَتِی أَنْ لَا يُطْعِمَ النَّارَ أَحَداً مِنْهُمْ وَ هَذَا لِلنَّاسِ عَامَّةً(۱).

**[ترجمه]المحاسن: رسول خدا صلی الله علیه و آله خطاب به فاطمه سلام الله علیها فرمود: در صحنه ذبح قربانی حضور داشته باش، چرا که در ازای اولین قطره ای که از آن فرو می چکد، خداوند همه گناهانت را می بخشد و خطاهایت را نادیده می گیرد. برخی از مسلمانان شنیدند و گفتند: ای رسول خدا، آیا این تنها منحصر به خاندان توست؟ یا این که برای عموم مسلمانان است؟ فرمود: خداوند به من وعده داده که هیچ یک از افراد عترت و خاندان من را طعمه آتش نکند و این شامل همه مردم است. - . المحاسن: ۶۷ -

**[ترجمه]

«۶۰»

سن، [المحاسن] مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ خَالِدٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ إِطْعَامَ الطَّعَامِ وَ إِرَاقَةَ الدِّمَاءِ بِمِنًى (۲).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند اطعام کردن غذا و ریختن خون در منی را دوست می دارد. - . المحاسن: ۳۸۸ -

**[ترجمه]

«۶۱»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: كُلُّ مَا أَتَيْتَهُ مِنَ الصَّيْدِ فِی عُمْرَةٍ أَوْ مُتْعَةٍ فَعَلَيْکَ أَنْ تَذْبَحَ أَوْ تَنْحَرَ مَا لَزِمَکَ مِنَ الْجَزَاءِ- بِمَكَّةَ عِنْدَ الْحَزْوَرَةِ(۳)

قُبَالَةَ الْكَعْبَةِ مَوْضِعَ الْمَنْحَرِ وَ إِنْ شِئْتَ أَخَّرْتَهُ إِلَى أَيَّامِ التَّشْرِيقِ فَتَنْحَرُهُ بِمِنًى وَ قَدْ رُوِیَ ذَلِکَ أَيْضاً وَ إِذَا وَجَبَ عَلَيْکَ فِی مُتْعَةٍ وَ مَا أَشْبَهَ مِمَّا يَجِبُ عَلَيْکَ فِيهِ مِنْ جَزَاءِ الْحَجِّ فَلَا تَنْحَرْهُ إِلَّا بِمِنًى فَإِنْ كَانَ عَلَيْکَ دَمٌ وَاجِبٌ قَلَّدْتَهُ أَوْ جَلَّلْتَهُ أَوْ أَشْعَرْتَهُ فَلَا تَنْحَرْهُ إِلَّا فِی يَوْمِ النَّحْرِ بِمِنًى وَ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تُشْعِرَ بَدَنَتَکَ فَاضْرِبْهَا بِالشَّفْرَةِ عَلَى سَنَامِهَا مِنْ جَانِبِ الْأَيْمَنِ فَإِنْ كَانَتِ الْبُدْنُ كَثِيرَةً فَادْخُلْ بَيْنَهَا وَ اضْرِبْهَا بِالشَّفْرَةِ يَمِيناً وَ شِمَالًا وَ إِذَا أَرَدْتَ نَحْرَهَا فَانْحَرْهَا وَ هِیَ قَائِمَةٌ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ وَ تُشْعِرُهَا وَ هِیَ بَارِكَةٌ وَ كُلْ مِنْ أُضْحِيَّتِکَ وَ أَطْعِمِ الْقَانِعَ وَ الْمُعْتَرَّ الْقَانِعُ الَّذِی يَقْنَعُ بِمَا تُعْطِيهِ وَ الْمُعْتَرُّ الَّذِی يَعْتَرِيکَ وَ لَا تُعْطِی الْجَزَّارَ مِنْهَا شَيْئاً وَ لَا تَأْكُلْ مِنْ فِدَاءِ الصَّيْدِ إِنِ اضْطُرِرْتَهُ فَإِنَّهُ مِنْ تَمَامِ حَجِّکَ (۴).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: هر شکاری که در زمان عمره یا حج تمتع مرتکب شدی، آنچه که از کفاره بر عهده توست در مکه در کنار حزّوره روبروی کعبه در قربانگاه، ذبح یا نحر کن؛ و اگر خواستی،نحر کردن آن را تا ایام تشریق به تاخیر می

انـدازی و در منی نحر می کنی. این نیز روایت شـده است که اگر حج تمتع یا شبیه به آن از کفاره حج بر عهده تو واجب شد، آن را جز در منی ذبـح نکن و اگر خونی واجب بر عهـده توست، آن را قلاده می‌بنـدی یا جُلّ بر آن می‌انـدازی یا اشـعار می... کنی.پس آن را جز در روز عید قربان در منی ذبح نکن و هرگاه خواستی که شترت را اشـعار کنی، با یک تیغ از سمت راست بر کوهـان آن می زنی، اگر تعـداد شتران زیـاد بود، در میـان آنها داخل می‌شوی و از سـمت چپ و راست با تیغ بر آنها بزن و هرگاه خواستی که آن را نحر کنی، پس در حالی نحر کن که ایسـتاده روبروی قبله باشـد و هرگاه خوابیده باشد، آن را اشـعار می کنی؛ و سـپس از قربـانی خود بخور و به قـانع و معتر نیز از گوشت آن بخوران. قانع کسـی است که بـدان چه که به او می دهی قانع می شود و معتر کسی است که بر تو گذر می کند. چیزی از گوشت قربانی را به قصاب نمی دهی و از کفاره

شکار نخور اگرچه ناچار شدی، زیرا که آن تمامیت حج توست. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۶۲»

ضـا، [فقـه الرضـا علیه السـلام]: فَـإِذَا أَتَیْتَ مِنًی فَـاشْتَرِ هَـدْیَکَ وَ اذْبَحْهُ فَـإِذَا أَرَدْتَ ذَبْحَهُ أَوْ نَحْرَهُ فَقُـلْ وَجَّهْتُ وَجْهِیَ لِلَّذِی فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ حَنِیفاً مُسْلِماً وَ مَا أَنَا مِنَ الْمُشْـرِکِینَ إِنَّ صَـلَاتِی وَ نُسُـکِی وَ مَحْیَایَ وَ مَمَاتِی لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ لَا شَـرِیکَ لَهُ وَ بِـذَلِکَ أُمِرْتُ وَ أَنَـا مِنَ الْمُسْـلِمِینَ اللَّهُمَّ هَـذَا مِنْکَ وَ لَکَ وَ بِکَ وَ إِلَیْکَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ اللَّهُ أَکْبَرُ اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنِّی کَمَا تَقَبَّلْتَ مِنْ إِبْرَاهِیمَ خَلِیلِکَ وَ مُوسَی کَلِیمِکَ وَ مُحَمَّدٍ

۱- ۱. المحاسن ص ۶۷.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۳۸۸.

۳- ۳. الحزوره: کقسوره، موضع کان به سوق مکّه بین الصفا و المروه قریب من موضع النخاسین یومئذ.

۴- ۴. فقه الرضا ص ۲۸.

حَبِيبِکَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ أَمِرَّ السِّكِّينَ عَلَيْهَا وَ لَا تَنْخَعْهَا حَتَّى تَمُوتَ وَ لَا يَجُوزُ فِي الْأَضَاحِيِّ مِنَ الْبُدْنِ إِلَّا الثَّنِيُّ وَ هُوَ الَّذِي تَمَّتْ لَهُ سَنَةٌ وَ دَخَلَ فِي الثَّانِيَةِ وَ مِنَ الضَّأْنِ الْجَذَعُ لِسَنَةٍ وَ تُجْزِي الْبَقَرَةُ عَنْ خَمْسَةٍ(۱).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: زمانی که به منی آمدی، قربانی خود را بخر و آن را ذبح کن. زمانی که خواستی آن را ذبح یا نحر کنی بگو: رویم را به سمت کسی نموده ام که آسمان ها و زمین را آفرید، پیرو آیین حنیفم و از مشرکان نیستم. نماز، عبادت، زندگی و مرگم برای خداوند جهانیان است که شریکی ندارد، به این فرمان مأمور شده ام و از مسلمانانم. خدایا این از تو و برای تو و به تو و به سوی توست. به نام خداوند بخشنده مهربان. الله اکبر. پروردگارا! از من بپذیر چنان که از ابراهیم دوستت و از موسی هم‌سخنت و محمد حبیبت که درود خدا بر تمامی آنان باد پذیرفتی. چاقو را در گلوی قربانی بکشو تا قربانی نمرده، سر آن را جدا نکن و برای قربانی از شتر مجزی نیست مگر این که ثنی باشد و «ثنی» - آن شتری است که یک سال آن تمام شده و وارد دو سالگی شده است - باشد. وگوسفند نیز باید یک ساله باشد و گاو، پنج نفر را کفایت می کند. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۶۳»

وَ رُوِيَ: عَنْ سَبْعَةٍ إِذَا كَانُوا مِنْ أَهْلِ بَيْتٍ وَاحِدٍ(۲).

**[ترجمه]و روایت شده است اگر از یک خانواده باشند، هفت نفر را کفایت می کند. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۶۴»

وَ رُوِيَ: أَنَّهَا لَا تُجْزِي إِلَّا عَنْ وَاحِدٍ فَإِذَا نَحَرْتَ أُضْحِيَّتَکَ أَكَلْتَ مِنْهَا وَ تَصَدَّقْتَ بِالْبَاقِي (۳).

**[ترجمه]روایت شده است که تنها یک نفر را کفایت می کند، پس زمانی که قربانی ات را نحر کردی، از آن می خوری و بقیه را صدقه می دهی. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۶۵»

وَ رُوِيَ: أَنَّ شَاةً تُجْزِي عَنْ سَبْعِينَ إِذَا لَمْ يُوجَدْ شَيْ ءٌ مِنَ الْهَدْيِ.

(۴)

**[ترجمه]روایت شده است که اگر قربانی وجود نداشته باشد، یک گوسفند، هفتاد نفر را کفایت می کند. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۸ -

**[ترجمه]

باب ۵۱ من لم یجد الهدی

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] حَمَّادُ بْنُ عِیسَی عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ فَصِیامُ ثَلاثَهِ أَیَّامٍ فِی الْحَجِ قَالَ قَبْلَ التَّرْوِیَهِ بِیَوْمٍ وَ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ وَ یَوْمَ عَرَفَهَ فَمَنْ فَاتَتْهُ هَذِهِ الْأَیَّامُ فَلْیَتَسَحَّرْ لَیْلَهَ الْحَصْبَهِ وَ هِیَ لَیْلَهُ النَّفْرِ(۵).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام صادق علیه السلام از پدر خود و ایشان از امیر المؤمنین علیه السلام نقل کرده است که درباره این گفته خداوند عز و جل «فَصِیامُ ثَلاثَهِ أَیَّامٍ فِی الْحَجِ» {باید در هنگام حج سه روز روزه بدارد.} فرمود: یک روز قبل از ترویه و روز ترویه و روز عرفه را روزه بدارد، هر کس این ایام از دست او رفت، باید در لیله الحصبه که همان شب حرکت است سحری بخورد. - . قرب الاسناد: ۱۰ -

**[ترجمه]

«۲»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ الْبَزَنْطِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ الرِّضَا علیه السلام عَنِ الْمُتَمَتِّعِ یَکُونُ لَهُ فُضُولٌ مِنَ الْکِسْوَهِ بَعْدَ الَّذِی یَحْتَاجُ إِلَیْهِ فَلَتَسْوَی تِلْکَ الْفُضُولُ مِائَهَ دِرْهَمٍ یَکُونُ مِمَّنْ یَجِدُ فَقَالَ لَهُ بُدٌّ مِنْ کِرًی وَ نَفَقَهٍ فَقُلْتُ لَهُ إِنَّ لَهُ کِرًی وَ نَفَقَهً وَ مَا یَحْتَاجُ بَعْدُ إِلَیْهِ مِنْ هَذَا الْفُضُولِ مِنْ کِسْوَتِهِ فَقَالَ وَ أَیُّ شَیْ ءٍ کِسْوَهٌ بِمِائَهِ دِرْهَمٍ هَذَا مِمَّنْ قَالَ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی فَمَنْ لَمْ یَجِدْ فَصِیامُ ثَلاثَهِ أَیَّامٍ فِی الْحَجِّ وَ سَبْعَهٍ إِذا رَجَعْتُمْ (۶).

ص: ۲۹۰

۱- ۱. فقه الرضا ص ۲۸.

۲- ۲. فقه الرضا ص ۲۸.

۳- ۳. فقه الرضا ص ۲۸.

۴- ۴. فقه الرضا ص ۲۸.

۵- ۵. قرب الإسناد ص ۱۰.

۶- ۶. نفس المصدر ص ۱۷۴.

**[ترجمه]قرب الإسناد: بزنطی نقل کرده است که از امام رضا علیه السلام درباره متمتع پرسیدم که غیر از لباسهایی که مورد نیاز اوست، لباس اضافی نیز دارد که ارزش این لباسهای اضافی صد درهم است؛ آیا چنین کسی از زمره افرادی است که قربانی کردن بر او واجب است؟ ایشان فرمود: می‌تواند کرایه و نفقه دهد؟ به امام گفتم: می‌تواند کرایه و نفقه دهد و هنوز به این لباس‌های اضافی احتیاج ندارد. فرمود: با لباس صد درهمی چه چیزی می‌دهند؟! این مصداق افرادی است که خداوند درباره آنان فرمود: «فَمَنْ لَمْ یَجِدْ فَصِیامُ ثَلاثَهِ أَیَّام فِی الْحَجِّ وَ سَبْعَهٍ إِذا رَجَعْتُمْ» - . بقره / ۱۹۶ - {و آن کس که قربانی نیافت، باید در هنگام حج سه روز روزه بدارد و چون برگشتید، هفت روز دیگر روزه بدارید.} - . قرب الاسناد: ۱۷۴ -

**[ترجمه]

«۳»

ب، [قرب الإسناد] عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: إِذَا صَامَ الْمُتَمَتِّعُ یَوْمَیْنِ وَ لَمْ یُتَابِعِ الصَّوْمَ الْیَوْمَ الثَّالِثَ فَقَدْ فَاتَهُ صِیَامُ ثَلَاثَهِ أَیَّام فِی الْحَجِّ فَلْیَصُمْ بِمَکَّهَ ثَلَاثَهَ أَیَّامٍ مُتَتَابِعَاتٍ فَإِنْ لَمْ یَقْدِرْ أَوْ لَمْ یُقِمْ عَلَیْهِ جَمَّالُهُ فَلْیَصُمْهَا فِی الطَّرِیقِ الثَّلَاثَهَ أَیَّامٍ فَعَلَیْهِ إِذَا قَدِمَ عَلَی أَهْلِهِ عَشَرَهُ أَیَّامٍ مُتَتَابِعَاتٍ (۱).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام رضا علیه السلام فرمود: اگر حج تمتع گزار دو روز روزه بگیرد و در روز سوم روزه نگیرد، روزه گرفتن در سه روز از ایام حج را از دست داده و باید در مکه سه روز پیاپی روزه بگیرد، اگر نتواند و یا شرایط برایش فراهم نشود، پس باید در مسیر، سه روزه روزه بدارد و بر اوست که زمانی که به سوی خانواده خود بازگشت، ده روز پی در پی روزه بدارد. - . قرب الاسناد: ۱۷۴ -

**[ترجمه]

«۴»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: إِذَا عَجَزْتَ عَنِ الْهَدْیِ وَ لَمْ یُمْکِنْکَ صُمْتَ قَبْلَ التَّرْوِیَهِ بِیَوْمٍ وَ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ وَ یَوْمَ عَرَفَهَ وَ سَبْعَهَ أَیَّامٍ إِذَا رَجَعْتَ إِلَی أَهْلِکَ وَ إِنْ فَاتَکَ صَوْمُ هَذِهِ الثَّلَاثَهِ أَیَّام صُمْتَ صَبِیحَهَ لَیْلَهِ الْحَصْبَهِ وَ یَوْمَیْنِ بَعْدَهَا وَ إِنْ وَجَدْتَ ثَمَنَ الْهَدْیِ وَ لَمْ تَجِدِ الْهَدْیَ فَخَلِّفِ الثَّمَنَ عِنْدَ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ مَکَّهَ یَشْتَرِی ذَلِکَ فِی ذِی الْحِجَهِ وَ یَذْبَحُ عَنْکَ فَإِنْ مَضَتْ ذُو الْحِجَهِ وَ لَمْ یَشْتَرِ لَکَ أَخَّرَهَا إِلَی قَابِلِ ذِی الْحِجَّهِ فَإِنَّهَا أَیَّامُ الذَّبْحِ (۲).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: زمانی که از قربانی کردن عاجز شدی و برایت ممکن نشد، روز قبل از ترویه و روز ترویه و روز عرفه را روزه می گیری و زمانی که به سوی خانواده خود بازگشتی، هفت روز دیگر را روزه می گیری. اگر موفق نشدی که در این سه روز روزه بداری، صبح لیله الحصبه و دو روز پس از آن را روزه می داری. اگر بهای قربانی را داشتی، اما قربانی نیافتی، پس پول خود را به یکی از اهالی مکه بسپار که آن را در در ماه ذی حجه خریداری کند و به نیابت از تو ذبح کند. اگر ماه ذی حجه سپری شد و برای تو قربانی نخرید،آن را تا ماه ذی حجه سال بعد به تعویق بینداز، چرا که آن ایام ذبح

است. - . فقه الرضا عليه السلام: ۲۸۰ -

**[ترجمه]

«۵»

ضا، [فقه الرضا عليه السلام]: وَ مَنْ كَانَ مُتَمَتِّعاً فَلَمْ يَجِدْ هَدْياً فَعَلَيْهِ صِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَ سَبْعَةٍ إِذَا رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ(۳).

**[ترجمه]فقه الرضا عليه السلام: هر كس كه حج تمتع گزار بوده، اما قربانی نيافته، بايد سه روز در هنگام حج روزه بدارد و زمانی كه به نزد خانواده خود بازگشت، هفت روز ديگر نيز روزه بدارد، اين ده روز كامل است. - . فقه الرضا عليه السلام: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۶»

شي، [تفسير العياشي] عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ قَالَ: كُنْتُ أُصَلِّي قَائِماً وَ أَبُو الْحَسَنِ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ عليه السلام قَاعِداً قُدَّامِي وَ أَنَا لَا أَعْلَمُ قَالَ فَجَاءَهُ عَبَّادٌ الْبَصْرِيُّ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ وَ جَلَسَ قَالَ يَا أَبَا الْحَسَنِ مَا تَقُولُ فِي رَجُلٍ تَمَتَّعَ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ هَدْيٌ قَالَ يَصُومُ الْأَيَّامَ الَّتِي قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فَجَعَلْتُ سَمْعِي إِلَيْهِمَا قَالَ عَبَّادٌ وَ أَيُّ أَيَّامٍ هِيَ قَالَ قَبْلَ التَّرْوِيَةِ وَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ وَ يَوْمُ عَرَفَةَ قَالَ فَإِنْ فَاتَهُ قَالَ يَصُومُ صَبِيحَةَ الْحَصْبَةِ وَ يَوْمَيْنِ بَعْدَهُ قَالَ أَ فَلَا تَقُولُ كَمَا قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَسَنِ قَالَ وَ أَيَّ شَيْ ءٍ قَالَ قَالَ يَصُومُ أَيَّامَ التَّشْرِيقِ قَالَ إِنَّ جَعْفَراً صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ كَانَ يَقُولُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَمَرَ بِلَالًا يُنَادِي أَنَّ هَذِهِ أَيَّامُ أَكْلٍ وَ شُرْبٍ فَلَا يَصُومَنَّ أَحَدٌ فَقَالَ يَا أَبَا الْحَسَنِ إِنَّ اللَّهَ قَالَ فَصِيامُ ثَلاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَ سَبْعَةٍ إِذا رَجَعْتُمْ قَالَ:

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۱۷۴.

۲- ۲. فقه الرضا ص ۲۸.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۳۷.

كَانَ جَعْفَرٌ عليه السلام يَقُولُ ذُو الْقَعْدَهِ وَ ذُو الْحِجَّهِ كلتين [كِلْتَانِ] أَشْهُرُ الْحَجِ (۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی :عبدالرحمن بن حجاج نقل کرده است: ایستاده نماز می خواندم، در حالی که امام موسی بن جعفر علیه السلام جلوی من نشسته بود و من نمی دانستم. عباد بصری به نزد امام آمد و بر ایشان سلام کرد و نشست و گفت: ای اباالحسن! چه می گویی درباره کسی که حج تمتع گزارده اما قربانی نداشته است؟ امام فرمود: در همان روزهایی که خداوند فرموده روزه می گیرد. به صحبت‌های آن دو توجه کردم. عباد گفت: آن روزها کدام است؟ امام فرمود: قبل از ترویه، روز ترویه و روز عرفه. عباد گفت: اگر این روزها را از دست داد؟ امام فرمود: در صبحگاه حصبه و دو روز پس از آن روزه می گیرد. گفت: آیا شما آنگونه که عبدالله بن حسن فرمود نمی گویی؟ امام فرمود: ایشان چه گفت؟ عباد گفت: در ایام تشریق روزه می گیرد. امام فرمود: جعفر علیه السلام می فرمود: رسول خدا به بلال فرمان داد که ندا دهد که این روزهای خوردن و نوشیدن است و کسی هرگز روزه نگیرد. عباد گفت: ای ابا الحسن! خداوند فرمود: «فَصِيامُ ثَلاثَهِ أَيَّام فِی الْحَجِّ وَ سَبْعَهٍ إِذا رَجَعْتُمْ» - . بقره / ۱۹۶ - {آن کس که قربانی نیافت، باید در هنگام حج سه روز روزه بدارد و چون برگشتید، هفت روز دیگر روزه بدارید.}فرمود: همانا جعفر علیه السلام می فرمود: دو ماه ذی قعده و ذی حجه ماه های حج هستند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۱ -

**[ترجمه]

«۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مَنْصُورِ بْنِ حَازِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ وَ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَدْیٌ صِيَامَ قَبْلَ التَّرْوِيَهِ وَ يَوْمَ التَّرْوِيَهِ وَ يَوْمَ عَرَفَهَ فَإِنْ لَمْ يَصُمْ هَذِهِ الْأَيَّامَ صَامَ بِمَكَّهَ فَإِنْ أَعْجَلُوا صَامَ فِی الطَّرِيقِ وَ إِنْ أَقَامَ بِمَكَّهَ قَدْرَ مَسِيرِهِ إِلَی مَنْزِلِهِ فَشَاءَ أَنْ يَصُومَ السَّبْعَهَ الْأَيَّامِ فَعَلَ (۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که از اعمال عمره به حج پرداخت و قربانی همراه او نبود، قبل از ترویه و روز ترویه و روز عرفه را روزه بگیرد. اگر در این روزها روزه نگرفت، در مکه روزه بگیرد. اگر از مکه زود حرکت کردند، در راه روزه بگیرد و اگر در مکه به اندازه مسیر خود تا رسیدن به منزلش اقامت کرد و خواست که هفت روز روزه بگیرد، این کار را انجام دهد. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۲ -

**[ترجمه]

«۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ رِبْعِیٍّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْجَارُودِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ فَصِيامُ ثَلاثَهِ أَيَّام فِی الْحَجِ قَالَ قَبْلَ التَّرْوِيَهِ يَصُومُ وَ يَوْمَ التَّرْوِيَهِ وَ يَوْمَ عَرَفَهَ فَمَنْ فَاتَهُ ذَلِكَ فَلْيَقْضِ ذَلِكَ فِی بَقِيَّهِ ذِی الْحِجَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ يَقُولُ فِی كِتَابِهِ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ (۳).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: عبدالله بن جارود نقل کرده است که از امام کاظم علیه السلام درباره این سخن خداوند که فرمود: «فَصِیامُ ثَلاثَهِ أَیَّام فِی الْحَج» {در هنگام حج سه روز روزه بدارد.} سؤال کردم. ایشان فرمود: قبل از روز ترویه و روز ترویه و عرفه را روزه می گیرد. هر کس این روزها را از دست داد، باید قضای آن را در بازمانده ماه ذی حجه بگیرد، زیرا که خداوند متعال فرمود: «الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ» {حج در ماه های معینی است}. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۲ -

**[ترجمه]

«۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ فَصِیامُ ثَلاثَهِ أَیَّام فِی الْحَج قَالَ قَبْلَ التَّرْوِیَهِ یَصُومُ وَ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ وَ یَوْمَ عَرَفَهَ فَمَنْ فَاتَهُ ذَلِکَ فَلْیَقْضِ ذَلِکَ فِی بَقِیَّهِ ذِی الْحِجَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ یَقُولُ فِی کِتَابِهِ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ [(۴)].

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند: «فَصِیامُ ثَلاثَهِ أَیَّام فِی الْحَج» {در هنگام حج سه روز روزه بدارد.} فرمود: روز قبل از ترویه، و روز ترویه و عرفه را روزه می گیرد. هر کس این روزها را از دست داد، باید قضای آن را در بازمانده ماه ذی حجه بگیرد، زیرا که خداوند متعال فرمود: «الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ» {حج در ماه های معینی است}.

**[ترجمه]

«۱۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ فَصِیامُ ثَلاثَهِ أَیَّامٍ فِی الْحَجِّ وَ سَبْعَهٍ إِذا رَجَعْتُمْ قَالَ إِذَا رَجَعْتَ إِلَی أَهْلِکَ [(۵)].

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند: « فَصِیامُ ثَلاثَهِ أَیَّامٍ فِی الْحَجِّ وَ سَبْعَهٍ إِذا رَجَعْتُم» {در هنگام حج سه روز روزه بدارد و چون برگشتید هفت روز دیگر روزه بدارید.} فرمود: زمانی که به سوی خانواده خود بازگشتی. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۲ -

**[ترجمه]

«۱۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ حَفْصِ بْنِ الْبَخْتَرِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِیمَنْ لَمْ یَصُمِ الثَّلَاثَهَ الْأَیَّام فِی ذِی الْحِجَّهِ حَتَّی یُهِلَّ الْهِلَالُ قَالَ عَلَیْهِ دَمٌ لِأَنَّ اللَّهَ یَقُولُ فَصِیامُ ثَلاثَهِ أَیَّامٍ فِی الْحَجِ فِی ذِی الْحِجَّهِ قَالَ ابْنُ أَبِی عُمَیْرٍ وَ سَقَطَ عَنْهُ السَّبْعَهُ الْأَیَّام [(۶)].

۱- ۱. تفسير العيّاشىّ ج ۱ ص ۹۱.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۹۲.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۹۲.

۴- ۴. فى المصدر سند هذا الحديث هو سند الحديث الآتى و متنه متن الحديث السابق و الظاهر أنّه لفق من سهو النسّاخ.

۵- ۵. تفسير العيّاشىّ ج ۱ ص ۹۲.

۶- ۶. تفسير العيّاشىّ ج ۱ ص ۹۲.

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام درباره کسی که سه روز روزه خود را در ماه ذی الحجه نگرفته تا این که هلال ظاهر شده فرمود: باید قربانی کند، زیرا خداوند فرمود: «فَصِیامُ ثَلاثَهِ أَیّامٍ فِی الْحَج» {در هنگام حج سه روز روزه بدارد.} یعنی در ماه ذی حجه. ابن ابی عمیر گفت: و هفت روزه از او ساقط می شود - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۲ -

**[ترجمه]

«۱۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِیهِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ علیهما السلام: سَأَلْتُهُ عَنْ صَوْمِ ثَلَاثَهِ أَیَّامٍ فِی الْحَجِّ وَ السَّبْعَهِ أَ یَصُومُهَا مُتَوَالِیَهً أَمْ یُفَرِّقُ بَیْنَهُمَا قَالَ یَصُومُ الثَّلَاثَهَ لَا یُفَرِّقُ بَیْنَهَا وَ لَا یَجْمَعُ الثَّلَاثَهَ وَ السَّبْعَهَ جَمِیعاً(۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: علی بن جعفر از برادرش امام موسی بن جعفر علیه السلام درباره گرفتن سه روز روزه هنگام حج و هفت روز آن سؤال کرد که آیا پشت سرهم روزه بگیرد یا این که میان آنها فاصله اندازد؟ ایشان فرمود: سه روز را بدون فاصله می گیرد و سه روز و هفت روز را با هم جمع نمی کند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۲ -

**[ترجمه]

«۱۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِیهِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ علیهما السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ صَوْمِ الثَّلَاثَهِ الْأَیَّامِ فِی الْحَجِّ وَ السَّبْعَهِ أَ یَصُومُهَا مُتَوَالِیَهً أَوْ یُفَرِّقُ بَیْنَهُمَا قَالَ یَصُومُ الثَّلَاثَهَ وَ السَّبْعَهَ -(۲) لَا یُفَرِّقُ بَیْنَهَا وَ لَا یَجْمَعُ السَّبْعَهَ وَ الثَّلَاثَهَ جَمِیعاً(۳).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: علی بن جعفر از برادرش امام موسی بن جعفر علیه السلام درباره گرفتن سه روز روزه هنگام حج و هفت روز آن سؤال کردم که آیا پشت سرهم روزه بگیرد یا این که میان آنها فاصله اندازد؟ فرمود: سه روز و هفت روز را روزه می گیرد، میان هر یک از آن‌ها فاصله نمی اندازد و این دو را، یعنی این سه روز و آن هفت روز را با یکدیگر جمع نمی کند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۲ -

**[ترجمه]

«۱۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَرْزَمِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیٍّ علیهم السلام: فِی صِیَامِ ثَلَاثَهِ أَیَّامٍ فِی الْحَجِّ قَالَ قَبْلَ التَّرْوِیَهِ بِیَوْمٍ وَ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ وَ یَوْمَ عَرَفَهَ فَإِنْ فَاتَهُ ذَلِکَ تَسَحَّرَ لَیْلَهَ الْحَصْبَهِ(۴).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام از پدر خود و ایشان از علی علیه السلام نقل کرده است که درباره گرفتن سه روز روزه زمان حج فرمود: یک روز قبل ترویه، روز ترویه و روز عرفه را روزه بگیرد. اگر فراموش کرد، شب حصبه را سحری

بخورد. -. تفسير العياشى ۱: ۹۳ -

**[ترجمه]

«۱۵»

شى، [تفسير العياشى] عَنْ غِيَاثِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام قَالَ: صِيَامُ ثَلَاثَهِ أَيَّامٍ فِى الْحَجِّ قَبْلَ التَّرْوِيَهِ بِيَوْمٍ وَ يَوْمَ التَّرْوِيَهِ وَ يَوْمَ عَرَفَهَ فَإِنْ فَاتَهُ ذَلِكَ تَسَحَّرَ لَيْلَهَ الْحَصْبَهِ فَصِيَامُ ثَلَاثَهِ أَيَّامٍ وَ سَبْعَهٍ إِذَا رَجَعَ (۵).

**[ترجمه]شى، [تفسير العياشى] عَنْ غِيَاثِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام قَالَ: صِيَامُ ثَلَاثَهِ أَيَّامٍ فِى الْحَجِّ قَبْلَ التَّرْوِيَهِ بِيَوْمٍ وَ يَوْمَ التَّرْوِيَهِ وَ يَوْمَ عَرَفَهَ فَإِنْ فَاتَهُ ذَلِكَ تَسَحَّرَ لَيْلَهَ الْحَصْبَهِ فَصِيَامُ ثَلَاثَهِ أَيَّامٍ وَ سَبْعَهٍ إِذَا رَجَعَ - ۵. تفسير العيّاشىّ ج ۱ ص ۹۳. - .

**[ترجمه]

«۱۶»

وَ قَالَ قَالَ عَلِيٌّ عليه السلام: إِذَا فَاتَ الرَّجُلَ الصِّيَامُ فَلْيَبْدَأْ صِيَامَهُ مِنْ لَيْلَهِ النَّفْرِ(۶).

**[ترجمه]امام على عليه السلام فرمود: زمانى كه روزه گرفتن را فراموش كند، بايد روزه خود را از يوم النفر آغاز كند. - . تفسير العياشى ۱: ۹۳ -

**[ترجمه]

«۱۷»

شى، [تفسير العياشى] عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي يَحْيَى عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ عليهم السلام قَالَ: يَصُومُ الْمُتَمَتِّعُ قَبْلَ التَّرْوِيَهِ بِيَوْمٍ وَ يَوْمَ التَّرْوِيَهِ وَ يَوْمَ عَرَفَهَ فَإِنْ فَاتَهُ أَنْ يَصُومَ ثَلَاثَهَ أَيَّامٍ فِى الْحَجِّ وَ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ دَمٌ صَامَ إِذَا انْقَضَتْ أَيَّامُ التَّشْرِيقِ فَيَتَسَحَّرُ لَيْلَهَ الْحَصْبَهِ ثُمَّ يُصْبِحُ صَائِماً.

(۷)

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۹۳.

۲- ۲. كذا و هو مطابق لما فى المصدر، و الظاهر زياده كلمه(السبعه) بقرينه الحديث السابق فهو بعينه سندا و متنا سوى هذه

الزياده كما ان الظاهر تكرر الحديث فى مصدره من سهو النسّاخ، فاشتبه على الناقل عنه فتخيله متعدّدا فلاحظ.

٣- ٣. تفسير العيّاشىّ ج ١ ص ٩٣.

٤- ۴. تفسير العيّاشىّ ج ١ ص ٩٣.

٥- ۵. تفسير العيّاشىّ ج ١ ص ٩٣.

٦- ۶. تفسير العيّاشىّ ج ١ ص ٩٣.

٧- ٧. تفسير العيّاشىّ ج ١ ص ٩٣.

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام از پدر خود و ایشان از علی علیه السلام نقل کرده است که فرمود: تمتع گزار قبل از روز ترویه و در روز ترویه و روز عرفه روزه می گیرد. اگر فراموش کند که این سه روز در حج را روزه بگیرد و نتواند قربانی کند، وقتی ایام تشریق سپری شد روزه بگیرد، در شب حصبه سحری بخورد و در حال روزه صبح کند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۳ -

**[ترجمه]

باب ۵۲ الأضاحی و أحكامها

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَاعِداً فَسَأَلَهُ حَفْصُ بْنُ الْقَاسِمِ فَقَالَ لَهُ مَا تَرَى أَ يُضَحَّى بِالْخَصِيِّ قَالَ فَقَالَ إِنْ كُنْتُمْ إِنَّمَا تُرِيدُونَ اللَّحْمَ فَدُونَكُمْ أَوْ عَلَيْكُمْ (۱).

**[ترجمه]قرب الإسناد: ابن بکیر نقل کرده است که در کنار امام صادق علیه السلام نشسته بودم. حفص بن قاسم از ایشان پرسید: آیا به نظر شما حیوان اخته را قربانی می کنند؟ فرمود: اگر تنها گوشت آن را می خواهید، پس انجام دهید - ۱. قرب الاسناد: ۸۰ -

**[ترجمه]

«۲»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الضَّحِيَّةِ يَشْتَرِيهَا الرَّجُلُ عَوْرَاءَ لَا يَعْلَمُ بِهَا إِلَّا بَعْدَ شِرَائِهَا هَلْ تُجْزِي عَنْهُ قَالَ نَعَمْ إِلَّا أَنْ تَكُونَ هَدْياً فَإِنَّهُ لَا يَجُوزُ فِي الْهَدْيِ (۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر از برادرش علیه السلام درباره حیوان قربانی سؤال کرد که شخص نمی داند و حیوان را یک چشم می خرد و پس از خرید آن می فهمد که یک‌چشم است، آیا تکلیف از او ساقط است؟ فرمود: آری، مگر این که هدی باشد، زیرا این نقص در هدی جایز نیست. - . قرب الاسناد: ۱۰۵ -

**[ترجمه]

«۳»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الضَّحِيَّةِ يُخْطِئُ الَّذِي يَذْبَحُهَا فَيُسَمِّي غَيْرَ صَاحِبِهَا تُجْزِي صَاحِبَ الضَّحِيَّةِ قَالَ نَعَمْ إِنَّمَا هُوَ مَا نَوَى (۳).

**[ترجمه]گوید: از ایشان درباره قربانی سؤال کردم که به اشتباه آن راذبح می کند و نام غیر صاحبش را می برد، آیا تکلیف از صاحب قربانی ساقط است؟ فرمود: آری فقط آن چیزی است که نیت کرده است. - . قرب الاسناد: ۱۰۵ -

**[ترجمه]

«۴»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ جُلُودِ الْأَضَاحِيِّ هَلْ تَصْلُحُ لِمَنْ ضَحَّى بِهَا أَنْ يَجْعَلَهَا جِرَاباً قَالَ لَا يَصْلُحُ أَنْ يَجْعَلَهَا جِرَاباً إِلَّا أَنْ يَتَصَدَّقَ بِثَمَنِهِ (۴).

**[ترجمه]گفت: از ایشان درباره پوست قربانی سؤال کردم که آیا بر کسی که آن را قربانی کرده رواست که پوست آن را به کیف تبدیل کند؟ فرمود: روا نیست که آن را کیف قرار دهد مگر این که بهای آن را صدقه بدهد. - . قرب الاسناد: ۱۰۶ -

**[ترجمه]

«۵»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْأَضْحَى فِي غَيْرِ أَيَّامِ مِنًى قَالَ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ (۵).

**[ترجمه]گفت: از ایشان درباره ایام قربانی در غیر از روزهای منی سؤال کردم. فرمود: سه روز. - . قرب الاسناد: ۱۰۶ -

**[ترجمه]

«۶»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ مُسَافِرٍ قَدِمَ بَعْدَ الْأَضْحَى بِيَوْمَيْنِ أَ يَصْلُحُ أَنْ يُضَحِّيَ فِي الْيَوْمِ الثَّالِثِ قَالَ نَعَمْ (۶).

**[ترجمه]گفت: از ایشان درباره مرد مسافری سؤال کردم که دو روز پس از گذشت موعد قربانی کردن آمده، آیا رواست که در روز سوم قربانی کند؟ فرمود: آری. - . قرب الاسناد: ۱۰۶ -

**[ترجمه]

«۷»

ل، [الخصال]: فِيمَا أَوْصَى بِهِ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله عَلِيّاً علیه السلام يَا عَلِيُّ لَا تُمَاكِسْ فِي أَرْبَعَةِ أَشْيَاءَ فِي شِرَاءِ الْأُضْحِيَّةِ وَ الْكَفَنِ وَ النَّسَمَةِ وَ الْكِرَاءِ إِلَى مَكَّةَ(۷).

**[ترجمه]الخصال: در آنچه که پیامبر در آن به علی علیه السلام سفارش کرده، آمده است: ای علی! در چهار چیز چانه نزن: خرید قربانی، کفن، برده و کرایه مکه. - . الخصال ۱: ۱۶۷ -

**[ترجمه]

«۸»

ل، [الخصال] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِیدِ مَعاً عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ وَ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ مَعاً عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی رَفَعَهُ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: مِثْلَهُ (۸).

ص: ۲۹۴

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۸۰.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۱۰۵.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۱۰۵.

۴- ۴. نفس المصدر ۱۰۶.

۵- ۵. نفس المصدر ۱۰۶.

۶- ۶. نفس المصدر ۱۰۶.

۷- ۷. الخصال ج ۱ ص ۱۶۷.

۸- ۸. الخصال ج ۱ ص ۱۶۷.

**[ترجمه]الخصال: محمد بن عیسی نیز در حدیثی از امام باقر علیه السلام مانند حدیث فوق را نقل کرده است. - . الخصال ۱: ۱۶۷ -

**[ترجمه]

«۹»

ل، [الخصال] أَبِی عَنِ السَّعْدَآبَادِیِّ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَعْبَدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ کَمْ تُجْزِی الْبَدَنَهُ قَالَ عَنْ نَفْسٍ وَاحِدَهٍ قُلْتُ فَالْبَقَرَهُ قَالَ تُجْزِی عَنْ خَمْسَهٍ إِذَا کَانُوا یَأْکُلُونَ عَلَی مَائِدَهٍ وَاحِدَهٍ قُلْتُ کَیْفَ صَارَتِ الْبَدَنَهُ لَا تُجْزِی إِلَّا عَنْ وَاحِدَهٍ وَ الْبَقَرَهُ تُجْزِی عَنْ خَمْسَهٍ قَالَ لِأَنَّ الْبَدَنَهَ لَمْ یَکُنْ فِیهَا مِنَ الْعِلَّهِ مَا کَانَ فِی الْبَقَرَهِ إِنَّ الَّذِینَ أَمَرُوا قَوْمَ مُوسَی علیه السلام بِعِبَادَهِ الْعِجْلِ کَانُوا خَمْسَهَ أَنْفُسٍ وَ کَانُوا أَهْلَ بَیْتٍ یَأْکُلُونَ عَلَی خِوَانٍ وَاحِدٍ وَ هُمْ أذینوه وَ أَخُوهُ میذویه وَ ابْنُ أَخِیهِ وَ ابْنَتُهُ وَ امْرَأَتُهُ وَ هُمُ الَّذِینَ أَمَرُوا بِعِبَادَهِ الْعِجْلِ وَ هُمُ الَّذِینَ ذَبَحُوا الْبَقَرَهَ الَّتِی أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِذَبْحِهَا(۱).

**[ترجمه]الخصال: حسین بن خالد نقل کرده است که به اباالحسن علیه السلام گفتم: قربانی یک شتر، تکلیف را ازچند نفر ساقط می کند؟ فرمود: یک نفر گفتم: گاو چه؟ فرمود: پنج نفر، اگر از یک سفره غذا بخورند. به امام گفتم: چگونه است که قربانی کردن شتر تنها برای یک نفر، اما گاو برای پنج نفر است؟ فرمود: زیرا سببی که در قربانی کردن گاو بوده در شتر نیست. همانا کسانی که به قوم موسی فرمان دادند که گوساله را بپرستند، پنج نفر بودند و خانواده‌ای بودند که از یک سفره غذا می خوردند و آنان اذینوه، میذویه، فرزند برادرش و دخترش با همسر او بودند که فرمان به پرستش گوساله دادند و نیز آنان همان کسانی بودند که گاوی را که خداوند عز و جل فرمان ذبح آن را داده بود، سر بریدند. - . الخصال ۱: ۲۰۴ -

**[ترجمه]

«۱۰»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ خَالِدٍ: مِثْلَهُ (۲).

قال الصدوق رحمه الله جاء من هذا الحدیث هکذا فأوردته لما فیه من ذکر الخمسه و الذی أفتی به فی البدنه أنها تجزی عن سبعه و کذلک البقره تجزی عن سبعه متفرقین و لیست هذه الأخبار بمختلفه لأن ما یجزی عن سبعه یجزی عن واحد و یجزی عن خمسه أیضا و لیس فی هذا الحدیث أن البدنه لا تجزی إلا عن واحد و لا فیه أن البقره لا تجزی إلا عن خمسه(۳).

**[ترجمه]المحاسن: حسین بن خالد مانند حدیث فوق را نقل کرده است. - . المحاسن: ۳۱۸ -

شیخ صدوق که خداوند او را رحمت کند فرمود: این حدیث این گونه آمده بود و من نیز بدین خاطر که در آن عدد پنج ذکر شده بود آن را وارد کردم و فتوای من در مورد شتر این است که هفت نفر را کفایت می کند وهمچنین گاو، هفت نفر متفرّق را کفایت می کند. این اخبار متفاوت نیست، زیرا قربانی که برای هفت نفر کفایت کند، برای یک نفر و پنج نفر نیز کافی است

و در این حدیث نیامده که قربانی شتر تنها برای یک نفر و گاو تنها برای پنج نفر می باشد. - . الخصال ۱: ۲۰۴ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام](۴)

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ مَعْبَدٍ: مِثْلَهُ (۵).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا علیه السلام، علل الشرائع: ابن معبد نیز مانند این حدیث را نقل کرده است. - . علل الشرائع: ۴۴۰، عیون أخبارالرضا علیه السلام ۲: ۸۳ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ل، [الخصال](۶)

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ وُهَیْبِ بْنِ حَفْصٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الْبَقَرَةُ وَ الْبَدَنَةُ تُجْزِیَانِ عَنْ سَبْعَةٍ إِذَا اجْتَمَعُوا مِنْ أَهْلِ بَیْتٍ وَ مِنْ غَیْرِهِمْ (۷).

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۲۰۴ و ما بین القوسین غیر موجود فی المصدر و الظاهر سقوطها منه لوجودها فی المحاسن ص ۳۱۸ و عیون أخبار الرضا ج ۲ ص ۸۳ و علل الشرائع ص ۴۴۰.

۲- ۲. المحاسن ص ۳۱۸ بادنی تفاوت.

۳- ۳. الخصال ج ۱ ص ۲۰۴.

۴- ۴. عیون أخبار الرضا علیه السلام ج ۲ ص ۸۳.

۵- ۵. علل الشرائع ص ۴۴۰.

۶- ۶. الخصال ج ۲ ص ۱۱۰.

۷- ۷. علل الشرائع ص ۴۴۱.

**[ترجمه]الخصـال، علـل الشـرائع: ابو بصـير نقل كرده است كه شتر و گاو زمانى كه از اهل يک خانه و غير آن باشـند، براى هفت نفر است. - .علل الشرائع: ۴۴۱، الخصال ۲: ۱۱۰ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ل، [الخصال](۱) ع، [علـل الشـرائع] أَبِى عَنْ سَـعْدٍ عَنْ بُنَانِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَـدَ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنِ الْبَقَرَهِ يُضَحَّى بِهَا قَالَ فَقَالَ تُجْزِى عَنْ سَبْعَهٍ مُتَفَرِّقِينَ (۲).

**[ترجمه]الخصال، علل الشـرائع: يونس بن يعقوب نقل كرده است كه از امام صادق عليه السلام سؤال كردم كه قربانى كردن گاو براى چند نفر كفايت مى‌كند؟ فرمود: براى هفت نفر متفرق مجزى است. - . علل الشرائع: ۴۴۱، الخصال ۲: ۱۱۰ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ن، [عيون أخبار الرضا عليه السـلام] بِإِسْـنَادِ التَّمِيمِىِّ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ: كَانَ النَّبِىُّ صلى الله عليه و آله يُضَحِّى بِكَبْشَيْنِ أَقْرَنَيْنِ أَمْلَحَيْنِ (۳).

**[ترجمه]عيون اخبار الرضا عليه السـلام: امام رضا عليه السـلام از پدران خود نقل كرده است كه رسول خدا صـلى الله عليه و آله دو قوچ شاخدار كبود رنگ را قربانى مى كردند. - . عيون اخبارالرضا عليه السلام ۲: ۶۳ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضى بعض الأخبار فى باب الهدى.

**[ترجمه]برخى اخبار در باب قربانى گذشت .

**[ترجمه]

«۱۵»

ع، [علل الشـرائع] أَبِى عَنْ سَـعْدٍ عَنِ النَّوْفَلِىِّ عَنِ السَّكُونِىِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: إِنَّمَا جَعَلَ اللَّهُ هَذَا الْأَضْحَى لِتَتَّسِعَ مَسَاكِينُكُمْ مِنَ اللَّحْمِ فَأَطْعِمُوهُمْ (۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام از پدران خود نقل کرده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خداوند قربانی را تشریع نموده است تا تهیدستان مسلمان دسترسی به گوشت داشته باشند، لذا به نیازمندان بدهید. - . علل الشرائع: ۴۳۷ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ أَبِي جَمِيلَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ لَحْمِ الْأَضَاحِيِّ فَقَالَ كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ وَ ابْنُهُ مُحَمَّدٌ علیه السلام يَتَصَدَّقَانِ بِالثُّلُثِ عَلَى جِيرَانِهِمَا وَ بِثُلُثٍ عَلَى الْمَسَاكِينِ وَ ثُلُثٍ يُمْسِكَانِهِ لِأَهْلِ الْبَيْتِ (۵).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابو جمیله نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره گوشت قربانیان سؤال کردم. فرمود: همانا امام زین العابدین و فرزند او محمد علیهما السلام یک سوم از گوشت قربانی را به همسایگان، یک سوم از آن را به بیچارگان صدقه می دادند و یک سوم آن را برای اهل خانه نگه می داشتند. - . علل الشرائع: ۴۳۸ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ع، [علل الشرائع] الدَّقَّاقُ عَنِ الْأَسَدِيِّ عَنِ النَّخَعِيِّ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ الْبَطَائِنِيِّ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ مَا عِلَّةُ الْأُضْحِيَّةِ فَقَالَ إِنَّهُ يُغْفَرُ صَاحِبُهَا عِنْدَ أَوَّلِ قَطْرَةٍ تَقْطُرُ مِنْ دَمِهَا عَلَى الْأَرْضِ وَ لِيَعْلَمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مَنْ يَتَّقِيهِ بِالْغَيْبِ قَالَ

اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ لَنْ يَنالَ اللَّهَ لُحُومُها وَ لا دِماؤُها وَ لكِنْ يَنالُهُ التَّقْوى مِنْكُمْ ثُمَّ قَالَ انْظُرْ كَيْفَ قَبِلَ اللَّهُ قُرْبَانَ هَابِيلَ وَ رَدَّ قُرْبَانَ قَابِيلَ (۶).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابوبصیر نقل کرده است که به امام صادق علیه السلام گفتم: فلسفه قربانی کردن چیست؟ فرمود: کسی که قربانی می کند، با اولین قطره خونی که از قربانی بر زمین فرو می چکد، گناه صاحبش آمرزیده می شود و برای این که، خداوند عز و جل کسی را که پنهانی تقوای او را پیشه می کند بشناسد. خداوند عز و جل فرمود: «لَنْ يَنالَ اللَّهَ لُحُومُها وَ لا دِماؤُها وَ لكِنْ يَنالُهُ التَّقْوى مِنْكُمْ» {هرگز نه گوشتهای آنها و نه خونهایشان به خدا نخواهد رسید و این تقوای شماست که به او می رسد.} سپس فرمود: بنگر که چگونه خداوند قربانی هابیل را قبول کرد اما قربانی قابیل را نپذیرفت. - . علل الشرائع: ۴۳۷ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ الْبَغْدَادِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُوسَى بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۱۱۰ بدون کلمه(متفرقین).

۲- ۲. علل الشرائع ص ۴۴۱.

۳- ۳. عیون أخبار الرضا علیه السلام ج ۲ ص ۶۳.

۴- ۴. علل الشرائع ص ۴۳۷.

۵- ۵. علل الشرائع ص ۴۳۸.

۶- ۶. نفس المصدر ص ۴۳۷.

مُوسَی علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: اسْتَفْرِهُوا ضَحَایَاکُمْ فَإِنَّهَا مَطَایَاکُمْ عَلَی الصِّرَاطِ(۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام موسی کاظم علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: قربانیان خود را خوب تیمار کنید چرا که آنان مرکب‌های شمایند در پل صراط. - . علل الشرائع: ۴۳۸ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ع، [علل الشرائع] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْهُ علیه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِأُمِّ سَلَمَهَ وَ قَدْ قَالَتْ لَهُ یَا رَسُولَ اللَّهِ یَحْضُرُ الْأَضْحَی وَ لَیْسَ عِنْدِی مَا أُضَحِّی بِهِ فَأَسْتَقْرِضُ وَ أُضَحِّی قَالَ فَاسْتَقْرِضِی فَإِنَّهُ دَیْنٌ مَقْضِیٌّ (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: رسول خدا صلی الله علیه و آله در جواب ام سلمه که به ایشان گفته بود: ای رسول خدا! روز قربانی فرا می رسد اما من چیزی ندارم که قربانی کنم، آیا قرض کنم و قربانی کنم؟ فرمود: قرض کن زیرا که آن قرضی است که ادا شده است. - . علل الشرائع: ۴۴۰ -

**[ترجمه]

«۲۰»

ع، [علل الشرائع] الدَّقَّاقُ عَنِ الْأَسَدِیِّ عَنْ سَهْلٍ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِیهِ علیه السلام: أَنَّ عَلِیّاً علیه السلام سُئِلَ هَلْ تُطْعَمُ الْمَسَاکِینُ فِی کَفَّارَهِ الْیَمِینِ مِنْ لُحُومِ الْأَضَاحِیِّ قَالَ لَا لِأَنَّهُ قُرْبَانُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام از پدر خویش نقل کرده است که از علی علیه السلام سؤال کردند: آیا می توان بیچارگان را از گوشت قربانی کفاره سوگند اطعام کرد؟ فرمود: خیر زیرا آن قربانی خداوند عز و جل است. - . علل الشرائع: ۴۳۸ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ع، [علل الشرائع] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِیدِ مَعاً عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی الْأَزْرَقِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی إِبْرَاهِیمَ علیه السلام الرَّجُلُ یُعْطِی الضَّحِیَّهَ مَنْ یَسْلُخُهَا بِجِلْدِهَا قَالَ لَا بَأْسَ بِهِ إِنَّمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ فَکُلُوا مِنْها وَ أَطْعِمُوا وَ الْجِلْدُ لَا یُؤْکَلُ وَ لَا یُطْعَمُ (۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: صفوان بن یحیی ازرق نقل کرده است که به ابی ابراهیم علیه السلام گفتم: فردی پوست قربانی را به

کسی که پوست آن را کنده می دهد. فرمود: ایرادی ندارد. خداوند عز و جل فرمود: {از آن بخورید و بخورانید.} و پوست نه خورده می شود و نه به عنوان طعام داده می شود. - . علل الشرائع: ۴۳۹ -

**[ترجمه]

«۲۲»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ یَحْیَی الْمُقْرِی عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَی عَنْ إِسْرَائِیلَ عَنْ أَبِی إِسْحَاقَ عَنْ شُرَیْحِ بْنِ هَانِی عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَوْ عَلِمَ النَّاسُ مَا فِی الْأُضْحِیَّهِ لَاسْتَدَانُوا وَ ضَحَّوْا إِنَّهُ یُغْفَرُ لِصَاحِبِ الْأُضْحِیَّهِ عِنْدَ أَوَّلِ قَطْرَهٍ تَقْطُرُ مِنْ دَمِهَا(۵).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام علی علیه السلام فرمود: اگر مردم پاداش قربانی کردن را می دانستند، حتما قرض می گرفتند و قربانی می کردند. همانا کسی که قربانی می کند، با اولین قطره خونی که از قربانی بر زمین فرو می چکد، گناهش آمرزیده می شود. - . علل الشرائع: ۴۴۰ -

**[ترجمه]

«۲۳»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنِ ابْنِ الْمُغِیرَهِ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَا یُضَحَّی بِالْعَرْجَاءِ بَیِّنٍ عَرَجُهَا وَ لَا بِالْعَوْرَاءِ بَیِّنٍ عَوَرُهَا وَ لَا بِالْعَجْفَاءِ وَ لَا بِالْجَرْبَاءِ وَ لَا بِالْجَدْعَاءِ

۱- ۱. نفس المصدر ص ۴۳۸ و الاستفراه بمعنی اختیار الاضحیه الفارهه و هی الصحیحه القویه السمینه النشیطه.

۲- ۲. علل الشرائع ص ۴۴۰.

۳- ۳. علل الشرائع ص ۴۳۸.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۴۳۹.

۵- ۵. نفس المصدر ص ۴۴۰.

وَ لَا بِالْعَضْبَاءِ وَ هِيَ الْمَكْسُورَةُ الْقَرْنِ وَ الْجَدْعَاءُ الْمَقْطُوعَةُ الْأُذُنِ (۱).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام صادق علیه السلام از پدران خودش نقل کرده است که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: حیوانی که قربانی می شود، نباید از دسته حیوانات زیر باشد: حیوان لنگی که لنگی اش آشکار باشد. حیوان یک‌چشمی که یک‌چشمی‌اش واضح باشد. حیوان عضو شکسته ای که بهبود نمی یابد. حیوانی که مبتلا به گری باشد. حیوانی که شاخش شکسته باشد و گوشش بریده باشد. - . معانی الاخبار: ۲۲۱ -

**[ترجمه]

«۲۴»

مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ أَبِی نَصْرٍ الْبَغْدَادِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى الْمُقْرِی عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَی عَنْ إِسْرَائِيلَ عَنْ أَبِی إِسْحَاقَ عَنْ شُرَيْحِ بْنِ هَانِی عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ: أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِی الْأَضَاحِيِّ أَنْ نَسْتَشْرِفَ الْعَيْنَ وَ الْأُذُنَ وَ نَهَانَا عَنِ الْخَرْقَاءِ وَ الشَّرْقَاءِ وَ الْمُقَابَلَهِ وَ الْمُدَابَرَهِ.

و الخرقاء أن يكون فی الأذن ثقب مستدير و الشرقاء فی الغنم المشقوقه الأذن باثنين حتى ينفذ إلى الطرف و المقابله أن يقطع من مقدم أذنها شی ء ثم يترك معلقا لا يبين كأنه زنمه و يقال لمثل ذلك من الإبل المزنم و يسمی ذلك المعلق الرعل و المدابره أن يفعل ذلك بمؤخر أذن الشاه(۲).

**[ترجمه]معانی الأخبار: علی علیه السلام فرمود: رسول اکرم صلی الله علیه و آله به ما امر نمودند که هنگام انتخاب حیوان قربانی دقت کنیم که چشم وگوش حیوان سالم باشد و ما را از قربانی کردن خرقاء و شرقاء و مقابله و مدابره نهی کردند. خرقاء حیوانی است که گوشش به شکل دایره سوراخ شده است، شرقاء در گوسفندان آن است که گوششبه دو قسمت پاره شده و به کنار رسیده باشد. مقابله آن است که مقداری از جلوی گوشش پاره شده و سپس تکه گوشش به صورت تکه ای بریده آویزان است و ظاهر نیست؛ گویی زنمه است و بدین شتر گفته می شود: مُزنّم و به آن تکه آویزان، رعل می گویند. مدابره آن است که همین بریدگی در انتهای گوش گوسفند باشد. - . معانی الاخبار: ۲۲۲ -

**[ترجمه]

«۲۵»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ مَهْزِيَارَ عَنِ الْأَهْوَازِيِّ عَنْ فَضَالَهَ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: وَ إِنَّمَا جَعَلَ اللَّهُ هَذَا الْأَضْحَی لِيُشْبَعَ مَسَاكِينُكُمْ مِنَ اللَّحْمِ فَأَطْعِمُوهُمْ (۳).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السلام نقل کرده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خداوند قربانی را تشریع نموده است تا تهیدستان شما را از گوشت سیر کند، پس آنان را اطعام کنید. - . ثواب الأعمال: ۵۴ -

**[ترجمه]

«۲۶»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله: مِثْلَهُ (۴).

**[ترجمه]نوادر راوندی: امام موسی بن جعفر علیه السلام نیز این حدیث را به نقل از پدران خود و ایشان نیز از رسول خدا علیهم السلام نقل کرده است. - . نوادر راوندی: ۱۹ -

**[ترجمه]

«۲۷»

سن، [المحاسن] ابْنُ فَضَّالٍ عَنْ ثَعْلَبَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ إِطْعَامَ الطَّعَامِ وَ هِرَاقَةَ الدِّمَاءِ(۵).

**[ترجمه]المحاسن: امام محمد باقر علیه السلام فرمود: خداوند اطعام کردن و ریختن خون حیوان قربانی را دوست دارد. - . المحاسن: ۳۸۷ -

**[ترجمه]

«۲۸»

سن، [المحاسن] عَلِيُّ بْنُ الْحَكَمِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ

۱- ۱. معانی الأخبار ص ۲۲۱.

۲- ۲. معانی الأخبار ص ۲۲۲.

۳- ۳. ثواب الأعمال ص ۵۴ ذیل حدیث.

۴- ۴. نوادر الراوندیّ ص ۱۹ ذیل حدیث- مطبوعه النجف الحیدریّه سنه ۱۳۷۰ ه.

۵- ۵. المحاسن ص ۳۸۷.

أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ یُحِبُّ هِرَاقَهَ الدِّمَاءِ وَ إِطْعَامَ الطَّعَامِ (۱).

**[ترجمه]المحاسن: امام باقر علیه السلام فرمود: خداوند ریختن خون قربانی و اطعام کردن را دوست دارد. - . المحاسن: ۳۸۸ -

**[ترجمه]

«۲۹»

سن، [المحاسن] أَبُو سُمَیْنَهَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ یُوسُفَ عَنِ ابْنِ عَمِیرَهَ عَنْ عُبَیْدِ اللَّهِ بْنِ الْوَلِیدِ الْوَصَّافِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: مِثْلَهُ (۲).

**[ترجمه]المحاسن: ولید وصافی نیز این حدیث را از امام باقر علیه السلام نقل کرده است. - . المحاسن: ۳۸۹ -

**[ترجمه]

«۳۰»

سن، [المحاسن] أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَکَمِ بْنِ أَیْمَنَ عَنْ مَیْمُونٍ [الْبَانِ] اللبان عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الْإِیمَانُ حُسْنُ الْخُلُقِ وَ إِطْعَامُ الطَّعَامِ وَ إِرَاقَهُ الدِّمَاءِ(۳).

**[ترجمه]المحاسن: امام باقر علیه السلام نقل کرده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: ایمان، حسن خلق، اطعام غذا و ریختن خون قربانی است. - . المحاسن: ۳۸۹ -

**[ترجمه]

«۳۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَحْمَدَ بْنِ ۱۴ مُحَمَّدٍ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: لَا یُضَحَّی بِاللَّیْلِ (۴).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام رضا علیه السلام فرمود: هنگام شب قربانی نمی کنند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۳۷۹ -

**[ترجمه]

«۳۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ دَاوُدَ الرَّقِّیِّ قَالَ: سَأَلَنِی بَعْضُ الْخَوَارِجِ عَنْ هَذِهِ الْآیَهِ فِی کِتَابِ اللَّهِ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَیْنِ وَ مِنَ الْمَعْزِ اثْنَیْنِ

قُلْ آلـذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ وَ مِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ مَا الَّذِی أَحَلَّ اللَّهُ مِنْ ذَلِکَ وَ مَا الَّذِی حَرَّمَ اللَّهُ فَلَمْ یَکُنْ عِنْدِی فِیهِ شَیْ ءٌ فَدَخَلْتُ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ أَنَا حَاجٌّ فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا کَانَ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی أَحَلَّ فِی الْأُضْحِیَّهِ مِنَ الْإِبِلِ الْعِرَابَ وَ حَرَّمَ فِیهَا الْبَخَاتِیَّ وَ أَحَلَّ الْبَقَرَهَ الْأَهْلِیَّهَ أَنْ یُضَحَّی بِهَا وَ حَرَّمَ الْجَبَلِیَّهَ فَانْصَرَفْتُ إِلَی الرَّجُلِ فَأَخْبَرْتُهُ بِهَذَا الْجَوَابِ فَقَالَ لِی هَذَا شَیْ ءٌ حَمَلَتْهُ الْإِبِلُ مِنَ الْحِجَازِ عَنْ رَجُلٍ مِنَ الْبَصْرِیِّینَ مِنَ الشَّارِیَّهِ(۵).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: داود رقی نقل کرده است که برخی از خوارج از من درباره این سخن خداوند «مِنَ الضَّأْنِ اثْنَیْنِ وَ مِنَ الْمَعْزِ اثْنَیْنِ قُلْ آلذَّکَرَیْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنْثَیَیْنِ وَ مِنَ الْبَقَرِ اثْنَیْنِ» - . انعام / ۱۴۴ - {از

گوسفند دو تا و از بز دو تا بگو: آیا خدا نرهای آنها را حرام کرده یا ماده را؟ و از گاو دو تا.} سؤال کردند که خداوند کدام دسته از اینان را حلال کرده و کدام را حرام کرده است؟ در این باره چیزی نمی دانستم. وقتی به سفر حج رفتم، نزد امام صادق علیه السلام رفتم و این سؤال را از ایشان پرسیدم. امام فرمود: خداوند تبارک و تعالی از میان قربانیان، قربانی کردن شتر عراب را حلال و بخاتی را حرام کرده است و قربانی کردن گاو اهلی را حلال و گاو کوهی را حرام کرده است. به نزد آن مرد بازگشتم و او را از این پاسخ آگاه ساختم و او به من گفت: این سخن را شتران از حجاز برای مردی از خوارج اهل بصره آورده اند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۳۸۱ -

**[ترجمه]

«۳۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ صَفْوَانَ الْجَمَّالِ قَالَ: کَانَ مَتْجَرِی إِلَی مِصْرَ وَ کَانَ لِی بِهَا صَدِیقٌ مِنَ الْخَوَارِجِ فَأَتَانِی وَقْتَ خُرُوجِی إِلَی الْحَجِّ فَقَالَ لِی هَلْ سَمِعْتَ مِنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ ثَمانِیَهَ أَزْواجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَیْنِ وَ مِنَ الْمَعْزِ اثْنَیْنِ قُلْ آلذَّکَرَیْنِ

ص: ۲۹۹

۱- ۱. المحاسن ص ۳۸۸ و فی آخر الثانی(و اغاثه اللهفان).

۲- ۲. المحاسن ص ۳۸۸ و فی آخر الثانی(و اغاثه اللهفان).

۳- ۳. نفس المصدر ص ۳۸۹.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۷۹ و الحدیث فی المصدر عن سماعه، و هو بعد حدیث أحمد بن محمّد عن الرضا علیه السلام فلاحظ.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۸۱ و الشاریه هم الشراه فرقه من الخوارج، و الآیه فی سوره الأنعام: ۱۴۴.

حَرَّمَ أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحامُ الْأُنْثَيَيْنِ وَ مِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَ مِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ أَيّاً أَحَلَّ وَ أَيّاً حَرَّمَ قُلْتُ مَا سَمِعْتُ مِنْهُ فِي هَذَا شَيْئاً فَقَالَ لِي أَنْتَ عَلَى الْخُرُوجِ فَأُحِبُّ أَنْ تَسْأَلَهُ عَنْ ذَلِكَ قَالَ فَحَجَجْتُ فَدَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَسَأَلْتُهُ عَنْ مَسْأَلَةِ الْخَارِجِيِّ فَقَالَ حَرَّمَ مِنَ الضَّأْنِ وَ الْمَعْزِ الْجَبَلِيَّةَ وَ أَحَلَّ الْأَهْلِيَّةَ يَعْنِي فِي الْأَضَاحِيِّ وَ أَحَلَّ مِنَ الْإِبِلِ الْعِرَابَ وَ مِنَ الْبَقَرِ الْأَهْلِيَّةَ وَ حَرَّمَ مِنَ الْبَقَرِ الْجَبَلِيَّةَ وَ مِنَ الْإِبِلِ الْبَخَاتِيَّ يَعْنِي فِي الْأَضَاحِيِّ قَالَ فَلَمَّا انْصَرَفْتُ أَخْبَرْتُهُ فَقَالَ أَمَا إِنَّهُ لَوْ لَا مَا أَهْرَقَ جَدُّهُ مِنَ الدِّمَاءِ مَا اتَّخَذْتُ إِمَاماً غَيْرَهُ (۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: صفوان جمال نقل کرده است که تجارتم به سوی مصر بود، و در آنجا از خوارج دوستی داشتم. زمانی که خواستم به حج بروم نزد من آمد و گفت: آیا سخن امام صادق را درباره این گفته خداوند عز و جل که فرمود: «مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَ مِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ وَ مِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ» - . انعام / ۱۴۴ - {از گوسفند دو تا و از بز دو تا بگو: آیا خدا نرهای آنان را حرام کرده یا ماده را؟ یا آنچه را که رحم آن دو ماده در برگرفته است؟ و از شتر دو و از گاو دو.} شنیده ای؟ کدام حیوان را حلال و کدام یک را حرام کرده است؟ گفتم: در این باره از ایشان چیزی نشنیده ام. به من گفت: اکنون داری به نزد ایشان می روی. دوست دارم که در این باره از امام سؤال کنی. صفوان بن جمال گفت: حج گزاردم و نزد امام صادق علیه السلام رفتم و از او درباره سؤال آن فرد خارجی پرسیدم. ایشان فرمود: از بز و گوسفند نوع کوهی آن را حرام کرده و اهلی آن را برای قربانی کردن حلال کرده است. و از شتران، شتر عراب و گاو اهلی را حلال و گاو کوهی و شتر بخاتی را جهت قربانی حرام کرده است. صفوان گفت: بازگشتم و او را در این باره آگاه کردم. آن شخص گفت: آگاه باش که اگر جدّ وی خون‌ها را نمی‌ریخت، امامی غیر از او بر نمی گزیدم. - . تفسیر العیاشی: ۱: ۳۸۱ -

**[ترجمه]

«۳۴»

نهج، [نهج البلاغه]: مِنْ خُطْبَةٍ لَهُ علیه السلام فِي ذِكْرِ يَوْمِ النَّحْرِ وَ صِفَةِ الْأُضْحِيَّةِ وَ مِنْ تَمَامِ الْأُضْحِيَّةِ اسْتِشْرَافُ أُذُنِهَا وَ سَلَامَةُ عَيْنِهَا فَإِذَا سَلِمَتِ الْأُذُنُ وَ الْعَيْنُ سَلِمَتِ الْأُضْحِيَّةُ وَ تَمَّتْ وَ لَوْ كَانَتْ عَضْبَاءَ الْقَرْنِ تَجُرُّ رِجْلَهَا إِلَى الْمَنْسَكِ (۲).

**[ترجمه]نهج البلاغه: در خطبه‌ای از امام علی علیه السلام در یادآوری عید قربان و خصوصیات قربانی است: قربانی کامل آن است که گوش و چشم آن وارسی شود، که اگر این دو عضو سالم باشد، قربانی سالم و کامل است، اگرچه شکسته شاخ و لنگان به سوی قربانگاه کشانده شود. - . نهج البلاغه ۱: ۹۸ -

**[ترجمه]

«۳۵»

الْهِدَايَةُ: لَا يَجُوزُ فِي الْأَضَاحِيِّ مِنَ الْبُدْنِ إِلَّا الثَّنِيُّ وَ هُوَ الَّذِي لَهُ خَمْسُ سِنِينَ أَوْ دَخَلَ فِي السَّادِسَةِ وَ يُجْزِي مِنَ الْمَعْزِ أَوِ الْبَقَرِ الثَّنِيُّ وَ هُوَ الَّذِي تَمَّ لَهُ سَنَةٌ وَ دَخَلَ فِي الثَّانِيَةِ وَ يُجْزِي مِنَ الضَّأْنِ الْجَذَعُ لِسَنَةٍ وَ يُجْزِي الْبَقَرَةُ عَنْ خَمْسَةِ نَفَرٍ إِذَا كَانُوا مِنْ أَهْلِ

بَيْتٍ (۳).

**[ترجمه]الهدایه: در میان حیوانات جهت قربانی کردن، جز شتر ثنی یعنی شتری که که پنج سال داشته باشد یا وارد شش سالگی شده باشد جایز نیست و بز و گاو نیز در صورتی ساقط کننده تکلیف است که ثنی باشد؛ یعنی یک سال او تمام شده باشد و در دو سالگی وارد شود و گوسفند نیز گوسفند یک ساله، ساقط کننده تکلیف است. گاو، ساقط کننده تکلیف پنج نفر است، درصورتی که از اهل یک خانواده باشند. - . الهدایه: ۶۲ -

**[ترجمه]

«۳۶»

وَ رُوِیَ: أَنَّهَا تُجْزِی عَنْ سَبْعَةٍ وَ الْجَزُورُ يُجْزِی عَنْ عَشَرَةٍ مُتَفَرِّقِينَ وَ الْكَبْشُ يُجْزِی عَنِ الرَّجُلِ وَ عَنْ أَهْلِ بَيْتِهِ وَ إِذَا عَزَّتِ الْأَضَاحِيُّ أَجْزَأَتْ شَاةٌ عَنْ سَبْعِينَ (۴).

**[ترجمه]و روایت شده است که یک گاو برای هفت نفر و یک شتر برای ده نفر متفرق، ساقط کننده تکلیف است و یک قوچ برای مرد و اهل خانه او مُجزی است و اگر قربانی کم باشد، یک گوسفند برای هفتاد نفر، مُجزی خواهد بود. - . الهدایه: ۶۲ -

**[ترجمه]

«۳۷»

مِصْبَاحُ الْأَنْوَارِ، عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام قَالَ: أَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَوْمَ النَّحْرِ حَتَّى دَخَلَ عَلَى فَاطِمَةَ علیها السلام فَقَالَ يَا فَاطِمَةُ قُومِي فَاشْهَدِي أُضْحِيَّتَكِ

ص: ۳۰۰

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۸۱ و الآیه فی سوره الأنعام: ۱۴۴.

۲- ۲. نهج البلاغه ج ۱ ص ۹۸- محمّد عبده- و المراد بالمنسک المذبح الذی یذبح به النسک.

۳- ۳. الهدایه ص ۶۲.

۴- ۴. الهدایه ص ۶۲.

فَإِنَّ بِكُلِّ قَطْرَةٍ مِنْ دَمِهَا كَفَّارَةَ كُلِّ ذَنْبٍ أَمَا إِنَّهَا يُؤْتَى بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَتُوضَعُ فِي مِيزَانِكَ مِثْلَ مَا هِيَ سَبْعِينَ ضِعْفاً قَالَ فَقَالَ لَهُ الْمِقْدَادُ بْنُ الْأَسْوَدِ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا خَاصَّةٌ أَمْ لِكُلِّ مُؤْمِنٍ عَامَّةً فَقَالَ بَلْ لِآلِ مُحَمَّدٍ وَ لِلْمُؤْمِنِينَ.

**[ترجمه]مصباح الانوار: امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله در روز عید قربان نزد فاطمه سلام الله علیها آمد و فرمود: ای فاطمه! برخیز و در صحنه ذبح قربانی خود حضور یاب، همانا در ازای هر قطره ای که از خون آن می چکد، کفاره همه گناهان است. اگاه باش که آن در روز قیامت آورده می شود و در ترازوی اعمالت قرار داده شده و به میزان هفتاد برابر می شود. مقداد بن اسود گفت: ای رسول خدا! این مخصوص به خاندان توست یا برای همه مؤمنین است؟ فرمود: بلکه برای خاندان محمد علیهم السلام و همه مؤمنان است.

**[ترجمه]

«۳۸»

كِتَابُ الْغَايَاتِ، عَنْ أَبَانِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ: مَا مِنْ عَمَلٍ أَفْضَلَ يَوْمَ النَّحْرِ مِنْ دَمٍ مَسْفُوكٍ وَ مَشْيٍ فِي بِرِّ الْوَالِدَيْنِ أَوْ ذِي رَحِمٍ قَاطِعٍ يَأْخُذُ عَلَيْهِ بِالْفَضْلِ وَ يَبْدَأُ بِالسَّلَامِ أَوْ رَجُلٍ أَطْعَمَ مِنْ صَالِحِ نُسُكِهِ ثُمَّ دَعَا إِلَى بَقِيَّتِهَا جِيرَانَهُ مِنَ الْيَتَامَى وَ أَهْلِ الْمَسْكَنَةِ وَ الْمَمْلُوكِ وَ تَعَاهَدَ الْأُسَرَاءَ(۱).

**[ترجمه]کتاب الغایات: امام باقر علیه السلام فرمود: در روز عید قربان عملی بهتر از ریختن خون قربانی یا احسان به والدین یا صله با خویشاوندی که قطع رابطه کرده نیست. چیزی از آنچه اضافه دارد به او هدیه بدهد و در سلام کردن به او پیشدستی کند؛ یا مردی که از جای خوب قربانی خود اطعام کند و بر آنچه که از قربانی مانده است، همسایگان یتیم و مسکین و بردگان را به میهمانی دعوت کند و به اسرا سر بزند و از آنها دلجویی کند.

**[ترجمه]

«۳۹»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَخْطُبُ يَوْمَ النَّحْرِ وَ هُوَ يَقُولُ هَذَا يَوْمُ الثَّجِّ وَ الْعَجِّ فَالثَّجُّ مَا تُهَرِيقُونَ فِيهِ مِنَ الدِّمَاءِ فَمَنْ صَدَقَتْ نِيَّتُهُ كَانَ أَوَّلُ قَطْرَةٍ لَهُ كَفَّارَةً لِكُلِّ ذَنْبٍ وَ الْعَجُّ الدُّعَاءُ فَعِجُّوا إِلَى اللَّهِ فَوَ الَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَا يَنْصَرِفُ مِنْ هَذَا الْمَوْضِعِ أَحَدٌ إِلَّا مَغْفُوراً لَهُ إِلَّا صَاحِبُ كَبِيرَةٍ مُصِرٌّ عَلَيْهَا لَا يُحَدِّثُ نَفْسَهُ بِالْإِقْلَاعِ عَنْهَا(۲).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: علی علیه السلام نقل کرده است که از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که در روز عید قربان خطبه می خواند و می فرمود: امروز روز ثج و عج است، ثج همان خون قربانیانی است که می ریزید. اگر نیت کسی صادق باشد، ریختن اولین قطره خون قربانی، کفاره تمامی گناهان اوست و عج دعاست. پس به درگاه خداوند دعا کنید. قسم به کسی که جان محمد در دست اوست، از اینجا کسی باز نمی گردد مگر این که گناهش بخشوده می شود، به غیر از کسی که گناه کبیره انجام داده و بر آن اصرار ورزد و در دل خود نیز تصمیم بر ترک گناه نداشته باشد. - . دعائم الاسلام ۱: ۱۸۴ -

**[ترجمه]

«۴۰»

دَعَائِمُ الْإِسْلَام، رُوِّينَا عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَنَّهُ ذَکَرَ الدَّفْعَ مِنَ الْمُزْدَلِفَهِ فَقَالَ وَ إِذَا صِرْتَ إِلَی مِنًی فَانْحَرْ هَدْیَکَ وَ احْلِقْ رَأْسَکَ وَ لَا یَضُرُّکَ بِأَیِّ ذَلِکَ بَدَأْتَ وَ قَالَ الْحَلْقُ أَفْضَلُ مِنَ التَّقْصِیرِ لِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حَلَقَ رَأْسَهُ فِی حَجَّهِ الْوَدَاعِ وَ فِی عُمْرَهِ الْحُدَیْبِیَهِ(۳).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: از امام صادق علیه السلام برای ما روایت کرده اند که ایشان در باره بازگشت از مزدلفه فرمود: زمانی که وارد منی شدی قربانی را نحر کن و سر خود را بتراش و از هر کدام که آغاز کردی ایرادی ندارد. و فرمود: تراشیدن موی سر از کوتاه کردن آن بهتر است، زیرا رسول خدا صلی الله علیه و آله درحجه الوداع و عمره حدیبیه موی سرش را تراشید. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۹ -

**[ترجمه]

«۴۱»

وَ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: الْأَقْرَعُ یُمِرُّ الْمُوسَی عَلَی رَأْسِهِ (۴).

**[ترجمه]امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: انسان طاس، تیغ را بر روی سرش می‌کشد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۹ -

**[ترجمه]

«۴۲»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا حَلَّتِ الْمَرْأَهُ مِنْ إِحْرَامِهَا أَخَذَتْ مِنْ أَطْرَافِ قُرُونِ رَأْسِهَا(۵).

**[ترجمه]امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: زمانی زن از احرام خود بیرون آمده که موهای اطراف سرش را کوتاه کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۹ -

**[ترجمه]

«۴۳»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: یَبْلُغُ بِالْحَلْقِ إِلَی الْعَظْمَیْنِ الشَّاخِصَیْنِ تَحْتَ الصُّدْغَیْنِ (۶).

**[ترجمه]امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: تیغ را تا دو استخوان بر آمده در زیر شقیقه می رساند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۹ -

**[ترجمه]

«۴۴»

وَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ نَسِیَ أَنْ یَحْلِقَ بِمِنًی حَلَقَ إِذَا ذَکَرَ

ص: ۳۰۱

۱- ۱. الغایات ص ۹۳.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۱۸۴.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۹.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۹.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۹.

۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۹.

فِی الطَّرِیقِ فَإِنْ قَدَرَ أَنْ یُرْسِلَ شَعْرَهُ فَیُلْقِیَهُ بِمِنًی فَعَلَ (۱).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس فراموش کرد در منی سرش را بتراشد، زمانی که در بین راه به یاد آورد بتراشد و اگر توانست، موهای خود را بفرستد و آن را درمنی بریزد، این کار را انجام دهد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۹ -

**[ترجمه]

«۴۵»

وَ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: أَنَّهُ أَمَرَ بِدَفْنِ الشَّعْرِ وَ قَالَ کُلُّ مَا وَقَعَ مِنِ ابْنِ آدَمَ فَهُوَ مَیْتَهٌ وَ یُقَلِّمُ الْمُحْرِمُ أَظْفَارَهُ إِذَا حَلَقَ وَ الْحَلْقُ هُوَ جَزُّ الشَّعْرِ وَ سَحْتُهُ (۲) بِالْمُوسَی عَنْ جِلْدَهِ الرَّأْسِ وَ التَّقْصِیرُ مَا أَخَذْتَ مِنْهُ بِالْمِقَصَّیْنِ قَلِیلًا کَانَ أَوْ کَثِیراً وَ الْحَلْقُ أَفْضَلُ مِنَ التَّقْصِیرِ کَمَا ذَکَرْنَا(۳).

**[ترجمه]از امیرالمؤمنین علیه السلام نقل است که ایشان به دفن مو فرمان داد و فرمود: هر چیزی که از انسان فرو بیفتد مرده است. وقتی مُحرم حلق کرد، ناخنهای خود را کوتاه کند و منظور از حَلق، چیدن مو و از بیخ تراشیدن آن توسط تیغ از پوست سر است؛ و تقصیر، کوتاه کردن کم یا زیاد مو به وسیله قیچی است و چنان که پیشتر گفتیم، تراشیدن مو از کوتاه کردن آن بهتر است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۲۹ -

**[ترجمه]

«۴۶»

وَ قَدْ رُوِّینَا عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: اللَّهُمَّ ارْحَمِ الْمُحَلِّقِینَ فَقِیلَ یَا رَسُولَ اللَّهِ وَ الْمُقَصِّرِینَ فَقَالَ وَ الْمُقَصِّرِینَ فِی الرَّابِعَهِ فَالْحَلْقُ أَفْضَلُ وَ التَّقْصِیرُ یُجْزِی قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْیا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرامَ إِنْ شاءَ اللَّهُ آمِنِینَ مُحَلِّقِینَ رُؤُسَکُمْ وَ مُقَصِّرِینَ لا تَخافُونَ فَبَدَأَ بِالْحَلْقِ وَ هُوَ أَفْضَلُ.

(۴)

**[ترجمه]امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خداوندا، به کسانی که سرشان را می تراشند رحم کن، گفتند ای رسول خدا، کسانی که موی سرشان را کوتاه می کنند چه؟ فرمود: کوتاه کردن در مرحله چهارم است، چرا که تراشیدن مو بهتر است و کوتاه کردن مو کفایت کننده است. همانا خداوند عز و جل فرمود: « لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْیا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرامَ إِنْ شاءَ اللَّهُ آمِنِینَ مُحَلِّقِینَ رُؤُسَکُمْ وَ مُقَصِّرِینَ لا تَخافُونَ» - . فتح / ۲۷ - {حقا خدا رؤیای پیامبر خود را تحقق بخشید که دیده بود: بدون شک به خواست خدا در حالی که سر تراشیده و موی و ناخن کوتاه کرده اید، با خاطری آسوده در مسجد الحرام در خواهید آمد.} پس ازتراشیدن شروع کرد و آن بهتر است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۰ -

**[ترجمه]

باب ۵۳ الحلق و التقصير و أحكامهما و فيه بيان مواطن التحلل

الأخبار

أقول

قد مضى في باب الإجهار بالتلبيه روايتان أنه ليس على النساء حلق و إنما يقصرون من شعورهن.

**[ترجمه]در باب لبيك گفتن با صداى بلند، دو روايت آمده بود كه بر زنان تراشيدن مو لازم نيست و تنها موهاى خود را كوتاه كنند.

**[ترجمه]

«۱»

ب، [قرب الإسناد] أَبُو الْبَخْتَرِيِّ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ الْحَسَنَ وَ الْحُسَيْنَ عليهما السلام كَانَا يَأْمُرَانِ بِدَفْنِ شُعُورِهِمَا بِمِنًى (۵).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام صادق از پدر خويش عليهما السلام نقل كرده است كه فرمود: امام حسن و امام حسين عليهما السلام به دفن كردن موى خود در منى فرمان مى دادند. - . قرب الاسناد: ۶۵ -

**[ترجمه]

«۲»

ل، [الخصال] فِي خَبَرِ الْأَعْمَشِ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام: الْحَلْقُ سُنَّةٌ(۶).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق عليه السلام فرمود: تراشيدن مو سنت است. - . الخصال ۲: ۳۹۴ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضى في باب علل الحج:

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۹.
۲- ۲. يقال سحته و اسحته أى استأصله.
۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۲۹.
۴- ۴. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۰.
۵- ۵. قرب الإسناد ص ۶۵.
۶- ۶. الخصال ج ۲ ص ۳۹۴.

**[ترجمه]در باب علل حج، ذکر آن گذشت.

**[ترجمه]

«۳»

عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مِهْرَانَ أَنَّهُ قَالَ: قُلْتُ لِلصَّادِقِ علیه السلام کَيْفَ صَارَ الْحَلْقُ عَلَى الصَّرُورَهِ وَاجِباً دُونَ مَنْ قَدْ حَجَّ فَقَالَ لِيَصِيرَ بِذَلِکَ مُوسَماً بِسِمَهِ الْآمِنِينَ أَ لَا تَسْمَعُ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرامَ إِنْ شاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُسَکُمْ وَ مُقَصِّرِينَ لا تَخافُونَ (۱).

**[ترجمه]سلیمان بن مهران نقل کرده است که به امام صادق علیه السلام عرض کردم: چگونه است که تراشیدن موی سر بر کسی که اولین حج اوست واجب شد، اما بر کسی که قبلا حج گزارده واجب نشد؟ امام فرمود: تا نشانه ایمن‌های نشاندار گردد. آیا سخن خداوند عز و جل را نمی شنوی که فرمود: «لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرامَ إِنْ شاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُسَکُمْ وَ مُقَصِّرِينَ لا تَخافُون» - . فتح / ۲۷ - {بدون شک به خواست خدا در حالی که سر تراشیده و موی و ناخن کوتاه کرده اید، با خاطری آسوده در مسجد الحرام در خواهید آمد.} - . قرب الاسناد: ۶۸ -

**[ترجمه]

«۴»

ب، [قرب الإسناد] مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ الطَّيَالِسِيُّ عَنِ الْعَلَاءِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِذَا حَلَقْتُ رَأْسِي وَ أَنَا مُتَمَتِّعٌ أَطْلِي رَأْسِي بِالْحِنَّاءِ قَالَ نَعَمْ مِنْ غَيْرِ أَنْ تَمَسَّ شَيْئاً مِنَ الطِّيبِ قُلْتُ وَ أَلْبَسُ الْقَمِيصَ وَ أَتَقَنَّعُ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ قَبْلَ أَنْ أَطُوفَ بِالْکَعْبَهِ قَالَ نَعَمْ (۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علاء نقل کرده است که به امام صادق علیه السلام گفتم: اگر زمانی که تمتع می گذارم، موی سرم را حنا بمالم وسرم را بتراشم؟ فرمود: آری بدون آنکه چیزی از عطر بدان بمالی. گفتم: پیراهن بپوشم و صورتم را بپوشانم؟ فرمود: آری گفتم: قبل از این که به گرد کعبه طواف کنم؟ فرمود: آری. - . قرب الاسناد: ۱۶ -

**[ترجمه]

«۵»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ طَرِيفٍ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام أَنَّهُ کَانَ يَقُولُ: إِذَا رَمَيْتَ جَمْرَهَ الْعَقَبَهِ فَقَدْ حَلَّ لَکَ کُلُّ شَيْ ءٍ کَانَ قَدْ حُرِّمَ عَلَيْکَ إِلَّا النِّسَاءَ(۳).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام صادق علیه السلام به نقل از پدر خود و او به نقل از امام علی علیهم السلام نقل کرده است که

ایشان می فرمود: زمانی که به سوی جمره عقبه سنگ زدی، هر چیزی که بر تو حرام بوده است، حلال می شود جز زنان. - . قرب الاسناد: ۵۱ -

**[ترجمه]

«۶»

ب، [قرب الإسناد] الطَّيَالِسِيُّ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَبْدِ الْخَالِقِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَلْبَسُ قَلَنْسُوَةً وَ قَمِيصاً إِذَا ذَبَحْتُ وَ حَلَقْتُ قَالَ أَمَّا الْمُتَمَتِّعُ فَلَا وَ أَمَّا مَنْ أَفْرَدَ الْحَجَّ فَنَعَمْ (۴).

**[ترجمه]قرب الإسناد: اسماعیل بن عبدالخالق نقل کرده است که به امام صادق علیه السلام عرض کردم: زمانی که ذبح کردم و موهای سرم را تراشیدم، کلاه و پیراهن بپوشم؟ فرمود: کسی که حج تمتع می گزارد خیر و کسی که حج افراد می گزارد آری. - . قرب الاسناد: ۵۹ -

**[ترجمه]

«۷»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ عِيسَى عَنِ الْبَزَنْطِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِلرِّضَا علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنَّا حِينَ نَفَرْنَا مِنْ مِنًى أَقَمْنَا أَيَّاماً ثُمَّ حَلَقْتُ رَأْسِی طَلَباً لِلتَّلَذُّذِ فَدَخَلَنِی مِنْ ذَلِكَ شَیْ ءٌ فَقَالَ كَانَ أَبُو الْحَسَنِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِذَا خَرَجَ مِنْ مَكَّةَ فَأَتَى سَايَةَ وَ حَلَقَ رَأْسَهُ (۵).

**[ترجمه]قرب الإسناد: بزنطی نقل کرده است که به امام رضا علیه السلام گفتم: جانم به فدایت! زمانی که ما از منی حرکت کردیم، چند روز را اقامت کردیم و سپس به خاطر لذت بردن سرم را تراشیدم و بدین خاطر احساسی به من دست داد. فرمود: ابوالحسن علیه السلام زمانی که از مکه خارج شد به سایه آمد و مویش را تراشید. - . قرب الاسناد: ۱۷۱ -

**[ترجمه]

«۸»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: فَإِذَا سَعَيْتَ تُقَصِّرُ مِنْ شَعْرِ رَأْسِكَ مِنْ جَوَانِبِهِ وَ حَاجِبَيْكَ وَ مِنْ

۱- ۱. سبق فی ذیل حدیث ۲۰ من الباب الرابع.

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۱۶ و فیه(و أتمتع) بدل(و اتقنع).

۳- ۳. نفس المصدر ص ۵۱.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۵۹.

۵- ۵. نفس المصدر ص ۱۷۱.

لِحْيَتِكَ وَ قَدْ أَحْلَلْتَ مِنْ كُلِّ شَيْ ءٍ أَحْرَمْتَ مِنْهُ (۱).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: زمانی که سعی کردی، اطراف موهای سر و ابروانت و ریشت را کوتاه کن وتمامی محرمات احرام بر تو حلال می شود. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۷ -

**[ترجمه]

«۹»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: ثُمَّ احْلِقْ شَعْرَكَ فَإِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَحْلِقَ رَأْسَكَ فَاسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ وَ ابْدَأْ بِالنَّاصِيَةِ وَ احْلِقْ مِنَ الْعَظْمَيْنِ النَّابِتَيْنِ بِحِذَاءِ الْأُذُنَيْنِ وَ قُلِ اللَّهُمَّ أَعْطِنِي بِكُلِّ شَعْرَةٍ نُوراً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ ادْفِنْ شَعْرَكَ بِمِنًى (۲).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: سپس موی سرت را بتراش، زمانی که خواستی موی سرت را بتراشی رو به قبله باش و ابتدا از موهای بالای پیشانی شروع کن و از جانب دو استخوان بر آمده روبروی دو گوش بتراش و بگو: خداوندا، به هر موی من نوری در قیامت عطا کن. سپس موی تراشیده شده را در منی دفن کن. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۱۰»

: وَ اعْلَمْ أَنَّكَ إِذَا رَمَيْتَ جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ حَلَّ لَكَ كُلُّ شَيْ ءٍ إِلَّا الطِّيبَ وَ النِّسَاءَ وَ إِذَا طُفْتَ طَوَافَ الْحَجِّ حَلَّ لَكَ كُلُّ شَيْ ءٍ إِلَّا النِّسَاءَ فَإِذَا طُفْتَ طَوَافَ النِّسَاءِ حَلَّ لَكَ كُلُّ شَيْ ءٍ إِلَّا الصَّيْدَ فَإِنَّهُ حَرَامٌ عَلَى الْمُحِلِّ فِي الْحَرَمِ وَ عَلَى الْمُحْرِمِ فِي الْحِلِّ وَ الْحَرَمِ (۳).

**[ترجمه]و بدان زمانی که جمره عقبه را رمی کردی، هر چیزی جز عطر و زنان بر تو حلال می شود؛ و زمانی که طواف حج را انجام دادی، هر چیز جز زنان بر تو حلال می شود و زمانی که طواف نساء را انجام دادی، هر چیزی جز شکار بر تو حلال می گردد. همانا شکار در حرم بر کسی که از احرام بیرون آمده و بر محرم، چه در حرم وچه بیرون از حرم، حرام است. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۹ -

**[ترجمه]

«۱۱»

سر، [السرائر] الْبَزَنْطِيُّ عَنْ جَمِيلٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الْمُتَمَتِّعِ مَا يَحِلُّ لَهُ إِذَا حَلَقَ رَأْسَهُ قَالَ كُلُّ شَيْ ءٍ إِلَّا النِّسَاءَ وَ الطِّيبَ قُلْتُ الْمُفْرِدُ قَالَ كُلُّ شَيْ ءٍ إِلَّا النِّسَاءَ ثُمَّ قَالَ وَ أَزْعُمُ يَقُولُ الطِّيبَ وَ لَا يَرَى ذَلِكَ شَيْئاً(۴).

**[ترجمه]السرائر: جمیل نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: برای کسی که حج تمتع می گزارد، زمانی که موی سرش را بتراشد چه چیز حلال می شود؟ فرمود: همه چیز جز زنان و بوی خوش. گفتم: کسی که حج افراد می گزارد چطور؟ فرمود: همه چیز جز زنان. سپس گفت: گمان می کنم که می فرمود: بوی خوش، و آن را دارای اشکال نمی دید. - . السرائر: ۴۸۰ -

**[ترجمه]

«۱۲»

سر، [السرائر] مِنْ كِتَابِ الْبَزَنْطِيِّ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: مَنْ لَبَّدَ شَعْرَهُ أَوْ عَقَّصَهُ فَلَيْسَ لَهُ التَّقْصِيرُ وَ عَلَيْهِ الْحَلْقُ وَ مَنْ لَمْ يُلَبِّدْهُ فَمُخَيَّرٌ إِنْ شَاءَ قَصَّرَ وَ إِنْ شَاءَ حَلَقَ وَ الْحَلْقُ أَفْضَلُ (۵).

**[ترجمه]السرائر: حلبی نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: هر کس موهایش را ببافد یا بلند کند، نمی تواند موهایش را کوتاه کند بلکه باید بتراشد، اما کسی که موهایش را نبافته، مختار است که اگر خواست موهایش را کوتاه کند، یا این که بتراشد؛ اما تراشیدن بهتر است. - . السرائر: ۴۸۰ -

**[ترجمه]

«۱۳»

الْهِدَايَةُ: ثُمَّ قَصِّرْ مِنْ شَعْرِ رَأْسِكَ مِنْ جَوَانِبِهِ وَ لِحْيَتِكَ وَ خُذْ مِنْ شَارِبِكَ وَ قَلِّمْ أَظْفَارَكَ وَ أَبْقِ مِنْهَا لِحَجِّكَ ثُمَّ اغْتَسِلْ فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ فَقَدْ أَحْلَلْتَ مِنْ كُلِّ شَيْ ءٍ أَحْرَمْتَ مِنْهُ (۶).

**[ترجمه]الهدایه: سپس از موهای اطراف سر و ریشت را کوتاه کن و قدری از موی سبیلت و ناخن هایت را بگیر و قدری را برای حج خود نگاه دار. زمانی که این کار را کردی، تمامی محرمات احرام بر تو حلال می شود. - . الهدایه: ۶۰ -

**[ترجمه]

«۱۴»

وَ مِنْهُ: فَإِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَحْلِقَ فَاسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ وَ ابْدَأْ بِالنَّاصِيَةِ وَ احْلِقْ إِلَى الْعَظْمَيْنِ النَّابِتَيْنِ مِنَ الصُّدْغَيْنِ قُبَالَةَ وَتِدِ الْأُذُنَيْنِ فَإِذَا حَلَقْتَ فَقُلِ اللَّهُمَّ أَعْطِنِي بِكُلِّ شَعْرَةٍ نُوراً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ ادْفِنْ شَعْرَكَ بِمِنًى.

(۷)

۱- ۱. فقه الرضا ص ۲۷ و فيه فى أوله(ثم تقصر من إلخ).

۲- ۲. فقه الرضا ص ۲۸.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۲۹.

۴- ۴. السرائر ص ۴۸۰.

۵- ۵. السرائر ص ۴۸۰.

۶- ۶. الهدايه ص ۶۰ بتفاوت يسير.

۷- ۷. الهدايه ص ۶۳.

**[ترجمه]الهدایه: زمانی که خواستی مویت را بتراشی رو به قبله کن و از موی پیشانی خود آغاز کن و از دو استخوان بر آمده از شقیقه روبروی برآمدگی جلوی گوش بتراش. زمانی که تراشیدی بگو: خدایا! برای هر مو به من نوری در روز قیامت عطا کن. و موی خود را در منی دفن کن. - . الهدایه: ۶۳ -

**[ترجمه]

باب ۵۴ سائر أحكام منى من المبيت و التكبير و غيرهما و فيه تفسير الأيام المعدودات و الأيام المعلومات و أحكام النفرين

الآيات

البقره: فَإِذا قَضَيْتُمْ مَناسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آباءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْراً فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنا آتِنا فِي الدُّنْيا وَ ما لَهُ فِي الْآخِرَهِ مِنْ خَلاقٍ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنا آتِنا فِي الدُّنْيا حَسَنَهً وَ فِي الْآخِرَهِ حَسَنَهً وَ قِنا عَذابَ النَّارِ أُولئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا وَ اللَّهُ سَرِيعُ الْحِسابِ وَ اذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُوداتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقى وَ اتَّقُوا اللَّهَ وَ اعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ (۱)

الحج: لِيَشْهَدُوا مَنافِعَ لَهُمْ وَ يَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُوماتٍ عَلى ما رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَهِ الْأَنْعامِ إلى قوله تعالى كَذلِكَ سَخَّرَها لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلى ما هَداكُمْ (۲).

lt;meta info="- فَإِذا قَضَيْتُمْ مَناسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آباءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْراً فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنا آتِنا فِي الدُّنْيا وَ ما لَهُ فِي الْآخِرَهِ مِنْ خَلاقٍ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنا آتِنا فِي الدُّنْيا حَسَنَهً وَ فِي الْآخِرَهِ حَسَنَهً وَ قِنا عَذابَ النَّارِ أُولئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا وَ اللَّهُ سَرِيعُ الْحِسابِ وَ اذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُوداتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقى وَ اتَّقُوا اللَّهَ وَ اعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُون - . بقره / ۲۰۰-۲۰۳ -

{و چون آداب ویژه حج خود را به جای آوردید، همان گونه که پدران خود را به یاد می آورید، با یاد کردنی بیشتر خدا را به یاد آورید و از مردم کسی است که می گوید: پروردگارا در همین دنیا به ما عطا کن حال آنکه برای او در آخرت نصیبی نیست. و برخی از آنان می گویند: پروردگارا در این دنیا به ما نیکی و در آخرت نیز عطا کن و ما را از عذاب آتش دور نگه دار.آنانند که از دستاوردشان بهره ای خواهند داشت و خدا زود شمار است.خدا را در روزهایی معین یاد کنید، پس هر کس شتاب کند و اعمال خود را در دو روز انجام دهد، گناهی بر او نیست و هر که تاخیر کند و اعمال را در سه روز انجام دهد، گناهی بر او نیست. این اختیار برای کسی است که از محرمات پرهیز کرده باشد و از خدا پروا کنید و بدانید که شما به سوی او گرد آورده خواهید شد.}

- لِيَشْهَدُوا مَنافِعَ لَهُمْ وَ يَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُوماتٍ عَلى ما رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَهِ الْأَنْعامِ

إلى قوله تعالى

كَذلِكَ سَخَّرَها لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلى ما هَداكُم - . حج / ۲۸و۳۷ -

{تـا شاهـد منـافع خويش باشـند و نـام خـدا را در روزهـاى معلومى به پاس آنچه از دامهاى زبان بسـته روزى آنان كرده است ببرند.}

تا اين سخن خداوند كه فرمود:

{اين گونه خداوند آنها را براى شما رام كرد تا خدا را به پاس آنكه شما را هدايت نموده، به بزرگى ياد كنيد.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسـناد] أَبُو الْبَخْتَرِيِّ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ صَـلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ: فِى الرَّجُـلِ أَفَاضَ إِلَى الْبَيْتِ فَغَلَبَتْ عَيْنَـاهُ حَتَّى أَصْبَحَ قَالَ فَقَالَ لَا بَأْسَ عَلَيْهِ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ لَا يَعُودُ(۳).

**[ترجمه]قرب الإسـناد: امـام جعفر صـادق عليه السـلام از پـدر خود و ايشان از على عليهما السـلام نقل كرده است كه درباره مردى كه به سوى مسـجد الحرام روانه شـده و خواب بر او غلبه كرده تا اين كه صـبح كرده است فرمود: بر او ايرادى نيست، از خداوند آمرزش بخواهد و باز نگردد. - . قرب الاسناد: ۶۵ -

**[ترجمه]

«۲»

ب، [قرب الإسـناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ عليه السـلام قَـالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ بَاتَ بِمَكَّةَ حَتَّى أَصْـبَحَ فِى لَيَالِى مِنًى قَالَ إِنْ كَانَ أَتَاهَا نَهَاراً فَبَاتَ حَتَّى أَصْبَحَ فَعَلَيْهِ دَمُ شَاةٍ يُهَرِيقُهُ وَ إِنْ كَانَ خَرَجَ مِنْ مِنًى بَعْدَ نِصْفِ اللَّيْلِ فَأَصْبَحَ بِمَكَّةَ فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ(۴).

۱- ۱. سوره البقره الآيات: ۲۰۰- ۲۰۱- ۲۰۲- ۳۰۳.

۲- ۲. سوره الحجّ الآيات: ۲۸ الى ۳۷.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۶۵.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۱۰۶.

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر از برادرش علیه السلام درباره مردی سؤال کرد که شب‌های منی را تا صبح در مکه بخوابد. فرمود: اگر در روز به آنجا آمده و شب را تا صبح خوابیده، باید خون یک گوسفند را بریزد و اگر پس از نیمه شب از منی خارج شده و در مکه صبح کرده، بر اوچیزی نیست. - . قرب الاسناد: ۱۰۶ -

**[ترجمه]

«۳»

ع، [علل الشرائع] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِیدِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ عَنِ النَّهْدِیِّ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ رِئَابٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَعْیَنَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْعَبَّاسَ اسْتَأْذَنَ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنْ یَلْبَثَ بِمَكَّةَ لَیَالِیَ مِنًی فَأَذِنَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِنْ أَجْلِ سِقَایَةِ الْحَاجِ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام باقر علیه السلام فرمود: عباس از رسول خدا صلی الله علیه و آله اجازه خواست که در شبهای منی در مکه بماند، و رسول خدا نیز به خاطر سیراب کردن حج گزاران پذیرفت. - . علل الشرائع: ۴۵۱ -

**[ترجمه]

«۴»

ع، [علل الشرائع] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِیدِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قَالَ لِی أَ تَدْرِی لِمَ جُعِلَتْ أَیَّامُ مِنًی ثَلَاثاً قَالَ قُلْتُ لِأَیِّ شَیْ ءٍ جُعِلْتُ فِدَاكَ وَ لِمَا ذَا قَالَ لِی مَنْ أَدْرَكَ شَیْئاً مِنْهَا فَقَدْ أَدْرَكَ الْحَجَ (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابو عمیر از برخی از اصحاب و آنان از امام صادق علیه السلام نقل کرده اند که ایشان به من فرمود: آیا می دانی چرا روزهای منی را سه روز قرار داده اند؟ گفتم: جانم به فدایت! به چه دلیل و چرا؟ فرمود: هر کس چیزی از آن روزها را درک کند، حج را درک کرده است. - . علل الشرائع: ۴۵۰ -

**[ترجمه]

«۵»

ب، [قرب الإسناد] عَلِیٌّ عَنْ أَخِیهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ التَّكْبِیرِ أَیَّامَ التَّشْرِیقِ هَلْ یَرْفَعُ فِیهِ الْیَدَیْنِ أَمْ لَا قَالَ یَرْفَعُ یَدَهُ شَیْئاً أَوْ یُحَرِّكُهَا(۳).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر از برادرش علیه السلام درباره گفتن تکبیر در ایام تشریق سؤال کرد که آیا دو دست در آن بالا می رود یا خیر؟ فرمود: دستش را مقداری بالا ببرد یا حرکت دهد. - . قرب الاسناد: ۱۰۰ -

**[ترجمه]

«۶»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ التَّكْبِيرِ أَيَّامَ التَّشْرِيقِ أَ وَاجِبٌ هُوَ قَالَ يُسْتَحَبُّ فَإِنْ نَسِيَ فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ(۴).

**[ترجمه]گوید: از ایشان درباره گفتن تکبیر در ایام تشریق سؤال کردم که آیا واجب است؟ فرمود: مستحب است و اگر فراموش کرد، بر او چیزی نیست. - . قرب الاسناد: ۱۰۰ -

**[ترجمه]

«۷»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ يَدْخُلُ مَعَ الْإِمَامِ وَ قَدْ سَبَقَهُ بِرَكْعَةٍ فَيُكَبِّرُ الْإِمَامُ إِذَا سَلَّمَ أَيَّامَ التَّشْرِيقِ كَيْفَ يَصْنَعُ الرَّجُلُ قَالَ يَقُومُ فَيَقْضِي مَا فَاتَهُ مِنَ الصَّلَاةِ فَإِذَا فَرَغَ كَبَّرَ(۵).

**[ترجمه]گوید: از ایشان درباره مردی سؤال کردم که با امام وارد نماز می شود، در حالی که امام یک رکعت از او پیش افتاده. وقتی امام سلام داد، تکبیرات ایام تشریق را می گوید. این شخص باید چه کند؟ فرمود: می ایستد و آنچه را که در نماز از دست داده به جای می آورد. زمانی که فارغ شد، تکبیر می گوید. - . قرب الاسناد: ۱۰۰ -

**[ترجمه]

«۸»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يُصَلِّي وَحْدَهُ أَيَّامَ التَّشْرِيقِ هَلْ عَلَيْهِ تَكْبِيرٌ قَالَ نَعَمْ وَ إِنْ نَسِيَ فَلَا بَأْسَ (۶).

**[ترجمه]فرمود: از ایشان درباره مردی سؤال کردم که به تنهایی در روزهای تشریق نماز می خواند، آیا گفتن تکبیر بر او واجب است؟ فرمود: آری و اگر فراموش کرد ایرادی ندارد. - . قرب الاسناد: ۱۰۰ -

**[ترجمه]

«۹»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْقَوْلِ فِي أَيَّامِ التَّشْرِيقِ مَا هُوَ قَالَ تَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا هَدَانَا اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا رَزَقَنَا مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ (۷).

**[ترجمه]گفت: از ایشان درباره قول ایام تشریق سؤال کردم که چیست؟ فرمود: می گویی: «الله اکبر، الله اکبر، لا اله الا الله و

الله اکبر. الله اکبر و لله الحمـد، الله اکبر علی ما هدانا، الله اکبر علی ما رزقَنا من بهیمه الأنعام». خدا بزرگ‌تر است. خدا بزرگ‌تر است. معبودی جز الله نیست. و خـدا بزرگ‌تر است. خـدا بزرگ‌تر است و سـتایش مخصوص خـداست. خدا بزرگ‌تر است به پاس آنچه که به ما از دام‌های بی زبان روزی داد. - . قرب الاسناد: ۱۰۰ -

**[ترجمه]

«۱۰»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ النِّسَاءِ هَلْ عَلَیْهِنَّ صَلَاهُ الْعِیدَیْنِ وَ التَّکْبِیرُ قَالَ نَعَمْ (۸).

ص: ۳۰۶

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۵۱.

۲- ۲. علل الشرائع ص ۴۵۰.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۱۰۰ و فی الأخیر منها(من صلاه العیدین).

۴- ۴. قرب الإسناد ص ۱۰۰ و فی الأخیر منها(من صلاه العیدین).

۵- ۵. قرب الإسناد ص ۱۰۰ و فی الأخیر منها(من صلاه العیدین).

۶- ۶. قرب الإسناد ص ۱۰۰ و فی الأخیر منها(من صلاه العیدین).

۷- ۷. قرب الإسناد ص ۱۰۰ و فی الأخیر منها(من صلاه العیدین).

۸- ۸. قرب الإسناد ص ۱۰۰ و فی الأخیر منها(من صلاه العیدین).

**[ترجمه]گفت: از ایشان درباره زنان سؤال کردم که آیا خواندن نماز دو عید و تکبیر بر عهده آنان است؟ فرمود: آری. - . قرب الاسناد: ۱۰۰ -

**[ترجمه]

«۱۱»

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ النِّسَاءِ هَلْ عَلَيْهِنَّ التَّكْبِيرُ أَيَّامَ التَّشْرِيقِ قَالَ نَعَمْ وَ لَا يَجْهَرْنَ بِهِ (۱).

**[ترجمه]گفت: از ایشان درباره زنان سؤال کردم که آیا گفتن تکبیر در ایام تشریق بر آنها لازم است؟ فرمود: آری اما با صدای بلند و آشکار تکبیر نگویند. - . قرب الاسناد: ۱۰۰ -

**[ترجمه]

«۱۲»

فس، [تفسير القمى]: وَ اذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُوداتٍ قَالَ أَيَّامُ التَّشْرِيقِ الثَّلَاثَةُ وَ الْأَيَّامُ الْمَعْلُومَاتُ الْعَشْرُ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ(۲).

**[ترجمه]تفسير على بن ابراهيم: «و اذكروا الله فى ايام معدودات»، - . بقره / ۲۰۳ - {و خدا را در روزهای معینی یاد کنید.} فرمود: سه روز ایام تشریق و روزهای معین، ده روز ذی حجه است. - . تفسیر علی بن ابراهیم: ۶۱ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ل، [الخصال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ حَرِيزٍ عَنْ زُرَارَةَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام التَّكْبِيرُ فِي أَيَّامِ التَّشْرِيقِ فِي دُبُرِ الصَّلَوَاتِ قَالَ التَّكْبِيرُ بِمِنًى فِي دُبُرِ خَمْسَ عَشْرَةَ صَلَاةً وَ بِالْأَمْصَارِ فِي دُبُرِ عَشْرِ صَلَوَاتٍ وَ أَوَّلُ التَّكْبِيرِ فِي دُبُرِ صَلَاةِ الظُّهْرِ يَوْمَ النَّحْرِ تَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا هَدَانَا وَ اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا رَزَقَنَا مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ وَ إِنَّمَا جُعِلَ فِي سَائِرِ الْأَمْصَارِ فِي دُبُرِ عَشْرِ صَلَوَاتٍ التَّكْبِيرُ إِنَّهُ إِذَا نَفَرَ النَّاسُ فِي النَّفْرِ الْأَوَّلِ أَمْسَكَ أَهْلُ الْأَمْصَارِ عَنِ التَّكْبِيرِ وَ كَبَّرَ أَهْلُ مِنًى مَا دَامُوا بِمِنًى إِلَى النَّفْرِ الْأَخِيرِ(۳).

**[ترجمه]الخصال: زراره نقل کرده است که به امام باقر علیه السلام عرض کردم: گفتن تکبیر در ایام تشریق پس از ادای نمازهاست؟ فرمود: تکبیر در منی پس از خواندن پانزده نماز و در سایر شهرها پس از ده نماز می باشد و اولین تکبیر پس از خواندن نماز ظهر در روز عید قربان است و می گویی: «الله اکبر، الله اکبر، لا اله الا الله و الله اکبر. الله اکبر و لله الحمد، الله اکبر علی ما هدانا، الله اکبر علی ما رزقَنا من بهیمه الأنعام» و گفتن تکبیر در سایر شهرها از این رو پس از ده نماز می باشد که زمانی که مردم در روز اول حرکت کوچ کنند، اهل شهرها (به علت کوچ از منی) از گفتن تکبیر خودداری می کنند و اهل

منی همواره تا روز آخر حرکت تکبیر می گویند. - . الخصال ۲: ۲۷۴ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنِ ابْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی وَ فَضَالَهَ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ التَّکْبِیرِ أَیَّامَ التَّشْرِیقِ لِأَهْلِ الْأَمْصَارِ فَقَالَ یَوْمَ النَّحْرِ صَلَاهَ الظُّهْرِ إِلَی انْقِضَاءِ عَشْرِ صَلَوَاتٍ وَ لِأَهْلِ مِنًی فِی خَمْسَ عَشْرَهَ صَلَاهً فَإِنْ أَقَامَ إِلَی الظُّهْرِ وَ الْعَصْرِ کَبَّرَ(۴).

**[ترجمه]الخصال: معاویه بن عمار نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره گفتن تکبیر در ایام تشریق برای اهالی دیگر شهرها سؤال کردم. فرمود: در روز عید قربان از نماز ظهر تا اتمام ده نماز و برای اهل منی پس از پانزده نماز می باشد، اگر تا نماز ظهر و عصر در منی اقامت داشت، تکبیر گوید. - . الخصال ۲: ۲۷۴ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ وَ عَلِیِّ بْنِ إِسْمَاعِیلَ جَمِیعاً عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِیزٍ عَنْ زُرَارَهَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام التَّکْبِیرُ فِی أَیَّامِ التَّشْرِیقِ فِی دُبُرِ الصَّلَوَاتِ قَالَ التَّکْبِیرُ بِمِنًی فِی دُبُرِ خَمْسَ عَشْرَهَ صَلَاهً مِنْ صَلَاهِ الظُّهْرِ یَوْمَ النَّحْرِ إِلَی صَلَاهِ الْغَدَاهِ فَقَالَ تَقُولُ فِیهِ اللَّهُ أَکْبَرُ اللَّهُ أَکْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ اللَّهُ أَکْبَرُ عَلَی مَا هَدَانَا وَ اللَّهُ أَکْبَرُ عَلَی مَا رَزَقَنَا مِنْ بَهِیمَهِ الْأَنْعَامِ

ص: ۳۰۷

۱- ۱. نفس المصدر ص ۱۰۰.

۲- ۲. تفسیر علیّ بن إبراهیم ص ۶۱ و الآیه فی سوره البقره ۲۰۳.

۳- ۳. الخصال ج ۲ ص ۲۷۴.

۴- ۴. الخصال ج ۲ ص ۲۷۴.

وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى مَا أَبْلَانَا- وَ إِنَّمَا جُعِلَ فِی سَائِرِ الْأَمْصَارِ فِی دُبُرِ عَشْرِ صَلَوَاتٍ التَّكْبِيرُ لِأَنَّهُ إِذَا نَفَرَ النَّاسُ فِی النَّفْرِ الْأَوَّلِ أَمْسَكَ أَهْلُ الْأَمْصَارِ عَنِ التَّكْبِيرِ وَ كَبَّرَ أَهْلُ مِنًى مَا دَامُوا بِمِنًى إِلَى النَّفْرِ الْأَخِيرِ(۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: زراره نقل کرده است که به امام باقر علیه السلام گفتم: گفتن تکبیر در ایام تشریق پس از پایان نمازهاست؟ فرمود: تکبیر در منی پس از پانزده نماز از نماز ظهر عید قربان تا نماز بامداد است. فرمود: در آن می گویی: «الله اکبر، الله اکبر، لا اله الا الله و الله اکبر. الله اکبر و لله الحمد، الله اکبر علی ما هدانا، الله اکبر علی ما رزقَنا من بهیمه الأنعام و الحمد لله علی ما أبلانا». گفتن تکبیر در سایر شهرها از این رو پس از ده نماز می باشد که زمانی که مردم در روز اول حرکت کوچ کنند، اهالی سایر شهرها از گفتن تکبیر خودداری می کنند و اهل منی همواره تا روز آخر حرکت تکبیر می گویند. - . علل الشرائع: ۴۴۷ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] الْحَفَّارُ عَنْ أَبِی الْقَاسِمِ الدِّعْبِلِيِّ عَنْ أَبِی عَلِيِّ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِی عَلِيِّ بْنِ رَزِينٍ عَنْ أَبِيهِ رَزِينِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِيهِ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِيهِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُدَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ بُدَيْلِ بْنِ وَرْقَاءَ الْخُزَاعِيِّ قَالَ: قَالَ لِی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله ارْكَبْ جَمَلَكَ هَذَا الْأَوْرَقَ وَ نَادِ فِی النَّاسِ أَنَّهَا أَيَّامُ أَكْلٍ وَ شُرْبٍ وَ كُنْتُ جَهِيراً فَرَأَيْتُنِی بَيْنَ خِيَامِهِمْ وَ أَنَا أَقُولُ أَنَا رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَقُولُ لَكُمْ إِنَّهَا أَيَّامُ أَكْلٍ وَ شُرْبٍ وَ هِيَ لُغَةُ خُزَاعَةَ يَعْنِی الِاجْتِمَاعَ وَ مِنْ هُنَا قَرَأَ أَبُو عَمْرٍو فَشارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ (۲).

**[ترجمه]امالی الطوسی: بدیل بن ورقاء خزاعی نقل کرده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله خطاب به من فرمود: بر شتر کبود رنگ خود سوار شو و در میان مردم ندا ده: همانا روزهای تشریق روزهای خوردن و آشامیدن است. مرا در حالی که فریاد می‌زدم، در میان خیمه های آنان می‌دیدی، در حالی که می گفتم: من فرستاده رسول خدایم که خطاب به شما می گوید: همانا این روزها، روزهای خوردن و آشامیدن است و این تعبیر به زبان قبیله خزاعه است و معنایش «اجتماع» است. از اینجا بود که ابوعمر خواند: «مانند نوشیدن اشتران تشنه». - . امالی الطوسی ۱: ۳۸۵ -

**[ترجمه]

أقول

قد أوردنا فی باب علل الحج.

**[ترجمه]در باب علل حج آن را آوردیم.

**[ترجمه]

«۱۷»

: أَنَّ ذَا النُّونِ الْمِصْرِیَّ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لِمَ کُرِهَ الصِّیَامُ فِی أَیَّامِ التَّشْرِیقِ قَالَ لِأَنَّ الْقَوْمَ زُوَّارُ اللَّهِ وَ هُمْ فِی ضِیَافَتِهِ وَ لَا یَنْبَغِی لِلضَّیْفِ أَنْ یَصُومَ عِنْدَ مَنْ زَارَهُ وَ أَضَافَهُ (۳).

**[ترجمه]ذوالنون مصری از امام صادق علیه السلام پرسید: چرا روزه گرفتن در ایام تشریق ناپسند است؟ فرمود: زیرا مردم زائران خدا و میهمان او هستند و شایسته نیست که میهمان در نزد میزبان و کسی که او را مهمان کرده روزه بگیرد.

**[ترجمه]

«۱۸»

مع، [معانی الأخبار] الْوَرَّاقُ عَنِ الْأَسَدِیِّ عَنِ النَّخَعِیِّ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنْ عَمْرِو بْنِ جُمَیْعٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بُدَیْلَ بْنَ وَرْقَاءَ الْخُزَاعِیَّ عَلَی جَمَلٍ أَوْرَقَ فَأَمَرَهُ أَنْ یُنَادِیَ فِی النَّاسِ أَیَّامَ مِنًی أَنْ لَا تَصُومُوا هَذِهِ الْأَیَّامَ فَإِنَّهَا أَیَّامُ أَکْلٍ وَ شُرْبٍ وَ بِعَالٍ وَ الْبِعَالُ النِّکَاحُ وَ مُلَاعَبَةُ الرَّجُلِ أَهْلَهُ (۴).

ص: ۳۰۸

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۴۷.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۳۸۵ و الجمل الاورق: الـذی لونه لون الرماد. و قوله و کنت جمیرا، لعله قصد انه کان جمر شعر رأسه و ذلک إذا جمعه الی الوراء و عقده و لم یرسله.

۳- ۳. سبق فی ذیل حدیث ۱۰ من الباب الرابع.

۴- ۴. معانی الأخبار ص ۳۰۰.

**[ترجمه]معانی الأخبار: رسول خداصلی الله علیه و آله بدیل بن ورقاء خزاعی را بر شتری کبود رنگ فرستاد و به او فرمان داد که در روزهای منی در میان مردم ندا دهد که این روزها را روزه نگیرید، چرا که آن روزهای خوردن و آشامیدن و بعال است؛ که منظور از بعال، آمیزش، و ملاعبه مرد با همسر خویش می باشد. - . معانی الاخبار: ۳۰۰ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ب، [قرب الإسناد] حَمَّادُ بْنُ عِيسَى عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ قَالَ أَبِی قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ اذْكُرُوا اللَّهَ فِی أَيَّامٍ مَعْدُوداتٍ قَالَ أَيَّامُ التَّشْرِيقِ (۱).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام صادق علیه السلام فرمود: امام علی علیه السلام درباره این سخن خداوند عز و جل «اذْكُرُوا اللَّهَ فِی أَيَّامٍ مَعْدُودات» - . حج / ۲۸ - {خدا را در روزهای معینی یاد کنید.} فرمود: منظور ایام تشریق است. - . قرب الاسناد: ۱۰ -

**[ترجمه]

«۲۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ حَمَّادٍ: مِثْلَهُ (۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: حماد نیز مانند این حدیث را نقل کرده است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۹ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ب، [قرب الإسناد] مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام: الْأَيَّامُ الْمَعْلُومَاتُ أَيَّامُ الْعَشْرِ وَ الْمَعْدُودَاتُ أَيَّامُ التَّشْرِيقِ (۳).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام صادق علیه السلام فرمود: امام علی علیه السلام درباره «الایام المعلومات» فرمود: روزهای معلومات، ده روز و معدودات، ایام تشریق است. - . قرب الاسناد: ۸۱ -

**[ترجمه]

«۲۲»

مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ عَلِيٌّ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ يَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِی أَيَّامٍ مَعْلُوماتٍ قَالَ أَيَّامُ الْعَشْرِ(۴).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام صادق علیه السلام فرمود: امام علی علیه السلام درباره این سخن خداوند «وَ يَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِی أَيَّامٍ مَعْلُومات» - . بقره / ۲۰۳ - {نام خدا را در روزهای معینی ببرند.} فرمود: منظور ده روز است. - . معانی الاخبار: ۲۹۶ -

**[ترجمه]

«۲۳»

مع، [معانی الأخبار] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَيْلِ عَنْ أَبِی الصَّبَّاحِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ يَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِی أَيَّامٍ مَعْلُوماتٍ قَالَ هِيَ أَيَّامُ التَّشْرِيقِ (۵).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام صادق علیه السلام فرمود: امام علی علیه السلام درباره این گفته خداوند «وَ يَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِی أَيَّامٍ مَعْلُومات» - . بقره / ۲۰۳ - {نام خدا را در روزهای معینی ببرند.} فرمود: منظور ایام تشریق است. - . معانی الاخبار: ۲۹۷ -

**[ترجمه]

«۲۴»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الصَّلْتِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّلْتِ عَنْ يُونُسَ عَنْ أَبِی جَمِيلَةَ عَنِ الشَّحَّامِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ اذْكُرُوا اللَّهَ فِی أَيَّامٍ مَعْدُوداتٍ قَالَ الْمَعْلُومَاتُ وَ الْمَعْدُودَاتُ وَاحِدَةٌ وَ هِيَ أَيَّامُ التَّشْرِيقِ (۶).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند«اذْكُرُوا اللَّهَ فِی أَيَّامٍ مَعْدُودات» - . بقره / ۲۰۳ - {و نام خدا را در روزهای معینی یاد کنید.} فرمود: معلومات و معدودات یکی هستند و منظور همان ایام تشریق است. - . معانی الاخبار: ۲۹۷ -

**[ترجمه]

«۲۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الشَّحَّامِ: مِثْلَهُ (۷).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: شحام مانند این حدیث را نقل کرده است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۹ -

**[ترجمه]

«۲۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ رِفَاعَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْأَیَّامِ الْمَعْدُودَاتِ

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۱۰ و الآیه فی سوره البقره ۲۰۳.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۹۹.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۸۱.

۴- ۴. معانی الأخبار ص ۲۹۶.

۵- ۵. معانی الأخبار ص ۲۹۷.

۶- ۶. معانی الأخبار ص ۲۹۷.

۷- ۷. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۹۹.

قَالَ هِیَ أَیَّامُ التَّشْرِیقِ (۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: رفاعه نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره «الایام المعدودات» سؤال کردم. فرمود: منظور ایام تشریق است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۹ -

**[ترجمه]

«۲۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ وَ اذْكُرُوا اللَّهَ فِی أَيَّامٍ مَعْدُوداتٍ قَالَ التَّكْبِیرُ فِی أَیَّامِ التَّشْرِیقِ فِی دُبُرِ الصَّلَوَاتِ (۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: محمد بن مسلم نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند عز و جل که فرمود: «اذْكُرُوا اللَّهَ فِی أَيَّامٍ مَعْدُودات» - . بقره / ۲۰۳ - {خدا را در روزهای معینی یاد کنید.} سؤال کردم. فرمود: گفتن تکبیر در ایام تشریق پس از خواندن نمازهاست. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۹ -

**[ترجمه]

«۲۸»

ل، [الخصال] فِی خَبَرِ الْأَعْمَشِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: التَّكْبِیرُ فِی الْعِیدَیْنِ وَاجِبٌ أَمَّا فِی الْفِطْرِ فَفِی خَمْسِ صَلَوَاتٍ یُبْتَدَأُ بِهِ مِنْ صَلَاهِ الْمَغْرِبِ لَیْلَهَ الْفِطْرِ إِلَی صَلَاهِ الْعَصْرِ مِنْ یَوْمِ الْفِطْرِ وَ هُوَ أَنْ یُقَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَی مَا هَدَانَا وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَی مَا أَبْلَانَا- لِقَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ لِتُكْمِلُوا الْعِدَّهَ وَ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلی ما هَداكُمْ وَ فِی الْأَضْحَی بِالْأَمْصَارِ فِی دُبُرِ عَشْرِ صَلَوَاتٍ یُبْتَدَأُ بِهِ مِنْ صَلَاهِ الظُّهْرِ یَوْمَ النَّحْرِ إِلَی صَلَاهِ الْغَدَاهِ یَوْمَ الثَّالِثِ وَ بِمِنًی فِی دُبُرِ خَمْسَ عَشْرَهَ صَلَاهً یُبْتَدَأُ بِهِ مِنْ صَلَاهِ الظُّهْرِ یَوْمَ النَّحْرِ إِلَی صَلَاهِ الْغَدَاهِ یَوْمَ الرَّابِعِ وَ یُزَادُ فِی هَذَا التَّكْبِیرِ اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَی مَا رَزَقَنَا مِنْ بَهِیمَهِ الْأَنْعَامِ (۳).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: گفتن تکبیر در دو عید واجب است، اما در عید فطر در پنج نماز، از نماز مغرب شب عید فطر تا نماز عصر روز فطر گفته می شود: «الله اکبر، الله اکبر، لا اله الا الله و الله اکبر. الله اکبر و لله الحمد، الله اکبر علی ما هدانا، و الحمد لله علی ما أبلانا» به دلیل این فرموده خدای تعالی: «َ وَ لِتُكْمِلُوا الْعِدَّهَ وَ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلی ما هَداكُم» - . بقره / ۱۸۵ - {تاعده سی روزه ماه را تکمیل کرده باشید و خدا را در برابر این که هدایتتان کرد تکبیر گفته باشید.}و در عید قربان در شهرها پس از خواندن ده نماز، از نماز ظهر روز عید قربان تا نماز صبح روز سوم و در منی پس از خواندن پانزده نماز یعنی از نماز ظهر روز عید قربان تا نماز صبح روز چهارم و پس از گفتن آن تکبیر می گویی: الله اکبر علی ما رزقَنا من بهیمه الأنعام. - . الخصال ۲: ۳۳۸ -

**[ترجمه]

«۲۹»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: ثُمَّ تَرْجِعُ إِلَی مِنًی وَ تُقِیمُ بِهَا إِلَی یَوْمِ الرَّابِعِ فَإِذَا رَمَیْتَ الْجِمَارَ یَوْمَ الرَّابِعِ ارْتِفَاعَ النَّهَارِ فَامْضِ مِنْهَا إِلَی مَکَّهَ فَإِذَا دَخَلْتَ مَسْجِدَ الْحَصْبَاءِ دَخَلْتَهُ فَاسْتَلْقَیْتَ فِیهِ عَلَی قَفَاکَ بِقَدْرِ مَا تَسْتَرِیحُ ثُمَّ تَدْخُلُ مَکَّهَ وَ عَلَیْکَ السَّکِینَهَ وَ الْوَقَارَ فَتَطُوفُ بِالْبَیْتِ مَا شِئْتَ تَطَوُّعاً(۴).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: سپس به منی باز می گردی و تا روز چهارم در آن اقامت می کنی. وقتی در روز چهارم هنگام ظهر در آن رمی جمرات کردی، از آنجا به مکه برو و زمانی که در مسجد حصباء وارد شدی، وارد آن می شوی و در آن به پشت،به اندازه ای که استراحت کنی دراز می کشی، سپس با آرامش و وقار به مکه وارد می شوی و هر آنچه که خواستی به گرد کعبه طواف مستحب انجام می دهی. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۹ -

**[ترجمه]

«۳۰»

: وَ مَنْ بَاتَ لَیَالِیَ مِنًی بِمَکَّهَ فَعَلَیْهِ لِکُلِّ لَیْلَهٍ دَمٌ یُهَرِیقُهُ (۵).

**[ترجمه]هر کس که در شبهای منی در مکه بخوابد، در ازای هر شب باید قربانی کند. - . فقه الرضا علیه السلام ۳۷ - ۳۶ -

**[ترجمه]

«۳۱»

سر، [السرائر] الْبَزَنْطِیُّ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدٍ قَالَ قَالَ: کَبِّرْ أَیَّامَ التَّشْرِیقِ عِنْدَ کُلِّ صَلَاهٍ قُلْتُ لَهُ کَمْ قَالَ کَمْ شِئْتَ إِنَّهُ لَیْسَ بِمَفْرُوضٍ (۶).

ص: ۳۱۰

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۹۹ و کان رمزه(یر) لبصائر الدرجات و هو کما سبق من سهو القلم.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۹۹ و فیه(الصلاه) بدل(الصلوات).

۳- ۳. الخصال ج ۲ ص ۳۳۸.

۴- ۴. فقه الرضا ص ۲۹.

۵- ۵. فقه الرضا ص ۳۶- ۳۷.

۶- ۶. السرائر ص ۴۸۰.

**[ترجمه]السـرائر: امـام عليه السـلام فرمـود: ايـام تشـريق در هر نمـاز تكـبير گـو. به او گفتم: چنـد بـار؟ فرمود: هر انـدازه كه خواستى، زيرا كه آن واجب نيست. - . السرائر: ۴۸۰ -

**[ترجمه]

«۳۲»

سر، [السرائر] مِنْ كِتَابِ الْبَزَنْطِيِّ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى فَاذْكُرُوا اللّهَ كَذِكْرِكُمْ آباءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْراً قَالَ كَانَ الْمُشْرِكُونَ يَفْتَخِرُونَ بِمِنًى إِذَا كَانَ أَيَّامُ التَّشْرِيقِ فَيَقُولُونَ كَانَ أَبُونَا كَذَا وَ كَانَ أَبُونَا كَذَا فَيَذْكُرُونَ فَضْلَهُمْ فَقَالَ فَاذْكُرُوا اللّهَ كَذِكْرِكُمْ آباءَكُمْ (۱).

**[ترجمه]السـرائر: امام صادق عليه السـلام درباره اين سـخن خداونـد«فَاذْكُرُوا اللّهَ كَذِكْرِكُمْ آباءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْراً» - . بقره / ۲۰۰ - {همان

گونه كه پـدران خود را به ياد مى آوريـد، با ياد كردنى بيشتر خـدا را به ياد آوريد.} فرمود: مشـركان در منى، در ايام تشـريق فخر مى فروختنـد و مى گفتنـد: پدر ما اين چنين و اين چنين بود و برترى پدران را به ياد مى آوردند. پس فرمود:{همان گونه كه پدران خود را به ياد مى آوريد، با ياد كردنى بيشتر، خدا را به ياد آوريد.} - . السرائر: ۴۸۰ -

**[ترجمه]

«۳۳»

شى، [تفسير العياشى] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السـلام فِي قَوْلِ اللَّهِ فَاذْكُرُوا اللّهَ كَذِكْرِكُمْ آباءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْراً قَالَ كَانَ الرَّجُلُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُ كَانَ أَبِي وَ كَانَ أَبِي فَأُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي ذَلِكَ (۲).

**[ترجمه]تفسـير العياشى: امام باقر عليه السلام درباره اين سخن خداوند «فَاذْكُرُوا اللّهَ كَذِكْرِكُمْ آباءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْراً» - . بقره / ۲۰۰ - {همان گونه كه پدران خود را به ياد مى آوريد، با ياد كردنى بيشتر، خدا را به ياد آوريد.} پرسـيدم. فرمود: در زمان جاهليت مردان مى گفتند: پدرم اين گونه و اين چنين بود و اين آيه بدين خاطر نازل شد. - . تفسير العياشى ۱: ۹۸ -

**[ترجمه]

«۳۴»

شى، [تفسير العياشى] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السـلام وَ الْحُسَيْنِ عَنْ فَضَالَةَ بْنِ أَيُّوبَ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السـلام: فِي قَوْلِ اللَّهِ مِثْلَهُ سَوَاءً أَيْ كَانُوا يَفْتَخِرُونَ بِآبَائِهِمْ يَقُولُونَ أَبِي الَّذِي حَمَلَ الدِّيَاتِ وَ الَّذِي قَاتَلَ كَذَا وَ كَذَا إِذَا قَامُوا بِمِنًى بَعْدَ النَّحْرِ وَ كَانُوا يَقُولُونَ أَيْضاً يَحْلِفُونَ بِآبَائِهِمْ لَا وَ أَبِي لَا وَ أَبِي (۳).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام باقر و امام صادق علیهما السلام در باره کلام خداوند «فَاذْکُرُوا اللَّهَ کَذِکْرِکُمْ آباءَکُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِکْراً» - . بقره / ۲۰۰ - {همان گونه که پدران خود را به یاد می آورید، با یاد کردنی بیشتر، خدا را به یاد آورید.}، فرمود: یعنی این که به پدران خود افتخار می کردند. می گفتند: پدرم که دیه ها را پرداخت و کسی که این گونه و این گونه جنگ کرد. زمانی که پس از نحر کردندر منی اقامت می‌کردند - به جان پدران خود سوگند می خوردند - و می گفتند: نه به جان پدرم، نه به جان پدرم. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۸ -

**[ترجمه]

«۳۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِهِ فَاذْکُرُوا اللَّهَ کَذِکْرِکُمْ آباءَکُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِکْراً قَالَ إِنَّ أَهْلَ الْجَاهِلِیَّهِ کَانَ مِنْ قَوْلِهِمْ کَلَّا وَ أَبِیکَ بَلَی وَ أَبِیکَ فَأُمِرُوا أَنْ یَقُولُوا لَا وَ اللَّهِ بَلَی وَ اللَّهِ (۴).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: زراره نقل کرده است که از امام باقر علیه السلام درباره این سخن خداوند پرسیدم: «فَاذْکُرُوا اللَّهَ کَذِکْرِکُمْ آباءَکُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِکْراً» - . بقره / ۲۰۰ - {همان گونه که پدران خود را به یاد می آورید، با یاد کردنی بیشتر، خدا را به یاد آورید.}فرمود: اهل جاهلیت می گفتند: هرگز، قسم به جان پدرت! آری، قسم به جان پدرت! و فرمان یافتند که بگویند: نه به خدا، آری به خدا. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۸ -

**[ترجمه]

«۳۶»

م، [تفسیر الإمام علیه السلام] قَالَ الْإِمَامُ علیه السلام: وَ اذْکُرُوا اللَّهَ فِی أَیَّامٍ مَعْدُوداتٍ وَ هِیَ الْأَیَّامُ الثَّلَاثَهُ الَّتِی هِیَ أَیَّامُ التَّشْرِیقِ بَعْدَ یَوْمِ النَّحْرِ وَ هَذَا الذِّکْرُ هُوَ التَّکْبِیرُ بَعْدَ الصَّلَوَاتِ الْمَکْتُوبَاتِ یُبْتَدَأُ مِنْ صَلَاهِ الظُّهْرِ یَوْمَ النَّحْرِ إِلَی صَلَاهِ الظُّهْرِ مِنْ آخِرِ أَیَّامِ التَّشْرِیقِ اللَّهُ أَکْبَرُ اللَّهُ أَکْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ اللَّهُ أَکْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ(۵).

**[ترجمه]تفسیر امام عسکری: امام درباره: «وَ اذْکُرُوا اللَّهَ فِی أَیَّامٍ مَعْدُودات» - . بقره / ۲۰۳ - {و خدا را در روزهای معینی یاد کنید.} فرمود:آن روزها، ایام تشریق پس از عید قربان است و این ذکر همان گفتن تکبیر پس از نمازهای واجب است که از نماز ظهر روز عید قربان آغاز می شود و تا نماز ظهر آخرین روز از ایام تشریق می باشد و می گویی: «الله اکبر، الله اکبر، لا اله الا الله و الله اکبر. الله اکبر، و لله الحمد». - . تفسیر عسکری علیه السلام: ۲۵۹ -

**[ترجمه]

«۳۷»

الْهِدَایَهُ: ثُمَّ ارْجِعْ إِلَی مِنًی وَ لَا تَبِتْ أَیَّامَ التَّشْرِیقِ إِلَّا بِهَا فَإِنْ بِتَّ فِی

۱- ۱. السرائر ص ۴۸۰ و الآیه فی سوره البقره ۲۰۰.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۹۸.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۹۸.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۹۸.

۵- ۵. تفسیر العسکریّ ص ۲۵۹ من الطبعه المحشاه بکنز العرفان طبع ایران سنه ۱۳۱۴ و ص ۲۴۰ من النسخه التی بهامش تفسیر علیّ بن إبراهیم.

غَيْرِهَا فَعَلَيْكَ دَمٌ فَإِنْ خَرَجْتَ أَوَّلَ اللَّيْلِ فَلَا تَنْتَصِفُ اللَّيْلُ إِلَّا وَ أَنْتَ بِهَا وَ إِنْ بِتَّ فِي غَيْرِهَا فَعَلَيْكَ دَمٌ وَ إِنْ خَرَجْتَ بَعْدَ نِصْفِ اللَّيْلِ فَلَا يَضُرُّكَ الصُّبْحُ فِي غَيْرِهَا وَ ارْمِ الْجِمَارَ فِي كُلِّ يَوْمٍ بَعْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ إِلَى الزَّوَالِ وَ كُلَّمَا قَرُبْتَ مِنَ الزَّوَالِ فَهُوَ أَفْضَلُ وَ قُلْ كَمَا قُلْتَ يَوْمَ رَمَيْتَ جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ وَ ابْدَأْ بِالْجَمْرَةِ الْأُولَى فَارْمِهَا بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ قِبَلَ وَجْهِهَا وَ لَا تَرْمِهَا مِنْ أَعْلَاهَا تَقُومُ فِي بَطْنِ الْوَادِي وَ قُلْ مِثْلَ مَا قُلْتَ يَوْمَ النَّحْرِ يَوْمَ رَمَيْتَ جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ ثُمَّ قِفْ عَلَى يَسَارِ الطَّرِيقِ وَ اسْتَقْبِلِ الْبَيْتَ وَ احْمَدِ اللَّهَ وَ أَثْنِ عَلَيْهِ وَ صَلِّ عَلَى النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله ثُمَّ تَقَدَّمْ قَلِيلًا وَ ادْعُ اللَّهَ وَ اسْأَلْهُ أَنْ يَتَقَبَّلَ مِنْكَ ثُمَّ تَقَدَّمْ أَيْضاً قَلِيلًا فَادْعُ اللَّهَ ثُمَّ تَقَدَّمْ أَيْضاً قَلِيلًا ثُمَّ افْعَلْ ذَلِكَ عِنْدَ الْوُسْطَى تَرْمِيهَا بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ ثُمَّ اصْنَعْ كَمَا صَنَعْتَ بِالْأُولَى وَ تَقِفُ وَ تَدْعُو اللَّهَ كَمَا دَعَوْتَ فِي الْأُولَى ثُمَّ امْضِ إِلَى الثَّالِثَةِ وَ عَلَيْكَ السَّكِينَةَ وَ الْوَقَارَ فَارْمِهَا بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ وَ لَا تَقِفْ عِنْدَهَا فَإِذَا كَانَ يَوْمُ النَّفْرِ الْأَخِيرِ وَ هُوَ يَوْمُ الرَّابِعِ مِنَ الْأَضْحَى فَحَمِّلْ رَحْلَكَ وَ اخْرُجْ وَ ارْمِ الْجِمَارَ كَمَا رَمَيْتَهَا فِي الْيَوْمِ الثَّانِي وَ الثَّالِثِ تَمَامَ سَبْعِينَ حصيات [حَصَاةً] فَإِذَا فَرَغْتَ مِنْهَا فَاسْتَقْبِلْ مِنًى بِوَجْهِكَ وَ اسْأَلِ اللَّهَ أَنْ يَتَقَبَّلَ مِنْكَ وَ ادْعُ بِمَا بَدَا لَكَ (۱).

**[ترجمه]الهدایه: سپس به منی بازگرد و در ایام تشریق شب را فقط در آنجا بخواب، اگر در جای دیگری خوابیدی، باید قربانی کنی. اگر در ابتدای شب خارج شدی، شب را جز در آنجا به نیمه نرسان و اگر در جای دیگر بخوابی باید قربانی کنی. اگر پس از نیمه شب خارج شدی، ایرادی ندارد که صبح در جای دیگری باشی و در هر روز پس از طلوع خورشید تا ظهر، رمی جمرات کن و هر چه قدر بیشتر به ظهر نزدیک شوی بهتر است و همان چیزی را بگو که در روز جمره عقبه رمی کردی و از جمره اول آغاز کن و هفت سنگ از روبرو به آن بزن و به طرف بالای آن پرتاب نکن. در بطن الوادی می ایستی و مانند آنچه که در روز عید قربان زمان رمی جمرات گفتی بگو. سپس بر سمت چپ جاده، رو به کعبه بایست و خداوند را شکر و ثنا کن و بر محمد صلی الله علیه و آله درود فرست و سپس کمی جلو برو و خدا را بخوان و از او بخواه از تو قبول کند. سپس کمی جلو برو و خدا را بخوان. سپس باز هم کمی جلو برو. سپس این کار را در جمره وسطی انجام ده و هفت سنگ بدان بزن و همان کاری را انجام بده که در جمره اولی انجام دادی و می ایستی و خداوند را می‌خوانی، آنچنان که در جمره اول کردی و سپس با آرامش و وقار به جمره سوم برو و هفت سنگ به آن بزن و در کنار آن نایست. در یوم النفر آخر که روز چهارم قربانی است، وسایل سفرت را بردار و خارج شو و رمی جمرات کن آنگونه که در روز دوم و سوم هفتاد سنگ پرتاب کردی. زمانی که از آن فراغت یافتی، رو به منی بایست و از خداوند بخواه که اعمال تو را بپذیرد و هر چه که دوست داشتی دعا کن. - . الهدایه: ۶۴ -

**[ترجمه]

«۳۸»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّينَا عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا أَفَضْتَ مِنَ الْمُزْدَلِفَةِ يَوْمَ النَّحْرِ فَارْمِ جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ ثُمَّ إِذَا أَتَيْتَ مِنًى فَانْحَرْ هَدْيَكَ ثُمَّ احْلِقْ رَأْسَكَ (۲).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی که در روز عید قربان از مزدلفه کوچ کردی، به سمت جمره عقبه سنگ بزن و سپس زمانی که به منی آمدی، قربانی خود را نحر کن و سپس سرت را بتراش. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۰ -

**[ترجمه]

«۳۹»

وَ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ ثُمَّ لْیَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَ لْیُوفُوا نُذُورَهُمْ وَ لْیَطَّوَّفُوا بِالْبَیْتِ الْعَتِیقِ قَالَ التَّفَثُ الرَّمْیُ وَ الْحَلْقُ وَ النُّذُورُ مَنْ نَذَرَ أَنْ یَمْشِیَ وَ الطَّوَافُ هُوَ طَوَافُ الزِّیَارَهِ بَعْدَ الذَّبْحِ وَ الْحَلْقِ یَوْمَ النَّحْرِ وَ هَذَا الطَّوَافُ هُوَ طَوَافٌ وَاجِبٌ (۳).

**[ترجمه]امیر المؤمنین علیه السلام درباره این سخن خداوند عز و جل «ثُمَّ لْیَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَ لْیُوفُوا نُذُورَهُمْ وَ لْیَطَّوَّفُوا بِالْبَیْتِ الْعَتِیق» -. حج / ۲۹ - {سپس باید آلودگی خود را بزدایند و به نذرهای خود وفا کنند و بر گرد آن خانه کهن کعبه طواف به جا آورند.} فرمود: تفث یعنی رمی و تراشیدن و نذور برای کسی است که نذر کرده که راه برود و طواف همان طواف زیارت پس از ذبح و تراشیدن مو در عید قربان است و این طواف، طواف واجب است. -. دعائم الاسلام ۱: ۳۳۰ -

**[ترجمه]

«۴۰»

وَ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَفَاضَ یَوْمَ النَّحْرِ

ص: ۳۱۲

۱- ۱. الهدایه ص ۶۴ و ما بین القوسین لیس فی المصدر.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۰ و الآیه فی الثانی فی سوره الحجّ: ۲۹.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۰ و الآیه فی الثانی فی سوره الحجّ: ۲۹.

إِلَى الْبَيْتِ فَصَلَّى الظُّهْرَ بِمَكَّهَ(۱).

**[ترجمه]امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله روز عید قربان به سمت کعبه روانه شد و نماز ظهر را در مکه خواند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۰ -

**[ترجمه]

«۴۱»

وَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: یَنْبَغِی تَعْجِیلُ الزِّیَارَهِ وَ أَنْ لَا تُؤَخَّرَ [وَ] أَنْ تَزُورَ یَوْمَ النَّحْرِ وَ إِنْ أُخِّرَ ذَلِکَ إِلَی غَدٍ فَلَا بَأْسَ (۲).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: تعجیل در زیارت و این کهاز روز عید قربان به تاخیر نیفتد، شایسته است و اگر تا فردای آن به تاخیر افتد، ایرادی ندارد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۱ -

**[ترجمه]

«۴۲»

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ کَانَ یَسْتَحِبُّ أَنْ یَغْتَسِلَ لِلزِّیَارَهِ(۳).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام نقل کرده اند که انجام غسل جهت طواف زیارت را مستحب می‌دانست. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۱ -

**[ترجمه]

«۴۳»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا زُرْتَ یَوْمَ النَّحْرِ فَطُفْ طَوَافَ الزِّیَارَهِ وَ هُوَ طَوَافُ الْإِفَاضَهِ تَطُوفُ بِالْبَیْتِ أُسْبُوعاً وَ تُصَلِّی الرَّکْعَتَیْنِ خَلْفَ مَقَامِ إِبْرَاهِیمَ وَ تَسْعَی بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ أُسْبُوعاً فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِکَ فَقَدْ حَلَّ لَکَ اللِّبَاسُ وَ الطِّیبُ ثُمَّ ارْجِعْ إِلَی الْبَیْتِ فَطُفْ بِهِ أُسْبُوعاً وَ هُوَ طَوَافُ النِّسَاءِ وَ لَیْسَ فِیهِ سَعْیٌ فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِکَ فَقَدْ حَلَّ لَکَ کُلُّ شَیْ ءٍ کَانَ حُرِّمَ عَلَی الْمُحْرِمِ مِنَ النِّسَاءِ وَ غَیْرِ ذَلِکَ مِمَّا حُرِّمَ فِی الْإِحْرَامِ عَلَی الْمُحْرِمِ إِلَّا الصَّیْدَ فَإِنَّهُ لَا یَحِلُّ إِلَّا بَعْدَ النَّفْرِ مِنْ مِنًی (۴).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: اگر روز عید قربان زیارت کردی، طواف زیارت را انجام ده و آن همان طواف افاضه است که به گرد کعبه هفت دور طواف می کنی و در پشت مقام ابراهیم دو رکعت نماز می خوانی و میان صفا و مروه هفت بار سعی می کنی. زمانی که این کار را انجام دادی، بر تو پوشیدن لباس و زدن بوی خوش حلال می شود. سپس به

کعبه بازگرد و هفت بار به گرد آن طواف کن که این همان طواف نساء است و عمل سعی در آن نیست، زمانی که این چنین کردی هر چیزی که بر محرم حرام بوده، اعم از زنان وغیره حلال می‌شود. در این صورت بر محرم فقط شکار حرام است، چرا که شکار تنها پس از حرکت از منی حلال می شود. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۱ -

**[ترجمه]

«۴۴»

وَ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: أَنَّهُ نَهَى أَنْ يَبِيتَ أَحَدٌ مِنَ الْحَجِيجِ لَيَالِيَ مِنًى إِلَّا بِمِنًى (۵).

**[ترجمه]از امیر المؤمنین علیه السلام نقل کرده اند که ایشان از این که احدی از حج گزاران در شبهای منی جز در منی بخوابد، نهی کرده اند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۱ -

**[ترجمه]

«۴۵»

وَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا زُرْتُ الْبَيْتَ فَارْجِعْ إِلَى مِنًى وَ لَا تَبِيتُ أَيَّامَ التَّشْرِيقِ إِلَّا بِهَا وَ مَنْ تَعَمَّدَ الْمَبِيتَ عَنْ مِنًى لَيَالِيَ بِمِنًى فَعَلَيْهِ لِكُلِّ لَيْلَةٍ دَمٌ وَ إِنْ جَهِلَ أَوْ نَسِيَ فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ وَ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ (۶).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی کعبه را زیارت کردی به منی بازگرد و در ایام تشریق، شب را جز در منی نخواب و هر کس در شبهای منی به عمد از بیتوته در منی خودداری کند، باید برای هر شب قربانی کند و اگر ندانست یا این که فراموش کرد، ایرادی بر او نیست و از خداوند آمرزش بخواهد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۱ -

**[ترجمه]

«۴۶»

وَ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَصَّرَ الصَّلَاةَ بِمِنًى (۷).

**[ترجمه]امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله، نماز را در منی شکسته خواند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۱ -

**[ترجمه]

«۴۷»

وَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ فَإِذا قَضَیْتُمْ مَناسِکَکُمْ فَاذْکُرُوا اللَّهَ کَذِکْرِکُمْ آباءَکُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِکْراً قَالَ کَانَ الْمُشْرِکُونَ یَفْخَرُونَ بِمِنًی أَیَّامَ التَّشْرِیقِ بِآبَائِهِمْ وَ یَذْکُرُونَ أَسْلَافَهُمْ وَ مَا کَانَ لَهُمْ مِنَ الشَّرَفِ فَأَمَرَ اللَّهُ الْمُسْلِمِینَ أَنْ یَذْکُرُوهُ مَکَانَ ذَلِکَ (۸).

ص: ۳۱۳

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۰.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۱ و فیه(فلا شی ء علیه) بدل(فلا بأس).

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۱.

۴- ۴. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۱.

۵- ۵. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۱.

۶- ۶. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۱.

۷- ۷. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۱.

۸- ۸. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۱.

و روينا عن أهل البيت صلوات الله عليهم من الدعاء و ذكر الله في أيام التشريق وجوها يطول ذكرها و ليس منها شي ء موقت و ما أكثر المؤمن من ذلك فهو أفضل و يزور البيت كل يوم إن شاء و يطوف تطوعا ما بدا له و يرجع من يومه إلى منى فيبيت بها إلى أن ينفر منها.

(۱)

**[ترجمه]امام صادق عليه السلام درباره اين سخن خداوند عز و جل «فَإِذا قَضَيْتُمْ مَناسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آباءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْراً» - . بقره / ۲۰۰ - {همان

گونه كه پدران خود را به ياد مى آوريد، با ياد كردنى بيشتر، خدا را به ياد آوريد.} فرمود: مشركان در منى در ايام تشريق به پدران خود افتخار مى كردند و پيشينيان خود و عظمت آنان را به ياد مى آوردند؛ از اين رو خداوند به آنان فرمان داد كه به جاى پدران خود، او را ذكر كنند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۱ -

از اهل بيت عليهم السلام براى ما دعاهاى مختلفى درباره ذكر خداوند در ايام تشريق ذكر كرده اند كه ذكر آن به درازا مى انجامد و چيزى از آن‌ها واجب نيست و هر چه قدر مؤمن بيشتر ذكر گويد بهتر است و اگر خواست، هر روز كعبه را زيارت كند و تا آنجايى كه توانست طواف مستحب به جا آورد و در آن روز به منى بازگردد و در آن بيتوته كند تا اين كه از آن كوچ كند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۱ -

**[ترجمه]

باب ۵۵ الرجوع من منى إلى مكه للزياره و فيه أحكام النفرين أيضا و تفسير قوله تعالى فمن تعجل في يومين و معنى قضاء التفث

الآيات

الحج: ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَ لْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَ لْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ (۲).

**[ترجمه]ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَ لْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَ لْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ - . حج / ۲۹ -

{سپس بايد آلودگى خود را بزدايند و به نذرهاى خود وفا كنند و بر گرد آن خانه كهن كعبه طواف به جاى آورند.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ضا، [فقه الرضا عليه السلام]: زُرِ الْبَيْتَ يَوْمَ النَّحْرِ أَوْ مِنَ الْغَدِ وَ إِنْ أَخَّرْتَهَا إِلَى آخِرِ الْيَوْمِ أَجْزَأَكَ وَ تَغْتَسِلُ لِزِيَارَهِ الْبَيْتِ وَ إِنْ

زُرْتَ نَهَاراً فَدَخَلَ عَلَيْكَ اللَّيْلُ فِی طَرِیقِکَ أَوْ فِی طَوَافِکَ أَوْ فِی سَعْیِکَ فَلَا بَأْسَ بِهِ مَا لَمْ تَنْقُضِ الْوُضُوءَ وَ إِنْ نَقَضْتَ الْوُضُوءَ أَعَدْتَ الْغُسْلَ وَ کَذَلِکَ إِذَا خَرَجْتَ مِنْ مِنًی لَیْلًا وَ قَدِ اغْتَسَلْتَ وَ أَصْبَحْتَ فِی طَرِیقِکَ أَوْ فِی طَوَافِکَ وَ سَعْیِکَ فَلَا شَیْ ءَ عَلَیْکَ فِیمَا لَمْ یَنْقُضِ الْوُضُوءَ فَإِنْ نَقَضْتَ الْوُضُوءَ أَعَدْتَ الْغُسْلَ وَ طُفْتَ فِی الْبَیْتِ طَوَافَ الزِّیَارَهِ وَ هُوَ طَوَافُ الْحَجِّ سَبْعَهَ أَشْوَاطٍ وَ صَلَّیْتَ عِنْدَ الْمَقَامِ رَکْعَتَیْنِ وَ سَعَیْتَ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ کَمَا فَعَلْتَ عِنْدَ الْمُتْعَهِ سَبْعَهَ أَشْوَاطٍ ثُمَّ تَطُوفُ بِالْبَیْتِ أُسْبُوعاً وَ هُوَ طَوَافُ النِّسَاءِ وَ لَا تَبِتْ بِمَکَّهَ وَ یَلْزَمُکَ دَمٌ (۳).

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۱.

۲- ۲. سوره الحجّ: ۲۹.

۳- ۳. فقه الرضا ص ۲۹.

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: در روز عید قربان یا فردای آن، کعبه را زیارت کن و اگر تا آخرین روز آن را به تاخیر انداختی،تکلیفت را ساقط می کند و برای زیارت کعبه غسل می‌کنی و اگر در روز زیارت کردی و در مسیر خود یا هنگام طواف یا سعی در شب وارد شدی، تا زمانی که وضو داری ایرادی ندارد، اما اگر وضویت باطل شد، بار دیگر غسل کن. همچنین شب، زمانی که از منی خارج شدی و غسل کردی و در راه خود یا زمان طواف یا سعی، شب را به صبح رساندی، تا زمانی که وضویت باطل نشده، بر تو ایرادی نیست. اگر وضویت باطل شد، غسل را بار دیگر انجام ده و طواف زیارت که همان طواف حج می باشد را هفت دور به گرد کعبه انجام ده و در کنار مقام دو رکعت نماز بخوان و میان صفا و مروه سعی کن، همچنان که زمان عمره تمتع هفت دور سعی کردی و سپس به گرد کعبه طواف نساء را انجام ده و شب را در مکه نخواب، چرا که در این صورت، لازم است قربانی کنی. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۹ -

**[ترجمه]

«۲»

سر، [السرائر] قَالَ مُعَاوِيَهُ بْنُ عَمَّارٍ فِی كِتَابِهِ: فَإِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَنْفِرَ وَ انْتَهَيْتَ إِلَی الْحَصْبَهِ وَ هِیَ الْبَطْحَاءُ فَشِئْتَ أَنْ تَنْزِلَ بِهَا قَلِيلًا فَإِنَّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ إِنَّ أَبِی كَانَ يَنْزِلُهَا ثُمَّ يَرْتَحِلُ فَيَدْخُلُ مَكَّهَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنَامَ وَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ أَهْلَ بَيْتِهِ نَزَلَهَا حِينَ بَعَثَ عَائِشَهَ مَعَ أَخِيهَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ إِلَی التَّنْعِيمِ فَاعْتَمَرَتْ لِمَكَانِ الْعِلَّهِ الَّتِی أَصَابَتْهَا الْخَبَرَ(۱).

**[ترجمه]السرائر: معاویه بن عمار نقل کرده است: زمانی که خواستی کوچ کنی و به حصبه - که همان بطحاء است - رسیدی، اگر خواستی، به مقدار کمی در آن فرود بیا، زیرا امام صادق علیه السلام فرمود: همانا پدرم در آن فرود می آمد و سپس کوچ می کرد و بدون این که بخوابد وارد مکه می شد و فرمود: همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله در آنجا فرود آمد. زمانی که عایشه را همراه با برادرش عبدالرحمن به مسجد تنعیم فرستاد، وخود به خاطر بیماری که بدان دچار شد، عمره گزارد. ادامه روایت. - . السرائر: ۴۷۸ -

**[ترجمه]

«۳»

شی، [تفسير العياشی] عَنْ سَلَّامِ بْنِ الْمُسْتَنِيرِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِی يَوْمَيْنِ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقی مِنْهُمُ الصَّيْدَ وَ اتَّقَی الرَّفَثَ وَ الْفُسُوقَ وَ الْجِدَالَ وَ مَا حُرِّمَ عَلَيْهِ فِی إِحْرَامِهِ (۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام باقر علیه السلام درباره این سخن خداوند «فَمَنْ تَعَجَّلَ فِی يَوْمَيْنِ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقی» - . بقره / ۲۰۳ -

{پس هر کس شتاب کند و اعمال را در دو روز انجام دهد، گناهی بر او نیست و هر که تاخیر کند واعمال را در سه روز انجام دهد، گناهی بر او نیست، این برای کسی است که از محرمات پرهیز کرده باشد.} فرمود: از جمله محرمات شکار، دوری

از آلودگی و فسوق و جدال و هر آن چیزی است که خداوند بر حج گزار در احرام، حرام کرده است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۹ -

**[ترجمه]

«۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِی یَوْمَیْنِ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ قَالَ یَرْجِعُ مَغْفُوراً لَهُ لَا ذَنْبَ لَهُ (۳).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند «فَمَنْ تَعَجَّلَ فِی یَوْمَیْنِ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ » - . بقره / ۲۰۳ -

{پس هر کس شتاب کند و اعمال را در دو روز انجام دهد، گناهی بر او نیست و هر که تاخیر کند واعمال را در سه روز انجام دهد، گناهی بر او نیست.} فرمود: آمرزیده باز می گردد، در حالی که گناهی بر او نیست. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۹ -

**[ترجمه]

«۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی أَیُّوبَ الْخَزَّازِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّا نُرِیدُ أَنْ نَتَعَجَّلَ فَقَالَ لَا تَنْفِرُوا فِی الْیَوْمِ الثَّانِی حَتَّی تَزُولَ الشَّمْسُ فَأَمَّا الْیَوْمَ الثَّالِثَ فَإِذَا انْتَصَفَ فَانْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ یَقُولُ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِی یَوْمَیْنِ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ فَلَوْ سَکَتَ لَمْ یَبْقَ أَحَدٌ إِلَّا تَعَجَّلَ وَ لَکِنَّهُ قَالَ جَلَّ وَ عَزَّ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ (۴).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: ایوب خزاز نقل کرده است که به امام صادق علیه السلام گفتم: می خواهیم که شتاب کنیم. فرمود: در روز دوم تا هنگام ظهر کوچ نکنید اما در روز سوم در نیمه روز کوچ کنید چرا که خداوند می فرماید: «فَمَنْ تَعَجَّلَ فِی یَوْمَیْنِ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ» - . بقره / ۲۰۳ -

{هر کس شتاب کند و اعمال را در دو روز انجام دهد، گناهی بر او نیست.} و اگر سکوت کرده بود، هیچ کس باقی نمی ماند مگر این که شتاب می‌کرد ولی خداوند عز و جل فرمود: «وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ» - . بقره / ۲۰۳ - {و هر که تاخیر کند واعمال را در سه روز انجام دهد، گناهی بر او نیست}. - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۹ -

**[ترجمه]

«۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ حِینَ یَخْرُجُ مِنْ بَیْتِهِ حَاجّاً لَا یَخْطُو خُطْوَةً وَ لَا تَخْطُو بِهِ رَاحِلَتُهُ إِلَّا کَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِهَا حَسَنَةً وَ مَحَا عَنْهُ سَیِّئَةً وَ رَفَعَ لَهُ بِهَا دَرَجَةً فَإِذَا وَقَفَ بِعَرَفَاتٍ فَلَوْ کَانَتْ لَهُ ذُنُوبٌ عَدَدَ الثَّرَی رَجَعَ کَمَا وَلَدَتْهُ أُمُّهُ فَقَالَ لَهُ اسْتَأْنِفِ الْعَمَلَ یَقُولُ اللَّهُ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِی یَوْمَیْنِ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ لِمَنِ اتَّقی (۵).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: ابو بصیر نقل کرده است که امام صادق علیه السلام فرمود: همانا بنده مؤمن زمانی که برای انجام حج از خانه خویش خارج می شود، خود و مرکبش هیچ گامی را بر نمی دارد، مگر این که در ازای آن خداوند برایش حسنه ای می نویسد و گناهی را از او محو می کند و او را درجه‌ای بالا می برد. زمانی که در عرفات وقوف کند، اگر گناهانش به تعداد خاک‌ها باشد، چنان باز می گردد که مادرش او را به دنیا آورده است. سپس خطاب به او فرمود: عمل خود را از سر گیر، چرا که خداوند می فرماید: «فَمَنْ تَعَجَّلَ فِی یَوْمَیْنِ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ لِمَنِ اتَّقی» - . بقره / ۲۰۳ -

{پس هر کس شتاب کند و اعمال را در دو روز انجام دهد، گناهی بر او نیست و هر که تاخیر کند واعمال را در سه روز انجام دهد، گناهی بر او نیست، این برای کسی است که از محرمات پرهیز کرده باشد.} - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۰۰ -

**[ترجمه]

«۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی بَصِیرٍ فِی رِوَایَةٍ أُخْرَی: نَحْوَهُ وَ زَادَ فِیهِ فَإِذَا حَلَقَ رَأْسَهُ

ص: ۳۱۵

۱- ۱. السرائر ص ۴۷۸.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۹۹.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۹۹.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۹۹.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۱۰۰.

لَمْ تَسْقُطْ شَعْرَةٌ إِلَّا جَعَلَ اللَّهُ لَهُ بِهَا نُوراً يَوْمَ الْقِيَامَهِ وَ مَا أَنْفَقَ مِنْ نَفَقَهٍ كُتِبَتْ لَهُ فَإِذَا طَافَ بِالْبَيْتِ رَجَعَ كَمَا وَلَدَتْهُ أُمُّهُ (۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: ابوبصیر در روایتی دیگر نقل کرده است که امام بر آن افزود: اگر سر خود را بتراشد، هیچ مویی از او نمی افتد مگر این که خداوند در روز قیامت آن را برایش نوری قرار خواهد داد و هر نفقه ای را که خرج کرده، برایش می نویسد و زمانی که به گرد کعبه طواف کند، همچون کودکی که مادرش او را به دنیا آورده است، بازمی گردد. - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۰۰ -

**[ترجمه]

«۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی حَمْزَهَ الثُّمَالِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِی یَوْمَیْنِ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ الْآیَهَ قَالَ أَنْتُمْ وَ اللَّهِ هُمْ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ لَا یَثْبُتُ عَلَی وَلَایَهِ عَلِیٍّ إِلَّا الْمُتَّقُونَ (۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: ابوحمزه ثمالی نقل کرده است که امام باقر علیه السلام درباره این سخن خداوند«فَمَنْ تَعَجَّلَ فِی یَوْمَیْنِ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ» - . بقره / ۲۰۳ - {پس هر کس شتاب کند و اعمال را در دو روز انجام دهد، گناهی بر او نیست.}فرمود: به خدا قسم، شما همانان هستید، رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: جز انسانهای پرهیزگار بر ولایت علی علیه السلام، ثابت نمی مانند. - . تفسیر العسکری علیه السلام: ۲۵۹ -

**[ترجمه]

«۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ حَمَّادٍ عَنْهُ: فِی قَوْلِهِ لِمَنِ اتَّقی الصَّیْدَ فَإِنِ ابْتُلِیَ بِشَیْ ءٍ مِنَ الصَّیْدِ فَفَدَاهُ فَلَیْسَ لَهُ أَنْ یَنْفِرَ فِی یَوْمَیْنِ (۳).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام باقر علیه السلام درباره این سخن خداوند «لمن اتّقی» {برای کسی است که از محرمات پرهیز کرده باشد.} فرمود: یعنی از شکار پرهیز کند، پس هر کس به واسطه شکار آزموده شود، فدیه بدهد، پس نمی‌تواند که در دو روز کوچ کند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۰۰ -

**[ترجمه]

«۱۰»

م، [تفسیر الإمام علیه السلام]: قَوْلُهُ تَعَالَی فَمَنْ تَعَجَّلَ فِی یَوْمَیْنِ أَیْ فِی أَیَّامِ التَّشْرِیقِ فَانْصَرَفَ مِنْ حَجِّهِ إِلَی بِلَادِهِ الَّتِی خَرَجَ مِنْهَا فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ إِلَی تَمَامِ الْیَوْمِ الثَّالِثِ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ أَیْ لَا إِثْمَ عَلَیْهِ مِنْ ذُنُوبِهِ السَّالِفَهِ لِأَنَّهَا قَدْ غُفِرَتْ لَهُ کُلُّهَا بِحَجَّتِهِ وَ هَذِهِ الْمُقَارَنَهُ لِنَدَمِهِ عَلَیْهَا وَ تَوَقِّیهِ مِنْهَا لِمَنِ اتَّقی أَنْ یُوَاقِعَ الْمُوبِقَاتِ بَعْدَهَا فَإِنَّهُ إِنْ وَاقَعَهَا کَانَ عَلَیْهِ إِثْمُهَا وَ لَمْ یُغْفَرْ لَهُ تِلْکَ الذُّنُوبُ

السَّالِفَهُ بِتَوْبَهٍ قَدْ أَبْطَلَهَا بِمُوبِقَاتِهِ بَعْدَهَا وَ إِنَّمَا يَغْفِرُهَا بِتَوْبَهٍ يُجَدِّدُهَا وَ اتَّقُوا اللَّهَ يَا أَيُّهَا الْحُجَّاجُ الْمَغْفُورُ لَهُمْ سَالِفُ

ذُنُوبِهِمْ بِحَجِّهِمُ الْمَقْرُونِ بِتَوْبَتِهِمْ فَلَا تُعَاوِدُوا الْمُوبِقَاتِ فَيَعُودَ إِلَيْكُمْ أَثْقَالُهَا وَ يُثَقِّلَكُمُ احْتِمَالُهَا فَلَا يُغْفَرَ لَكُمْ إِلَّا بِتَوْبَهٍ بَعْدَهَا وَ اعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ فَيَنْظُرُ فِي أَعْمَالِكُمْ فَيُجَازِيكُمْ رَبُّكُمْ عَلَيْهَا(۴).

**[ترجمه]تفسیر امام عسکری علیه السلام: سخن خداوند تعالی {پس هر کس شتاب کند و اعمال را در دو روز انجام دهد.} یعنی در ایام تشریق، پس از سفر حج خود، به سرزمین خویش که از آن خارج شده باز گردد {گناهی بر او نیست و هر که تاخیر کند} تا پایان روز سوم، {گناهی بر او نیست.} یعنی از گناهان پیشین وی، زیرا به خاطر حج او تمامی آن گناهان بخشوده شده و این مقارنه به خاطر پشیمانی او بر گناهان و دوری کردن از آنهاست. {این اختیار برای کسی است که از محرمات پرهیز کرده باشد.} یعنی از انجام گناهان هلاکت بار، و اگر انجام دهد گناهش بر عهده اوست و گناهان پیشین وی را با توبه ای که با انجام گناهان هلاکت بار پس از آن باطل ساخته، نخواهد بخشود و تنها با توبه ای که بار دیگر انجام می دهد می بخشد {و از خدا پروا کنید} ای حج گزاران که گناهان پیشین شما به واسطه حج همراه با توبه شما آمرزیده شد، مبادا که بار دیگر گناهان کبیره هلاکت بار را مرتکب شوید که در این صورت سنگینی آن به سوی شما باز می گردد و حمل آن بر شما سنگین می شود و جز با توبه پس از آن، شما را نمی بخشد و {بدانید که شما را به سوی او گرد آورده می‌شوید}و در اعمال شما می نگرد و به خاطر انجام آن شما را جزا می‌دهد. -. تفسیر عسکری: ۲۵۹ -

**[ترجمه]

«۱۱»

مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ رِبْعِيٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام: فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ قَالَ قَصُّ الشَّارِبِ وَ الْأَظْفَارِ(۵).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام باقر علیه السلام درباره این سخن خداوند «ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُم» -. حج / ۲۹ - {سپس

باید آلودگی خود را بزدایند.} فرمود: کوتاه کردن موی سبیل و ناخن است. -. معانی الأخبار: ۳۳۸ -

**[ترجمه]

«۱۲»

مع، [معانی الأخبار] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحُسَيْنِ عَنْ فَضَالَهَ عَنْ أَبَانٍ عَنْ زُرَارَهَ

ص: ۳۱۶

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۱۰۰.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۱۰۰.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۱۰۰.

۴- ۴. تفسير العسكريّ ص ۲۵۹ المطبوع سنه ۱۳۱۴ و بهامشه كنز العرفان و ص ۲۴۰ من مطبوع سنه ۱۳۱۵ و هو بهامش تفسير عليّ بن إبراهيم.

۵- ۵. معانى الأخبار ص ۳۳۸.

عَنْ حُمْرَانَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ ثُمَّ لْیَقْضُوا تَفَثَهُمْ قَالَ التَّفَثُ حُفُوفُ الرَّجُلِ مِنَ الطِّیبِ فَإِذَا قَضَی مَنْسَکَهُ حَلَّ لَهُ الطِّیبُ (۱).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام باقر علیه السلام درباره این سخن خداوند عز و جل «ثُمَّ لْیَقْضُوا تَفَثَهُم» - . حج / ۲۹ - {سپس باید آلودگی خود را بزدایند.} فرمود: تفث زائل کردن بوی خوش از محرم است، زمانی که مناسک و عبادت خود را به انجام رساند، بوی خوش بر او حلال می‌شود. - . معانی الأخبار: ۳۳۸ -

**[ترجمه]

«۱۳»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ أَخِیهِ عَنِ الْحُسَیْنِ عَنِ النَّضْرِ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ ثُمَّ لْیَقْضُوا تَفَثَهُمْ قَالَ هُوَ الْحَلْقُ وَ مَا فِی جِلْدِ الْإِنْسَانِ (۲).

**[ترجمه]معانی الأخبار: ابن سنان نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره گفته خداوند «ثُمَّ لْیَقْضُوا تَفَثَهُم» - . حج / ۲۹ - {سپس باید آلودگی خود را بزدایند.}سؤال کردم. فرمود: تراشیدن مو و آنچه که بر روی پوست انسان است. - . معانی الأخبار: ۳۳۸ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام](۳)

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ قَالَ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ ثُمَّ لْیَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَ لْیُوفُوا نُذُورَهُمْ قَالَ التَّفَثُ تَقْلِیمُ الْأَظْفَارِ وَ طَرْحُ الْوَسَخِ وَ طَرْحُ الْإِحْرَامِ عَنْهُ (۴).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا، معانی الأخبار: امام رضا علیه السلام درباره این سخن خداوند «ثُمَّ لْیَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَ لْیُوفُوا نُذُورَهُم» - . حج / ۲۹ - {سپس

باید آلودگی خود را بزدایند و به نذرهای خود وفا کنند.} فرمود: تفث کوتاه کردن ناخن، زدودن آلودگی و بیرون آمدن از احرام است. - . معانی الأخبار: ۳۳۹، عیون اخبار الرضا ۱: ۳۱۲ -

**[ترجمه]

«۱۵»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ ثُمَّ لْیَقْضُوا تَفَثَهُمْ فَقَالَ مَا یَکُونُ مِنَ الرَّجُلِ فِی حَالِ إِحْرَامِهِ فَإِذَا دَخَلَ مَکَّهَ طَافَ وَ تَکَلَّمَ بِکَلَامٍ طَیِّبٍ فَإِنَّ ذَلِکَ کَفَّارَهٌ لِذَلِکَ الَّذِی کَانَ مِنْهُ (۵).

**[ترجمه]معانی الأخبار: ابوبصیر نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره سخن خداوند عز و جل «ثُمَّ لْیَقْضُوا تَفَثَهُم» - . حج / ۲۹ - {سپس باید آلودگی خود را بزدایند.} سؤال کردم. فرمود: آنچه که برای محرم در زمان احرام پیش آمده، زمانی که داخل مکه شود و طواف کند و سخن نیکو بگوید، کفاره گناهی است که انجام داده است. - . معانی الأخبار: ۳۳۹ -

**[ترجمه]

«۱۶»

مع، [معانی الأخبار] الْمُظَفَّرُ الْعَلَوِیُّ عَنِ ابْنِ الْعَیَّاشِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ حَمْدَوَیْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِیدِ عَنْ أَبِی جَمِیلَهَ عَنْ عُمَرَ بْنِ حَنْظَلَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ التَّفَثِ قَالَ هُوَ حُفُوفُ الرَّأْسِ (۶).

**[ترجمه]معانی الأخبار: عمر بن حنظله نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره تفث سؤال کردم. فرمود: زائل کردن موی سر است. - . معانی الأخبار: ۳۳۹ -

**[ترجمه]

«۱۷»

مع، [معانی الأخبار] بِالْإِسْنَادِ عَنِ الْعَیَّاشِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ نُصَیْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ التَّفَثِ فَقَالَ هُوَ الْحَلْقُ وَ مَا فِی جِلْدِ الْإِنْسَانِ (۷).

**[ترجمه]معانی الأخبار: حلبی نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره معنای تفث سؤال کردم: تراشیدن مو و آنچه که در پوست انسان است. - . معانی الأخبار: ۳۳۹ -

**[ترجمه]

«۱۸»

مع، [معانی الأخبار] بِالْإِسْنَادِ عَنِ الْعَیَّاشِیِّ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ عَبْدِ الْعَظِیمِ الْحَسَنِیِّ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ

۱- ۱. معانی الأخبار ص ۳۳۸.

۲- ۲. معانی الأخبار ص ۳۳۸.

۳- ۳. عيون أخبار الرضا عليه السلام ج ۱ ص ۳۱۲.

۴- ۴. معانی الأخبار ص ۳۳۹.

۵- ۵. معانی الأخبار ص ۳۳۹.

۶- ۶. معانی الأخبار ص ۳۳۹.

۷- ۷. معانی الأخبار ص ۳۳۹.

عَزَّ وَ جَلَ ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ قَالَ هُوَ الْحُفُوفُ وَ الشَّعَثُ قَالَ وَ مِنَ التَّفَثِ أَنْ تَتَكَلَّمَ فِی إِحْرَامِکَ بِکَلَامٍ قَبِیحٍ فَإِذَا دَخَلْتَ مَکَّهَ فَطُفْتَ بِالْبَیْتِ وَ تَکَلَّمْتَ بِکَلَامٍ طَیِّبٍ کَانَ ذَلِکَ کَفَّارَتَهُ (۱).

**[ترجمه]معانی الأخبار: معاویه بن عمار نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند «ثُمَّ لْیَقْضُوا تَفَثَهُم» - . حج / ۲۹ - {سپس

باید آلودگی خود را بزدایند.} سؤال کردم. فرمود: تفث، پراکندگی و آشفتگی است. فرمود: و سخن زشت گفتن در احرام نیز جزو آن است و زمانی که به مکه وارد شدی و به گرد کعبه طواف کردی و سخن نیکو بر زبان راندی، آن کفاره گناهت خواهد بود. - . معانی الأخبار: ۳۳۹ -

**[ترجمه]

«۱۹»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُوسَی بْنِ عُمَرَ عَنِ ابْنِ بَزِیعٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مِهْزَمٍ عَمَّنْ یَرْوِیهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا دَخَلْتَ مَکَّهَ فَاشْتَرِ بِدِرْهَمٍ تَمْراً فَتَصَدَّقْ بِهِ لِمَا کَانَ مِنْکَ فِی إِحْرَامِکَ لِلْعُمْرَهِ فَإِذَا فَرَغْتَ مِنْ حَجِّکَ فَاشْتَرِ بِدِرْهَمٍ تَمْراً فَتَصَدَّقْ بِهِ فَإِذَا دَخَلْتَ الْمَدِینَهَ فَاصْنَعْ مِثْلَ ذَلِکَ (۲).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که وارد مکه شدی، یک درهم خرما بخر و به خاطر آنچه که از احرام برای عمره ات از تو سر زده است، صدقه بده. زمانی که حج خود را به پایان رساندی، به مقدار یک درهم خرما بخر و آن را صدقه بده، و زمانی که به مدینه وارد شدی نیز این کار را انجام ده. - . معانی الأخبار: ۳۳۹ -

**[ترجمه]

«۲۰»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنْ سَهْلٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ زِیَادٍ الْقَنْدِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ ذَرِیحٍ الْمُحَارِبِیِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِی فِی کِتَابِهِ بِأَمْرٍ فَأُحِبُّ أَنْ أَعْمَلَهُ قَالَ وَ مَا ذَاکَ قُلْتُ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ ثُمَّ لْیَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَ لْیُوفُوا نُذُورَهُمْ قَالَ لِیَقْضُوا تَفَثَهُمْ لِقَاءُ الْإِمَامِ وَ لْیُوفُوا نُذُورَهُمْ تِلْکَ الْمَنَاسِکُ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سِنَانٍ فَأَتَیْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقُلْتُ جَعَلَنِیَ اللَّهُ فِدَاکَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ ثُمَّ لْیَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَ لْیُوفُوا نُذُورَهُمْ قَالَ أَخْذُ الشَّارِبِ وَ قَصُّ الْأَظْفَارِ وَ مَا أَشْبَهَ ذَلِکَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ فَإِنَّ ذَرِیحَ الْمُحَارِبِیِّ حَدَّثَنِی عَنْکَ أَنَّکَ قُلْتَ لَهُ ثُمَّ لْیَقْضُوا تَفَثَهُمْ لِقَاءُ الْإِمَامِ وَ لْیُوفُوا نُذُورَهُمْ تِلْکَ الْمَنَاسِکُ فَقَالَ صَدَقَ ذَرِیحٌ وَ صَدَقْتُ إِنَّ لِلْقُرْآنِ ظَاهِراً وَ بَاطِناً وَ مَنْ یَحْتَمِلُ مَا یَحْتَمِلُ ذَرِیحٌ (۳).

**[ترجمه]معانی الأخبار: ذریح محاربی نقل کرده است که به امام صادق علیه السلام گفتم: خداوند در کتاب خود مرا به انجام کاری فرمان داده است که دوست دارم آن را انجام دهم. امام فرمود: آن چیست؟ گفتم: سخن خداوند عز وجل «ثُمَّ

لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَ لْيُوفُوا نُذُورَهُم» - . حج / ۲۹ - {سپس

بایـد آلودگی خود را بزداینـد و به نـذرهای خود وفا کنند.} امام فرمود: این که فرمود {آلودگی خود را بزدایند}منظور دیدار امام و {به نذرهای خود وفا کنند}، مناسک و عبادات است.

عبدالله بن سنان گفت: نزد امام صادق علیه السلام رفتم وگفتم: خداوند مرا فدای تو گرداند! سخن خداوند «ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَ لْيُوفُوا نُذُورَهُم» - . حج / ۲۹ - {{آلودگی

خود را بزداینـد و به نـذرهای خود وفـا کننـد.}چیست؟ فرمود:کوتاه کردن موی سبیل و ناخن و هر آنچه که شبیه بـدان است. گفت: گفتم: جانم به فـدایت! همانا ذریح محاربی از شـما برایم نقل کرد که شـما فرموده‌ای، منظور از زدودن آلودگی، دیدار امام و وفا کردن به نـذر، آن مناسک است. امام فرمود: هر دو شـما،، هم ذریـح و هم تو درست می گویید، همانا قرآن ظاهر و باطنی دارد و چه کسی آن گونه که ذریح باطن قرآن را تحمل می کند تحمل خواهد کرد؟ - . معانی الأخبار: ۳۴۰ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ عِيسَى عَنِ الْبَزَنْطِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ الرِّضَا علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَبَارَکَ

ص: ۳۱۸

۱- ۱. معانی الأخبار ص ۳۳۹ و الشعث مأخوذ من شعث منه شيئا بمعنی أخذه و انتاشه.

۲- ۲. معانی الأخبار ص ۳۳۹.

۳- ۳. معـانی الأخبار ص ۳۴۰ و الوجه فی الجمع أن ظـاهر الآـيه يقتضـی طهاره البـدن عن الاوساخ الظاهريه، و باطنها يقتضـی طهاره النفس من الادران المعنويه و ذلک لا يحصل الا بملاقاه الإمام عليه السلام و الاخذ عنه و التعلم منه.

وَ تَعَالَى ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَ لْيُوفُوا نُـذُورَهُمْ قَالَ تَقْلِيمُ الْأَظْفَارِ وَ طَرْحُ الْوَسَـخِ عَنْکَ وَ الْخُرُوجُ عَنِ الْإِحْرَامِ وَ لْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ طَوَافَ الْفَرِيضَهِ(۱).

**[ترجمه]قرب الإسـناد: بزنطی نقـل کرده است که از امـام رضـا علیه السـلام درباره این سـخن خداونـد متعال که فرمود: «ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَ لْيُوفُوا نُذُورَهُم» -. حج / ۲۹ - {سپس

بایـد آلودگی خود را بزداینـد و به نـذرهای خود وفـا کننـد.} پرسیدم. فرمود: کوتاه کردن ناخن و زدودن آلودگی از خود و خـارج شـدن از احرام است و منظـور از {و بر گرد آن خـانه کهن کعبه طـواف به جـای آورنـد.} طواف واجب است. - . قرب الاسناد: ۱۵۷ -

**[ترجمه]

«۲۲»

الْهِـدَايَهُ: ثُمَّ اغْتَسِلْ يَوْمَ النَّحْرِ ثُمَّ زُرِ الْبَيْتَ يَوْمَ النَّحْرِ فَإِنْ أَخَّرْتَهُ إِلَى الْغَدِ فَلَا بَأْسَ وَ لَا تُؤَخِّرْ أَنْ تَزُورَهُ مِنْ يَوْمِکَ أَوْ مِنَ الْغَدِ فَإِنَّهُ لَيْسَ لِلْمُتَمَتِّعِ أَنْ يُؤَخِّرَهُ فَإِنْ زُرْتَ يَوْمَ النَّحْرِ أَجْزَأَ لَکَ غُسْلُ الْحَلْقِ (۲)

وَ إِنْ زُرْتَ بَعْـدَ ذَلِـکَ اغْتَسِـلْتَ لِلزِّيَـارَهِ زِيَـارَهُ الْبَيْتِ فَـإِذَا أَتَيْتَ الْبَيْتَ يَوْمَ النَّحْرِ قُمْتَ عَلَى بَـابِ الْمَسْـجِدِ فَقُلْتَ اللَّهُمَّ أَعِنِّی عَلَى نُسُـکِی وَ سَـلِّمْنِی لَهُ وَ تَسَلَّمْهُ مِنِّی أَسْأَلُکَ مَسْأَلَهَ الْقَلِيلِ الذَّلِيلِ الْمُعْتَرِفِ بِذَنْبِهِ أَنْ تَغْفِرَ لِی ذُنُوبِی وَ أَنْ تَرْجِعَنِی بِحَاجَتِی اللَّهُمَّ إِنِّی عَبْـدُکَ وَ الْبَلَـدُ بَلَـدُکَ وَ الْبَيْتُ بَيْتُـکَ وَ جِئْتُ أَطْلُبُ رَحْمَتَـکَ وَ أَبْتَغِی طَاعَتَـکَ مُتَّبِعـاً لِأَمْرِکَ رَاضِـياً بِعَـدْلِکَ أَسْأَلُـکَ مَسْأَلَهَ الْمُضْطَرِّ إِلَيْکَ الْمُطِيعِ لِأَمْرِکَ الْمُشْفِقِ مِنْ عَذَابِکَ الْخَائِفِ لِعُقُوبَتِکَ أَسْأَلُکَ أَنْ تُلَقِّيَنِی عَفْوَکَ وَ تُجِيرَنِی بِرَحْمَتِکَ مِنَ النَّارِ.

وَ مِنْهُ: ثُمَّ تَأْتِی الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ فَتَسْـتَلِمُهُ فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَاسْتَلِمْهُ بِيَدِکَ وَ قَبِّلْ يَدَکَ فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَاسْتَقْبِلْهُ وَ أَشِرْ إِلَيْهِ بِيَدِکَ وَ قَبِّلْهَا وَ کَبِّرْ وَ قُلْ مِثْلَ مَا قُلْتَ حَيْثُ طُفْتَ بِالْبَيْتِ يَوْمَ قَـدِمْتَ مَکَّهَ وَ طُفْ سَـبْعَهَ أَشْوَاطٍ کَمَا وَصَـفْتُ لَکَ ثُمَّ تُصَـلِّی رَکْعَتَيْنِ عِنْدَ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ تَقْرَأُ فِيهِمَا قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ قُلْ يا أَيُّهَا الْکافِرُونَ ثُمَّ ارْجِعْ إِلَى الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ وَ قَبِّلْهُ إِنِ اسْـتَطَعْتَ وَ اسْـتَلِمْهُ وَ کَبِّرْ الْخُرُوجُ إِلَى الصَّفَا ثُمَّ اخْرُجْ إِلَى الصَّفَا وَ اصْـعَدْ إِلَيْهِ وَ اصْـنَعْ کَمَا صَـنَعْتَ يَوْمَ قَدِمْتَ مَکَّهَ تَطُوفُ بَيْنَهُمَا سَبْعَهَ أَشْوَاطٍ تَبْدَأُ بِالصَّفَا وَ تَخْتِمُ بِالْمَرْوَهِ فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِکَ فَقَدْ أَحْلَلْتَ مِنْ کُلِّ شَـیْ ءٍ أَحْرَمْتَ مِنْهُ إِلَّا النِّسَاءَ ثُمَّ ارْجِعْ إِلَى الْبَيْتِ فَطُفْ بِهِ أُسْبُوعاً وَ هُوَ طَوَافُ النِّسَاءِ ثُمَّ صَلِّ رَکْعَتَيْنِ عِنْدَ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ حَيْثُ شِئْتَ مِنَ الْمَسْجِدِ ثُمَّ قَدْ حَلَّ لَکَ

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۱۵۷.

۲- ۲. ما بين القوسين زياده من المصدر.

النِّسَاءُ وَ فَرَغْتَ مِنْ حَجِّکَ کُلِّهِ إِلَّا رَمْیَ الْجِمَارِ وَ أَحْلَلْتَ مِنْ کُلِّ شَیْ ءٍ أَحْرَمْتَ مِنْهُ (۱).

**[ترجمه]الهدایه: سپس در روز عید قربان غسل کن و خانه خدا را در روز عید قربان زیارت کن و اگر آن را تا فردای آن روز به تاخیر انداختی، ایرادی ندارد و زیارت آن را از روزی که در آن هستی به فردا موکول نکن، زیرا برای کسی که حج تمتع انجام داده، روا نیست که آن را به تاخیر اندازد و اگر در روز عید قربان زیارت کردی، غسلی که برای سر تراشیدن انجام داده‌ای، بر تو کفایت می کند و اگر پس از آن زیارت کردی، برای زیارت غسل کن.

زیارت کعبه

زمانی که در روز عید قربان به کعبه آمدی و بر در مسجدالحرام ایستادی، می گویی: خدایا مرا بر انجام عباداتم یاری کن و آن را برای من و من را برای آن سالم دار. از تو می خواهم به سان خواستن فرد خوار و ذلیل و اعتراف کننده به گناه، که گناهم را ببخشی و حاجتم را برآورده سازی. خدایا! من بنده توام و این شهر سرزمین توست و این خانه از آن تو و آمده ام تا رحمت تو را طلب کنم و طاعت و فرمانبری تو را جویم و دستور تو را پیروی کنم و به عدل تو خشنود باشم، همچون خواستن فرد پریشان و فرمانبر و بیمناک از عذاب و کیفرت، از تو می خواهم که مرا به بخشش خود رسانی و با رحمتت از عذاب آتش در پناه گیری.

و سپس به کنار حجر الاسود می روی و آن را می‌بوسی. اگر نتوانستی، با دستت بر آن بکش و دستت را ببوس. اگر نتوانستی، رو به آن کن و با دستت بدان اشاره کن و آن را ببوس. و تکبیر بگو و همان چیزی را بگو که زمان ورود به مکه و طواف کردن گفتی و هفت دور به گرد آن طواف کن، آن گونه که برایت وصف کردم.آنگاه دو رکعت در کنار مقام ابراهیم بخوان و در آن «قل هو الله احد و قل یا ایها الکافرون را بخوان». سپس برگرد و اگر توانستی حجر الاسود را ببوس و بر آن دست بکش و تکبیر گو.

رفتن به صفا

سپس به سمت کوه صفا برو و از آن بالا رو و همان کاری را انجام ده که روز ورود به مکه انجام دادی. میان آن دو هفت بار سعی می کنی. از صفا شروع و به مروه ختم می کنی. زمانی که این کار را انجام دادی، هر آنچه که برایت حرام بود بر تو حلال می شود جز زنان. سپس به کعبه بازگرد و هفت بار به گرد آن طواف کن که این همان طواف نساء است و پس از آن دو رکعت نزد مقام ابراهیم یا هر جای مسجد که خواستی بخوان، سپس زنان بر تو حلال می شوند و از تمامی اعمال حجت فارغ شده ای به جز رمی جمرات، و همه چیزهایی که بر تو حرام بوده، حلال می شود. - . الهدایه: ۶۳ -

**[ترجمه]

«۲۳»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّینَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ أَنَّهُ قَالَ: إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تُقِیمَ بِمِنًی أَقَمْتَ ثَلَاثَهَ أَیَّامٍ یَعْنِی بَعْدَ یَوْمِ النَّحْرِ وَ

إِنْ أَرَدْتَ أَنْ تَتَعَجَّلَ النَّفْرَ فِی یَوْمَیْنِ فَذَلِکَ لَکَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی فَمَنْ تَعَجَّلَ فِی یَوْمَیْنِ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ (۲).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که خواستی در منی اقامت کنی، سه روز پس از روز عید قربان اقامت می کنی و اگر خواستی که کوچ را در دو روز با شتاب انجام دهی، می توانی. خداوند تعالی فرمود: «فَمَنْ تَعَجَّلَ فِی یَوْمَیْنِ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ» - . بقره / ۲۰۳ - {پس

هر کس شتاب کند و اعمال را در دو روز انجام دهد، گناهی بر او نیست و هر که تاخیر کند واعمال را در سه روز انجام دهد، گناهی بر او نیست.} - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۲ -

**[ترجمه]

«۲۴»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ تَعَجَّلَ النَّفْرَ فِی الْیَوْمِ الثَّانِی مِنْ أَیَّامِ التَّشْرِیقِ وَ هُوَ الْیَوْمُ الثَّالِثُ مِنْ یَوْمِ النَّحْرِ لَمْ یَنْفِرْ حَتَّی یُصَلِّیَ الظُّهْرَ وَ یَرْمِیَ الْجِمَارَ ثُمَّ یَنْفِرُ إِنْ شَاءَ مَا بَیْنَهُ وَ بَیْنَ غُرُوبِ الشَّمْسِ فَإِذَا غَرَبَتْ بَاتَ وَ مَنْ أَخَّرَ النَّفْرَ إِلَی الْیَوْمِ الثَّالِثِ فَلَهُ أَنْ یَنْفِرَ مَتَی شَاءَ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ بَعْدَ أَنْ یُصَلِّیَ الْفَجْرَ إِلَی آخِرِ النَّهَارِ وَ لَا یَنْفِرْ حَتَّی یَرْمِیَ الْجِمَارَ(۳).

**[ترجمه]و نیز از آن حضرت است که فرمود: هر کس شتاب کند و در روز دوم از ایام تشریق کوچ کند - روز سوم پس از عید قربان - تا زمانی که نماز ظهر را نخوانده و رمی جمرات نکرده، کوچ نکند. پس از آن اگر خواست، از ظهر تا غروب خورشید کوچ کند. زمانی که خورشید غروب کرد بخوابد و هر کس حرکت را تا روز سوم به تاخیر اندازد، می تواند هر زمان که خواست، از ابتدای روز پس از خواندن نماز صبح تا آخر روز، کوچ کند؛ و تا زمانی که رمی جمرات نکرده، کوچ نکند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۲ -

**[ترجمه]

«۲۵»

وَ عَنْهُ: أَنَّهُ نَهَی أَنْ یُقَدِّمَ أَحَدٌ ثَقَلَهُ مِنْ مَکَّهَ قَبْلَ النَّفْرِ(۴).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام نقل کرده اند که ایشان از این که کسی بار و بنه سفر خود را از مکه، قبل از روز حرکت پیش فرستد، نهی کرده اند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۲ -

**[ترجمه]

«۲۶»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: وَ يُسْتَحَبُّ لِمَنْ نَفَرَ مِنَ مِنًى أَنْ يَنْزِلَ بِالْمُحَصَّبِ وَ هِيَ الْبَطْحَاءُ فَيَمْكُثَ بِهَا قَلِيلًا ثُمَّ يَرْتَحِلُ إِلَى مَكَّهَ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله كَذَلِكَ فَعَلَ وَ كَذَلِكَ كَانَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام يَفْعَلُهُ (۵).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: مستحب است کسی از منی کوچ کند و در محصب یا بطحاء فرود آید و در آن اندک زمانی درنگ کند، سپس به سوی مکه کوچ کند. همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله این چنین کرد و امام باقر علیه السلام نیز این کار را انجام می داد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۲ -

**[ترجمه]

«۲۷»

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَا بَأْسَ لِمَنْ تَعَجَّلَ النَّفْرَ أَنْ يُقِيمَ بِمَكَّهَ حَتَّى يَلْحَقَهُ النَّاسُ (۶).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: بر کسی که در روز حرکت شتاب کرده، ایرادی نیست که در مکه باقی بماند تا این که مردم به او بپیوندند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۲ -

**[ترجمه]

«۲۸»

وَ عَنْهُ: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ دُخُولِ الْكَعْبَهِ فَقَالَ نَعَمْ إِنْ قَدَرْتَ عَلَى ذَلِكَ فَافْعَلْهُ وَ إِنْ خَشِيتَ الزِّحَامَ فَلَا تُغَرِّرْ بِنَفْسِكَ قَالَ وَ يُسْتَحَبُّ لِمَنْ أَرَادَ دُخُولَ الْكَعْبَهِ أَنْ يَغْتَسِلَ (۷).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام از ورود به کعبه سؤال شد. فرمود: آری، اگر توانستی این کار را انجام ده و اگر از ازدحام بیم داری، خود را به رنج میفکن. و فرمود: مستحب است بر کسی که بخواهد وارد کعبه شود، غسل کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۲ -

**[ترجمه]

«۲۹»

: وَ رُوِّينَا عَنْ أَهْلِ الْبَيْتِ فِي الدُّعَاءِ عِنْدَ دُخُولِ الْكَعْبَهِ وُجُوهاً يَطُولُ ذِكْرُهَا وَ لَيْسَ مِنْهَا شَيْ ءٌ مُوَقَّتٌ وَ لَكِنْ يَدْعُو مَنْ دَخَلَ وَ يَجْتَهِدُ فِي الدُّعَاءِ(۸).

۱- ۱. الهدایه ص ۶۳ و فیه ثمّ اغتسل للنحر.
۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۲ بتفاوت یسیر فی بعضها.
۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۲ بتفاوت یسیر فی بعضها.
۴- ۴. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۲ بتفاوت یسیر فی بعضها.
۵- ۵. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۲ بتفاوت یسیر فی بعضها.
۶- ۶. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۲ بتفاوت یسیر فی بعضها.
۷- ۷. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۲ بتفاوت یسیر فی بعضها.
۸- ۸. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۲ بتفاوت یسیر فی بعضها.

**[ترجمه]از اهـل بیت علیهم السـلام در بـاره دعـا هنگام ورود به کعبه، دعا های مختلفی را روایت کرده انـد که ذکر آنها به درازا می انجامـد و هیچ کدام از آنها واجب نیست. اما هر کس که وارد شد، دعا می کند و در دعا کردن تلاش می کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۲ -

**[ترجمه]

«۳۰»

وَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ أَنَّهُ قَالَ: صَلَّی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِی الْبَیْتِ بَیْنَ الْعَمُودَیْنِ عَلَی الرُّخَامَهِ الْحَمْرَاءِ وَ اسْتَقْبَلَ ظَهْرَ الْبَیْتِ وَ صَلَّی رَکْعَتَیْنِ (۱).

**[ترجمه]امام زین العابدین علیه السـلام فرمود: رسول خدا صـلی الله علیه و آله در کعبه، میان دو سـتون بر روی سـنگ سرخ نماز خواند و رو به پشت کعبه، دو رکعت نماز خواند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۳ -

**[ترجمه]

«۳۱»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: وَ لَا تُصَلِّی صَلَاهً مَکْتُوبَهً فِی دَاخِلِ الْکَعْبَهِ(۲).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: نماز واجب را در داخل کعبه نمی خوانی. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۳ -

**[ترجمه]

«۳۲»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: یَنْبَغِی أَنْ یَکُونَ دُخُولُ الْکَعْبَهِ بَعْدَ النَّفْرِ مِنْ مِنًی (۳).

**[ترجمه]و فرمود: شایسته است ورود به کعبه پس از حرکت از منی باشد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۳ -

**[ترجمه]

«۳۳»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: یَنْبَغِی لِمَنْ أَرَادَ الْخُرُوجَ مِنْ مَکَّهَ بَعْدَ قَضَاءِ حَجِّهِ أَنْ یَکُونَ آخِرُ عَهْدِهِ بِالْبَیْتِ یَطُوفُ بِهِ طَوَافَ الْوَدَاعِ ثُمَّ یُوَدِّعُهُ یَضَعُ یَدَهُ بَیْنَ الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ وَ الْبَابِ وَ یَدْعُو وَ یُوَدِّعُ وَ یَنْصَرِفُ خَارِجاً(۴).

**[ترجمه]و فرمود: بر کسی که پس از انجام حج خود می خواهد از مکه خارج شود، سزاوار است که در آخرین دیدار خود با خانه خدا، طواف وداع را انجام دهد و سپس با آن وداع کند و دستش را میان حجر الاسود و در کعبه بگذارد و دعا کند و وداع کند و بازگردد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۳ -

**[ترجمه]

«۳۴»

و قد روینا عن أهل البیت صلوات الله علیهم: فی ذلک وجوها من الدعاء کثیره و لیس منها شی ء موقت.

(۵)

**[ترجمه]از اهل بیت علیهم السلام در این باره گونه های مختلفی از دعا را روایت کرده اند که ذکر آنها به درازا می انجامد و هیچ یک از آنها واجب نیست. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۳ -

**[ترجمه]

باب ۵۶ معنی الحج الأکبر

الأخبار

«۱»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْأَصْبَهَانِیِّ عَنِ الْمِنْقَرِیِّ عَنْ فَضْلِ بْنِ عِیَاضٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْحَجِّ الْأَکْبَرِ فَقَالَ أَ عِنْدَکَ فِیهِ شَیْ ءٌ فَقُلْتُ نَعَمْ کَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ یَقُولُ الْحَجُّ الْأَکْبَرُ یَوْمُ عَرَفَهَ یَعْنِی أَنَّهُ مَنْ أَدْرَکَ یَوْمَ عَرَفَهَ إِلَی طُلُوعِ الْفَجْرِ مِنْ یَوْمِ النَّحْرِ فَقَدْ أَدْرَکَ الْحَجَّ وَ مَنْ فَاتَهُ ذَلِکَ فَاتَهُ الْحَجُّ فَجَعَلَ لَیْلَهَ عَرَفَهَ لِمَا قَبْلَهَا وَ لِمَا بَعْدَهَا وَ الدَّلِیلُ عَلَی ذَلِکَ أَنَّهُ مَنْ أَدْرَکَ لَیْلَهَ النَّحْرِ إِلَی طُلُوعِ الْفَجْرِ فَقَدْ أَدْرَکَ الْحَجَّ وَ أَجْزَأَ عَنْهُ مِنْ عَرَفَهَ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۳ و فی الثانی(لا تصلح) بدل(و لا تصلی).

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۳ و فی الثانی(لا تصلح) بدل(و لا تصلی).

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۳ و فی الثانی(لا تصلح) بدل(و لا تصلی).

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۳۳ و لیس فی الأول(خارجا).

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۳۳ و لیس فی الأول(خارجا).

أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام الْحَجُّ الْأَكْبَرُ يَوْمُ النَّحْرِ وَ احْتَجَّ بِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَهَ أَشْهُرٍ فَهِيَ عِشْرُونَ مِنْ ذِي الْحِجَّهِ وَ الْمُحَرَّمُ وَ صَفَرٌ وَ شَهْرُ رَبِيعِ الْأَوَّلِ وَ عَشْرٌ مِنْ شَهْرِ رَبِيعِ الْآخِرِ وَ لَوْ كَانَ الْحَجُّ الْأَكْبَرُ يَوْمَ عَرَفَهَ لَكَانَ السَّيْحُ أَرْبَعَهَ أَشْهُرٍ وَ يَوْماً وَ احْتَجَّ بِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ أَذانٌ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ وَ كُنْتُ أَنَا الْأَذَانَ فِي النَّاسِ فَقُلْتُ لَهُ فَمَا مَعْنَى هَذِهِ اللَّفْظَهِ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام إِنَّمَا سُمِّيَ الْأَكْبَرَ لِأَنَّهَا كَانَتْ سَنَهً حَجَّ فِيهَا الْمُسْلِمُونَ وَ الْمُشْرِكُونَ وَ لَمْ يَحُجَّ الْمُشْرِكُونَ بَعْدَ تِلْكَ السَّنَهِ(۱).

**[ترجمه]معانی الأخبار: فضل بن عیاض نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره حج اکبر سؤال کردم. فرمود: آیا در این باره چیزی می دانی؟ گفتم: آری. ابن عباس می گفت: حج اکبر روز عرفه است، یعنی کسی که روز عرفه را تا طلوع سپیده دم روز عید قربان درک کند، حج را درک کرده و هر کس از دست بدهد، حج را از دست داده. از این رو شب عرفه برای قبل و برای پس از آن قرار داده شد و دلیلش این است که هر کس شب قربانی را تا زمان طلوع فجر درک کند، حج را درک کرده و بجای عرفه برای او کافی است. امام صادق به نقل از امیرالمؤمنین علیهما السلام فرمود: حج اکبر عید قربان است و این سخن خداوند عز وجل را دلیل آورد: «فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَهَ أَشْهُرٍ» - . توبه / ۲ - {پس چهارماه دیگر با امنیت کامل در زمین بگردید.} که آن بیست روز ذی حجه و محرم و صفر و ماه ربیع الاول و ده روز ربیع الاخر است و اگر حج اکبر روز عرفه باشد، سیاحت (گشتن) چهارماه و یک روز خواهد بود و این سخن خداوند را دلیل آورد «وَ أَذانٌ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ» - . توبه / ۳ - {و این آیات اعلامی است از جانب خدا و پیامبرش به مردم در روز حج اکبر.} و من اعلام در میان مردم بودم. به ایشان گفتم: پس معنای حج اکبر چیست؟ فرمود: از این رو اکبر نامیده شده، که مسلمانان و مشرکان در آن روز حج کردند و مشرکان پس از آن سال، دیگر حج نگزاردند. - . معانی الأخبار: ۲۹۶ -

**[ترجمه]

«۲»

مع، [معانی الأخبار] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ ذَرِيحٍ الْمُحَارِبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: الْحَجُّ الْأَكْبَرُ يَوْمُ النَّحْرِ(۲).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام صادق علیه السلام فرمود: حج اکبر روز عید قربان است. - . معانی الأخبار: ۲۹۵ -

**[ترجمه]

«۳»

مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ يَوْمِ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ فَقَالَ هُوَ يَوْمُ النَّحْرِ وَ الْأَصْغَرُ الْعُمْرَهُ(۳).

**[ترجمه]معانی الأخبار: معاویه بن عمار گوید: از امام صادق علیه السلام درباره حج اکبر سؤال کردم. فرمود: عید قربان

است وحج اصغر حج عمره است. - . معانی الأخبار: ۲۹۵ -

**[ترجمه]

«۴»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ الْمُغِیرَهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الْحَجُّ الْأَکْبَرُ یَوْمُ الْأَضْحَی (۴).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام صادق علیه السلام فرمود: حج اکبر روز عید قربان است. - . معانی الأخبار: ۲۹۵ -

**[ترجمه]

«۵»

مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنِ النَّضْرِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْهُ علیه السلام: مِثْلَهُ (۵).

**[ترجمه]معانی الأخبار: عبدالله بن سنان همین حدیث را از امام صادق علیه السلام نقل کرده است. - . معانی الأخبار: ۲۹۵ -

**[ترجمه]

«۶»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ أَخِیهِ عَلِیٍّ عَنِ الْحُسَیْنِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ شُعَیْبٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنِ النَّضْرِ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ: مِثْلَهُ (۶).

**[ترجمه]معانی الأخبار: نضر نیز از ابن سنان همین حدیث را نقل کرده است. - . معانی الأخبار: ۲۹۵ -

**[ترجمه]

«۷»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْقَاشَانِیِّ عَنِ الْأَصْبَهَانِیِّ عَنِ الْمِنْقَرِیِّ عَنْ حَفْصٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ أَذانٌ

۱- ۱. معانی الأخبار ص ۲۹۶ و الآیتان فی سوره التوبه: ۲- ۳.

۲- ۲. معانی الأخبار ص ۲۹۵.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۲۹۵.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۲۹۵.

۵- ۵. نفس المصدر ص ۲۹۵.

۶- ۶. نفس المصدر ص ۲۹۵.

مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ فَقَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام كُنْتُ أَنَا الْأَذَانَ فِي النَّاسِ قُلْتُ فَمَا مَعْنَى هَذِهِ اللَّفْظَهِ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ قَالَ إِنَّمَا سُمِّيَ الْأَكْبَرَ لِأَنَّهَا كَانَتْ سَنَةً حَجَّ فِيهَا الْمُسْلِمُونَ وَ الْمُشْرِكُونَ وَ لَمْ يَحُجَّ الْمُشْرِكُونَ بَعْدَ تِلْكَ السَّنَه(۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: حفص نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند عز و جل که فرمود: «وَ أَذانٌ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ» - . توبه / ۳ - {و

این اعلامی است از جانب خدا و پیامبرش به مردم در روز حج اکبر.} سؤال کردم. ایشان فرمود که امیرالمؤمنین فرمود: من اعلام بین مردم بودم. گفتم: پس معنای حج اکبر چیست؟ فرمود: از این رو اکبر نامیده شده، که مسلمانان و مشرکان در آن روز حج کردند و مشرکان پس از آن سال دیگر حج نگزاردند. - . علل الشرائع: ۴۴۲ -

**[ترجمه]

«۸»

سن، [المحاسن] الْقَاسَانِيُّ: مِثْلَهُ (۲).

**[ترجمه]المحاسن: قاسانی نیز مانند این حدیث را نقل کرده است. - . المحاسن: ۳۲۸ -

**[ترجمه]

«۹»

ب، [قرب الإسناد] أَبُو الْبَخْتَرِيِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ علیهم السلام قَالَ: الْحَجُّ الْأَكْبَرُ يَوْمُ النَّحْرِ(۳).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی علیه السلام فرمود: حج اکبر عید قربان است. - . قرب الاسناد: ۶۵ -

**[ترجمه]

«۱۰»

شی، [تفسير العياشي] عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: يَوْمُ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ يَوْمُ النَّحْرِ وَ الْحَجُّ الْأَصْغَرُ الْعُمْرَةُ(۴).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام فرمود: حج اکبر عید قربان است وحج اصغر عمره است. - . تفسیر العیاشی ۲: ۷۶ -

**[ترجمه]

«۱۱»

وَ فِی رِوَایَهِ ابْنِ سِرْحَانَ عَنْهُ قَالَ: هُوَ الْحَجُّ الْأَکْبَرُ یَوْمُ عَرَفَهَ وَ جَمْعٍ وَ رَمْیُ الْجِمَارِ بِمِنًی وَ الْحَجُّ الْأَصْغَرُ الْعُمْرَهُ(۵).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: حج اکبر روز عرفه و جمع و رمی جمرات در منی می باشد و حج اصغر عمره است.
- . تفسیر العیاشی ۲: ۷۶ -

**[ترجمه]

«۱۲»

وَ فِی رِوَایَهِ ابْنِ أُذَیْنَهَ عَنْ زُرَارَهَ عَنْهُ قَالَ: الْحَجُّ الْأَکْبَرُ الْوُقُوفُ بِعَرَفَهَ وَ بِجَمْعٍ وَ یُرْمَی الْجِمَارُ بِمِنًی وَ الْحَجُّ الْأَصْغَرُ الْعُمْرَهُ(۶).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: حج اکبر وقوف در عرفات و جمع و رمی جمرات در منی می باشد و حج اصغر عمره است. - . تفسیر العیاشی ۲: ۷۷ -

**[ترجمه]

«۱۳»

وَ فِی رِوَایَهِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْهُ قَالَ: یَوْمُ الْحَجِّ الْأَکْبَرِ یَوْمُ النَّحْرِ وَ یَوْمُ الْحَجِّ الْأَصْغَرِ یَوْمُ الْعُمْرَهِ(۷).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: روز حج اکبر عید قربان و روز حج اصغر روز عمره است. - . تفسیر العیاشی ۲: ۷۷ -

**[ترجمه]

«۱۴»

وَ فِی رِوَایَهِ فُضَیْلِ بْنِ عِیَاضٍ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْحَجِّ الْأَکْبَرِ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ کَانَ یَقُولُ عَرَفَهُ وَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام الْحَجُّ الْأَکْبَرُ یَوْمُ النَّحْرِ وَ یَحْتَجُّ بِقَوْلِ اللَّهِ فَسِیحُوا فِی الْأَرْضِ أَرْبَعَهَ أَشْهُرٍ عِشْرُونَ مِنْ ذِی الْحِجَّهِ وَ الْمُحَرَّمُ وَ صَفَرٌ وَ شَهْرُ رَبِیعٍ الْأَوَّلِ وَ عَشْرُ رَبِیعٍ الْآخِرِ وَ لَوْ کَانَ الْحَجُّ الْأَکْبَرُ یَوْمَ عَرَفَهَ لَکَانَ أَرْبَعَهَ أَشْهُرٍ وَ یَوْماً.

(۸)

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۴۲ و الآیه فی سوره التوبه: ۳.

۲- ۲. المحاسن ص ۳۲۸.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۶۵.

۴- ۴. تفسير العيّاشىّ ج ۲ ص ۷۶.

۵- ۵. تفسير العيّاشىّ ج ۲ ص ۷۶.

۶- ۶. نفس المصدر ج ۲ ص ۷۷ و الآيه فى الثالث فى سوره التوبه: ۲.

۷- ۷. نفس المصدر ج ۲ ص ۷۷ و الآيه فى الثالث فى سوره التوبه: ۲.

۸- ۸. نفس المصدر ج ۲ ص ۷۷ و الآيه فى الثالث فى سوره التوبه: ۲.

**[ترجمه]در روایتی فضیل بن عیاض نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره حج اکبر سؤال کردم. فرمود: ابن عباس می گفت روز عرفه است و امیر المؤمنین علیه السلام می فرمود: حج اکبر عید قربان است و این سخن خداوند را دلیل می آورد: «فَسِیحُوا فِی الْأَرْضِ أَرْبَعَهَ أَشْهُرٍ» - . توبه / ۲ - {پس

چهار ماه دیگر با امنیت کامل در زمین بگردید.} بیست روز ذی حجه و محرم و صفر و ماه ربیع الاول و ده روز ربیع الاخر. و اگر حج اکبر در روز عرفه بود، چهار ماه و یک روز بود .

**[ترجمه]

باب ۵۷ الوقوف الذی إذا أدرکه الإنسان یکون مدرکا للحج

الأخبار

«۱»

ع، [علل الشرائع] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِیدِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قَالَ لِی أَ تَدْرِی لِمَ جُعِلَتْ أَیَّامُ مِنًی ثَلَاثاً قَالَ قُلْتُ لِأَیِّ شَیْ ءٍ جُعِلْتُ فِدَاکَ وَ لِمَا ذَا قَالَ لِی مَنْ أَدْرَکَ شَیْئاً مِنْهَا فَقَدْ أَدْرَکَ الْحَجَ (۱).

قال الصدوق رحمه الله جاء الحدیث هکذا فأوردته فی هذا الموضع لما فیه من ذکر العله و تفرد بروایته إبراهیم بن هاشم و أخرجه فی نوادره و الذی أفتی به و أعتمده فی هذا المعنی ما حدثنا به.

**[ترجمه]علل الشرائع: ابن ابی عمیر از برخی اصحابش نقل کرده است که امام صادق علیه السلام خطاب به من فرمود: آیا می دانی که چرا ایام منی را سه روز قرار داده اند؟ به امام گفتم: جانم به فدایت! به چه علت؟ و برای چه؟ فرمود: هر کس که قدری از آن را درک کند، حج را درک کرده است. - . علل الشرائع: ۴۵۰ -

شیخ صدوق رحمه الله علیه فرمود: این حدیث بدین شکل آمده و من نیز بدین خاطر آن را در اینجا آوردم که در آن، علت ذکر شده و تنها ابراهیم بن هاشم این روایت را نقل کرده

و در نوادر خویش آورده و آنچه که من در مورد آن فتوا می دهم و در این معنا بدان تکیه می کنم، آن چیزی است که جمیل برای ما نقل کرده است

**[ترجمه]

«۲»

ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ جَمِیلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ أَدْرَکَ الْمَشْعَرَ

الْحَرَامَ يَوْمَ النَّحْرِ قَبْلَ زَوَالِ الشَّمْسِ فَقَدْ أَدْرَكَ الْحَجَّ وَ مَنْ أَدْرَكَهُ يَوْمَ عَرَفَهَ قَبْلَ زَوَالِ الشَّمْسِ فَقَدْ أَدْرَكَ الْمُتْعَهَ(۲).

**[ترجمه]امام صادق عليه السلام فرمود: هر كس در عيد قربان قبل از ظهر مشعر الحرام را درک کند، حج را درک کرده و هر كس آن را در روز عرفه قبل از ظهر درک کند، تمتع را درک کرده است. - . علل الشرائع: ۴۵۱ -

**[ترجمه]

«۳»

ب، [قرب الإسناد] عَنِ الرِّضَا عليه السلام قَالَ: مَنْ أَتَى جَمْعاً وَ النَّاسُ فِي الْمَشْعَرِ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ فَقَدْ فَاتَهُ الْحَجُّ وَ هِيَ عُمْرَةٌ مُفْرَدَةٌ إِنْ شَاءَ أَقَامَ وَ إِنْ شَاءَ رَجَعَ وَ عَلَيْهِ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ (۳).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام رضا عليه السلام فرمود: هر كس كه قبل از طلوع خورشيد به جمع بيايد و مردم در مشعر باشند، حج را از دست داده و آن عمره مفرده به حساب می آيد اگر بخواهد اقامت كند و اگر بخواهد، بازگردد و بايد سال ديگر حج گزارد. - . قرب الاسناد: ۱۷۴ -

**[ترجمه]

أقول

أوردنا في هذا المعنى خبرا في باب الحج الأكبر.

**[ترجمه]در اين معنى خبرى را در باب حج اكبر آورديم.

**[ترجمه]

«۴»

كش، [رجال الكشي] مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ نُصَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ يُونُسَ قَالَ: لَمْ يَسْمَعْ حَرِيزُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِلَّا حَدِيثاً أَوْ حَدِيثَيْنِ وَ كَذَلِكَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُسْكَانَ لَمْ يَسْمَعْ إِلَّا حَدِيثَ مَنْ أَدْرَكَ الْمَشْعَرَ فَقَدْ أَدْرَكَ الْحَجَّ وَ كَانَ

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۵۰.

۲- ۲. علل الشرائع ص ۴۵۱.

٣- ٣. قرب الإسناد ص ١٧٤.

مِنْ أَرْوَى أَصْحَابِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ كَانَ أَصْحَابُنَا يَقُولُونَ مَنْ أَدْرَکَ الْمَشْعَرَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ فَقَدْ أَدْرَکَ الْحَجَّ فَحَدَّثَنِی مُحَمَّدُ بْنُ أَبِی عُمَيْرٍ وَ أَحْسَبُهُ أَنَّهُ رَوَاهُ لَهُ مَنْ أَدْرَکَهُ قَبْلَ الزَّوَالِ مِنْ يَوْمِ النَّحْرِ فَقَدْ أَدْرَکَ الْحَجَ (۱).

**[ترجمه]رجال الکشی: یونس نقل کرده است که حریز بن عبدالله از امام صادق علیه السلام جز یک حدیث یا دو حدیث نشنیده و همچنین عبدالله بن مسکان جز یک حدیث نشنیده است: هر کس مشعر را درک کند، حج را درک کرده. و کسی بود که اصحاب امام صادق علیه السلام را به نقل روایت وامی‌داشت و شیعیان می گفتند: هر کس قبل از طلوع خورشید مشعر را درک کند، حج را درک کرده است. و محمد بن ابی عمیر نقل کرده است که گمان می کنم ایشان برای وی روایت کرده باشد که هر کس قبل از ظهر عید قربان، مشعر را درک کند، حج را درک کرده است. - . رجال الکشی: ۳۲۷ -

**[ترجمه]

«۵»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّينَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ أَدْرَکَ النَّاسَ بِالْمَوْقِفِ يَوْمَ عَرَفَهَ فَوَقَفَ مَعَهُمْ قَبْلَ الْإِفَاضَهِ شَيْئاً مَا فَقَدْ أَدْرَکَ الْحَجَّ فَإِنْ أَدْرَکَ النَّاسَ قَدْ أَفَاضُوا مِنْ عَرَفَاتٍ وَ أَتَى عَرَفَاتٍ لَيْلًا فَوَقَفَ فَذَكَرَ اللَّهَ ثُمَّ أَتَى جَمْعاً قَبْلَ أَنْ يُفِيضَ النَّاسُ مِنَ الْمُزْدَلِفَهِ فَقَدْ أَدْرَکَ الْحَجَ (۲).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس در روز عرفه در موقف، مردم را درک کند و قبل از کوچ اندکی با آنان وقوف کند، حج را درک کرده است. اگر مردم را زمانی درک کند که از عرفات کوچ کنند و در شب به عرفات آید و وقوف کند و خدا را یاد کند و سپس قبل از کوچ مردم از مزدلفه به جمع بیاید، حج را درک کرده است. - . دعائم الاسلام: ۳۳۷ -

**[ترجمه]

«۶»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: إِذَا أَتَى عَرَفَاتٍ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتَى جَمْعاً فَأَصَابَ النَّاسَ قَدْ أَفَاضُوا وَ قَدْ طَلَعَتِ الشَّمْسُ فَقَدْ فَاتَهُ الْحَجُّ وَ لْيَجْعَلْهَا عُمْرَهً وَ إِنْ أَدْرَکَ النَّاسَ لَمْ يُفِيضُوا فَقَدْ أَدْرَکَ الْحَجَّ وَ لَا يَفُوتُ الْحَجُّ حَتَّى يُفِيضَ النَّاسُ مِنَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ (۳).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: اگر قبل از طلوع سپیده دم به عرفات و پس از آن به جمع (مشعر) بیاید و به مردمی برسد که کوچ کرد ه اند و خورشید طلوع کند، حج را از دست داده و باید آن را عمره قرار دهد. و اگر زمانی به مردم رسد که کوچ نکرده اند، حج را درک کرده است و حج را از دست نمی دهد تا زمانی که مردم از مشعر الحرام کوچ کنند. - . دعائم الاسلام: ۳۳۷ -

**[ترجمه]

«۷»

وَ عَنْهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ: أَنَّهُ قَالَ فِی رَجُلٍ أَحْرَمَ بِالْحَجِّ فَلَمْ یُدْرِكِ الْوُقُوفَ بِعَرَفَهَ وَ فَاتَهُ أَنْ یُصَلِّیَ الْغَدَاهَ بِالْمُزْدَلِفَهِ فَقَدْ فَاتَهُ الْحَجُّ فَلْیَجْعَلْهَا عُمْرَهً وَ عَلَیْهِ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ (۴).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام درباره مردی که برای حج محرم شده اما وقوف در عرفه را درک نکرده و نرسید که نماز صبح را در مزدلفه بخواند، فرمود: حج را از دست داده و باید آن را عمره قرار دهد و سال دیگر حج کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۸ -

**[ترجمه]

«۸»

وَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمَا أَنَّهُ قَالَ: مَنْ أَحْرَمَ بِحَجَّهٍ أَوْ عُمْرَهٍ تَمَتَّعَ بِهَا إِلَی الْحَجِّ فَلَمْ یَأْتِ مَكَّهَ إِلَّا یَوْمَ النَّحْرِ فَلْیَطُفْ بِالْبَیْتِ وَ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ یُحِلُّ وَ یَجْعَلُهَا عُمْرَهً وَ مَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ أَوْ قَرَنَهُمَا جَمِیعاً فَلَمْ یَصِلْ إِلَی مَكَّهَ إِلَّا فِی وَقْتٍ یَخَافُ فِیهِ أَنَّهُ إِنْ طَافَ وَ سَعَی بِعُمْرَهٍ فَاتَهُ الْحَجُّ بَادَرَ وَ لَحِقَ بِالْمَوْقِفِ یُتِمُّ حَجَّهُ وَ یَجْعَلُهَا حَجَّهً مُفْرَدَهً وَ یَسْتَأْنِفُ الْعُمْرَهَ بَعْدَ ذَلِكَ فَإِنْ كَانَ اشْتَرَطَ أَنَّ مَحِلَّهُ حَیْثُ حُبِسَ فَهِیَ عُمْرَهٌ وَ لَیْسَ عَلَیْهِ شَیْ ءٌ وَ إِنْ لَمْ یَشْتَرِطْ فَعَلَیْهِ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ. (۵)

۱- ۱. رجال الكشّیّ ص ۳۲۷.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۷ و لیس فی الأول(جمعا).

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۷ و لیس فی الأول(جمعا).

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۳۸ بزیاده فی الثانی و هی ما بین القوسین.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۳۸ بزیاده فی الثانی و هی ما بین القوسین.

**[ترجمه]امام باقر علیه السلام فرمود: هر کس که برای حج یا عمره تمتع محرم شود و جز در روز عید قربان به مکه نیاید. پس باید به گرد کعبه طواف کند و میان صفا و مروه سعی کند و از احرام بیرون آید و حج خود را عمره قرار دهد و هر کس حج تمتع گزارد یا آن دو را با یکدیگر قران کرد و به مکه نرسید، جز در زمانی که بیم دارد که اگر طواف کند و برای عمره سعی کند، حج را از دست بدهد، بشتابد و به موقف برسد و حج خود را به اتمام رساند و آن را حج افراد قرار دهد و پس از آن عمره را از سر گیرد و اگر شرط کرده که محل وی همان جایی است که بازداشته شده، پس آن عمره است و بر او چیزی نیست و اگر شرط نکرده، باید سال دیگر حج گزارد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۸ -

**[ترجمه]

باب ۵۸ حکم الحائض و النفساء و المستحاضه فی الحج

الأخبار

«۱»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: إِذَا حَاضَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُحْرِمَ فَعَلَيْهَا أَنْ تَحْتَشِيَ إِذَا بَلَغَتِ الْمِيقَاتَ وَ تَغْتَسِلَ وَ تَلْبَسَ ثِيَابَ إِحْرَامِهَا وَ تَدْخُلَ مَكَّةَ وَ هِيَ مُحْرِمَةٌ وَ لَا تَقْرَبِ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ فَإِنْ طَهُرَتْ مَا بَيْنَهَا وَ بَيْنَ يَوْمِ التَّرْوِيَهِ قَبْلَ الزَّوَالِ فَقَدْ أَدْرَكَتْ مُتْعَتَهَا فَعَلَيْهَا أَنْ تَغْتَسِلَ وَ تَطُوفَ بِالْبَيْتِ وَ تَسْعَى بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ تَقْضِيَ مَا عَلَيْهَا مِنَ الْمَنَاسِكِ وَ إِنْ طَهُرَتْ بَعْدَ الزَّوَالِ يَوْمَ التَّرْوِيَهِ فَقَدْ بَطَلَتْ مُتْعَتُهَا فَتَجْعَلُهَا حَجَّةً مُفْرَدَةً وَ إِنْ حَاضَتْ بَعْدَ مَا سَعَتْ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ فَرَغَتْ مِنَ الْمَنَاسِكِ كُلِّهَا إِلَّا طَوَافَ بِالْبَيْتِ فَإِذَا طَهُرَتْ قَضَتِ الطَّوَافَ بِالْبَيْتِ وَ هِيَ مُتَمَتِّعَةٌ بِالْعُمْرَهِ إِلَى الْحَجِّ وَ عَلَيْهَا ثَلَاثَةُ أَطْوَافٍ طَوَافٌ لِلْمُتْعَهِ وَ طَوَافٌ لِلْحَجِّ وَ طَوَافٌ لِلنِّسَاءِ وَ مَتَى لَمْ يَطُفِ الرَّجُلُ طَوَافَ النِّسَاءِ لَمْ يَحِلَّ لَهُ النِّسَاءُ حَتَّى يَطُوفَ وَ كَذَلِكَ الْمَرْأَةُ لَا يَجُوزُ لَهَا أَنْ تُجَامَعَ حَتَّى تَطُوفَ طَوَافَ النِّسَاءِ وَ مَتَى حَاضَتِ الْمَرْأَةُ فِي الطَّوَافِ خَرَجَتْ مِنَ الْمَسْجِدِ فَإِنْ كَانَتْ طَافَتْ ثَلَاثَةَ أَشْوَاطٍ فَعَلَيْهَا أَنْ تُعِيدَ وَ إِنْ كَانَتْ طَافَتْ أَرْبَعَةً أَقَامَتْ عَلَى مَكَانِهَا فَإِذَا طَهُرَتْ بَنَتْ وَ قَضَتْ مَا بَقِيَ عَلَيْهَا وَ لَا تَجُوزُ عَلَى الْمَسْجِدِ(۱)

تَّى تَتَيَمَّمَ وَ تَخْرُجَ مِنْهُ وَ كَذَلِكَ الرَّجُلُ إِذَا أَصَابَتْهُ عِلَّةٌ وَ هُوَ فِي الطَّوَافِ لَمْ يَقْدِرْ(۲)

إِتْمَامَهُ خَرَجَ وَ أَعَادَ بَعْدَ ذَلِكَ طَوَافَهُ مَا لَمْ يَجُزْ نِصْفَهُ فَإِنْ جَازَ نِصْفَهُ فَعَلَيْهِ أَنْ يَبْنِيَ عَلَى مَا طَافَ (۳).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: اگر زن قبل از این که محرم شود، حائض گردد، بر اوست که زمانی که به میقات رسید، موضع خود را بپوشاند و غسل کند و لباس احرامش را بر تن کند و در حالی که محرم است وارد مکه شود و به مسجد الحرام نزدیک نگردد. اگر تا روز ترویه قبل از ظهر پاک شود، عمره تمتع خود را درک کرده است و بر اوست که غسل کند و به گرد کعبه طواف کند و میان صفا و مروه سعی کند و عباداتی را که بر عهده اوست انجام دهد. و اگر پس از ظهر روز ترویه پاک شود، عمره تمتع او باطل است و آن را حج افراد قرار می دهد. و اگر پس از سعی میان صفا و مروه حائض شود و از انجام تمامی عبادات و مناسک جز طواف به گرد کعبه فارغ شده، زمانی که پاک شود، طواف به گرد کعبه را انجام دهد و وی با عمره تمتع حج را انجام دهد و باید سه بار طواف کند: طواف عمره تمتع و طواف حج و طواف نساء. زمانی که مرد

طواف نسـاء را انجام ندهـد، زنان بر او حلال نیسـتند تا زمانی که طواف کنـد؛ و همچنین زن تا زمانی که طواف نساء را انجام نـداده، همبستر شدن بر او جایز نیست و زمانی که زن در هنگام طواف حائض شود، از مسـجد بیرون آید و اگر سه دور طواف کرده بود بایـد اعـاده کنـد و اگر چهار دور طواف کرده بود، در منزلش بمانـد تا زمانی که پاک شـد، بنا را بر چهار دور می... گذارد و هر آنچه که از عبادات بر عهده او باقی مانده را انجام می‌دهد. و پس از حائض شدن از مسجد عبور نکند بلکه همان جا تیمّم کنـد و از مسـجد خارج شود و همچنین اگر مرد در زمان طواف دچار بیماری شود و نتوانـد طواف را به پایان برساند، خـارج شود و پس از آن، طواف خود را اعاده کنـد، درصورتی که از نصف نگذشـته باشـد؛ و اگر از نصف گذشـته باشـد، بر اوست که بنا را بر آنچه که طواف کرده بگذارد. - . فقه الرضا علیه السلام: ۳۰ -

**[ترجمه]

«۲»

سر، [السرائر] قَالَ مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمَّارٍ فِي كِتَابِهِ: فَإِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَنْفِرَ انْتَهَيْتَ إِلَی

ص: ۳۲۶

۱- ۱. کذا فی المصدر و الظاهر زیاده لفظ(علی).

۲- ۲. کذا فی المصدر و الظاهر سقوط لفظ(علی).

۳- ۳. فقه الرضا ص ۳۰.

الْحَصْبَةِ وَ هِيَ الْبَطْحَاءُ فَشِئْتَ أَنْ تَنْزِلَ بِهَا فَإِنَّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ إِنَّ أَبِي كَانَ يَنْزِلُهَا ثُمَّ يَرْتَحِلُ فَيَدْخُلُ مَكَّةَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنَامَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ أَهْلَ بَيْتِهِ نَزَلَهَا حِينَ بَعَثَ عَائِشَةَ مَعَ أَخِيهَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ إِلَى التَّنْعِيمِ فَاعْتَمَرَتْ لِمَكَانِ الْعِلَّهِ الَّتِي أَصَابَتْهَا لِأَنَّهَا قَالَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله تَرْجِعُ نِسَاؤُكَ بِحَجٍّ وَ عُمْرَةٍ مَعاً وَ أَرْجِعُ أَنَا بِحَجَّةٍ فَأَرْسَلَ بِهَا عِنْدَ ذَلِكَ فَلَمَّا دَخَلَتْ مَكَّهَ وَ طَافَتْ بِالْبَيْتِ وَ صَلَّتْ عِنْدَ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ عليه السلام رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ سَعَتْ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ ثُمَّ أَتَتِ النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله فَارْتَحَلَ مِنْ يَوْمِهِ.

(۱)

**[ترجمه]السرائر: معاويه بن عمار نقل كرده است: زمانی كه خواستی كوچ كنی و به حصبه - كه همان بطحاء است - رسيدی، اگر خواستی، در آن فرود بيا، زيرا امام صادق عليه السلام فرمود: همانا پدرم در آن فرود می آمد و سپس كوچ می كرد و بدون اين كه بخوابد وارد مكه می شد و فرمود: همانا رسول خدا صلی الله عليه و آله و اهل بيت ايشان آنجا فرود آمد،و عايشه را همراه با برادرش عبدالرحمن به مسجد تنعيم فرستاد و خود به خاطر بيماری كه در آنجا بدان دچار شد، عمره گزارد. زيرا (عايشه) خطاب به رسول خدا صلی الله عليه و آله گفت: زنان تو با يک حج و يک عمره باز می گردند و من تنها با يک حج باز گردم؟! پس رسول خدا وی را بدانجا فرستاد، و زمانی كه به مكه وارد شد و به گرد كعبه طواف كرد و در كنار مقام ابراهيم دو ركعت نماز خواند، سپس ميان صفا و مروه سعی كرد، به نزد رسول خدا آمد و در آن روز كوچ كرد. - . - سرائر: ۴۸۷ -

**[ترجمه]

باب ۵۹ المحصور و المصدود

الآيات

البقره: فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَ لا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ (۲).

**[ترجمه]فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَ لا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّه - . بقره / ۱۹۶ -

{و اگر به علت موانعی بازداشته شديد، آنچه از قربانی ميسر است قربانی كنيد و تا قربانی به قربانگاه نرسيده، سر خود را متراشيد.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

مع، [معانی الأخبار] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ وَ صَفْوَانَ رَفَعَاهُ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ:

الْمَحْصُورُ غَيْرُ الْمَصْدُودِ وَ قَالَ الْمَحْصُورُ هُوَ الْمَرِيضُ وَ الْمَصْدُودُ هُوَ الَّذِی يَرُدُّهُ الْمُشْرِكُونَ كَمَا رَدُّوا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَيْسَ مِنْ مَرَضٍ وَ الْمَصْدُودُ تَحِلُّ لَهُ النِّسَاءُ وَ الْمَحْصُورُ لَا تَحِلُّ لَهُ النِّسَاءُ(۳).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام صادق علیه السلام فرمود: محصور غیر از مصدود است. محصور همان مریض است و مصدود کسی است که مشرکان وی را بازگردانند همان طور که رسول خدا صلی الله علیه و آله را باز گرداندند و به خاطر بیماری نیست. برای مصدود زنان حلال می شوند و برای محصور زنان حلال نمی گردند. -. معانی الأخبار: ۲۲۲ -

**[ترجمه]

«۲»

فس، [تفسیر القمی]: وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَ لا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ فَمَنْ كانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً أَوْ بِهِ أَذىً مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِنَّهُ إِذَا عَقَدَ الرَّجُلُ الْإِحْرَامَ بِالتَّمَتُّعِ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ وَ أَحْرَمَ ثُمَّ أَصَابَتْهُ عِلَّةٌ فِی طَرِيقِهِ قَبْلَ أَنْ يَبْلُغَ إِلَى مَكَّةَ وَ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَمْضِیَ فَإِنَّهُ يُقِيمُ فِی مَكَانِهِ الَّذِی أُحْصِرَ فِيهِ وَ يَبْعَثُ مِنْ عِنْدِهِ هَدْياً إِنْ كَانَ غَنِيّاً فَبَدَنَةً

ص: ۳۲۷

۱- ۱. السرائر ص ۴۷۸.

۲- ۲. سوره البقره: ۱۹۶.

۳- ۳. معانی الأخبار ص ۲۲۲.

وَ إِنْ كَانَ بَيْنَ ذَلِكَ فَبَقَرَهً وَ إِنْ كَانَ فَقِيراً فَشَاهً لَا بُدَّ مِنْهَا وَ لَا يَزَالُ مُقِيماً عَلَى إِحْرَامِهِ وَ إِنْ كَانَ فِي رَأْسِهِ وَجَعٌ أَوْ قُرُوحٌ حَلَقَ شَعْرَهُ وَ أَحَلَّ وَ لَبِسَ ثِيَابَهُ وَ يَفْدِي فَإِمَّا أَنْ يَصُومَ سِتَّهَ أَيَّامٍ أَوْ يَتَصَدَّقَ عَلَى عَشَرَهِ مَسَاكِينَ أَوْ نَسَكَ وَ هُوَ الدَّمُ يَعْنِي ذَبَحَ شَاهً(۱).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: «و اتموا الحج و العمره لله فان احصرتم فما استیسر من الهدی و لا تحلقوا رؤوسکم حتی یبلغ الهدی محله فمن کان منکم مریضا او به اذی من راسه ففدیه من صیام او صدقه او نسک»، - . بقره / ۱۹۶ - {برای خدا حج و عمره را به پایان برسانید و اگر به علت موانعی بازداشته شدید، آنچه از قربانی میسر است قربانی کنید و تا قربانی به قربانگاه نرسیده، سر خود را متراشید. و هر کس از شما بیمار باشد یا در سر ناراحتی داشته باشد (و ناچار شود در احرام سر بتراشد) به کفاره آن باید روزه ای بدارد یا صدقه ای دهد یا قربانی بکند.} زمانی که مرد تصمیم گرفت جهت اعمال عمره تا تمتع محرم شود و لباس احرام پوشید، اما در مسیر خود قبل از این که به مکه رسد دچار بیماری شد و نتوانست به راه خود ادامه دهد، وی در همان مکانی که از حرکت بازداشته شده اقامت می کند و از طرف خودش قربانی می‌فرستد؛ اگر ثروتمند است شتر و اگر متوسط است گاو. و اگر فقیر است، گوسفند را حتما باید بفرستد و هنوز در احرامش باقی است تا این که قربانی به قربانگاه برسد ولی اگر در سر درد یا ناراحتی یا زخمی داشته باشد، سرش را بتراشد و از احرام بیرون آید و لباسش را بر تن کند و فدیه دهد، و یا شش روز روزه گیرد یا به ده مسکین صدقه دهد یا قربانی کند و خون بریزد، بدین معنا که یک گوسفند ذبح کند. - . تفسیر علی بن ابراهیم: ۵۹ -

**[ترجمه]

«۳»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: إِذَا قَرَنَ الرَّجُلُ الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ فَأُحْصِرَ بَعَثَ هَدْياً مَعَ هَدْيِ أَصْحَابِهِ وَ لَا يُحِلُّ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ فَإِذَا بَلَغَ مَحِلَّهُ أَحَلَّ وَ انْصَرَفَ إِلَى مَنْزِلِهِ وَ عَلَيْهِ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ وَ لَا يَقْرَبِ النِّسَاءَ حَتَّى يَحُجَّ مِنْ قَابِلٍ وَ إِنْ صُدَّ رَجُلٌ عَنِ الْحَجِّ وَ قَدْ أَحْرَمَ فَعَلَيْهِ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ وَ لَا بَأْسَ بِمُوَاقَعَهِ النِّسَاءِ لِأَنَّ هَذَا مَصْدُودٌ وَ لَيْسَ كَالْمَحْصُورِ وَ لَوْ أَنَّ رَجُلًا حَبَسَهُ سُلْطَانٌ جَائِرٌ بِمَكَّهَ وَ هُوَ مُتَمَتِّعٌ بِالْعُمْرَهِ إِلَى الْحَجِّ ثُمَّ أُطْلِقَ عَنْهُ لَيْلَهَ النَّحْرِ فَعَلَيْهِ أَنْ يَلْحَقَ النَّاسَ بِجَمْعٍ ثُمَّ يَنْصَرِفَ إِلَى مِنًى وَ يَذْبَحَ وَ يَحْلِقَ

وَ لَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ وَ إِنْ خُلِّيَ يَوْمَ النَّحْرِ بَعْدَ الزَّوَالِ فَهُوَ مَصْدُودٌ عَنِ الْحَجِّ إِنْ كَانَ دَخَلَ مَكَّهَ مُتَمَتِّعاً بِالْعُمْرَهِ إِلَى الْحَجِّ فَلْيَطُفْ بِالْبَيْتِ أُسْبُوعاً وَ يَسْعَى أُسْبُوعاً وَ يَحْلِقُ رَأْسَهُ وَ يَذْبَحُ شَاهً وَ إِنْ كَانَ دَخَلَ مَكَّهَ مُفْرِداً لِلْحَجِّ فَلَيْسَ عَلَيْهِ ذَبْحٌ وَ لَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ. (۲)

ص: ۳۲۸

۱- ۱. تفسیر علیّ بن إبراهیم ص ۵۹ و الآیه فی سوره البقره: ۱۹۶.

۲- ۲. فقه الرضا ص ۲۹.

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: پس هر کس که حج و عمره را با یکدیگر قران کند و اگر به علتی محصور - بازداشته - شد، قربانی را همراه با قربانی دوستانش بفرستد و از احرام بیرون نیاید تا قربانی به قربانگاه برسد. زمانی که قربانی به قربانگاه رسید، از احرام بیرون آید و به سوی منزل خود بازگردد و باید سال دیگر حج گزارد و تا حج سال آینده نباید با زنان نزدیکی کند. اگر مردی از حج مصدود شد، در حالی که محرم شده بود، باید سال آینده حج به جا آورد و نزدیکی با زنان برای او ایرادی ندارد، زیرا که این فرد مصدود است و مانند محصور نیست. اگر حاکمی ظالم در مکه مردی را از انجام حج باز دارد، در حالی که وی با اتمام عمره تصمیم به انجام حج تمتع دارد، و در شب قربانی وی را آزاد کند، بر اوست که در جمع (مشعر) به سایر مردم بپیوندد و سپس به منی بازگردد و ذبح کند و موی سرش را بتراشد و چیزی بر عهده او نیست؛ اگر روز عید قربان بعد از ظهر او را آزاد کند، وی مصدود از حج به حساب می آید. اگر برای حج تمتع به مکه وارد شده، هفت دور طوافبه گرد کعبه کند و سپس هفت بار سعی کند و سرش را بتراشد و گوسفندی قربانی کند؛ و اگر برای حج افراد به مکه وارد شده بود، قربانی کردن بر عهده او نیست و هیچ چیزی بر عهده او نیست. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۹ -

**[ترجمه]

باب ۶۰ من یبعث هدیا و یحرم فی منزله

الأخبار

«۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زَیْدٍ أَبِی أُسَامَهَ قَالَ: سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ رَجُلٍ بَعَثَ بِهَدْیٍ مَعَ قَوْمٍ یُسَاقُ فَوَاعَدَهُمْ یَوْمَ یُقَلِّدُونَ فِیهِ هَدْیَهُمْ وَ یُحْرِمُونَ فِیهِ قَالَ یَحْرُمُ عَلَیْهِ مَا یَحْرُمُ عَلَی الْمُحْرِمِ فِی الْیَوْمِ الَّذِی وَاعَدَهُمْ حَتَّی یَبْلُغَ الْهَدْیُ مَحِلَّهُ قُلْتُ أَ رَأَیْتَ إِنِ اخْتَلَفُوا فِی مِیعَادِهِمْ أَوْ أَبْطَئُوا فِی السَّیْرِ عَلَیْهِ جُنَاحٌ أَنْ یَحِلَّ فِی الْیَوْمِ الَّذِی وَاعَدَهُمْ قَالَ لَا(۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: راوی گوید: از امام صادق علیه السلام درباره مردی سؤال کردند که قربانی خود را همراه با قومی بفرستد که قربانیان خود را همراه می برند و با آنان در روزی که قربانی اشان را تقلید می کنند و محرم می شوند وعده گذاشته است. امام فرمود: آن چیزی که بر محرم در روزی که با آنان وعده گذاشته حرام می باشد، بر وی نیز حرام است تا این که قربانی به قربانگاه برسد. گفتم: به نظر شما اگر آنان در زمان وعده تخلف کردند یا این که به کندی حرکت کردند، اگر در روزی که با آنان وعده گذاشته از احرام بیرون بیاید، گناه کرده؟ فرمود: خیر. - . تفسیر العیاشی ۱: ۸۹ -

**[ترجمه]

«۲»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّینَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَامَ الْحُدَیْبِیَهِ وَ مَعَهُ مِنْ أَصْحَابِهِ أَزْیَدُ مِنْ أَلْفِ رَجُلٍ یُرِیدُ الْعُمْرَهَ فَلَمَّا صَارَ بِذِی الْحُلَیْفَهِ أَحْرَمَ وَ أَحْرَمُوا وَ قَلَّدَ وَ قَلَّدُوا الْهَدْیَ وَ أَشْعَرُوهُ وَ ذَلِکَ قَبْلَ فَتْحِ

مَكَّهَ وَ بَلَغَ قُرَيْشاً فَجَمَعُوا لَهُ جُمُوعاً فَلَمَّا كَانَ قَرِيباً مِنْ عُسْفَانَ أَتَاهُ خَبَرُهُمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّا لَمْ نَأْتِ لِقِتَالِ أَحَدٍ وَ إِنَّمَا جِئْنَا مُعْتَمِرِينَ فَإِنْ شَاءَتْ قُرَيْشٌ هَادَنْتُهَا مُدَّةً وَ خَلَّتْ بَيْنِي وَ بَيْنَ النَّاسِ فَإِنْ أَظْهَرْ فَإِنْ شَاءُوا أَنْ يَدْخُلُوا فِيمَا دَخَلَ فِيهِ النَّاسُ دَخَلُوا وَ إِنْ أَبَوْا قَاتَلْتُهُمْ حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَنَا وَ هُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ وَ مَشَتِ الرُّسُلُ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ قُرَيْشٍ فَوَادَعَهُمْ مُدَّةً عَلَى أَنْ يَنْصَرِفَ مِنْ عَامِهِ وَ يَعْتَمِرَ إِنْ شَاءَ مِنْ قَابِلٍ وَ قَالَتْ قُرَيْشٌ لَنْ تَرَى الْعَرَبُ أَنَّهُ دَخَلَ عَلَيْنَا قَسْراً فَأَجَابَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِلَى ذَلِكَ وَ نَحَرَ الْبُدْنَ الَّتِي سَاقَهَا مَكَانَهُ وَ قَصَّرُوا وَ انْصَرَفَ وَ انْصَرَفَ الْمُسْلِمُونَ وَ هَذَا حُكْمُ مَنْ صُدَّ عَنِ الْبَيْتِ مِنْ بَعْدِ أَنْ فَرَضَ الْحَجَّ أَوِ الْعُمْرَهَ أَوْ فَرَضَهُمَا جَمِيعاً يُقَصِّرُ وَ يَنْصَرِفُ وَ لَا يَحْلِقُ إِنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ لِأَنَّ اللَّهَ يَقُولُ وَ لا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ وَ إِنَّمَا يَكُونُ هَذَا إِذَا صُدَّ بَعْدَ أَنْ جَاوَزَ الْمِيقَاتَ وَ بَعْدَ أَنْ أَحْرَمَ وَ أَوْجَبَ الْهَدْيَ إِنْ كَانَ مَعَهُ وَ أَمَّا إِنْ كَانَ ذَلِكَ دُونَ الْمِيقَاتِ انْصَرَفَ

ص: ٣٢٩

۱- ۱. تفسير العيّاشيّ ج ۱ ص ۸۹.

أَحْرَمَ أَوْ لَمْ يُحْرِمْ وَ لَمْ يَنْحَرِ الْهَدْيَ أَوْجَبَهُ أَوْ لَمْ يُوجِبْهُ إِنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ لِأَنَّا قَدْ ذَكَرْنَا فِيمَا تَقَدَّمَ النَّهْيَ عَنِ الْإِحْرَامِ دُونَ الْمَوَاقِيتِ وَ أَنَّ مَنْ أَحْرَمَ دُونَهَا فَأَفْسَدَ إِحْرَامَهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهِ شَيْءٌ وَ أَمَّا الْإِحْصَارُ فَهُوَ الْمَرَضُ وَ فِيهِ قَوْلُ اللَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ (۱).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله در سال حدیبیه با بیش از هزار نفر از اصحابش از مدینه جهت انجام عمره خارج شد. زمانی که به ذوالحلیفه رسید احرام بست و اصحاب نیز محرم شدند و قربانی خود را تقلید کرد و آنان نیز تقلید و اشعار کردند. این امر قبل از فتح مکه بود. خبر آن به قریش رسید و جهت مقابله با رسول خدا گروهی گرد آوردند. زمانی که به ایشان به نزدیکی عسفان رسید، خبر اجتماع آنان به رسول خدا رسید و ایشان فرمود: ما جهت جنگ با کسی به اینجا نیامده ایم و تنها جهت انجام عمره آمده ایم؛ اگر قریش بخواهد، با آنان برای مدتی صلح می کنم، و راه را میان من و مردم باز گذارد؛ زمانی که راه آشکار شد، اگر خواستند، در آنچه که مردم در آن داخل شده اند، داخل شوند و اگر از دخول در اسلام خودداری کنند، با آنان می جنگم تا این که خداوند که خود برترین حاکمان است، میان ما حکم کند. فرستادگان میان او و قریش رفت و آمد کردند و با آن‌ها صلح کرد با این شرط که در همان سال بازگردد و اگر خواست، سال بعد حج عمره گزارد. قریش گفتند: هرگز عرب نخواهد دید که به زور و اجبار بر ما وارد شوند و رسول خدا در جواب آن‌ها فرمود: تا آن وقت. و شتری را که به آن مکان برده بود نحر کرد و سپس تقصیر کرد و بازگشت و مسلمانان نیز بازگشتند. این حکم کسی است که پس از این که حج و عمره یا همه آنها را بر خود واجب کرده، از کعبه بازداشته شود؛ تقصیر می کند و بازمی گردد و اگر قربانی همراه دارد، موهای خود را نمی‌تراشد، زیرا خداوند می فرماید: «وَ لا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّه» - . بقره / ۱۹۶ - {تا

قربانی به قربانگاه نرسیده، سر خود را متراشید.} و این تنها در صورتی است که پس از این که از میقات عبور کند و محرم شود و قربانی را در صورتی که همراه داشت بر خود واجب کرده باشد. و اگر آن قبل از میقات بود، بازگردد؛ چه محرم باشد یا نباشد و اگر قربانی همراه او باشد، قربانی را نحر نکن، چه آن را بر خود واجب کرده یا نکرده است، زیرا پیشتر نهی از محرم شدن قبل از میقات را ذکر کردیم و هر کس قبل از آن محرم شود و احرام خود را باطل ساخته، چیزی بر او نیست. و اما احصار، بیماری است؛ چنان که خداوند فرمود: «فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ» {اگر به علت موانعی باز داشته شدید، آنچه از قربانی برایتان میسر شد، قربانی کنید.} - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۴ -

**[ترجمه]

«۳»

وَ رُوِّينَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ أُحْصِرَ فَبَعَثَ بِالْهَدْيِ قَالَ يُوَاعِدُ أَصْحَابَهُ مِيعَاداً إِنْ كَانَ فِي الْحَجِّ فَمَحِلُّ الْهَدْيِ يَوْمُ النَّحْرِ وَ إِنْ كَانَ فِي عُمْرَةٍ فَلْيَنْظُرْ فِي مِقْدَارِ دُخُولِ أَصْحَابِهِ مَكَّةَ وَ السَّاعَةَ الَّتِي يَعِدُهُمْ فِيهَا فَيُقَصِّرُ وَ يَحِلُّ وَ إِنْ مَرِضَ فِي الطَّرِيقِ بَعْدَ مَا أَحْرَمَ فَأَرَادَ الرُّجُوعَ إِلَى أَهْلِهِ رَجَعَ وَ نَحَرَ بَدَنَةً فَإِنْ كَانَ فِي حَجٍّ فَعَلَيْهِ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ وَ إِنْ كَانَ فِي عُمْرَةٍ فَعَلَيْهِ الْعُمْرَةُ فَإِنَّ الْحُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ خَرَجَ مُعْتَمِراً فَمَرِضَ فِي الطَّرِيقِ فَبَلَغَ عَلِيّاً ذَلِكَ وَ هُوَ فِي الْمَدِينَةِ فَخَرَجَ علیه

السلام فِی طَلَبِهِ فَأَدْرَکَهُ بِالسُّقْیَا وَ هُوَ مَرِیضٌ فَقَالَ یَا بُنَیَّ مَا تَشْتَکِی فَقَالَ أَشْتَکِی رَأْسِی فَدَعَا عَلِیٌّ علیه السلام بِبَدَنَهٍ فَنَحَرَهَا وَ حَلَقَ رَأْسَهُ وَ رَدَّهُ إِلَی الْمَدِینَهِ فَلَمَّا بَرَأَ مِنْ وَجَعِهِ اعْتَمَرَ(۲).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام برای ما نقل کرده اند که از ایشان درباره مردی سؤال شد که بازداشته شده و قربانی خود را فرستاده است. امام فرمود: با دوستان خود در جایی وعده می گذارد، اگر در حج باشد، محل قربانی روز عید قربان است و اگر در عمره باشد، باید به وقت ورود دوستانش به مکه و ساعتی را که با آنان وعده گذاشته بنگرد، و سپس تقصیر کند و از احرام بیرون آید. اگر پس از آنکه محرم شد، در مسیر بیمار شود و بخواهد به سوی اهل خود باز گردد، بازگردد و شتری را نحر کند. اگر در حج باشد، باید سال دیگر حج کند و اگر در عمره باشد، عمره ای دیگر بر عهده اوست. همانا امام حسین علیه السلام برای عمره خارج شد و در راه بیمار شد. این موضوع به علی علیه السلام رسید در حالی که وی در مدینه بود، پس در جستجوی امام خارج شد و او را در سقیا درک کرد. امام (حسین علیه السلام) بیمار بود. امام علی علیه السلام فرمود: ای فرزندم! از چه دردی می نالی؟ فرمود: از درد سرم. علی علیه السلام در پی شتری فرستاد و آن را نحر کرد و سرش را تراشید و وی را به مدینه بازگرداند. زمانی که بیماری امام بهبود یافت، عمره گزارد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۴ -

**[ترجمه]

«۴»

: وَ قِیلَ لِجَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَ رَأَیْتَ حِینَ بَرَأَ مِنْ وَجَعِهِ حَلَّ لَهُ النِّسَاءُ قَالَ لَا یَحِلُّ لَهُ النِّسَاءُ حَتَّی یَطُوفَ بِالْبَیْتِ وَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ قِیلَ فَمَا بَالُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حِینَ رَجَعَ مِنَ الْحُدَیْبِیَهِ حَلَّ لَهُ النِّسَاءُ وَ لَمْ یَطُفْ بِالْبَیْتِ قَالَ لَیْسَا سَوَاءً کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَصْدُوداً وَ الْحُسَیْنُ علیه السلام مُحْصَراً.

و هذا کله فی المصدود و المحصر کما ذکرنا إنما یکون إذا أحرم من المیقات فأما ما أصابه من ذلک دون المیقات فلیس علیه فیه شی ء و ینصرف إن شاء و لا شی ء علیه و إن کان معه هدی باعه أو صنع فیه ما أحب لأنه لم یوجبه بعد و إیجابه إشعاره و تقلیده و إنما یکون ذلک بعد الإحرام من المیقات (۳).

ص: ۳۳۰

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۴ بتفاوت یسیر.
۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۳۵ بتفاوت.
۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۳۶ بتفاوت.

**[ترجمه]به امام صادق علیه السلام گفته شد: آیا زمانی که محرم از بیماری و درد بهبود یابد، زنان بر او حلال می شوند؟ فرمود: زنان بر او حلال نیستند، تا زمانی که به گرد کعبه طواف کند و میان صفا و مروه سعی کند. گفتند: پس به چه دلیل رسول خدا صلی الله علیه و آله زمانی که از حدیبیه بازگشت، زنان بر او حلال شدند؟ در حالی که به گرد کعبه طواف نکرده بود؟ فرمود: این دو یکسان نیستند. رسول خدا صلی الله علیه و آله مصدود بود و امام حسین علیه السلام محصور. همه این احکام در مصدود است؛اما محصور، همچنان که ذکر کردیم، تنها در زمانی است که از میقات محرم شود؛ اما اگر آنچه که بدان دچار شده، نرسیده به میقات باشد، چیزی بر عهده او نیست و اگر خواست، بازگردد و چیزی بر عهده وی نیست، و اگر قربانی همراه وی باشد بفروشد یا با آن هر کاری را که دوست داشت انجام دهد، زیرا وی هنوز قربانی را بر خود واجب نکرده و واجب کردن قربانی، اشعار و تقلید آن می باشد و این امر تنها پس از بستن احرام از میقات صورت می پذیرد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۶ -

**[ترجمه]

باب ۶۱ العمره و أحکامها و فضل عمره رجب

الآیات

البقره: وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ (۱).

lt;meta info="- وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّه - . بقره / ۱۹۶ -

{برای خدا حج و عمره را به پایان برسانید.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: لِکُلِّ شَهْرٍ عُمْرَةٌ(۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام رضا علیه السلام فرمود: برای هر ماه یک عمره است. - . قرب الاسناد: ۶۲ -

**[ترجمه]

«۲»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ مَهْزِیَارَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ وَ حَمَّادٍ وَ صَفْوَانَ

وَ فَضَالَهَ جَمِيعاً عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الْعُمْرَهُ وَاجِبَهٌ عَلَی الْخَلْقِ بِمَنْزِلَهِ الْحَجِّ مَنِ اسْتَطَاعَ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یَقُولُ وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلَّهِ وَ إِنَّمَا نَزَلَتِ الْعُمْرَهُ بِالْمَدِینَهِ وَ أَفْضَلُ الْعُمْرَهِ عُمْرَهُ رَجَبٍ (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق علیه السلام فرمود: انجام عمره بر انسان ها واجب است، همچون حج بر کسانی که توان آن را داشته باشند. خداوند می فرماید: «وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلَّه» - . بقره / ۱۹۶ - {و

برای خدا حج و عمره را به پایان برسانید.}و دستور عمره در مدینه نازل شد و برترین عمره، عمره ماه رجب است. - . علل الشرائع: ۴۰۸ -

**[ترجمه]

«۳»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنِ ابْنِ أُذَیْنَهَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلًا یَعْنِی بِهِ الْحَجَّ دُونَ الْعُمْرَهِ فَقَالَ لَا وَ لَکِنَّهُ یَعْنِی الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ جَمِیعاً لِأَنَّهُمَا مَفْرُوضَانِ (۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابن اذینه گوید: از امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند عز و جل «وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلا» - . آل عمران / ۹۷ - {برای

خدا حج آن خانه بر عهده مردم است، البته بر کسی که بتواند به سوی او راه یابد.} سؤال کردم که آیا منظور تنها حج بدون عمره است؟ فرمود: خیر، منظور هر دو است، هم حج و هم عمره، زیرا که هر دو واجبند. - . عللل شرائع: ۴۵۳ -

**[ترجمه]

«۴»

ب، [قرب الإسناد] عَلِیٌّ عَنْ أَخِیهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ عُمْرَهِ رَجَبٍ مَا هِیَ قَالَ إِذَا أَحْرَمْتَ فِی رَجَبٍ وَ إِنْ کَانَ فِی یَوْمٍ وَاحِدٍ مِنْهُ فَقَدْ أَدْرَکْتَ عُمْرَهَ رَجَبٍ وَ إِنْ قَدِمْتَ فِی شَعْبَانَ فَإِنَّهَا عُمْرَهُ رَجَبٍ إِنْ تُحْرِمْ فِی رَجَبٍ (۵).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر گوید: از برادر خود علیه السلام درباره عمره رجب سؤال کردم که منظور چیست؟ فرمود: اگر در رجب احرام بستی، حتی اگر یک روز از آن مانده باشد، عمره رجب را درک کرده ای واگر در رجب محرم شده باشیووارد ماه شعبان شوی، آن عمره رجب است. - . علل الشرائع: ۴۵۳ -

**[ترجمه]

«۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی قَوْلِهِ وَ لِلَّهِ

۱- ۱. سوره البقره: ۱۹۶.

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۱۶۲ ذیل حدیث.

۳- ۳. علل الشرائع ص ۴۰۸.

۴- ۴. علل الشرائع ص ۴۵۳.

۵- ۵. قرب الإسناد ص ۱۰۶.

عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا يَعْنِی بِهِ الْحَجَّ دُونَ الْعُمْرَهِ قَالَ وَ لَكِنَّهُ الْحَجُّ وَ الْعُمْرَهُ جَمِيعاً لِأَنَّهُمَا مَفْرُوضَتَانِ (۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: عمر بن یزید نقل کرده است که به امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند «وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً» -. آل عمران / ۹۷ - {برای خدا حج آن خانه بر عهده مردم است البته بر کسی که بتواند به سوی او راه یابد.} گفتم که آیا تنها منظور حج بدون عمره است؟ فرمود: منظور هر دو است، هم حج و هم عمره، زیرا که هر دو واجبند. -. تفسیر العیاشی ۱: ۱۹۱ -

**[ترجمه]

«۶»

شی، [تفسير العياشی] عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: فِی قَوْلِهِ وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلَّهِ قَالَ إِتْمَامُهُمَا إِذَا أَدَّاهُمَا يَتَّقِی مَا يَتَّقِی الْمُحْرِمُ فِيهِمَا(۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند«وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلَّه» -. بقره / ۱۹۶ - {و برای خدا حج و عمره را به پایان برسانید.} فرمود: اتمام آن دو زمانی است که آن دو را انجام دهد، و از آنچه که محرم درآن دو دوری می کند، دوری کند. -. تفسیر العیاشی ۱: ۸۷ -

**[ترجمه]

«۷»

شی، [تفسير العياشی] عَنْ أَبِی عُبَيْدَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلَّهِ قَالَ الْحَجُّ جَمِيعُ الْمَنَاسِكِ وَ الْعُمْرَهُ لَا يُجَاوِزُ بِهَا مَكَّهَ(۳).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند «وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلَّه» -. بقره / ۱۹۶ - {و برای خدا حج و عمره را به پایان برسانید.} فرمود: حج، تمامی مناسک است و در عمره از مکه فراتر نمی رود. -. تفسیر العیاشی ۱: ۸۸ -

**[ترجمه]

«۸»

شی، [تفسير العياشی] عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ الدُّهْنِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ الْعُمْرَهَ وَاجِبَهٌ عَلَى الْخَلْقِ بِمَنْزِلَهِ الْحَجِّ لِأَنَّ اللَّهَ يَقُولُ وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلَّهِ وَ إِنَّمَا نَزَلَتِ الْعُمْرَهُ بِالْمَدِينَهِ وَ أَفْضَلُ الْعُمْرَهِ عُمْرَهُ رَجَبٍ (۴).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام فرمود: انجام عمره بر انسان ها واجب می باشد و به منزله حج است.خداوند می فرماید: «وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّه» - . بقره / ۱۹۶ - {و

برای خدا حج و عمره را به پایان برسانید.} و آیه عمره در مدینه نازل شد و برترین عمره، عمره ماه رجب است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۸۸ -

**[ترجمه]

«۹»

شی، [تفسیر العیاشی] أَبَانٌ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ أَبِی الْعَبَّاسِ: فِی قَوْلِ اللَّهِ وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلَّهِ قَالَ هُمَا مَفْرُوضَتَانِ (۵).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: فضل بن ابی عباس درباره این سخن خداوند«وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّه» {و برای خدا حج و عمره را به پایان برسانید.} گفت: هر دو آنها واجبند. - . تفسیر العیاشی ۱: ۸۷ -

**[ترجمه]

«۱۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْعُمْرَهَ وَاجِبَهٌ بِمَنْزِلَهِ الْحَجِّ لِأَنَّ اللَّهَ یَقُولُ وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلَّهِ هِیَ وَاجِبَهٌ مِثْلَ الْحَج (۶).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام باقر علیه السلام فرمود: عمره همچون حج واجب است، زیرا خداوند می فرماید: «وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّه» {و برای خدا حج و عمره را به پایان برسانید.} و آن همچون حج، واجب است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۳ -

**[ترجمه]

«۱۱»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّینَا عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: الْعُمْرَهُ فَرِیضَهٌ بِمَنْزِلَهِ الْحَجِّ لِأَنَّ اللَّهَ یَقُولُ وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلَّهِ (۷).

**[ترجمه]دعائم الإسلام: امام صادق علیه السلام فرمود: عمره همچون حج واجب است، زیرا خداوند می فرماید: «وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّه» {و برای خدا حج و عمره را به پایان برسانید}. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۳ -

**[ترجمه]

وَ عَنْ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ: الْعُمْرَهُ وَاجِبَهٌ(۸).

**[ترجمه]امام على عليه السلام فرمود: عمره واجب است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۴ -

**[ترجمه]

أقول

و قد ذكرنا فى أول ذكر الحج ما يؤيد هذا و ذكرنا كيفيه العمره إذا تمتع بها إلى الحج و اقترانها مع الحج و إفرادها لمن أراد أن يفردها قبل الحج

۱- ۱. تفسير العيّاشيّ ج ۱ ص ۱۹۱ و الآيه فى سوره آل عمران: ۹۷ و فيه(أذينه) بدل(يزيد).
۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۸۷.
۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۸۸ و فى الثانى(مفروضان).
۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۸۸ و فى الثانى(مفروضان).
۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۸۷ بزياده فى آخره.
۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۸۷ بزياده فى آخره.
۷- ۷. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۳.
۸- ۸. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۳۳۳.

و بعده مفرده.

**[ترجمه]در ابتـدای سـخن از حـج، آنچه را که این سـخن را تاییـد می کنـد ذکر کردیم و همچنین چگونگی انجام عمره را زمانی که با عمره تمتع تا حج همراه شود و با حج قران یا مفرده باشد، برای کسـی که می خواهد قبل از حج و پس از آن حج مفرده انجام دهد، ذکر کردیم .

**[ترجمه]

«۱۳»

وَ رُوِّينَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: اعْتَمِرْ فِي أَيِّ شَهْرٍ شِئْتَ وَ أَفْضَلُ الْعُمْرَهِ عُمْرَهٌ فِي رَجَبٍ (۱).

**[ترجمه]امـام صـادق علیه السـلام فرمـود: در هر مـاهی که خواسـتی عمره انجـام ده و برترین عمره، در مـاه رجب است. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۴ -

**[ترجمه]

«۱۴»

وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: مَنِ اعْتَمَرَ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ فَإِنِ انْصَرَفَ وَ لَمْ يَحُجَّ فَهِيَ عُمْرَهٌ مُفْرَدَهٌ وَ إِنْ حَجَّ فَهُوَ مُتَمَتِّعٌ (۲).

**[ترجمه]امـام صادق علیه السـلام فرمود: هر کس در ماه های حـج عمره بگزارد، اگر باز گردد و حـج نگزارد، پس آن عمره مفرده است و اگر حج گزارد، پس آن عمره تمتع حساب می‌شود. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۴ -

**[ترجمه]

«۱۵»

وَ عَنْهُ: أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الْعُمْرَهِ بَعْدَ الْحَجِّ فَقَالَ إِذَا انْقَضَتْ أَيَّامُ التَّشْرِيقِ وَ أَمْكَنَ الْحَلْقُ فَاعْتَمِرْ(۳).

**[ترجمه]از ایشان درباره از عمره پس از حج سؤال شد. فرمود: وقتی ایام تشـریق سپری شود و موی سرش را تراشید می‌تواند عمره انجام دهد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۴ -

**[ترجمه]

«۱۶»

وَ عَنْهُ قَالَ: الْعُمْرَهُ الْمَبْتُولَهُ طَوَافٌ بِالْبَيْتِ وَ سَعْيٌ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ ثُمَّ إِنْ شَاءَ يَحِلَّ مِنْ سَاعَتِهِ وَ يَقْطَعُ التَّلْبِيَهَ إِذَا دَخَلَ الْحَرَمَ وَ إِذَا طَافَ الْمُعْتَمِرُ وَ سَعَى حَلَّ مِنْ إِحْرَامِهِ وَ انْصَرَفَ إِنْ شَاءَ وَ إِنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ نَحَرَهُ بِمَكَّهَ وَ إِنْ أَحَبَّ أَنْ يَطُوفَ بَعْدَ ذَلِكَ تَطَوُّعاً فَعَلَ.

(۴)

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود:عمره جدا از حج آن است که شخص خانه خدا را طواف کند، میان صفا و مروه سعی کند و اگر خواست، همان ساعت از احرام درآید و زمانی که داخل حرم شد، لبیک گفتن را قطع کند. اگر عمره گزار طواف و سعی کرد، از احرام خود بیرون آمده است و اگر بخواهد، بازگردد و اگر قربانی همراه اوست، آن را در مکه نحر کند و اگر دوست داشت که پس از آن طواف مستحب انجام دهد، این کار را انجام دهد. - . دعائم الاسلام ۱: ۳۳۴ -

**[ترجمه]

باب ۶۲ سیاق مناسک الحج

الأخبار

أقول

أَقُولُ وَجَدْتُ فِي بَعْضِ نُسَخِ الْفِقْهِ الرَّضَوِيِّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ فُصُولًا فِي بَيَانِ أَفْعَالِ الْحَجِّ وَ أَحْكَامِهِ وَ لَمْ يَكُنْ فِيمَا وَصَلَ إِلَيْنَا مِنَ النُّسْخَهِ الْمُصَحَّحَهِ الَّتِي أَوْرَدْنَا ذِكْرَهَا فِي صَدْرِ الْكِتَابِ فَأَوْرَدْنَاهُ فِي بَابٍ مُفْرَدٍ لِيَتَمَيَّزَ عَمَّا فَرَّقْنَاهُ عَلَى الْأَبْوَابِ (۵).

**[ترجمه]در برخی از نسخه های فقه رضوی علیه السلام فصلهایی را در مورد بیان اعمال حج و احکام آن یافتم که در نسخه تصحیح شده رسیده به دست ما که آن را در ابتدای کتاب وارد کردیم، موجود نبود، از این رو آن را در بابی جداگانه آوردیم تا از دیگر ابواب متمیز گردد.

**[ترجمه]

فَصْلٌ

إِذَا أَرَدْتَ الْخُرُوجَ إِلَى الْحَجِّ وَدَّعْتَ أَهْلَكَ وَ أَوْصَيْتَ وَ قَضَيْتَ مَا

۱- ۱. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۳۴ بتفاوت فی الأول و الثانی.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۳۴ بتفاوت فی الأول و الثانی.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۳۴ بتفاوت فی الأول و الثانی.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۳۳۴ بتفاوت فی الأول و الثانی.

۵- ۵. لم نجد فی النسخه المطبوعه من الفقه الرضوی- و هو المصدر- سیاق مناسک الحجّ التی ذکرها المؤلّف نقلا عن نسخه غیر نسخته المصحّحه نعم وجدنا فی أواخر المطبوع فی ص ۷۱ تحت عنوان کتاب الطلاق و هو فی الدرج؟ بعض ما نقله المؤلّف عن المصدر المذکور و سنشیر إلیه فی محله ان شاء اللّه تعالی.

عَلَيْکَ مِنَ الدَّيْنِ وَ أَحْسَنْتَ الْوَصِيَّهَ لِأَنَّکَ لَا تَدْرِی کَيْفَ يَکُونُ عَسَى أَنْ لَا تَرْجِعَ مِنْ سَفَرِکَ ثُمَّ صَلِّ رَکْعَتَيْنِ وَ تَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّی أَعُوذُ بِکَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَ كَآبَهِ الْحُزْنِ اللَّهُمَّ احْفَظْنِی فِی سَفَرِی وَ اسْتَخْلِفْ لِی فِی أَهْلِی وَ وُلْدِی وَ رُدَّنِی فِی عَافِيَهٍ إِلَى أَهْلِی وَ وَطَنِی ثُمَّ ارْکَبْ رَاحِلَتَکَ وَ قُلْ بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ سُبْحَانَ مَنْ سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَ مَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَ ذَلَّلَ لَنَا وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِهِ وَ سَلَّمَ فَإِذَا جِئْتَ مَدِينَهَ الرَّسُولِ صلی الله علیه و آله فَاغْتَسِلْ قَبْلَ دُخُولِکَ فِيهَا أَوْ تَوَضَّأْ ثُمَّ ابْدَأْ بِالْمَسْجِدِ وَ أَكْثِرْ مِنَ الصَّلَاهِ فِيهَا وَ فِی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ.

**[ترجمه]زمانی که خواستی به حج روی با اهل خود وداع می کنی و وصیت می کنی و هر آنچه که از دین و قرض بر عهده توست ادا می کنی و به نیکی و درستی وصیت می کنی، زیرا که تو نمی دانی که چه می شود؟ شاید که از سفر خود باز نگردی. سپس دو رکعت نماز می خوانی و می گویی: «خدایا از مشقت سفر و ناراحتی و اندوه به تو پناه می برم، خدایا مرا در سفرم حفظ کن و برای خانواده و فرزندانم برایم جانشین باش و در سلامت و تندرستی مرا به خانواده و موطنم باز گردان.» سپس بر مرکب خود سوار شو و بگو: «به نام خدا و به خدا، پاک و منزه است خدایی است که این مرکب را برای ما مسخر ساخت وگرنه ما توان آن را نداشتیم. سپاس خدایی را که این مرکب را برای ما مسخر و رام ساخت و بر محمد و خاندان او درود فرست.» زمانی که به مدینه الرسول صلی الله علیه و آله آمدی، قبل از ورود غسل کن یا وضو بگیر، سپس از مسجد آغاز می کنی و در آنجا و مسجد الحرام، تا توانستی نماز بخوان .

**[ترجمه]

«۱»

فَقَدْ صَحَّ الْحَدِيثُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: الصَّلَاهُ فِی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ تَعْدِلُ مِائَهَ أَلْفِ صَلَاهٍ وَ فِی مَسْجِدِی هَذَا تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاهٍ.

**[ترجمه]همانا این حدیث صحیح از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل شده است که فرمود: خواندن یک نماز در مسجد الحرام معادل صد هزار نماز و در مسجد من برابر با هزار نماز است.

**[ترجمه]

«۲»

وَ قَدْ رُوِيَ: خَمْسِينَ أَلْفَ صَلَاهٍ.

**[ترجمه]و روایت شده که برابر با پنجاه هزار نماز است.

**[ترجمه]

«۳»

وَ أَرْوِی عَنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: یُسْتَحَبُّ إِذَا قَدِمَ الْمَرْءُ مَدِینَهَ الرَّسُولِ صلی الله علیه و آله أَنْ یَصُومَ ثَلَاثَهَ أَیَّامٍ فَإِنْ کَانَ لَهُ بِهَا مُقَامٌ أَنْ یَجْعَلَ صَوْمَهَا فِی یَوْمِ الْأَرْبِعَاءِ وَ الْخَمِیسِ وَ الْجُمُعَهِ.

**[ترجمه]امام موسی بن جعفر علیه السلام فرمود: مستحب است زمانی که فرد به مدینه الرسول صلی الله علیه و آله آید، اگر در آنجا اقامت کرد،سه روز روزه بگیرد وروزه‌اش را روز چهارشنبه، پنج شنبه و جمعه قرار دهد.

**[ترجمه]

«۴»

وَ رُوِیَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: مَنْ رَأَی [زَارَ] قَبْرِی حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِی وَ مَنْ زَارَنِی مَیِّتاً فَکَأَنَّمَا زَارَنِی حَیّاً ثُمَّ تَقِفُ عِنْدَ رَأْسِهِ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَهِ وَ سَلِّمْ وَ قُلِ السَّلَامُ عَلَیْکَ أَیُّهَا النَّبِیُّ وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَکَاتُهُ السَّلَامُ عَلَیْکَ یَا أَبَا الْقَاسِمِ السَّلَامُ عَلَیْکَ یَا سَیِّدَ الْأَوَّلِینَ وَ الْآخِرِینَ السَّلَامُ عَلَیْکَ یَا زَیْنَ الْقِیَامَهِ السَّلَامُ عَلَیْکَ یَا شَفِیعَ الْقِیَامَهِ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِیکَ لَهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ بَلَّغْتَ الرِّسَالَهَ وَ أَدَّیْتَ الْأَمَانَهَ وَ نَصَحْتَ أُمَّتَکَ وَ جَاهَدْتَ فِی سَبِیلِ رَبِّکَ حَتَّی أَتَاکَ الْیَقِینُ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْکَ وَ عَلَی أَهْلِ بَیْتِکَ طِبْتَ حَیّاً وَ طِبْتَ مَیِّتاً صَلَّی اللَّهُ عَلَیْکَ وَ عَلَی أَخِیکَ وَ وَصِیِّکَ وَ ابْنِ عَمِّکَ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ وَ عَلَی ابْنَتِکَ سَیِّدَهِ نِسَاءِ الْعَالَمِینَ وَ عَلَی وَلَدَیْکَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ أَفْضَلَ السَّلَامِ وَ أَطْیَبَ التَّحِیَّهِ وَ أَطْهَرَ الصَّلَاهِ وَ عَلَیْنَا مِنْکُمُ السَّلَامُ وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَکَاتُهُ- وَ تَدْعُو لِنَفْسِکَ وَ اجْتَهِدْ فِی الدُّعَاءِ لِلْمُؤْمِنِینَ وَ لِوَالِدَیْکَ ثُمَّ تُصَلِّی عِنْدَ أُسْطُوَانَهِ التَّوْبَهِ وَ عِنْدَ الْحَنَّانَهِ وَ فِی الرَّوْضَهِ

وَ عِنْدَ الْمُتَبَرِّكِ وَ أَكْثِرْ مَا قَدَرْتَ مِنَ الصَّلَاهِ فِيهَا وَ أْتِ مَقَامَ جَبْرَئِيلَ وَ هُوَ عِنْدَ الْمِيزَابِ الَّتِي إِذَا خَرَجْتَ مِنَ الْبَابِ الَّذِي يُقَالُ لَهُ بَابُ فَاطِمَهَ عليها السلام وَ هُوَ الْبَابُ الَّذِي بِحِيَالِ زُقَاقِ الْبَقِيعِ فَصَلِّ هُنَاكَ رَكْعَتَيْنِ وَ قُلْ يَا جَوَادُ يَا كَرِيمُ يَا قَرِيبُ غَيْرَ بَعِيدٍ أَسْأَلُكَ بِأَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ لَيْسَ كَمِثْلِكَ شَيْ ءٌ أَنْ تَعْصِمَنِي مِنَ الْمَهَالِكِ وَ أَنْ تُسَلِّمَنِي مِنْ آفَاتِ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ وَ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَ سُوءِ الْمُنْقَلَبِ وَ أَنْ تَرُدَّنِي سَالِماً إِلَى وَطَنِي بَعْدَ حَجٍّ مَقْبُولٍ وَ سَعْيٍ مَشْكُورٍ وَ عَمَلٍ مُتَقَبَّلٍ وَ لَا تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنِّي مِنْ حَرَمِكَ وَ حَرَمِ نَبِيِّكَ صلى الله عليه و آله ثُمَّ أْتِ قُبُورَ السَّادَهِ بِالْبَقِيعِ وَ مَسْجِدَ فَاطِمَهَ فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ زُرْ قَبْرَ حَمْزَهَ وَ قُبُورَ الشُّهَدَاءِ(۱) وَ قَبْرَ الْعَرُوسَيْنِ (۲)

وَ مَسْجِدَ الْفَتْحِ (۳) وَ مَسْجِدَ السُّقْيَا-(۴)

وَ مَسْجِدَ الْفَضِيخِ (۵) وَ مَسْجِدَ قُبَاءَ-(۶)

فَإِنَّ فِيهَا فَضْلًا كَثِيراً وَ مَسْجِدَ الْخَلْوَهِ وَ سَقِيفَهَ بَنِي سَاعِدَهَ-(۷) وَ بَيْتَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام وَ دَارَ جَعْفَرٍ

۱- ۱. قبر حمزه و الشهداء معه عند جبل أحد و هو: جبل أعلاه دكدك ليس بذى شناخيب بينه و بين المدينه ميل فى شمال المدينه.

۲- ۲. قبر العروسين: لم نقف فى المصادر المختلفه التى بأيدينا على ما يعينه.

۳- ۳. مسجد الفتح: و يقال له مسجد الأحزاب و المسجد الأعلى لانه مرتفع على قطعه من جبل سلع فى غرب المدينه و غربى وادى بطحان.

۴- ۴. مسجد السقيا: هو مسجد صلى به النبىّ صلّى اللّه عليه و آله، و السقيا فى طريق بدر و تعرف بسقيا سعد بالحره الغربيه.

۵- ۵. مسجد الفضيخ: و يعرف بمسجد الشمس و هو شرقىّ قبا على شفير الوادى على نشز من الأرض مرضوم بحجاره سود و هو مسجد صغير.

۶- ۶. مسجد قبا: أسسه النبىّ صلّى اللّه عليه و آله فى مربد كان لكلثوم بن الهدم و عمل فيه بنفسه صلى الله عليه و آله و هو عند بنى عمرو بن عوف و يعد من عوالى المدينه.

۷- ۷. سقيفه بنى ساعده: ظله كانوا يجلسون تحتها عند بئر قضاعه و هى فى بنى ساعده رهط سعد بن عباده، و فيها جلس يوم وفاه النبىّ صلّى اللّه عليه و آله و معه قومه فجاءه المهاجرون و فيهم أبو بكر و عمرو أبو عبيده و معهم اتباعهم، فتنازع القوم خلافه النبىّ صلّى اللّه عليه و آله و كأنها من أسلابهم. فطرد الأنصار عن الخلافه بحجه أن المهاجرين شجره الرسول صلى الله عليه و آله و قرابته و لكنهم كما قال الإمام عليه السلام احتجوا بالشجره و أضاعوا الثمره. و رحم اللّه الكميت حيث يقول فى هاشمياته: و قالوا ورثناها أبانا و أمنا***و ما ورثتهم ذاك أم و لا- أب يرون لهم فضلا على الناس واجبا***سفاها و حقّ الهاشميين أوجب و لكن مواريث ابن آمنه الذى***به دان شرقىّ لكم و مغرب فدى لك موروثا أبى و أبو أبى***و نفسى و نفسى بعد بالناس اطيب و تستخلف الأموات غيرك كلهم***و نعتب لو كنا على الحق نعتب يقولون لم يورث و لو لا تراثه***لقد شركت فيه بكيل و أرحب و عك و لخم و السكون و حمير***و كنده و الحيان بكر و تغلب و لانتشلت عضوين

منها يحابر***و كان لعبـد القيس عضو مورب و لانتقلت من خنـدف فى سواهم***و لاقتـدحت قيس بها ثمّ أثقبوا و ما كانت الأنصار فيها أذله***و لا غيبا عنها إذا الناس غيب فان هى لم تصلح لحى سواهم***فان ذوى القربى أحق و أقرب

بْنِ مُحَمَّدٍ عِنْدَ بَابِ الْمَسْجِدِ تُصَلِّی فِیهَا رَکْعَتَیْنِ ثُمَّ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَخْرُجَ مِنَ الْمَدِینَهِ تُوَدِّعُ قَبْرَ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله تَفْعَلُ مِثْلَ مَا فَعَلْتَ فِی الْأَوَّلِ تُسَلِّمُ وَ تَقُولُ اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنِّی مِنْ زِیَارَهِ قَبْرِ نَبِیِّکَ وَ حَرَمِهِ فَإِنِّی أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فِی حَیَاتِی إِنْ تَوَفَّیْتَنِی [کَذَا] قَبْلَ ذَلِکَ وَ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُکَ وَ رَسُولُکَ علیه السلام وَ لَا تُوَدِّعِ الْقَبْرَ إِلَّا وَ أَنْتَ قَدِ اغْتَسَلْتَ أَوْ أَنْتَ مُتَوَضِّئٌ إِنْ لَمْ یُمْکِنْکَ الْغُسْلُ وَ الْغُسْلُ أَفْضَلُ فَإِذَا جِئْتَ إِلَی الْمِیقَاتِ وَ أَنْتَ تُرِیدُ مَکَّهَ عَلَی طَرِیقِ الْمَدِینَهِ فَأْتِ الشَّجَرَهَ وَ هِیَ ذُو الْحُلَیْفَهِ أَحْرَمْتَ مِنْهَا وَ إِنْ أَخَذْتَ عَلَی طَرِیقِ الْجَادَّهِ أَحْرَمْتَ مِنْ ذَاتِ عِرْقٍ فَإِنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله وَقَّتَ الْمِیقَاتَ لِأَهْلِ الْمَدِینَهِ مِنْ ذِی الْحُلَیْفَهِ وَ لِأَهْلِ الشَّامِ مِنَ الْجُحْفَهِ وَ لِأَهْلِ نَجْدٍ مِنْ قَرْنٍ وَ لِأَهْلِ الْیَمَنِ یَلَمْلَمَ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر کس به زیارت قبر من آید، شفاعت من بر او روا گردد و هر کس پس از مرگ به دیدار من بیاید، گویی زمان زنده بودن مرا زیارت کرده است.

سپس در کنار محل سر پیامبر روبه قبله می ایستی و بگو: سلام بر تو ای رسول خدا و رحمت خدا و برکاتش بر تو باد، ای ابا القاسم! سلام بر تو ای سرور اولین و آخرین، سلام بر تو باد ای زینت قیامت، سلام بر تو ای شفاعت کننده روز قیامت، گواهی می دهم که معبود تنها خداست و شریکی برای اونیست و گواهی می دهم که محمد بنده و فرستاده اوست.رسالت را ابلاغ کردی و امانت را ادا کردی و امت خود را نصیحت کردی و در راه پروردگارت جهاد کردی تا این که یقین، تو را فرارسید. خدا بر تو و خاندانت درود فرستد و نیکو زنده بودی و نیکواز دنیا رفتی. خداوند بر تو و بر برادر و جانشین و پسر عمویت امیر المؤمنین و بر دخترت سرور زنان عالم و بر دو فرزندت حسن و حسین، برترین درودها و پاکترین تحیات و پاکیزه‌ترین صلوات را فرستد و از ما بر شما سلام باد و رحمت خداوند و برکات او شامل حالتان باد. سپس برای خود دعا می کنی و برای دعا کردن بر مؤمنان و والدین خود بکوش؛ سپس در کنار ستون توبه و حنانه و در روضه متبرکه تا جایی که توانستی نماز می خوانی. سپس به سمت مقام جبرئیل بیا که کنار ناودان است و از دری خارج می‌شویکه به آن باب فاطمه گفته می شود و آن دری است که روبروی کوچه بقیع واقع شده، و در آنجا دو رکعت نماز بخوان و بگو: ای بخشنده و ای کریم، ای نزدیکی که دور نیستی، از آنجایی که تو معبودی هستی که مانند تو نیست، از تو می خواهم که مرا از فرو رفتن در مهلکه ها و آفتهای دنیا و آخرت و رنج سفر و بدی عاقبت مرا حفظ کنی و پس از حجی مقبول و سعیی مشکور و عملی پذیرفته شده، مرا به موطنم سالم باز گردانی و این زیارت از حرمت و حرم رسولت را آخرین بار قرار ندهی. سپس به نزد قبور سروران و بزرگان بقیع و مسجد فاطمه بیا و دو رکعت نماز بخوان و قبر حمزه و شهیدان و قبر عروسین و مسجد فتح و سقیا و فضیخ و قبا را زیارت کن؛ چرا که در آنها فضیلت بسیاری است و سپس از مسجد خلوه و سقیفه بنی ساعده دیدن کن و خانه علی بن ابی طالب علیه السلام و جعفر بن محمد را که در کنار در مسجد واقع شده زیارت کن و بعد دو رکعت نماز در آن می خوانی و زمانی که خواستی از مدینه خارج شوی، با قبر رسول خدا صلی الله علیه و آله وداع کن و همان کاری را که در ابتدا انجام دادی انجام می دهی؛ سلام می‌دهی و سپس می گویی: خدایا! این را آخرین دیدار و زیارت از قبر پیامبر خودت و حرم او قرار نده، همانا من در زندگی‌ام گواهی می دهم که تنها معبود در زندگی ام خداست. اگر پیش از آنکه به زیارت آیم مرا می‌میراندی، در حال مرگ به همان چیزی که در حال حیات شهادت می دادم،

گواهی می دادم که محمد بنده و فرستاده توست.

با قبر وداع نکن مگر این که غسل کرده باشی یا در صورتی که امکان غسل برایت مهیا نبود، وضو گرفته باشی، اما غسل بهتر است. زمانی که به قصد مکه از راه مدینه به میقات آمدی، به مسجد شجره که همان ذو الحلیفه است برو و از آنجا لباس احرام بر تن کن واگر از جاده آمدی، از ذات عرق لباس احرام بر تن کن؛ همانا رسول خدا برای اهالی مدینه ذی الحلیفه و برای اهل شام جحفه و برای اهل نجد قرن و برای یمن یلملم را میقات قرار داد.

**[ترجمه]

«۵»

وَ فِی حَدِیثِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله: لِأَهْلِ الْمَشْرِقِ الْعَقِیقَ.

ص: ۳۳۶

**[ترجمه]و ابن عباس در حدیثی از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده است که برای اهل مشرق عقیق را میقات قرار داد .

**[ترجمه]

«۶»

وَ فِی حَدِیثِ عَائِشَهَ عَنْهُ صلی الله علیه و آله: لِأَهْلِ الْعِرَاقِ ذَاتَ عِرْقٍ.

**[ترجمه]و در حدیثی که عائشه نقل کرده است، برای اهالی عراق، ذات عرق را میقات قرار داد.

**[ترجمه]

«۷»

وَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله فِی هَذِهِ الْمَوَاقِیتِ: هُنَّ لِأَهْلِهِنَّ وَ لِمَنْ أَتَی عَلَیْهِنَّ مِنْ غَیْرِ أَهْلِهِنَّ لِمَنْ أَرَادَ الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ وَ مَنْ کَانَ مَنْزِلُهُ دُونَ الْمِیقَاتِ فَمِنْ حَیْثُ یُنْشِئُ کَذَا حَتَّی إِنَّ أَهْلَ مَکَّهَ یُهِلُّونَ مِنْهَا وَ ابْدَأْ قَبْلَ إِحْرَامِکَ بِأَخْذِ شَارِبِکَ وَ اقْلِمْ أَظَافِیرَکَ وَ انْتِفْ إِبْطَیْکَ وَ احْلِقْ عَانَتَکَ وَ خُذْ شَعْرَکَ وَ لَا یَضُرُّکَ بِأَیِّهَا ابْتَدَأْتَ وَ إِنَّمَا هُوَ رَاحَهٌ لِلْمُحْرِمِ وَ إِنْ فَعَلْتَ ذَلِکَ کُلَّهُ بِمَدِینَهِ الرَّسُولِ فَجَائِزٌ ثُمَّ اغْتَسِلْ أَوْ تَوَضَّأْ وَ الْغُسْلُ أَفْضَلُ وَ الْبَسْ ثَوْبَیْکَ لِلْإِحْرَامِ أَوْ إِزَارَیْکَ جَدِیدَیْنِ کَانَا أَوْ غَسِیلَیْنِ بَعْدَ مَا یَکُونَانِ نَظِیفَیْنِ طَاهِرَیْنِ وَ کَذَلِکَ تَفْعَلُ الْمَرْأَهُ وَ إِنْ دَهَنْتَ أَوْ تَطَیَّبْتَ قَبْلَ أَنْ تُحْرِمَ یَجُوزُ وَ لْیَکُنْ فَرَاغُکَ مِنْ ذَلِکَ عِنْدَ زَوَالِ الشَّمْسِ لِتُصَلِّیَ الظُّهْرَ أَوْ خَلْفَ الصَّلَاهِ الْمَکْتُوبَهِ إِنْ قَدَرْتَ عَلَیْهَا وَ إِلَّا فَلَا یَضُرُّکَ أَنْ تُصَلِّیَ رَکْعَتَیْنِ أَوْ سِتَّهً فِی مَسْجِدِ الشَّجَرَهِ فَإِذَا انْفَتَلْتَ مِنَ الصَّلَاهِ حَمِدْتَ اللَّهَ وَ أَثْنَیْتَ عَلَیْهِ وَ صَلَّیْتَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ ثُمَّ إِنْ أَرَدْتَ الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ وَ هُوَ الْقِرَانُ فَقُلِ اللَّهُمَّ أُرِیدُ الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ فَیَسِّرْهُمَا وَ تَقَبَّلْهُمَا مِنِّی فَإِذَا دَخَلْتَ بِالْإِقْرَانِ وَجَبَ عَلَیْکَ أَنْ تَسُوقَ مَعَکَ الْهَدْیَ مِنْ حَیْثُ أَحْرَمْتَ بَدَنَهً أَوْ بَقَرَهً تُقَلِّدُهَا وَ تُشْعِرُهَا مِنْ حَیْثُ تُحْرِمُ فَإِنَّ النَّبِیَّ صَلَّی بِذِی الْحُلَیْفَهِ فَأَتَی بِبَدَنَهٍ وَ أَشْعَرَ صَفْحَهَ سَنَامِهَا الْأَیْمَنِ وَ سَالَتِ الدَّمُ عَنْهَا ثُمَّ قَلَّدَهَا بِنَعْلَیْنِ وَ کَانَ ابْنُ عُمَرَ یَسْتَقْبِلُ بُدْنَهُ الْقِبْلَهَ ثُمَّ یُؤَخِّرُ فِی سَنَامِهَا وَ إِذَا کَانَتْ بَقَرَهً أَوْ لَمْ یَکُنْ لَهَا سَنَامٌ فَفِی مَوْضِعِ سَنَامِهَا وَ تَقُولُ بِسْمِ اللَّهِ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ وَ إِذَا کَانَ یَوْمُ التَّرْوِیَهِ جَلَّلَ بُدْنَهُ وَ رَاحَ بِهَا إِلَی مِنًی وَ مَشْعَرِهَا وَ إِلَی عَرَفَاتٍ وَ یُقَالُ مَنْ لَمْ یُوقَفْ بَدَنَتُهُ بِعَرَفَهَ لَیْسَ بِهَدْیٍ إِنَّمَا هِیَ ضَحِیَّهٌ کَذَا یُسْتَحَبُّ وَ تُجَلِّلُهَا أَیَّ ثَوْبٍ شِئْتَ إِذَا رُحْتَ إِلَی مِنًی أَوْ مَتَی شِئْتَ وَ تَنْزِعُ الْجُلَّهَ وَ النَّعْلَ إِذَا ذَبَحْتَهَا وَ تَصَدَّقُ بِذَلِکَ أَوْ بِشَاهٍ وَ مِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ رَخَّصَ فِی الْقِرَانِ بِلَا سَوْقٍ فَأَمَّا الَّذِی أَخْتَارُهُ فَمَا وَصَفْتُ فَإِنْ عَجَزْتَ عَنْ سَوْقِ الْهَدْیِ اخْتَرْتَ کَذَا لَکَ أَنْ تَعْتَمِرَ لِمَا کَانَ مِنْ قَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَوِ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِی مَا اسْتَدْبَرْتُ مَا سُقْتُ الْهَدْیَ وَ تَحَلَّلْتُ مَعَ النَّاسِ حِینَ حَلُّوا وَ لَجَعَلْتُهَا عُمْرَهً هَذَا آخِرُ

أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ سُنَّهَ الْمُتَمَتِّعِ وَ لَمْ يَعِشْ إِلَى الْقَابِلِ فَإِذَا أَرَدْتَ التَّمَتُّعَ فَقُلِ اللَّهُمَّ إِنِّی أُرِیدُ التَّمَتُّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَى الْحَجِّ عَلَى کِتَابِکَ وَ سُنَّهِ نَبِیِّکَ صلی الله علیه و آله فَیَسِّرْهَا لِی وَ تَقَبَّلْهَا مِنِّی فَذَلِکَ أَجْزَأَ لَهُ وَ إِنْ دَخَلْتَ لِحَجٍّ مُفْرَدٍ فَحَسَنٌ وَ لَا هَدْیَ عَلَیْکَ تَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّی أُرِیدُ الْحَجَّ فَیَسِّرْهُ لِی وَ تَقَبَّلْهُ مِنِّی وَ إِنْ أَرَدْتَ الْحَجَّ عَنْ غَیْرِکَ فَقُلِ اللَّهُمَّ إِنِّی أُرِیدُ الْحَجَّ عَنْ فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ تُسَمِّیهِ فَیَسِّرْهُ لِی وَ تَقَبَّلْهُ مِنْ فُلَانٍ وَ إِنْ نَوَیْتَ مَا تَقْصِدُ مِنَ الْحَجِّ مُفْرَدٍ أَوْ قِرَانٍ أَوْ تَمَتُّعٍ أَوْ حَجٍّ عَنْ غَیْرِکَ وَ لَمْ تَنْطِقْ بِلِسَانِکَ أَجْزَأَکَ وَ الَّذِی نَخْتَارُ أَنْ تَنْطِقَ بِمَا تُرِیدُ مِنْ ذَلِکَ ثُمَّ قُلْ عِنْدَ ذَلِکَ اللَّهُمَّ فَإِنْ عَرَضَ لِی شَیْ ءٌ یَحْبِسُنِی فَحُلَّنِی حَیْثُ حَبَسْتَنِی لِقَدَرِکَ الَّذِی قَدَّرْتَ عَلَیَّ اللَّهُمَّ إِنْ لَمْ یَکُنْ حَجَّهً فَعُمْرَهٌ أَحْرَمَ لَکَ شَعْرِی وَ بَشَرِی وَ لَحْمِی وَ عِظَامِی وَ مُخِّی وَ عَصَبِی وَ شَهَوَاتِی مِنَ النِّسَاءِ وَ الطِّیبِ وَ غَیْرِهَا مِنَ اللِّبَاسِ وَ الزِّینَهِ أَبْتَغِی بِذَلِکَ وَجْهَکَ وَ مَرْضَاتَکَ وَ الدَّارَ الْآخِرَهَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ أَنْ تَجْعَلَنِی مِمَّنِ اسْتَجَابَ لَکَ وَ آمَنَ بِوَعْدِکَ وَ اتَّبَعَ أَمْرَکَ فَإِنِّی أَنَا عَبْدُکَ وَ ابْنُ عَبْدِکَ وَ فِی قَبْضَتِکَ لَا وَاقٍ إِلَّا مَا وَاقَیْتَ کَذَا وَ لَا آخِذٌ إِلَّا مَا أَعْطَیْتَ فَأَسْأَلُکَ أَنْ تَعْزِمَ لِی عَلَى کِتَابِکَ وَ سُنَّهِ نَبِیِّکَ وَ تُقَوِّیَنِی عَلَى مَا ضَعُفْتُ عَلَیْهِ وَ تَسَلَّمَ مِنِّی مَنَاسِکِی فِی یُسْرٍ مِنْکَ وَ عَافِیَهٍ وَ اجْعَلْنِی مِنْ وَفْدِکَ الَّذِی رَضِیتَ وَ ارْتَضَیْتَ وَ سَمَّیْتَ وَ کَتَبْتَ اللَّهُمَّ إِنِّی خَرَجْتُ مِنْ شُقَّهٍ بَعِیدَهٍ وَ مَسَافَهٍ طَوِیلَهٍ وَ إِلَیْکَ وَفَدْتُ وَ لَکَ زُرْتُ وَ أَنْتَ أَخْرَجْتَنِی وَ عَلَیْکَ قَدِمْتُ وَ أَنْتَ أَقْدَمْتَنِی أَطَعْتُکَ بِإِذْنِکَ وَ الْمِنَّهُ لَکَ عَلَیَّ وَ عَصَیْتُکَ بِعِلْمِکَ وَ لَکَ الْحُجَّهُ عَلَیَّ وَ أَسْأَلُکَ بِانْقِطَاعِ حُجَّتِی وَ وُجُوبِ حُجَّتِکَ عَلَیَّ إِلَّا مَا صَلَّیْتَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِهِ وَ غَفَرْتَ لِی وَ تَقَبَّلْتَ مِنِّی اللَّهُمَّ فَتَمِّمْ لِی حَجَّتِی وَ عُمْرَتِی وَ تَخَلَّفْ عَلَیَّ فِیمَا أَنْفَقْتُ وَ اجْعَلِ الْبَرَکَهَ فِیمَا بَقِیَ وَ رُدَّنِی إِلَى أَهْلِی وَ وُلْدِی- ثُمَّ ارْکَبْ فِی دُبُرِ صَلَاتِکَ وَ بَعْدَ مَا یَسْتَوِی بِکَ واحلتک [رَاحِلَتُکَ] وَ لَبِّ إِذَا عَلَوْتَ شَرَفَ الْبَیْدَاءِ وَ إِذَا هَبَطْتَ الْوَادِیَ وَ إِذَا رَأَیْتَ رَاکِباً وَ تَقُولُ فِی تَلْبِیَتِکَ لَبَّیْکَ اللَّهُمَّ لَبَّیْکَ لَبَّیْکَ لَا شَرِیکَ لَکَ لَبَّیْکَ إِنَّ الْحَمْدَ وَ النِّعْمَهَ لَکَ وَ الْمُلْکَ لَا شَرِیکَ لَکَ وَ هِیَ تَلْبِیَهُ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله درباره این میقات ها فرمود: آن میقات ها برای اهالی آنان و کسانی هستند که بر این مکان ها وارد می شوند، برای کسی که بخواهد حج و عمره گزارد. و هر کس منزلش قبل از میقات باشد، پس میقاتش از همان جایی است که آغاز کند تا جایی که اهل مکه از آن محرم می‌شوند. قبل از احرام، موی سبیلت و ناخنهایت را کوتاه کن و موهای زیر بغل و شرمگاهت را بزدای و موی سرت را برگیر و از هر کدام آنها شروع کنی ایرادی ندارد و این برای راحتی محرم است و اگر تمامی این کارها را در مدینه الرسول انجام دهی جایز می باشد. سپس غسل کن یا وضو بگیر و غسل بهتر است و دو لباس احرام یا دو لباس جدید یا شسته شده خود را پس از آنکه تمیز و پاک شدند بر تن کن و زن نیز این کار را انجام می دهد و اگر قبل از این که محرم شوی، روغن و بوی خوش استفاده کنی، جایز می باشد. باید فراغ تو از این اعمال هنگام ظهر باشد تا نماز ظهر را بخوانی و یا این که اگر توانستی، پس از نماز واجب آن را انجام دهی، در غیر این صورت بر تو ایرادی نیست که دو رکعت یا شش رکعت نماز را در مسجد شجره بخوانی. زمانی که نمازت را به پایان رساندی، خداوند را حمد و ثنا گوی و بر محمد و خاندان او درود فرست. سپس اگر خواستی حج و عمره یا قران را انجام دهی بگو: «پروردگارا! می خواهم حج و عمره بگزارم، پس آن دو را بر من آسان ساز و بپذیر». زمانی که در حج قران وارد شدی، بر تو واجب است که از همان جایی که احرام بستی، قربانی به همراه خود داشته باشی، شتر و یا گاو، و آن را از همان جایی که احرام بستی تقلید و إشعار کنی. همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله در ذی الحلیفه نماز خواند و شتری را آورد و رویه کوهان سمت راستش را نشانه دار کرد و خون از آن جاری شد، سپس دو نعل به گردن آن انداخت. و ابن عمر شترش را رو به قبله می کرد و کوهان آن را نشانه دار می کرد و اگر گاو باشد یا حیوانی باشد که دارای کوهان نباشد، پس در جای کوهان آن؛ و می گویی:«بسم الله و الله اکبر». و وقتی روز ترویه باشد، شترش را تجلیل کند (بر روی آن جهاز بگذارد) و آن را به منی، محل اشعار و عرفات برد. می گویند: هر کس شترش را در عرفه نگاه ندارد، هدی نیست بلکه تنها قربانی به شمار می آید و این مستحب است. زمانی که به منی رفتی یا هر زمانی که خواستی، با هر لباسی که خواستی آن را تجلیل کن. و زمانی که آن را ذبح کردی، پالان و نعل را بردار و آن را صدقه بده، یا یک گوسفند را به عنوان صدقه بده. برخی از علماء در قران، همراه نیاوردن قربانی را نیز مجاز دانسته اند، اما آنچه را که من بر می گزینم رابیان کردم. و اگر از همراه بردن قربانی که انتخاب کردی عاجز شدی می توانی حج عمره گزاری، زیرا رسول خدا فرمود: اگر من نیز پیشتر می دانستم، این چنین نمی کردم و قربانی را همراه نمی آوردم و زمانی که مردم از احرام بیرون آمدند من نیز بیرون می آمدم وآن را عمره قرار می دادم. این آخرین فرمان رسول خدا در انجام سنت تمتع بود و تا سال دیگر زنده نماند. زمانی که خواستی حج تمتع گزاری بگو: «خدایا ! من می خواهم به کتاب و سیره پیامبرت با عمره تمتع به حج روم، آن را بر من آسان ساز و بپذیر» و همین کفایت می‌کند و اگر جهت انجام حج افراد وارد شدی نیکوست و قربانی بر عهده تو نیست. می گویی: «خدایا من می خواهم حج گزارم، آن را بر من آسان ساز و بپذیر». اگر خواستی به نیابت از شخص دیگری حج گزاری، بگو: «خدایا من می خواهم به نیابت از فلانی فرزند فلان شخص حج گزارم - و نام او را می آوری - آن را بر من آسان ساز و از فلان کس بپذیر.» و اگر هر آنچه از حج نیت کرد ه ای، از حج افراد گرفته تا قران یا تمتع یا انجام حج به نیابت از شخص دیگر، تنها نیت کردی و بر زبان نیاوردی نیز کافی است. آنچه مابرمی گزینیم این است که آنچه را که از آن اراده می‌کنی بر زبان آوری. و سپس در این مرحله بگو: «خدایا،اگر مانعی از اتمام حجم جلوگیری کرد، همان جا مرا با تقدیری که برایم رقم زده‌ای از احرام خارج کن، خدایا اگر حج نصیبم نشد، پس عمره را نصیبم ساز. به خاطر تو مو، پوست، گوشت و استخوان و مغز و اعصاب و شهواتم را به زنان و بوی خوش و لباس ها و زینت و غیره حرام می کنم و با این کار رضایت تو و سرای آخرت را می جویم. خدایی جز

تو نیست. پروردگارا، از تو می خواهم که مرا در زمره کسانی قرار دهی که دعوت تو را اجابت کرد و به وعده ات ایمان آورد و از فرمانت پیروی کرد. همانا من بنده تو و فرزند بنده ات هستم و در اختیار توام. هیچ نگهداری نیست مگر آنچه را که تو نگهداری و گیرنده‌ای نیست مگر آنچه را که تو عطا کنی، از تو می خواهم که تصمیم من را بر عمل به کتاب و سیره رسولت استوار سازی و بر آنچه که نسبت بدان ضعیف گشته ام قوت بخشی و مناسک و اعمالم را در گشایش و آسان گیری و گذشت بپذیری و مرا از آن دسته از میهمانانت قرار دهی که از ایشان راضی شده ای و عملشان را پسندیده ای و آنان را نام برده و نوشته ای. خدایا من از راه و مسافتی دور از موطنم خارج شده و به سوی تو آمده ام و تو را زیارت کردم و تو مرا خارج ساختی و برای تو به راه افتادم و تو مرا به راه انداختی و با اذن و منت نهادنت بر من، تو را فرمان بردم و با آگاهی تو نافرمانی‌ات کردم، در حالی که تو بر من حجت داری و اکنون به خاطر انقطاع حجتم و غلبه حجت تو بر من، از تو می خواهم که بر محمد و خاندان او درود فرستی و گناهم را ببخشی و از من بپذیری. خدایا حج و عمره ام را بر من کامل ساز و آنچه که انفاق کردم بر جای نه و در عمر بازمانده ام برکت قرار ده و مرا به سوی خانواده و فرزندانم بازگردان.» سپس در پایان نمازت بر مرکبت بنشین و پس از آنکه بر مرکبت قرار گرفتی، زمانی که به بالای شرف البیداء رسیدی و زمانی که به وی وادی سرازیر شدی و سواره ای را دیدی، لبیک گو و در لبیک خود می گویی: «لبیک اللهم لبیک لبیک لا شریک لک لبیک ان الحمد و النعمه لک و الملک لا شریک لک» که این همان لبیک گفتن رسول خدا صلی الله علیه و آله است.

**[ترجمه]

«۸»

وَ كَانَ ابْنُ عُمَرَ يَزِيدُ فِيهَا: لَبَّيْكَ ذَا النَّعْمَاءِ وَ الْفَضْلِ الْحَسَنِ لَبَّيْكَ مَرْغُوبٌ وَ مَرْهُوبٌ إِلَيْكَ لَبَّيْكَ.

**[ترجمه]و ابن عمر این کلمات را بدان می افزود: لبیک ای صاحب نعمت و بخشش نیکو لبیک، به تو مشتاقم و از تو بیم دارم، لبیک.

**[ترجمه]

«۹»

وَ يُرْوَى عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله أَيْضاً: أَنَّهُ كَانَ مِنْ تَلْبِيَتِهِ لَبَّيْكَ إِلَهَ الْحَقِّ.

**[ترجمه]از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت کرده اند که «لبیک اله الحق» از تلبیه ایشان بود .

**[ترجمه]

«۱۰»

وَ كَانَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ يَزِيدُ فِيهَا: لَبَّيْكَ حَقّاً حَقّاً تَعَبُّداً وَ رِقّاً.

**[ترجمه]و انس بن مالک به این جملات می افزود: «لبیک، حقا حقا تعبُّدا و رقّا».

**[ترجمه]

«۱۱»

وَ كَانَ ابْنُ عُمَرَ أَيْضاً يَزِيدُ فِيهَا: لَبَّيْكَ وَ سَعْدَيْكَ وَ الْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ وَ الرَّغْبَهُ إِلَيْكَ.

**[ترجمه]و ابن عمر نیز بدان می افزود: لبیک و سعدیک. و نیکی در دستان توست و میل و رغبت به سوی توست.

**[ترجمه]

«۱۲»

وَ كَانَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ وَ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ علیهم السلام يَزِيدَانِ فِيهَا: لَبَّيْكَ ذَا الْمَعَارِجِ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ دَاعِياً إِلَى دَارِ السَّلَامِ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ غَفَّارَ الذُّنُوبِ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ مَرْغُوباً وَ مَرْهُوباً إِلَيْكَ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ تُبْدِي وَ الْمَعَادُ إِلَيْكَ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ تَسْتَغْنِي وَ نَفْتَقِرُ إِلَيْكَ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ إِلَهَ الْحَقِّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ ذَا النَّعْمَاءِ وَ الْفَضْلِ الْحَسَنِ الْجَمِيلِ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ كَاشِفَ الْكَرْبِ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ عَبْدُكَ بَيْنَ يَدَيْكَ يَا كَرِيمُ لَبَّيْكَ وَ أَكْثِرِ الصَّلَاهَ عَلَى النَّبِيِّ وَ عَلَى آلِهِ وَ اسْأَلِ اللَّهَ الْمَغْفِرَهَ وَ الرِّضْوَانَ وَ الْجَنَّهَ وَ الْعَفْوَ وَ اسْتَعِذْ مِنْ سَخَطِهِ وَ مِنَ النَّارِ بِرَحْمَتِهِ وَ أَكْثِرْ مِنَ التَّلْبِيَهِ قَائِماً وَ قَاعِداً وَ رَاكِباً وَ نَازِلًا وَ جُنُباً وَ مُتَطَهِّراً وَ فِي الْيَقَظَاتِ وَ فِي الْأَسْحَارِ وَ عَلَى كُلِّ حَالٍ رَافِعاً صَوْتَكَ.

**[ترجمه]و امام صادق و امام کاظم علیهما السلام این جملات را می افزودند: لبیک ای صاحب والا یی ها، لبیک ای فراخواننده به خانه امن لبّیک، لبیک ای آمرزنده گناهان لبیک،لبّیک از تو بیم دارم و به تومشتاقم لبّیک، لبیک آغاز کننده ای و بازگشت به سوی توست لبّیک، بی نیازی و دیگران به تو محتاجند لبیک،لبّیک ای خدای حق لبیک، لبیک ای صاحب نعمت و بخشش نیکو لبیک، لبّیک ای برطرف کننده گرفتاری لبیک، لبیک بنده ات فراروی توست، ای کریم لبّیک.

و بر پیامبر خدا و خاندان او بسیار درود بفرست و از خداوند طلب بخشش و خشنودی و بهشت و مغفرت کن و از خشم وی و آتش جهنم به رحمتش پناه بر. و تا می توانی در حالت ایستاده، نشسته، سواره و پیاده و به پهلو خوابیده و وضو گرفته و در زمان بیداری و سحر و در هر حالتی لبیک گوی و صدایت را بالا بر.

**[ترجمه]

«۱۳»

وَ قَدْ رُوِيَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: أَتَانِي جَبْرَئِيلُ علیه السلام فَقَالَ مُرْ أَصْحَابَكَ أَنْ يَرْفَعُوا أَصْوَاتَهُمْ بِالْإِهْلَالِ وَ بِالتَّلْبِيَهِ فَإِنَّهُ مِنْ شِعَارِ الْحَجِّ.

**[ترجمه]از رسول خـدا صـلی الله علیه و آله نقل کرده اند که فرمود: جبرئیل به نزد من آمد و گفت: اصـحابت را فرمان داده که صدایشان را جهت گفتن لااله الا الله و لبیک گفتن بالا برند، چرا که آن از شعار حج است.

**[ترجمه]

«۱۴»

وَ سُـئِلَ النَّبِیُّ صـلی الله علیه و آله فَقِیـلَ أَیُّ الْحَـجِّ أَفْضَـلُ قَـالَ الْعَـجُّ وَ الثَّجُّ قِیـلَ مَا الْعَـجُّ وَ الثَّجُّ قَالَ الْعَـجُّ ضَـجِیجُ الصِّیَاحِ وَ رَفْعُ الصَّوْتِ بِـالتَّلْبِیَهِ وَ الثَّجُّ النَّحْرُ وَ النِّسَـاءُ یَخْفِضْنَ أَصْوَاتَهُنَّ بِالتَّلْبِیَهِ تُسْـمِعُ المَرْأَهُ مِثْلَهَا وَ إِنْ أَسْـمَعَتْ أَنِینَهَا أَجْزَأَهَا وَ اجْتَنِبِ الرَّفَثَ وَ الْفُسُوقَ وَ الْجِـدَالَ فِی الْحَـجِّ قَـالَ الرَّفَثُ غِشْـیَانُ النِّسَـاءِ وَ الْفُسُوقُ السِّبَابُ وَ قِیلَ الْمَعَاصِـی وَ الْجِـدَالُ الْمِرَاءُ تُمَارِی رَفِیقَکَ حَتَّی تُغْضِـبَهُ وَ عَلَیْکَ بِالتَّوَاضُعِ وَ الْخُشُوعِ وَ السَّکِینَهِ وَ الْخُضُوعِ وَ قَالَ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ الرَّفَثُ التَّعْرِیضُ بِالْجِمَاعِ وَ الْقُبْلَهِ وَ الْغَمْزَهِ وَ تَفْسِـیرُ التَّعْرِیضِ هَاهُنَا بِالْجِمَاعِ أَنْ یَقُولَ

ص: ۳۳۹

الرَّجُلُ لِامْرَأَتِهِ لَوْ كُنَّا حَلَالًا لَاغْتَسَلْنَا وَ فَعَلْنَا وَ قَالَ إِذَا أَحْلَلْنَا أَصَبْتُكِ وَ نَحْوَ هَذَا وَ قَدْ تُمُثِّلَ فِی تَفْسِیرِ الْجِدَالِ بِالسِّبَابِ وَ لَا تَقْتُلِ الصَّیْدَ وَ اجْتَنِبِ الصَّغِیرَ وَ الْكَبِیرَ مِنَ الصَّیْدِ وَ لَا تُشِرْ إِلَیْهِ وَ لَا تَدُلَّ عَلَیْهِ نَعَمْ فِی الْحِدَأَهِ وَ لَا تَأْكُلْ وَ لَا تَشْتَرِی مِنَ الصَّیْدِ أَنْ تَأْكُلَهُ إِذَا أَحْلَلْتَ وَ لَا تُفْزِعْهُ وَ لَا تَأْمُرْ بِهِ وَ لَا بَأْسَ فِی قَتْلِ الْحَیَّهِ وَ الْعَقْرَبِ وَ الْفَأْرَهِ وَ الْحِدَأَهِ وَ الْغُرَابِ وَ الْكَلْبِ الْعَقُورِ وَ قَدْ رَخَّصَ علیه السلام فِی قَتْلِهِنَّ فِی الْحِلِّ وَ الْحَرَمِ وَ مَا سِوَاهُنَّ فَقَدْ رَخَّصَ التَّابِعُونَ فِی قَتْلِهِنَّ الزُّنْبُورِ وَ الْوَزَغِ وَ الْبَقِّ وَ الْبَرَاغِیثِ وَ إِنْ عَدَا عَلَیْكَ سَبُعٌ فَاقْتُلْهُ وَ لَا كَفَّارَهَ عَلَیْكَ وَ إِنْ لَمْ یعدو [یَعْدُ] عَلَیْكَ فَلَا تَقْتُلْهُ وَ اجْتَنِبْ مِنَ الثِّیَابِ مَا كَانَ مِنْهَا مَصْبُوغاً إِلَّا أَنْ لَا یَكُونَ لَهُ رَائِحَهٌ وَ لَا تَلْبَسْ قَمِیصاً وَ لَا سَرَاوِیلَ وَ لَا عِمَامَهً وَ لَا قَلَنْسُوَهً وَ لَا الْبُرْنُسَ وَ لَا الْخُفَّیْنِ وَ لَا الْقَبَاءَ إِلَّا أَنْ یَكُونَ مَقْلُوباً إِنْ لَمْ تَجِدْ غَیْرَهُ وَ إِذَا لَمْ یَجِدْ مَا یَتَّزِرُ یَشُقُّ السَّرَاوِیلَ یَجْعَلُهَا مِثْلَ الثِّیَابِ یَتَّزِرُ بِهِ وَ لَا بَأْسَ بِغَسْلِ ثِیَابِكَ الَّتِی أَحْرَمْتَ فِیهَا إِذَا اتَّسَخَ أَوْ تُبَدِّلَهَا غیره [غَیْرَهَا] أَوْ تَبِیعَهَا إِنِ احْتَجْتَ إِلَی ثَمَنِهَا وَ تُبَدِّلَ غَیْرَهَا وَ لَا بَأْسَ أَنْ تَغْتَسِلَ وَ أَنْتَ مُحْرِمٌ وَ أَنْ تَصُبَّ الْمَاءَ عَلَی رَأْسِكَ وَ غَطِّ وَجْهَكَ وَ لَا تُغَطِّ رَأْسَكَ وَ إِنِ انْصَدَعَ رَأْسُكَ لَا بَأْسَ أَنْ تُعَصِّبَ عَلَی رَأْسِكَ خِرْقَهً وَ لَا بَأْسَ لِلْمُحْرِمِ أَنْ یَدْخُلَ الْحَمَّامَ وَ أَنْ یَحْتَجِمَ مَا لَمْ یَحْلِقْ مَوْضِعَ الْحِجَامَهِ وَ یَتَدَاوَی بِأَیِّ دَوَاءٍ شَاءَ مَا لَمْ یَكُنْ فِیهِ طِیبٌ وَ یَكْتَحِلُ الْمُحْرِمُ بِأَیِّ كُحْلٍ شَاءَ مَا لَمْ یَكُنْ فِیهِ طِیبٌ وَ یُكْرَهُ لِلْمَرْأَهِ الثمد [الْإِثْمِدُ](۱) وَ إِنْ لَمْ یَكُنْ فِیهِ طِیبٌ لِأَنَّهُ زِینَهٌ لَهَا وَ لَا یَمَسُّ الطِّیبَ بَعْدَ إِحْرَامِهِ وَ لَا یَدْهُنُ رَأْسَهُ وَ لِحْیَتَهُ فَإِنْ فَعَلَ فَعَلَیْهِ فِدْیَهٌ وَ إِنْ دَهَنَ جَسَدَهُ بِأَیِّ دُهْنٍ أَرَادَ فَلَا بَأْسَ إِلَّا أَنْ یَكُونَ دُهْناً فِیهِ طِیبٌ.

۱- ۱. كذا فی الأصل و الثمد هو الماء القلیل یتجمع فی الشتاء و ینضب فی الصیف و لا مناسبه له بالمقام، و المناسب(الاثمد) و هو حجر یكتحل به یعرفه علماء الكیمیاء باسمه(انتیموان).

وَ إِذَا حَکَکْتَ مِنْ ارفق کَذَا وَ لَا بَأْسَ بأنهما وَ الْخَاتَمِ وَ الْمِنْطَقَهِ وَ لَا بَأْسَ بِأَکْلِ الْخَبِیصِ (۱) وَ السِّکْبَاجِ (۲)

وَ مِلْحِ الْأَصْفَرِ إِذَا لَمْ یَکُنْ لَهُ رَائِحَهٌ بَیِّنَهٌ وَ لَا بَأْسَ بِالْمِظَلَّهِ لِلْمُحْرِمِ فِی مَذْهَبِنَا وَ مِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ یَکْرَهُ هَذَا.

**[ترجمه]از رسول خدا صلی الله علیه و آله سؤال کردند که کدامین حج برتر است؟ فرمود: عج و ثج. گفته شد: عج و ثج چیست؟ فرمود: عج یعنی سر و صدای ناله و بالا بردن صدا جهت لبیک گفتن است و منظور از ثج، قربانی و ذبح کردن است. زنان هنگام لبیک گفتن صدای خود را پایین بیاورند و زن صدای همانند خود را بشنود و اگر تنها ناله اش را بشنود کافی است. و از رفث و فسوق وجدال در حج دوری کن. فرمود: منظور از رفث، همبستر شدن با زنان و منظور از فسوق، فحش دادن و گفته شده منظور، گناهان است و جدال همان ستیزه و نزاع می باشد که با دوستت مشاجره و منازعه کنی تا این که وی را خشمگین کنی. و بر تو باد تواضع و خشوع و آرامش و فروتنی. برخی از دانشمندان گفته اند که منظور از رفث، تعریض و کنایه به جماع و بوسیدن و اشاره با چشم و ابروست و تفسیر تعریض جهت جماع این است که مرد به همسرش بگوید: اگر حلال بود غسل می کردیم و انجام می دادیم و بگوید: وقتی به همدیگر حلال شویم با تو جماع می کنم و از این گونه سخن و الفاظ و گاهی تفسیر جدال، در گفتن فحش نمود می‌یابد.

شکار را مکش و از شکار کوچک و بزرگ آن دوری کن و بدان اشاره مکن و به مکان شکار کسی را راهنمایی نکن؛ولی درباره زاغ آری. و از گوشت شکار نخور و شکار را نخر تا زمانی که از احرام بیرون آمدی از آن بخوری، و آن را نترسان و به گرفتن آن فرمان نده. کشتن مار، عقرب، موش، زاغ، کلاغ و سگ هار ایرادی ندارد و کشتن آنان را در بیرون از حرم و در حرم مجاز دانسته اند و تابعین کشتن حیوانات دیگر همچون زنبور، وزغ و ساس و کک ها را مجاز دانسته اند و اگر حیوانی وحشی به تو حمله کرد آن را بکش و کفاره ای بر عهده تو نیست و اگر به تو حمله نکرد آن را نکش.

و از پوشیدن لباسهایی که رنگ آمیزی شده، دوری کن مگر این که دارای بو و رائحه نباشند. و از پوشیدن پیراهن، شلوار و عمامه و شب کلاه و چکمه و قبا دوری کن، مگر این که بر عکس باشد، در صورتی که غیر از آن چیزی برای پوشیدن نیابی؛ و اگر چیزی جهت پوشیدن پیدا نکند، شلوار را چاک دهد و آن را همچون لنگ قرار دهد و خود را بدان وسیله بپوشاند. همچنین اگر لباسی را که جهت احرام بسته ای آلوده شود بشویی یا این که زمانی که به پول آن نیاز داشتی آن را عوض کنی یا بفروشی و به جای آن لباس دیگری بپوشی، ایرادی ندارد. همچنین ایرادی بر تو نیست که محرم باشی و غسل کنی و آب را بر سرت بریزی و صورتت را بپوشانی، اما سرت را نپوشان و اگر سرت شکاف برداشت ایرادی ندارد که خرقه ای دور سرت ببندی. برای محرم ایرادی ندارد که داخل حمام شود و جایگاه حجامت را که نتراشیده حجامت کند و با هر دارویی که خواست درمان کند، به شرطی که بوی خوش ندهد و محرم با هر سرمه ای که خواست سرمه کشد بدین شرط که عطر آگین نباشد و مالیدن إثمد – . سنگی است که آن را نرم کرده و برای زینت به چشم می مالند. –

برای زن مکروه می باشد هر چند عطر آگین نباشد، زیرا باعث زینت زن می گردد و پس از احرام به خود عطر نزند و به سرو ریشش روغن نمالد؛ اگر این کار را انجام دهد، باید فدیه بدهد. و اگر جسم خود را با هر روغنی که خواست چرب کند ایرادی ندارد مگر روغنی که بوی خوش بدهد. و اگر بدنت را بخارانی با مدارا باشد و همچنین با آن دو و با انگشتر و کمربند ایرادی ندارد. همچنین خوردن خبیص – نوعی حلوا – و سکباج – آش گوشت و سرکه – و نمک زرد اگر دارای بوی

آشکاری نباشد، ایراد ندارد. برای محرم در مذهب ما داشتن چتر ایرادی ندارد و برخی از علما این عمل را مکروه می دانند.

**[ترجمه]

«۱۵»

وَ رُوِیَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: مَنْ یُحْرِمْ یَضْحَ لِلشَّمْسِ حَتَّی یَغْرُبَ إِلَّا غَرَبَتْ بِذُنُوبِهِ حَتَّی تُعَرِّیَهُ کَمَا وَلَدَتْهُ أُمُّهُ فَإِذَا انْتَهَیْتَ إِلَی ذِی طُوًی فَاغْتَسِلْ مِنْ بِئْرِ مَیْمُونَهَ لِدُخُولِ مَکَّهَ أَوْ بَعْدَ مَا تَدْخُلُهُ وَ کَذَلِکَ تَغْتَسِلُ الْمَرْأَهُ الْحَائِضُ لِأَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ لِأَسْمَاءَ بِذَلِکَ وَ لِقَوْلِهِ لِلْحَائِضِ افْعَلِی مَا یَفْعَلُ الْحَاجُّ غَیْرَ أَنْ لَا تَطُوفِی بِالْبَیْتِ وَ کَانَ ابْنُ عُمَرَ یَغْتَسِلُ بِذِی طُوًی قَبْلَ أَنْ یَدْخُلَ مَکَّهَ وَ کَذَلِکَ کَانَ یُعَظِّمُهُ عَامَّهُ الْعُلَمَاءِ وَ إِنْ لَمْ یَغْتَسِلْ فَلَا بَأْسَ.

**[ترجمه]از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده‌اند که فرمود: هر کس هنگام روز تا زمان غروب محرم شود و آفتاب بر او بتابد، گناهانش پاک می‌شود همچون زمانی که مادرش او را به دنیا آورده است. زمانی که به ذی طوی رسیدی، برای ورود به مکه از چاه میمونه غسل کن یا پس از داخل شدن در مکه غسل کن و همچنین زن حائض نیز می تواند، چنان که رسول خدا به اسماء فرمان غسل داد؛ و همچنین به زن حائض نیز فرمود که هر آنچه که حج گزار انجام می دهد تو نیز انجام بده، جز این که به گرد کعبه طواف نکن. و ابن عمر قبل از ورود به مکه در ذی طوی غسل می کرد و نیز اغلب علما این کار را بزرگ می داشتند، و اگر هم غسل نکردی ایرادی ندارد.

**[ترجمه]

«۱۶»

وَ یُرْوَی عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله: أَنَّهُ بَاتَ بِذِی طُوًی وَ دَخَلَ مَکَّهَ نَهَاراً وَ کَانَ یَدْخُلُ مَکَّهَ مِنَ الثَّنِیَّهِ الْعُلْیَا أَوْ مِنَ الثَّنِیَّهِ السُّفْلَی فَیُسْتَحَبُّ دُخُولُهَا وَ قُلْ عِنْدَ دُخُولِ مَکَّهَ اللَّهُمَّ هَذَا حَرَمُکَ وَ أَمْنُکَ فَحَرِّمْ لَحْمِی وَ دَمِی عَلَی النَّارِ وَ آمِنِّی یَوْمَ الْقِیَامَهِ اللَّهُمَّ أَجِرْنِی مِنْ عَذَابِکَ وَ مِنْ سَخَطِکَ- وَ إِنْ قَدَرْتَ أَنْ تُغَیِّرَ ثَوْبَیْکَ اللَّذَیْنِ أَحْرَمْتَ جَعَلْتَهُمَا جَدِیدَیْنِ فَافْعَلْ فَإِنَّهُ أَفْضَلُ وَ إِنْ لَمْ یَتَیَسَّرْ فَلَا بَأْسَ وَ تَدْخُلُ مِمَّا تَرَضَّیْتَ کَذَا وَ لَا تَرْفَعُ یَدَکَ وَ قَدْ رُوِیَ رَفْعُ الْیَدَیْنِ وَ لَمْ یَثْبُتْ ذَلِکَ وَ أَنْکَرَ جَابِرٌ وَ قُلْ بِسْمِ اللَّهِ وَ ابْدَأْ بِرِجْلِکَ الْیُمْنَی قَبْلَ الْیُسْرَی وَ قُلِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِی ذُنُوبِی وَ افْتَحْ لِی أَبْوَابَ رَحْمَتِکَ وَ أَبْوَابَ فَضْلِکَ وَ جَوَائِزَ مَغْفِرَتِکَ وَ أَعِذْنَا مِنَ الشَّیْطَانِ الرَّجِیمِ وَ اسْتَعْمِلْنِی بِطَاعَتِکَ وَ مَرْضَاتِکَ إِذَا نَظَرْتَ إِلَی الْبَیْتِ فَقُلِ اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَ مِنْکَ السَّلَامُ فَحَیِّنَا رَبَّنَا بِالسَّلَامِ

۱- ۱. الخبیص: الحلواء المخبوصه و یقال لها الخبیصه أیضا.

۲- ۲. السکباج: مرق یعمل من اللحم و الخل و ربما وضعت فیه التوابل.

اللَّهُمَّ إِنَّ هَذَا بَيْتُكَ الَّذِی شَرَّفْتَ وَ عَظَّمْتَ وَ كَرَّمْتَ اللَّهُمَّ زِدْ لَهُ تَشْرِيفاً وَ تَعْظِيماً وَ تَكْرِيماً وَ بِرّاً وَ مَهَابَةً- وَ إِذَا انْتَهَيْتَ إِلَى الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ فَارْفَعْ يَدَيْكَ وَ قُلْ بِسْمِ اللَّهِ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُمَّ إِيمَاناً بِكَ وَ تَصْدِيقاً بِكِتَابِكَ وَ اتِّبَاعاً لِسُنَّتِكَ وَ سُنَّةِ نَبِيِّكَ وَ وَفَاءً بِعَهْدِكَ آمَنْتُ بِاللَّهِ وَ كَفَرْتُ بِالْجِبْتِ وَ الطَّاغُوتِ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُمَّ لَكَ حَجَجْتُ وَ إِيَّاكَ أَجَبْتُ وَ إِلَيْكَ وَفَدْتُ وَ لَكَ قَصَدْتُ وَ بِكَ صَمَدْتُ وَ زِيَارَتَكَ أَرَدْتُ وَ أَنَا فِي فِنَائِكَ وَ فِي حَرَمِكَ وَ ضَيْفُكَ وَ عَلَى بَابِ بَيْتِكَ نَزَلْتُ سَاحَتَكَ وَ حَلَلْتُ بِفِنَائِكَ اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي وَ رَبُّ هَذَا الْبَيْتِ اللَّهُمَّ إِنَّ هَذَا الْيَوْمَ يُكْرَهُ فِيهِ الرَّفَثُ وَ يُقْضَى فِيهِ التَّفَثُ وَ يُبَرُّ فِيهِ الْقَسَمُ وَ يُعْتَقُ فِيهِ النَّسَمُ قَدْ جَعَلْتَ هَذَا الْبَيْتَ عِيداً بِجَعْلِكَ كَذَا وَ قُرْبَاناً لَهُمْ إِلَيْكَ وَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَ أَمْناً وَ جَعَلْتَهُ فِيهَا بِحَجِّهِ وَ يُطَافُ حَوْلَهُ وَ يُجَاوِرُهُ الْعَاكِفُ وَ يَأْمَنُ فِيهِ الْخَائِفُ اللَّهُمَّ وَ إِنِّي مِمَّنْ حَجَّهُ لَكَ رَغْبَةً فِيكَ الْتِمَاساً لِمَرْضَاتِكَ وَ رِضْوَانِكَ وَ شُحّاً عَلَى خَطِيئَتِي مِنْكَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْمُعَافَاةَ فِي الشُّكْرِ وَ الْعِتْقَ مِنَ النَّارِ إِنَّكَ أَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ- ثُمَّ تَدْنُو مِنَ الْحَجَرِ فَتَسْتَلِمُهُ وَ تَقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی هَدانا لِهذا وَ ما كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْ لا أَنْ هَدانَا اللَّهُ لَقَدْ جاءَتْ رُسُلُ رَبِّنا بِالْحَقِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَ يُمِيتُ وَ هُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ كُلُّهُ وَ هُوَ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ ثُمَّ اقْطَعِ التَّلْبِيَةَ إِنْ كُنْتَ مُتَمَتِّعاً إِذَا اسْتَلَمْتَ الْحَجَرَ.

**[ترجمه]نقل کرده اند که رسول خدا صلی الله علیه و آله شب را در ذی طوی خوابید و در روز وارد مکه شد. و از جانب ثنیه علیا یا سفلی وارد می شد؛ پس وارد شدن از آن مستحب می باشد و زمان ورود به مکه بگو: خدایا! این حرم و امانگاه توست، پس گوشت و خونم را بر آتش حرام کن و روز قیامت مرا ایمن بدار، خدایا از عذاب و خشمت مرا پناه ده. و اگر توانستی که دو جامه احرامت را عوض کنی و دو لباس نو بر تن کنی، این کار را انجام ده، زیرا که بهتر است و اگر عوض کردن آن میسر نشد ایرادی ندارد و از جایی که دوست داشتی وارد می شوی و دستت را بالا مبر و روایت شده که دست را بالا برند و این امر ثابت نشده و جابر آن را رد کرده. و بگو: «بسم الله» و ابتدا پای راست خود را قبل از پای چپ قرار ده و بگو: خدایا! گناهانم را بر من بیامرز و در های رحمت و فضل و پاداشها ی مغفرت خود را بر من بگشای و ما را از شر شیطان در پناه دار و مرا در جهت فرمانبری و خشنودی خود به کار گیر. زمانی که به کعبه نگاه کردی بگو: خداوندا تو سلامی و سلامتی از آن توست، پس ای پروردگار ما! ما را با سلام تحیّت گوی. خدایا! این خانه توست که بدان شرافت و عظمت و کرامت دادی، خدا بر شرافت و عظمت و تکریم و نکویی و شکوه و جلال آن بیفزای. زمانی که به حجر الاسود رسیدی دستانت را بالا بر و بگو: به نام خدا و خدا بزرگتر است. خدایا تنها برای ایمان به تو و تصدیق به کتاب تو و پیروی از سنتت و سنت پیامبرت و وفا کردن به پیمانت، به خدا ایمان آوردم و به جبت و طاغوت کفر ورزیدم. خدا بزرگتر است، معبود تنها اوست و خدا بزرگتر است. خدایا برای تو حج گزاردم و تنها تو را اجابت کردم و به سوی تو آمدم و تو را قصد کردم و به واسطه تو بی نیاز شدم و زیارتت را خواستار شدم و من در پیشگاه و حرمت و میهمانت و بر در خانه ات هستم، در پیشگاه و آستانه تو فرود آمدم، خدایا! تنها تو پرودگار من و این خانه هستی. خداوندا! همانا در این روز جماع ناپسند است و آلودگی زدوده می شود و قسم خوردن در آن نیک می شود و نفوس در آن آزاد می شوند،این خانه را عید(محل رجوع و تجمع مردم) و آن را وسیله تقرب به خود قرار دادی و محلی امن و اجتماع برای مردم و حج را در آن قرار دادی و به گرد آن طواف می کنند و فرد مقیم مجاور آن می شود و بیمناک در آن ایمن است. خدایا من از زمره کسانی هستم که به خاطر شوق و رغبت به تو و به دست آوردن رضایت و خشنودی ات و نادیده گرفتن خطاهایم حج گزاردم. خدایا! از تو خواستار تندرستی با شکرگزاری و رهایی از آتش دوزخم، چرا که تو مهربان ترین مهربانانی. سپس به حجر الاسود نزدیک می شوی و بر آن

دست می کشی و می گویی: ستایش خدایی را که ما را بدین ره هدایت نمود و اگر خدا ما را رهبری نمی کرد، ما خود هدایت نمی یافتیم. در حقیقت فرستادگان پرودگارمان حق را آوردند. پاک و منزه است خدا و ستایش از آن اوست و تنها معبود خداست و او بزرگتر است. جز خدای یکتا معبودی نیست، شریکی ندارد، سلطنت و ستایش برای اوست، زنده می کند و می میراند و او زنده ای است که هرگز نمی میرد. خوبی و نیکی به دست اوست و او بر هر چیز تواناست. و درود خداوند بر محمد و خانواده‌اش علیهم السلام. سپس اگر حج تمتع می گزاری، زمان دست کشیدن بر حجر الاسود، لبیک گفتن را قطع کن.

**[ترجمه]

«۱۷»

لِمَا رَوَى ابْنُ أَبِی لَیْلَی عَنْ عَطَاءٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله کَانَ یَقْطَعُهُ فِی عُمْرَتِهِ هُنَاکَ وَ کَذَلِکَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَ کَانَ ابْنُ عُمَرَ وَ عَائِشَةُ یَرَیَانِ قَطْعَ التَّلْبِیَهِ لِلْمُتَمَتِّعِ إِذَا رَأَی بُیُوتَ مَکَّهَ وَ الَّذِی نَذْهَبُ إِلَیْهِ مَا وَصَفْتُ فَاخْتِیَارُکَ بِمَا شِئْتَ فَإِذَا انْتَهَیْتَ إِلَی بَابِ الْبَیْتِ فَقُلِ اللَّهُمَّ إِنَّ الْبَیْتَ بَیْتُکَ وَ الْحَرَمَ حَرَمُکَ وَ الْعَبْدَ عَبْدُکَ هَذَا مَقَامُ الْعَائِذِ بِکَ مِنَ النَّارِ- ثُمَّ تَطُوفُ

ص: ۳۴۲

فَإِذَا انْتَهَيْتَ إِلَى رُكْنِ الْعِرَاقِ فَقُلِ اللَّهُمَّ إِنِّی أَعُوذُ بِکَ مِنَ الشَّکِّ وَ الشِّرْکِ وَ الشِّقَاقِ وَ النِّفَاقِ وَ دَرَکِ الشَّقَاءِ وَ مَخَافِهِ الْعِدَی وَ سُوءِ الْمُنْقَلَبِ وَ أَعُوذُ بِکَ مِنَ الْفَقْرِ وَ الْفَاقَهِ وَ الْحِرْمَانِ وَ الْمُنَی وَ الْفَتْقِ وَ غَلَبَهِ الدَّيْنِ آمَنْتُ بِکَ وَ بِرَسُولِکَ وَ وَلِيِّکَ رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبّاً وَ بِالْإِسْلَامِ دِيناً وَ بِمُحَمَّدٍ نَبِيّاً وَ بِعَلِيٍّ وَلِيّاً وَ إِمَاماً وَ بِالْمُؤْمِنِينَ إِخْوَاناً- فَإِذَا انْتَهَيْتَ إِلَى تَحْتِ الْمِيزَابِ فَقُلِ اللَّهُمَّ أَظِلَّنِی تَحْتَ عَرْشِکَ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّکَ آمِنِّی رَوْعَهَ الْقِيَامَهِ وَ أَعْتِقْنِی مِنَ النَّارِ وَ أَوْسِعْ عَلَيَّ رِزْقِی مِنَ الْحَلَالِ وَ ادْرَأْ عَنِّی شَرَّ فَسَقَهِ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ وَ شَرَّ فَسَقَهِ الْعَرَبِ وَ الْعَجَمِ فَاغْفِرْ لِی وَ تُبْ عَلَيَ إِنَّکَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ فَإِذَا انْتَهَيْتَ إِلَى الرُّكْنِ الشَّامِيِّ فَقُلِ اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ حَجّاً مَقْبُولًا وَ ذَنْباً مَغْفُوراً وَ سَعْياً مَشْكُوراً وَ عَمَلًا مُتَقَبَّلًا تَقَبَّلْ مِنِّی كَمَا تَقَبَّلْتَ مِنْ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلِکَ وَ مُوسَى كَلِيمِکَ وَ عِيسَى رُوحِکَ وَ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله حَبِيبِکَ- فَإِذَا انْتَهَيْتَ إِلَى الرُّكْنِ الْيَمَانِيِّ فَقُلِ اللَّهُمَ رَبَّنا آتِنا فِی الدُّنْيا حَسَنَهً وَ فِی الْآخِرَهِ حَسَنَهً وَ قِنا عَذابَ النَّارِ تَطُوفُهُ سَبْعَهَ أَشْوَاطٍ تَرْمُلُ فِی الثَّلَاثَهِ الْأَشْوَاطِ الْأُولَى مِنْهُنَّ مِنَ الْحَجَرِ إِلَى الْحَجَرِ وَ الرَّمَلُ الْخَبَبُ لَا شِدَّهُ السَّعْيِ فَإِنْ لَمْ يُمْكِنْکَ الرَّمَلُ مِنَ الزِّحَامِ فَقِفْ فَإِذَا أَصَبْتَ مَسْلَكاً رَمَلْتَ وَ طُفِ الْأَرْبَعَهَ مَاشِياً [عَلَى تَمَسُّكٍ مُطِيعاً مِنْ رَأْيِکَ تَجْمَعُ طَرَفَيْ إِزَارِکَ فَعَلَّقْتَهُمَا عَلَى مَرْكَبِهِ-](1) مِنْ تَحْتِ مَنْكِبِکَ الْأَيْمَنِ وَ يَكُونُ مَنْكِبُکَ الْأَيْمَنُ مَكْشُوفاً وَ أَكْثِرْ مِنْ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لا شَرِيکَ لَهُ لَهُ الْمُلْکُ وَ لَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَ يُمِيتُ وَ هُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ كُلُّهُ وَ هُوَ عَلى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَ لَا تَقْرَأِ الْقُرْآنَ وَ رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله أَنَّهُ قَالَ مَنْ قَالَ فِی طَوَافِهِ عَشْرَ مَرَّاتٍ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَحَداً فَرْداً صَمَداً لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ لَمْ يَتَّخِذْ صَاحِبَهً وَ لَا وَلَداً كَتَبَ اللَّهُ لَهُ خَمْساً وَ أَرْبَعِينَ حَسَنَهً فَإِذَا كُنْتَ فِی السَّابِعِ مِنْ طَوَافِکَ فَأْتِ الْمُسْتَجَارَ عِنْدَ الرُّكْنِ الْيَمَانِيِّ إِلَى مُؤَخَّرِ الْكَعْبَهِ بِمِقْدَارِ ذِرَاعَيْنِ أَوْ ثَلَاثَهٍ وَ إِنْ

۱- ۱. كذا و فی العباره تشويش.

شِئْتَ إِلَى الْمُلْتَزَمِ أَلْصِقْ بَطْنَكَ بِالْبَيْتِ وَ تَعَلَّقْ بِأَسْتَارِ الْكَعْبَهِ وَ وَجْهَكَ أَلْصِقْ بِهِ وَ جَسَدَكَ كُلَّهَا كَذَا بِالْكَعْبَهِ وَ قُمْتَ وَ قُلْتَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی كَرَّمَكِ وَ عَظَّمَكِ وَ شَرَّفَكِ وَ جَعَلَكِ مَثَابَهً لِلنَّاسِ وَ أَمْناً اللَّهُمَّ إِنَّ الْبَيْتَ بَيْتُكَ وَ الْعَبْدَ عَبْدُكَ وَ الْأَمْنَ أَمْنُكَ وَ الْحَرَمَ حَرَمُكَ هَذَا مَقَامُ الْعَائِذِينَ بِكَ مِنَ النَّارِ أَسْتَجِيرُ بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ وَ اجْتَهِدْ فِی الدُّعَاءِ وَ أَكْثِرِ الصَّلَاهَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ ادْعُ لِنَفْسِكَ وَ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ ادْعُ بِمَا أَحْبَبْتَ مِنَ الدُّعَاءِ فَإِذَا فَرَغْتَ مِنْ طَوَافِكَ فَأْتِ مَقَامَ إِبْرَاهِيمَ إِنْ وَجَدْتَ خِفَّهً وَ إِنْ لَمْ تَجِدْ فَحَيْثُ شِئْتَ مِنَ الْمَسْجِدِ فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ اقْرَأْ فِی الْأُولَى بِفَاتِحَهِ الْكِتَابِ وَ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ وَ الثَّانِيَهِ قُلْ هُوَ اللَّهُ- ثُمَّ تَدْعُو وَ تَفْزَعُ إِلَى اللَّهِ وَ تُصَلِّی أَیَّ سَاعَهٍ شِئْتَ مِنَ النَّهَارِ أَمِ اللَّيْلِ ثُمَّ عُدْ إِلَى الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ وَ إِذَا صَلَّيْتَ فَاسْأَلْهُ وَ أَكْثِرْ وَ ارْفَعْ يَدَيْكَ وَ قَبِّلْ أَوْ تُشِيرُ إِلَيْهِ ثُمَّ أْتِ زَمْزَمَ وَ تَشْرَبُ مِنْ مَائِهَا وَ تَسْتَقِی بِيَدِكَ دَلْواً مَا يَلِی رُكْنَ الْحَجَرِ وَ قُلِ اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ عِلْماً نَافِعاً وَ رِزْقاً وَاسِعاً وَ عَمَلًا مُتَقَبَّلًا وَ شِفَاءً مِنْ كُلِّ سُقْمٍ- ثُمَّ اخْرُجْ إِلَى الصَّفَا مِنَ الْبَابِ الَّذِی يَلِی بَابَ بَنِی مَخْزُومٍ مَا بَيْنَ الْأُسْطُوَانَتَيْنِ تَحْتَ الْقَنَادِيلِ وَ إِنْ خَرَجْتَ مِنْ غَيْرِهِ فَلَا بَأْسَ وَ اصْعَدْ عَلَيْهِ حذی [حِذَاءَ] مِنَ الْبَيْتِ كَذَا وَ كَبِّرْ سَبْعاً أَوْ ثَلَاثاً وَ قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ يُحْيِی وَ يُمِيتُ وَ هُوَ حَیٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ كُلُّهُ وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَیْ ءٍ قَدِيرٌ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ لَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ أَنْجَزَ وَعْدَهُ وَ نَصَرَ عَبْدَهُ وَ هَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ- وَ طَوِّلِ الْوُقُوفَ عَلَيْهِ ثُمَّ تُكَبِّرُ ثَلَاثاً وَ أَعِدِ الْقَوْلَ الْأَوَّلَ وَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ قُلِ اللَّهُمَّ اعْصِمْنِی بِدِينِكَ وَ بِطَوَاعِيَتِكَ وَ طَوَاعِيَهِ رَسُولِكَ اللَّهُمَّ جَنِّبْنِی حُدُودَكَ- وَ أَكْثِرِ الدُّعَاءَ مَا اسْتَطَعْتَ لِنَفْسِكَ وَ لِجَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ لِوَالِدَيْكَ ثُمَّ تُكَبِّرُ ثَلَاثاً وَ تُعِيدُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ مِثْلَ مَا قُلْتَ وَ سَلِ اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ وَ اسْتَعِذْ مِنَ النَّارِ وَ تَضَرَّعْ إِلَيْهِ ثُمَّ تُكَبِّرُ ثَلَاثاً حَتَّى سَبْعِ مَرَّاتٍ كُلَّ ذَلِكَ ثَلَاثَ تَكْبِيرَاتٍ وَ يَكُونُ قِيَامُكَ عَلَى الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ مِقْدَارَ مَا يُقْرَأُ مِائَهُ آيَهٍ مِنَ الْقُرْآنِ وَ أَقَلُّهَا خَمْسَهٌ وَ عشرين [عِشْرُونَ]

آيَهً وَ لَا بَأْسَ بِالتَّلْبِيَهِ عَلَى الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ كَمَا فَعَلَهُ ابْنُ مَسْعُودٍ وَ أَمَرَ بِهَا وَ قَالَ هِيَ اسْتِجَابَهٌ اسْتَجَابَ بِهَا مُوسَى رَبُّهُ ثُمَّ أْتِ مُتَوَجِّهاً إِلَى الْمَرْوَهِ وَ يَكُونُ وُقُوفُكَ عَلَى الصَّفَا أَرْبَعَ مِرَارٍ وَ عَلَى الْمَرْوَهِ أَرْبَعَ مِرَارٍ تَفْتَتِحُ بِالصَّفَا وَ تَخْتِمُ بِالْمَرْوَهِ وَ لْيَكُنْ آخِرُ دُعَائِكَ اسْتَعْمِلْنِي بِسُنَّهِ نَبِيِّكَ وَ تَوَفَّنِي عَلَى مِلَّتِهِ وَ أَعِذْنِي مِنْ مَضَلَّاتِ الْفِتَنِ- وَ عَلَى الْمَرْوَهِ وَ لْيَكُنْ آخِرُ دُعَائِكَ اخْتِمْ لِيَ اللَّهُمَّ بِخَيْرٍ وَ اجْعَلْ عَاقِبَتِي إِلَى خَيْرٍ اللَّهُمَّ فَقِنِي مِنَ الذُّنُوبِ وَ اعْصِمْنِي فِيمَا بَقِيَ مِنْ عُمُرِي حَتَّى لَا أَعُودَ بَعْدَهَا أَبَداً إِنَّكَ أَنْتَ الْعَاصِمُ الْمَانِعُ- وَ إِذَا نَزَلْتَ مِنَ الصَّفَا وَ أَنْتَ تُرِيدُ الْمَرْوَهَ فَامْشِ عَلَى هُنَيْئَتِكَ وَ قُلِ اللَّهُمَّ اسْتَعْمِلْنَا بِطَاعَتِكَ وَ أَحْيِنَا عَلَى سُنَّهِ نَبِيِّكَ وَ تَوَفَّنَا عَلَى مِلَّهِ رَسُولِكَ وَ أَعِذْنَا مِنْ مَضَلَّاتِ الْفِتَنِ- فَإِذَا بَلَغْتَ السَّعْيَ وَ أَنْتَ فِي بَطْنِ الْوَادِي وَ هُنَاكَ مِيلَيْنِ أَخْضَرَيْنِ فَاسْعَ مَا بَيْنَهُمَا وَ قُلْ فِي سَعْيِكَ بِسْمِ اللَّهِ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِهِ رَبِّ اغْفِرْ وَ ارْحَمْ وَ تَجَاوَزْ عَمَّا تَعْلَمُ وَ اهْدِنِي الطَّرِيقَ الْأَقْوَمَ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعَزُّ الْأَكْرَمُ حَتَّى تَقْطَعَ وَ تُجَاوِزَ الْمِيلَيْنِ فَإِنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله كَانَ يَمْشِي حَتَّى تُضْرَبَ قَدَمَاهُ فِي بَطْنِ الْمَسِيلِ ثُمَّ يَسْعَى وَ يَقُولُ وَ لَا يُقْطَعُ الْأَبْطَحُ إِلَّا سَدّاً كَذَا فَتَأْتِي الْمَرْوَهَ وَ قُلْ فِي مَشْيِكَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ الْآخِرَهِ وَ الْأُولَى وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ الْآخِرَهِ وَ الْأُولَى- فَاصْعَدْ عَلَيْهَا حَتَّى يَبْدُوَ لَكَ الْبَيْتُ وَ اسْتَقْبِلْ وَ ارْفَعْ يَدَيْكَ وَ قُلْ مَا قُلْتَ عَلَى الصَّفَا وَ تُكَبِّرُ مِثْلَ مَا كَبَّرْتَ عَلَيْهِ ثُمَّ انْحَدِرْ مِنَ الْمَرْوَهِ وَ امْشِ حَتَّى تَأْتِيَ بَطْنَ الْوَادِي مِثْلَ مَا سَعَيْتَ مِنَ الصَّفَا إِلَى الْمَرْوَهِ سَبْعَهَ أَشْوَاطٍ كُلُّ سَعْيِهِ يُعَدُّ مِنَ الصَّفَا إِلَى الْمَرْوَهِ شَوْطٌ وَاحِدٌ وَ مِنَ الْمَرْوَهِ إِلَى الصَّفَا شَوْطٌ ثَانٍ يَكُونُ ابْتِدَاءُ ذَلِكَ مِنَ الصَّفَا وَ خَاتِمَتُهُ بِالْمَرْوَهِ ثُمَّ قَصِّرْ مِنْ شَعْرِكَ إِنْ كُنْتَ مُتَمَتِّعاً أَوِ احْلِقْ وَ الْحَلْقُ أَفْضَلُ وَ ابْدَأْ بِشِقِّكَ الْأَيْمَنِ ثُمَّ بِالْأَيْسَرِ وَ ادْفِنْ شَعْرَكَ فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ قَدْ مَضَتْ عُمْرَتُكَ وَ حَلَّ لَكَ كُلُّ شَيْ ءٍ مِنْ لُبْسِ الْقَمِيصِ وَ مَا سِوَاهُ وَ وَطْءِ النِّسَاءِ إِلَى يَوْمِ التَّرْوِيَهِ وَ إِنْ كُنْتَ دَخَلْتَ بِالْحَجِّ وَ عُمْرَهً وَ هِيَ الْقِرَانُ أَوْ بِحَجَّهٍ مُفْرَدَهٍ أَقَمْتَ عَلَى إِحْرَامِكَ حَتَّى يُتِمَّ حَجَّكَ يَوْمَ النَّحْرِ وَ طُفْ بِالْبَيْتِ

مَا بَدَا لَکَ وَ لَا تَرْمُلْ فِيهِ وَ مِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ يَرَى أَنَّ عَلَى الْقَارِنِ طَوَافَيْنِ وَ سَعْيَيْنِ وَ يَأْمُرُهُ بِالرُّجُوعِ إِلَى الْبَيْتِ بَعْدَ فَرَاغِهِ مِنَ السَّعْيِ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ سَبْعاً بِالطَّوَافِ بِالْبَيْتِ سَبْعاً آخَرَ يَرْمُلُ فِيهِ وَ يَسْعَى بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ سَبْعاً أُخَرَ فِي الْمَرَّهِ الْأَوَّلَهِ يَجْعَلُ الطَّوَافَ وَ السَّعْيَ الْأَوَّلَ لِعُمْرَتِهِ وَ الطَّوافَ وَ السَّعْيَ الثَّانِيَ لِحَجَّتِهِ إِذَا كَانَ قَدْ دَخَلَ بِحَجٍّ وَ عُمْرَهٍ وَ الَّذِي نَخْتَارُهُ وَ نَرَاهُ طَوَافاً بِالْبَيْتِ سَبْعاً وَ سَعْياً بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ سَبْعاً مُجْزِئاً لِلْقَارِنِ وَ الْمُتَمَتِّعِ وَ الدَّاخِلِ بِحَجَّهٍ مُفْرَدَهٍ.

**[ترجمه]بر اساس آنچه که ابن عباس نقل کرده است، رسول خدا صلی الله علیه و آله در زمان انجام عمره خود، لبیک گفتن را در آنجا قطع می کرد و و ابن عباس و جابر اینگونه گفته‌اند که ابن عمر و عایشه، قطع کردن لبیک را برای کسی که حج تمتع گزارده،در زمان دیدن خانه های مکه واجب می دانستنند و آنچه که ما برگزیدیم، همان چیزی است که برایت گفتیم و اختیار پذیرش آن با توست.

زمانی که به در کعبه رسیدی بگو: خدایا! این خانه خانه ات و حرم حرمت و این بنده بنده توست، این جایگاه کسی است که از آتش دوزخ به تو پناه برده است. سپس طواف کن، زمانی که به رکن عراقی رسیدی بگو: خدایا! از شک و تردید و شرک و اختلاف و خودنمایی و بدبختی و ترس از دشمن و عاقبت بد به تو پناه می برم. خدایا! از فقر و ناداری و محرومیت و آرزو و فتنه و غلبه بدهکاری به تو پناه می برم، به تو و به رسول تو و ولیّ تو ایمان آوردم، به خداوند به عنوان پروردگار و به اسلام به عنوان دین و به محمد صلی الله علیه و آله به عنوان رسول و به علی علیه السلام به عنوان جانشین و امام و به مؤمنان به عنوان برادران، راضی و خشنودم.

زمانی که به زیر ناودان رسیدی بگو: خدایا ! در ذیل عرشت مرا در پناه دار، روزی که هیچ پناهگاهی جز سایه تو نیست. از ترس و وحشت روز قیامت مرا ایمن بدار و از آتش نجات ده و روزی حلال را بر من وسعت بخش و شر جن و انس و شر فاسقان عرب و عجم را از من دور کن و گناهم را ببخشای و توبه ام را بپذیر، زیرا که تو توبه پذیر و مهربانی. زمانی که به رکن شامی رسیدی بگو: خدایا! این را حجی پاداش یافته و گناهی آمرزیده و تلاشی سپاس یافته و عملی پذیرفته قرار ده، آن را از من بپذیر آنچنان که از خلیل خود ابراهیم و کلیم خود موسی و روحت عیسی و محبوبت محمد صلی الله علیه و آله پذیرفتی. زمانی که به رکن یمانی رسیدی بگو: خدایا! در دنیا و آخرت به ما نیکی عطا کن و ما را از عذاب آتش حفظ کن. هفت دور به گرد آن طواف می کنی، در سه دور اول از این سنگ تا سنگ دیگر پویه‌کنان می‌روی. - رمل به معنای پویه کردن است و نه به شدت سعی - . اگر به خاطر ازدحام جمعیت نتوانستی با شتاب راه بروی، بایست، و وقتی راه باز شد، پویه می‌کنی. چهار دور باقی را در طواف راه برو، درحالی که باوقار هستی و نگاهت را مطیع گردانده‌ای، دو طرف لُنگت را جمع کن و آنها را بر از زیر شانه راستت به گردن بینداز، در حالی که شانه راستت باز باشد و تا می توانی سبحان الله ، الحمد الله، لا اله الا ـ الله، لا ـ حول و لا ـ قوه الا بالله، لا اله الا الله وحده لا شریک له، را تکرار کن و بگو:«فرمانروایی وستایش از آن اوست، زنده می کند و می میراند در حالی که او خود زنده ایست که هرگز نمی میرد و تمامی نیکی ها به دست اوست و بر هر چیزی تواناست».و قرآن نخوان.

از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده اند که فرمود: هر کس که در طواف خود ده بار بگوید: {گواهی می دهم که جز خدا معبودی نیست، یکتا و بی نیاز است. نزائیده و نه زاده شده و هیچ کس همتای او نیست، نه دوستی را بر خود برگزیده و نه

فرزنـدی.} خداونـد برای او چهل و پنـج حسـنه می نویسـد. زمانی که در دور هفتم از طواف خود بودی، در کنار مسـتجار نزد رکن یمانی تا آخر کعبه به مقدار دو یا سه ذراع پیش بیا و اگر خواستی به کنار ملتزم برو و شـکم خود را به کعبه بچسبان و به پرده های کعبه خود را بیاویز و صورت و کل بدنت را بدان بچسبان، و ایستاده می گویی: سپاس خدایی را که تو را کرامت و عظمت و شـرف بخشـید و تو را جایگـاه اجتمـاع و امن قرار داد. خـدایا این خـانه خانه توست و بنـده بنـده بنـده توست و این امنیت امنیت توست، . این حرم حرم توست. این جایگاه پناه آورنده به تو از آتش دوزخ است، از آتش به خدا پناه می برم. و در دعا کردن بکوش و تـا می توانی بر رسول خـدا درود فرست و برای خود و مردان و زنـان مؤمن دعـا کن و هر دعـایی که خواستی بکن. زمـانی که از طواف خود فـارغ شـدی، اگر خلوت بود به کنـار مقـام ابراهیم بیـا، در غیر این صورت هر جای مسـجد که خواستی برو و دو رکعت نمـاز بخوان. در رکعت اول سوره فـاتحه الکتاب و «قل یا ایها الکافرون» و در دومی «قل هو الله احـد» را بخوان. سپس دعا می کنی و به خداوند پناه می‌بری و در هر زمانی که خواستی، چه شب چه روز نماز می خوانی. سپس بار دیگر به سـمت حجر الاـسود بـاز گردی و زمـانی که نمـاز خوانـدی، تا می توانی از او درخواست کن و دسـتانت را بالا گیر و حجرالاـسود را ببوس یـا این که به آن بـا دسـتت اشاره کن. سـپس به کنار زمزم رو و از آب آن بنوش و با دسـتت دلوی را از آنجای زمزم که نزدیک به رکن حجر الاسود است برمی داری و می نوشـی و می گویی: خـدایا! آن را علمی سودمند و روزی پربار و عملی پذیرفته و مایه شـفای هر بیماری قرار ده. سپس از دری که در کنار دروازه بنی مخزوم، میان دو ستون در زیر دو چراغ قرار دارد، به صـفا برو و اگر از در دیگری خارج شـدی، ایرادی نـدارد و بر آن از روبروی کعبه بالا رو و هفت یا سه بار تکبیر گو و بگو: تنها معبود خداست و او بزرگتر است، جز خدای یکتا معبودی نیست،شـریکی ندارد، سـلطنت و سـتایش برای اوسـت، زنـده می کنـد و می میرانـد و او زنـده ای است که هرگز نمی میرد. هر خـوبی و نیکی به دست اوست و او بر هر چیز تواناست. تنها معبود خـداست و جز او را نمی پرستیم ودین را برای او خالص گردانیدیم. تنها معبود بی شـریک است، به وعده هایش جامه عمل پوشانید و بنده اش را یاری کرد و به تنهایی تمامی احزاب را شـکست داد، شریکی برای او نیست. و ایستادن بر آن را طولانی کن و سپس سه بار تکبیر بگو و بار دیگر سخن اول را تکرار کن و بر محمد و خاندان او درود فرست و بگو: خـدایا! بر دین و فرمـانبرداری از تو و رسولت مرا حفـظ کن و از مرزهای گناهت دور بـدار. و تا می توانی برای خود و تمامی مؤمنان و پدر و مادرت دعا کن، سپس سه بار تکبیر می گویی و بار دیگر می گویی: لا اله الا الله وحده لا شریک له، به همان ترتیبی که قبلا گفتی و از فضل خداونـد درخواست کن و از آتش دوزخ به او پناه ببر و به سوی وی گریه و زاری کن و سه تا هفت بـار تکـبیر می گـویی و در هر بـار سه تکـبیر می گویی و زمـان وقوف و ایسـتادن تو بر کوه صـفا و مروه بایـد به انـدازه خوانـدن صد آیه از قرآن طول کشد و کمترین زمان آن به میزان خواندن بیست و پنج آیه است. ایرادی ندارد که زمان وقوف بر صـفا و مروه لبیـک گویی، چنـان که ابن مسـعود این کار را انجام داد و به انجام آن فرمان داد و گفت: آن اسـتجابت است، همان که موسی از پروردگار خود خواست. و سپس به سمت مروه برو و باید زمان وقوفت بر صفا چهار بار و بر مروه چهار بار بشود. از صفا آغاز می کنی و به مروه ختم می کنی و باید آخرین دعایت این باشد: «خدایا مرا در راه عمل به سنت پیامبرت به کار گیر و مرا با آیین وی بمیران و از گمراهی های فتنه ها پناه ده.» و باید آخرین دعایت بر مروه این باشد: «خدایا! عاقبت من را ختم به خیر و نیکی کن، خـدایا از انجام گناهان نگاه دار و در عمر بازمانـده ام از ارتکاب آنان مصون بـدار تا هرگز پس از این به سوی آنهـا بـازنگردم، زیرا که تو حفـظ کننـده و ممـانعت کننـده از ارتکاب گناهی.» زمانی که از صـفا پایین آمـدی و آهنگ مروه کردی، به آرامی گام بردار و بگو:«خدایا! در راه فرمانبری خود ما را به کار گمار و ما را به عمل به سنت پیامبرت زنده نگاه دار و بر آیین رسولت بمیران و از آزمایش‌های گمراه کننده پناه ده.» زمانی که در سعی به بطن الوادی رسیدی – و

آنجـا دو نشـان سـبز وجود دارد – میـان آن دو هروله کن و در سـعی خود بگو: به نـام خـدا وخـدا بزرگـتر است و بر محمـد و خانـدان او درود فرست. خدایا ببخش و رحم کن و آنچه را که می دانی نادیده بگیر و به راه اسـتوارتر هدایت کن، زیرا که تو عزیزترین و کریم ترینی. تا زمانی که عبور کنی و دو میل را پشت سر گذاری. همانا رسول خدا راه می رفت تا جایی که جای پایش در دل زمین شـنزار باقی می مانـد و سـپس سـعی می کرد و می فرمود: جز سـد نمی توانـد جلوی شن و ماسه را اینگونه بگیرد. پس به مروه می‌آیی و موقع آمـدن می‌گویی: «خـدایا! از تو خیر آخرت و دنیا را خواسـتارم و از شـر آخرت و دنیا به تو پناه می برم.» سپس از آن بالا برو تا حدی که کعبه بر تو پدیدار شود و روبه آن کن و دستانت را بالا گیر و همان چیزی را که در صـفا گفتی بگو و همان طور تکبیر گو. سـپس از مروه پایین بیا و راه برو تا به بطن الوادی برسـی، همان طور که از صـفا به مروه هفت بار سـعی کردی و هر سـعی از صـفا تا مروه یک دور به حساب می آید و از مروه به صـفا دور دوم است که ابتدای آن از صـفا و پایان آن به مروه ختم می شود؛ سـپس، موی سـرت را کوتاه کن، اگر حج تمتع می گزاری، یا بتراش و تراشیدن بهتر است و در ابتدا از نیمه راست و سـپس از سمت چپ آغاز کن و موی خود را دفن کن. زمانی که این کار را انجام دادی، عمره ات را انجـام داده ای و همه چیز ماننـد پوشـیدن پیراهن و دیگر لبـاس ها و همبستر شـدن با زنان تا روز ترویه بر تو حلال می گردد. اگر برای گزاردن حـج افراد که همـان قران است یا انجام حـج مفرده وارد شـدی، بر حالت احرام خود تا پایان روز عیـد قربـان که زمان اتمام حجت است می مانی و تا آنجا که خواستی به گرد کعبه طواف کن و در آن با شـتاب گام بر نـدار. برخی از علماء معتقدند که قارن باید دو طواف و سـعی انجام دهد.پس از آنکه از انجام هفت دور سعی میان صفا و مروه فارغ شود، به او امر می‌کنند که به کعبه برگردد و هفت دور طواف به گرد خانه خدا را با شـتاب راه برود و میان صـفا و مروه هفت دور دیگر سعی کند. طواف مرتبه اول و سعی اول را برای عمره خود و طواف و سعی دوم را برای حج خود قرار می دهد، اگر برای انجام حج و عمره وارد شده باشد. اما آنچه را که ما برمی گزینیم و معتقدیم، این است که هفت دور طواف به گرد کعبه و هفت بار سعی میان صفا و مروه کند؛ و این برای قارن و کسی که حج تمتع و افراد انجام می دهد، مجزی است.

**[ترجمه]

«۱۸»

لِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِعَائِشَهَ: وَ کَانَتْ قَارِناً یُجْزِئُکِ طَوَافٌ لِحَجِّکِ وَ عُمْرَتِکِ ذَلِکِ حَتَّی تَرْمِیَ جَمْرَهَ الْعَقَبَهِ وَ مَنْ کَانَ مُتَمَتِّعاً فَقَدْ وَصَفْتُ أَنَّهُ یَقْطَعُ التَّلْبِیَهَ إِذَا اسْتَلَمَ الْحَجَرَ ثُمَّ یُقِیمُ الْقَارِنُ عَلَی إِحْرَامِهِ وَ الْمُتَمَتِّعُ یُقِیمُ إِلَی یَوْمِ التَّرْوِیَهِ وَ انْظُرْ أَیْنَ أَنْتَ فَإِنَّمَا أَنْتَ فِی حَرَمِ اللَّهِ وَ سَاحَهِ بِلَادِ اللَّهِ وَ هِیَ دَارُ الْعِبَادَهِ فَوَطِّنْ نَفْسَکَ عَلَی الْعِبَادَهِ فَإِنَّ الصَّلَاهَ وَ الصِّیَامَ وَ الصَّدَقَهَ وَ أَفْعَالَ الْبِرِّ مُضَاعَفَهٌ وَ الْإِثْمَ وَ الْمَعْصِیَهَ أَشَدُّ عَذَاباً مُضَاعَفَهً فِی غَیْرِهَا فَمَنْ هَمَّ لِمَعْصِیَهٍ وَ لَمْ یَعْمَلْهَا کُتِبَ لَهُ سَیِّئَهٌ لِقَوْلِهِ وَ مَنْ یُرِدْ فِیهِ بِإِلْحادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذابٍ أَلِیمٍ-(۱) وَ لَیسَ ذَلِکَ فِی بَلَدٍ غَیْرِهِ وَ إِنَّمَا أَرَادَ أَصْحَابُ الْفِیلَهِ هَدْمَ الْکَعْبَهِ فَعَاقَبَهُمُ اللَّهُ بِإِرَادَتِهِمْ قَبْلَ فِعْلِهِمْ فَوَطِّنْ نَفْسَکَ عَلَی الْوَرَعِ وَ أَحْرِزْ لِسَانَکَ فَلَا تَنْطِقْ إِلَّا بِمَا لَکَ لَا عَلَیْکَ وَ أَکْثِرْ مِنَ التَّسْبِیحِ وَ التَّهْلِیلِ وَ الصَّلَاهِ عَلَی مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ أْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَ انْهَ عَنِ الْمُنْکَرِ وَ افْعَلِ الْخَیْرَ وَ عَلَیْکَ بِصَلَاهِ اللَّیْلِ وَ طُولِ الْقُنُوتِ وَ کَثْرَهِ الطَّوَافِ وَ أَقْلِلِ الْخُرُوجَ مِنَ الْمَسْجِدِ فَإِنَّ النَّظَرَ إِلَی الْکَعْبَهِ عِبَادَهٌ وَ لَا یَزَالُ الْمَرْءُ فِی صَلَاهٍ مَا دَامَ یَنْتَظِرُهَا کَذَا.

**[ترجمه]به دلیل سـخن رسول خدا صلی الله علیه و آله به عایشه، زمانی که حج قران انجام می‌داد و به او فرمود: طواف برای

انجام حج و عمره ات تو را کفایت میَ کند تا زمانی که به جمره عقبه سنگ بزنی و هر کس حج تمتع انجام می دهد. پیشتر بیان کردم که زمانی که بر حجر الاسود دست کشید، لبیک گفتن را قطع کند، سپس قارن بر حالت احرام خود باقی بماند و کسی که حج تمتع گزارده، تا روز ترویه در مکه باقی بماند و خوب بنگر که تو در کجایی، همانا تو در حرم خداوند و در صحنه سرزمین خدایی که آن خانه عبادت می باشد. از این رو خود را به عبادت کردن عادت ده، زیرا ثواب خواندن نماز و گرفتن روزه و صدقه دادن و اعمال نیک چند برابر می شود و همچنین گناه و معصیت از جاهای دیگر عذابی بیشتر و چند برابر خواهد داشت. پس هر کس به انجام گناه همت گمارد ولی به گناه عمل نکند، برای وی گناه نوشته خواهد شد چنان که خداوند فرمود:{هر کس از امر ما منحرف شود، او را از عذابی دردناک می چشانیم.} و این عذاب در جایی دیگر غیر آن نیست و اصحاب فیل خواستند کعبه را ویران کنند، خداوند قبل از انجام این عمل آنان،به سبب اراده آن‌ها،را به اراده خود مجازات کرد. خویشتن را بر پارسایی عادت ده و زبانت را حفظ کن و جز از آنچه که برای توست و نه علیه توست سخن مگو. و تا می توانی سبحان الله و لااله الا الله گو و بر محمد صلی الله علیه و آله درود فرست و امر به معروف و نهی از منکر کن و عمل نیک انجام ده. و بر تو باد خواندن نماز شب و طولانی کردن قنوت و کثرت طواف، و خارج شدن از مسجد را کم کن. همانا نگاه کردن به کعبه عبادت می باشد و همواره انسان در نماز است تا زمانی که انتظار نماز را می کشد.

**[ترجمه]

«۱۹»

وَ یُرْوَی عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ الطَّوَافَ لِلْغُرُبِ (۲)

أَفْضَلُ مِنَ الصَّلَاهِ وَ لِأَهْلِ مَکَّهَ الصَّلَاهُ أَفْضَلُ مِنَ الطَّوَافِ وَ یُسْتَحَبُّ أَنْ یَطُوفَ الرَّجُلُ مُقَامَهُ بِمَکَّهَ بِعَدَدِ السَّنَهِ ثَلَاثَ مِائَهٍ وَ سِتِّینَ أُسْبُوعاً عَدَدَ أَیَّامِ السَّنَهِ فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَثَلَاثَ مِائَهٍ وَ سِتِّینَ شَوْطاً فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَأَکْثِرْ

ص: ۳۴۶

۱- ۱. سوره الحجّ الآیه ۲۵.

۲- ۲. الغرب: بضمتین، الغریب.

مِنَ الطَّوَافِ مَا أَقَمْتَ بِمَكَّهَ فَإِنْ قَدَرْتَ أَنْ لَا تَخْرُجَ مِنْ مَكَّهَ حَتَّی تَخْتِمَ الْقُرْآنَ فَافْعَلْ فَإِنَّهُ یُسْتَحَبُّ ذَلِکَ وَ یَخْطُبُ الْإِمَامُ یَوْمَ السَّابِعِ مِنْ ذِی الْحِجَّهِ بَعْدَ الظُّهْرِ بِمَکَّهَ وَ یَأْمُرُ بِالْغَدْوَهِ مِنَ الْغَدِ إِلَی مِنًی لِیُوَافُوا الظُّهْرَ بِمِنًی فَیَقُومُ بِهَا مَعَ الْإِمَامِ فَإِذَا کَانَ یَوْمُ التَّرْوِیَهِ یَجِبُ عَلَی الْمُتَمَتِّعِ أَنْ یَأْخُذَ مِنْ شَارِبِهِ وَ أَظْفَارِهِ وَ یُنَظِّفَ جَسَدَهُ مِنَ الشَّعْرِ وَ یَغْتَسِلَ وَ یَلْبَسَ ثَوْبَ الْإِحْرَامِ وَ یَدْخُلَ الْبَیْتَ وَ یُحْرِمَ مِنْهُ أَوْ مِنَ الْحِجْرِ فَإِنَّ الْحِجْرَ مِنَ الْبَیْتِ وَ إِنْ خَرَجَ مِنْ غَیْرِ مَا وَصَفْتُ مِنْ رَحْلِهِ أَوْ مِنَ الْمَسْجِدِ أَوْ مِنْ أَیِّ مَوْضِعٍ شَاءَ یَجُوزُ أَوْ مِنَ الْأَبْطَحِ ثُمَّ تَطُوفُ بِالْبَیْتِ سَبْعاً لِوَدَاعِکَ الْبَیْتَ عِنْدَ خُرُوجِکَ إِلَی مِنًی لَا رَمَلَ عَلَیْکَ فِیهَا وَ یُصَلِّی لِإِفْرَادٍ مَا شَاءَ سِتَّ رَکَعَاتٍ أَوْ یُحْرِمُ عَلَی أَیِّ صَلَاهِ الْفَرِیضَهِ-(۱) وَ لَا سَعْیَ عَلَیْکَ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ قَارِناً کُنْتَ أَوْ مُتَمَتِّعاً أَوْ مُفْرِداً ثُمَّ تَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّی أُرِیدُ الْحَجَّ فَیَسِّرْهُ لِی وَ تَقَبَّلْهُ مِنِّی وَ تَحُلُّنِی حَیْثُ حَبَسْتَنِی لِقَدَرِکَ الَّذِی قَدَّرْتَ عَلَیَّ- ثُمَّ لَبِّ کَمَا لَبَّیْتَ فِی الْأَوَّلِ وَ إِنْ قُلْتَ لَبَّیْکَ بِحَجَّهٍ تَمَامُهَا وَ بَلَاغُهَا عَلَیْکَ أَجْزَأَکَ وَ أَخِّرِ الطَّوَافَ لِحَجِّکَ حَتَّی تَرْجِعَ مِنْ مِنًی ثُمَّ تَنْهَضُ إِلَی مِنًی وَ عَلَیْکَ السَّکِینَهَ وَ الْوَقَارَ وَ أَنْتَ تُلَبِّی تَرْفَعُ صَوْتَکَ تُصَلِّی بِهَا الظُّهْرَ وَ الْعِشَاءَ وَ الْعَتَمَهَ وَ صَلَاهَ الْفَجْرِ بِمِنًی وَ إِنْ صَدَّکَ عَنِ الْخُرُوجِ إِلَی مِنًی شُغُلٌ قَبْلَ الظُّهْرِ وَ خَرَجْتَ بَعْدَ الظُّهْرِ أَوْ أَیَّ وَقْتٍ إِلَی وَقْتِ الْفَجْرِ أَجْزَأَکَ وَ انْزِلْ مِنْ مِنًی الْجَانِبَ الْأَیْمَنَ مِنْهَا إِلَی أَنْ تَیَسَّرَ لَکَ ذَلِکَ وَ حَیْثُ نَزَلْتَ أَجْزَأَکَ وَ قُلْ وَ أَنْتَ مُتَوَجِّهٌ اللَّهُمَّ إِیَّاکَ أَرْجُو وَ لَکَ أَدْعُو فَبَلِّغْنِی أَمَلِی وَ أَصْلِحْ عَمَلِی اللَّهُمَّ إِنَّ هَذِهِ مِنًی وَ مَا دَلَلْتَنَا عَلَیْهِ وَ مَا مَنَنْتَ بِهِ عَلَیْنَا مِنَ الْمُقَاسَاهِ وَ أَسْأَلُکَ أَنْ تَمُنَّ عَلَیَّ فِیهَا بِمَا مَنَنْتَ بِهِ عَلَی أَوْلِیَائِکَ وَ أَهْلِ طَاعَتِکَ وَ خِیَرَتِکَ مِنْ خَلْقِکَ وَ أَنْ تُوَفِّقَ لَنَا مَا وَفَّقْتَ لَهُمْ مِنْ عِبَادِکَ الصَّالِحِینَ فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدُکَ وَ فِی قَبْضَتِکَ- وَ کَثِّرِ الصَّلَاهَ عَلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَإِنَّهُ یُسْتَحَبُّ ذَلِکَ هُنَاکَ فَإِنْ کُنْتَ قَرِیباً مِنْ مَسْجِدِ الْخَیْفِ فَإِنَّهُ أَحَبُّ إِلَیَّ وَ إِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ لَا تُصَلِّیَ إِلَّا بِمِنًی مَا دُمْتَ فِیهَا فَافْعَلْ فَإِنَّهُ قَدْ صَلَّی فِیهِ سَبْعُونَ

۱- ۱. کذا فی الأصل و فی العباره تشویش و نقص ظاهر.

نَبِيّاً أَوْ قِيلَ سَبْعُونَ أَلْفَ نَبِيٍّ.

**[ترجمه]از رسول خـدا صـلی الله علیه و آله نقل کرده اند که فرمود: انجام طواف برای انسان غریب بهتر از خواندن نماز می باشد و برای اهالی مکه، خواندن نماز از طواف بهتر است.

مستحب است که انسان در مـدت اقامت خود در مکه به تعـداد روزهای سال، سیصد و شصت طواف کند و هر طواف هفت دور باشد و اگر نتوانست، سیصد و شصت دور و اگر نتوانست، تا مدت زمانی که در مکه است، تا می تواند طواف کند. اگر توانستی که تا ختم قرآن از مکه خارج نشوی، این کار را انجام ده، چرا که این امر مستحب می باشـد و امام در روز هفتم ذی حجه پس از ظهر در مکه سخنرانی کند و دستور دهد که صبح فردای آن روز به سمت منی حرکت کنند بطوری که تا هنگام ظهر به منی برسند و همراه با امام این کار را انجام دهد.

زمانی که روز ترویه فرارسید، بر کسی که حج تمتع می گزارد واجب است که موی سبیل و ناخنش را بگیرد و تنش را از مو پـاک کنـد و سـپس غسـل کنـد و لباس احرام بر تن کنـد و وارد کعبه شود و از آنجا یا از حجر محرم شود، زیرا که حجر جزو کعبه می باشـد و اگر از جایی دیگر از آنچه که ذکر کردم، همچون محل سکونت خود یا مسجد یا هر مکانی که خواست یا ابطح، جـایز می باشـد. سپس درزمـان حرکت به سـمت منی، به گرد کعبه هفت دور طـواف وداع کن و نیـازی نیست که در طوافت بـدوی. و برای احرام شـش رکعت نمـاز می‌خوانی، یا این که بعـد از هر نماز واجب می‌توانی محرم شوی. انجام سـعی میان صـفا و مروه بر تو لازم نیست، چه جهت انجام حج قران آمده باشی یا حج تمتع یا افراد، سپس می گویی: «خدایا! من می خواهم حـج گزارم، پس آن را برای من آسان کن و از من بپـذیر و هر جا که از رفتن به آن تقـدیرت که بر من مقدر ساختی، مرا باز داشتی، از احرام به در آور.» سپس آن چنان که در ابتدا لبیک گفتی لبیک گو و اگر بگویی: «لبیک به حجی که کامل شـدن و رسانـدنش بر توست»،تکلیف از تو ساقط است. و انجام طواف در حج خود را تا زمان بازگشت از منی به تاخیر بینداز و سـپس با آرامش و وقار به سوی منی می روی، در حالی که با صـدای بلند لبیک می گویی و در منی نماز ظهر و عشا و اول شب و صـبح را می خوانی. اگر علتی مانع رفتن تو به منی قبل از ظهر گردیـد و پس از ظهر یا هر وقت دیگری تا هنگام سپیـده دم به منی رفتی، کفایت می کنـد. اگر برایت میسر شـد، در سـمت راست منی فرود آی و هر جای آن که فرود آمدی کفایت می کنـد و درحالی که رو به کعبه کرده ای بگو: «خـدایا!تنها به تو امید دارم و برای تو دعا می کنم؛ پس مرا به آرزویم برسان و کرده ام را نیکو ساز، خـدایا این منی است و جایی است که ما را به آمدن بدان راهنمایی کردی و منتی که از سـبقت گرفتن و آمـدن بـدان بر مـا نهـادی و از تـو می خـواهم کـه آن گـونه بر مـا در آن منـت نهی که بر اولیـای خـویش و فرمـانبرداران و برگزیـدان خلقت منت نهادی و همان طور که به بندگان صالحت توفیق دادی، ما را موفق گردانی، من تنها بنده تو و در اختیار تـو هسـتم.» و تـا می توانی بر رسول خـدا درود بفرست چرا که این امر در آنجـا مسـتحب است و اگر به مسـجد خیف نزدیک باشـی، نزد من دوست داشـتنی تر است و اگر توانستی که تا مدت زمانی که در منی هستی جز در آن نماز نخوانی، این کار را انجام ده زیرا که در آن هفتاد پیامبر و به قول برخی هفتاد هزار پیامبر نماز خوانده اند.

**[ترجمه]

عَنْ عُرْوَهَ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ آدَمَ بِهَا دُفِنَ وَ هُنَاکَ قَبْرُهُ علیه السلام وَ إِنْ قَدَرْتَ أَنْ لَا تَبِیتَ وَ تُصَلِّیَ وَ تُسَبِّحَ وَ تَسْتَغْفِرَ إِلَّا بِمِنًی فَافْعَلْ فَإِذَا أَصْبَحْتَ وَ طَلَعَتِ الشَّمْسُ فَعُدْ إِلَی عَرَفَاتٍ فَکَبِّرْ وَ إِنْ شِئْتَ فَلَبِّ وَ قُلِ اللَّهُمَّ وَ عَلَیْکَ تَوَکَّلْتُ وَ أَسْأَلُکَ أَنْ تَغْفِرَ لِی ذُنُوبِی وَ تُعْطِیَنِی سُؤْلِی وَ تَقْضِیَ لِی حَاجَتِی وَ تُبَارِکَ لِی فِی جَسَدِی وَ أَنْ تَجْعَلَنِی مِمَّنْ تُبَاهِی بِهِ وَ هُوَ أَفْضَلُ مِنِّی وَ تُوَجِّهَنِی لِلْخَیْرِ أَیْنَمَا تَوَجَّهْتُ- فَإِذَا أَتَیْتَ عَرَفَاتٍ فَانْزِلْ بَطْنَ نَمِرَهَ مِنْ وَرَاءِ الْأَحْوَاضِ إِنِ اسْتَطَعْتَ أَوْ کُنْ قَرِیباً مِنَ الْإِمَامِ فَإِنَّ عَرَفَاتٍ کُلَّهَا مَوْقِفٌ إِلَی بَطْنِ عُرَنَهَ فَإِذَا زَالَتْ کَذَا.

**[ترجمه]امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: همانا آدم علیه السلام در آن دفن شده است و قبر وی در آنجاست و اگر توانستی که در منی نخوابی و نماز بخوانی و تسبیح گویی و استغفار کنی، این کار را انجام ده. هنگامی که صبح شد و خورشید طلوع کرد، به سوی عرفات حرکت کن و تکبیر بگوی و اگر خواستی لبیک گو و بگو: «خدایا! تنها بر تو توکل کردم و از تو می خواهم که گناهانم را بر من ببخشی و درخواستم را به من عطا کنی و حاجتم را برآورده سازی و جسمم را بر من مبارک گردانی و مرا از افرادی قرار دهی که بدان افتخار می کنی، در حالی که او از من برتر است و هر جا که رو کردم، من را به سمت نیکی ببر.» زمانی که به عرفات آمدی، اگر توانستی در بطن نمره از پشت احواض فرود بیا یا نزدیک امام باش، زیرا که همه جای عرفات تا بطن عرنه محل وقوف است .

**[ترجمه]

باب ۶۳ ما یجب فی الحج و ما یحدث فیه

الأخبار

«۱»

: مَنْ نَسِیَ طَوَافاً حَتَّی رَجَعَ إِلَی أَهْلِهِ لَمْ تَحِلَّ لَهُ النِّسَاءُ حَتَّی یَزُورَ الْبَیْتَ فَإِنْ مَاتَ فَلْیَقْضِ عَنْهُ وَلِیُّهُ أَوْ غَیْرُهُ وَ لَا یَصْلُحُ أَنْ یُقْضَی عَنْهُ وَ هُوَ حَیٌّ وَ لَیْسَ رَمْیُ الْجِمَارِ کَالطَّوَافِ لِأَنَّ الْجِمَارَ لَیْسَ فَرِیضَهً وَ الطَّوَافُ فَرِیضَهٌ(۱)

وَ إِنْ نَسِیَ رَکْعَتَیِ الطَّوَافِ فَلْیَقْضِهِمَا حَیْثُ ذَکَرَهُمَا إِنْ کَانَ قَدْ خَرَجَ مِنْ مَکَّهَ وَ إِنْ کَانَ فِیهَا صَلَّاهُمَا خَلْفَ مَقَامِ إِبْرَاهِیمَ وَ لَمْ یَبْرَحْ إِلَّا بَعْدَ قَضَائِهِمَا وَ مَنْ مَسَّ طِیباً وَ هُوَ مُحْرِمٌ اسْتَغْفَرَ رَبَّهُ فَقَطْ وَ الْمَرْأَهُ تَحُجُّ مِنْ غَیْرِ وَلِیٍّ مَتَی أَبَی أَوْلِیَاؤُهَا الْخُرُوجَ مَعَهَا وَ لَیْسَ لَهُمْ مَنْعُهَا وَ لَا لَهَا أَنْ تَمْتَنِعَ لِذَلِکَ وَ تَحُجُّ الْمُطَلَّقَهُ فِی عِدَّتِهَا وَ السَّعْیُ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ عَلَی دَابَّهٍ جَائِزٌ وَ الْمَشْیُ أَحَبُّ إِلَیَّ.

۱- ۱. فقه الرضا ص ۷۲ و الموجود فیه من قوله: من نسی طوافا إلخ و هذا فی عنوان- کتاب الطلاق و هو فی الدرج-؟ کذا-

وَ إِنْ حُمِلَتِ الْمَرْأَةُ فِی مَحْمِلٍ مِنْ غَیْرِ عِلَّةٍ لِاسْتِلَامِ الْحَجَرِ مِنْ أَجْلِ الزِّحَامِ لَمْ یَکُنْ بِذَلِکَ بَأْسٌ إِلَّا أَنِّی أَکْرَهُ أَنْ تَطُوفَ مَحْمُولَةً مَتَی لَمْ یَکُنْ بِهَا عِلَّةٌ.

**[ترجمه]فقه الرضا: هر کس طوافی را فراموش کند و به نزد اهل خود بازگردد، زنان بر او حلال نیستند، مگر این که کعبه را زیارت کند؛ و اگر از دنیا رفت، به نیابت از وی طواف را ولیّ وی یا شخص دیگر انجام دهد. روا نیست که تا زمانی که او زنده است، به نیابت از وی طواف کنند و رمی جمرات همچون طواف نیست، زیرا رمی جمرات واجب نیست اما طواف واجب می باشد - . فقه الرضا علیه السلام: ۷۲ -

و اگر خواندن دو رکعت نماز طواف را فراموش کند، اگر از مکه خارج شده است، هر زمان که به یاد آورد آن را بخواند؛ اگر در مکه باشد، در پشت مقام ابراهیم نماز بخواند و تا زمانی که آن نماز را نخوانده، حرکت نکند. و هر کس بوی خوش استعمال کرده در حالی که محرم است، تنها از خدای خود آمرزش بخواهد.

زن می تواند بدون ولی حج گزارد، زمانی که اولیای وی از همراهی با او خودداری کنند و نمی‌توانند او را از رفتن منع کنند و خود نیز به دلیل نیامدن ولی به همراه او، حق خودداری کردن ندارد و زن مطلقه در زمان عده خویش حج می گزارد. و سعی میان صفا و مروه با سوار شدن بر مرکب جایز است، اما راه رفتن نزد من دوست داشتنی تر است. و اگر زن را بدون هیچ بیماری، برای استلام حجرالاسود به خاطر ازدحام جمعیت، بر چیزی حمل کنند، ایرادی ندارد، اما در عین حال، من مکروه می‌دانم تا زمانی که بیماری نداشته باشد، برای طواف او را حمل کنند .

**[ترجمه]

«۲»

وَ قَالَ أَبِی: إِنَّ أَسْمَاءَ بِنْتَ عُمَیْسٍ نَفِسَتْ بِمُحَمَّدِ بْنِ أَبِی بَکْرٍ بِالْبَیْدَاءِ لِأَرْبَعٍ بَقِینَ مِنْ ذِی الْقَعْدَهِ فِی حَجَّهِ الْوَدَاعِ فَأَمَرَهَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَاغْتَسَلَتْ وَ احْتَشَتْ وَ أَحْرَمَتْ وَ لَبَّتْ مَعَ النَّبِیِّ وَ أَصْحَابِهِ فَلَمَّا قَدِمُوا مَکَّهَ لَمْ تَطْهُرْ حَتَّی نَفَرُوا مِنْ مِنًی وَ قَدْ شَهِدَتِ الْمَوَاقِفَ کُلَّهَا بِعَرَفَاتٍ وَ جَمْعٍ وَ رَمَتِ الْجِمَارَ وَ لَکِنْ لَمْ تَطُفْ بِالْبَیْتِ وَ لَمْ تَسْعَ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ فَلَمَّا نَفَرُوا مِنْ مِنًی أَمَرَهَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَاغْتَسَلَتْ وَ طَافَتْ بِالْبَیْتِ وَ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ کَانَ جُلُوسُهَا لِأَرْبَعٍ بَقِینَ مِنْ ذِی الْقَعْدَهِ وَ عَشَرَهٍ مِنْ ذِی الْحِجَّهِ وَ ثَلَاثَهِ أَیَّامِ التَّشْرِیقِ قَالَ وَ أَفْضَلُ الْبُدْنِ ذَوَاتُ الْأَرْحَامِ مِنَ الْإِبِلِ وَ الْبَقَرِ جَمِیعاً وَ یُجْزِی مِنَ الذُّکُورَهِ مِنَ الْبَقَرِ وَ الْبُدْنِ وَ أَفْضَلُ الضَّحَایَا مِنَ الْإِبِلِ الْفُحُولَهُ وَ مَتَی أَصَابَ الْهَدْیَ بَعْدَ إِحْرَامِهِ مَرَضٌ أَوْ فَقْءُ عَیْنٍ أَوْ غَیْرُهُ أَجْزَأَ صَاحِبَهُ أَنْ یُضَحِّیَ بِهِ مَتَی سَاقَهُ صَحِیحاً وَ کَذَلِکَ مَنْ مَاتَتِ الْأُضْحِیَّهُ کَذَا بَعْدَ شِرَائِهَا فَقَدْ أَجْزَأَتْ عَنْهُ وَ یَجُوزُ فِی الْأَضَاحِیِّ الْجَذَعُ مِنَ الضَّأْنِ وَ لَا یَجُوزُ جَذَعُ الْمَعْزِ وَ إِنْ سُرِقَتْ أُضْحِیَّهُ رَجُلٍ أَجْزَأَتْهُ وَ إِنِ اشْتَرَی بَدَلَهَا کَانَ أَفْضَلَ وَ الْأُضْحِیَّهُ تَجُوزُ فِی الْأَمْصَارِ عَنْ أَهْلِ بَیْتٍ وَاحِدٍ إِذَا لَمْ یَکُنْ یَجِدُوا غَیْرَهَا وَ الْبَقَرَهُ تُجْزِی عَنْ خَمْسَهٍ إِذَا کَانُوا أَهْلَ خِوَانٍ وَاحِدٍ وَ یُنْتَفَعُ بِجِلْدِ الْأُضْحِیَّهِ وَ یُشْتَرَی بِهِ الْمَتَاعُ وَ إِنْ تُصُدِّقَ بِهِ فَهُوَ أَفْضَلُ وَ یُدْبَغُ فَیُجْعَلُ مِنْهُ جِرَابٌ وَ مُصَلًّی وَ لَا تَأْکُلِ الصَّیْدَ وَ أَنْتَ حَرَامٌ وَ إِنْ کَانَ أَصَابَهُ مُحِلٌّ وَ اعْلَمْ أَنَّهُ لَیْسَ عَلَیْکَ فِدَاءٌ لِشَیْ ءٍ أَتَیْتَهُ وَ أَنْتَ جَاهِلٌ وَ أَنْتَ مُحْرِمٌ فِی حَجَّتِکَ إِلَّا الصَّیْدَ فَإِنَّ عَلَیْکَ فِیهِ الْفِدَاءَ بِجَهْلٍ کَانَ أَوْ بِعَمْدٍ وَ مَتَی أَصَبْتَهُ وَ أَنْتَ حَرَامٌ

فِی الْحَرَمِ فَالْفِدَاءُ عَلَیْکَ مُضَاعَفٌ وَ إِنْ أَصَبْتَهُ وَ أَنْتَ حَلَالٌ (۱)

فِی الْحَرَمِ فَقِیمَهٌ وَاحِدَهٌ وَ إِنْ أَصَبْتَهُ وَ أَنْتَ حَرَامٌ فِی الْحِلِّ فَعَلَیْکَ قِیمَهٌ وَاحِدَهٌ وَ مَتَی اجْتَمَعَ قَوْمٌ عَلَی صَیْدٍ وَ هُمْ مُحْرِمُونَ فَعَلَی کُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ قِیمَتُهُ وَ إِذَا اضْطُرَّ الْمُحْرِمُ فَوَجَدَ صَیْداً أَوْ مَیْتَهً أَکَلَ مِنَ الصَّیْدِ لِأَنَّ فِدَاءَهُ فِی مَالِهِ قَائِمٌ فَإِنَّمَا یَأْکُلُ مِنْ مَالِهِ وَ إِنْ أَکَلَ الْحَلَالُ مِنْ صَیْدٍ أَصَابَهُ الْحَرَامُ لَمْ یَکُنْ بِهِ بَأْسٌ لِأَنَّ الْفِدَاءَ عَلَی الْمُحْرِمِ وَ یَطُوفُ الْمُفْرِدُ مَا شَاءَ بَعْدَ طَوَافِ الْفَرِیضَهِ وَ یُجَدِّدُ التَّلْبِیَهَ بَعْدَ الرَّکْعَتَیْنِ وَ الْقَارِنُ بِتِلْکَ الْمَنْزِلَهِ مَا خَلَا مِنَ الطَّوَافِ بِالتَّلْبِیَهِ وَ مَنْ أُهْدِیَ لَهُ حَمَامٌ أَهْلِیٌّ فِی الْحَرَمِ فَأَصَابَ مِنْهُ شَیْئاً فَلْیَتَصَدَّقْ بِثَمَنِهِ نَحْوَ مَا کَانَ یَسْوَی فِی الْقِیمَهِ وَ مَنْ قَرَنَ الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ وَ سَاقَ الْهَدْیَ فَأَصَابَهُ حَصْرٌ لَمْ یَکُنْ عَلَیْهِ أَنْ یَبْعَثَ هَدْیاً مَعَ هَدْیِهِ وَ لَا یُحِلُّ حَتَّی یَبْلُغَ الْهَدْیُ مَحِلَّهُ فَإِذَا بَلَغَ الْهَدْیُ مَحِلَّهُ أَحَلَّ وَ عَلَیْهِ إِذَا بَرَأَ الْحَجُّ وَ الْعُمْرَهُ وَ مَنْ نَسِیَ رَکْعَتَیْ طَوَافِ الْفَرِیضَهِ حَتَّی دَخَلَ فِی السَّعْیِ فَلْیَحْفَظْ مَکَانَ الَّذِی ذَکَرَ فِیهِ ثُمَّ لْیَرْجِعْ فَلْیُصَلِّ الرَّکْعَتَیْنِ ثُمَّ لْیَرْجِعْ فَلْیُتِمَّ طَوَافَهُ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ إِنِ امْرَأَهٌ أَدْرَکَهَا الْحَیْضُ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ أَتَمَّتْ مَا بَقِیَ وَ قَوْلُ الرَّجُلِ لَا لَعَمْرِی لَیْسَ بِجِدَالٍ إِنَّمَا الْجِدَالُ لَا وَ اللَّهِ وَ بَلَی وَ اللَّهِ وَ مَنْ نَظَرَ إِلَی غَیْرِ أَهْلِهِ وَ هُوَ مُحْرِمٌ فَعَلَیْهِ جَزُورٌ أَوْ بَقَرَهٌ فَإِنْ لَمْ یَقْدِرْ فَشَاهٌ وَ إِنْ نَظَرَ إِلَی أَهْلِهِ فَأَمْنَی لَمْ یَکُنْ عَلَیْهِ شَیْ ءٌ وَ یَغْتَسِلُ وَ یَسْتَغْفِرُ رَبَّهُ وَ إِنْ حَمَلَهَا مِنْ غَیْرِ شَهْوَهٍ فَأَمْنَی فَلَیْسَ عَلَیْهِ شَیْ ءٌ فَإِنْ حَمَلَهَا مِنَ الشَّهْوَهِ أَوْ مَسَّ شَیْئاً مِنْهَا فَأَمْنَی أَوْ أَمْذَی فَعَلَیْهِ دَمٌ وَ مَنْ طَافَ طَوَافَ الْفَرِیضَهِ فَلَمْ یَدْرِ أَ سِتّاً طَافَ أَمْ سَبْعاً أَعَادَ طَوَافَهُ فَإِنْ فَاتَهُ

۱- ۱. ما بین القوسین زیاده من المصدر ص ۸۲.

طَوَافُهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ وَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ اذْكُرُوا اللَّهَ فِی أَیَّامٍ مَعْدُوداتٍ هِیَ أَیَّامُ التَّشْرِیقِ وَ کَانُوا إِذَا قَدِمُوا مِنًی تَفَاخَرُوا فَقَالَ اللَّهُ فَإِذا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفاتٍ الْآیَهَ فَیَزُورُ الْمُتَمَتِّعُ الْبَیْتَ یَوْمَ النَّحْرِ وَ مِنْ غَدِهِ وَ لَا یُؤَخِّرُ ذَلِکَ وَ مُوَسَّعٌ عَلَی الْقَارِنِ وَ الْمُفْرِدِ أَنْ یَزُورَا مَتَی شَاءَا وَ لَیْسَ الْمَوْقِفُ هُوَ الْجَبَلَ فَقَطْ وَ کَانَ أَبِی یَقِفُ حَیْثُ یَبِیتُ وَ الرَّکْعَتَانِ بَعْدَ طَوَافِ الْفَرِیضَهِ لَا یُؤَخَّرَانِ عَنْهُ وَ تُحْرِمُ الْحَائِضُ وَ إِنْ لَمْ تُصَلِّ وَ مَتَی بَلَغَتِ الْوَقْتَ اغْتَسَلَتْ وَ احْتَشَتْ وَ أَحْرَمَتْ وَ الشَّجَرَهُ مَتَی کَانَ أَصْلُهَا فِی الْحَرَمِ وَ فَرْعُهَا فِی الْحِلِّ فَهِیَ حَرَامٌ لِمَکَانِ أَصْلِهَا وَ مَتَی کَانَ أَصْلُهَا فِی الْحِلِّ وَ فَرْعُهَا فِی الْحَرَمِ کَانَ کَذَلِکَ وَ مَنْ مَسَحَ وَجْهَهُ بِثَوْبِهِ وَ هُوَ مُحْرِمٌ لَمْ یَکُنْ عَلَیْهِ شَیْ ءٌ وَ کَفَّارَهُ الْعُمْرَهِ یُعَجِّلُهَا بِمَکَّهَ وَ لَا یُؤَخِّرُهَا إِلَی مِنًی-(۱).

**[ترجمه]پدرم گفت: اسماء بنت عمیس، محمد بن ابی بکر را در بیداء، چهار روز مانده از ماه ذی قعده در حجه الوداع به دنیا آورد. رسول خدا صلی الله علیه و آله به او فرمان داد و غسل کرد و بر خود پوشش گذاشت و لباس احرام بر تن کرد و همراه با رسول خدا و اصحاب ایشان لبیک گفت. زمانی که به مکه رسیدند، تا وقتی همه از منی کوچ کردند، از نفاس پاک نشد و در تمامی مواقف در عرفات و جمع حضور یافت و رمی جمرات کرد، اما به گرد کعبه طواف نکرد و میان صفا و مروه سعی نکرد. پس زمانی که اصحاب از منی کوچ کردند، رسول خدا صلی الله علیه و آله به اسماء فرمان داد و او غسل کرد و به گرد کعبه طواف کرد و میان صفا و مروه سعی کرد و ایام نفاس وی چهار روز مانده از ماه ذی قعده و ده روز از ماه ذی حجه و سه روز ایام تشریق بود.

و فرمود: بهترین شتر و گاو جهت قربانی کردن، آن دسته است که ماده باشند و گاو و شتر نر جهت قربانی کفایت می کند و بهترین نوع شتران جهت قربانی کردن، جنس نر آن است. و زمانی که پس از احرام، قربانی دچار بیماری شود یا این که چشم آن آسیب بیند یا دچار مشکلات دیگر شود، اگر صاحبش قربانی را سالم به همراه آورده باشد، وی را از قربانی کردن کفایت می کند و همچنین اگر پس از این که قربانی را خرید، بمیرد، تکلیف از او ساقط است. در میان قربانیان، قربانی کردن بچه گوسفند جایز می باشد، اما قربانی کردن بچه بز جایز نیست. اگر قربانی شخصی دزدیده شود، تکلیف از او ساقط است، اما اگر به جای آن قربانی دیگری بخرد بهتر می باشد. و در سایر شهرها، تنها یک قربانی برای اهل یک خانواده کافی است، در صورتی که غیر از آن قربانی دیگری نیابند و قربانی کردن یک گاو برای پنج نفر که از یک خانواده باشند کفایت می کند. از پوست قربانی سود می برند و به واسطه آن کالا می خرند، اما اگر آن را صدقه دهند بهتر است. آن پوست را دباغی می کنند و از آن کیسه و جانماز درست می کنند و در حالی که محرمی، از گوشت شکار مخور، هر چند کسی که محرم نیست آن را هدف قرار داده باشد .

و بدان که دادن کفاره بر تو به خاطر چیزی که از روی جهل در حال احرام حجّت انجام داده ای، لازم نیست، مگر شکار که در این صورت چه از روی جهل و چه عمدا مرتکب شده باشی، باید کفاره دهی؛ و زمانی که تو محرم باشی و شکار را هدف قرار دهی، اگر در حرم باشد، کفاره آن دو برابر می باشد و اگر از احرام بیرون آمده باشی و آن را در حرم هدف قرار دهی، بهای یکی را دارد و اگر شکار را هدف قرار دهی و تو در بیرون از حرم و محرم باشی، باز پرداختن بهای یکی بر عهده توست. اگر گروهی محرم با همدیگر صیدی را شکار کنند، بر هر یک از آنان است که به بهای ارزش آن کفاره دهد و اگر محرم ناچار شود و شکار یا مرده ای را بیابد، می تواند از گوشت آن بخورد، زیرا کفاره آن در دارایی اوست و او تنها از دارایی خود می خورد. اگر گوشت شکار کسی که محرم نیست را بخورد و محرم آن را هدف قرار داده، ایرادی بر او نیست،

زیرا دادن کفاره بر عهده محرم است.

کسی که حج افراد گزارده، پس از انجام طواف واجب، هر قدر که خواست طواف کند و بار دیگر پس از خواندن دو درکعت نماز، لبیک گوید و قارن نیز از همین منزلت برخوردار می باشد، جز لبیک گفتن بعد از طواف.

اگر برای کسی کبوتری اهلی را درحرم هدیه بیاورند و وی از چیزی از آن استفاده کند، باید به مقدار بهایی که در قیمت گذاری ارزیابی می‌شود، صدقه دهد.

هر کس که حج و عمره را قران کند و قربانی همراه داشته باشد و سپس بازداشته شود، بر او لازم نیست که قربانی دیگری را همراه قربانی خود بفرستد و تا زمانی که قربانی به قربانگاه نرسیده، از احرام بیرون نیاید؛ زمانی که قربانی به قربانگاه رسید از احرام بیرون آید و زمانی که بهبودی پیدا کرد، حج و عمره بر عهده اوست.

هر کس خواندن دو رکعت نماز واجب خود را فراموش کند تا این که وارد سعی شود، جایگاهی را که در آن نخواندن نماز به یادش آمده را به خاطر بسپارد و برگردد و دو رکعت نماز طواف را بخواند و برگردد و سعی خود را میان صفا و مروه به پایان رساند .

اگر زنی در مسیر میان صفا و مروه حائض شود، آنچه را که باقی مانده انجام دهد و به پایان رساند.

این سخن مرد که گوید: نه، قسم به جان خودم، جدال نیست، بلکه جدال تنها گفتن: نه به خدا قسم، بله به خدا قسم، است.

هر کس محرم باشد و به کسی غیر از همسر خود نگاه کند، باید یک شتر یا گاو قربانی کند، اگر نتوانست یک گوسفند قربانی کند و اگر به همسر خود نگاه کند و دچار انزال شود، چیزی بر عهده او نیست، غسل کند و از خداوند خود طلب آمرزش کند و اگر همسر خود را بدون قصد شهوت حمل کند و دچار انزال گردد، چیزی بر عهده او نیست، اما اگر از روی شهوت وی را حمل کند یا بر جایی از وی دست بگذارد و دچار انزال یا مذی شود، باید قربانی کند.

هر کس طواف واجب را انجام دهد و نداند که شش دور طواف کرده یا هفت دور، طواف خود را اعاده کند و اگر مقدار طواف خود را فراموش کند، چیزی بر عهده او نیست و خداوند فرمود: {نام خدا را در روزهایی معین یاد کنید.} که منظور ایام تشریق است و زمانی که اعراب به منی می رفتند به یکدیگر فخر می فروختند و خداوند فرمود:{زمانی که از عرفات کوچ کردید.} بنابراین کسی که حج تمتع گزارده در روز عید قربان و فردای آن کعبه را زیارت می کند و آن را به تاخیر نمی اندازد و قارن و کسی که حج افراد می گزارد، محدودیت وقت ندارند و می توانند هر زمان که خواستند کعبه را زیارت کنند و موقف، تنها کوه نیست.

پدرم در همان جایی که بیتوته می‌کرد وقوف می کرد و پس از انجام طواف واجب دو رکعت نماز آن نباید به تأخیر افتد.

زن حائض احرام بندد، هر چند نماز نخواند، و زمانی که وقت آن فرا رسید غسل کند و بر خود پوشش بگذارد و محرم شود.

اگر ریشه درخت در حرم و شاخه آن در بیرون از حرم باشد، به خاطر این که ریشه اش در حرم قرار دارد حرام است.اگر ریشه درخت در بیرون از حرم و شاخه آن در حرم باشـد نیز این چنین است. هرکس لباس خود را بر صورتش بمالـد و محرم باشـد، چیزی بر عهده او نیست و کفاره عمره را در مکه تعجیل کند و آن را تا منی به تاخیر نیندازد. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۷ -

**[ترجمه]

«۳»

أَبِی نَقَلَ عَنِ الصَّادِقِ أَنَّهُ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیهما السلام: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَطَعَ التَّلْبِیَهَ یَوْمَ عَرَفَهَ عِنْدَ زَوَالِ الشَّمْسِ قُلْتُ لَهُ إِنَّا نُرَوَّی أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ أَرْدَفَ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَلَمْ یَزَلْ یُلَبِّی حَتَّی رَمَی جَمْرَهَ الْعَقَبَهِ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ هَذَا شَیْ ءٌ یَقُولُونَهُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَوْ قَرَأْتُمُوهُ فِی الْکُتُبِ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَرْدَفَ أُسَامَهَ بْنَ زَیْدٍ فِی مَصْعَدِهِ إِلَی عَرَفَاتٍ فَلَمَّا أَفَاضَ أَرْدَفَ الْفَضْلَ بْنَ عَبَّاسٍ وَ کَانَ فَتًی حَسَنَ اللِّمَّهِ فَاسْتَقْبَلَ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَعْرَابِیٌّ وَ عِنْدَهُ أُخْتٌ لَهُ أَجْمَلُ مَا یَکُونُ مِنَ النِّسَاءِ فَجَعَلَ الْأَعْرَابِیُّ یَسْأَلُ النَّبِیَّ- وَ جَعَلَ الْفَضْلُ یَنْظُرُ إِلَی أُخْتِ الْأَعْرَابِیِّ وَ جَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَضَعُ یَدَهُ عَلَی وَجْهِ الْفَضْلِ یَسْتُرُهُ مِنَ النَّظَرِ فَإِذَا هُوَ سَتَرَهُ مِنَ الْجَانِبِ نَظَرَ مِنَ الْجَانِبِ الْآخَرِ حَتَّی إِذَا فَرَغَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِنْ حَاجَهِ الْأَعْرَابِیِّ الْتَفَتَ إِلَیْهِ وَ أَخَذَ بِمَنْکِبِهِ ثُمَّ قَالَ أَ مَا عَلِمْتَ أَنَّهَا الْأَیَّامُ الْمَعْدُودَاتُ وَ الْمَعْلُومَاتُ لَا یَکُفُّ رَجُلٌ فِیهِنَّ بَصَرَهُ وَ لَا یَکُفُّ لِسَانَهُ وَ یَدَهُ إِلَّا کَتَبَ اللَّهُ لَهُ مِثْلَ حَجٍّ قَابِلٍ وَ إِنَّمَا قَطَعَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله التَّلْبِیَهَ عِنْدَ زَوَالِ الشَّمْسِ یَوْمَ عَرَفَهَ.

ص: ۳۵۱

۱- ۱. فقه الرضا ص ۷۲.

وَ الْحِجْرُ لَيْسَ هُوَ مِنَ الْبَيْتِ وَ لَا فِيهِ شَيْ ءٌ مِنْهُ وَ إِنَّهُمْ سَمَّوْهُ الْحَطِيمَ وَ قَالُوا إِنَّمَا هُوَ لِغَنَم إِسْمَاعِيلَ وَ لَكِنْ دَفَنَ إِسْمَاعِيلُ أُمَّهُ فِيهِ فَكَرِهَ أَنْ يُوطَأَ قَبْرُهَا فَحَجَّرَ عَلَيْهِ وَ فِيهِ قُبُورُ أَنْبِيَاءَ وَ لَا بَأْسَ أَنْ تَقْرِنَ أُسْبُوعَيْنِ مِنَ الطَّوَافِ وَ تُصَلِّيَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ إِنْ شِئْتَ فِي الْمَسْجِدِ وَ إِنْ شِئْتَ فِي بَيْتِكَ وَ كَذَلِكَ صَلَاةُ النَّافِلَهِ-(۱)

وَ لَا يُصَلِّى لِطَوَافِ الْفَرِيضَهِ رَكْعَتَيْنِ إِلَّا عِنْدَ الْمَقَامِ وَ لَا بَأْسَ إِذَا صَلَّيْتَ الْعَصْرَ أَنْ تَطُوفَ وَ تُصَلِّيَ مَا دَامَتِ الشَّمْسُ بَيْضَاءَ نَقِيَّةً فَإِذَا تَغَيَّرَتْ طُفْتَ مَا بَدَا لَكَ وَ أَحْصَيْتَ أَسْبَاعَكَ فَإِذَا صَلَّيْتَ الْمَغْرِبَ صَلَّيْتَ لِكُلِّ أُسْبُوعٍ رَكْعَتَيْنِ وَ مَنْ كَانَ مَعَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ فَلْيَصْنَعْنَ كَمَا تَصْنَعُونَ وَ يَسْدُلْنَ الثِّيَابَ عَلَى وُجُوهِهِنَّ سَدْلًا إِنْ أَرَدْنَ ذَلِكَ إِلَى النَّحْرِ وَ مَنْ كَانَ مَعَكُمْ مِنَ الصِّبْيَانِ فَقَدِّمُوهُ إِلَى الْجُحْفَهِ أَوْ إِلَى بَطْنِ مَرٍّ فَيُصْنَعُ بِهِمْ مَا يُصْنَعُ بِالْمُحْرِمِ وَ يُطَافُ بِهِمْ وَ يُرْمَى عَنْهُمْ وَ مَنْ لَمْ يَجِدْ مِنْهُمْ هَدْياً فَلْيُصَمْ عَنْهُ [وَلِيُّهُ].

**[ترجمه]پدرم از امام صادق علیه السلام نقل کرده است که امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله در روز عرفه هنگام ظهر، لبیک گفتن را قطع کرد. به ایشان گفتم: برای ما نقل کرده اند که ابن عباس که در پشت رسول خدا بود، تا زمانی که جمره عقبه را رمی کرد، لبیک می گفت. امام باقر علیه السلام فرمود: این چیزی است که درباره ابن عباس می گویند یا در کتاب ها خوانده اید، رسول خدا در زمان بالا رفتن از عرفات، اسامه بن زید را در پس خود نشاند و زمانی که کوچ کرد، فضل بن عباس را در پس خود سوار کرد و او جوانی خوش چهره بود. سپس رسول خدا با فرد بادیه نشینی روبرو شد که خواهرش همراه وی بود و زنی بسیار زیبا بود. شخص بادیه نشین از رسول خدا سؤال می پرسید و فضل به خواهر او نگاه می کرد؛ رسول خدا دستش را بر صورت فضل قرار می داد تا مانع نگاه کردن وی شود، اما زمانی که از یک طرف مانع نگاه کردن می شد، فضل از طرف دیگر نگاه می کرد.تا زمانی که رسول خدا از سؤال آن فرد بادیه نشین فارغ گشت، به فضل نگاه کرد و شانه اش را گرفت و سپس فرمود: آیا ندانستی که این همان ایام معدودات و معلومات است و هیچ مردی در این روزها چشم بر نمی گیرد و زبان و دستش را باز نمی دارد، جز این که خداوند برای وی مثل حج سال آینده را برایش می‌نویسد؟ و رسول خدا صلی الله علیه و آله، لبیک گفتن را هنگام ظهر در روز عرفه قطع کرد.

حجر اسماعیل جزو کعبه نیست و در آن چیزی از کعبه نیست و آن را حطیم نام نهاده اند و گفته اند که مکانی برای گوسفندان اسماعیل بود، اما اسماعیل مادر خود را در آن دفن نمود و به خاطر این که کراهت داشت که بر قبرش پا بگذارند، به دور آن حصاری کشید و قبر پیامبران نیز در آن قرار دارد .

ایرادی ندارد که دو طواف هفت‌تایی را جمع کنی و چهار رکعت نماز در هر جای مسجد که خواستی بخوانی و اگر خواستی، می توانی در خانه ات بخوانی و نماز مستحب نیز به همین صورت است.

برای طواف واجب، دو رکعت نماز جز در کنار مقام خوانده نمی‌شود و ایرادی ندارد، زمانی که نماز عصر را خواندی طواف کنی و تا زمانی که رنگ خورشید درخشان و سپید رنگ است نماز بخوانی. زمانی که رنگ آن تغییر کرد، تا جایی که توانستی طواف می کنی و تعداد هفت دورهای خود را می شماری و زمانی که نماز مغرب را خواندی،برای هر هفت دور طواف دو رکعت نماز می خوانی؛ زنانی که با شما همراه هستند نیز همان کاری را انجام دهند که شما انجام می دهید و پوشش خود را جلو صورتشان بیندازند و اگر خواستند، آن را تا زیر گلو بپوشانند. و آن دسته از شما که کودکان همراه آنان می باشند، آنان را به جحفه یا بطن مر ببرید و همان کاری را با آنان انجام دهد که یک محرم انجام می دهد و به جای آنان

طواف کند و رمی جمرات کند و هر کس قربانی نیافت، به جای آن روزه بدارد.

**[ترجمه]

«۴»

: وَ کَانَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیهما السلام یَحْمِلُ السِّکِّینَ فِی یَدِ الصَّبِیِّ ثُمَّ یَقْبِضُ عَلَی یَدِهِ الرَّجُلُ فَیَذْبَحُ وَ تُشْعَرُ الْبُدْنُ مِنْ جَانِبِ الْأَیْمَنِ وَ یَقُومُ الرَّجُلُ مِنْ جَانِبِ الْأَیْسَرِ ثُمَّ یُقَلِّدُهَا بِنَعْلٍ خَلَقٍ مِمَّا صُلِّیَ فِیهِ وَ إِنْ هَلَکَتِ الْبَدَنَهُ وَ هِیَ مَضْمُونَهٌ فَعَلَیْکَ مَکَانَهَا وَ إِنْ کَانَتْ غَیْرَ مَضْمُونَهٍ ثُمَّ عَطِبَتْ أَوْ هَلَکَتْ فَلَیْسَ عَلَیْکَ شَیْ ءٌ وَ عَلَی مَنْ یَجِدُهَا أَنْ یَنْحَرَهَا وَ أَیُّمَا امْرَأَهٍ طَافَتْ بِالْبَیْتِ ثُمَّ حَاضَتْ فَعَلَیْهَا طَوَافٌ بِالْبَیْتِ وَ لَا تَخْرُجْ مِنْ مَکَّهَ حَتَّی تَقْضِیَهُ وَ هُوَ الطَّوَافُ الْوَاجِبُ وَ إِنْ خَرَجَتْ مِنَ الْمَسْجِدِ فَحَاضَتْ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ فَلْتَمْضِ فِی سَعْیِهَا وَ یُسْتَحَبُّ لِلرَّجُلِ وَ الْمَرْأَهِ أَنْ لَا یَخْرُجَا مِنْ مَکَّهَ حَتَّی یَشْتَرِیَا بِدِرْهَمٍ تَمْراً فَیَتَصَدَّقَانِ بِهِ لِمَا کَانَ فِی إِحْرَامِهِمَا وَ فِی حَرَمِ اللَّهِ.

ص: ۳۵۲

۱- ۱. فقه الرضا ص ۷۳.

**[ترجمه]امام زین العابدین علیه السلام چاقو را به دست کودک می داد و مردی دست کودک را می گرفت و ذبح می کرد. و شتر را از سمت راست اشعار می کنند و مرد از سمت چپ آن می ایستد و آن را با نعلی کهنه که در آن نماز خوانده، تقلید می کند.

و اگر شتر هلاک شود در حالی که ضمانت شده باشد، باید به جای آن قربانی کنی و اگر غیر مضمون باشد، سپس بمیرد یا گم شود، چیزی بر عهده تو نیست و کسی که آن را می یابد باید آن را نحر کند. هر زمان که زنی به گرد کعبه طواف کرد و در حال طواف حائض شد، طواف به عهده اوست و از مکه خارج نشود تا این که این طواف را که واجب می باشد انجام دهد و اگر از مسجد خارج شد و میان صفا و مروه حائض شد، به سعی خود ادامه دهد. بر مرد و زن مستحب است که از مکه خارج نشوند تا این که به میزان یک درهم خرما بخرند و آن را در زمانی که در احرام و حرم خدا هستند، صدقه دهند .

**[ترجمه]

«۵»

قَالَ أَبِی: فَمَنْ أَدْرَکَ جَمْعاً فَقَدْ أَدْرَکَ الْحَجَّ وَ الْقَارِنُ وَ الْمُفْرِدُ وَ الْمُتَمَتِّعُ مَتَی فَاتَهُ الْحَجُّ أَهَلَّ بِعُمْرَهٍ وَ ذَهَبَ حَیْثُ شَاءَ وَ قَضَی الْحَجَّ مِنْ قَابِلٍ وَ عَلَی الْإِمَامِ أَنْ یُصَلِّیَ الظُّهْرَ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ فِی مَسْجِدِ الْخَیْفِ وَ یُصَلِّیَ یَوْمَ النَّفْرِ بِالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ مَنْ أَفْرَدَ الْحَجَّ اعْتَمَرَ إِذَا أَمْکَنَ الْمُوسَی مِنْ شَعْرِهِ وَ لَا بَأْسَ بِأَنْ تَکْتَحِلَ وَ أَنْتَ مُحْرِمٌ مَا لَمْ یَکُنْ فِیهِ طِیبٌ تَجِدُ رِیحَهُ وَ أَمَّا لِزِینَهٍ فَلَا.

**[ترجمه]پدرم فرمود: هر کس جمع (مشعر) را درک کند، حج را درک کرده است. قارن و کسی که حج افراد و تمتع گزارده، زمانی که حج او از دست برود، برای انجام عمره احرام بندد و هر جا که خواست برود و سال دیگر حج را انجام دهد. و بر امام است که نماز ظهر را در روز ترویه در مسجد خیف بخواند و روز حرکت را در مسجد الحرام بخواند. و هر کس حج افراد انجام دهد، عمره گزارد و هرگاه توانست موی سرش را بتراشد. ایرادی ندارد که زمانی که محرم هستی سرمه کشی، بدین شرط که بوی خوش قابل حسی نداشته باشد؛ اما اگر کشیدن سرمه برای زیبایی باشد، این کار را نکن.

**[ترجمه]

«۶»

أَبِی قَالَ وَ سُئِلَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَقِیلَ لَهُ إِنَّ قَوْماً یَزْعُمُونَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَدْ أَمَرَ بِالرَّمَلِ حَوْلَ الْکَعْبَهِ قَالَ کَذَبُوا وَ صَدَقُوا فَقُلْتُ وَ کَیْفَ ذَاکَ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله دَخَلَ مَکَّهَ فِی عُمْرَهِ الْقَضَاءِ وَ أَهْلُهَا مُشْرِکُونَ وَ بَلَغَهُمْ أَنَّ أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله مَجْهُودُونَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله رَحِمَ اللَّهُ رَجُلًا أَرَاهُمْ مِنْ نَفْسِهِ جَلَداً فَأَمَرَهُمْ فَحَسَرُوا عَنْ أَعْضَادِهِمْ وَ رَمَلُوا بِالْبَیْتِ ثَلَاثَهَ أَشْوَاطٍ وَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلَی نَاقَتِهِ وَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَهَ آخِذٌ بِزِمَامِهَا وَ الْمُشْرِکُونَ بِحِیَالِ الْمِیزَابِ یَنْظُرُونَ إِلَیْهِمْ ثُمَّ حَجَّ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بَعْدَ ذَلِکَ فَلَمْ یَرْمُلْ وَ لَمْ یَأْمُرْهُمْ بِذَلِکَ فَصَدَقُوا فِی ذَلِکَ وَ کَذَبُوا فِی هَذَا.

**[ترجمه]پدرم فرمود: از ابن عباس سؤال کردند و به او گفتند: همانا قومی ادعا می کنند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمان داد که در طواف به گرد کعبه بدوند. گفت: راست گفتند و دروغ گفتند. پرسیدم چگونه؟ در جواب گفت: رسول خدا در عمره القضاء داخل مکه شد و ساکنان آن مشرک بودند و به گوش آنها رسانده بودند که یاران محمد صلی الله علیه و آله ضعیف و ناتوانند، از این رو رسول خدا فرمود: خداوند رحمت کند شخصی را که به آنان خودی نشان دهد. پس دستور داد بازوانشان را از لباس احرام خارج کرده و به دور خانه، سه دور بدوند، در حالی که رسول خدا سوار بر مرکبش بود و عبدالله بن رواحه نیز افسار آن را به دست گرفته بود و مشرکان در مقابل ناودان به آنان نگاه می کردند. پس از آن رسول خدا مناسک حج انجام داد، ولی ندوید و به آنان نیز چنین دستوری نداد؛ از این رو، در آن راست و در این دروغ گفتند.

**[ترجمه]

«۷»

أَبِی عَنْ جَدِّی عَنْ أَبِیهِ قَالَ: رَأَیْتُ عَلِیَّ بْنَ الْحُسَیْنِ علیهما السلام یَمْشِی وَ لَا یَرْمُلُ.

**[ترجمه]پدرم از جد خویش و او از پدر خود نقل کرده است که فرمود: امام زین العابدین علیه السلام را دیدم که راه می رفت و نمی‌دوید.

**[ترجمه]

«۸»

وَ قَالَ أَبُو بَصِیرٍ: جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنَّ أَهْلَ مَکَّهَ أَنْکَرُوا عَلَیْکَ ثَلَاثَهَ أَشْیَاءَ صَنَعْتَهَا قَالَ وَ مَا هِیَ قَالَ أَحْرَمْتَ مِنَ الْجُحْفَهِ وَ قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَحْرَمَ مِنْ ذِی الْحُلَیْفَهِ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله جَعَلَ ذَلِکَ وَقْتاً وَ هَذَا وَقْتٌ إِنَّا أَحْرَمْنَا ثُمَّ ضَمَّنَّا أَنْفُسَنَا اللَّهَ إِنَّ الْمُسْلِمَ ضَمَانُهُ عَلَی اللَّهِ لَا یُصِیبُهُ نَصَبٌ وَ لَا تَلُوحُهُ شَمْسٌ إِلَّا کُتِبَ لَهُ وَ مَا لَا یُعْلَمُ أَکْثَرُ قَالَ وَ أَنْکَرُوا عَلَیْکَ أَنَّکَ ذَبَحْتَ هَدْیَکَ بِمَکَّهَ فِی مَنْزِلِکَ قَالَ إِنَّ مَکَّهَ کُلَّهَا مَنْحَرٌ قَالَ وَ أَنْکَرُوا عَلَیْکَ أَنَّکَ لَمْ تُقَبِّلِ الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ وَ قَدْ قَبَّلَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کَانَ إِذَا انْتَهَی إِلَیْهِ أُفْرِجَ لَهُ وَ إِنَّهُمْ

لَا يُفْرِجُونَ لَنَا.

**[ترجمه]ابوبصیر گفت: جانم به فدایت! همانا اهل مکه سه چیز را بر تو ناپسند دانسته اند. فرمود: چه چیز را؟ گفت: این که از جحفه احرام بستی، در حالی که می دانستی که رسول خدا صلی الله علیه و آله از ذو الحلیفه احرام بست. فرمود: رسول خدا آنجا را میقات قرار داد و اینجا نیز میقات می باشد. همانا ما احرام بستیم و خودمان را تحت ضمانت خداوند درآوردیم. و ضمانت مسلمان بر عهده خداست، دچار بیماری نمی شود و خورشید بر وی بر نمی تابد، مگر آنکه برایش نوشته می شود، و آنچه که دانسته نمی شود، بیشتر است. گفت: بر تو ناپسند دانسته اند که قربانی خود را در مکه در منزل خود ذبح کردی. فرمود: تمامی مکه قربانگاه است. گفت: بر تو ناپسند دانسته اند که حجر الاسود را نبوسیدی در حالی که رسول خدا آن را بوسید. فرمود: رسول خدا زمانی که به سوی حجر الاسود می رفت، راه را برای او باز می کردند، اما آنان راه را برای ما باز نمی کنند.

**[ترجمه]

«۹»

أَبِی قَالَ: إِنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ مَوْلَی الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ تُوُفِّیَ بِالْأَبْوَاءِ وَ مَعَهُ الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ وَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ وَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ فَصَنَعُوا بِهِ کَمَا یُصْنَعُ بِالْمَیِّتِ غَیْرَ أَنَّهُ لَمْ یَمَسَّهُ طِیبٌ وَ خُمِّرَ وَجْهُهُ وَ الْقَارِنُ وَ الْمُفْرِدُ وَ الْمُتَمَتِّعُ إِذَا حَجُّوا مُشَاةً وَ رَمَوْا جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ یَوْمَ النَّحْرِ وَ ذَبَحُوا وَ حَلَقُوا إِنْ شَاءُوا أَنْ یَرْکَبُوا وَ قَدْ أَحَلُّوا مِنْ کُلِّ شَیْ ءٍ إِلَّا النِّسَاءَ حَتَّی یَزُورُوا بِالْبَیْتِ إِلَّا أَنَّ

الْمُتَمَتِّعَ مِنْهُمْ مَنْ یَقُولُ قَدْ حَلَّ لَهُ الطِّیبُ وَ مِنْهُمْ مَنْ یَقُولُ لَمْ یَحِلَّ لَهُ الطِّیبُ وَ لَا النِّسَاءُ حَتَّی یَزُورَ الْبَیْتَ-(۱) وَ لَا بَأْسَ بِقَضَاءِ الْمَنَاسِکِ کُلِّهَا عَلَی غَیْرِ وُضُوءٍ إِلَّا الطَّوَافَ بِالْبَیْتِ وَ الْوُضُوءُ أَفْضَلُ.

**[ترجمه]پدرم فرمود: همانا عبدالرحمن غلام حسن بن علی بن ابی طالب علیهم السلام در ابواء از دنیا رفت و امام حسن و امام حسین علیهما السلام و عبدالله بن جعفر و عبدالله بن عباس همراه او بودند، و همان کاری را با او انجام داد ند که با میت انجام می دهند، با این تفاوت که بوی خوش به او نرسانده و چهره اش پوشانده شد.

قارن و کسی که حج تمتع و افراد گزارده، زمانی که پیاده حج گزاردند و در روز عید قربان رمی جمرات کردند و سپس قربانی کردند و موهای خود را تراشیدند، اگر بخواهند بر مرکب سوار شوند، و هر چیز که بر آنان حرام بوده حلال می شود به جز زنان، تا این که کعبه را زیارت کنند. و برخی می گویند: بر کسی که حج تمتع گزارده، استعمال بوی خوش حلال است و برخی می گویند: تا زمانی که کعبه را زیارت نکرده، زنان و بوی خوش بر او حرام است

ایرادی ندارد که همه مناسک را بدون وضو انجام داد، جز طواف به گرد کعبه (و نماز طواف)، اما داشتن وضو بهتر است.

**[ترجمه]

«۱۰»

أَبِی عَنْ أَبِیهِ قَالَ: وَ سَأَلَ ابْنُ عَبَّاسٍ الْحُسَیْنَ علیه السلام فَقَالَ یَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ أَخْبِرْنِی عَنِ الْحَصَی الَّذِی یُرْمَی بِهِ الْجِمَارُ فَإِنَّا لَمْ نَزَلْ نَرْمِیهَا مُنْذُ کَذَا وَ کَذَا فَقَالَ لَهُ الْحُسَیْنُ إِنَّهُ لَیْسَ مِنْ جَمْرَهٍ إِلَّا وَ تَحْتَهَا مَلَکٌ وَ شَیْطَانٌ فَإِذَا رَمَی الْمُؤْمِنُ الْتَقَمَهُ الْمَلَکُ فَرَفَعَهُ إِلَی السَّمَاءِ وَ إِذَا رَمَی الْکَافِرُ قَالَ لَهُ الشَّیْطَانُ بِاسْتِکَ مَا رَمَیْتَ.

**[ترجمه]پدرم از پدر خویش نقل کرده است که ابن عباس از امام حسین علیه السلام پرسید: ای اباعبدالله! منظور از سنگریزه هایی که به سوی جمرات می افکنند چیست، زیرا که ما دیر زمانی است که آنها را به سمت جمرات پرتاب می کنیم؟ امام به وی فرمود: هیچ جمره ای نیست، مگر این که در زیر آن فرشته ای و شیطانی نهفته است، زمانی که مؤمن سنگ را بزند، فرشته آن را می بلعد و به سوی آسمان بالا می برد و اگر کافر پرتاب کند، شیطان به او می گوید: به نشیمن گاه خود افکندی.

**[ترجمه]

«۱۱»

وَ عَنْهُ قَالَ: الرُّکْنُ الْیَمَانِیُّ بَابٌ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّهِ لَمْ یَمْنَعْهُ مُنْذُ فَتَحَهُ وَ إِنَّ مَا بَیْنَ هَذَیْنِ الرُّکْنَیْنِ الْأَسْوَدِ وَ الْیَمَانِیِّ مَلَکٌ یُدْعَی هِجِّیرَ یُؤَمِّنُ عَلَی دُعَاءِ الْمُؤْمِنِینَ.

**[ترجمه]از ایشان نقل کرده اند که فرمود: رکن یمانی دری از درهای بهشت است، از زمانی که خداوند آن را باز کرده، هرگز نبسته است و میان این دو رکن - اسود و یمانی - فرشته ای به نام هجیر قرار دارد که کارش آمین گفتن به دعای مؤمنان است.

**[ترجمه]

«۱۲»

قَالَ: وَ کَانَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیهما السلام یَدْفِنُ شَعْرَهُ فِی فُسْطَاطِهِ وَ یُسْتَحَبُّ أَنْ یَقُولَ اللَّهُمَّ أَعْطِنِی بِکُلِّ شَعْرَهٍ نُوراً یَوْمَ الْقِیَامَهِ.

**[ترجمه]گفت: امام زین العابدین علیه السلام موی خود را در خیمه خود دفن می نمود و مستحب است که بگوید: خدایا! در ازای هر تار مو، نوری در قیامت بر من عطا کن.

**[ترجمه]

«۱۳»

وَ کَانَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَکْرَهُ أَنْ یُخْرَجَ الشَّعْرُ مِنْ مِنًی وَ کَانَ یَقُولُ عَلَی مَنْ أَخْرَجَهُ أَنْ یَرُدَّهُ.

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام خارج کردن مو را از منی ناپسند می دانست و می فرمود: کسی که آن را خارج کرده، باید بازگرداند.

**[ترجمه]

«۱۴»

أَبِی عَنْ أَبِیهِ قَالَ: لَا بَأْسَ إِذَا طَلَیْتَ رَأْسَکَ بِالْحِنَّاءِ أَنْ تَمْسَحَ رَأْسَکَ لِلْوُضُوءِ.

۱- ۱. ما بین القوسین زیاده من المصدر.

وَ أَيُّمَا رَجُلٍ أَخَذَ وَاحِدَةً وَ عِشْرِينَ حَصَاةً فَرَمَى بِهِ الْجِمَارَ وَ رَدَّ وَاحِدَةً فَلَمْ يَدْرِ أَيَّتُهُنَّ نَقَصَتْ قَالَ فَلْيَرْجِعْ فَلْيَرْمِ كُلَّ جَمْرَةٍ بِحَصَاةٍ وَ إِنْ نَقَصَتْ حَصَاةٌ فَلَمْ يَدْرِ أَيْنَ هِيَ فَلَا بَأْسَ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ تَحْتِ قَدَمَيْهِ فَيَرْمِيَ بِهَا وَ إِنْ رَمَيْتَ بِهَا فَوَقَعَتْ فِي مَحْمِلٍ أَعِدْ مَكَانَهَا.

وَ إِنْ أَصَابَ إِنْسَاناً ثَمَّ أَوْ جَمَلًا ثُمَّ وَقَعَتْ عَلَى الْأَرْضِ أَجْزَأَهُ وَ أَيُّ رَجُلٍ رَمَى الْجَمْرَةَ الْأَوَّلَةَ بِأَرْبَعِ حَصَيَاتٍ ثُمَّ نَسِيَ وَ رَمَى الْجَمْرَتَيْنِ بِسَبْعٍ عَادَ فَرَمَى الثَّلَاثَ عَلَى الْوِلَاءِ بِسَبْعٍ سَبْعٍ وَ إِنْ كَانَ رَمَى الْوُسْطَى بِثَلَاثٍ ثُمَّ رَمَى الْآخِرَتَيْنِ فَلْيَرْجِعْ فَلْيَرْمِ الْوُسْطَى فَإِنْ كَانَ رَمَى بِثَلَاثٍ رَجَعَ فَرَمَى بِأَرْبَعٍ وَ مَنْ طَافَ بِالْبَيْتِ ثَمَانِيَةَ أَشْوَاطٍ أَضَافَ إِلَيْهَا سِتّاً وَ صَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَ إِنْ طَافَ بِالصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ تِسْعاً فَلْيَسْعَ كُلَّ وَاحِدَةٍ وَ لْيَطْرَحْ ثَمَانِيَةً وَ إِنْ طَافَ ثَمَانِيَةً فَلْيَطْرَحْ وَاحِدَةً وَ لْيَعْتَدَّ بِسَبْعَةٍ وَ إِنْ بَدَأَ بِالْمَرْوَةِ فَلْيَطْرَحْ مَا شَاءَ وَ يَبْدَأُ بِالصَّفَا وَ الْكَسِيرُ يُحْمَلُ فَيَرْمِي الْجِمَارَ وَ الْمَبْطُونُ يُرْمَى عَنْهُ وَ يُصَلَّى عَنْهُ وَ يُكْرَهُ أَنْ يَبِيعَ ثَوْباً أَحْرَمَ فِيهِ وَ مَنِ اخْتَصَرَ طَوَافَهُ مِنَ الْحِجْرِ إِلَى الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ كَذَا.

**[ترجمه]پدرم از پدر خود نقل کرده است که ایرادی ندارد زمانی که برسرت حنا مالیدی، برای وضو گرفتن بر آن مسح کشی.

فردی بیست و یک سنگریزه برگیرد و رمی جمرات کند و یکی از آن ها را بازگرداند و نداند که کدام یک از آن ها ناقص مانده است؟ فرمود: باید بازگردد و به هر جمره ای یک سنگ بزند و اگر یک سنگ کم آورد و ندانست که آن کجاست، ایرادی ندارد که از زیر پاهای خود سنگی برگیرد و پرتاب کند. اگر سنگ را پرتاب کردی و در کجاوه ای افتاد، یکی دیگر به جای آن پرتاب کن. اگر به انسانی برخورد کند و سپس به شتری بخورد و بر زمین افتد، کفایت می کند.

شخصی که به جمره اول چهار سنگ پرتاب کند و سپس فراموش کند و به دو جمره دیگر هر کدام هفت سنگ بزند، بازگردد و پشت سر هم به هرسه جمره، هر کدام هفت سنگ بزند و اگر به جمره دوم سه سنگ زند و سپس به دو جمره دیگر سنگ زند، باید بازگردد و و به جمره میانی سنگ بزند. اگر سه سنگ زده، بازگردد و چهار سنگ دیگر بزند .

هر کس به گرد کعبه هشت دور طواف کند، شش دور دیگر به آن اضافه کند و چهار رکعت نماز بخواند. اگر در صفا و مروه، نُه بار سعی کرده، باید یکی را سعی قرار دهد و هشت تا از آن بکاهد و اگر هشت بار سعی کرده است، یکی از آن را بکاهد و هفت را حساب کند و اگر از مروه آغاز کرده، هر چه بخواهد بکاهد و از صفا آغاز کند.

فردی که عضوی از وی شکسته است را بر دوش حمل می کنند تا رمی جمرات کند و فردی که به درد شکم مبتلاست را به نیابت از وی رمی کنند و نماز خوانند.

فروختن لباسی که زمان احرام بر تن کرده مکروه است و کسی که طواف خود را از حجر تا حجر الاسود مختصر کند، همچنین.

**[ترجمه]

وَ قَالَ رَجُلٌ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مَا بَالُ هَذَیْنِ الرُّکْنَیْنِ یُمْسَحَانِ وَ هَذَانِ لَا یُمْسَحَانِ فَقَالَ لِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَسَحَ هَذَیْنِ وَ لَمْ یَمْسَحْ هَذَیْنِ فَلَا تَعْرِضْ لِشَیْ ءٍ لَمْ یَعْرِضْ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله.

وَ مَنِ اشْتَرَی هَدْیاً فَهَلَکَ فَلْیَشْتَرِ آخَرَ فَإِنْ وَجَدَهُ فَلْیَذْبَحِ الْأَوَّلَ وَ یَبِیعُ الْأَخِیرَ وَ إِنْ کَانَ مِنَ الْبُدْنِ نَحَرَهُمَا جَمِیعاً-(۱).

وَ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَطُوفَ عَنْ أَحَدٍ مِنْ إِخْوَانِکَ أَتَیْتَ الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ فَقُلْتَ بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنْ فُلَانٍ.

**[ترجمه]مردی خطاب به امام صادق علیه السلام عرض کرد: چرا بر حجر و رکن یمانی دست می کشند و بر این دو رکن دست نمی کشند؟ فرمود: زیرا رسول خدا صلی الله علیه و آله بر این دو رکن دست کشید و بر این دو دست نکشید، پس تو نیز متعرض چیزی نشو که رسول خدا متعرض آن نشده است.

هر کس قربانی بخرد و هلاک شود، باید قربانی دیگری بخرد، اگر قربانی خود را یافت، قربانی اول را ذبح کند و دومی را بفروشد و اگر هر دو قربانی شتر باشند، هر دو را نحر کند. - . فقه الرضا علیه السلام: ۷۳ -

زمانی که خواستی به نیابت از یکی از برادران خود طواف کنی، به کنار حجر الاسود رفته و می گویی: به نام خدا، خدایا! از فلانی بپذیر.

**[ترجمه]

«۱۶»

أَبِی قَالَ: وَ کَانَ یَهُمُّ بِالْخُرُوجِ إِلَی مَکَّهَ إِیَّاکُمْ وَ الْأَطْعِمَهَ الَّتِی یُجْعَلُ فِیهَا الزَّعْفَرَانُ أَوْ تَجْعَلُونَ فِی جِهَازِی طِیباً أَعْلَمُهُ کَذَا أَوْ آکُلُهُ (۲).

۱- ۱. فقه الرضا ص ۷۳.

۲- ۲. فقه الرضا ص ۷۴.

**[ترجمه]پدرم در حالی که قصد رفتن به مکه را داشت، گفت: بر حذر باشید از خوردن غذاهایی که در آن زعفران می ریزند یا از این که در وسایل سفرم مواد خوشبو و عطر آگین قرار دهید که آن را بدانم یا از آن بخورم. - . فقه الرضا علیه السلام: ۷۴ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ثُمَّ قَالَ: مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلَی کَعْبِ بْنِ عُجْرَهَ الْأَنْصَارِیِّ وَ قَدْ أَکَلَ الْقَمْلُ رَأْسَهُ وَ حَاجِبَهُ وَ عَیْنَیْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَا ظَنَنْتُ أَنَّ الْأَمْرَ یَبْلُغُ مَا أَرَی فَأَمَرَهُ فَنَسَکَ عَنْهُ وَ حَلَقَ رَأْسَهُ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ فَمَنْ کانَ مِنْکُمْ مَرِیضاً أَوْ بِهِ أَذیً مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْیَهٌ مِنْ صِیامٍ أَوْ صَدَقَهٍ أَوْ نُسُکٍ-(۱) وَ الصِّیَامُ ثَلَاثَهُ أَیَّامٍ وَ الصَّدَقَهُ عَلَی سِتَّهِ مَسَاکِینَ عَلَی کُلِّ مِسْکِینٍ مُدَّیْنِ وَ النُّسُکُ عَلَیْهِ شَاهٌ لَا یَطْعَمُ مِنْهَا أَحَدٌ شَیْئاً إِلَّا الْمَسَاکِینُ.

**[ترجمه]سپس گفت: رسول خدا صلی الله علیه و آله از کنار کعب بن عجره انصاری عبور کرد در حالی که شپش موی سر و ابرو و چشم او را خورده بود. رسول خدا فرمود: گمان نمی کردم که کار بدین جا رسد که اکنون می بینم. سپس فرمان داد برای او قربانی کنند و سرش را بتراشد. خداوند عز و جل فرمود: «فَمَنْ کانَ مِنْکُمْ مَرِیضاً أَوْ بِهِ أَذیً مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْیَهٌ مِنْ صِیامٍ أَوْ صَدَقَهٍ أَوْ نُسُک» - . بقره / ۱۹۶ - {هر

کس از شما بیمار باشد یا در سر ناراحتی ای داشته باشد و ناچار شود در احرام سر بتراشد، به کفاره آن باید روزه ای بدارد یا صدقه ای دهد یا قربانی کند.} گرفتن روزه سه روز است و صدقه به شش فرد مسکین می باشد: به هر فرد مسکین دو مد طعام، و قربانی وی نیز یک گوسفند است و جز افراد بیچاره و نیازمند، نباید کسی از آن بخورد.

**[ترجمه]

«۱۸»

قَالَ أَبِی: رَجُلٌ قَبَّلَ امْرَأَتَهُ قَبْلَ طَوَافِ النِّسَاءِ فَعَلَیْهِ جَزُورٌ سَمِینَهٌ وَ إِنْ کَانَ جَاهِلًا فَلَیْسَ عَلَیْهِ شَیْ ءٌ.

**[ترجمه]پدرم گفت: مردی که قبل از طواف نساء همسرش را ببوسد، باید یک شتر چاق قربانی کند و اگر نداند، چیزی بر عهده او نیست.

**[ترجمه]

«۱۹»

وَ قَالَ أَبِی: رَجُلٌ قَبَّلَ امْرَأَتَهُ بَعْدَ طَوَافِ النِّسَاءِ وَ لَمْ تَطُفْ فَعَلَیْهِ دَمٌ یُهَرِیقُهُ مِنْ عِنْدِهِ.

**[ترجمه]پدرم گفت: مردی که بعد از انجام طواف نساء همسر خود را ببوسد و او طواف نکرده باشد، باید از نزد خود قربانی کند.

**[ترجمه]

«۲۰»

وَ قَالَ أَبِی: رَجُلٌ وَاقَعَ امْرَأَتَهُ وَ هُوَ مُحْرِمٌ فَعَلَیْهِ أَنْ یَسُوقَ بَدَنَهً وَ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ وَ إِنْ کَانَ جَاهِلًا فَلَیْسَ عَلَیْهِ شَیْ ءٌ فَإِذَا أَتَی الْمَوْضِعَ الَّذِی وَاقَعَهَا فُرِّقَ بَیْنَهُمَا فَلَمْ یَجْتَمِعَا فِی خِبَاءٍ إِلَّا أَنْ یَکُونَ مَعَهُمَا غَیْرُهُمَا حَتَّی یَبْلُغَ الْهَدْیُ مَحِلَّهُ.

**[ترجمه]پدرم گفت: مردی که محرم است و با همسر خود همبستر شود، باید یک شتر قربانی کند و سال دیگر به حج رود و اگر نداند چیزی بر گردن او نیست، زمانی که به مکانی آمد که با همسر خود همبستر شده، آن دو را از یکدیگر جدا کن و هرگز در خیمه ای گرد هم نیایند مگر این که فرد دیگری نیز همراه آنان باشند تا این که قربانی به قربانگاه رسد.

**[ترجمه]

«۲۱»

أَیْضاً أَبِی: رَجُلٌ وَاقَعَ امْرَأَتَهُ فَلَمْ یُفْضِ إِلَیْهَا فَعَلَیْهِ أَنْ یَنْحَرَ جَزُوراً وَ قَدْ خَشِیتُ أَنْ یُثْلَمَ حَجَّتُهُ إِنْ کَانَ عَالِماً وَ إِنْ کَانَ جَاهِلًا فَلَا شَیْ ءَ عَلَیْهِ وَ مَنْ أُهْدِیَ إِلَیْهِ حَمَامٌ أَهْلِیٌّ فِی الْحَرَمِ فَإِنْ کَانَ مُسْتَوِیاً خُلِّیَ عَنْهُ وَ إِنْ کَانَ غَیْرَ مُسْتَوٍ أَحْسَنَ الْقِیَامَ عَلَیْهِ حَتَّی یَسْتَوِیَ ثُمَّ یُخَلِّی عَنْهُ وَ هَذَا عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ.

**[ترجمه]پدرم گفت: مردی که با همسر خود جماع کند ولی انزال نکند بر عهده اوست که یک شتر قربانی کند و ترسیدم که حج خود را در صورتی که عالم باشد بشکند و اگر نداند، چیزی بر عهده وی نیست. هر کس کبوتری اهلی را در حرم به او هدیه دهند، اگر سالم باشد آن را رها کند و اگر سالم نبود، از آن به نیکویی مراقبت کنند، بهبود یابد؛ سپس آن را رها کنند و این حدیث را امام باقر علیه السلام نقل کرده است.

**[ترجمه]

«۲۲»

وَ قَالَ أَبِی: حَمَامٌ ذُبِحَتْ فِی الْحِلِّ وَ أُدْخِلَتِ الْحَرَمَ فَلَا بَأْسَ بِأَکْلِهَا وَ إِنْ کَانَ مُحْرِماً وَ إِذَا دَخَلَ الْحَرَمَ ثُمَّ ذُبِحَ لَمْ یَأْکُلْهُ لِأَنَّهُ إِنَّمَا ذُبِحَ بَعْدَ أَنْ دَخَلَ مَأْمَنَهُ.

وَ مَنْ قَتَلَ رَجُلًا فِی الْحِلِّ ثُمَّ دَخَلَ الْحَرَمَ لَمْ یُقْتَلْ وَ لَمْ یُطْعَمْ وَ لَا یُسْقَی وَ لَا یُؤْوَی حَتَّی یَخْرُجَ مِنَ الْحَرَمِ فَیُقَامَ عَلَیْهِ الْحَدُّ وَ مَنْ قَتَلَ فِی الْحَرَمِ أُقِیمَ عَلَیْهِ الْحَدُّ فِی الْحَرَمِ لِأَنَّهُ لَمْ یَرْعَ لِلْحَرَمِ حُرْمَهً قَالَ اللَّهُ فَمَنِ اعْتَدی عَلَیْکُمْ فَاعْتَدُوا عَلَیْهِ بِمِثْلِ

۱- ۱. سوره البقره ۱۹۶.

مَا اعْتَدى عَلَيْكُمْ -(۱) وَ قَالَ فَلا عُدْوانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ -(۲).

وَ دَجَاجُ الْحَبَشِ لَيْسَ مِنَ الصَّيْدِ إِنَّمَا الصَّيْدُ مَا طَارَ بَيْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ وَ صَفَّ وَ لَا بَأْسَ أَنْ يَضَعَ الْمُحْرِمُ ذِرَاعَهُ عَلَى رَأْسِهِ مِنْ حَرِّ الشَّمْسِ وَ لَا بَأْسَ أَنْ يَسْتُرَ جَسَدَهُ وَ بَعْضَهُ بِبَعْضٍ وَ مَنْ طَالَتْ أَظَافِيرُهُ وَ تَكَسَّرَتْ لَمْ يَقُصَّ مِنْهَا شَيْئاً فَإِنْ كَانَتْ تُؤْذِيهِ فَلْيَقْطَعْهَا وَ لْيُطْعِمْ مَكَانَ كُلِّ ظُفُرٍ قَبْضَةً مِنْ طَعَامٍ وَ لَا بَأْسَ أَنْ يَعْصِرَ الدُّمَّلَ وَ يَرْبِطَ الْقَرْحَةَ وَ مَنْ لَبَّى بِالْحَجِّ مُفْرداً فَقَدِمَ مَكَّةَ وَ طَافَ بِالْبَيْتِ وَ صَلَّى الرَّكْعَتَيْنِ عِنْدَ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ وَ سَعَى بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ فَجَائِزٌ أَنْ يَحِلَّ وَ يَجْعَلَهَا مُتْعَةً إِلَّا أَنْ يَكُونَ سَاقَ الْهَدْيَ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله حِينَ أُمِرَ بِالْحَجِّ وَ أُنْزِلَ عَلَيْهِ وَ أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجالًا وَ عَلى كُلِّ ضامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ -(۳).

فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله الْمُؤَذِّنِينَ أَنْ يُؤَذِّنُوا بِأَعْلَى أَصْوَاتِهِمْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله حَاجٌّ مِنْ عَامِهِ هَذَا فَحَجَّ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَقَضَى حَجَّهُ.

**[ترجمه]پدرم گفت: کبوتری که در بیرون از حرم ذبح شده و داخل حرم شده، خوردن آن حتی بر محرم ایرادی ندارد و اگر داخل حرم شود و سپس ذبح شود، از گوشت آن نخورد، زیرا آن کبوتر پس از آن که به محل امن خود آمده، ذبح شده است.

هر کس مردی را در بیرون از حرم بکشد و سپس داخل حرم شود، او را نکشند و به او غذا و آب ندهند و به او پناه داده نشود تا این که از حرم بیرون آید و حد بر او جاری شود. و هر کس در حرم بکشد، حد در حرم بر او جاری می شود؛ زیرا که وی حرمت حرم را نگاه نداشته است. خداوند فرمود: «فَمَنِ اعْتَدى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدى عَلَيْكُمْ» - .بقره / ۱۹۴ -

و فرمود: «فَلا عُدْوانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِين» - . بقره / ۱۹۳ - {پس هر کس بر شما تعدی کرد، همان گونه که بر شما تعدی کرده بر او تعدی کنید.} و فرمود: {تجاوز جز بر ستمکاران روا نیست.}

بوقلمون از زمره شکار به حساب نمی آید، شکار تنها آن است که میان آسمان و زمین پرواز کند و بال‌هایش را باز کند.

ایرادی ندارد که محرم بازوانش را از فرط گرمای خورشید بر روی سرش قرار دهد و ایرادی ندارد که توسط برخی از اعضای خود تنش را بپوشاند و هر کس که ناخنهایش بلند شده و شکسته چیزی از آن را کوتاه نکند، اما اگر او را آزار می دهد، آن قسمت را ببرد و در ازای کوتاه کردن هر یک از آن ها مشتی طعام دهد و فشردن دمل و بیرون آوردن چرک آن و بستن زخم ایرادی ندارد. هر کس جهت انجام حج افراد لبیک گوید و به مکه وارد شود و به گرد کعبه طواف کند و دو رکعت نماز در کنار مقام ابراهیم بخواند و میان صفا و مروه سعی کند، جایز است که از احرام بیرون آید وآن را عمره تمتع قرار دهد، مگر این که قربانی همراه آورده باشد. همانا رسول خدا زمانی که به حج مأمور شد و این آیه بر او نازل شد: «وَ أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجالًا وَ عَلى كُلِّ ضامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيق» - . حج / ۲۷ - {درمیان مردم برای ادای حج بانگ بر آور تا زائران که پیاده و سوار بر هر شتر لاغری - که از هر راه دوری می آیند - به سوی تو روی آورند.} به جارچیان و مؤذنان فرمان داد که با رساترین صدای خود اعلام کنند: ای مردم! رسول خدا از امسال حج خواهد گزارد، و رسول خدا حج گزارد و

حج خود را انجام داد.

**[ترجمه]

«۲۳»

أَبِی عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: لَا تَصْلُحُ الْمَكْتُوبَهُ فِی جَوْفِ الْكَعْبَهِ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمْ يَدْخُلِ الْكَعْبَهَ فِی عُمْرَهٍ وَ حَجَّهٍ وَ لَكِنَّهُ دَخَلَهَا فِی الْفَتْحِ وَ صَلَّی رَكْعَتَيْنِ بَيْنَ الْعَمُودَيْنِ وَ مَعَهُ أُسَامَهُ وَ الْفَضْلُ.

وَ لَيْسَ لِلْمُحْرِمِ أَنْ يَأْكُلَ الْجَرَادَ وَ لَا يَقْتُلَهُ وَ مَنْ قَتَلَ جَرَادَهً تَصَدَّقَ بِتَمْرَهٍ لِأَنَّ تَمْرَهً خَيْرٌ مِنْ جَرَادَهٍ وَ هِیَ مِنَ الْبَحْرِ وَ كُلُّ صَيْدٍ نَشَأَ مِنَ الْبَحْرِ فَهُوَ فِی الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ فَلَا يَنْبَغِی لِلْمُحْرِمِ أَنْ يَقْتُلَهُ فَإِنْ قَتَلَهُ فَعَلَيْهِ فِدَاءٌ كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَی وَ لَا بَأْسَ أَنْ يَحْتَجِمَ الْمُحْرِمُ إِذَا خَافَ عَلَی نَفْسِهِ وَ قَالَ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْها صَوافَ-(۴)

وَ الصَّوَّافُ إِذَا صُفَّتْ لِلنَّحْرِ فَإِذا وَجَبَتْ جُنُوبُها قَالَ إِذَا كَشَفْتَ عَنْهَا فَوَقَعَتْ جُنُوبُهَا يَقُولُ اللَّهُ فَكُلُوا مِنْها وَ أَطْعِمُوا الْقانِعَ وَ الْمُعْتَرَّ-(۵)

وَ الْقَانِعُ الَّذِی يَقْنَعُ وَ الْمُعْتَرُّ الَّذِی يَعْتَرِيكَ وَ السَّائِلُ الَّذِی يَسْأَلُكَ فِی يَدِهِ وَ الْبَائِسُ هُوَ الْفَقِيرُ وَ النَّحْرُ فِی اللَّبَّهِ وَ

۱- ۱. سوره البقره ۱۹۴.

۲- ۲. سوره البقره ۱۹۳.

۳- ۳. سوره الحجّ ۲۷.

۴- ۴. سوره الحجّ ۳۶.

۵- ۵. سوره الحجّ ۳۶.

الذَّبْحُ فِی الْحَلْقِ وَ یُکْرَهُ لِلْمُحْرِمِ أَنْ یَجُوزَ ثَوْبُهُ فَوْقَ أَنْفِهِ وَ لَا بَأْسَ أَنْ یَمُدَّ ثَوْبَهُ حَتَّی یَبْلُغَ أَنْفَهُ.

**[ترجمه]پدرم از امام صادق علیه السلام نقل کرده است که فرمود: خواندن نماز واجب در درون کعبه روا نیست، همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله در زمان انجام عمره و حج وارد کعبه نشد و زمان فتح مکه به کعبه وارد شد و میان دو ستون کعبه دو رکعت نماز خواند و اسامه و فضل همراه ایشان بودند.

بر محرم، خوردن ملخ و کشتن آن روا نیست و هر کس ملخی را بکشد، خرما صدقه دهد، زیرا خرما از ملخ بهتر است و آن از دریاست. هر شکاری که از دریا به وجود آید و بین خشکی و دریا زندگی کند، بر محرم سزاوار نیست که آن را بکشد و اگر آن را کشت، چنان که خداوند فرموده، باید کفاره دهد. ایرادی ندارد که محرم اگر از جان خود بیم دارد، حجامت کند.

خداوند فرمود: «فَاذْکُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَیْها صَواف» {پس نام خدا را بر آن ها در حالی که بر پای ایستاده اند ببرید.}و منظور از صواف زمانی است که شتران برای نحر کردن به صف ایستاده باشند و در مورد آیه «فَإِذا وَجَبَتْ جُنُوبُها» {و چون به پهلو در غلتیدند.} فرمود: زمانی که معلوم شد و بر پهلو افتادند، خداوند می فرماید: «فَکُلُوا مِنْها وَ أَطْعِمُوا الْقانِعَ وَ الْمُعْتَر» {از آن ها بخورید و به تنگدست [سائل] و به بینوای غیر سائل بخورانید}. قانع کسی است که قانع می گردد و معتر کسی است که بر تو گذر می کند و سائل کسی است که با دست خود درخواست می کند و بائس همان فقیر می باشد؛ و نحر در گلوگاه شتر و ذبح در حلق است. برای محرم مکروه است که لباس خود را تا بالای بینی اش بکشد و ایرادی ندارد که لباسش را بالا کشد تا به بینی اش رسد.

**[ترجمه]

«۲۴»

: وَ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذَا هَبَطَ سَبَّحَ وَ إِذَا صَعِدَ کَبَّرَ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله زمانی که فرود می آمد تسبیح می گفت و زمانی که بالا می رفت تکبیر می گفت.

**[ترجمه]

«۲۵»

قَالَ لِی أَبِی: رَجُلٌ أَدْرَکَ الْإِمَامَ وَ هُوَ بِجَمْعٍ فَإِنْ ظَنَّ أَنَّهُ یَأْتِی عَرَفَاتٍ یَقِفُ قَلِیلًا ثُمَّ یَأْتِی جَمْعاً قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ فَلْیَأْتِهِ قَالَ وَ إِنْ ظَنَّ أَنَّهُ لَا یَأْتِیهَا حَتَّی یُفِیضُوا فَلَا یَأْتِیهَا وَ قَدْ تَمَّ حَجُّهُ.

**[ترجمه]پدرم به من فرمود: مردی که در جمع (مشعر) امام را درک کند، اگر گمان کند که می‌تواند به عرفات بیاید و قدری وقوف کند و قبل از طلوع خورشید به مشعر به نزد او آید، چنین کند و اما اگر گمان کند که اگر به عرفات برود وقتی به مشعر می رسد که حجاج کوچ کرده اند نباید به عرفه برود و حجش تمام است.

**[ترجمه]

«۲۶»

قَالَ أَبِی: رَجُلٌ أَفَاضَ مِنْ عَرَفَاتٍ فَأَتَی مِنًی رَجَعَ حَتَّی یُفِیضَ مِنْ جَمْعٍ وَ یَقِفَ بِهِ وَ إِنْ کَانَ النَّاسُ قَدْ أَفَاضُوا مِنْ جَمْعٍ.

**[ترجمه]پدرم گفت: مردی که از عرفات کوچ کرده و به منی آمده، بازگردد تا این که از جمع کوچ کند و در آن وقوف کند، هر چند مردم از مشعر کوچ کرده باشند.

**[ترجمه]

«۲۷»

أَبِی: امْرَأَهٌ جَهِلَتْ رَمْیَ الْجِمَارِ حَتَّی نَفَرَتْ إِلَی مَکَّهَ رَجَعَتْ لِرَمْیِ الْجِمَارِ کَمَا کَانَتْ تَرْمِی وَ کَذَلِکَ الرَّجُلُ وَ یَرْمِی الْجِمَارَ مِنْ طُلُوعِ الشَّمْسِ إِلَی غُرُوبِهَا وَ لَا یَطُوفُ الْمُعْتَمِرُ بِالْبَیْتِ بَعْدَ طَوَافِ الْفَرِیضَهِ حَتَّی یُقَصِّرَ.

**[ترجمه]پدرم فرمود: زنی که نداند رمی جمرات می باید کرد تا آن که از منی کوچ کند و به مکه رود، بازگردد و رمی کند،آنچنان که باید این کار را می کرد و مرد نیز این چنین است. زمان رمی جمرات از طلوع خورشید تا غروب آن است، عمره گزار پس از طواف واجب به گرد کعبه طواف نکند تا موهایش را کوتاه کند.

**[ترجمه]

«۲۸»

قَالَ أَبِی: امْرَأَهٌ مَاتَتْ وَ لَمْ تَحُجَّ حُجَّ عَنْهَا فَإِنَّ ذَلِکَ لَهَا وَ لَکَ.

**[ترجمه]پدرم فرمود: زنی که از دنیا رفته و حج نگزارده، به نیابت از وی به حج روند، همانا ثواب آن برای آن زن و توست.

**[ترجمه]

«۲۹»

قَالَ أَبِی: رَجُلٌ وَ کَانَ لَهُ مَالٌ فَتَرَکَ الْحَجَّ حَتَّی تُوُفِّیَ کَانَ مِنَ الَّذِینَ قَالَ اللَّهُ وَ نَحْشُرُهُ یَوْمَ الْقِیامَهِ أَعْمی (۱) قُلْتُ أَعْمَی قَالَ أَعْمَاهُ اللَّهُ عَنْ طَرِیقِ الْخَیْرِ وَ یَوْمُ الْحَجِّ الْأَکْبَرِ هُوَ یَوْمُ النَّحْرِ وَ الْأَصْغَرُ الْعُمْرَهُ وَ الَّذِی أَذَّنَ بِالْحَجِّ الْأَکْبَرِ عَلِیٌّ حِینَ بَرِئَ مِنَ الْمُشْرِکِینَ فِیهِ وَ نَبَذَ إِلَیْهِمْ عَهْدَهُمْ فَقَرَأَ عَلَیْهِمْ بَرَاءَهَ فَقَالَ الْمُشْرِکُونَ نَبْرَأُ مِنْکَ وَ مِنِ ابْنِ عَمِّکَ مُحَمَّدٍ إِلَّا الطِّعَانَ وَ الْجِلَادَ وَ هُوَ قَبْلَ حَجَّهِ الْوَدَاعِ بِسَنَهٍ.

**[ترجمه]پـدرم فرمود: مردی که ثروت دارد و از دنیا برود و حـج را ترک گویـد، از زمره همان افرادی است که خداوند در موردشان می فرماید: «وَ نَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيامَهِ أَعْمی» - . طه / ۱۲۴ -

{روز رسـتاخیز او را نابینـا محشـور می کنیم.} گفتم: کور؟ فرمود: خداونـد وی را نسـبت به راه خیر کور کرده است.روز حج اکبر همان روز عید قربان است و حج اصـغر عمره است. کسـی که ندای حج اکبر را سـر داد، علی علیه السلامبود زمانی که از مشرکان برائت یافت و عهد آنان را به سویشان بازگرداند و برائت را بر آنان خواند .

مشـرکان گفتند: از تو و پسـر عمویت محمد صلی الله علیه و آله جز در نبرد با نیزه و شمشیر بیزاری می جوییم؛ و آن یک سال قبل از حجه الوداع بود.

**[ترجمه]

«۳۰»

وَ قَالَ: فِي رَجُلٍ أَحْرَمَ بِالْحَجِّ قَبْلَ أَنْ يُقَصِّرَ قَالَ لَا بَأْسَ.

**[ترجمه]درباره مردی که قبل از این که مویش را کوتاه کند برای حج احرام بندد، پرسیدم؟ فرمود: ایرادی ندارد.

**[ترجمه]

«۳۱»

وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ فَحَجَّ بِهِ رَجُلٌ مِنْ إِخْوَانِهِ قَالَ إِنَّهَا تُجْزِی عَنْ حَجَّهِ الْإِسْلَامِ وَ عَمَّنْ خَرَجَ إِلَى مَكَّهَ فِی تِجَارَهٍ أَوْ كَانَتْ لَهُ إِبِلٌ يُكْرِيهَا فَحَجَّ فَإِنَّ حَجَّتَهُ تَامَّهٌ.

**[ترجمه]از ایشـان دربـاره مردی سؤال کردم که دارایی نـدارد که بـا آن به حـج رود، و یکی از برادرانش به نیابت از وی به حـج رفته است. فرمود: آن، حـج واجب را کفـایت می‌کنـد و نیز کسـی که برای تجارت به مکه رود یا شتری داشـته باشـد که کرایه دهد وحج گزارد، حج وی حجی کامل خواهد بود.

**[ترجمه]

«۳۲»

وَ قَالَ أَبِی: فِی امْرَأَهٍ طَمِثَتْ فَسَأَلَتْ مَنْ حَضَرَهَا فَلَمْ يُفْتُوهَا بِمَا وَجَبَ

۱- ۱. سوره طه: ۱۲۴.

عَلَيْهَا حَتَّى دَخَلَتْ مَكَّهَ غَيْرَ مُحْرِمَهٍ فَلْتَرْجِعْ إِلَى الْمِيقَاتِ إِنْ أَمْكَنَ ذَلِکَ وَ لَمْ يَفُتِ الْحَجُّ وَ إِنْ لَمْ يُمْكِنْ خَرَجَتْ إِلَى أَقْرَبِ الْمَوَاقِيتِ وَ إِلَّا خَرَجَتْ مِنَ الْحَرَمِ فَأَحْرَمَتْ خَارِجَ الْحَرَمِ لَا يُجْزِيهَا غَيْرُ ذَلِکَ وَ لَا يَأْخُذِ الْمُحْرِمُ شَيْئاً مِنْ شَعْرِهِ وَ لَيَسْتَاکُ قَبْلَ أَنْ يُحْرِمَ ثُمَّ

يَلْبَسُ ثَوْبَيِ الْإِحْرَامِ وَ لَا يَتَزَوَّجُ الْمُحْرِمُ وَ لَا يُزَوِّجُ فَإِنْ فَعَلَ فَالنِّكَاحُ بَاطِلٌ وَ لَا يَنْظُرُ الْمُحْرِمُ فِي الْمِرْآهِ لِزِينَهٍ فَإِنْ نَظَرَ فليلبى [فَلْيُلَبِّ] وَ مَا وَطِئْتَ مِنَ الدَّبَى (۱)

أَوْ وَطِئَهُ بَعِيرُکَ فَعَلَيْکَ فِدَاؤُهُ وَ لَا بَأْسَ بِقَتْلِ الْبَقَّهِ فِي الْحَرَمِ وَ غَيْرِهِ.

**[ترجمه]پدرم درباره زنی که حیض شد و از حاضرین پرسید و آن‌ها نگفتند وظیفه‌اش چیست؟ در نتیجه او بدون احرام وارد مکه شد، فرمود: اگر می‌تواند، به میقات برگردد، بدون این که حج را از دست بدهد، به میقات برگردد و اگر نشد به نزدیکترین میقات رود، در غیر این صورت، از حرم خارج شود و خارج حرم احرام بندد و غیر از آن کافی نیست. و محرم مویش را کوتاه نکند و قبل از این که محرم شود باید مسواک زند، سپس دو لباس احرام را بر تن کند. محرم ازدواج نکند و کسی را به عقد ازدواج درنیاورد، چرا که عمل نکاح باطل خواهد بود. محرم در آینه جهت زینتگاه نکند، اگر نگاه کرد لبیک گوید. و اگر ملخی کوچک را خود و یا مرکبت زیر پا گیرد، کفاره آن بر عهده توست و کشتن پشه در حرم و جای دیگر ایرادی ندارد.

**[ترجمه]

«۳۳»

قَالَ أَبِي: رَجُلٌ أَقَامَ عَلَى إِحْرَامِهِ بِمَكَّهَ قَصَّرَ الصَّلَاهَ مَا دَامَ مُحْرِماً وَ يَنْبَغِي لِلْمُتَمَتِّعِ بِالْعُمْرَهِ إِلَى الْحَجِّ إِذَا أَحَلَّ أَنْ لَا يَلْبَسَ قَمِيصاً وَ لْيَتَشَبَّهْ بِالْمُحْرِمِينَ وَ يَنْبَغِي لِأَهْلِ مَكَّهَ أَنْ يَكُونُوا كَذَلِکَ وَ يَنْبَغِي لِلسُّلْطَانِ أَنْ يَأْخُذَهُمْ بِذَلِکَ.

**[ترجمه]پدرم فرمود: مردی که بر احرام خود در مکه باقی مانده، تا زمانی که محرم است نماز خود را شکسته بخواند. برای تمتع‌گزار سزاوار است که وقتی که از احرام خارج شد، پیراهن نپوشد و شبیه به محرمان شود. برای اهل مکه نیز سزاوار است که این چنین باشند و بر حاکم رواست که آنان را بدین خاطر مؤاخذه کند.

**[ترجمه]

«۳۴»

أَبِي الْعَالِمُ أَنَا سَمِعْتُهُ يَقُولُ: عِنْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ اللَّهُمَّ أَعْتِقْ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ يُكَرِّرُهَا حَتَّى أَقَامَ النَّاسُ وَ اعْلَمْ أَنَّ الصَّلَاهَ تُكْرَهُ فِي ثَلَاثِ مَوَاضِعَ مِنَ الطَّرِيقِ فِي الْبَيْدَاءِ وَ هِيَ ذَاتُ الْجَيْشِ وَ ذَاتِ السَّلَاسِلِ وَ ضَجْنَانَ فَلَا بَأْسَ أَنْ يُصَلَّى صَلَاهٌ بَيْنَ الظَّوَاهِرِ وَ هِيَ [الْجَرَاءُ] الحرا وَ جَوَادُّ الطَّرِيقِ وَ يُكْرَهُ أَنْ يُطَأَ فِي الْجَوَادِّ.

**[ترجمه]از پدر عالمم شنیدم که در هنگام غروب خورشید این دعا را می‌خواند: خدایا! مرا از آتش نجات ده. و آن قدر این جمله را تکرار می کرد، تا زمانی که مردم اقامت گزینند. بدان که خواندن نماز در سه مکان از راه مکروه است: در بیداء که شامل ذات الجیش، ذات السلاسل و ضجنان می شود. ایرادی ندارد که نماز را میان ظواهر بخواند که همان حرا و جواد الطریق است و مکروه است که بر جوادّ قدم نهد.

**[ترجمه]

«۳۵»

وَ قَالَ أَبِی: رَجُلٌ تُوُفِّیَ وَ أَوْصَی أَنْ یُحَجَّ عَنْهُ أُخْرِجَ ذَلِکَ مِنْ جَمِیعِ الْمَالِ لِأَنَّهُ بِمَنْزِلَهِ الدَّیْنِ الْوَاجِبِ عَلَیْهِ فِی مَالِهِ وَ إِنْ کَانَ قَدْ حَجَّ فَمِنْ ثُلُثِهِ.

**[ترجمه]پدرم فرمود: مردی که از دنیا رفته و وصیت کرده که به نیابت از به وی حج روند و از تمامی دارایی وی هزینه کنند، زیرا که رفتن به سفر حج همچون دین و قرض می باشد که دادن آن از دارایی وی واجب است،اگر به حج رفته، از ثلث دارایی وی هزینه کنند.

**[ترجمه]

«۳۶»

أَبِی قَالَ: وَ سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَنِ الشَّاهِ الضَّالَّهِ فِی الْفَلَاهِ فَقَالَ لِلسَّائِلِ هِیَ لَکَ أَوْ لِأَخِیکَ أَوْ لِلذِّئْبِ وَ مَا أُحِبُّ أَنْ أُمْسِکَهَا.

**[ترجمه]پدرم فرمود: از رسول خدا صلی الله علیه و آله از گوسفندی که در بیابان گم شده سؤال کردند. ایشان به سؤال کننده فرمود: آن برای تو یا برادر توست، یا این که از آن گرگ خواهد بود و من دوست نمی دارم که آن را بگیرم.

**[ترجمه]

«۳۷»

وَ سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَنِ الْبَعِیرِ الضَّالِّ فَقَالَ لِلسَّائِلِ مَا لَکَ وَ لَهُ خُفُّهُ حِذَاؤُهُ وَ سِقَاؤُهُ کَرِشُهُ خَلِّ عَنْهُ وَ مَنْ مَاتَ وَ لَمْ یَحُجَّ حَجَّهَ الْإِسْلَامِ وَ لَمْ یُخَلِّفْ إِلَّا قَدْرَ نَفَقَهِ الْحَجِّ وَ لَهُ وَرَثَهٌ فَهُمْ أَحَقُّ بِمَا تَرَکَ إِنْ شَاءُوا أَکَلُوا وَ إِنْ شَاءُوا حَجُّوا عَنْهُ.

**[ترجمه]از رسول خدا صلی الله علیه و آله درباره شتر گم شده در بیابان سؤال کردند. ایشان به فردی که این سؤال را پرسید فرمود: تو را بدان چه کار؟ سمش کفش او و مشک او شکمبه اوست، آن را رها کن.

هر کس بمیرد و حج واجب را نگزارد و جز به اندازه نفقه حج از خود باقی نگزارد، در حالی که دارای وارث باشد، پس وارثان نسبت به دارایی وی سزاوارترند، اگر خواستند از آن بخورند و اگر خواستند به نیابت از وی حج گزارند.

**[ترجمه]

«۳۸»

: وَ عَنْ رَجُلٍ عَلَيْهِ دَيْنُ الْحَجِّ قَالَ إِنَّ حَجَّةَ الْإِسْلَامِ وَاجِبَةٌ عَلَى كُلِ

ص: ۳۵۹

۱- ۱. الدبی: اصغر من الجراد من جنسه، و النمل الواحده دباه.

مَنْ أَطَاقَ الْمَشْيَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَ لَقَدْ كَانَ أَكْثَرُ مَنْ حَجَّ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله الْمُشَاةَ.

**[ترجمه]ایشان درباره مردی که حج بر عهده اوست فرمود: همانا حج واجب بر هر یک از مسلمانان که توان راه رفتن را داشته باشد واجب می باشد. بیشترین کسانی که همراه با رسول خدا صلی الله علیه و آله حج گزاردند، پیادگان بودند.

**[ترجمه]

«۳۹»

وَ لَقَدْ مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله عَلَى الْمُشَاةِ وَ هُمْ بِكُرَاعِ الْغَمِيمِ -(۱)

فَشَكَوْا إِلَيْهِ الْجَهْدَ وَ الْإِعْيَاءَ فَقَالَ شُدُّوا أُزُرَكُمْ وَ اسْتَبْطِنُوا فَفَعَلُوا فَذَهَبَ عَنْهُمْ -(۲)

وَ لَا بَأْسَ أَنْ يُقَارِنَ الْمُحْرِمُ بَيْنَ ثِيَابِهِ الَّتِي أَحْرَمَ فِيهَا إِذَا كَانَتْ طَاهِرَةً وَ إِنْ أَصَابَ ثَوْبَ الْمُحْرِمِ الْجَنَابَةُ لَمْ يَكُنْ بِهِ بَأْسٌ لِأَنَّ إِحْرَامَهُ لِلَّهِ يَغْسِلُهُ وَ يُهْدِي ثَمَنَ الصَّيْدِ مِنْ حَيْثُ أَصَابَهُ وَ مَنْ أَصَابَ صَيْداً فَكَانَ فِدَاؤُهُ بَدَنَةً مِنَ الْإِبِلِ فَلَمْ يَجِدْ

فَعَلَيْهِ أَنْ يُطْعِمَ سِتِّينَ مِسْكِيناً لِكُلِّ مِسْكِينٍ مُدٌّ فَإِنْ لَمْ يَقْدِرْ عَلَى ذَلِكَ صَامَ مَكَانَ ذَلِكَ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ يَوْماً مَكَانَ كُلِّ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَ مَنْ كَانَ عَلَيْهِ مِنْ فِدَاءِ الصَّيْدِ بَقَرَةٌ فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَلْيُطْعِمْ ثَلَاثِينَ مِسْكِيناً فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَلْيَصُمْ تِسْعَةَ أَيَّامٍ.

وَ مَنْ كَانَ عَلَيْهِ شَاةٌ فَلَمْ يَجِدْ فَإِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَ لَمْ يَعْتَمِرِ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله إِلَّا مِنَ الْمَدِينَةِ وَ مَنْ مَاتَ وَ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ هَدْيٌ يُعْقِبُهُ فَلْيَصُمْ عَنْهُ وَلِيُّهُ وَ الرَّجُلُ إِذَا أُحْصِرَ فَأَرْسَلَ بِالْهَدْيِ فَوَاعَدَ أَصْحَابَهُ مِيعَاداً إِنْ كَانَ فِي الْحَجِّ فَمَحِلُّ الْهَدْيِ يَوْمُ النَّحْرِ وَ إِذَا كَانَ يَوْمُ النَّحْرِ فَلْيُقَصِّرْ مِنْ رَأْسِهِ وَ لَا يَجِبُ عَلَيْهِ الْحَلْقُ حَتَّى يَقْضِيَ الْمَنَاسِكَ وَ إِنْ كَانَ فِي عُمْرَةٍ فَيَنْظُرُ مِقْدَارَ دُخُولِ أَصْحَابِهِ مَكَّةَ وَ السَّاعَةَ الَّتِي يَعِدُهُمْ فِيهَا فَإِذَا كَانَ تِلْكَ السَّاعَةُ قَصَّرَ وَ أَحَلَّ وَ إِنْ كَانَ مَرِيضاً بَعْدَ مَا أَحْرَمَ فَأَرَادَ الرُّجُوعَ إِلَى أَهْلِهِ رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ وَ نَحَرَ بَدَنَةً أَوْ أَقَامَ مَكَانَهُ حَتَّى يَبْرَأَ إِذَا كَانَ فِي عُمْرَةٍ فَإِذَا بَرَأَ فَعَلَيْهِ الْعُمْرَةُ وَاجِبَةً وَ إِنْ كَانَ عَلَيْهِ الْحَجُّ أَوْ أَقَامَ فَفَاتَهُ الْحَجُّ فَإِنَّ عَلَيْهِ الْحَجَّ مِنْ قَابِلٍ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله بر جمعی از کسانی که پیاده سفر حج می گزاردند عبور کرد و آنان در کراع الغمیم بودند، از رنج سفر و خستگی به پیامبر شکوه کردند. رسول خدا فرمود: کمربندهایتان را محکم کنید و شکم خود را ببندید، آنان این کار را کردند و خستگی اشان رفع گردید .

ایرادی ندارد که محرم لباسهایی را که در آن محرم شده، مقارن کند، بدین شرط که پاک باشد؛ و اگر لباس های محرم آلوده بهجنابت شد، ایرادی بر او نیست، چرا که احرام او برای خدا است، آن را بشوید.

و بهای شکار را از همان جایی که آن را هدف قرار داده هدیه می کند و هر کس که شکاری را هدف قرار دهد، کفاره آن قربانی یک شتر چاق است؛ اگر نیافت، بر اوست که شصت مسکین را طعام دهد، برای هر مسکین یک مد طعام، در صورتی که نتوانست، به جای آن هجده روز روزه بدارد؛ به جای هر ده مسکین، سه روز روزه بدارد. هرکس که برای کفاره شکار

بایـد یک گاو را قربانی کنـد،اگر نیافت، سـی مسـیکن را طعام دهد. اگر نیافت، نه روز را روزه بدارد. و هر کس که باید یک گوسفند قربانی کند، در صورتی که نیافت، ده مسکین را طعام دهد، اگر نیافت سه روز را در ایام حج روزه بدارد. رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلام تنها از مدینه عمره گزارد. هرکس از دنیا رود و مالی برای قربانی نداشته باشد، ولیّ وی به نیابت از او روزه بگیرد. و زمـانی که فرد محصور - بـاز داشـته - شـد، قربـانی خود را بفرسـتد و بـا همراهان خود در میعادگاهی وعـده گزارد؛ اگر در حج باشد، محل قربانی روز عید قربان است، زمانی که عید قربان فرارسید، پس باید موی سرش را کوتاه کند و تراشـیدن مو تـا زمـانی که مناسک را انجام نـداده بر او واجب نیست؛ اگر در عمره باشـد، به مقـدار ورود یاران خود به مکه و همچنین زمانی که در آن به آنان وعده می دهد، بنگرد، آنگاه که زمان آن فرارسید تقصیر کند و از احرام بیرون آید.اگر پس از آن که احرام بست بیمـار شـدو خواست که به سوی اهل خویش برگردد، باز گردد و شتری را نحر کنـد یا این که در مکان خود اقـامت کنـد تا این که بهبود یابـد، این در صورتی است که در عمره باشـد. زمانی که بهبود یافت انجام عمره بر او واجب می باشد و اگر انجام حج بر عهده وی باشد یا این که اقامت کند و حج را از دست بدهد، باید سال دیگر حج گزارد.

**[ترجمه]

«۴۰»

قَالَ أَبِی: إِنَّ الْحُسَیْنَ بْنَ عَلِیٍّ علیه السلام خَرَجَ مُعْتَمِراً فَمَرِضَ بِالطَّرِیقِ فَبَلَغَ عَلِیّاً علیه السلام وَ هُوَ بِالْمَدِینَهِ فَخَرَجَ فِی طَلَبِهِ فَأَدْرَکَهُ بِالسُّقْیَا وَ هُوَ مَرِیضٌ فَقَالَ عَلِیٌّ:

ص: ۳۶۰

۱- ۱. کراع الغمیم: نسبه الی الغمیم واد بین عسفان و مر الظهران و قیل هو بعد عسفان بثمانیه أمیال. و الکراع جبل اسود بطرف الحره یمتد لهذا الوادی.

۲- ۲. فقه الرضا ص ۷۴.

يَا بُنَيَّ مَا تَشْتَكِي قَالَ أَشْتَكِي رَأْسِي فَدَعَا عَلِيٌّ بِبَدَنَةٍ فَنَحَرَهَا فَحَلَقَ رَأْسَهُ وَ رَدَّهُ إِلَى الْمَدِينَهِ فَلَمَّا بَرَأَ مِنْ وَجَعِهِ اعْتَمَرَ قَالَ وَ لَوْ لَمْ يَخْرُجْ إِلَى الْعُمْرَهِ عِنْدَ الْبِئْرِ لَمَا حَلَّ لَهُ النِّسَاءُ حَتَّى يَطُوفَ بِالْبَيْتِ وَ الصَّفَا قُلْتُ فَمَا بَالُ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله حَيْثُ رَجَعَ مِنَ الْحُدَيْبِيَهِ حَلَّتْ لَهُ النِّسَاءُ قَالَ إِنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله كَانَ مَصْدُوداً وَ هَذَا مَحْصُورٌ وَ لَيْسَا سَوَاءً وَ الرَّجُلُ إِذَا أَرْسَلَ بِهَدْيٍ تَطَوُّعاً وَ لَيْسَ بِوَاجِبٍ إِنَّمَا يُرِيدُ أَنْ يَتَطَوَّعَ يُوَاعِدُ أَصْحَابَهُ سَاعَهَ يَوْمِ كَذَا وَ كَذَا يَأْمُرُهُمْ أَنْ يُقَلِّدُوهُ فِي تِلْكَ السَّاعَهِ فَإِذَا كَانَتْ بِتِلْكَ السَّاعَهِ اجْتَنَبَ مَا يَجْتَنِبُ الْمُحْرِمُ حَتَّى يَكُونَ يَوْمُ النَّحْرِ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ النَّحْرِ أَجْزَأَ عَنْهُ.

**[ترجمه]پدرم فرمود: امام حسین علیه السلام جهت انجام عمره به راه افتاد، در مسیر بیمار شد و این موضوع به امام علی علیه السلام رسید در حالی که وی در مدینه بود. پس در جستجوی ایشان از مدینه خارج شد و در سقیا به او رسید، در حالی که بیمار بود. امام علی علیه السلام فرمود: ای فرزندم! از چه شکوه می کنی؟ فرمود: از درد سر می نالم. امام علی علیه السلام شتری را آورد و نحر کرد، موی سرش را تراشید و او را به مدینه باز گرداند. زمانی که امام حسین بهبود یافت، عمره گزارد.

فرمود: اگر پس از بهبودی از بیماری جهت انجام عمره خارج نشده بود، زنان بر او حلال نمی شدند تا این که به گرد کعبه و صفا طواف کند. گفتم: چرا زمانی که رسول خدا صلی الله علیه و آله از حدیبیه بازگشت، زنان بر وی حلال شدند؟ فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله مصدود و حسین علیه السلام محصور بود و این دو یکسان نیستند.

اگر حج گزار قربانی مستحبی را بفرستد و واجب نباشد، بلکه تنها بخواهد که داوطلبانه انجام دهد، با همراهان خود در فلان ساعت در روز وعده می گزارد و به آنان فرمان می دهد که قربانی را در آن ساعت تقلید کنند. زمانی که آن ساعت فرا رسید، از آنچه که محرم دوری می کند دوری کند تا این که عید قربان فرارسد. زمانی که عید قربان فرارسد، کفایت می کند.

**[ترجمه]

«۴۱»

وَ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله حِينَ صَدَّهُ الْمُشْرِكُونَ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَهِ نَحَرَ وَ أَكَلَ وَ رَجَعَ إِلَى الْمَدِينَهِ وَ إِذَا أَهْدَى الرَّجُلُ هَدْياً فَانْكَسَرَ فِي الطَّرِيقِ فَإِنْ كَانَ مَضْمُوناً وَ الْمَضْمُونُ مَا كَانَ فِي نَذْرٍ أَوْ جَزَاءٍ فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَأْكُلَ مِنْهُ وَ عَلَيْهِ فِدَاؤُهُ وَ لَهُ أَنْ يَأْكُلَ مِنْهُ إِذَا بَلَغَ النَّحْرَ وَ مَنْ سَاقَ هَدْياً فِي عُمْرَهٍ فَلْيَنْحَرْ قَبْلَ أَنْ يَحْلِقَ.

**[ترجمه]فرمود: زمانی که مشرکان در روز حدیبیه سد راه رسول خدا شدند، رسول خدا صلی الله علیه و آله شتری را نحر کرد و از گوشت آن خورد و به مدینه بازگشت.

زمانی که فردی قربانی را همراه بیاورد و در طی راه عضوی از آن بشکند، اگر مضمون باشد - مضمون آن است که برای نذر یا کفاره باشد - بر او جایز نیست که از گوشت آن بخورد و باید فدیه دهد. و زمانی که شتر نحر شد، می تواند از گوشت آن بخورد، هر کس در عمره قربانی را همراه برد، باید قبل از این که موی سرش را بتراشد،آن را نحر کند .

**[ترجمه]

«۴۲»

وَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: اجْتَنِبُوا الْأَرَاکَ وَ لَا یُخْرِجُ مِنْ لَحْمِ الْهَدْیِ شَیْئاً وَ یُسْتَحَبُّ أَنْ یَرْمِیَ الْجِمَارَ عَلَی وُضُوءٍ وَ یُسْتَحَبُّ أَنْ تُحْصِیَ أُسْبُوعَکَ فِی کُلِّ یَوْمٍ وَ لَیْلَهٍ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: از اراک دوری کنید، از گوشت قربانی چیزی برده نشود و مستحب است زمان رمی جمرات وضو گرفت و همچنین مستحب است که در هر روز و شب، هفته‌ات را بشماری.

**[ترجمه]

«۴۳»

أَبُو الزُّبَیْرِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: قَالَ کَانَ عَلَی بُدْنِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله نَاجِیَهُ بْنُ جُنْدَبٍ الْخُزَاعِیُّ الْأَسْلَمِیُّ وَ الَّذِی حَلَقَ رَأْسَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَوْمَ الْحُدَیْبِیَهِ حراش [خِرَاشُ] بْنُ أُمَیَّهَ الْخُزَاعِیُّ وَ الَّذِی حَلَقَ رَأْسَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِی حَجَّتِهِ مَعْمَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَارِثَهَ بْنِ نَضْرَهَ بْنِ عَوْفِ بْنِ عَدِیِّ بْنِ کَعْبٍ.

**[ترجمه]ابو زبیر نقل کرده است که امام صادق علیه السلام فرمود: مسئول شتر رسول خدا صلی الله علیه و آله ابن جندب خزاعی اسلمی بود. کسی که موهای پیامبر را در روز حدیبیه تراشید، حراش بن امیه خزاعی بود و شخصی که موهای ایشان را در حج او تراشید، معمر بن عبدالله بن حارثه بن نضره بن عوف بن عدی بن کعب بود.

**[ترجمه]

«۴۴»

وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَکَّهُ حَرَمُ اللَّهِ حَرَّمَهَا إِبْرَاهِیمُ وَ الْمَدِینَهُ حَرَمٌ مَا بَیْنَ لَابَتَیْهَا لَا یُعْضَدُ شَجَرُهَا وَ مَا بَیْنَ لَابَتَیْهَا مَا بَیْنَ ظِلِّ عَیْرٍ(۱) إِلَی ظِلِ

۱- ۱. عیر: اسم للجبل الذی فی قبله المدینه شرقیّ العقیق و فوقه جبل آخر یسمی باسمه و یقال له: عیر الصادر و للاول عیر الوارد.

وُعَيْرَة -(۱)

وَ لَيْسَ صَيْدُهَا كَصَيْدِ مَكَّةَ بَلْ يُؤْكَلُ هَذَا وَ لَا يُؤْكَلُ ذَاكَ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: مکه حرم خدا است که ابراهیم علیه السلام آن را حرم قرار داد، و مدینه حرم بین دو لابت آن است درخت این منطقه بریده نمی‌شود و مابین دو لابت آن، یعنی مابین سایه کوه عیر تا سایه کوه وعیره. شکار آن مانند شکار مکه نیست، بلکه این شکارش خورده می شود و شکار آن خورده نمی شود.

**[ترجمه]

«۴۵»

أَبِی قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَ رَأَیْتَ الْعُمْرَةَ الَّتِی أَتَی عَلِیٌّ بِابْنَةِ حَمْزَةَ أَیَّهُ عُمْرَةٍ قَالَ هِیَ عُمْرَةُ الصُّلْحِ وَ هِیَ عُمْرَةُ الْقَضَاءِ وَ مَنْ نَسِیَ إِفْرَادَ الْحَجِّ فَلَیْسَ عَلَیْهِ شَیْ ءٌ وَ لْیُجَدِّدِ التَّلْبِیَةَ وَ الْمُحْرِمَیْنِ مَتَی أَتَیَا نِسَاءَهُمَا فَأَتَی أَحَدُهُمَا فِی الْفَرْجِ وَ الْآخَرُ فِیمَا دُونَ الْفَرْجِ فَلَیْسَا بِسَوَاءٍ فَعَلَی الَّذِی أَتَی فِی الْفَرْجِ بَدَنَةٌ وَ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ وَ إِذَا جَاءَ اللَّیْلُ بَعْدَ النَّفْرِ الْأَوَّلِ فَبِتْ وَ لَیْسَ لَکَ أَنْ تَخْرُجَ فَإِذَا نَفَرْتَ فِی النَّفْرِ الْأَوَّلِ فَلَکَ أَنْ تُقِیمَ بِمَکَّةَ وَ تَبِیتَ بِهَا وَ الْحَرَمُ أَفْضَلُ بِالْحَرَمِ کَذَا وَ الْمَوْقِفُ بِعَرَفَاتٍ وَ مَنْ تَمَتَّعَ فِی ذِی الْقَعْدَةِ وَ لَمْ یَجِدِ الْهَدْیَ لَمْ یَصُمْ حَتَّی یَتَحَوَّلَ الشَّهْرُ فَإِذَا تَحَوَّلَ الشَّهْرُ صَامَ قَبْلَ التَّرْوِیَةِ بِیَوْمٍ وَ یَوْمَ التَّرْوِیَةِ وَ یَوْمَ عَرَفَةَ وَ السَّبْعَةُ الْأَیَّامِ یَصُومُهَا إِذَا أَرَادَ الْمُقَامَ صَامَهَا بَعْدَ أَیَّامِ التَّشْرِیقِ.

**[ترجمه]پدرم گفت: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: به نظر شما عمره ای که امام علی علیه السلام دختر حمزه را آورد، کدامین عمره بود؟ فرمود: عمره صلح بود و آن عمره قضاء بود.

هر کس حج افراد را فراموش کرد، چیزی بر او نیست، باید دوباره لبیک گوید. و دو محرم زمانی که به نزد زنان خود آمدند، و یکی از آنان با همسر خود همبستر شده و دخول صورت گیرد و دیگری دخول نکند، یکسان نیستند، و کسی که با همسر خود آمیزش و دخول کرده، باید یک شتر قربانی کند و سال دیگر حج گزارد.

در روز اول نفر (حرکت)، اگر شب فرا رسید، شب را در منی بخواب، و نمی توانی که خارج شوی، اگر در روز اول حرکت کوچ کردی، می توانی در مکه اقامت کنی و در آن بخوابی و بهترین جای حرم - موقف در عرفات است - هر کس در ماه ذی القعده حج تمتع گزارد و قربانی نیابد، روزه نگیرد تا این کهوارد ماه بعدی شود و زمانی که ماه بعد شد، یک روز قبل از روز ترویه، روز ترویه و روز عرفه را روزه بدارد، اگر بخواهد در آنجا اقامت کند؛ و بعد از ایام تشریق، هفت روز دیگر را روزه بدارد.

**[ترجمه]

«۴۶»

أَبِی قَالَ: وَ مَنْ طَافَ طَوَافَ الْفَرِیضَهِ وَ صَلَّی الرَّکْعَتَیْنِ عَلَی غَیْرِ وُضُوءٍ أَعَادَ الصَّلَاهَ وَ لَمْ یُعِدِ الطَّوَافَ.

**[ترجمه]پدرم گفت: هر کس طواف واجب را انجام دهد و دو رکعت نماز بدون وضو بخواند، بار دیگر نماز بخواند و طواف را تکرار نکند.

**[ترجمه]

«۴۷»

وَ قَالَ أَبِی: رَجُلٌ سَاقَ هَدْیاً مَضْمُوناً فَأَنْتَجَتْ فِی الطَّرِیقِ فَهَلَکَتْ وَ هَلَکَ وَلَدُهَا کَانَ عَلَیْهِ بَدَلُهَا وَ بَدَلُ وَلَدِهَا وَ إِذَا أَحَبَّ الرَّجُلُ أَنْ یَجْعَلَ وَالِدَهُ وَ وَالِدَتَهُ فِی حَجَّتِهِ إِذَا حَجَّ فَعَلَ لِأَنَّ اللَّهَ یَأْجُرُهُمْ وَ یَأْجُرُهُ مِنْ غَیْرِ أَنْ یَنْقُصَ مِنْ أَجْرِهِ شَیْئاً لِأَنَّهُ قَدْ یَدْخُلُ عَلَی الْمَیِّتِ فِی قَبْرِهِ الصَّوْمُ وَ الصَّلَاهُ وَ الْحَجُّ وَ الصَّدَقَهُ وَ الْعِتْقُ الْمُعْتَمِرُ إِذَا سَاقَ الْهَدْیَ یَحْلِقُ قَبْلَ الذَّبْحِ وَ مَنْ تَرَکَ الطَّوَافَ مُتَعَمِّداً فَلَا حَجَّ لَهُ وَ مَنْ زَارَ الْبَیْتَ فَکَانَ فِی طَوَافِهِ وَ سَعْیِهِ حَتَّی طَلَعَ الْفَجْرُ فَلَا شَیْ ءَ عَلَیْهِ وَ مَنْ نَفَرَ فِی النَّفْرِ الْأَوَّلِ فَلَیْسَ لَهُ أَنْ یَصِیدَ حَتَّی یَمْضِیَ الْیَوْمُ الثَّالِثُ وَ الْمَمْلُوکُ إِذَا أُعْتِقَ یَوْمَ عَرَفَهَ فَقَدْ أَدْرَکَ الْحَجَّ لِأَنَّهُ قَدْ أَدْرَکَ أَحَدَ الْمَوْقِفَیْنِ.

۱- ۱. و عیره: بالفتح و کسر العین المهمله و سکون المثناه تحت و فتح الراء ثمّ هاء جبل شرقیّ ثور أکبر منه و أصغر من احد.

**[ترجمه]پدرم گفت: مردی که قربانی مضمونی را همراه ببرد و در میانه راه صاحب بچه شود و خود و بچه اش از بین روند، باید به جای هر دو آن ها قربانی کند.

اگر شخصی دوست دارد که پدر و مادر خود را در حج شریک خود قرار دهد، این کار را بکند؛ زیرا که خداوند هم او و هم والدینش را پاداش خواهد داد بدون این که از اجر و پاداش او بکاهد، چرا که گاهی در قبر فرد میت، ثواب روزه، نماز، حج، صدقه و آزادی برده ای داخل می گردد.

عمره گزار زمانی که قربانی را همراه برد، قبل از قربانی کردن آن مویش را بتراشد و هر کس طواف را به عمد ترک کند، حجی برای او نیست. هر کس کعبه را زیارت کند و در طواف و سعی خود تا طلوع سپیده دم باقی بماند، چیزی بر عهده او نیست. هرکس در روز اول کوچ کند، حق شکار را ندارد تا این که روز سوم سپری شود.

اگر برده در روز عرفه آزاد شود، حج را درک کرده است؛ چرا که وی یکی از دو موقف را درک کرده است.

**[ترجمه]

«۴۸»

وَ قَالَ أَبِي: رَجُلٌ لَبِسَ الثِّيَابَ قَبْلَ الزِّيَارَهِ فَقَدْ أَسَاءَ وَ لَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ وَ مَنْ طَافَ بِالصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ قَدْ لَبِسَ الثِّيَابَ فَقَدْ أَسَاءَ وَ لَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ وَ مَنْ نَكَسَ رَمْيَ الْجِمَارِ فَرَمَى جَمْرَهَ الْعَقَبَهِ ثُمَّ الْوُسْطَى ثُمَّ الْعُظْمَى عَادَ فِي رَمْيِ الْوُسْطَى وَ الْعَقَبَهِ وَ إِنْ كَانَ مِنَ الْغَدِ وَ لَا بَأْسَ بِالْغُسْلِ بَيْنَ الْعِشَاءِ وَ الْعَتَمَهِ لَيْلَهَ الْمُزْدَلِفَهِ وَ مَنْ أَدْرَكَتْهُ الصَّلَاهُ وَ هُوَ فِي السَّعْيِ قَطَعَهُ وَ صَلَّى ثُمَّ عَادَ وَ يَجْلِسُ عَلَى الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ كَمَا يَجُوزُ لَهُ السَّعْيُ عَلَى الدَّوَابِّ.

**[ترجمه]پدرم گفت: مردی که قبل از زیارت لباس بر تن کند کار بدی را مرتکب شده و چیزی بر عهده او نیست. هرکس در صفا و مروه سعی کند در حالی که لباس بر تن کرده، کار بدی را مرتکب شده و چیزی بر عهده او نیست. هر کس به عکس رمی جمرات کند، و در ابتدا در جمره عقبه و سپس جمره میانی و سپس جمره بزرگ رمی جمرات کند، به جمره وسطی و سپس به عقبه بازگردد، هر چند فردای آن باشد .

غسل بین عشاء و ثلث اول شب در شب مزدلفه ایرادی ندارد و هر کس که نماز را درک کند و در سعی باشد، آن را قطع کند و نماز بخواند و بر صفا و مروه جلوس کند، همچنان که سعی با سوار شدن بر چهارپایان نیز جایز است.

**[ترجمه]

«۴۹»

قَالَ أَبِي: امْرَأَهٌ أَوْصَتْ بِمَالٍ فِي الْحَجِّ وَ الصَّدَقَهِ وَ الْعِتْقِ بُدِئَ بِالْحَجِّ فَإِنَّهُ مَفْرُوضٌ فَإِنْ بَقِيَ جُعِلَ بَعْضُهُ فِي الصَّدَقَهِ وَ بَعْضُهُ بِالْعِتْقِ.

**[ترجمه]پـدرم در باره زنی که وصـیت کرد دارایی وی را در راه حج و صدقه و آزاد کردن برده خرج کنند، گفت: ابتدا از حـج آغاز کنـد چرا که آن واجب است. اگر چیزی از دارایی او مانـد، برخی را در صدقه و برخی را در آزاد کردن برده هزینه کنند.

**[ترجمه]

«۵۰»

أَبِی قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَذْبَحُ لِمُتْعَتِی بَقَرَهً فَقَالَ لِی أَبِی یَا بُنَیَّ کَانَ الصَّادِقُ (۱) یُحَدِّثُنِی أَنَّهُ أَصَابَ کَبْشاً مُحَبَّلًا أَقْرَنَ مَا هُوَ بِدُونِ الْبَقَرَهِ فَذَبَحْتُهُ قُلْتُ فَإِنْ لَمْ أَجِدْ مُحَبَّلًا قَالَ فَمَوْجُوءٌ وَ تُجْزِیهِ الشَّاهُ فِی الْمُتْعَهِ-(۲).

**[ترجمه]پـدرم گفت: به امام صادق علیه السـلام گفتم: برای حج تمتع خود گاو قربانی کنم؟ پدرم به من گفت: ای فرزندم! امام صادق علیه السـلام به من فرمود که قوچ چاق شاخداری را به دست آوردم که کمتر از گاو نبود، پس آن را قربانی کردم. گفتم: اگر قوچ چاق نیافتم چه کنم؟ فرمود: پس یک لاغر، و قربانی کردن یک گوسفند نیز در تمتع کفایت می کند.

**[ترجمه]

«۵۱»

وَ قُلْتُ أُصَلِّی فِی مَسْجِدِ مَکَّهَ وَ الْمَرْأَهُ بَیْنَ یَدَیَّ جَالِسَهٌ أَوْ مَارَّهٌ قَالَ لَا بَأْسَ إِنَّمَا سُمِّیَتْ بَکَّهَ لِأَنَّهَا تُبَکُّ [فِیهَا] الرِّجَالُ وَ النِّسَاءُ وَ قُلْتُ إِنَّهُمْ یَقُولُونَ حَجَّهٌ مَکِّیَّهٌ وَ عُمْرَهٌ عِرَاقِیَّهٌ فَقَالَ کَذَبُوا لِأَنَّ الْمُعْتَمِرَ لَا یَخْرُجُ حَتَّی یَقْضِیَ حَجَّهُ قُلْتُ الْمُتَمَتِّعُ إِذَا لَمْ یَجِدْ أُضْحِیَّهً فَفَاتَهُ الصَّوْمُ حَتَّی

۱- ۱. یلاحظ أن الحدیث مشوش فانه مبدو بأبی، و بناء علی صحه نسبه هذا الکتاب- فقه الرضا- الی الإمام الرضا علیه السلام فیکون المقصود هو الإمام موسی بن جعفر علیه السلام و هو السائل من أبی عبد اللّه الصادق علیه السلام عن ذبح البقره لمتعته فکیف یکون الجواب فقال لی ابی- یعنی الصادق- یا بنی کان الصادق یحدّثنی إلخ فمن هو هذا الصادق الذی کان یحدث الإمام الصّادق علیه السلام . و ان تصرفنا فی ارجاع الضمیر فی قوله فقال لی أبی و ان القائل هو الإمام الکاظم علیه السلام و هو کان یروی لولده الرضا علیه السلام ان الصادق علیه السلام کان یحدثه إلخ فیصح ذلک لکنه لا یتفق مع صدر الحدیث، فلاحظ.

۲- ۲. فقه الرضا ص ۷۵.

يَخْرُجَ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ مُقَامٌ فَإِنَّهُ يَصُومُ الثَّلَاثَةَ الْأَيَّامِ فِي الطَّرِيقِ وَ السَّبْعَةَ فِي أَهْلِهِ وَ مَنْ قَتَلَ عَظَايَةً فَعَلَيْهِ كَفٌّ مِنْ طَعَامٍ أَوْ قَبْضَةٌ مِنْ تَمْرٍ وَ مَنْ فَاتَهُ الْحَجُّ وَ قَدْ دَخَلَ فِيهِ وَ لَمْ يَكُنْ طَافَ فَلْيُقِمْ مَعَ النَّاسِ بِمِنًى حَرَاماً أَيَّامَ التَّشْرِيقِ فَإِنَّهُ لَا عُمْرَةَ فِيهَا فَإِذَا انْقَضَتْ أَيَّامُ التَّشْرِيقِ طَافَ وَ سَعَى بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ وَ عَلَيْهِ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ مِنْ حَيْثُ أَحْرَمَ وَ طَيْرُ مَكَّةَ الْأَهْلِيُّ لَا يُذْبَحُ وَ ذَبَحَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مَعَ كُلِّ بَدَنَةٍ كَبْشاً وَ الْحَطِيمُ مَا بَيْنَ الْبَابِ إِلَى الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ وَ لَا بَأْسَ أَنْ تَسْدُلَ الْمَرْأَةُ الْمُحْرِمَةُ الثَّوْبَ عَلَى وَجْهِهَا حَتَّى يَبْلُغَ نَحْرَهَا إِذَا كَانَتْ رَاكِبَةً وَ مَنْ قَتَلَ زُنْبُوراً فَعَلَيْهِ شَيْ ءٌ مِنَ الطَّعَامِ فَإِنْ كَانَ أَرَادَهُ فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ وَ مَنِ اعْتَمَرَ مِنَ التَّنْعِيمِ فَلَا يَقْطَعِ التَّلْبِيَةَ حَتَّى يَنْظُرَ إِلَى الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ مَنْ نَسِيَ أَنْ يَذْبَحَ حَتَّى زَارَ فَاشْتَرَى بِمَكَّةَ فَذَبَحَ بِهَا أَجْزَأَ عَنْهُ وَ الْمُحْصَرُ إِذَا لَمْ يَسُقِ الْهَدْيَ يَشْتَرِي وَ يَرْجِعُ فَإِنْ لَمْ يَجِدْ ثُمَّ هَدْياً صَامَ وَ مَنِ اعْتَمَرَ عُمْرَةً مَبْتُولَةً فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ ثُمَّ بَدَا لَهُ أَنْ يُقِيمَ حَتَّى يَحُجَّ فَلَا هَدْيَ عَلَيْهِ وَ مَنْ سَاقَ هَدْياً وَ لَمْ يُقَلِّدْ وَ لَمْ يُشْعِرْ أَجْزَأَهُ وَ مَنْ قَصَدَ الْحَجَّ فصديه [فَصُدَّ بِهِ](۱)

الْحَجَّ فَإِنْ طَافَ وَ سَعَى لَحِقَ بِأَهْلِهِ وَ إِنْ شَاءَ أَقَامَ حَلَالًا وَ جَعَلَهَا عُمْرَةً وَ عَلَيْهِ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ طَافَ وَ لَا سَعَى حَتَّى خَرَجَ إِلَى مِنًى فَلْيُقِمْ مَعَهُمْ حَتَّى يَنْفِرُوا ثُمَّ لْيَطُفْ بِالْبَيْتِ وَ يَسْعَى فَإِنَّ أَيَّامَ التَّشْرِيقِ لَيْسَ فِيهَا عُمْرَةٌ وَ عَلَيْهِ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ يُحْرِمُ مِنْ حَيْثُ أَحْرَمَ-(۲)

**[ترجمه]گفتم: در مسجد مکه نماز می خوانم در حالی که زن جلوی من نشسته یا عبور می کند. فرمود: ایرادی ندارد، تنها بدین دلیل بکه نامیده شده که در آن زنان و مردان به یکدیگر فشار می آورند.

گفتم: آنان می گویند: حج مکی و عمره عراقی. فرمود: دروغ می گویند، زیرا که عمره گزار از مکه خارج نمی شود تا این که حج خود را انجام دهد. گفتم: کسی که حج تمتع می گزارد، اگر قربانی نیابد و روزه را از دست بدهد تا این که خارج شود و برای او اقامتی نباشد، فرمود: وی سه روز را در مسیر و هفت روز را در میان خانواده خود روزه بدارد.

هر کس یک مارمولک را بکشد، باید یک مشت طعام یا مشتی خرما کفاره دهد.

هر کس حج را از دست بدهد در حالی که بدان وارد شده و طواف هم نکرده باشد، پس همراه با مردم در ایام تشریق در حال احرام باشد، چرا که در آن عمره ای نیست؛ زمانی که ایام تشریق سپری شد طواف کند و سپس میان صفا و مروه سعی کند، و باید از همان جایی که محرم شده، سال دیگر حج گزارد .

پرنده اهلی مکه ذبح نمی شود و رسول خدا همراه با هر شتر، یک قوچ قربانی می کرد. حطیم میان در کعبه و حجر الاسود است.

ایرادی ندارد که زن محرم اگر سواره باشد، با لباسش صورتش را تا زیر گلویش بپوشاند.

هر کس زنبوری را بکشد، باید قدری طعام کفاره دهد؛ اگر زنبور قصد گزیدن او را داشته، چیزی بر او نیست

هر کس که از تنعیم عمره بگزارد، لبیک گفتن را قطع نکند تا مسجد الحرام را ببیند.

هر کس قربانی کردن را تا هنگام آمدن به مکه برای طواف زیارت فراموش کند، در مکه قربانی بخرد و آن را ذبح کند،

کفایت می کند.

کسی که باز داشته شده، اگر قربانی به همراه نداشت، بخرد و بازگردد؛ اگر در آنجا قربانی نیافت، روزه بدارد.

هر کس که در ماه های حج عمره مفرده گزارد و سپس به نظرش رسید که اقامت کند تا حج گزارد، قربانی بر او نیست.

هر کس قربانی همراه برد و تقلید و اشعار نکند، کفایت می کند.

هر کس قصد حج کند و حج را از دست بدهد، اگر طواف و سعی کرده، به اهل خود ملحق شود، و اگر خواست از احرام درآید و آن را عمره قرار دهد و سال دیگر باید حج گزارد. اگر طواف و سعی نکرده به سمت منی رود، همراه با آنان اقامت کند تا این که کوچ کنند و سپس به گرد کعبه طواف وسپس سعی کند. همانا در ایام تشریق عمره نیست و باید سال دیگر حج گزارد و از هر جا باشد، لباس احرام به تن کرده، محرم شود.

**[ترجمه]

فَصْلٌ

فَإِذَا أَرَدْتَ الْحَجَّ بِالْإِقْرَانِ وَجَبَ عَلَيْكَ أَنْ تَسُوقَ مَعَكَ مِنْ حَيْثُ أَحْرَمْتَ الْهَدْيَ بَدَنَةً أَوْ بَقَرَةً تُقَلِّدُهَا وَ تُشْعِرُهَا مِنْ حَيْثُ تُحْرِمُ فَإِنَّ النَّبِيَّ أَحْرَمَ مِنْ

۱- ۱. كذا فى المصدر و الظاهر(ففاته الحجّ).

۲- ۲. فقه الرضا ص ۷۵.

ذِی الْحُلَیْفَهِ فَأَتَی بِبَدَنَتِهِ وَ أَشْعَرَ صَفْحَهَ سَنَامِهَا الْأَیْمَنِ وَ سَالَ الدَّمُ عَنْهَا ثُمَّ قَلَّدَهَا بِنَعْلَیْنِ وَ کَذَلِکَ فِی الْبَقَرِ فِی مَوْضِعِ سَنَامِهَا فَإِذَا کَانَ یَوْمُ التَّرْوِیَهِ جَلَّلَ بَدَنَتَهُ وَ رَاحَ بِهَا إِلَی مِنًی وَ عَرَفَاتٍ.

**[ترجمه]زمانی که خواستی حج قران گزاری، بر تو واجب است که همراه با خودت قربانی را که شتر یا گاو باشد برده و از همان جایی که محرم شده ای آن را اشعار یا تقلید کنی. رسول خدا صلی الله علیه و آله از ذوالحلیفه احرام بست و شتر خود را همراه برد و پهنای سمت راست کوهان شتر را اشعار کرد و خون از قربانی جاری شد، سپس با دو نعل، قربانی را تقلید کرد و برای گاو نیز همین گونه است و از جای کوهانش آن را اشعار می کنند. زمانی که روز ترویه فرا رسید، شتر خود را جهاز گذاشته و آن را به عرفات و منی ببرد.

**[ترجمه]

«۵۲»

وَ قَدْ رُوِیَ: وَ مَنْ لَمْ تُوفَ لَهُ بَدَنَهٌ بِعَرَفَهَ لَیْسَ هَدْیٌ إِنَّمَا هِیَ أُضْحِیَّهٌ تُجَلِّلُهُ بِأَیِّ ثَوْبٍ شِئْتَ وَ إِذَا ذَبَحْتَ تَنْزِعُ عَنْهُ الْجُلَّهَ وَ النَّعْلَیْنِ وَ تَصَدَّقْ بِذَلِکَ أَوْ شَاهٍ بَدَلَهُ وَ مِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ رَخَّصَ فِی الْقِرَانِ بِلَا سَوْقٍ وَ أَمَّا فَنَحْنُ اخْتِیَارُنَا السَّوْقُ فَإِنْ عَجَزْتَ عَنْ سَوْقِ الْهَدْیِ تَعْتَمِرُ عَنْهُ لِمَا کَانَ مِنْ قَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَوِ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِی مَا اسْتَدْبَرْتُ مَا سُقْتُ الْهَدْیَ وَ تَحَلَّلْتُ مَعَ النَّاسِ خَیْرٌ مِنَ الْعُمْرَهِ.

**[ترجمه]روایت شده است که: اگر کسی در عرفات نتوانست شتر چاق به دست آورد، دیگر هدی نیست بلکه قربانی است و با هر پوششی که خواست، آن را می‌پوشاند و چون نحر شد، جُلّ و نعلین را برمی‌دارد و آن را صدقه می‌دهد یا به جای آن گوسفندی را صدقه می‌دهد.

برخی از علماء، انجام حج قران را بدون همراه بردن قربانی مجاز دانسته اند. اما ما همراه بردن قربانی را برگزیده ایم، و اگر از همراه بردن قربانی عاجز شدی، به جای حج قران، عمره گزار، چنان که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: اگر من نیز این را پیشتر می دانستم، همان کاری را انجام می دادم که به شما دستور دادم. قربانی همراه نمی آوردم و همراه با دیگر مردم از احرام بیرون می آمدم که این امر از عمره بهتر می باشد.

**[ترجمه]

«۵۳»

وَ فِی بَعْضِ الْحَدِیثِ: لَجَعَلْتُهَا عُمْرَهً فَهَذَا أَخْذُ الْأَمْرِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله سُنَّهَ التَّمَتُّعِ وَ لَمْ یَعِشْ إِلَی الْقَابِلِ.

**[ترجمه]در برخی از احادیث آمده که آن را عمره قرار می دادم، پس این فرمان گرفتن از رسول خدا صلی الله علیه و آله است برای سنت تمتع و ایشان تا سال بعد نزیست.

**[ترجمه]

«۵۴»

سُئِلَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: أَیُّ الْحَجِّ أَفْضَلُ قَالَ الْعَجُّ وَ الثَّجُّ قَالَ سُئِلَ عَنْ تَفْسِیرِ ذَلِکَ قَالَ الْعَجُّ رَفْعُ الصَّوْتِ وَ الثَّجُّ النَّحْرُ إِذَا دَخَلْتَ وَ أَنْتَ مُتَمَتِّعٌ فَاقْطَعِ التَّلْبِیَهَ إِذَا اسْتَلَمْتَ الْحَجَرَ وَ قَالَ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ إِذَا بَدَتْ لَکَ بُیُوتُ مَکَّهَ فَاقْطَعِ التَّلْبِیَهَ ثُمَّ تَطُوفُ بِالْبَیْتِ وَ تَسْعَی بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ سَبْعاً ثُمَّ تَقُصُّ مِنْ شَعْرِکَ وَ الْحَلْقُ أَفْضَلُ وَ ابْدَأْ بِشِقِّکَ الْأَیْمَنِ ثُمَّ بِالْأَیْسَرِ وَ ادْفِنْ شَعْرَکَ فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِکَ فَقَدْ قَضَیْتَ عُمْرَتَکَ وَ حَلَّ لَکَ کُلُّ شَیْ ءٍ مِنْ لُبْسِ الْقَمِیصِ وَ الْخُفِّ وَ مَسِّ الطِّیبِ وَ وَطْءِ النِّسَاءِ إِلَی یَوْمِ التَّرْوِیَهِ وَ مِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ یَرَی عَلَی الْقَارِنِ طَوَافَیْنِ وَ سَعْیَیْنِ وَ یَأْمُرُهُ بِالرُّجُوعِ إِلَی الْبَیْتِ بَعْدَ فَرَاغِهِ مِنَ السَّعْیِ فَیَأْمُرُ بِالطَّوَافِ بِالْبَیْتِ سَبْعاً آخَرَ یَرْمُلُ فِیهِ وَ یَسْعَی بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ سَبْعاً آخَرَ کَفِعْلِهِ فِی الْمَرَّهِ الْأُولَی یَجْعَلُ الطَّوَافَ وَ السَّعْیَ الْأَوَّلَ لِعُمْرَهٍ وَ الطَّوَافَ وَ السَّعْیَ الثَّانِیَ لِحَجَّتِهِ إِذَا کَانَ دَخَلَ بِحَجٍّ وَ عُمْرَهٍ مُقْرِنٍ وَ نَحْنُ نَرَی لِلْإِقْرَانِ وَ لِلْمُتَمَتِّعِ وَ الْمُفْرِدِ کُلِّهِمْ طَوَافاً بِالْبَیْتِ.

ص: ۳۶۵

وَ السَّعْيُ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ مُجْزِئٌ لِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِعَائِشَهَ وَ كَانَتْ قَارِناً يُجْزِئُكِ طَوَافٌ لِحَجِّكِ وَ عُمْرَتِكِ وَ إِذَا كُنْتَ مُتَمَتِّعاً أَقَمْتَ بِمَكَّهَ إِلَى يَوْمِ التَّرْوِيَهِ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَهِ وَ أَنْتَ مُتَمَتِّعٌ وَ أَرَدْتَ الْخُرُوجَ إِلَى مِنًى فَخُذْ مِنْ شَارِبِكَ وَ مِنْ أَظْفَارِكَ وَ اغْتَسِلْ وَ الْبَسْ إِحْرَامَكَ إِنْ شِئْتَ أَحْرَمْتَ مِنْ بَيْتِكَ أَوْ مِنَ الْحِجْرِ أَوْ مِنْ دَاخِلِ الْكَعْبَهِ أَوْ مِنَ الْمَسْجِدِ أَوْ مِنَ الْأَبْطَحِ أَجْزَأَكَ مِنْ أَيِّ مَوْضِعٍ شِئْتَ وَ طُفْ بِالْبَيْتِ سَبْعاً لِوَدَاعِكَ الْبَيْتَ عِنْدَ خُرُوجِكَ إِلَى مِنًى لَا رَمَلَ عَلَيْكَ فِيهَا وَ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ أَوْ مَا شِئْتَ أَوْ أربع [أَرْبَعاً] قَبْلَ أَنْ تَخْرُجَ وَ لَا سَعْيَ عَلَيْكَ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ قَارِناً كُنْتَ أَوْ مُفْرِداً أَوْ مُتَمَتِّعاً ثُمَّ تُلَبِّي لَبَّيْكَ بِحَجَّهٍ تَمَامُهَا وَ بَلَاغُهَا عَلَيْكَ وَ إِنْ أَخَّرْتَ الطَّوَافَ لِحَجِّكَ إِلَى رُجُوعِكَ مِنْ مِنًى فَحَسَنٌ ثُمَّ تَوَجَّهْ إِلَى مِنًى فَأْتِهَا مُلَبِّياً وَ انْزِلْ بِمِنًى الْجَانِبَ الْأَيْمَنَ مِنْهَا إِنْ تَيَسَّرَ ذَلِكَ وَ إِلَّا فَحَيْثُ نَزَلْتَ أَجْزَأَكَ وَ بِتْ بِهَا ثُمَّ تَغْدُو إِلَى عَرَفَاتٍ إِنْ شِئْتَ فَلَبِّ وَ إِنْ شِئْتَ فَكَبِّرْ وَ إِذَا انْتَهَيْتَ إِلَى عَرَفَاتٍ فَانْزِلْ بَطْنَ عُرَنَهَ مِنْ حِذَاءِ الْأَحْوَاضِ إِنِ اسْتَطَعْتَ أَوْ حَيْثُ نَزَلْتَ أَجْزَأَكَ فَإِنَّ وَرَاءَ عَرَفَاتٍ كُلِّهَا مَوْقِفٌ إِلَى بَطْنِ عُرَنَهَ فَإِذَا زَالَتِ

الشَّمْسُ فَاغْتَسِلْ أَوْ تَوَضَّأْ وَ الْغُسْلُ أَفْضَلُ ثُمَّ أْتِ مُصَلَّى الْإِمَامِ فَصَلِّ مَعَهُ الظُّهْرَ وَ الْعَصْرَ بِأَذَانٍ وَ إِقَامَتَيْنِ وَ إِنْ لَمْ تُدْرِكِ الصَّلَاهَ مَعَ الْإِمَامِ فَصَلِّ فِي رَحْلِكَ وَ اجْمَعْ بَيْنَ الظُّهْرِ وَ الْعَصْرِ ثُمَّ أْتِ الْمَوْقِفَ فَقِفْ عِنْدَ الصَّخَرَاتِ وَ أَنْتَ مُسْتَقْبِلُ الْقِبْلَهِ قَرِيبٌ مِنَ الْإِمَامِ وَ إِلَّا حَيْثُ شِئْتَ فَإِذَا سَقَطَتِ الْقُرْصَهُ فَانْفِرْ إِلَى الْمُزْدَلِفَهِ وَ عَلَيْكَ السَّكِينَهَ وَ الْوَقَارَ وَ كَثْرَهَ الِاسْتِغْفَارِ وَ التَّلْبِيَهِ فَإِذَا انْتَهَيْتَ إِلَى الْكَثِيبِ الْأَحْمَرِ عَنْ يَمْنَهِ الطَّرِيقِ فَقُلِ اللَّهُمَّ ارْحَمْ مَوْقِفِي وَ زِدْ فِي عِلْمِي- وَ لَا تُصَلِّ الْمَغْرِبَ حَتَّى تَأْتِيَ الْجَمْعَ فَانْزِلْ بَطْنَ وَادٍ عَنْ يُمْنَى الطَّرِيقِ وَ لَا تُجَاوِزِ الْجَبَلَ وَ لَا الْحِيَاضَ تَكُونُ قَرِيباً مِنَ الْمَشْعَرِ وَ صَلِّ بِهَا الْمَغْرِبَ وَ الْعَتَمَهَ تَجْمَعُ بَيْنَهُمَا بِأَذَانٍ وَ إِقَامَتَيْنِ مَعَ الْإِمَامِ إِنْ أَدْرَكْتَ أَوْ وَحْدَكَ وَ لَا تَبْرَحْ حَتَّى تُصَلِّيَ

بِهَا الصُّبْحَ وَ لَا تَدْفَعْ حَتَّى يَدْفَعَ الْإِمَامُ وَ ذَلِكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ حِينَ يُسْفِرُ الصُّبْحُ وَ يَتَبَيَّنُ ضَوْءُ النَّهَارِ فَإِنَّ الْجَاهِلِيَّهَ كَانُوا لَا يُفِيضُونَ مِنْ جَمْعٍ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَ يَقُولُونَ أَشْرِقْ ثَبِيرُ فَخَالَفَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَدَفَعَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ ثُمَّ امْشِ عَلَى هُنَيْئَتِكَ حَتَّى تَأْتِيَ وَادِيَ مُحَسِّرٍ وَ هُوَ حَدٌّ مَا بَيْنَ الْمُزْدَلِفَهِ وَ مِنًى وَ هُوَ إِلَى مِنًى أَقْرَبُ فَاسْعَ فِيهَا إِلَى مِنًى تُجَاوِزُهَا فَإِذَا أَتَيْتَ مِنًى اغْتَسِلْ أَوْ تَوَضَّأْ فَإِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ فَأْتِ الْجَمْرَهَ الْعُظْمَى وَ هِيَ جَمْرَهُ الْعَقَبَهِ فَارْمِ بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ وَ اقْطَعِ التَّلْبِيَهَ ثُمَّ أَهْرِقِ الدَّمَ مِمَّا مَعَكَ الْجَذَعَ مِنَ الضَّأْنِ وَ هُوَ ابْنُ سَبْعَهِ أَشْهُرٍ فَصَاعِداً وَ الثَّنِيَّ مِنَ الْمَعْزِ وَ هِيَ لِاثْنَيْ عَشَرَ شَهْراً فَصَاعِداً وَ مِنَ الْإِبِلِ مَا كَمَّلَ خَمْسَ سِنِينَ وَ دَخَلَ فِي السِّتَّهِ وَ الثَّنِيَّ مِنَ الْبَقَرِ إِذَا اسْتَكْمَلَ ثَلَاثَ سِنِينَ وَ أَوَّلَ يَوْمٍ مِنْ سَنَهِ الرَّابِعَهِ ثُمَّ تَحْلِقُ فَقَدْ حَلَّ لَكَ كُلُّ شَيْ ءٍ إِلَّا الطِّيبَ وَ النِّسَاءَ وَ قَالَ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ يَرَى الطِّيبَ لِأَنَّهُ تَطَيَّبَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ وَ مِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ كَرِهَ فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ الذَّبْحِ فَأْتِ رَحْلَكَ وَ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ ادْعُ اللَّهَ وَ سَلْ حَاجَتَكَ وَ لَيْسَ عَلَيْكَ يَوْمَ النَّحْرِ غَيْرُ صَلَاتِكَ الْمَكْتُوبَهِ فَإِذَا حَلَقْتَ فَزُرِ الْبَيْتَ مِنْ يَوْمِكَ أَوْ لَيْلَتِكَ وَ إِنْ أَخَّرْتَ أَجْزَأَكَ إِلَى وَقْتِ النَّفْرِ مَا لَمْ تَمَسَّ الطِّيبَ وَ النِّسَاءَ فَإِذَا أَتَيْتَ مَكَّهَ طُفْ بِالْبَيْتِ سَبْعَهَ أَشْوَاطٍ فَإِنَّ ذَلِكَ هُوَ الطَّوَافُ الْوَاجِبُ الَّذِي قَالَ تَعَالَى وَ لْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ وَ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ خَلْفَ الْمَقَامِ فَإِنْ كُنْتَ قَارِناً أَوْ مُفْرِداً فَقَدْ حَلَّ لَكَ كُلُّ شَيْ ءٍ وَ لَيْسَ عَلَيْكَ سَعْيٌ بِالصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ إِنْ كُنْتَ مُتَمَتِّعاً فَإِنَّ طَوَافَكَ السَّبْعَ لِلزِّيَارَهِ مُجْزِئٌ لِحَجِّكَ وَ لِلزِّيَارَهِ وَ عَلَيْكَ السَّعْيُ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ فِي قَوْلِ بَعْضِ الْعُلَمَاءِ وَ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ قَالُوا مُجْزِئٌ لِلْمُتَمَتِّعِ سَبْعَهٌ بِالصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ لِعُمْرَتِهِ فِي أَوَّلِ مَقْدَمِهِ وَ الطَّوَافُ السَّبْعَهُ مُجْزِئٌ عَنِ الزِّيَارَهِ وَ الْحَجَّهِ وَ إِنَّمَا عِنْدَهُمْ عَلَى الْمُتَمَتِّعِ طَوَافُ الزِّيَارَهِ فَقَطْ بِلَا سَعْيٍ ثُمَّ ارْجِعْ إِلَى مِنًى وَ لَا تَبِيتُ بِمَكَّهَ أَيَّامَ التَّشْرِيقِ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الثَّانِي مَكَثْتَ

حَتَّی تَطْلُعَ الشَّمْسُ ثُمَّ تَغْتَسِلُ أَوْ تَتَوَضَّأَ وَ حَمَلْتَ مَعَکَ وَاحِدَةً وَ عِشْرِینَ حَصَاةً قَبْلَ أَنْ تُصَلِّیَ الظُّهْرَ تَرْمِیهَا وَ ابْدَأْ بِالْجَمْرَةِ الْأُولَی وَ هِیَ السَّعْیُ کَذَا مِنْ أَقْرَبِهِنَّ إِلَی مَسْجِدِ مِنًی فَارْمِهَا وَ اقْصِدْ لِلرَّأْسِ فَارْمِهَا بِسَبْعِ حَصَیَاتٍ تُکَبِّرُ مَعَ کُلِّ حَصَاةٍ فَإِذَا رَمَیْتَ فَقِفْ وَ اجْعَلِ الْجَمْرَةَ عَنْ یَسَارِ الطَّرِیقِ وَ أَنْتَ مُسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةِ فَاحْمَدِ اللَّهَ وَ أَثْنِ عَلَیْهِ وَ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ کَبِّرْ سَبْعَ تَکْبِیرَاتٍ وَ قِفْ عِنْدَهَا مِقْدَارَ مَا یَقْرَأُ الْإِنْسَانُ مِائَةَ آیَةٍ أَوْ مِائَةً وَ خَمْسِینَ آیَةً مِنَ الْقُرْآنِ ثُمَّ أْتِ جَمْرَةَ الْوُسْطَی فَارْمِهَا بِسَبْعِ حَصَیَاتٍ فَافْعَلْ کَمَا فَعَلْتَ فِیهَا ثُمَّ تَقَدَّمْ أَمَامَهَا وَ قِفْ عَلَی یَسَارِهَا مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ مِثْلَ وُقُوفِکَ فِی الْأُخْرَی ثُمَّ أْتِ جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ فَارْمِهَا بِسَبْعِ حَصَیَاتٍ وَ لَا تَقِفْ عِنْدَهَا ثُمَّ انْصَرِفْ وَ صَلِّ الظُّهْرَ وَ تَفْعَلُ مِنَ الْغَدِ مِثْلَ مَا فَعَلْتَ فِی الْیَوْمِ الْأَوَّلِ فَإِنْ أَحْبَبْتَ التَّعْجِیلَ جَازَ لَکَ وَ إِنْ أَحْبَبْتَ التَّأْخِیرَ تَأَخَّرْتَ وَ لَا تَرْمِی إِلَّا وَقْتَ الزَّوَالِ قَبْلَ الظُّهْرِ فِی کُلِّ یَوْمٍ.

**[ترجمه]از رسول خدا صلی الله علیه و آله سؤال شد: کدام حج برتر است؟ فرمود: عج و ثج. از معنای آن سؤال کردند. فرمود: عج بالا بردن صدا جهت لبیک گفتن و ثج قربانی کردن است.

زمانی که وارد مکه شدی، در حالی که حج تمتع می گزاری، زمانی که حجر الاسود را استلام کردی، لبیک گفتن را قطع کن.

برخی از علما گفته اند: زمانی که خانه های مکه بر تو آشکار شد، لبیک گفتن را قطع کن و سپس به گرد کعبه طواف می کنی و میان صفا و مروه هفت بار سعی می کنی؛ سپس موی سرت را کوتاه می کنی و تراشیدن آن بهتر است. از سمت راست سرت شروع کن و سپس به سراغ سمت چپ برو و مویت را دفن کن؛ زمانی که این کار را انجام دهی، عمره خود را انجام داده ای و بر تو هر چیزی از پوشیدن پیراهن گرفته تا پوشیدن کفش و زدن عطر و آمیزش با زنان تا روز ترویه حلال می گردد. برخی از علما بر این باورند که بر قارن واجب است که دو طواف و سعی انجام دهد و پس از فراغ از سعی، وی را به بازگشت به سوی کعبه و هفت دور دیگر طواف به گرد کعبه فرمان می دهد که در آن بدود و سپس میان صفا و مروه هفت بار دیگر سعی کند، چنان که در بار اول این کار را انجام داده؛ و طواف و سعی اول را برای عمره و طواف و سعی دوم را برای حج خویش قرار می دهد. اگر برای انجام حج و عمره قران وارد مکه شود. ما بر آنیم که برای قران و متمتع و افراد، ابتدا یک طواف به گرد کعبه و یک سعی میان صفا و مروه کفایت می‌کند، به دلیل قول رسول خدا صلی الله علیه و آله به عایشه، زمانی که قارن بود و فرمود: یک طواف برای حج و عمره ات کفایت می کند.

اگر متمتع بودی، تا روز ترویه در مکه اقامت می کنی؛ زمانی که روز ترویه فرا رسید و تو حج تمتع می گزاردی و خواستی که به منی روی، موهای سبیل و ناخنت را برچین و غسل کن و لباس احرامت را بر تن کن. اگر خواستی از خانه ات محرم شوی یا از حجر یا از داخل کعبه یا مسجد یا ابطح و از هر مکانی که خواستی، کفایت می کند.

جهت وداع با کعبه به گرد خانه خدا، زمان خروج به سمت منی هفت دور طواف کن و و در آن طواف، دویدن نیست و دو رکعت نماز بخوان، و اگر خواستی چهار رکعت بخوان، قبل از این که خارج شوی و نیازی نیست که میان صفا و مروه سعی کنی، چه قارن باشی یا مفرد یا متمتع، سپس لبیک کنان می گویی:«لبیک برای حجی که اتمام و رساندن آن با توست» و اگر طواف برای حج خود را تا بازگشتت به سوی منی به تاخیر بیندازی خوب است .

سپس قصد منی کن و لبیک گویان به سوی آن برو و اگر برایت میسر شد، در سمت راست منی فرود بیا؛ و اگر میسر نشد، در هر جا که فرود آیی کفایت می کند؛ در منی می خوابی و صبح فردا به سوی عرفات حرکت می‌کنی و اگر خواستی، لبیک یا تکبیر گو.

زمانی که به عرفات رسیدی، اگر توانستی در بطن عرنه فراروی احواض فرود بیا و هر جای دیگر که فرود آمدی کفایت می کند،چرا که در پشت عرفات، همه جای آن تا بطن عرنه موقف است.

زمان ظهر غسل کن یا وضو بگیر، اما غسل بهتر است، سپس به مصلای امام برو و همراه با او نماز ظهر و عصر را با یک اذان و دو اقامه بخوان و اگر نماز را با امام درک نکردی، در چادر خود نماز بخوان و میان نماز عصر و ظهر را جمع کن. سپس به موقف بیا و در کنار صخره ها روبه قبله و نزدیک به امام وقوف کن؛ در غیر این صورت، هر جای دیگر که خواستی.زمانی که خورشید غروب کرد، به سمت مزدلفه کوچ کن، در حالی که بر تو آرامش و وقار و کثرت استغفار و لبیک گفتن باشد.

زمانی که از سمت راست بهتپه سرخ رسیدی بگو: «خدایا! بر موقفم رحم کن و بر دانشم بیفزای». نماز مغرب را نخوان تا این که به جمع بیایی و از سمت راست جاده در بطن وادی فرود آی و کو ه ها و حیاض را پشت سر مگذار. نزدیک مشعر می... باشی و نماز مغرب و عشاء را خوانده و آن دو را با یک اذان و دو اقامه همراه امام مشعر می کنی، اگر امام را درک کردی، یا این که به تنهایی می خوانی؛ و تا زمانی که نماز صبح را در آن نخوانده ای در آنجا بمان و قبل از امام باز نگرد و زمان آن، قبل از طلوع خورشید است، زمانی که صبح بدمد و روشنایی روز مشخص شود. همانا اهل جاهلیت تا طلوع خورشیداز جمع کوچ نمی کردند و می گفتند: ثبیر طلوع کرد. رسول خدا صلی الله علیه و آله با آنان مخالفت کرد و قبل از طلوع خورشید باز گشت. سپس با آرامش راه برو تا این که به وادی محسر رسی و آن همان حد میان مزدلفه و مناست و به منی نزدیکتر می باشد. پس تا رسیدن به منی سریع و با شتاب برو و آن را پشت سر بگذار. زمانی که به منی آمدی غسل کن یا این که وضو بگیر. زمانی که خورشید طلوع کرد به جمره بزرگ یا جمره عقبه بیا و هفت سنگ به آن بزن و لبیک گفتن را قطع کن و سپس خون قربانی را که همراه داری بریز – بچه گوسفند هفت ماه به بالا و بچه بز دوازده ماه به بالا و شتر باید پنج سال کامل و گوساله نیز باید سه سال کامل داشته باشد و اولین روزی باشد که وارد سال چهارم شده است – سپس موی سرت را بتراش و در این هنگام همه چیز جز بوی خوش و زنان بر تو حلال شده است.

برخی از علما تنها بوی خوش را حلال دانسته اند، زیرا که رسول خدا صلی الله علیه و آله قبل از این که به گرد کعبه طواف کند، خود را خوش بو کرد، و برخی دیگر از علماء این کار را مکروه می دانند. پس زمانی که از ذبح فارغ شدی، به سوی محل سکونت خود برو و دو رکعت نماز بخوان و خداوند را بخوان و حاجتت را بخواه. در روز عید قربان بر تو چیزی نیست جز خواندن نماز واجب. زمانی که مویت را تراشیدی، در همان روز یا شب، کعبه را زیارت کن و اگر زیارت را تا روز حرکت به تاخیر انداختی، در صورتی که بوی خوش استعمال نکنی و با زنان آمیزش نکنی کفایت می کند.

زمانی که به مکه آمدی به گرد کعبه هفت دور طواف کن، چرا که آن همان طواف واجب است که خداوند فرمود: «وَ لْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ» - . حج / ۲۹ – {به

گرد آن خانه کهن [کعبه] طواف کننـد}. در پشت مقـام دو رکعت نماز بخوان؛ اگر قارن یا مفرد بودی، بر تو همه چیز حلال شـده و سـعی میـان صـفا و مروه لازم نیست. اگر متمتع باشـی، هفت دور طواف جهت زیارت برای حـج و زیارتت کفایت می کنـد و بنا بر نظر برخی از علما، بایـد میان صـفا و مروه سـعی کنی. برخی دیگر گفته اند: برای کسـی که حج تمتع می گزارد، هفت بار سعی میان صفا و مروه جهت انجام عمره او در اولین رسیدنش کافی است، و هفت دور طواف به جای زیارت و حج کفایت می کند و در نزد آنان، بر تمتع گزارفقط طواف زیارت بدون انجام سعی می باشد.

سپس به منی بازگرد و در ایام تشریق در مکه نخواب. زمانی که روز دوم فرا رسید، تا زمان طلوع خورشید در آنجا می مانی، سپس غسل می کنی یا این که وضو می گیری و قبل از این که نماز ظهر را بخوانی، همراه با خود بیست و یک سنگریزه حمل کرده و رمی می‌کنی. ابتدا به سمت جمره اول که همان سعی می باشد و نزدیکترین مکان به مسجد منی است پرتاب می کنی، سر آن را هـدف بگیر و با هفت سنگ آن را بزن و با هر پرتاب خود تکبیر گوی. زمانی که رمی جمار کردی بایست و جمره را در سـمت چپ خود قرار ده، به گونه ای که رو به قبله باشـی، خداونـد را حمـد و ثنا گوی و بر محمـد و خانـدان وی درود فرست و هفت تکبیر گوی و در کنار آن به اندازه زمان خواندن صد یا صد و پنجاه آیه از قرآن بایست؛ سپس به جمره وسطی بیـا و به آن هفت سـنگ پرتاب کن و همان کاری را که پیشتر انجام دادی انجام ده؛ سـپس مقابل آن برو و در سـمت چپ آن روبروی قبله بـایست، چنـان که در جمره دیگر ایسـتادی و به سـپس به جمره عقبه برو و هفت سـنگ بـدان بزن و در کنـار آن نـایست. سـپس بـازگرد و نمـاز ظهر را بخوان و فردای آن روز همان کاری را انجام می دهی که در روز اول انجام دادی؛ اگر خواستی تعجیل کنی برایت جایز است، و اگر تاخیر را دوست داشتی تاخیر می کنی، و هر روز جز قبل از فرارسیدن ظهر، رمی جمرات نکن .

**[ترجمه]

باب ۶۴ دخول الكعبه و آدابه

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسـناد] هَـارُونُ عَنِ ابْنِ صَـدَقَةَ قَالَ: خَرَجَ أَبُو عَبْـدِ اللَّهِ عليه السـلام مِنَ الْكَعْبَةِ وَ هُوَ يَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُمَّ لَا تُجْهِـدْ بَلَاءَنَا وَ لَا تُشْـمِتْ بِنَا أَعْدَاءَنَا فَإِنَّكَ أَنْتَ الضَّارُّ النَّافِعُ ثُمَّ هَبَطَ مِنَ الدَّرَجَةِ فَصَـلَّى إِلَى جَانِبِهَا مِمَّا يَلِي الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ رَكْعَتَيْنِ لَيْسَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ الْكَعْبَةِ مِنْ أَحَدٍ ثُمَّ خَرَجَ إِلَى مَنْزِلِهِ (۱).

**[ترجمه]قرب الإسـناد: امام صادق عليه السـلام از کعبه خارج شـد در حالی که می گفت: {الله اکبر،الله اکبر الله اکبر، خدایا! آزمایش ما را به مشـقت میفکن و ما را دشمن شاد مکن، چرا که سود رسان و ضرر رسان تنها تویی.}سپس از پله پایین آمد و در کنار آن نزدیک به حجر الاسود دو رکعت نماز خواند، و میان او و کعبه کسـی حائل نبود، سپس به سوی منزلش رفت. - . قرب الاسناد: ۴ -

**[ترجمه]

«۲»

ب، [قرب الإسناد] مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى عَنِ الْقَدَّاحِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام عَنْ أَبِيهِ علیهما السلام: أَنَّهُ رَأَى عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ علیهما السلام يُصَلِّي فِي الْكَعْبَهِ رَكْعَتَيْنِ (۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام صادق علیه السلام از پدر خود نقل كرده است كه ایشان امام زین العابدین علیه السلام را دید كه در كعبه دو ركعت نماز می خواند. - . قرب الاسناد: ۱۳ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضى استحباب الغسل لدخول الكعبه فی باب الإحرام بأسانید و أنه

ص: ۳۶۸

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۴ بزیاده فی آخره.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۱۳.

ليس على النساء دخول البيت فى باب الإجهار بالتلبيه.

**[ترجمه]مستحب بودن غسل جهت ورود به کعبه، در باب احرام با سندهای بسیار بیان گشت. همچنین موضوع ورود زنان به کعبه در باب لبیک گفتن با صدای آشکارا و بلند گذشت.

**[ترجمه]

«۳»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَحْمَدَ وَ عَبْدِ اللَّهِ ابْنَيْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَ يَغْتَسِلْنَ النِّسَاءُ إِذَا أَتَيْنَ الْبَيْتَ قَالَ نَعَمْ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ أَنْ طَهِّرا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَ الْعاكِفِينَ وَ الرُّكَّعِ السُّجُودِ فَيَنْبَغِي لِلْعَبْدِ أَنْ لَا يَدْخُلَ إِلَّا وَ هُوَ طَاهِرٌ قَدْ غَسَلَ عَنْهُ الْعَرَقَ وَ الْأَذَى وَ تَطَهَّرَ(۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: حلبی نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: آیا زنان، زمانی که به کعبه آیند غسل می کنند؟ فرمود: آری، همانا خداوند عز و جل می فرماید: «أَنْ طَهِّرا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَ الْعاكِفِينَ وَ الرُّكَّعِ السُّجُود» - . بقره / ۱۲۵ - {خانه

مرا برای طواف کنندگان و معتکفان و رکوع و سجود کنندگان پاکیزه کنید.} برای بنده سزاوار است که جز با وضو و پاکی وارد کعبه نشود و عرق و آلودگی را از تن خود بشوید و پاک شود. - . علل الشرائع: ۴۱۱ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضى فى باب علل الحج.

**[ترجمه]این امر در باب علت انجام حج بیان شد.

**[ترجمه]

«۴»

: أَنَّ سُلَيْمَانَ بْنَ مِهْرَانَ سَأَلَ الصَّادِقَ عليه السلام فَقَالَ كَيْفَ صَارَ الصَّرُورَهُ يُسْتَحَبُّ لَهُ دُخُولُ الْكَعْبَهِ دُونَ مَنْ قَدْ حَجَّ فَقَالَ لِأَنَّ الصَّرُورَهَ قَاضِي فَرْضٍ مَدْعُوٌّ إِلَى حَجِّ بَيْتِ اللَّهِ فَيَجِبُ أَنْ يَدْخُلَ الْبَيْتَ الَّذِي دُعِيَ إِلَيْهِ لِيُكْرَمَ فِيهِ (۲).

**[ترجمه]سلیمان بن مهران از امام صادق علیه السلام سؤال کرد: به چه دلیل برای کسی که حج اول اوست، ورود به کعبه مستحب است؟ امام برای کسی که قبلا حج گزاردهاستفرمود: زیرا کسی که حج اول خود را انجام می دهد، حج واجب می

گزارد و به حج خانه خدا فرا خوانده شده است؛ از این رو واجب است که وارد خانه ای شود که به سوی آن فرا خوانده شده تا وی را اکرام کنند.

**[ترجمه]

«۵»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ مُحَسِّنِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ أَبَانٍ الْأَحْمَرِ عَنْ عَبْدِ السَّلَامِ بْنِ نُعَیْمٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنِّی دَخَلْتُ الْبَیْتَ فَلَمْ یَحْضُرْنِی شَیْ ءٌ مِنَ الدُّعَاءِ إِلَّا الصَّلَاةُ عَلَی النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله فَقَالَ علیه السلام لَمْ یَخْرُجْ أَحَدٌ بِأَفْضَلَ مِمَّا خَرَجْتَ (۳).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: عبد السلام بن نعیم نقل کرده است که به امام صادق علیه السلام گفتم: داخل کعبه شدم و جز صلوات بر محمد صلی الله علیه و آله و خاندان وی دعایی به خاطرم نیامد. امام صادق علیه السلام فرمود: آگاه باش! مانند تو در فضیلت و ثواب، کسی از خانه خدا بیرون نیامده است. - . ثواب الأعمال: ۱۴۰ -

**[ترجمه]

«۶»

سن، [المحاسن] عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ خَالِدٍ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ کَانَ یَقُولُ: الدَّاخِلُ الْکَعْبَةَ یَدْخُلُ وَ اللَّهُ عَنْهُ رَاضٍ وَ یَخْرُجُ مِنْهَا عُطُلًا مِنَ الذُّنُوبِ (۴).

**[ترجمه]المحاسن: امام باقر علیه السلام فرمود: کسی که وارد کعبه گردد، در حالی وارد می شود که خداوند از او خشنود است و از گناهان خود پاک خارج می شود. - . المحاسن برقی: ۷۰ -

**[ترجمه]

«۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَلِیِّ بْنِ عَبْدِ الْعَزِیزِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاکَ قَوْلُ اللَّهِ آیاتٌ بَیِّناتٌ مَقامُ إِبْراهِیمَ وَ مَنْ دَخَلَهُ کانَ آمِناً وَ قَدْ یَدْخُلُهُ الْمُرْجِئُ وَ الْقَدَرِیُّ وَ الْحَرُورِیُّ وَ الزِّنْدِیقُ الَّذِی لَا یُؤْمِنُ بِاللَّهِ قَالَ لَا وَ لَا کَرَامَةَ قُلْتُ فَمَهْ جُعِلْتُ فِدَاکَ قَالَ مَنْ دَخَلَهُ وَ هُوَ عَارِفٌ کَمَا هُوَ عَارِفٌ لَهُ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ

ص: ۳۶۹

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۱۱.

۲- ۲. مضی فی باب ۴ حدیث ۱۰.

۳- ۳. ثواب الأعمال ص ۱۴۰.

۴- ۴. المحاسن للبرقی ص ۷۰.

وَ كُفِيَ هَمَّ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ(۱).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: علی بن عبدالعزیز نقل کرده است که به امام صادق علیه السلام گفتم: جانم به فدایت! این سخن خداوند که فرمود: «آیاتٌ بَیِّناتٌ مَقامُ إِبْراهِیمَ وَ مَنْ دَخَلَهُ کانَ آمِنا» - . آل عمران / ۹۶ - {در آن نشانه های روشن از جمله مقام ابراهیم است و هر که در آن درآید در امان است.} با این وجود گاهی مرجی و قدری و حروری و کافری که به خدا ایمان ندارد وارد کعبه می شوند. فرمود: خیر، کرامتی برای آنان نیست. عرض کردم: جانم به فدایت! پس معنای آن چیست؟ فرمود:کسانی که عارف به حق ما باشند و هم جایگاه والای کعبه را بشناسند؛ این افراد اگر داخل کعبه شوند، از گناهان خود پاک شده و دنیا و آخرت آنان کفایت خواهد شد. - . تفسیر العیاشی ۱: ۱۹۰ -

**[ترجمه]

«۸»

نُقِلَ مِنْ خَطِّ الشَّيْخِ قُدِّسَ سِرُّهُ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: دُخُولُ الْكَعْبَهِ دُخُولٌ فِي رَحْمَهِ اللَّهِ وَ الْخُرُوجُ مِنْهَا خُرُوجٌ مِنَ الذُّنُوبِ مَعْصُومٌ فِيمَا بَقِيَ مِنْ عُمُرِهِ مَغْفُورٌ لَهُ مَا سَلَفَ مِنْ ذُنُوبِهِ وَ مَنْ دَخَلَ الْكَعْبَهَ بِسَكِينَهٍ وَ هُوَ أَنْ يَدْخُلَهَا غَيْرَ مُتَكَبِّرٍ وَ لَا مُتَجَبِّرٍ غُفِرَ لَهُ.

**[ترجمه]به خط شیخ - قدس سره - نقل کرده اند که امام صادق علیه السلام فرمود: ورود به کعبه ورود به رحمت خداوند و خروج از آن، بیرون آمدن وپاک شدن از گناهان است. در عمر باقیمانده از گناه پاک بوده و گناهان گذشته اش بخشوده خواهد شد؛ هر کس همراه با آرامش و بدون تکبر و غرور وارد کعبه شود، آمرزیده می شود.

**[ترجمه]

«۹»

الْعِلَلُ، لِمُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ: عِلَّهُ فَضِيلَهِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام الَّتِي لَمْ تَكُنْ لِأَحَدٍ قَبْلَهُ وَ لَا بَعْدَهُ أَنَّهُ وُلِدَ فِي الْكَعْبَهِ وَ ذَلِكَ أَنَّهُ لَمَّا أَخَذَ فَاطِمَهَ بِنْتَ أَسَدٍ الطَّلْقُ وَ عَسُرَ عَلَيْهَا الْوِلَادَهُ أَخْرَجَهَا أَبُو طَالِبٍ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ فَأَدْخَلَهَا الْكَعْبَهَ فَوَلَدَتْ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ- وَ مَا وُلِدَ أَحَدٌ غَيْرُهُ فِي الْكَعْبَهِ.

**[ترجمه]علل محمد بن علی بن ابراهیم: علت برتری امیر المؤمنین علیه السلام که هیچ کس قبل و پس از او این ویژگی را نداشته این است که ایشان در کعبه به دنیا آمد و این بدانگونه بود که زمانی که فاطمه بنت اسد دچار درد زایمان گردید و به دنیا آوردن فرزند بر او سخت گردید، ابوطالب در دل شب وی را بیرون برد و داخل کعبه کرد و امیر المؤمنین علی علیه السلام به دنیا آمد و جز او کسی در کعبه متولد نشد .

**[ترجمه]

باب ۶۵ وداع البیت و ما یستحب عند الخروج من مکه و سائر ما یستحب من الأعمال فی مکه

الأخبار

«۱»

ن، [عيون أخبار الرضا عليه السلام] أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ كَيْسَانَ عَنْ مُوسَی بْنِ سَلَّامٍ قَالَ: اعْتَمَرَ أَبُو الْحَسَنِ الرِّضَا عليه السلام فَلَمَّا وَدَّعَ الْبَيْتَ وَ صَارَ إِلَی بَابِ الْحَنَّاطِينَ لِيَخْرُجَ مِنْهُ وَقَفَ فِی صَحْنِ الْمَسْجِدِ فِی ظَهْرِ الْكَعْبَةِ ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ فَدَعَا ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَيْنَا فَقَالَ نِعْمَ الْمَطْلُوبُ بِهِ الْحَاجَةُ إِلَيْهِ الصَّلَاةُ فِيهِ أَفْضَلُ مِنَ الصَّلَاةِ فِی غَيْرِهِ سِتِّينَ سَنَةً أَوْ شَهْراً فَلَمَّا صَارَ عِنْدَ الْبَابِ قَالَ اللَّهُمَّ إِنِّی خَرَجْتُ عَلَی أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ (۲).

**[ترجمه]عيون اخبار الرضا: امام رضا عليه السلام عمره گزارد، زمانی كه با كعبه وداع كرد و به در حناطين رسيد تا از آن خارج شود، در صحن مسجد در پشت كعبه نماز خواند، دستانش را بالا برد و دعا كرد و سپس به ما رو كرد و فرمود: بهترين چيزی كه می‌توان درخواست كرد، حاجتمندی از او است. خواندن نماز در آن، از خواندن در ديگر مكان ها به مدت شصت سال يا ماه بهتر است. زمانی كه كنار در كعبه رسيد گفت: خدايا! از مكه با اين ذكر خارج شدم كه «لا إله إلا أنت»، تنها معبود تويی. - . عيون أخبار الرضا عليه السلام ۲: ۱۷ -

**[ترجمه]

«۲»

ن، [عيون أخبار الرضا عليه السلام] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَحْمُودٍ قَالَ: رَأَيْتُ الرِّضَا عليه السلام وَدَّعَ الْبَيْتَ فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ مِنْ بَابِ الْمَسْجِدِ خَرَّ

ص: ۳۷۰

۱- ۱. تفسير العيّاشيّ ج ۱ ص ۱۹۰ و الآيه فی آل عمران ۹۶.

۲- ۲. عيون أخبار الرضا عليه السلام ج ۲ ص ۱۷.

سَاجِداً ثُمَّ قَامَ فَاسْتَقْبَلَ الْكَعْبَهَ وَ قَالَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَنْقَلِبُ عَلَى أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ (۱).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: ابراهیم بن محمود نقل کرده است: امام رضا علیه السلام را دیدم که زمانی که خواست از در مسجد خارج شود، سجده کنان بر زمین افتاد و گفت: خدایا! من بر این عقیده بازمی گردم که «لا إله إلا أنت». - . عیون أخبار الرضا علیه السلام ۲: ۱۸ -

**[ترجمه]

«۳»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُوسَى بْنِ عُمَرَ عَنِ ابْنِ بَزِیعٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مِهْزَمٍ عَمَّنْ یَرْوِیهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا دَخَلْتَ مَکَّهَ فَاشْتَرِ بِدِرْهَمٍ تَمْراً فَتَصَدَّقْ بِهِ لِمَا کَانَ مِنْکَ فِی إِحْرَامِکَ لِلْعُمْرَهِ فَإِذَا فَرَغْتَ مِنْ حَجِّکَ فَاشْتَرِ بِدِرْهَمٍ تَمْراً فَتَصَدَّقْ بِهِ فَإِذَا دَخَلْتَ الْمَدِینَهَ فَاصْنَعْ مِثْلَ ذَلِکَ (۲).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که وارد مکه شدی، به میزان یک درهم خرما بخر و به خاطر آنچه در حال احرامت از تو سر زده است، صدقه بده.زمانی که از حج خود فارغ شدی، به میزان یک درهم خرما بخر و صدقه بده و زمانی که وارد مدینه شدی نیز همین کار را انجام ده .

**[ترجمه]

«۴»

مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ النَّضْرِ بْنِ شُعَیْبٍ عَنْ خَالِدٍ الْقَلَانِسِیِّ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: مَنْ خَتَمَ الْقُرْآنَ بِمَکَّهَ مِنْ جُمُعَهٍ إِلَى جُمُعَهٍ وَ أَقَلَّ مِنْ ذَلِکَ وَ أَکْثَرَ وَ خَتَمَهُ فِی یَوْمِ الْجُمُعَهِ کَتَبَ اللَّهُ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ وَ الْحَسَنَاتِ مِنْ أَوَّلِ جُمُعَهٍ کَانَتْ فِی الدُّنْیَا إِلَى آخِرِ جُمُعَهٍ تَکُونُ فِیهَا وَ إِنْ خَتَمَهُ فِی سَائِرِ الْأَیَّامِ فَکَذَلِکَ (۳).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام باقر علیه السلام فرمود: هر کس از روز جمعه تا جمعه دیگر یا کمتر یا بیشتر قرآن را ختم کند، و ختم وی در روز جمعه باشد، خداوند در ازای اولین جمعه ای که در دنیا بوده تا آخرین جمعه ای که در آن است، برایش ثواب و پاداش می نویسد و اگر در روزهای دیگر نیز ختم کند این چنین خواهد بود. - . ثواب الأعمال: ۹۰ -

**[ترجمه]

«۵»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ الْمَنَاسِکِ کُلِّهَا وَ أَرَدْتَ الْخُرُوجَ تَصَدَّقْتَ بِدِرْهَمٍ تَمْراً حَتَّى یَکُونَ کَفَّارَهً لِمَا دَخَلَ عَلَیْکَ فِی إِحْرَامِکَ مِنَ الْخَلَلِ وَ النُّقْصَانِ وَ أَنْتَ لَا تَعْلَمُ (۴)

وَ إِذَا أَرَدْتَ الْخُرُوجَ مِنْ مَكّهَ فَطُفْ بِالْبَيْتِ أَسْبُوعاً طَوَافَ الْوَدَاعِ وَ تَسْتَلِمُ الْحَجَرَ وَ الْأَرْكَانَ كُلَّهَا فِي كُلِّ شَوْطٍ وَ تَسْأَلُ اللَّهَ أَنْ لَا يَجْعَلَهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنْهُ فَإِذَا فَرَغْتَ مِنْ طَوَافِكَ فَقِفْ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَهِ بِحِذَاءِ رُكْنِ الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ وَ ادْعُ اللَّهَ كَثِيراً وَ اجْتَهِدْ فِي الدُّعَاءِ ثُمَّ تُفِيضُ وَ تَقُولُ آيِبُونَ تَائِبُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ وَ إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ وَ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ- وَ اخْرُجْ مِنْ أَسْفَلِ مَكَّهَ فَإِذَا بَلَغْتَ بَابَ الْحَنَّاطِينَ تَسْتَقْبِلُ

ص: ۳۷۱

۱- ۱. نفس المصدر ج ۲ ص ۱۸ و فيه(القبله) مكان(الكعبه).

۲- ۲. لم نجده فی مظانه رغم البحث عنه مكرّرا و يحتمل قويا ان فی الرمز اشتباه من النسّاخ.

۳- ۳. و هذا كسابقه و هو مذكور فی ثواب الأعمال ص ۹۰ بعين السند.

۴- ۴. فقه الرضا ص ۲۹.

الْقِبْلَهَ وَجْهَکَ وَ تَسْجُدُ وَ تَسْأَلُ اللَّهَ أَنْ یَتَقَبَّلَ مِنْکَ [وَ] أَنْ لَا یَجْعَلَ آخِرَ الْعَهْدِ مِنْکَ ثُمَّ تَزُورُ قَبْرَ مُحَمَّدٍ الْمُصْطَفَی صلی الله علیه و آله إِنَّهُ قَالَ صلی الله علیه و آله مَنْ حَجَّ وَ لَمْ یَزُرْنِی فَقَدْ جَفَانِی وَ تَزُورُ السَّادَهَ فِی الْمَدِینَهِ علیهم السلام وَ أَنْتَ عَلَی غُسْلٍ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ بِاللَّهِ الِاعْتِصَامُ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیمِ (۱).

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: زمانی که از انجام تمامی مناسک فارغ شدی و خواستی که از مکه خارج شوی، به میزان یک درهم خرما صدقه بده تا کفاره گناه و کاستی و خطایی باشد که زمان احرام خود مرتکب شدی، در حالی که تو از آن ها بی خبر بودی. - . فقه الرضا علیه السلام: ۲۹ -

زمانی که خواستی از مکه خارج شوی، جهت انجام طواف وداع، هفت دور به گرد کعبه طواف کن و در هر دور بر حجر الاسود و تمامی ارکان دست بکش و از خداوند درخواست می کنی که آن را آخرین بار قرار ندهد؛ زمانی که از طواف فارغ شدی روبه قبله کنار حجر الاسود بایست و خداوند را بسیار بخوان و در دعای خود بکوش،سپس حرکت می کنی و می گویی: باز می گردیم توبه کنان و عبادت کنان، باز می گردیم در حالی که پروردگار خویش را ستایشگریم و سپاس می گوییم و به سوی خدای خود مشتاقیم و به سوی او باز می گردیم. از قسمت پایین مکه خارج شو. زمانی که به در حناطین رسیدی، رویت را به سوی قبله می کنی و سجده کرده و از خداوند می خواهی که از تو بپذیرد و آن را آخرین بار قرار مدهد. سپس قبر رسول خدا صلی الله علیه وآله را زیارت می کنی، زیرا آن حضرت فرمود: هر کس حج گزارد و مرا زیارت نکند، به من ستم کرده است. قبور بزرگان را در مدینه نیز زیارت می کنی، در حالی که غسل کرده ای؛ و تمسک جستن تنها به سوی خداست و هیچ قوه و نیرویی جز با استعانت از خداوند بلند مرتبه و عظیم نیست. - . فقه الرضا علیه السلام: ۳۰ -

**[ترجمه]

«۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ بَیَّاعِ السَّابِرِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ لَیْسَ عَلَیْکُمْ جُناحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّکُمْ یَعْنِی الرِّزْقَ إِذَا أَحَلَّ الرَّجُلُ مِنْ إِحْرَامِهِ وَ قَضَی نُسُکَهُ فَلْیَشْتَرِ وَ لْیَبِعْ فِی الْمَوْسِمِ (۲).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند «لَیْسَ عَلَیْکُمْ جُناحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّکُم» - . تفسیر العیاشی ۱: ۹۶ - {بر

شما گناهی نیست که در [سفر حج] فضل پروردگارتان [روزی خویش را بطلبید].} فرمود: منظور رزق و روزی است؛ زمانی که مرد از احرام خویش بیرون آید و اعمال خود را به پایان رساند، باید در موسم حج خرید و فروش کند.

**[ترجمه]

«۷»

الْهِدَایَهُ،: الْإِفَاضَهُ مِنْ مِنًى ثُمَّ امْضِ مِنْهَا إِلَی مَکَّهَ مُهَلِّلًا مُمَجِّداً دَاعِیاً فَإِذَا بَلَغْتَ مَسْجِدَ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ مَسْجِدُ الْحَصْبَاءِ فَاسْتَلْقِ فِیهِ عَلَی قَفَاکَ وَ اسْتَرِحْ فِیهِ هُنَیْهَهً ثُمَّ ادْخُلْ مَکَّهَ وَ عَلَیْکَ السَّکِینَهَ وَ الْوَقَارَ وَ قَدْ فَرَغْتَ مِنْ کُلِّ شَیْ ءٍ لَزِمَکَ فِی حَجٍّ وَ عُمْرَهٍ وَ ابْتَعْ بِدِرْهَمٍ تَمْراً وَ تَصَدَّقْ بِهِ یَکُونُ کَفَّارَهً لِمَا دَخَلَ عَلَیْکَ فِی إِحْرَامِکَ مِمَّا لَا تَعْلَمُ وَ إِنْ أَحْبَبْتَ أَنْ تَدْخُلَ الْکَعْبَهَ فَاغْتَسِلْ قَبْلَ أَنْ تَدْخُلَهَا ثُمَّ تَقُولُ اللَّهُمَّ إِنَّکَ قُلْتَ وَ مَنْ دَخَلَهُ کانَ آمِناً فَآمِنِّی مِنْ عَذَابِ النَّارِ ثُمَّ تُصَلِّی بَیْنَ الْأُسْطُوَانَتَیْنِ وَ عَلَی الرُّخَامَهِ الْحَمْرَاءِ رَکْعَتَیْنِ تَقْرَأُ فِی الرَّکْعَهِ الْأُولَی حم السَّجْدَهَ وَ فِی الثَّانِیَهِ عَدَدَ آیَاتِهَا مِنَ الْقُرْآنِ وَ تُصَلِّی فِی زَوَایَاهُ ثُمَّ تَقُولُ اللَّهُمَّ مَنْ تَهَیَّأَ وَ تَعَبَّأَ وَ أَعَدَّ وَ اسْتَعَدَّ لِوِفَادَهٍ مَخْلُوقٍ رَجَاءَ رِفْدِهِ وَ نَوَالِهِ وَ جَائِزَتِهِ وَ فَوَاضِلِهِ فَإِلَیْکَ یَا سَیِّدِی تَهْیِئَتِی وَ تَعْبِئَتِی وَ إِعْدَادِی وَ اسْتِعْدَادِی رَجَاءَ رِفْدِکَ وَ نَوَالِکَ وَ جَائِزَتِکَ فَلَا تُخَیِّبِ الْیَوْمَ رَجَائِی یَا مَنْ لَا یَخِیبُ عَلَیْهِ سَائِلٌ وَ لَا یَنْقُصُهُ نَائِلٌ فَإِنِّی لَنْ آتِکَ بِعَمَلٍ صَالِحٍ قَدَّمْتُهُ وَ لَا شَفَاعَهِ مَخْلُوقٍ رَجَوْتُهَا وَ لَکِنْ أَتَیْتُکَ مُقِرّاً بِالظُّلْمِ وَ الْإِسَاءَهِ عَلَی نَفْسِی مُقِرّاً بِهِ لَا حُجَّهَ لِی وَ لَا عُذْرَ فَأَسْأَلُکَ یَا مَنْ هُوَ کَذَلِکَ أَنْ تُعْطِیَنِی مَسْأَلَتِی وَ تَقْلِبَنِی بِرَغْبَتِی وَ لَا تَرُدَّنِی مَحْرُوماً وَ لَا خَائِباً یَا عَظِیمُ یَا عَظِیمُ یَا عَظِیمُ أَرْجُوکَ لِلْعَظِیمِ

ص: ۳۷۲

۱- ۱. نفس المصدر ص ۳۰.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۹۶ و الآیه فی سوره البقره ۱۹۸.

أَسْأَلُکَ یَا عَظِیمُ أَنْ تَغْفِرَ لِی- وَ لَا تَدْخُلْهَا فَخْراً وَ لَا تَبْزُقْ فِیهَا وَ لَا تَمْتَخِطْ -(۱)

وَدَاعُ الْبَیْتِ فَإِذَا أَرَدْتَ وَدَاعَ الْبَیْتِ فَطُفْ بِهِ أُسْبُوعاً ثُمَّ صَلِّ رَکْعَتَیْنِ حَیْثُ أَحْبَبْتَ مِنَ الْمَسْجِدِ فَأْتِ الْحَطِیمَ وَ الْحَطِیمُ مَا بَیْنَ بَابِ الْکَعْبَهِ وَ الْحَجَرِ وَ تَعَلَّقْ بِالْأَسْتَارِ وَ أَنْتَ قَائِمٌ فَاحْمَدِ اللَّهَ وَ أَثْنِ عَلَیْهِ وَ صَلِّ عَلَی النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله ثُمَّ قُلِ اللَّهُمَّ عَبْدُکَ وَ ابْنُ عَبْدِکَ وَ ابْنُ أَمَتِکَ حَمَلْتَهُ عَلَی دَابَّتِکَ وَ سَیَّرْتَهُ فِی بِلَادِکَ وَ قَدْ أَقْدَمْتَهُ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ اللَّهُمَّ وَ قَدْ کَانَ فِی أَمَلِی وَ رَجَائِی أَنْ تَغْفِرَ لِی فَإِنْ کُنْتَ یَا رَبِّ قَدْ فَعَلْتَ فَازْدَدْ عَنِّی رِضًا وَ قَرِّبْنِی إِلَیْکَ زُلْفَی فَإِنْ لَمْ تَکُنْ فَعَلْتَ یَا رَبِّ فَمِنَ الْآنَ فَاغْفِرْ لِی قَبْلَ أَنْ تَنْأَی دَارِی عَنْ بَیْتِکَ غَیْرَ رَاغِبٍ عَنْهُ وَ لَا مُسْتَبْدِلٍ بِهِ هَذَا أَوَانُ انْصِرَافِی إِنْ کُنْتَ قَدْ أَذِنْتَ لِی اللَّهُمَّ احْفَظْنِی مِنْ بَیْنِ یَدَیَّ وَ مِنْ خَلْفِی وَ تَحْتِی وَ مِنْ فَوْقِی وَ عَنْ یَمِینِی وَ عَنْ شِمَالِی حَتَّی تُقْدِمَنِی أَهْلِی صَالِحاً فَإِذَا قَدَّمْتَنِی أَهْلِی یَا رَبِّ فَلَا تَحْرِمْنِی وَ اکْفِنِی مَئُونَهَ عِیَالِی وَ مَئُونَهَ خَلْقِکَ -(۲) فَإِذَا بَلَغْتَ بَابَ الْحَنَّاطِینَ فَانْظُرْ إِلَی الْکَعْبَهِ وَ خِرَّ سَاجِداً وَ اسْأَلِ اللَّهَ أَنْ یَتَقَبَّلَهُ مِنْکَ وَ لَا یَجْعَلَهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنْکَ ثُمَّ تَقُولُ وَ أَنْتَ سَاجِدٌ آیِبُونَ تَائِبُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ وَ إِلَی اللَّهِ رَاغِبُونَ وَ إِلَی اللَّهِ رَاجِعُونَ وَ صَلَّی اللَّهُ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ ثُمَّ تَزُورُ قَبْرَ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله ثُمَّ قُبُورَ الْأَئِمَّهِ علیهم السلام بِالْمَدِینَهِ وَ أَنْتَ عَلَی غُسْلٍ فَإِنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله قَالَ مَنْ حَجَّ بَیْتَ رَبِّی وَ لَمْ یَزُرْنِی فَقَدْ جَفَانِی وَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام ابْدَءُوا بِمَکَّهَ وَ اخْتِمُوا بِنَا.

**[ترجمه]الهدایه: کوچ از منی: سپس از منی به مکه برو در حالی که لا اله الا الله می گویی و خداوند را دعا گویان تمجید می کنی؛ زمانی که به مسجد النبی صلی الله علیه و آله یا همان مسجد حصبا رسیدی، بر پشت بخواب و قدری در آن استراحت کن؛ سپس با آرامش و وقار وارد مکه شو، در حالی که از هر عملی که انجام آن در زمان حج یا عمره بر عهده تو بوده فارغ شده ای، و به میزان یک درهم خرما بخر یا صدقه بده تا کفاره گناهی باشد که در زمان احرام خود ندانسته مرتکب شده ای؛ و اگر دوست داشتی که وارد کعبه شوی، قبل از ورود بدان غسل کن و سپس می گویی: خداوندا تو خود فرمودی: «وَ مَنْ دَخَلَهُ کانَ آمِناً» {هر کس وارد کعبه شود ایمن خواهد بود.} پس مرا از عذاب آتش نجات ده؛ سپس میان دو ستون و بر سنگ سرخ دو رکعت نماز می خوانی؛ در رکعت اول سوره حم سجده و در رکعت دوم به تعداد آیات آن از قرآن می... خوانی و در گوشه های آن نماز می خوانی و می گویی: خدایا هر کس برای رفتن به سوی مخلوقی به امید صله و عطایای او و طلب بخشش وجایزه او آماده و مهیا و توشه برمی‌دارد، پس مهیا شدن و ساز و برگ ساختن و آماده کردن و آماده شدن من امروز، به امید عفو و صله تو و طلب بخشش و جایزه تو است، ای سرور من، از این رو امروز امید مرا ناامید مکن، ای کسی که خواهان او هیچ گاه محروم نمی گردد و برخوردار از آن نمی کاهد؛ امروز به محضر تو نه کار شایسته ای آورده ام و نه به امید شفاعت کسی آمده ام، بلکه در حالی به نزدت آمده ام که بر ستم و بدی به خویشتن اعتراف می کنم. نه حجتی دارم و نه بهانه ای، ای کسی که تو این گونه هستی، می خواهم که خواسته ام را عطا کنی و لغزشم را ببخشایی و مرا تهی دست وناکام باز نگردانی، ای بزرگ ای بزرگ ای بزرگ؛ برای خواسته ای بزرگ به تو امید بسته ام و از تو می خواهم که ای بزرگ مرا ببخشایی؛ چرا که تنها معبود تویی. با فخر و غرور وارد کعبه نمی شوی و آب دهان و بینی در آن نمی اندازی. - . الهدایه: ۶۵
-

وداع با کعبه

زمانی که خواستی با کعبه وداع کنی، به گرد آن هفت دور طواف کن و دو رکعت نماز در هر جای مسجد که خواستی

بخوان، سپس به خطیم برو - حطیم میان در کعبه و حجر واقع شده - و ایستاده به پرده های کعبه چنگ بزن و خداوند را حمد وثنا کن و بر محمد و خاندان او درود فرست و بگو:خداوندا من بنده توام، و بنده زاده توام که مادرم کنیز توست؛ مرا بر چهارپایان خود سوار کردی و در شهرهای خود گرداندی و به مسجد الحرام رسانیدی. خداوندا، امید و مرادی که داشتم و دارم این است که گناهان مرا بیامرزی، پس اگر مرا آمرزیده‌ای، رضایتت از مرا بیشتر کن و مرا به قرب خود برسان و اگر تا حال نیامرزیده‌ای، الحال بیامرز، پیش از آن که از خانه تو دور شده باشم، و رو از خانه تو نگردانیده ام و یا چیزی را بهتر از خانه تو نمی‌دانم؛ اکنون اگر اجازه دهی، زمان بازگشت من است. خدایا مرا از پیش رو و پشت سر و زیر و بالا- و چپ و راستم حفظ کن، تا آنکه مرا به شایستگی به خانواده ام رسانی و وقتی مرا به خانواده‌ام رسانـدی، از هزینه بندگانت و خانواده ام کفایت کن. - . نفس الهدایه: ۶۷ -

هنگامی که به در حناطین رسیدی، به کعبه نگاه کن و به سجده بیفت و از خداوند بخواه که آن را از تو قبول کند و آن را آخرین سفرت قرار ندهد. سپس در حالی که در سجده‌ای، بگو: بازگشت کننده‌ایم، توبه کننده‌ایم، ستایشگر پروردگارمان هستیم و شیفته خداوندیم و به سوی او بازمی‌گردیم. و درود و سلام بر محمد و آل او باد. سپس قبر رسول خدا صلی الله علیه و آله و ائمه علیهم السلام را در مدینه، در حالی که غسل کرده ای زیارت می کنی، چرا که رسول خدا فرمود: هر کس خانه پروردگارم را زیارت کند و به دیدار من نیاید، به من جفا کرده است. امام صادق علیه السلام فرمود: از مکه شروع کنید و به ما ختم کنید.

**[ترجمه]

«۸»

وَ رَوَی الْحُسَیْنُ بْنُ عَلِیٍّ علیهما السلام قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: یَا أَبَتَاهْ مَا جَزَاءُ مَنْ زَارَکَ فَقَالَ صلی الله علیه و آله مَنْ زَارَنِی حَیّاً أَوْ مَیِّتاً أَوْ زَارَ أَبَاکَ أَوْ زَارَ أَخَاکَ أَوْ زَارَکَ کَانَ حَقّاً عَلَیَّ أَنْ أَزُورَهُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ فَأُخَلِّصَهُ ذُنُوبَهُ.

(۳)

۱- ۱. الهدایه ص ۶۵.

۲- ۲. نفس الهدایه ص ۶۷.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۶۸. و أخرجه ابن قولویه فی کامل الزیارات ص ۱۱ و ص ۱۴ و ابن جریر الطبریّ فی بشاره المصطفی ص ۳۰۳ طبع النجف.

**[ترجمه]از امام حسین علیه السلام نقل کرده اند که خطاب به رسول خدا صلی الله علیه و آله گفت: ای پدر! پاداش کسی که تو را زیارت کند چیست؟ فرمود: هر کس، زمانی که در دنیا باشم یا از دنیا رفته باشم مرا یا پدرت یا برادرت یا تو را زیارت کند، بر من سزاوار است که در روز قیامت به زیارت او روم و او را از گناهانش نجات دهم. - . الهدایه: ۶۸ -

**[ترجمه]

باب ۶۶ أن من تمام الحج لقاء الإمام و زیاره النبی و الأئمه علیهم السلام

الأخبار

«۱»

ع، [علل الشرائع](۱)

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] السِّنَانِیُّ عَنِ ابْنِ زَکَرِیَّا عَنِ ابْنِ حَبِیبٍ عَنِ ابْنِ بُهْلُولٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مِهْرَانَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: إِذَا حَجَّ أَحَدُکُمْ فَلْیَخْتِمْ حَجَّهُ بِزِیَارَتِنَا لِأَنَّ ذَلِکَ مِنْ تَمَامِ الْحَجِ (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع، عیون أخبار الرضا: امام صادق علیه السلام فرمود: اگر یکی از شما به حج رود، باید حج خود را با زیارت ما به پایان رساند؛ چرا که دیدار با امام، به خاطر کامل شدن حج است. - . علل الشرائع: ۴۵۹، عیون الأخبار۲: ۲۶۲ -

**[ترجمه]

«۲»

ع، [علل الشرائع](۳)

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عَمَّارِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: تَمَامُ الْحَجِّ لِقَاءُ الْإِمَامِ (۴).

**[ترجمه]علل الشرائع، عیون أخبار الرضا: امام باقر علیه السلام فرمود: کامل شدن حج، دیدار با امام است. - . علل الشرائع: ۴۵۹، عیون الأخبار۲: ۲۶۲ -

**[ترجمه]

«۳»

ع، [علل الشرائع](۵)

ن، [عیون أخبـار الرضـا علیه السـلام] أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنِ ابْنِ أُذَیْنَهَ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السـلام قَالَ: إِنَّمَا أُمِرَ النَّاسُ أَنْ یَأْتُوا هَذِهِ الْأَحْجَارَ فَیَطُوفُوا بِهَا ثُمَّ یَأْتُونَا فَیُخْبِرُونَا بِوَلَایَتِهِمْ وَ یَعْرِضُوا عَلَیْنَا نَصْرَهُمْ (۶).

**[ترجمه]علل الشـرائع، عیون أخبار الرضا: امام باقر علیه السـلام فرمود: مردم مأمور شـده انـد که نزد سـنگ‌ها بیایند و به گرد آن‌ها طواف کنند و سپس به نزد ما بیایند و ولایت خود را به ما خبر دهند و یاری خویش را بر ما عرضه کنند. - . علل الشرائع: ۴۵۹، عیون الأخبار۲: ۲۶۲ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضی بعض الأخبار فی باب قضاء التفث و سیأتی أخبار فضل الزیاره فی کتاب المزار.

**[ترجمه]برخی اخبار، پیشتر در باب قضاء النفث بیان شد و اخبار مربوط به فضیلت زیارت در کتاب مزار بیان خواهد شد .

**[ترجمه]

باب ۶۷ آداب القادم من مکه و آداب لقائه

الأخبار

«۱»

سر، [السـرائر] مِنْ جَامِعِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ صَدَقَهَ الْأَحْدَبِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام: إِذَا لَقِیتَ أَخَاکَ وَ قَدِمَ مِنَ الْحَجِّ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی یَسَّرَ سَبِیلَکَ

۱- ۱. علل الشرائع ص ۴۵۹.
۲- ۲. عیون الأخبار ج ۲ ص ۲۶۲.
۳- ۳. علل الشرائع ص ۴۵۹.
۴- ۴. عیون الأخبار ج ۲ ص ۲۶۲.
۵- ۵. علل الشرائع ص ۴۵۹.
۶- ۶. عیون الأخبار ج ۲ ص ۲۶۲.

وَ هَدَی دَلِیلَکَ وَ أَقْدَمَکَ بِحَالِ عَافِیَهٍ لَقَدْ قَضَی الْحَجَّ- وَ أَعَانَ عَلَی السَّفَرِ تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنْکَ وَ أَخْلَفَ عَلَیْکَ نَفَقَتَکَ وَ جَعَلَهَا لَکَ حَجَّهً مَبْرُورَهً وَ لِذُنُوبِکَ طَهُوراً.

(۱)

**[ترجمه]السرائر: امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که با برادرت دیدار کردی و او از سفر حج بازگشته بود، بگو: سپاس خدایی را که راه تو را آسان ساخت و راه و راهنمایت را هدایت نمود و تو را باتندرستی بازآورد، حج را پایان داد و در سفر یاری نمود، خداوند از تو بپذیرد و هزینه آن را جایگزین سازد و آن را حجی نیکو و پاک کننده گناهانت قرار دهد. - . السرائر: ۴۸۳ -

آنچه به مدینه و غیر آن مربوط است

**[ترجمه]

أبواب ما یتعلق بأحوال المدینه و غیرها

باب ۱ فضل المدینه و حرمها و آدابها

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِیدِ عَنْ یُونُسَ بْنِ یَعْقُوبَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَی علیه السلام یَحْرُمُ عَلَیَّ فِی حَرَمِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَا یَحْرُمُ فِی حَرَمِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ لَا(۲).

**[ترجمه]قرب الإسناد: یونس بن یعقوب نقل کرده است که از امام موسی کاظم علیه السلام سؤال کردم: آیا آنچه در حرم خداوند عز و جل بر من حرام شده، در حرم رسول خدا نیز حرام است؟ فرمود: خیر. - . قرب الاسناد: ۱۲۳ -

**[ترجمه]

«۲»

مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ مَهْزِیَارَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: حَدُّ مَا حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِنَ الْمَدِینَهِ مِنْ ذُبَابٍ (۳)

إِلَی وَاقِمٍ (۴)

۱- ۱. السرائر ص ۴۸۳.

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۱۲۳.

۳- ۳. ذباب: كغراب، جبل بجبانه المدينه و هو الذى عليه مسجد الرايه.

۴- ۴. واقم: كصاحب أطم بنى عبد الاشهل نسبت إليه حرتهم و بمحره واقم كانت وقعه الحره الشعيره.

وَ الْعُرَيْضِ -(۱)

وَ النَّقْبِ (۲) مِنْ قِبَلِ مَكَّهَ(۳).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام صادق علیه السلام فرمود: حد حرم رسول خدا صلی الله علیه و آله از ذباب تا واقم و عریض و نقب از طرف مکه است.

**[ترجمه]

«۳»

وَ قَالَ ابْنُ مُسْكَانَ فِی حَدِيثٍ آخَرَ: مِنَ الصَّوْرَيْنِ (۴) إِلَی الثَّنِيَّهِ(۵).

**[ترجمه]و فرمود: حد حرم از صورین تا ثنیه است. - . معانی الأخبار: ۳۳۸ -

**[ترجمه]

«۴»

مع، [معانی الأخبار] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ صَفْوَانَ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنِ الْحَسَنِ الصَّيْقَلِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: كُنْتُ جَالِساً عِنْدَ زِيَادِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ وَ عِنْدَهُ رَبِيعَهُ الرَّأْيِ فَقَالَ لَهُ زِيَادٌ يَا رَبِيعَهُ مَا الَّذِی حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِنَ الْمَدِينَهِ فَقَالَ لَهُ بَرِيدٌ فِی بَرِيدٍ فَقُلْتُ لِرَبِيعَهَ فَكَانَتْ عَلَی عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بَرِيدٌ فَسَكَتَ وَ لَمْ يُجِبْنِی قَالَ فَأَقْبَلَ عَلَيَّ زِيَادٌ فَقَالَ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ فَمَا تَقُولُ أَنْتَ فَقُلْتُ حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِنَ الْمَدِينَهِ مِنَ الصَّيْدِ بَيْنَ لَابَتَيْهَا قَالَ وَ مَا [لَابَتَاهَا] لابتيها قُلْتُ مَا أَحَاطَ بِهِ الْحِرَارُ قَالَ فَقَالَ لِی مَا حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِنَ الشَّجَرِ قُلْتُ مِنْ عَيْرٍ إِلَی وُعَيْرَهَ -(۶) قَالَ صَفْوَانُ قَالَ ابْنُ مُسْكَانَ قَالَ الْحَسَنُ فَسَأَلَهُ إِنْسَانٌ وَ أَنَا جَالِسٌ فَقَالَ لَهُ وَ مَا لَابَتَيْهَا فَقَالَ مَا بَيْنَ الصَّوْرَيْنِ إِلَی الثَّنِيَّهِ(۷).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام صادق علیه السلام فرمود: نزد زیاد بن عبیدالله نشسته بودم و ربیعه الرای نیز در کنار او بود. زیاد خطاب به ربیعه گفت:ای ربیعه! رسول خدا صلی الله علیه و آله چه چیزی را از مدینه محرّم دانسته است؟ ربیعه گفت، پست خانه‌ای تا پست خانه دیگر. به ربیعه گفتم: در زمان رسول الله پست خانه بود؟ ساکت شد و چیزی نگفت. امام فرمود: زیاد به طرف من رو کرد و گفت: ای ابا عبدالله، نظر تو چیست؟ پس گفتم: رسول خدا شکار کردن در مدینه میان دو تنگه آن را حرام کرد. زیاد گفت: دو تنگه آن چیست؟ گفتم: آنچه را که حرار احاطه کرده است. زیاد گفت: رسول خدا از درخت چه چیزی را حرام کرده است؟ گفتم: از کوه عیر تا وعیره. - . معانی الأخبار: ۳۳۷ -

راوی گوید: فردی از امام این سؤال را پرسید و من نشسته بودم. خطاب به ایشان گفت: منظور از دو تنگه آن کدام است؟ فرمود: مابین صورین تا تثنیه. - . معانی الأخبار: ۳۳۷ -

**[ترجمه]

«۵»

مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ حَمَّادٍ وَ فَضَالَةَ مَعاً عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: مَا بَيْنَ لَابَتَيِ الْمَدِينَهِ ظِلٌّ عَائِرٍ إِلَى ظِلِّ وُعَيْرٍ حَرَمٌ قُلْتُ طَائِرُهُ كَطَائِرِ مَكَّهَ قَالَ

ص: ۳۷۶

۱- ۱. العريض: كزبير مصغرا واد بالمدينه قرب قناه و إليه ينسب العريضيون من العلويين و غيرهم.

۲- ۲. النقب: و يعرف بنقب بنى دينار بن النجّار و نقب المدينه و هو طريق العقيق بالحره الغريبه و به السقيا.

۳- ۳. معانى الأخبار ص ۳۳۷.

۴- ۴. الصوران تثنيه صور: النخل المجتمع الصغار اسم موضع باقصى البقيع ممّا يلى طريق بنى قريظه.

۵- ۵. معانى الأخبار ص ۳۳۸ و الثنيه: بالتشديد اسم موضع ثنيه مشرفه على المدينه.

۶- ۶. معانى الأخبار ص ۳۳۷.

۷- ۷. معانى الأخبار ص ۳۳۷.

لَا وَ لَا يُعْضَدُ شَجَرُهَا(۱).

**[ترجمه]معانی الأخبار: معاويه بن عمار نقل كرده است كه از امام صادق عليه السلام شنيدم كه می‌فرمود: ما بين دو سنگستان مدينه از سايه كوه عير تا سايه وعيره، حرم است. گفتم: پرنده آن نيز همچون پرنده مكه است؟ فرمود: خير، و درخت اين منطقه بريده نشود. - . معانی الأخبار: ۳۳۸ -

**[ترجمه]

«۶»

وَ رُوِیَ: أَنَّهُ يَحْرُمُ مِنْ صَيْدِ الْمَدِينَهِ مَا صِيدَ بَيْنَ الْحَرَمَيْنِ (۲).

**[ترجمه]روايت شده است كه رسول خدا صلی الله عليه و آله از شكار مدينه آنچه را كه ميان دو حرم شكار گردد، حرام دانسته است. - . معانی الأخبار: ۳۳۸ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضى فی باب الإحرام الغسل لدخول المدينه و حرمها و فی باب النوادر فضلها.

**[ترجمه]در باب احرام، غسل جهت ورود به مدينه و حرم آن و فضيلت آن در باب نوادر بيان گرديد.

**[ترجمه]

«۷»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُوسَى بْنِ عُمَرَ عَنِ ابْنِ بَزِيعٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ مِهْزَمٍ عَمَّنْ يَرْوِيهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِذَا دَخَلْتَ مَكَّهَ فَاشْتَرِ بِدِرْهَمٍ تَمْراً فَتَصَدَّقْ بِهِ لِمَا كَانَ مِنْكَ فِی إِحْرَامِكَ لِلْعُمْرَهِ فَإِذَا فَرَغْتَ مِنْ حَجِّكَ فَاشْتَرِ بِدِرْهَمٍ تَمْراً وَ تَصَدَّقْ بِهِ فَإِذَا دَخَلْتَ الْمَدِينَهَ فَاصْنَعْ مِثْلَ ذَلِكَ (۳).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام صادق عليه السلام فرمود: زمانی كه به مكه وارد شدی يك درهم خرما بخر و آن را به خاطر آنچه در حال احرامت برای انجام عمره از تو سر زده است صدقه بده. زمانی كه از حجت فارغ شدی يك درهم خرما بخر و آن را صدقه بده. زمانی كه وارد مدينه شدی نيز اين كار را انجام ده.

**[ترجمه]

«۸»

یر، [بصائر الـدرجات] ابْنُ يَزِيـدَ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَـى عَنْ زِيَادٍ الْقَنْدِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَارَةَ عَنِ الْفُضَـيْلِ قَالَ قَالَ: حَرَّمَ اللَّهُ مَكَّةَ وَ حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله الْمَدِينَةَ فَأَجَازَ اللَّهُ ذَلِكَ لَهُ (۴).

**[ترجمه]بصـائر الـدرجات: امام صادق علیه السـلام فرمود: خداونـد مکه را حرم قرار داده و رسول خـدا صـلی الله علیه و آله مدینه را حرم قرار داده و خداوند آن را برای اوتأیید کرده است.

**[ترجمه]

أقول

تمامه فی باب التفویض.

**[ترجمه]احکام آن به طور کامل در باب التفویض بیان گردید .

**[ترجمه]

«۹»

مل، [كامل الزيارات] حَكِيمُ بْنُ دَاوُدَ عَنْ سَلَمَةَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْمُعَلَّى عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ يَزْدَادَ قَالَ: أَتَى رَجُلٌ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السـلام فَقَالَ إِنِّي قَدْ ضَـرَبْتُ عَلَى كُلِّ شَـيْ ءٍ لِي ذَهَباً وَ فِضَّةً وَ بِعْتُ ضِيَاعِي فَقُلْتُ أَنْزِلُ مَكَّةَ فَقَالَ لَا تَفْعَلْ فَإِنَّ أَهْلَ مَكَّةَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ جَهْرَةً قَالَ فَفِي حَرَمِ رَسُولِ اللَّهِ صـلى الله عليه و آله قَالَ هُمْ شَـرٌّ مِنْهُمْ قَالَ فَأَيْنَ أَنْزِلُ قَالَ عَلَيْكَ بِالْعِرَاقِ الْكُوفَةِ فَإِنَّ الْبَرَكَةَ مِنْهَا عَلَى اثْنَيْ عَشَرَ مِيلًا هَكَذَا وَ هَكَذَا وَ إِلَى جَانِبِهَا قَبْرٌ مَا أَتَاهُ مَكْرُوبٌ قَطُّ وَ لَا مَلْهُوفٌ إِلَّا فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ (۵).

**[ترجمه]کامـل الزیـارات: مردی نزد امـام صـادق علیه السـلام آمـد و گفت: من هر چه داشـتم تبـدیل به طلا ـ و نقره کردم و وسایـل خـانه را فروختم تـا ساکن مکه شوم؟ ایشان فرمود: این کار را نکن؛ زیرا اهل مکه آشکارا به خداونـد کفر می‌ورزنـد. گفت: در حرم رسول خـدا صـلی الله علیه و آله چه؟ فرمود: ساکنان آنجا از مکه بدترند. آن مرد گفت: پس کجا ساکن شوم؟ امـام فرمود: بر تو باد عراق کوفه، همانا برکت در دوازده میلی آن، چنین و چنان است و در کنار آن قبری است که هیـچ انسان غمدیده و ستمدیده‌ای نزد آن نرفت مگر این که خداوند اندوه وی را زدود. - . کامل الزیارات: ۱۶۹ -

**[ترجمه]

«۱۰»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّينَا عَنْ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ: أَنَّهُ خَطَبَ فَقَالَ

۱- ۱. نفس المصدر ص ۳۳۸.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۳۳۸.

۳- ۳. لم نجده فی مظانه و لعلّ فی الرمز سهو من النسّاخ.

۴- ۴. بصائر الدرجات ص ۱۱۱ ضمن حدیث.

۵- ۵. کامل الزیارات ص ۱۶۹ و فیه حکیم بن زیاد- یزداد خ ل).

فِی خُطْبَتِهِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله الْمَدِینَهُ حَرَمٌ مَا بَیْنَ عَیْرٍ إِلَی ثَوْرٍ فَمَنْ أَحْدَثَ فِیهَا حَدَثاً أَوْ آوَی مُحْدِثاً فَعَلَیْهِ لَعْنَهُ اللَّهِ وَ الْمَلَائِکَهِ وَ النَّاسِ أَجْمَعِینَ لَا یَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُ صَرْفاً وَ لَا عَدْلًا(۱).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام علی علیه السلام در خطبه‌ای فرمود: مدینه از منطقه عیر تا ثور حرم است، پس هر کس در آن گناه یا قتلی مرتکب شود و یا قاتلی را پناه دهد، لعنت و نفرین خداوند و تمامی فرشتگان بر او باد.و خداوند از او نه عوضی و نه معادلی قبول نمی‌کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۵ -

**[ترجمه]

«۱۱»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ أَنَّهُ قَالَ: مَا بَیْنَ لَابَتَیِ الْمَدِینَهِ حَرَمٌ فَقِیلَ لَهُ طَیْرُهَا کَطَیْرِ مَکَّهَ قَالَ لَا وَ لَا یُعْضَدُ شَجَرُهَا قِیلَ لَهُ وَ مَا لَابَتَاهَا قَالَ مَا أَحَاطَتْ بِهِ الْحَرَّهُ حَرَّمَ ذَلِکَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَا یُهَاجُ صَیْدُهَا وَ لَا یُعْضَدُ شَجَرُهَا(۲).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: میان دو سنگستان مدینه حرم است. به امام گفتند: پرنده آن همچون پرنده مکه است؟ فرمود: خیر و درخت آن قطع نمی‌شود. به امام گفتند: سنگستان آن کجاست؟ فرمود: همان جایی که حرّه آن را احاطه کرده، رسول خدا صلی الله علیه و آله آن را حرم قرار داد؛ شکارش رمانده نمی‌شود و درختش بریده نمی‌شود. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۶ -

**[ترجمه]

«۱۲»

وَ عَنْ عَلِیٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ خَرَجَ مِنَ الْمَدِینَهِ رَغْبَهً عَنْهَا أَبْدَلَهُ اللَّهُ شَرّاً مِنْهَا(۳).

**[ترجمه]امام علی علیه السلام فرمود: هر کس با بی میلی از مدینه خارج شود، خداوند چیز بدتری را جایگزین آن می‌کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۶ -

**[ترجمه]

«۱۳»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: یَنْبَغِی لِمَنْ أَرَادَ دُخُولَ الْمَدِینَهِ زَائِراً أَنْ یَغْتَسِلَ.

و قد ذکرنا أن هذا الغسل و ما هو مثله مرغب فیه و لیس بفرض کالغسل من الجنابه.

و ینبغی لمن دخل المدینه زائرا أن یبدأ بعد حوطه رحله بمسجد رسول الله صلی الله علیه و آله و زیاره قبره و الصلاه فی مسجده

.(۴)

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: سزاوار است بر کسی که می‌خواهد برای زیارت وارد مدینه شود غسل کند.- و پیشتر بیان کردیم که این غسل و مانند آن ترجیح دارد و همچون غسل جنابت واجب نیست. - و شایسته است بر کسی که می‌خواهد برای زیارت وارد مدینه شود، پس از مراقبت از وسایل خود، در ابتدا از مسجد رسول خدا و زیارت قبر وی و خواندن نماز در مسجد او آغاز کند. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۶ -

**[ترجمه]

«۱۴»

وَ قَدْ رُوِّينَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِ الْمَدِينَهِ عَشَرَهُ آلَافِ صَلَاهٍ(۵).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام روایت شده که آن حضرت از پدرش از پدرانش نقل کرد که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: نماز در مسجد مدینه برابر با ده هزار نماز است.

**[ترجمه]

«۱۵»

قَالَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: وَ أَفْضَلُ مَوْضِعٍ يُصَلَّى فِيهِ مِنْهُ مَا قَرُبَ مِنَ الْقَبْرِ وَ إِذَا دَخَلْتَ الْمَدِينَهَ فَاغْتَسِلْ وَ أْتِ الْمَسْجِدَ فَابْدَأْ بِقَبْرِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله فَقِفْ بِهِ وَ سَلِّمْ عَلَى النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله وَ اشْهَدْ لَهُ بِالرِّسَالَهِ وَ الْبَلَاغِ وَ أَكْثِرْ مِنَ الصَّلَاهِ عَلَيْهِ وَ ادْعُ مِنَ الدُّعَاءِ بِمَا فَتَحَ اللَّهُ لَکَ فِيهِ (۶).

و روينا عن أهل البيت صلوات الله عليهم من الدعاء عند القبر وجوها تخرج

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۹۵.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۲۹۶ و حاطه بمعنى حفظه و صانه و ذب عنه و توفر على مصالحه- النهايه.

۳- ۳. نفس المصدر ج ۱ ص ۲۹۶ و حاطه بمعنى حفظه و صانه و ذب عنه و توفر على مصالحه- النهايه.

۴- ۴. نفس المصدر ج ۱ ص ۲۹۶ و حاطه بمعنى حفظه و صانه و ذب عنه و توفر على مصالحه- النهايه.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۲۹۶.

۶- ۶. نفس المصدر ج ۱ ص ۲۹۶.

عن حد هذا الكتاب و ليس من ذلك شي ء موقت (۱).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: بهترین جا برای خواندن نماز، کنار قبر رسول خداست و زمانی که وارد مدینه شدی غسل کن و به مسجد برو و ابتدا از زیارت قبر رسول خدا صلی الله علیه و آله آغاز کن و در کنار آن بایست و بر رسول خدا درود فرست و بر رسالت او و ابلاغ رسالت از طرف وی شهادت بده و تا می‌توانی بر او صلوات بفرست و تا جایی که خداوند برایت گشوده، دعا کن.

از اهل بیت علیهم السلام برای ما دعاهای متفاوتی در کنار قبر ایشان نقل کرده‌اند که از گنجایش این کتاب خارج است و هیچکدام واجب نیست.

**[ترجمه]

«۱۶»

وَ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: مَنْ زَارَ قَبْرِی بَعْدَ مَوْتِی کَانَ کَمَنْ هَاجَرَ إِلَیَّ فِی حَیَاتِی فَمَنْ لَمْ یَسْتَطِعْ زِیَارَهَ قَبْرِی فَلْیَبْعَثْ إِلَیَّ بِالسَّلَامِ فَإِنَّهُ یَبْلُغُنِی (۲).

**[ترجمه]از امام علی علیه السلام نقل کرده‌اند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر کس پس از این که از دنیا رفتم به زیارت قبر من آید، همچون کسی است که در دوران زنده بودنم به زیارت من آمده. هر کس نتوانست به زیارت قبر من بیاید؛ پس بر من درود و سلام فرستد چرا که آن به من می‌رسد. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۶ -

**[ترجمه]

«۱۷»

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: وَ مِنَ الْمَشَاهِدِ بِالْمَدِینَهِ الَّتِی یَنْبَغِی أَنْ یُؤْتَی إِلَیْهَا وَ تُشَاهَدَ وَ یُصَلَّی فِیهَا وَ یُتَعَاهَدَ مَسْجِدُ قُبَاءَ وَ هُوَ الْمَسْجِدُ الَّذِی أُسِّسَ عَلَی التَّقْوَی وَ مَسْجِدُ الْفَتْحِ وَ مَشْرَبَهُ أُمِّ إِبْرَاهِیمَ-(۳)

وَ قَبْرُ حَمْزَهَ وَ قُبُورُ الشُّهَدَاءِ(۴).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: از جمله جاهایی که شایسته است به زیارت آن روند و در آن نماز خوانند و بر آن مراقبت کنند، مسجد قباست؛ و آن مسجدی است که بر اساس تقوی بنیان نهاده شده و - همچنین - مسجد فتح، مشربه أم ابراهیم، قبر حمزه و قبور شهیدان است. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۶ -

**[ترجمه]

«۱۸»

وَ عَنْهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ: يَنْبَغِي لِلزَّائِرِ أَنْ يَكُونَ آخِرُ عَهْدِهِ خَارِجاً مِنَ الْمَدِينَةِ قَبْرَ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله يُوَدِّعُهُ كَمَا يَفْعَلُ يَوْمَ دُخُولِهِ وَ يَقُولُ كَمَا قَالَ وَ يَدْعُو وَ يُوَدِّعُ بِمَا تَهَيَّأَ لَهُ مِنَ الْوَدَاعِ وَ يَنْصَرِفُ.

(۵)

**[ترجمه]فرمود: بر زائر سزاوار است که آخرین دیدار و عهد وی قبل از خروج از مدینه، بر سر قبر رسول خدا صلی الله علیه و آله باشد؛ با ایشان همان طور وداع کند، چنان که روز ورود خود به مدینه انجام داده و همان چیزی را می‌گوید که روز اول گفته و تا آنجا که برای وی مهیا شد وداع کند و بازگردد. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۹۶ -

**[ترجمه]

باب ۲ مسجد النبی صلی الله علیه و آله بالمدینه

الأخبار

أقول

قد مضى بعض الأخبار في باب فضل المسجد الحرام.

**[ترجمه]برخی از اخبار مرتبط با آن در باب فضیلت مسجد الحرام بیان شد.

**[ترجمه]

«۱»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ النَّوْمِ فِي مَسْجِدِ الرَّسُولِ صلی الله علیه و آله قَالَ لَا يَصْلُحُ (۶).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی بن جعفر گوید: از برادرم علیه السلام درباره خوابیدن در مسجد رسول سؤال کردم. فرمود: شایسته نیست. - . قرب الاسناد: ۱۲۰ -

**[ترجمه]

«۲»

ل، [الخصال] أَبِي وَ مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ وَ أَبِي الصَّخْرِ رَفَعَاهُ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَا تُشَدُّ الرِّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۹۶.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۹۶.

۳- ۳. مشربه أم إبراهيم:

۴- ۴. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۹۶ و أخرجه ابن قولويه فى الكامل ص ۱۴.

۵- ۵. نفس المصدر ج ۱ ص ۲۹۷.

۶- ۶. قرب الإسناد ص ۱۲۰.

وَ مَسْجِدِ الْكَوفَهِ(۱).

**[ترجمه]الخصال: امام علی علیه السلام فرمود: بارها را نمی‌بندند جز برای سه مسجد: مسجد الحرام، مسجد رسول صلی الله علیه و آله و مسجد کوفه. - .الخصال ۱: ۹۴ -

**[ترجمه]

«۳»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَهِ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: الصَّلَاهُ فِی الْحَرَمَيْنِ تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاهٍ(۲).

**[ترجمه]الخصال: امیر المؤمنین علیه السلام در حدیث اربعمائه فرمود: خواندن نماز در دو حرم برابر با هزار نماز است. - . الخصال ۲: ۴۲۱ -

**[ترجمه]

«۴»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] بِإِسْنَادِ أَخِی دِعْبِلٍ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: أَرْبَعَهٌ مِنْ قُصُورِ الْجَنَّهِ فِی الدُّنْيَا الْمَسْجِدُ الْحَرَامُ وَ مَسْجِدُ الرَّسُولِ صلی الله علیه و آله وَ مَسْجِدُ بَيْتِ الْمَقْدِسِ وَ مَسْجِدُ الْكُوفَهِ(۳).

**[ترجمه]امالی الطوسی: امام رضا از پدران خود علیهم السلام نقل کرده است که امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: چهار قصر بهشتی در دنیا هستند: مسجد الحرام؛ مسجد الرسول؛ مسجد بیت المقدس؛ مسجد کوفه - . امالی الطوسی ۱: ۳۷۹ -

**[ترجمه]

«۵»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ وَ ابْنِ نُوحٍ مَعاً عَنِ ابْنِ الْمُغِيرَهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله كَانَ بَنَى مَسْجِدَهُ بِالسَّمِيطِ ثُمَّ إِنَّ الْمُسْلِمِينَ كَثُرُوا فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ أَمَرْتَ بِالْمَسْجِدِ فَزِيدَ فِيهِ فَقَالَ نَعَمْ فَأَمَرَ بِهِ فَزِيدَ فِيهِ وَ بَنَى بِالسَّعِيدَهِ ثُمَّ إِنَّ الْمُسْلِمِينَ كَثُرُوا فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ أَمَرْتَ بِالْمَسْجِدِ فَزِيدَ فِيهِ فَقَالَ نَعَمْ-(۴)

فَزَادَ فِيهِ وَ بَنَى جِدَارَهُ بِالْأُنْثَى وَ الذَّكَرِ ثُمَّ اشْتَدَّ عَلَيْهِمُ الْحَرُّ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ أَمَرْتَ بِالْمَسْجِدِ فَظُلِّلَ قَالَ فَأَمَرَ بِهِ فَأُقِيمَتْ فِيهِ سَوَارِی جُذُوعِ النَّخْلِ ثُمَّ طُرِحَتْ عَلَيْهِ الْعَوَارِضُ (۵) وَ الْخَصَفُ وَ الْإِذْخِرُ فَعَاشُوا فِيهِ حَتَّى أَصَابَتْهُمُ الْأَمْطَارُ فَجَعَلَ الْمَسْجِدُ يَكِفُ (۶)

عَلَيْهِمْ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ أَمَرْتَ بِهِ فَطُيِّنَ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لَا عَرِيشٌ كَعَرِيشِ مُوسَى فَلَمْ يَزَلْ كَذَلِكَ حَتَّى قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ كَانَ جِدَارُهُ قَبْلَ أَنْ يُظَلَّلَ قَدْرَ قَامَةٍ فَكَانَ إِذَا كَانَ الْفَيْ ءُ ذِرَاعاً وَ هُوَ قَدْرُ مَرْبِضِ عَنْزٍ صَلَّى الظُّهْرَ فَإِذَا كَانَ الْفَيْ ءُ ذِرَاعَيْنِ وَ هُوَ ضِعْفُ ذَلِكَ صَلَّى الْعَصْرَ قَالَ:

۱- ۱. الخصال ج ۱ ص ۹۴.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۲ ص ۴۲۱.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۳۷۹.

۴- ۴. ما بین القوسین زیاده من المصدر.

۵- ۵. العوارض: هی خشب سقف البیت المعرضه.

۶- ۶. وكف البیت یكف: إذا قطر سقفه و منه وكف المطر إذا سال قلیلا قلیلا.

وَ قَالَ السَّمِيطُ لَبِنَةٌ لَبِنَةٌ وَ السَّعِيدَةُ لَبِنَةٌ وَ نِصْفٌ وَ الْأُنْثَى وَ الذَّكَرُ لَبِنَتَانِ مُخَالِفَتَانِ (۱).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام صادق علیه السلام فرمود:رسول خدا صلی الله علیه و آله اول دیوار مسجد خود را با خشت (سمیط) بنا کرد و چون مسلمانان زیاد شدند گفتند: کاش می فرمودی مسجد را گسترش می دادند. فرمود: آری. پس فرمود که مسجد را گسترش دادند و با یک خشت و نیم(سعیده) بنا کرد. پس باز مسلمانان زیاد شدند و گفتند: ای رسول خدا کاش می‌فرمودی که باز مسجد را گسترش می دادند. فرمود: آری. رسول خدا فرمود گسترش دادند و دیوارش را با دو خشت بر عکس یکدیگر(نر و ماده) ساختند، و چون گرما بر ایشان شدت پیدا کرد گفتند: یا رسول الله! اگر می فرمودی که سقفی می ساختیم، از گرما حفظ می شدیم، پس امر فرمود که ستونها از چوب خرما بر پا کردند و به چوبها و برگهای خرما و علف اذخر سقف ساختند که در سایه آن به سر می بردند، تا آنکه باران آمد و بر ایشان چکه می کرد. گفتند: یا رسول الله! اگر می فرمودی گلی بر روی این سقف می کشیدیم که آب به زیر نمی آمد، فرمود: نه! سایبانی مانند سایبان موسی است؛ و پیوسته مسجد بر این هیئت بود تا ایشان از دنیا رفت و دیوار مسجد آن حضرت پیش از آنکه مسقف شود، به قدر یک قامت بود، و چون سایه دیوار به قدر یک ذراع به اندازه یک بز زانو زده می شد، نماز ظهر می خواندند، و چون به قدر دو ذراع - دو برابر - می شد، نماز عصر می خواندند. گفت: امام فرمود: سمیط خشت خشت و سعیده یک خشت و نیم بود و خشت ماده و نر، مخالف یکدیگرند. - . معانی الأخبار: ۱۵۹ -

**[ترجمه]

«۶»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ هَارُونَ عَنِ ابْنِ صَدَقَةَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: صَلَاةٌ فِی مَسْجِدِی تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ عَشَرَةَ آلَافِ صَلَاةٍ فِی غَیْرِهِ مِنَ الْمَسَاجِدِ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ فَإِنَّ الصَّلَاةَ فِیهِ تَعْدِلُ مِائَةَ أَلْفِ صَلَاةٍ(۲).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام از پدران خود علیهم السلام نقل کرده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خواندن نماز در مسجد من در نزد خدا، برابر با ده هزار نماز در غیر آن است، جز مسجد الحرام که خواندن نماز در آن معادل صد هزار نماز است. - . ثواب الأعمال: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۷»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنِ الْوَشَّاءِ قَالَ: سَأَلْتُ الرِّضَا علیه السلام عَنِ الصَّلَاةِ فِی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ فِی مَسْجِدِ الرَّسُولِ صلی الله علیه و آله فِی الْفَضْلِ سَوَاءٌ قَالَ نَعَمْ وَ الصَّلَاةُ فِیمَا بَیْنَهُمَا تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاةٍ(۳).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: وشاء نقل کرده است که از امام رضا علیه السلام درباره ثواب و ارزش نماز خواندن در مسجد

الحرام و مسجد رسول خدا صلی الله علیه و آله سؤال کردم که آیا یکسان است؟ فرمود: آری و نماز خواندن در میان آن دو، معادل هزار نماز است .

**[ترجمه]

«۸»

مل، [کامل الزیارات] مُحَمَّدٌ الْحِمْیَرِیُّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ سَیْفِ بْنِ عَمِیرَهَ عَنِ الْحَضْرَمِیِّ قَالَ: أَمَرَنِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنْ أُکْثِرَ الصَّلَاهَ فِی مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَا اسْتَطَعْتُ وَ قَالَ إِنَّکَ لَا تَقْدِرُ عَلَیْهِ کُلَّمَا شِئْتَ .(۴)

**[ترجمه]کامل الزیارات: حضرمی نقل کرده است که امام صادق علیه السلام به من فرمان داد که تا می‌توانم در مسجد رسول خدا صلی الله علیه و آله نماز بخوانم و فرمود: چنین نیست که هر وقت بخواهی بتوانی. - . کامل الزیارات: ۱۲ -

**[ترجمه]

«۹»

مل، [کامل الزیارات] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ عَمْرِو بْنِ سَعِیدٍ عَنْ مُصَدِّقِ بْنِ صَدَقَهَ عَنِ السَّابَاطِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الصَّلَاهِ بِالْمَدِینَهِ هِیَ مِثْلُ الصَّلَاهِ فِی مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ لَا إِنَّ الصَّلَاهَ فِی مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَلْفُ صَلَاهٍ وَ الصَّلَاهَ فِی الْمَدِینَهِ مِثْلُ الصَّلَاهِ فِی سَائِرِ الْبُلْدَانِ (۵).

**[ترجمه]کامل الزیارات: ساباطی نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: آیا خواندن نماز در مدینه همچون نماز در مسجد رسول خدا صلی الله علیه و آله است؟ فرمود: خیر. نماز خواندن در مسجد رسول خدا معادل با هزار نماز می‌باشد و نماز خواندن در مدینه همچون نماز در دیگر شهرهاست. - . کامل الزیارات: ۲۰ -

**[ترجمه]

«۱۰»

مل، [کامل الزیارات] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنْ مُوسَی بْنِ الْقَاسِمِ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ مُرَازِمٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الصَّلَاهِ فِی مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله صَلَاهٌ فِی مَسْجِدِی تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاهٍ فِی غَیْرِهِ وَ صَلَاهٌ فِی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاهٍ فِی مَسْجِدِی ثُمَّ قَالَ إِنَّ اللَّهَ فَضَّلَ مَکَّهَ وَ جَعَلَ بَعْضَهَا

۱- ۱. معانی الأخبار ص ۱۵۹.

۲- ۲. ثواب الأعمال ص ۲۸.

۳- ۳. لم نجده فی مظانه و قد سبق فی باب فضل المسجد الحرام.

۴- ۴. کامل الزیارات ص ۱۲ صدر حدیث.

۵- ۵. نفس المصدر ص ۲۰ بتفاوت یسیر.

أَفْضَلَ مِنْ بَعْضٍ فَقَالَ تَعَالَى وَ اتَّخِذُوا مِنْ مَقامِ إِبْراهِيمَ مُصَلًّى وَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ فَضَّلَ أَقْوَاماً وَ أَمَرَ بِاتِّبَاعِهِمْ وَ أَمَرَ بِمَوَدَّتِهِمْ فِی الْكِتَابِ (١).

**[ترجمه]کامل الزیارات: مرازم نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام درباره ثواب نماز خواندن در مسجد رسول خدا صلی الله علیه و آله سؤال کردم. فرمود: رسول خدا فرمود: خواندن نماز در مسجد من برابر با هزار نماز در غیر آن، و نماز خواندن در مسجد الحرام معادل هزار برابر نماز در مسجد من است. سپس فرمود: خداوند مکه را فضیلت بخشید و بخشی از آن را برتر از بخشی دیگر قرار داد. خداوند تبارک و تعالی فرمود: «وَ اتَّخِذُوا مِنْ مَقامِ إِبْراهِيمَ مُصَلًّى» - . بقره / ١٢٥ - {در مقام ابراهیم نمازگاهی برای خود اختیار کنید.} و فرمود: خداوند اقوامی را فضیلت داد و به پیروی از آنان و دوست داشتنشان در قرآن فرمان داد. - . کامل الزیارات: ٢٠ -

**[ترجمه]

«۱۱»

مل، [کامل الزیارات] عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ بَزِيعٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ أَبِی الصَّامِتِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: صَلَاةٌ فِی مَسْجِدِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله تَعْدِلُ عَشَرَةَ آلَافِ صَلَاةٍ(٢).

**[ترجمه]کامل الزیارات: امام صادق علیه السلام فرمود: خواندن نماز در مسجد النبی صلی الله علیه و آله برابر با ده هزار نماز است. - . کامل الزیارات: ٢١ -

**[ترجمه]

«۱۲»

مل، [کامل الزیارات] جَمَاعَةُ مَشَايِخِی عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ أَخِيهِ عَلِيٍّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى وَ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ وَ فَضَالَةَ جَمِيعاً عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لِابْنِ أَبِی يَعْفُورٍ أَكْثِرِ الصَّلَاةَ فِی مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَالَ صَلَاةٌ فِی مَسْجِدِی هَذَا كَأَلْفِ صَلَاةٍ فِی مَسْجِدٍ غَيْرِهِ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ فَإِنَّ صَلَاةً فِی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاةٍ فِی مَسْجِدِی (٣).

**[ترجمه]کامل الزیارات: امام صادق علیه السلام خطاب به ابن ابی یعفور فرمود: تا می‌توانی در مسجد رسول خدا صلی الله علیه و آله نماز بخوان؛ زیرا فرمود: خواندن نماز در مسجد من برابر با هزار برابر در غیر آن است جز مسجد الحرام، که خواندن نماز در آن معادل هزار برابر مسجد من است. - . کامل الزیارات: ٢١ -

**[ترجمه]

«۱۳»

مل، [كامل الزيارات] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ سَلَمَةَ وَ حَدَّثَنِي حَكِيمُ بْنُ دَاوُدَ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ خَطَّابٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَيْفٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِي تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاةٍ فِي غَيْرِهِ (۴).

**[ترجمه]كامل الزيارات: امام صادق عليه السلام مى‌فرمود: رسول خدا صلى الله عليه و آله فرمود: نماز خواندن در مسجد من برابر با هزار نماز در غير آن است. - . كامل زيارات: ۲۱ -

**[ترجمه]

«۱۴»

مل، [كامل الزيارات] حَكِيمُ بْنُ دَاوُدَ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ سَلَمَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَيْفٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ دَاوُدَ بْنِ فَرْقَدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: مِثْلَهُ (۵).

**[ترجمه]كامل الزيارات: با سندى ديگر از امام صادق عليه السلام مانند حديث فوق نقل شده است. - . كامل زيارات: ۲۲ -

**[ترجمه]

«۱۵»

مل، [كامل الزيارات] عَنْهُ عَنْ سَلَمَةَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ مُرَازِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِ الْمَدِينَهِ أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ صَلَاةٍ فِي غَيْرِهِ مِنَ الْمَسَاجِدِ(۶).

**[ترجمه]كامل الزيارات: امام صادق عليه السلام فرمود: نماز خواندن در مسجد مدينه برتر از هزار نماز در ديگر مساجد است. - . كامل الزيارات: ۲۲ -

**[ترجمه]

«۱۶»

الْعِلَلُ، لِمُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ: الْعِلَّهُ فِي أَنَّ بَيْنَ قَبْرِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله وَ بَيْنَ الْمِنْبَرِ رَوْضَةً مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّهِ أَنَّهُ مَنْ عَبَدَ اللَّهَ بَيْنَ الْقَبْرِ وَ الْمِنْبَرِ وَ عَرَفَ حَقَّ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ أَهْلِ بَيْتِهِ وَ تَبَرَّأَ مِنْ أَعْدَائِهِمْ فَلَهُ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّهِ وَ لَا يَكُونُ لَهُ ذَلِكَ فِي غَيْرِ ذَلِكَ الْمَوْضِعِ.

۱- ۱. کامل الزیارات ص ۲۰ بتفاوت یسیر.

۲- ۲. نفس المصدر ص ۲۱.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۲۱.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۲۱.

۵- ۵. نفس المصدر ص ۲۲.

۶- ۶. نفس المصدر ص ۲۲.

**[ترجمه]علل محمد بن ابراهیم: علت این که میان قبر پیامبر و منبر ایشان باغی از باغ‌های بهشت است این است که هر کسی خداوند را میان قبر و منبر عبادت کند و حق رسول خدا صلی الله علیه و آله و اهل بیت ایشان را بشناسد و از دشمنانشان بیزاری جوید، در نزد خداوند عز و جل باغی از باغ‌های بهشت از آن وی خواهد بود و این امر برای وی در جای دیگر نخواهد بود .

**[ترجمه]

باب ۳ النوادر و فیه ذكر بعض آداب القادم من مكه و آداب لقائه أیضا زائدا علی ما تقدم فی بابه

الأخبار

«۱»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ رَفَعَهُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَمِیرَانِ وَ لَیْسَا بِأَمِیرَیْنِ لَیْسَ لِمَنْ تَبِعَ جَنَازَةً أَنْ یَرْجِعَ حَتَّی تُدْفَنَ أَوْ یُؤْذَنَ لَهُ وَ رَجُلٌ یَحُجُّ مَعَ امْرَأَةٍ فَلَیْسَ لَهُ أَنْ یَنْفِرَ حَتَّی تَقْضِیَ نُسُكَهَا(۱).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: دو امیری که امیر نیستند: کسی که به دنبال جنازه‌ای می رود و حق ندارد بازگردد تا این که جنازه را دفن کنند یا به وی اذن بازگشت داده شود. همچنین مردی که با همسر خود حج می‌گزارد، اجازه ندارد کوچ کند تا این که همسرش واجباتش را انجام دهد. - . الخصال ۱: ۱۲۲ -

**[ترجمه]

«۲»

ل، [الخصال] ابْنُ بُنْدَارَ عَنْ أَبِی الْعَبَّاسِ الْحَمَّادِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الشَّافِعِیِّ عَنْ عَمِّهِ عَنْ دَاوُدَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَمْرٍو عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله اعْتَمَرَ أَرْبَعَ عُمَرٍ عُمْرَةَ الْحُدَیْبِیَةِ وَ عُمْرَةَ الْقَضَاءِ مِنْ قَابِلٍ وَ الثَّالِثَةَ مِنْ جِعْرَانَةَ وَ الرَّابِعَةَ الَّتِی مَعَ حَجَّتِهِ (۲).

**[ترجمه]الخصال: رسول خدا صلی الله علیه و آله چهار عمره گزارد: اول عمره حدیبیه، دوم عمره قضا در سال بعد، سوم از جعرانه و عمره چهارم که همراه با حج وی بود. - . الخصال ۱: ۱۳۲ -

**[ترجمه]

«۳»

ل، [الخصال] ابْنُ إِدْرِیسَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنِ الْجَامُورَانِیِّ عَنِ ابْنِ أَبِی عُثْمَانَ عَنْ مُوسَی بْنِ بَكْرٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الْأَوَّلِ علیه

السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی اخْتَارَ مِنْ کُلِّ شَیْ ءٍ أَرْبَعَهً اخْتَارَ مِنَ الْمَلَائِکَهِ جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ وَ إِسْرَافِیلَ وَ مَلَکَ الْمَوْتِ علیهم السلام وَ اخْتَارَ مِنَ الْأَنْبِیَاءِ أَرْبَعَهً لِلسَّیْفِ إِبْرَاهِیمَ وَ دَاوُدَ وَ مُوسَی وَ أَنَا وَ اخْتَارَ مِنَ الْبُیُوتَاتِ أَرْبَعَهً فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفی آدَمَ وَ نُوحاً وَ آلَ إِبْراهِیمَ وَ آلَ عِمْرانَ عَلَی الْعالَمِینَ وَ اخْتَارَ مِنَ الْبُلْدَانِ أَرْبَعَهً فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَ وَ التِّینِ وَ الزَّیْتُونِ وَ طُورِ سِینِینَ وَ هذَا الْبَلَدِ الْأَمِینِ فَالتِّینُ الْمَدِینَهُ وَ الزَّیْتُونُ بَیْتُ الْمَقْدِسِ وَ طُورُ سِینِینَ الْکُوفَهُ وَ هَذَا الْبَلَدُ الْأَمِینُ مَکَّهُ وَ اخْتَارَ مِنَ النِّسَاءِ أَرْبَعاً مَرْیَمَ وَ آسِیَهَ وَ خَدِیجَهَ وَ فَاطِمَهَ

ص: ۳۸۳

۱- ۱. الخصال ج ۱ ص ۳۰.

۲- ۲. نفس المصدر ج ۱ ص ۱۳۲.

وَ اخْتَارَ مِنَ الْحَجِّ أَرْبَعَهً الثَّجَّ وَ الْعَجَّ وَ الْإِحْرَامَ وَ الطَّوَافَ فَأَمَّا الثَّجُّ النَّحْرُ وَ الْعَجُّ ضَجِيجُ النَّاسِ بِالتَّلْبِيَهِ وَ اخْتَارَ مِنَ الْأَشْهُرِ أَرْبَعَهً [رَجَباً] رجب وَ [شَوَّالًا] شوال وَ ذَا الْقَعْدَهِ وَ ذَا الْحِجَّهِ وَ اخْتَارَ مِنَ الْأَيَّامِ أَرْبَعَهً يَوْمَ الْجُمُعَهِ وَ يَوْمَ التَّرْوِيَهِ وَ يَوْمَ عَرَفَهَ وَ يَوْمَ النَّحْرِ (1).

**[ترجمه]الخصال: موسی بن بکر از امام رضا علیه السلام نقل کرده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خداوند متعال از هر چیزی چهار تا انتخاب فرموده: از میان ف-رش-ت-گ-ان جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و ملک الموت (عزرائیل) را اختیار کرد و از انبیاء چهار تن را برای شمشیر برگزیده است: ابراهیم، داود، موسی و من. از خانهها چهار تای آنها را برگزید. خداوند عز و جل فرمود: «إِنَّ اللَّهَ اصْطَفی آدَمَ وَ نُوحاً وَ آلَ إِبْراهِیمَ وَ آلَ عِمْرانَ عَلَی الْعالَمِینَ» - . آل عمران / ۳۳ - {به یقین خداوند آدم و نوح و خاندان ابراهیم و خاندان عمران را بر جهانیان برتری داده است.} و از میان شهرها چهار شهر را برگزید. خداوند عز و جل فرمود: «وَ التِّینِ وَ الزَّیْتُونِ وَ طُورِ سِینِینَ وَ هذَا الْبَلَدِ الْأَمِینِ» - . تین / ۱-۳ - {سوگند به تین و زیتون و طور سینا و این شهر امن.}منظور از تین مدینه و از زیتون بیت المقدس و طور سینین کوفه و این شهر امن، مکه میباشد. و از زنان عالم چهار تن را برگزیده: مریم، آسیه، خدیجه و فاطمه سلام الله علیها. از اعمال حج چهار تای آن را برگزیده: ثج، عج، احرام و طواف. منظور از ثج قربانی کردن و عج بالا بردن صدا وقت لبیک گفتن است. از ماهها چهار ماه رجب، شوال، ذی قعده و ذی حجه را برگزید و ازروزهای سال چهار روز جمعه،یوم الترویه، عرفه و عید قربان را بر دیگر روزها برتری داد. - . الخصال ۱: ۱۵۳ -

**[ترجمه]

«۴»

ل، [الخصال]: فِیمَا أَوْصَی بِهِ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله عَلِیّاً علیه السلام یَا عَلِیُّ إِنَّ عَبْدَ الْمُطَّلِبِ سَنَّ فِی الْجَاهِلِیَّهِ خَمْسَ سُنَنٍ أَجْرَاهَا اللَّهُ لَهُ فِی الْإِسْلَامِ حَرَّمَ نِسَاءَ الْآبَاءِ عَلَی الْأَبْنَاءِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ لا تَنْکِحُوا ما نَکَحَ آباؤُکُمْ مِنَ النِّساءِ-(2) وَ وَجَدَ کَنْزاً فَأَخْرَجَ مِنْهُ الْخُمُسَ وَ تَصَدَّقَ بِهِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَیْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ (3) الْآیَهَ وَ لَمَّا حَفَرَ زَمْزَمَ سَمَّاهُ سِقَایَهَ الْحَاجِّ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ أَ جَعَلْتُمْ سِقایَهَ الْحاجِّ وَ عِمارَهَ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ کَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَ الْیَوْمِ الْآخِرِ(4) الْآیَهَ وَ سَنَّ فِی الْقَتْلِ مِائَهً مِنَ الْإِبِلِ فَأَجْرَی اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ ذَلِکَ فِی الْإِسْلَامِ وَ لَمْ یَکُنْ لِلطَّوَافِ عَدَدٌ عِنْدَ قُرَیْشٍ فَسَنَّ فِیهِمْ عَبْدُ الْمُطَّلِبِ سَبْعَهَ أَشْوَاطٍ فَأَجْرَی اللَّهُ

ذَلِکَ فِی الْإِسْلَامِ یَا عَلِیُّ إِنَّ عَبْدَ الْمُطَّلِبِ کَانَ لَا یَسْتَقْسِمُ بِالْأَزْلَامِ وَ لَا یَعْبُدُ الْأَصْنَامَ وَ لَا یَأْکُلُ مَا ذُبِحَ عَلَی النُّصُبِ وَ یَقُولُ أَنَا عَلَی دِینِ أَبِی إِبْرَاهِیمَ علیه السلام (5).

**[ترجمه]الخصال: در آنچه که رسول خدا صلی الله علیه و آله علی را بدان سفارش کرده آمده است: ای علی! عبدالمطلب در دوران جاهلیت پنج سنت را بنا نهاد که خداوند برای او در اسلام به اجرا گذاشت: زنان پدران را بر فرزندان حرام کرد، پس خداوند این آیه را نازل کرد: «وَ لا تَنْکِحُوا ما نَکَحَ آباؤُکُمْ مِنَ النِّساءِ» - . نساء / ۲۲ - {با

زنانی که پـدرانتان به نکاح خود درآورده‌انـد نکاح مکنیـد.} گنجی یافت و از آن خمس را جـدا ساخت و آن را صدقه داد و سپس خداونـد این آیه را نازل کرد: «وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَیْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ» - . انفال / ۴۱ - {و بدانید که هر چیزی را که غنیمت گرفتیـد، یـک پنجم آن برای خـداست.} و زمـانی که زمزم را حفر نمود آن را سـقایه الحاج یا سـیراب کننـده حج گزاران نـام نهاد و خداونـد در پی آن آیه ذیل را فرود آورد: «أَ جَعَلْتُمْ سِقایَهَ الْحاجِّ وَ عِمارَهَ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ کَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَ الْیَوْمِ الْآخِرِ» - . توبه / ۱۹ - {آیا سیراب ساختن حاجیان و آباد کردن مسجد الحرام را همانند کار کسی پنداشته‌اید که به خدا و روز واپسین ایمان آورده است؟} و در دیه قتل، نحر صد شتر را بنا نهاد و خداوند عز و جل آن را در اسلام به اجرا گذاشت. و طواف در نزد قریش تعـداد خاصـی نداشت، پس عبدالمطلب آن را هفت دور قرار داد و خداوند در اسـلام به اجرا گذاشت. ای علی! عبـدالمطلب ماننـد مردم زمـان جـاهلیت به وسـیله تیرهای مخصوص قمار قرعه نمی‌زد و بتها را پرسـتش نمی‌کرد و از آنچه برای بتها بر چوبها می‌کشتند نمی‌خورد و می‌گفت: من بر دین پدرم ابراهیم هستم. - . الخصال ۱: ۲۲۱ -

**[ترجمه]

«۵»

ثو، [ثواب الأعمال](۶)

لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنِ الْأَسَدِیِّ عَنْ سَهْلٍ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْزَهَ عَمَّنْ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: مَنْ لَقِیَ حَاجّاً فَصَافَحَهُ کَانَ کَمَنِ اسْتَلَمَ الْحَجَرَ(۷).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس با حج گزاری دیدار کند و با وی دست دهد، همچون کسی است که بر حجر الاسود دست کشیده است. - . امالی الصدوق: ۵۸۶ -

**[ترجمه]

«۶»

ل، [الخصال] مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ ابْنِ أَبِی عُثْمَانَ عَنْ مُوسَی بْنِ بَکْرٍ قَالَ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ الْأَوَّلُ علیه السلام قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَا وَلِیمَهَ إِلَّا فِی خَمْسٍ فِی عُرْسٍ أَوْ خُرْسٍ أَوْ عِذَارٍ أَوْ رِکَازٍ أَوْ وِکَارٍ فَأَمَّا الْعُرْسُ فَالتَّزْوِیجُ وَ الْخُرْسُ النِّفَاسُ بِالْوَلَدِ وَ الْعِذَارُ الْخِتَانُ وَ الْوِکَارُ الرَّجُلُ یَشْتَرِی الدَّارَ وَ الرِّکَازُ الَّذِی یَقْدَمُ

۱- ۱. الخصال ج ۱ ص ۱۵۳.

۲- ۲. سوره النساء: ۲۲.

۳- ۳. سوره الأنفال: ۴۱.

۴- ۴. سوره التوبه: ۱۹.

۵- ۵. الخصال ج ۱ ص ۲۲۱.

۶- ۶. ثواب الأعمال ص ۴۶.

۷- ۷. أمالی الصدوق ص ۵۸۶.

مِنْ مَکّهَ(۱).

**[ترجمه]الخصال: امام سجاد علیه السلام نقل کرده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: ولیمه در پنج مورد است: عرس، خرس، عذار، رکاز و وکار. منظور از عرس ازدواج و عروسی، و خرس تولّد نوزاد، و عذار ختنه کردن کودک، و وکار برای کسی است که خانه می‌خرد و رکاز کسی است که از سفر حجّ باز می گردد.

**[ترجمه]

«۷»

ل، [الخصال]: فِیمَا أَوْصَی بِهِ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله عَلِیّاً علیه السلام مِثْلَهُ (۲).

**[ترجمه]الخصال: در آنچه که رسول خدا صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام وصیت کرده، این حدیث آمده است. - . الخصال ۱: ۲۲۱ -

**[ترجمه]

«۸»

مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنِ الْجَامُورَانِیِّ عَنِ ابْنِ أَبِی عُثْمَانَ عَنْ مُوسَی بْنِ بَکْرٍ: مِثْلَهُ (۳).

قال الصدوق رحمه الله سمعت بعض أهل اللغه یقول فی معنی الوکار یقال للطعام الذی یدعی إلیه الناس عند بناء الدار و شرائها الوکیر و الوکار منه و الطعام الذی یتخذ للقوم من السفر یقال له النقیعه و یقال له الرکاز أیضا و الرکاز الغنیمه کأنه یرید أن فی اتخاذ الطعام للقدوم من مکه غنیمه لصاحبه من الثواب الجزیل و فیه قول النبی صلی الله علیه و آله الصوم فی الشتاء الغنیمه البارده(۴)

و قال أهل العراق الرکاز المعادن کلها و قال أهل الحجاز الرکاز المال المدفون خاصه مما کنزه بنو آدم قبل الإسلام کذلک ذکره أبو عبید و لا قوه إلا بالله أخبرنا بذلک أبو الحسین محمد بن هارون الزنجانی فیما کتب إلی عن علی بن عبد العزیز عن أبی عبید القاسم بن سلام (۵).

**[ترجمه]معانی الأخبار: موسی بن بکر نیز مانند این حدیث را نقل کرده است. - . معانی الأخبار: ۲۷۲ -

شیخ صدوق رحمه الله گوید: از برخی از اهل زبان شنیدم که درباره معنی واژه وکار می گفتند: به غذایی گفته می‌شود که زمان ساختن خانه و خریدن آن، مردم را به آن دعوت می کنند و خریدار آن وکیر است و وکار نیز از آن برگرفته شده؛ و به طعامی که برای فردی که از سفر می‌آید می‌دهند نقیعه و رکاز نیز می گویند. رکاز غنیمت است گویی که منظورش این است که دادن طعام برای کسی که از مکه آمده، غنیمتی برای صاحبش و پاداش بسیار می‌باشد؛ و سخن رسول خدا صلی الله علیه و

آله نیز در این باره آمده: روزه زمستان غنیمتی فرح بخش است و اهالی عراق گفته‌اند: رکاز تمامی معادن است و مردم حجاز گفته‌اند: رکاز دارایی مدفون ویژه‌ای است که فرزندان آدم قبل از اسلام ذخیره نموده‌اند و ابو عبید نیز این گونه ذکر کرده و توان و نیرویی جز از خداوند نیست. همچنین ابوالحسین محمد بن هارون زنجانی در نامه‌ای که به من نوشته، از علی بن عبدالعزیز از ابو عبید قاسم بن سلام نقل کرده است. - . معانی الأخبار: ۲۷۲ -

**[ترجمه]

«۹»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَهِ، قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: إِذَا قَدِمَ أَخُوکَ مِنْ مَکَّهَ فَقَبِّلْ بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَ فَاهُ الَّذِی قَبَّلَ بِهِ الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ الَّذِی قَبَّلَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الْعَيْنَ الَّتِی نَظَرَ بِهَا إِلَی بَيْتِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ قَبِّلْ مَوْضِعَ سُجُودِهِ وَ وَجْهَهُ وَ إِذَا هَنَّيْتُمُوهُ فَقُولُوا قَبِلَ اللَّهُ نُسُکَکَ وَ رَحِمَ سَعْيَکَ وَ أَخْلَفَ عَلَيْکَ نَفَقَتَکَ وَ لَا يَجْعَلُهُ آخِرَ عَهْدِکَ بِبَيْتِهِ الْحَرَامِ (۶).

**[ترجمه]الخصال: امیر المؤمنین علیه السلام در حدیث اربعمائه فرمود:همین که برادرت از مکّه آمد، بین دو چشمش و دهانش را ببوس که با آن حجر الأسود را بوسیده، همان حجرالأسودی که پیغمبر اسلام صلّی الله علیه و آله بوسیده است؛ و چشمی که با آن چشم به خانه خدا نظر کرده است و پیشانی و صورت او را ببوس و زمانی که به وی خوش آمد گفتید بگویید: خداوند عبادتت را از تو بپذیرد و بر سعیت رحمت دهد و هزینه سفر را برایت بازگرداند و آن را آخرین عهد و دیدارت با بیت الله الحرام قرار ندهد. - . الخصال ۲: ۴۳۱ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبُو الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیهما السلام لِابْنِهِ مُحَمَّدٍ علیه السلام حِينَ حَضَرَتْهُ الْوَفَاهُ إِنِّی قَدْ حَجَجْتُ عَلَی نَاقَتِی هَذِهِ عِشْرِينَ حَجَّهً فَلَمْ أَقْرَعْهَا بِسَوْطٍ قَرْعَهً

۱- ۱. الخصال ج ۱ ص ۲۲۱.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۲۲۱.

۳- ۳. معانی الأخبار ص ۲۷۲.

۴- ۴. معانی الأخبار ص ۲۷۲.

۵- ۵. معانی الأخبار ص ۲۷۲.

۶- ۶. الخصال ج ۲ ص ۴۳۱.

فَإِذَا نَفَقَتْ فَادْفِنْهَا لَا تَأْكُلْ لَحْمَهَا السِّبَاعُ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ مَا مِنْ بَعِيرٍ يُوقَفُ عَلَيْهِ مَوْقِفَ عَرَفَهَ سَبْعَ حِجَجٍ إِلَّا جَعَلَهُ مِنْ نَعَمِ الْجَنَّهِ وَ بَارَکَ فِی نَسْلِهِ فَلَمَّا نَفَقَتْ حَفَرَ لَهَا أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام وَ دَفَنَهَا(۱).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السلام نقل کرده‌اند که امام زین العابدین علیه السلام خطاب به فرزند خویش محمد، به هنگام وفات خویش فرمود: همانا من با این شتر خود، بیست حج گزارده ام و در این مدت، او را به تازیانه ای نزده ام؛ پس هنگامی که از بین رفت، آن را در زمین مدفون ساز تادرندگان گوشت او را نخورند. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: شتری که هفت بار برای انجام فریضه حج در عرفات بر آن وقوف کنند، خداوند او را از حیوانات بهشت قرار می دهد و به نسلش برکت می بخشد. پس هنگامی که آن شتر مرد، پدرم زمین را کند و او را به خاک سپرد. - . ثواب الأعمال: ۴۶ -

**[ترجمه]

«۱۱»

سن، [المحاسن] بَعْضُ أَصْحَابِنَا رَفَعَهُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مِثْلَهُ (۲).

**[ترجمه]المحاسن: برخی از اصحاب این حدیث را از امام صادق علیه السلام نقل کرده‌اند. - . المحاسن: ۶۳۵ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَبِی يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُرَازِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ دَابَّهٍ عُرِّفَ بِهَا خَمْسَ وَقَفَاتٍ إِلَّا کَانَتْ مِنْ نَعَمِ الْجَنَّهِ(۳).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: هیچ شتری نیست که پنج بار با آن در عرفات وقوف شود جز این که از حیوانات بهشتی به حساب آید. - . ثواب الأعمال: ۱۷۴ -

**[ترجمه]

«۱۳»

سن، [المحاسن] ابْنُ يَزِيدَ: مِثْلَهُ (۴)

وَ يَرْوِی بَعْضُهُمْ وَقَفَ ثَلَاثَ وَقَفَاتٍ (۵).

**[ترجمه]المحاسن: ابن یزید نیز این حدیث را روایت کرده و برخی گفته‌اند: سه بار در عرفات وقوف کند. - . المحاسن: ۶۳۶ -

**[ترجمه]

«۱۴»

سن، [المحاسن] عُمَرُ بْنُ عُثْمَانَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ خَالِدٍ الْقَلَانِسِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیهما السلام يَقُولُ: يَا مَعْشَرَ مَنْ لَمْ يَحُجَّ اسْتَبْشِرُوا بِالْحَاجِّ وَ صَافِحُوهُمْ وَ عَظِّمُوهُمْ فَإِنَّ ذَلِكَ يَجِبُ عَلَيْكُمْ تُشَارِكُوهُمْ فِی الْأَجْرِ (۶).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: امام زین العابدین علیه السلام می‌فرمود: ای کسانی که به سفر حج نرفته‌اید، بشارت باد شما را به حج گزارانی که از سفر حج بازمی‌گردند! با آنان دیدار و مصافحه کنید و آنان را بزرگ بدارید تا در پاداش و ثواب حج آنان شریک باشید. - . المحاسن: ۷۱ -

**[ترجمه]

«۱۵»

سن، [المحاسن] عَبْدُ اللَّهِ الْحَجَّالُ رَفَعَهُ قَالَ: لَا يَزَالُ عَلَى الْحَاجِّ نُورُ الْحَجِّ مَا لَمْ يُذْنِبْ (۷).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: همواره نور حج بر حج گزار است تا زمانی که گناه نکند. - . المحاسن: - ۷۱

**[ترجمه]

«۱۶»

سن، [المحاسن] أَبِی رَفَعَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله كَانَ يَقُولُ لِلْقَادِمِ مِنْ مَكَّةَ تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنْكَ وَ أَخْلَفَ عَلَيْكَ نَفَقَتَكَ وَ غَفَرَ ذَنْبَكَ.

(۸)

۱- ۱. ثواب الأعمال ص ۴۶.

۲- ۲. المحاسن ص ۶۳۵.

۳- ۳. ثواب الأعمال ص ۱۷۴.

۴- ۴. المحاسن ص ۶۳۶.

۵- ۵. المحاسن ص ۶۳۶.
۶- ۶. المحاسن ص ۷۱.
۷- ۷. المحاسن ص ۷۱.
۸- ۸. المحاسن ص ۳۷۷.

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام به نقل از پدران خویش علیهم السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله به فردی که از مکه می‌آمد می‌فرمود: خداوند حج تو را بپذیرد و هزینه سفر حجت را جایگزین سازد و گناهت را ببخشاید. -. المحاسن: ۳۷۷ -

**[ترجمه]

باب ۴ ثواب من مات فی الحرم أو بین الحرمین أو الطریق

الأخبار

«۱»

سن، [المحاسن] الْحَسَنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ يَقْطِينٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَمِيلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ مَاتَ بَيْنَ الْحَرَمَيْنِ بَعَثَهُ اللَّهُ فِی الْآمِنِينَ يَوْمَ الْقِيَامَهِ أَمَا إِنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْحَجَّاجِ وَ أَبَا عُبَيْدَهَ مِنْهُمْ (۱).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که در بین‌الحرمین از دنیا رود، خداوند در روز قیامت وی را در زمره کسانی قرار می‌دهد که در امن و امان هستند؛ بدانید که عبدالرحمن بن حجاج و ابو عبیده از آنانند. -. المحاسن: ۷۰ -

**[ترجمه]

«۲»

سن، [المحاسن] ابْنُ بَزِيعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ هَارُونَ بْنِ خَارِجَهَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: مَنْ دُفِنَ فِی الْحَرَمِ أَمِنَ مِنَ الْفَزَعِ الْأَكْبَرِ يَوْمَ الْقِيَامَهِ قُلْتُ مِنْ بَرِّ النَّاسِ وَ فَاجِرِهِمْ قَالَ مِنْ بَرِّ النَّاسِ وَ فَاجِرِهِمْ (۲).

**[ترجمه]المحاسن: عبدالله بن هارون نقل کرده است که از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: کسی که در حرم دفن شود، از وحشت و هراس بزرگ روز قیامت در امان خواهد بود. گفتم: هم افراد نیکوکار و هم بدکار؟ فرمود: هم نیکوکار و هم بدکار. -. المحاسن: ۷۲ -

**[ترجمه]

«۳»

مل، [كامل الزيارات] ابْنُ الْوَلِيدِ وَ الْكُلَيْنِيُّ مَعاً عَنِ ابْنِ بُنْدَارَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِی حُجْرٍ الْأَسْلَمِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ مَاتَ فِی أَحَدِ الْحَرَمَيْنِ مَكَّهَ أَوِ الْمَدِينَهِ لَمْ يُعْرَضْ إِلَى الْحِسَابِ وَ مَاتَ مُهَاجِراً إِلَى اللَّهِ وَ حُشِرَ يَوْمَ الْقِيَامَهِ مَعَ أَصْحَابِ بَدْرٍ.

(۳)

**[ترجمه]کامل الزیارات: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر که در یکی از دو حرم مکه یا مدینه از دنیا رود، او را بازخواست نخواهند کرد و هر کس از خانه خود

جهت کسب رضای الهی هجرت کند و در راه بمیرد، با اصحاب بدر محشور خواهد شد .

**[ترجمه]

باب ۵ من خلف حاجا فی أهله

الأخبار

«۱»

سن، [المحاسن] عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ خَالِدٍ الْقَلَانِسِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیهما السلام: مَنْ خَلَفَ حَاجّاً فِی أَهْلِهِ وَ مَالِهِ کَانَ لَهُ کَأَجْرِهِ حَتَّی کَأَنَّهُ یَسْتَلِمُ الْأَحْجَارَ(۴).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: امام زین العابدین علیه السلام فرمود:هر کس جای خالی حج گزار را در خانواده و دارایی اش پر کند، اجری مانند او دارد، تا آنجا که گویی سنگ های کعبه را لمس کرده است. - . المحاسن: ۷۰ -

**[ترجمه]

«۲»

عُدَّهُ الدَّاعِی، عِیسَی بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْقُمِّیُّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: ثَلَاثَهٌ دَعْوَتُهُمْ مُسْتَجَابَهٌ الْحَاجُّ وَ الْمُعْتَمِرُ فَانْظُرُوا کَیْفَ تَخْلُفُونَهُمْ وَ الْغَازِی فِی سَبِیلِ اللَّهِ فَانْظُرُوا کَیْفَ تَخْلُفُونَهُ (۵).

ص: ۳۸۷

۱- ۱. المحاسن ص ۷۰.

۲- ۲. المحاسن ص ۷۲.

۳- ۳. کامل الزیارات ص ۱۳.

۴- ۴. المحاسن ص ۷۰.

۵- ۵. عدّه الداعی ص ۹۲ بزیاده(و المریض فلا تعرضوه و لا تضجروه) فی آخره.

**[ترجمه]عده الداعی: امام صادق علیه السلام فرمود: سه نفر دعایشان مستجاب است: اول حج گزار و عمره گزار، بنگرید که در غیاب آنان چگونه از خانواده‌اش مراقبت می‌کنید. دوم: جهادگر در راه خدا، دقت کنید که در آنچه از او باقی مانده، چگونه جای او را پر می‌کنید. - . عده الداعی: ۷۲ -

ناشر دیجیتالی : مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

**[ترجمه]

کلمه المصحّح

بسمه تعالی و له الحمد

ههنا تمّ کتاب الحجّ و العمره و أبواب ما یتعلّق بأحوال المدینه و غیرها من المجلّد الحادی و العشرین من کتاب بحار الأنوار الجامعه لدرر أخبار الأئمه الأطهار و هو الجزء التاسع و التسعون حسب تجزئتنا و یلیه إن شاء اللّه تعالی فی الجزء ۹۷- تتمه هذا الکتاب و هی أبواب الجهاد و المرابطه و الأمر بالمعروف و النهی عن المنکر بحول اللّه و قوّته.

و لقد بذلنا جهدنا فی تصحیحه عند الطباعه و مقابلته علی النسخه المصحّحه بید الفاضل الخبیر السیّد محمّد مهدیّ الموسویّ الخرسان بما فیها من التعلیق و التنمیق و اللّه ولیّ التوفیق و علیه التکلان.

السیّد إبراهیم المیانجی محمّد الباقر البهبودی

ص: ۳۸۸

**[ترجمه]ص: ۳۸۸

**[ترجمه]

کلمه المحقّق

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم

الحمد للّه رب العالمین و الصلاه علی محمّد و آله الغرّ المیامین، و اللعنه الدائمه علی أعدائهم أجمعین.

لقد طلب إلینا سیاده الناشر الکریم الحاج سیّد إسماعیل الکتابچی سلّمه اللّه أن نساعده علی نشر بقیّه أجزاء الموسوعه الإسلامیّه الکبری (بحار الأنوار) بتحقیق مجلّداتها التالیه: ۲۱- ۲۵- و حیث سبق إن ساعدناه مغتبطین فی تحقیق ثلاثه أجزاء من هذه الموسوعه:- ۴۶- ۴۷- ۴۸- فقد أجبنا ملتمسه شاکرین له هذا الاهتمام البالغ فی سرعه إنجاز هذا التراث الإسلامیّ العظیم تحقیقا و نشرا و تیسیره للقرّاء الکرام باخراجه و ما یناسب و أصول الفنّ.

وعدنا و العود أحمد إلی هذا الکتاب رغبه منّا فی مشارکته بهذه الخدمه الدینیّه لنحقّق أجزاء المطلوبه و لما کانت أصول التحقیق تستدعی مقابله المطبوع مع أصل خطّی ذی بال و حیث کان ذلک متعذّرا علینا فکانت أجزاء النسخه المطبوعه (الکمبانیّ) هی الأصل و قد عانینا فی تصحیحها و تحقیقها و تخریج أحادیثها جهدا بالغا خاصّه و أنا وجدنا فی جمله من رموز مصادرها سهوا کثیرا ممّا ضاعف جهدنا و أتعابنا فما أدرکنا تصحیفه و عثرنا علی أصله ذکرناه و نبّهنا فی الهامش علیه، و ما لم ندرکه أبقیناه علی حاله و ذکرنا فی الهامش أنّا لم نجده.

و حیث کان العمل فی هذا المضمار یحتاج إلی الاستعانه و الاسترشاد و کان سماحه آیه اللّه سیّدی الوالد دام ظلّه خیر معین و مرشد فإنّی أعترف معتزّا بتوجیهاته و إرشاداته و أبتهل إلی اللّه جلّ شأنه أن یدیم ظلّه و ینفعنا و المسلمین بوجوده المبارک کما أنّا نشکر جهود فضیله الأخ العلّامه السیّد محمّد رضا الخرسان فی سرعه إنجاز هذا الجزء و الحمد للّه ربّ العالمین.

النجف الأشرف ۲۰ ذی القعده الحرام ۱۳۸۷ محمّد مهدیّ السیّد حسن الموسوی الخرسان

ص: ۳۸۹

**[ترجمه]ص: ۳۸۹

**[ترجمه]

فهرس ما فی هذا الجزء من الأبواب

عناوین الأبواب/ رقم الصفحه

أبواب الحج و العمره

ص: ۳۹۰

**[ترجمه]ص: ۳۹۰

ص: ۳۹۱

ص: ۳۹۲

ص: ۳۹۳

ص: ۳۹۴

**[ترجمه]

تعریف مرکز

بسم الله الرحمن الرحیم

هَلْ يَسْتَوِی الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

الزمر: ۹

المقدمة:

تأسّس مرکز القائمیة للدراسات الکمبیوتریة فی أصفهان بإشراف آیة الله الحاج السید حسن فقیه الإمامی عام ۱۴۲۶ الهجری فی المجالات الدینیة والثقافیة والعلمیة معتمداً علی النشاطات الخالصة والدؤوبة لجمع من الإخصائیین والمثقفین فی الجامعات والحوزات العلمیة.

إجراءات المؤسسة:

نظراً لقلة المراکز القائمة بتوفیر المصادر فی العلوم الإسلامیة وتبعثرها فی أنحاء البلاد وصعوبة الحصول علی مصادرها أحیاناً، تهدف مؤسسة القائمیة للدراسات الکمبیوتریة فی أصفهان إلی التوفیر الأسهل والأسرع للمعلومات ووصولها إلی الباحثین فی العلوم الإسلامیة وتقدم المؤسسة مجاناً مجموعة الکترونیة من الکتب والمقالات العلمیة والدراسات المفیدة وهی منظمة فی برامج إلکترونیة وجاهزة فی مختلف اللغات عرضاً للباحثین والمثقفین والراغبین فیها.

وتحاول المؤسسة تقدیم الخدمة معتمدة علی النظرة العلمیة البحتة البعیدة من التعصبات الشخصیة والاجتماعیة والسیاسیة والقومیة وعلی أساس خطة تنوی تنظیم الأعمال والمنشورات الصادرة من جمیع مراکز الشیعة.

الأهداف:

نشر الثقافة الإسلامیة وتعالیم القرآن وآل بیت النبیّ علیهم السلام

تحفیز الناس خصوصا الشباب علی دراسة أدقّ فی المسائل الدینیة

تنزیل البرامج المفیدة فی الهواتف والحاسوبات واللابتوب

الخدمة للباحثین والمحققین فی الحوزت العلمیة والجامعات

توسیع عام لفکرة المطالعة

تهمید الأرضیة لتحریض المنشورات والکتّاب علی تقدیم آثارهم لتنظیمها فی ملفات الکترونیة

السیاسات:

مراعاة القوانین والعمل حسب المعاییر القانونیة

إنشاء العلاقات المترابطة مع المراکز المرتبطة

الاجتنباب عن الروتینیة وتکرار المحاولات السابقة

العرض العلمی البحت للمصادر والمعلومات

الالتزام بذكر المصادر والمآخذ فی نشر المعلومات
من الواضح أن يتحمل المؤلف مسؤولية العمل.

نشاطات المؤسسة:
طبع الكتب والملزمات والدوريات
إقامة المسابقات فی مطالعة الكتب
إقامة المعارض الالكترونية: المعارض الثلاثية الأبعاد، أفلام بانوراما فی الأمكنة الدينية والسياحية
إنتاج الأفلام الكرتونية والألعاب الكمبيوترية
افتتاح موقع القائمية الانترنتی بعنوان : www.ghaemiyeh.com
إنتاج الأفلام الثقافية وأقراص المحاضرات و...
الإطلاق والدعم العلمی لنظام استلام الأسئلة والاستفسارات الدينية والأخلاقية والاعتقادية والردّ عليها
تصميم الأجهزة الخاصة بالمحاسبة، الجوال، بلوتوث Bluetooth، ويب كيوسک kiosk، الرسالة القصيرة ((sms
إقامة الدورات التعليمية الالكترونية لعموم الناس
إقامة الدورات الالكترونية لتدريب المعلمين
إنتاج آلاف برامج فی البحث والدراسة وتطبيقها فی أنواع من اللابتوب والحاسوب والهاتف ويمكن تحميلها على ٨ أنظمة؛
١.JAVA
٢.ANDROID
٣.EPUB
٤.CHM
٥.PDF
٦.HTML
٧.CHM
٨.GHB
إعداد ۴ الأسواق الإلكترونية للكتاب على موقع القائمية ويمكن تحميلها على الأنظمة التالية
١.ANDROID
٢.IOS
٣.WINDOWS PHONE
۴.WINDOWS

وتقدّم مجاناً فی الموقع بثلاث اللغات منها العربية والانجليزية والفارسية

الكلمة الأخيرة

نتقدم بكلمة الشكر والتقدير إلى مكاتب مراجع التقليد منظمات والمراكز، المنشورات، المؤسسات، الكتّاب وكل من قدّم لنا المساعدة في تحقيق أهدافنا وعرض المعلومات علينا.

عنوان المكتب المركزي

أصفهان، شارع عبد الرزاق، سوق حاج محمد جعفر آباده ای، زقاق الشهيد محمد حسن التوكلى، الرقم ١٢٩، الطبقة الأولى.

عنوان الموقع : : www.ghbook.ir

البريد الالكتروني : Info@ghbook.ir

هاتف المكتب المركزي ٠٣١٣٤٤٩٠١٢٥

هاتف المكتب في طهران ٨٨٣١٨٧٢٢ ـ ٠٢١

قسم البيع ٠٩١٣٢٠٠٠١٠٩شؤون المستخدمين ٠٩١٣٢٠٠٠١٠٩.

مركز القائمية اصبهان
للبحوث والتحريات الكمبيوترية
للحصول على المكتبات الخاصه الاخرى
ارجعوا الى عنوان المركز من فضلكم
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
و للايصاء من فضلكم
٠٩١٣ ٢٠٠٠ ١٠٩